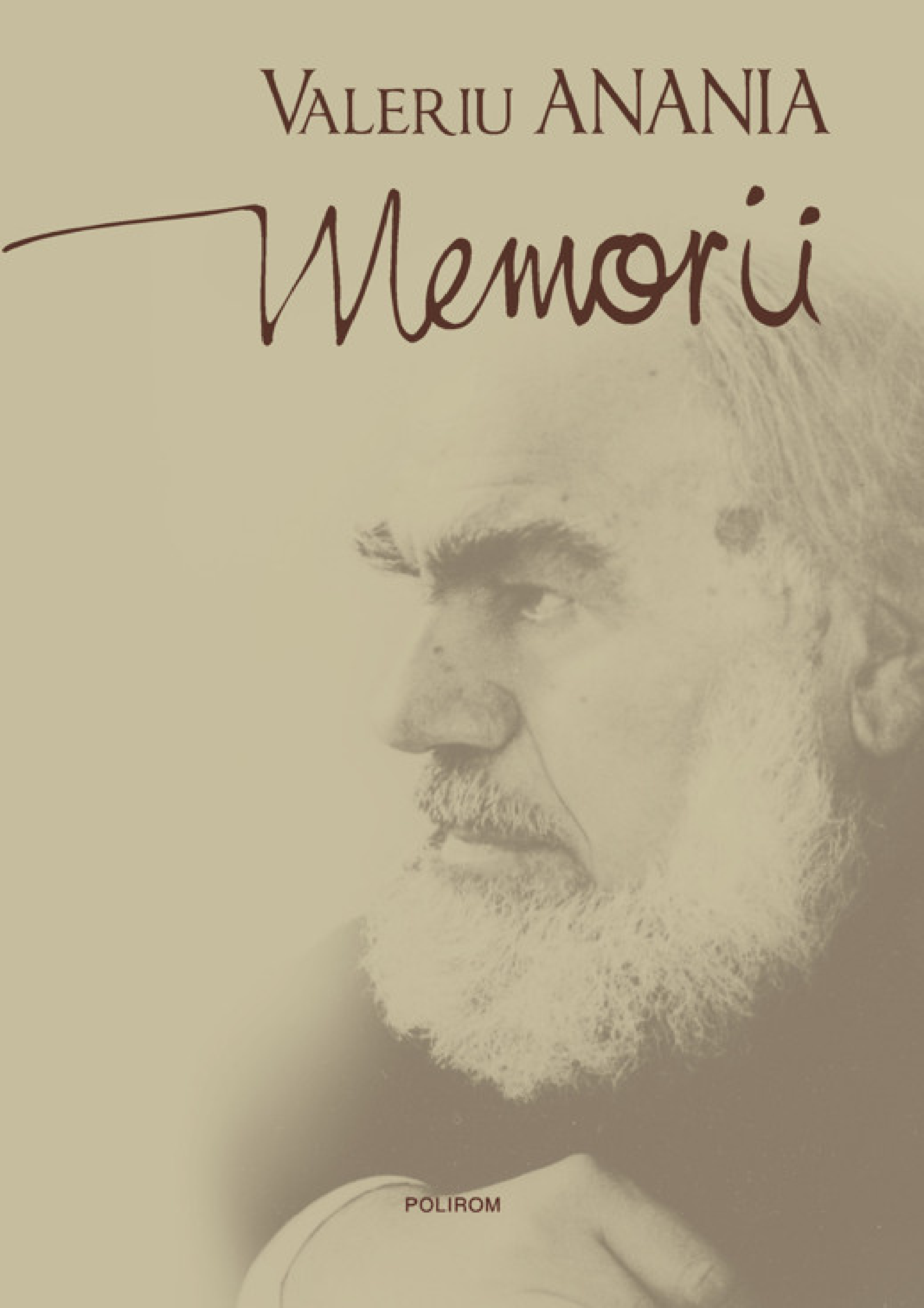
VALERIU ANANIA

Memorii

POLIROM

Valeriu Anania

Memorii

Editura Polirom
2008

© 2008 by Editura POLIROM

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506

Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;

sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

ISBN eBOOK: 978-973-46-2065-4

ISBN: 978-973-46-1175-1

Redactor: Cezar Petrilă

Coperta: Carmen Parii

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepseşte penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Partea întâi

Cuvânt înainte

Nu am ţinut niciodată un jurnal. Douăzeci şi şapte de ani am trăit sub dictaturi, în România, când orice gând al tău încredinţat hârtiei putea deveni obiect de incriminare şi osândă.

De opt ani şi jumătate trăiesc în lumea liberă, dar vechea nedeprindere de a-mi face însemnări zilnice a devenit deprinderea de a nu le face. Vine o vreme când viaţa ta se cere rostită şi altfel decât în graiul convenţiilor sociale, mai adevărat adică şi mai de-a dreptul, şi atunci, în lipsă de altceva, ţi-o iei de la capăt pe amintiri, de-a rostogolul, ca apa muntelui poticnită'n pietre, şi o duci până unde poţi.

Începute acum vreo nouă luni, la vremea când gândul de a mă întoarce la vatră coincidea cu o chemare a patriarhului meu pentru nişte rosturi cărora le fusesem îndărătnic timp de douăzeci şi cinci de ani, însemnările acestea le isprăvesc în ajunul unei plecări care, după vorba poetului, ar putea să fie şi o moarte. Le-am scris în grabă, cu ochii pe calendar, fără meşteşug şi fără pretenţii, căutând să le ţin amintirilor o curgere în timpul lor, care totuşi suferă de unele aproximaţii.

Le las aici, pe seama celei mai adevărate prietenii pe care am avut-o vreodată, înaltă, pură, jertfelnică, înţelegătoare, harismatică, atotcuprinzătoare[1], cu dorinţa ca ele să nu fie date publicităţii decât după ce vor fi trecut cinci ani de la moartea mea, în afară de cazul că împrejurările vor porunci altfel.

Memoriile mele sunt departe de a fi complete, mai cu seamă în ultimele capitole, pe care le-am scris biciuit de timp. Dar, aşa cum sunt, ele se vor şi se propun o mărturie nu numai a unei lumi, ci şi a unui suflet.

E vorba de sufletul meu.

Autorul

9 mai 1974, Detroit

1 E vorba de doamna Patricia Pâslaru, care mi-a păstrat manuscrisul într'un safe de bancă cu cifru secret. L-am recuperat în 2001, la cererea mea, prin episcopul Vasile Fluieraş. Tot de la soţii Pâslaru am recuperat un sac cu corespondenţă selectivă din perioada mea americană.

Adolescenţă verzuie

Era în vara lui 1941. Absolvisem Seminarul Central; destul de sărac, nu aveam nici o meserie, aşteptam toamna, să intru la Facultatea de Teologie cu vreo bursă oarecare. Inspirat de un articol al lui Arghezi publicat în revista *Vremea*, mă angajasem chelner la restaurantul jupânului Manole Şerbănescu – un local de clasa a doua, pe strada Vasile Lascăr – şi câştigam bani buni, lucrând cu şervetul, de la şapte seara până spre unu noaptea. Localul avea şi grădină, oraşul era plin de nemţi, ostaşii lui Hitler aveau bani mulţi şi consumau din plin bere amestecată cu coniac. Aveam asigurate cele două mese ale zilei; cu o parte din câştig îmi plătisem chiria (locuiam într'o cameră de pe bulevardul Dacia, mi se pare că la numărul 20), cu altă parte acopeream unele cheltuieli ale revistei *Dacia Rediviva*, pe care o editam împreună cu un grup de prieteni, tot atât de săraci şi entuziaşti. Plătisem o datorie la tipografia „Fântâna Darurilor" şi tipăream acum revista, tot pe datorie, la tipografia mânăstirii Cernica, al cărei director, Cristofor Dancu, călugăr şi gazetar de dreapta, se oferise să ne ajute. Făceam drumul la Cernica de două-trei ori pe săptămână, pentru corecturi, şi izbutisem astfel să-mi distrug şi ultima pereche de pantofi, din ale căror tălpi rămăseseră doar ramele. (Îmi aduc aminte că mă plimbam odată pe bulevardul Elisabeta cu amicii mei Constantin Bărbulescu şi Zaharia Ducu, discutând aprins perspectivele revistei noastre. Ne opriserăm în faţa Universităţii, gata să ne despărţim. Eu isprăvisem ţigara; am aruncat mucul şi, instinctiv, am vrut să-l strivesc cu piciorul, dar în acel moment am scrâşnit de durere şi am sărit ca un arc, simţind mucul aprins al ţigării înşurubat în ciorap şi'n piele. Fie de durere, fie de ruşine, am rupt-o la fugă, în timp ce prietenii, înveseliţi foarte, îmi strigau din urmă: Trăiască *Dacia Rediviva*!).

Cred că era pe la sfârşitul lui iulie sau începutul lui august când mă întorceam de la Cernica şi mergeam pe şoseaua Ştefan cel Mare, cu gândul de a-i face o vizită tatălui meu, care lucra de mulţi ani la Societatea Tramvaielor şi locuia într'o chiliuţă, la demisol, pe şoseaua Bonaparte. Atunci m'am întâlnit cu un convoi funerar ce se îndrepta spre cimitirul Pătrunjel. Dintr'o privire, mi-am dat seama că era vorba de o înmormântare „politică".

Aflasem că mai înainte cu câteva zile fusese asasinat Horia Codreanu, ultimul copil în viaţă al bătrânului Ion Zelea Codreanu şi frate al faimosului Corneliu Codreanu, Căpitanul, fondator al Gărzii de Fier, idolul tineretului naţionalist al României, asasinat şi el în 1938. Uciderea lui Horia Codreanu – întâmplată seara târziu în cartierul Tei – era pusă aproape sigur pe seama agenţilor lui Mihai (Ică) Antonescu, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri în Guvernul mareşalului Ion Antonescu, care ar fi vrut să extermine familia Căpitanului. Din şoaptele prietenilor mai aflasem că trupul defunctului, îmbrăcat în cămaşă verde, fusese depus în biserica Sf. Ilie-Gorgani – locaş devenit tradiţional pentru găzduirea serviciilor funebre ale Gărzii de Fier – şi că această permisiune, într'o vreme când puşcăriile ţării gemeau de legionarii care se răsculaseră împotriva Mareşalului, fusese obţinută de la însuşi Mihai Antonescu, care, mai mult, trimisese o coroană de flori în memoria fostului său coleg de universitate. Evenimentul, cu toate implicaţiile lui, era de natură să stârnească confuzie. Era aproape de necrezut ca cinismul unui asasin să meargă până acolo încât să trimită flori spre cinstirea victimei. Unii vedeau în aceasta o încercare a lui Ică Antonescu de a fi absolvit de bănuială, alţii credeau că e un semn de destindere, alţii, că e pur şi simplu o cursă. Ascultam zvonurile şi nu-mi băteam capul prea mult să descifrez înţelesurile. Nici nu-mi trecuse prin minte să mă duc la biserica

Sf. Ilie-Gorgani, şi cu atât mai puţin la înmormântare. Pe de altă parte, se spunea că acest Horia Codreanu era foarte departe de ceea ce fusese fratele său, Căpitanul, că-şi petrecea nopţile prin cârciumi şi profita de naivitatea credulilor, în ochii şi la punga cărora trecea, totuşi, drept „fratele Căpitanului" şi ultima speranţă legată de un nume. Cred că eram şi, oarecum, prudent; fratele meu se afla de câteva luni în puşcărie, cu o condamnare de opt ani pentru „instigare la omor" în timpul rebeliunii legionare din ianuarie (el, care în viaţa lui n'a avut inimă să taie un pui de găină, de umbla mama pe la vecini pentru o asemenea treabă, cu ditamai flăcăul în casă), iar eu nu mă simţeam cu totul străin de aşa o treabă, deşi politica legionară în sine nu mă mai interesa. Cu toate acestea, întâlnirea mea cu acel cortegiu funerar avea să fie începutul unui lung şir de întâmplări şi suferinţe, într'un secol al statului poliţist, când o simplă fişă de cazier îţi pune pe frunte un stigmat de care nu vei putea să scapi toată viaţa.

* * *

Aveam numai cincisprezece ani când am fost recrutat în „mănunchiul de prieteni" al Frăţiei de Cruce din Seminarul Central, de către un elev mai în vârstă decât mine, care-mi vorbise îndelung şi cu tact despre soarta nenorocită a ţării, roasă până'n măduvă de stricăciunea partidelor politice, despre apariţia Căpitanului inspirat de Arhanghelul Mihail, despre lupta lui cea sfântă pentru mântuirea neamului de sub ghearele jidanilor şi jidoviţilor, despre trebuinţa imperioasă a unei regenerări morale prin cultivarea credinţei în Dumnezeu, a cinstei, onoarei, eroismului continuu şi spiritului de sacrificiu, despre elita legionară, selecţionată din tot ce are neamul mai bun, despre rolul mesianic al românismului printre seminţiile pământului. Convorbirile se petreceau aproape zilnic, în curte sau pe lungul coridor al

internatului, şi cu cât deveneau mai specifice cu atât mi se cerea mai multă discreţie. Mai mult, am aflat că era vorba de o organizaţie secretă, conspirativă, cu oarecare vechime în interiorul şcolii, în care nu sunt chemaţi şi primiţi decât cei destinaţi să devină legionarii de mâine ai Căpitanului.

Nu mai ţin minte cum am evoluat. Cred că mi-a plăcut ideea în sine, conspiraţia mă fascina, gândul de a deveni „elită" mi-a gâdilat orgoliul. Oricum, am acceptat aventura, am început să citesc broşurile Gărzii de Fier şi m'am pomenit la o şedinţă a „mănunchiului de prieteni" – un fel de stagiu pregătitor –, la care se citea cu glasul pe sfert şi se cânta înăbuşit. După alte câteva şedinţe m'am calificat pentru avansare şi am fost programat să depun legământul de „frate de cruce", adevărata înrolare pentru categoria elevilor de liceu.

Ceremonia a avut loc la 25 martie 1936 – la sărbătoarea Bunei Vestiri, sărbătoare cu semnificaţie deosebită în istoria şi ierarhia Gărzii de Fier. Condiţia (sau una dintre condiţii) era să nu mănânc nimic înainte de depunerea legământului, care trebuia să se întâmple târziu după-amiază, spre orele patru. Condiţia de a nu mânca era legată şi de participarea la Sfânta Liturghie, dar elevii Seminarului treceau uşor peste această oprelişte şi se înfruptau copios, dis-de-dimineaţă, din bunătăţile păstrate în dulapurile de la etaj, dulapuri la care se avea acces în sărbători. Păcatul nu era socotit greu şi trecea neobservat la spovedanie. Aşa se face că în dimineaţa aceea, îndreptându-mă spre dulapul meu şi spunând bună dimineaţa unui coleg care păcătuia cu inocenţă, acesta mi-a întins o bucăţică de slănină pe un vârf de briceag. Am ciupit-o din mers, am înghiţit-o şi imediat mi-am dat seama că m'am descalificat în perspectiva ceremoniei de după-amiază. Am deschis, totuşi, dulapul, emoţionat, căci acolo mă aştepta cămaşa

verde, odajdia sfântă a tineretului naţionalist de pe atunci, ascunsă din timp printre albituri. Spaima de a nu fi surprins de cineva când am îmbrăcat-o era mai mare decât aceea că nu sunt vrednic de ea. Mi-am pus repede vestonul de elev, corect închis la guler, soldăţeşte, şi m'am dus la Liturghie ca un osândit, cel mai mic dintre cei mici în capela internatului.

De la masă m'am strecurat cum am putut şi m'am îndreptat spre câmpul Cotroceanca, în afara oraşului, după indicaţiile amănunţite primite din timp. Ştiam, de pildă, că la cutare colţ de stradă voi vedea cutare semn, că la capătul liniei de tramvai un ins cu particularitatea cutare îmi va indica direcţia fără să se uite la mine, că pe maidanul de la mahala o minge de fotbal, jucată de câţiva golani în aparenţă, îmi va arăta o nouă direcţie, şi aşa mai departe, până în inima câmpului, printre gropi şi dâmburi, unde se adunaseră vreo două sute de şcolari ai mai multor licee din Bucureşti. Am înţeles că era vorba de o nouă promoţie de fraţi de cruce. De jur-împrejur, străji pitite pe burtă, cu şuiere discrete, asigurau paza, de departe în aproape, ştafete dădeau rapoarte grăbite şefului de grup şi piereau, câteva mingi aşteptau doar un semnal pentru ca totul să se transforme, în caz de alarmă, într'o nevinovată întrecere de sport. Vestoanele s'au grămădit în gropi şi ne-am pomenit toţi în cămaşă verde, aliniaţi pe două rânduri, „candidaţii" în faţă şi „garànţii" în spate, cu trupurile smirnă la camaradul Grecu, student întârziat, după cât se putea pricepe, cu mustăcioară neagră şi ochi de oţel.

Tremuram şi mă stăpâneam. Când mi-a venit rândul la apel, am făcut un pas înainte şi mi-am mărturisit public păcatul, scurt, fără explicaţii sau scuze. „Camaradul Grecu" s'a înăsprit, s'a gândit puţin, ca într'o cumpănă de conştiinţă, apoi mi-a permis să depun legământul cu condiţia ca în

Săptămâna Patimilor să nu mănânc absolut nimic de miercuri seara până Duminică după Înviere, cu excepţia zilei de vineri, când, la patru după-amiază, voi putea să consum o felie de pâine şi un pahar cu apă. Eram fericit.

Promoţia s'a legat să nu trădeze niciodată Legiunea şi Căpitanul, fiecare frate de cruce a primit săcuşorul cu pelin, pe care avea să şi-l coase la cingătoare, cât mai ascuns posibil, s'a ţinut apoi şedinţă, cu tot ritualul ei de rugăciune, evocare a morţilor (mai precis, „apelul morţilor", la care se răspundea, în cor, „Prezent!"), cântece, lecturi, comentarii, „minuta Legiunii", şi iar câteva cântece. Seara, în internat, adormeam cu Căpitanul în gând. Îi devenisem soldat...

Vacanţa de Paşti am petrecut-o în acel an la taică-meu, în Bucureşti. Venise Joia cea Mare, şi la orele mesei îmi făceam de lucru prin oraş şi minţeam apoi că am mâncat nu ştiu unde. Vineri m'a luat fratele meu după cumpărături. Era om pretenţios, nu-i plăcea orice şi oricum, se gândea, întreba şi măsura de zece ori, lăsa spre a căuta şi în altă parte, aşa încât mai toată ziua m'a alergat din magazin în magazin. Mă întreba dacă-mi e foame, iar eu îi spuneam că nu, şi tot amânam să ne oprim undeva, măcar că de abia mă ţineam pe picioare. În sfârşit, s'a făcut ora patru şi am convenit să intrăm într'un local mărunt – birt sau cofetărie, cred că nici nu vedeam bine –, să ne potolim foamea. Multă vreme după aceea mi-am făcut mustrări de conştiinţă că în locul unei felii de pâine mâncasem un corn şi că în locul unui pahar de apă băusem unul de limonadă... O, curăţia de suflet a acelei vârste!

Sâmbătă n'am pus nimic pe limbă, noaptea am mers la Înviere şi Liturghie, împreună cu fratele meu, la biserica Bazilescu, din Bucureştii Noi. Şedeam la strană, ca un seminarist ce mă aflam, şi încercam chiar să şi cânt. Deodată s'a învârtit biserica cu mine, m'am năpustit pe uşa

diaconească şi am căzut grămadă, leşinat, în marginea altarului. Paracliserul a deschis uşa laterală şi m'a scos la aer, părintele m'a cuminecat în grabă şi mi-a dat apoi prescură şi un pahar de vin. La spovedit nu mărturisisem nimic, nici din păcatul meu şi nici din pedeapsa ce mi se dăduse. O asemenea mărturisire ar fi echivalat cu deconspirarea, iar eu mă legasem să nu trădez niciodată Legiunea şi Căpitanul. Nu cred a-mi fi dat seama că se întreţes aici şi se suprapun nişte planuri, că sufletul meu devine câmpul unor confuzii şi că acest soi de confuzii aveau să genereze, mult mai târziu, tragediile unor oameni pe cât de curaţi la inimă pe atât de puţin liberi în cuget.

Poate că sentimentul libertăţii – care nu m'a părăsit niciodată în viaţă – m'a împiedicat să fiu un frate de cruce perfect. Se spunea că Frăţia de Cruce (ca şi Legiunea în genere) e o şcoală a educaţiei, se punea preţ maxim pe disciplină, controlul conştiinţei, mărturisirea voluntară, autopedepsire, sfidarea morţii, iar eu nu aveam vocaţie nici mistică şi nici ostăşească. Odată cu intrarea în adolescenţă începusem să fumez, fugeam din internat, nu refuzam perspectiva unui chef la o cârciumă pe Calea Rahovei, gustam aventura erotică, îmi permiteam lecturi abuzive, scriam poezii străjereşti, obţineam premii literare şi burse de la duşmanii Gărzii de Fier. Toate acestea formau obiectul unor interogaţii în cadrul şedinţelor, deseori eram obligat să-mi pronunţ pedepse pe care nu le executam. Nu am ajuns niciodată şef al Frăţiei, şi nici nu am căutat. Dar nici n'am fost dat afară şi nici n'am plecat singur. Dimpotrivă, am activat chiar şi în perioadele cele mai grele, de aspră prigoană, cum a fost aceea din 1938-1939, după asasinarea lui Corneliu Codreanu, când o asemenea activitate era extrem de primejdioasă.

Şedinţele se ţineau de obicei în via Seminarului, de-a lungul unui gard de lemn, în marginea livezii de caişi, pe povârnişul dinspre oraş. Acolo eram feriţi, într'adevăr, de privirile elevilor care se jucau prin larga curte a internatului, dar eram expuşi unor ferestre din vecinătate, şi e de mirare cum, de-a lungul unor ani, nu s'a găsit nimeni să ne vadă şi să ne denunţe. Cei mai isteţi dintre colegi băgaseră de seamă că unii dintre ei dispar periodic, strecuraţi pe după gard, căutau să iscodească şi să ne prindă'n cuvânt, dar până la urmă funcţiona şi o anume solidaritate a generaţiei, naţionalistă, filogermană, antisemită şi radicală. Înrolaţi şi activi în organizaţie eram puţini în raport cu numărul total al elevilor din internat, dar cântecele legionare (care erau frumoase şi mobilizatoare) le cântau toţi de-a valma, în sălile de clasă, la vremea când pedagogii nu erau pe aproape.

Personal, mă simţeam în conflict moral cu directorul Seminarului, părintele Petre Partenie, om învăţat, scriitor, liberal, membru în Parlament, antilegionar, care ţinea la mine într'un mod cu totul aparte. El m'a încurajat să scriu literatură, datorită lui am intrat în arena publică cu prima mea piesă de teatru (*Jocul fulgilor*, reprezentată, prin recomandarea lui, la Radio România, în regia lui Atanasie Mitric), el mi-a pus la dispoziţie, după acest succes, o cameră specială, în care numai eu aveam acces (lucru nemaipomenit într'un internat de Seminar), unde să mă pot retrage în timpul meu liber şi să pot scrie nestingherit. Norocul meu era că nu-l aveam profesor direct şi-l întâlneam astfel destul de rar. Conflictul interior se consuma mulcom şi căutam să mă liniştesc spunându-mi că, la urma urmelor, şi Eminescu fusese împotriva liberalilor...

În fond, implicaţiile politice îmi erau foarte pe deasupra, căci cunoşteam foarte puţin din mecanismul politic al vremii. Însăşi Frăţia de Cruce pretindea că nu face politică, ci doar

educaţie. Ca orice extremă, cultiva o atitudine sectară, exclusivistă: tot ceea ce e în afara Legiunii sau împotriva ei e rău, corupt. Despre comunism aveam o idee foarte vagă (se şi vorbea extrem de puţin despre el la vremea aceea), dar se contura, oricum, drept principiul destructiv al omenirii. Nici despre francmasonerie sau iudaism nu ştiam prea multe; oricum, erau duşmanii numărul unu ai Neamului, deşi eu însumi nu pricepeam prea bine acest lucru; eram născut în Oltenia, provincie în care nu au existat niciodată evrei.

Introducerea organizării străjereşti (tineretul regelui Carol al II-lea) în viaţa Seminarului mi-a creat un alt conflict interior. Mă număram printre elevii buni, de frunte, cu nume, ai şcolii, iar implicarea mea în activitatea străjerească nu putea să întârzie. Părintele Partenie mă împingea din spate, lăudându-mă în dreapta şi în stânga, şi îmi făcea cunoscute operele literare. Îmi aduc aminte cu câtă mândrie a anunţat odată la masă că elevului Anania Valeriu i s'a conferit un premiu de cinci mii de lei (sumă enormă) de către generalul Dombrovski, primarul general al Capitalei, pentru poezia *Drapelul*. Recitam versuri în şedinţe publice, la şcoli, concerte, festivităţi naţionale. În iunie 1939 primeam o medalie a „Meritului Cultural" din mâna regelui Carol al II-lea, poreclit „Berilă", asasinul Căpitanului. Tot prin Straja Ţării primeam o bursă lunară de la preotul profesor Grigore Cristescu, fost cândva legionar şi devenit apoi „trădător". M'am dus cu pluguşorul la Palatul Regal şi am aruncat „grâu curat şi grâu de vară" pe umerii regelui-asasin, fără să-mi fi fost străină o lamă de gând că în traista cu grâu aş fi putut să ascund un pistol, ceea ce ar fi făcut din mine un erou mai mare decât Nicadorii care îl asasinaseră pe primul-ministru Duca. Toate acestea se petreceau în paralel cu şedinţele secrete la care participam aproape regulat, cu „nopţi de lagăr" în pădurea de la Pustnicul, cu marşuri camuflate în

comuna Bragadiru sau la mânăstirea Cernica (la unul din ele purtam cu emfază medalia regelui, pentru cazul că am fi fost interogaţi cumva de poliţia secretă; camarazii se veseleau şi-mi ziceau, admirativ, „escrocul”, ceea ce nu consuna deloc cu severitatea moravurilor şi a limbajului la care eram supuşi).

Acum e mai lesne de înţeles că toate acestea se consumau la mari răscruci de vremuri, în care forţe opuse se confruntau gigantic, iar bietele noastre suflete, de copii naivi, deveniseră câmpul lor de bătaie. Câtă putere de discernământ puteam noi să avem? Cât ştiam noi din viaţa de afară, atâta vreme cât nu aveam acces nici la lectura ziarelor şi nici la audiţia aparatului de radio? Existau atâtea feţe ascunse ale lucrurilor, care nu aveau să ni se dezvăluie decât mult mai târziu, şi uneori dureros. E posibil ca până atunci eu să-i fi dat fiecăruia cât am crezut că e al lui, iar mie să nu-mi fi refuzat nimic din ceea ce am crezut că îmi este viaţă adevărată.

Vacanţa de vară a anului 1940 am petrecut-o – ca pe multe altele – în Bucureşti, dând lecţii copiilor bogaţi spre a-mi asigura încă un an de studii la Seminar. Am fost martorul acelor mari mişcări populare din Capitală legate de pierderea Basarabiei şi a Ardealului de Nord, m’am amestecat cu mulţimile întărâtate din Piaţa Universităţii, m’am cutremurat să aud cum numele regelui e huiduit de pe soclul statuii lui Mihai Viteazul, am huiduit şi eu, am protestat, am urlat, m’am încolonat pe Calea Victoriei şi am fugit, strecurat prin uliţi, din faţa tancurilor de apă ale prefectului Rodrigue Modreanu, m’am întors răzbunător şi m’am ţesut în grupurile conspirative ce patrulau între Palatul Telefoanelor şi Palatul Regal. Căderea regelui se dădea ca iminentă, se vorbea de venirea la putere a generalului Ion Antonescu şi a Gărzii de Fier.

Dimineaţa zilei de 6 septembrie m'a găsit în oraş. La un moment dat am auzit urale şi ovaţii, în Piaţa Rosetti se forma o coloană, ziarele anunţau zgomotos abdicarea regelui, drapele apăreau la balcoane. Am văzut câteva cămăşi verzi – primele după doi ani de prigoană (pe a mea o arsesem de mult, nici nu mai ştiam dacă o purtasem vreodată). Peste conştiinţa ţării sfâşiate plutea un duh de biruinţă, oricum, biruinţa asupra unui rege criminal şi incapabil. Am sărit în coloană, am luat cadenţa... oh, se cânta un cântec legionar!... În Piaţa Universităţii, alte coloane răsăreau de pe străzile radiante – toate purcedeau, una după alta, pe Calea Victoriei, spre Palatul Regal. Am fost printre primii, Piaţa Palatului a devenit, în câteva minute, o mare de capete şi o furtună de „sfântă tinereţe legionară". Cântecul vuia din plinul piepturilor, din tăcerea crâncenă a doi ani de sânge şi moarte, dar la a doua strofă ritmurile, mai de aproape şi mai de departe, se încălecau penibil, capătul unui vers începea de undeva pe coada celui dinainte. N'am putut răbda, m'am urcat pe soclul de piatră al gardului regal şi am început să bat măsura cu amândouă mâinile, adunând vocile (miile de voci, ce mulţime uriaşă!) la un singur ritm. Aceasta a fost, pentru mine, „biruinţa legionară". Restul s'a petrecut dincolo de sufletul meu. De mulţi dintre oamenii care au făcut-o aveam să aud abia peste douăzeci de ani, şi poate că ar fi fost mai bine să nu fi auzit niciodată.

Cu câtă ardoare am vegheat o noapte întreagă, împreună cu fratele meu, în casa unei croitorese prietene, să avem, fiecare, cămaşa verde! Până cu vreo trei ani în urmă, el fusese un fel de partizan al profesorului Grigore Forţu, un alt răzvrătit împotriva ordinii politice a vremii. Cred că în vara lui 1937 am fugit într'o noapte de acasă, lăsând-o pe maică-mea cu inima strânsă, şi m'am dus – mergând 23 de kilometri pe jos! – să lucrez voluntar în tabăra legionară de la Drăgăşani, unde

se construia o biserică. Legionari de toată mâna, entuziasm, dăruire, muncă pe rupte, viaţă spartană, regim alimentar vegetarian (salate şi mămăligă), turnam beton la baza turlei mari şi cântam de pe schelă „avem doar gloanţe pentru trădători”. La trei nopţi o dată făceam şi un schimb de gardă la poartă, înarmat cu o cazma, purtată ţanţoş pe umăr. Fratele meu, care îşi făcea stagiul militar la Bucureşti, se afla într’un scurt concediu, mergea să o vadă pe mama şi, trecând prin oraş, a dat cu ochii de mine în forfota de oameni care tocmai se ridicaseră de la mesele lungi, de lemn, pentru ceasul de odihnă. Atunci, în ziua aceea, întinşi pe o grămadă de nisip, i-am vorbit eu lui Mitică despre Garda de Fier, Căpitan, mântuirea Neamului şi l-am făcut – militar cum era – să care vreo câteva tărgi de ciment şi să îngâne un cântec. A aderat repede la Mişcarea Legionară şi după numai un an avea să fie arestat, chinuit, bătut la tălpi şi ţinut în puşcăria de la Chişinău, în timp ce proaspăta lui soţie, Elly, murea cu pruncul în pântece. De-a lungul anilor, Mitică a suferit mai mult decât mine, şi-a ruinat de câteva ori familia şi rostul social, de câteva ori a trebuit să ia viaţa de la capăt, în timp ce conştiinţa mea se împovăra cu vinovăţia de a-l fi ademenit în ceea ce eu credeam că nu e politică, atunci, pe grămada de nisip din tabăra Drăgăşanilor. Dar el, ca şi mine, fremăta acum de entuziasmul „biruinţei” şi-l prindeau zorile cu ochii pe maşina de cusut a Lenuţei Balint, să îmbrace cămaşa verde şi să răspundă, pe bulevard, la salutul roman percutat pe inimă.

N’au trecut decât câteva zile. Mergeam pe Calea Victoriei şi l-am întâlnit pe Mihale. Nu-l mai văzusem de mult, poate de trei-patru ani, nici nu-i ştiam de urmă, îl uitasem. Acest Mihale al lui Augustin era lepădătura satului meu, pungaş ordinar, hoţ, mincinos, curvar (răspândise prin sat o blenoragie care a ucis o femeie măritată), expresia a tot ceea ce poate fi mai putred. Mihale

era îmbrăcat în cămaşă verde şi m'a salutat cu „Trăiască Legiunea şi Căpitanul!". Am încremenit, nu i-am răspuns la salut, l-am întrebat de când e el legionar şi, mai întâi, dacă e cu adevărat. Cu rânjetul său de lichea, mi-a arătat o legitimaţie şi m'a asigurat că e în regulă. M'am dus acasă, am dezbrăcat cămaşa verde şi din ziua aceea n'am mai pus-o niciodată. A fost întâia amărăciune a „biruinţei", conştiinţa că apare subit o nouă „promoţie" de legionari, menită să sporească numărul celor scăpaţi din prigoană.

Era un sfârşit de septembrie frumos, cu soare cald pe frunza în declin, şcoala nu începuse, lecţiile particulare – aşa-zisele „meditaţii" – le isprăvisem şi nu mai ţin minte cu ce treabă (dacă aveam vreuna) mă aflam în Gara de Nord. Pleca un tren cu tineret numeros, elevi de liceu, mulţi în cămaşă verde, şi am aflat că mergeau la Predeal, într'o tabără de instructaj a fraţilor de cruce. Am pus piciorul pe scara vagonului şi, după câteva ceasuri, m'am pomenit în marea clădire de până mai deunăzi a Străjii Ţării, pe care o cunoşteam bine – stătusem aici o vacanţă de Crăciun şi învăţasem să schiez. Tabăra se afla sub comanda camaradului Tărăoi, ale cărui ordine scurte, pe voce de plutonier-major, şi ale cărui alocuţiuni voit grave ascundeau – observam – un creier foarte găunos. Era comandant-ajutor al Frăţiilor de Cruce pe ţară. Băieţii fuseseră adunaţi cam la întâmplare, din multe colţuri ale patriei, unii aveau mustăţi lăsate pe oală şi toţi purtau pistoale la brâu, haiduceşte. Instalat în toată gospodăria Străjii Ţării, pe de-a gata, bădiţa Tărăoi poruncise disciplină armată şi, printre altele, decretase fumatul interzis, ceea ce mă făcea să mă strecor la intervale în pădure şi să sug câte o ţigară la repezeală, după care îmi clăteam gura cu apă de izvor. În tabără nu mă chemase nimeni, dar nimeni nu m'a dat afară şi am încercat să fac faţă exerciţiilor militare, pe teme de luptă, începute

chiar de a doua zi. Apoi băieţii s'au adunat în front, bădiţa Tărăoi îi întreba pe unii de pe la Câmpulung Moldovenesc ce o să facă ei cu pistoalele şi-i bătea pe umăr când i se răspundea că aşa o să-i omorâm noi pe jidani. Eu nu aveam pistol şi mi se interzicea fumatul. Cu altă amărăciune în suflet, m'am strecurat din tabără, m'am aruncat în primul tren şi m'am întors la Bucureşti.

Odată cu octombrie a început şcoala. Conspirativii de până ieri ieşiseră la suprafaţă, dar şedinţele se ţineau tot în secret. Grămadă mare de înscrieri în Frăţie, unii de teamă că altfel nu vor fi primiţi în toamnă la Facultate (eram într'a opta). Părintele Partenie fusese înlăturat de la direcţie şi venise părintele Firmilian, care purta pe rasă o cruciuliţă verde cu gardul de fier în mijloc, acolo unde de obicei se pun iniţialele sau chipul Domnului. Profesorii tăceau, prudenţi, şi îşi făceau datoria la catedră, dar unul din ei a urlat furios când şeful însuşi al Frăţiei i-a declarat, scurt, că nu-şi pregătise lecţia fiindcă avusese şedinţă de grup. Continuam să învăţ în ritmul dinainte, parcă tot mai adunat în mine. Simţeam că, ieşită din conspiraţie, Legiunea începe să mă intereseze mai puţin. Îmi umbla prin cap o revistă literară. Eram bun la Psihologie, iar profesorul, Ionescu-Sânger, un om mărunţel şi bun, aflase cu surprindere că eu aveam vechime în organizaţie. Odată m'a întrebat în clasă:

– Ascultă, Anania, când, sau în ce ipostază, ai fost tu sincer – ca frate de cruce sau ca străjer?

N'am ştiut ce să-i răspund şi mi-am simţit obrajii în flăcări. Eram băiat mare, aveam nouăsprezece ani.

Nu am fost ales să particip la marea manifestaţie legionară de la Iaşi, în acel octombrie. Am rămas în internat. De la Iaşi a venit cadavrul lui Tiberiu Grigorescu, elev la liceul Şincai, un băiat de o mare puritate sufletească, întotdeauna cu un

zâmbet suav pe buze şi în ochii luminoşi. Îl cunoscusem la unele adunări de grup, pe câmpul Cotroceanca. Şi tot acolo îl cunoscusem şi pe „Cărăbuş”, coleg şi prieten cu Tiberiu. Se întorceau de la manifestaţie, cu trenul, pe platforma vagonului, în picioare. Cărăbuş avea un pistol (revolver) cu „butie” şi cu un singur cartuş în una din cele şase găuri şi se juca cu el în pieptul lui Tiberiu. Număra, ţăcănind, unu, doi, trei, patru, cinci... şi când ajungea la şase mişca butia cu degetul, trecând glonţul peste ţeavă, şi o lua de la capăt. Tiberiu zâmbea inocent (poate că a şi încercat să-l astâmpere), dar a nu ştiu câta oară Cărăbuş a greşit numărătoarea şi a descărcat unicul glonţ în inima lui Tiberiu. Mortul a fost îngropat apoi legionăreşte, dus pe un car tras la funii de camarazi, am vrut să trag şi eu, dar nu aveam uniformă, şi mă uitam la maică-sa care se zdrobea de durere şi nu era în stare să priceapă că dulcele ei fiu ar fi putut să fie împuşcat de oricare dintre cei care-l purtau la groapă. De bietul Cărăbuş n’am mai ştiut nimic. Se zicea că ar fi înnebunit.

La 10 noiembrie s’a întâmplat marele cutremur, când s’a prăbuşit blocul Carlton. Clădirea Seminarului Central, grav avariată, cerea reparaţii radicale, iar elevii au fost trimişi în vacanţă până după sărbătorile Crăciunului. Nu ştiam cam ce-aş putea face în acest timp.

Erau în şcoală câţiva băieţi din Banatul iugoslav, iar unul din ei, Mioc (acum, regăsit după un sfert de veac, gospodar cuprins în statul Ohio), îmi vorbea aprins despre viaţa românilor din Serbia şi mă tot îndemna să merg odată cu el, clandestin peste frontieră, aşa cum treceau şi ei toţi, o dată sau de două ori pe an. Nu ne-a trebuit mult să facem un plan, şi poate că pentru prima oară în viaţă am avut o intuiţie „politică”. L-am luat pe Mioc şi am cerut să fiu primit de camaradul Ilie Smultea, şeful pe ţară al Frăţiilor de Cruce. Am urcat treptele, atât de bine cunoscute, ale sediului

Străjii Ţării, de pe Calea Victoriei, şi l-am găsit pe camaradul Smultea instalat confortabil în fotoliul de piele al profesorului Gheorghiu. Nu se schimbase absolut nimic, în afară de faptul că de deasupra biroului dispăruse portretul regelui şi fusese instalat acela al lui Horia Sima. Iarăşi am avut un gust amar; nu ştiu de ce, îi gândeam pe legionari – chiar în biruinţă – ducând o viaţă sobră, de tabără, printre corturi şi bârne, nu pe covoare persane şi trepte de marmură. I-am sugerat camaradului Smultea (acum profesor prin California) ideea unei misiuni f. d. c.[2] în Banatul sârbesc. Într'o jumătate de oră, eu şi Mioc aveam „foi de drum" (gratuit pe tren) şi o scrisoare către prefectul legionar din Timişoara, care, la rândul său, a doua sau a treia zi, ne recomanda telefonic pichetului de grăniceri de la Stamora-Moraviţa.

Am trecut frontiera noaptea, călăuziţi de grănicerii români care cunoşteau ritmul patrulelor sârbeşti, iar a doua zi eram în comuna Marghita, în casa unor buni cunoscuţi ai lui Mioc. Am rămas acolo câteva zile, în care timp m'am cunoscut – conspirativ, fireşte – cu mai mulţi ţărani, de la care învăţam nu numai folclor, dar şi deprinderea dialectului. Stăpânirea iugoslavă era de pe atunci reputată ca de extremă stângă şi îmi luam suficiente măsuri să nu fiu descoperit.

Poate că vreo două săptămâni am locuit, astfel înarmat, în internatul liceului din Vîrşeţ, băgându-mă prudent printre elevi şi făcându-mi, cu ajutorul lui Mioc, prieteni. Ideea legionarismului era vagă, dar avea teren bun în sufletul unei minorităţi oprimate, care se uita cu nădejde spre Ţară. Nu mari eforturi mi-au trebuit ca să adun un grup de elevi lângă ruinele cetăţii de pe munte şi să ţin cu ei o şedinţă f. d. c. Cred că am botezat noua organizaţie „Decebal", după numele aceleia în care eram eu. Dar curând după aceasta am cunoscut în curtea şcolii un profesor care s'a îndoit că aş fi de pe undeva din partea cealaltă a Banatului sârbesc

şi i s'a părut că mă văzuse dirijând anumite cântece de pe gardul Palatului Regal din Bucureşti... Omul o spunea cu înţelegere, chiar cu o anumită complicitate în zâmbet, dar eu m'am simţit descoperit şi m'am făcut nevăzut.

La Ecika mi-am câştigat noi prieteni, dar eu venisem cu mâinile goale şi oamenii cereau să citească literatură naţională şi să asculte muzică românească. Mioc m'a călăuzit la Marghita (călătoream cu trenul, nu vorbeam mai nimic, ne făceam că dormim) şi într'o noapte am purces spre frontieră. Era nor, nu se vedea mai nimic, ne-am rătăcit pe câmp, ne-am învârtit toată noaptea şi către zori ne-am pomenit iarăşi în marginea satului din care plecaserăm. Gazdele ne-au prevenit că jandarmii, de cum plecaserăm noi, au întrebat de doi tineri care intraseră în sat, ceea ce ne-a făcut să plecăm repede, tot spre graniţă, profitând de faptul că mai tot câmpul era presărat cu glugi de coceni, şi săream din una în alta, ca broaştele, pe brânci, până ce am izbutit să trecem frontiera.

Perspectiva primejdiei nu ne-a descurajat. Dimpotrivă, peste numai o săptămână eram înapoi la pichetul de grăniceri de la Stamora, de astă dată trei; îl luasem cu mine şi pe Ionescu, care acceptase bucuros aventura. Ninsese gros şi-mi aduc aminte cum înotam prin zăpadă, noaptea, cu nişte geamantane grele în spinare, încărcaţi cu broşuri, cărţi – nu neapărat legionare – şi discuri cu muzică românească. Ne opream din loc în loc să ne tragem răsuflarea, ne odihneam pe geamantane şi simţeam cum ne prinde îngheţul, cu o senzaţie de somn dulce, moleşitor. Ne luam la bătaie cu pumnii, apoi ne aruncam iar poverile în spinare, şi aşa am străbătut câmpul, tineri şi imprudenţi, lăsând în urmă-ne urme groase. Dar ce ne păsa nouă la vremea când ne era dragă „moartea pentru Căpitan"? Retrospectiv, cred că nu era atât zelul propagandistic cât o reacţie împotriva oficializării Gărzii de Fier (România

devenise „stat naţional legionar”), împotriva fotoliului de piele pe care se instalase, confortabil, bădia Smultea. Începea să capete expresie nevoia de a fi în răspăr cu vremea.

La Becicherek am izbutit să strecurăm, conspirativ, o placă cu muzică populară românească în singurul cinematograf al oraşului şi, cu concursul operatorului, s’o „cântăm” în pauza dintre două rulări ale filmului. Pe melodie şi vorbe, românii din sală au izbucnit în aplauze, dar evenimentul a provocat o anchetă imediată din partea autorităţilor, ceea ce ne-a făcut să plecăm repede spre Ecika, satul lui Mioc. Am lăsat şi acolo o mulţime de materiale şi am primit, în schimb, eu şi Ionescu, câte un... pistol. Mai toţi românii din sat aveau pistoale, se făleau cu ele şi au socotit că un asemenea cadou e mărturia supremei lor recunoştinţe. Fiecare pistol avea şi o rezervă de câteva gloanţe. Şi aşa, înarmaţi până’n dinţi, pe la mijlocul lui decembrie ne-am socotit misiunea isprăvită şi am trecut îndărăt frontiera, prin acelaşi punct în care, după numai patru ani, aveam să fiu arestat de o femeie.

De Crăciun m’am dus în sat, la maică-mea (care nu vedea – ca şi taică-meu – cu ochi buni politica şi nu era deloc încântată de ceea ce auzea şi vedea împrejuru-i). De sărbători am cântat la strană, iar la Bobotează, când preotul sfinţea apa, am tras în văzduh cu pistolul (prima oară în viaţa mea), fără să bag de seamă nedumerirea oamenilor, care mă ştiau de „băiat bun” şi sperau să mă vadă popă. În fond, nu ştiam deloc de ce nu aruncasem pistolul în zăpada Iugoslaviei şi de ce îl purtam. Niciodată nu mi-a trecut prin minte că aş putea să trag într’un om, fie el cel mai mare duşman. Mamei îi spuneam că trebuie să trec singur dealurile şi văile spre Olt, la halta de la Orleşti, şi că e bine să mă apăr de lupi. Dar ea era convinsă că de lupi te apără Dumnezeu, şi că dacă ei au hotărât, în

noaptea Sfântului Andrei, să nu te mănânce, nu te mănâncă nici chiar dacă te-ai lua la harţă cu haita.

La 10 ianuarie internatul era complet restaurat, elevii reveniseră dintr'o lungă şi neaşteptată vacanţă, profesorii îşi făcuseră planurile cum să concentreze lecţiile şi să aducă materia la zi. Eu mă înşurubam tot mai mult în ideea de a scoate o revistă literară, am început să negociez cu Direcţia, părintele Firmilian nu se arăta de acord. (De vreo doi ani aveam în Seminar un cenaclu literar, „Nicolae Milescu", al cărui prim şi unic preşedinte eram, dar părintele Firmilian, de cum venise la direcţia şcolii, refuzase să recunoască cenaclul drept „legal"; în privinţa revistei se menţinea pe aceeaşi linie, căci primii ei colaboratori se anunţau a fi membrii înşişi ai cenaclului.)

Frăţia de Cruce câştigase membri noi, apăruse şi un „mănunchi de frăţiori" (puşti din clasele întâia şi a doua), şeful îşi lăsase mustaţă, nu mai voia să se tundă (el era numai într'a şaptea) şi-i intrase în cap că ar putea fi selecţionat să plece în Germania pentru nu ştiu ce instructaj. A pus repede ochii pe pistolul meu, mi l-a cerut şi i l-am dat. Altfel, era băiat bun, eram prieteni de mai mulţi ani. Dar în acele zile s'a iscat între noi un conflict. Cine nu-l ştia pe Moşul? Era cornarul şcolii, omul care vânduse multor generaţii de elevi chifle, cornuri, rahat şi limonadă. Venea dimineaţa cu un coş mare, încărcat, şi în cele patru recreaţii îl golea cu desăvârşire şi pleca acasă, unde o fi stat. Nu ştia nimeni cum îl cheamă. I se spunea, din generaţie în generaţie, Moşul. Vorbea stricat româneşte, era puţin gângav, se bănuia că e macedonean de prin sudul Dunării. Om nevoiaş şi paşnic, nu s'ar fi certat niciodată cu nimeni. În ultimii doi ani izbutise să-şi facă o gheretă, pe care o aşezase între două rânduri de săli de clasă, şi îşi îmbogăţise marfa cu încă vreo câteva articole: bomboane, ciocolată, alune, suc de fructe. Părea un om pe care vremurile nu-l puteau afecta cu nimic. Dar în acest

timp de care vorbesc se plănuise în Frăţia de Cruce ca băieţii să înceapă şi o altă activitate decât şedinţe şi marşuri, şi deodată le-a căşunat să facă „comerţ legionar”. Începutul ar fi fost simplu: se confiscă ghereta Moşului, cu tot ce e în ea, şi se trece în patrimoniul Frăţiei. Nefericita practică a „românizărilor” de tot felul, arbitrare şi abuzive, îşi găsise ecou până şi aici, în pepiniera viitorilor preoţi. M’am opus din răsputeri – ceea ce era o gravă abatere de la disciplină –, am invocat sentimentul de omenie faţă de un bătrân care – după câte auzisem – vindea cornuri ca să-şi întreţină un băiat în şcoli şi am urlat furios când mi s’a spus că, în fond, Moşul s’ar putea să nici nu fie român, ci vreun oarecare bulgar pripăşit pe aici prin bunăvoinţa – sau poate corupţia – foştilor directori. Oricum, opoziţia mea le-a mai amânat trecerea la acţiune şi au rămas să se mai gândească. În curând s’a întâmplat însă un alt incident.

Pe lungul coridor al Seminarului putea fi văzut, de două ori pe zi, când trecea spre bucătărie sau se întorcea spre cămăruţa lui cu sufertaşele cu mâncare, un om foarte ciudat, straniu, aproape misterios. Era înalt, avea faţa puternic brăzdată, haine întotdeauna modeste, purta o şapcă de postav cenuşiu. Nu vorbea niciodată cu nimeni. Trăia ca un pustnic într’o chilie de la capătul din fund al clădirii şi avea funcţiunea de băieş. Nu-l vedea nimeni când opera robinetele de apă caldă şi rece în camera cazanelor, în timp ce elevii se zbenguiau sub duşuri. Se mai bănuia că ar fi şi paznic de noapte. Cei mici îi spuneau, prin deformare acustică, „Cameleful” (ceea ce devenise sinonim cu noţiunea de băieş), dar cei mai mari ştiau că se numeşte Nicolae Kamenev şi că e rus.

Într’o şedinţă a Frăţiei s’a discutat odată situaţia acestui personaj misterios şi s’a ajuns la concluzia că, rus fiind, trebuie să fie comunist. În cameră ţinea un aparat de radio, ceea ce însemna că

individul, rus fiind, asculta postul Moscova şi poate – aproape sigur – că-şi făcea note pe care le difuza subversiv în oraş. Ca atare, s'a hotărât o descindere şi o percheziţie. Eram confuz, nu ştiam ce să cred, nu aveam argumente. S'a format echipa de descindere. Au bătut seara târziu la uşa omului, li s'a deschis, au năvălit înlăuntru, unul a luat în braţe aparatul de radio, ceilalţi au început să-i scotocească prin dulapuri şi saltea, şeful l-a întrebat, răstit, unde sunt „documentele". Îndrugând foarte puţin româneşte şi nefiind în stare să se explice, omul a izbucnit în plâns. Urmărisem scena, din faţa uşii, mă apuca groaza şi, când l-am văzut pe om plângând, m'am năpustit cu pumnii pe camarazi şi i-am dat afară, urlând. Unul pleca cu aparatul de radio; i l-am dus omului înapoi, fără să-i spun nici un cuvânt. De câte ori îmi aduc aminte de această întâmplare, îmi simt sufletul năpădit de ruşine. Mai târziu aveam să aflu că Nicolae Kamenev fusese colonel în armata ţaristă şi fugise de comunişti în timpul revoluţiei, ca să-şi câştige o amărâtă bucată de pâine pe pământul românesc, cel atât de ospitalier şi bun.

Pentru alte isprăvi n'a mai fost timp. La 21 ianuarie (1941) a început faimoasa rebeliune a legionarilor împotriva lui Antonescu, eveniment despre care am ştiut destul de puţin, chiar la vremea lui. Câtă vreme fusesem în Iugoslavia nu citisem nici un ziar. Abia la întoarcere am aflat că fuseseră asasinaţi Iorga şi Madgearu, deţinuţii politici de la Jilava, că între cei doi lideri existau tensiuni şi că o oarecare tensiune exista şi între Horia Sima şi bătrânul Codreanu.

Eu însă aveam alte gânduri. Mă obseda revista literară, mă interesam ce formalităţi legale sunt necesare pentru apariţia ei. În dimineaţa zilei de 21 ianuarie eram la tribunal (căpătasem bunăvoinţa unui funcţionar, pe nume Tămâianu) şi obţineam „ordonanţa prezidenţială" pentru revista lunară *Dacia*. Tot atunci am înţeles că eu, încă minor, nu

puteam să-i fiu director, şi am pus la repezeală numele domnului I. Bârlănescu-Begu, student la Teologie şi prim mentor al cenaclului „Nicolae Milescu”.

Mă întorceam spre internat, pe Calea Rahovei, când mi s’a părut că aud împuşcături prin oraş. Nu m’am dumerit oarecum decât în şcoală, unde părintele Firmilian – spre lauda înţelepciunii lui – dăduse porunci straşnice ca nici un elev să nu părăsească internatul. Spre seară a venit un curier de la comandamentul f. d. c. cu un fel de ordin de mobilizare, dar şeful Frăţiei nu a trecut peste porunca directorului. În aceeaşi seară, Ţintă Ilie, şeful Frăţiei de la Seminarul Nifon, răspundea ordinului de mobilizare, a fost arestat şi a făcut vreo şaisprezece ani de puşcărie, de i-au căzut părul şi dinţii, unul câte unul.

În cele trei zile de rebeliune elevii nu au avut acces la ziare, nu ştiam nimic din ce se întâmplă în afara internatului. Înlăuntru totul părea normal, ne vedeam de lecţii, câţiva (eu, Zaharia Ducu, Constantin Bărbulescu, Ştefan Radu – ultimii doi absolviseră) plănuiam, în comun sau în parte, primul număr al *Daciei* noastre.

Pe la sfârşitul lui ianuarie (îmi aduc bine aminte, eram în clasă, la lecţie, cu profesorul) ne-am trezit înconjuraţi de armată şi somaţi să nu mişcăm. Ne-am uitat afară: spre fiecare fereastră era îndreptată o mitralieră. Un ofiţer a intrat pe uşa clasei şi ne-a poruncit să ieşim afară. Aici nu-mi mai amintesc bine cum am făcut de am rămas în urmă, la urmă de tot, şi cum am scăpat, câteva minute, controlului. În bancă, printre cărţi, aveam vreo trei-patru gloanţe, de care aproape că uitasem. Le-am luat în pumn, am căutat disperat împrejur şi am dat cu ochii de candela care ardea la icoană. M’am suit repede pe o bancă şi am ascuns gloanţele în golul dintre paharul de sticlă şi cel de metal. Am trecut, în viaţă, prin zeci de anchete şi interogatorii, dar nu am declarat niciodată acest

fapt, şi nici pe acela de a fi avut vreodată pistol. Nu mă pot gândi la acel act disperat fără să simt, dureros, vinovăţia sacrilegiului. Uneori însă îmi vine să cred că însăşi icoana, cu puterea ei divină, mi-a atras ochii spre ea, ca să nu am asupră-mi stigmatul unui ucigaş potenţial şi să-mi cadă părul şi dinţii în puşcărie.

Soldaţii foiau prin tot internatul, dar, neavând probabil rutină poliţienească (mi se pare că erau cavalerişti, din arma lui Antonescu), nu s'au priceput să-i controleze individual pe cei peste 350 de elevi. Arhiva Frăţiei a fost găsită în pupitrul lui Popa Ioan (se căutase, vai!, şi în pupitrul meu), dar şeful nu avusese timp să se descotorosească de pistol şi mă întreba din ochi, cu disperarea mea dinainte, ce e de făcut. Am găsit cheia de la camera de izolare (unde, de obicei, se tratau cu alifie de pucioasă elevii bolnavi de râie), şi şeful a vârât pistolul, cât a putut întinde mâna, în canalul prin care trecea ţeava fierbinte de calorifer. Am pus capacul metalic deasupra canalului şi ne-am făcut una cu elevii de pe coridor. Despre soarta acelui pistol aveam să aflu, întâmplător, peste vreo şase-şapte ani.

Ocupanţii se instalaseră, pe paturi şi saltele cazone, în marea sală a bibliotecii, al cărei custode eram eu. Fireşte, de la început mi s'a interzis accesul. Aveau zilnic program special de percheziţie, ne-au scotocit şi pe noi, şi toate cotloanele internatului (inclusiv cazanul de încălzire centrală), dar nu găseau nici arme şi nici vreo dovadă că cineva ar fi luat parte la rebeliune. Socotindu-ne din ce în ce mai inocenţi, ofiţerii mai tineri (aproape de vârsta noastră, a celor dintr'a opta) deveneau mai prietenoşi, glumeau cu noi în orele de seară şi-l blestemau pe preotul Partenie care – după spusele lor – îi întreţinea zilnic cu reclamaţii împotriva directorului Firmilian. Ne imaginam ce trebuie să fie în casa bietului director.

Pe la sfârşitul lui februarie au plecat soldaţii, eu am aruncat gloanţele în zăpada din vie şi i-am cerut iertare Maicii Domnului, apoi am uitat de ele. O săptămână mi-a luat ca să scot mizeria şi miasmele din bibliotecă şi am căutat în dulăpiorul de jos, unde ţineam toate scrisorile şi fotografiile de la Vicky. Nu le-am mai găsit.

Între timp aflaserăm şi noi, fraţii de cruce din Seminarul Central, despre cele întâmplate la rebeliune. Am ţinut o şedinţă „de la om la om" şi am hotărât dizolvarea. Cu aceasta s'a încheiat activitatea mea legionară, şi alta de atunci nu am mai avut. Dar stigmatul ei trebuia să vină şi trebuia să-l port toată viaţa, ca un luceafăr trist în spicul cununii.

Despre cum am întemeiat revista *Dacia Rediviva* am mărturisit în altă parte (interviul apărut anul trecut[3] în *Vatra* din Târgu-Mureş), cel puţin atât cât s'a putut da publicităţii. Câţiva prieteni am pus bani, mână de la mână (eu dădeam „meditaţii" şi în internat; printre copiii cărora le dădeam lecţii preparatoare era şi fiul jupânului Manole Şerbănescu, proprietarul restaurantului „La Aprodu'", de pe Vasile Lascăr, la care mai târziu aveam să lucrez ca ospătar), şi am pregătit numărul pe aprilie. Îl câştigasem de partea noastră şi pe Aurelian Cosmoiu, fost eminent elev al Seminarului Central şi, la vremea aceea, director în Ministerul Propagandei Naţionale; el ne-a înlesnit aprobarea Ministerului şi ne-a adus unele colaborări prestigioase. Adresele chioşcarilor din ţară le-am avut de la o doamnă care ţinea administraţia *Gândirii*. Deşi redacţia propriu-zisă era în pupitrul meu de elev într'a opta, am avut ambiţia ca *Dacia Rediviva* să nu fie cotată drept o revistă „şcolărească" şi am folosit, pentru copertă, adresa unui prieten al fratelui meu, care se întâmpla să locuiască pe strada... Nicolae Milescu (o uliţă de pe lângă Gara de Est, unde am fost o singură dată, când am luat consimţământul omului

asupra adresei fictive). În iunie am absolvit Seminarul şi am mutat adresa redacţiei – de data aceasta ceva mai reală – la domiciliul meu de pe bulevardul Dacia (înrudirea de nume era acum mai directă), unde închiriasem o cămăruţă în apartamentul unei doamne pe care o chema Buliga, al cărei bărbat era pe front şi care avea neruşinarea să se dezbrace cu uşa deschisă şi se făcea că are junghiuri prin coaste (m'a pârât la taică-meu că sunt cam dezmăţat şi că primesc femei în cameră, ceea ce nu era prevăzut în contractul de închiriere). Revista o citeau mulţi, dar puţini o şi plăteau, şi o duceam din ce în ce mai greu. Prin Cosmoiu am fi putut obţine o subvenţie de la Minister (ceea ce n'ar fi fost prea greu, căci ministru era Nichifor Crainic, iar noi eram teologi), dar am fi avut obligaţia morală de a scrie cât de cât în sprijinul Guvernului Antonescu şi al „războiului sfânt"; însă noi voiam cu tot dinadinsul să-i păstrăm revistei un caracter strict literar, fără nici o implicaţie politică.

Şi totuşi, de o astfel de implicaţie n'am scăpat. Odată cu numărul 3 nu mai aveam bani pentru al patrulea, la tipografia „Fântâna Darurilor" eram dator, nu mai ştiam ce să fac şi i-am spus necazul lui Cristofor Dancu, cu care m'am întâlnit odată din întâmplare. El s'a oferit, binevoitor, să ne tipărească revista pe datorie (om plăti când om putea) la Cernica, unde era directorul vechii tiparniţe. I-am mulţumit bucuros şi, fireşte, i-am solicitat colaborarea. Scoteam un număr special, închinat lui Eminescu. Dancu mi-a adus vreo două pagini şi am încremenit citindu-le; articolul, intitulat „Naţionalismul lui Eminescu", era presărat cu citate din cartea *Pentru legionari* a lui Corneliu Codreanu (la o vreme când mai toţi legionarii identificaţi ca atare înfundaseră puşcăriile ţării; printre ei, şi fratele meu). I-am spus autorului că-i mulţumesc, că articolul e foarte interesant, dar că eu nu îndrăznesc să mă duc cu el

la cenzură. Dancu a zâmbit pe sub nasul cârn şi mi-a spus:

– Dacă ţi-l aduc eu cu „bun de tipar” îl publici?

N’am putut zice nu. În câteva ceasuri s’a întors cu „bun de tipar” pe manuscris. În timpul guvernării legionare, Dancu lucrase la cenzura presei şi avea încă prieteni acolo. Articolul a apărut, dar revista a fost suspendată şi a trebuit să o trec sub direcţia lui Cosmoiu, care între timp ocupase un post mai înalt în Minister şi ne asigura protecţia.

Era frumoasă viaţa noastră pe atunci, măcar că eram săraci lipiţi pământului, dar eram tineri şi râdeam de sărăcia noastră şi ne băteam joc de ea şi ne simţeam mândri. Ne visam scriitori temuţi, cu nume şi renume – măcar că nu aveam ambiţia să întemeiem o „şcoală” sau un „curent”. Dar vremurile s’au năpustit asupra noastră, crâncene, şi ne-au risipit şi ne-au împuţinat idealurile. Cei mai mulţi dintre noi şi-au ratat aspiraţiile. Bârlănescu, care avea un cap de filosof (cam romantic, e adevărat), a devenit preot după ce s’a însurat cu o fată de chiabur şi a făcut un an de puşcărie pentru că – sub stăpânire comunistă, în plină „luptă de clasă” – nu şi-a putut plăti „cotele” către stat. Asta l-a costat sfărâmarea familiei (s’a întâmplat să iasă din închisoare şi să ajungă în sat chiar în ziua când fiica lui se cununa în biserică, şi a trebuit, sub privirile înspăimântate ale nuntaşilor, să plece ca un strigoi, furişat pe lângă zidurile altarului) şi s’a refugiat, mai târziu, într’un sat obscur de prin Banat.

Aurelian Cosmoiu, care scria eseuri şi poezii, s’a înfundat în contabilitate şi n’a mai scris nimic.

Zaharia Ducu, cel mai tânăr dintre noi, care încă de pe la 14-15 ani se anunţa ca un talent foarte viguros şi matur, a avut nenorocul să fie cumnat cu un fost ofiţer al Curţii Regale şi, după abolirea monarhiei, în 1949, a fost arestat împreună cu cumnatul său şi s’a ratat în puşcărie; l-am întâlnit

odată după mai mulţi ani şi l-am întrebat ce mai scrie; se lăsase de literatură, era deprimat şi lucra undeva, într'un atelier, ca strungar.

Ştefan Radu – care semna Ştefan Zlătaru – nu a perseverat în literatură, deşi îmi spunea odată că lucra la o piesă asupra lui Brâncoveanu.

Cât despre Constantin Bărbulescu (Costin Mita), omul acesta care făgăduia să fie un Cioran al generaţiei mele s'a risipit într'o boemă foarte personală şi foarte neroditoare (a făcut şi el vreun an de închisoare în lagărul de la Bicaz) şi la 50 de ani nu a ajuns să scrie – sau măcar să înceapă – „marele roman" pe care ni l-a tot făgăduit vreme de câteva decenii.

Mi se pare că, din cei ce am fost atunci împreună, sunt singurul care s'a încăpăţânat să scrie şi să scrie, fără a se potrivi împotrivirii vremurilor şi fără a-şi socoti condeiul baston de promenadă. Nu sunt în stare să-mi cumpănesc bine izbutirile de până acum, dar mi se pare că am făcut ceva – şi-mi pare rău de ei, căci cel puţin Ducu şi Bărbulescu puteau să devină scriitori mari. Fireşte, la toate acestea mă gândesc abia acum. Atunci nu aveam de unde şti cum vom merge şi ce vom ajunge fiecare; ne dăruiam visului – şi visam mult şi frumos –, în timp ce stăpânitorii lumii acesteia îşi ascuţiseră armele şi porniseră măcelul. Începuse războiul, armatele române, la ordinul Mareşalului, trecuseră Prutul şi ocupaseră Basarabia, dar noi stăruiam în literatură şi, spre a plăti o parte din datoriile revistei, eu devenisem chelner în restaurantul jupânului Manole. Viaţa, ca şi moartea, avea un sens, iar când s'a dat în Bucureşti prima alarmă aeriană (era un raid al avioanelor ruseşti) şi m'am ascuns sub scara casei de pe Dacia, mă gândeam deprimat (şi era prima oară în viaţă) că, de va cădea o bombă pe clădire, voi muri ridicol şi inutil, absurd, ca un prost care nici nu a căzut eroic, nici nu se stinge de moarte bună. Sentimentul acesta m'a întărâtat în gândul de a ţine

mâna pe condei şi a-i dărui vieţii – ca şi morţii – mele un înţeles de care să nu mă ruşinez nici în faţa oamenilor şi nici la scaunul de judecată al lui Dumnezeu.

2 Frăţie de cruce.

3 1973.

Parada închisorilor

Nu-mi mai aduc aminte care anume număr al revistei îl tipăream în acel sfârşit de iulie sau început de august 1941, când mă întorceam de la Cernica şi mă întâlneam cu cortegiul funerar al lui Horia Codreanu. Mă uitam cu oarecare curiozitate la dricul înalt, pe care se vedea trupul mortului, îmbrăcat, într'adevăr, în cămaşă verde. Atârnată de dric se vedea bine şi coroana lui Mihai Antonescu, cu panglică mare şi elogiu citeţ. Ne încrucişam mulcom şi mă uitam la cele câteva sute de inşi înşiraţi după mort, când, mai către coada cortegiului, l-am zărit pe domnul Ionescu Alexandru (Sandu Ionescu, cum îi spuneam noi în Seminar). Fusese unul dintre cei „mai mari" care mă „recrutase" în Frăţia de Cruce, absolvise de mult, nu mai ştiam nimic de el, poate că isprăvise şi Teologia. Ne-am salutat şi m'a agăţat în vorbă cu ce mai faci, de unde vii şi unde te duci, ce mai ştii de cutare… Cum el se mişca odată cu cortegiul, am părăsit trotuarul şi am făcut câţiva paşi alături de el, vorba tot înnodându-se. Părea mirat că eu nu mă hotărâsem să-l conduc pe mort şi mă asigura că înmormântarea fusese astfel aranjată în mod oficial, cu permisiunea expresă a Guvernului, printr'o înţelegere specială dintre Mihai Antonescu (îi vezi coroana?) şi bătrânul Codreanu. Singura condiţie era aceea ca la înmormântare să nu se facă nici un fel de manifestaţie legionară, să nu se cânte şi să nu se salute. Slujea însuşi arhiereul Veniamin Pocitan, vicarul Patriarhiei, şi existau toate indiciile că nu poate fi vorba de nici o primejdie.

În acest timp, cortegiul a cotit de pe şoseaua Ştefan cel Mare pe strada Lizeanu şi ne-am pomenit la poarta cimitirului Pătrunjel, de lângă strada Maica Domnului, locuri pe unde nu fusesem niciodată (măcar că, taică-meu lucrând la tramvaie, eu avusesem permis gratuit pe toate liniile şi

colindasem toată Capitala). Dacă am ajuns până acolo, am intrat şi înlăuntru, şi odată am simţit că în urma noastră se închid porţile cimitirului, ca la o capcană. Mi-am dat seama că nu mă mai pot întoarce şi am continuat să merg cu gloata pe aleile cimitirului şi mi s'a părut că, ascunşi pe după morminte şi cavouri, stau la pândă soldaţi cu mitraliere.

Eram către marginea mulţimii, nu vedeam bine ce se petrece lângă groapă, am auzit vocea unui diacon care zicea ectenia şi l-am auzit bine pe bătrânul Codreanu, orator de mase, cu glas puternic, care s'a ridicat pe o movilă şi a ţinut un discurs în care a chemat toate blestemele cerului şi tot catranul iadului asupra călăilor care i-au ucis copilul. Fiecare ştiam despre ce „călăi" era vorba, nervii ni s'au întins. Şi deodată am auzit cum se ridică dinspre groapă câteva zeci de glasuri, „cântecul" (sau imnul") legionarilor căzuţi:

Ca o lacrimă de sânge
A căzut o stea,
Drum de foc şi biruinţă
Pentru Garda ta...

Mai departe cântecul n'a mers. Tot văzduhul s'a umplut de bubuituri de puşcă şi clănţănit de mitraliere, gloanţe ne şuierau pe deasupra capetelor; ne-am trântit la pământ şi abia am putut vedea cum de după morminte răsar soldaţi şi cum de printre noi se aleg agenţii de siguranţă, cu pistoalele în mână. Eu mă pomenisem lungit într'un şanţ, între două morminte, culcat cu faţa în jos, zisesem *Tatăl nostru* şi mă întrebam, lucid, pe unde anume mă va străpunge glonţul. Şi iarăşi m'a cuprins un sentiment al absurdului, al inutilităţii unei morţi care avea să se întâmple pentru nimic, căci eram sigur că numai întâmplarea mă adusese

acolo şi că nu aveam de mărturisit nici un crez politic. Am ridicat, totuşi, puţin capul. Se trăgea razant pe deasupra, şi l-am văzut pe bătrânul Codreanu, culcat şi el, dar rezemat într'un cot, cum se uita să vadă ce se întâmplă. Atunci l-am văzut şi pe un agent de siguranţă, în haine albe, căzând din picioare, cu pistolul în mână, trăsnit de un glonţ necontrolat sau de focul unui soldat care-l luase, pesemne, drept inamic.

La un moment dat a încetat focul şi agenţii au început să ne culeagă, unul câte unul. Când a venit şi la mine un oarecare, m'a percheziţionat şi mi-a căutat în servietă, unde a găsit un Eminescu cu un semn de carte, din mătase, pe care-l aveam de la Vicky. Dar semnul era de culoare verde şi agentul m'a înjurat şi mi-a trântit tocul bocancului în sprânceană, de mi-a dat sângele. Camioanele poliţiei erau înşirate, multe, la poarta cimitirului şi porneau, pline, pe şoseaua Ştefan cel Mare. Am trecut în mare viteză pe la poarta tatălui meu.

La intrarea închisorii Malmaison ne aşteptau două rânduri de soldaţi, iar noi treceam printre ele şi fiecare soldat avea ordin să ne dea fiecăruia câte un pumn în cap – şi aşa, din pumn în pumn, am ajuns năuciţi la capătul rândurilor, unde un locotenent de cavalerie (semăna leit cu regele Carol al II-lea) ne plesnea cu cravaşa peste obraz. N'am mai văzut nimic, nu mai ţin minte nimic, ştiu doar că am petrecut noaptea într'o cameră mare, fără nici un fel de lumină, ticsită de oameni care gemeau şi dormeau pe jos, încolăciţi unii peste alţii şi unii în alţii, ca şerpii pe care i-am văzut odată într'un osuar de la Cernica. Erau într'un colţ două hârdaie şi unii urinau în hârdăul cu apă şi alţii beau din hârdăul cu urină şi se înjurau unii pe alţii fără să se cunoască.

A doua zi ni s'a făcut încarcerarea oficială şi am fost mutaţi în „manej", o hală imensă, cu pământ pe jos, fostă până cu puţin înainte grajd şi loc de exerciţii pentru caii regimentului de cavalerie. Pe

priciurile de lemn, joase, şedeau lungiţi oameni în zdrenţe, slabi, ofiliţi, aşteptându-şi judecata şi osânda; Malmaison era o închisoare de tranzit, pentru cei în anchetă şi încă nejudecaţi. Mirosea a balegă de cal şi sudoare de om. Manejul era dominat de o platformă de lemn, înconjurată de sârmă ghimpată, pe care şedea în permanenţă câte un soldat cu mitraliera în poziţie de tragere. Mi-am găsit un loc unde am putut şi am început să-mi cunosc vecinii. „Promoţiei" noastre îi fusese rezervată o jumătate din manej, aşa încât toţi cei din grămadă aveam o „cauză comună". A trebuit să constat că „promoţia" noastră era o adunătură de oameni foarte pestriţă; cei mai mulţi nu erau legionari, nu avuseseră nimic în comun nici cu Garda de Fier şi nici cu mortul; se agăţaseră de cortegiu aşa, din mers, ca şi mine, unii din curiozitate, alţii neavând altă treabă mai bună. Se aflau printre noi chiar vagabonzi care se înghesuiseră cu gândul la ceva pomană. Câţiva se aflaseră deja în cimitir, cu treburi pe la mormintele alor lor. Mai toţi se întrebau ce e cu ei în mizeria aceea şi încercau să se trezească dintr'un vis urât. În ceea ce mă privea, eu realizasem tot mai mult absurdul situaţiei şi nu m'am liniştit decât în momentul în care m'am întins pe prici şi am descoperit, cu mare emoţie, iscălitura lui Mitică, săpată în lemn cu un vârf de metal ascuţit. Am avut sentimentul unei părtăşii de destin, menită să-mi răscumpere ceva din vina de a-l fi făcut pe fratele meu legionar. Era acum a doua lui puşcărie şi aflasem că e în temniţa de la Deva, cu o condamnare de opt ani.

Viaţa noastră în manej era vecină cu infernul. Las la o parte bucata de mămăligă săracă şi gamela cu foloştină, şi n'aş da deosebită importanţă nici mitralierei care ne ţintea zi şi noapte. Lupta noastră era alta, grea, înverşunată: ziua cu muştele şi noaptea cu puricii. Erau purici de cal, mari cum n'am mai văzut şi n'am mai simţit în viaţa mea,

răsăriţi, odată cu noaptea, cu miile şi miile, din pământul amestecat cu balegă, unde-şi aveau culcuşul şi se înmulţeau. Extrem de agresivi şi cu muşcături grozave, în numai două zile îmi umpluseră de sânge gleznele, încheietura mâinilor şi gâtul. Era peste putinţă ca în timpul nopţii să poţi dormi un minut; când te apărai de unii la picioare, alţii te atacau la gât, şi noaptea părea o veşnicie până ce în manej pătrundea lumina zilei şi puricii intrau în gunoiul de sub priciuri. Atunci veneau muştele, mari, numeroase şi tot atât de agresive. Dar cel puţin împotriva lor găsisem un mod de organizare: ne asociasem doi câte doi şi făceam cu schimbul – când unul dormea un ceas, celălalt îl apăra de muşte, apoi dormea el şi celălalt îl apăra. Împotriva puricilor însă era peste putinţă să te aperi, ne oblojeam gleznele sângerânde şi ne-am găsit câţiva, vecini de culcuş, care ne-am vorbit să formulăm cumva un protest către administraţia închisorii.

Fie că ne-a „turnat” cineva, fie că şuşotelile noastre le-au părut suspecte celor care ne observau de după sârma ghimpată, că ne-am trezit scoşi din manej (om fi fost vreo şapte-opt), puşi cu picioarele în lanţuri, ca răzvrătiţi împotriva stăpânirii, şi duşi într’o altă clădire a aceleiaşi închisori, fostă cazarmă, şi izolaţi. Era prima experienţă a lanţurilor şi, auzindu-le zornăind greu pe piatră, mă gândeam la Mitică şi mă căzneam să fiu mândru.

Celula în care am stat, singur, câteva zile, avea ciment pe jos, un pat de fier, cazon, un scaun şi o altă pacoste, ploşniţele. Se vedeau şi ziua, cu zecile, plimbându-se pe pereţii murdari, ieşite din crăpăturile largi, dar noaptea se lăsau flămânde şi-mi năpădeau patul şi trupul, catifelate, fine, cu umblete nuanţate, făcându-se simţite doar în secunda când înţepau. Celula era luminată noaptea de un bec slab şi murdar, deasupra uşii, şi puteam să urmăresc invazia ploşniţelor care se coborau pe

pereţi şi mişunau pe podeaua de ciment, năzuind către patul de care nu s'a putut prinde nici o secundă de somn. M'am bătut cât am putut, am strivit câte am fost în stare, cu palmele şi cu picioarele, făcusem podeaua şi pereţii numai fâşii de sânge şi umplusem aerul cu putoare. Gardianul din schimbul de dimineaţă a văzut spectacolul şi m'a înjurat, dar cel din schimbul de seară s'a milostivit şi mi-a adus un bidon mare cu petrol pe care l-am turnat pe podeaua de ciment, făcând o baltă din perete'n perete. Am tras patul în mijlocul celulei, cu picioarele lui de fier izolate în baia de petrol, şi-mi nădăjduiam o noapte de odihnă, când mi-a fost dat să văd ce n'aş fi gândit: după mai multe tentative de asalt la podea, ploşniţele se ridicau pe tavan, deasupra patului, şi se aruncau pe mine, ca o ploaie fetidă... Am început să râd ca un prost, de unul singur, şi mă gândeam că una din aceste ploşniţe îl va fi muşcat şi pe fratele meu şi că sângele meu se întâlneşte cu al lui, odată mai mult înfrăţit, în pântecele acestei insecte blestemate.

Câteva zile a durat acest chin, apoi am fost scos la anchetă. Interogatoriu scurt, luat de un comisar grăbit, care-i înjura grozav pe „bandiţii" ce manifestaseră împotriva Mareşalului, făgăduindu-ne că vom fi puşi la stâlp şi împuşcaţi ca nişte câini ce eram.

Ancheta în sine a rămas fără importanţă şi fără urmări judiciare. Dar atunci mi s'a făcut *fişa*: fişă cu nume şi prenume, cu datele personale şi, mai ales, cu un calificativ politic precis: legionar. Eram prea tânăr pentru ca ofiţerul să fi insistat asupra trecutului meu politic, tăgăduisem, în apărare, că aş fi avut vreunul, la dosar nu exista nici o probă, dar faptul că fusesem arestat la o înmormântare-manifestaţie legionară era de ajuns pentru ca nemuritoarea mea fişă să fie catalogată la locul în care, sub trei dictaturi, au fost căutaţi duşmanii statului. Această fişă avea să mă urmărească de-a

lungul unei vieţi, implacabilă ca o fatalitate, într'un secol în care individul devine omul-fişă, omul-dosar, omul-cazier, omul-amprentă digitală. De acum, orice vei face va fi interpretat de stăpânire prin prisma fişei tale: prietenii pe care ţi-i faci, femeia pe care o iubeşti, slova pe care o scrii, casa în care intri, drumul pe care pribegeşti, gândul căruia îi dai rostire, rugăciunea pe care o îngâni, icoana la care te închini; legionarii îţi vor surâde complicitar şi-ţi vor face cu ochiul, conspirativ, antilegionarii îţi vor nota nuanţele şi le vor adăuga unui dosar germinativ care va creşte şi va creşte încontinuu, fără oprire, ca un cancer.

După anchetă am fost mutat într'o altă celulă, cu mai mulţi la un loc, vreo zece cu toţii. Se afla printre noi un singur legionar, om cumsecade şi destul de obscur, de prin cartierul Tei, prieten cu familia Codreanu. În amintire însă mi-a rămas un oarecare Ion Mareş, un tip extrem de original, pe la vreo 55 de ani, autodidact, burlac din convingere, cu umor involuntar. Locuia tot prin Tei, prin preajma cimitirului Pătrunjel, într'o cameră cu chirie, în tovărăşia unui pui de capră pe care-l botezase Iedu-Ghiţă. Citise enorm de multe cărţi despre francmasonerie şi ocultism, încerca să ne introducă în materie – de pe poziţii antimasonice –, dar de câteva ori pe ceas îşi părăsea subiectul şi prindea a se tângui după Iedu-Ghiţă, rămas acasă singur, poate flămând sau pierdut, dacă nu cumva vecinii s'au milostivit să-i dea ocrotire. Grija de Iedu-Ghiţă devenise obsesia noastră a tuturor: puiul de capră era de acum prietenul nostru şi-i doream din toată inima să-şi revadă cât mai curând stăpânul.

Iedu-Ghiţă a avut noroc. Peste numai vreo zece zile, Ion Mareş era liber, odată cu noi toţi. Nu mai fusese nimeni întrebat nimic, ancheta rămăsese baltă. Se spunea că între timp bătrânul Codreanu, care nu fusese arestat, dusese nişte tratative cu Antonescu şi, sprijinit de nemţi, obţinuse

eliberarea noastră. Am plecat şi eu. Dar fişa a rămas.

* * *

Când a auzit o cheie în uşa apartamentului şi a dat cu ochii de mine, doamna Buliga a scos un ţipăt de groază şi aproape că nu m'a cunoscut: îmi lăsasem barbă.

Jupânul Manole m'a rugat să o dau jos, căci regula chelnerilor era de a se bărbieri zilnic şi a-şi pudra obrazul, ca să nu le displacă clienţilor.

Cu barbă nu mă plăcea nici Titi. Titi era fetiţa cârciumarului, elevă în clasa a patra primară, căreia părinţii ei mă hotărâseră de bărbat. Gândul ascuns devenise expresie, dintr'o glumă. Şedeam odată la masă (mâncam împreună cu ei, ca un apropiat al familiei) când a venit unul cu flaşnetă şi papagal. Titi a pus papagalul să-i tragă un bilet, iar pe bilet îi scria că o să se mărite cu unul pe care-l cheamă Nae. Fetiţa s'a uitat involuntar la mine, jupânul şi jupâneasa au izbucnit în râs şi de atunci, mai în joacă, mai în serios, în familia Şerbănescu mi se spunea Nae. La început, când îl rugasem să mă primească în serviciu, jupân Manole s'a lăsat greu:

– Se poate, dom' Anania, dumneata, om învăţat şi scriitor, să fii ospătar la mine?...

Acum, după numai vreo două luni, jupânul mă vedea chiar proprietarul restaurantului şi-mi făgăduia să-mi arate până şi secretul reţetei după care nu mai prididea să fabrice, din alcool şi esenţe, în pivniţă, coniac „de cea mai bună calitate", consumat cu mare hărnicie de soldaţii nemţi, în bere. L-am dezamăgit.

Mijea a toamnă, se apropia examenul de admitere la Facultate, mă interesam de formulare şi înscrieri, îmi trebuiau câteva manuale (în cei opt ani de Seminar, numai în unul – în clasa întâi – avusesem cărţi; învăţam pe ale colegilor de bancă, aleşi dintre cei cu bani mai mulţi şi minte mai

puţină, bucuroşi să aibă după cine copia la teză). Pusesem pe piaţă numărul proaspăt al revistei, îl plănuiam pe cel următor, învârteam în cap un poem dramatic, *Făt-Frumos* sau *Ţara Visului de Aur* sau cam aşa ceva, care, mai târziu, după multe rescrieri, avea să devină *Du-te vreme, vino vreme!*

Aş fi vrut să scriu şi o piesă cu implicaţii ocultiste şi în acest sens l-am vizitat pe Ion Mareş, atât spre a-l cunoaşte pe Iedu-Ghiţă (care scăpase teafăr şi devenea ţap), dar mai ales pentru a-i citi cărţile.

Când le-am isprăvit, Mareş m'a recomandat, în mare taină, unui ins de pe Calea Griviţei (pe lângă fostul local „La cinci lei"), care avea o cameră mare, ticsită'n rafturi cu cărţi de ocultism şi francmasonerie, cele mai multe în limba franceză. Posesorul acestei impunătoare biblioteci (la o vreme când Antonescu făcuse o săracă expoziţie antimasonică) fusese orator al lojii „Steaua Dunării" şi continua să fie ideologul fraţilor cu care încă avea legături după dizolvarea lojii şi interzicerea, prin lege, a oricărei activităţi masonice. I-am câştigat încrederea şi puteam să citesc pe săturate în biblioteca lui, dar fără să pot lua vreo carte cu mine. Atunci am cunoscut dubla ediţie a cărţilor lui Eliphas Levy (cea publică şi cea destinată iniţiaţilor), *Le Rameau d'Or* (încă nu citisem *Creanga de Aur* a lui Sadoveanu), *La Bible amusante* (pe care, după peste douăzeci de ani, aveau să mi-o ofere, ca pe o noutate interesantă, în limba română, reeducatorii atei de la Aiud), cărţi de spiritism şi magie, *La Messe Noire*, simbolistica masonică, şi citeam pe nerăsuflate, disperat că pot cuprinde atât de puţin din multul ce mi se oferea. Apoi am încetat brusc şi nu m'au mai interesat nici ocultismul şi nici piesa. Casa aceea, cu biblioteca – şi poate cu locatarul ei – a fost distrusă în aprilie 1944 de marele bombardament al avioanelor americane.

La 22 septembrie 1941 i-am spus Genovevei că nu mă însor cu ea, am lăsat-o pe Vicky plângând, i-am mulţumit jupânului Manole, i-am plătit doamnei Buliga chiria şi am bătut la poarta mânăstirii Antim, cu un geamantan în mână.

De ce am făcut-o, nici azi nu sunt în stare să spun. M'am întrebat adesea, privind în urmă, dacă nu cumva mi-a fost frică de război, dacă nu cumva mi-a fost teamă de viaţă, dacă nu cumva încercam, romantic, o aventură după modelul lui Arghezi. Oricum, e cert, nu am făcut-o din vocaţie. Nici nu a fost rezultatul vreunei premeditări. Dacă cu numai o zi înainte mi-ar fi spus cineva că mă voi face călugăr, mi-aş fi bătut joc de el. Cunoşteam foarte puţin, aproape nimic, din viaţa călugărească. Singura mânăstire pe care o văzusem era Cernica, mai mult pe dinafară. Cu vreo doi ani înainte fusesem în ea cu Vicky, ne închinaserăm amândoi în biserica goală, ascultându-ne ecoul paşilor din lespezi, apoi ne petrecuserăm după-amiaza adânc în pădure, sărutându-ne în iarbă. Mai fusesem odată cu prilejul unui „marş legionar" (cel camuflat cu medalia regelui) şi-l cunoscusem pe părintele Grigore Băbuş, elev al Seminarului Monahal, care ne zâmbea cu oarecare complicitate. Tipografia era la poarta mânăstirii şi rareori m'am simţit îndemnat să intru în incintă. Eram mai des în chilia lui Cristofor Dancu, lângă tipografie, până când m'am cam supărat pe el pentru că îi împrumutasem un Baudelaire pe care nu voia să mi-l restituie (îl făcuse pierdut); mă mărgineam să fac corecturile în tipografie, unde Dancu intra destul de rar, ca să scape de privirile lucrătorilor pe care nu-i plătise de multă vreme (era printre ei şi un zeţar bătrân, cam beţiv şi ştirb, care-l acosta pe Dancu de departe: – Che fachi, chefule, mi-ai adus leafa?...). „Şeful" prefera să facă administraţia de la distanţă, prin funcţionari interpuşi, citea în orele libere, nu mai colabora la ziare, mergea des la Bucureşti şi era flatat că o tânără foarte blondă şi

foarte vaporoasă (fiica unui magistrat) îi făcuse o vizită – însoţită de mine, la rugămintea ei – şi îi dăruise o carte cu semnătura în alb. Mai cunoscusem la Cernica şi pe tânărul şi evlaviosul părinte Nicodim Bujor, la o masă cu câţiva călugări (şi mi se pare că era cu mine şi prietenul meu Radu Pătrăşcanu); nu isprăvisem de mâncat când părintele Bujor ne-a ridicat pe toţi în picioare şi a început să spună rugăciunea de mulţumire: mă văzuse scoţând ţigara, iar tutunul nu putea să se cuprindă printre „bunătăţile Tale cele pământeşti”.

Stareţ al Antimului era arhiereul Eugeniu Laiu Suceveanul, care m’a primit fără gâlceavă şi m’a rânduit să stau în aceeaşi chilie cu părintele Băbuş, devenit între timp student la Teologie. Părintele Firmilian continua să fie profesor la Seminarul Central şi locuia într’o chilie din curtea Antimului, a cărei fereastră şedea luminată până noaptea foarte târziu. Mai era acolo, aciuat în pribegie, şi bătrânul mitropolit Gurie Grosu, fost al Basarabiei, alungat din scaun şi slavă, victimă nu numai a mersului istoriei, ci şi a zavistiilor eclesiastice. Se plimba pe coama unui copac lung, culcat în grădină, cumpănindu-se cu braţele în încercarea unor puteri care-l părăseau. La capăt, i-am sărutat mâna, iar părintele Grigore m’a înfăţişat drept „fratele Valeriu”, novice de două zile şi candidat la călugărie. Bătrânul mitropolit, cunoscut prin evlavie şi curăţie, m’a măsurat lung şi mi-a spus:

– De ce nu rămâi în lume? Că dacă e vorba de oameni răi, îi găseşti şi la mânăstire; şi dacă e vorba de sfinţi, te întâlneşti cu ei pe stradă.

Auzisem de „ispitirea canonică” – tentativele de descurajare a neofitului, spre a-i încerca voinţa – şi mi-am zis că acesta trebuie să fie tâlcul acestor cuvinte. Moşul însă o spusese sincer, şi avea dreptate.

Ctitoria Ivireanului, frumoasă pe amintirea marelui cărturar, slujea pe atunci drept cămin al călugărilor studenţi, mai toţi veniţi de la Cernica.

Cei mai mulţi studiau Teologia, dar părintele Celestin era student la Medicină, părintele Tarasie la Litere, părintele Roman la Farmacie. În schimbul unui pat şi al unui blid de mâncare, erau obligaţi să lucreze câteva ceasuri pe zi în atelierele Institutului Biblic, condus de stareţul însuşi, făcând unele finisări mărunte la obiectele de metal. Acolo mi-am început şi eu ucenicia de ascultare, tăind bucăţele de sârmă cu un cleştuţ şi punând toarte la cruciuliţele care ieşeau din presă. Apoi a fost nevoie de cineva la cancelarie, iar părintele Calist m'a întrebat dacă pot face compoziţii gramaticale şi scrie corect. M'a pus şi la probă, pe o foaie de hârtie, şi s'a declarat mulţumit. Vlădica Eugeniu mă folosea drept tahigraf, îmi dicta câte o scrisoare adresată unui „preaiubit frate în Hristos", îi spunea ce-i spunea, întrerupea scrisoarea şi comenta ca un oarecare cunoscut asupra adresantului, că-l ştie el ce fel de poamă este, de când cu escrocheria de la Alba Iulia, continua dicteul cu „ne este cunoscută dragostea Preasfinţiei Voastre faţă de Smerenia Noastră", comenta iarăşi pe seama acestui bandit care ajunsese vlădică prin intervenţia crapilor cu care-l îndopa pe ministru, şi încheia cu „primiţi, Vă rugăm, Preasfinţite, ale Noastre întru Hristos frăţeşti îmbrăţişări".

Stareţul nu ştia carte multă, era un gospodar excelent, avea inteligenţă practică, dar se dovedea (unii îl ştiau de mult) rău de gură, extrem de cicălitor şi uneori vulgar. Vorbea toată ziua, despre orice, îi plăcea să clevetească pe seama altora, râsul lui era ca un nechez. Îi supraveghea cu asprime pe studenţi, le socotea orele şi minutele de muncă, le pusese condică la uşa bisericii, nu cumva o lipsi careva de la utrenie, se enerva repede şi-i făcea cum îi venea la gură. Nu puteam înţelege în ruptul capului cum e posibil ca vlădica să-i spună părintelui Ghedeon „boule", iar acesta să-i facă metanie până la pământ şi să-i zică, sărutându-i mâna: „Blagosloviţi şi iertaţi". Scenele

acestea se petreceau aproape zilnic şi treceam pe lângă ele cocârjat ca un semn de'ntrebare.

Slujbele însă erau frumoase, poate cele mai frumoase pe care le-am simţit vreodată. Erau printre călugări mulţi basarabeni şi cântau la strană în cor, orice, chiar şi recitativele, armonizându-şi vocile cu un nemaipomenit talent. Vecerniile, acatistele, paraclisele de Duminică seara, slujbele Postului Mare şi ale Învierii din Penticostar mi-au fost prilejuri de mari revelaţii duhovniceşti. O vreme nu m'am putut duce şi la Liturghie, căci în Duminici eram cântăreţ la biserica Schitul Maicilor, din apropiere, unde părintele Săvulescu îmi dădea un mic salar – singurul pe care-l aveam – pentru că-i cântam la strană. Dar mă îndulceam de slujbele zilnice şi mi s'a strâns inima când am aflat, mult mai târziu, că părinţii de la Antim s'au risipit care încotro. Era acolo, pe atunci, şi bunul părinte Benedict Ghiuş, cel cu sufletul şi glasul de argint. El şi Sofian şi Grigore erau favoriţii colonelului şi doamnei Tetrat, vecini şi vechi sprijinitori ai mânăstirii, şi prin ei am intrat şi eu în casa acestor oameni de care m'am legat sufleteşte şi despre care va mai fi vorba în aceste pagini.

Devenisem acum student la Teologie, stareţul luase la cunoştinţă că nu sunt fiecine, „ca viţeii ăştia de la Cernica", mă trata ca atare şi m'a rânduit să-mi fac ascultarea ca secretar la Librăria Teologică, în Piaţa Unirii, al cărei director era profesorul de ebraică Ion V. Georgescu. Îmi împărţeam timpul între Facultate şi munca de secretariat, iar seara, în chilie, mai ales după ce părintele Grigore se culca (şi se culca devreme), puteam să citesc în voie şi să scriu. Îmi tot căutam un stil propriu şi mă luptam amarnic cu Arghezi, de sub a cărui pulpană nu mă simţeam în stare să scap. Radu Pătrăşcanu, cu care mă împrietenisem tot mai mult, venea des pe la mine, ne aprindeam în lungi discuţii de estetică şi istorie literară, ne citeam reciproc versurile proaspete şi plănuiam

volume. Revista trecea tot mai mult pe seama lui Cosmoiu (care, în fapt, o cam acaparase şi nu mai întreba pe nimeni).

Noviciatul meu a fost scurt, de numai vreo patru luni. Stareţul mă făcuse rasofor şi hotărâse să devin călugăr la 2 februarie (1942), în ziua Întâmpinării Domnului. După tradiţia mânăstirească, novicele nu-şi cunoaşte noul nume decât în momentul când îl are, dar vlădica Eugeniu m'a chemat în ajun la el şi m'a pus să aleg între Visarion şi Vartolomeu[4]. Eu i-am răspuns că mi-ar plăcea Vincenţiu. Atrăgându-mi atenţia că deja îmi face un hatâr întrebându-mă, a stăruit pe cele două nume, apăsând cu precădere pe acela al lui Visarion. Atunci a funcţionat în mine, discret, resortul răzvrătirii. Ştiind că el fusese ucenicul mitropolitului Visarion Puiu şi bănuind că i-ar face plăcere să port numele acestuia, nu am mai stat pe gânduri şi m'am pronunţat pentru Vartolomeu. I-am văzut mustaţa strânsă pe buze şi am plecat la duhovnic, să-i mărturisesc păcatul.

Ceremonia tunderii în monahism e una din cele mai impresionante ale ritului răsăritean, dar dacă eşti obiectul ei ţi se înfăţişează ca o ceaţă de tămâie cântătoare care te poartă, aerian, spre nişte lumini ghicite prin abur. Am văzut multe de-a lungul anilor, şi cred că aşa trebuie să fi fost şi a mea. Nu ştiu cum voi fi arătat în cămaşa lungă, albă, desculţ, cu capul plecat, acoperit sub mantia neagră a părintelui Firmilian, naşul meu de călugărie. Îmi aduc aminte că-mi tremura spinarea, mergând încet de la intrarea bisericii spre altar, precedat de călugării care purtau făclii aprinse şi cântau „Braţele părinteşti sârguieşte a le deschide mie..."; părintele Firmilian îmi simţea tremurul şi mă strângea cu braţul petrecut pe după umeri. Cântarea era înceată, în tactul zis stihiraric, drumul mi se părea lung, şi odată m'am întrebat, ca un fulger, ce căutam eu acolo şi ce se întâmpla cu mine. O clipă mi-a trecut prin minte să fug de sub

mantie şi s'o iau la goană. Dar m'am lăsat purtat aşa, poate de însăşi varga Domnului, care de mai multe ori după aceea avea să mă culeagă din răzleţiri şi să mă readucă'n turmă. M'am răstignit, am făgăduit, am primit un nume care nu era al meu; la sfârşit de tot, îmbrăcat în rasă şi cu camilavcă, mergând către strana la care mă conducea părintele Benedict, mi-am aruncat o clipă ochii peste lumea din biserică şi l-am văzut pe taică-meu, cam pe gânduri, şi am zărit-o apoi pe Vicky, cu două lumânări mari în mâini şi două lacrimi mari pe obraji. La masă i-am slujit pe fraţi, după rânduială, ducându-le blidele cu fiertură, iar eu am mâncat pe urmă. Stareţul îmi ţinuse în biserică şi un discurs, lăudându-mă că am ales Antimul şi legându-mă ca, la vremea când voi avea rosturi înalte în Biserică, să-i port mânăstirii de grijă. Rosturi prea înalte n'am avut şi de grijă nu i-am purtat. S'au schimbat vremurile, stăpânirea comunistă a găsit că Antimul e un centru de „misticism" în inima Capitalei, a făcut ce-a făcut şi i-a rispit călugării. M'am întristat când, ieşit din puşcărie, am aflat că frumosul iconostas al Antimului fusese strămutat în Anglia, pentru trebuinţele parohiei româneşti. Am dat de el în 1968, cu prilejul trecerii mele prin Londra, şi i-am căzut înainte şi am plâns, de jalea lui şi a mea; ne regăseam printre străini, după atâţia ani, el cu aceleaşi icoane frumoase'n lumină, eu cu sufletul bântuit de vârtejuri, cu făgăduinţele călcate şi cu răstignirea făcută ţăndări.

După două săptămâni, la 15 februarie, vlădica Eugeniu m'a făcut diacon, iar părintele Firmilian m'a învăţat cum să cădesc fără să-mi depărtez cotul de trup, punându-mi un minei sub braţ şi îndemnându-mi mişcările până ce-mi amorţea toată mâna. Cu ce învăţasem în şcoală şi cu ce am deprins de la el şi de la alţii, am stat aproape douăzeci şi cinci de ani în treapta diaconiei, şi

numai după ce am devenit preot am avut sentimentul că încep să îmbătrânesc.

* * *

Idealul meu publicistic era să ajung colaborator la *Gândirea* şi nu mă vedeam ca atare decât peste un număr de ani. S'a întâmplat însă să ajung mult mai devreme decât visasem, şi anume în primăvara acelui an. Venise pe la mine un poet mărunt, Dimitrie Albotă, şi-mi ceruse ceva pentru *Universul Literar*. I-am dat o poezie (să fie publicată, pur şi simplu, nu pentru că revista plătea colaborările, iar eu aveam nevoie de bani, cum greşit a înţeles şi publicat Gheorghe Cunescu în interviul din *Vatra*) şi am uitat de ea, mai ales că nu am văzut-o publicată în nici unul din numerele următoare ale revistei. Ducându-mă odată la Cosmoiu, în legătură cu *Dacia Rediviva*, acesta mă felicită pentru poezia din *Gândirea* şi rămâne uluit că eu nu ştiam nimic. S'a jurat că o citise în chiar dimineaţa aceea, când apăruse revista. Mi-a zburat rasa pe scările Ministerului şi m'am oprit în faţa primului chioşc, unde mi-am văzut, cu răsuflarea tăiată, numele pe afişul *Gândirii*. Peste numai câteva zile am aflat de la Albotă că el, negăsind atunci pe nimeni în redacţia *Universului Literar* (era vremea prânzului), a trecut pe la *Gândirea* să se intereseze de soarta unor poezii de-ale lui. Crainic i-a văzut din întâmplare poezia mea în mână, i-a cerut-o, a citit-o de mai multe ori şi a aflat că autorul este student la Teologie.

– Nu cumva e un tânăr brunet, cu barbă? a întrebat el.

Într'adevăr, Crainic nu-mi era profesor (el preda numai la anii III şi IV), dar dădusem examenul de admitere cu el şi mă întrebase, printre altele, de ce a făcut Dumnezeu lumea. Eu i-am răspuns că din necesitate.

– Ia gândeşte-te bine, a zis, nemulţumit, dascălul.

– Domnule profesor, am răspuns eu cam ţepos, nu putea s'o creeze decât ori din necesitate, ori din capriciu. Nu-mi imaginez un Dumnezeu capricios.

Teologic, variantele mele erau amândouă greşite, dar profesorului i-a plăcut eroarea cea mai frumoasă:

– Din capriciu a creat-o, domnule Anania, din capriciu.

Dacă nu teologică, ideea era de o mare frumuseţe poetică şi, dându-mă vinovat, i-am surâs profesorului a mare mulţămită.

La câteva zile după apariţia poeziei, Crainic mi-a trimis vorbă prin Emilian Vasilescu, asistentul său, să mă duc să-l văd la redacţie, pe strada Domniţa Anastasia. Am stat de vorbă vreo două ceasuri, în care timp profesorul m'a sfătuit părinteşte să nu cumva să mă dau cu legionarii şi să devin un călugăr bandit, ca Cristofor Dancu, care în timpul rebeliunii mergea pe stradă cu pistolul la brâu... Nici să nu mă las de călugărie, ca Arghezi, „această insanitate a literaturii româneşti". (Ceva mai târziu, Arghezi îmi vorbea despre Crainic ca despre „un excrement uscat", negustor „care îl vinde pe Dumnezeu pe piaţă, în hapuri teologale"; îmi era greu să-i ascult aşa, şi pe unul, şi pe altul, căci eu ţineam la amândoi şi de la fiecare aveam ceva de învăţat.)

Mi-a cerut poezii şi i-am dat.

Am fost chemat odată la Siguranţa Statului, unde un comisar în civil – Şoiculescu se chema – m'a întrebat dacă eu fac parte din organizaţia legionară de la Antim. I-am răspuns cu convingere că nu am cunoştinţă de aşa ceva şi m'a lăsat în pace.

O asemenea organizaţie însă trebuie că exista, de vreme ce unul din călugări, liniştit, inteligent şi cu ochi albaştri, m'a abordat pe această temă, invitându-mă să redevin activ. Răspunsul negativ i l-am dat după ce am avut o lungă şi dramatică consultare cu duhovnicul meu, părintele

Melchisedec, un om uscăţiv şi chel, cu pielea întinsă pe un cosciug în mişcare, rugător şi ascet. O analiză amănunţită, în paralel, a fenomenelor creştin şi legionar m'a dus la concluzia că un cleric adevărat nu poate fi în acelaşi timp şi legionar. Nu aveam de unde să ştiu că acea dezbatere avea să fie nucleul poziţiei mele speciale în aşa-zisa reeducare de la Aiud, din 1963, incriminată mai târziu, printr'o falsă şi rău-intenţionată interpretare, de amicul meu Ion Cârja.

Dacă la o activitate politică propriu-zisă nu m'am întors, prietenii mi i-am păstrat, şi mulţi din aceştia fuseseră sau încă mai erau legionari sau simpatizanţi. Printre aceştia din urmă se număra şi colonelul Nicolae Demetriu, ofiţer de administraţie în Armata Română. Pe vremea Străjii Ţării avea funcţia de „Îndrumător al Ţinutului Bucegi" şi în această calitate l-am cunoscut, prin 1937, în tabăra străjerească de la Malnaş-Băi, în Transilvania, unde venise nu numai în inspecţie, ci şi să-şi vadă fiul, Şerban, elev de liceu şi cam de aceeaşi vârstă cu mine. Colonelului i-a plăcut ca fiul său să lege prietenie cu mine, de la care, zicea el, are numai de învăţat, şi m'a apropiat în timp, invitându-mă deseori la masă, Duminica, spre a-mi petrece după-amiezile cu Şerban, şi, din când în când, ştiindu-mă destul de sărac, îmi strecura în buzunar câte un bănuţ de cheltuială.

Odată cu 6 septembrie 1940, din colonelul Demetriu a răsărit brusc un simpatizant legionar, care, într'un fel, mă descoperea şi pe mine. Se abonase la ziarele oficiale ale Gărzii de Fier, *Buna Vestire* şi *Cuvântul* şi nu rata nici un prilej spre a se face cunoscut ca atare. L-am mai văzut uneori şi după ce intrasem în călugărie (locuia în apropiere de Antim) şi îmi confia părerea că regimul Antonescu n'o să dureze şi că Legiunea va lua puterea numai în mâinile ei, fără s'o mai împartă cu nimeni. Îi doream din toată inima să aibă

dreptate; îl aveam pe fratele meu în puşcărie şi-l doream eliberat.

Într'o seară m'am pomenit cu colonelul la mânăstire. Venise cu maşina, nu voia să-l vadă nimeni şi m'a rugat în taină să fac cumva şi să-i păstrez, la un loc mai adăpostit de o eventuală percheziţie, două pachete cu ziare din colecţia *Cuvântul* şi *Buna Vestire* (ambele interzise atunci); vremurile se vor schimba în curând, zicea el, şi nu voia să piardă un asemenea material.

Nu am avut tăria să-l refuz. Omul îmi fusese binefăcător, se afla în primejdie şi trebuia ajutat. La întrebarea mea, m'a asigurat că a cercetat bine ziarele şi că nu există nici un indiciu asupra proprietarului. Am reţinut pachetele şi, cum încă nu cunoşteam bine mânăstirea, m'am sfătuit cu părintele Grigore ce e de făcut. Mi se pare că şi el, la rândul lui, s'a sfătuit cu părintele Irineu Bărbărie, şi aşa, noaptea târziu, am pus o scară la gura exterioară (şi singura) a podului de la spălătorie – un loc pustiu, unde nu umbla nimeni niciodată –, am vârât pachetele în colţul cel mai îndepărtat şi în curând am uitat de ele cu desăvârşire, până când avea să-mi aducă aminte Destinul.

Îmi plăceau slujbele de la Antim şi luam parte la ele cu tot sufletul, citeam la strană, încercam să şi cânt, mă îndulceam zilnic de frumuseţea psalmilor şi poezia imnografilor bizantini. Printre puţinii credincioşi de peste săptămână se ivise şi o tânără doamnă, plăcută la chip, blondă, cu ochi albaştri, îmbrăcată totdeauna corect. Intra în biserică, aprindea o lumânare, se închina la icoane, apoi mergea către mijloc, spre peretele de miazănoapte, îşi punea genunchii pe lespedea goală, de piatră, şi rămânea aşa în tot timpul slujbei, un ceas şi două, cu ochii la altar, fără să se mişte. Devenise o prezenţă obişnuită, o vedeam zilnic şi uneori mă

întrebam ce anume dureri îi vor fi bântuind sufletul, de'ncearcă izbăvire în atâta rugăciune şi îngenunchere.

Primăverile mi-au adus întotdeauna amigdalită şi răceli generale. În seara aceea nu mă dusesem la strană şi ascultasem vecernia stând la intrarea bisericii, la pangar, după care m'am dus să-mi procur nişte medicamente. Mă întorceam pe o străduţă slab luminată, când m'am întâlnit cu tânăra doamnă. Părea că mă aşteaptă. Mi-a zis bună seara, a intrat cu destulă fineţe într'o conversaţie de ordin foarte general, apoi s'a schimbat la faţă şi a izbucnit într'o foarte patetică, aproape tragică, mărturisire amoroasă. Am încremenit. Nici nu mă uitam împrejur, de teamă să nu mă vadă, să n'o audă cineva. Vorbele cădeau clocotitoare, ochii îi străluceau în lacrimi. Mi-am îngăimat, până la urmă, uimirea că pe toate acestea le aud de la o fiinţă cu atâta evlavie şi putere de rugăciune şi am aflat că de mai multe săptămâni i se ruga fierbinte lui Dumnezeu, şi cu sinceritate, să-i dăruiască o singură zi sau un singur ceas cu necunoscutul călugăr de la strană. Mi-am simţit obrazul mângâiat de o mână tremurândă şi am fugit pe strada goală, năucit, spre poarta mânăstirii. De atunci nu am mai văzut-o. Din această întâmplare adevărată avea să crească, mult mai târziu, Iovanca din piesa *Meşterul Manole*.

* * *

Tot în primăvara aceea l-am cunoscut pe Arghezi. Faptul şi împrejurările le-am povestit pe larg în câteva articole din „Noi" şi în interviul din *Vatra*.

Ani de-a rândul, Arghezi nu m'a abordat niciodată pe tema politică, şi nici nu m'am simţit dator să-i destăinui ceva. Că aflase vreo frântură din puţinul pe care-l aveam în spate, e posibil. Îmi aduc aminte că mi-a spus odată, cu oarecare cochetărie, surâzând pe sub mustaţă, că Moţa şi

Marin plecaseră în Spania cu câte un exemplar din *Cimitirul Buna Vestire*, în finalul căruia le plăcea să vadă simbolul Învierii Neamului.

Ştiam că Arghezi, ca şi Gala Galaction, fusese în bune relaţii cu evreii, dar în casa lui nu întâlnisem vreunul. Era vreme de război hitlerist, evreii fuseseră scoşi din viaţa publică şi puşi să cureţe străzile de zăpadă. Într'o bună zi, ducându-mă la el, l-am găsit la masa de sub cireş cu doi inşi, pe care mi i-a prezentat; unul se numea Grigore Melidoneanu, poet în manuscris şi director în Ministerul de Finanţe, celălalt, prietenul său, se numea domnul Westfried şi era autorul unor traduceri (foarte bune, spunea gazda) din Baudelaire. Arghezi s'a arătat bucuros de întâlnire şi am stat împreună câteva ceasuri. Melidoneanu a citit câteva poezii din viitorul său volum (pe care, de altfel, i l-a prefaţat în schimbul unor scutiri de taxe pe care i le-a aranjat elegantul autor), eu nu eram pregătit pentru lectură, dar, la insistenţele amfitrionului, am spus câte ceva din ceea ce ştiam pe de rost. Melidoneanu căuta cu tot dinadinsul să-l angajeze pe Arghezi într'o conversaţie teoretică, dar bătrânul se dădea în lături cu mare viclenie. La un moment dat, musafirul i-a cerut, direct, să-i dea o definiţie a poeziei. În loc de răspuns, Arghezi s'a răsucit în scaunul de nuiele şi a strigat-o pe fetiţa lui, care nu ştiu ce făcea prin grădină:

– Mitzule!... Mitzule, du-te'n casă şi adu-mi-l pe Verlaine!

Mitzu a alergat ca o iadă şi i-a adus un volum legat în piele, pe care Arghezi l-a deschis tacticos, cu întârzieri studiate, şi a citit de pe o pagină:

– *Nuance, rien que la nuance*.

Şi, închizând cartea, ca o sentinţă pe un proces, a schimbat vorba.

Domnul Westfried vorbea puţin, era extrem de politicos şi nu rata nici un moment în care mă vedea că scot o ţigară fără să-mi întindă bricheta aprinsă, deşi el nu fuma. Mi-am zis că, după nume,

trebuie să fie neamţ şi nu mi-am făcut nici o problemă. Arghezi ne-a îndemnat pe tustrei să ne cunoaştem mai bine şi ne-a sfătuit chiar să facem un cenaclu literar şi să ne întâlnim periodic. Melidoneanu şi-a oferit spaţiosul său salon şi s'a stabilit pe loc data primei şedinţe: marţea viitoare, când gazda avea să-şi invite şi alţi prieteni, făcători sau amatori de literatură. La plecare, Melidoneanu a fost luat de nevastă-sa, cu maşina, să meargă nu ştiu unde, eu şi domnul Westfried am luat tramvaiul.

Mă rodea acum o bănuială şi am început să-l tot iscodesc, din departe în mai aproape, pe vecinul meu de scaun, până ce am aflat din gura lui, simplu, că nu e neamţ, ci evreu. Mi-am făcut în sine-mi nişte procese de conştiinţă (cred că eram, totuşi, antisemit) şi i-am spus domnului Westfried că-mi pare rău, dar mi-am adus aminte că marţi am o treabă şi că n'o să pot veni la cenaclu. Domnul Westfried mi-a replicat, tot foarte politicos, că în realitate dumnealui are marţi o treabă la Buzău şi că va lipsi din casa lui Melidoneanu. Fineţea omului m'a usturat şi, coborând din tramvai, mă întrebam ce o să zică Arghezi dacă va afla cum mă port cu prietenii lui.

Până marţi m'am tot gândit şi m'am socotit şi mi-am zis că dacă eu îi spusesem domnului Westfried o minciună, şi el mă minţise, desigur, că pleacă la Buzău. Ca atare, cel mai bun lucru este să mă duc, în speranţa că el mă va fi luat în serios şi va fi prezent la cenaclu. Când domnul Melidoneanu mi-a deschis uşa, primul său cuvânt a fost să-mi transmită scuzele domnului Westfried care, chemat de nişte treburi urgente în provincie, n'a putut să vină...

În casa lui Melidoneanu n'am mai fost de atunci. Pe o aleee din Cişmigiu – una secundară, spre piaţa Walter Mărăcineanu – l-am întâlnit din întâmplare pe domnul Westfried. M'am umilit şi i-am cerut iertare. El mi-a zâmbit cu bunătate şi mi-

a strâns mâna. Nu mă pârâse lui Arghezi. După un alt târziu am aflat că a murit.

* * *

Nu era un an de când intrasem în mânăstire şi imaginea vieţii interioare a Antimului a început să mi se schimbe. O icoană a vieţii mânăstireşti ideale nu cred că aveam, dar, oricum, mi-o închipuisem ceva mai bună decât mi se înfăţişa. Nici azi nu pot reproşa nimănui nimic grav (şi cu atât mai puţin azi, când eu însumi aş fi subiectul celor mai drastice reproşuri) şi nici n'aş putea să mărturisesc că cineva mi-a făcut vreun rău deosebit. Părinţii călugări făceau slujbe frumoase, mergeau la Universitate şi se sârguiau la învăţătură, zilnica lor bârfă, în orele de atelier, era destul de inocentă. Cu alte cuvinte, îşi vedeau de treburile lor. Dar cred că tocmai aceasta îmi dădea de gândit, că fiecare îşi vedea de treburile *lui*. Părinţii nu se simţeau cu nimic legaţi între ei, viaţa lor în comun părea o simplă întâmplare, ca la armată sau în puşcărie, şi în curând a început să-mi fie milă de oamenii acestei tagme, care se adunau fără să se ştie, trăiau fără să se iubească şi mureau fără să se plângă. Când cineva i-a cerut părintelui Ghedeon o carte, iar el i-a spus că nu o are, că a pierdut-o, deşi eu o vedeam bine pe o poliţă, m'a cuprins revolta şi mi-a venit să-i dau două palme. Nu minciuna în sine mă întărâtase, cât neomenia pe care se rezema. Cei mai mulţi dintre părinţi trăiseră numeroşi ani laolaltă, în seminarul de la Cernica; spiritul comunitar nu lucrase asupră-le, fiecare era un univers închis, frecat doar prin tangenţă cu alte universuri. Îmi veneau tot mai des în minte nişte vorbe ale lui Crainic în timpul unei conversaţii din redacţia *Gândirii*: „Poate că cea mai mare nefericire a noastră, a oamenilor, este aceea de a ne suporta unii pe alţii". Părinţii de la Antim trăiau împreună pentru că nu aveau încotro

şi de abia aşteptau să-şi isprăvească studiile şi să se despartă, fiecare pe drumul său.

Vlădica Laiu slujea frumos, dar nu avea în slujbă nici o trăire. Mai toată vremea îi bombănea, printre mustaţă şi barbă, pe părinţii împreună-slujitori şi-i zicea unuia „catâr" şi altuia „viţel", iar poporul se închina cu evlavie, crezând că el se roagă. La Liturghie a fost atât de preocupat cu judecarea unui astfel de „bou" din jurul Sfintei Mese, încât a uitat să sfinţească Darurile şi a trebuit să-i aducă cineva aminte, cu mare frică, după ce trecuse vremea, când se cânta deja Axionul. Pe mine încă mă cruţa de vorbe aspre, dar mă învrednicea cu câte o uitătură cruntă, ca o înjurătură oprită'n gât, când se întâmpla să-i petrec, la îmbrăcare, sacosul pe după cap şi să-i trec prin barbă cârligul de la copcă. Avea vlădica Laiu o vorbă pe care o spunea ori de câte ori nu-i era ceva pe plac (şi asta se întâmpla foarte des): „Să chemi sergentul" să-ţi facă cutare treabă! (Dacă, de pildă, găsea la masă că ciorba nu-i destul de sărată, chema bucătarul să se arate'n fereastra trapezei şi-i striga: „Să chemi sergentul să-ţi pună sare'n bucate!". M'a luat odată cu el la biserica Batiştei să slujim o Liturghie cu parastas (era preferat pentru astfel de slujbe de mai toate familiile „bune" din Bucureşti). Eram diacon prim (nu mai ştiu cine era al doilea), l-am îmbrăcat repede (pretindea extremă promptitudine în mişcări), am înhăţat tricherul şi am ieşit din altar pe uşa diaconească, să ajung înaintea lui la locul cuvenit din mijlocul bisericii.

În secunda următoare a fost şi el pe locul său, iar eu, privindu-mi tricherul, am îngheţat: fie din graba mea, fie că era curent în biserică, una din cele trei lumânări se stinsese. Primul gând mi-a fost să mă duc la sfeşnic şi s'o aprind, dar, m'am socotit eu, o să-mi spună că umblu brambura prin biserică şi mai ştiu eu ce; mai bine aştept aşa până voi începe să rostesc ectenia şi o voi aprinde direct

şi discret în timpul litaniei. Vlădica şi-a ridicat braţele spre cer şi a început rugăciunea de deschidere:

– *Împărate ceresc, Mângâietorule, Duhul adevărului...* – cheamă sergentul să-ţi aprindă lumânarea”! a şuierat deodată spre mine, cu ochii pieziş la tricher –... *carele pretutindenea eşti şi pe toate le plineşti...*

Întâmplări ca aceasta puteau cel mult să mă amuze, dar ele rămâneau pe deasupra, în aer, ca nişte fluturi întârziaţi, în timp ce sufletul meu se afunda în neguri. Mă cuprinsese un fel de apatie, dar nu *apathia* Sfinţilor Părinţi, nepătimirea celor desprinşi de patimi, ci începutul iadului dostoievskian, durerea de a nu mai putea iubi. Simţeam că vieţii mele îi trebuie o schimbare radicală, o cutremurare în adâncuri, o experienţă purificatoare, o anume slujire a omului, slujire de care fiorul morţii – dacă nu moartea însăşi – să nu fie străin. Întrebându-mă ce-aş putea face, gândul m’a dus la hotărârea de a mă cere voluntar pe front, în serviciul sanitar, dar nu orice serviciu, la adăpost în spatele frontului. Aflasem de la un medic, Constantinescu, iscodit pe departe, că în război există un astfel de serviciu pândit de primejdii, care se chema „post de prim ajutor batalionar”, operat chiar pe linia de bătaie, sub gloanţe, prin a culege răniţii şi a-i căra cu targa în linia din spate. Pentru un astfel de voluntariat am făcut o cerere pe care am înregistrat-o la Statul-Major. Nu se poate, îmi ziceam, să nu aibă Patria nevoie de o asemenea ofertă la vremea când sute de vieţi se pierdeau zilnic într’un război atât de sângeros. Am făcut însă o greşeală. Încredinţat că o să plec pe front, m’am dus într’o seară la bunul şi blândul părinte Sofian, în chilia lui de sub scară, şi i-am mărturisit, în mare taină, ceea ce făcusem şi ceea ce aşteptam, cu rugămintea de a-mi păstra câteva hârtii. Părintele m’a ascultat şi a început să plângă. Nu l-am priceput, l-am lăsat şi am

continuat să aştept. Peste vreo trei săptămâni m'am dus la Statul-Major şi m'am interesat de hârtia mea. Un plutonier a căutat în registru şi mi-a comunicat, scurt, că cererea îmi fusese respinsă. Am plecat spre mânăstire încovoiat, ca un înfrânt. Mult mai târziu aveam să aflu că părintele Sofian, speriat de nebunia mea, a alergat la doamna Tetrat, soţia generalului (care comanda o brigadă pe front), şi a implorat-o să mă salveze. Prin multele relaţii pe care le avea în lumea militară, pentru „Doamna General" a fost cel mai simplu lucru să dea un telefon unde trebuia şi să-mi îngroape pentru totdeauna veleitatea de a deveni erou naţional. Doamna Tetrat mă voia scriitor, îmi cerea să-i las originalele unor manuscrise şi să-mi păstrez copiile şi se lăuda că mulţi bani are să ia de la Academie... Peste numai câţiva ani, depozitara avea să ardă tot ce era de la mine.

Dacă vlădica Laiu mă menaja oarecum în slujbă, tonul şi vocabularul său se înăspreau în administraţie. Toată vericica am lucrat în librărie, împachetând mii de cărţi, făcând expediţii, întocmind „disponende" şi statistici comerciale. O parte din examene mi le amânasem pentru toamnă, nefiind în stare să mi le pregătesc la timp. Vlădica se arăta veşnic nemulţumit, mă pisa cu telefoanele, tot mai slobod la gură, mă simţeam tot mai ofensat şi de abia mă stăpâneam să nu-i răspund în răspăr. Venise toamna, reîncepuseră cursurile la Facultate, examenul de ebraică îl luasem prin fraudă, de conivenţă cu profesorul I. V. Georgescu, şeful meu de la librărie, care mă compătimea, nervii îmi slăbiseră. Într'o bună zi a sunat iarăşi telefonul, vocea arhiereului a urlat la mine pe nu mai ştiu ce temă şi m'a făcut „bou", eu i-am întors vorba şi am trântit receptorul în furcă. Ştiam că e grav. Am plecat din librărie şi eram ameţit (îmi aduc aminte că de câteva ori m'am ţinut, ca un om beat, de gardul bisericii Domniţa Bălaşa), m'am dus la doamna Tetrat şi am plâns.

A doua zi am primit poruncă să mă duc la apartamentul arhiereului, împreună cu părintele Melchisedec, duhovnicul meu. Vlădica m'a certat aspru şi mi-a dat canon: o lună de zile sunt oprit de la slujbe şi în fiecare dimineaţă, la utrenie, să fac câte cincizeci de metanii, în mijlocul bisericii. De slujit n'am slujit, dar nici metanii n'am făcut.

Mă bătea gândul să părăsesc călugăria şi să mă întorc în lume. Aveam însă două rezerve, amândouă foarte sensibile. Mai întâi, nu voiam să fiu socotit un epigon arghezian. A doua, ce va zice maică-mea? Eu nu-i întrebasem pe părinţi când m'am dus la mânăstire, şi maică-mea a fost foarte nefericită când a aflat. Poate că nefericirea ei izvora mai puţin din dezamăgirea de a nu mă mai visa însurat cu fata popii Pălăngeanu şi aşezat pe multe hectare de vie, pădure şi pomet, cât din imaginea foarte aproximativă pe care o avea despre călugări în genere. Deşi fiică de preot, ea îi cunoscuse, de-a lungul unei vieţi, numai pe acei monahi care veneau toamna cu căruţele prin podgoria Drăgăşanilor şi strângeau vin pentru sfânta liturghie, amestecat în butoaie mari, pe care gospodarii îl dădeau cu dragă inimă. Maică-mea îşi făcuse alte planuri asupra feciorului ei mai mic şi nu fără o amară strângere de inimă şi-l închipuia acum călare pe butoi, cerşind băutură pe la porţile podgorenilor. După hirotonie mă dusesem însă s'o văd, slujisem în biserică, în văzul satului întreg, care nu-şi aducea aminte să mai fi văzut o slujbă cu diacon, şi biata maică-mea se mai împăcase, mai ales când unchiul Ghiţă, care le ştia pe toate, mi-a prezis, cu gura mare, că o să ajung şi episcop la Râmnic. Astfel potolită, maică-mea avea să sufere o lovitură de moarte dacă va auzi că m'am răspopit. Îmi era greu să-mi adaug pe suflet şi o astfel de nefericire.

M'am sfătuit îndelung şi cu părintele Firmilian, căruia i-am destăinuit tot ce aveam pe suflet; el s'a gândit o vreme şi m'a sfătuit să mă mut la o altă

mânăstire, vagabondajul dintr'un loc în altul fiind un atribut al multor călugări (şi mi-a spus istoria cu monahul care se purta din loc în loc, cu o icoană în traistă; de cum se aşeza într'un schit, se uita împrejur şi desprindea icoana din cui: – Hai, Maica Domnului, că nici aici nu-i de noi!). Dar unde să mă duc? În afară de Cernica nu mai fusesem în nici o mânăstire şi întotdeauna am avut oroare de bălţile cu broaşte şi şerpi.

Mă zbăteam pe cărbuni nehotărâţi când la Antim a apărut, musafir pe vreo două zile, părintele Gherasim Bica. Întâlnirea cu acest om a fost un adevărat miracol pe care Domnul l-a săvârşit asupra sufletului meu. Părintele Bica era stareţul mânăstirii Polovragi, din judeţul Gorj, şi venise la Bucureşti cu ceva treburi, în special să-şi ridice de la Facultate diploma de licenţă. Neavând unde să stea, părintele Grigore l-a primit în chilia noastră şi a dormit pe jos, pe o saltea. Ne-am dat în vorbă – la o vreme când rămăseserăm doar noi doi în chilie – şi am aflat, printre altele, că stareţul căuta, fără prea mare nădejde, şi un diacon cu care să ocupe un post vacant. L-am întrebat, cam într'o doară, dacă m'ar primi pe mine, şi s'a arătat bucuros, măcar că nu credea mai nimic din ce-i spuneam eu. În ziua următoare mi-am făcut rost de un certificat medical (diagnosticul, de complezenţă: „astenie nervoasă") şi l-am ataşat unei cereri de concediu pe care, prin părintele Firmilian, i-am înaintat-o vlădicăi Laiu. Peste alte două zile, cu două geamantane în mână, părăseam Antimul, îmi părăseam prietenii şi ceţurile Capitalei şi plecam, împreună cu părintele Bica, spre Polovragi. În unul din geamantane duceam şi vreo două kilograme de cafea (bun extrem de rar şi de preţios în vreme de război) pe care doamna Tetrat mi-o dăduse, cu rugămintea de a nu o uita şi de a-i scrie... în versuri.

* * *

Era în ajunul sărbătorii Intrarea în biserică a Maicii Domnului (20 noiembrie 1942) când am coborât din autobuz la Milostea şi am luat drumul, pe jos, vreo şapte kilometri, până la mânăstirea Polovragi. Mă întâmpina un munte despicat în două de apa Olteţului, la poala căruia răsăreau turlele bisericii brâncoveneşti, albe pe peretele de verde al pădurii. Bătea vântul dinspre munte şi foşnetul brazilor se auzea până departe, ca o uriaşă adiere de sănătate peste sufletul meu bântuit. Polovragi a rămas până astăzi mânăstirea inimii mele, nu numai pentru frumuseţea locului, ci şi pentru limpezirile sufleteşti pe care mi le-a dat atunci. Călugării şi fraţii erau puţini, vreo şase-şapte de toţi şi, în afară de bătrânul Serafim, duhovnicul, şi de părintele Casian, paracliserul, toţi erau tineri şi foarte tineri, elevi prin seminar şi liceu, ucenici ai părintelui Gherasim, care-i ajuta nu numai cu toţi banii, dar şi cu toate cămăşile lui, el purtând în schimb cămăşi făcute de el din şervetele pe care le aduceau ţăranii la slujbe. Găseam aici ceea nu aflasem la Antim, duhul comunitar, spiritul de dăruire, dragostea nefăţarnică. Se trăia modest (carne se mânca poate odată'n lună, când se tăia vreo vită prin sat), hrana consta în zarzavaturi şi fructe (din grădina şi livada mânăstirii), lapte şi derivatele lui (vaca o mulgea stareţul însuşi) şi miere de la vreo treizeci de stupi, al căror tată era tot părintele Bica (rar am văzut un om mai jertfelnic pentru aproapele lui). Stareţul mi-a rânduit o chilie în casa de jos, brâncovenească, pe care a mobilat-o cu ce a avut el mai bun în mânăstire: un pat cu saltea de lână, o masă mare, cu faţă înflorată, un fotoliu cu spătar înalt, preşuri de cânepă. La Polovragi nu existau chilii încuiate, nici măcar aceea a stareţului. Totul se întemeia pe libertate – adică pe o disciplină liber consimţită –, pe încredere reciprocă. Nici la alimente nu erau chei; dimineaţa, după utrenie, nu se servea „ceaiul" în comun; era la voia fiecăruia

să meargă sau nu în cămară, să se înfrupte sau nu din ceea ce se găsea la îndemână. Tinerii fraţi învăţau în tot timpul liber, unii din ei, cum erau fratele Vasile şi părintele Tit, îşi făceau studiile în particular. Fratele Vasile – devenit mai târziu părintele Veniamin –, bolnav de plămâni, a trebuit să aibă poruncă aspră de la stareţ pentru a mânca slănină în post.

Cu recomandarea stareţului, m'am dus la Mitropolia din Craiova şi mi-am făcut transferul de la Antim la Polovragi. Am fost numit şi în postul de diacon şi am început să primesc un salariu. Devenisem cetăţean al munţilor gorjeni şi mă simţeam bine la umbra Brâncoveanului, în ale cărui cuptoare, adăpostite'n piatră, încă se mai cocea pâine. Nu departe era şi peştera lui Zalmoxis, a cărui legendă era încă vie în graiul bătrânilor din sat.

Cu părintele Bica m'am împrietenit repede şi a rămas între noi o amiciţie de durată, până în ziua de azi. Venise iarna şi, după ce crăpam amândoi lemne de fag şi salcâm, cu topoarele, în ogradă, ne aşezam seara la gura sobei şi ne îndulceam cu o cafea neagră, *naturală*, suflând fumul ţigării de-a lungul jăraticului. Stareţul ştia carte bună, avea minte ageră şi argumente solide în discuţii, dar farmecul lui adevărat era un ascuţit şi fin simţ al umorului, de pe urma căruia au rămas multe zicale în lumea călugărească, „de la Bica citire".

În iarna aceea am avut o noapte de insomnie şi am scris pe nerăsuflate o „piesă" în versuri (i-am zis *Intimitate*), ale cărei personaje erau căţeii de casă ai generalului Tetrat. Am pus-o apoi, transcrisă, într'un plic mare şi i-am trimis-o doamnei Alina, care şi-a convocat de îndată oaspeţii obişnuiţi şi le-a citit piesa, spre marea mirare a căţeilor tolăniţi pe covoare şi divanuri, care-şi tot auzeau numele într'un context care părea că nu-i interesează. Efectul, se spune, a fost colosal. Dar nu numai la Bucureşti. Mult mai

târziu, peste câteva luni, în primăvară, au venit în vizită la mânăstire nişte domni care ţineau cu tot dinadinsul să mă cunoască; erau cenzorii militari de la Târgu-Jiu, prin mâinile cărora trecuse piesa şi care o citiseră în colectiv, suspendând, pentru moment, orice altă lectură. Se pare că piesa i-a tentat şi pe nişte şoareci din timpul războiului, care au ros cât au putut din îndoitura manuscrisului original; aşa l-am găsit eu într'un târziu, pe nu mai ştiu unde, la vremea când doamna Tetrat, înspăimântată de evenimentele de după 1944, a ars şi copia pe care i-o dădusem, renunţând astfel la sumele pe care le visa de la Academie...

Piesa în sine era o simplă glumă literară, un exerciţiu, o improvizaţie într'o noapte de insomnie, dar semnifica înaintarea mea către redobândirea sănătăţii sufleteşti. Criza însă nu-mi trecuse de tot, ea a durat toată iarna. Îmi agăţasem cu disperare gândul de a mă pune în slujba omului, însă la modul concret, practic, nu contemplativ. Acum ştiam şi mai bine că nu am vocaţie mistică propriu-zisă şi că pravila mea zilnică, recitată deasupra psaltirii din chilie, era departe de puterea Sfinţilor Părinţi, a căror rugăciune putea nu numai să alunge suferinţa unui om, ci şi să schimbe cursul istoriei. M'am hotărât să mă fac medic. Călugăr şi medic, preot şi doctor, lucrând deopotrivă cu spiritul şi cu formula chimică, suplinind cu una ceea ce n'ar putea să facă alta. Gândul era cu atât mai îndrăzneţ cu cât se dovedea contrar naturii mele, pe care trebuia s'o depăşesc prin voinţă şi muncă. Nu avusesem niciodată înclinaţie pentru ştiinţele pozitive; în timpul seminarului învăţasem în silă, de ruşine şi frică, bruma de matematici, fizică, chimie, ştiinţe naturale. Şi mai era ceva: diploma de seminar nu-mi dădea dreptul să candidez la Medicină; îmi trebuia, neapărat, o diplomă de bacalaureat. Şi tot atâta nevoie aveam şi de ceva bani, căci leafa mea

de diacon nu putea să-mi acopere manualele şi taxele.

Era ger năprasnic la Bucureşti, pe la începutul acelui an 1943, când am poposit doar să mă uit împrejur şi să văd cam ce ar fi de făcut. O vreme am locuit împreună cu amicul şi poetul Radu Pătrăşcanu, într'o cămăruţă la subsol, pe Ştirbey Vodă, încălzită de o sobiţă de tuci. Radu nu avea lemne şi nici bani, uneori ne citeam poezii unul altuia şi găseam că manuscrisele sunt mai de folos în sobiţă, pentru un abur de căldură. Uneori mă duceam pe la doamna Tetrat şi mă întorceam cu două lemne sub braţ, învelite în ziar.

Întâmplarea a făcut să mă întâlnesc cu părintele Tătărîm, preot în mahalaua Mărţişorului şi profesor (atunci am aflat) la Şcoala Normală de Fete „Elena Doamna". El voia să-şi ia un concediu medical de două luni şi tocmai căuta un suplinitor, căruia să-i dea leafa întreagă. Ne-am înţeles repede şi astfel am predat Religia la toate clasele Şcolii Normale, destul de stângaci şi stingher în cancelarie, fiind eu singurul bărbat în tot corpul didactic. Am mai aflat că elevele dintr'a opta căutau acces conspirativ la condica de prezenţă spre a afla numele noului profesor, sub barba căruia începuseră să-l bănuiască pe poetul Anania de la Seminarul Central, faimos pe vremea când fetele de la Elena Doamna făceau serbări comune cu seminariştii.

La sfârşitul celor două luni, cu bugetul redresat, îmi luam rămas-bun de la directoare şi-l însoţeam pe părintele Tătărîm spre centrul oraşului, în tramvai. Atunci i-am relatat – ştiu eu ce mi-a venit, sau cum s'a adus vorba? – ceea ce-mi spusese Arghezi despre preotul din mahalaua lui, care, mergând cu botezul, i-a ocolit casa. Arghezi l-a întrebat odată pe stradă:

– De ce n'ai venit, părinte, şi la mine cu botezul?

– Am gândit că dumneavoastră nu credeţi, domnule Arghezi...

– Şi ce-ţi pasă dumitale de ceea ce cred sau nu cred eu? Dacă nu cred eu, vreau să creadă copiii mei, căci dumneata nu le poţi fi nici băcan, nici măcelar, nici zarzavagiu, ci un nebun sublim care stropeşte pereţii cu apă, ceva ce nu văd ei în toată ziua.

La data următoare, preotul s'a dus cu botezul şi, la plecare, l-ar fi întrebat pe Arghezi în poartă, ca un om frământat de probleme:

– Dumneavoastră ce ziceţi, domnule Arghezi, oare există Dumnezeu?

La care Arghezi l-a luat la înjurături şi a trântit poarta după el.

Eu povesteam şi părintele Tătărîm făcea feţe-feţe şi la urmă a îngăimat că domnul Arghezi exagerase, că n'a fost chiar aşa, că el voise să întrebe...

Era una din gafele mele mari. Nu-mi dădusem seama că părintele Tătărîm însuşi era preotul din mahalaua Mărţişorului.

Incidentul Arghezi-Tătărîm a format subiectul unei tablete publicate de Geo Bogza, mult mai târziu, după moartea lui Arghezi, în *Contemporanul*. În primăvara lui 1972 i-am făcut o vizită de curtoazie, în apartamentul său din Piaţa Cosmonauţilor. Mi s'a părut că scriitorul e destul de reticent şi a trebuit să aflu că, după publicarea tabletei, Patriarhia ar fi vrut să-l dea afară din parohie pe preotul din Mărţişor, fapt ce l-a făcut pe Bogza să fie cuprins de remuşcări şi să intervină prompt în favoarea năpăstuitului. I s'a explicat la Patriarhie că, în fapt, eu, Anania, cerusem (sau propusesem) pedepsirea preotului Tătărîm. Explicaţia era cu desăvârşire fantezistă. Nu ştiu dacă Bogza m'a crezut, dar eu consemnez cazul aici, pentru restaurarea adevărului.

* * *

Spre primăvară m'am mutat la taică-meu (care tot atunci avea să-şi încheie cei 16 ani de lucru la tramvaie şi să se întoarcă la maică-mea, acasă) şi mi-am pregătit examenele de care aveam trebuinţă. Învăţam zi şi noapte şi singura lectură în afara manualelor era tableta zilnică a lui Arghezi, pe care o savuram de pe prima pagină a ziarului *Informaţia Bucureştilor*, condus de Grigore Malciu. În iunie îmi trecusem, cu succes, la liceul Cantemir, examenele zise de diferenţă (materia care nu se preda în seminariile teologice) şi luam bacalaureatul la liceul Mihai Viteazul. Puteam să mă înscriu la Medicină şi să aspir pozitiv la o îndeletnicire care să mă aplece asupra omului.

Între timp mi se ivise o nouă dificultate lăuntrică: voiam să devin om de ştiinţă, dar să mă menţin, în acelaşi timp, şi scriitor. Pe atunci încă nu aflasem că V. Voiculescu era medic profesionist. Îmi trebuia un sfat greu, cu autoritate, şi gândul m'a dus la Victor Papilian, pe care îl ascultasem odată conferenţiind în cadrul unor seminarii speciale organizate de Crainic, ca scriitor, la Facultatea de Teologie. M'am interesat din om în om şi am aflat că Papilian e decanul Facultăţii de Medicină din Cluj. Clujul era pe atunci sub stăpânire ungurească, iar Universitatea funcţiona la Sibiu.

Cred că era în iulie când am întreprins o călătorie în Transilvania, cu dublu scop. M'am oprit mai întâi la Deva, unde am avut „vorbitor" cu fratele meu, prin peretele de sârmă împletită. Nu arăta foarte rău, avea moralul ridicat, i-am lăsat un pachet cu alimente şi ceva îmbrăcăminte. Apoi m'am urcat pe „cetate", în vârful muntelui, şi, de pe o piatră fierbinte, mă uitam drept în curtea închisorii, unde deţinuţii se plimbau în cerc, sub pază, cu mâinile la spate...

Facultatea de Medicină din Cluj-Sibiu funcţiona în cazarma Dragalina şi acolo m'am anunţat la profesorul Victor Papilian. Din fundul unui

laborator imens, încărcat de cranii, schelete şi oase risipite, s'a ridicat un om în halat alb şi m'a întâmpinat, spre totala mea uluire, cu propriile mele versuri:

Mă joc cu imaginile
Ca vremea cu paginile...,

apărute nu cu mult înainte în *Gândirea*. Profesorului (care era un frecvent colaborator al *Gândirii*) îi plăcuseră, le ştia pe de rost şi lucrul acesta m'a emoţionat până la cutremurare. Toată după-amiaza am petrecut-o împreună, în acel laborator cu schelete, şi profesorul, răspunzând chinuitoarelor mele întrebări, mi-a povestit toată viaţa şi toate avatarurile lui sufleteşti, încredinţându-mă că între omul de ştiinţă şi scriitor nu numai că nu există incompatiblitate, ci, dimpotrivă, câmpul unor mari întregiri. Practic, profesorul-savant m'a îndemnat să mă prezint în toamnă la examenul de admitere şi, în calitatea lui de decan, mi-a făgăduit o bursă de studii. Mă luminasem la suflet şi am plecat de la el cu aripi la umeri. Papilian îmi dăduse un echilibru şi o încredere în viaţă pe care nici un duhovnic nu fusese în stare să mi le dea.

* * *

În vara aceea l-am cunoscut la Bucureşti pe Conu' Fănică. Numele lui era Ştefan Anastasescu, dar toată lumea-i spunea aşa, Conu' Fănică. Bărbat pe la vreo 55 de ani, slab, negricios, vorbăreţ nevoie mare, avocat fără meserie şi burlac, Conu' Fănică avea imense relaţii în viaţa socială, se cunoştea cu cine nu gândeai, ştia pe de rost vieţile a sute de oameni. Locuia într'o cămăruţă pe strada Uranus, nimeni nu ştia din ce trăieşte, era mai mult pe stradă decât în casă. Avea o mare colecţie de

autografe de la scriitori, artişti, sportivi, dar ceea ce te uluia în casa lui, în plin regim antonescian, era un portret mare al lui Corneliu Codreanu, cu autograf, aşezat la vedere pe un dulap. Conu' Fănică, după spusele lui, era simpatizant al Mişcării Legionare, fusese prieten personal al lui Corneliu Codreanu, dar niciodată membru al Gărzii de Fier, deşi participase la multe din evenimentele acesteia. Cum de nu-i era lui frică să se expună cu un asemenea portret şi cu asemenea mărturisiri era un mister şi n'am încercat niciodată să-l dezleg.

Aflând că mă duc la Polovragi, Conu' Fănică mi-a vorbit entuziast despre mânăstirea Bistriţa şi maicile Gologan, cărora le era prieten şi sprijinitor, şi m'a îndemnat din toată inima să mă opresc măcar o zi acolo şi să cunosc ceea ce numea el „fenomenul bistriţean".

Cu acest îndemn călătoream în ajunul zilei de 6 august 1943, cam spre seară, cu trenuţul forestier de la Băbeni spre Costeşti şi mă înfăţişam maicii Olga Gologan, directoarea unui aşezământ cu peste opt sute de suflete la acea vreme, cu orfelinat, şcoală primară, liceu de opt clase, liceu industrial. Maicile Olga şi Teodosia Gologan erau nepoatele arhimandritei Epiharia Moisescu, decedată cu puţin înainte, o figură extrem de interesantă a monahismului românesc, întemeietoarea primului seminar de călugăriţe, pe lângă Leagănul „Sfânta Ecaterina" din Bucureşti. Nepoatele, educate de ea în Şcoala Normală „Elena Doamna" şi devenite învăţătoare, o moşteniseră la conducerea orfelinatului şi a şcolii. În timpul primului război mondial, aşezământul s'a mutat – temporar – la mânăstirea Bistriţa şi acolo a rămas, unde geniul Maicii Olga l-a transformat, cu anii, într'o vatră de cultură echivalentă cu cele catolice. Ctitoria Craiovescului, unde vegheau moaştele Sfântului Grigore Decapolitul, în raclă de argint, se arătase

foarte potrivită pentru ceea ce avea de gând să facă Maica Olga şi cu timpul i s'au adăugat clădiri şi acareturi noi, pe măsura trebuinţelor. Copilele orfelinatului – copii găsiţi, care nu aveau să-şi cunoască niciodată părinţii – creşteau în mânăstire şi se pomeneau călugăriţe prin destin, fără să le fi întrebat cineva. Învăţau carte în liceu, iar cele mai bune ajungeau studente la Universitate şi apoi profesoare; Maica Olga plănuise să înlocuiască treptat mirencele din corpul didactic cu personal călugăresc, crescut în chinovie.

Maica Olga, o femeie corpolentă, pe la vreo 60 de ani, cu vorba puţin peltică şi dulce, m'a primit cu bunătate şi s'a luminat auzind de numele lui Conu' Fănică. Mai mult, a recurs şi la o înscenare naivă. Maica Teodosia mi l-a prezentat pe Puiu, un băieţel pe la vreo cinci ani, copil găsit în faşă la poarta mânăstirii şi crescut în răsfăţ de cele două surori.

– Puiule, ia spune-i tu părintelui, de cine-ţi e dor?

– De Conu' Fănică, şi-a spus băieţelul lecţia lui foarte scurtă.

E posibil ca Maica Olga să fi bănuit o relaţie mult mai strânsă între mine şi Conu' Fănică, dar e cert că citarea numelui lui i-a fost un fel de consemn. Aveam să aflu altădată că dârza călugăriţă, mândră de obârşia ei – ciobanii din Săcelele Braşovului –, îşi avea inima destul de apropiată de suflul naţional al Gărzii de Fier şi că în vremea taberei legionare de la Arnota – cântată de Radu Gyr în unul din textele lui – o clădire a mânăstirii fusese pusă la dispoziţia echipelor lui Codreanu drept magazie de alimente. Tot la Bistriţa se mai afla, ca profesor de religie la liceu, şi părintele diacon Octavian Tucu, fost prefect legionar al judeţului Gorj. Iar diaconul titular al mânăstirii era – şi acum aveam să-l descopăr, după mai mulţi ani – părintele George Diţă, fost şef al Frăţiei de Cruce din Seminarul Central; locuia

într’o căsuţă din sat, împreună cu soţia şi copilul lor.

Nu cred că am stat atunci mai mult de două zile la Bistriţa. Am slujit dimineaţa la Liturghie, am mâncat la masa de obşte, am vizitat mânăstirea şi am descoperit semnătura lui Al. Odobescu scrijelită în tencuială pe fresca unui stâlp al bisericii-bolniţe, m’am cunoscut cu duhovnicii mânăstirii, Ilarion, Varnava şi Inochentie. Dar aceste două zile au fost de-ajuns spre a mă introduce într’un univers nou, de care sufletul meu avea să fie legat pe totdeauna. Maica Olga va deveni „Mama Olga”, Maica Teodosia îmi va fi „Mama Sia”, iar Bistriţa însăşi, un adăpost al pribegiilor mele şi o vârtelniţă care-mi va trage inima pe roată.

* * *

În toamna aceea am aflat, din om în om şi din vorbă’n vorbă, că în temniţa de la Deva se întâmplase o oarecare răscoală şi că un grup de legionari fuseseră puşi în lanţuri, transferaţi la închisoarea din Galaţi şi supuşi unui regim de exterminare. Printre ei se afla şi fratele meu.

Mai ştiam că totul se făcuse din ordinul colonelului Alexandru Petrescu, directorul general al penitenciarelor, om de mare încredere al mareşalului Antonescu şi unul dintre cei mai înverşunaţi duşmani ai legionarilor.

Pe trotuarul de lângă Ministerul Justiţiei – unde-şi avea biroul colonelul – aşteptau, de zile şi zile întregi, soţiile şi mamele pedepsiţilor, ajunse la deznădejde. „Vorbitor” cu cei supuşi regimului special de la Galaţi nu se putea obţine decât cu aprobarea scrisă a colonelului Petrescu, iar acesta o refuza fără nici un fel de milă. Femeilor li se strica mâncarea în coşuri, fără să poată lua drumul spre Galaţi.

Pe colonelul Petrescu îl cunoscusem cu vreo patru-cinci ani în urmă. Fiica lui, Mona, care pe

atunci îşi termina liceul, jucase, ca artistă amatoare, un rol foarte secundar, de câteva vorbe, în piesea mea *Dochia*, reprezentată la Teatrul Naţional Studio în regia lui Nicolae Kirilov, cu Nina Diaconescu în rolul principal. La premieră venise şi colonelul, să-şi vadă şi aplaude fata. Acum aveam să identific în el pe călăul fratelui meu.

Procedura obişnuită, legală, nu mi-a fost de nici un folos. Audienţa la colonel se respingea încă de la poartă, mai ales dacă erai sincer şi-i mărturiseai obiectul. În general se spunea că la Petrescu se pătrunde foarte greu şi prin foarte multe uşi. Era un ins foarte puternic şi foarte temut.

După mai multe încercări neizbutite, mi-am luat curaj şi am pătruns în Minister pe o uşă laterală. Folosindu-mă de uniformă, am străbătut etajele cu aerul unui cleric căruia locul îi e destul de familiar, am pătruns în anticamera importantului oficiu şi i-am spus secretarei, fără prea multă vorbă, că vreau să-l văd pe domnul colonel. Şi mi-am spus numele, cu tonul cu care aş fi rostit „lordul Halifax". Impertinenţa mi-a prins bine. Colonelul m'a primit imediat. Mai era cu cineva în birou; după aparenţe, un prieten. M'am simţit obligat să-i amintesc cine sunt.

– Ce faci, domnule, te-ai făcut popă? m'a întrebat el zâmbind, cu un aer de bunăvoinţă, măsurându-mă prin ochelari.

Când însă şi-a dat seama că eu sunt fratele osânditului de la Galaţi, s'a făcut stacojiu şi a început să urle ca un apucat, cu vocea înecată în mânie, asigurându-mă că Dumitru Anania şi ceilalţi bandiţi de la Deva au scăpat ieftin şi că trebuiau împuşcaţi pe loc... L-am lăsat să se descarce, apoi mi-am dat osteneala să-i înmoi inima şi să-l fac să priceapă că am pentru fratele meu cel puţin atâta inimă cât are el pentru Mona. S'a îmblânzit până la urmă şi cu mare greutate s'a învoit să-mi dea un permis pentru vorbitor şi

medicamente, „şi asta numai pentru că eşti dumneata!”.

Când am ajuns la directorul penitenciarului din Galaţi şi i-am arătat permisul, am citit pe faţa lui o imensă uimire. Nu i-a venit să creadă în autenticitatea hârtiei şi l-a chemat imediat la telefon pe colonelul Petrescu, să-i confirme semnătura. Apoi a dat ordin ca fratele meu să fie adus chiar acolo, în biroul lui, unde a avut loc „vorbitorul”.

Înfăţişarea bietului meu frate era jalnică. Îmbrăcat în nişte zdrenţe subţiri şi încă tremurând de frig (venea de la beci), avea faţa suptă, ofilită, ochii duşi în fundul capului, vocea de pâslă. Tuşea. Se îmbolnăvise la plămâni. Întâlnirea a fost scurtă, mişcătoare, aproape că nu aveam ce să ne spunem, poate fiindcă aveam prea multe de spus. I-am dat medicamentele şi ceva hrană. Ne-am îmbrăţişat, iar el a dispărut, escortat de un gardian.

Pesemne că semnătura colonelului Petrescu mă ridicase mult în ochii directorului (un domn în civil, scundac, puţin grăsuliu). M’a reţinut amabil în biroul lui, m’a întrebat dacă fumez (el fuma), mi-a îmbiat o ţigară şi a închegat o conversaţie din care pricepeam limpede că vrea să ştie mai bine cine sunt şi ce relaţii am cu colonelul. Am avut impresia că prezenţa în biroul lui a unui autor în piesa căruia jucase fiica temutului Petrescu nu i-a fost indiferentă. Până la urmă am obţinut promisiunea că va face tot ce-i va sta în putinţă să-l transfere pe Dumitru Anania la Târgu-Ocna, puşcărie-sanatoriu pentru deţinuţii tuberculoşi.

Într’adevăr, peste câteva săptămâni Mitică îmi trimitea o carte poştală de la Târgu-Ocna, în care-mi spunea că se află în tratament medical şi că are un regim alimentar cu miere şi unt, dar că pentru suplimentul de hrană i-ar trebui ceva bani. Mă tot gândeam cum aş face rost de aceşti bani, fără să-mi treacă prin minte că aveam să-i iau din propria mea raţie de puşcăriaş.

* * *

Venise octombrie şi mă întorceam cu părintele Bica de la Râmnicu-Vâlcea, cu autobuzul, spre Polovragi. Era seară, se lăsase întunericul. În staţia de la Milostea ne aştepta părintele Casian, care, uitându-se împrejur, cu vocea lui gângavă, ne-a spus că poştaşul lăsase din greşeală la mânăstire o telegramă care-l privea pe părintele Anania. Ţinea telegrama în pumn şi pumnul îi tremura.

Am citit-o lângă troiţă, la lumina unui chibrit. Misiva era adresată şefului postului de jandarmi din comuna Polovragi: „Arestaţi şi trimiteţi sub escortă pe călugărul Anania Vartolomeu". Semna procurorul Tribunalului Militar Bucureşti (care în vreme de război se mai numea şi Curtea Marţială).

Bica era înspăimântat, Casian îngăima că trebuie „s'o şterg" cât mai e timp, dar eu, înainte de a mă fi întrebat care va fi fiind cauza, simţeam un fel de voie bună cuprinzându-mi fiinţa numai la gândul că deveneam obiectul unei întâmplări extraordinare, să ajungi în posesia unei telegrame prin care ţi se ordonă arestarea! Era, într'adevăr, o întâmplare extraordinară şi se cerea onorată ca atare.

În aceeaşi noapte, după un scurt popas la mânăstire, plecam cu prima cursă spre Râmnicu-Vâlcea şi apoi cu primul tren spre Bucureşti, cu gândul de a mă înfăţişa procurorului. Îmi veniseră în minte pachetele ascunse în podul spălătoriei de la Antim, aşa încât, chiar din Gara de Nord, am telefonat la casa colonelului Demetriu.

Mi-a răspuns, plânsă, Florica, vechea servitoare a casei: domnul fusese arestat. Era limpede. I-am telefonat şi lui Radu Pătrăşcanu. Mai fuseseră arestaţi, de către Siguranţa Statului, părinţii Grigore Băbuş şi Irineu Bărbărie. Şi mai clar!

Peste un ceas băteam la uşa procurorului militar al Curţii Marţiale, de pe strada Negru Vodă. Când mi-a auzit numele, m'a întrebat unde-mi e escorta, iar eu am scos telegrama din buzunar şi i-am dat-o,

explicându-i, fără amănunte, ce şi cum: o greşeală a factorului poştal, care de obicei trecea mai întâi pe la mânăstire şi apoi la şeful postului de jandarmi.

Procurorul s'a uitat la mine ca la o arătare:

– Dar dumneata îţi dai seama că te bag la arest?

– Sigur, cel puţin aşa e scris în telegramă.

S'a uitat iar, lung, la mine.

– Ştii cel puţin pentru ce eşti aici?

– Nu sunt sigur, dar înţeleg să răspund pentru faptele mele.

Omul a avut o privire caldă şi mi-a propus să-mi dea o escortă şi să mă duc în oraş ca să-mi cumpăr unele lucruri de trebuinţă, căci nu se ştie cât voi sta închis.

– Am tot ce-mi trebuie, domnule procuror, schimburi, săpun, perie de dinţi. Săculeţul e colea, în faţa uşii.

Ofiţerul n'a mai zis nimic şi a ordonat încarcerarea. Am fost dus la subsol, în închisoare, unde duhnea un miros greu, de trupuri stătute. Într'o celulă, pe un prici de scânduri goale, i-am găsit pe Grigore şi Irineu, cu încă vreo doi-trei. Colonelul Demetriu era ţinut separat, în închisoarea ofiţerilor, o clădire din partea cealaltă a curţii interioare; putea fi văzut, când coincidea timpul de „aer", plimbându-se pe după gardul de sârmă ghimpată.

Ce se întâmplase? Câţiva copii de pe strada Antim urmăreau un pui de porumbel, să-l prindă. Puiul, hăituit, a pătruns în curtea mânăstirii şi, înghesuit de copii, s'a refugiat în podul spălătoriei. Urmăritorii au pus o scară la uşa podului, au pătruns înlăuntru şi au cotrobăit prin toate colţurile până ce au dat de două pachete. Luaţi la rost de părintele Calist, care lucra în cancelaria Sinodului şi auzise zgomot prin preajmă, copiii – care scăpaseră porumbelul – i-au spus ce găsiseră, iar călugărul, bănuind ceva necurat, a anunţat Siguranţa. Pe unul din ziare s'a găsit – scăpată de

colonel – eticheta de expediţie, cu numele şi adresa exactă a destinatarului. Treaba însă era mult mai complicată: în unul din pachete se găsiseră şi... două pistoale de tip militar. În urma rebeliunii, Antonescu confiscase toate armele de la civili, iar ofiţerilor le ordonase să-şi păstreze o singură armă, sub număr de înregistrare, iar plusul să-l predea. Demetriu, care avea trei pistoale, nu s'a îndurat să execute ordinul şi a vârât două în pachetul cu ziare. Despre aceasta, fireşte, nu-mi spusese nimic.

Nu cred că m'am mâniat pe colonel pentru faptul că-mi pusese în spinare un risc mai mare decât acela pe care eu îl acceptasem. Mai degrabă m'am uitat curios împrejur, să văd mai bine unde mă aflu. Închisoarea Curţii Marţiale era un demisol imens, împărţit în celule mici şi camere mai largi, ticsite cu adunătură de oameni, de toate vârstele şi categoriile: legionari, comunişti, evrei, dezertori de pe front, spărgători, pungaşi de rând… Obraze supte, nebărbierite, trupuri în petice mişunau pretutindeni; celulele erau încuiate numai noaptea şi numai în vreme de alarmă. „Politicii" erau grupaţi pe culorile respective, legionarii cu legionari, comuniştii cu comunişti etc. Pe undeva, izolaţi de grosul puşcăriaşilor, erau – se şoptea – şi câteva căpetenii ale partidelor Naţional-Ţărănesc şi Naţional-Liberal. În celule speciale erau ţinuţi în lanţuri cei ce comiseseră „furturi pe camuflaj" (cea mai mare crimă de drept comun în vreme de război), condamnaţi de obicei la moarte, fără drept de graţiere.

Fireşte, fusesem trecut, din oficiu, la categoria „legionari", clasificare la care trimitea şi fişa mea de la Siguranţă, şi natura materialului subversiv de ascunderea căruia mă făcusem vinovat. Celula noastră era foarte mică, ocupată în cea mai mare parte de priciul cu două rânduri de paturi, din perete'n perete. Saltele nu existau; dormeam pe scândura goală şi ne înveleam cu una din haine sau cu toate. Întins mai toată vremea pe patul de

deasupra, mă uitam pe ferestruică la puşcăriaşii care se plimbau „la aer”, în cerc, în ţarcul de sârmă ghimpată. Nici Grigore şi nici Irineu nu-mi reproşau că i-aş fi adus în puşcărie, măcar că nu se simţeau deloc bine. Îmi pusesem în minte să fac tot ce voi putea şi să-i scot din cauză.

Prilejul nu a întârziat. Ancheta a fost absolut formală şi mi-am dat seama că, fie şi într’un regim militar, „corb la corb nu-şi scoate ochii” şi că purtătorii de trese se simt obligaţi să rămână solidari în împrejurările cele mai neaşteptate. Eu şi colonelul Demetriu am fost introduşi într’o cameră de anchetă şi apoi lăsaţi singuri, fiecare la câte o masă, să ne scriem declaraţiile. Eu m’am oferit să iau totul asupra mea (argumentul era că eu nu aveam nevastă şi copil, şi nici o lungă carieră militară în spate) şi i-am cerut colonelului permisiunea de a declara că eu îi cerusem materialele (inclusiv pistoalele) şi că devenisem de fapt proprietarul lor. Demetriu nu a convenit. A fost de acord însă să-şi schimbe prima declaraţie, în sensul că părinţii Băbuş şi Bărbărie erau complet străini de această afacere şi că numai printr’o eroare a memoriei le fuseseră numele implicate. (În ce mă priveşte, nici astăzi nu ştiu ce căuta Bărbărie acolo şi cum de fusese implicat; aflasem însă că toţi trei fuseseră arestaţi de Siguranţa Statului şi că tot la Siguranţă li se luase primul interogatoriu, cu câteva palme şi înjurături, metode care scot repede declaraţii, mai ales de la cei neavizaţi.)

Procesul s’a judecat repede, la începutul lui noiembrie. Bani pentru avocat nu aveam, dar doamna Tetrat a făcut o colectă printre familiile prietene şi mi-a angajat unul. Colonelul Demetriu însă era apărat de doi avocaţi, dintre care unul foarte puternic, fost magistrat militar; în fapt, soarta mea depindea de a lui. Fapta era considerată – politic – foarte serioasă, agravată enorm de prezenţa celor două pistoale. După cât m’am

lămurit eu, atunci şi mai târziu, artificiile avocaţilor şi unele intervenţii „de sus” au determinat Tribunalul să schimbe încadrarea: de la articolul „deţinere ilegală de armă” (infracţiune politică, ce se pedepsea cu moartea) am fost încadraţi sub articolul „posedare ilegală de armă” (infracţiune la legea vânătorii!). Sentinţa: colonelul şi eu am fost condamnaţi la câte şase luni de lagăr, Grigore şi Irineu au fost achitaţi. (De altfel, în rechizitoriu, procurorul a cerut pentru mine circumstanţe atenuante, subliniind faptul că nu făcusem obstrucţie justiţiei şi mă predasem de bună voie.)

După proces am fost mutaţi într’o altă celulă, mai mare, cu paturi de fier, masă şi scaune, unde aveau să-şi petreacă ultima noapte de închisoare şi cei doi achitaţi; urmau să plece în libertate a doua zi dimineaţa.

Gândul mi-a fost la părinţi, în special la maică-mea, a cărei inimă s’ar fi zdrobit în fărâme dacă ar fi ştiut că amândoi feciorii îi sunt în puşcărie. În noaptea aceea am scris vreo cincisprezece-douăzeci de scrisori, adresate părinţilor, datate diferit, pe parcursul următoarelor şase luni, în care le spuneam, firește, că sunt bine, că urmez cursuri la Facultate, că vremea e aşa şi aşa (în decembrie e frig şi în martie dau mugurii), că e greu să-mi aflu locuinţă şi că stau pe unde pot, pe la colegi... Am scris şi plicurile şi i le-am dat lui Grigore, cu rugămintea să le pună timbrele poştale şi să le expedieze la datele respective. Aşa i-am minţit pe ai mei vreme de şase luni de zile, dar maică-mea – după cum am aflat mai târziu – avea inima tot îndoită şi veşnic se întreba de ce nu-mi dau o adresă la care ei ar putea să-mi scrie.

A doua zi m’am îmbrăţişat cu Grigore şi Irineu şi mă uitam lung cum pleacă în libertate. Azi, când mă gândesc la experienţele carcerale de mai târziu, zâmbesc îngăduitor acelui fel de puşcărie în care

puteai să ai asupră-ţi hârtie, creion, plicuri, caiete şi chiar cărţi... Ce vremuri!

Viaţa era totuşi mizerabilă în demisolul de pe Negru Vodă şi pesemne că maiorului Panaitescu, comandantul închisorii, i s'a părut nedrept ca eu, care eram doar complice într'o infracţiune, să am un regim mai aspru decât infractorul însuşi. Acoperit de faptul că în acel timp clericii erau asimilaţi, prin lege, ofiţerilor de rezervă, el a dat ordin să fiu mutat de partea cealaltă a curţii, în „închisoarea ofiţerilor", unde m'am pomenit în aceeaşi cameră – de doi – cu colonelul Demetriu. Aveam în cameră două paturi de fier, cu saltele şi pături, şi o masă. Era una din cele vreo zece camere înşirate de-a lungul unui coridor, la etajul unei clădiri mici, vecină cu aceea a corpului de gardă. Camerele erau tot timpul descuiate, numai coridorul era păzit de o santinelă în faţa uşii cu lacăt, la capătul de sus al scării.

Dintre „ofiţeri", numai noi doi eram deţinuţi politici. Ceilalţi (un colonel bătrân, mare colecţionar de timbre poştale, doi locotenenţi zurbagii, care jucau tot timpul cărţi, un alt locotenent, care făcea şedinţe de spiritism) erau infractori de drept comun, care făcuseră diferite afaceri (în special cu cauciucuri de automobil) pe front sau în spatele frontului. Ofiţerii se bucurau de un regim special, aveau raţie de lemne, paturi cu saltele, camere destul de curate; mâncare nu primeau de la puşcărie, în schimb soţiile aveau voie să vină zilnic cu sufertaşele cu mâncare gătită proaspăt şi să le înmâneze soldatului de serviciu, care le aducea sus. Mie nu avea cine să-mi aducă mâncare, aşa încât primeam raţia obişnuită de puşcăriaş, de obicei o bucăţică de pâine şi o ciorbă de cartofi împuţiţi. Am înfruntat cu stoicism situaţia aceea ciudată ca, la aceeaşi masă şi în acelaşi timp, colonelul să mănânce supă de găină şi rasol cu hrean, de pildă, iar eu să aleg cojile de cartofi din gamelă şi să caut îndelung ceea ce mai

putea fi bun în zeama murdară, care mirosea a pământ. Făceam eforturi să mă ridic deasupra animalului şi să nu mă mai gândesc la faptul că, în fond, eu eram victima colonelului şi că poate el ar fi avut obligaţia morală de a-mi îmbia o bucăţică de carne. Încă nu aveam experienţă, încă nu ştiam că în puşcărie psihologia omului se schimbă radical şi că instinctul de conservare, dorinţa de supravieţuire cu orice preţ devin dominante. În realitate o duceam bine cu colonelul; el îşi petrecea mai toată vremea spălând timbre vechi într'un lighenaş cu apă rece şi reclasificându-le în albume (deşi nu avea atât de multe ca celălalt colonel), eu citeam, şi cred că începusem să scriu, într'un caiet gros, piesa *Drumur*. Treceau zilele, una după alta şi cam toate la fel. Dar schimbări aveau să vină.

Puşcăria de pe Negru Vodă nu avea baie, ofiţerii deţinuţi ridicau tot mai presant problema către stăpânire (mi se pare că i-au pus-o şi generalului Racoviţă, care a inspectat odată închisoarea), aşa încât, până la urmă, s'a făcut un aranjament: o dată pe săptămână, ofiţerii erau duşi la Meltzer, o baie publică din apropiere, unde m'am pomenit şi eu răsfăţatul unei căzi cu apă fierbinte. În curând însă, „aranjamentul" avea să evolueze într'o dimensiune care mi-a devenit de-a dreptul jenantă: nevestele ofiţerilor, înştiinţate de aceştia (bileţelele erau frecvente în sufertaşele pline şi goale) veneau săptămânal la baia Meltzer – care era, totuşi, publică – şi îşi însoţeau bărbaţii în cabine. Am văzut-o chiar şi pe doamna Demetriu. Nu cred că atât pudoarea, cât efortul de a-mi îndepărta trupul meu tânăr şi zănatec de vecinătatea imediată a unor spectacole ce-mi bântuiau imaginaţia m'a făcut să invoc un pretext oarecare şi să-i cer comandantului să mă trimită la o altă baie. Era un om credincios acest maior Panaitescu, se vedea cât de colo că are un sentiment aparte faţă de preoţi; a dispus ca eu să merg, pentru baie, la Spitalul

Militar (în partea cealaltă a oraşului, spre Gara de Nord).

Mi s'a dat drept escortă un sergent, cu care am ieşit pe poarta puşcăriei şi m'am urcat în tramvai. După regulament, ofiţerii nu se escortau cu puşcă, ci numai cu pistol, aşa încât tovărăşia unui cleric în dulamă şi a unui ostaş în uniformă nu era de natură să atragă atenţia. Sergentul ştia – după câte am înţeles din conversaţie – că eu am o condamnare mică, de numai şase luni, şi mai aflase, din şoaptele gărzilor, că eu venisem singur la puşcărie. Ajunşi în baia spitalului, m'a întrebat cam cât am de gând să stau, că aş putea rămâne chiar şi două ceasuri (că este aici, părinte, şi baie de abur şi bazin de înot) şi că el s'ar duce între timp până'n oraş (că nu ne dă voie, părinte, ne ţin mereu încazarmaţi, şi am şi eu o ibovnică...) şi că vine să mă ia pe la ora 12. În dimineaţa aceea, doamna general Tetrat, părintele Grigore şi Radu Pătrăşcanu au vorbit la telefon cu unul despre care ştiau că e în puşcărie şi care li se jura că făcuse o baie grozavă la Spitalul Militar. Săptămână de săptămână, sergentul se bătea să fie liber în ziua mea de baie şi să mă escorteze, dându-i plutonierului toate asigurările că numai el îmi cunoaşte de acum meşteşugul şi nu mă scapă din mână...

Se apropiau Sărbătorile. Într'o bună zi am fost chemat în biroul comandantului.

– Ascultă, părinte, dumneata eşti singurul popă în puşcăria asta. Vreau să profit de ocazie şi să am slujbă de Crăciun.

I-am explicat că eu nu sunt preot, ci numai diacon.

– Diacon-nediacon, mie să-mi faci slujbă de Crăciun! Acolo, în ţarc! O să ia parte toţi deţinuţii şi corpul de gardă. Şi să predici despre Naşterea Domnului şi pacea de sus. I-am spus lui Teofănescu să-mi facă un cor de colinde, cu legionarii lui. Le-am dat ce trebuie, să facă şi o

stea. Şi dumneata să-mi spui ce-ţi trebuie, şi dau ordin să ţi se aducă. Ne-am înţeles!

A fost în anul acela, 1943, un Crăciun de neuitat, în ţarcul cel mare al închisorii de pe Negru Vodă, pe zăpada bătătorită de tălpile puşcăriaşilor. Chiar şi condamnaţii la moarte fuseseră scoşi din lanţuri şi puşi la rând, în careu, să asculte slujba, în timp ce santinelele se ordonaseră împrejurul gardului de sârmă ghimpată, întărită de patru ostaşi culcaţi, cu mitraliere în poziţie de tragere. Corpul de gardă, cu ofiţerii în frunte – şi cu comandantul însuşi –, asista din balcon.

O masă aşternută cu un cearceaf alb, în mijloc, era altarul, pe care aşezasem o cruce, icoana Naşterii Domnului şi o carte de slujbă. Îmbrăcat în stiharul diaconesc, cu orarul pe umăr, aveam la îndemână şi o cădelniţă cu tămâie, totul adus de la mânăstirea Antim, prin părintele Grigore, care acum venea liber la închisoare, să-şi viziteze şi asiste prietenul. Cum diaconul nu are voie să îmbrace stiharul fără binecuvântarea unui preot, luasem blagoslovenia părintelui Firmilian, tot prin mijlocirea lui Grigore. În careu, alături de altarul improvizat, era Teofănescu cu toată grupa de legionari, în faţa cărora strălucea o splendidă stea de Crăciun, luminos împodobită de cei mai iscusiţi meşteri ce se putuseră afla printre deţinuţi.

Serviciul a constat din slujba Utreniei şi a Obedniţei, cu accent deosebit pe troparul, condacul şi catavasiile Naşterii... *Hristos se naşte, măriţi-L, Hristos din ceruri, întâmpinaţi-L! Hristos pe pământ! Înălţaţi-vă, cântaţi Domnului tot pământul, şi cu veselie lăudaţi-L, noroade, că S'a preaslăvit!* E greu de spus câtă veselie putea fi în celebrarea acestui praznic acolo, în ţarcul de sârmă ghimpată al puşcăriei de pe Negru Vodă, dar sunt sigur că o anume bucurie interioară, un anume sentiment al libertăţii spiritului, care înfrunta gărzile şi mitralierele dimprejur, ne copleşise pe toţi. Era linişte mare pe feţele supte ale acelor

osândiţi, încovoiaţi sub destine, iar corul a avut inspiraţia de a cânta răspunsurile încet, dulce, frumos, nuanţat, lipite pe împrejurare. Era ger, iar nouă ni se făcuse cald şi bine.

Am ţinut şi predică, una din predicile mele de zile mari, adresată direct osândiţilor şi celor care-şi aşteptau osânda. Am văzut lacrimi în ochii multora, şi cred că nici eu nu eram departe. Apoi corul a cântat colinde; pe cele mai cunoscute le-a cântat toată suflarea.

La prânz li s'a dat deţinuţilor mâncare cu carne şi, pe răspunderea comandantului, câte o jumătate de pahar de vin.

Când mă gândesc că mai târziu am petrecut alte şase Crăciunuri la celulă, într'o tăcere grea, copleşitoare, întreruptă doar de intervenţia gamelei cu arpacaş, am sentimentul că trebuie să-i fiu recunoscător maiorului Panaitescu pentru faptul de a le fi oferit celor ce se aflau sub custodia lui o tresărire de suflet şi, cât de cât, un Crăciun.

Comandantul a fost atât de mulţumit de ceea ce se făcuse, încât a doua zi ne-a încărcat pe toţi, slujitor, corişti şi stea, într'o dubă şi ne-a dus la închisoarea Malmaison, să le vestim şi puşcăriaşilor de acolo Naşterea Domnului. Dar sărbătorirea aceea nu a mai avut – cel puţin pentru mine – efectul celei dintâi, poate şi pentru că aceea nu s'a mai ţinut într'un ţarc de sârmă ghimpată, ci într'un fel de „sală de festivităţi", cu scenă şi scaune...

Ofiţerii închişi au făcut la începutul acelui an (1944) un revelion de pomină, în jurul unei mese comune, în camera cea mai spaţioasă, din fundul coridorului, unde şedeau cei doi locotenenţi zurbagii. Fireşte, am fost invitat şi eu. Las la o parte belşugul de mâncăruri, revărsarea de sarmale, cârnaţi şi piepturi de curcan, dar, spre uimirea mea, au apărut ca prin farmec sticle cu ţuică, vinuri şi şampanie, ba chiar şi un aparat de radio. Pasămite, cucoanele ofiţerilor băgaseră de

seamă că la intrare nu li se caută niciodată în manşon şi, cum era iarnă, îşi făcuseră rost de manşoane foarte largi în care aduseseră, rând pe rând, şi le strecuraseră bărbaţilor la „vorbitor" toate acele articole cu desăvârşire interzise. Ofiţerii nu aşteptaseră miezul nopţii spre a desface sticlele, aşa încât când aparatul de radio a bătut cele douăsprezece ultime secunde, veselii puşcăriaşi – cei mai mulţi dintre ei cu bani buni puşi de-o parte – au prins a ciocni paharele şi a zice: „La mulţi ani, fraţilor, şi când ne-o fi mai rău să ne fie ca acum!". S'a făcut beţie mare şi a rămas nedescoperită.

După câteva zile m'a chemat iarăşi comandantul.

– Ascultă, părinte, vine Boboteaza şi vreau să-mi botezi toată puşcăria. Începi cu corpul de gardă!

Peste alte două zile, părintele Grigore (care era şi el diacon) îmi aducea de la Antim aghiasmă şi busuioc. Cu orarul petrecut pe după umăr, cu căldăruşa într'o mână, cu crucea şi busuiocul în cealaltă, am botezat mai întâi dormitoarele soldaţilor. Drumul spre închisoarea ofiţerilor deţinuţi trecea prin „vorbitorul" acestora şi acolo l-am găsit pe locotenentul Gheorghiu (specialist în elice de avion şi condamnat pentru afaceri pe front) stând de vorbă cu un preot în vârstă. M'am oprit, locotenentul a făcut prezentările şi am înţeles, nu fără emoţie, că mă aflam în faţa faimosului profesor Vasile Gheorghiu de la Cernăuţi, autorul multor cărţi de exegeză biblică, un savant al Teologiei româneşti din vremea lui. I-am oferit, după rânduială, busuiocul, să se boteze singur, i-am cerut să mă boteze şi pe mine, şi când a înţeles că eu eram un deţinut din categoria „politicilor", nu a „borfaşilor", a avut o vorbă tristă pentru fiul său:

– Dacă a fost să fie aşa, cel puţin să fi fost şi tu ca părintele!

Am dus apoi mireasmă de busuioc în putoarea de la subsol, printre zdrenţele osândiţilor, am stropit cu aghiasmă celulele marilor spărgători şi ale pungaşilor, am intrat cu crucea la legionari şi la comunişti şi la evrei şi nu am întâmpinat nici un fel de împotrivire sau batjocură. Chiar pentru necreştini sau necredincioşi, apa sfinţită şi busuiocul erau cel puţin simboluri ale libertăţii.

Maiorul Panaitescu mi-a împărtăşit un plan de asistenţă morală a puşcăriaşilor de drept comun şi m'ar fi angajat într'un program de conferinţe, serbări culturale şi chiar de organizare a unei orchestre, dacă de pe undeva nu s'ar fi suflat că osânditul colonel Demetriu se bucură de un regim privilegiat şi că nu acolo e locul lui, ca deţinut politic. Aşa încât ne-am pomenit, noi doi, îmbarcaţi în dubă şi duşi la Jilava.

* * *

Când am coborât la „grefă" şi m'am uitat împrejur să văd închisoarea, n'am zărit decât clădirea administraţiei şi un câmp imens, cu stâlpi de telefon şi de electricitate şi cu o roată de gherete pe lângă care patrulau ostaşi înarmaţi. Odată mi-a venit în gând *Fortul 13*, cartea lui Dragoş Protopopescu, şi mi-am adus aminte că închisoarea Jilava e, toată, subterană, instalată într'o veche fortăreaţă de apărare a Capitalei împotriva turcilor. Am coborât spre imensul portal de piatră, deschis în pământ, cu versurile lui Dante:

Per me si va nella città dolente...

Jilava a fost întotdeauna şi pentru toţi o închisoare fioroasă, dar la vremea aceea era şi dezgustătoare. Celulele – înşirate pe două cercuri concentrice în jurul „reduitului" (inima închisorii, în care şedeau ferecaţi osândiţii la moarte) –,

coridoarele – lungi, obscure şi întortocheate –, răsuflătorile – să le zic „curţile interioare” – mişunau de o mulţime de hoţi, borfaşi, spărgători, dezertori, tot felul de golani zdrenţăroşi, murdari şi plini de păduchi, cu dinţii căzuţi şi rânjete ştirbe, printre care „politicii” erau o cantitate infimă. Toată această faună era dominată de legea junglei şi nu era chip să te aperi decât şezând mai toată vremea în propria ta celulă.

Venea însă un timp când trebuia să ieşi şi să te confrunţi cu promiscuitatea, cu limbajul dezmăţat şi năravurile fără oprelişti. Închisoarea nu avea closete. Locul acestora îl ţinea o încăpere largă, a cărei podea era o platformă de ciment în care se deschideau, liniar, vreo zece găuri deasupra unei imense haznale. Fiecare gaură se chema că e un closet pe care şedea chircit un ins, în spatele căruia aşteptau, în rând, alţi douăzeci-treizeci, care se întreceau în a-l huidui pe cel ce icnea din toate puterile să isprăvească mai repede. Nu se poate pune pe hârtie limbajul ce putea fi auzit într’un asemenea ceas de tortură, vorbele întrecându-se cu haznaua în a împuţi văzduhul. Şi totuşi, nu această atmosferă pestilenţială mă împiedica să-mi deşert intestinele, ci nenorocitul meu simţ de pudoare care-mi inhiba sfincterele, de care am suferit toată viaţa şi care mi-a făcut din acest banal act fiziologic una din cele mai grele torturi ale anilor mei de închisoare. „Tineta” (hârdăul de murdărie) era permisă în celulă numai noaptea şi doar pentru urină. Dimineaţa, zeci şi sute de tinete defilau pe coridoare şi erau vărsate în haznà, după care întregul conţinut al gropii era tras afară cu găleţile şi turnat în nişte cisterne cu cai, care le duceau undeva pe câmp. În acele două ceasuri de pritocire a murdăriei, toată puşcăria era îmbâcsită de o putoare grea şi densă, de fecale; ar fi de bănuit că mirosul de smoală al iadului e întru câtva mai uşor de îndurat. După vreo patru-cinci zile mi s’a făcut burta ca piatra şi simţeam că o să mă îmbolnăvesc.

Salvarea mi-a adus-o colonelul Demetriu, care de acum nu mai şedea împreună cu mine, ci într'o celulă specială, a ofiţerilor (mai corect, eu nu mai şedeam cu el, la ofiţeri, ci, mai simplu şi mai concludent, în celula „legionarilor"). Ofiţerii se bucurau şi aici de un mare privilegiu: aveau un closet al lor, separat (cred că singurul din toată puşcăria), cu lacăt la uşă, la care posedau numai ei o cheie. Prin Demetriu am avut acces la această cheie mântuitoare, fără să stârnesc invidia camarazilor mei de celulă, căci nici unul din ei nu suferea de asemenea complexe şi îndurau cu stoicism vocabularul borfaşilor.

Camarazii mei erau, de data aceasta, legionari adevăraţi, convinşi, militanţi, unii dintre ei fanatici, care introduseseră în celulă o viaţă ordonată, cu ore de rugăciune individuală, de meditaţie, masă în comun, conferinţe şi comunicări, şi chiar şedinţe. Cântecele legionare se cântau în gura mare; puşcăria nu avea pază interioară, gardienii apăreau doar dimineaţa şi seara, la deschiderea şi închiderea celulelor, când se făcea şi numărătoarea. Nu mă voiam din nou implicat într'o „activitate legionară", dar trebuinţa de „adaptare la mediu" m'a făcut să le dau camarazilor a înţelege că nu sunt, totuşi, un „renegat" (în limbajul lor s'ar fi chemat „trădător"), deşi practic nu pot participa la şedinţe, unde se rostea şi un jurământ. Altfel, erau toţi (vreo şapte-opt la număr) „băieţi buni", cu care m'am împrietenit repede.

Mâncarea din Jilava era una dintre cele mai sărace din câte se pot imagina: o zeamă caldă, cu câteva fărâme de cartofi stricaţi, în care însă se mai fierbea şi fân proaspăt cosit. Ajunseseră puşcăriaşii în aşa hal de înfometare încât se rugau de gărzile de deasupra să le arunce câte un smoc de iarbă; preferau s'o mănânce verde. O dată pe săptămână însă era „vorbitor", când se puteau primi şi pachete cu alimente. Dar, îndată ce ajungeau în junglă,

alimentele deveneau obiectul unor furturi şi jafuri înfiorătoare; cei mai puternici se repezeau pe cei mai slabi şi le luau tot ce aveau de mâncare; cu o parte se săturau şi o alta o jucau la barbut (un joc de zaruri), după ce-şi pierduseră astfel la „noroc" cămaşa şi izmenele. A te fi întâlnit cu puşcăriaşi „goi-puşcă", chiar atunci, în ianuarie, nu era ceva neobişnuit în Jilava acelor vremi. Am fost odată martor la o scenă în care un asemenea golan în lanţuri, din categoria grea, a „trăsnitorilor", i-a smuls unui „pinguin" găina cu care venea de la vorbitor, a fugit în balta murdară din curtea „reduitului" şi a început s'o mănânce – şi clefăia şi i se scurgeau oasele pe la cheotorile gurii, în timp ce păgubaşul, un biet hoţ de buzunare pirpiriu, plângea de foame şi înjura de mama focului.

Se furau şi becurile de pe coridoare; închisoarea devenea atunci un labirint în care cu greu te puteai orienta. De obicei, mergeai de-a lungul coridorului pe întuneric, pipăind cu o mână peretele şi strigând: Dreapta-dreapta! Dreapta-dreapta!, ca să nu te ciocneşti cu altul care venea din direcţia opusă, în timp ce cu cealaltă mână îţi ţineai bine căciula pe cap, căci nu rareori se întâmpla să te pomeneşti, din senin, fără ea; a doua zi trecea un ins oarecare (de obicei, un „agent comercial" al hoţului), de la vizetă la vizetă, şi întreba: Cui i s'a furat o căciulă?, până ce găsea păgubaşul şi începea târguiala; unul dintre camarazii colonelului Demetriu îşi răscumpărase căciula de vreo cinci-şase ori, cu bani, ţigări sau alimente.

Cel mai bun lucru era să mănânci cât poţi chiar la „vorbitor" sau în cele două-trei minute cât dura drumul până în incinta închisorii. Dar administraţia a început să primească plângeri – dovedite apoi ca întemeiate – că soldaţii care controlau pechetele le „vămuiau" bine, aşa încât în mâna osânditului mai ajungea doar o jumătate sau chiar un sfert. Nu ştiu cine era comandantul închisorii, dar acesta a găsit că singurii puşcăriaşi

cinstiţi sunt legionarii şi le-a încredinţat acestora controlul pachetelor. Cinstea lor, într'adevăr, nu putea fi pusă la îndoială, dar nu e mai puţin adevărat că au profitat şi ei de împrejurare, în sensul că şi-au putut avea în celulă, aduse de familiile lor, o lampă de gaz, petrol lampant, untdelemn, lumânări, chiar şi un portret al lui Corneliu Codreanu, pe care l-au aşezat sub o candelă, ca pe o icoană. Lampa de gaz servea la „prefacerea" mâncării; zeama din gamele era fiartă din nou într'un vas mai mare, amestecată cu bucăţele de slănină ori salam, sau chiar prăjită cu ceapă în ulei. Treaba o făcea, ca la tabără, un „ofiţer de serviciu", care avea în acea zi şi grija curăţeniei. Petrolul servea nu numai la gătit, ci şi la deparazitare. Ploşniţele, de pildă, n'au putut fi stârpite decât prin aceea că am tras priciul de lemn în mijlocul celulei, l-am uns cu gaz pe la încheieturi şi l-am lăsat să ardă până s'a înnegrit – în timp ce insectele pocneau în ascunzişuri –, după care am stins focul cu păturile.

În „reduit", celula în care-şi petrecuse ultimele zile Corneliu Codreanu fusese deschisă şi transformată între timp în capelă; i se mai spunea şi „celula Căpitanului". Acolo mergeam noi în fiecare Duminică dimineaţa, camarazii aprindeau lumânări, iar eu recitam dintr'o Carte de Rugăciuni cu scoarţe vechi şi paftale de metal, pe care o aveam de la părintele Bica şi o purtam pururea cu mine. Peretele din faţă al celulei fusese desfiinţat, înlăuntru nu mai era nimic, dar noi ne aveam un loc de rugăciune publică, la care veneau, tot mai des, nu numai cei câţiva ofiţeri, dar şi deţinuţi de drept comun, unii dintre ei în lanţuri, la început numai din curiozitate, mai apoi dintr'o adevărată evlavie. Am băgat de seamă însă că tocmai atunci comuniştii îşi făceau drum prin preajmă şi se înjurau cu borfaşii în timp ce eu citeam Acatistul Maicii Domnului sau Paraclisul. Camarazii mei se cam întărâtaseră şi năzuiau spre

o confruntare dură cu tulburătorii, dar eu m'am dus în celula comuniştilor şi i-am rugat frumos să ne respecte credinţa, aşa cum şi noi le respectăm necredinţa. Ne-am înţeles bine, vizita a fost atât de fructuoasă încât legionarii au plănuit chiar începerea unui dialog cu comuniştii, o paşnică şi academică confruntare de principii. Au schimbat ştafete, au căzut de acord. La a doua întâlnire (în camera comuniştilor) am fost şi eu şi am băgat de seamă că gazdele erau grozav de bine pregătite în economie politică, atât de bine pregătiţi încât legionarii nu au fost în stare nici măcar să schiţeze, cât de vag, un program economic menit să facă din România o ţară „ca soarele sfânt de pe cer" şi s'au întors în celula lor destul de plouaţi şi hotărâţi să curme dialogul. Se îmbărbătau însă zilnic cu citate din Cartea Căpitanului, căruia îi întreţineau cu credincioşie candela aprinsă, pe peretele spoit cu ploşniţe, şi prin a cânta de zece ori pe zi „Cu Horia Sima în frunte porni-vom/ Pe drumul Golgotei topit în jar...".

În ce mă privea, ţineam pace bună şi lucram efectiv la piesa *Drumur*, care nu avea întru nimic de-a face cu preocupările camarazilor. Scriam noaptea. Ziua mi-o petreceam mai mult în afara celulei, amestecat cu borfaşii – care de acum mă cunoşteau –, dornic să le aflu mai bine viaţa şi păsurile. Pungaşii mă răsfăţau, îmi făceau chiar demonstraţii, „pe piele proprie", de subtilizare rapidă a portmoneului sau ceasului, mă introduceau „pe viu" în lumea şi vocabularul lui Villon (cred că dacă poziţia mea de cleric nu mi-ar fi impus anumite limite, aş fi scris o piesă în cel mai autentic argou, sau l-aş fi tradus pe Villon ca atare, nu în balcanismele şi turcismele lui Dan Botta).

Mai des mă duceam în celulele condamnaţilor la moarte (hoţi pe camuflaj) şi căutam nu doar să-i cunosc, ci şi să-i asist, pe cât se putea, în ultimele lor zile, mai ales când li se aducea la cunoştinţă că

cererea de graţiere le fusese respinsă (ceea ce se întâmpla de obicei) şi că urmează să fie executaţi. Reacţia la moarte era diferită de la ins la ins: unii o primeau cu spaimă, urlând, alţii înjurau viaţa şi o scuipau printre dinţi, alţii căzeau în apatie şi rămâneau cu ochii în gol. La foarte puţini dintre ei am izbutit să trezesc interesul pentru o viaţă viitoare şi pentru o pregătire cât de cât întru întâmpinarea ei. Plecam de la un asemenea nenorocit cu sufletul greu, iar moartea mi se părea, într'adevăr, absurdă. Noaptea târziu, către ziuă, auzeam din celulă o salvă de puşti răbufnind din Valea Salcâmilor, şi ştiam că omul nu mai este. Îi mai ştiam numele doar pentru ceasul acela şi-l amestecam într'o rugăciune, sub pătură. Apoi nu-l mai ştia nimeni.

Venise să mă vadă Grigore şi-mi adusese câte ceva de-ale gurii, aşa încât îmi aveam şi eu partea de contribuţie la masa comună din celulă. Într'o bună zi a venit la vorbitor Vicky, cu acelaşi păr blond-roşiatic, ca frunza arsă, şi cu aceiaşi ochi albaştri.

Dar nicidecum şi niciodată n'aş fi gândit să-l văd la Jilava pe generalul Traian Tetrat. Prezenţa lui, în uniformă, a făcut senzaţie. Venise de pe front, într'o scurtă permisie, şi dorise să-l vadă pe Anania. Firește, lui nu i s'a impus peretele dublu de sârmă împletită care stătea de obicei între „cei din afară" şi „cei dinlăuntru". În clipa aceasta, când scriu, îmi amintesc bine (şi trebuie să mă corectez) că până atunci îmi scrisesem literatura nu pe un caiet, ci pe foi volante. Caietul mi l-a strecurat el, generalul, atunci, în vreme ce soţia îl ţinea de vorbă, mai de-o parte, pe ofiţerul de gardă, teribil de încântat că „Doamna General" (care purta pe umeri o vulpe uriaşă) îi dădea atâta atenţie. În caietul acela, cu scoarţe noi, portocalii, şi hârtie velină, am transcris ceea ce aveam de transcris şi am continuat să scriu multă vreme; împrejurări grele de mai târziu m'au silit să radiez

unele notaţii de pe marginea textului: „Jilava, ian.1944” etc. A fost unul din cele mai frumoase gesturi ale generalului Tetrat, un om de o curtoazie excepţională şi de o uriaşă generozitate. Notez şi faptul că era antilegionar, nu în sensul agresiv al lui „anti”, ci, pur şi simplu, nu împărtăşea sub nici o formă ideologia Gărzii de Fier.

Viaţa aspră de la Jilava l-a făcut pe colonelul Demetriu să protesteze – prin soţia sa – pe unde s’a putut împotriva faptului că el, condamnat la „lagăr”, era ţinut în regim de închisoare. În mod „normal”, noi doi ar fi trebuit să fim duşi într’un lagăr politic din Transnistria (Ucraina), unde se aflau mulţi legionari. Dar frontul mergea tot mai prost, nemţii băteau în „retrageri strategice”, aşa încât ne-am pomenit în „Lagărul de Internaţi Politici” din Târgu-Jiu. Călătoriserăm cu trenul, escortaţi de un ofiţer cu pistol.

* * *

Lagărul din Târgu-Jiu era imens, cu multe barăci, şi împărţit în trei mari grupe. Grupa întâi, de lângă poartă, funcţiona pe un criteriu mai mult economic decât politic; se plătea, cu bani bunişori, un anume confort; individul, indiferent de nuanţa lui politică, avea nu o cameră, ci un fel de apartament, cu bucătărie, baie, lemne de foc suficiente, curier pentru aprovizionare şi poştă. În această grupă erau mai mult intelectuali, profesori de universitate, ziarişti, oricum, oameni care aveau bani; aici stătuse Victor Eftimiu (mi se pare că şi Geo Bogza), de aici plecase, cu puţin înainte de a fi sosit eu în lagăr, Tudor Arghezi (de aici îmi scrisese cartea poştală pe care am publicat-o în unul din numerele casetei de literatură „Noi”). Grupa a doua funcţiona pe criteriu strict politic şi în ea îşi duceau viaţa comuniştii; aici se găseau fruntaşii partidului şi din această grupă a evadat, în

vara aceluiaşi an, Gheorghe Gheorghiu-Dej. În grupa a treia se găsea numai adunătură: legionari, comunişti suspecţi şi încă nedovediţi, câţiva ţărănişti, dar grosul îl formau dezertorii de pe diferite fronturi europene: români, unguri, cehi, francezi, chiar şi un spaniol. Cei care aveau bani îşi plăteau – cu o sumă destul de modestă, ca şi meniul – mâncarea; cei care nu aveau bani deloc lucrau într'un atelier de pietrărie, unde confecţionau obiecte de alabastru.

De cum s'a auzit de transferul meu, câteva familii înstărite din Bucureşti (Tetrat, Stratilescu, Tăutu) au făcut o colectă şi, chiar a doua zi după sosirea mea în lagăr, m'am pomenit cu o impresionantă sumă de bani cu care urma să-mi plătesc cazarea la grupa întâi, unde colonelul Demetriu se şi instalase destul de confortabil. M'am cumpănit puţin şi nu am avut inima de a face pe boierul. Oficiul de grefier-secretar, pentru treburile administrative curente, îl făcea un deţinut. Prin bunăvoinţa acestuia am izbutit ca partea cea mai mare din acea sumă de bani să i-o trimit, prin mandat poştal, fratelui meu, în penitenciarul-sanatoriu din Târgu-Ocna. Cu ce mi-a rămas m'am internat la grupa a treia, unde mi-am plătit mâncarea, ca să am timp mai mult pentru scris.

În baracă mai era un preot, Istrate, de prin Moldova, care nu făcea nimic în afară de aceea că-i plăcea grozav să joace şah. În prima Duminică, dimineaţa, deţinuţii au scuipat în palme şi şi-au periat zdrenţele, apoi s'au înşirat pe două rânduri în faţa barăcii, aşteptând un semnal. Am înţeles că mergeau la biserică. Avea lagărul o biserică de lemn, frumoasă, în care slujea Duminica un preot din oraş. Toţi ieşiseră, numai preotul Istrate rămăsese în baracă şi nu ştiam de ce. Am intrat şi eu în rând, dar locotenentul Mischie, comandantul grupei, m'a poftit să intru în baracă. Ordin. Preoţii în stare de detenţie nu aveau voie să meargă la biserică. Era absurd şi umilitor. Istrate se împăcase

demult cu situaţia, eu am plâns, de ruşine, de indignare, de ciudă, nu ştiu, dar am plâns. La prânz s'au întors oamenii de la slujbă, oarecum luminaţi, eu m'am grămădit într'un colţ; nici nu-mi venea să dau ochii cu ei.

A doua zi dimineaţa, la numărătoare, i-am raportat locotenentului Mischie că declar greva foamei şi a setei pe durata cât mi se interzice accesul la biserică. În numai o jumătate de oră am fost chemat „la raport" în faţa colonelului Şerban Leoveanu, comandantul lagărului. Escortându-mă, locotenentul (care era de meserie învăţător, de prin Gorj, ofiţer rezervist) m'a informat că domnul colonel e nu numai iritat, dar şi speriat, căci nu avusese şi nici nu voia să aibă cazuri de grevă în lagărul lui, unul dintre cele mai bine cotate la Bucureşti.

Colonelul Leoveanu părea un om inteligent şi cumsecade, dar îi căşunase ideea că un preot condamnat „nu merită" să intre în biserică şi căuta să mă convingă că măsura lui era dreaptă, din respect pentru cele sfinte, şi, ca atare, să renunţ la declaraţie. Era un puternic antilegionar, îi critica aspru pe gardişti, în special pentru crimele şi ipocrizia lor.

– Uite, îmi spunea, am aici o mulţime de comunişti, o grupă întreagă, de altfel foarte serioşi şi disciplinaţi. Printre ei se găsesc cei mai buni meseriaşi, dulgheri, tâmplari, fierari, zugravi. Ei, cu mâinile lor, au construit toată biserica aceea, de la temelie pân'la crucea din vârf. Când am sfinţit-o, i-am chemat pe toţi internaţii la slujbă, dar ei au refuzat să vină. „Domnule colonel, mi-au zis, ne-aţi dat ordin şi ne-am pus tot meşteşugul şi am făcut-o să vă placă, dar noi nu credem în Dumnezeu şi în ea nu ne închinăm." Vezi dumneata, părinte, asta e o linie mai dreaptă decât a dumneavoastră, a legionarilor, care mai întâi vă închinaţi la icoane şi apoi omorâţi oameni...

În ochii colonelului eu treceam, firește, drept legionar. Experienţa mă învăţase – şi mi-a confirmat mai târziu – că în puşcărie e cu desăvârşire inutil să încerci să te aperi. De îndată ce ai ajuns acolo, se prezumă că ai comis tot ce se scrie pe fişă şi în dosar; mai mult, eşti vinovat de toată încărcătura stigmatului pe care-l porţi. Aşadar am căutat din toate puterile şi în modul cel mai respectuos să-l conving pe colonel că, într'adevăr, un om ca mine nu „merită" să intre în biserică, dar că, totuşi, nici celui mai mare păcătos nu i se poate refuza „accesul" la pocăinţă şi mântuire, că unde se înmulţeşte păcatul prisoseşte harul... Nu ştiu dacă argumentele mele „teologice" sau declaraţia expresă şi încăpăţânată că sunt hotărât să continui greva l-au făcut, până la urmă, să cedeze. S'a îmblânzit, a ridicat ordinul, a vrut să mă cunoască mai bine, i-am adus aminte că trebuie să aibă la el un caiet oprit pentru cenzurare, l-a scos din sertar, l-a răsfoit, m'a întrebat ce subiect are piesa şi a dat dispoziţie să mi se pună un pat în camera din capătul barăcii şi să locuiesc împreună cu secretarul de grupă, un deţinut cu numele Hurmuz. Avantajul era nu numai liniştea (desigur, relativă) din timpul zilei, dar şi faptul că stingerea becului electric nu era obligatorie la ora închiderii, deci se putea lucra şi noaptea. De atunci nu l-am mai văzut niciodată pe colonelul Leoveanu. După venirea regimului comunist la putere, Arghezi mă întreba – şi se întreba –, din când în când, ce-o mai fi şi pe unde o mai fi fostul comandant de la Târgu-Jiu – dac'o mai fi –, la vremea când mai toţi vechii militari, antonescieni şi, în genere, „exploatatori" ai poporului erau prin închisori sau în lagăre de exterminare. Într'un târziu, poate prin 1957-1958, Arghezi a aflat că Leoveanu se găsea bolnav într'un spital şi s'a dus să-l vadă. Se purtase bine cu el.

În camera de la capătul barăcii continuam să scriu la piesa mea romantică, scenă de scenă şi act

de act, şi eram foarte convins că e un cap de operă. (Ca să nu uit: ceva mai târziu, după ce am isprăvit-o şi am bătut-o la maşină, eram atât de încredinţat de valoarea ei încât, prin mijlocirea lui Grigore, am depus şi înregistrat un exemplar la Biblioteca Academiei Române, ca nu cumva opera să se piardă din cauza evenimentelor; în 1946 am propus-o spre reprezentare Teatrului Naţional din Cluj, dar nimeni n'a luat-o în seamă. Şi totuşi, ce s'ar face un scriitor dacă n'ar crede că ceea ce aşterne el pe hârtie e bun şi foarte bun? Dacă, de-a lungul unor ani atât de hărţuiţi, am izbutit să-mi fac definitive câteva sute de pagini, e numai pentru că m'am luat în serios, crezând că e ceva de scrisul meu.)

Dar convieţuirea mea cu camaradul Hurmuz n'a durat mult, poate vreo două-trei săptămâni. În închisoare nu-ţi spune nimeni raţiunea pentru care eşti mişcat încoace şi încolo. A venit un ordin să trec în baracă, şi am trecut. E posibil ca măsura să fi fost o consecinţă administrativă a situaţiei generale. Printre internaţi se şoptea tot mai insistent că frontul merge înapoi, că ruşii înaintează rapid, iar aceasta se vedea tot mai bine pe chipurile şi în atitudinile din ce în ce mai îndrăzneţe ale celor bănuiţi că sunt comunişti. Eu aveam fişă de legionar şi nu era indicat, probabil, să mă număr printre protejaţii comandantului.

Viaţa era monotonă în „arca lui Noe", cum botezasem eu baraca aceea foarte eterogenă. Din cei vreo două sute de locatari ai ei, poate că două treimi lucrau în atelier. „Legionarii" erau puţini, câţiva băieţi foarte tineri şi curaţi la suflet, a căror apartenenţă la Mişcarea Legionară era mai mult o credinţă pe deasupra decât o convingere în adâncime. Lucrau toţi în atelier, veneau seara în baracă şi mi se adunau împrejur, dornici de cultură, oricare ar fi fost ea, şi dornici să-şi afle, dacă s'ar fi putut, ceva mai multă certitudine asupra suferinţelor lor, un sens al acestora mai

accesibil. Căutam să-i încurajez, îmi era milă de tinereţea lor care începea să se irosească şi-mi dădeam seama ce poate să însemne pentru viaţa lor, în acea răscruce de istorie, stigmatul cu care erau şi vor mai fi încă înfieraţi. Zâmbeau amar, erau mai degrabă trişti, aşa cum triste erau serile noastre, ale tuturor, în baracă. Se vorbea încet, unii jucau şah pe cele câteva mese sau pe priciurile murdare, un spaniol, dezertor de pe nu ştiu ce front, cânta din chitară. Se fredona mult, la vremea aceea, cântecul „Porumbiţa", care avea în melodia şi cuvintele lui ceva nostalgic, sfâşietor. Îl fredonau, în surdină, câţiva jucători de şah, la o masă, când s'a întâmplat o defecţiune la reţeaua electrică şi am rămas deodată pe întuneric. Cei câţiva nu s'au mişcat, au continuat să fredoneze, şi după ei s'au luat toţi osândiţii, şi deodată cântecul a crescut, ca o umflare de ape, şi a umplut toată baraca şi eu mă gândeam la cei ce vor fi cântat aşa lopătând la galere şi am binecuvântat darul lui Dumnezeu care-l poate face pe om să cânte în lanţuri. Şi poate că acest dar, al cântecului perpetuat în amintire, ne făcea să îndurăm ceva mai bărbăteşte nopţile – timpul cel mai greu din ciclul orelor – când se isprăvea raţia de lemne şi soba de tuci rămânea rece şi crivăţul se năpustea de pe muntele Parângului şi pătrundea, cu spulber de zăpadă, prin toate crăpăturile barăcii de lemn şi noi ne ghemuiam cu genunchii la gură, sub păturile subţiri şi ţoalele soioase, aşteptând o altă zi care trebuia să fie la fel cu cea de ieri.

La 4 aprilie era termenul meu de eliberare şi băieţii care lucrau în atelier mi-au dăruit o candelă şi o cruce de alabastru, meşteşugite de ei la strung, din cea mai frumoasă piatră, cu vinişoare violete. În chiar ziua aceea le-am simţit, o dată mai mult, largheţea sufletească; erau veseli, se bucurau de libertatea mea. Ba au improvizat şi nişte versuri, pe melodia lui „Moş Crăciun cu plete dalbe", pe care mi le-au cântat, îngrămădiţi la fereastră, în

timp ce părăseam baraca cu bocceaua în spinare şi apucam, condus de un soldat, pe uliţa ce ducea la poartă:

Dacă pleci de la'nchisoare
uit'te bine unde-apuci,
să nu facă vreo'ntâmplare
să vii iar de und'te duci...

Nu i-am mai văzut de atunci, dar unuia dintre ei – de va fi fost el – i-am auzit numele circulând, în codul Morse, pe ţeava de calorifer a celularului de la Aiud. Trecuseră şaptespreze ani.

* * *

Senzaţie ciudată. În ziua aceea de 4 aprilie 1944 eram liber, de abia scăpat din lagăr, mergeam în autobuz spre mânăstirea Polovragi, şi de abia atunci nu mă simţeam liber. Timp de şase luni fusesem slobod să vorbesc orice, de pe orice poziţie, inclusiv cea antiguvernamentală, să-mi rostesc fără nici un fel de oprelişte orice fel de idee; eram un condamnat, nu avea nimeni ce să-mi mai facă. Acum mă uitam grijuliu în dreapta şi în stânga, răspundeam precaut la întrebările vecinilor, printre care putea să fie un agent provocator al Siguranţei Statului. De abia acum mă simţeam cu adevărat închis, supus cenzurii şi autocenzurii. Orice regim de dictatură e o închisoare.

Eram stingherit şi de altceva: libertatea mea fizică era numai pe jumătate. Mi se fixase domiciliu obligatoriu. Era un procedeu folosit pe scară largă de dictatura antonesciană, prin care îi ţinea sub control pe deţinuţii care se eliberau, indiferent că avuseseră pedepse mari sau mici. Eram obligat deci să mă prezint o dată pe săptămână la postul de jandarmi al comunei

Polovragi şi să primesc o viză pe un carnet anume. Regimul acesta urma să aibă multe consecinţe în desfăşurarea vieţii mele de mai târziu.

Îmi propuneam însă – şi mi-am propus întotdeauna – să nu devin victima acestui gen de întâmplări pe care nu le căutasem şi care se depănau, într'un fel, la periferia vieţii mele sufleteşti, ci să-mi păstrez universul interior neafectat. Lucrasem la piesă în dimineaţa zilei de 4 aprilie şi am continuat pagina chiar a doua zi, la mânăstire, ca şi cum nu s'ar fi întâmplat nimic deosebit. Călugării mă priveau acum cu un fel de admiraţie, părintele Bica, stareţul (care păstrase cartea poştală a lui Arghezi, cu scumpătate, între foile Ceaslovului, nu ale Evangheliei, cum greşit a înţeles – sau voia să exagereze – Meşterul), îmi înzestrase chilia cu tot ce avea mai bun în salonul de oaspeţi: un pat larg cu saltea de lână, foarte mare, un fotoliu cu spătar înalt, covor pe jos, perdele la fereastră. În curând, descurajat şi dezgustat de atâta somn şi lene, am dat totul afară şi mi-am aşternut câteva scânduri pe două capre de lemn; nu din spirit de mortificare, desigur – nu am avut niciodată această vocaţie –, ci dintr'o elementară disciplină a muncii. De altfel, mă obişnuisem cu priciul tare, care nu te lasă să dormi decât atât cât îi trebuie unui trup ostenit, dar nu leneş.

Pe şeful postului de jandarmi îl chema Moacă. Era om aspru – şi la chip, şi la vorbă –, ştia de întâmplarea cu telegrama, care-i răpise plăcerea (şi meritul) de a mă fi arestat şi trimis sub escortă la Bucureşti. Eram acum, totuşi, în mâinile lui, şi nu fără voluptate îmi aplica ştampila pe carnetul de cetăţean cu domiciliu obligatoriu. Ceea ce nu l-a împiedicat însă să-mi permită un drum la Bucureşti, „în interes de serviciu", cu delegaţie de la stareţ.

Am regăsit Capitala în parte distrusă de bombardamentele americane. Cartierul Griviţa era,

tot, numai ruină. Trenul înainta precaut spre Gara de Nord, printre case dărâmate şi linii de cale ferată încolăcite pe stâlpii de telegraf. Dintre prieteni l-am găsit în Bucureşti numai pe Grigore, care locuia, păzindu-le, în casele Tetraţilor, plecaţi în „dispersare" spre zonele vestice ale ţării. Cu el am locuit şi eu în acele zile. În fiecare noapte era câte o alarmă aeriană şi noi ne îmbrăcam repede pe întuneric şi alergam în adăpostul din subsolul Băncii Naţionale şi ne întorceam după ce înceta bombardamentul, călcând pe cioburile de sticlă zburate din ferestre. Dar nici prin minte nu ne trecea că nemţii ar putea să piardă războiul. Făceam parte din generaţia filogermană şi credeam cu destulă tărie că Hitler va declanşa, de pe o zi pe alta, miracolul militar care să-i împingă pe ruşi înapoi spre Volga. Socoteam bombardamentele, ca şi retragerea, drept faze necesare ale războiului, iar eu continuam să-mi văd de treburi în modul cel mai normal cu putinţă.

Nu ţin minte bine, dar cred că în iunie mi-am dat examenul de admitere la Facultatea de Medicină din Cluj-Sibiu. Nu am avut dificultăţi, învăţasem bine destulă chimie şi fizică, materiile de care mă temeam cel mai mult. Obţinusem şi o medie care mă califica pentru bursa făgăduită de profesorul Papilian.

* * *

Venise luna iulie, când părintele Bica, întors odată de la Râmnic, mi-a spus că-l cunoscuse acolo pe poetul Radu Gyr şi că-l invitase să-şi petreacă o vacanţă în mânăstirea Polovragi, la linişte şi aer. Poetul a venit împreună cu soţia şi fiica şi am petrecut împreună vreo două săptămâni extrem de agreabile. Deşi încărcat de suferinţe, cu ani grei de puşcărie în spate, cu un ochi pierdut pe front, cu trupul ros de multe beteşuguri, poetul se desfăşura vesel, glumeţ, sorbind fiecare picătură de viaţă cu voluptatea celui ce-i cunoaşte preţul.

Cântăreţ „oficial” al Gărzii de Fier, Radu Gyr era foarte puţin – aproape deloc – un om politic, ci mai mult un îndrăgostit romantic de o idee romantică. Legiunea în sine, „politicul” din ea intra foarte puţin în conversaţiile noastre. E interesant să notez aici că în mai toate convorbirile mele cu legionari, de atunci şi de mai târziu, Garda de Fier în sine, adeziunea sau angajările la ea nu formau mai niciodată obiectul specific şi expres al acestor conversaţii, ceea ce e imposibil să dovedeşti în faţa anchetatorilor de Securitate, care te pisează veşnic cu întrebarea: Ce aţi discutat? Asemenea conversaţii se consumau pe deasupra, într’un context dat, certitudinile curgând pe undeva pe sub premise, aşa cum ucenicii lui Iisus, după înviere, şedeau la cină cu El şi nu îndrăzneau să-L întrebe: Cine eşti Tu?, „*ştiind că este Domnul*”. Vorbea de suferinţele lui cu multă detaşare, reţinând îndeosebi aspectele lor umoristice, acel umor infraroşu (care nu se poate vedea cu ochiul liber) al vieţii de puşcărie, care a existat întotdeauna, dar pe care scriitori acri ca Dostoievski, Soljeniţin sau Constantin Virgil Gheorghiu îl ignoră. Radu Gyr făcea haz de gardienii care-l ameninţaseră că „o să-l mănânce opna” şi se cocoţa în foişorul de deasupra fântânii, cu o coadă de greblă la umăr, strigând peste curtea mânăstirii: – Postul unu, bineee!..., ceea ce mă făcea să-i răspund din cerdac: – Doi, bineee!..., reiterând strigătele soldaţilor de deasupra Jilavei, rotite toată noaptea între posturile de pază. Ne plimbam zilnic pe malul Olteţului şi făceam întreceri de rimă-încuietoare: unul improviza un vers (de obicei cu rimă rară), celălalt trebuia să improvizeze pe al doilea, cu rima cât mai corectă:

– Oltule, Olteţule,
– Ce mai faci, drumeţule?
– Din ce fund de vis te tragi
– Printre stânci, la Polovragi?

Versurile noastre nu erau deloc geniale, ca improvizaţiile pe rimă dată ale lui Cincinat Pavelescu, ci simple jocuri copilăreşti ale unor oameni cărora le venea să pască, odată cu caprele, frunza din fagi. Eu continuam să scriu la piesă, din care-i citeam fragmente, el scria poezii noi sau desăvârşea altele mai vechi, pe care Monica, fata lui de vreo zece anişori, i le transcria caligrafic într'un caiet. Atunci am început să-l iubesc pe acest poet atât de delicat şi atât de năpăstuit, pe care – cu excepţia, probabil, a antologiei lui Nicolae Manolescu – nu l-a înregistrat încă nici o istorie literară.

Tot în vara aceea, după plecarea lui Gyr, am mai cunoscut un mare poet, pe Emil Botta. Venise să viziteze mânăstirea, împreună cu prietenul său Arşavir Acterian, fratele shakespearelogului Haig Acterian. Părintele Bica îi primise, făcuse oficiul de ghid şi, la urmă, aflând cine sunt musafirii, a trimis pe cineva să mă cheme în salon. Lucram în chilie şi, neştiind despre ce e vorba, am ieşit aşa cum mă găseam, ca pentru vreo oarece „ascultare", într'o dulamă cam jerpelită şi desculţ. Tare m'am ruşinat eu la întâlnirea aceea, dar oaspeţii m'au rugat să rămân aşa cum eram, au vrut să-mi vadă chilia şi caietul în care lucram, iar Emil Botta actorul şi-a urat să joace un rol în piesa mea... Îmi cunoştea numele din *Dacia Rediviva* şi din impertinenţa juvenilă cu care încercasem să mă amestec în polemica dintre fratele său şi Lucian Blaga.

Am uitat să notez (şi cred că-mi scapă multe) că, întorcându-mă de la Bucureşti (unde fusesem, de fapt, să-mi aduc la mânăstire cărţile care-mi rămăseseră la Antim), am trecut prin Glăvile, să-i văd pe ai mei, şi în special pe maică-mea. Primise de la mine toate acele false scrisori cu care o minţisem vreme de şase luni, am pregătit-o puţin, călcând uşor pe îndoielile ei de până atunci, apoi i-am spus adevărul. A plâns şi repede s'a bucurat că

mă vede liber. Ca să o mângâi, am luat-o cu mine, ne-am abătut câteva ceasuri pe la Bistriţa şi am adus-o, pentru câteva zile, la Polovragi, mânăstire care nu trimitea niciodată călugări cu butoaiele după vin... Tare i-a plăcut ei de părintele Bica şi de frumuseţea locului şi mult s'a mai minunat de atâta piatră, ea, care de multe ori nu găsea una pe care să o pună pe brădoaia cu murături. Îi plăceau slujbele noastre de la biserică şi, într'un fel, mă fericea, ca pe unul care nu se mai împovărase cu grijile şi durerile acestei vieţi trecătoare. Ea nu ştia însă că viaţa te împovărează oricum şi că totul este dacă povara ei, acceptată cu umilinţă sau purtată ca un blestem, îţi proiectează în veşnicie un grumaz de zimbru sau o cocoaşă de cămilă.

4 Ebraicul biblic Bartolomeu a intrat în limba română, prin Septuaginta, ca Vartolomeu, deoarece grecii nu-l pronunţă pe b. Ajuns în America, Anania s'a adaptat mediului cultural (Bartholomew) şi a semnat Bartolomeu.

Cărările pribegiei

O veste zgomotoasă a zburat dinspre sat către mânăstire în ziua aceea de 23 august 1944: Pace! S'a făcut pace! S'a încheiat armistiţiu! S'a isprăvit războiul! S'a făcut pace!...

Vestea, captată pe undele de radio, flutura pe buzele tuturor, soldaţii răzleţi de pe valea Olteţului dădeau cu şepcile'n sus, dezertorii coborau de prin ascunzătorile muntelui, civilii „dispersaţi" îşi făceau bagajele, să se întoarcă acasă, la ce mai puteau găsi prin oraşele zguduite de bombardamente. Mareşalul Antonescu fusese arestat, regele formase un guvern de coaliţie, bucureştenii se pregăteau să primească cu flori tancurile sovietice, armatele române întorseseră armele împotriva aliaţilor lor de până ieri, nemţii erau în derută, totul se răsturna, ruşii cuceream Moldova şi întrebau cât mai e până la Berlin. Se părea că nimeni nu-şi dă seama – cel puţin pe acolo, pe la Polovragi – că ziua aceea era o mare răscruce a istoriei româneşti. Totul se consuma la dimensiunile imediate ale unui sfârşit de război şi început de pace, bune pentru toată lumea.

Pentru mine, acel 23 august însemna o schimbare radicală şi, mai înainte de orice, înaintarea trupelor sovietice şi a controlului comunist asupra unui teritoriu pe care se afla un ins cu fişă de legionar de abia eliberat din lagăr şi – ceea ce era foarte important – cu domiciliu obligatoriu, ceea ce însemna că, într'o săptămână sau două sau trei, nu plutonierul Moacă, ci un oarecare politruc bolşevic avea să-i pună ştampila de prezenţă pe carnet.

Simplu: m'am hotărât să fug peste graniţă.

Nu aveam nici un plan, nici o legătură, nu ştiam unde am să ajung şi ce voi face, unde o să mă opresc şi cum o să-mi fie viaţa. Mi-am pus într'o servietă un rând de schimburi, o cruce, Cartea de Rugăciuni, l-am îmbrăţişat pe stareţ (care ştia că

fug şi urma să primească de pe lângă frontieră o ultimă carte poştală cu un anumit consemn) şi am plecat într'o noapte, sub un cer senin al acelui început de septembrie. Mergeam pe valea Olteţului, să prind autobuzul din Baia de Fier spre Târgu-Jiu, când mi s'a părut că un gigantic cocoş de lumină a bătut o dată din aripi în faţa mea, la numai câţiva paşi. Totuşi, nu mi se păruse. Am crezut că e un fulger, m'am uitat roată pe cer: senin ca sticla, cu stele multe. M'am închinat şi mi-am zis că e un semn bun de la Dumnezeu şi tare mă miram, ştiind eu bine că un călugăr atât de puţin mistic cum eram eu nu putea fi obiectul unui semn dumnezeiesc. Dacă a fost, într'adevăr, un asemenea semn, eu tot nevrednic m'am arătat, de vreme ce nu am avut în mine şi iluminarea de a-l tâlcui cum trebuie; mai târziu aveam să-mi dau seama că mi se făcuse semn nu să merg înainte, ci să mă întorc din drum. Dar eu am mers înainte şi am prins cursa şi am ajuns la Târgu-Jiu şi de acolo am luat altă cursă, către Petroşani. Autobuzul a făcut popas la mânăstirea Lainici şi eu am intrat în biserică, m'am aşezat într'o strană şi m'am rugat şi când am ajuns la Petroşani mi-am dat seama că nu mai aveam servieta şi că o uitasem în strană. Şi din acest semn ar fi urmat să înţeleg că trebuie să mă întorc la mânăstire, dar eu m'am agăţat de un camion cu muncitori la ducere şi de un camion cu soldaţi la întoarcere, servieta mă aştepta, şi apoi am luat trenul de la Petroşani spre Banat, căci îmi alesesem punctul de frontieră pe care-l ştiam, cel de la Stamora. Dar înainte de aceasta voiam să mă opresc pe la generalul Tetrat, de care ştiam că se află în „dispersare" în satul Obreja, undeva pe lângă Caransebeş, să-i cer sfatul şi să-mi iau rămas-bun. Trenul urca gâfâind spre Sarmisegetuza, când locomotiva a şuierat alarma şi s'a oprit în scurt şi călătorii au fugit pe ambele laturi şi s'au pitit cum au putut prin iarbă şi tufişuri, în timp ce un avion nemţesc de vânătoare

a zbârnâit razant de-a lungul trenului şi i-a mitraliat vagoanele. Hei, camarazi, ziceam eu din iarbă, e absurd ca unul care a plecat să vă ajungă din urmă să fie omorât de gloanţele voastre!...

Generalul şedea liniştit într'o casă de ţăran şi-şi petrecea zilele mergând la pescuit, aşteptând să se isprăvească odată războiul (el ştia că nu se isprăvise) şi să se întoarcă acasă. Doamna Alina, anglofilă învederată, se bucura de victoria „aliaţilor" şi vedea o Românie scăpată, în sfârşit, de dictaturi, cu o democraţie adevărată şi matură, suveran controlată de puterile apusene. Dar nu s'a arătat împotrivă (deşi nu ignora riscurile) ca eu, până la restaurarea democraţiei, să mă pun la adăpost, căci fişa mea mă putea pune, într'adevăr, în situaţii pe cât de temporare pe atât de primejdioase, perioadele cele mai grele fiind cele de tranziţie. Am dormit o noapte ghemuit în maşinuţa lor din fundul curţii, şi tot în noaptea aceea generalul a cotrobăit prin toate cuferele să găsească o busolă militară, „Bezard", fosforescentă, cu care m'aş fi putut orienta şi noaptea, în caz de nevoie. Nu a găsit-o, şi bine a fost că n'a găsit-o. Mi-am luat la revedere fără prea multe posibilităţi de orientare.

La Deta trebuia să schimb trenul. Aveam de aşteptat vreo două ceasuri, căutam un alibi cu care să mă apropii de frontieră. M'am dus între timp să văd frumoasa biserică din localitate, m'am întors în gară şi am intrat în vorbă cu un ţăran care avea de mers, ca şi mine, tot până la Stamora (ultima staţie înainte de graniţa cu Iugoslavia). Omul a priceput repede că sunt un preot cu învăţătură de carte şi a început să-mi povestească, cu neprefăcută mândrie, că şi popa din satul lui e foarte învăţat, de mai mulţi ani face săpături prin preajmă şi a scos la iveală o mulţime de cioburi, bani şi pietre de la strămoşii noştri romani, cu care a făcut un muzeu chiar la el acasă şi pe care vin să le vadă şi cerceteze chiar şi domni de la Bucureşti;

păcat că e un popă de ţară, într’o comună atât de îndepărtată, la marginea ţării, graniţa trecând chiar prin marginea satului. Era exact ce-mi trebuia. Mi-am arătat interesul pentru un asemenea muzeu şi ţăranul a fost bucuros să mă călăuzească până la casa preotului; aşa am coborât amândoi, spre seară, în gara Stamora şi am luat drumul spre sat.

Poteca trecea printre lanuri de porumb, porumbul era mare, se lăsa întunericul, din voroava cu ţăranul înţelegeam că mergem paralel cu frontiera, care nu era departe. Îmi făcusem planul să-i spun că rămân puţin în porumbişte pentru o oarecare treabă şi să mă tot duc, dar nu mă hotăram; era încă devreme, pe om nu-l cunoşteam bine. Dacă dă alarma?

Din nehotărâre în nehotărâre m’am pomenit în sat mai devreme decât mă aşteptam. Am pătruns pe uliţa mare şi iar am înţeles că ea cădea perpendicular pe frontieră. Uneori credeam că explicaţiile călăuzei mele sunt mai mult decât binevoitoare. Ţăranul m’a lăsat în faţa unei case şi mi-a zis seara bună.

Pe preot îl chema Pascu şi m’a primit la început cu mirare, apoi s’a arătat încântat de rostul declarat al vizitei mele, apoi iar s’a îndoit şi, cu destulă fâstâceală, m’a rugat să-i arăt actele de identitate.

– Sunt vremuri tulburi, părinte, avem mulţi fugari peste frontieră şi am primit ordine severe de la autorităţi să legitimăm pe orice străin care se arată prin sat. Dacă înţelegeţi situaţia, o să mă iertaţi.

I-am arătat buletinul de identitate, care era în regulă, gazda s’a liniştit şi m’a introdus în cele două camere în care îşi instalase muzeul. Avea, într’adevăr, o colecţie de antichităţi foarte bogată şi interesantă, operă exclusivă a săpăturilor lui. Preoteasa m’a invitat la cină şi am mâncat împreună, cu cei doi copii ai lor, după care mi s’a spus că am pregătită o odaie în care să rămân peste

noapte, alt tren înapoi nemaiavând până a doua zi pe la 9 şi jumătate.

Odaia de oaspeţi a preotului Pascu avea o fereastră destul de joasă care dădea drept în uliţa cea mare. Am scos capul şi m'am uitat de-a lungul uliţei şi mi se părea că văd marginea satului şi câmpia cu libertate care mă va purta spre Marghita şi Vîrşeţ, în spatele trupelor germane, şi de acolo cine-ştie-unde, dar, oricum, departe de invazia bolşevică. Am închis încet fereastra şi am aşteptat să se facă târziu.

Toată noaptea m'am perpelit, între hotărâre şi nehotărâre. Cercetam uliţa, era pustie şi destul de întunecoasă, nu vedeam nici o patrulă sau alt fel de trecători, îmi trebuia o săritură scundă şi o lunecare prin noapte, uşurată de faptul că totul pe mine era negru: pălăria, barba, rasa, încălţămintea. Când să fac pasul, mă întrebam: Am eu dreptul să înşel buna-credinţă a unui preot-frate, care m'a primit şi omenit în casa lui, mai ales după ce mi-a cercetat şi actele? Ce va zice acest om când mâine dimineaţă va găsi odaia goală şi fereastra dezăvorâtă, ca în urma unui hoţ?... Şi totuşi, îmi ziceam, am plecat să plec şi trebuie să plec; ruşii ocupă ţara, eu am fişă de legionar; mai mult, sunt fugit de sub domiciliu obligatoriu, ceea ce dintr'odată mi-a agravat situaţia. Mâine va fi prea târziu, mi-am consumat alibiul, nu mai am ce căuta prin părţile acestea, în zona de frontieră... Şi iar, când să deschid fereastra, mă întorceam: Dacă nu izbutesc să ajung pe graniţă şi sunt prins pe uliţă? De unde vii, părinte? Din casa preotului Pascu. Nimeni nu va crede că nu-mi este complice. Am eu dreptul să atentez la libertatea acestui om, la viaţa nevestei şi a copiilor lui?... Sărmane Raskolnikov, nici o crimă împotriva omului nu poate fi justificată omeneşte. Cel mai bun lucru: mâine dimineaţă îmi voi lua rămas-bun de la gazdă şi voi trece graniţa pe zi. Am mai făcut-o şi altădată. Se poate, porumbul e mare, ceva mai multă precauţie.

Atunci voi fi fost deja plecat din casa preotului, în mod cinstit, el nu mai poate avea nici o răspundere, conştiinţa mea va fi împăcată.

Aşa m'a prins ziua. Preotul mi-a bătut la uşă, m'a întrebat cum am dormit, m'a poftit la micul dejun pregătit de doamna preoteasă, mi-a mai arătat o dată muzeul, acum la lumina zilei, şi mi-a dăruit o broşură cu dedicaţie, o monografie a comunei Gherman, alcătuită de el. Îmi dădeam bine seama că eram un mare ipocrit şi mă umileam în sine-mi şi mă miram de cât de bine pot să-mi joc rolul, cât de degajat pot să mă uit la nişte piese arheologice, cu mintea la înălţimea porumbului de pe câmp.

Mai aveam o oră până la plecarea trenului, preotul mi-a explicat cum să ajung mai bine la gară, i-am mulţumit frumos şi am ieşit din sat.

Mergeam fără grabă pe o şosea de ţară, paralelă cu graniţa, despărţită de aceasta, după toate socotelile mele, printr'o fâşie de pământ nu mai lată de o sută de metri, cultivată, şi ea, cu porumb. Înaintam spre nord, graniţa o aveam la stânga, pe drum nu se vedea nimeni şi eram gata să mă fac scăpat în porumbişte, când din urma mea am auzit zgomotul unei căruţe. Mi-am continuat drumul. M'a ajuns un docar tras de doi cai, în care se aflau un soldat şi o doamnă.

– Unde mergeţi, părinte? m'a întrebat doamna, făcându-i semn soldatului să oprească. La gară? Poftiţi cu noi! Tot într'acolo mergem, şi avem loc în docar.

Am mulţumit cât am putut mai frumos, dar aveam timp destul, iată că e de abia nouă fără un sfert şi până la gară nu fac mai mult de douăzeci de minute, mai ales că am poteca asta din dreapta, care taie în diagonală. Cucoana a ridicat din umeri şi docarul a pornit. Iar eu, ca să întăresc cele spuse, am luat-o pe potecuţa care tocmai acolo pleca din drumul mare şi se afunda în porumbişte, la capătul unei poieniţe.

N’am apucat să intru în porumb când am auzit docarul oprindu-se. Soldatul se dăduse jos şi-mi făcea semn să mă apropii. Am încercat iar să mulţumesc şi să mă codesc, dar soldatul a luat ton de comandă şi mi-a ordonat să mă duc la el. Am înţeles că era o somaţie. Mi s’a făcut semn, fără nici o vorbă, să mă urc în docar.

Şi căruţa trase, măre Ilie,
De-a dreptul la primărie...

M’am pomenit depus la pichetul de grăniceri, unde am înţeles că doamna era chiar soţia locotenentului. Refuzul meu îi păruse suspect.

Locotenentul era plecat în patrulare pe graniţă şi când s’a întors m’a vârât într’o cameră de anchetă şi m’a percheziţionat până la piele şi m’a interogat şi eu îi mulţumeam lui Dumnezeu că generalul nu găsise busola. Mă apăram din toate puterile: am pasiunea istoriei, cercetasem muzeul preotului Pascu, broşura cu dedicaţie – şi dată – era dovadă, la ora arestării mergeam pe un drum public, ziua, cu direcţia spre gară, cu trei sferturi de oră înainte de plecarea trenului; asupra mea nu se găsise nimic compromiţător, nici o hartă, nici o schiţă, nici o busolă, nici un mesaj.

Am fost trimis, sub escortă, la Regimentul de Grăniceri din Timişoara (de fapt, undeva pe la marginea Timişoarei). În seara aceea nu a avut nimeni timp să se ocupe de mine şi am petrecut noaptea într’un dormitor cazon, transformat ad-hoc în cameră de arest. A doua zi am fost chemat în faţa colonelului-comandant, care m’a cercetat în prezenţa statului său major, vreo cinci-şase ofiţeri. Iarăşi percheziţie şi iarăşi interogatoriu şi iarăşi tăgadă înverşunată. Colonelul părea să se fi convins de inocenţa mea – deşi nu-şi explica suficient cum de mă apucase pe mine pasiunea să

vizitez un muzeu pe graniţă tocmai în acele vremuri când pe toate laturile ţării se desfăşurau lupte cu nemţii. Oricum, era de părere să mi se dea drumul, când a intervenit un căpitan oarecare:

– Domnule colonel, noi ştim din istorie că Mihai Viteazul şi-a pregătit cucerirea Ardealului prin a trimite peste munţi călugări cu cărţi în traistă, nişte smeriţi purtători ai cuvântului lui Dumnezeu, care purtau, în realitate, instrucţiunile voievodului către oamenii lui de dincolo; cine poate şti ce anume mesaj poartă acest călugăr pentru nemţii de la Vîrşeţ?

Colonelul s'a întors din gândul lui şi m'a trimis în oraş, sub escortă, la Poliţie.

Poliţia nu m'a ţinut mult şi m'a înaintat la Siguranţă. Un comisar în civil mi-a făcut ancheta de rigoare şi m'a percheziţionat şi m'a interogat şi a zbierat la mine:

– Ce-ai căutat, părinte, pe graniţă? Vin ruşii peste noi, iar dumitale îţi arde de muzee?...

Seara, târziu, părea să se întâmple un miracol: comisarul îi dicta unei dactilografe conţinutul unui ordin prin care eram „trimis la urmă", adică escortat de un agent şi predat postului de jandarmi al comunei unde-mi aveam domiciliul (în speţă, Polovragi). Pe de o parte mă bucuram, pe de alta mă întrebam ce ochi va face plutonierul Moacă în întâmpinarea prizonierului lui? Oricum, mi s'a spus că voi pleca a doua zi şi am petrecut noaptea într'o cameră de arest, culcat pe o bancă.

Nu ştiu ce s'a întâmplat sau nu s'a întâmplat, dar în ziua următoare m'a luat un agent şi m'a dus la procurorul Tribunalului Militar, cu acte de dare în judecată pentru tentativă de trecere ilegală a frontierei. Procurorul de instrucţie era unul dintre cei mai aspri (ca să nu zic răi) oameni pe care i-am întâlnit în viaţa mea şi avea în cabinetul lui o secretară tânără care scria la maşină dialogul interogatoriului. Eu tăgăduiam cu îndârjire că aş fi vrut să trec graniţa, el se înfuria şi se răstea şi urla

la mine, apoi lua dosarul şi intra în camera de alături, la procurorul-şef, şi venea îndărăt şi îşi lua interogatoriul de la capăt şi iar urla şi iar dispărea, pentru ca să revină şi să insiste şi să tremure de enervare. Fata aceea se uita din când la mine şi îşi vedea de lucrul ei, dar la un moment dat s'a ridicat de pe scaun şi a venit lângă procuror şi i-a tot şuşotit ceva la ureche, tocmai la vremea când eu mă clătinam interior şi-mi venea să recunosc învinuirea, şi aşa să scap odată de zbieretele acelui om rău. Procurorul a luat dosarul şi a dispărut în cabinetul şefului, în timp ce fata s'a aşezat la măsuţa ei şi se uita la mine fără să spună nimic. Procurorul s'a întors după două minute şi a bătut cu palma peste dosar şi mi-a spus că dosarul se clasează din lipsă de probe suficiente şi m'a sfătuit să mă duc direct la gară şi să plec cu primul tren şi niciodată să nu mai am poftă de cercetat muzee când ţara se zvârcoleşte în sânge.

Am făcut ochii mari, nu-mi venea să cred.

– Şi pot să plec singur, fără escortă?

– La gară, şi primul tren! mi-a făcut el semn cu mâna, spre uşă.

De abia am avut timp să mă uit o dată, cu vădită recunoştinţă, în ochii acelei femei care mă punea în libertate, răscumpărând-o astfel pe cealaltă femeie, care mă arestase.

Dormeam adânc, ajuns de oboseală, când trenul s'a oprit într'o gară. M'am trezit şi mi-am aruncat ochii pe fereastră: Vasiova. Încă buimac, m'am întrebat de unde am auzit eu acest nume şi mi-am adus aminte că generalul Tetrat îmi vorbise, la Obreja, despre o mânăstire de călugăriţe, Vasiova, nu prea departe de Caransebeş, unde era un cor foarte frumos, pregătit de stareţa însăşi, o bucovineancă de pe la Suceviţa. Am sărit din tren şi am întrebat pe cineva încotro e mânăstirea. Nu cred că era mai mult de un kilometru şi mergeam pe valea unui râu, în urcuş lin, şi vedeam de o parte şi de alta a văii soldaţi şi mitraliere şi mă

făceam că nu văd şi înaintam spre mânăstire, ale cărei turle se vedeau nu departe. Era spre seara zilei de 7 septembrie, în ajunul Sântămăriei Mici. Maica Alexandrina, stareţa, o femeie înaltă, voinică, cu dinţi de aur, m'a primit cât se poate de bucuroasă:

– Vai, ce noroc pe noi, să avem mâine slujbă cu diacon, că nu avem diacon la mânăstire, şi te rog, părinte, să slujeşti şi acum, la vecernie, dar întâi să mergi în camera de oaspeţi şi să-ţi aducă fetele apă proaspătă şi să te speli de praf şi de fum şi să mănânci ceva înainte, că o să fie slujbă lungă, cu priveghere, ştii sfinţia ta, ca la un praznic mare, şi uite că ne mângâie Maica Domnului cu diacon...

Şi maica stareţă mi-a arătat repede mânăstirea şi mi-a vorbit şi de necazurile lor, că era acolo zonă de lupte între români şi nemţi, şi când o ocupau nemţii pe câteva ceasuri, când îi dădeau românii înapoi, şi iar veneau nemţii, şi iar românii, şi tot aşa de câteva zile, dar asta n'ar fi nimic dacă românii n'ar fi instalat un post de mitralieră chiar acolo, sus, în turnul acela de pe orfelinatul mânăstirii, şi în zadar i-a rugat stareţa pe ofiţeri să nu facă din mânăstire obiectiv militar şi să primejduiască viaţa copiilor, că ei nu vor să scoată postul de acolo, şi dacă-l descoperă nemţii e prăpăd, şi uite-aşa!

Eu ascultam şi-mi făceam socoteala că numai o jumătate de ceas să mai ocupe nemţii mânăstirea şi eu mă tot duc în spatele lor şi pe urmă românii sau ruşii pot să-i împingă cât vor; poate că Sfânta Fecioară ţine şi cu maicile, să aibă diacon la slujbă, dar şi cu mine, să nu mă întorc ruşinat din drumul meu.

Îmi spălam faţa în ligheanul cu apă proaspătă când a intrat o soră şi mi-a spus că mă pofteşte un ofiţer afară. Sublocotenentul m'a salutat politicos, a cerut să-mi vadă actele şi mi-a spus că-i pare rău dar că acolo e zonă de operaţii militare şi că ordinele nu permit prezenţa nici unei persoane

străine. În van am încercat eu să mă explic, zadarnic s'a rugat stareţa pentru mine, ordinele erau ordine şi ofiţerul, deşi tot politicos, a rămas inflexibil. A trebuit să plec. Maica Domnului nu ţinea cu mine.

Am rămas câteva zile la Tetraţi, în satul Obreja, pe o uliţă de margine. Le-am povestit tot ce mi se întâmplase, au căzut pe gânduri. Trupele sovietice treceau deja prin sat, pe uliţa mare, spre Caransebeş, din poartă'n poartă se vânturau zvonuri despre beţii în pivniţe, omoruri pe drum, violuri în casele oamenilor, jafuri şi sălbăticie. Unii se încrâncenau de spaimă, alţii ziceau că aşa e la război. Generalul îşi afundase maşinuţa într'o şură de paie şi se gândea să doarmă ei în ea, aşa încât eu am început să mă simt cam pe de lături şi puţin cam de prisos. Nu ştiam bine încotro anume trebuie să plec, dar gândul îmi era să ajung tot la Polovragi, să văd ce e pe acolo şi pe urmă oi hotărî ce mai am de făcut, dacă n'or hotărî alţii pentru mine.

* * *

Am ajuns la Petroşani. Gara forfotea de soldaţi în derută, prăfuiţi, murdari, jerpeliţi, ofiţeri cu haine ponosite, fiecare aştepta un tren care nu mai venea. Eu întrebam de un tren care să mă ducă la Târgu-Jiu, dar oamenii mă măsurau cu mirare şi mă sfătuiau să-mi văd de treabă, că valea Jiului e plină de ruşi şi că numai ieri au împuşcat un popă, aşa, din senin, fără nici o pricină, şi că e vai de suflet de român. De la câţiva ofiţeri am aflat că trupele şi tancurile sovietice mişunau prin toate trecătorile Carpaţilor, şi pe la Bicaz, şi pe la Predeal, şi pe la Rucăr, şi pe valea Oltului; la Porţile de Fier sunt lupte grele cu nemţii. Nu vedeam nici un chip să trec dincolo de munţi, seara se lăsa, m'am gândit să bat la o uşă de om şi am întrebat unde stă preotul.

Îl chema părintele Duma şi era protopop, un om în vârstă, bun, ospitalier. Am rămas peste noapte la el, mi-a spus că nu-i alt chip de trecut spre Polovragi decât luând calea de-a lungul munţilor, pe creste. Trebuia mai întâi să urc Parângul şi să ajung la cabană, al cărei îngrijitor, un sas, îi era bine cunoscut şi mă putea îndruma spre mai departe.

A doua zi urcam poteca lungă a Parângului şi am dat de nişte stâni. Ciobanii, care mă văzuseră de departe în dulama mea neagră, mi-au ieşit înainte şi s'au bucurat, că de mult nu mai avuseseră un popă pe munte, şi m'au rugat să citesc pentru oi, că nu e degeaba, că plătesc cinstit. Nu pricepeau nici în ruptul capului explicaţia mea că, de fapt, eu nu sunt preot, ci numai diacon, şi că diaconul nu poate face o astfel de slujbă; se uitau la mine, mă vedeau popă în toată regula şi au crezut că mă las greu la preţ, şi pe lângă bani mi-au făgăduit şi un burduf de brânză, din cea mai bună pe care o au ei. Nu a folosit nici un argument, în afară de unul, care mi-a venit deodată în minte, şi anume că nu am cartea la mine. În psihologia poporului, preotul *citeşte* şi, oricât ar şti el pe de rost, dacă nu *citeşte* din carte, cele spuse de el nu au nici un preţ, nu ajung la Dumnezeu. Le-am deschis şi servieta, să se uite în ea; cărticica mea de rugăciuni nu era o *carte*, asemenea Molitfelnicului, ci o biată cărţulie. Le-a părut rău ciobanilor, şi de dragul lor aş fi fost în stare chiar de o impostură dacă n'aş fi ştiut că nu puteam pleca fără să fiu plătit.

Cabana era aproape pustie. Am rămas două zile, să mă adun din întâmplările de până aici şi să-mi limpezesc oarecum gândurile. Mă urcam pe vârful muntelui, întârziam în poieni şi contemplam dimineaţa negurile groase de deasupra Petroşanilor, din care răsăreau doar coşurile fabricilor şi câteva turnuri de biserică, iar seara mă pierdeam în apusurile de soare de pe Retezat, atât

de sfinte în frumuseţea lor de lumină încât, dacă aş fi murit atunci şi aş fi ştiut că sufletul meu merge în rai, n'aş fi simţit trecerea. Îmi venise şi poftă de scris.

Cabanierul mi-a făcut o schiţă a munţilor şi m'a îndemnat să merg numai pe creste, din două motive: domin împrejurimile şi nu mă pot rătăci; în al doilea rând, pe coamele goale nu umblă fiare sălbatice, acestea rămânând mai la vale, în zonele păduroase. Am luat la mine o sticlă cu apă, care a încăput în servietă, şi un pacheţel cu mâncare, legat cruciş cu o sforicică.

Plecasem tare de dimineaţă, era rece şi senin, de pe muntele Cârja am văzut toată Oltenia la picioarele mele şi cureaua Dunării la margine. Până pe vârful Mândra am avut potecă şi semne turistice, de acolo am ţinut numai coamele, cum mă învăţase cabanierul. Un ciopor de capre negre s'au proptit o clipă pe copite şi s'au uitat ţintă la mine, apoi au pierit ca nălucile, sărind din stâncă'n stâncă, şi m'am gândit că niciodată nu mai văzuseră ele o asemenea matahală neagră în puritatea muntelui. Drumul se făcea din ce în ce mai greu, lespezi cât căruţele, încălecate unele peste altele de răscoluri primordiale, mi se puneau înainte şi se cereau sărite. Aveam la mine şi un toiag şi mi-l pusesem pe umăr, peste rasă, şi agăţasem de el servieta şi pacheţelul cu mâncare. Înaintam pe o coamă aspră şi aveam în stânga o prăpastie mare şi vântul bătea puternic către ea. Am simţit o mişcare uşoară în spate: sforicica cedase şi pacheţelul zbura, dus de vânt, în prăpastie. În ziua ceea n'am mâncat nimic, m'am mulţumit numai cu apă.

Soarele se lăsa spre asfinţit şi trebuia să-mi găsesc un adăpost pentru noapte. Mă apropiam de Gălcescu şi Iezer, în dreapta mi se deschidea o vale foarte largă şi foarte adâncă. Jos am zărit o spoială de pete albe şi nu puteam să-mi dau seama dacă sunt oi sau pietre. Mi-am pus toiagul în

direcţia lor, drept reper; petele albe se mişcau încet spre dreapta, şi îndată am început să cobor, mulţumind lui Dumnezeu. Când m'am apropiat de oi, au sărit câinii la mine şi le-am văzut pieptarele cu cuie de fier şi deodată mi-am adus aminte de Creangă şi m'am chircit ciuciulete la pământ; într'adevăr (e bine, totuşi, să aibă omul cultură generală), zăvozii nu m'au atacat, ci doar m'au făcut prizonier într'un cerc din care m'au cules ciobanii, miraţi de un astfel de musafir.

Nu văzusem nici o stână prin preajmă. Ciobanii, şase la număr, cu oi multe, plecaseră din aşezarea lor şi prinseseră a se mişca încet, ca de obicei la vremea aceasta, spre Câmpia Dunării. Dar aflaseră şi ei ce se petrece în ţară şi se învârteau acum cam pe loc şi mai pe la adăpost. I-am găsit în mare suferinţă: de câteva zile duceau lipsă de tutun, iar băiatul pe care-l trimiseseră cu măgarul la Poiana Sibiului încă nu se înapoiase. Eu aveam la mine, dăruite de generalul Tetrat, două pachete mari – de câte o sută de grame – cu tutun nemţesc. Le-am dat ciobanilor unu, şi de le-aş fi dat tot atâta aur nu s'ar fi bucurat mai mult. Întâi au fumat bine şi după aceea au mestecat o mămăligă mare şi după ce au răsturnat-o au aruncat boţuri de unt în ceaun şi au fărâmat peste el brânză de burduf şi am cinat toţi roată în jurul ceaunului, cu un genunchi în pământ şi cu degetele harnice prin bunătatea aceea din care eu nu mai mâncasem niciodată. Şi iar am aprins ţigările şi am stat la voroavă lungă, până târziu, când se făcuseră stelele mari deasupra cascadei ce se prăvălea de pe o stâncă. Nu-mi dădeam seama că noaptea aceea, şi altele de acest fel, ca şi buciumele de la Văratec, mi se aşterneau mulcom în suflet şi aveau să iasă la iveală, altfel limpezite, în multe pagini ale *Mioriţei*. Trecuse de miezul nopţii când baciul mi-a aşternut un cojoc pe iarbă şi cu altul m'a învelit şi mi-a pus o pereche de desagi vălătuc sub cap şi s'a dus apoi şi el în roata ciobanilor de pază. Dimineaţa era bruma de

un deget pe cojoc şi mie îmi era cald înlăuntru şi câinii dormeau şi ei pe lângă mine. Dar trebuia să mă scol. Gazdele mă rugau să mai rămân, dar eu aveam demonul neastâmpărului şi nu-mi venea să şed.

Sătul şi cu hrană destulă într'o trăistuţă, am prins iarăşi a urca muntele, de partea cealaltă a văii. Să fi mers aşa vreo două ceasuri, mi se părea că mă apropii de coamă, povârnişul era tot numai stâncărie, când s'a pornit deodată un vânt puternic şi vedeam cum se apropie un nor şi mă înghite. În câteva clipe mi s'a închis toată zarea şi mă aflam singur într'o apă de neguri pe care vântul, din ce în ce mai furios, le sfâşia şi le încolăcea ca pe nişte şerpi; găurile de printre bolovani şuierau ca într'un sfârşit de lume, iar eu orbecăiam prin stihiile acelea răscolite şi într'atât mă zăpăcisem încât nu mai ştiam dacă urc sau am început să cobor. Prin negurile întărâtate am zărit fantoma unei colibe de piatră, unul din acele adăposturi primitive pe care şi le fac ciobanii pe înălţimi. Am aruncat câţiva bolovani în uşa de lemn şi nu s'a mişcat nimic – am îndrăznit să mă apropii. Coliba avea un pătuc de scândură cioplită cu barda şi, în mijloc, o vatră cu cenuşă şi câteva găteje stinse. Am aprins focul. Dar vântul răzbea atât de puternic prin toate rosturile pereţilor (lespezi de piatră puse una peste alta) şi se poticnea atât de furios în împletitura de gresie încât toată coliba s'a făcut, în câteva minute, numai fum şi înecăciune. Am pisat vatra cu un bolovan până ce au pierit tăciunii; şi m'a prins un fel de frică; m'am aşezat în genunchi, la pătucul acela de lemn, şi am citit Paraclisul Maicii Domnului, cel dătător de adăpost, şi numai după aceea am băgat de seamă că micuţa colibă avea deasupra câteva bârne încrucişate. Minţim când spunem că ne întâlnim cu intimitatea lui Dumnezeu în infinitul bolţilor cereşti; Dumnezeul nostru cel mai apropiat se află sub cel mai scund

acoperiş din lume. M'am liniştit ca prin miracol şi am aşteptat să treacă vremuiala.

Seninul s'a arătat aşa cum venise şi negura: în câteva clipe. Vântul încă mai stăruia, dar la lumină nu mai avea asprime. De fapt, până la culme nu mai aveam mult şi numai după ce am atins-o m'am gândit la ruşinea ce m'ar fi cuprins dacă m'aş fi întors la ciobani. Toată ziua m'au bătut soarele şi vântul, spre seară măsuram cu ochii vârful Mohoru, ridicat înainte-mi ca o piedică: din culmea de piatră se ridica un uriaş con canelat, cum sunt cele pentru stors lămâile; de sus curgeau coame aspre, despărţite de văi prăpăstioase, care nu se puteau încăleca; moţul căciulii era acoperit de nori. Nu am avut încotro, m'am căţărat pe una din coame şi am intrat în nor şi orbecăiam mai mult pe ghicite, până ce m'am simţit pe vârf; era acolo un turn de nivel, pus de topografi, la baza căruia am găsit câteva sloiuri de gheaţă. M'am rugat iarăşi lui Dumnezeu să-mi îndrepte paşii şi am îndrăznit pe una din coamele ce păreau a coborî spre nord-est, acolo unde văzusem mai de departe o deschidere a munţilor. Într'o jumătate de oră ieşeam din nor şi aveam sub ochi depresiunea carpatică de la izvoarele Gilortului.

Am dat în vale de o stână; ciobanii s'au crucit văzându-mă, mai cu seamă că veneam de pe vârful Mohorului, cel aproape veşnic acoperit de o căciulă neguroasă. Baciul era la stână, dar ciobanii şi oile îşi petreceau zilele şi nopţile în locuri mai ferite, armatele ruseşti se scurgeau şi pe Drumul Regelui din apropiere – o şosea strategică făcută de Carol al II-lea între Poiana Sibiului şi Novaci – şi împuşcau din mers ce găseau de mâncare şi luau cu ei fără să plătească.

Baciul m'a ospătat cum se cuvine şi vorbea trebăluind prin ceair şi nu stătea o clipă locului, strecurând caşul, fierbând zerul, încercând să dreagă săcoteiele rupte şi bombănindu-şi fata că n'a avut grijă de ele.

– Ciobănia e meserie grea, părinte, zicea el, nu cum spun unii că noi nu facem altceva decât să cântăm din fluier şi să numărăm stelele. Pe mine m'a făcut mama la stână şi am crescut între oi, şi tot la oi am îmbătrânit şi n'am avut o zi de odihnă şi socoteam fătatul ţurcanelor până'n vremea a-mi zice rugăciunile şi uite-aşa am ţinut ce se vede (că o să vezi mâine, pe ziuă), eu într'o parte, la stână, muierea acasă, cu ale ei, cu torsul şi ţesutul, că şi ea venea la mine tot pe fugă şi nici n'o vedeam bine şi o rezemam, aşa, de câte un fag, şi uite-aşa ne-am făcut copiii, că n'am avut timp. Sfinţia ta, gustă şi din caşul ăsta, că ai fi flămând, şi să te culci în stână, că la vremea asta e frig afară şi mâine să fii cu băgare de seamă când ai trece de Drumul Regelui, că e la loc cam deschis şi poate fi cu primejdie.

N'am prea dormit în noaptea aceea, că erau purici mulţi în stână şi m'am sculat dimineaţa cu pielea roşie. Am pornit-o devreme, cum îi stă bine călătorului, ca să ajung seara la Polovragi. Cum am trecut de Drumul Regelui, coamele munţilor s'au îndulcit, am pătruns în plaiul Novacilor, de aici m'am descurcat în pădurişuri şi am prins a coborî spre valea Galbenului, dar nu înainte de a fi zăbovit aproape un ceas uitându-mă la o salamandră (gorjenii de la munte îi spun şolomândriţă) ce mi se ivise în cale şi minunându-mă de liniştea şi frumuseţea ei. Am mers încet pe valea Galbenului, că era încă devreme, m'am mai odihnit pe nişte buşteni, şi numai după ce s'a lăsat întunericul am intrat în Baia de Fier, m'am ferit pe lângă uliţele Sohodolului, am trecut Olteţul prin apă şi, în sfârşit, după trei zile, am bătut încet în poarta din spate a mânăstirii.

Dând cu ochii de mine, părintele Bica s'a bucurat şi s'a speriat. Mă vedea viu, dar faţa îmi era crăpată şi buzele îmi sângerau de vântul muntelui. Şi mai era ceva: plutonierul Moacă mă căuta în toată ziua, uneori şi noaptea; făcuse şi o

descindere, cotrobăind prin toate chiliile şi făgăduind că pune el mâna pe mine. Nu era chip de stat. Am făcut o baie, m'am uns cu nişte alifii pe faţă, stareţul mi-a dat să beau ţuică bătrână şi m'a îndemnat să mănânc bine şi m'a culcat în spatele cuptoarelor brâncoveneşti, lăsând câinele slobod pe dinafara zidurilor. Trebuia să plec fără întârziere, numai că nu ştiam unde, nu aveam nici o ţintă; răscrucea aceasta nehotărâtă, de câine rătăcit, am mai avut-o de câteva ori în viaţă şi e foarte dureroasă.

Dimineaţa s'a arătat ploioasă şi rece; curgea mărunt şi des, ca la munte, şi prin ploaie s'a ivit un camion militar, cu câţiva soldaţi de pe la Ploieşti, care veneau în fiecare toamnă pentru aprovizionare şi cumpărau de la mânăstire mere şi nuci pentru regimentul de apărare antiaeriană. După ce soldaţii au încărcat sacii şi lăzile, stareţul le-a spus că are un părinte cam bolnav, care trebuie să meargă la doctor, şi i-a rugat să-l ia cu ei. Loc în cabină nu era, aşa că m'am urcat pe saci şi m'am acoperit cu prelata camionului, lăsându-mi doar ochii afară. Aşa am străbătut satul şi am trecut prin faţa postului de jandarmi, unde plutonierul Moacă şedea crăcănat, cu mâinile în şolduri.

În Râmnicu-Vâlcea, camionul trebuia să stea vreo două ceasuri, la un garaj, pentru oarecare reparaţie. Părintele Bica îmi spusese – din auzite – că Radu Gyr, surprins de evenimente, se hotărâse şi el să fugă din ţară, spre Ungaria-Austria, dar că într'un moment de disperare încercase să se sinucidă bând otravă. Se afla în spital. Am profitat de ocazie şi m'am dus să-l văd. Nu vorbea aproape deloc, avea gâtlejul ars, o parte din otravă i se scursese pe la cheotoarea gurii şi-i pârjolise bărbia. Era slab, foarte slab. Am mai înţeles că nu mai avea bani să plătească spitalul şi că urma să fie dat afară. Atunci am simţit nevoia să-i dau pribegiei

mele o ţintă, un scop, cel puţin pentru moment, şi m'am hotărât să mă duc la Bucureşti şi să fac o colectă printre prieteni şi camarazi, pe care să i-o aduc lui Gyr.

Cu acest gând mi-am continuat călătoria pe acel camion. Soldaţii erau veseli, vorbăreţi, se întorseseră teferi de pe front şi aşteptau sfârşitul real al războiului. Aveau cu ei sticle de vin şi le făceau semne neruşinate femeilor de pe marginea şoselei, strigându-le pe ruseşte: *Hazoaica, idi suda!,* cum auziseră ei prin Ucraina, şi râdeau zgomotos de sperietura femeilor. Prin judeţul Dâmboviţa am ajuns din urmă convoaie lungi de prizonieri nemţi, escortaţi de pe margini de soldaţi sovietici cu mantale lungi şi baionete la puşcă. Mi-am adus aminte cum prin 1939 ieşisem şi eu din internat la Şoseaua Olteniţei să văd cum trec spre Bulgaria trupele germane, impecabile în carele lor blindate şi în uniformele noi, purtând cu mândrie mesajul unei cruciade; acum treceam pe lângă oameni nebărbieriţi şi jegoşi, cu hainele pline de noroi, fără centuri, încovoiaţi de oboseală, îndemnaţi la drum de strigătele escortelor. Femeile de prin sate ieşeau la porţi cu găleţi cu apă şi le îmbiau prizonierilor; cei din margine îşi umpleau gamelele şi le treceau apoi, din mână'n mână, celor din mijloc, şi nemţii mi se dovedeau sobri şi disciplinaţi chiar în marşul lor spre îndepărtatele lagăre de concentrare din inima Siberiei. Din când în când îşi potriveau pasul şi cântau încet şi trist, cine ştie, poate vreun cântec de dor de la ei de-acasă, pe care acum şi-l aduceau aminte. Camionul trecea pe lângă ei şi-i stropea cu noroi.

La Bucureşti n'am găsit pe nimeni, nici măcar pe Grigore. Universul meu părea pustiu, toţi erau împrăştiaţi. Fratele meu – care între timp fusese eliberat pe baza unui decret de suspendare a pedepsei, dat de Antonescu – se afla „concentrat" pe undeva prin Vlaşca; autorităţile nu aveau încredere să-l trimită pe frontul de vest. Am căutat

să-i pipăi pe legionari şi am aflat că unul dintre ei, Cornel, cu care stătusem în aceeaşi celulă la Jilava, fusese eliberat şi locuia, cam ferit, în casa unui prieten din Făgăraş. I-am luat adresa şi am plecat. Trenul era supraîncărcat de civili, şi mai ales de soldaţi, am călătorit în picioare, înghesuit între mantale soioase. Pe la Braşov m'am umplut de păduchi. L-am găsit pe Cornel singur în acea casă şi i-am vorbit de Radu Gyr şi l-am întrebat dacă poate face el ceva pentru nefericitul poet, prin legionarii cu care bănuiam că are legături. Cornel m'a ispitit dacă aş fi de acord să activez într'un grup organizat, căci a venit vremea marii rezistenţe împotriva cotropitorilor şi e nevoie de oameni. La răspunsul meu negativ, că nu mă vreau implicat într'o asemenea organizaţie, Cornel s'a arătat puţin abătut şi apoi a vorbit despre altceva, fără să mai pomenească nici numele lui Radu Gyr. Mai aveam o oră până la trenul următor şi i-am spus lui Cornel că am păduchi şi i-am cerut voie să fac o baie – şi m'am îmbăiat fierbinte, cu mare poftă, şi am plecat la gară.

Când am ajuns la Sibiu, eram deja bolnav. Călătorisem pe scară şi apoi între vagoane şi curentul îmi pătrunsese trupul înfierbântat şi aveam febră. Nu am stat mult în Sibiu, atât cât să aflu că, din cauza evenimentelor, Universitatea nu-şi va deschide cursurile decât la începutul anului viitor, prin ianuarie sau februarie. Eu încă nu ştiam unde să mă duc şi, după oarecare cumpănire, m'am gândit la Mama Olga şi m'am hotărât să cer adăpostul Bistriţei.

Seara am ajuns în gara Băbeni, unde trebuia să aştept până a doua zi, când urma să iau trenul forestier, care căra buşteni de la Bistriţa. O ploaie mocănească, măruntă şi rece, făgăduia să nu se mai termine. Mă răscoleau febre şi ameţeli, tuşeam. Sala de aşteptare a gării, mică şi puchinoasă, era ticsită de trupuri aşternute pe podea, bărbaţi şi femei, ţărani şi soldaţi. De cum

am deschis uşa, m'a izbit o duhoare de aer oţetit şi am ieşit repede afară. Gara era pustie, câteva becuri chioare licăreau prin ploaie. M'am învârtit o vreme şi, în cele din urmă, mi-am găsit un adăpost sub streaşina magaziei de mărfuri, în partea cealaltă a liniilor, unde m'am lungit pe podină, mi-am pus servieta sub cap şi m'am învelit cu rasa. O perdea de apă ţârâia pe lângă mine din streaşină, dar altfel era linişte şi încercam să adorm. Aţipisem, când m'am trezit cu lumina unui felinar jucându-mi peste pleoape. Paznicul gării m'a întrebat ce e cu mine şi mi-a ordonat să părăsesc locul, căci legea nu-mi dă voie să stau noaptea lângă magazia cu mărfuri. Explicându-i eu că în sala de aşteptare nu mai e nici un locşor şi că nici nu se poate sta din cauza aerului, paznicul a mai trecut o dată felinarul peste mine şi a fost de părere să cer bunăvoinţa impiegatului de serviciu, poate îmi îngăduie să stau la el în birou, că tot nu mai are trenuri până mâine dimineaţă.

Impiegatul mai avea pe cineva cu el, un cunoscut, care se cinstea de unul singur dintr'o sticlă.

– Şezi cu noi, părinte, mi-a zis el fără să mai aştepte aprobarea gazdei, şi trage-i şi dumneata din ţuica asta bătrână, că văd că-ţi curge nasul şi zeama asta de prune o să-ţi facă bine, doctorie, domnule, nu glumă, pe onoarea mea, ia şi trage-i!

I-am tras. Într'adevăr, îmi curgea îngrozitor nasul şi nu mai aveam batiste şi îmi era ruşine şi mă duceam afară să-l suflu în ploaie şi mă întorceam pe scaunul de lângă masă şi-i mai trăgeam o dată, adânc, cu un fel de disperare, şi domnului cu sticla îi făcea mare plăcere. M'am ameţit, am pus cotul pe masă şi capul pe cot şi am dormit până spre ziuă, când se apropia un tren şi băteau ciocanele în nişte clopote.

Trenuţul de munte nu avea vagon de pasageri în ziua aceea şi a trebuit să călătoresc pe o platformă deschisă, pisat de ploaia mărunţă şi rece, până ce

am simţit-o la piele. La Genuneni, pe valea Bistriţei, trenuţul a stat mult, apoi fochistul a strigat că undeva, mai la deal, apa rupsese malul şi dărâmase linia, aşa încât nu se mai poate merge înainte. Am pornit-o pe jos, şi am mers aşa, tot prin ploaie, dar şi prin noroi, preţ de două-trei ore, şi mi se părea că nu mai ajung.

M'am prăbuşit pe un scaun în chilia Mamei Olga.

Era acolo în mânăstire o călugăriţă mai în vârstă decât colegele ei, studentă la medicină în anul şase, aproape doctoriţă. Chemată urgent de stareţă, mi-a făcut un examen cu termometrul şi stetoscopul şi a spus că aveam o aprindere de plămâni; febra urcase la peste patruzeci de grade; trebuia să fiu dus undeva la spital. Mama Olga (căci aşa aveam să-i spun de acum înainte, cât va trăi) i-a făcut doctoriţei semn să plece şi a chemat-o pe Ţaţa Linica, o femeie voinică de tot, aciuată pe lângă mânăstire (avea şi o fată călugăriţă) şi făcea ascultare la coteţele de găini.

– Linico, i-a zis Mama Olga, acesta e părintele Vartolomeu şi are aprindere de plămâni. Proasta aia de Olga (pe doctoriţă o chema tot Olga) zice să-l ducem la spital, dar ea învaţă carte multă şi tot nu le ştie pe toate. Tu eşti meşteră la d'astea, Linico, şi închipuie-ţi acum că Sile al tău ar fi bolnav cu aprindere de plămâni şi doctorii lui de la armată n'ar şti ce să-i facă şi tu nu te uita la părintele că e părinte şi zi-i că e băiatul tău şi, uite, ai odaia stăreţească de alături şi să-l faci pe părintele bine…

Într-adevăr, Ţaţa Linica nu s'a uitat că eram ce eram şi m'a dezbrăcat şi m'a tras pe tot trupul cu mâinile ei vânjoase şi m'a înfăşurat în cearceafuri ude şi apoi uscate şi iar udate cu spirt şi m'a tot frământat până ce mi-a scăzut febra.

Două zile am zăcut în odaia stăreţească şi Mama Olga venea din chilia ei de alături şi-mi aducea ceaiuri şi-mi ţinea mâna pe frunte. Între timp a

aflat tot ce mi se întâmplase şi că eram fugar. A trimis o maică la Polovragi, să-i spună părintelui Bica unde mă aflu şi că să nu aibă nici o grijă.

Convalescenţa a durat vreo trei săptămâni. Fusesem dus în casa de lângă poartă, în afara cetăţii, unde nu mai locuia nimeni, cu sfat să nu mă arăt la vedere. Aveam o odaie curată, cu sobă de teracotă şi masă de scris. Mama Olga îmi trimitea mâncare de la stăreţie, cu câte un pahar de vin, iar seara mă chema uneori să cinăm împreună şi să mai stăm de vorbă. Şcolile mânăstirii îşi începuseră cursurile şi îşi duceau viaţa normal, dar Mama Olga, care era o mare iubitoare de teatru şi regiza spectacole cu elevele (ea însăşi scrisese o dramatizare după *Punguţa cu doi bani*), îmi mărturisea că ar vrea să pregătească o nouă serbare şi că duce mare lipsă de texte potrivite. M'am oferit să scriu eu o asemenea piesă şi în cele trei săptămâni am dat-o gata şi i-am dăruit Mamei Olga manuscrisul, în semn de recunoştinţă. Nu l-am cerut niciodată înapoi.

Scriam în odaia mea de lângă poartă, cuprins de nostalgia toamnei. Ploua interminabil, priveam prin perdea ceasuri întregi cum se mişcă negurile pe munţi şi cum se desfrunzesc nucii şi castanii de pe marginea aleii. Veneau să mă vadă viitoarele mele colege de universitate, studente la diferite facultăţi. De patru din ele, cam de o vârstă cu mine, m'am apropiat cu deosebire şi între noi s'a închegat repede o prietenie de durată. Ele îşi ziceau „Brâul Voinicului", încercau să-mi alunge tristeţile şi-mi cântau melodii dulci, învăţate de la părintele Puşoiu, dascălul lor de muzică. Îmi aduceau lemne de foc şi apă de spălat pe cap, în care fierseseră frunză de nuc, iodată, bună împotriva mătreţii. Dar înţelesesem că ele mâncau sărăcăcios la masa de obşte („foloştină, dragă, mai pune foloştină!") şi observam cum le luceau ochii când se întâmpla ca maica Eliodora să-mi aducă tava cu bunătăţi de la stăreţie şi făceam ce făceam

şi împărţeam mâncarea cu ele. Toate cântau frumos, şi Galiani, şi Florentia, şi Tatiana, mai puţin Artemia, şi toată viaţa mi-oi aduce aminte cu mare duioşie de viersurile lor.

Sănătatea mi se făcea tot mai bună pe zi ce trecea. Dar, vai!, la un moment dat am început să-mi dau seama că mă vindecam dintr'o boală şi mă împătimeam de alta. Chipul maicii Artemia se amesteca tot mai des în gândurile mele şi când auzeam că se deschide uşa la intrare îmi plăcea să cred că e ea. Nu era frumoasă, dar avea ochi migdalaţi şi făptură de trestie neagră. Era orfană – copil găsit –, nu-şi cunoştea părinţii, crescuse şi învăţase carte în mânăstire, devenise călugăriţă prin inerţie, nici nu-şi închipuise că ar putea să nu devină, nici o mângâiere maternă nu se abătuse vreodată asupră-i, dragostea Mamei Olga era colectivă, viaţa la grămadă nu îngăduia aplecări deosebite, şi poate tocmai de aceea Mama Olga căşunase cu răsfăţul pe Puiu. Artemia îmi aducea nu numai lemne la sobă, ci şi flori de tufănică în glastra de pe masă, pe care le potrivea îndelung, cu mâinile ei delicate. Îi citeam câte o pagină-două, ea se interesa dacă am hârtie destulă şi ascuţitoare de creioane, şedea rezemată de sobă şi-şi deschidea tot mai mult sufletul. Avea douăzeci de ani când devenise studentă la medicină, învăţa bine, nu fusese lipsită chiar de unele ispite. Se afla odată, cu oarecare treabă, în biroul unui magistrat din Sibiu, când acesta a prins-o în braţe şi a sărutat-o pe gură, după care maica Artemia a fugit repede la cămin, pipăindu-se pe burtă, şi i-a confiat Florentiei, cu mare spaimă, teama că ar fi rămas însărcinată…

Eu mă simţeam rănit la suflet şi nu făceam nici un efort să mă vindec; dimpotrivă, simţeam plăcere să mă las învăluit de mâhniri. Îmi era mai greu să ştiu ce simte trestia aceea grăitoare, căreia îi pândeam paşii pe coridor. Într'o noapte am slujit la Utrenie; a doua zi s'a apropiat de mine Galiani,

puţin îngrijorată, şi mi-a confiat că nu ştie ce se întâmplă cu Artemia, că în timp ce eu ziceam ectenia în mijlocul bisericii, ea plângea în strană.

Din acest început de toropeală m'a smuls pe neaşteptate vestea că nişte agenţi de Siguranţă de pe la Horezu se tot arată prin preajmă şi întreabă dacă nu e cineva străin prin mânăstire. M'am sfătuit cu Mama Olga şi m'am hotărât să mă mut pentru o vreme la Arnota.

Când am ajuns la jumătatea urcuşului, pe cărarea şerpuită, la vale ploua şi la deal ningea şi eu mă aflam la hotarul dintre pădurea de aramă şi pădurea de argint. La Arnota am stat numai câteva zile; stareţul mi-a dat să înţeleg că locul nu e prea sigur. Luasem de la Bistriţa nişte cărţi pe care nu am avut vreme să le citesc decât în parte (printre ele, *Mi se spune Dulgherul*).

Piatra de pe mormântul lui Matei Basarab, din biserica mânăstirii, nu mai avea inscripţie. Stareţul primise ordin de la nişte inşi să radă inscripţia cu dalta, că s'a isprăvit cu domnii şi cu boierii şi cu toţi exploatatorii poporului, dar el nu se îndurase să comită un asemenea sacrilegiu şi preparase un lapte de ciment pe care l-a turnat peste inscripţie şi care, la vremea cuvenită, putea fi scos cu uşurinţă. Începuse negarea radicală a tradiţiei; istoria românească începea cu 23 august 1944!

Acolo, la Arnota, m'am pomenit într'o bună zi cu taică-meu. De grijă şi de gura mamei, luase drumul pe jos de la Glăvile până la Polovragi, să-mi afle de urmă. De cum a ajuns, în prima noapte plutonierul Moacă a înconjurat mânăstirea cu o ceată de haidăi şi a năvălit pe taică-meu, luându-l la întrebări... Omul s'a jurat că nu ştie nimic – şi la ceasul acela nu ştia – şi că de aceea venise, să afle ceva de feciorul lui. A doua zi a aflat de la stareţ că sunt la Bistriţa, a luat drumul pe sub munte şi, îndrumat de Mama Olga, ajunsese acum la Arnota şi se uita lung la mine şi fuma tutun. L-am liniştit cum am putut, rugându-l îndeosebi s'o liniştească

pe maică-mea, şi l-am trimis acasă. Am coborât cu el până la Bistriţa, unde Mama Olga voia să mă vadă.

* * *

Mama Olga, tot mai îngrijorată de agenţii care intrau acum prin mânăstire şi puneau întrebări piezişe, făcuse un plan şi hotărâse să mă trimită în creierii munţilor, mai la adăpost. Auzise de schitul Pătrunsa şi de bătrânul care vieţuia acolo şi m'a îndemnat să mă duc mai întâi pentru o cercetare a locului şi omului. Mi-a pregătit o pereche de desagi cu de-ale gurii şi l-a chemat pe un om de încredere, pe care l-a plătit, să-mi ducă desagii pe cal, până la Pătrunsa. Am luat aşadar calea muntelui, ca la o zi de mers, pe iarnă, şi calul ducea desagii voiniceşte şi omul îl purta de hăţ printre stâncile ninse şi mai mult tăcea. Avea faţa aspră, de muntean, şi nasul cam coroiat; din loc în loc se oprea să se odihnească, îşi răsucea o ţigară şi nu ştiu de ce-mi venea să cred că el trebuie să fi fost ciobanul care-l omorâse pe Nichifor Lipan. M'a lăsat la schit şi a plecat în aceeaşi seară.

Văzusem schitul de departe, răsărit pe o dâlmă ce curgea din vârful Albu, la adăpostul unui smoc de brazi. O bisericuţă ca un giuvaer, ctitorie a episcopului Climent al Râmnicului (pe acest loc îl născuse maică-sa, fugită din faţa turcilor), se învecina cu o căsuţă acoperită cu şindrilă. Între ele, un beci săpat în pământ, din care se vedea doar acoperişul. Părintele Veniamin, un bătrân cu barba albă şi mare, trăia aici de peste cincisprezece ani, singur, în tovărăşia celor doi câini cu care îşi împărţea mămăliga. Bătrânul m'a primit cu mirare şi mi-a ascultat minciunile fără să le creadă, apoi s'a înseninat când am început să-i spun adevărul şi cam ce căutam pe acolo. S'a arătat bucuros să-mi dea adăpost şi m'a încredinţat că la o vreme ca aceasta mai ales, pe iarnă, între Sfântul Dumitru şi Sfântul Gheorghe, faţă de om nu se arată pe acolo,

fără numai cine ştie cum, vreun cioban cu oarecare treburi năvalnice. În vremea războiului fusese supărat doar de nişte dezertori, care-l ţinuseră legat vreo câteva ceasuri, în care timp ei au făcut mai multe mămăligi din cât mălai găsiseră; dar era bucuros că nu-i împuşcaseră câinii.

Căsuţa avea o singură încăpere, o chilie cu sobă şi două paturi (în fapt, nişte scânduri puse pe câte două capre de lemn), o masă şi o găleată cu apă. El se odihnea pe patul de la gura sobei, de unde mai toată noaptea îmbucăturea jăratecul cu câte un butuc, pentru mine a aşternut nişte fân uscat pe scânduri şi a întins o ţoală deasupra; era tot ce avea el mai bun. Mi-a îngăduit să trag masa lângă pat şi chiar să folosesc seara lampa cu petrol, dar cu flacăra micuţă; nici lumânări nu prea avea. Se bucura că are cu cine sta de vorbă; de atâta amar de vreme se încercase să-şi facă un ucenic care să stea cu el la pustnicie, dar singurătatea aceea era greu de îndurat şi el rămânea tot de unul; şi mai era bucuros că are cine să-i cânte la strană şi putea astfel să facă Duminica Liturghie. Noaptea se lăsa devreme, serile erau lungi, şedeam de poveşti o vreme, apoi eu mă aşterneam pe scris, chiorât la fitilul mic; bătrânul se trezea fără greş la timpul când tăciunii clipeau leşinaţi, mai vâra un butuc în sobă, se făcea că nu mă vede şi deseori se prefăcea că doarme. Dimineaţa porneam pe poteca din poieni şi mă spălam la izvorul captat pe un jgheab de lemn şi mă uitam la urmele lupilor care urlaseră noaptea prin apropiere, îngânaţi de câinii care nu se dezlipeau nicicum de peretele chiliei. Muzica aceea nocturnă, a lupilor şi câinilor, mi-a rămas multă vreme în urechi, şi senzaţia ei contrasta grozav cu priveliştea splendidă a dimineţilor, când gerul îmbrăca arborii în chiciură scânteietoare şi prefăcea totul într'o împărăţie de cristal; mergând spre izvor, nu mă puteam stăpâni să nu rostesc cu voce înaltă: *Mare eşti, Doamne, şi minunate sunt lucrurile Tale şi nici un cuvânt nu este îndeajuns*

spre lauda minunilor Tale! Bătrânul se apropiase de sufletul meu, eu mă apropiasem de al lui, şi aşa am rămas până în ziua de astăzi, când el e tot bătrân, a trecut mult de optzeci de ani şi îmi scria mai deunăzi, tare necăjit, că pierduse două măsele… Intrasem în postul Crăciunului şi hrana noastră era aproape invariabilă: o zi mâncam ciorbă de cartofi dulce, în alta ciorbă de cartofi acrită cu zeamă de varză; şi, bineînţeles, veşnica mămăligă, împărţită pe din două cu câinii. Eu mai adusesem nişte pâini, fasole şi legume, dar brânza am pus-o pe poliţă, în beci, pentru vremea sărbătorilor. Păream bine aşezat şi mă gândeam să-i dau de ştire Mamei Olga că o să stau la Pătrunsa până s'or mai limpezi vremurile.

Să fi fost numai acesta motivul pentru care, după vreo zece zile, am luat drumul spre Bistriţa? Să-mi fi poruncit cumva şi demonul care-mi tot aducea aminte de ochii maicii Artemia? Oricum, era şi un anume neastâmpăr care mă aventura în pustietatea aceea de zăpadă şi mă făcea în stare să ghicesc cărările munţilor acoperite de alb. Am potrivit să ajung noaptea în satul Pietrenilor şi să ajung la mânăstire pe întuneric, strecurat ca un hoţ pe poarta din spate.

Până târziu de tot am stat la voroavă cu Mama Olga. Vremurile se schimbau, asta era sigur, şi nu existau semne îndestulătoare că România va fi protejată de puterile apusene. Poliţia, Jandarmeria, Siguranţa statului erau tot mai mult acaparate de comunişti, peste tot se pornise o vânătoare împotriva rămăşiţelor fascismului. Janghinoşii de până ieri deveniseră puternicii satelor şi tot mai des spuneau că „de acum s'a isprăvit cu…"

– Vezi, părinte, îmi spunea Mama Olga torcând din nelipsita ei furcă, de ani de zile deschid dimineaţa aparatul de radio, ca să aflu ştirile, şi de ani de zile aud vocea aceea de copil, la deschidere, spunând *Tatăl nostru*; de la un timp mă simt fericită de câte ori o mai aud, ca şi cum mâine s'ar

putea să nu mai fie. A venit vremea, părinte, ca lucrurile mici să ne dea bucurii mari.

În seara aceea a venit pe la stăreţie şi domnul Sandu; avea la moara lui un dinam generator cu care-i furniza mânăstirii electricitate. De mulţi ani era prieten al casei, vânător încercat şi mare cunoscător al munţilor. Mirat şi el de cutezanţele mele – care, se vedea limpede, îi plăcuseră –, a fost de părere că nu e cuminte să zăbovesc pe vale, căci din ce vedea el mişcându-se prin sat, nu era bine. Dar a mai fost de părere că nu e deloc înţelept să cutreier munţii pe vreme de iarnă fără nici un fel de apărare şi, cât am mai băut o cafea, s'a repezit până acasă şi mi-a adus un pistol şi m'a învăţat cum să-l folosesc la nevoie şi cum să-l port asupră-mi, cu un glonţ pe ţeavă şi piedica închisă (piedica e aici, vezi, ţâmburuşul ăsta, pe care-l mânuieşti cu degetul cel mare). Între timp, maica Atanasia, econoama, îmi pregătise un rucsac cu de-ale gurii (pâine, făină de grâu, orez, prune uscate, zahăr, cafea), dar cu provizia de ţigări fusese mai greu (domnul Sandu nu fuma) şi se bătuse la uşa diaconului Tucu. Astfel încărcat şi înarmat, cu mult înainte de ziuă părăseam mânăstirea şi mă apucau zorile deasupra Pietrenilor. N'o văzusem pe maica Artemia şi-mi părea rău şi-mi devenea dureroasă pribegia aceasta de câine hăituit.

Mergeam tot pe urme proaspete de fiare, alb tipărite în albul zăpezii, îmi pipăiam pistolul din buzunarul dulămii şi mi se părea că-mi e ciudă că nu se iveşte nici un lup. Dacă s'ar ivi, pe neaşteptate, de după fagul acela gros, aş avea oare timp să scot pistolul, să trag piedica şi să împuşc lupul înainte ca el să sară la mine? Dacă cumva mă zăpăcesc şi nu mişc piedica cum trebuie? N'ar fi mai bine să-l ţin despiedicat? … Am lăsat ţâmburuşul în jos şi a rămas aşa. Trecusem de fântâna Bărbăteştilor, drumul se făcuse anevoios prin stâncărie, m'am căţărat pe nişte ţancuri, am

alunecat pe o limbă de gheaţă şi m'am prăbuşit chiar pe partea unde ţineam arma; pistolul era despiedicat şi nu cu multă greutate mi se putea slobozi glonţul în trup. Ar fi fost o moarte absurdă, de om tâmpit. Dacă m'ar mânca lupii, tot ar fi un sens; dar să te împuşti singur, din prostie, e cu desăvârşire absurd. Gândul acesta mi-a dat un fior de amărăciune, am pus piedica pistolului la loc şi de atunci n'am mai umblat la ea. Ajuns la schit, am ascuns pistolul în peretele beciului, printre pietre, şi cred că până la urmă a prins şi ceva rugină. Bătrânului nu i-am spus nimic.

S'a scurs luna noiembrie, şi s'a scurs aproape şi decembrie, cu aceleaşi seri sfătoase şi aceleaşi nopţi aplecate pe masă (îmi adusesem de la Bistriţa şi o bună provizie de lumânări), a venit şi a trecut un Crăciun fără colinde, cu o Liturghie în doi, la altarul lui Climent. Mă săturasem de scris, bătrânul nu mai avea ce povesti; ochii îmi osteniseră, dar nu de lumânare, ci de cât iscodeau fereastra la fiece lătrat al câinilor. Viaţa de fugar face din tine un fel de fiară veşnic la pândă, orice mişcare îţi dă tresăriri de primejdie. La aceasta se adaugă şi spaima că odată cu tine va fi arestată şi gazda şi vei trage cu tine, prin interogatorii şi puşcării, oameni care n'au vrut altceva decât să-ţi facă ţie un bine. Ştiam că într'o lună sau două vor începe cursurile la universitate, eu şedeam atârnat între cer şi pământ, fără nici o certitudine, fără nici o perspectivă, ascuns în creierii munţilor. Nu era însă mai puţin adevărat că odată cu redeschiderea universităţii se vor duce la Sibiu şi maicile studente de la Bistriţa, şi maica Artemia cu ele...

Într'o bună zi mi-am aruncat rucsacul în spinare, i-am mulţumit părintelui Veniamin şi mi-am înfipt genunchii în nămeţi, tăind o dâră albă prin zăpada Plăieţului.

I-am spus Mamei Olga că eu am să mă duc la Târgu-Jiu, la Legiunea de Jandarmi, şi am să mă predau. Să se aleagă: ori mă lasă liber, ori mă

trimit la puşcărie. Se înfiinţaseră nişte „comisii de triere” în mai toate oraşele ţării. O astfel de comisie era alcătuită dintr’un magistrat şi patru membri, câte un reprezentant al fiecăruia din cele patru partide care formaseră guvernul: comunist, social-democrat, ţărănist şi liberal. Aceste comisii aveau puterea de a-i cerceta pe toţi cei care se găseau în stare de arest pentru raţiuni politice şi de a decide pe care anume să-l pună în libertate sau să-l trimită la închisoare. În faţa unei astfel de comisii urma să apar şi eu şi... ce s’o alege, s’o alege. Fugar nu mai puteam să stau. Şi de ce să stau? Ce anume făcusem? Primisem nişte ziare subversive de la un om faţă de care aveam obligaţii morale şi materiale; dar nu le citisem, nu le copiasem, nu le multiplicasem, nu le dădusem altora să le citească. Îmi primisem pedeapsa, o executasem în întregime, ce mai aveau cu mine? De ce trebuise să mi se dea domiciliu obligatoriu?

Mama Olga era învăţătoare şi se cunoştea cu un coleg de la Târgu-Jiu, care acum se arătase a fi fost un vechi comunist. Se întâlniseră de multe ori pe la conferinţele învăţătorilor şi rămăsese cu impresia că domnul Modoran e nu numai un om cumsecade, ci şi cu consideraţii deosebite faţă de surorile Gologan. A ţinut cu mine un sfat îndelungat şi mi-a pus în buzunar o scrisoare către colegul ei, rugându-l să pună o vorbă bună pentru mine în comisia aceea, fie că el era membru, fie că nu era. Comuniştii nu erau prea mulţi la vremea aceea, mai ales din cei vechi, şi, oricum, domnul Modoran trebuie că avea destulă influenţă. Important – şi foarte important – era ca scrisoarea să ajungă în mâna destinatarului fără să fi fost interceptată. Dacă nu era vorba chiar de o conspiraţie, confidenţialitatea era o condiţie esenţială.

Pentru noaptea aceea şi ziua următoare, Mama Olga l-a rugat pe părintele Ilarion – „Bunicul”, cum îi spuneau mai toate maicile din mânăstire,

cărora le era duhovnic – să mă găzduiască în cămăruţa din spatele chiliei lui, sus, în casa preoţilor. Domnul Sandu nu a mai voit pistolul înapoi, zicea că mi-l dăruise mie, iar eu l-am aruncat în privata părinţilor, a cărei hazna era foarte adâncă.

Seara am plecat din mânăstire, cu o traistă pe umăr, şi am luat în piept dealurile dinspre Hurezi. Bătuse un vânt căldicel prin părţile locului, se făcea moină, tot drumul, deşi de munte, era un noroi amestecat cu zăpadă, prin care mi se îngreuiau bocancii. Dar mergeam cu nădejde, fără oprire, întunericul şi vremea rea fiindu-mi atunci prieteni buni. Aşa am ocolit târgul Hurezilor şi am străbătut, încă vreo douăzeci de kilometri, Vaideenii, Recea, Racoviţa. După miezul nopţii intram în satul Polovragi şi nu aveam drum lăturalnic până la mânăstire, unde voiam să-l văd pe părintele Bica şi de unde trebuia să-mi iau câteva schimburi. Satul avea însă lumină electrică şi mulţi gospodari îşi ţineau becurile aprinse pe la porţi şi grajduri şi numai Dumnezeu mă ştie cum m'am strecurat din umbră în umbră, urmărit de gândul că plutonierul Moacă poate fi în patrulare. Dacă mă prinde şi dă de scrisoare, totul e pierdut – sau, dacă nu totul, o bună parte din nădejde.

N'am rămas la mânăstire decât un ceas şi m'am grăbit să trec Olteţul la Baia de Fier, ca să prind cursa de Târgu-Jiu. Ştiam că pleacă foarte de dimineaţă. La pod am auzit paşi în urma mea şi m'am găbit mai abitir, aproape că fugeam. Alte umbre grăbite, desprinse din noapte, se strecurau pe uşa autobuzului. M'am aşezat pe banca din fund, cât mai la nevedere. Biletele nu se dădeau la intrare, ci în timpul mersului. Se apropia ora plecării, autobuzul era plin, şi deodată am zărit o şapcă rotundă profilată pe parbriz, cam către mijloc şi drept în faţa mea. Trebuie să fie Moacă, mi-am zis, asta e şapcă de jandarm. Merge cu oarecari treburi la şeful de secţie din Bumbeşti-

Piţic. Oricum, va coborî înaintea mea, important e ca el să nu ia act de prezenţa unui călugăr în autobuz. Pe drum a început distribuirea biletelor. Încasatorul şedea în faţă, lângă şofer, şi fiecare călător se ducea acolo, unde licărea o lanternă. Eu m'am lăsat mai la urmă. Şapca nu s'a mişcat; evident, purtătorul ei avea dreptul să călătorească fără bilet. Nu m'am mişcat nici eu. L-am rugat pe vecin să fie atât de bun şi să ia un bilet pentru mine, şi i-am dat banii. Vecinul nu s'a mişcat nici el, ci a preferat sistemul „din mână'n mână". A urmat o conversaţie în lanţ, şi fiecare replică îmi azvârlea câte un ştreang de gât:

– Un bilet pentru *părintele*!

– Dă un bilet pentru *părintele*!

– Până unde mergi, *părinte*?

– Poftim biletul pentru *părintele*!

– Ia biletul, *părinte*!

– Ai dat restul pentru *părintele*?

– Cât mi-ai dat, *părinte*?

– Poftim restul pentru *părintele*!

– Ia-ţi restul, *părinte*!

Aş fi intrat sub bancă dacă ochii nu mi-ar fi fost lipiţi de şapcă. Dar şapca nu se mişca. Poate că Moacă mă şi văzuse şi mă fierbea acum la uscat. Când a prins a miji de ziuă, nici pomeneală de jandarm; sub şapcă se limpezea uniforma cenuşie a unui oarecare slujbaş de la Administraţia Financiară...

Nu l-am găsit pe domnul Modoran, era plecat undeva şi nu l-am aşteptat. Am lăsat plicul cuiva din familie, apoi m'am dus de-a dreptul la Legiunea de Jandarmi şi m'am înfăţişat comandantului.

– Unde mi-ai fost până acum, părinte?

– Fugar, domnule colonel.

– Bine că te-ai predat. Chiar de mâine dădeam ordin de urmărire pe ţară. Acum te duci în lagăr.

Lagărul, de data aceasta, nu mai era cel mare, din marginea oraşului, ci improvizat în localul unei

şcoli primare ale cărei cursuri nu începuseră. Arestaţii, în mare parte legionari, şedeau îngrămădiţi în câteva săli de clasă. Paturi nu erau, dormeau pe jos; fiecare îşi avea compartimentul lui, desenat cu cretă pe podea. Mie mi-au făcut camarazii o favoare şi mi-au pus la dispoziţie tabla; stând ea ziua rezemată de perete şi numai noaptea aşternută pe podea, se ţinea mai curată.

Era cu noi în cameră şi o fată de prin nordul Gorjului, legionară; se purta îmbrobodită cu un tulpan negru, din care pricină i se spunea „Măicuţa". Administraţia lagărului pretindea că ea e singura femeie şi că nu se plăteşte să se facă foc într'o cameră numai pentru ea. O ţineau acolo, cu bărbaţii la un loc, ceea ce nu se mai pomenise până atunci. „Măicuţa" mătura odaia, primea mâncarea la uşă, fierbea ceaiuri şi le împărţea nou-veniţilor, de obicei îngheţaţi. Când venea ora culcării, ne întorceam toţi cu faţa la un perete şi aşteptam până ce ea se dezbrăca, se învelea sub pătură în colţul ei şi zicea: Gata, mulţumesc. Unii legionari însă pretindeau că cei din administraţie o ţin într'adins acolo, ca să le-o arunce în cârcă şi să-i compromită moral. Se pare că în teama lor era ceva adevăr; s'a făcut oarecare scandal pe tema aceasta, proteste şi insinuări dintr'o parte şi din alta, „Măicuţa" a fost trimisă la un spital pentru expertiză medicală şi s'a întors biruitoare cu un certificat de virginitate. Dar îndată după aceasta a fost luată de acolo şi nu s'a mai văzut.

Comisia de triere funcţiona în cancelaria şcolii şi se întrunea, mi se pare, de două ori pe săptămână. Unul din membrii ei era social-democrat şi venea destul de des prin lagăr, se întreţinea cu arestaţii şi căuta să-i recruteze pentru partidul lui. Mi-a dat târcoale şi mie, destul de insistent, dar l-am rugat frumos să mă lase în pace, căci nu vreau să fac nici un fel de politică, ci doar să-mi văd de treburile mele. Oamenii erau chemaţi unul câte unul, zăboveau câte un ceas şi două şi se

întorceau, cei mai mulţi, amărâţi; unii luau drumul puşcăriei, alţii, chiar dacă erau puşi în libertate, plecau cu pietroiul legat de picior: domiciliu obligatoriu.

Pe la sfârşitul lui ianuarie mi-a venit rândul şi am apărut în faţa comisiei. Nici azi nu ştiu dacă scrisoarea Mamei Olga a avut sau nu vreun efect. Eu m'am apărat cât am putut, cerând să fiu lăsat să mă duc la Facultatea de Medicină, unde fusesem admis şi ale cărei cursuri trebuiau să înceapă curând. Magistratul mă asculta cu interes şi simpatie, nici ceilalţi nu se uitau urât. Dosarul trecea de la unul la altul, preşedintele mai şuşotea câte ceva în dreapta şi în stânga. Când s'a pronunţat sentinţa, nu-mi venea să-mi cred auzului: eram pus în libertate, fără domiciliu obligatoriu.

– Du-te, părinte, mi-a zis magistratul, şi ţine-te numai de carte şi nu te amesteca în politică; politica nu e de dumneata, las-o pe seama altora, care ştiu s'o facă.

După cinci luni de pribegie, mai făceam un popas la Polovragi şi luam drumul Sibiului.

Studenţie transilvană

Sibiul devenise cetate universitară şi fremăta de tineret în acel început al anului 1945. Studenţii erau, mai toţi, destul de strâmtoraţi, dar trei ani de război îi învăţaseră cu lipsurile de tot felul şi înfruntau mizeria cu optimismul vârstei.

Mă aciuiasem în căminul preoţesc al Mitropoliei şi făcusem unele demersuri să obţin acolo locuinţă şi masă. Nu izbutisem. După şoaptele unora, pricina ar fi fost faptul că nu eram... ardelean. M'am dus la Poliţie, unde aflasem că se fac repartizări de camere disponibile pentru studenţi, şi am arătat carnetul de la Universitate. Bătrâna săsoaică la care am fost trimis s'a arătat atât de bucuroasă că în camera de la stradă n'o să mai stea ruşi (fusese până acum rechiziţionată de trupele sovietice), încât mi-a cerut o chirie destul de scăzută. Aveam acces la baie şi bucătărie. Bătrâna ţinea o prăvălioară în oraş, ziua lipsea de acasă şi numai foarte târziu mi-a destăinuit că mai avea doi feciori, ascunşi pe undeva prin munţi. Ruşii îi adunau pe saşi de pe unde îi găseau şi-i duceau cine-ştie-unde. De prin ascunzători ieşiseră unii fugari şi alţii intraseră în ele.

Aveam puţini bani, deşi mă bucuram de o bursă. Începuse inflaţia, războiul nu se isprăvise, mâncare nu se găsea. M'am lipit o vreme de cantina Oficiului Poştal (locuinţa mea se afla pe strada Poshen, cam în spatele Poştei), dar am fost poftit afară şi am mâncat apoi la o pensiune particulară, unde mai veneau câţiva elevi de liceu.

Îmi propusesem să mă ţin numai de carte şi să nu mă amestec în nici un alt sector al vieţii studenţeşti. Nu eram primul călugăr care studia Medicina; înaintea mea era părintele Vasile Şortan, un diacon de la mânăstirea Sâmbăta, protejat al mitropolitului Bălan, dar mult mai cunoscute erau cele patru călugăriţe de la Bistriţa; maica Olga Glejaru – care avea atunci vreo patruzeci de ani –

studia în anul şase şi se mândrea că e prima monahie din ţară care peste numai câteva luni va deveni doctoriţă. Dar colegii mei de an, „balicii”, nou-veniţii, încă nu luaseră cunoştinţă de acestea şi se uitau cam miraţi când apăream în amfiteatru şi vedeau că-mi iau note ca oricare student sârguincios. M’am făcut cu adevărat cunoscut şi m’am impus la colocviul de osteologie, pe care l-am trecut cu nota 10; „ştiam o carte turbată”, cum începuse să se şoptească printre cei vreo trei sute de colegi. Şi am devenit chiar popular în sala de disecţie, unde lucrul meu era întotdeauna înainte cu una sau două zile faţă de ritmul general, aşa încât, mai în fiecare dimineaţă, cadavrul pe care lucram devenise obiectul unui adevărat pelerinaj; şi nu o dată eram chemat la alte mese de disecţie spre a-i ajuta pe colegii împotmoliţi în „prepararea” cutărei glande sau cutărui nerv. Disecţia prinsese a mă pasiona atât de mult încât, în schimbul câtorva ţigări (de care era mare lipsă) pe care i le dădeam laborantului Anania, mai-marele cadavrelor din morgă, obţineam câte o mână sau un cap şi lucram suplimentar, în afara orelor de program, mai ales când s’a făcut primăvară şi ţesuturile se alterau repede, din pricina căldurii. Atât profesorul Papilian, cât şi asistenţii săi nu încetau în a ne recomanda să respectăm cadavrele, căci pe ele ne întemeiam toată ştiinţa de a tămădui cândva trupuri vii, dar asta nu-i împiedica pe studenţii neserioşi, abia ieşiţi din pubertate, să facă tot felul de glume pe seama diverselor organe.

Într’o bună zi am fost chemat la o masă din capătul celălalt al imensei săli de disecţie, cu rugămintea de a-i ajuta pe studenţii de acolo să descopere măcar una dintre cele două glande ale lui Bartolin, nişte minuscule unităţi anatomice ascunse în ţesuturile perineale. Pe masa de tinichea era răstignit cadavrul gol al unei femei foarte grase, cu pielea încă albă, cu buzele şi unghiile

rujate, cu picioarele desfăcute ca pe masa ginecologică, gambele fiindu-i priponite, cu sfori, de capătul celălalt al mesei. M'am aşezat pe scaun şi am început lucrul, un lucru dificil, într'adevăr, din cauza grăsimii neobişnuite, şi aşa destul de macerată de încercările neizbutite ale colegilor. În acest timp, ei şedeau potcoavă în spatele meu şi cred că puţini urmăreau cum încerc metoda sondei canelate; cei mai mulţi, destul de gălăgioşi, vorbeau între ei vrute şi nevrute şi s'a găsit unul care să se uite mai bine la cadavru şi să spună, cu gura pân'la urechi, că asta a fost o curvă patentată, că a văzut-o el pe la hotelul Împăratul Traian, că nu fusese o curvă oarecare, ci una de lux, care cerea bani mulţi. El râdea şi alţii se hlizeau, eu între timp am găsit glanda, s'a făcut linişte, le-am explicat, i-am pus să o deseneze pe caiete, i-am îndrumat cum s'o afle pe a doua şi m'am întors la masa mea şi mi-am continuat lucrul. Asemenea solicitări îmi deveniseră o rutină – nu i-am dat nici o importanţă, nu m'am gândit la ea, în ziua aceea nu s'a întâmplat nimic deosebit.

Seara am citit până târziu. Aveam în camera mea, prin bunăvoinţa laborantului Anania, o mulţime de oase şi preparate anatomice, un craniu şi chiar o inimă pe care o păstram într'un borcan cu formol, ca s'o „deschid" în ajunul examenului şi s'o am proaspătă în minte („deschiderea inimii" era una din probele practice cele mai grele).

Într'un târziu m'am culcat şi am avut un vis. Eram într'o splendidă sală de bal, cu pereţi de marmură şi candelabre de cristal, şedeam în spatele barului şi priveam încântat la mulţimea de perechi care dansau. Din mulţime s'a desprins o femeie tânără şi frumoasă, într'o rochie lungă, atât de lungă încât părea că nu merge, ci lunecă pe parchet. S'a oprit în faţa mea, surâzând cu o uşoară amărăciune şi mi-a spus: – Eu sunt femeia pe care ai disecat-o ieri. Colegii dumitale au râs de mine şi au spus că sunt curvă. Am venit să-ţi spun că sunt

o femeie cinstită. Vezi copiii aceştia? Sunt ai mei!... Şi avea doi copilaşi de mână. Apoi a lunecat în mulţime.

M'am trezit terifiat. Am aprins lumina, oasele omeneşti parcă jucau pe masă, craniul clănţănea, inima din borcan începuse să bată. M'am dus în baie şi mi-am dat cu apă rece pe cap, am revenit, nu mă puteam linişti. Mă simţeam vinovat pentru faptul de a fi fost martorul vorbelor necuviincioase ale acelor măgari, fără să-i fi mustrat, fără să-i opresc, fără a le aduce aminte măcar de recomandările profesorului. Am citit Acatistul Maicii Domnului şi numai spre ziuă am aţipit puţin.

A doua zi m'am dus la Facultate, ca de obicei, dar eram tulburat şi simţeam nevoia să mă liniştesc. I-am cerut lui Anania să caute în registrele lui şi să-mi spună numele – dar numai pe cel de botez – al cadavrului de la masa cutare, dar să nu-mi spună absolut nimic altceva, nici un detaliu biografic sau de unde a ajuns acel cadavru în morga Facultăţii; în realitate, cred că-mi era teamă ca nu cumva spusele derbedeului să fi fost adevărate. O chema Maria. Când am trecut la prânz spre casă, m'am oprit la catedrala Mitropoliei şi i-am dat preotului de serviciu toţi banii pe care-i aveam, împreună cu un nume pe o hârtie, s'o pomenească pe femeia aceea atât cât va crede el că merită dania mea. A fost tot ce am putut face.

Profesorului Papilian nu i-am povestit întâmplarea. El era scriitor şi ar fi putut să aibă impresia că am fabricat şi îi „vând" un subiect de nuvelă fantastică. Îl vedeam zilnic în sala de cursuri (făcea admirabile lecţii de anatomie, care mai întotdeauna se isprăveau în aplauzele studenţilor), dar îl vedeam din când în când şi „în particular", în cabinetul său de lucru. Între timp (cred că în refugiul de la Pătrunsa) isprăvisem piesa *Drumur* şi l-am rugat pe profesor să mi-o

asculte. El însuşi era autor dramatic şi fusese director al Teatrului Naţional din Cluj. Piesa mea era lungă, foarte lungă, şi Papilian a avut răbdarea să i-o citesc pe toată, în cinci şedinţe. După câteva comentarii, s'a pronunţat ca un „profesor": la actele unu, doi şi trei mi-a dat 8; la cel de al patrulea, 9; la cel de al cincilea, 10. Media nu ar fi fost chiar rea, dar probabil că nu a constituit o notă de „trecere" un an mai târziu, când am depus piesa, spre reprezentare, la Teatrul Naţional din Cluj (director era Aurel Buteanu) – şi acolo a rămas pentru totdeauna.

De scris literatură nu prea aveam timp, dar mă ispitea biblioteca Universităţii, în care am întreprins o seamă de lecturi metodice; mă interesa în special, la acea vreme, structura tragediei antice. Munceam mult însă la Facultate şi mă zbăteam tot mai greu în lipsuri materiale. Trăiam atât de sărac, încât nu eram în stare să-mi cumpăr o pereche de pantaloni. Încă de la mânăstire îmi confecţionasem una, din două vechi; unui pantalon de culoare cenuşie, pe care îl aveam de la Mitică, şi care era bun numai de la genunchi în sus, i-am retezat burlanele şi i-am înădit două de la un pantalon negru, care era bun doar de la genunchi în jos. Se părea deci că am pantaloni negri la dulama neagră, iar de dulamă nu mă dezbrăcam decât când eram singur, în cameră. În primăvară nu mai aveam bani nici de mâncare, nici de chirie, făcusem datorii, şi am scăpat de ele împrumutând o maşină de scris de la domnul Vătăşescu, secretarul Facultăţii de Litere, şi dactilografiind, în şapte exemplare, un curs foarte rar, de Epidemiologie, pentru care studenţii anului şase umblau cu gura căscată şi pe care l-am vândut cu preţ bun. Pentru unele relaţii în Universitate (cum era aceea cu domnul Vătăşescu) mă ajutaseră colegele mele călugăriţe, pe care le vizitam din când în când în căminul lor de la etajul unei case a Mitropoliei. Acolo o vedeam şi pe maica Artemia, ai cărei ochi se

făcuseră parcă mai codaţi şi cu care aş fi voit, de s'ar fi putut, să stau de vorbă în doi. Uneori mă conducea până pe scară şi-mi făceam iluzia că mi-a strâns mâna mai mult decât s'ar fi cuvenit. Că inima mi-o strângea, eram sigur.

Izbutisem să mă ţin departe de organizaţiile şi asociaţiile studenţeşti, nu mă amestecam nicicum în viaţa publică şi eram hotărât ca, din acest punct de vedere, să rămân un necunoscut. Balicii, neserioşi şi necopţi ca toţi balicii, se organizau şi dezorganizau în diverse comitete de an, şi-mi aduc aminte că era unul, Covrig, care se agita amarnic să se impună, dar colegii lui îl luau în râs şi-l fluierau. Se apropia sfârşitul anului universitar şi s'a iscat o problemă gravă, deblocarea examenelor. Cursurile începuseră târziu, studenţii nu avuseseră timp să-şi însuşească toată materia şi cereau conducerii Universităţii să le admită a-şi da o parte din examene în iunie şi restanţele în toamnă. Eu însumi nu mă simţeam îndeajuns de pregătit, darmite ceilalţi, care îşi mai cheltuiau o parte din vreme pe la petreceri şi pe stadioane. Din anul întâi se trimiseseră la rectorat două delegaţii şi amândouă se întorseseră fără rezultat. Sesiunea examenelor se apropia, pe unii îi prinsese disperarea şi-i blamau pe delegaţi că sunt neserioşi şi nu se pricep să pună problema. Se căuta un şef de delegaţie, cu prestigiu şi oarecare maturitate. Ochii au început să cadă pe mine, eu dădeam înapoi, sub diferite pretexte, decis să nu mă amestec şi să împărtăşesc şi eu, oricare ar fi, soarta tuturor. Îmi aduc bine aminte, plecasem de la cazarma Dragalina, coboram pe strada Octavian Goga, când m'au ajuns din urmă mai mulţi colegi, trimişi în grabă de alţii. Atât m'au rugat şi atât au insistat şi atât au argumentat încât, până la urmă, mi-am călcat pe inimă şi le-am făgăduit că voi merge în fruntea următoarei delegaţii. Şi am fost, chiar a doua zi, la rectorat şi am pledat cauza şi m'am întors în amfiteatru cu mare izbândă, ceea ce

i-a făcut pe colegii mei să izbucnească în aplauze şi să se uite la mine ca la un salvator. În fond, fusese vorba de un rol inocent, de un simplu episod al vieţii academice. Dar el îmi adusese, dintr'odată, o imensă popularitate. Nu o dorisem, dar ea venise. Şi avea să mă urmărească, eroic, la Cluj – şi, dureros, încă mulţi ani după aceea.

* * *

Toată vericica am stat în mânăstire şi mi-am pregătit examenele restante pentru toamnă. Manualele mele, groase şi foarte complicate, unele în franţuzeşte, stârneau admiraţia părinţilor din chinovie. Le şopteau vizitatorilor: Vedeţi, părintele acela o să fie doctor, studiază medicina. Mai greu s'au deprins cu broaştele care le invadaseră beciul de sub bucătărie, prinse pe Olteţ de Moş Păpurică şi aduse, în schimbul câtorva gologani, pentru experienţele mele de Fiziologie. Dar nicicum nu s'au învoit să vadă pân'la capăt cum prind câte o broască din beci, o răstignesc cu ace pe o scândură, îi distrug sistemul nervos răsucindu-i un ac prin craniu şi prin măduva spinării, îi deschid pieptul cu bisturiul şi îi leg inima la jumătate cu o aţă, ca s'o urmăresc cum bate într'o parte şi stă în cealaltă. În realitate, nici mie nu-mi făceau plăcere aceste exerciţii de cruzime, dar mă angajasem pe un drum şi mergeam pe el. Mai mult, Fizica şi Chimia, discipline care – alături de Matematici – îmi fuseseră cele mai urâte în şcoală, îmi deveniseră acum o adevărată pasiune şi simţeam chiar plăcere să visez legăturile ciclice ale acidului alfa-amino-beta-para-oxi-fenil-propionic...

Părintele Casian venise într'o zi de la cooperativă, în sfârşit, după nu ştiu câte luni de lipsă, cu raţiile de zahăr pe cartelă. Cum zahărul era „tos" şi nu se dădeau la cooperativă pungi, îi împrumutasem servieta mea şi el venise cu ea plină. După masă, din vorbă în vorbă, le povesteam părinţilor cum îi dădeam tizului meu

câteva ţigări şi plecam de la el cu servieta plină de oase.

– Care servietă? au întrebat ei deodată, cu mustăţile lăsate'n bărbi.

– Asta, că alta n'am, am răspuns eu, inocent.

Pe loc mi s'au oferit toate raţiile de zahăr, să le mănânc sănătos!

Altfel, o duceam bine cu părinţii. În vara aceea ni s'a sporit chinovia cu un novice neaşteptat. Într'o noapte a bătut în poartă un bărbat cu părul şi mustăţile albe, cu un geamantan în mână, şi a cerut adăpost mai îndelungat. Stareţul l-a primit cu bunăvoinţă şi curând a aflat că străinul era Ion Buzdugan, fost membru în Consiliul Naţional pentru realipirea Basarabiei la Patria-Mumă, după primul război mondial. Se credea – sau poate chiar era – urmărit de ruşi, părea foarte speriat şi se ruga de ajutor. Stareţul i-a dat o chilie, l-a îmbrăcat într'o rasă, l-a pus să-şi lase barbă, l-a învăţat să îngâne răspunsuri la strană, şi astfel nou-venitul era cunoscut drept „fratele Ion". Într'o seară, nu ştiu ce treabă a avut stareţul cu el şi l-a găsit în chilie îmbrăcat într'o frumoasă pijama de mătase.

– Ce faci, domnule, vrei să te nenoroceşti? Arunc'o pe foc, acum, în faţa mea!

Şi i-a dat o cămaşă de tort. Buzdugan era şi poet, avea la el un volum de versuri premiat de Academia Română, versuri despre care părintele Bica spunea că trebuie să fi fost luate de prin cărticelele de cântece ale Oastei Domnului:

Sus, sus, Maică, sus,
Lângă Pruncul tău Isus...

Omul îmbătrânea cu conştiinţa că e un mare poet şi mă prindea o tristeţe adâncă la gândul că şi eu aş putea să îmbătrânesc cu aceeaşi conştiinţă. Bătrânul a stat adăpostit în mânăstire până ce s'au

mai limpezit vremurile, apoi a lepădat rasa şi barba şi a plecat la casa lui din Bucureşti. Mult mai târziu am aflat că murise.

* * *

În toamna lui 1945, Universitatea „Regele Ferdinand" revenise la Cluj. Transilvania fusese eliberată de sub ocupaţia maghiară, frontul înainta spre Berlin, mulţi tineri erau demobilizaţi şi veneau în cârduri spre sălile de cursuri, unii să înceapă, alţii să-şi termine studiile întrerupte.

În anul doi de Medicină ne făcuserăm şase sute de studenţi, numeroşi în amfiteatre, numeroşi în laboratoare şi în sălile de disecţie. Clujul a fost întotdeauna cetate universitară şi viaţa lui adevărată fremăta numai prin studenţime. Tinerii erau voioşi că se întorc din pribegie, cântau *Clujule, măi Clujule*, petreceau zgomotos prin tavernele cu bere şi se întorceau acasă seara, târziu, zgomotoşi pe sub obloanele trase ale ungurilor.

Încă de la Sibiu mă împrietenisem cu clujenii Nelu şi Sandu Racolţa, gemeni, talentaţi la muzică, colegi de an cu mine la Medicină, şi ne înţeleseserăm ca de îndată ce Universitatea se va întoarce la Cluj să locuiesc şi să mănânc la ei. Tatăl lor era intendent la Administraţia Financiară şi avea pentru copiii lui o cameră potrivită, cu fereastra la stradă, unde a pus un pat şi pentru mine. Fraţii Racolţa erau greco-catolici, eu eram ortodox, şi ne-am înţeles să ne rugăm în cel mai adevărat spirit ecumenic, fiecare la crucifixul şi la icoana lui. Doamna Racolţa gătea bine, mâncam toţi în bucătărie. Ne pregăteam temeinic examenele restante; fiecare citea pentru el, apoi aveam o şedinţă cu „întrebări-încuietoare".

Eram plin de putere şi avânt, optimist, cutezător. M'am înscris şi la Academia Teologică, în anul doi, cu oarecare scutire de frecvenţă, cu obligaţia

adică de a asista la cursuri atunci când sunt liber de la Medicină.

Fraţii Racolţa cântau frumos la vioară (pentru un ban, dădeau chiar şi „concerte” la un cinematograf, în pauză) şi, aducându-mi aminte că la seminar luasem şi eu lecţii de „violină”, cred că m’a prins un fel de gelozie pe talentul lor. Era totuşi, bănuiesc, şi o ambiţie mai veche, căci îmi adusesem şi vioara cu mine, din care „îi ziceam” din când în când, la mânăstire. M’am hotărât ca, în paralel cu Medicina şi Teologia, să studiez şi vioara. Se vede că nerăbdarea era atât de mare încât nu am mai aşteptat să se întoarcă de la Timişoara, din refugiu, conservatorul românesc şi m’am înscris la cel maghiar, unde am fost repartizat la profesorul Marcosz. Făceam progrese repezi, dascălul m’a promovat, după numai câteva luni, în anul doi.

Cu trei şcoli în paralel, găseam timp şi pentru literatură. Victor Papilian îşi reînfiinţase vechiul cenaclu literar, ale cărui şedinţe se ţineau, în lipsă de un loc mai bun, în casa ospitalieră şi încăpătoare a părintelui Florea Mureşan, preot de ţinută excepţională, cărturar, autorul unei prezentări a lui Varlaam, posesor al unei bogate biblioteci de cultură generală. Soţia sa, Eugenia Mureşan, era o femeie de o rară distincţie, calitate esenţială, fără de care frumuseţea ei ar fi rămas doar frumuseţe. Autoare a unui volum de nuvele, publicat la Cluj în vremea ocupaţiei maghiare, ea avea şi darurile unei amfitrioane superbe, aşa cum trebuie să fi fost, pe vremuri, cele ce creaseră „salonul francez”. În casa soţilor Mureşan l-am cunoscut pe Ion Luca şi, mai apoi, pe Lucian Blaga. Dar obişnuiţii cenaclului erau – din câţi îmi mai amintesc şi în afară de inegalabilul Victor Papilian – Ion Cârja-Făgădaru, Zorica Laţcu, Francisc Păcuraru, Titus Ţifu, un oarecare Donică Oprea şi alţi câţiva pe care i-am uitat. Zorica Laţcu – devenită, mai târziu, Maica Teodosia, în

mânăstirea Vladimireşti – suferea de o foarte ciudată boală, cu rădăcini atavice, care-i dădea aparenţa unei femei dezechilibrate în vorbă şi gesturi, dar versurile şi le citea frumos, chiar foarte frumos, mai ales când se aşeza în faţa căminului, pe covor, cu paginile şi obrazul în lumina focului. Pe lângă o minte foarte lucidă şi o bogată cultură clasică, Zorica avea şi un talent real, unul dintre talentele pierdute, risipite, alungate în anonimat.

Se reînfiinţase şi Asociaţia Scriitorilor Români din Ardeal, al cărei preşedinte era tot Victor Papilian şi în care fusesem cooptat şi eu, ca membru. La şezătorile literare publice venea şi Ion Agârbiceanu, înalt, cu barba solemnă, şi citea fragmente din prozele sale. Asociaţia a organizat şi două turnee literare, la Dej, Năsăud şi Prundul Bârgăului, în care eu aveam un mare succes de public cu poezia „Deochi”...

Funcţionau în Cluj şi două asociaţii studenţeşti cu caracter religios, una a ortodocşilor şi o alta a uniţilor. Fusesem ales vicepreşedinte al celei dintâi şi lucram cu un comitet de băieţi foarte buni, dedicaţi cauzei creştine şi deschişi unui spirit de ecumenism local. Ne cunoşteam cu colegii greco-catolici în sălile de cursuri, în laboratoare sau în micile pensiuni şi aveam timp să ne discutăm problemele comune, simţindu-ne datori, şi unii, şi alţii, să punem preţ mai mare pe ceea ne unea şi mai mic pe ceea ce ne despărţea. Duhul acesta era încurajat şi de prietenia – foarte evidentă – dintre cei doi episcopi locali, Nicolae Colan şi Iuliu Hossu, care mergeau împreună la teatru sau la unele şezători literare şi-şi spuneau „frate”. Aşa se face că cele două asociaţii au început să-şi trimită una alteia delegaţi care să participe le unele şedinţe. Totul a culminat cu o „Adunare Generală a Studenţilor Creştini” – formulă care nu mai fusese folosită de dinainte de război –, ţinută în ziua de 25 martie 1946 (Bunavestire) în sala Colegiului Academic, în prezenţa celor doi episcopi.

Entuziasmul a fost general, se puneau premisele unui ecumenism al dragostei şi cooperării, şi, poate, instinctiv, al unei apărări comune faţă de vremurile care începeau să mijească.

În casa Racolţa n'am stat mult, poate până pe la Crăciun. Cei doi fraţi gemeni obişnuiau să se certe des, se înjurau de mamă, se băteau cu pumnii şi se ameninţau cu cuţitul şi nu admiteau intervenţiile mele împăciuitoare. Pe de altă parte, banii mei erau tot mai puţini, rămăsesem în urmă cu plata chiriei şi a mâncării, hrana era scumpă, bătrânii mi-au dat să înţeleg că nu mă pot ţine pe credit. M'am mutat într'o cămăruţă la nişte gazde de pe dealul Feleacului. Nu aveam acces la bucătărie şi mi se atrăgea atenţia că exerciţiile mele la vioară – plicticoase şi gălăgioase, ca orice exerciţii – nu le făceau plăcere gazdelor. La cantina Universităţii se servea o singură masă pe zi, care costa 110.000 lei lunar, în timp ce bursa era de 90.000; ţara se afla în plină inflaţie, pâine nu se găsea nicicum, micile pensiuni puteau oferi ceva mâncare, dar fără pâine. Cum catedrala Episcopiei avea raţie specială de făină pentru prescuri, mă înţelesesem cu paracliserul şi cumpăram de la el prescurile nevândute la biserică, ceea ce însă nu se întâmpla atât de des pe cât aş fi dorit; credincioşii aveau suficientă evlavie şi plăteau liturghii zilnice. O „fuguţă" până la părinţii mei, în Vâlcea, nu fusese în stare să mă aprovizioneze decât cu o traistă de mălai şi o alta de prune uscate. Cum gazdele mele nu mă lăsau să folosesc bucătăria, solicitam bunăvoinţa unui prieten, Titel Oprea, ofiţer de artilerie antiaeriană, care locuia prin apropiere; soţia lui îmi îngăduia să folosesc bucătăria lor, făceam câte o mămăligă mai mare, o înveleam cu un prosop şi plecam cu ea în braţe, pe un ger de crăpau pietrele, să o legumesc în intimitate, acasă, cu prune uscate.

Într'o bună zi mergeam pe stradă şi mi s'a părut că unul e mai sărac decât mine şi am scos tot ce

mai aveam în buzunar şi i-am dat. Nu mi-a părut rău, dar îndată după aceea m'a cuprins un fel de descurajare. Nu mai aveam nimic şi, pe cel puţin o lună, nu mai aşteptam nimic. Leafa de la mânăstire se dusese, porţia de la Mitică se cheltuise, o mică raţie de la soţii Tetrat nu mai era demult... A doua zi, întorcându-mă de la cursuri, mi-au spus gazdele că mă căutase factorul poştal cu un mandat. Nu-mi imaginam de unde putea să fie; repet, nu aşteptam de la nimeni nimic. Am fugit la Poştă. Mandatul – cu o sumă modestă de bani, dar cât de preţioasă, Doamne! – era de la... părintele Veniamin, schimnicul de la Pătrunsa! Bătrânul – după cum am aflat mai târziu – se gândea într'o dimineaţă la mine, ce-oi mai fi făcând, cum m'oi descurca, şi deodată s'a hotărât să-mi trimită pensia lui pe o lună, printr'un cioban care tocmai cobora spre Bărbăteşti. Am socotit întâmplarea aceasta ca o adevărată minune.

Ajutorul părintelui Veniamin era, totuşi, temporar – şi curând, pe măsură ce creştea inflaţia, situaţia mea financiară devenea tot mai critică. Mălaiul se isprăvise, prune nu mai aveam. Am început să caut o „meditaţie" şi, prin mijlocirea domnului Vătăşescu, secretarul general al Universităţii (fratele celui de la Litere), a cărui soţie era profesoară la un liceu, m'am angajat să merg în fiecare seară tocmai în Mănăştur şi să fac lecţii cu un băieţel, într'o familie, în schimbul cinei. Munceam enorm, dormeam două-trei ore pe noapte, dar mă menţineam optimist.

De cum s'a făcut primăvară, m'a chemat profesorul Iuliu Haţeganu şi m'a numit „confesor al Parcului Sportiv". Parcul Sportiv al Universităţii, ctitorit de el în memoria unui copil mort, avea şi o bisericuţă în stil moţesc, pe care ungurii o profanaseră în vremea ocupaţiei. Profesorul o restaurase şi voia s'o pună la dispoziţia studenţilor creştini, cu slujbe alterantive, o Duminică în ritul ortodox şi alta în cel greco-

catolic (Haţeganu însuşi era unit). Nu putea să ofere nimănui vreo plată. Misiunea mea era aceea de a mă ruga când de un preot ortodox, când de unul unit, să vină în Parcul Sportiv, cu tot ce era de trebuinţă, şi să facă o slujbă (eu eram numai diacon). În schimbul acestui serviciu, profesorul – care cunoştea de la domnul Vătăşescu în ce greutăţi mă zbat – mi-a oferit o cameră în casa din mijlocul Parcului, ceea ce pentru mine era un mare noroc. Camera mea se afla la parter, tot la parter trăia îngrijitorul Parcului cu familia lui, iar la etaj locuia Ion Moina, faimosul campion european de alergări la suta de metri, pe atunci un fel de cobai al profesorului Grigore Benetato, care îi prescria fiece gram de alimentaţie şi îi urmărea, ştiinţific, randamentul. Moina vedea că vin acasă tot noaptea târziu, că încă mai citesc după aceea, că dorm pe apucate, şi se luase de gânduri.

– O să te nenoroceşti, părinte, îmi spunea el; stai cu plămânii în aburul de formol din sălile de disecţie, în otrăvurile din laborator, vii acasă şi te vâri cu nasul în praful cărţilor, cocoşat pe masă, ba mai şi fumezi.

Moina se scula foarte de dimineaţă, ca şi mine, îşi făcea exerciţiile de alergare pe alei, şi a tot stat de mine până m'a înduplecat să mă ţin după el. De alergat n'am învăţat să alerg, dar din toată treaba aceasta am căpătat o deprindere: de îndată ce mă sculam, mă aruncam în marea piscină de lângă casă şi înotam în apa rece, preţ de zece minute; „sportul" acesta îmi făcea plăcere şi mă reda proaspăt unei zile de muncă. Lui Moina i-am fost recunoscător prin aceea că-i împrumutam vioara mea, s'o scârţâie şi el, în odaia lui de la etaj.

Generaţia academică Cluj ’46

Toate ar fi fost bune, în ceea ce mă privea, dacă între timp nu s’ar fi reînfiinţat vechea Societate Academică „Petru Maior” (a tuturor studenţilor de la Universitatea Daciei Superioare) şi nu s’ar fi ţinut alegeri de comitet pe ani de Facultate. Eram hotărât să nu mă amestec. Când s’au adunat colegii pentru alegerea preşedintelui anului doi de Medicină, pe tablă figurau numele a trei candidaţi (dintre care cel mai important şi cu mai multe şanse părea a fi Covrig). Plutea în sală oarecare confuzie, alegătorii nu păreau deloc entuziasmaţi de candidaţii lor. Atunci au dat cu ochii de mine şi şi-au adus aminte cu cât succes îi reprezentasem cu un an înainte, la Sibiu, când cu deblocarea examenelor. Mi-au propus să-mi înscriu candidatura – n’am vrut. Au stăruit şi m’am încăpăţânat. O fată s’a ridicat dintr’o bancă şi mi-a scris numele pe tablă, cu creta. Eu am protestat şi am ieşit din sală, făcându-mi de lucru în laborator. Peste o jumătate de oră eram anunţat că fusesem ales preşedintele anului doi de Medicină, cu peste patru sute de voturi contra cinci. Am avut slăbiciunea să cedez.

Şi poate că, până la urmă, nu a fost o slăbiciune. Cutezanţa mea de a studia Medicina izvorîse din dorinţa de a-i fi de folos omului. Principalul obiectiv al Centrului „Petru Maior”, la vremea aceea, era unul de asistenţă socială. Existau foarte mulţi studenţi săraci, bursele – câte erau – deveniseră foarte mici în raport cu preţurile (inflaţia era în continuă creştere), cele două cămine de băieţi şi unicul de fete erau cu totul neîndestulătoare, nu se găsea pâine, nu erau medicamente. Pe toate acestea mi le-am pus în faţă în secunda când am acceptat alegerea, şi confirmarea avea să vină curând. Una din primele mele misiuni din partea Centrului Studenţesc a fost aceea de a mă duce în delegaţie la Bucureşti,

împreună cu un alt student, din anul trei, Piţurcă, şi a-i solicita ministrului Sănătăţii medicamente gratuite pentru studenţi. S'a întâmplat că am izbândit (m'am întors cu o impresionantă cantitate de medicamente), ceea ce a făcut ca prestigiul meu să sporească. Puneam la cale – pentru strângerea unor fonduri de asistenţă – formarea unei orchestre studenţeşti (fraţii Racolţa se oferiseră printre primii), organizarea unor concerte şi chiar a unor spectacole de teatru. Preşedintele Centrului era Marcel Bănicescu, din anul şase de Medicină, om cu destulă aplecare spre nevoile altora.

Nu e mai puţin adevărat însă că exista în Cluj şi o viaţă politică a Universităţii. Deşi la guvernare existau încă cele patru partide – aşa-numitul guvern „de largă concentrare democratică", sub preşedinţia lui Petru Groza –, balanţa puterii înclina evident spre comunişti. Universitatea – autonomă pe atunci – era condusă de Senatul Universitar, dar câteva din funcţiunile ei cheie fuseseră ocupate de comunişti: rector era profesorul Emil Petrovici, în locul lui Iuliu Haţeganu; Papilian fusese demis de la decanatul Facultăţii de Medicină şi pe locul lui se instalase Mihai Kernbach; Facultatea de Litere se pomenise la conducere cu profesorul Constantin Daicoviciu, despre care se spunea – de către cei care-l cunoşteau – că în 1940 purtase cămaşă verde. De altfel, aceştia erau singurii profesori comunişti din toată Universitatea. Studenţii comunişti erau destul de puţini şi destul de timizi, aproape că nu se arătau la vedere. În schimb erau foarte mulţi ţărănişti, activi, „înfocaţi" (aveau puternice servicii de voluntariat pentru difuzarea ziarului *Dreptatea*), ceva mai puţini liberali. Continuam să rămân periferic vieţii politice, în general nu mă interesa, nu aveam timp să citesc ziarele. Profesorul Papilian, care-mi cunoştea „trecutul" şi părea îngrijorat de „schimbarea vremurilor", mă sfătuise să fac un act de oportunism şi să mă înscriu în

Partidul Social-Democrat (partid în care şi el s'a înscris, ceva mai târziu, pentru simpla raţiune că-l rugase insistent Titel Petrescu, cu care fusese coleg de şcoală; această cesiune avea să-l coste pe marele profesor şi scriitor un an de puşcărie, minarea carierei şi a sănătăţii, moartea în anonimat). Într'o bună zi mi-am luat inima în dinţi şi am urcat scara unei clădiri pe care văzusem scris „Sediul Partidului Social-Democrat". Pe sală nu era nimeni, doar uşi în dreapta şi în stânga şi, dincolo de ele, voci. Înainte de a mă hotărî să intru undeva, m'am întrebat: – Ce cauţi tu aici, de ce nu-ţi vezi de treabă?... Şi m'am întors din drum şi am coborât scara în vârful picioarelor, nu cumva să iasă cineva, să mă întrebe ce doresc şi să-i spun pentru ce venisem[5].

Aveam impresia – destul de vagă, de altfel – că printre studenţi există şi o organizaţie legionară. Stând odată la masă într'o pensiune modestă de pe strada Andrei Mureşanu, un oarecare student s'a apropiat de mine, mi-a dat a înţelege că ştie câte ceva din păţaniile mele şi, cu foarte multă prudenţă, călcând abil pe ambiguităţi, m'a „tatonat" dacă n'aş fi dispus să activez într'o organizaţie de dreapta, clandestină, evident legionară. De cum am priceput de ce e vorba, i-am retezat-o scurt, şi de atunci nu l-am mai văzut. De abia peste cincisprezece ani aveam să aflu că la Cluj exista, într'adevăr, pe atunci, o organizaţie legionară studenţească şi că toţi membrii ei au fost descoperiţi şi arestaţi în mai 1948. Dar o altă indicaţie despre existenţa ei aveam s'o am ceva mai devreme.

Dincolo şi peste împărţirile politice, viaţa academică a Clujului era dominată, fără doar şi poate, de suflul românesc, naţionalist, monarhic, inexpres, dar vădit opus comunismului care se instala în posturile de conducere. Principalele autorităţi, tot comuniste – Vasile Pogăceanu la Prefectură şi Gheorghe Crăciun la Chestura de

Poliţie –, supravegheau îndeaproape viaţa studenţească şi duceau – mai ales chestorul prim – o politică de prudenţă. Studenţii, ca toţi tinerii, se întărâtau repede şi, dacă erau bruscaţi, puteau da uşor naştere unor tulburări publice de proporţii.

Şi totuşi, în acel Cluj al primăverii lui 1946, nu comunismul era principala preocupare a vieţii academice (exista o credinţă şi o încredere generală că puterile occidentale vor restaura democraţia de tip clasic), ci problema ungurească, problemă veche şi reînnoită acum, când stăpânirea maghiară fusese alungată din nordul Ardealului. Dacă românii se întorceau „acasă" şi trăiau din plin sentimentul biruinţei, ungurii nu ezitau să-şi arate duşmănia faţă de această victorie şi să popularizeze, printre ai lor, ideea că biruinţa românească e trecătoare şi că Ardealul va fi redat Ungariei pe cale diplomatică. Maghiarii contau enorm pe relaţiile lor cu Occidentul, îşi trimiseseră emisari prin mai toate ţările apusene şi aşteptau cu încredere Conferinţa de Pace de la Paris. Refuzau să vorbească româneşte în localurile publice, înjurau pe limba lor şi nu o dată s'au petrecut acte de provocare directă asupra studenţilor care purtau o panglică tricoloră la butonieră. Confruntările acestea, dintre români şi maghiari, cele mai multe la nivelul studenţesc, creaseră o anumită tensiune în atmosfera generală a oraşului. După câte aflam şi eu, scandalurile se consumau cu deosebire prin berării şi localurile de noapte, şi era de ajuns ca un ungur să scape o sudalmă pentru ca să înceapă o bătaie cu pumnii şi cu scaunele, din care Bimbo ieşea întotdeauna victorios. Acest Bimbo era student prin anul trei la Medicină, o namilă de doi metri înălţime şi două sute de kilograme în greutate, cu faţa pururi jovială şi pumnul veşnic greu; era un „erou" despre care se vorbea mai în toată ziua. Scandalurile se soldau cu câteva arestări; împricinaţii (mai ales studenţii români, şi aici era toată buba) erau duşi la poliţie, ţinuţi toată

noaptea, tunşi chilug şi eliberaţi în zori. Numărul „tunşilor” era în creştere, aceştia protestau împotriva chestorului Crăciun, continuau să se bată şi se întorceau noaptea târziu pe la cămine strigând pe stradă „Kali”, numele unei zeiţe a răzbunării dintr’un film la modă. Ungurii le aruncau înjurături printre obloane şi uneori le vărsau în cap conţinutul oalelor de noapte.

Întărâtarea studenţilor venea şi de acolo că autorităţile – atât ale oraşului, cât şi ale Universităţii – manifestau destulă ambiguitate în atitudinea lor faţă de problema ungurească. Mai mult, se dovedeau deseori părtinitoare în favoarea maghiarilor, ceea ce făcea să se spună că, în fond, „oficialii” nu cred în perpetuitatea stăpânirii româneşti în Ardeal şi-i menajează pe unguri spre a nu se pune rău cu ei.

Cu două zile înainte de Zece Mai, studenţimea a fost convocată în Colegiul Academic pentru o consfătuire cu autorităţile, în legătură cu marea defilare. Prefectul Pogăceanu, după o introducere, a început să vorbească despre Partidul Comunist şi a fost întrerupt şi fluierat; tot aşa a făcut şi profesorul Petrovici, şi i s’a întâmplat la fel. Mai diplomat s’a dovedit chestorul Crăciun, care a evitat politicul şi s’a referit numai la sentimentul naţional şi ordinea publică. Omul îi auzea bine pe studenţi cum scandează

Vom veni de Zece Mai
pentru regele Mihai

şi nu avea interes să se complice. Deodată însă ochii studentului Piţurcă au căzut pe o pânză drapată care acoperea ceva pe un perete. S’a repezit la locul cu pricina, a smuls pânza şi a dat la iveală, modelată în basorelief, stema naţională ungurească. Toată sala s’a făcut un urlet, oficialii

au dispărut de pe scenă, Piţurcă a găsit nu ştiu unde o lopată şi a sfărâmat stema care – se vedea bine – era păstrată pentru eventualitatea că ungurii se vor întoarce la stăpânire.

Din cauza acestui incident, premisele manifestaţiei de Zece Mai deveneau incerte. Bănicescu ne-a convocat pe toţi preşedinţii de an şi am hotărât ca noi să defilăm nu laolaltă, ci fiecare în fruntea anului respectiv, ca să putem controla mai bine ordinea; numai preşedintele Centrului avea să defileze în frunte, după profesori, purtând pe piept eşarfa ce se păstra, mi se pare, din vremea lui Goga (Centrul Studenţesc „Petru Maior" luase fiinţă la Budapesta). Aveam o singură problemă, cu profesorul Daicoviciu. Comuniştii, câţi erau, nu se manifestau ca atare în public, nu aveau uniforme, nu strigau lozinci. Numai Daicoviciu obişnuia să defileze cu pumnul stâng ridicat – salutul comunist –, ceea ce era socotit un act de provocare şi stârnea reacţii. Am avut misiunea delicată, din partea Comitetului, ca înainte de începerea defilării să mă duc la coloana profesorilor şi să-l conving pe Daicoviciu ca, de dragul ordinii şi al păcii, să renunţe la salutul său provocator. A fost greu, dar până la urmă mi-a făgăduit. Şi s'a ţinut de cuvânt. Chestorul a putut să raporteze, la sfârşitul acelei zile, că defilarea de Zece Mai la Cluj a decurs în perfectă ordine. Mersesem şi eu, în rasa mea monahală, în fruntea anului doi de Medicină şi, în afară de aceasta şi de entuziasmul de pe margini, îmi amintesc de o mare manifestaţie de simpatie a studenţilor faţă de generalul Atanasiu, comandantul garnizoanei şi erou de pe frontul de răsărit, al cărui automobil a fost luat pur şi simplu pe mâini şi purtat în triumf, cu motorul încă pornit. *O, tempora!...*

La scurtă vreme după aceea, posturile de radio au anunţat, într'o seară, că marile puteri, în consultările pregătitoare asupra Conferinţei de Pace, îi recunoscuseră României drepturi suverane

asupra Ardealului. Ca la o comandă, toată studenţimea a ieşit în stradă, de prin cantine (era la vremea cinei), din cămine, din case particulare, din berării şi din parcuri şi, în numai o jumătate de ceas, coloane imense se îndreptau, manifestând victorios, spre catedrala ortodoxă. Cred că eram în bibliotecă la ora aceea. M'am amestecat în mulţime, cuprins şi eu de fiorul mândriei naţionale, şi m'am pomenit în piaţa Teatrului Naţional, care era o mare de capete. Toate clopotele băteau puternic. Pe treptele catedralei s'a ivit bătrânul preot Laurenţiu Curea – care nu părăsise Clujul în vremea ocupaţiei maghiare –, cu o făclie în mână şi doi diaconi alături. Mulţimea s'a aşezat în genunchi şi a prins a cânta *Hristos a înviat* cu atâta putere încât părea că se deschide cerul. Bătrânul preot a rostit doar câteva cuvinte:

– Studenţi, acum patru ani, eu am fost cel ce v'am urmărit în drumul pribegiei; dau mărire lui Dumnezeu că tot eu sunt cel ce vă primeşte acum; bine aţi venit, trăiască România Mare!

La o fereastră a reşedinţei sale, de alături, apăruse şi episcopul Nicolae Colan, mult încercat, şi el, în vremea ocupaţiei. I s'a făcut o imensă manifestaţie de simpatie; mulţimea s'a încolonat şi i-a trecut pe sub fereastră, după care s'a îndreptat spre reşedinţa episcopului Iuliu Hossu, pe Calea Moţilor. Din mers, am fost împins în fruntea coloanei. Ne-am ales repede o delegaţie şi am cerut să fim primiţi de episcop. Acesta a ieşit cu noi în balcon.

– Prea Sfinţite, i-am spus, studenţimea română a venit să şteargă scuipatul unguresc de pe obrazul Prea Sfinţiei Voastre.

Şi i-am sărutat obrazul şi mâna, în ovaţiile celor de faţă. (Mult mai târziu, când l-am reîntâlnit pe episcopul Hossu la mânăstirea Căldăruşani, unde se afla în surghiun, el şi-a amintit cu mare emoţie de această scenă.)

Studenţii s'au grămădit apoi în Piaţa Matei Corvin, au scos toţi lăutarii de prin cârciumi şi au jucat toată noaptea.

Toate acestea însă trezeau ecouri furioase în resentimentele ungurilor. Studenţii nu ignorau că se pune ceva la cale, deşi nu ştiau precis ce anume. Concentrări masive de maghiari deveneau evidente în fabrica Dermata şi în atelierele CFR. Mai mult, se spunea că majoritatea veniseră recent din Ungaria (Petru Groza deschisese temporar frontiera de vest) şi toţi posedau carnetul roşu al Partidului Comunist. Provocările de pe stradă erau tot mai multe. În una din desele lui altercaţii cu studenţii, profesorul Daicoviciu îi ameninţase odată, chiar în sala de curs:

– O să pun eu muncitorii de la Dermata pe voi!

Ameninţarea s'a ţinut minte.

Se apropia sfârşitul anului universitar, absolvenţii de la Medicină urmau să-şi facă tradiţionala defilare pe arterele principale ale oraşului, în frunte cu un profesor „şef de promoţie" – care purta, ca ei, şapca roşie de Heidelberg –, cu flori aruncate înainte-le, cu procesiune la Alma Mater. Dar unele informaţii îi preveniseră că ungurii de la Dermata ar vrea să folosească această defilare pentru o provocare masivă; scontau pe un scandal mare, cu bătăi în stradă, care să fie fotografiate de agenţii lor speciali şi trimise astfel pe masa Conferinţei de Pace, spre a dovedi, negru pe alb, că elementul maghiar e persecutat şi terorizat de români. Ştiam de la Bănicescu şi de la alţii că mari dispute s'au petrecut atunci între studenţii anului şase: unii, cu duh de înţelepciune, erau de părere să se renunţe la defilare, planul ungurilor urmând să fie astfel dejucat; alţii susţineau că nu tocmai promoţia lor avea să rupă o tradiţie care se menţinea vie, din generaţie în generaţie, de la începuturile Universităţii. Până la urmă a biruit înţelepciunea, dar acea promoţie a anului 1946 a fost cea mai

abătută şi mai tristă din câte se pot imagina. Singura mângâiere a noilor medici era că făcuseră un sacrificiu de dragul interesului naţional.

Către acel sfârşit de mai mă întorsesem dintr'un turneu literar la Năsăud şi aflasem că Marcel Bănicescu, preşedintele Centrului Studenţesc, căzuse bolnav în spital. Pentru după-amiaza zilei de 29 mai, Comitetul hotărâse o Adunare Generală a studenţilor, la Colegiul Academic, pentru adoptarea unor măsuri în legătură cu planul de asistenţă. M'am dus la spital, împreună cu alţi câţiva din Comitet – cred că mai erau cu mine Piţurcă, Stoican şi Rednic de la Medicină, Suciu de la Filosofie, Mureşan de la Drept – să-l vedem pe preşedinte. Acesta ne-a spus că şederea lui în spital va mai dura, că nu va fi deci în stare să prezideze Adunarea Generală din 29 şi că-i dă părintelui Anania – ca având mai mult prestigiu şi mai mare autoritate morală – o delegaţie în acest sens. Şi mi-a înmânat o delegaţie scrisă, pe care o avea deja pregătită. Aceasta se întâmpla la 28 mai, în ajunul Adunării.

În seara aceea m'am găsit cu câţiva membri din Comitet în casa unuia dintre ei (nu-mi mai amintesc precis care anume, oricum, la o gazdă particulară, nu prea departe de Universitate) şi am discutat până târziu de tot, punând la cale ordinea de zi a şedinţei, studiind unele statistici şi bătându-ne capul ca toamna viitoare să nu-i mai găsească pe studenţi fără locuinţe şi pâine.

Târziu în noapte ni s'a părut că auzim de undeva nişte strigăte şi împuşcături, dar ne-am zis că va fi fiind un nou scandal, din cele multe, prin preajma unei cârciumi. Întârziasem, nu m'am mai dus acasă (Parcul Sportiv era departe), am dormit pe o canapea în camera acelui coleg[6].

A doua zi – 29 mai –, dis-de-dimineaţă, pâlcuri de studenţi alergau pe străzi şi se chemau spre căminul „Avram Iancu". Se întâmplase o mare nenorocire

– Hai, părinte, ce mai stai, vino repede, că te-am căutat şi pe-acasă şi ne-a spus Moina că nu te-a văzut aseară...

Am alergat. În faţa căminului „Avram Iancu” era o imensă mulţime – studenţi şi ne-studenţi – care urla de se cutremura văzduhul. Mi-am făcut loc cu coatele, am ajuns pe trotuar, călcam pe cioburi de sticlă zburate din ferestre. Am înţeles repede despre ce era vorba şi primul gând mi-a fost să iau legătură cu procurorul.

În acea seară, cea din ajun, cam pe la unsprezece şi jumătate, în faţa căminului „Avram Iancu” s’a ivit un oarecare ins – tânăr, se spunea, cu părul blond – care a prins a striga spre ferestre:

– Haideţi, bă, ce staţi, că e manifestaţie pentru Ardeal!

Şi s’a făcut nevăzut, ca un curier grăbit să vestească şi în altă parte. Studenţii nu se lăsau rugaţi pentru o asemenea treabă şi nu puţini au coborât scările, încolonându-se. Nu ştiau unde anume e manifestaţia, dar au pornit-o, gălăgioşi, spre Piaţa Matei Corvin.

N’au apucat să ajungă în piaţă, că s’au stins luminile, pe străzi şi în case, şi toată partea aceea a oraşului s’a pomenit în beznă. După numai câteva minute au sunat sirenele la Dermata şi CFR, şi zeci de camioane încărcate cu muncitori alergau în viteză spre căminul „Avram Iancu”. Se zice că ar fi fost ca la o mie de oameni care, înjurând ungureşte, au debarcat la cămin, înarmaţi cu răngi de fier şi chiar cu pistoale. Unii aveau lanterne. Studenţii – câţi rămăseseră în cămin – i-au văzut prin ferestre. Unuia dintre ei i-a dat în gând (ah, ce gând inspirat!) să se repeadă pe scară, unde, între parter şi etajul întâi, era o uşă din bare de fier, pliantă, strânsă la perete, pe care nimeni n’o folosise vreodată; a înfipt uşa în peretele opus, apoi ceilalţi au îngrămădit peste ea dulapuri, noptiere, scaune şi tot ce au mai găsit, făcând o baricadă. În acest timp, agresorii pătrunseseră

înlăuntru – câţi încăpuseră – şi au prins a izbi cu răngile încotro nimereau, până ce au devastat tot parterul, făcând zob bucătăria, sufrageriile, biblioteca şi chiar closetele; nici un obiect n'a rămas întreg, nici o farfurie, nici un pahar; o cruce mare, de lemn, aplicată deasupra intrării în bibliotecă, zburase în ţăndări. Ieşiţi la ferestre, studenţii aruncau găleţi de apă în capetele agresorilor rămaşi în stradă, dar s'au retras repede când aceştia au prins a trage cu armele, strigând cu turbare: „Vrem sânge de valah!". Unul dintre agresori, înlăuntru, a încercat să rupă cu ranga grila de fier de pe scară, dar barele n'au cedat. La parter nu erau dormitoare, în afară de unul mic, improvizat, cu câteva paturi, în care un singur student, surprins de năvală, se ascunsese în grabă sub unul din ele. Neputând pătrunde la etaj, ungurii au încercat să dea foc căminului şi au aprins o saltea în dormitorul acela mic. Două minute mai târziu, la parter se făcea linişte şi studentul stingea salteaua aprinsă, înăbuşind-o cu altele. Pentru că, între timp, atrasă de urlete şi focurile de armă, o patrulă sovietică (exista un comandament militar sovietic în Cluj) s'a apropiat de cămin şi i-a somat pe agresori să se retragă. Aceştia s'au urcat în camioane şi au dispărut. Dar, tot între timp, poliţia arestase paisprezece dintre studenţii care, chipurile, manifestau pe stradă.

Pe toate acestea le-am aflat nu numai de la studenţii căminului „Avram Iancu", ci şi din gura primului procuror, pe care l-am găsit în cabinetul său de la Tribunal. Se întâmplase că el ieşea de la cinematograf când a auzit sirenele şi a văzut camioanele gonind spre cămin. Înfruntând riscuri destule, dar profitând de întuneric, s'a amestecat printre agresori şi a devenit astfel martor ocular al evenimentului. Auzise cu urechile lui cum turbaţii strigau în ungureşte (limbă pe care el o ştia bine): „Sânge de valah!". Procurorul era un om serios, bun român, i-a făgăduit cauzei întregul său sprijin,

dar se îndoia că ancheta – dacă se va face vreuna – va fi dată pe mâna lui.

L-am lăsat şi m'am dus la Poliţie. Credeam că aşa e corect, ca primul contact să-l iau cu autorităţile, să mă informez, să văd ce e de făcut. Aşteptam în anticameră, pe un scaun, într'un colţ, să fiu anunţat la primul chestor, când el însuşi a deschis violent uşa şi, negru, cu faţa numai nour, a dat câteva ordine scurte cuiva dintr'o altă uşă, care nu se vedea: „Toate forţele Poliţiei, concentrate de urgenţă; dacă studenţii se apropie de Chestură şi nu se opresc la somaţie, se va trage în plin". Şi a dispărut în cabinetul lui, fără să mă fi văzut. Mi-am dat seama că se întâmplă lucruri grave, m'am furişat pe scară şi am alergat la cămin.

Mulţimea era acum imensă, umplea toate străzile dimprejur. De la ferestrele căminului se ţineau discursuri incendiare. Un student din anul şase de Medicină (i-am ţinut minte numele până mai acum câţiva ani) incita la răzbunare şi la eliberarea cu forţa a studenţilor arestaţi abuziv. M'am repezit la etaj, l-am dat la o parte, făcându-l direct răspunzător de ceea ce s'ar putea întâmpla, apoi am apărut eu în fereastră şi am ţinut un scurt discurs de pacificare, îndemnându-i pe studenţi la linişte şi făgăduindu-le că reprezentanţii lor din Comitet vor colabora cu autorităţile pentru identificarea şi pedepsirea agresorilor.

Nu am apucat să isprăvesc bine acest prim discurs, când am fost informat că profesorul Daicoviciu se afla sechestrat de studenţi în una din camerele căminului. Omul venise, ca mulţi alţii, să vadă ce s'a întâmplat, studenţii şi-au adus aminte de ameninţarea lui cu „muncitorii de la Dermata" (– Îi pun eu pe voi!) şi l-au încuiat într'o cameră, să-l judece ca pe un vinovat. M'am dus repede la locul cu pricina, l-am scos pe decan de sub sechestru şi l-am dus de braţ până la colţul străzii, recomandându-i să nu se mai arate în astfel de împrejurări.

Între timp, studenţii se încolonaseră spre sediul Comandamentului Militar Sovietic. I-am ajuns din urmă. Manifestau – spontan şi sincer – mulţumiri pentru patrula care intervenise la timp şi-i împrăştiase pe unguri. Într'adevăr, se aflase că aceea fusese singura intervenţie salvatoare. Poliţia nu apăruse (dimpotrivă, aresta studenţi), armata nu se arătase; Comandamentul Militar Românesc, întrebat, dăduse explicaţia că nu poate opera pe teritoriul oraşului fără ordinul prefectului, iar ordinul nu fusese primit. Şi totuşi, armata intervenise undeva: pusese un baraj de mitraliere pe Calea Moţilor, oprindu-i pe mănăşturenii înarmaţi să pătrundă în oraş. Mănăşturul era un sat mare, legat de Cluj, vestit prin ancestralul resentiment al locuitorilor lui faţă de unguri. Se proiecta şi o anume opoziţie faţă de guvernul „de largă concentare democratică" al lui Petru Groza: la limita dintre sat şi oraş, pe Calea Moţilor, apăruse, de-a curmezişul străzii, o pancartă cu inscripţia: *PÂNĂ AICI, DEMOCRAŢIE, DE AICI ÎNCEPE MĂNĂŞTURUL.* Facultatea de Agronomie era aproape în sat; studenţii ei repeziseră vestea asupra agresiunii ungureşti de la „Avram Iancu", la biserică sunase clopotul de alarmă şi mai multe sute de ţărani porniseră, înarmaţi, spre Cluj. I-au oprit mitralierele româneşti, ivite nu ştiu cum în calea lor; şi bine au făcut, căci altfel mare vărsare de sânge ar fi fost în noaptea aceea. Dar acestea s'au aflat ceva mai târziu; studenţii ştiau că patrula sovietică întinsese puştile spre unguri şi-i silise să fugă. De aceea manifestau acum, repet, spontan şi cu sinceritate. Comandantul a ieşit cu un tălmaci în balcon şi le-a mulţumit manifestanţilor.

Îmi părea bine că toată acea vânzoleală de stradă ia un caracter mai paşnic şi mi-am îndrerptat gândul către probleme imediate şi practice. M'am dus la căminul Babeş (intenţionam să mă duc şi la cel de fete), să aranjez înjumătăţirea porţiilor de

prânz pentru studenţii căminului devastat, care nu aveau unde şi ce să mănânce. Acolo, la Babeş, m'au găsit doi colegi, în goană:

– Hai, părinte, că e nenorocire, studenţii au împresurat Prefectura şi vor să-l omoare pe prefect!

Piaţa Prefecturii era, toată, o mare de capete şi un vuiet de urlete. Mânia se generaliza prin contaminare rapidă şi n'am mai văzut niciodată o mulţime atât de furioasă, atât de dezlănţuită; un fel de „Vrem capul lui Moţoc!". De data aceasta, capul era al prefectului Pogăceanu, socotit, în opinia tuturor, principalul vinovat; se aflase între timp că el ordonase un baraj de mitraliere în calea mănăşturenilor, dar nu făcuse nimic spre a-i opri pe unguri. Prefectul se afla înlăuntru, blocase bine uşa de la intrarea parterului, cu gărzile în spatele ei. Studenţii nu izbutiseră s'o forţeze şi câţiva încercau să se caţere pe cei doi stâlpi care susţineau balconul, spre a deschide o cale directă la cabinetul prefectului, de la etaj. Unii colegi, înspăimântaţi de ceea ce se vedea – şi mai ales de ceea ce se prevedea –, mă implorau să fac într'un fel şi să evit o nenorocire; să te ferească Dumnezeu, ziceau ei, de furia oarbă a gloatelor.

Mi-am făcut loc cum am putut, am ajuns la intrare şi am cerut să mi se deschidă. După o scurtă parlamentare cu gărzile dinlăuntru şi după ce am făgăduit că voi intra numai eu, mi s'a deschis. La etaj erau prefectul, primul procuror, un ofiţer sovietic, încă vreo două persoane şi un membru din Comitetul studenţesc; după câte îmi amintesc, cred că era Rednic, din anul patru de Medicină, roşcovan, cu ochelari. Atmosfera era tensivă, prin uşile închise ale balconului răbufneau în rafale urletele celor din piaţă. Prefectul era livid, tremura, ochii i se stinseseră în spatele ochelarilor. M'a primit ca pe un salvator, deşi mă vedea pentru întâia oară; după toate probabilităţile, Rednic îl

informase că eu aveam delegaţie de preşedinte al Centrului Studenţesc.

– Părinte, te rog, mi-a zis el, pe dumneata te ascultă, fă ceva, ieşi în balcon, vorbeşte-le, potoleşte-i... te rog!...

Şi-şi frângea mâinile.

A sunat telefonul. Rednic mi-a şoptit că din zece în zece minute suna de la Bucureşti ministrul de Interne şi se interesa care e situaţia.

– Tovarăşe ministru, l-am auzit pe prefect vorbind în receptor, iată, e aici preşedintele Centrului Studenţesc, îl cheamă Anania, el are autoritate, ar fi bine să-i vorbiţi...

Şi mi-a trecut receptorul. În urechi îmi urla vocea furioasă a lui Teohari Georgescu, ordonându-mi să ies în balcon şi să-i împrăştii pe cei din piaţă. Mi-am păstrat calmul. Aveam atâta intuiţie cât să realizez că cheia situaţiei era, cel puţin până la un punct, în mâna mea. I-am spus ministrului că eu nu pot ieşi în balcon cu mâna goală; mi-aş lua curajul să le cer studenţilor să se împăştie dacă le-aş putea făgădui, în schimb, eliberarea colegilor lor arestaţi azi-noapte. Autorităţile locale făcuseră un abuz, spiritul de justiţie cerea o primă reparaţie. Ministrul a început să urle, mai furios, că el nu negociază cu huliganii; eu să împrăştii mulţimea, că de nu, „pun mitralierele în voi!”. Şi a trântit receptorul.

Atunci am început să negociez, local, cu prefectul. El se apăra spunând şi jurându-se (îmi amintesc bine, jurându-se) că el nu are nici un amestec în arestarea studenţilor şi că Poliţia lucrează sub autoritatea directă a Ministerului de Interne. Şi îl lua de martor pe primul procuror, care nu se arăta a mă fi văzut de dimineaţă. Ofiţerul sovietic nu se amesteca – se plimba de colo până colo, cu un tălmaci, şi era numai urechi.

A sunat din nou telefonul. Ministrul cerea să-mi vorbească. Dar, înainte de a-mi trece receptorul, prefectul l-a informat că situaţia e tot mai gravă, că

el nu are înlăuntru gărzi suficiente şi dacă studenţii pătrund în balcon şi forţează uşa, nu mai e nimic de făcut. Vocea ministrului era acum ceva-ceva mai stăpânită, dar insista, ca o poruncă, să ies în balcon. L-am întrebat dacă a dat ordin la Poliţie să fie eliberaţi cei paisprezece. Până la urmă mi-a făgăduit că va da imediat acest ordin, dar eu să ies în balcon. Voi ieşi, i-am replicat eu, *după* ce va da acest ordin. El a izbucnit din nou în urlete, că el e ministru şi nu acţionează sub presiune, dar eu i-am amintit, calm, că presiunea nu venea de la mine. Şi ţineam receptorul departe de ureche, să audă şi el vuietul de afară. Vocea a devenit „negociabilă" şi mi-a dat cuvântul de onoare că va telefona la Poliţie în câteva minute, în minutul următor. Îmi dădeam seama că-mi asum un risc moral extraordinar, dar mi-a dat în gând să-mi iau o măsură de acoperire.

– Domnule ministru, i-am spus, vă rog să-i daţi acest cuvânt de onoare şi domnului prim procuror, care se află lângă mine.

Şi i-am trecut acestuia receptorul. După câteva secunde, procurorul îmi confirma promisiunea ministrului.

Am ieşit în balcon, am ridicat mâna şi am ţinut-o aşa preţ de trei-patru minute, până ce vuietul s'a potolit şi s'a făcut linişte. Am vorbit scurt, tare, apăsat, uşor retoric, pe ton de tribună: dreptatea e de partea noastră, ceea ce avem de făcut e s'o dovedim şi s'o câştigăm – şi i-am îndemnat să părăsească piaţa, făgăduindu-le pe cuvânt de onoare că la ora cinci voi deschide şedinţa Adunării Generale prin a le prezenta, liberi, pe cei paisprezece colegi arestaţi azi-noapte. Asemenea cuvinte pot avea efecte miraculoase; urletele de până mai adineaori s'au prefăcut spontan în urale şi ovaţii. Am rămas în balcon până ce am văzut piaţa aprope goală, apoi l-am rugat pe primul procuror să meargă cu mine, l-am luat pe Rednic şi pe încă alţi doi şi am plecat la Poliţie. Pogăceanu

înviase. (Aveam să-l mai întâlnesc peste şase ani şi să-i datorez eliminarea mea din învăţământul teologic universitar.)

Chestorul Crăciun părea dezolat, negru de supărare, mânios pe ministrul de Interne, care – îi spunea el procurorului – când îi ordona să aresteze studenţi, când îi ordona să-i pună în libertate, fir'ar a dracului de treabă. Ne-a poftit să luăm loc pe nişte scaune, în cabinetul lui, şi să aşteptăm. Fiind informat de agenţii lui că studenţimea ar putea lua Chestura cu asalt (aşa sunaseră discursurile incendiare de la ferestrele căminului devastat), chestorul făcuse o mişcare „strategică": îi îmbarcase pe arestaţi într'o dubă şi-i trimisese la Turda. Acum, duba de abia ajunsese acolo şi primea ordin telefonic să se întoarcă. Aveam de aşteptat vreme de un ceas. Ne-a propus chestorul să plecăm şi să revenim, dar noi nu ne-am mişcat, deşi nu mâncaserăm nimic în ziua aceea şi ne era foame. Procurorul însă, socotindu-şi rolul încheiat, şi-a luat îngăduinţa să plece. Noi am rămas pe scaune şi chestorul la biroul lui şi ne uitam unii la alţii şi nu aveam ce să ne spunem. Tăcerea era lungă şi penibilă. Mă întrebam ce gânduri or fi în capul chestorului şi mă gândeam la Vlad Dracul al lui Arghezi şi la meditaţia lui asupra ţepelor ce li se cuveneau boierilor din preajma mesei. La o vreme, am tresărit şi m'am dus la fereastră: de afară se auzise un fragment din *Deşteaptă-te, române*; duba intrase pe poarta Chesturii.

Am coborât în curte şi i-am luat pe studenţi în primire, unul câte unul, după nume şi acte. Nu cunoşteam pe nimeni, dar ceilalţi din delegaţie îi ştiau pe câţiva. Se apropia ora cinci, nu voiam să-i scap din mână, i-am dus pe toţi la un birt şi am mâncat împreună.

Amfiteatrul cel mare al Colegiului Academic era ticsit de studenţime. Mă uitam la ei printr'un rost din spatele scenei, ştiam că veniseră acum nu pentru problemele noastre de asistenţă, ci să vadă

dacă a fost sau nu cu putinţă să-mi ţin cuvântul. La 25 de ani e greu să scapi de tentaţia gloriei. Nu numai că nu am scăpat, dar i-am făcut şi o regie. Am apărut singur la tribună, într'o tăcere de gheaţă. După o introducere foarte scurtă şi foarte generală, în care mi-am prezentat şi mandatul de preşedinte-delegat al Centrului, m'am referit la promisiunea dată în balconul Prefecturii, că voi începe şedinţa prin a le înfăţişa pe cei paisprezece studenţi arestaţi abuziv azi-noapte.

– Domnilor colegi, aceştia sunt!

Şi, la un semn al mâinii, din spatele scenei s'au ivit cei paisprezece, urmaţi de membrii Comitetului studenţesc. Şedinţa aceea n'a mai fost şedinţă, ci valuri succesive de ovaţii şi scandări şi iar ovaţii. Cei paisprezece au fost smulşi de pe scenă şi purtaţi pe sus, din mâini în mâini, ca nişte eroi, au făcut astfel înconjurul amfiteatrului şi n'au mai ajuns pe scenă. Eu am încercat să intru în ordinea de zi, dar n'a fost chip – nu-i ardea nimănui atunci de asistenţă socială, ci de dreptate naţională. S'au ţinut discursuri, şovinismul maghiar a fost puternic înfierat, ca şi ungurii agresori; nu mai puţin înfierate au fost şi autorităţile româneşti, s'au dezvăluit fapte noi (chestorul Crăciun, de pildă, se zicea, fusese azi-noapte nu la datorie, ci la un chef în afara oraşului, iar pe studenţi îi arestase comisarul Măldărescu). S'a adoptat o moţiune prin care se cerea începerea imediată a anchetei şi pedepsirea agresorilor de la căminul „Avram Iancu". Părintele Anania era acreditat să supravegheze îndeaproape mersul anchetei şi să intervină în favoarea cauzei româneşti.

Autoritatea mea devenise indiscutabilă. Boala lui Bănicescu mă împinsese în mijlocul evenimentelor şi nu mai puteam da înapoi. Mă simţeam solidar cu destinul.

Următoarele două zile n'au adus nici o limpezire; dimpotrivă, mai multă confuzie şi

tulburare. Nu se începea nici o anchetă. Mai mulţi studenţi – unii dintre ei membri în Comitet – se oferiseră să colaboreze cu Siguranţa şi furnizaseră o seamă de informaţii, nume şi adrese ale unor unguri denunţaţi de vecini că lipsiseră în noaptea aceea de acasă. Nu exista nici un semn că cineva dintre cei deferiţi cercetărilor ar fi fost deranjat. Evident, autorităţile intenţionau să muşamalizeze totul şi, la acea vreme, să arunce vina pe studenţi, pe aceşti huligani care-i provocaseră de atâtea ori pe fraţii şi conlocuitorii noştri unguri. Politica de muşamalizare îi indigna până şi pe unii angajaţi ai Poliţiei şi Siguranţei, ceea ce mi-a făcut posibilă stabilirea unor legături de informaţii în aceste două sectoare, lucru foarte important pentru orientarea Comitetului. O anchetă nu mai era de aşteptat. Ungurii lucraseră cu cap, deveniseră – cu uşurinţă – posesori ai carnetului roşu, iar Partidului Comunist nu-i convenea, tocmai acum, când se confrunta cu celelalte din guvern, să-şi aresteze propriii membri şi să-i defere ca pe nişte anarhişti, tulburători ai ordinii publice. Explicaţia aceasta – care, de altfel, părea reală – se răspândea cu mare iuţeală printre studenţi şi profesori şi-i irita tot mai mult; politicul se dovedea prevalent asupra naţionalului, studenţimea română trebuia să îndure, cuminte, ofensa adusă de agenţii şovinismului maghiar. Nu, aceasta nu se poate, îşi strigau studenţii unii altora, nu se poate!... Pe de altă parte, ungurii se simţeau protejaţi şi deveneau tot mai impertinenţi, pe stradă şi în localuri. Evident, scandalul le era necesar, iar în atmosfera ce se crease nu era greu de găsit. Se auzea că un grup de studenţi prinseseră un ungur care-i înjurase şi-l muiaseră de mai multe ori în apa unui lac, fără ca totuşi să se îndure să-l înece. Bătăi erau destule, tinerii nu puteau fi ţinuţi în frâu – nici nu era, practic vorbind, cine să-i ţină.

Cu membrii Comitetului mă sfătuiam tot la câteva ceasuri, urmăream evenimentele, ne

gândeam cum să canalizăm mai paşnic protestele studenţilor, aşa încât nici demnitatea noastră să nu fie ofensată, dar nici să le furnizăm ungurilor materiale „documentare” pentru masa şi dosarul Conferinţei de Pace.

Prindea tot mai mult ideea unei greve şi am început s’o discutăm. Ne-am împărţit când a fost vorba dacă o asemenea grevă trebuie să fie doar de protest sau şi de revendicare; în primul caz, ea ar fi avut un termen; în al doilea, durata ei era în funcţie de satisfacerea revendicărilor. S’a pus la vot; cei mai mulţi s’au pronunţat pentru o grevă de protest *şi* revendicare: începerea anchetei şi sancţionarea vinovaţilor. Autorităţile trebuiau forţate să pună în aplicare legea. Personal, nu aveam nici o încredere că ancheta s’ar începe vreodată (mă prevenise, din primul moment, însuşi primul procuror) şi aş fi fost pentru o grevă de protest. Dar a trebuit să cedez nu numai votului, ci şi interior, în ceasul când a izbucnit vestea – era 31 mai – că se făcuse o nouă arestare de studenţi; şapte inşi, printre care şi Piţurcă, fuseseră luaţi de pe stradă, fără nici un motiv (cel puţin aparent) şi închişi la Poliţie (sau la Siguranţă, nu se ştia bine, dar şi Chestura avea un serviciu de Siguranţă). Evident, nu se mai putea. Universitatea intrase în fierbere, studenţii strigau după dreptate, că, dacă nu, şi-o fac singuri.

Comitetul a convocat Adunarea Generală studenţească pentru a doua zi la ora 9 dimineaţa, în Colegiul Academic. Ne-am gândit să-l aducem la şedinţă şi pe rectorul Emil Petrovici, şi în acest sens am format o delegaţie şi ne-am dus la el. M’a primit numai pe mine; ceilalţi, cărora li se mai adăugaseră şi alţii, pe scară, au rămas în anticameră. Împreună cu rectorul era şi profesorul Kernbach, decanul Facultăţii de Medicină. Am avut o confruntare dramatică. Rectorul a refuzat să accepte invitaţia, a declarat că nu se simte dator să-i apere pe huligani, că autorităţile au dreptate şi, adus în culmea furiei, a strigat că el însuşi

telefonase la Poliţie să-i aresteze pe cei şapte studenţi, căci îi văzuse pe fereastră în atitudini suspecte. Nu se putea să nu devin şi eu furios, am ridicat tonul, l-am apostrofat pe rectorul care ar fi trebuit să fie părintele studenţilor şi se dovedise a le fi călău. Am ieşit scrâşnind. Dar nu băgasem de seamă că cei din anticameră – care între timp se făcuseră mulţi – întredeschiseseră uşa şi ascultaseră totul. M'am pomenit luat în braţe şi pupat de o fată, aplaudat de ceilalţi, care se uitau la mine cu admiraţie şi respect; o asemenea filipică, ziceau ei, nu mai auzise rectorul în viaţa lui; studenţii Clujului au acum un conducător, fraţilor, ce-o spune părintele, aia să facem, uraa!...

A doua zi, la 1 iunie (oi ţine minte toată viaţa), era zece şi jumătate, am pus ceasul pe tribună şi am declarat greva de protest şi revendicare a tuturor studenţilor din Universitatea Daciei Superioare. Ovaţii, urlete de entuziasm. Am făcut un expozeu mai larg asupra intenţiilor ascunse ale ungurilor şi i-am îndemnat pe studenţi să se abţină cât pot şi să nu răspundă la nici o provocare, orice act de violenţă fiind de natură să le servească interesele. *Să te superi când vrei tu, nu când vrea altul* trebuie să devină lozinca fiecărui student, în acest moment greu...

I-am lăsat apoi pe membrii Comitetului să organizeze partea tehnică a grevei, pichetele care urmează să stea la intrările sălilor de cursuri spre a-i împiedica pe eventualii disidenţi să facă vreo ruptură. Curând s'a dovedit însă – chiar de a doua zi – că nu era nevoie de pichete; la grevă aderaseră şi studenţii evrei, sătui şi ei de violenţă şi vărsare de sânge.

Mai mult, practic nu se mai ţineau cursuri, profesorii înşişi se declaraseră în grevă, solidari cu studenţii. Senatul universitar demisionase în bloc, rectorul era pus în situaţia de a lucra numai cu cei doi decani comunişti şi nu putea lua hotărâri legale; ceea ce nu l-a împiedicat însă ca în

dimneaţa zilei de 4 iunie să afişeze o decizie prin care studentul Anania Valeriu era exmatriculat din Universitate.

Începând din prima zi a grevei, eu eram atât de ocupat încât nu mai aveam timp să mă duc acasă. Pe de altă parte, fusesem sfătuit să nu prea circul pe stradă. Colegii mă voiau păzit, Bimbo se oferise cu mare plăcere să-mi organizeze o gardă personală. Prin mijlocirea studentului Mureşan, profesorul (Traian) Pop de la Facultatea de Drept mi-a pus la dispoziţie cheia şi cabinetul său de lucru din clădirea centrală a Universităţii, unde am făcut un fel de cartier general al grevei. Acolo mă sfătuiam cu membrii Comitetului, acolo primeam toate informaţiile, acolo mi se aducea mâncare şi tot acolo dormeam, pe o canapea, acolo îmi petreceam şi ceasuri de singurătate, târzii, când mă gândeam la toată tragedia neamului românesc şi plângeam cu faţa'n palme. Nimeni nu ştia, nimeni nu trebuia să ştie că eu pot să şi plâng; eu eram şi trebuia să rămân conducătorul încrezător în sine, inspirator de curaj şi îndrumător pe căile cu desăvârşire drepte. Nu, eroii nu au dreptul să plângă, dar eu plângeam cu faţa'n palme şi nu mă ştia nimeni.

Veneau ştiri că autorităţile vor lua măsuri drastice împotriva greviştilor. La Siguranţă s'ar fi discutat arestarea mea, dar ea trebuia precedată de o exmatriculare, ca să fiu surprins în poziţie de impostor. Se zvonea chiar – fără surse precise – că oraşul va fi pus sub stare de asediu şi că în acest sens s'ar fi făcut apel la trupe sovietice de ocupaţie şi control, întrucât în generalul Atanasiu nu se putea avea încredere, ca unul care se bucura de simpatia studenţilor. Din partea ungurească se lansau tot felul de ştiri false, cum că, de pildă, cutare student a fost crunt bătut de maghiari şi e pe moarte în cutare spital. Trimiteam oameni să verifice şi se dovedea provocarea, menită să reînvie întărâtările studenţilor care, de bine, de rău,

se mai liniştiseră, conştienţi că protestul lor are o expresie, greva. Dar greva – sau cel puţin integritatea ei – părea ameninţată de unii disidenţi care pretindeau că ei vor să-şi dea examenele, că au venit la Universitate să înveţe carte şi că greva e susţinută în fond de leneşii şi zurbagiii care nu s'au pregătit pentru sfârşitul de an.

Îmi părea rău că cedasem ideii de „revendicare". O grevă de protest, de câteva zile, ar fi fost de ajuns. Una lungă, fără nici un termen, e greu de controlat. Mă şubrezeam interior, începusem să mă gândesc la o posibilitate onorabilă de a ridica greva, când a intevenit un incident care m'a readus pe poziţie. Eram în biroul profesorului Pop cu câţiva colegi din Comitet, când am fost anunţat că afară e cineva care doreşte să-mi vorbească. Am ieşit şi am văzut un tânăr care s'a uitat ţintă la mine, în poziţie de drepţi, şi mi-a comunicat, scurt, că din ordinul Mişcării Legionare trebuie să ridic greva imediat. După care s'a întors să plece. Mie mi-a năvălit deodată sângele în cap şi i-am strigat din urmă:

– Nu primesc ordine de la nimeni, domnule!

Tânărul s'a făcut nevăzut, eu am reintrat în cabinet, trântind uşa, dar nu am spus nimănui nimic. „Ordinul" mă obliga, moral, să continui greva cu orice preţ. Incidentul însă era o indicaţie că în Universitate exista o organizaţie legionară. Dar de ce voiau legionarii ca greva să înceteze, nu pricepeam nicicum; îmi plăcea să-i cred, totuşi, pe cele mai avansate poziţii de patriotism, pe ei, a căror istorie era faimoasă prin masive (dar şi violente) greve studenţeşti. (Despre tânărul care fusese la mine şi despre poziţia legionarilor aveam să mă lămuresc mult mai târziu, în 1959, când am citit întregul dosar al anchetei mele penale, de dinaintea procesului de la Ploieşti, în care se aflau nişte declaraţii ale lui Nicolae Petraşcu, Nistor Chioreanu şi ale altora. În 1946, Petraşcu, care conducea din Sibiu, conspirativ, întreaga

organizaţie legionară, a fost informat asupra evenimentelor de la Cluj, ca şi asupra celui ce răsărise, nitam-nisam, conducător al studenţimii. Principiul lui Petraşcu era ca unităţile lui să activeze cât mai „la fund” şi să evite orice prilej de a ieşi la suprafaţă. Or, greva de la Cluj era o demonstraţie de suprafaţă, iar angajarea „băieţilor” în ea le putea pune în primejdie anonimatul. În acest sens, el l-a trimis pe Chioreanu – ajutorul lui imediat – la Cluj, iar acesta l-a mânat pe studentul Pop Cornel la mine, cu „ordinul” de a înceta imediat greva. Şi mai târziu, la Aiud, am aflat că acel Pop Cornel fusese implicat în reeducarea de la Piteşti şi murise tragic la Jilava.)

Eram în cea de a treia zi de grevă şi nu exista nici un indiciu că vreuna din revendicările noastre ar urma să fie satisfăcute. O seamă de membri ai Comitetului au ridicat şi problema „legalităţii” grevei sau, mai precis, a acoperirii ei; ea fusese hotărâtă de Comitet şi pronunţată de preşedinte în „aclamaţiile” mulţimii, dar nu era expresia unui vot nominal. Am hotărât aşadar să convocăm pentru a doua zi, 4 iunie, o nouă Adunare Generală şi să supunem greva unui vot secret.

Mi-a fost o noapte grea aceea din ajunul Adunării, nedormită, frământată. Pentru câteva ceasuri mi-am luat privirea de pe evenimentele din juru-mi şi am aţintit-o asupră-mi. Ce se întâmpla cu mine? Oare nu eu îmi făgăduisem să-mi văd numai de studii şi literatură şi să nu mă amestec în nici un fel de altă activitate? Oare bine îmi şedea mie, călugăr, să pozez în erou de mase şi să mă las purtat de orgolii ieftine? Eram eu sigur că greva avea numai un caracter academic-naţional, fără implicaţii politice? Cine sunt aceşti membri din Comitet? De câtă vreme îi cunoşteam şi ce ştiam eu despre ei? Dacă unii politicieni – şi în special ţărăniştii – vor să facă din grevă şi din mine un instrument al propriilor interese? Să fi fost oare adevărat că internarea în spital a lui Bănicescu era

„strategică”? Să fi ştiut el ceva, într’adevăr, despre planurile ungurilor? Şi dacă am acceptat totuşi o delegaţie din partea lui, de ce nu m’am limitat la mandatul propriu-zis, adică la prezidarea Adunării din 29 mai, şi m’am aruncat în vâltoarea evenimentelor mari? Nu cumva îmi depăşisem mandatul şi eram un impostor? Nu cumva îmi pângăream singur propriile-mi făgăduinţe şi-mi ruinam visul de a deveni medic? N’ar fi bine oare ca mâine să mă retrag frumos şi cinstit din toată afacerea asta şi să cedez altuia – oricare ar fi el – locul de erou naţional?

Cam cu aceste gânduri am coborât a doua zi în holul Universităţii, unde Bimbo şi echipa lui de haidăi aşteptau să mă însoţească peste drum, la Colegiul Academic. Am găsit sala arhiplină, am urcat la tribună şi am vorbit patru ore şi jumătate – cea mai lungă cuvântare din viaţa mea. Un expozeu amplu asupra evenimentelor, poziţiilor noastre şi intenţiilor ungureşti, am analizat ţesătura de interese care împiedicau autorităţile să purceadă la o anchetă, am apelat la înţelepciunea studenţilor, îndemnându-i să gândească matur dacă putem menţine o grevă fără nici o şansă de a-şi realiza obiectivele şi dacă, în cazul unor măsuri extreme din partea statului, vom fi în stare să rezistăm cu mijloacele „academice” pe care ni le-am propus. În fond, discursul meu se voia subtil demobilizator, dar nu-mi dădeam seama că oratorul care făcea asemenea analize şi se vădea stăpân nu numai pe analizarea istoriei, ci şi pe arta cuvântului, creştea, minut cu minut, în ochii şi admiraţia audienţei. A fost lungă şedinţa aceea, lungă, şi nu s’a mişcat nimeni din sală. După mine au vorbit alţii, cu mai multă însufleţire, apăsând pe ideea că având un asemenea conducător – pe care Dumnezeu l-a trimis în ceasul acesta de cumpănă – se poate merge până’n pânzele albe.

S’au împărţit buletine de vot, şi vreme de un ceas şi jumătate s’au perindat studenţii prin faţa

urnei, în care timp eu încă mă sfătuiam cu membrii Comitetului, în camerele din spatele scenei. Atunci a venit vestea că pe afişierul rectoratului apăruse exmatricularea mea din Universitate. Informaţia fusese, deci, adevărată – însemna că trebuie să urmeze arestarea. Nu-mi era frică de arestare, ci de eşecul grevei. A venit rezultatul votării: imensa majoritate, pentru menţinerea grevei; foarte puţine voturi împotrivă (mai târziu aveam să-mi explic că erau ale legionarilor, studenţii aceia de la balcon care nu aplaudau şi nu ovaţionau, mulţumindu-se doar să fie prezenţi). Am revenit la tribună şi am anunţat exmatricularea mea din Universitate. Ca urmare a faptului că, formal, nu mai sunt student, mi-am depus mandatul de preşedinte-delegat al Centrului, cu propunerea ca Bănicescu să fie rugat a-i da altcuiva delegaţie. Declaraţia mea a produs consternare, confuzie. Oratorii nu mai veneau la tribună, ci se improvizau pe lângă pereţii sălii, jurând că dacă părintele Anania îi părăseşte, studenţii vor ieşi în stradă şi îşi vor face dreptate prin orice mijloc, începând cu pedepsirea rectorului-criminal care a afişat o asemenea decizie. I-am lăsat să vorbească şi am părăsit scena. Eram obosit, aproape epuizat. Am cerut un pahar cu apă. Colegii din Comitet mi s'au făcut roată împrejur, implorându-mă, conjurându-mă să nu-i părăsesc. Trebuie să-mi dau seama, ziceau ei, că în momentul de faţă reprezint mai mult decât o personalitate, un simbol al ideii de ordine, singurul om în stare să stăpânească acest tineret confuz, gata să se dedea la acte nesăbuite. Cât despre exmatriculare, ea este cu desăvârşire ilegală, nulă şi neavenită, deoarece, după regulament, numai Senatul Universitar are autoritatea de a exmatricula un student. Vorbeau unul după altul şi mai mulţi deodată şi eu m'am ridicat şi m'am dus la fereastră şi mi-am lipit fruntea de geam. Tăcere s'a făcut, şi aşteptare. Câteva secunde. Mi-am dezlipit fruntea de geam. Zarul fusese aruncat.

– Bine, le-am zis, rămân.

Dar era evident că de acum trebuia să intrăm în plină conspiraţie. Am făcut un plan de câteva minute, am dat câteva dispoziţii. Eu trebuia să dispar de la suprafaţă, Suciu va merge cu mine şi numai prin el voi ţine legătura cu restul Comitetului, care rămânea să conducă greva pe teren. Totul va depinde de solidaritatea şi dedicaţia noastră faţă de cauza în care ne-am angajat.

M'am întors la tribună şi am anunţat că revenisem asupra depunerii mandatului, că voi continua să conduc greva până la capăt. Toată sala a izbucnit în urale, apoi minute în şir mi s'a scandat numele. De abia am izbutit să fac iarăşi linişte; le-am recomandat studenţilor seriozitate şi maturitate, să nu răspundă la provocări, să nu creadă zvonurile alarmiste, să se orienteze numai după comunicatele ce vor fi afişate zilnic în principalele puncte ale Universităţii şi care vor fi semnate, în original, cu numele meu şi de mâna mea. L-am lăsat pe Mureşan să încheie şedinţa (se făcea şi o colectă pentru fondul grevei), i-am îmbrăţişat pe colegii din Comitet, l-am luat pe Suciu şi am coborât scara din dos, în curtea Colegiului, unde se afla Bimbo. O trăsură cu streaşina lăsată aştepta la poartă, m'am urcat în ea, cu Suciu lângă mine, Bimbo a venit lângă capră (capul i se plimba pe deasupra streaşinii) şi i-a şuierat vizitiului:

– Mână la Mănăştur! Şi nu sufli vorbă, că te turtesc!

Lung e drumul Clujului, lungă era şi Calea Moţilor prin care eu, călugărul Vartolomeu, intram în plină aventură, închinat cu desăvârşire unor evenimente care mă solicitau. Trăsura a oprit undeva pe uliţa principală a Mănăşturului, Suciu i-a plătit birjarului şi i-a făcut semn să se întoarcă. Dar nu acolo trebuia să ne oprim noi, ci ceva mai departe, la casa unui inginer agronom care ne-a primit cu bunăvoinţă şi s'a declarat părtaş al

conspiraţiei. Ne-a dat o odaie, în latura din spate, şi ne-a făgăduit şi mâncare, în schimbul unei sume convenabile. De cum am ajuns, mi-am dat jos rasa şi dulama, am îmbrăcat o bluză de sport, mi-am ras barba şi mustaţa, Suciu mi-a retezat părul, în care am ales o cărare pe stânga şi am lăsat un zbenghi pe sprânceana dreaptă. Mă uitam în oglindă şi mă întrebam când anume mă travestisem: acum, sau mai demult, la mânăstirea Antim? Odată cu ţinuta civilă mi se schimbaseră parcă şi mişcările, mergeam altfel, mai degajat. Ţineam cu uşurinţă mâinile în buzunarele pantalonilor.

(Şi fiindcă veni vorba de pantaloni, voi face o mică paranteză. Intrasem în anul doi la Medicină şi aproape îl isprăvisem cu aceeaşi pereche de pantaloni, în două culori înnădite, pe care o avusesem la Sibiu. Trebuia să mă prezint la examenele de la Academia Teologică şi am solicitat o audienţă la episcopul Nicolae Colan, cu o cerere pentru scutire de taxe. Episcopul era un cărturar de seamă, membru al Academiei Române, mă ştia de la şezătorile literare, mă felicitase pentru poeziile mele, aveam toate motivele să cred că-mi va aproba cererea. E adevărat, nu mă întrebase niciodată ce fac, cum o duc, dacă am ce mânca sau unde dormi – cum făcea, bunăoară, secretarul general al Universităţii, domnul Vătăşescu –, dar, oricum, îl credeam sensibil la nevoile altora. N’a fost aşa. Episcopul mi-a spus că nu se poate, că Academia are o mulţime de lipsuri materiale, că Episcopia cu greu o poate susţine, şi aşa mai departe. Nu-mi venea să cred. I-am vorbit şi eu de sărăcia mea, de strâmtorările de tot felul, i-am înfăţişat dovezi, am insistat, l-am rugat, am cerşit. Episcopul se arăta inflexibil, nu părea convins de nici un argument, îmi împinsese hârtia, uşor, la marginea biroului. Atunci, disperat, am făcut cel mai mare gest de umilinţă din viaţa mea: mi-am dat în lături pulpanele de la rasă şi dulamă şi i-am arătat episcopului ce fel de pantaloni

purtam pe mine. El a ridicat din umeri, a neputinţă, şi n'a zis nimic. Am plecat ruşinat, umilit de moarte, şi am ajuns acasă plângând. Pantalonii aceia blestemaţi îmi ardeau trupul. O bună parte din casa în care şedeam era magazie de echipament sportiv, fel de fel de mingi, rachete, bocanci, pantofi de tenis, suliţe, discuri şi tot felul de... haine: bluze, pantaloni, căciuliţe, şepci, toate claie peste grămadă; sportivii veneau, îşi luau ce le trebuia pentru exerciţiile lor şi le aduceau înapoi, fără să le fi luat în primire şi fără să le predea cuiva anume. În ziua aceea, cu inima rănită şi dinţii strânşi, m'am strecurat în una dintre magazii şi am furat o pereche de pantaloni, iar pe cei vechi i-am ars în sobă. Umilinţa fusese atât de mare încât noii mei pantaloni, deşi de furat, nu mă ardeau.)

Nicolae Suciu era ceea ce se cheamă un băiat bun de tot. Ardelean de pe valea Mureşului, greco-catoloc, absolvise Teologia la Blaj şi era acum student în anul doi la Filosofie. Făcea parte din Comitet, ca preşedinte al anului său, şi avea funcţia de secretar al Comitetului. Curat la suflet, sincer, entuziast, plin de dăruire, cu privirea ageră şi vorba repede, studentul acesta nu prea înalt, cu obrazul mai tânăr decât vârsta, mi se apropiase de la bun început, îmi câştigase o încredere totală şi-l simţeam alături. Intuiţia nu m'a înşelat. Rar am văzut un om mai devotat, mai lipsit de interes personal şi mai curajos. Greva a mai durat două săptămâni, şi în tot acest timp Suciu a fost omul meu de legătură cu ceilalţi membri ai Comitetului şi cu spiritul maselor. Mânca şi dormea cu mine, îmi procurase o maşină de scris, se ducea zilnic în oraş şi preda comunicatele alcătuite şi semnate de mine, care apăreau, ca prin miracol, în principalele locuri de afişaj. El îmi aducea toate informaţiile, pe el trebuia să-l cred pe cuvânt, pe temeiul celor spuse de el hotăram măsuri şi trimiteam dispoziţii. Era singurul care ştia unde mă aflu, nu sufla o vorbă despre asta şi nimeni nu îndrăznea să-l

întrebe. La o vreme în care toţi agenţii de Siguranţă răscoleau oraşul să-mi dea de urmă, el trecea drept şi senin printre ei, cu privirea lui limpede, cu zâmbetul lui curat. Nu-l putea nimeni bănui, căci nu purta în el nici o viclenie, nici o prefăcătorie care ar fi putut să-l trădeze ochiului expert. Nu făcea nici un fel de politică, îşi iubea cu pasiune credinţa şi neamul, visa la o vreme în care scumpul său Ardeal să nu mai fie o marfă de târguială şi şantaj în mâna marilor puteri, nici pradă pentru poftele ungurilor.

Greva se desfăşura paşnic, studenţii se arătau maturi, rezistau provocărilor, se abţineau de la obişnuitele scandaluri, nu se înregistrau geamuri sparte, şi nici capete. Studenţii, cei mai mulţi, învăţau pentru examene – pe care şi le nădăjduiau, totuşi, apropiate –, alţii ieşeau la vremea când ştiau că trebuie să apară comunicatul şi se îndreptau spre unul din afişiere, vedeau ce se spune, ziceau ura! şi plecau în treburile lor, cel mai adesea la sport sau la o bere. Comunicatele aveau darul de a-i asigura mai întâi că au un conducător care e liber şi coordonează, apoi de a le spune adevărul şi a spulbera zvonurile false. Îndemnul la linişte şi ordine li se repeta zilnic, ştiau de acum că acestea erau arme puternice.

Mai mult, ştiau că au faimă. Despre agresiunea ungurească şi greva studenţilor scriseseră şi continuau să scrie ziarele, zburau corespondenţe, vestea s'a împânzit în toată ţara, clujenii erau obiect de admiraţie generală. Celelalte centre universitare trimiteau mesaje de simpatie şi organizau greve de solidarizare. Primii care au intrat într'o astfel de grevă au fost studenţii Şcolii Politehnice din Braşov. Au trimis o delegaţie, care de abia a răzbit până la mine, călăuzită precaut de Suciu (când aveam contacte cu alţii, nu foloseam niciodată locuinţa inginerului, ci câte o casă de ţăran, tot alta pentru fiecare împrejurare; nu aveam şcoala conspiraţiei, dar intuiţia mi se dovedea

îmbelşugată). O altă delegaţie, din Timişoara, anunţa că şi studenţimea de acolo intrase în grevă. De la Universitatea din Iaşi mi-a ajuns un splendid mesaj, scris pe pergament, cu evocarea lui Ştefan cel Mare, Petru Rareş şi Mihai Viteazul; studenţimea ieşană intrase în grevă. După câte am aflat, la Universitatea din Bucureşti s'a încercat ceva, dar acţiunea a fost repede înăbuşită; prezenţa instituţiilor centrale nu le-a permis niciodată studenţilor bucureşteni să aibă un rol în viaţa publică.

Pe măsură ce greva noastră câştiga popularitate, se anunţau măsuri drastice împotriva ei. Fireşte, prima ar fi fost arestarea mea, dar eu socoteam că aceasta ar fi o mare prostie din partea autorităţilor. Mănăşturul era, tot, o cetate de veghe, se prezuma că poliţia şi agenţii de Siguranţă cu greu şi-ar putea face loc într'o arie care le putea fi primejdioasă. Cu toate acestea, copiii inginerului depistaseră indivizi suspecţi pe uliţele satului şi mă sfătuiau la mai multă prudenţă. La un moment dat am părăsit casa inginerului şi m'am mutat în afara satului. Mănăşturul era dominat de un deal – mai precis, de coama unui platou – pe care se întindea un codru uriaş, cunoscut sub numele de Pădurea Popilor (era proprietatea Bisericii Unite). Acolo, sus, în marginea pădurii, mi-am făcut o colibă de crengi şi frunzari, din gura căreia aveam în privelişte tot satul, cu uliţele lui şi potecile de printre holde. Din acea colibă am condus greva până la sfârşit. Soţia inginerului se oferise să ne gătească în continuare, Suciu aducea mâncarea cu sufertaşele şi nu se atingea de ea până nu începeam eu. Dormea în deschiderea colibei, de-a curmezişul, ca un câine de pază. Într'o noapte am auzit prin preajmă trosnituri de surcele uscate, strivite sub paşi. Suciu a aprins lanterna şi a dat cu ochii de nişte feciori ţărani înarmaţi, care i-au făcut semn să nu se sperie.

– Spuneţi-i domnului părinte, i-au şoptit ei, să se hodinească liniştit, că noi suntem pe-aici şi nu se apropie nimeni.

Eram mai cunoscut decât credeam.

Acolo, la margine de codru, îmi scriam la maşină comunicatele şi-l aşteptam pe Suciu cu veşti. În ceasurile de singurătate aveam timp să stau pe gânduri. Îmi venea în minte maica Artemia, pe care o văzusem de câteva ori în sala Colegiului Academic, cu celelalte călugăriţe, parte din studenţime. Nu aveam cărţi la mine, în afară de ediţia definitivă, de la Fundaţii, a poeziilor lui Minulescu. Ciudat: în acele zile de mare gravitate şi tensiune citeam şi reţineam în memorie „Romanţa noastră”:

Pe-acelaşi drum
Mânaţi de-acelaşi îndemn nefast al năzuinţii,
De-aceleaşi ne’nţelese-avânturi
Spre tot mai sus...

În sat am coborât o singură dată, când am avut o întâlnire cu Onoriu Cheţianu, conducătorul echipei sportive „U”. Rectoratul voia cu orice preţ să spargă greva şi căuta disidenţi. Unde nu izbuteau ademenirile şi făgăduielile, interveneau – şi cel mai adesea – ameninţările. Sportivii au fost întotdeauna oamenii cei mai îndrăgostiţi, cei mai pasionaţi de îndeletnicirea lor, şi rectorul ştia aceasta când i-a anunţat pe studenţii din echipa de fotbal că dacă nu intră la cursuri formaţia „U” va fi desfiinţată. Tinerii – care aveau programate competiţii cu alte echipe şi scontau pe succese mari (era, într’adevăr, o echipă foarte bună) – începuseră să şovăie, şedeau în cumpănă. Cheţianu – care era instructor de sport al Universităţii şi pe care îl cunoşteam de prin 1937, când, sub auspiciile Străjii Ţării, mă învăţase să schiez, în

cadrul unui curs, la Predeal – părea îngrijorat, fiindu-i era teamă de o defecţiune. Ne-am înţeles ca el să-i sfătuiască pe băieţi să mai reziste puţin, căci mult n'o să mai dureze.

În realitate, nu ştiam cât va mai dura. Profesorii – şi ei în grevă, solidari cu studenţii – erau ameninţaţi la salarii. O parte dintre ei se adunau conspirativ în casa lui Coriolan Tătaru şi se sfătuiau. Mi-au trimis vorbă că ar vrea să mă vadă. Garanţia morală era Victor Papilian. Consfătuirea a avut loc seara târziu, pe lumină mică. Suciu mă însoţise pe drum şi rămăsese la poartă, în umbră. Mai erau de faţă – din câţi mi-i amintesc – Haţeganu, Veluda, Crişan, Pop, câţiva de la Litere şi Filosofie. Profesorii mi-au propus să încerc negocieri cu Guvernul pentru eliberarea celor şapte studenţi. Dacă izbutim, ar fi ceva, primul obiectiv al grevei ar fi atins şi, la urma urmelor, ne-am putea mulţumi şi cu atât; o anchetă nu aveam de aşteptat. Tătaru era în bune relaţii cu primul-ministru Petru Groza şi s'a oferit să-i adreseze acestuia un mesaj special, pe care eu să-l pun în mâna unei delegaţii care să meargă la Bucureşti. Aveam informaţii că cei şapte nu mai erau la Cluj, ci în arestul Ministerului de Interne.

Profesorul Tătaru a scris mesajul pe loc şi am plecat cu el. A doua zi, seara, plecau spre Bucureşti Rednic şi preşedintele anului întâi de la Medicină (al cărui nume nu mi-l mai amintesc cu nici un chip[7]). S'au întors peste două zile. Petru Groza îi primise cu bunăvoinţă, făgăduindu-le sprijinul, dar tot ce putuse face a fost să obţină promisiunea lui Teohari Georgescu ca delegaţii noştri să-i viziteze pe arestaţi şi să le dea ceva mâncare şi ţigări. Cei şapte nu ştiau pentru ce erau ţinuţi acolo, nu li se făcuse nici o anchetă, dar în arestul de la Cluj Piţurcă fusese bătut la tălpi; se rugau să facem ceva pentru ei şi să-i scoatem de acolo.

Nu făcusem un secret din faptul că trimiteam o delegaţie la Guvern; dimpotrivă, o anunţasem

într'un comunicat. Dar am anunţat şi refuzul Ministerului de Interne de a-i elibera pe ai noştri. La scurtă vreme a apărut în Cluj Teohari Georgescu însuşi. N'a vrut să stea de vorbă cu nimeni, în afară de câţiva membri din Comitetul Studenţesc, care au acceptat să se ducă la Prefectură. Ministrul le-a vorbit aspru, a bătut cu pumnul în masă şi le-a urlat să-şi bage minţile în cap şi să-i cheme pe studenţi la cursuri, că de dracu' ăla de popă o să aibă el grijă. Şi a plecat aşa cum venise.

Nu ştiu dacă sunt în stare, după atâţia ani, să reconstitui o cronologie exactă, dar cred că după vizita lui Teohari Georgescu – şi ca urmare a ei – au fost luate unele măsuri represive împotriva greviştilor. Studenţilor la Medicină care lucrau ca externi în spitale li s'au refuzat salariile dacă nu dau declaraţii de desolidarizare de grevă. Tinerilor bolnavi li s'au sistat medicamentele, sub aceeaşi condiţie. Dar măsura cea mai generală şi mai de efect au constituit-o exmatriculările în masă. Zilnic la afişierul de la rectorat apăreau sute şi sute de nume pe liste de exmatriculare, studenţii se perindau prin faţa lor, se citeau şi începeau să se întrebe dacă şi câtă seriozitate are sancţiunea. Exmatricularea – spunea rectoratul – poate fi ridicată numai dacă respectivul se desolidarizează de grevă şi „intră în ordine".

Presa continua să se agite pe tema grevei de la Cluj. Nu mă deranjase un articol violent apărut în *Scânteia*, care mă înfiera şi mă numea, ironic, „micul Căpitan al Daciei Superioare", cât mă deranjau articolele de prea mare laudă din ziarele partidelor „istorice", în special *Dreptatea*; aveam tot mai mult impresia că grevei noastre i se atribuia un rol politic, iar faptul acesta mă punea pe gânduri.

Profesorul Tătaru stăruia să mai încercăm, convins fiind că doar calea negocierilor va aduce o dezlegare. I-am trimis iarăşi pe cei doi la

Bucureşti. Groza i-a primit iarăşi cu bunăvoinţă, dar când au ajuns la Interne au fost arestaţi şi i-a scăpat tot Groza, care – cavaler – căuta să-l convingă pe Teohari că delegaţii se bucură de „dreptul de sol" şi că nu pot fi arestaţi atâta vreme cât le funcţionează mandatul. De data aceasta cei doi s'au întors cu un rezultat, dar acesta nu era acceptabil: Guvernul se învoia să-i elibereze pe cei şapte, dar *numai* după ce noi ridicăm greva. Acesta era cuvântul Ministerului de Interne, dar Groza – care nu era comunist – nu se pusese chezaş. Cine ne garanta nouă că Guvernul se va ţine de cuvânt? Noi îl aveam garant pe profesorul Tătaru, dar numai faţă de Petru Groza, care, la rândul său, deşi prim-ministru, nu putea fi un garant faţă de Interne. Eram în impas. Rectoratul exmatricula masiv, negocierile noastre eşuau.

Comitetul a fost anunţat că Lucreţiu Pătrăşcanu, ministrul Justiţiei, venise la Cluj şi voia să stea de vorbă cu studenţii. I-am trimis un scurt mesaj prin care îi sugeram că ar fi înţelept şi mai potrivit să nu apară în faţa maselor, ci să aibă o convorbire restrânsă, dar deschisă, numai cu membrii Comitetului. El era de altă părere: i-a convocat pe studenţi la Colegiul Academic şi s'a urcat la tribună. Mulţi dintre cei care-şi amintesc de Pătrăşcanu în Ardeal fac o confuzie, spunând că aici, la Cluj şi în această împrejurare, ar fi făcut el faimoasa declaraţie – care avea să-l coste capul – că „întâi sunt român şi apoi comunist". După câte pot eu să-mi amintesc – şi destul de vag –, el făcuse această declaraţie în alt oraş al Transilvaniei, Satu Mare sau Baia Mare, sau Sighet, şi ceva mai înainte. Tocmai de aceea se spera mult de la el. În realitate, la Cluj nici n'a apucat să vorbească. Pătrăşcanu a avut proasta inspiraţie să nu ţină seama de un anumit formalism al vieţii universitare din Cluj, în virtutea căruia profesorii li se adresau studenţilor cu „domnilor colegi", „domnişoarelor colege" – nici în ruptul

capului nu i-ar fi tutuit. Ministrul Justiţiei – care era şi el profesor – a venit cu limbajul de la Bucureşti şi şi-a început discursul cu „Băieţi, eu am venit la voi să ne cunoaştem”... „Băieţii” au mârâit a insatisfacţie, dar ministrul a continuat cu „voi” şi „vouă”, „ale voastre”, până ce toată sala a irupt în fluierături şi huiduieli şi oratorul a trebuit să părăsească scena într’un vacarm înfiorător. M’a surprins lipsa de tact a lui Pătrăşcanu şi m’a întristat.

Una din principalele mele griji era să fiu la curent cu spiritul maselor studenţeşti, să nu mă las furat de entuziasme superficiale, să nu devin victima unor informaţii false sau pe jumătate. Suciu se ducea zilnic în oraş, îmi raporta tot ce ştia, dar de dincolo de el nu ştiam nimic. Aşa se face că am ieşit odată, împreună cu el, la un sondaj direct, şi am intrat întâi într’o berărie, la subsol, plină de studenţi şi de halbe. M’am amestecat printre ei, la o masă, am comandat bere, Suciu m’a prezentat ca pe un Ionescu, prieten de-al lui, student la Bucureşti. De la bun început mi-am dat seama că se vorbea numai de grevă, de aspectele ei recente şi de „Părintele”. Nu mi se mai rostea numele, mi se spunea, simplu, „Părintele”. Colegii de la masă s’au arătat bucuroşi să mă informeze, ca pe un „străin” ce eram, ce înseamnă greva lor pentru expresia conştiinţei noastre naţionale şi ce înseamnă să aibă ea un conducător atât de extraordinar. „Părintele” căpătase proporţii fantastice, faptul că era şi nu era prezent îi dăduse o aureolă de mit; toată Poliţia şi Siguranţa îl căutau şi nu-l aflau, dar cuvântul lui apărea zilnic, nu se ştie de unde, sub iscălitură proprie; i se mai spunea şi „Îngerul cu barbă”, era în acelaşi timp aici şi acolo, americanii îi dăduseră o maşină blindată pe care o conducea singur, însuşi ministrul de Interne se temea de el, mă rog, „Părintele” era cel mai mare erou naţional al vremilor noastre. Ascultam sceptic, mă gândeam, amuzat, la Zalmoxis al lui

Blaga, am îndrăznit să iau cuvântul şi să-mi temperez interlocutorii în sensul că am auzit şi eu câte ceva despre acest „părinte”, de prin alte părţi, că e un om aproape comun, dar înzestrat cu darul pozei şi al impostorii, că de ce nu-şi vede el de cădelniţă şi o face la Cluj pe Popa Şapcă... Cred că m’am întins cam mult şi am apăsat prea tare pe unele calificative, căci cei din preajmă se încruntau, îşi făceau semne din ochi, vădit se întărâtaseră, aşa încât Suciu, care mă tot lovise cu piciorul pe sub masă, m’a luat de mână şi m’a scos repede afară, ca să scap nebătut. Am mers pe străzi, am tras cu urechea în dreapta şi’n stânga, apoi Suciu m’a dus la un coleg al lui care se întâmpla să-şi aniverseze ziua de naştere şi avea în casă, ca oaspeţi, vreo zece-doisprezece băieţi şi fete, la un pahar de vin. Şi acolo eram tot Ionescu şi tot de la Bucureşti, dar de data aceasta foarte tăcut, timid. Se vorbea, fireşte, despre grevă şi despre „Părintele”, cu aprindere şi imaginaţie. O fată, studentă la Conservatorul de Artă Dramatică, aflase că „Părintele” e şi scriitor, autor de piese de teatru...

–... şi când o să se schimbe vremurile şi eu o să termin Conservatorul şi o să ajung actriţă – ajung sigur, asta s’o ştiţi voi, am talent şi sunt şi drăguţă –, o să mă duc la Părintele – el o să fie directorul Teatrului Naţional, o să vedeţi voi! – mă duc – ce, credeţi voi că n’o să am curaj? sunt şi drăguţă, după toate alea –, mă duc şi-i spun: eu, părinte, am votat pentru grevă, am fost în grevă, m’am ţinut pe poziţie, nu m’am lăsat intimidată – îi spun, credeţi că nu-i spun? că sunt şi drăguţă –, am rezistat până la urmă, acum sunt actriţă, am talent şi vreau să joc un rol în piesa dumneavoastră...

Tăcut cum devenisem, fata mă ignora, şi nici ceilalţi nu-mi dădeau prea multă atenţie. Mult mai târziu, când Suciu a întâlnit-o din nou nu ştiu unde şi i-a spus cine era prietenul cu care venise,

curajoasa actriţă nu l-a crezut, apoi a leşinat de emoţie...

Exmatriculările în masă trebuiau să ducă la o altă măsură: studenţii nu mai aveau dreptul să beneficieze de cantine şi de cămine. S'au tăiat raţiile de alimente, cantinele s'au închis. O informaţie de la Chestură mă anunţa de dimineaţă că la ora 3 după-amiază forţele poliţieneşti vor pătrunde în căminul Babeş şi-i vor soma pe studenţi să evacueze clădirea. Se sconta pe o rezistenţă sigură a acestora şi pe un raport de rebeliune contra autorităţii publice.

L-am repezit pe Suciu în oraş, cu dispoziţia ca la ora 2 nici un student să nu mai fie în cămin; să se ducă unde or putea, la ora 3 căminul trebuia să fie găsit gol.

La acea oră treceam pe bicicletă prin faţa căminului şi trăgeam cu coada ochiului la ce se întâmplă: poliţiştii, uluiţi, se uitau unul la altul, câţiva studenţi, cu boccelele alături, şedeau pe marginea scării şi cântau din chitare.

Seara, cei mai mulţi dintre locatarii de la Babeş şi-au întins aşternuturile prin parcuri şi pieţe şi au semănat oraşul cu vestea că studenţii români au fost azvârliţi în stradă.

Un alt curier de la Poliţie îmi anunţa planul unei razii generale; orice student găsit afară va fi arestat, sub calificativul de vagabond. Imediat am trimis curieri-fulger prin tot oraşul, cu îndemnul ca fiece student să plece din parc şi să intre în prima casă de român, măcar pentru noaptea aceea. Cu toate acestea, destul de mulţi au fost surprinşi de razie şi duşi la Poliţie. Li s'a dat drumul a doua zi, sub declaraţia că vor părăsi Clujul în timpul cel mai scurt.

Presiunile erau mari. Fără cămine şi fără mâncare, studenţii îşi puneau problema, crucială, dacă ridică greva şi rămân în Cluj sau dacă o continuă şi pleacă acasă. O asemenea hotărâre nu putea fi luată decât în Adunarea Generală, pe care

am convocat-o pentru ziua de 16 iunie, dimineaţa, la Colegiul Academic. Întrebarea era, acum, cine prezidează şedinţa? Aşa cum eram, travestit, nu mă puteam prezenta în faţa mulţimii; să nu mă prezint şi să deleg pe altcineva, ar fi fost extrem de dificil pentru moralul studenţilor. M'am hotărât să prezidez şedinţa, aruncând în balanţă ultimul risc şi ultima expresie a aventurii.

În dimineaţa aceea m'am urcat pe o bicicletă şi am intrat în oraş. Pe drum mi s'a dezumflat o roată, am lăsat bicicleta pe seama lui Suciu şi am continuat drumul pe jos. La un colţ de stradă l-am zărit pe comisarul Măldărescu, din Serviciul de Siguranţă al Chesturii de Poliţie, fumând şi aşteptând, probabil, pe cineva. M'a scormonit un demon, am scos o ţigară şi i-am cerut voie comisarului s'o aprind. M'a servit cu indiferenţă, parcă uşor plictisit. La Universitate, în cabinetul conspirativ al profesorului Traian Pop, mă aştepta Nelu Racolţa şi peruchierul-şef al Operei, care-mi confecţionase, după fotografie, o barbă şi o mustaţă false. În numai câteva minute eram altul – adică eu, „părintele"; peruchierul îmi făcea ultimele retuşuri, din foarfecă şi creion gumat, în timp ce Suciu desfăcea pachetul şi-mi pregătea dulama. Apoi am rămas numai cu el şi urmăream, prin fereastră, ce se întâmplă în stradă, dincolo de care era Colegiul Academic. Colţurile erau împănate de agenţi de Siguranţă în civil. Un cordon de poliţie barase trecerea spre intrarea în Clegiu, studenţii – dintre cei întârziaţi – se îngrămădeau în faţa cordonului, se făceau că-l forţează cu heei-rup! şi păreau destul de bine dispuşi. Un curier îmi anunţa ultimul plan al Poliţiei: dacă apare Anania, să fie lăsat să conducă şedinţa, să se vadă ce hotărâri se iau, şi să fie arestat la ieşire. Perfect, mi-am zis, chestorul e om cumsecade. Din stradă s'a auzit un uraa!, cordonul se dăduse la o parte, întârziaţii năvăleau în sală, dar nu înainte de a-şi fi prezentat la intrare, unei

comisii de control instituite de Comitet, legitimaţiile de studenţi. Sala gemea de tineret, toţi erau cu sufletul la gură, toţi văzuseră paza din jurul Colegiului, toţi se întrebau dacă misteriosul „părinte” se va arăta sau nu; foarte mulţi erau sceptici.

M’am mai controlat o dată în oglindă. Totul era în ordine, numai părul, acum dat iarăşi pe spate, părea cam scurt, dar nu făcea nimic; peruchierul se dovedise maestru, barba se potrivea de minune, numai mustaţa părea puţin cam groasă şi o simţeam întinsă pe buză (de n’oi păţi vreun bucluc în timpul cuvântării, să vezi ce mai circ!...).

Cu un minut înainte de ora fixată mi-am pus dosarul cu hârtii sub braţ şi am coborât scara, la capătul căreia mă aştepta, fericit, Bimbo, cu o echipă de zdrahoni. Nu se dumerea Bimbo pe unde venisem, dar, la urma urmelor, clădirea avea mai multe uşi; sau poate că acolo, în ea, fusesem tot timpul. Suciu plecase înainte. Bimbo a făcut din băieţii lui un dreptunghi, pe mine m’a pus în mijloc, el s’a aşezat în frunte, şi aşa am trecut printre poliţiştii şi agenţii care se uitau lung şi nu le prea venea să creadă.

Când am ajuns în spaţiul din spatele scenei, membrii Comitetului, care nu mă văzuseră de două săptămâni, s’au năpustit pe mine cu îmbrăţişări şi sărutări – părinte, dragă părinte!... –, iar emoţia le luase nu numai văzul, ci şi simţul olfactiv, căci dacă barba îmi era bine aplicată, în schimb nu se putea să nu miroase a eter. M’am ferit cum am putut şi m’am grăbit spre tribună: S’a iscat un răscol în toată mulţimea, ţipete şi vuiete de uimire şi entuziasm, „idolul” era de faţă, ieşit din legendă, în carne şi oase, mulţumea cu mâna şi-şi simţea zâmbetul strâmb. Tumultul a durat minute în şir, se potolea şi iar începea, se cutremurau pereţii şi perdelele, se clătina văzduhul. Am vorbit foarte scurt, sobru, „la obiect”; hotărârea nu s’a lăsat nici măcar discutată, s’a rostit din sală, într’un glas,

prin mii de glasuri: – Nu ne lăsăm, fraţilor, continuăm greva, plecăm acasă, ungurii ne alungă pentru a doua oară, sub protecţia autorităţilor româneşti, dar ne vom întoarce biruitori etc. etc. O ultimă întrebare, un vot unanim, prin aclamaţii, câteva noi recomandări şi îndemnuri la ordine, l-am rugat pe Mureşan să închidă şedinţa şi am plecat, în aplauze şi ovaţii. Când o parte dintre membrii Comitetului au ajuns, după mine, în spatele scenei, n'au mai văzut decât un ins în bluză de sport care-şi alegea o cărare în păr, la oglindă, şi se freca pe obaji cu vaselină. Suciu înfăşura grabnic un pachet, în timp ce eu coboram scara din spate. Jos mă aştepta o altă bicicletă. Din sală răbufnea imnul de încheiere *Gaudeamus igitur*, agenţii şedeau coardă – gata, se termină, acum! –, din curtea Colegiului ieşea, pedalând încet, fără grabă, şi trecea printre ei un ins oarecare, cu ţigara în colţul gurii. De abia pe Calea Moţilor am început să mân cu mare viteză.

Se zice că agenţii au strecurat om cu om, la ieşire, până la ultimul, apoi au năvălit în clădire şi au scotocit prin toate ungherele – au deschis şi cazanul de la calorifer –, dar nu s'au dumerit niciodată cum de-l văzuseră pe călugărul Anania intrând şi nu-l mai văzuseră ieşind. Deveneam, şi pentru ei, un mit.

Studenţii au început a părăsi Clujul încă din aceeaşi seară, cu oarecare tristeţe, dar şi cu mândrie. Potopeau trenurile în toate direcţiile, şi nu fără a scrie pe vagoane, cu creta, că fuseseră alungaţi din Alma Mater. Cei mai mulţi dintre membrii Comitetului au rămas pe loc. Nu eram atât de naivi încât să nu pricepem că plecarea studenţilor îi crea Guvernului probleme noi. Fiecare ins devenea, în satul sau oraşul său, un „agitator", oricum, un popularizator a tot ce se întâmplase, un factor de informare directă a opiniei publice. Dar nu era mai puţin adevărat că aveam şi noi problemele noastre. Cea mai serioasă era a

celor din noua promoţie de la Medicină, nerăbdători şă-şi dea examenele finale şi să intre în posesia diplomei de medic. Cei mai mulţi aveau aranjamente de plasare prin spitale şi clinici; pentru ei, chestiunea era nu de a-şi amâna nişte examene pentru toamnă, ci de a-şi rata un început de drum în profesie. Făcuseră deja un sacrificiu renunţând la tradiţionala defilare, acum li se cerea prea mult.

Pe de altă parte, ţărăniştii, care-şi pregăteau terenul pentru alegerile din toamnă, exploatau cât puteau situaţia, trăgând spuza pe turta lor. Personal, eram extrem de preocupat ca greva să nu ia un aspect politic. Că noi, studenţii, ne aflam pe poziţii opuse Guvernului şi autorităţilor locale, era adevărat, dar aceasta numai din pricină că autorităţile comuniste căutau cu orice preţ muşamalizarea agresiunii maghiare, iar pentru aceasta nu se dăduseră în lături de la abuzuri împotriva studenţilor. În tot cursul grevei sau al întrunirilor noastre nu se manifestase nici o lozincă împotriva Guvernului ca atare, dar conflicul era implicit.

A doua zi am avut o nouă consfătuire cu o seamă de profesori şi am trimis la Bucureşti o nouă delegaţie, de data aceasta cu o propunere de compromis: studenţii arestaţi să fie puşi în libertate nu la Cluj şi nici la Bucureşti, ci undeva pe drum, la Braşov, Sighişoara sau Sibiu; în acel moment, înainte ca ei să ajungă la Cluj, noi ridicăm greva.

Aşteptam rezultatul cu nerăbdare; îmi era teamă să nu se întâmple vreo defecţiune înainte ca o dezlegare – cât de cât onorabilă – să fi venit. Comitetul se socotea în stare de emergenţă, şedea mai mult la un loc, în casa unui coleg, care avea şi telefon. Eu nu mai puteam sta izolat, a trebuit să mă „deconspir” în parte şi să mă arăt aşa cum eram. Bănicescu ieşise din spital şi venea la consfătuirea noastră continuă, dar îşi declina orice rol conducător în evenimente de asemenea natură.

Era şi el preocupat de examene şi profesie şi nu făcea nici o taină din aceea că scontase pe poziţia lui de preşedinte al Centrului Studenţesc „Petru Maior” (ceea ce era, totuşi, un titlu de glorie) spre a-şi asigura o plasare mai bună. Acum îl preocupa o plasare pur şi simplu şi, mai înainte de ea, diploma de doctor.

În ziarul local *Tribuna nouă* a apărut un lung articol, semnat de profesorul Mihai Kernbach, decanul Facultăţii de Medicină, prin care încerca să demonstreze că exmatriculările în masă operate de rectorat erau pe deplin justificate. Am scris un articol-replică, pe care l-am trimis la redacţia aceluiaşi ziar, spre publicare, dar nu a apărut.

Între timp s’a aflat că sosise la Cluj o delegaţie de la Bucureşti, a UNSR-ului (Uniunea Naţională a Studenţilor din România), organizaţie care funcţionase până mai deunăzi sub denumirea de FDU (Frontul Democrat Universitar), alcătuită din studenţi comunişti sau procomunişti. Ramura clujeană, precum am spus, era destul de anemică, nu putuse (sau nu voise) să ne facă greutăţi; acum venise o delegaţie a organizaţiei centrale, cu scopul de a cerceta situaţia la faţa locului, de a întări organizaţia locală şi, mai practic, de a sparge greva. Doi din Comitetul nostru au avut o întâlnire cu cei de la Bucureşti şi s’au întors abătuţi: i se cerea Comitetului, în numele autorităţii de stat, o declaraţie prin care se desolidarizează de Anania, ca de unul ce acţionase din iniţiativă proprie şi de unul singur. Colegii s’au indignat, au respins propunerea şi au trimis vorbă că mai degrabă pot fi arestaţi, la orice oră, de pe strada X, numărul Y. Delegaţia bucureşteană mai aducea la cunoştinţă că de acum înainte viaţa universitară va intra sub conducerea UNSR-ului şi că aceasta e singura organizaţie studenţească pe care rectoratul Universităţii o recunoaşte şi cu care înţelege să stea de vorbă. Alte vremuri băteau la uşă, formele vechi trebuiau să dispară. Firește, li s’a răspuns

bucureştenilor că – aşa cum se ştia – Comitetul Centrului „Petru Maior” fusese *ales* de studenţi, nu impus de Guvern. Dar noi simţeam că presiunile sunt mari, iar Bănicescu, deşi nu dezertase, nu încuraja nici un fel de rezistenţă; dimpotrivă, pretindea că abia îi mai ţine în frâu pe ai lui, absolvenţii de la Medicină, să nu dea declaraţiile cerute şi să intre la examene. Noi trimiteam în afară mesaje din care reieşea că suntem mai tari şi mai neînduplecaţi decât eram, şi voiam cu tot dinadinsul ca impresia aceasta să ajungă în conştiinţa autorităţilor; nu era nici o îndoială că delegaţia bucureşteană ţinea permanent legătura cu Capitala.

În dimineaţa zilei de 19 iunie, Piţurcă telefona din Sibiu că el şi colegii săi sunt liberi şi că pleacă cu primul tren spre Cluj. De îndată am alcătuit un comunicat de ridicare a grevei (bineînţeles, pe ton victorios, totuşi moderat), pe care l-am iscălit eu şi ceilalţi membri ai Comitetului. Comunicatul a fost multiplicat şi afişat peste tot, apoi transmis, pe toate căile, studenţilor plecaţi, cu îndemnul de a se întoarce la cursuri (mai precis, la examene, căci perioada cursurilor se încheiase).

Bănicescu avea să semneze, ca preşedinte, şi noi toţi după el, chiar a doua zi, într’o atmosferă mohorâtă, de sfârşit de veac, un alt comunicat: autodizolvarea Centrului Studenţesc „Petru Maior”. Era un act de capitulare, pe care eu, unul, l-am iscălit în genunchi, plângând. Nu ştiu pe unde o fi rămas eşarfa cu inscripţie în fir de aur pe care Bănicescu, ultimul preşedinte al acestui Centru – din care făcuse parte şi Goga –, o purtase cu mândrie, pentru cea din urmă oară, la 10 Mai 1946.

Epilogul acestor evenimente, ca orice epilog, a fost scurt. În numai câteva zile, Clujul s’a umplut iarăşi de tineret. S’au redeschis căminele şi cantinele, căminul „Avram Iancu” a fost pus în reparaţie rapidă. De grevă nu mai vorbea nimeni,

trecuse, aproape că se uitase, studenţii erau preocupaţi acum, febril, de cât de repede îşi pot revizui materiile şi de cum vor răspunde la examene.

Eu am mai rămas în coliba mea din marginea Pădurii Popilor până ce am ştiut că s'au ridicat toate exmatriculările (operaţie pe care rectorul o făcuse în trepte, cu aparentă greutate) şi au început efectiv examenele. Doi din fostul Comitet „Petru Maior" băgaseră de seamă că, din toată Universitatea, doar eu rămăsesem exmatriculat. Au alcătuit un memoriu adresat rectoratului şi au început să umble cu el, din student în student, după semnături. Au rămas dezolaţi: mai toţi dintre cei solicitaţi le puseseră întrebarea dacă n'ar fi indicat ca memoriul, înainte de a primi semnături, să aibă pe el o viză a organizaţiei UNSR!

Într'o seară m'am furişat până în casa din Parcul Sportiv, mi-am luat lucruşoarele din cameră şi rămas-bun de la Moina – care se uita la mine cu admiraţie tragică – şi am părăsit Clujul. Suciu nu-şi văzuse numele pe lista reînmatriculaţilor şi refuzase să facă vreo intervenţie. Pleca în surghiun, împreună cu mine.

5 Mult mai târziu, revenit din America şi participând la o masă familială, am povestit acest episod din viaţa mea clujeană. Unul dintre meseni mi-a spus: – Să ştii că Dumnezeu te-a păzit, părinte Anania! Eu eram pe atunci în Partidul Social-Democrat al lui Titel Petrescu. Sediul nostru era undeva la periferia oraşului, că nu aveam noi bani pentru un loc în centru. Dumneata intraseşi în sediul partidului cu acelaşi nume, dar condus de Lothar Rădăceanu, partid care curând avea să fuzioneze cu cel comunist…

6 Târziu, peste ani, doctorul Gheorghe Telea din Sibiu mi-a amintit că el era gazda.

7 Este vorba de Mirescu.

Din nou în pribegie

Trenul ne ducea domol pe valea Mureşului, eu şi Suciu trebuia să ajungem dincolo de Carpaţi, la schitul Pătrunsa, unde bătrânul părinte Veniamin ne va da, desigur, adăpost.

Suciu mi-a propus să ne oprim în satul său pentru o noapte şi o zi, să-şi ia ceva schimburi şi rămas-bun de la ai lui. Ne-am oprit, eu am dormit în noaptea aceea un somn lung, odihnitor, cu nervii destinşi, după atâtea săptămâni de încordare.

A doua zi pe la amiază – mai aveam câteva ceasuri până la trenul următor – am ieşit amândoi în afara satului, la Mureş, să facem o baie şi să stăm la soare. Mă simţeam bine, mi-a făcut plăcere să înot îndelung şi să trec Mureşul de mai multe ori, de la un mal la celălalt. Suciu se aşezase la soare, cu o carte în mână, într'o luntre priponită la mal, dar eu încă nu mă astâmpărasem şi mai treceam o dată râul – lat şi domol în locul acela – înot. M'am trezit deodată cu un defect de respiraţie, în sensul că puteam să inspir, dar nu mai eram în stare să expir aerul din plămâni. Trecusem de jumătatea râului, malul opus nu era departe, mi-am zis că prundul trebuie să-mi fie la îndemână, m'am lăsat la verticală şi m'am dus la fund. Apa era adâncă. N'am fost niciodată un înotător excelent, ci numai atât cât să mă ţin corect la suprafaţa apei. M'am dezorientat, mi-am dezechilibrat mişcările, am încercat să înot pe dedesubt, mă speria gândul că în loc să merg spre mal am apucat-o spre mijlocul râului, am prins a înghiţi apă. Am zvârlit din picioare şi, o secundă, cu capul deasupra apei, am strigat, apoi iar am căzut la fund, zbătându-mă. Am zvârlit din nou, o nouă secundă am fost deasupra apei şi l-am văzut pe Suciu cum se aruncă în apă. Acum ştiam că voi fi salvat. Înghiţeam apă, dar eram lucid, foarte lucid, şi mă gândeam la ceea ce citisem prin cărţi, că inşii pe cale de a se îneca îşi ucid uneori

salvatorii prin aceea că-i apucă de mâini sau de gât şi se îneacă împreună. L-am simţit, l-am văzut pe Suciu prin preajmă, căutându-mă, şi l-am apucat de un picior. În câteva secunde eram întins pe nisipul de pe mal: Suciu îmi făcea mişcări de respiraţie forţată şi mă silea să vărs apa din burtă. Într'o jumătate de ceas eram restabilit şi treceam Mureşul înapoi, escortat îndeaproape de salvatorul meu. Mergând după aceea spre gară, pe potecă, aveam senzaţia amară că aş fi putut să mor stupid, după ce avusesem şansa de a muri eroic.

Drumul spre Pătrunsa trecea pe la Bistriţa. Am intrat în mânăstire ca doi străini, Suciu i-a cerut Maicii Olga, care ieşise în prag, găzduire pentru o noapte. Mama Olga a zâmbit subţire şi ne-a poftit în casă; mă şi recunoscuse, după ochi. Era la curent cu toate cele întâmplate – cine nu ştia de greva de la Cluj? – şi se arăta mândră de fiul ei duhovnicesc – care numai duhovnicesc nu arăta! –, măcar că-i ducea grija. Mama Paia (aşa i se spunea în orfelinat maicii Epiharia, o călugăriţă în vârstă şi şchioapă, cu care surorile Gologan formau trinitatea conducătoare a Bistriţei) s'a veselit foarte văzându-mă aşa de golan şi fercheş, a făcut cafele şi s'a oferit să-mi ghicească. Mama Olga m'a îndemnat să stau la Pătrunsa până mi-o creşte barba, apoi să vin şi să locuiesc în vale, că are ceva de lucru pentru mine. Ne-am înţeles ca eu şi Suciu să coborâm o dată pe săptămână, pentru aprovizionare cu de-ale mâncării.

Părintele Veniamin a fost tare bucuros să mă vadă – mai precis, să ştie că sunt eu, identitate de care se convingea cu repeziciune, căci barba mea era tânără şi harnică. El nu aflase nimic din cele petrecute şi s'a minunat ascultându-ne.

– De unde până unde, părinte, mi-ai trimis banii aceia? l-am întrebat.

– Uite-aşa, mi-a răspuns, de la Maica Domnului.

Şi n'a mai adus vorba de asta.

Nu aveam nici o certitudine că aş fi fost urmărit, dar paza bună trece primejdia rea. Îmi plăcea totuşi să cred că eram „periculos" numai în Ardeal şi că, de îndată ce s'ar fi ştiut că trecusem munţii, n'ar fi avut nimeni nimic cu mine. În fond, nu aveam nimic să-mi reproşez, nu vedeam nici temeiuri legale pentru un proces; cu toate acestea, punctul meu de vedere fusese potrivnic celui pe care-l adoptase autoritatea, şi aceasta ar fi fost de-ajuns, dacă nu pentru un proces, cel puţin pentru o arestare şi o detenţie temporară.

Era linişte mare la Pătrunsa, Suciu citea, eu mă îndeletniceam cu scrisul. Intram în vară, la Cluj nu se întâmpla nimic deosebit, examenele se isprăviseră; ştiam acestea dintr'o corespondenţă cu fraţii Racolţa, singurii care ştiau unde mă aflu, pentru orice eventualitate. În fiecare Duminică îi ţineam părintelui Veniamin strana la Liturghie, eu şi Suciu ne luam seara desăgile goale şi coboram la Bistriţa, unde rămâneam o zi şi o noapte. Lui Suciu îi plăceau slujbele de miezul nopţii, măcar că el, ardelean şi unit, nu gusta frumuseţea muzicii psaltice, părându-i-se că toate „glasurile" sunt la fel. Maica Artemia se întorsese, împreună cu celelalte, de la cursuri, dar nu îndrăznisem s'o văd înainte de a-mi fi crescut barba cât de cât. De altfel, nu mă arătam în mânăstire prea mult; ceasurile cele mai multe le petreceam cu „maicile mari", la stăreţie, unde Mama Olga torcea din furcă şi depăna amintiri. Credeam împreună că „vremurile se vor schimba", că nu va fi ţara sortită să rămână sub ruşi sau comunişti, că Dumnezeu va avea milă de poporul Său. Dar Mama Olga avea alte intuiţii decât oamenii obişnuiţi, nu înlătura posibilitatea unor legături cu „oamenii zilei" şi se tot ruga la Dumnezeu şi se tot gândea cum ar face ca opera ei de o viaţă – orfelinatul şi şcolile de la Bistriţa, care ajunseseră a rivaliza cu aşezăminte similare catolice – să supravieţuiască.

– Doamne, părinte, zicea, uneori Dumnezeu poate să lucreze şi prin robul Său Nabucodonosor.

Prin august, Suciu s'a întors în Ardeal, mi se pare că avea să participe la nu ştiu ce adunare sub gorunul lui Horea. A revenit, pentru scurtă vreme, spre toamnă, apoi iar s'a dus. Şi de atunci nu l-am mai văzut. Am aflat, mult mai târziu, de la Mama Olga, că devenise preot şi că, după noiembrie 1948, când uniţii rămaşi uniţi erau hăituiţi de Poliţie, el apăruse la Bistriţa şi ceruse adăpost; locul însă nu era deloc sigur, aşa încât şi el a dispărut. Pe unde o mai fi, acum, bunul şi sincerul şi devotatul meu Suciu?

În vară am revenit la Bistriţa. Locuiam în casa de la poartă, mă arătam rar la vedere, din precauţie elementară. Lucrul pe care avea să mi-l dea Mama Olga era cărturăresc. Maica Iuliana, care absolvise Facultatea de Limbi Clasice din Cluj, avea necazuri, de mai mulţi ani, cu profesorul Naum, care, chipurile, o persecuta într'atât încât biata fiinţă de abia izbutise să-şi treacă ultimele examene, iar acum era înspăimântată, descurajată, inhibată de perspectiva tezei şi examenelor de licenţă.

– Ajut-o, părinte, pe toanta aia să-şi facă teza, că am nevoie de profesoară de latină şi ea nu mai isprăveşte odată.

Subiectul tezei era „Terminologia religioasă în opera lui Titus Livius". M'am afundat cu toată seriozitatea în tomurile liviene şi într'o lună şi jumătate am dat gata o mândreţe de teză. Iuliana n'a avut decât s'o scrie la maşină şi s'o înveţe bine pe de rost. A zburat la Cluj şi a devenit profesoară.

Succesul acesta i-a adus aminte Mamei Olga că şi Sebastiana e în urmă cu teza de licenţă, de data aceasta la Limba Română. Subiectul ei era „Tipăriturile de la Râmnic din a doua jumătate a secolului XVIII".

– Bine, Mamă Olgo, dar o treabă ca aceasta nu se poate lucra decât în Biblioteca Academiei, la

Bucureşti.

– Te duci acolo, dragul meu, că Dumnezeu ştie că faci o faptă bună şi te ocroteşte.

M'am dus, Dumnezeu m'a ocrotit şi am adus teza.

Venise noiembrie, se apropiau alegerile, ţara era în mare frământare, comuniştii făgăduiau că iau singuri puterea, ţărăniştii se dădeau de ceasul morţii. Am socotit că e bine ca în această perioadă să stau „mai la fund" şi am urcat iar la Pătrunsa, inspirat să scriu poezii. Am lucrat – mi se pare că tocmai în noaptea de alegeri – un poem cu

Norii peste munţi fac trambulină
Să se-arunce luna'n scăldătoare...

Şi-mi făcea plăcere să mă gândesc că aş putea să i-l citesc maicii Artemia, deşi ea era o fiinţă foarte „pozitivă" şi nu o interesau poeziile. Dar ea plecase înapoi la Cluj, iar eu pribegeam prin munţi, dat afară din Universitate, fără nici un căpătâi.

Comuniştii şi-au revendicat victoria în alegeri şi au format guvernul. Hotărât, soarta ţării se schimba, englezii şi americanii nu mişcaseră un deget, poate un război să mai schimbe ceva. Mă săturasem de pribegii şi incertitudini, nu aveam semne că sunt urmărit, sufeream de singurătate. Studiul Medicinei îmi căzuse drag, eram bun la Anatomie, dar şi mai bun la Fiziologie, disciplină la care profesorul Grigore Benetato – un mare savant, mai târziu membru al Academiei – intenţiona să mă facă preparator şi, cu vremea, asistent. Îmi plăcea Fiziologia pentru că pe ştiinţa ei se putea construi o filosofie, aproape fiecare proces vital putea fi punctul de pornire al unei speculaţii; profesorul îmi acordase ceasuri întregi de conversaţii libere, în laboratorul său, trecând cu

uşurinţă – şi logică – de la permeabilitatea selectivă a membranei celulare la *Învierea* lui Tolstoi. Îmi propusesem să fac un studiu despre psihoterapie în funcţie de influenţa hipotalamusului asupra proceselor de fagocitoză şi leucopoeză, aşa cum pretindeam că, printr'o simplă observaţie, descoperisem principiul ogivei în tramele osoase al colului femural. Toate acestea – şi multe altele – se spulberau şi nu trebuiau să se spulbere, căci nu făcusem nici o crimă şi era păcat de Dumnezeu să rămân pe drumuri.

– Mamă Olgo, eu m'am mai predat odată şi am ieşit bine. Ce-o fi o fi, nu pot să mai stau fugar – mă duc la Cluj şi încerc să reintru în Universitate.

Era în ianuarie. Artemia fusese de Crăciun la mânăstire şi mă încurajase.

Am ajuns în Cluj uşor emoţionat, le-am făcut o scurtă vizită – de revedere şi informare – fraţilor Racolţa, apoi m'am dus la decanul Kernbach, cu care am avut o lungă conversaţie, din parte-mi explicativă şi delicat apologetică, cerându-i sprijinul. A fost destul de binevoitor să mi-l făgăduiască şi destul de perfid ca, imediat după aceea, să dea un telefon la Poliţie. Am fost arestat pe stradă şi vârât într'o celulă la Chestură. În prima zi a fost pe la uşa mea un adevărat pelerinaj: s'au perindat toţi comisarii şi agenţii de Siguranţă, să vadă cum arată „în realitate" călugărul pe care-l căutaseră atât. Era senzaţie. Dar chestorul Crăciun nu părea impresionat. Dimineaţa trecea prin faţa fiecărei celule, la „raport", asculta plângerile fiecăruia, aproba din cap, pleca şi nu făcea nimic. Celulele erau înşirate de-a lungul unui zid, cu uşile direct în curte. Era o iarnă năprasnică, nu aveam raţie de lemne, sobiţa de tuci îngheţase în colţul ei, nu aveam pat şi nici învelitoare. Ziua mă plimbam din perete'n perete, suflând în pumni, noaptea mă ghemuiam pe duşumea, cu genunchii la gură. O crăpătură la vizetă îmi îngăduia să văd afară, chestorul se apropia, i se deschidea uşa, auzea că

aş avea nevoie de câteva lemne, aproba din cap şi lemne nu veneau. A treia zi eram hotărât să nu-i mai raportez nimic, dar el a catadixit să mă întrebe:

– Ei, cum e?

– E frig ca la Crăciun, domnule chestor!

A trimis un gardian să-mi facă focul.

Arestul nu avea raţii de mâncare, fiecare deţinut se descurca cum... putea. Familia putea să-i aducă de-ale gurii, dar eu nu aveam familie. Ba aveam. Era acolo, în Cluj, „Brâul Voinicului”. Le-am văzut prin rostul vizetei pe câteşipatru, zgribulite de frig, cu chiciură pe broboade, trecându-mi prin faţa celulei şi îndreptându-se spre cabinetul chestorului. Îmi aduceau mâncare, câte ceva din porţiile lor înjumătăţite, de la cantină.

– De unde până unde, ce-aveţi voi cu el?

– E fratele nostru, domnule chestor, se poate? Pentru Dumnezeu, dumneavoastră nu puteţi fi un om rău la suflet.

M’a hrănit „Brâul Voinicului”, zi de zi, vreme de o săptămână. În „Brâul Voinicului” era şi Artemia.

Mă aşteptam să înceapă o anchetă şi îmi împrospătam în minte toate faptele, dar nu mi s’a făcut decât o cercetare sumară. Comisarul Măldărescu părea interesat mai mult de „mica istorie” a grevei, de misterul în care fusesem eu învăluit, şi a aflat cu acel prilej că-mi aprinsesem ţigara de la a lui. Un alt comisar, la care am fost ţinut vreo jumătate de ceas, mi-a spus că el nu se pricepe la interogatorii, dar că de bătut ştie să bată bine. Nu m’a bătut. În a opta zi m’a chemat chestorul, mi-a comunicat, scurt, că voi fi trimis „la urmă” şi mi-a cerut să-i spun ce domiciliu am. Nu aveam nici unul. (Între timp, părintele Bica părăsise Polovragii şi se transferase la Baia de Arieş, unde episcopul Nicolae Colan voia să întemeieze o mânăstire. În înţelegere cu mine, el îmi ceruse transferul şi aştepta răspunsul de la

Minister. Aşadar de la Polovragi plecasem, iar la Baia de Arieş nu sosisem.). Întrucât nu aveam domiciliu (chestorul s'a ferit să-mi spună „vagabond", deşi bănuiam că aceasta avea în minte), urma să fiu trimis sub escortă în capitala judeţului în care m'am născut şi predat biroului de Siguranţă. Crăciun m'a dat pe seama unui agent în civil şi a ordonat să ni se facă foile de drum, cu gratuitate pe calea ferată.

Ieşisem de la Poliţie, mai erau câteva ceasuri până la plecarea trenului, şi l-am rugat pe agent să-mi îngăduie o vizită şi câteva cumpărături. M'a însoţit mai întâi la fraţii Racolţa – bucuroşi că scăpasem ieftin –, apoi la o librărie, de unde mi-am cumpărat o carte, *Comoara Împăratului Radovan* de Iovan Ducici. Nu aveam de făcut nici o altă cumpărătură – nici bani nu prea aveam –, dar tot speram s'o văd, întâmplător şi măcar în treacăt, pe Artemia. Ne-am întors la fraţii Racolţa şi am găsit acolo „Brâul Voinicului", tuspatru, vestite grabnic de prietenii şi colegii mei. Doamna Racolţa făcuse la repezeală o supă bună, cu găluşte; agentul, cumsecade, s'a înfruptat şi el şi nu a refuzat un pahar de vin. Le-am mulţumit maicilor-surori pentru că mă hrăniseră, mă uitam la ceas, plecam iarăşi în pribegie şi pe cine ştie câtă vreme, aveam nişte mari sfâşieri în suflet, dar mă ţineam bine şi voiam să arăt că sunt bărbat. Am recitat nişte versuri, o „Cântare a Cântărilor", Artemia a prins a plânge şi mie-mi venea să-i culeg lacrimile cu inima.

* * *

Iarna era blândă în Oltenia, pe străzile Râmnicului zăpada se năclăise cu noroi, înotam prin zloată şi eram obosit. Agentul m'a dus la Siguranţă şi m'a predat şefului, un bărbat cu faţa aspră, pe care-l chema Filip. Acesta a semnat de primire şi l-a concediat. M'a poftit să stau pe un scaun în timp ce răsfoia dosarul. Numele meu nu-i

era necunoscut. A controlat ceva într'un fişier, s'a mai uitat în dosar şi mi-a făcut apoi o morală lungă, avertizându-mă că în ţară se fac schimbări radicale şi că partidul nu-şi va cruţa duşmanii (băgam de seamă că domnul Filip nu spune „partidul comunist", ci, simplu, partidul).

– E bine, îmi spunea el – şi e bine în primul rând pentru dumneata –, să te abţii de la orice activitate duşmănoasă, inclusiv critica la adresa regimului. Chiar dacă gândeşti altfel, ţine-ţi gura. Înainte de a ne interesa ce cred oamenii depre noi, ne interesează ce spun. Să nu ajungi în obiectivul nostru. Avem liste negre, gata pregătite; cum s'o întâmpla să „cadă" vreun şef de-al nostru, „cad" toţi de pe liste. Mă duc adesea la restaurantul cel mare, de pe bulevard, şi-i văd pe duşmanii noştri, în special ţărănişti, stând liniştiţi la mese şi bându-şi halba de bere, şi mă gândesc cum, printr'o prostie a unuia singur, într'o singură noapte îi adunăm pe toţi şi-i curăţăm. Fii atent, eşti tânăr, nu te juca cu viaţa dumitale. Acum eşti liber, dosarul rămâne la noi, ai grijă să nu mai ajungi pe aici.

Am ieşit în stradă, ningea cu apă, picioarele îmi erau ude, îmi ţineam rucsacul pe braţ, nu cunoşteam locul, mă uitam în dreapta şi în stânga şi nu ştiam încotro s'o apuc. Atunci, pe strada aceea cu zloată, la poarta Serviciului de Siguranţă din Râmnicu-Vâlcea, am trăit din nou – şi mai cu putere ca oricând – senzaţia dureroasă a unui câine rătăcit, căruia ochii şi mirosul nu-i mai spun nimic. Unde să mă duc? La cine să mai cer adăpost? Bani nu aveam, curajul mă părăsise. Preţ de un sfert de ceas am stat aşa, în cumpănă, nehotărât, trist, cu sufletul negru; mai mult decât trist, eram foarte nefericit.

Până la urmă, tot la Mama Olga m'am hotărât să mă duc. M'a primit, m'a ocrotit, am stat la Bistriţa vreo săptămână, până ce am primit răspuns de la părintele Bica: ajunsese la Baia de Arieş şi era bucuros să mă aibă cu el. Ştiam că nu fac bine

ducându-mă iarăşi în Ardeal, dar era singura soluţie: părintele Bica era singurul om spre care mă puteam îndrepta la ceasul acela. Şi am plecat.

M'am întâlnit din nou cu iarna aspră a Ardealului, la Câmpia Turzii, de unde numai a doua zi pe la prânz puteam să iau „mocăniţa" pe valea Arieşului. La un han am găsit o cămăruţă foarte sărăcăcioasă, cu o sobiţă de tuci şi câteva lemne, un pat cazon cu cergă de cânepă, o masă simplă, cu un scaun. Mă aflam nu numai la un nod de cale ferată, ci şi la o răscruce a propriilor mele pribegii, şi eram tot trist şi nefericit. În noaptea aceea, cu mâna aproape îngheţată, am scris versuri nemăiestre, dar deschise, ca o mărturisire:

Singurătate, voi prânzi cu tine
La masa asta veştedă, de brad.
Mă voi hrăni cu rodii de Bagdad
Şi'n cinstea ta sorbi-voi cupe pline.

Mă iartă dacă, izgonit din lume,
Ţi-oi fi la masă oaspete mai des...

La Baia de Arieş, părintele Bica se instalase pe un deal, într'o casă de lemn neisprăvită, cu bârnele netencuite, pentru care plătea o chirie ieftină. Avea şi pentru mine o cameră, cu un pat ţărănesc, fără saltea; paiele erau aşternute de-a dreptul pe scânduri şi acoperite cu un ţol. Erau şi purici mulţi în casa aceea, de care nu aveam cum scăpa, şi aşteptam primăvara cu pelin.

Episcopia cumpărase o bucată de pământ pe un alt deal, la Măgură, şi pusese acolo o piatră fundamentală pentru o mânăstire. După vreun an de încercări încoace şi încolo, cercând sărăcia localnicilor, părintele Bica Gherasim – care era de prin apropiere şi cunoştea bine oamenii – s'a

înfăţişat la episcopul Nicolae Colan şi i-a cerut dezlegare de sarcină.

– Prea Sfinţite, i-a spus el, cu moţii mei fac mai uşor o revoluţie decât o mânăstire.

Şi a plecat.

Dar acum era încă la început, spera în oarecare izbândă şi se lupta cu lipsurile. Am intrat şi eu alături de el în această luptă. Inflaţia ajunsese la culme, preţurile creşteau de pe o zi pe alta, un salariu de abia ajungea pentru o săptămână. El făcuse rost şi de o catedră de Geografie la Şcoala Industrială de Fete. Era lipsă de profesori. M'am învoit şi eu să predau Fizico-Chimicele şi Ştiinţele Naturale la Gimnaziul Mixt „Petru Şpan"; cu ce câştigam de acolo şi cu ce-mi venea de la postul de diacon, mă cârpeam de la o lună la alta. Nu ştiam decât casa şi şcoala, evitam să-mi fac relaţii sociale, mă căzneam să rămân cât mai necunoscut şi mai nebăgat în seamă, deşi lucrul acesta e aproape cu neputinţă când Dumnezeu te-a croit altfel. Îmi pregăteam lecţiile acasă şi începusem să scriu o nouă piesă, *Postumia*, inspirată de un episod din opera lui Tit Liviu (piesa am abandonat-o după actul – mi se pare – al doilea, dar o parte din conflictul ei dramatic l-am transferat în *Meşterul Manole* de mai târziu).

Pe la începutul lui martie al acelui an, 1947, s'au petrecut arestări masive în toată ţara. De peste tot veneau veşti despre oameni ridicaţi ziua şi noaptea, îndeosebi tineret, intelectuali. Îngrijorat, părintele Bica m'a sfătuit „să mă dau la fund" până va trece valul; m'a dus mai întâi pe Valea Ierii şi acolo mi-a rânduit o călăuză care m'a purtat la mai adânc în Apuseni, la sălaşul unui cioban de pe Muntele Mic, departe de orice altă aşezare omenească.

Familia aceea de păstori avea alături o căsuţă mai nouă, legată de cea bătrână printr'un pridvor acoperit. În schimbul unei sume de bani aveam o odaie şi zilnicul mertic de mămăligă, lapte şi

brânză. Gazdele mele erau foarte primitive, aveau un vocabular foarte sărac (nu cred să fi depăşit opt sute sau o mie de cuvinte), voroava lor se întindea pe lângă stână şi grajd şi se isprăvea repede. Era linişte mare acolo, în care se cuprindea şi vuietul râului din vale, împiedicat în roata ţeapănă a morii (moara era pentru folosul numai al gazdelor mele şi mergea de trei-patru ori pe an). Continuam să scriu la piesă, dar mai vârtos mă apucasem să învăţ limba germană şi tot omoram o gramatică şi un dicţionar. Deşi scurte, zilele mi se păreau lungi, nopţile şi mai lungi, mi se făcuse urât şi mă apuca iarăşi dorul de ducă.

Pe la începutul lui aprilie, brădetul muntelui a prins a se înveseli cu verdele crud al mestecenilor; mi s'a umflat inima cât o zare, mi-am luat rucsacul, am plătit gazdelor şi am pornit-o spre Valea Ierii, măcar că nu ştiam nimic din cele ce mai erau prin lume, dacă primejdia trecuse sau nu... Din Cacova i-am trimis vorbă părintelui Bica, la Baia de Arieş, că sunt acolo, în satul lui, la frate-său, iar el a venit să petreacă Paştile cu rudele, mai ales că părintele Ştefan Roşu fusese arestat şi satul nu avea preot. Am slujit cu el, am fost de faţă la străvechea şi originala datină a „prişcălitului", din ziua întâia de Paşti, apoi m'am întors la Baia de Arieş, unde nu exista nici un semn că autorităţile locale ar avea cunoştinţă de mine.

Demonul – care din ei? – nu m'a lăsat să stau mult locului. Gândul şi dorul meu erau la Cluj; să mai încerc o dată, poate am mai mult noroc. De data aceasta am plecat cu autobuzul.

De cum am pus piciorul în staţie, am fost arestat. Parcă mă aşteptau. M'am pomenit iar la Chestura de Poliţie, într'o celulă fără pat, cu numai o bancă lungă, pe care îmi întindeam oasele trudite de atâta plimbat. Nimeni nu apucase să mă vadă, nimeni nu ştia că sunt acolo, „Brâul Voinicului" nu se mai ivea cu mertic. De data aceasta, îmi ziceam, n'o să mă mai ierte stăpânirea, o să-mi facă proces.

Şi mă prindea parcă un fel de veselie la gândul că o să se isprăvească odată cu toată pribegia asta, că o să mi se pună capăt drumurilor fără căpătâi, că, în sfârşit, o să ştiu ce am de făcut: puşcărie. Dar nu se întâmpla nimic, nimeni nu mă întreba nimic, măsuram celula cu pasul şi fredonam o Doină a Oltului, cât era ziua de lungă. Doamne, şi ce primăvară frumoasă îşi arunca lumina în curtea arestului!

Venise Sfântul Gheorghe, auzisem clopotele de la catedrală. Prin rostul vizetei vedeam comisari cu buchete de flori îndreptându-se spre biroul primului chestor Gheorghe Crăciun. Sunt oameni vechi, îmi ziceam, încă mai ţin tradiţia. Mama Olga avusese dreptate, a venit vremea când lucrurile mici ne fac bucurii mari.

A doua zi – cred – am fost chemat la chestor. Cabinetul îi era plin de flori, obrazul destins, vocea joasă.

– Uite, mi-a zis el, pentru ce te-am chemat. Nu ne aude nimeni – în afară numai dacă (şi se uita la flori) pe-aici ar fi ascuns vreun microfon fără să ştiu eu. Ai fost arestat nu de mine, ci din ordinul inspectorului de Siguranţă Mihai Patriciu, om care nu vede dincolo de vârful nasului. Eu îţi sunt numai custode. Acum, iată ce e: în noaptea de Paşti, popa unguresc din Cluj şi toţi ai lui au cântat imnul naţional maghiar în biserică. Popa a fost arestat, dar episcopii lui au alergat la Bucureşti, au făcut ce-au făcut şi l-au scos. M'am gândit: De ce episcopii unguri pot face asta pentru popii unguri, iar românii nu? Printr'un prieten al meu, avocatul X, l-am informat pe episcopul Colan că eşti aici şi l-am îndemnat să meargă la Bucureşti şi să facă ceva pentru dumneata. Nu ştiu, n'am nici o veste. Dar eu, după un anume regulament, nu te pot ţine mai mult de opt zile. Îţi dau drumul, adică te trimit „la urmă" sub escortă – unde stai?, la Baia de Arieş, acolo te trimit şi acolo o să fii pus în libertate, dar te sfătuiesc să te duci la Bucureşti şi

să-ţi aranjezi situaţia cum ai crede mai bine, că e păcat de dumneata. Eu ştiu ce-ai făcut, mai mult nu-ţi pot spune şi nici nu te pot ajuta. Pleci peste două ceasuri.

Agentul Chesturii m'a predat, cu acte în regulă, biroului de Siguranţă al Poliţiei din Baia de Arieş. De acum mă făceam cunoscut şi acolo; fişa mea, blestemata mea fişă, se multiplica.

Pe chestorul Crăciun nu-l crezusem, deşi nu-mi explicam cu ce scop mi-ar fi spus o minciună. La scurtă vreme însă, părintele Bica a avut unele treburi la episcopul Colan şi, cu acel prilej, a adus vorba. Spre uluirea lui, episcopul i-a îngăimat că, într'adevăr, avocatul acela îl vizitase, dar că el nu a avut şi alte treburi pe la Bucureşti şi a mai amânat până ce..., în sfârşit, om mai vedea...

Despre chestorul Crăciun aveam să mai aud în anii următori; devenise colonel şi comandant de Securitate la Sibiu şi Braşov; şi avea să-mi fie „custode" în temniţa de la Aiud, al cărei comandant era în 1960, când am ajuns eu acolo. Dar despre conversaţia din Chestura Clujului nu am suflat niciodată vreo vorbă, într'atât aveam impresia că în pieptul acestui feroce comunist bate – totuşi – o inimă românească.

La Baia de Arieş am continuat să predau la gimnaziu până ce s'a încheiat anul şcolar, căznindu-mă să-i deprind pe puii de moţi cu terminologia ştiinţifică. Către sfârşitul anului am făcut cu elevii mei şi o reuşită serbare, cu o piesă de... Shakespeare, *Femeia îndărătnică* (sau *Scorpia îmblânzită*), în pregătirea căreia mi-am descoperit talente regizorale.

* * *

Odată însă cu sfârşitul anului şcolar aveam să-mi iau rămas-bun de la Baia de Arieş şi să poposesc tocmai către răsăritul Ardealului, la mânăstirea Topliţa, unde episcopul Colan avea nevoie de un... stareţ care să pună rânduială şi pace

între cei câţiva călugări. M'am simţit bine la Topliţa (aveam, în sfârşit!, şi o locuinţă confortabilă), locul era frumos, străjuit de departe de muntele Tarniţa, i-am liniştit pe fraţi (deşi ieromonahul Amfilohie, un basarabean cu sufletul înăcrit, nu mă ierta pentru faptul că îi... luasem locul, măcar că eram doar ierodiacon, în strana stăreţească), am pus rânduială în gospodărie şi am reintrodus lumina electrică în mânăstire. Episcopul a venit de hram, la Sfântul Ilie, şi m'a lăudat în faţa mulţimii de oameni. La hramul acela venise să mă vadă şi maica Artemia, împreună cu încă două surori, şi-mi adusese veşti proaspete de pe la Cluj.

Se apropia toamna, pe valea Mureşului se aşterneau ceţuri lungi când m'am hotărât să mă duc la Cluj şi să-mi dau, pe furiş, examenele la Teologie. Am ajuns în gară noaptea, m'am strecurat într'o trăsură cu coşul ridicat şi am ajuns la Episcopie, unde m'am adăpostit în chilia părintelui Bolchiş, un călugăr mărunţel şi liniştit, ecleziarh la catedrală (cel de la care cumpăram prescuri în vremea lipsei de pâine). Gazda mea era mai mult plecată în timpul zilei, eu rămâneam stăpân pe chilie şi mă aşterneam pe studiu. Avea părintele Bolchiş un singur pat, al lui; seara, eu căram din baie un paravan pliant, de pânză pe rame de lemn, îl puneam cu capetele pe două scaune, mă odihneam, dimineaţa îl căram la loc. Tot în baie mă refugiam când se întâmpla să bată cineva la uşa din faţă. Am stat acolo vreo trei săptămâni şi nu am ieşit decât într'o sală de curs a Academiei Teologice, în care se putea ajunge printr'un gang, în clădirea vecină, unde mi-am dat examenele de anii doi şi trei, unul câte unul, în mod absolut conspirativ, de conivenţă cu profesorii. Nu m'a iscodit nimeni întru nimic, nu m'a trădat nimeni (şi mă gândesc cu duioşie şi recunoştinţă la părintele Liviu Munteanu, rectorul de atunci – şi excelent profesor de exegeză biblică –, mort mai târziu, tragic, în urma unor torturi

fioroase, în temniţă la Aiud). Către sfârşitul lui septembrie mă întorceam, tot pe furiş, la Topliţa, cu notele pe carnetul de studii.

Odată cu aceasta însă îmi revenise dorul de Medicină, de studenţie, cred că şi de vorba domoală a maicii Artemia, şi m'am hotărât să mai încerc o dată. Vremurile parcă se mai liniştiseră, strânsesem ceva bani. Pe la sfârşitul lui octombrie, de astă dată la lumina zilei, poposeam iarăşi în chilia părintelui Bolchiş.

Hotărâsem acum să încep tratativele de „sus". Cu ajutorul fraţilor Racolţa – care-şi continuau studiile (Sandu trecuse la Conservator) şi se rostuiau întru ale căsătoriei – am izbutit să pătrund la un „tovarăş", Mocanu (sau Moraru, nu mai ţin minte bine), secretar al organizaţiei locale a Partidului Comunist. Aveam cu mine şi un memoriu (asupra căruia mă tocmisem mult cu fraţii Racolţa, care-mi propuneau un ton capitulard, umilitor – şi cedasem în parte, fapt de care mi-a fost foarte ruşine după aceea). Am avut cu acest tovarăş o lungă conversaţie, la capătul căreia m'a îndrumat să mă adresez organizaţiei UNSR, cea mai îndreptăţită să-mi facă o recomandare către conducerea Universităţii. Am fost primit astfel, la sediul organizaţiei, de şeful ei (sau preşedinte, cam aşa ceva), un tânăr extrem de amabil şi îndatoritor. Nu mi s'a cerut nici o abjurare, nici un compromis politic, în afară de o colaborare în aria strict culturală a organizaţiei, arie în care – se prezuma – mă pricepeam. Am căzut de acord, mi s'a făgăduit sprijinul. Discuţiile duraseră aproape două săptămâni şi mă făcuseră atât de optimist, încât am început să-mi caut cameră de locuit. Mă duceam destul de des la părintele Florea Mureşanu – care se mutase în casa parohială a Bisericii din Deal –, eram invitat la masă, doamna a sugerat chiar că aş putea avea o cameră la ei, dar eu m'am ferit uşor, ca în faţa unei primejdii dulci.

Acolo, în casa Mureşenilor, l-am cunoscut, într'o seară, pe Lucian Blaga, om de care mă ţinusem într'adins la distanţă, să nu-l supăr cumva pe Victor Papilian. Blaga venea uneori în vizită la Mureşeni (doamna îmi confia chiar că-i servea drept tahigraf întru redactarea memoriilor, pe care le scria după dicteu). Deşi uşor distant, profesorul a vorbit în seara aceea numai despre el, îndeosebi amintiri din viaţa lui de diplomat, despre Mahatma Ghandi şi despre experienţele spiritiste ale unui personaj din Berna. Am plecat împreună. Plouase rece, se făcuse alunecuş, şi l-am dus de braţ, ocrotitor, fapt de care părea încântat. Aveam impresia că nu mă prea băgase în seamă, dar mult mai târziu, peste aproape zece ani, aveam să constat că mă ţinea minte, şi încă bine.

După multă căutare, am găsit, în fine, o cameră la un preţ convenabil. Dădusem acont şi făgăduiam s'o ocup chiar a doua zi, când, ieşit în stradă, s'a alăturat de mine, discret, un domn în civil, care mi-a spus încet să merg cu el. Eram arestat. Pe domnul acela cu mustăcioară subţire îl chema Gligor şi era şeful Siguranţei din Cluj. Nu m'am arătat surprins (de fapt, îmi înceta mirarea că nu fusesem arestat până atunci); i-am cerut doar îngăduinţa să intru într'o tutungerie şi să-mi cumpăr o oarecare provizie de ţigări.

De data aceasta nu am mai fost dus la Chestură, ci la Inspectoratul Regional de Siguranţă, pe strada Andrei Mureşanu, unde îşi avea biroul şi temutul Mihai Patriciu, evreu devenit foarte puternic la vremea aceea. Undeva, sub o scară, mi s'a deschis o uşă scundă, am fost împins înlăuntru şi m'am pomenit în beznă, cu capul lovit de un tavan care se lăsa în pantă spre fundul celulei. Am pipăit împrejur; celula era un fel de cosciug confortabil, în care ai fi putut sta cocoşat sau în genunchi; mai comod însă – deci, obligatoriu – era să stai întins pe cimentul rece, cu capul rezemat la colţul uşii şi cu picioarele proptite în peretele opus, înalt de o

palmă. În această poziţie am stat opt zile şi opt nopţi, în întuneric desăvârşit, numai cu dulama şi rasa pe mine, drept aşternut şi învelitoare. Pentru nevoi eram scos într'o magazie de lemne de alături, la un hârdău. Am cerut să mi se dea o bucată de lemn, s'o pun sub cap, drept perină, şi mi s'a refuzat; mă mulţumeam să-mi împăturez pălăria în două şi în patru, ca să-mi feresc ţeasta de răceala peretelui; duşmănia cimentului de dedesubt îmi era de ajuns.

Celula neagră de la Siguranţa din Cluj a fost una dintre cele mai aspre detenţii din viaţa mea. Cu toate acestea, puţine au fost săptămânile în care spiritul meu să se fi simţit mai liber, mai puţin legat de mizeria împrejurării. Există o bucurie a suferinţei, şi ea e suprema dovadă că suferinţa ta are un sens; sau, dacă nu-l are ori nu-i de-ajuns de limpede, i-l dai, ţi-o faci accesibilă. Eram aproape vesel în întunericul acela rece; când nu spuneam rugăciuni – şi acelea erau de mulţumire – fluieram încet cântece sau hore din satul meu, de la vremea când eram copil şi ajutam la culesul prunelor. Îmi umbla prin cap şi schiţa unei comedii pe care aş fi vrut s'o scriu, şi cred că acolo a fost singurul moment în care m'am simţit tentat să scriu o comedie. Admit că mă ajuta o mare neglijenţă a patronilor mei: nici unul nu se gândise să petreacă o noapte sub scara aceea înainte de a fi fost destinată să devină celulă; ar fi băgat de seamă că peretele din dreapta răspundea în biroul şefului Siguranţei şi că era destul de subţire ca să auzi toate convorbirile telefonice şi unele conversaţii cu glas mai înalt. Aşa am putut afla, de cum am ajuns, că fusesem arestat din ordinul partidului, căruia Gligor îi raporta că „popa e aici, l-am adus, da, tovarăşe, e aici". Şi dacă, noaptea târziu, mi se strângea inima când auzeam ordine de arestare transmise telefonic la distanţe mai mici sau mai mari, în după-amieze sau seara mă amuzam copios interceptând vocabularul şi înjurăturile vulgare ale

aceluiaşi Gligor când îşi beştelea „băieţii” întorşi de pe teren cu... mâna goală, şi le tot făgăduia că-i trimite nu ştiu unde.

Mă pipăiam pe întuneric (Doamne, ce-o fi cu mine aici?), şi aş fi râs tare de tot dacă luciditatea nu mi-ar fi trezit teama că veselia poate fi un semn de nesănătate mintală. Meditam într’un cosciug.

În timpul orelor de serviciu – şi erau multe aceste ore la Siguranţă –, scara ce-mi servea drept tavan era neîncetat urcată şi coborâtă de un număr limitat de persoane, şi mă căzneam să identific, după paşi, pe fiecare în parte şi să-i determin vârsta, greutatea corpului, funcţia şi starea de spirit. Era, desigur, un fel de a-mi trece vremea, şi mai era un fel de a cunoaşte oameni din mers.

Noaptea, târziu, auzeam de pe undeva vaiete şi urlete omeneşti. Aşadar exista şi o cameră de tortură. Mă întrebam dacă agenţii sau comisarii unguri – şi erau destui în serviciul Siguranţei –, avându-mă acum „în mână”, vor căuta să completeze ceea ce nu mai avuseseră timp tovarăşii lor să facă la căminul „Avram Iancu”. Într’o noapte m’am pomenit pe mine cu un trup omenesc în zvârcoliri, aruncat din uşă, grămadă, printre două înjurături. Omul s’a speriat mai rău decât era, zicea mamă, mamă şi se ruga: Ia-mă Doamne! Era bătut măr, plângea – mai mult scâncea, carnea îi era un tremur şi o simţeam îngrozită prin pulpanele bietei mele dulămi. M’am strâns cum am putut în colţul meu, cu genunchii la gură, s’a adunat şi el în fundul celulei, adică proptit pe rotulele mele, şi, auzind vorbă bună, a prins a se linişti. Mi-a istorisit, printre sughiţuri, că era contrabandist şi că fusese prins cu un transport de sare peste graniţa Ungariei. Nu făcea nici un secret din asta, părea vechi şi priceput în „meserie”, spusese totul la anchetă, şi totuşi îl bătuseră crunt. Se mira de ce l-or fi trântit acolo, cu mine laolaltă, şi prezuma că numai din greşeală, iar eu mă întrebam în sine-mi dacă nu cumva

prezenţa lui e un avertisment pentru mine. Dar eram liniştit. La vremea când începusem a citi *Vieţile sfinţilor*, prin anii de seminar, mă întrebam dacă eu aş fi în stare să îndur chinurile martirilor; treceam un ac printr'o flacără, mi-l petreceam apoi printr'un deget şi-l purtam aşa, cântând „*Fericit bărbatul*" (Psalmul I), preţ de câteva minute. Mă încurajam acum cu izbânzile mele de atunci. Pe contrabandist l-au luat după câteva ceasuri şi-mi părea rău că trebuie să-mi întind iar oasele în singurătate; mi se părea că omul – căruia nu-i ştiam chipul – ar fi avut multe de povestit.

În noaptea următoare, foarte târziu, mult spre dimineaţă, mi s'a făcut tare frig şi am bătut în uşă, semn că vreau să fiu scos la tinetă. Era de servicu un subcomisar în civil, care se uita la mine cu ochi buni. Mi-a făcut hatârul de a mă ţine puţin pe coridor, la lumina unui bec slab, şi am intrat în vorbă. Îmi dădea a înţelege că el nu are nici o vină pentru faptul de a fi eu acolo. Mi-am permis să-l întreb cum se face că ei, comuniştii, care pretind a se fi ridicat în numele omului, fac din om – oricare ar fi el – un obiect de batjocură şi tortură. A trebuit să aud – şi era în 1947 – că vechii comunişti, luptătorii, idealiştii, doctrinarii, fuseseră repede covârşiţi de comunişti răsăriţi peste noapte, care se şi grăbiseră să ocupe posturi-cheie, pe care şi le apărau prin exces de zel. Mai mult, în partid pătrundeau cu uşurinţă foşti legionari şi ţărănişti care, spre a-şi acoperi trecutul, se dedau la cele mai violente şi barbare acţiuni.

– Ei sunt cei ce bat, părinte, nu noi, sau, cel puţin, nu cei ca mine, cu ani de luptă muncitorească şi de abia toleraţi acum în posturi de subcomisari...

N'am ştiut dacă trebuie să-l cred sau nu. L-am lăsat cu viii şi mi-am reluat locul în sicriu.

În cea de a opta zi, după-amiază, am fost dus într'o cameră de anchetă. Lumina zilei m'a izbit atât de puternic încât mi-am făcut ochii mici, ca de

pisică; de abia îl vedeam pe comisarul de la birou, cu voce baritonală, care-mi spunea că – iarăşi! – voi fi trimis „la urmă”. Foarte m’am mirat în sine-mi, căci fusesem convins că de-acum nu mă mai iartă şi că mi se va face proces. Am încercat totuşi să-i explic că ţineam la studiile mele începute şi că le făgăduisem „oficialilor” că-mi voi vedea numai de carte şi nu mă voi amesteca în nici o activitate publică.

– Te credem, părinte, mi-a zis el, dar prezenţa dumitale, simpla dumitale prezenţă, ne deranjează. Trebuie să ne înţelegi. Suntem la început, acum ne organizăm, vrem să întărim frontul în Universitate; dumneata eşti, încă, un idol al studenţimii şi doar faptul de a exista şi a merge pe stradă ne deranjează. Înţelegi?: Ne-de-ran-jea-ză! Du-te unde vrei, fă ce vrei, e ţara largă, dar îţi punem în vedere ca prin Cluj să nu mai dai, cel puţin un număr de ani, până când generaţia aceasta va trece şi numele dumitale va fi uitat. Altfel, tot aici vei ajunge, neapărat; şi poate mai rău.

Am tăcut câteva secunde. Intrase agentul care trebuia să mă ducă. Înainte de a ieşi, i-am spus comisarului:

– Dumneavoastră, comuniştii, v’aţi făcut un titlu de mândrie naţională din a fi desfiinţat graniţa de pe dealul Feleacului; observ că, cel puţin pentru un cetăţean al acestei ţări, Feleacul continuă să rămână graniţă.

Afară era zi frumoasă de început de noiembrie, cu cer noros şi călduţ. Copaci întârziaţi încă se mai desfrunzeau de-a lungul străzilor. Îmi readaptam ochii la lumină şi-mi era jale de pălăria mototolită şi rasa plină de praf. Agentul îmi mergea alături, întâi tăcut, apoi încercând să înnoade vorbă, pe tema că e dezgustat de ce vede împrejuru-i, că el mă ştie din vremea grevei şi-mi poartă o secretă admiraţie. I-am luat mărturisirea drept provocare şi m’am reţinut să mă umflu în pene. M’am oprit în faţa unei vitrine şi m’am privit în oglindă; obrazul

îmi era galben ca frunzele desprinse din copaci, mustaţa îmi crescuse peste buză, ochii îmi ardeau în fundul capului. Înfăţişarea mea era, într'adevăr, jalnică.

Credeam că mergem spre gară, dar drumul ne era pe Calea Moţilor. Agentul a catadixit să mă informeze că avea ordin să mă predea Biroului de Siguranţă al Legiunii de Jandarmi. De ce, nu ştia nici el.

Un plutonier-adjutant, cu chipiul alături, scria la un birou. Agentul i-a predat plicul, subofiţerul l-a deschis, a scos hârtia, a semnat pe el de primire şi i l-a dat înapoi, profesional. Agentul a plecat salutând, plutonierul mi-a aruncat o privire, mi-a făcut semn să stau pe un scaun şi a continuat să scrie până ce a isprăvit.

A luat la rând hârtia lăsată de agent. Eram curios să ştiu ce se va mai întâmpla cu mine şi-l priveam atent. El a citit hârtia cu nişte ochi miraţi, ca şi cum nu-i venea să creadă, a mai citit-o o dată, apoi s'a uitat la mine cu nişte ochi teribil de deschişi, s'a ridicat în picioare, în ţinută de respect, numai că nu m'a salutat milităreşte, altfel, palmele şi le ţinea la vipuşcă.

– Dumneavoastră sunteţi părintele Anania?

Părea pătruns de fiori de sus până jos. A ieşit din spatele biroului şi mi s'a apropiat un pas.

– Dumneavoastră sunteţi părintele Anania?

M'am ridicat şi eu şi stăteam în gardă, ca în faţa unuia din acei anchetatori foarte versaţi, care-ţi oferă o ţigară şi-ţi fac un compliment foarte sincer şi măgulitor înainte de a-ţi trăsni două perechi de palme şi o înjurătură. Dar omul nu se schimba, nu mă înjura, nu-i tremura buza de mânie reţinută, ci mă poftea să şed pe scaun, în timp ce el făcea sforţări evidente să-şi iasă din uimire şi emoţie. Şi-a spus numele, îl chema Mureşanu, era subşeful Biroului de Siguranţă, şi mi-a întins o mână francă. Eu i-am dat-o pe a mea, fără convingere.

A trebuit să aflu, în câteva minute, că plutonierul Mureşanu era unul dintre marii mei admiratori anonimi. Fiul său era student la Medicină, şi prin el cunoscuse, zi de zi şi pas cu pas, tot mersul grevei şi tot rolul pe care-l avusese părintele Anania în înfierarea obrăzniciei maghiare şi apărarea demnităţii noastre naţionale. Se uita la mine ca la o vedenie, aproape cutremurat. Şi, simţind că nu-i dau prea multă crezare, mi-a făcut şi dovada.

– Unde aţi fost dumneavoastră ascuns, imediat după grevă, în vara anului trecut? Nu la schitul Pătrunsa, în Oltenia?

Am încremenit.

– Şi? Aţi fost cumva denunţat? Eu am ştiut de atunci. Fiul meu e prieten bun de tot cu fraţii Racolţa, cărora le-aţi trimis un mesaj confidenţial de la Pătrunsa. Confidenţial a rămas şi pentru mine, deşi, cum vedeţi, sunt subşeful unui birou de Siguranţă.

Eram dezarmat, încântat, uimit, răsturnat, ca în faţa unui miracol. După ce s'a liniştit, omul a redevenit practic şi a cercetat cu atenţie hârtia. Ordinul, semnat de inspectorul Patriciu, era să fiu trimis „la urmă", adică la domiciliul meu din Topliţa, dar din post în post, pe jos, escortat de jandarmi. Nu-mi venea să cred, dar aşa era. Am examinat harta de pe un perete: până la Topliţa erau vreo două sute de kilometri, pe care trebuia să-i parcurg la vreme de toamnă, în pantofi şi dulamă lungă, prin ploaie, pe drumuri noroioase. Mi-ar fi trebuit, cât de cât, un echipament de drum, o pereche de bocanci, nişte pantaloni strânşi pe gleznă, o manta sau bluză de ploaie. Plutonierul, cu toată admiraţia şi bunăvoinţa lui, nu s'a învoit să-mi dea o escortă ca să mă duc până la Episcopie şi să-mi iau ce-mi trebuie; aş fi fost cu uşurinţă reperat de agenţii lui Patriciu sau de „băieţii" lui Gligor şi-mi vâram protectorul în bucluc.

Observasem din stradă că Legiunea de Jandarmi era vecină, zid în zid, cu căminul de studente. Trecusem prin faţa porţii şi-mi bătea inima. Plutonierul a fost deodată bucuros să audă că aş putea apela la servciul călugăriţelor din cămin, surorile mele, la care ar putea trimite un soldat să le anunţe că sunt acolo.

– Nu trimit pe nimeni, părinte, eu le cunosc pe măicuţe, vai de mine, mă duc chiar eu.

Se lăsase seara. Artemia şi Galiani au venit cu sufletul la gură, au tras o porţie de plâns, apoi au zbughit-o repede şi s'au întors cu ceai fierbinte şi pâine prăjită, unsă cu unt. De opt zile nu mâncasem aproape nimic şi de abia acum simţeam foamea. Au intrat cu bunăvoinţă în conspiraţia plutonierului şi s'au dus, în aceeaşi seară, la părintele Bolchiş, de unde mi-au adus rucsacul cu ce aveam în el – de unde făcuseră rost aşa repede, nu ştiu –, bocanci, pantaloni „golf" şi o jachetă impermeabilă, toate purtate, dar încă bune. Părintele Bolchiş mă împrumutase şi cu ceva bani. Urma să plec a doua zi de dimineaţă.

Plutonierul Mureşanu – al cărui şef era plecat undeva – nu m'a dus în arest, ci m'a poftit să stau peste noapte în biroul lui. Avea acolo un fel de canapea de lemn, mi-a lăsat o pătură, m'a încuiat pe dinafară şi am auzit o voce straşnică dând ordine de pază unor ostaşi, că dacă nu, îi ia mama dracului.

În noaptea aceea n'am putut să dorm. Am găsit nişte hârtie de împachetat şi am scris o poezie nostalgică, dureroasă, ca „Din prag", cu gândul că a doua zi am să i-o citesc maicii Artemia, înainte de plecare. Nu-mi inspirase până atunci nici un vers şi mă bucuram de bucuria ei.

Spre dimineaţă a început să plouă, mărunt şi lung, a toamnă rece. Eram echipat, gata de drum, bocancii îmi erau cam mari, dar îi căptuşisem cu nişte obiele. Plutonierul m'a prevenit că până la Apahida – aşa suna ordinul – voi fi escortat de doi

jandarmi, care aşteptau afară. Artemia a venit cu o tavă încărcată de bunătăţi, pe care fumega un ceainic. Mureşanu – o fi înţeles ceva? – şi-a făcut de lucru pe undeva şi ne-a lăsat singuri. Eram emoţionat. Adio Cluj, adio vis al vieţii studenţeşti, adio carieră medicală, adio Alma Mater, adio vecinătate a ochilor migdalaţi, nour romantic în văzduhul bietei mele vieţi monahale! Şedeam cu ea faţă'n faţă, aveam convingerea că momentul e solemn, am scos hârtia şi am început să citesc rar, cu vocea uşor tremurătoare:

Pleca-voi iar
Rătăcitor prin toamna sângerândă,
Cu duhul plin de jar,
Cu inima flămândă
De tot ce m'a hrănit odată...

Citeam şi nu vedeam cum săraca Artemia, natură pozitivă şi fără sensibilităţi lirice, îşi oprise ochii şi degetul pe bluza mea de ploaie.

– Vai, m'a întrerupt ea, nasturele ăsta e slab şi o să-ţi cadă pe drum...

Şi a dus mâna la pieptar, unde – ca mai toate gospodinele – avea ac şi aţă. O mare mânie mi-a întunecat deodată creierii, apoi o tristeţe de moarte mi-a copleşit inima. Înfrânt, ruşinat, umilit, am sfârtecat hârtia în zeci de bucăţele şi am dat cu ele de pământ, mi-am înhăţat rucsacul pe umăr, am ieşit şi le-am făcut semn jandarmilor că sunt gata. M'au încadrat, de o parte şi de alta, cu armele în cumpănire, şi am plecat prin ploaie, încovoiat ca un osândit.

(Artemia avea să-şi muşte buzele şi să nu-şi ierte niciodată aplecarea maternă cu care îmi examinase ţinuta de drum. A adunat peticile lirice şi le-a păstrat cu scumpătate, reconstituite în hârtia originală, pe care mi-a dat-o mult mai târziu, cu

lacrimi de căinţă. Prin 1949 sau 1950, Arghezi avea să-mi citească un caiet de versuri şi să însemne poemul acesta cu două cruci, ca pe unul care, după spusa lui mult prea binevoitoare, ar putea să însemne un început de drum nou în poezia românească.)

Era încă foarte de dimineaţă, oraşul plutea în cenuşiu, ploaia îmi curgea mărunt pe umeri. Soldaţii mă purtau pe străzi lăturalnice – aveau, pesemne, itinerar precis, pe unde se bănuia că e mai puţină circulaţie. Câţiva studenţi mai harnici mergeau zgribuliţi pe trotuarul opus, fără să ia seama la nimic. Aş fi putut să mă gândesc că tinerii aceştia, atât de absenţi acum, mă ovaţionaseră cândva cu sutele şi miile, înnebuniţi de flăcările elocinţei mele. Dar nu mă gândeam atunci la nimic. Mergeam mecanic, între ţevile puştilor, cu sufletul năpădit de ploaie. Ceva mai târziu a început să-mi pară rău că nu apucasem să-i mulţumesc plutonierului Mureşanu. Ce şi-o fi închipuit omul acela delicat şi patriot, care-şi riscase poziţia pentru favorurile pe care mi le făcuse? Oricum, de atunci nu l-am mai văzut şi nici n'am mai auzit de el. Părăseam Clujul pentru multă vreme, poate – cine ştie? – pentru totdeauna. Aveam să-l revăd, totuşi, după vreo nouă ani, la înmormântarea lui Victor Papilian, când aveam să-l reîntâlnesc şi pe Blaga, cărunt, suav, umanizat.

Drumul meu de la Cluj până la Topliţa a durat aproape două săptămâni, şi mai toată vremea a plouat. Nu mai ţin minte prin câte posturi de jandarmi am trecut; la unele a trebuit să aştept o zi şi mai mult până să încep etapa următoare, căci nu toate aveau escorte disponibile. Cu excepţia plutonierului din Apahida, care m'a privit duşmănos şi m'a încuiat peste noapte într'un arest murdar, cu ferestrele sparte (mi-a fost foarte frig în noaptea aceea), şefii de post s'au purtat cu mine omeneşte. Desigur, situaţia unuia care e dus „la urmă" devine uşoară în chiar clipa când i se

cunoaşte „foaia de drum”; insul merge, oricum, spre libertate, şi nu are motive să evadeze. În cele mai multe locuri am fost pus să dorm în odaia jandarmilor, pe un pat cazon disponibil, al unuia care era plecat în patrulare. La Sânmihaiul de Câmpie mi s’a întâmplat să petrec o noapte absolut singur în tot postul, jandarmii trebuind să plece, toţi, în nu ştiu ce misiune şi lăsându-mă „de pază”. La Sărmăşel m’a luat în primire un sergent tânăr şi drăguţ, care purta un pistol automat; de cum ne-am îndepărtat de post, a scos încărcătorul şi l-a băgat în buzunar; am apreciat, în sine-mi, acest act de delicateţe.

De-a lungul acestui drum însă s’a întâmplat un alt fenomen, pe care inspectorul Patriciu nu-l prevăzuse: în mai toate satele prin care am trecut am fost identificat cu repeziciune şi tratat ca atare. Pe ici, pe colo se mai găseau încă studenţi întârziaţi, care-mi recunoşteau chipul şi se grăbeau să dea sfoară că la postul de jandarmi a poposit „părintele nostru”. În numai două ceasuri mă pomeneam cu imense cantităţi de mâncare, încât nu numai eu mă îndestulam, ci şi jandarmii – paznicii mei –, care se îndopau pe spetite. Uneori aveam impresia că vestea pribegiei mele îmi mergea înainte, din sat în sat; în preajma posturilor de jandarmi mă aşteptau ţărani cu căciulile în mână, să-l vadă şi să-l salute pe „domnu’ părinte care-o fost cu ştudenţii la Cluj”. Manifestaţiile lor erau tăcute şi cuviincioase, fără să bruscheze autoritatea, ceea ce se vădea că nu le displace celor ce mă escortau. Realizasem, de altfel, că şefii de post nu-mi ignorau profilul clujean, chiar dacă numai atunci trebuiau să facă o asociere între acest profil şi numele meu (a-ha, dumneata eşti cel care...). Oricât aş mai auzi şi acum ploaia aceea de noiembrie ţârâindu-mi pe raniţă, oricât aş mai simţi şi acum acele picioare luptându-se cu noroiul cleios al dealurilor transilvane (pe alocuri nămoalele erau atât de mari încât la Sânmihaiul de

Câmpie am văzut, pentru prima oară în viaţa mea, femei umbând pe picioroange), oricât aş mai avea şi acum în nări mirosul greu de motorină din dormitoarele jandarmilor, nu-mi pot aminti de acea călătorie decât ca de un drum triumfal.

În unul din locurile mele de popas m'am umplut însă de păduchi. Mergeam spre Reghin şi-i simţeam mişunându-mi pe trup. Ajuns în oraş, m'am înţeles repede cu soldatul să întrebăm unde e casa protopopului Ciceu – pe care-l cunoscusem, de Sfântul Ilie, la hramul mânăstirii – şi să facem o haltă. Părintele Ciceu era plecat undeva, pe vreo jumătate de zi. Am găsit-o pe doamna preoteasă, cu cei doi băieţei. M'am oprit în prag, mi-am cerut mii de scuze, i-am spus ce şi cum. Am avut la dispoziţie camera de baie, şi într'un ceas eram despăducheat, primenit, gata să stau la masa pe care, gazda, mult prea amabilă, o încărcase între timp cu ce avea mai bun. Mânca cu mine şi jandarmul, în timp ce copiii, înnebuniţi de fericire, i se jucau cu puşca, ochindu-se şi făcând poc! poc! (Mi se pare că unul dintre copii e acum pianist de faimă în Germania.)

În sfârşit, am străbătut ultima etapă şi am fost depus la Siguranţa din Topliţa, unde aveam să aflu că mi se fixase domiciliu obligatoriu cu regim riguros: de ouă ori pe zi trebuia să mă prezint la biroul de Siguranţă şi să iscălesc o anume condică. Orele de prezentare erau absolut fixe (nu le mai ţin minte exact, dar una era în cursul dimineţii şi alta după-amiază). Deci de două ori pe zi, fără nici o tocmeală.

La început nu le-am spus părinţilor nimic (le eram stareţ, ce Dumnezeu!), dar nici n'am putut să le dau seamă, în chip rezonabil, de ce tot băteam drumurile în târg. De la mânăstire până la Siguranţă erau câţiva kilometri buni şi, cu dusul, cu întorsul, mai cu ce şedeam pe acolo, lipseam de acasă câte trei-patru ceasuri zilnic. Mânăstirea nu avea căruţă şi eram obligat să fac drumul pe jos.

Când, până la urmă, le-am spus de ce era vorba, l-am simţit pe înăcritul de Amfilohie icnind de bucurie, la gândul că va redeveni stareţ (de altfel, a început repede cu rapoarte la Episcopie, cum că eu nu prea stau la mânăstire, ci mai mult prin... sat).

Şeful Siguranţei era un cavaler frumuşel şi zvelt, căruia îi plăcea să se poarte în costum semi-vânătoresc, deseori cu o puşcă pe umăr, de tip nemilitar. Se întâmpla uneori să fie de faţă la „semnatul condicii" şi îi plăcea să abordeze conversaţii pe te miri ce temă. Din vorbă'n vorbă, a aflat că fusesem elev la Seminarul Central din Bucureşti şi a tresărit, parcă amuzat de coincidenţa unei amintiri.

– Am fost, părinte, şi eu acolo, într'o cercetare, acum câţiva ani, când aveam serviciul în Capitală. Nişte servitori – sau lucrători – de la acel seminar au descoperit un pistol ascuns de cine ştie când într'o infirmerie, sau cam aşa ceva, în canalul de calorifer. A fost anunţată Siguranţa, m'am dus la faţa locului, l-am găsit pe director – parcă-l chema Păunescu, sau cam aşa ceva – tremurând, pierdut. L-am liniştit repede: pistolul era mâncat de rugină, nu mai era bun de nimic...

Aşadar tocmai aici, la Topliţa, aveam să aflu eu de soarta fostului meu pistol, pe care nu-l folosisem niciodată şi de care uitasem cu desăvârşire. Ce'nseamnă…!

Toamna aceea de la Topliţa a fost foarte posomorâtă, cu ceţuri groase şi ploi prin ceaţă. Drumurile mele s'au făcut şi mai anevoioase odată cu începutul iernii. Toată lumea ştia unde mă duc şi de unde vin; când ningea proaspăt, eu eram cel ce făcea pârtie prin zăpadă. Am început să simt pedeapsa. Nu mă lămuream de ce trebuie să merg de două ori pe zi la Siguranţă, şi încă la oră fixă.

– Simplu, părinte, mi-a mărturisit, până la urmă şi într'o criză de bunăvoinţă, şeful: din gara Topliţa pleacă zilnic numai două trenuri spre Cluj; dumneata trebuie să fii aici la 15 minute după

plecarea fiecărui tren; când se întâmplă să aibă întârziere, te ţinem de vorbă, îţi oferim şi o cafea, până ce ni se comunică de la gară că trenul a plecat.

Aşadar, câtă vreme trăiam în Transilvania eram sortit să fiu un ghimpe în veghea autorităţilor clujene. Am aşteptat să treacă sărbătorile Crăciunului, mi-am făcut bagajul, m'am strecurat într'o noapte până la gară şi am plecat în direcţia opusă celei interzise, spre cealaltă parte a Carpaţilor.

L-am găsit pe părintele Bica la mânăstirea Turnu, pe valea Oltului. Era şi el în cumpănă. Nu putuse să facă mânăstire la Baia de Arieş, trecuse dincoace şi aştepta un răspuns de la Episcopia de la Râmnic. Răspunsul n'a întârziat: era numit stareţ la Govora. Am plecat amândoi la ctitoria Brâncoveanului, rău gospodărită de stareţul care de abia plecase. M'am instalat într'o chilie foarte sărăcăcioasă, cu o sobă improvizată, pentru care aduceam lemne cu spinarea, din pădure.

Nu ştiu de ce m'am simţit obligat să fiu cavaler şi să-i trimit şefului de Siguranţă din Topliţa o carte poştală prin care îl înştiinţam că nu-mi priise clima de pe valea Mureşului şi mă stabilisem aici, la Govora. Mi se părea un gest de onestitate, mai ales faţă de un om care se purtase cu mine omeneşte. La vreo două săptămâni după aceea, întorcându-mă la mânăstire din localitatea Govora-Băi, unde fusesem trimis cu oarecare treabă, Bica îmi spune că între timp întrebase de mine şeful Postului de Jandarmi; nu-i prea venea să mărturisească pentru ce anume, dar se scăpase că i-a venit un dosar de la Cluj. Stigmatul mă urmărea.

Mi-am pus iarăşi raniţa'n spinare şi m'am dus la Bistriţa, să cer măcar sfat, dacă nu şi adăpost.

– Dragă părinte, mi-a spus Mama Olga după puţină gândire, se cheamă că te afli acum în raza Râmnicului. Noi îl cunoaştem pe domnul Filip, şeful Siguranţei. Dumnealui a fost chelner în Călimăneşti şi ne servea la masă când se întâmpla să avem acolo vreo conferinţă învăţătorească. Vine destul de des pe la noi – îşi face omul meseria – şi am impresia că ne stimează. Dă-mi oarecare timp, lasă-mă să vorbesc eu cu el şi să văd dacă-ţi poate închide dosarul. Şi nu văd de ce nu ţi l-ar închide, de îndată ce eu îl voi asigura că nu mai ai nici o intenţie să te întorci la Cluj. Dar până atunci trebuie să stai ferit, să nu ţi se întâmple ceva.

După oarecare chibzuinţă, am luat drumul Bucureştilor. Trecuse Anul Nou, intrasem în 1948, îmi apropiam vârsta de 27 de ani, şi încă nu aveam nici un căpătâi. Tânjeam dureros după un acoperiş stabil, un dumicat muncit şi o masă de scris. Fratele meu de abia pe atunci se însura, pentru a doua oară, şi se căznea să-şi refacă un cămin ruinat. L-am regăsit pe iubitul meu părinte Grigore Băbuş, care ajunsese arhidiacon la Patriarhie şi avea o chiliuţă în căminul călugărilor. A fost bucuros să mă găzduiască, dar nu putea să-mi dea şi mâncare; el lua masa la cantină, unde avea cartelă, şi la care nu erau primiţi decât salariaţii Patriarhiei. Avea însă sobă de teracotă, raţie de lemne, o saltea suplimentară pe care mi-o aşterneam noaptea pe duşumea, şi, mai ales, o masă de scris. El era mai mult dus în timpul zilei, aşa încât puteam să mă simt în largul meu.

Nu uitam sfatul chestorului Crăciun – la care se adăugase acela al Mamei Olga – de a căuta să-mi „aranjez situaţia” prin vreunul din prinţii Bisericii. Am stat de vorbă mai întâi cu părintele Firmilian, fostul meu dascăl, care s’a scărpinat lung în barbă, căutând un răspuns, şi mi-a vorbit apoi de noul mitropolit al Moldovei, Justinian Marina, om, zice-se, foarte influent la Guvern.

– Nu ştiu cât vei izbândi, a precizat dascălul, dar cred că mitropolitul are o mare calitate, îţi spune de la început dacă se angajează sau nu, adică nu te poartă cu vorba.

Maica Tiberiada era pe atunci cea mai straşnică monahie a Bistriţei; voinică, îndrăzneaţă, onctuoasă, fără cultură, dar cu o prodigioasă inteligenţă nativă, perseverentă şi răzbătătoare, devenise faimoasă prin extraordinara abilitate de a-şi face relaţii în lumea politică, în mai toate ramurile Guvernului şi ale Partidului, inclusiv Securitatea şi Miliţia. A făcut epocă, s'au vorbit multe pe seama ei şi multe i s'au pus în cârcă, dar Mama Olga s'a rezemat mult pe ea în strădaniile ei de a asigura supravieţuirea instituţiilor de la Bistriţa. Pe această Tiberiada am întâlnit-o acum la Bucureşti şi am rugat-o să intervină pentru mine la mitropolitul Justinian Marina, pe care-l cunoştea bine. După două zile mi-a adus un răspuns clar, aşa cum îl prevăzuse părintele Firmilian: mitropolitul nu putea „să se bage" într'o asemenea chestie, deoarece avea alte probleme, mai importante, de rezolvat (într'adevăr, se spunea că patriarhul Nicodim e pe moarte şi că deja se discută problema succesiunii).

Cineva m'a îndrumat către arhiepiscopul Emilian Antal, pe atunci al Sucevei, despre care se spunea că ar fi în foarte bune relaţii cu puternicul Emil Bodnăraş. I-am ţinut calea într'o Duminică, la ieşirea din catedrala Patriarhiei (mai tot Sinodul venise atunci la Bucureşti), şi l-am rugat să mă asculte. Mi-a dat un număr de telefon. A doua zi eram la uşa apartamentului său, înarmat cu un dosar în care aveam nu numai un memoriu, ci şi foarte multe acte – unele, originale – asupra grevei de la Cluj. M'a ascultat cu bunăvoinţă, mi-a oprit dosarul şi mi-a făgăduit că va vorbi cu Bodnăraş şi-mi va da răspunsul la un număr de telefon pe care i l-am indicat. Răspunsul n'a venit niciodată. După mai puţin de un an, arhiereul – veleitar la

scaunul patriarhal – avea să folosească dosarul şi pe mine împotriva celui ce devenea patriarhul Justinian.

Citeam mult în chilia lui Grigore, mai şi scriam câte ceva, făceam planuri, croiam noi piese de teatru, îl reîntâlnisem pe Ion Luca (m'a recomandat cuiva, pe stradă: – Uită-te bine la el, ăsta o să fie urmaşul meu în dramaturgie!), îmi plăcuse grozav *Năframa iubitei* pe scena Naţionalului şi aflasem, dintr'o corespondenţă, că Mama Olga, cu vechea şi puternica ei pasiune pentru teatru, se pregătea s'o pună în scenă la Bistriţa, cu elevele de la liceu. În casa Tetraţilor eram destul de des şi-i mărturiseam odată generalului, la masă, că aşa cum un compozitor trebuie să cunoască nu numai muzică, ci şi tehnica tuturor instrumentelor şi pe a fiecăruia în parte, tot aşa un dramaturg ar trebui să ştie bine şi tehnica punerii în scenă, adică limitele până la care imaginaţia lui poate pune pe hârtie o piesă jucabilă. Bunul Tetrat şi-a adus aminte că-l cunoaşte bine pe maestrul Kiriacov-Suruceanu, scenograful Operei Române, şi s'a oferit să mă recomande. În numai două zile eram în atelierele Operei, de pe Cheiul Gârlei (fostul Teatru „Regina Maria", azi de Operetă), unde m'am dus cu regularitate, ca un student, zi de zi, vreme de vreo trei săptămâni. Maestrul Kiriacov m'a purtat de la schiţa de decor până la orga de lumini, m'a introdus în secretele perspectivei şi ale fascicolului lateral, m'a învăţat cum să construiesc o stradă pe numai un metru de podea, şi câte altele nu m'a învăţat omul acela priceput şi harnic care, cu toată ocupaţia lui, găsea timp şi pentru mine.

Pe capul lui Kiriacov nu simţeam că aş fi căzut, dar pe al lui Grigore căzusem acum cu desăvârşire. Chilia acestui călugăr extrem de curat şi ordonat, unde n'ai fi găsit un fir de praf sau un lucruşor nelalocul lui, s'a pomenit deodată năpădit de cartoane, foarfeci, cuţite, lame, vopsele de apă,

pensule, beţişoare, clei, mă rog, un întreg arsenal de mărunţişuri din care răsăreau, cu mare migală, castele şi saloane în miniatură, machetele de decor prin care aplicam practic ceea ce învăţasem în atelierele Operei. Când venea bietul Grigore seara şi dădea cu ochii de zecile şi sutele de aşchii de hârtie risipite pe modestul dar impecabilul său covor, când vedea pe faţa de masă urme de gumă arabică şi petice de acuarelă, se lua cu mâinile de cap:

– Ce mi-ai făcut, fratee?!

Dar eu îl rugam cu deadinsul să mă mai îngăduie numai o jumătate de ceas până ce pun şi capitelurile la coloanele acelea ionice, şi gata, curăţ totul, fac oglindă. Mă suporta Grigore, că n'avea încotro, ţinea la mine şi mă pâra la generalul Tetrat, care zâmbea cu şiretenie prefăcută; Grigore nu ştia cine mă recomandase lui Kiriacov.

Către sfârşitul lui februarie, Mama Olga îmi scria că repetiţiile la *Năframa iubitei* sunt aproape gata, iar eu mă ofeream – specialist – să mă ocup de montare. Piesa avea foarte multe tablouri, deci foarte multe schimbări de decor, pe o scenă foarte mică (dar scenă, căci Mama Olga făcuse la Bistriţa o clădire care era numai teatru). Cu ce mă inspirase spectacolul de la Naţional, cu ce mă ajuta imaginaţia proprie, am făcut schiţele şi machetele (pe tehnica decorului în decor) şi am plecat la Bistriţa încărcat de cartoane şi pânze, de planuri şi entuziasm. Şipci de brad am luat de la fabrica de cherestea, la tâmplărie şi electricitate m'a ajutat domnul Sandu, pictura a făcut-o maica Galiani. Printre noi toţi se încurca şi Conu' Fănică, pe care-l găsisem acolo, pe jumătate la vedere şi pe jumătate pitit, mai uscat decât înainte şi mai guraliv. Mama Olga făcea repetiţii de ansamblu, iar pentru costumaţia de epocă bizantină adusese din tezaurul mânăstirii Hurezi veşminte, hlamide şi paftale domneşti originale. Ne înţeleseserăm ca ea,

ca directoare de scenă, să supravegheze jocul în reprezentaţie, iar eu să operez schimbarea fiecărui decor în mai puţin de două minute, aşa cum nu mai văzuseră nici sufletele Bistriţei şi nici ţăranii de prin împrejurimi, care veneau în număr mare la teatrul mânăstirii. Cât despre Conu' Fănică, el trebuia să stea în spatele scenei şi să dirijeze vuietul noroadelor din Bizanţ: uu-uu..., jos călăul Nichifor!..., trăiască împărăteasa Irina!... şi alte câteva intervenţii de mare efect.

Biata Mama Olga! Avea nu numai o ardentă pasiune pentru teatru, ci şi un rafinat gust al frumosului estetic. Costumele imaginate de ea şi scrise cu acul de o duzină de călugăriţe, după indicaţiile ei foarte amănunţite, erau coborâte de-a dreptul din văzduhul luxuriant al bazileilor, vecin şi întrepătruns cu al îngerilor din ierarhia Areopagitului. Interpreta principală – Irina – era o elevă din clasa a opta de liceu; o chema Lidia Ghenciu, frumuşică foc şi talentată pară (păcat că nu s'a făcut actriţă; a luat drumul ingineriei, dar Mama Olga a iubit-o până la moarte, căci nu o mai uita pe Irina de atunci).

Sala era plină, primele scene subjugaseră publicul, şi era extrem de important s'o ţinem aşa până la sfârşit; piesa era lungă, regizoarea nu tăiase nici o replică. Eu, devenit „Paiaţa Maicii Domnului", şedeam ascuns pe după arlechin şi, de cum se lăsa cortina peste un final de tablou, mă repezeam năprasnic pe scenă, mă căţăram pe funii şi scări, şi în mai puţin de două minute ziceam: gata!

La un moment dat însă, înainte de începerea unui nou act, o văd pe Mama Olga zăbovind în scenă, cu ochii şi degetele pe veşmintele Irinei, tot măsurând-o de la un pas şi de la trei...

– Mamă Olgo. Gata!

Dar Mama Olga nu mă lua în seamă. Între cele două acte trecuseră vreo zece ani, împărăteasa

avea alt costum şi o brumă de alb pe tâmple, desăvârşit potrivită cu argintul cununii...

– Mamă Olgo, întârziem, gata, hai să începem! mă dădeam eu de ceasul morţii.

Mama Olga nu auzea; de la doi paşi i se păruse că o cută a hlamidei nu e impecabilă şi scosese un fir de aţă, să împlinească lipsa. Mai trecuseră patru minute, simţeam că turbez în spatele arlechinului.

– Mamă Olgo, pentru Dumnezeu, terminaţi odată!...

Atunci Mama Olga s'a uitat la mine cu nişte ochi pe care n'am să-i uit niciodată şi mi-a vorbit cu un glas în a cărui linişte se ascundea o mare sfâşiere, de sfârşit de veac:

– Lasă-mă, părinte, că nu ştiu dacă voi mai trăi să gătesc o împărătească!

Mi-a venit să plâng de duioşie şi am lăsat-o în pacea (sau nepacea) ei până ce i s'a părut că totul e desăvârşit. A ieşit din scenă surâzând şi a făcut semn să se ridice cortina.

* * *

A doua zi începea Postul Mare, iar eu mă hotărâsem să petrec prima săptămână în singurătatea Pătrunsei, la schitul părintelui Veniamin. De data aceasta nu mai urcam muntele ca un fugar, nici mă tortura gândul că-l expun pe bătrânul meu binefăcător vreunei primejdii; Mama Olga mă vestise că mi se închisese dosarul la Râmnic, aşa încât eram scos de sub urmărire. Poate de aceea mergeam atât de slobod prin pădurea acelui început de martie, care mustea a primăvară, şi salutam cu atâta efuziune vârful de piatră ce-mi răsărea de după dâlmă, deasupra pălăriei mele zburătoare:

– Să trăieşti, Măria Ta!

Nici măcar grăbit nu eram. Luminişurile de pe lângă izvoarele Otăsăului erau pline de florile dintâi ale anului, şi m'am oprit îndelung să culeg un buchet pentru icoana Maicii Domnului.

Dar de cum am ajuns la schit a prins a mă chinui o cumplită durere de dinţi. Aveam de multă vreme o măsea cariată, pe care nu-mi amintesc să fi tratat-o în vreun fel, şi de la ea îmi veneau acele zvâcneli fierbinţi, ale unei dureri captive într'o cetate osoasă. Părintele Veniamin nu avea în chilia lui nici un fel de medicament, şi nu avusese vreodată. Pe el nu-l durea niciodată nimic. La vremea când eram fugar şi mă ţinea sub adăpost, îl vedeam cum, după ce-şi mânca merticul de mămăligă şi cartofi, în beciul ce-i servea drept bucătărie şi trapeză, ducea mâna la poliţa de deasupra şi scotea o coajă de pâine înfloritã cu mucegai alb, pe care o ronţăia încet, tacticos, cu convingerea cu care îmi sorbeam eu cafeaua. La început mi s'au cam întors maţele pe dos şi n'am îndrăznit să întreb nimic. M'am uitat pe poliţă; mai multe asemenea coji de pâine erau înşirate pe ea, cu straturi moi de mucegai. Părintele se înfrupta cam de două ori pe săptămână din acea ciudată rezervă dezgustătoare. Când, totuşi, am înrăznit să-l întreb, mi-a mărturisit că acesta era un obicei al lui foarte vechi, deprins de la nişte călugări moldoveni, care, şi ei, la rândul lor, îl moşteniseră de la generaţiile timpurilor imemoriale; a mânca din când în când o asemenea pâine cu mucegai – dar numai alb, căci cel verde e otrăvitor –, e foarte bine pentru sănătatea trupului. Aceasta se întâmpla cam cu un an înainte ca Fleming să fi descoperit penicilina! Mucegaiul alb era singurul „medicament" la îndemână şi acum în casa părintelui, dar eu nu eram deloc încredinţat că ar fi bun şi pentru o acută durere de dinţi. Toată noaptea n'am dormit, n'am închis ochii, m'am zvârcolit ca pe jar şi am gemut; bătrânul se uita neputincios, murmura câte o rugăciune; pe el nu-l duruseră niciodată măselele (pe la vreo optzeci de ani, mai târziu, mi se plângea că pierduse două).

A doua zi eram galben, tremuram tot. N'am avut încotro, mi-am luat raniţa şi am făcut drumul

întors spre Bistriţa. Cum nu era nici un dentist prin preajmă, Mama Olga m'a sfătuit să merg la Sibiu, la un doctor sas pe care-l ştia ea, să mi se facă o extracţie şi o punte. N'am aşteptat, am pornit-o, chinuit, spre Sibiu, fără să-mi dau seama că acea banală şi nenorocită durere de dinţi avea să fie pricina unei noi întorsături pe drumul vieţii mele. Ştiu şi eu? Poate că-mi fusese stârnită chiar de Maica Domnului, pentru icoana căreia culesesem atâtea flori de pe lângă izvoarele Otăsăului.

La Sibiu am intrat în tratamentul dentistului şi am izbutit să fiu găzduit în căminul preoţesc al Mitropoliei, care se afla în aceeaşi curte cu Academia Teologică şi internatul ei. Acolo am aflat că murise Berdiaev şi că teologii îi făceau o comemorare solemnă, în aula lor cea mare. M'am strecurat şi eu în sală şi m'am aşezat undeva, pe o bancă din fund. Veniseră mulţi profesori, rectorul. Serbarea s'a deschis cu o rugăciune, apoi corul teologilor a început să cânte... *Internaţionala*. Începuse, şi aici, procesul de „adaptare" la noile vremuri. Pe coridoarele şcolilor de la Bistriţa apăruseră portretele lui Stalin. Mama Olga îşi punea degetul pe buze şi-mi făcea semn să tac. Tăceam şi aici, la Sibiu, dar nu ştiu ce jale mi-a cuprins sufletul şi am prins a plânge cu amărăciune. N'aş fi plâns, desigur, dacă aş fi fost de faţă la o adunare muncitorească, dar aici, la Teologie, nu puteam să nu plâng. Comemorarea lui Berdiaev nu m'a mai interesat. A vorbit cineva, au vorbit poate mai mulţi despre personalitatea şi opera marelui gânditor creştin, dar eu am fost aproape absent.

Nu am trecut însă neobservat. Erau destui – dintre profesori – care mă cunoşteau din vremea anului meu întâi de studenţie la Medicină şi care, la sfârşitul serbării, m'au abordat. Pe de altă parte, greva de la Cluj îmi făcuse numele faimos. Din vorbă'n vorbă, au aflat că-mi întrerupsesem

studiile teologice şi m'au întrebat dacă n'aş vrea să le isprăvesc aici, la Sibiu.

– Pentru noi, îmi spunea rectorul, ar fi o onoare să te avem student.

Era ceva cu totul nou, la care nici nu mă gândisem. Nici nu eram în stare să ghicesc cam câtă vreme aveam să mai fiu un neisprăvit. Carte ştiam destulă, citeam în toată vremea, dar lecturile, numai ele, nu-mi ofereau şi o diplomă. La Cluj dădusem examenele toate de anii doi şi trei; pentru cel de al patrulea făcusem o încercare – dar numai o încercare – la Facultatea de Teologie din Bucureşti, unde secretarul Stoenescu îmi comunicase oficial că nu pot fi primit, din cauza situaţiei mele... politice. Îmi luasem aşadar grija, şi iată-mă acum poftit, pe neaşteptate, de însuşi soborul dascălilor sibieni, să frecventez ce mai rămăsese din anul universitar şi să-mi pregătesc teza de licenţă. Binecuvântată să fie, îmi ziceam, durerea mea de dinţi!

Cererea mi-a fost luată de rectorul Nicolae Neaga, care i-a dat-o vicarului-arhiereu Teodor Scorobeţ; acesta i-a prezentat-o mitropolitului Nicolae Bălan şi a trimis-o înapoi aprobată. Pe lângă o taxă, se cereau şi ceva alimente, şi am zbughit-o până la Govora, de unde m'am întors cu un sac de făină şi cu altul de cartofi; părintele Bica era parcă mai bucuros decât mine.

M'am instalat într'un dormitor mic al internatului teologic, la un loc cu încă trei studenţi mai mari, dintre care unul era preot. În spatele unui paravan aveam şi o masă mare de scris, cu sertare, un fel de birou. Îmi adusesem şi cărţile de care aveam nevoie, pe lângă aceea că Academia avea o bibliotecă impresionantă.

La scurtă vreme însă am aflat că Gheorghe Crăciun, fostul prim-chestor al Poliţiei din Cluj, devenise inspector de Securitate la Sibiu. Vestea aceasta m'a obligat la măsuri radicale. Nu trebuia să-i dau prilej lui Crăciun, sub nici o formă şi în

nici o împrejurare, să ia act de prezenţa mea în Ardeal. Chiar dacă, personal, nu ar fi avut intenţia să mă aresteze, funcţia l-ar fi obligat. Mie mi se oferise şansa neaşteptată de a-mi isprăvi studiile teologice, şi nu trebuia s'o ratez. Ca atare, am hotărât să mă autoclaustrez în internat pe toată durata studiilor. Într'adevăr, din martie şi până la sfârşitul lui iunie nu am părăsit internatul, nu m'am arătat nici măcar în poartă. În noaptea Învierii, singur în toată clădirea, am asistat la slujbă din spatele unei ferestre dintr'o sală de cursuri, peste drum de catedrală, cu o lumânărică în pumni, bine ocrotită, să nu-mi descopere chipul; în stradă se cânta *Hristos a înviat*, cântam şi eu, vocile lor umpleau văzduhul, a mea se învăluia de singurătate, în odaia goală.

Am muncit din greu, ziua şi noaptea, audiind cursurile dascălilor şi scriindu-mi teza de licenţă. Încă de pe când eram în anul I, la Bucureşti, făcusem o lucrare de seminar despre „Misterele Orientale şi raporturile lor cu Creştinismul", lucrare pe care severul profesor Teodor M. Popescu o elogiase la superlativ. Încă de pe atunci mi-am hotărât-o, mult dezvoltată şi completată, teză de licenţă. Timp de vreo şase ani am citit tot ce se putea citi asupra subiectului – îmi procurasem, prin nişte prieteni, chiar cele mai noi cărţi, din Franţa –, am întocmit câteva mii de fişe, aşa încât nu-mi rămăsese decât ordonarea vastului material, condensarea informaţiilor, contribuţia de gândire personală şi redactarea propriu-zisă. Colegii mei de cameră, ardeleni cumsecade, care aşteptau o diplomă ce trebuia să le vină oricum, nu prea înţelegeau pasiunea şi dăruirea noului venit, dar preţuiau omul şi-l respectau, mai ales că auziseră multe despre el. Unul din ei, Floca, „băiatul popii din Răhău", a învăţat după aceea carte multă, şi-a luat un doctorat şi a devenit profesor.

Mă aruncasem deci, cu toată puterea, în muncă, dar pacea mea nu era deplină. Prin luna mai s'a zvonit că se fac arestări masive în toată ţara, iar agenţii de Securitate nu au întârziat să-şi facă apariţia şi în internatul teologic. A fost arestat mai întâi un oarecare Cerbu, student prin anul doi sau trei, despre care se şoptea că ar fi şeful unei organizaţii subversive. Au urmat alţi câţiva. Nu-mi imaginam că cineva, din toată Academia, nu va denunţa prezenţa mea acolo. Mă pregăteam sufleteşte, şi nu doar sufleteşte. Agenţii veneau discret şi repede, alegeau pe câte unul – chiar ziua, în sala de cursuri – şi plecau cu el tot atât de repede, aşa cum îl găseau, în cămaşă sau în papuci, fără a-i da timp să ia ceva cu el. O lună de zile am dormit aproape îmbrăcat, cu braţul petrecut pe după curelele raniţei, cu gândul că dimineaţa mă va prinde prin cine ştie ce celulă. Îmi părea rău de fişele adunate cu trudă, de teza neisprăvită, de încă o spărtură în frământata mea viaţă de student. Seara, după rugăciunea comună, rămâneam în capelă şi mă rugam îndelung. Dumnezeu a fost bun cu mine. Buni au fost şi oamenii. Nu m'a denunţat nimeni. În iunie îmi treceam examenele de anul patru, îmi susţineam teza de licenţă la profesorul Emilian Vasilescu, şi obţineam o diplomă cu calificativul „excepţional". Terminam Teologia după şapte ani.

* * *

Am plecat de îndată la Bucureşti. Fratele meu, recăsătorit de câteva luni, locuia în Bucureştii Noi şi s'a oferit să mă găzduiască şi să-mi dea de mâncare. Între timp, căpătasem o nouă pasiune, aghiologia, şi mă hotărâsem să-mi petrec mai toată vremea în Biblioteca Academiei Române, studiind vieţile martirilor după vasta documentaţie a călugărilor bollandişti. Aveam de gând să scriu, la modul literar, câteva „vieţi de sfinţi" proiectate pe o cât mai apropiată imagine a vremii lor (mă

fascina, de pildă, martiriul Sfântului Timotei în timpul serbărilor orgiastice de toamnă ale zeiţei Diana din Efes). Dar eu iarăşi eram un om fără domiciliu, nu mai dădusem de mult, legal, pe la autorităţi, nu mai aveam acte de identitate şi eram expus oricând să fiu înhăţat de una din multele razii pe care Poliţia le făcea în toată Capitala. Aflasem însă că raziile se fac întotdeauna numai pe stradă şi niciodată în vehiculele de transport în comun. Timp de aproape două luni nu am cunoscut alt drum decât între casa fratelui meu şi Biblioteca Academiei, adică între capetele a două linii de tramvai.

De la un timp, cumnata mea (cu care Mitică – înţelegeam – nu o ducea prea bine) a început să-mi facă „scene", în sensul că şedeam ca un trântor la masa lor, fără să aduc nimic în casă. Fratele meu avea un atelier în care producea garnituri de chiulasă pentru automobile şi locomotive, după o invenţie a lui. L-am convins să mă înveţe meseria şi să lucrez în atelier, plătit măcar la nivelul lui Nelu şi Jean, ucenicii lui. Am învăţat repede şi produceam mulţumitor, nu fără a-mi sângera mâinile cu plăcile de cupru, tăioase, aplicate pe azbest şi îndoite la o maşină cu turaţie mare. Îmi plăteam raţia de mâncare şi-mi mai rămâneau libere două zile pe săptămână, pentru studierea tomurilor din *Acta Sanctorum* şi *Analecta Bollandiana*.

Se făcuse sfârşit de septembrie. Mi-am ridicat ochii de pe carte şi am văzut prin fereastră cum se desprind frunze galbene în parcul Bibliotecii Academiei. M'a năpădit deodată nostalgia muntelui şi dorul de ducă. Am închis cartea şi am plecat. A doua zi călătoream spre Bistriţa, haida-hai, cu trenuţul forestier, apropiindu-mi platoşa de piatră a muntelui Buila. Aveam de gând să stau o zi-două la mânăstire, apoi să urc spre plaiurile Pătrunsei, în raiul acela de rugină şi azur. Dar

Dumnezeu îmi rânduise alte cărări, pe mulţi ani, pe toată viaţa.

La Bistriţa începeau şcolile şi am găsit-o acolo pe o nepoţică a mea, fetiţa bărbatului surorii mele, trimisă să înveţe carte la maici. M'am simţit dator să mă ocup de ea şi s'o recomand viitoarelor ei dăscăliţe, fostele mele colege de Universitate.

Mama Olga însă se gândise la mine, cum să mă culeagă de pe drumuri şi să-mi afle un rost. Avea la liceu o catedră vacantă, de religie, şi mi-a spus că n'ar fi rău s'o ocup eu. Mi-ar fi putut aranja un program convenabil, concentrat în două-trei zile pe săptămână; de locuit aş fi putut să locuiesc sus, la mânăstirea Arnota. Pentru aceasta însă trebuia să obţină aprobarea patriarhului; Bistriţa, ca mânăstire, era stavropighie, adică depindea direct de scaunul patriarhal. Nu prea ştia cum va reacţiona patriarhul la propunerea ei, dar se gândea să se ducă la Bucureşti şi să-l convingă. Poate că atunci când mă întorc eu de la Pătrunsa găsesc numirea gata şi-mi ocup catedra. Planul nu mi se părea deloc rău, dar mă arătam (şi eram) destul de sceptic; patriarhul, care era un „comunist", ajuns la cârmă prin influenţa partidului, nu putea să fie de acord cu numirea unui „reacţionar".

Cam cu aceste gânduri am isprăvit conversaţia cu Mama Olga, la o cafea cu dulceaţă, după care m'am dus în odaia „mea" din casa de lângă poartă, să mă spăl de praful şi fumul drumului. În timp ce mă frecam cu prosopul, am văzut pe fereastră automobilul patriarhului intrând în mânăstire. Devenisem un fel de fiară cu instincte, miroseam primejdia de departe şi m'am simţit obligat să nu ies din cameră până ce nu va pleca neaşteptatul oaspete. Ce-o fi căutând aici, tocmai acum?

Am stat aşa ca la vreo jumătate de ceas, când m'am pomenit cu Florentia năvălind pe uşă, cu sufletul la gură:

– Te cheamă patriarhul!

M’am uitat la ea, să-i surprind şaga în ochii ei mici, de şoricel, dar „Moaţa” era foarte serioasă şi a zis:

– În frica! – adică „în frica lui Dumnezeu”, supremul jurământ al unei călugăriţe. Tulburat, mi-am pus rasa pe mine şi am plecat la stăreţie. Maica Eliodora mă aştepta în prag şi mi-a făcut semn să intru întâi în odaia Mamei Olga, vecină cu salonul de oaspeţi.

Mama Olga mi-a vorbit în şoaptă, pe jumătate speriată şi pe jumătate bucuroasă. Patriarhul se întorcea de la băi (probabil Herculane). Pe drum a început să-l supere o unghie de la picior, crescută în carne, şi s’a hotărât să se abată până’n mânăstire, unde ştia că e o călugăriţă medic. Maica Olga Glejaru venise cu uneltele ei de scobit şi cu un lighenaş de apă caldă şi şedea la picioarele patriarhului, în salon, operându-i unghia. În acest timp, Mama Olga, secondată discret de soru-sa, a prins a aduce vorba de şcolile lor, de nevoia unor cadre mai bune, de catedra vacantă şi de un „nepot” al ei, mai de departe, călugăr foarte deştept şi foarte învăţat şi foarte talentat şi foarte dinamic şi foarte serios, care-şi luase licenţa cu zece şi care... şi care... uite-aşa şi aşa... ar fi bine să-l avem aici.

– Păi, dacă-i aşa de bun, zisese patriarhul, nu vi-l las vouă aici, ci-l aduc la mine, la Bucureşti, că eu sunt patriarh de curând, la început de drum, şi am nevoie de oameni pregătiţi, ca ăsta de care spuneţi. Unde e el acum?

Mama Olga s’a speriat şi a spus repede o minciună, cum că, după câte ştie ea, acest părinte ar fi pe undeva prin satul lui, să-şi vadă părinţii. Dar „toanta aia de Olga”, care asculta şi nu zicea nimic, sare ca o proastă şi zice:

– Vai, Mamă Olgo, dar părintele Vartolomeu e aici, numa’ ce-a venit, în casa de la poartă...

În faţa acestei mărturisiri, patriarhul a dat ordin să fiu chemat la el.

Şi acum, ce era de făcut?

– Mamă Olgo, ziceam eu căznindu-mă să-mi ţin vocea strangulată, pe mine mă cunoaşteţi, eu nu sunt unul care să lucreze cu comuniştii sau pentru comunişti; cum o să fiu eu colaboratorul lui Justinian?...

– Mamă, îşi frângea ea mâinile, dar dacă n'o fi comunist? E preot de o viaţă, noi îl ştim din Râmnic; cu mânăstirea noastră s'a purtat bine, şi el ne-a scăpat din ghearele lui Burducea când venise să ne facă percheziţie şi să ne denunţe că avem tablouri legionare. Dacă o fi omul lui Dumnezeu?...

– Dacă e omul lui Dumnezeu, de ce s'a dus în vizită la Moscova? mă încrâncenam eu.

– Ei, asta-i, Doamne, părinte, parcă pe la Moscova n'or fi şi oameni de-ai lui Dumnezeu!

M'am ciorovăit cu Mama Olga vreun sfert de oră, cu ochii pe ceas, la ceasul acela de mare cumpănă. Eram nervos, îmi venea să aprind o ţigară şi să trag ca un şarpe. Până la urmă, am căzut la o înţelegere:

– Am să mă duc la Patriarhie şi, timp de mai multe luni, un an, am să-l ţin pe patriarh „în reflector", sub cea mai atentă observaţie, să mă conving dacă e un patriarh adevărat sau numai o unealtă a comuniştilor. Va fi omul lui Dumnezeu şi al Bisericii, rămân; nu, îndărăt la pribegie!

– Bine, mamă, aşa să faci, mi-a zis bătrâna, cu un licăr de nădejde în ochi.

Şi mi-a deschis uşa la salon.

Doctoriţa isprăvise ce avea de făcut şi plecase. Patriarhul şedea pe un fotoliu. I-am sărutat mâna şi a urmat o conversaţie scurtă, de numai câteva minute. M'a întrebat cum mă cheamă, ce vârstă am, ce studii, de unde sunt.

– Uite, maicile te-au lăudat, iar eu le-am răspuns că nu te las aici, ci te iau cu mine la Patriarhie să te numesc într'un post, nu ştiu anume care, oricum,

unul din cele vacante, că am nevoie de colaboratori destoinici.

Eu m'am simţit obligat să-i mulţumesc şi să-i atrag atenţia, cu tot respectul, că încă nu mă cunoaşte şi nu ştie pe cine cheamă în serviciul Patriarhiei. Şi, din două vorbe, i-am destăinuit „trecutul" meu politic: frăţia de cruce, lagărul, greva de la Cluj, arestările. Patriarhul a stat puţin pe gânduri şi mi-a pus două întrebări: dacă am avut vreodată calitatea de şef de cuib şi dacă în prezent mă aflu sub urmărire. Răspunsurilor mele negative le-a urmat o invitaţie care m'a descumpănit:

– Mergi la Bucureşti; eu sunt singur în maşină, te iau cu mine, chiar acum.

Mi-am frânt mâinile şi l-am rugat să mă îngăduie o zi sau două, până ce-mi instalez o nepoată la şcoală.

– Bine, mi-a zis, te aştept peste două zile; vii la mine cu o cerere prin care soliciţi numirea în unul din posturile vacante ale Patriarhiei.

Mi-a întins mâna spre sărutare, şi-a isprăvit cafeaua şi a plecat.

– Dacă e omul lui Dumnezeu, o să te iubească, mi-a zis Mama Olga. M'am uitat în ochii lui, i-a plăcut că eşti om dintr'o bucată.

Doamne, cu ce mărunte fleacuri poţi Tu să coteşti drumul unui om: un dinte găunos îmi pusese în mână o diplomă universitară, o unghie încarnată mă urca acum în Dealul Patriarhiei!

Sub patriarhul Justinian

Nu fusesem niciodată în reşedinţa primului prinţ al Bisericii. Îi trecusem de multe ori pe dinainte şi-mi plăcea să mă uit la foişorul de lângă paraclis, scris în piatră cu daltă de epocă brâncovenească. Ajunsesem odată până la uşa principală, cu gândul că aş putea să solicit un post de diacon, dar fusesem repede descurajat de un secretar în dulamă cenuşie. În faţa acelei uşi, pe treptele de piatră, îl văzusem – pentru prima oară – pe Justinian, mitropolitul de atunci al Moldovei, slujind un prohod pentru patriarhul Nicodim. Purta pe umeri o mantie roşie şi avea un dinte de aur care-i şedea foarte rău. Îl privisem cu oarecare dezgust şi n'am stăruit asupră-i.

Acum şedeam la uşa lui, în anticamera cu bolţi gotice, aşteptând să fiu anunţat de părintele Cazacu, secretarul său, preot cu chip de rară frumuseţe şi cu mişcări onctuoase, ale unei viclenii subtile. Ţineam în mână o cerere – aşa cum mă învăţase – şi mă întrebasem ce voi deveni în zece-cincisprezece-treizeci de minute: diacon la catedrală? funcţionar de birou? arhivar? Nu îndrăzneam să iscodesc nici măcar cu privirea pe cei câţiva consilieri care-şi aşteptau rândul, cu dosare groase sub braţ.

N'am aşteptat mult. Patriarhul m'a primit cu bunăvoinţă – parcă mulţumit că nu întârziasem –, mi-a oprit cererea pe birou şi mi-a spus să ies pe uşa cealaltă (opusă celei de la intrare) şi să aştept acolo.

M'am pomenit într'o sală foarte spaţioasă, croită ca un centru de catedrală, cu boltă sprijinită pe pandantive şi ferestre cu vitralii. Mi-am dat seama că era holul de la intrarea principală. Nu era nimeni acolo. M'am aşezat pe un scaun şi am aşteptat. Am aşteptat un ceas. Şi două. Din când în când, printre perdelele ce despărţeau holul de un coridor, zăream siluetele negre ale unor călugăriţe

cu fărașe şi cârpe de praf. S'a ivit şi un călugăr, care părea de casă, şi l-am întrebat unde pot afla o toaletă. Mi-a făcut semn spre o altă uşă şi am pătruns în aripa veche a reşedinţei, cu odăi care se deschideau una din alta. Pe pereţi atârnau o mulţime de tablouri vechi, unele foarte frumoase, şi icoane de argint. Aripa era pustie, fereastra toaletei, deschisă, dădea în parc.

Am revenit pe scaunul meu şi iar am mai aşteptat un ceas şi nu se întâmpla nimic.

La un moment dat, călugărul de casă s'a apropiat de mine şi m'a poftit la… masă.

– Porunca Înaltului, mi-a precizat el, răspunzând nedumeririi mele.

M'a condus jos, în bucătărie, şi de acolo într'o trapeză simplă, neîngrijită, unde personalul de serviciu – câteva călugăriţe şi un tinerel imberb, Tomiţă, mâncau la o masă de lemn acoperită cu muşama. Am înţeles că părintele Damian, care mă condusese, era intendentul palatului patriarhal, adică administratorul întregului imobil şi şeful personalului de serviciu. Încerca să mă descoase ce şi cum e cu mine pe-acolo şi nu părea să dea vreo crezare nedumeririlor mele.

După masă mi-am reluat locul pe scaunul din hol şi m'am aşternut iarăşi pe aşteptat. În sfârşit, a venit la mine un preot cu barba scurtă şi neagră; îl chema Gheorghe Paşoi, era consilier economic, venit de la Vâlcea, şi stătuse la masă cu patriarhul. De la el am aflat, cu felicitări, că fusesem numit intendent în locul părintelui Damian, care trebuia să plece din serviciu şi să se mute la o mânăstire, pentru nişte nereguli în administraţie. Mi s'a dat şi o cameră, în catul de jos, nu departe de bucătărie.

Timp de o lună am luat în primire de la părintele Damian întregul palat patriarhal, o sută patruzeci şi patru de încăperi, cu tot ce se găsea în ele. Cu ocazia aceea am întocmit şi un inventar complet şi foarte descriptiv, împlinind o lipsă care dura de dinainte de război.

Aşadar locuiam în aceeaşi casă cu patriarhul, eram în situaţia de a-i cunoaşte orice mişcare, felul de viaţă, programul zilnic, ce mânca şi ce bea, cu cine stătea la masă; mai mult, eram în posesia tuturor cheilor posibile, nu exita nici o uşă care să-mi stea închisă, inclusiv aceea de la dormitorul stăpânului. Aveam toate condiţiile – nevisate – ale unei observaţii apropiate şi de durată, la capătul căreia urma să mă decid dacă rămân în preajma acestui om sau plec în cine ştie ce noi singurătăţi.

Serviciul mă ţinea ocupat de dimineaţa până seara, cu greu puteam să ies în oraş. Am scăpat, totuşi, pentru vreo două ceasuri, la masă într'o familie de cunoscuţi, unde veniseră şi foarte multe cucoane. Se vorbea copios despre noul patriarh, tânăr – nu împlinise cincizeci de ani –, cu barba neagră, şi despre chefurile şi orgiile – cu femei, bineînţeles – ce se petreceau în sfânta reşedinţă patriarhală, unde vinul vechi şi dansul fraged se revărsau din belşug. Picanterii de acestea mai auzisem eu, în treacăt, despre fostul mitropolit al Moldovei, dar acum ele se confruntau cu ceea ce ştiam eu, de la faţa locului, ca un martor nemijlocit şi observator atent. M'am simţit dator să spun cine sunt, ce serviciu am, unde locuiesc; toţi ochii – şi mai ales toate urechile – s'au năpustit asupră-mi. Am mărturisit că noul patriarh duce o viaţă foarte sobră, că posteşte miercurea şi vinerea, că niciodată nu bea la masă mai mult de un pahar de vin roşu amestecat cu apă de Covasna, că se culcă la ora unsprezece seara şi se scoală, fără greş, la şase şi jumătate dimineaţa, că are o viaţă foarte ordonată şi munceşte disciplinat; cât despre femei, în palat locuieşte temporar fiica lui, logodită cu un medic moldovean, şi fiul său, absolvent de Medicină, care, în apartamentul său de jos, se pare că, într'adevăr, îşi aduce câte o femeie pentru o noapte, fără să ştie nimeni dacă îi este doar prietenă sau viitoare soţie. Mărturia mea a produs o imensă dezamăgire; stricasem cheful

conversaţiei, cucoanele mă priveau cu oarecare ciudă, apoi cu indiferenţă, ca pe unul care „nu mai avea nici un haz”.

Un intendent al palatului patriarhal are foarte multe treburi de făcut: să supravegheze personalul de serviciu, la nevoie să propună remanieri, să aplaneze micile neînţelegeri, să controleze meniul patriarhului – alcătuit de bucătarul-şef –, să asigure aprovizionarea cu alimente, să verifice curăţenia zilnică a întregului edificiu, să vegheze îndeaproape inventarul, să ţină din scurt administrarea pivniţei de vinuri, să se îngijească de găzduirea şi hrana oaspeţilor. Îmi luasem meseria în serios, eram ocupat toată vremea. Reşedinţa avea lipsă de o cămărăşiţă pricepută şi devotată; am umblat prin câteva mânăstiri şi am adus-o pe maica Achilina, femeie de rară cinste şi vrednicie, care l-a slujit pe patriarh vreme de douăzeci de ani, când s’a pensionat.

* * *

Patriarhul Justinian mă impresiona prin vigoare şi vioiciune, printr’o uriaşă putere de muncă, prin memoria sa prodigioasă, printr’un spirit administrativ aproape perfect. Mult mai târziu aveam să descopăr în el pe diplomat, pe omul extrem de abil care tratează cu adversarul de pe poziţii aparent comune. Pe atunci însă vedeam în el numai o „persoană oficială”, care se bucura de încrederea Guvernului comunist şi împărtăşea idei de stânga, ferindu-se însă să violenteze esenţa dogmelor ortodoxe. Îi plăcea să povestească şi nu mi-a fost greu să aflu că făcuse politică ţărănistă militantă, dar în aripa de stânga a Partidului Ţărănesc. Nu făcea un secret din aceea că-l găzduise – fiind preot în Râmnic – pe Gheorghe Gheorghiu-Dej după evadarea acestuia din lagărul de la Târgu-Jiu (de altfel, era evident că acea găzduire fusese hotărâtoare pentru rapida ascensiune a preotului Ioan Marina către vicariatul

de la Iaşi; mai târziu, într'o închisoare, aveam să aflu de la un învăţător oltean că reţeaua de gazde a lui Dej – de la Târgu-Jiu la Bucureşti – fusese alcătuită numai din ţărănişti, fără nici un comunist; preotul Marina fusese doar o verigă a lanţului).

„Persoană oficială", „demnitar de stat", patriarhul se bucura şi de „protecţia" Guvernului. Reşedinţa avea două posturi permanente de miliţieni – unul la intrarea principală, altul spre grădină, lângă garaj. E adevărat însă că ele funcţionaseră şi înainte; Justinian le moştenise de la Nicodim. Pe unul – cel din spate – l-a desfiinţat, mulţumindu-se cu cel de la intrare. Ceea ce mi se părea cu totul nou – (deşi aveam să aflu că şi patriarhul Nicodim avusese ceva asemănător – era agentul de Securitate, din corpul special pentru paza demnitarilor. Funcţiunea se limitase întru început doar la călătoriile patriarhului; când acesta avea de mers undeva, mai ales în provincie, anunţa telefonic Securitatea şi i se trimitea un agent care-l însoţea pe tot itinerarul. El mergea de obicei lângă şofer, ţinea vreo două-trei pistoale prin buzunări şi la brăcinar şi un pistol-mitralieră între genunchi. Personajul era şi foarte important şi avea ochii în patru, mai ales când maşina atingea regiunile muntoase, unde putea fi atacată de partizani. Se purta întotdeauna în civil; pe unde poposea patriarhul, el, agentul, era „inginer", „arhitect", „consilier de presă", orice, în afară de securist. Cam odată cu venirea mea la Patriarhie, însă, situaţia acestui „funcţionar" se schimbase, evoluase; funcţiunea lui avea caracter permanent, „şeful" trebuia păzit şi acasă. El venea dimineaţa la serviciu, ca orice slujbaş, nu făcea nimic toată ziua, pleca seara şi mai venea a doua zi. Patriarhul fusese la început destul de naiv să creadă că singurul rost al acestei prezenţe era paza; repede însă avea să-şi dea seama că era vorba de o adevărată şi foarte strictă supraveghere, a sa, a

personalului său înconjurător şi a oamenilor cu care venea în contact.

* * *

Hotărât lucru, patriarhul avea vederi de stânga, se declara de acord – chiar în cercurile intime – cu politica generală a Guvernului, credea în revoluţia socialistă şi în evoluţia lumii către ea şi se străduia să adapteze viaţa Bisericii la „vremurile noi". Aceasta se petrecea la vremea când aproape toată ţara – şi noi, cei dimprejurul său – aşteptam „venirea americanilor" de pe o lună pe alta, şi nici nu-i trecea cuiva prin minte că România va rămâne pe multă vreme sub stăpânirea comunistă. Toţi ascultam emisiunile de radio din străinătate, şi noi, şi patriarhul; cu o deosebire: noi le credeam, el nu le credea. Sau, în măsura în care le-ar fi dat crezare, conştiinţa lui îi spunea, în cel mai rău caz, că e un sacrificat de bună voie al trebuinţei Bisericii de a supravieţui în aceste vremuri grele. Îşi reclama o misiune, iar cugetul îi spunea că el era singurul în stare s'o ia pe grumaji (intuiţia aceasta o avusese şi mitropolitul Nicolae Bălan, că la asemenea timpuri numai Justinian Marina e omul potrivit).

Patriarhul ştia că eu nu împărtăşeam nici pe departe convingerile sau – cel puţin – orientările lui. Aşteptam ziua în care să încerce a mă face să văd altfel, dar ziua aceea nu a venit niciodată. Mărturisesc şi acum, cu mâna pe inimă, că de-a lungul anilor în care i-am fost colaborator, omul acesta nu a făcut nici cel mai mic gest de a-mi violenta convingerile, rezervele sau gândurile nemărturisite. Dimpotrivă, ori de câte ori a avut prilejul m'a apărat, şi nu prin a încerca să-i convingă pe conducători că aş fi fost altfel de cum eram, ci atenuând acuzaţiile şi dând faptelor o nouă interpretare. Am avut prilejul să mă conving curând.

La scurtă vreme după ce ocupasem modesta slujbă de intendent, patriarhul m'a chemat confidenţial şi mi-a destăinuit că la Preşedinţia Consiliului de Miniştri se desfăşoară o anchetă asupră-mi, în legătură cu greva de la Cluj. M'a sfătuit să alcătuiesc un memoriu şi să i-l dau lui. Ancheta era condusă personal de Petru Groza, preşedintele Consiliului de Miniştri.

Mai multe detalii am avut de la Titus Ţifu, fost coleg în cenaclul literar al lui Victor Papilian şi în Societatea Scriitorilor din Ardeal, ajuns acum director în Ministerul Cultelor. În calitatea lui de clujean – şi presupus martor al evenimentelor – i se ceruse o declaraţie. Ancheta fusese provocată de arhiepiscopul Emilian Antal, căruia, cu un an în urmă, îi solicitasem protecţia, îi încredinţasem un dosar cu multe documente originale şi de la care obţinusem promisiunea că va interveni la Bodnăraş. Cu viaţa hărţuită, cum fusesem, preocupat de studii şi ceva literatură, ignoram cu desăvârşire intriga bisericească, prieteniile şi adversităţile dintre ierarhi, şi numai acum aveam să aflu că Emilian Antal era cel mai înverşunat duşman al noului patriarh, cel care dusese o susţinută campanie de presă şi sub-presă împotriva lui, încă de pe vremea când acesta era vicar şi apoi mitropolit la Iaşi. Aveam să înţeleg că folosea acum „cazul" şi dosarul meu drept nouă armă împotriva lui Justinian, demonstrând Guvernului că acesta se înconjura de elemente reacţionare şi că-şi adusese, ca om de încredere, pe marele tulburător al ordinii publice din Cluj, inveterat duşman al poporului şi al noii orânduiri sociale. Ţifu m'a încredinţat că, chemat personal la Preşedinţie, depusese în favoarea mea, demonstrând că, împotriva celor susţinute de Antal, eu fusesem un păstrător al ordinii, canalizând protestul studenţilor pe calea cea mai paşnică cu putinţă (faptele, de altfel, îi erau cunoscute – primului ministru). (Mult mai târziu,

peste un număr de ani, Ţifu mi-a încredinţat o copie de pe declaraţia lui scrisă.)

Cam în sensul acesta mi-am întocmit şi eu memoriul. I l-am dat patriarhului şi, după o vreme oarecare, aveam să aflu că primul-ministru încheiase ancheta prin a clasa dosarul. (Tot de la Ţifu am aflat că fusese interogat şi Gheorghe Crăciun, fostul prim-chestor al Poliţiei din Cluj şi ajuns între timp unul dintre cei mai temuţi comandanţi de Securitate; mărturia lui i se arătase lui Ţifu a fi fost destul de corectă, limitată mai ales la aspectul ordinii publice). Pe arhiereul Emilian Antal aveam să-l mai întâlnesc de multe ori, dar niciodată nu i-am dat a înţelege că ştiu ceva din oribila lui purtare. Dumnezeu să-i dea pace în lumea unde este acum!

Că devenisem obiect de supraveghere şi delaţiune, îmi era tot mai evident. Agentul de Securitate mă provoca discret şi aveam impresia că mi se cam umblă prin cameră, ceea ce m'a obligat s'o încui. Din ce în ce mai suspecte însă deveneau întâlnirile şi convorbirile *tête-à-tête* dintre securist şi Tomiţă. Acest Tomiţă fusese valetul patriarhului Nicodim, iar noul patriarh îl moştenise ca atare. Avea o cămăruţă sus, la mansardă, unde locuiau şi maicile, nu făcea mare lucru şi era „valet" mai mult prin inerţie. Avea vreo şaptespreze ani şi nu te privea niciodată drept în ochi. De când se bucura de tovărăşia agentului, devenea tot mai emancipat, apoi de-a dreptul obraznic; maica Achilina mi se plângea tot mai des, iar eu, naiv, căutam să împac lucrurile. Tomiţă primea de la agent şi literatură marxistă, pe care o studiau adesea împreună.

Într'una din zile, maica Achilina, deşertând coşurile de hârtii, a găsit în unul din ele ceva suspect: ciorna unei note informative (aşa se numeau denunţurile către Securitate sau Partid). Eram pârât că primesc vizitatori dubioşi – în special oameni „de-ai mei" de la Cluj – şi că vorbesc împotriva regimului. Nota însă nu era

semnată de Tomiţă, cum ne-am fi aşteptat, ci de Luca, miliţianul de la intrare (socrul unui fost administrator al bunurilor din Patriarhie). I-am arătat patriarhului ciorna, iar el m'a sfătuit să fiu cu ochii'n patru. Notam, firește, că omul doar mă face atent, dar nici măcar nu-mi sugerează că ar trebui să vorbesc – chiar de circumstanţă – în favoarea regimului sau să adopt oarecari poziţii de „reconciliere". Patriarhul începea de acum să mă cunoască mai bine şi descoperea că în modestul său slujbaş mai sălăşluiau un teolog cu destule cunoştinţe, un ins de cultură generală şi un râvnitor poet. La drumuri lungi, în maşină, mă invita să recit poezii.

În seara Anului Nou (1948-1949), patriarhul a mâncat la ora obişnuită şi mi-a cerut ca, cu puţin înainte de miezul nopţii, să-i bat în uşă şi să-l trezesc, voind el a asculta la radio mesajul primului-ministru.

În palat era linişte mare. Copiii patriarhului – Didu şi Sibica – plecaseră să-şi petreacă revelionul cu oarecari prieteni. În catul de jos, lângă bucătărie, maicile pregătiseră o masă bogată, cu vin şi tradiţionala plăcintă. Mâncam bucuroşi laolaltă, înfruptându-ne nu numai din bucate, ci şi din duhul binecuvântat al vieţii de obşte.

Numai când am intrat în odaia patriarhului mi-am dat seama de singurătatea acestui om, la care îl obliga oficiul, într'un ceas când tot omul se împărtăşea de veselia şi vorba altuia, cât de cât, într'o societate, într'un grup, într'o familie (până şi în închisori îşi strigă puşcăriaşii unii altora, prin pereţi şi gratii: „La mulţi ani!"). M'am strecurat în cămară şi am revenit cu o sticlă de şampanie şi un pahar, pe o tavă. Patriarhului i-a plăcut gestul, m'a lăsat să pun tava pe masă şi mi-a zis cu glas uşor emoţionat:

– Îţi mulţumesc; cum vezi, sunt foarte singur; adu şi pentru tine un pahar!

Şi am ciocnit un „mulţi ani” de la distanţe enorme, dar topiţi o clipă în comuniunea unui ritual străbun. L-am lăsat apoi să asculte mesajul.

* * *

Cu cât trecea timpul, cu atât cârdăşia dintre Tomiţă şi agentul de Securitate devenea tot mai evidentă şi mai agasantă. De fapt, agentul nu era unul şi acelaşi. Venea un oarecare, funcţiona o vreme, era înlocuit cu altul; Tomiţă era cu fiecare. Cel mai mult a stat unul Velican, lung, voinic şi cam tembel. Am plecat odată cu patriarhul în reşedinţa de la Dragoslavele şi m’am instalat într’o cameră de sus, cu balcon, oarecum vecină cu a „şefului”. Seara târziu, după retragere, m’am pomenit cu Velican – care îşi alesese drept sălaş un salon de jos, lângă intrare –, misterios şi foarte conştient de misiunea lui.

– Părinte, mi-a zis el în şoaptă, am inspectat toată grădina, vila de sus, casa personalului, am luat toate măsurile. Eu pun o canapea de-a curmezişul uşii principale şi dorm pe ea. Am o singură grijă, balconul de la camera dumitale. Punct descoperit. Partizanii se pot căţăra pe el şi pătrunde peste dumneata în dormitorul şefului. Iată, îţi las un pistol şi ai grijă de punctul ăsta!...

Şi m’am pomenit cu un pistol pe masă, mare, cu ţeavă lungă, aşa cum nu mai văzusem. Degeaba am încercat să-l conving că nu mă pricep la asemenea chestii, că eu nu cred în partizani şi nici că l-ar ataca pe patriarh, că nu ştiu să trag cu pistolul; omul mi-a făcut la repezeală o demonstraţie la piedică, încărcător şi trăgaci; era automat, nici nu era nevoie să ocheşti, trăgeai până nimereai. N’a fost chip să scap, am stat în noaptea aceea cu un asemenea pistol lângă mine. Bietul Velican le ştia pe toate, în afară de aceea că eu eram un reacţionar în toată puterea cuvântului, fapt

de care patriarhul a râs cu mare poftă a doua zi, când i-am povestit întâmplarea. Dar el avea să râdă cu şi mai mare poftă peste vreun ceas, după micul dejun, când m'a luat la o plimbare prin pădurea din imediata vecinătate. Velican mergea la opt-zece metri înainte, înarmat cu un pistol-mitralieră. Nu ştiu ce povestea patriarhul, când am auzit înainte-ne crengile trosnind şi ne-am pomenit cu Velican apărând între două cetini:

– Ursul!... Ursul!...

Era galben, speriat de moarte, şi uite-aşa îi tremura pistolul în mână. Bietul urs de abia îl băgase'n seamă şi se ducea în treaba lui.

Odată cu primăvara, patriarhul conducea o acţiune de reconciliere a capilor tuturor cultelor religioase din ţară, pe care-i dorea asociaţi într'un fel de ecumenism intern. Pe cei din provincie îi invitase la Bucureşti şi pe cei mai mulţi – luterani, calvini, unitarieni – îi găzduise în chiar palatul patriarhal (o parte din acesta fusese transformat, tot de el, în cămin arhieresc). S'a ţinut o consfătuire, s'au ţinut două, urma, mi se pare, o a treia. Era programată, cu acel prilej, şi o masă festivă, cu participarea unor reprezentanţi ai Guvernului (acţiunea patriarhului nu era lipsită de o acoperire politică: antrenarea cultelor religioase în „lupta pentru pace").

De câtăva vreme venise un nou agent de Securitate. Îl chema Papamanole şi îşi lua rolul mai în serios decât toţi înaintaşii lui. Şi-l ţinea aproape pe Tomiţă. Insul era îndrăzneţ, deseori impertinent, şi voia să creeze impresia că el e adevăratul şef al personalului; îşi permitea opinii în treburile gospodăreşti şi nu o dată şi-a permis să dea ordine bucătarului sau călugăriţelor de serviciu. Începusem să mă întreb ce trebuie să fac eu cu un asemenea om, cum trebuie să mă port; încă evitam să-i raportez patriarhului.

Incidentul s'a întâmplat chiar în ziua când avea loc masa oficială de care vorbeam mai sus. Rânduisem personalul în aşa fel încât fiecare să aibă un rol precis în desfăşurarea mesei; şoferii vor mânca numai către sfârşitul acesteia, când aveau să fie serviţi de călugăriţele rămase disponibile. Agentul – care avea cunoştinţă de dispoziţiile mele – a profitat de absenţa temporară a intendentului, a chemat şoferii înlăuntru cu mult înainte de vreme şi le-a poruncit maicilor, sub ameninţare, să le servească masa. Ele s'au supus, săracele, de frică, alergând încoace şi încolo, dar aceasta însemna dezorganizarea serviciului din sufrageria oficială. Mi s'a raportat, dar faptul părea împlinit şi mi-am zis că e bine să mă stăpânesc.

După-amiază însă dau cu ochii de Papamanole, întâmplător, în sala de şedinţe a Sfântului Sinod, goală. Am socotit că e prilejul – drept e că fierbeam – să-i atrag atenţia că e foarte indicat să nu-şi depăşească atribuţiile şi să nu opereze imixtiuni în administraţia reşedinţei. Individul a avut un râs obraznic, urmat de câteva vorbe şi mai obraznice. Mi-a năvălit sângele în cap, mi-am ieşit din fire şi am început să urlu la el. Tocmai în clipa aceea patriarhul se îndrepta spre cabinetul său de lucru, m'a auzit strigând şi a deschis uşa, să vadă ce se întâmplă. De cum am dat cu ochii de el, am prins a urla şi mai cu putere:

– Înaltpreasfinţite, să-i spuneţi derbedeului ăstuia să-şi bage minţile'n cap şi să-şi vadă de pistoalele şi rapoartele lui, că, dacă nu, îl sleiesc de pereţi!...

Încleştasem pumnii. Patriarhul a intervenit împăciuitor, i-a făcut semn agentului să plece în treaba lui, pe mine m'a trimis să fac nu ştiu ce. Omul era destul de ocupat cu treburile lui ca să mai facă pe loc o cercetare de această natură. Ştiam că a doua zi toţi şefii de culte, în concluzia consfătuirii lor, trebuiau să meargă într'o vizită oficială la Preşedinţia Consiliului de Miniştri.

Seara, târziu, au mai sosit câţiva din delegaţia musulmană de la Constanţa şi am trimis-o pe maica Achilina să-i conducă în camerele rânduite pentru ei. Era cam pe la ora unsprezece. Patriarhul m'a chemat în dormitorul său şi mi-a cerut să mă duc la episcopul reformaţilor unguri cu sugestia, din partea lui, de a lua cuvântul a doua zi, la Preşedinţie. De cum am ieşit de la patriarh, am dat cu ochii de Papamanole. Nu ştiam că mai e încă în palat, credeam că plecase. Avea înfăţişarea schimbată, zâmbea amabil, ca şi cum nimic nu se întâmplase (a prins bine prezenţa patriarhului, mă gândeam), m'a luat de braţ şi m'a rugat să merg cu el până la intrarea principală, că cineva are să-mi spună ceva.

– Cine?

– Ei, o să vezi dumneata.

Şi zâmbea şi mă tot ducea de braţ. Mi-am dat cu gândul că maicile îşi uitaseră în ziua aceea obiceiul de a-i da şi miliţianului din post o bucată de friptură şi un pahar de vin din belşugul mesei oficiale şi că acesta, flămând şi dezamăgit, apelase la intervenţia securistului. Dar era cu totul altceva.

De cum am crăpat uşa, cineva a pus piciorul în deschizătură, iar Papamanole m'a împins uşor afară. Cele două felinare de la scară erau stinse, am zărit siluetele a opt sau zece oameni în cerc; lângă ei, mai la capătul scării – l-am văzut bine –, Tomiţă. Alături, gardianul Luca. Am vrut să fac un pas înapoi, cercul se închisese bine în spatele meu. Un automobil negru luneca la treapta de jos a scării.

– Domnilor, am zis, văd bine că mă arestaţi; am însă asupra mea cheile palatului; îngăduiţi-mi să le dau în primire.

– Lasă-te de goange! a zis unul, şi m'am pomenit împins pe scară şi vârât în maşină. Şoferul a tras în spatele clopotniţei şi am stat acolo vreo douăzeci de minute, flancat de doi agenţi care fumau şi tăceau. La un moment dat a mai venit o

maşină şi a oprit nu prea departe. S'au schimbat câteva vorbe scurte:

– L-aţi adus, mă, şi pe ăla?

– Gata!

Cine-o mai fi, Doamne? mă întrebam.

Era miezul nopţii, maşinile goneau pe străzile pustii, totul se petrecea atât de misterios, nu mai cunoşteam locurile, îmi ziceam că ăştia mă duc undeva şi mă împuşcă. Dar eram liniştit.

M'am trezit în arestul de la subsol al Ministerului de Interne, unde, spre marea mea surpriză, am dat cu ochii de părintele Bica (el fusese numit între timp exarh al mânăstirilor şi locuia la Radu Vodă). Cu mine, înţelegeam, aveau ce aveau, dar cu Bica?... Ne uitam unul la altul şi nu puteam să zicem nimic.

Mi s'au făcut formele de încarcerare şi am fost dus într'o celulă de la al doilea cat al subsolului. Doi inşi s'au trezit din somn, şi-au ridicat capetele dintre pături şi mi-au făcut semn spre patul liber. M'am recomandat, şi-au spus şi ei numele. Nu aveam bagaj, eram doar în dulamă şi fără pălărie.

– Sunt păduchi? am întrebat eu.

– Nu sunt.

– Dar ploşniţe?

– Nici ploşniţe.

– De bătut, se bate? am cutezat eu.

– Hm! mi s'a confirmat.

Mi-am făcut rugăciunea, m'am dezbrăcat şi m'am vârât sub pătură. Obişnuiţi cu nervii şi tremurele noilor arestaţi, cei doi s'au mirat:

– Chiar vrei să dormi, părinte?

– Puşcăria se trece dormind, i-am asigurat eu.

Şi mi-am tras pătura peste cap.

Într'adevăr, am adormit curând şi am avut somn adânc, deşi între timp mă încercase o migrenă.

Dimineaţa a sunat clopotul şi m'am supus ritualului pe care-l cunoşteam atât de bine: deşertarea hârdăului, spălatul (nu în celulă, ci la un robinet pe coridor), gamela cu terci.

N’a trecut un ceas şi am fost chemat de un gardian care m’a dus undeva cu liftul, la un etaj, într’o cameră de anchetă. Aşa repede? Nici nu avusesem timp să mă gândesc. M’a primit un ofiţer de Securitate (pe atunci nu le cunoşteam gradele), care mi-a pus la început câteva întrebări generale şi indiferente, cum fac anchetatorii care-ţi studiază mai întâi vocea şi tremurul mâinilor: în ce loc v’aţi născut, din ce părinţi, mai aveţi fraţi, unde aţi făcut şcoala primară?... Ofiţerul însă, care părea extrem de amabil, părea puţin încurcat şi a început să-mi explice că a fost o regretabilă eroare, că fusesem arestat din greşeală, că se pot întâmpla asemenea cazuri penibile, că voi fi pus imediat în libertate. Nu credeam o iotă din ce spunea, dar în minutul următor a intrat un plutonier care a răsturnat pe masă un săcotei de pânză.

– Acestea sunt obiectele dumneavoastră? m’a întrebat ofiţerul.

Da, era ceasul meu, pieptenul meu, stiloul meu, o legătură de chei, ale palatului. Am fost invitat să reintru în posesia lor, ofiţerul mi-a întins mâna, cu alte scuze, plutonierul m’a condus până în stradă şi m’a lăsat acolo. M’am urcat într’un tramvai; lume multă, ca înainte de şapte dimineaţa, şi eu mă simţeam teribil de jenat că la ora aceea călătoream numai în dulamă şi fără pălărie.

Am mers drept către dormitorul patriarhului. Uşa era întredeschisă, i-am auzit vocea vorbind la telefon:

– Domnule ministru, e ora şapte şi Anania încă n’a venit… Cum? … Trebuia să fie aici… Vă rog!... Vă rog!... Nu, nu se poate, e timpul când trebuie să fie aici…

Am împins uşa şi am intrat. M’a văzut.

– Domnule ministru, e aici, da, da, Anania; acum a intrat… bine, mulţumesc, vedeţi de Bica!...

Aveam ochii plini de lacrimi, n’am putut zice nimic. I-am sărutat mâna. Momentul era de un mare dramatism, dar el nu l-a dramatizat. Ca un

gospodar cu griji, mi-a dat instrucţiuni să mă îngrijesc de micul dejun al musafirilor şi, de voi vrea şi voi înţelege, să le torn chiar eu ceaiul în ceşti.

Ceea ce am aflat că se petrecuse între timp e aproape de domeniul fanteziei.

Maicile din bucătărie l-au văzut pe Papamanole şi pe alţi câţiva agenţi îndreptându-se spre camera mea. Au auzit cum forţează uşa. Maica Achilina, mai bătrână şi mai curajoasă, s'a dus să vadă ce se întâmplă. Indivizii se încuiaseră pe dinlăuntru şi n'au lăsat-o să intre. Alarmată, biata călugăriţă a început să mă caute prin tot palatul, din coridor în coridor şi din odaie în odaie. Coborând scara, l-a întâlnit pe Tomiţă şi l-a întrebat dacă nu cumva l-a văzut pe părintele Anania. Acesta i-a răspuns obraznic:

– Ţine-ţi gura, că dacă nu, te duci şi tu după el!...

Maica a alergat într'un suflet la bucătărie; agenţii fuseseră văzuţi plecând, fără părintele Anania, folosind uşa de la subsol, imediat sub intrarea principală, prin care şi intraseră. Uşa la mine era acum deschisă, camera răvăşită, ca după vandali.

Călugăriţa m'a mai căutat o dată peste tot, alergând din prag în prag, apoi şi-a luat inima'n dinţi şi a bătut la uşa patriarhului. Acesta şi-a pus dulama pe el şi a ieşit tulburat, cu bastonul în mână. La bucătărie a dat cu ochii de Tomiţă, care s'a înspăimântat văzându-l. Patriarhul l-a întrebat:

– Tomiţă, unde e Anania?

Şi citindu-i vinovăţia în ochi, a prins a-l lovi cu bastonul. S'a petrecut atunci o scenă nemaipomenită: băiatul fugea prin încăperile de la subsol, patriarhul îl urmărea cu bastonul ridicat, urlând de se cutremurau pereţii:

– Unde e Anania? … Unde e Anania? …

Părea turbat, ieşit din minţi. Tomiţă a izbutit să cotească spre ieşire şi a zbughit-o de-a curmezişul pieţei, refugiindu-se la marginea ei de dincolo, drept în oficiul de Securitate al Parlamentului!...

În clipa aceea s'a oprit în faţa scării un jeep din care a coborât un ofiţer de Miliţie. Se vedea că are treabă cu gardianul. Străin de toată întâmplarea, omul venea liniştit şi profesional, în rondul său de noapte, să inspecteze postul, dar s'a pomenit deodată cu patriarhul în faţa lui, răcnind din răsputeri:

– Iar aţi venit? Plecaţi de aici, ticăloşilor!

Ofiţerul s'a urcat repede în automobil şi i-a poruncit şoferului să mâie, lăsându-l neinspectat pe bietul miliţian, care tremura din genunchi.

Patriarhul s'a întors în dormitor, a pus mâna pe telefon, a sunat la reşedinţa lui Petru Groza şi a cerut să vorbească, urgent, cu primul ministru. I-au trebuit multe minute aghiotantului până să-l convingă pe patriarh că-i e imposibil să-l scoale din somn pe primul-ministru la ora aceea; l-a asigurat însă că Groza – tip sportiv – e foarte matinal şi că va fi curând accesibil. Patriarhul n'a dormit.

La ora cinci era îmbrăcat şi pornea spre casa primului-ministru. L-a luat pe acesta în maşină şi au plecat amândoi la casa lui Teohari Georgescu, ministrul de Interne, pe care l-au luat din pat. Pe de-o parte, el a protestat împotriva arestării unui om din propria lui reşedinţă, violare gravă a drepturilor unui demnitar de stat; pe de alta, a atras atenţia asupra unei serioase greşeli politice (se pricepea grozav la exploatarea situaţiilor): arestarea, sub ochii lui, a unuia dintre colaboratori, de îndată ce devine cunoscută (şi nu se poate să nu devină), îi ruinează dintr'odată succesul de a-i fi reunit laolaltă, sub semnul încrederii, pe şefii cultelor religioase.

Argumentele erau puternice. Ministrul de Interne dădea ordin să fiu eliberat, în timp ce eu

mă găteam de puşcărie lungă, mâncându-mi terciul, după câteva ceasuri de somn. Încă de pe atunci trebuia să înţeleg că dacă puşcăria se poate trece dormind, libertatea înseamnă stare de trezie. Eu mă odihnisem în noaptea aceea; patriarhul meu, nu.

În timp ce oaspeţii îşi luau micul dejun, patriarhului i s'a adus la cunoştinţă că Tomiţă revenise, foarte spăsit, în palat. M'a chemat şi mi-a dat poruncă:

– Te duci la el sus, în camera lui, îi ordoni să-şi facă bagajul în faţa ta şi-l conduci personal până la ieşire!

Tocmai urcam cu băiatul scara de la mansardă, când am auzit în urmă-mi vocea patriarhului răcnind din răsputeri:

– Ieşi! Ieşi! Să nu te văd! Banditule!... Ieşi afară!...

M'am aplecat peste balustradă şi l-am văzut pe agentul Papamanole, care venise, ca un slujbaş conştiincios, la serviciu. Patriarhul ridicase bastonul, gata să-l croiască, dar agentul s'a ferit şi a mai avut doar atâta timp cât să-şi înhaţe nişte lucruri de-ale lui, pe care le avea în camera uşierului, după care s'a făcut nevăzut. El a fost ultimul agent de Securitate cu funcţiune permanentă în palatul patriarhal. Justinian a încredinţat Guvernul că-i e suficientă paza oamenilor săi şi că admite prezenţa unui agent numai în timpul călătoriilor. În mai puţin de doi ani avea să renunţe şi la acest fel de pază, ca şi la postul de miliţie de la intrarea palatului. Cât despre Tomiţă, l-am dat afară, şi de atunci nu l-am mai văzut.

Pe la orele 9 sau 10, în dimineaţa aceea, patriarhul a plecat cu şefii de culte la Preşedinţie, iar eu am încuiat bine toate uşile şi am rămas înlăuntru, cu personalul de serviciu. Trăiam sub impresia puternică a celor petrecute şi mă simţeam ca un copil pe care l-au lăsat părinţii singur acasă.

Mă gândeam că Papamanole, profitând de lipsa „şefului” şi având complicitatea miliţianului, care avea cheia intrării prin subsol, va reveni cu echipa lui de agenţi şi se va răzbuna. Umblam prin dosul perdelelor şi cercetam împrejurimile, mai încercam o dată zăvoarele la uşi.

Trecând, pentru a nu ştiu câta oară, prin gangurile de la subsol (singura arie „descoperită”), îmi cad ochii pe o firidă din perete şi văd în ea un pistol mare, de tip militar, cam ca acela pe care mi-l lăsase Velican în cameră la Dragoslavele. Iată, mi-am zis, provocarea! În câteva minute vor fi aici, vor „găsi” pistolul şi mi-l vor pune în cârcă. Cap de acuzaţie capital!... Am scos batista – cum văzusem în filme –, am înfăşurat în ea pistolul, l-am vârât în buzunarul dulămii şi m’am dus direct în dormitorul patriarhului, unde l-am pus într’un sertar.

După câtăva vreme vine maica Achilina şi-mi spune:

– Doamne, părinte, miliţianul tot vine prin bucătărie şi întreabă maicile dacă n’au găsit ceva.

– Şi?

– N’au găsit nimic, ce să găsească? Dar nici el nu vrea să spună ce.

Aceasta s’a întâmplat de mai multe ori, gardianul părea tot mai disperat şi se ruga de maici să nu-l nenorocească. Aveam să-mi dau seama că firida aceea se afla lângă un closet de serviciu, pe care-l folosea şi miliţianul. Bietul om, înainte de a fi intrat în closet „se făcuse comod” şi-şi lăsase pistolul în firidă. Între timp am trecut eu, tiptil, cu presupunerile mele caraghioase, iar acum omul se vedea dezarmat în timpul serviciului, expus, fără doar şi poate, Curţii Marţiale. Dar eu simţeam o plăcere diabolică să-l fierb „în zeama lui”, ca pe unul ce făcuse note informative mincinoase împotrivă-mi şi fusese martor tăcut – poate şi complice – la arestarea mea.

Plăcerea aceasta a simţit-o şi patriarhul, care s'a întors la prânz şi căruia i-am istorisit totul. El i-a mai prelungit miliţianului tortura până cu puţin înainte de ora schimbului. L-a chemat la el, i-a dat pistolul şi i-a făcut o dojană aspră, cu dublu înţeles. În curând avea să desfiinţeze însuşi postul de „pază". Miliţianul Luca a devenit poştaş.

* * *

Puţine luni aveam să mai stau în funcţia de intendent. Consilierul Paşoi m'a întâlnit într'o bună zi pe scară (tocmai se încheiase o şedinţă de Consiliu) şi mi-a strâns mâna cu mirare şi admiraţie:

– Felicitări! Salt rapid! Ai fost numit inspector patriarhal pentru învăţământul religios!

Avansarea mea a fost o surpriză generală, cu atât mai mult cu cât se credea, tot în general, că recenta mea arestare nu era de natură să mă promoveze, ci dimpotrivă. Patriarhul se gândise de unul singur şi luase hotărârea, chiar dacă – lucid cum era – îşi dădea seama că va trage unele ponoase. La vremea aceea însă el era destul de puternic din punct de vedere politic, aşa încât nu i-a fost prea greu să obţină „confirmarea" din partea Ministerului Cultelor.

Mi s'a dat o locuinţă în unul din imobilele Patriarhiei, şi anume în casa cu cerdac şi ferestre florentine. Locuinţa era o cameră mare, foarte friguroasă iarna, pe care am despărţit-o, printr'un perete, în două. Eram vecin de uşă cu părintele Anton Uncu, protodiaconul catedralei. În acelaşi imobil locuia, la celălalt capăt, părintele Bica Gherasim, care ieşise cam speriat din încercarea de la Ministerul de Interne.

Acasă însă şedeam relativ puţin. Patriarhul iniţiase un plan foarte larg asupra învăţământului bisericesc: reorganizarea seminariilor teologice şi a şcolilor de cântăreţi, înfiinţarea seminariilor şi şcolilor monahale. Aria mea de activitate era ţara

întreagă (din care am exceptat, totuşi, Clujul), aşa încât acelei funcţiuni îi datorez cunoaşterea aproape a tuturor mânăstirilor şi schiturilor din România, precum şi a o mulţime de oameni. Alergam mult, mi se părea că lumea începe şi se sfârşeşte cu mine, patriarhul se arăta mulţumit de zelul meu şi-mi aproba toate propunerile. Nu mă simţeam însă obligat să-i raportez cele ce aflam de la unii stareţi sau stareţe mai îndrăzneţe, cum că, de îndată ce plecam dintr'o mânăstire, Securitatea îşi făcea în grabă apariţia şi se interesa de „atitudinea faţă de regim" a inspectorului, dacă a vorbit sau a pus la cale ceva împotriva orânduirii sociale. De întreprins nu întreprindeam nimic într'un astfel de sens, dar de vorbit vorbeam, şi încă destul, mai ales faţă de persoanele în care socoteam că pot avea încredere.

Într'o bună zi, în timp ce lucram cu patriarhul, acesta m'a întrebat, din senin, dacă îl cunosc cumva pe preotul Vasilian. Nu-l cunoşteam, nu auzisem de el.

– Dacă se întâmplă să-l întâlneşti – îmi spune patriarhul pe ton confidenţial – fii atent; e unul dintre cei mai periculoşi informatori ai Securităţii.

I-am mulţumit şi am trecut la alte lucrări.

A trecut o bună bucată de vreme şi nu m'am mai gândit la ce-mi spusese patriarhul. Îmi vedeam de treburi, iar faţă de regimul politic mă consideram cel puţin corect: un ins care-şi păstra (şi adesea îşi exprima) opiniile potrivnice, fără să le prefacă în acţiuni practice împotriva statului.

Întorcându-mă într'o zi dintr'o călătorie, vecinul meu, părintele Uncu – care-mi aduna, în lipsă, şi corespondenţa de la uşă –, îmi spune că m'a căutat un domn X. Am căutat în amintire, ştiam numai doi inşi cu acest nume, un fost coleg de şcoală, pe care nu-l mai văzusem de vreo şapte ani, şi un fost coleg de puşcărie, legionar vechi, om de mare cumsecădenie şi bun povestitor (era un fel de cronică vie a începuturilor Gărzii de

Fier), căruia îi ziceam „Nenea Ion”; nu-l mai văzusem, nici pe el, din ocnă.

Peste două zile am plecat din nou, într’o altă călătorie, pe două-trei săptămâni, şi la întoarcere aflu că iarăşi am fost căutat – cu oarecare insistenţă – de acelaşi domn.

A doua zi îmi bate cineva în uşă. Deschid şi dau cu ochii de Nenea Ion. Surpriză mare, plăcere, ne îmbrăţişăm ca fraţii. Cu el, un preot, pe care mi-l recomandă „părintele Vasilian”. Bucuros de oaspeţi, îi poftesc înlăuntru, prindem a conversa la modul general, ce mai faci, nu te-am văzut de mult, îmi era dor, îmi pare bine c’ai venit, staţi să bem o cafea... Şi în timp ce, în odaia de alături, potriveam zahărul în ibric, m’a trăsnit deodată un presentiment neliniştitor şi întrebarea: Doamne, unde am auzit de numele acesta, Vasilian?... Şi reveneam în cameră şi mai înnodam un crâmpei de voroavă şi mă întorceam la ibric şi tot mai mult mă izbea întrebarea: Ce-mi spune mie numele de Vasilian? Unde şi de la cine am auzit eu de el?... M’am tot chinuit aşa în du-te-vino, până ce, tocmai când turnam cafeaua în ceşti, m’a luminat un fulger: acesta e preotul-agent de care mi-a pomenit patriarhul!... Deci, în gardă!

Într’adevăr, părintele Vasilian n’a întârziat în a mă provoca. Mai întâi m’a lăudat pentru capacitatea mea intelectuală, pentru talentul meu literar, pentru integritatea caracterului, pentru naţionalismul meu, pentru faptele mele eroice de la Cluj, pentru tot ceea ce conştiinţa românească aşteaptă încă de la mine...

– Şi toate ar fi cum ar fi, dar când scăpăm, părinte Anania, de comunişti? Când crezi că o să vină americanii să ne scape de hidra bolşevică?...

În orice altă împrejurare, neprevenit, m’aş fi antrenat uşor într’o asemenea discuţie – şi în sensul scontat –, mai ales că eram în faţa lui Nenea Ion, caracter impecabil, de care nu m’aş fi îndoit nicicum. De data aceasta însă provocarea îmi era

atât de transparentă – mai ales că aceleaşi întrebări se repetau în variate chipuri –, încât m'am hotărât să-l decepţionez pe bietul Nenea Ion (care, îmi ziceam, habar n'are cine e acest popă), să-l fac să-şi piardă orice urmă de preţuire pentru caracterul meu. Aşadar, nu aveam nimic împotriva regimului, personal mă bucuram de o situaţie excepţională, inspector patriarhal la 28 de ani, cu leafă corespunzătoare, indemnizaţii de deplasare, locuinţă cu două camere (cum nu mulţi aveau în Bucureşti); cât despre situaţia generală, o justiţie socială tot trebuia să vină, poporul trăieşte doar durerile naşterii unei lumi noi, religia se bucură de libertate suficientă etc. etc. Niciodată nu vorbisem aşa, mă miram şi eu de ceea ce sunt în stare. Vasilian mă mai încerca pe la un meterez, pe la altul, doar-doar o smulge o încuviinţare cât de cât, eu îi puneam în faţă un zid bine întărit, Nenea Ion tăcea şi se uita la mine. Până la urmă, adversarul n'a mai avut ce întreba. La plecare mi-a cerut să-i împrumut o carte (evident, să-şi mai facă drum); i-am refuzat-o, motivând că-mi trebuie mie. La plecare le-am mulţumit amabil pentru vizită, Nenea Ion mi-a strâns mâna cu putere şi mi s'a uitat, cu tărie, drept în ochi.

Asupra lui Vasilian eram lămurit – şi încă cu prisosinţă –, dar mă tot întrebam, nedumerit, ce căutase Nenea Ion cu el?

Peste două zile, Nenea Ion mi-a bătut la uşă. Era singur, puţin speriat, grav. S'a uitat pe pereţi, m'a întrebat dacă aude cineva. Atunci a trebuit să aflu din gura lui – cutremurat – că fusese într'o noapte arestat de Securitate, ademenit, terorizat, dus orbeşte pe malul lacului Tei şi ameninţat că va fi înecat, până ce, în cele din urmă, a iscălit un angajament de agent informator. A fost dat apoi pe seama preotului Vasilian – fost legionar, chiar şef de garnizoană prin Dobrogea –, căruia Nenea Ion îi spunea acum „Popa Dracu'" şi-l descria ca unul dintre cei mai perverşi şi mai primejdioşi

provocatori ai Securităţii. El, Nenea Ion, trebuia să fie nada lui Vasilian pentru oamenii cu care se cunoştea şi aveau încredere în el. Aşa mergeau din victimă în victimă şi ajunseseră şi la mine.

– Dar, părinte Anania, dragă părinte, nu ştiu, Dumnezeu te-a luminat, că ţi-au ieşit din gură numai îngeri păzitori. Eu venisem înainte, singur, să te previn, dar nu te-am găsit acasă. La nota informativă, Popa Dracu' nu a putut să mintă, căci fusesem eu de faţă. Ai, părinte, un raport excelent la Securitate, că o să te ţină liber cel puţin zece ani. Un singur lucru, din tot sufletul: nu spui nimănui, că mă nenoroceşti. Am nevastă şi doi copii; pentru ei am ajuns în halul acesta, că altfel m'aş fi sinucis. Eu o să mai vin pe la dumneata, din când în când, să te mai întreb de una şi de alta. Nu mă osândi, spune-mi ce vrei, numai să nu mă nenoroceşti.

Săracu' Nenea Ion! N'a mai venit, de atunci nu l-am mai văzut, n'am mai auzit de el. Să nu-l mai fi mânat niciodată conştiinţa la uşa mea? Să fi părut suspect raportul lui la Securitate? Să nu fi rezistat tragediei interioare şi să-şi fi pus capăt zilelor?... Era mult mai în vârstă ca mine, Dumnezeu să-i linştească sufletul, pe unde o fi! Şi dacă – pentru prima oară când mărturisesc despre acest episod – nici acum nu îndrăznesc să-i pomenesc numele adevărat, e pentru că i-am dat atunci un cuvânt de cinste şi încă mă tem, pentru copiii lui.

De preotul Vasilian aveam să aflu mai târziu, la Aiud, că pe mulţi îi băgase în puşcărie. Atunci i-am fost, în sinea mea şi o dată mai mult, recunoscător patriarhului Justinian. Şi e mai mult decât probabil ca gestul său de mare confidenţă să-mi fi prelungit starea de libertate cu un număr de ani.

* * *

Într'un asemenea climat sufletesc m'am dus într'o zi, din vara aceea, să-l văd pe Arghezi. Nu-l vizitam prea des, vorbeam mai mult la telefon, şi atunci conspirativ, după coduri prestabilite (dacă răspundea doamna, eu ceream să vorbesc cu „părintele Iosif" – codul acesta fusese formulat chiar de el). Era la vremea când, în urma cărţuliei lui Sorin Toma, bătrânul fusese eliminat din literatură, ocărât de critici, pus la periferia vieţii sociale, taxat drept primejdios. Contactele cu el erau crime împotriva ordinii de stat. Trăia greu, i se luase cartela de alimente, şi nu o dată îmi luam raţia de zahăr de pe cartela mea şi i-o duceam lui, ca să aibă cu ce-şi îndulci copiii. Şi nu o dată am găsit-o pe Mitzura la poartă, cu cireşe pe terezie, atunci culese din livadă, în aşteptarea unor cumpărători din mahalaua Mărţişorului. Poetul avea răbdare, aştepta şi el „schimbarea vremurilor"; asculta cu regularitate – ca tot omul – posturile de radio din străinătate, dar nu dădea doi bani pe transfugi, care erau – toţi – nişte lichele. Mântuirea o vedea numai în oamenii cinstiţi şi-mi propunea ca, atunci când va veni vremea, să scoatem o revistă de biciuire a moravurilor politice, la care să se angajeze numai oameni care nu vor vrea să ajungă nici miniştri, nici mitropoliţi, nici universitari. Auzise că patriarhul cel nou are o barbă mare, din care s'ar putea face un măturoi, dar mai pe urmă, simţindu-mi jena şi rezervele, nu mai pomenea de el.

În ziua aceea, înainte de prânz, m'am dus la el – contrar obiceiului – pe neanunţate. Am tras de clopot, el mi-a deschis poarta şi m'a ţinut în curte. Am priceput că se întâmplase ceva. Era schimbat la faţă, părea distrus sufleteşte. M'a informat, în numai câteva cuvinte, că în noaptea aceea Baruţu fusese arestat de Securitate. Dar nu i se făcuse, ca de obicei, şi percheziţie. Aceasta putea să vină dintr'un minut în altul, iar bătrânul avea în casă un „corp delict", o mică valiză, plină cu nişte

documente, probabil de valoare politică, pe care un prieten de familie, medic de meserie, i-o încredinţase spre păstrare, înainte de a fi fost arestat, cu câţiva ani în urmă. Acum, el ar fi distrus-o, dar prietenul i-o lăsase să fie păstrată, nu nimicită. Dilema încă nu se isprăvise, dar percheziţia era iminentă.

Nu aveam de ales. I-am cerut să-mi încredinţeze valiza. Mi-a adus-o în grabă. Era, într'adevăr, micuţă, îmbrăcată în pânză cărămizie. Când am luat-o în mână, Arghezi mi-a cuprins capul în palme şi m'a sărutat pe amândoi obrajii. Nu mai făcuse niciodată aşa ceva.

Am străbătut aleea ca un fur, cu conştiinţa că în tot minutul mă pot întâlni cu Securitatea sau că sunt deja obiectul unui ochi veghetor. Totul era la mila Domnului, la puterea Lui de a face minuni.

Totuşi, m'am simţit obligat să fiu conspirativ. De cum am ajuns în staţia de tramvai, am pus valiza jos şi m'am îndepărtat câţiva paşi, ţinând-o în coada ochiului. Tot aşa am făcut şi după ce, în sfârşit, după o aşteptare care mi s'a părunt enormă, m'am urcat în vehiculul zgomotos, care avea să mă lase drept în capătul intrării Patriarhiei. De abia atunci mi-am dat seama că locuinţa mea însăşi nu era „curată", scutită de o cercetare poliţienească, şi că valiza aceasta subversivă trebuie să apuce un alt drum.

Părintele Bica locuia într'o chilie la parter, în latura cealaltă a clădirii, şi m'am gândit să trec mai întâi pe la el, pentru oarecare sfat. L-am găsit acolo şi pe părintele Veniamin, fostul „frate Vasile" de la mânăstirea Polovragi, care acum era stareţ în ctitoria jupânului Danciu Pârâianu. El venise cu ceva treburi prin Bucureşti, ne cunoşteam bine, nu aveam ce ascunde unul altuia. Le-am spus povestea şi le-am arătat valiza.

– Dă-mi-o mie, a zis părintele Veniamin. Eu plec chiar acum la gară; o duc la Polovragi şi o pun într'un loc unde n'o află nimeni. O singură

precauţie: valiza în sine ar putea fi eventual reperată de cineva care o cunoaşte; îi turnăm conţinutul în geamantanul meu, care – îl vedeţi – e destul de mare.

Propunerea mi-a priit şi din alt punct de vedere. Mi-a venit în minte întâmplarea cu pistoalele colonelului Demetriu, şi acum aş fi voit să văd eu, cu ochii mei, conţinutul valizei. Am trecut prin mână câteva cărţi şi broşuri legionare, scrisori de familie, o diplomă de medic – pe numele unui dr. Iosif Veselovschi –, o statuetă de lemn (un fel de zeitate africană), o seamă de mărunţişuri. Toate acestea, împachetate în hârtie albă şi puse în geamantanul părintelui Veniamin, au luat – chiar în ziua aceea – drumul spre Polovragii Gorjului.

După o vreme oarecare i-am comunicat lui Arghezi – spre liniştea lui – ceea ce aflasem de la Veniamin: conţinutul valizei, bine apărat într'o cutie de metal unsă cu smoală, fusese îngropat la adânc, în mânăstire, sub temelia cuptoarelor brâncoveneşti. Şi, luaţi de alte treburi şi griji, am uitat de el, şi unul, şi altul, şi nu ne-am mai întrebat niciodată. Dar eu aveam să mi-l aduc aminte peste aproape zece ani, când avea să fie descoperit şi să-mi cârnească viaţa spre alte răscruci.

* * *

Aveam 28 de ani când mi s'a făcut întâia propunere de a deveni arhiereu. Era într'o Duminică foarte de dimineaţă, încă nu mă sculasem. A venit la mine Didu, fiul patriarhului, cu un mesaj special. Patriarhul avea nevoie de un episcop-vicar – în special pentru Arhiepiscopia Bucureştilor. Pur şi simplu m'am speriat. L-am concediat pe Didu, m'am îmbrăcat în grabă şi m'am dus de-a dreptul la palat, unde am cerut să fiu primit într'o audienţă cu totul particulară şi confidenţială. Patriarhul m'a primit în dormitor şi mi-a ascultat cu răbdare cele o mie şi unu de

motive, dintre care principalul era acela că nu voiam să ajung arhiereu. M'a ascultat şi n'a stăruit. De atunci, de-a lungul anilor, problema aceasta avea să fie reluată de mai multe ori, iar eu am rămas tot atât de încăpăţânat în a-i refuza patriarhului chiar şi o făgăduinţă pentru un viitor oarecare. Oare cât timp aveam să ţin cu dinţii la libertatea mea şi să nu-mi fac concesii de acest fel?

În fond, voiam să fac, cu tot dinadinsul, literatură. Continuam să scriu – mai mult poezie – şi îmi mijea vag ideea unei *Miorițe*. Deseori treceam însă prin momente de deznădejde, reciteam ce scrisesem, mi se părea că literatura mea nu face doi bani şi mă hotăram să zvârl condeiul în prăpastie. Deveneam trist şi nu aveam cui să-i spun păsul, în afară de părintele Bica, pe care-l vedeam zilnic şi de mai multe ori pe zi.

– Eşti prieten cu Arghezi, îmi spunea el, de ce nu profiţi de împrejurare şi să-i dai ceva să citească? După câte pricep, nu-i duci niciodată nimic şi cred că el ar fi bucuros să-ţi spună părerea cinstită şi să-ţi dea un sfat bun.

Am făcut o selecţie de poezii, şi de mai multe ori m'am dus la Arghezi cu ele în buzunar şi tot de atâtea ori le-am adus acasă fără să fi îndrăznit a i le arăta.

Într'o bună zi mi-am călcat pe inimă şi i le-am dat, dar numai la sfârşitul vizitei, înainte de plecare. Şi a trecut o săptămână, şi au trecut două, şi au mai trecut vreo patru-cinci. Într'o sâmbătă, spre seară m'a căutat la telefon Arghezi. Eram la palat şi am înţeles că mă căutase şi dimineaţa, fără să mă fi aflat.

– Am vrut numai să-ţi mulţumesc, dragă părinte, mi-a zis el cu vocea lui piţigăiată, dar caldă.

– Să-mi mulţumiţi pentru ce? am îngăimat eu, nedumerit.

– Să-ţi mulţumesc pentru darul prieteniei. Azi-noapte ţi-am citit poeziile şi-ţi mulţumesc...

O imensă bucurie mi-a năpădit toată fiinţa. Prezenţa mea, atunci, la palat era legată de un eveniment bisericesc: părintele Teoctist Arăpaş, fost coleg de diaconat la mânăstirea Antim, devenea episcop-vicar pentru Arhiepiscopia Bucureştilor. Am asistat la hirotonia lui cu un mare, ascuns, orgoliu.

Peste câteva zile eram la Arghezi şi aflam că pe vremuri el avusese un prieten la care ţinea în mod deosebit şi pe care-l avea des în casă. Acesta i-a dat odată nişte poezii, cu rugămintea să le citească şi să-i spună o părere sinceră. După câteva ezitări, Arghezi a optat pentru sinceritate şi l-a sfătuit să nu mai scrie. Din ziua aceea nu l-a mai văzut; pierderea prietenului îl duruse.

– Purtam această amintire, a continuat el, când mă tot uitam la caietul dumitale şi nu-mi venea să-l deschid. Vezi dumneata, una e să citeşti ori să asculţi una-două-trei-nouă poezii „de ocazie”, şi alta e să ai de-a face cu o culegere şi să-ţi apleci pe ea un ochi critic, solicitat să preceadă un verdict. În noaptea aceea nu puteam dormi, aveam caietul dumitale pe raft, deasupra patului. Am dus mâna, l-am deschis la întâmplare, am citit o pagină şi am şoptit: – Îţi mulţumesc, părinte Anania!... A doua zi am luat totul pe îndelete, cu creionul în mână, şi hai acum să ne uităm amândoi peste versurile dumitale şi semnele mele.

Şi ne-am uitat şi am rămas prieteni.

Baruţu fusese eliberat după câteva luni, în urma unor intervenţii ale tatălui său. Arghezi – în acel timp – mi-a arătat copiile a două scrisori ale lui către Ana Pauker (ministru de Externe şi cu uriaşă influenţă în partid), care dogorau de durerea părintelui, dar şi de o mare demnitate a scriitorului. Teribila Ana Pauker nu a rămas insensibilă şi a intervenit eficient pe lângă ministrul de Interne, Teohari Georgescu.

Situaţia materială a scriitorului însă continua să devină din ce în ce mai precară. În gospodăria lor,

principala sursă de hrană deveniseră vreo cinci-şase capre, cu ai căror iezi mă jucam şi eu, deseori, în iarba din livadă. În legătură cu acestea am o amintire cu totul aparte.

Era, cred, prin 1950, când maică-mea se îmbolnăvise (hipertensiune arterială) şi o adusesem în Bucureşti pentru un tratament în spital. Aflându-mă într'o zi la Arghezi, din vorbă'n vorbă i-am spus că părinţii mei fuseseră obligaţi să-şi vândă vaca, din pricină că aceasta nu le dădea atâta lapte cât le cerea statul drept „cotă", şi că se hotărâseră să cumpere o capră (animal de la care nu se cerea cotă de lapte). Arghezi s'a oferit imediat să le dea două din caprele lui, care, şi aşa, se cam înmulţiseră şi-i complicaseră gospodăria. Eu am îngăimat o mulţumire, dar după aceea mă tot întrebam, îngrijorat, cam cât o să-mi ceară poetul pentru cele două capre, ştiind că el e cam cârciobar la bani, iar eu nu-mi voi permite să mă tocmesc. Când mi-a aflat îngrijorarea, bătrânul a râs şi m'a asigurat că le dă pe gratis, că nici nu s'a gândit la vreun preţ.

Maică-mea se înzdrăvenise, urma să plece acasă, în Mărţişor se făceau pregătiri de despărţire. Dar trebuiau şi nişte formalităţi. Mai întâi, o autorizaţie de transport, pentru care Arghezi a făcut o cerere către Sfatul Popular, în care declara că cele două capre sunt proprietatea lui şi că, de bună voie şi nesilit de nimeni, le cedează soţilor Anania din satul... raionul... regiunea… Autorizaţia s'a dat foarte greu, căci poetul nu putea dovedi cu acte că animalele sunt ale lui şi că fuseseră înregistrate ca atare; ele îi crescuseră în livadă de capul lor, fără ştirea şi încuviinţarea statului. Cu unele intervenţii şi puţin scandal, s'a trecut peste asta. Dar poetul nu avea nici hârtii de vaccin pentru cele două capre şi a trebuit să-l caute îndelung pe veterinar, să-i explice ce şi cum şi să-l înduplece a-i da un certificat. Cu actele în regulă, am purces amândoi să facem două cuşti,

cotrobăind după nişte scânduri vechi prin magazie şi mai rupând câteva din gard; cu acel prilej mi-am dat seama că poetul mânuia cu pricepere ciocanul şi fierăstrăul.

Doamna Paraschiva a împodobit apoi cuştile cu ramuri înflorite de salcâm, ca să se simtă Biţa bine la drum lung; fratele meu a venit cu un camion deschis, cu cai, închiriat din Obor, a pus caprele, ca pe nişte mirese, în cuştile astfel înzorzonate, şi a plecat cu ele la gară, căci mie mi-a fost cam ruşine să străbat Capitala pe „capra" camionului, într'o asemenea tovărăşie. Cel mai încântat dintre toţi se pare că a fost taică-meu, văzându-şi nevasta cum se întoarce de la Bucureşti cu două capre dăruite de cel mai mare poet al ţării.

* * *

Ascultarea de inspector patriarhal pentru învăţământul religios m'a obligat să călătoresc mult, să cunosc bine ţara şi în special aşezămintele mânăstireşti. Puţine vor fi fost schiturile pe care să nu le fi cercetat.

Patriarhul Justinian se voia un Brâncoveanu al procesului – nu mai puţin vast – de culturalizare a vieţii monahale; călugăriţele ieşiseră din sălile de clasă şi se instalaseră la războaiele de ţesut covoare, pentru pâinea cea de toate zilele. Patriarhul a reînfiinţat Seminarul de la Neamţu, pentru monahi, şi a întemeiat două seminarii de călugăriţe, unul la Văratec – mutat ceva mai târziu la Agapia – şi unul la Plumbuita, în Bucureşti – mutat, şi acela, la Hurezi. Ele trebuiau însă alimentate cu elevi, şi prima mea sarcină a fost aceea de a umbla din mânăstire în mânăstire şi de a recruta pentru seminar pe acei fraţi şi acele surori care aveau la bază o anume şcolarizare, minimă, cerută de regulament. Dacă în mânăstirile de bărbaţi treaba a mers relativ uşor, în cele de femei am întâlnit rezistenţa călugăriţelor mai bătrâne, care cu greu se învoiau a-şi lăsa uceniţele – bune

pentru zilnicele „ascultări” în casele proiestoaselor – să se ducă la şcoală. La Jitianu (lângă Craiova) exista pe atunci o singură soră cu ceva ştiinţă de carte şi, când m’am dus eu în cercetare, bătrânele o ascunseseră în biserică, declarând însă că era bolnavă, de frică să nu fie „dusă” la seminar. Am aflat-o atunci – printr’o şoaptă indiscretă – ascunsă într’un ungher, şi am găsit-o apoi, peste câţiva ani, stareţă a mânăstirii; cunoştea teologie bună şi vorbea franţuzeşte.

Seminariile monahale trebuiau să le dea mânăstirilor cadre didactice pentru înfiinţarea şcolilor monahale, de învăţământ teologic inferior, elementar, suficient să spulbere o ignoranţă universală, ce devenise inerţie.

Corpul didactic de la Neamţu avea o compoziţie cu totul originală. Odată cu instaurarea regimului comunist, mai mulţi arhierei ai Bisericii, oameni „vechi” şi cu funcţiuni aproximative, s’au pomenit deodată suspendaţi în gol, fără salarii, fără pensii, fără nici un mijloc de existenţă. Până ce va putea determina Guvernul să găsească o soluţie echitabilă pentru ei (şi aceasta a durat, mi se pare, vreo doi ani), patriarhul i-a numit profesori la Seminarul de la Neamţu şi i-a încadrat în salarii. Erau acolo – la vremea aceea – Partenie Ciopron, fost episcop al Armatei Regale Române (avea şi funcţia de director), Emilian Antal, fost arhiepiscop de Suceava, Eugeniu Laiu, fost vicar patriarhal, Atanasie Dincă, fost episcop-locotenent de Râmnic, Pavel Şerpe, fost vicar al Patriarhiei. Departe de ceea ce fuseseră în scaunele lor chiriarhale, oamenii nu păreau nemulţumiţi, îşi făceau datoria la catedră şi-şi petreceau timpul liber în conversaţii pe marginea evenimentelor, sau ca oaspeţi, la câte o masă îmbelşugată, ai stareţului Melchisedec. La Neamţu am fost în „inspecţii” pur formale, şi nu o dată mi-am cerut scuze pentru obligaţia de a întocmi un proces-verbal. Ceva mai târziu, arhiereii-profesori au obţinut pensii şi s’au

retras în osebite mânăstiri. Dar nici Seminarul Monahal de la Neamţu nu a durat mult; dacă Guvernul l-a sprijinit pe patriarh în opera de restaurare materială a mânăstirilor, nu a părut deloc încântat de opera de culturalizare teologică şi, în timp, a făcut tot ce a putut spre a o înăbuşi. Şi, în cea mai mare măsură, a izbutit.

O seamă de călugăriţe, adunate de pe la Bistriţa şi din alte părţi, formau corpul didactic al celor două seminarii de femei. Cel de la Văratec era condus însă de directoarea Veronica Constantinescu, femeie mărunţică şi aprigă, cu o şcoală de pictură bisericească, fără prea multă carte, dar bună organizatoare, măcar că spiritul ei conducător era cam jandarmeresc (ceea ce se vădea, totuşi, pe gustul patriarhului, care o avea în ochi buni). Maica Veronica avea însă complexe de inferioritate şi a intrat repede în conflict cu profesoarele propriu-zise. Maica Cipriana – o excelentă dăscăliţă de limbă franceză – „zburase" repede de la catedră şi fusese surghiunită pe undeva; dintre cele mai bune rămăsese maica Patricia, licenţiată în Teologie şi, de altfel, prietenă bună cu cea plecată.

Eram cu patriarhul la Văratec când acestuia i-a parvenit, prin şoferul său, un memoriu al tuturor elevelor seminarului, cu semnături în regulă, prin care se cerea revenirea la catedră a maicii Cipriana. Pusă în faţa hârtiei, directoarea a obiectat, ofensată, că memoriul nu fusese înaintat „pe cale ierarhică" şi l-a pus repede pe seama unei conspiraţii conduse din umbră de maica Patricia, care ar fi vrut, cu tot dinadinsul, să-şi aducă prietena înapoi.

În după-amiaza aceea patriarhul m'a chemat la o plimbare în jurul bisericii şi mi-a cerut să fac o anchetă pentru descoperirea presupusei conspiraţii. Ancheta – mi-a indicat el – o voi face împreună cu directoarea. Am obiectat respectuos că directoarea,

fiind „parte” în conflict, nu poate fi admisă în conducerea anchetei.

– Bine-bine, mi-a spus patriarhul, înţeleg, dar pentru ea e o ocazie de a-şi cunoaşte mai bine elevele.

– Dacă nu le-a cunoscut până acum, am replicat eu tot respectuos, nu văd la ce i-ar folosi o anchetă de două ceasuri.

Patriarhul s’a stăpânit şi, după puţină gândire, a mers mai departe:

– Vezi tu, având în vedere trecutul tău comun cu al Patriciei şi Ciprianei, în cazul că faci ancheta singur s’ar putea să fii bănuit de părtinire.

Argumentul era tare. Cele două profesoare fuseseră – se ştia îndeobşte – afiliate Mişcării Legionare. La vremea când unii cetăţeni luau – pentru te miri ce – drumul Canalului, sesizarea unei conspiraţii tripartite Anania-Patricia-Cipriana putea să aducă repede o surpriză. Se spunea că Veronica avea un frate ofiţer de Securitate.

– Dacă voi fi bănuit de părtinire, i-am răspuns eu patriarhului, şi Preafericirea Voastră vă veţi însuşi bănuiala, voi fi gata să renunţ la poziţia de inspector şi să mă duc la mânăstire.

Am văzut palma patriarhului cum se strânge tare pe mânerul de argint al bastonului.

– Bine, a zis el scurt, ancheta am s’o fac eu.

Şi mi-a dat semn că pot pleca.

Spre seară, după cină, m’a chemat în apartamentul său.

– Începi imediat ancheta. Mâine dimineaţă, înainte de ora opt, vreau să am rezultatul.

– Mă iertaţi, dar, în cazul acesta... cum trebuie s’o fac?...

– O faci cum ştii! a răspuns el, neobişnuit de concesiv.

Am concentrat toate elevele într’o sală mare şi am pus-o pe directoare să le supravegheze, în timp ce eu, în cancelaria de alături, am ascultat pe una câte una şi le-am luat declaraţii scrise. Am epuizat

totul, până la ultimul amănunt. Ancheta a durat până mult după miezul nopţii.

Diminineaţa m'am înfăţişat patriarhului, care sta gata să plece la Bucureşti. I-am raportat că toată opera era a elevelor, care-şi voiau cu tot dinadinsul şi cu sinceritate profesoara înapoi, şi că nu aflasem nici cel mai mic indiciu că maica Patricia ar fi avut vreo cunoştinţă sau participare.

Patriarhul n'a obiectat, mi-a poruncit să-i prezint raportul şi dosarul când voi veni la Bucureşti. Şi a plecat.

Eu am mai rămas câteva zile. Mă bucuram la Văratec de ospitalitatea stareţei Irina Lecca, o călugăriţă foarte cultă şi manierată, boieroaică de viţă veche, fostă, în vremea ei, doamnă de onoare la Palatul Regal. Conversaţiile noastre, la masă sau la o ceaşcă de cafea, îmi erau o adevărată încântare şi le duceam ecourile în foişorul de sus al casei de oaspeţi, unde rămâneam, fără somn, până noaptea târziu, ascultând cum ciobanii muntelui răscoleau văzduhul cu buciumele. Cred că prin zariştile sufletului îmi mijea câte ceva din *Mioriţa* de mai târziu.

Peste vreo două săptămâni mă aflam la Patriarhie, în biroul inspectorilor, şi lucram. A sunat telefonul: secretarul Cazacu îmi transmitea ordinul patriarhului ca peste o oră să-i prezint raportul şi dosarul asupra anchetei de la Văratec. Nu întocmisem referatul. Am chemat o dactilografă şi am început să i-l dictez direct, cu ochii pe piesele dosarului. Când am ajuns la concluzii, părintele Alexandru Ionescu, inspectorul general, a sărit de pe scaun, m'a oprit şi m'a luat de-o parte.

– Ce faci, frate, vrei să te nenoroceşti?

– Nu înţeleg.

– Nu ştii că patriarhul vrea s'o dea afară pe Patricia? Veronica presează, nu se mai poate, „şeful" vrea să curme tensiunea din şcoală.

– Bine, dar eu n'am găsit-o vinovată.

– Se vede că eşti tânăr şi fără experienţă. Orice anchetă se conduce şi se conchide în funcţie de ceea ce ai simţit că doreşte şeful...

– Eu nu fac asta.

– Şi? Dacă te dă afară?

Am ridicat din umeri şi mi-am încheiat raportul.

Patriarhul a trecut repede peste expozeu şi a pus degetul pe concluzii. Era dezolat.

– Vezi tu, Patricia trebuie să plece, neapărat, din seminar. Altfel se va ajunge la scandal, iar o directoare ca Veronica nu mai găsesc.

– Preafericite, am zis eu, sunteţi patriarh, aveţi toată puterea; pe Patricia o puteţi da afară oricând, dar nu pe concluziile mele.

El a stat puţin pe gânduri, apoi a tresărit şi a început să caute într'un sertar. Îşi amintea că ţinea acolo, de mai multă vreme, nerezolvată, o cerere de demisie a Patriciei, din cine ştie ce împrejurare. A scris pe ea „Se aprobă" şi i-a dat-o secretarului. Patricia a trebuit să plece, într'adevăr, de la Văratec, iar părintele Alexandru Ionescu avea să afle cu nedumerire că, în urma acelei anchete, patriarhul nu numai că nu m'a dat afară, ci mă ţinea în mai multă preţuire.

* * *

În această perioadă mi-am făcut timp şi de citit, şi de scris. A fost şi epoca mea de oarecare prosperitate materială. Practic, mă bucuram de două salarii, cel propriu-zis şi aşa-numita indemnizaţie de deplasare, din care cheltuiam foarte puţin; casa şi masa îmi erau oferite de unităţile pe care le vizitam. Deşi jumătate din câştigul meu lunar îl trimiteam bătrânilor mei părinţi pentru acoperirea nevoilor lor, îmi rămâneau destui bani spre a-mi mări biblioteca şi a o înzestra cu ediţii rare. Citeam mult în tren, ori în târziul popasurilor mânăstireşti.

Eram odată, vara, la schitul Ciocanu, sus, deasupra Câmpulungului, să-l văd pe părintele

Severian. Prânziserăm împreună, el se învârtea cu ceva treburi prin ogradă, iar eu, din cerdac, mă tot uitam la un căţel care suferea de căldură, lungit a lene, şi se tot muta după umbră, cu burta lipită de brâul de ciment care înconjura biserica. Mai încolo, un viţel priponit de un par se uita galeş la câţiva pui de găină, iscoditori prin ţărână. Ce s'ar întâmpla – mi-am zis – dacă la un moment dat întreaga făptură ar reveni în starea de copilărie? Am fi cumva mai fericiţi sau, în durată, ne-am resimţi de neîmplinire?

Au trecut mai multe luni, poate un an. Mă aflam, tot vara, la mica mânăstire Surpatele, în Oltenia. Era acolo o livadă mare de pomi şi în fundul ei zărisem o masă bătută pe pari, cu o bancă alături. Seara, după cină, i-am cerut maicii stareţe să-mi lase peste noapte lămpiţa ei de veghe, cu lumina cât bobul de mazăre. Stareţa s'a cam mirat (în chilia mea era lumină electrică), dar mi-a dat lămpiţa. Când s'a făcut linişte mare în mânăstire, m'am strecurat la masa din fundul livezii şi am început să scriu; gândului de la schitul Ciocanu îi venise sorocul acum. A tocat de utrenie, peste trei ceasuri au ieşit maicile de la slujbă, eu eram tot acolo. Către ziuă isprăvisem poezia „Lumea copiilor". Dar nu a apărut niciodată ca atare; materia ei am topit-o mai târziu în substanţa poemului meu dramatic *Du-te vreme, vino vreme!*

* * *

Ani de zile am asistat la şedinţele Sfântului Sinod în calitate de „tehnician", pentru eventualitatea că patriarhul sau altcineva ar fi avut nevoie de un anume material documentar. Funcţionam ca inspector de numai vreun an şi jumătate, o comisie sinodală prezenta în şedinţă un raport asupra organizării învăţământului religios în mânăstiri şi propunea, în final, să i se aducă mulţumiri Preafericitului Patriarh pentru înfăptuirea acestei opere. Am avut surpriza – nu

lipsită de emoţie – cum, din fundul sălii de şedinţe unde şedeam de obicei, să-l aud pe patriarh propunând Sinodului ca mulţumirile să nu i se adreseze lui, ci părintelui arhidiacon Vartolomeu Anania, care... a făcut aproape totul. Îl ştiam pe patriarh orgolios şi nu mă dumeream cum de se depăşise.

A doua zi – nu mai ştiu pentru ce motiv – am lipsit de la şedinţa de după-amiază. Seara aveam să aflu o nouă surpriză: la propunerea patriarhului, Sinodul mă avansase profesor-asistent la Institutul Teologic, lăsându-mi libertatea de a-mi alege singur catedra. Saltul era mult peste tot ce aş fi putut visa. Oricum, n'aş putea spune că o carieră universitară nu ar fi fost una din dorinţele mele secrete (poate imediat următoare aceleia de a călători în străinătate).

Mă simţeam apt pentru catedra de Omiletică şi Catehetică, dar mă izbeam de o imensă dificultate morală: titularul acestei catedre era preotul Grigore Cristescu; cu el mă aflam în termeni buni, dar acesta era cunoscut ca un mare şi bătăios adversar al patriarhului, pe care îl ataca în orice împrejurare, la modul vulgar, mai ales când se îmbăta (ceea ce se întâmpla foarte des). Fusesem martor la o scenă penibilă. Patriarhul îi invitase la masă pe toţi profesorii Institutului Teologic. Venise şi Cristescu, deja cam băut. Atmosfera era bună, nu se programaseră discursuri, ci doar conversaţii libere. La un moment dat, cam pe la mijlocul prânzului, profesorul Cristescu s'a ridicat şi a început o cuvântare (era bun orator, de altfel) iritantă încă de la început. Deşi tras de mânecă de către vecini, el a alunecat repede în aluzii răutăcioase la adresa amfitrionului său, culminând cu fraza: „Nu toţi am avut norocul să ne moară nevestele spre a putea ajunge patriarhi". Împietriseră toţi. Împietrise şi patriarhul, care – cu o extraordinară stăpânire de sine – nu l-a întrerupt, ci l-a ascultat până la sfârşit, după care a poruncit

să se facă rugăciunea de încheiere, a binecuvântat şi a părăsit sala fără să spună o vorbă. Cristescu îşi luase asupră-şi oprobriul întregului corp profesoral, dar el era un mare cinic şi, pe de altă parte, se prezuma că are legături puternice la Guvern, în special la Ministerul Cultelor, şi la Securitate.

Profesorul Cristescu mai avea un an sau doi până să iasă la pensie şi m'am hotărât ca, între timp, să lucrez la catedra de Istorie Bisericească Universală a profesorului Teodor M. Popescu, om de caracter gigantic şi nu mai puţin uriaşă integritate morală, pe lângă faptul că era un savant. Bucuros de prezenţa mea la catedra lui, profesorul – arhicunoscut prin severitate şi disciplină – manifesta o adevărată curtoazie faţă de proaspătul său asistent, şi în ruptul capului nu mi-ar fi solicitat o oră în plus peste programul la care eram obligat. Îmi revenise pofta pentru studiul Aghiologiei; în nu mai puţin de şase-şapte luni am consultat sute de volume şi am întocmit câteva mii de fişe bibliografice; astfel pregătit, mă gândeam să mă înscriu pentru un doctorat (mi-ar mai fi trebuit, totuşi, o mare împrospătare a limbii elene, materie în care nu strălucisem niciodată). (Mai târziu, când nu mai aveam ce face cu ele, fişele mi-au fost cerute cu împrumut de un profesor al Academiei Teologice din Sofia, care avea preocupări similare. I le-am trimis de tot. Profesorul e acum mitropolitul Bisericii Ortodoxe Bulgare din America şi se numeşte Iosif.)

Nu pot trece peste capitolul vieţii mele „universitare" fără să mă opresc, cât de cât, asupra serbărilor de Crăciun pe care le-am dat cu studenţii pe scena Institutului Teologic. Odată cu apropierea primelor sărbători ale mele în Institut mi-au revenit mai-vechile mele veleităţi de regizor şi scenograf şi, vreme de două luni, mi-am consacrat tot timpul liber, până noaptea târziu (nu mă mai găsea nimeni pe acasă), pregătirii unui spectacol

de două ceasuri şi jumătate. Victor Ion Popa era un autor interzis pe atunci; eu am fost cel care i-a repus numele pe afiş şi în programul de sală, cu *Vicleimul*. Pentru desfăşurarea pe scenă a mai tuturor datinilor de Crăciun şi Anul Nou am scris la repezeală un text-pretext, o piesişoară în proză, *Colinde, colinde...* Echipele de studenţi (interpreţi, tehnicieni, electricieni, tâmplari, decoratori) lucrau cu un entuziasm şi o dăruire de nedescris. Ne simţeam – e adevărat – şi solidari într'un fel de conspiraţie. Odată cu instaurarea regimului comunist, datinile noastre de sărbători nu mai puteau fi văzute şi auzite în săli publice, cu excepţia unor concerte de colinde, permise doar în biserici (şi în textul acestora, cuvântul „boieri" fusese obligatoriu înlocuit cu „gazde"). Nouă, pentru prezentarea unui asemenea spectacol (pe care îl voiam cu acces la publicul din afară) ne trebuia o autorizaţie din partea statului. Ne-am adresat Ministerului de Culte; acesta şi-a declinat competenţa şi ne-a trimis la Ministerul Culturii, iar acesta – sub pretextul că era vorba de un spectacol religios – ne-a trimis înapoi la Culte. Totul s'a împotmolit pe undeva între cele două ministere. I-am raportat patriarhului impasul şi l-am întrebat ce putem face cu spectacolul.

– Daţi-l pe barba mea! a zis el, uşor iritat.

Şi nu am mai întrebat pe nimeni şi am pregătit piesele şi am ridicat decorurile şi înainte de vacanţa Crăciunului am dat şase spectacole (o adevărată microstagiune), seară de seară, cu sala arhiplină (600 de locuri), în aplauzele şi lacrimile de entuziasm ale spectatorilor care avuseseră norocul să încapă. La ora aceea – şi în câţiva ani următori – noi am fost singura instituţie, din toată ţara, care păstra continuitatea unei glorioase tradiţii a serbărilor de Crăciun. Ele au continuat până la arestarea mea din 1958 şi, măcar că neinterzise de nimeni între timp, aveau să mi se

adauge la „dosar”, un dosar care creştea fără să-mi dau seama.

Nu ştiu dacă voi mai reveni asupra acestui subcapitol, şi de aceea vreau să însemn că, textul pieselor fiind acelaşi de la an la an, căutam să-i aduc ceva nou în interpretare, costume, decoruri, montare. Aveam scene văzute prin transparenţa unei cortine de thul pe care proiectam – pe creşteri şi descreşteri de lumină – icoane în culori ale Naşterii Domnului. La un moment dat mi-a venit în minte o piesă a lui Alfonso Alfieri, ale cărei acte erau precedate – în spectacol – de balet plastic. Cineva mi-a făcut cunoştinţă cu Sanda Dimitriu-Panaitescu, fostă balerină, care conducea acum Şcoala de Balet pentru Copii a Ministerului Poştelor şi Telecomunicaţiilor. I-am cerut să compună un balet cu 14 copii (simbolul pruncilor ucişi de Irod), cu care să-mi facă nişte „treceri” între cele zece tablouri ale *Vicleimului* lui Victor Ion Popa. Amicul meu Lucian Teodossiu s’a angajat să scrie muzica, pe teme din colinde. Sanda s’a învoit, pentru o sumă decentă, cu condiţia ca numele ei să nu fie pus pe afiş sau în programul de sală: era membră de partid! Aportul Sandei Dimitriu a fost excepţional şi, după prima „stagiune”, ea a fost atât de încântată de primirea publicului încât a cerut ca în anul următor să-şi aibă numele pe program!

Mai târziu – poate peste vreo doi ani – Sanda m’a rugat prin telefon (cred că era prin februarie) să-i scriu ceva, orice, un libret de balet, cu text-pretext pentru producţia de sfârşit de an a claselor ei. Îi eram obligat moral şi, în vreo două săptămâni, am scris *Păhărelul cu nectar*, piesă pe care i-am dat-o şi cu care a avut un foarte mare succes. Piesa a plăcut atât de mult încât peste câteva zile m’am pomenit invitat, printr’o directoare din Ministerul PTT, la Casa de Creaţie a Sfatului Popular: tovarăşii voiau să-l întâlnească

pe necunoscutul autor şi să-i propună nişte contracte. Nu m'am dus.

* * *

Nu hrăneam, de altfel, nici o nădejde că aş putea să apar în câmpul literaturii oficiale. Lucian Teodossiu s'a dus odată cu poezia mea „Lumea copiilor" la nu ştiu ce redacţie, cu propunerea de a fi publicată. Poezia a plăcut enorm, dar când redactorii, întrebând cine e autorul, au aflat că e „popă", au îngheţat şi i-au dat bietului Teodossiu hârtia înapoi.

Teodossiu era compozitor, dar în viaţă a practicat mai mult arhitectura. Prieten vechi cu Ion Luca, pe de-o parte, şi cu mine, pe de alta, el a fost autorul moral al unei trinităţi amicale care a durat, frumos, câţiva ani de zile. Luca locuia la Vatra Dornei, dar venea des şi stătea mult în Bucureşti, în speranţa, veşnic prelungită, că va obţine un contract cu vreun teatru sau vreo editură. De când fiică-sa îi luase cămăruţa de pe lângă Piaţa Buzeşti, Luca locuia la mine, dormind pe o canapea completată cu un scaun. Teodossiu venea aproape în fiecare seară şi petreceam împreună ceasuri întregi în discuţii şi, cel mai adesea, în controverse; Luca se irita uşor şi simţeam o plăcere diabolică să-l provoc. Era – şi va rămâne – un mare dramaturg, dar nu a putut niciodată sparge conspiraţia tăcerii care se urzise – şi, din păcate, continuă – în jurul numelui său. Nici el – fost diacon şi cu un doctorat în Teologie – nu putea fi scutit de stigmatul „popă" şi, ca atare, „om vechi", „reacţionar".

Prin 1950, călătoream cu trenul spre Craiova şi atunci, pe drum, uitându-mă la fereastra vagonului, mi s'a năzărit gândul de a scrie o *Mioriţă*.

Febril, am urzit un prim proiect, dar acesta era atât de complicat, de încâlcit, încât l-am abandonat repede. Apoi, cu încetul, a prins a se simplifica până ce a căpătat o anume rotunjime. De-a lungul

acestor căutări s'au consumat şi acelea privitoare la versul în care trebuie scrisă piesa şi, pornind de la principiul laitmotivului wagnerian, am imaginat polimetria dramatică. Luni de zile au durat exerciţiile de metrică – o metrică în funcţie de caracterele piesei –, de alternanţa şi încrengarea ritmurilor.

În vara următoare mi-am petrecut vacanţa la Bistriţa. Acolo, în casa de lângă poartă, în cămăruţa cu grădină'n fereastră, am lucrat primele două acte din *Mioriţa*, mult mai lungi decât au apărut în prima ediţie, din 1966. Maica Artemia, care încă mai suferea în urma păcatului antiliterar săvârşit odinioară la Cluj, mi-a adus graţios un top de hârtie ieftină, bună de scris şi, la nevoie, de aruncat. Îmi mai aducea în odaie şi surâsul ochilor ei migdalaţi, luminaţi pe dinlăuntru de nişte efluvii romantice ce se cereau, acum, şi mărturisite. Aveam şi vaga impresie că Mama Olga simţea ceva şi se făcea a nu pricepe.

Întâia lectură a *Mioriţei* (a celor două acte) am făcut-o la stăreţie, în prezenţa câtorva rude ale Mamei Olga. Reacţia a fost extrem de favorabilă – eram nu numai încurajat, ci şi fericit.

– Ah, a exclamat Marioara Bulgărea – nepoata Mamei Olga şi profesoară la Bucureşti – am făcut o baie de românism.

În plină epocă de stalinizare şi realism socialist, asta însemna mult.

* * *

În toamna aceea, în una din zile m'am pomenit chemat sus, la Patriarhie. Eram răcit, aveam febră, îmi vâjâia capul.

Patriarhul m'a pus la curent cu acţiunea lui de recâştigare a aşezămintelor de la Curtea de Argeş. Încă de prin 1948 Guvernul începuse să ia, una câte una, câteva din principalele proprietăţi ale Bisericii: Seminarul Central, Seminarul Nifon. În 1950, după abolirea monarhiei, biserica de la

Curtea de Argeş fusese închisă, pe motiv că poporul nu trebuie să mai aibă acces la mormintele regale. Moaştele Sfintei Filofteia fuseseră strămutate la Episcopia din Râmnicu-Vâlcea, clădirile fuseseră declarate casă de odihnă pentru muncitori şi puse sub stăpânirea Consiliului Central al Sindicatelor. Cheia bisericii o avea protopopul local. Acum Guvernul voia o nouă proprietate bisericească: mânăstirea Radu Vodă, din Bucureşti, aşezare frumoasă, pe înălţime şi lărgime, fost internat al studenţilor teologi. Patriarhul a pus piciorul în prag, s'a opus cât a putut şi, când a văzut că nu mai are încotro, a condiţionat cedarea clădirilor de la Radu Vodă de un „schimb": Curtea de Argeş. Negocierile au durat mult, patriarhul a izbutit să-i convingă pe conducători că poporul român nu a fost niciodată monarhist şi că puţin îi păsa de plecarea regelui. Guvernul convenise asupra „târgului", se făcuseră formele de trebuinţă, biserica trebuia nu numai să reintre în posesia aşezămintelor de la Argeş, ci şi să le dea folosinţă imediată. Patriarhul hotărâse să decongestioneze clădirea – mult prea aglomerată – de pe strada Sfânta Ecaterina, care adăpostea întregul Institut Teologic şi Seminarul, şi să mute la Argeş aşa-numitele Cursuri de Îndrumări Misionare; acolo trebuiau să vină preoţii din Oltenia şi jumătatea de vest a Munteniei. Cursurile durau câte două luni pentru fiecare serie de aproximativ două sute de preoţi. Profesorii – cam câte patru-cinci pe seria de cursanţi – urmau să predea prin rotaţie.

Patriarhului îi trebuia însă un decan al Centrului de la Argeş şi nu găsise nici unul printre profesorii titulari, toţi căsătoriţi, cu familii, legaţi de Capitală. Nici unul nu voia să-şi mute familia (pe cât timp?) la Argeş, mai ales că rezidenţa bucureşteană se obţinea extrem de greu.

– Tu eşti singurul călugăr din tot corpul didactic, mi-a zis patriarhul, şi te rog să accepţi această

răspundere; te rog şi insist; dacă nu deschid cursurile acum, în toamnă, risc să pierd din nou Argeşul.

Cumpăna nu era uşoară. Eram numai asistent, şi încă proaspăt, destul de tânăr şi neexperimentat. Pe de altă parte, voiam cu tot dinadinsul să mă înscriu la doctorat, şi iată, acum, mi se cerea să fac administraţie (căci, în fond, asta era un „decan", administrator general). I-am cerut patriarhului un timp de gândire până a doua zi, dar nu mi l-a dat. Deşi bolnav, răspunsul trebuia să i-l dau pe loc. Până la urmă (sensibil şi la faptul că mai-marele meu nu făcuse apel la principiul „ascultării" monahale, în virtutea căruia ar fi fost deajuns un simplu ordin) am acceptat, dar i-am cerut să fie de acord cu trei solicitări, pe care l-am rugat, în modul cel mai cuviincios, să nu le ia drept „condiţii": să fiu considerat decan „administrativ", fără drept de autoritate asupra profesorilor (exceptând doar prezenţa la serviciu); să am buget propriu, independent de acela al Institutului tutelar din Bucureşti, cu dreptul de a aproba venituri şi cheltuieli; să am dreptul de a-mi alege pe cei doi spirituali ai Centrului, dintre călugării pe care-i cred eu în stare să mă ajute. Bucuros, patriarhul a fost întru totul de acord şi a dat poruncă să mi se facă delegaţia.

A doua zi eram la Curtea de Argeş şi începeam să iau în primire. Se zvonise prin ţară că mormintele regale fuseseră golite de trupuri şi lăsate în paragină. Am luat cheile de la preotul Chiriţă, am deschis biserica: mormintele erau intacte (doar acoperite cu nişte perdele de catifea); în chivotul de la intrare, Evangheliarul lucrat de Carmen Sylva. Era atâta tăcere în biserică încât mi se părea că ultima Liturghie a preoţilor se continua, la infinit şi inefabil, în turla Pantocratorului, de soborul îngerilor. Îmi era dragă ctitoria Meşterului Manole; o văzusem pentru prima oară, cu câţiva ani în urmă, la lumina

fulgerelor, şi nu mă gândeam că voi scrie cândva o piesă de teatru răsărită din lujerul imaginar al Siminei.

Muncitorii părăsiseră clădirile, casa lor de odihnă se mutase la Bran. Director era un tânăr comunist (peste putinţă să-mi aduc aminte cum îl chema), cu care m'am înţeles neaşteptat de bine. Timp de două săptămâni am tot mers din cameră în cameră, identificând obiectele de inventar şi separând bunurile CCS-ului de cele ale vechilor instituţii: mânăstirea, episcopia, palatul regal de vară. Zilnic plecau camioane încărcate spre Bran, mi se mărea răspunderea. Veniseră între timp şi vreo doi călugări, trimişi de patriarh să mă ajute, dar părintele Meletie prefera să-şi pună pălăria pe ochi şi să plece în oraş, în vreme ce ierodiaconul Grigore şedea lungit în chilie, cu picioarele desculţe pe pereţi, mâzgălind note muzicale – obsesie – pe hârtii enorme.

Părintele Bica, vechiul meu stareţ şi prieten, era pe atunci profesor la Şcoala de Cântăreţi din Craiova şi ştiam că n'o duce bine. I-am trimis o scrisoare cu întrebarea dacă vrea să vină spiritual la Argeş şi mi-a răspuns telegrafic că primeşte cu bucurie. L-am chemat şi pe părintele Iasim, de la Câmpulung, şi au venit amândoi. Patriarhul şi-a ţinut cuvântul şi i-a aprobat în posturi.

Predarea şi preluarea inventarului erau pe isprăvite, dar eu m'am aflat deodată într'o imensă încurcătură. Pe frontispiciul fostei reşedinţe regale se răsfăţa o stea uriaşă, cu cinci colţuri, roşie, pe al cărei câmp, luminat dinlăuntru, se încârligau secera şi ciocanul. Nu aveam nici un semn că vechii locatari ar fi intenţionat s'o dea jos şi că n'ar fi vrut să mi-o lase moştenire. Dilemă: dacă o păstrez, admit emblema comunistă pe frontispiciul unei instituţii teologice, ceea ce era de neconceput; dacă o dau jos, comit un act de „lèse-partid", ceea ce înseamnă arestare sigură. Venise ajunul plecării directorului (cu ultimul camion), iscăliserăm

amândoi procesele-verbale, şi eu încă nu ştiam ce să fac. Şedeam la cină, am mai adus odată vorba de treburile noastre şi l-am întrebat, ca în treacăt, dacă nu cumva steaua aceea e obiect de inventar şi o scăpase din vedere... Directorul – care nu mi se vădise deloc prost, şi nici mitocan – a înţeles întrebarea, mi s'a uitat scurt în ochi, cu zâmbet, şi mi-a şuierat:

– Bine, părinte, trimit la noapte pe moş Dobre s'o dea jos; într'adevăr, e obiect de inventar, făcut cu cheltuiala sindicatului.

A doua zi a plecat, şi de atunci nu l-am mai văzut. Colindând apoi clădirea, de unul singur, cu cheile în mână, într'un ungher de la subsol am dat peste sfărâmăturile emblemei comuniste; tânărul membru de partid dorise să-mi arate că nu o avea în inventar.

Vreo două săptămâni după aceea a durat amenajarea localului în vederea noii sale destinaţii. Aripa de nord – fostă cândva reşedinţă episcopală – adăpostea dormitoarele preoţilor. La parter îmi rezervasem un mic apartament, drept birou şi locuinţă, la îndemâna oficiilor administrative (secretariat, casierie, contabilitate) şi cu ferestrele spre parcul din faţă. Biserica lui Manole mi se arăta dinspre altar, zveltă pe tălpile de piatră, şi doar mai târziu – peste câţiva ani – aveam să-mi dau seama că imaginea aceasta îmi intrase în subconştient şi dintr'însa mi se năzărise, năpristan (în timp ce călătoream singur într'un compartiment de tren spre Târgovişte), lujerul Siminei cu pruncul ridicat pe braţe, întâia mişcare în procesul de creaţie a piesei *Meşterul Manole*.

Aripa de nord – fostă reşedinţă regală de vară – era formal declarată muzeu, dar principalele ei apartamente de sus fuseseră rezervate, pentru vremea când s'ar fi aflat acolo, patriarhului, mitropolitului Olteniei, episcopului de Râmnic şi

rectorului de la Bucureşti. Câteva camere mai mici le erau destinate profesorilor. Tot acolo, la etaj, se afla atelierul de lucru al reginei Elisabeta, cu pereţii căptuşiţi în brad binemirositor, cu ferestre în amândouă laturile. De nenumărate ori am zăbovit în acea încăpere foarte liniştită, cu mobila uşor prăfuită şi roasă de vreme, rătăcindu-mă prin amintiri posibile. Se păstra acolo şi un mic altar de rugăciune.

Patriarhului nu i-a plăcut locul pe care mi-l alesesem drept locuinţă şi mi-a dat poruncă să mă mut în aripa de nord (mai prestigioasă pentru poziţia unui decan), şi anume în micul apartament, de două camere, fost cândva al reginei Elisabeta. Era acolo mai mult confort şi mai multă linişte, dar nu mai aveam imaginea bisericii, grăitoare, în fereastră.

S'a bârfit mult pe seama acelor Cursuri de Îndrumări Misionare şi Sociale, punându-li-se pe seamă un accent politic de natură să-i forţeze pe preoţi în a accepta regimul comunist. Creându-le, patriarhul s'a prevalat de o măsură mai largă a Guvernului, care instituise asemenea cursuri pentru anumiţi profesionişti (medici, ingineri, profesori) cu scopul declarat de a-i forţa „să-şi aducă la zi" cunoştinţele de specialitate. Nu e exclus ca patriarhul să le fi dat autorităţilor a înţelege că preoţii vor fi îndrumaţi şi către „o nouă orientare", şi iarăşi n'ar fi de tăgăduit că, cel puţin la început, unii profesori mai angajaţi sau mai oportunişti faţă de regimul politic să fi avansat în prelegerile lor ideea şi temeiurile unei posibile întâlniri a teologiei cu comunismul – cel puţin în aspectul lor social (mă gândesc în primul rând la profesorii Liviu Stan, Nicolae Nicolaescu, Grigore Cristescu). Patriarhul a corectat în timp aceste excese (ceea ce, pe lângă altele, i-a atras adversitatea celor pomeniţi mai sus), mergând mai degrabă pe ideea că preoţimea trebuie „să ia act" de noua situaţie politică din România şi să-şi

adapteze pastoraţia în funcţie de noile condiţii. Într'o vreme în care imensa majoritate a preoţimii – ca şi a întregii populaţii – credea într'o apropiată şi iminentă „venire a americanilor", patriarhul – aproape singur – profesa o totală necredinţă în acest sens, iar timpul a dovedit că a avut dreptate. Ignorându-i intuiţia politică şi admirându-i, în acelaşi timp, abilitatea diplomatică, nici noi, profesorii, nu ne îndepărtam de spiritul general şi ne socoteam laolaltă, mai mult sau mai puţin tacit, „reacţionari". În timpul cursurilor, după cină, când preoţii se linişteau prin dormitoare, cei câţiva profesori (Iustin Moisescu, Nicolae Chiţescu, Mircea Chialda, Mihail Bulacu) veneau în apartamentul meu şi ascultam împreună, cu neştirbită regularitate, seară de seară, „Vocea Americii", la aparatul meu de radio, un „His Master's Voice" uriaş, care înfrunta cu bărbăţie barajele sonore ale Guvernului. Toţi ascultam şi nu comentam. De îndată ce se încheia emisiunea, musafirii mă rugau să pun ceva din frumoasa mea colecţie de discuri (vreo patru sute), un Beethoven, un Wagner sau un Bach. Profesorul Iustin Moisescu mi-a atras odată atenţia, în mod foarte confidenţial, să fiu mai atent cu participările lui Bulacu, ins care „ciripeşte" (adică dă informaţii la Securitate).

Timp de şase luni am condus cursurile de la Curtea de Argeş – două serii de câte două sute – şi nu am primit de la nimeni instrucţiuni de „politizare". Personal, predam Omiletica şi ţineam seminariile zilnic, imediat după slujba Liturghiei; am ţinut o singură prelegere de Istorie Bisericească – prevăzută de program – cu un subiect din epoca Bizanţului şi a Cruciadelor.

În restul timpului făceam administraţie. Singura mare plăcere de acest fel era inspectarea zilnică a serei de flori şi a parcului, când întreţineam subtile conversaţii cu veveriţele, multe şi vioaie, curioase de după trunchiurile copacilor. Moş Argint,

grădinarul, îmi făgăduise doi pui în primăvară. În fiecare seară citeam trei-patru predici, şi în această perioadă am găsit timp şi pentru o nouă piesă de teatru, *Hoţul de mărgăritare*, pe care i-am dat-o Mamei Olga s'o joace cu fetele şi copiii ei de la Bistriţa. (În 1958 voiam s'o joc cu studenţii teologi pe scena Institutului; repetiţiile erau în plină desfăşurare când am fost arestat, şi totul s'a năruit în spaimă.)

De Sfântul Nicolae era ziua onomastică a profesorului Chiţescu, iar soţia acestuia venise de la Bucureşti încărcată de bunătăţi şi aranjase o masă în cinstea sărbătoritului. Nu eram mulţi la cina aceea neobişnuită, dar pe neaşteptate „picase" şi profesorul Grigore Cristescu, de altfel vechi şi bun prieten cu sărbătoritul. Părintele Grigore nu scăpa nici o ocazie în a-şi etala elocinţa, şi nici de data aceasta nu a ratat prilejul de a ţine un discurs. Spre surpriza noastră, însă, şi spre jena mea, oratorul a trecut repede peste numele lui Chiţescu şi s'a oprit şi a stăruit asupra părintelui Anania, pe care l-a elogiat şi l-a ridicat în slăvi, cu toată puterea cuvântului, mai mult de o jumătate de ceas. Când a terminat, am intervenit cu o scurtă replică şi am înturnat totul către cel sărbătorit. Ieşirea lui Cristescu a creat confuzie şi ea nu s'a risipit nici într'un târziu, când ne-am ridicat de la masă.

L-am condus pe oaspete în camera lui. El însă luase asupră-i şi o sticlă mare de coniac, rămasă neconsumată la cină. Mi-a cerut să aduc două pahare şi s'a aşternut la vorbă, ducând cu hărnicie paharul la gură. L-am înşelat cât am putut, aşa încât, târziu după miezul nopţii, el băuse singur aproape toată sticla şi-şi pierduse controlul. Atunci mi s'a deschis deodată – cu acea dulce sinceritate a beţivilor – şi a prins a-mi mărturisi că el nu venise la Argeş „de florile mărului", ci trimis (de cine?) să mă verifice şi să dea un raport asupră-mi; dar el va avea grijă să dea un raport pozitiv, „căci noi, nu

cei mulţi şi proşti, ci noi, o mână de oameni, vrem ca pe scaunul lui Melchisedec să stea un cărturar" (Melchisedec fusese, în secolul trecut, marele episcop al Romanului, iar scaunul era acum vacant sau ocupat provizoriu). Cristescu (care mă ştia încă de când eram elev în Seminar şi care, în tainiţele sufletului său încâlcit, cred că a avut întotdeauna un sentiment bun şi sincer asupră-mi) mi-a vorbit aşa până n'a mai putut vorbi şi a adormit pe fotoliu. Înclinându-i-se trupul, un smoc de hârtii i-a ieşit pe jumătate din buzunar şi am putut vedea bine că era vorba de nişte „note informative". Mi-a fost silă să-i scotocesc buzunarele şi mi-a fost silă de mine şi de toate aceste feţe ale lui Janus şi mi-a fost silă să mai dorm şi să mai visez. Când s'a făcut ziuă, l-am târât pe profesor până la scară, l-am aruncat într'o trăsură, ca pe un buştean, şi l-am trimis la gară.

Preoţii mi-au fost în genere buni şi nu mi-au creat probleme majore. Pioşi la slujbele zilnice şi harnici la studiu, se adaptau greu la disciplina unei vieţi de internat, cu clopoţel şi ore de program. Au pregătit o excelentă serbare de Crăciun, cu concert de colinde şi daruri pentru copiii salariaţilor. În mijlocul serbării ne-am pomenit cu părintele Gala Galaction; venea de la Râmnic, însoţit de vicarul Ghermano. L-am poftit să grăiască şi a vorbit frumos, mărturisind, printre altele, că aici, la Curtea de Argeş, scrisese el nuvela inimii sale, „Trandafirii". A plecat repede, grăbit, în altă parte.

Patriarhul îmi dăduse la Argeş şi un automobil, un Chevrolet vechi, condus de un călugăr priceput şi cuminte, părintele Partenie. Personal, am folosit această maşină numai de două ori, o dată mergând la Piteşti (pentru darurile de Crăciun ale copiilor) şi o dată la Bistriţa (murise părintele Ilarion şi m'au chemat maicile la înmormântare). Automobilul putea fi uşor lipsit de scaunul din spate şi se arătase foarte potrivit pentru căratul zilnic al zarzavaturilor, din piaţă, treabă pe care o

făcea administratorul Pelinescu. Maşina aceasta, însă, era una din foarte puţinele existente în acel orăşel şi, în curând, mai toate autorităţile au fost cu ochii pe ea. Au început solicitările, mai întâi prin Pelinescu, apoi direct la mine, prin telefon, de la Sfatul Popular (Primărie), de la Sindicate, de la Miliţie, de la Securitate. Ştiam că toţi aceşti conducători suprapuşi sunt abuzivi şi că era de-ajuns s'o fi dat o singură dată cuiva spre a nu mai putea să scap de ceilalţi. Inventam fel de fel de pretexte să amân şi să refuz. Turbam la gândul că maşina Patriarhiei ar putea fi folosită de Securitate pentru investigaţii şi arestări. Presiunile creşteau. M'am dus la Bucureşti şi i-am cerut patriarhului să-mi dea o hârtie oficială, semnată chiar de el, prin care mi se punea în vedere că maşina nu putea fi folosită decât de Centrul preoţesc şi numai în interesul acestuia. Pelinescu purta hârtia cu el, o arăta în dreapta şi'n stânga, de câteva ori a lipit-o pe parbriz, dar „şefii" nu se lăsau convinşi: dacă vrea decanul – ziceau ei –, ce nevoie e să ştie patriarhul cui şi când a dat-o?...

La un moment dat aveam mare criză de cartofi în internat, pe piaţă nu se găseau. Pelinescu a aflat că au sosit cartofi „de la stat" şi că se vor desface numai prin bunăvoinţa şi discreţia preşedintelui Sfatului Popular. L-am trimis cu o hârtie, cerând – bineînţeles, contra cost – un vagon de cartofi perntru cei două sute de preoţi. Administratorul s'a întors cu un răspuns verbal: preşedintele va aproba două vagoane dacă decanul va înţelege să-i împrumute maşina când e nevoie. Am dat de înţeles că ar fi posibil, am avut cartofii, dar a doua zi l-am trimis pe Partenie cu maşina la Bucureşti şi i-am cerut patriarhului ca în locul ei să-mi trimită o căruţă-camion cu un cal. Aşa a făcut. Căruţa nu mi-a mai cerut-o nimeni.

Nu mai ţin minte prin ce vreme – poate în preajma Crăciunului – eram la Patriarhie şi am dat cu ochii de noul ministru al Cultelor, de abia

instalat şi venit în vizită protocolară la patriarh. A făcut şi el ochii mari, când i-am fost prezentat: era Vasile Pogăceanu, fostul prefect comunist de Cluj în 1946, pe vremea grevei studenţeşti! Cum de ajunsese tocmai el ministru al Cultelor nu-mi dădeam seama, dar pesemne că nici el nu se dumerea cum de eu, marele răzvrătit al Daciei Superioare, reacţionar notoriu, ocupam acum o asemenea funcţie de suprafaţă.

Cred că prin ianuarie 1952 am fost invitat să mă prezint la ministru. M'a primit amabil şi neoficial, la masa scundă din cabinetul lui, cu cafele şi ţigări. După o conversaţie foarte generală, a prins a-şi aminti evenimentele de la Cluj, încet, fără grabă, făcând ocoluri şi împletind amănunte. Îl urmăream ca o fiară la pândă şi mă întrebam ce vrea. Ministrul apăsa de acum pe evidenţa vinovăţiei mele faţă de regim şi pe şansa unei răscumpărări. Până la urmă, extrem de precaut şi călcând uşor pe nuanţe, mi-a dat să înţeleg că m'ar dori informatorul său personal asupra a ceea ce se petrece prin Patriarhie. Cu aceeaşi fineţe i-am dat a înţelege că nu în mine va găsi un asemenea colaborator şi, cu aceasta, ne-am despărţit în aparentă pace.

Nu i-am spus nimic patriarhului. Bătăiosul Justinian intra repede în conflict cu toţi miniştrii Cultelor; acesta era la început şi nu voiam ca tocmai eu să fiu un prim factor de înăsprire.

În februarie era ziua de naştere a patriarhului şi m'am dus le recepţia oficială de la palat. Către sfârşit, sărbătoritul mergea, după obicei, cu un pahar în mână de la om la om, ciocnind şi schimbând două vorbe. Când a ajuns la mine mi-a şoptit:

– Tu să stai la urmă, că avem ceva de vorbit.

Am stat, am rămas în doi.

– Iată ce, îmi spune el, nu ştiu ce are Pogăceanu cu tine. De la o vreme mă tot presează să te scot afară din învăţământ; nu are nimic de obiectat

asupra prezentului, dar el te ştie de la Cluj, eşti un om în care Guvernul nu poate avea încredere, eşti un om cu influenţă asupra mulţimilor, tu nu trebuie să stai în contact cu masele, căci poţi crea oricând o surpriză.

Patriarhul mă punea în gardă şi mă prevenea că va trebui să înceapă lupta „şi cu ăsta". Fără să-i destăinui nimic din cele întâmplate, l-am rugat pe patriarh să nu-şi uzeze forţele pentru mine, căci are nevoie de ele pentru interese mult mai mari ale Bisericii. Dacă ministrul va insista, eu mă pot rertrage din învăţământ şi duce la o mânăstire, la Sinaia, de pildă, unde există o bibliotecă şi un muzeu; m'aş mulţumi cu un post de bibliotecar sau muzeograf şi aş fi bucuros de linişte, să-mi pot continua *Mioriţa* şi începe alte lucrări. Patriarhul a replicat că eu în nici un caz nu trebuie să „cobor"; m'a îndrumat să mă întorc la Argeş şi să termin seria de cursuri (care dura până la sfârşitul lui martie), apoi om vedea noi ce e de făcut.

Nu ştiu cum s'au mai desfăşurat lucrurile. Probabil că ministrul şi-a continuat presiunile, căci în luna următoare am aflat – mai întâi dintr'un zvon – că de la 1 aprilie va fi decan, în locul meu, arhimandritul Atanasie Gladcovschi, doctor în Teologie şi vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor. Patriarhul mi-a confirmt telefonic noutatea şi mi-a admis rugămintea ca eu, venind la Bucureşti, să ocup locuinţa părintelui Atanasie.

Noul decan a venit la timp, a luat în primire cu proces-verbal. S'a făcut şi o masă de rămas-bun, mi-am urcat bagajul într'o trăsură, iar personalul de serviciu m'a petrecut până la poartă, bărbaţii lăcrimând, femeile cu şoarţele la ochi.

Cuvântul „bibliotecă", rostit de mine în legătură cu Sinaia, se lipise de creierul patriarhului. Şi-a adus aminte că unul din sectoarele încă neorganizate ale Patriarhiei era biblioteca palatului, unde nu se mai lucrase nimic de dinainte de război. Un post vacant de consilier a fost

transformat în acela de director de bibliotecă, şi astfel am început să lucrez iarăşi mai aproape de patriarh, la pragurile şi cărările lui.

Epilog. Până la urmă, un conflict – şi încă acut – între patriarh şi noul ministru al Cultelor nu a putut fi evitat. Pogăceanu a fost înlocuit şi mutat în nu ştiu ce funcţie. La un moment dat a venit la Patriarhie zvonul unei întâmplări cu totul neobişnuite. Pogăceanu participa la o vânătoare de urşi în munţii Carpaţi. În timp ce stătea la pândă, oarecum izolat de alţii, un urs întărâtat de hăitaşi l-a surprins prin spate, i-a aruncat puşca în prăpastie şi l-a gherănit sângeros, desfăcându-i fâşii de carne de pe trup. Pogăceanu abia scăpase cu viaţă şi se afla într'un spital.

– Vezi, Dumnezeu nu bate cu băţul, a încheiat patriarhul istorisindu-mi întâmplarea.

* * *

Într'adevăr, în Biblioteca Palatului Patriarhal nu se mai lucrase de mai bine de zece ani, şi în primele mele săptămâni a trebuit să mă lupt cu praful, mărunt şi copt, aşternut pe cărţi, pe birou, pe podea; foloseam o mască de tifon, ca la spital, pe care o schimbam foarte des. Numai după aceea mi-am făcut un plan de lucru şi am început recatalogarea cărţilor, de la cota unu, odată cu recondiţionarea manuscriselor şi a cărţilor rare.

De bine, de rău, aveam o ocupaţie şi primeam un salariu. Mi se dăduse şi o locuinţă destul de confortabilă, două camere la etaj, în curtea fabricii de lumânări; părintele Atanasie, succesorul meu de la Argeş, îmi lăsase spre folosinţă patul, o canapea şi două covoare.

Odată cu mine, însă, mai fusese dat afară de la Institutul Teologic şi profesorul Iustin Moisescu, titular al catedrei de studiul Noului Testament. Dar dacă pentru mine patriarhul găsise soluţia unei slujbe, faţă de Iustin s'a arătat rece şi neînduplecat, şi nimeni nu putea să-şi explice de ce. Patriarhul

fusese în termeni foarte buni cu dascălul celibatar şi, cu doi-trei ani în urmă, vedea în el un viitor mitropolit. Eu însumi fusesem martorul unor întâlniri (la Patriarhie, la mânăstirile Cernica şi la Căldăruşani), în care patriarhul se căznea să-l convingă a accepta perspectiva devenirii în ierarhia superioară bisericească. Profesorul însă, burlac convins şi boem fără griji, se opunea constant şi mărturisea – mai direct, mai pe de lături – că, atâta vreme cât se bucură de o catedră şi o leafă sigură, nu are nici un interes să-şi complice viaţa.

Acum însă se pomenise dat afară din slujbă, cu desăvârşire nepregătit – nici psihologic şi nici material – pentru o asemenea năprasnică întâmplare. Iustin nu strângea bani albi pentru zile negre. Mânca zilnic la cantina profesorilor din Institut, împreună cu cei mai mulţi dintre noi. De cum se dădeau lefurile, nu-l mai vedea nimeni prin cantină; îşi cheltuia salariul în numai patru-cinci zile, prin restaurante bune, şi se întorcea apoi spăsit la borşul de fasole, rugând-o pe Frau Poldi să-i dea un supliment de gogoşi. Eliminarea de la catedră însemna pentru el o adevărată catastrofă şi l-am văzut aşteptând ore întregi – şi zile de-a rândul – la uşa patriarhului, în nădejdea unei slujbe, fără să fie primit. În această privinţă, patriarhul părea a-şi fi dat mâna cu ministrul, şi nimeni nu îndrăznea să-l întrebe ceva.

Într'o seară – la mai multe săptămâni după aceea – am fost invitat la masă de profesorul Nicolae Chiţescu. Era şi Iustin acolo, cu alţi câţiva. Am stat până după miezul nopţii – când nu mai mergeau tramvaiele – şi am plecat amândoi pe jos. Era abătut, îngândurat, devenea nervos. Pe drum, din vorbă'n vorbă, a rupt deodată o mărturisire: a fost dat afară pentru că nu acceptase să devină informatorul lui Pogăceanu! Am tăcut şi l-am crezut. Despre experienţa mea nu i-am vorbit nimic.

Iustin a trăit din împrumuturi şi aproximaţii până ce în locul lui Pogăceanu a venit la Culte profesorul Constantinescu-Iaşi. Acesta fusese preşedintele – dacă nu şi întemeietorul – Partidului Naţional Popular (PNP), iar profesorul Iustin Moisescu i se alăturase printre primii. (Acest partid luase fiinţă curând după 23 august 1944 şi era destinat cu precădere intelectualilor „progresişti", orientaţi principial spre Partidul Comunist, cu care însă nu voiau să se întâlnească de-a dreptul.) A doua zi după instalarea noului ministru, Iustin era nu numai repus la catedră, ci şi numit director în Ministerul Cultelor, în care calitate cobora din maşină la scara patriarhului, cu o mapă sub braţ, şi intra pentru lucrări oficiale. Nu ştiu cum a stăpânit patriarhul această întorsătură. Nu bănuise, desigur, că biruinţa lui asupra lui Pogăceanu avea să aducă biruinţa lui Iustin şi că aceasta va fi începutul unor numeroase şi prelungite dureri de cap pentru şeful Bisericii.

La scurtă vreme, mitropolitul Nicolae Bălan a încetat din viaţă, iar scaunul Ardealului a devenit vacant. Ceea ce nu izbutise patriarhul a izbutit acum ministrul Constantinescu-Iaşi: să-l convingă pe profesor a deveni mitropolit. Dar, în această devenire, Iustin se proiecta, încă de la început, nu aliatul patriarhului, ci al Guvernului. Dacă nu oricine putea pricepe asta – şi printre ignoranţi mă număram şi eu –, patriarhul o intuia sigur. În consultările cu Guvernul, el s'a opus din răsputeri „formulei Iustin", prezentată de ministru drept unică. Văzându-l că nu cedează, ministrul a recurs la o stratagemă: i-a trimis o telegramă arhiereului Emilian Antal, retras la Topliţa, chemându-l la Bucureşti pentru consultări asupra ocupării scaunului de la Sibiu, dar ministrul a făcut în aşa fel ca patriarhul, printr'o informaţie „indiscretă", să ia cunoştinţă de acea invitaţie. Antal era un vechi şi înverşunat duşman al patriarhului şi, între două rele, Justinian a ales repede – cât mai era

timp – pe cea mai puţin rea, trimiţând vorbă la Guvern că e de acord cu „formula Iustin”. Ministrul şi-a frecat mâinile şi n’a mai avut vreme să contramandeze chemarea lui Antal. Acesta, emoţionat de neaşteptata perspectivă, se aruncase într’o sanie şi mâna caii atât de tare, ca să prindă primul tren, încât sania s’a răsturnat într’un şanţ, iar el şi-a rupt un picior, rămânând pe toată viaţa şchiop şi descalificat pentru funcţia episcopală (după Canoane, una din condiţiile preoţiei şi arhieriei este integritatea corporală).

Au urmat câteva formalităţi. Iustin a fost dus la mânăstirea Cernica şi făcut mai întâi călugăr. De vreme ce ne menţineam în termeni buni, el mi-a propus – iar eu am acceptat – să-i fiu naş de călugărie şi l-am dus pe sub mantie la altar, împreună cu stareţul Atanasie Gladcovschi (care, între timp, fusese arestat la Curtea de Argeş, stătuse scurtă vreme în închisoare şi luase apoi conducerea Cernicăi). La câteva zile, noul monah a fost hirotonit diacon şi apoi preot. Acolo, în stăreţia de la Cernica, l-am învăţat să spună ecteniile şi să slujească pe cel care urma să devină arhiereu fără ca în viaţa lui să fi pus mâna pe o cădelniţă.

S’au întrunit Sinodul şi Colegiul Electoral Bisericesc şi l-au ales pe Iustin mitropolit al Ardealului. Noul ales s’a prezentat în ţinută clericală, cu rasă şi cruce pe piept, şi şi-a ţinut, liber, discursul de acceptare, pe care-l scrisese în ajun şi-l învăţase pe de rost. Totul s’a petrecut măsurat, rapid, treaptă cu treaptă, inclusiv hirotonia în arhiereu.

La instalare m’am aflat în suita patriarhului. Văzusem multe asemenea ceremonii, toate cam la fel şi nici una în alt fel, aceleaşi discursuri, urări şi promisiuni (notez că, după cât am fost informat, imediat după ce a fost ales mitropolit, Iustin i-a făcut o vizită de curtoazie – şi mulţumire –

ministrului Constantinescu-Iaşi, care se afla bolnav într'un spital).

După masa de instalare, urma să părăsesc Sibiul împreună cu patriarhul, când acesta m'a chemat şi mi-a şoptit că noul mitropolit îi ceruse – iar el aprobase – ca eu să mai rămân o săptămână la Sibiu, spre a-l instrui pe noul vlădică în ale slujbelor arhiereşti. De abia am avut timp să-mi iau lucruşoarele din vagonul special cu care veniserăm.

Iustin se adapta la noua situaţie cu o repeziciune extraordinară, îşi inspecta reşedinţa şi plănuia unele schimbări (îl interesa teribil şi o uşă dosnică, neoficială, la scara ce răspundea direct în bibliotecă, jos la parter). A doua zi am plecat împreună la mânăstirea Brâncoveanu, din Sâmbăta de Sus, pe care eu o vedeam pentru întâia oară, înmărmurit de majestatea munţilor. Începea Săptămâna Mare, iar Iustin nu se arăta prea încântat nici de mâncarea de post – pe care călugării, totuşi, se străduiau să i-o facă cât mai bună – şi nici de privegherile cu metanii. Îi făcusem program zilnic de practică liturgică şi nu mă sfiam să-i pun mineiul sub braţ, la căđit, aşa cum mă învăţase şi pe mine părintele Firmilian, acum mitropolit la Craiova. Noul mitropolit se mişca greu în veşminte, neîndemânatec în a ţine dichero-tricherele, şi se pare că şi după aceea, de-a lungul anilor, n'a putut scăpa de o anume stângăcie în săvârşirea sfintelor slujbe.

Fireşte, pe durata acelei săptămâni de la Sâmbăta am avut cu el numeroase conversaţii, dar din nici una nu mi-am putut da seama ce anume îl făcuse să-şi schimbe părerea şi să accepte a deveni vlădică. Nu ascundea rolul ministrului – cu care era vechi prieten şi tovarăş politic –, dar se ferea să preconizeze vreo atitudine oarecare faţă de patriarh. Ştia că el îi fusese „impus" lui Justinian şi nu-i displăcea aluzia la împrejurare.

Cronologic vorbind, voi lăsa pe mai târziu – sau la o parte – alte amintiri şi-mi voi continua gândul asupra mitropolitului Iustin. Există printre călugări o vorbă, că în clipa în care unul dintre ei e făcut arhiereu, îi suflă dracul ceva la ureche şi-l schimbă cu desăvârşire. Schimbarea lui Iustin se dovedea radicală. Îl cunoscusem destul de bine, atât la Curtea de Argeş, cât şi în lungile seri de voroavă cu mitropolitul Firmilian, la Bucureşti sau Craiova, şi cunoscusem dispreţul profesorului Iustin Moisescu pentru toate acele „fleacuri şi nimicuri" cu care erau împodobiţi arhiereii.

– Aţi devenit nişte cucoane de salon – spunea el cu sinceritate – şi, când vă găsiţi unul cu altul, nu mai vorbiţi de altceva decât de pietrele preţioase şi aurul de pe engolpioane, de autenticitatea chihlimbarului de pe mătănii, de fineţea stofelor de haine... Unde sunt arhiereii primelor veacuri?...

Acum, Iustin devenise cel mai împodobit ierarh al Sinodului, arborase pălăria şagunianã, cu ciucure mare de aur aruncat peste margine, şi rasa căptuşită cu roşu, pe care şi-o ţinea înadins desfăcută spre a i se vedea garnitura engolpionului şi crucii pastorale, cu lanţ masiv de aur, pe care i-o dăruise Guvernul. Din profesorul modest şi cuviincios răsărise un ierarh arogant şi ambiţios, cu nasul ascuţit şi vorba tăioasă. Îşi adunase în preajmă-i câţiva oameni de încredere, profesorul Iorgu Ivan, profesorul Liviu Stan, preotul Alexandru Ionescu şi alţi câţiva mai pe de lături, prin care răspândea zvonul că zilele patriarhului Justinian sunt numărate. Optimismul grupului său mergea până acolo încât lansase şi un fel de lozincă, cu întrebare şi răspuns: – Ce deosebire este între Iustin şi Justin-1-an? – Un an!

Patriarhul nu ignora nici semnificaţia promovării lui Iustin în Sinod, şi nici zvonurile. Cu privire la prima, ar fi fost de bănuit două alternative: Guvernul voise să-i pună patriarhului – care devenea din ce în ce mai voluntar şi mai

„independent” – un om în coastă, ca un corectiv; sau Guvernul dorea cu orice preţ înlocuirea lui printr’un ierarh destul de obedient (într’o împrejurare la care am fost de faţă, Iustin însuşi exprimase deosebirea pe care o făcea Guvernul între cei doi: Justinian întâi face şi apoi întreabă, pe când Iustin întâi întreabă şi apoi face. Noul mitropolit părea extrem de satisfăcut de această constatare).

Ultima ipoteză a căpătat consistenţă la numai un an de la instalarea lui Iustin la Sibiu. Mitropolitul Moldovei, Sebastian Rusan, murise, iar scaunul de la Iaşi – al doilea în rang după cel de patriarh – devenise vacant. Din forurile guvernamentale a răsărit ideea – tot mai stăruitoare – că Iustin e cel mai indicat să devină mitropolit al Moldovei şi vicepreşedinte al Sfântului Sinod; mai mult, o anume tradiţie crease prezumţia că, în caz de vacanţă patriarhală, mitropolitul Moldovei este cel ce întruneşte şanse aproape sigure de a fi promovat la Bucureşti. „Şahul” la adresa lui Justinian era evident, iar acesta a reacţionat prompt. Când problema s’a pus formal, patriarhul a invocat un Canon care interzice transferul unui ierarh într’un scaun de acelaşi rang cu acela pe care-l ocupă în prezent (mitropolit – mitropolit). Dar Liviu Stan, profesor de drept canonic, s’a priceput îndeajuns să-i dea Canonului o interpretare care să încurajeze punctul de vedere al Guvernului.

S’a petrecut atunci cea mai mare şi mai acută criză a raporturilor patriarhului cu Guvernul. Fiind supus la presiuni zilnice să convoace Sinodul şi să accepte „formula”, patriarhul s’a declarat bonav, a suspendat orice audienţă şi orice acces, s’a încuiat în dormitor şi şi-a deconectat telefonul, rupând astfel orice legătură cu exteriorul. Tensiunea devenise maximă, circulau tot felul de zvonuri, o mare luptă se dezlănţuise, toţi se întrebau cine va fi mai tare. Eu ştiam de toate acestea, fără să mă amestec, şi continuam să lucrez în bibliotecă, al

cărei birou se afla în vecinătatea cabinetului de lucru al patriarhului (mai mult, primul corp al bibliotecii se instalase chiar în cabinetul lui, aşa încât nu rare erau zilele când el, venind – cam pe la ora 10 – la lucru, mă găsea cu rafturile'n braţe; şi nu era un lucru neobişnuit să-mi încrucişez paşii cu ai lui, pe coridor, în hol sau în „oficiul sufrageriei", unde maica Achilina îmi oferea plăcerea unei cafele). Timp de două zile nu l-am văzut. Aveau acces la el numai fiul său, Ovidiu, şi maica Achilina, care-i ducea mâncarea. Ovidiu (Didu, cum i se spunea) venea uneori în bibliotecă, părea consternat, dădea „plecarea" lui taică-său ca aproape sigură, posibilă de la ceas la ceas, şi părea îngrijorat doar de faptul că patriarhul nu se îngrijise să-şi facă undeva o căsuţă a lui şi să-şi adune câteva lucruri; va trebui deci să se ducă unde i se va spune.

A treia zi m'am pomenit chemat de patriarh, prin maica Achilina. Era numai în halat, tras la faţă. Întrevederea a durat doar două minute; m'a rugat să accept o „misiune de încredere", pe care mi-o va spune Didu.

În aceeaşi seară, fără să mă ştie nimeni, am plecat cu trenul la Craiova, unde l-am văzut, vreme de numai două ceasuri, pe mitropolitul Firmilian. Patriarhul îl informa de tot ceea ce se întâmplase şi-i solicita influenţa printre membrii Sinodului în sprijinul autorităţii scaunului patriarhal. La rândul său, Firmilian îl informa că ministrul Cultelor îi convocase telefonic pe toţi membrii Sinodului, cu recomandarea severă ca de la gară sau aeroport să meargă *direct* la minister, nu întâi – cum se obişnuia – pe la Patriarhie. Am plecat din Craiova cu primul tren, am ajuns la Bucureşti înainte de a se face ziuă, la ora 7 dimineaţa semnam condica de prezenţă şi intram, obişnuit, la serviciu.

Într'adevăr, în ziua următoare toţi membrii Sinodului poposeau în Capitală şi se grăbeau spre minister, cu excepţia lui Firmilian, care a înfruntat

„recomandarea” şi, venind cu automobilul, s’a oprit mai întâi la patriarh. Am aflat mai târziu – din gura lui Firmilian însuşi – că discuţia celor doi ierarhi a fost scurtă şi dramatică. Mitropolitul Olteniei, cu degetele prin fuiorul bărbii înţelepte, îi atrăsese patriarhului atenţia că atitudinea lui radicală nu face altceva decât să-i ofere lui Iustin şansa *imediată*, nu *în timp*, de a ocupa scaunul de conducere a Bisericii, ceea ce nu ar fi fost deloc în favoarea instituţiei, şi nici în vederile – chiar dacă neexprimate – ale sinodalilor. „Nu ne puneţi în situaţia – ar fi zis el – ca în locul unei alegeri de mitropolit să facem o alegere de patriarh.”

Odată adunaţi la Culte, sinodalii au aflat că, în fapt, fuseseră convocaţi de – şi trebuiau să meargă la – Preşedinţia Consiliului de Miniştri. Erau acolo – îmi povestea mai târziu Firmilian – cei mai puternici şi mai temuţi şefi ai Statului şi ai Partidului. Atmosfera era grea, apăsătoare, ierarhii înlemniseră. Chivu Stoica (dacă-mi aduc bine aminte) a luat cuvântul şi le-a dat a înţelege că momentul era extrem de grav, că Guvernul nu doreşte schimbări radicale în Biserică, dar, dacă acestea se vădesc absolut necesare, nu le va sta împotrivă. Îndemnaţi să reflecteze şi să-şi spună părerile, bieţii sinodali căzuseră în bărbi. Atunci s’a ridicat mitropolitul Firmilian şi, cu vorba lui domoală şi cu unele ocoluri, a sfârşit prin a mărturisi că-l văzuse pe patriarh cu numai un ceas înainte şi că e autorizat să declare că şeful Bisericii ar fi dispus să accepte o interpretare elastică a Canonului cu pricina, adică o soluţie amiabilă. Efectul a fost năprasnic – spunea Firmilian; deodată toate feţele s’au destins – şi ale ierarhilor, cu excepţia, fireşte, a lui Iustin, şi ale guvernanţilor (cu excepţia, poate, a lui Constantinescu-Iaşi). Mitropolitul Olteniei nu numai că nu a fost admonestat pentru încălcarea unei straşnice dispoziţii, ci tocmai dimpotrivă, pentru curajul, cavalerismul şi înţelepciunea sa.

Înscăunarea lui Iustin la Iaşi a urmat curând şi, ca de obicei, m'am aflat în suita patriarhului. Înainte de aceasta însă a mai intervenit o stare tensivă între Justinian şi Constantinescu-Iaşi. Se formase o comisie mixtă (Patriarhie-Minister) pentru alcătuirea protocolului de instalare. Patriarhul şi ministrul – cu suitele lor – urmau să călătorească într'un vagon special, ministerial, şi să fie primiţi în gara Iaşi, cu pâine şi sare, de notabilităţile eclesiastice şi civile ale oraşului. Când s'a ajuns la punctul: cine apare primul în uşa vagonului, comisia a căzut de acord, fără multă vorbă, că acesta trebuia să fie patriarhul. A doua zi, la următoarea şedinţă, reprezentanţii ministerului au prezentat observaţia personală a lui Constantinescu-Iaşi – care urmărea îndeaproape proiectul de protocol – în sensul că cel care trebuia să apară întâi în uşa vagonului era ministrul, ca reprezentant al Guvernului, urmat de patriarh. Şedinţa s'a suspendat, delegaţii Patriarhiei şi-au întrebat şeful, iar acesta le-a dat dispoziţii să se menţină pe punctul de vedere al primatului bisericesc. „Pe noul mitropolit eu îl instalez – ar fi zis el –, ministrul e numai martor şi oaspete; când şi-o instala el un prefect sau un primar, atunci face ce vrea." Câteva zile au durat confruntările în şedinţe, câteva zile bieţii delegaţi – şi dintr'o parte, şi din alta – s'au dus să-şi întrebe şeful şi s'au întors cu acelaşi răspuns. În cele din urmă, supărat şi nervos, Justinian a pus mâna pe telefon şi l-a chemat pe Constantinescu-Iaşi:

– Ascultă, domnule ministru, te rog să pui capăt discuţiei şi să realizezi o dată pentru totdeauna că dumneata eşti numai *un membru* al unui colectiv care se cheamă Consiliul de Miniştri, pe când eu sunt *şeful* unui colectiv care se cheamă Sfântul Sinod. Să fim bine înţeleşi!

În fapt, era aici mai mult decât înfruntarea dintre două orgolii; era reacţia promptă a patriarhului la tentativa ministrului de a da expresie subordonării

Bisericii faţă de Stat, subordonare pe care, deşi o simţea şi o accepta, în parte, de nevoie, patriarhul nu voia s'o şi recunoască. Ministrul n'a avut încotro şi a cedat; la Iaşi, în sunetul fanfarei, patriarhul se arăta surâzător în uşa vagonului, cu ministrul după el.

Nici instalarea lui Iustin la Iaşi nu a avut în sine nimic deosebit, în afară de faptul că patriarhul – care avea pe atunci un fel de obsesie a posibilităţii de a fi asasinat – nu a gustat din mâncărurile gazdelor, ci s'a mulţumit (sub pretextul unui sever regim alimentar) cu o bucată de friptură rece, adusă de părintele Nicanor, intendentul, la pachet, de la Bucureşti. Mi-a displăcut discursul de la masă al noului mitropolit, care a făgăduit a-şi aminti pururea de mitul lui Anteu, dând a înţelege că puterea lui va sălăşlui în legătura cu „pământul" (ceea ce însemna, evident, realităţile „de jos" politico-sociale). Nu eram dispus să mai ascult alte cuvântări – de obicei, numeroase, lungi şi cam aceleaşi – şi i-am făcut cu ochiul părintelui Nonea, consilier şi vicar sub cinci mitropoliţi, moldovean de omenie şi prozator popular, care, de ani şi ani de zile, întreţinea relaţii prieteneşti cu scriitorimea Iaşului (cu câţiva ani înainte fusesem oaspetele părintelui Nonea în sufrageria Mitropoliei şi m'am cunoscut acolo cu poeţii George Lesnea, Radu Boureanu şi Vlaicu Bârna; ceea ce făgăduise a fi o masă îmbelşugată s'a transformat repede într'un adevărat „banchet" platonician, cu recitări şi lecturi literare). Părintele Nonea s'a ridicat discret, s'a arătat apoi peste zece minute şi a făcut câteva semne pe la mese, de unde ne-am furişat, unul câte unul, eu, nelipsitul şi jovialul George Lesnea, Al. Cerna-Rădulescu şi câţiva redactori ai revistei *Iaşul literar*. Ne-am găsit într'o cameră de alături, în jurul a mai multe sticle de „Cotnărel", şi acolo ne-am petrecut vremea, spunând poezii şi fragmente de proză, până ce am aflat că se isprăviseră discursurile oficialilor.

Mitropolitul Iustin devenea acum mai puternic, ascensiunea lui rapidă dădea de gândit, şi nu puţini din apropiaţii patriarhului începeau să cocheteze. S'a întâmplat odată să fiu de faţă, în reşedinţa mitropolitană din Iaşi, la o conversaţie între Iustin şi Teoctist Arăpaş, pe atunci vicar patriarhal şi considerat unul dintre cei mai devotaţi oameni ai lui Justinian. Prilejul era o vizită a episcopului libanez Vasila Samaha, căruia eu îi slujeam ca interpret de limbă franceză; Teoctist era însoţitorul său oficial. Se mâncase, se băuse, se făcuse târziu, Samaha dormita, absent, pe un fotoliu, eu mă uitam într-un album. Atunci a trebuit să aud, cutremurat şi scârbit, cum Teoctist se oferea să treacă „de partea" lui Iustin, cerând ca acesta, în schimb, să-i asigure scaunul de la Roman. Şi l-am văzut pe mitropolit surâzând triumfător şi pufnind un aer de dispreţ în fumul de ţigară aruncat în nasul interlocutorului, fără să se rostească în vreun fel. Teoctist a suportat palma şi s'a înecat într'o garafă de Cotnar.

Despre această întâmplare nu i-am spus niciodată nimic patriarhului. Deşi ţineam la el, mă feream să mă taxeze drept delator, mai ales când era vorba de oameni pe care el şi-i considera apropiaţi. Unul dintre aceştia – de pildă – era şi fratele Andrei Scrima, adus de mine, în 1952, să-mi fie ajutor la bibliotecă. Cred că la vreun an după aceea, Justinian a primit o invitaţie din partea patriarhului Alexandru al III-lea al Antiohiei să meargă cu o delegaţie la Damasc şi să participe la nişte serbări jubiliare. Acordul Guvernului român a stârnit senzaţie: ar fi fost prima „ieşire" a patriarhului dincolo de „cortina de fier" (până atunci i se permisese să meargă numai la Moscova, Sofia, Belgrad, deci prin „împrejurimi"). La un moment dat ne-a chemat în cabinetul său, pe mine şi pe Scrima, şi ne-a făcut cunoscut că ne introdusese pe lista delegaţiei în calitate de „experţi culturali"; până la plecare (şi ar fi fost

vreo două-trei luni), eu trebuia să citesc şi să mă documentez asupra a tot ce privea istoria, geografia, religia, etnografia şi cultura Constantinopolului şi Ierusalimului; Scrima avea de făcut acelaşi lucru pentru ariile Egiptului şi Siriei. Patriarhul inteţiona, cu acel prilej, să viziteze toate patriarhatele din Răsărit, iar noi urma să-i stăm le îndemână cu orice material documentar menit să-i alimenteze discursurile şi conversaţiile. Îndoielii mele că nici eu şi nici Scrima nu avem „presă bună" la Guvern şi că acordul final al acestuia asupră-ne e foarte puţin probabil, el ne-a asigurat că discutase deja în principiu şi că ne garanta „cu barba lui".

Nu mică ne-a fost emoţia şi cu mare râvnă ne-am aşternut pe tomuri, hărţi, enciclopedii, făcându-ne note, întocmind fişe. Deseori ne opream din lucru şi prindeam a visa în cuvinte, închipuindu-ne ce va fi în sufletul nostru când vom păşi în Aghia Sofia sau în biserica Sfântului Mormânt. Depănându-şi astfel de visuri, Scrima s'a rostit deodată, furat de închipuire, că de se va vedea cumva în afara „cortinei de fier", acolo va rămâne. Am înlemnit. Deşi doream şi eu, cu toată inima, să mă văd „scăpat", ştiam ce ar fi însemnat o asemenea ispravă pentru patriarh, la întoarcere, o adevărată catastrofă politică. Poate că două-trei săptămâni mi s'a zbătut sufletul în una din cele mai dureroase dileme: să-mi fac datoria faţă de patriarh, prevenindu-l, sau să nu mă îngădui drept delator al colegului care-mi făcuse o confidenţă. De chinul acesta m'a scăpat vestea că Guvernul se răzgândise şi nu mai era de acord cu plecarea personală a patriarhului. Într'adevăr, delegaţia a fost condusă de mitropolitul de atunci al Moldovei, Sebastian Rusan…

Iustin căuta să-şi recruteze colaboratori şi se pare că, în privinţa aceasta, sinodalii îl interesau mai puţin decât cei pe care-i bănuia veleitari spre demnitatea sinodală. Unul dintre aceşti bănuiţi

eram şi eu, iar el căuta, în mod evident, să mă facă a accepta ceva mai mult decât nişte relaţii aproape convenţionale, corecte. Căuta prilejuri să mă îndatoreze. Încă din vremea când era mitropolit la Sibiu aflase, întâmplător, că am nevoie de bani pentru o reparaţie radicală a casei părinţilor mei (într'adevăr, mă împrumutasem la Casa de Ajutor Reciproc a Arhiepiscopiei Bucureştilor cu o sumă destul de mare, îi vândusem mitropolitului Firmilian colecţia de *Proverbe* a lui Zanne – o splendidă ediţie legată în mătase, cu autograful autorului –, şi încă îmi mai trebuiau bani). S'a oferit năpristan să-mi ofere un împrumut din fondul Casei Clerului de la Sibiu, iar vicarul Traian Belaşcu s'a grăbit să-i execute porunca. Împrumutul l-am achitat.

Altădată, găsindu-ne, la o ţigară, pe un coridor al Palatului Patriarhal, m'a întrebat – chipurile, confidenţial – dacă e adevărat ce se şopteşte pe la Culte, că eu aş fi făcut parte cândva dintr'o Frăţie de Cruce. Am răspuns, simplu şi direct, că da; la care el s'a năpustit asupră-mi cu îndemnul de a-mi ţine gura şi a nu mai spune la nimeni, că nu se ştie cât timp el mă poate apăra... Aceasta se întâmpla la vremea când un oarecare preot umbla cu colinda pe la foştii mei colegi de seminar, iscodindu-i, nu fără insinuări şi presiuni, dacă eu am făcut „politică legionară" în vremea şcolii. Unii dintre aceştia – care au avut curajul – au venit la mine şi mi-au spus. Cunoscându-l odată pe acel preot, întâmplător (îi aveam în minte numele cu care s'a recomandat), l-am rugat să nu-mi mai terorizeze colegii, ci să vină oricând la mine şi va afla tot ceea ce îl interesează, chiar din gura mea. Insul s'a făcut ca ceara. Voia să ajungă protopop şi umbla să-mi facă mie un dosar la Culte.

La scurtă vreme după instalarea lui Iustin la Iaşi, călătoream împreună, cu trenul la Sibiu, pentru instalarea succesorului său, Nicolae Colan. La o ţigară şi un pahar de vin, m'a abordat direct:

– Vino la mine, la Iaşi, şi te fac om!

Hohotele şi sarcasmele mele nu l-au demobilizat; stăruia în ideea că Justinian e în declin şi că lângă el nu am nici un viitor... Nu s'a lăsat nici când i-am şoptit că nu mă vreau vlădică, ci scriitor.

– Ce legături literare are Justinian?...

Dar el, Iustin, era prieten cu Alexandru Voitin, dramaturg şi, pe atunci, procuror general al Republicii, care venea săptămânal în apartamentul de la Bucureşti al lui Iustin (pus la dispoziţie de Guvern) şi stătea până noaptea târziu; aş fi putut fi invitat şi eu odată cu el şi...

– …vezi, aşa se fac treburile!

– Bine-bine, ziceam eu, dar Voitin (ovici) o să mă întrebe ce părere am despre piesele lui şi mă voi simţi obligat să-i spun că sunt proaste...

– Vezi, dacă eşti măgar?... Hai mai bine să te introduc la Beniuc! E ceva să te cunoşti cu preşedintele Uniunii Scriitorilor. Te face membru. Te publică. Suntem în termeni buni, am călătorit împreună în China...

Peste vreo săptămână, întorşi la Bucureşti, Iustin m'a informat, acostându-mă, că vorbise cu Beniuc şi că acesta aşteaptă de la mine un telefon, ca să-mi fixeze o audienţă. Peste alte două zile m'a întrebat dacă-i telefonasem lui Beniuc. Nici nu mă gândisem. S'a înfuriat grozav pe mine, ca pe unul care-l „puneam" în situaţii delicate:

– Nu se poate, bre, am vorbit cu omul, omul m'a luat în serios, aşteaptă… te rog!

N'am avut încotro şi, puţin amuzat, i-am telefonat lui Beniuc. M'a primit imediat, în cabinetul lui prezidenţial de la Şosea, şi-mi aduc aminte de o discuţie cenuşie, în care insul nu mi s'a părut deloc interesant. Fireşte, m'a întrebat – şi fără să se refere la numele mitropolitului (cu menţiunea, absolut ne-necesară, că el e ateu, dar că nu respinge bunele relaţii cu oamenii Bisericii) – cu ce mă poate servi.

– Mulţumesc, nu doresc nimic, am zis eu.

L-am simţit pe mărunţelul prezident extrem de flatat: intervenisem printr'un mitropolit numai pentru plăcerea de a spune că „mă cunosc" cu Beniuc… De atunci nu l-am mai văzut pe poetul care „ştia şapte limbi şi ruseşte"!

Iustin nu m'a mai abordat direct, mulţumindu-se să mă tatoneze, din când în când, prin interpuşi. Statura lui politică era în creştere; ierarhul devenise membru al Parlamentului (Marea Adunare Naţională), avea acces direct la capii Statului şi ai Partidului, impunea curtoazia directorilor de la Culte, avea în Bucureşti un apartament luxos, pus la dispoziţie – după spusele lui – de Comitetul Central, devenea tot mai arogant şi mai agresiv în şedinţele Sinodului, se aduna cu prietenii la multe pahare de băutură (el consuma cu deosebire coniacuri foarte tari) şi denunţa cu emfază atitudinile „antiguvernamentale" ale patriarhului. „Care e opinia – sau poziţia – lui Iustin?" devenise întrebarea capitală în toate problemele majore ale Bisericii.

Patriarhul era conştient de toate acestea şi ajunsese să se apere cu mijloace ieftine, provocând mărturisiri ample asupra rolului său în evadarea lui Gheorghiu-Dej sau făcând să fie văzute, ca din întâmplare, fotografii ale acestuia cu capul Bisericii, în bună dispoziţie, râzând, la un pahar de vin (în realitate, erau fotografii obţinute de patriarh, prin oamenii lui, de la Agerpres; fuseseră luate, de pildă, la recepţia oficială de 23 August, când şeful partidului ciocnea, absolut protocolar, un pahar de vin cu oaspeţii). Aflam pe atunci, din chiar gura patriarhului, în unele momente de confidenţă, că accesul său la Gheorghiu-Dej devenise aproape imposibil şi de abia mai izbutea să-i împingă câte o hârtie prin una din fiicele acestuia, cu care copiii patriarhului se înverşunau să întreţină legături cât mai apropiate.

Cred că era prin 1957, într'o dimineaţă singuratică şi cenuşie, când patriarhul m'a chemat în biroul său. Voia să-mi vorbească. Părea nedormit, tras la faţă, abătut. A intrat direct în subiect:

– Iată, Anania, puterea mea politică e în declin. Am folosit-o cât am putut în interesul Bisericii, şi poate că tocmai de aceea creditul meu pe lângă Guvern scade. Tu trebuie să te gândeşti şi la tine, aşa cum mă gândesc eu. Te-am chemat să-ţi spun părinteşte că-ţi dau binecuvântarea să te alipeşti de oricare ierarh vei socoti tu că-ţi poate asigura viitorul.

A fost unul din cele mai impresionante momente din viaţa mea. M'am uitat bine la patriarh, eram convins că e sincer. De abia stăpânindu-mi emoţia, i-am mărturisit că n'am înţeles niciodată să slujesc un om – oricare ar fi el –, ci o instituţie, că nu mă gândesc la nici un fel de „viitor" al meu (în înţelesul comun al cuvântului) şi că voi continua să rămân lângă patriarhul meu atâta vreme cât el socoteşte de cuviinţă şi atâta vreme cât eu sunt convins că el este cu adevărat capul Bisericii.

A tăcut. I-am sărutat mâna şi am plecat.

La scurtă vreme după aceea, poziţia politică a patriarhului avea să se reconsolideze în chip cu totul neaşteptat. A primit o invitaţie de la patriarhul Serbiei să-i facă o vizită oficială în fruntea unei delegaţii. La acea vreme, Guvernul român era teribil de interesat în a relua legăturile cu Iugoslavia, multă vreme întrerupte şi acoperite de o foarte servilă participare la campania antititoistă a lui Stalin. Ca atare, Guvernul a încurajat acceptarea invitaţiei. Justinian s'a întors din Iugoslavia cu un succes răsunător: fusese primit şi decorat de mareşalul Tito, care nu folosise prilejul spre a rosti vreun cuvânt de critică sau rezervă faţă de conducerea statului român. Guvernamentalii bucureşteni au interpretat aceasta drept o deschidere spre destindere şi la scurtă vreme au

iniţiat negocieri care au avut succes. Măcar că şi Iustin făcuse parte din delegaţie, laurii erau ai lui Justinian, iar acesta i-a exploatat cât a putut.

Menţionez că, iniţial, patriarhul inclusese şi numele meu pe lista delegaţiei ce urma să meargă la Belgrad, dar acesta – după câte am aflat mai târziu – a fost şters de creionul roşu al lui Emil Bodnăraş (al doilea puternic în conducerea Partidului).

De altfel, nu era pentru prima oară când nu mi se admitea ieşirea peste hotare. Prin 1954 – cred – a venit la Bucureşti patriarhul Bulgariei, Chiril, român pe jumătate (îşi luase doctoratul la Cernăuţi şi vorbea fluent româneşte), om foarte învăţat, cărturar, istoric, membru al Academiei Bulgare de Ştiinţe. Ne-am cunoscut bine (îl ajutam ca, în „ferestrele" programului oficial, să meargă la Biblioteca Academiei spre a studia nişte documente) şi, din vorbă'n vorbă, i-am împărtăşit planul meu de a scrie o piesă de teatru intitulată *Asanii*, inspirată din glorioasa epocă a aşa-zisului imperiu româno-bulgar. Bucuros de veste, Chiril nu numai că m'a încurajat, dar, mai mult, mi-a propus să mă duc la Sofia şi la Târnovo spre a studia documentele din arhiva Academiei – la care îmi asigura acces şi traducător –, precum şi descoperirile arheologice recente din capitala lui Ioniţă Asan. Îmi oferea găzduire în reşedinţa sa şi transport în interiorul Bulgariei. Toate acestea s'au concentrat într'o invitaţie oficială, care mi-a venit la scurtă vreme după întoarcerea sa la Sofia. Patriarhul meu – un entuziast al ideii – mi-a oferit transportul Bucureşti-Sofia şi înapoi, şi a intervenit oficial pentru a mi se da paşaport. Urma să plece cu mine şi regretatul Iufu, funcţionar al Patriarhiei, macedonean născut în Bulgaria, bun cunoscător al limbii şi locurilor. Am fost chemat la Culte să completez nişte formulare, am depus şi fotografiile de rigoare, dar paşaportul nu a apărut niciodată şi mă întrebam de ce mi-a fost interzisă o călătorie

într’o ţară socialistă. Ceva mai târziu am aflat – printr’o indiscreţie a cuiva de la Culte – că plecării mele i se opusese însuşi ministrul Petre Constantinescu-Iaşi, pe motivul că cele două Academii – Română şi Bulgară – încă nu se puseseră de acord asupra naţionalităţii fraţilor Asan şi că o piesă de teatru în care aceştia, evident, urmau să apară ca români, ar fi fost de natură să-i indispună pe vecinii noştri socialişti din sudul Dunării.

Tot cam prin acei ani – 1954-1955 – patriarhul ecumenic Athenagoras I i-a propus patriarhului Justinian un schimb de doi călugări licenţiaţi în Teologie care să studieze reciproc la Bucureşti şi, respectiv, la Halki, pentru o diplomă de doctorat. Justinian n’a stat mult pe gânduri şi m’a propus pe mine; îmi voia nu numai un doctorat în Teologie, ci şi cunoaşterea limbii greceşti, cu care armătură intenţiona să mă numească apocrisiarh – un fel de ambasador bisericesc – pe lângă patriarhatele ortodoxe din Răsărit. La Bucureşti a venit, din Istambul, arhimandritul Apostolos Dimelis şi a beneficiat de bursă; mie mi s’a refuzat paşaportul, patriarhul s’a înfuriat, dar nu a avut altă putere decât aceea de a nu mai trimite pe nimeni la Halki.

* * *

Continuam să scriu literatură fără nici o nădejde că aş putea fi publicat. La drept vorbind, însă, nici nu voiam să întreţin o asemenea nădejde. Ca orice „bun român”, încă mai credeam în „venirea americanilor” şi, deci într’o vreme în care aş putea publica fără cenzură, fără umbra vreunui compromis. Dacă aceste aşteptări n’au fost niciodată împlinite, ele m’au ajutat, totuşi, să mă menţin cu desăvârşire liber în ceea ce scriam şi să nu-mi impun acea autocenzură de care se resimt mai toţi scriitorii de sub regimuri dictatoriale; nu m’am întrebat niciodată dacă subiectul cutare „merge” sau nu, dacă abordarea lui trebuie făcută

aşa sau altfel, în funcţie de posibila interpretare a cenzurii. Scriam, cu alte cuvinte, o „literatură de sertar", menită să aştepte. Dar tot această libertate interioară m'a scutit de ispita unei „literaturi polemice", izvorâtă din atitudinea mea faţă de regimul politic sau a acestuia faţă de mine.

Vacanţele de vară ale anilor 1952 şi 1953 le-am petrecut în vilişoara lui Ion Luca (în fapt, nu era a lui) de la Vatra Dornei, şi acolo, în cămăruţa de la mansardă, scriind cu osebire noaptea până'n zori, am lucrat piesa *Mioriţa* – în afară de actele I şi II, pe care le scrisesem la Bistriţa olteană, şi de câteva fragmente scrise la Bucureşti, la mânăstirea Ciorogârla şi la Dragoslavele. Erau la el – tot pe vară – Lucian Teodossiu cu soţia, care simţeau, ca şi mine, nevoia băilor de nămol şi acid carbonic (acestea din urmă erau o permanentă trebuinţă a lui Ion Luca, vechi neurastenic, şi pricipala raţiune a aşezării lui în acea splendidă localitate). Soţia lui Teodossiu şi doamna Sibila – o rudă a lui Ion Luca, admiratoarea lui literară şi ocrotitoarea lui atâta vreme cât a fost în stare să-i suporte temperamentul şi nervii – purtau grija gospodăriei, Lucian se ostenea cu orchestrarea unei compoziţii, Luca nu făcea mai nimic în afară de audierea – cu urechea lipită pe difuzor – a posturilor străine de radio, întreţinându-se, şi el, în nădejdea că „vin americanii". Nu i se juca nici o piesă, nu i se tipărea nici o carte; cu mare greutate a izbutit să-şi plaseze la radio o piesişoară, *Şcoala din Humuleşti*, pentru o singură difuzare. Trăia modest, dintr'un mic ajutor de la Uniunea Scriitorilor (deşi ar fi avut dreptul la o pensie regulată) şi din unele aproximaţii; printr'o înţelegere conspirativă, eu şi soţii Teodossiu îi plăteam dublu decât ar fi trebuit pentru şederea şi hrana noastră; era modul delicat (şi aproape neobservat) de a-l ajuta cât de cât. Aveam în faţă şi trăiam împreună cu un mare scriitor, pe care

vremurile „Noi” îl ţineau înăbuşit, şi aveau să-l ţină până la moarte.

Mioriţa am isprăvit-o atunci, în vara lui 1953, am bătut-o la maşină şi… aşteptam. În afară de Luca şi Teodossiu (la care trebuie să-l adaug pe marele actor George Vraca), o mai ştiau câţiva prieteni buni. Am făcut o lectură, la mine acasă, în faţa lui V. Voiculescu, Al. Mironescu, părintele Benedict Ghiuş. I-o citisem şi mitropolitului Firmilian (care avea un gust foarte rafinat), şi dacă am izbutit să-l impresionez pe el, nu l-am mişcat deloc pe fratele Andrei Scrima.

Poate că la vreo doi ani după aceea mi-a venit în birou, la bibliotecă, criticul Şerban Cioculescu. O ducea prost, trăia din munca soţiei, care lucra manual la o cooperativă meşteşugărească; nu era publicat nicăieri, i se refuza (dar şi refuza) orice colaborare, şi ajunsese să-şi vândă cărţile rare din biblioteca proprie, umblând după un preţ mai bun. Acesta era, în principal, motivul care-l aducea la mine (aveam căderea de a achiziţiona cărţi şi manuscrise pentru biblioteca Patriarhiei). Cu ochii iscoditori printre cărţile şi hârtiile îngrămădite pe birou, profesorul a dat peste un caiet gros, dactilografiat. Nu ştia că scriu. Mi-a cerut să i-l împrumut pe vreo săptămână; pleca la ţară, prin Argeş, şi voia să-mi citească piesa în linişte. Ar fi fost prima mea confruntare cu un critic, şi încă un critic adevărat.

Peste vreo zece zile, Cioculescu m’a chemat la telefon, invitându-mă la el acasă, seara. Am găsit acolo vreo cincisprezece dintre prietenii săi cei mai apropiaţi, printre care şi temutul critic Vladimir Streinu, actorul Mircea Şeptilici, mitropolitul-cărturar Tit Simedrea (fost al Bucovinei, pensionat la Bucureşti). Amfitrionul îi convocase spre a le face cunoscută o… descoperire! A vorbit mult despre piesa mea, subliniind nu numai limba şi versul, ci şi împletirea planului mitic cu cel real, şi-mi creştea

inima auzindu-mă comentat, analizat, „descoperit”. Am fost rugat apoi să citesc actul întâi şi ultima parte a celui final. A luat cuvântul Vladimir Streinu şi… m’a lăudat, spre stupoarea poetului Larian Postolache, care nu-l auzise niciodată pe rafinatul şi pretenţiosul critic spunând o vorbă bună la adresa unui… începător!

Cam aşa începea istoria publică a *Mioriţei* mele, istorie care avea să fie mult mai dramatică decât piesa însăşi.

Nu mai ţin minte – spre ruşinea mea – în ce împrejurare l-am cunoscut pe regizorul Ion Şahighian; probabil, prezentat de cineva, la premiera unei piese a lui Laurenţiu Fulga (*Ion Vodă cel Cumplit*). Era, la vremea aceea, directorul Teatrului Armatei, căruia îi crease o reputaţie excepţională, nu numai prin calitatea artistică, ci şi prin repertoriul alcătuit exclusiv din piese româneşti (vreo patru ani la rând a jucat Şahighian, pe scena acestui teatru, *Vlaicu Vodă*, stârnind furtuni de entuziasm românesc în plină eră stalinistă). Încurajat de opiniile celor doi critici literari, ca şi de aplecarea cu totul deosebită a poetului – şi dramaturgului – V. Voiculescu (care-mi împărtăşise părerile, ca şi unele observaţii, pe două pagini scrise mărunt), am îndrăznit să-i dau piesa lui Şahighian, cu rugămintea nu de a o juca (la aşa ceva nu speram), ci numai de a o citi şi a-mi spune sincer părerea unui mare om de teatru asupra a ceea ce pretindeam eu a aduce nou în scriitura unei piese: polimetria (aveam cumplite îndoieli dacă aceasta rezistă sau nu pe scenă). Maestrul a citit-o şi de îndată a hotărât să o propună Consiliului Artistic al Teatrului pentru lectură şi reprezentare. A fixat şedinţa şi m’a invitat să-mi citesc chiar eu piesa.

Din câţi mi-i amintesc, din Consiliu făceau parte: George Vraca, regizorul Victor Bumbeşti, Ninetta Gusti, Aurel Rogalski şi doi scriitori-militari: Laurenţiu Fulga (colonel) şi Nicolae

Tăutu (maior); primul din ultimii doi reprezenta oficial Armata – patroana teatrului – şi, implicit, linia de partid.

Piesa – în versiunea ei literară de pe atunci – era lungă, foarte lungă. După lectura fiecărui act se făcea o pauză de zece minute, în care timp Fulga – veşnic ascuns în spatele ochelarilor negri – se făcea nevăzut. I-am simţit ostilitatea, în contrast cu interesul şi căldura celorlalţi. Au început discuţiile. Vraca a calificat piesa drept „o cotitură a literaturii noastre dramatice", Victor Bumbeşti a salutat „întoarcerea poeziei pe scenă", după el alţii şi alţii au avut numai vorbe bune. I s'a dat cuvântul lui Tăutu, acesta a refuzat să vorbească înainte de a se fi rostit colonelul, care într'adins se lăsase la urmă. După o lungă şi încurcată introducere, Fulga, pur şi simplu, s'a năpustit asupra piesei – şi, bineînţeles, a autorului –, sfârşind prin a acuza direcţia teatrului de „devieri" şi adoptarea unei linii „nesănătoase". Şahighian i-a replicat prompt, apoi a început între cei doi o discuţie violentă care a degenerat într'o ceartă grozavă, că eu mă făcusem mic în fotoliu şi mă întrebam ce caut acolo… Fulga l-a ameninţat pe director cu Ministerul, la care „Şahul" şi-a ieşit din fire şi a prins a urla ca un nebun, de se cutremurau ferestrele:

– Lăsaţi-mă cu Ministerul!!... m'am săturat!... de zece ani nu mai pot juca o piesă bună din cauza Ministerului!... să vă duceţi dracului cu Ministerul vostru!...

N'am mai aşteptat finalul „discuţiei"; mi-am cerut scuze şi am plecat.

Fulga s'a ţinut de vorbă: Ministerul se opunea reprezentării *Mioriţei*, dar Şahighian nu se dădea bătut:

– Lasă, părinte, că-i ştiu eu; comuniştii sunt ca şi căţelele, au accese de călduri; să mai aşteptăm până le trec căldurile…

În acest timp, cele două exemplare depuse la teatru treceau din mână în mână şi erau citite de toată suflarea, de la actori până la contabili şi portari; scandalul stârnise un interes imens, atât asupra piesei, cât şi a autorului: un scriitor nou, călugăr şi reacţionar (Şahighian mă informase că Fulga folosea deja arma politică, denunţându-mă drept legionar, argument imbatabil spre a-l da pe Şahighian înapoi). Prin actori, vestea scandalului s'a întins repede şi prin alte teatre.

Curând după aceea (ajunsesem pe la începutul lui 1958) am avut surpriza unui telefon de la Marietta Sadova, celebra regizoare, care lucra pe atunci la Teatrul Naţional din Bucureşti. Îmi cerea piesa s'o citească. M'a primit într'un apartament plin de neorânduială şi de bagaje; pleca în seara aceea la Cluj (călătorea numai cu trenul) şi-şi propusese să-mi citească piesa pe drum, în linişte.

La întoarcere mi-a dat o veste mare: avea cu Naţionalul din Cluj un contract pentru montarea a două piese; una era un Shakespeare şi a doua trebuia să fie *Mioriţa*, cu care voia să facă o premieră pe ţară.

Nu cunoşteam aproape deloc „lumea teatrului" şi numai întâmplător aflasem între timp că între Şahighian şi Sadova exista o veche rivalitate care, cu timpul, a căpătat expresia unei adevărate duşmănii. Cunoscând acestea, mi-am făcut un proces de conştiinţă şi m'am simţit obligat să-l informez pe „Şahul" asupra iniţiativei şi intenţiilor „rivalei" sale. Spre marea mea uimire, acesta nu numai că nu s'a zbârlit, ci, dimpotrivă, şi-a deschis deodată faţa şi a plesnit din palme în birou:

– Asta ne pică bine, Sadova e muierea dracului, se descurcă peste tot, şi-a făcut relaţii puternice, are cuvânt la ministru, joacă şi teatru cu „ăi mari", dacă impune ea piesa înseamnă că drumul nostru se limpezeşte…

Pe de altă parte însă mă cunoscusem de curând cu criticul de teatru Radu Popescu şi acesta,

informat asupra celor ce se petreceau, mi-a şuierat, la o voroavă, chipurile binevoitor, că ar fi bine ca nu numai să nu mă „lansez” în provincie, dar nici numele meu să nu apară asociat cu acela al Mariettei Sadova. Atunci mi-am adus aminte de unele şoapte mai vechi, că doamna Sadova fusese soţia lui Haig Acterian, director al Teatrului Naţional din Bucureşti în vremea guvernării legionare (dispărut mai târziu pe frontul rusesc) şi că ea însăşi ar fi purtat cămaşă verde. Îmi era tot mai limpede, deci, că întâia mea tentativă de a intra în literatură se izbea de vechiul meu stigmat, ale cărui reflexe ţeseau în juru-mi pânze de păianjen.

Sadova a plecat la Cluj pentru mai multă vreme, iar Şahighian s’a gândit să încercăm o altă poartă: editura.

Într’adevăr, la Editura pentru Literatură se afla, de mai multă vreme, manuscrisul *Mioriţa*, iar prezenţa lui acolo i se datora lui Arghezi.

* * *

Pe Arghezi cel ostracizat continuam să-l văd periodic. Bătrânul mă iubea şi nu rareori îmi cerea sfatul sau chiar intervenţiile în unele probleme de familie. Mitzura se căsătorise cu un actor, Baruţu îşi adusese o nevastă de pe la Oradea, părinţii se însingurau, poetul suferea de sărăcie şi de izolare. Câţiva ani de-a rândul, în perioada surghiunului său literar, ziua lui de naştere (21 mai) nu era observată decât de trei oameni: eu şi soţii Gherghinescu-Vania, care veneau special de la Braşov ca să aducă un zâmbet şi o floare în casa poetului. În rest, nici o vizită, nici o scrisoare, nici un telefon… Numele lui răspândea unduiri de spaimă. Parcă numai câinii îi rămăseseră credincioşi, şi fluturii nopţii.

De abia pe la sfârşitul lui 1954 şi începutul lui 1955 a prins a se răspândi zvonul că Arghezi va fi „reconsiderat”. Oficialii îşi dădeau seama că nu

putea fi ignorat la nesfârşit al doilea mare poet al neamului. Arghezi nu mi-a dezminţit zvonul; mai mult, mi-a dat de ştire că reîncepuse să scrie şi mi-a citit câteva fragmente din *Cântare omului*. Se învoise să traducă o piesă de teatru rusească (şi se plângea grozav de şicanele pe care i le făceau nişte neisprăviţi foarte „deştepţi"), se lucra la o culegere de proză.

La 21 mai 1955 m'am găsit iarăşi cu soţii Gherghinescu-Vania la Mărţişor, dar pe poet nu l-am aflat acasă şi a trebuit să aşteptăm până s'a întors de la Palatul Marii Adunări Naţionale cu o decoraţie şi un decret. Soţii Vania – care, provinciali, nu erau la curent cu preliminariile – păreau stupefiaţi, dezamăgiţi. Stupoarea lor – şi nu mai puţin a mea, de data aceasta – a fost desăvârşită când în urma lui Arghezi au năvălit în curte o mulţime de maşini şi din ele au coborât o droaie de inşi bine îmbrăcaţi, extrem de curtenitori, care nu-l mai scoteau pe bătrân din „maestre" şi-l îmbulzeau cu nişte ediţii proaspete în exemplare cu legătură de lux. Gazdele au făcut şi prezentări. Atunci şi acolo i-am cunoscut pe Alexandru Balaci, redactor-şef al Editurii pentru Literatură, şi Mihai Şora, adjunctul său, împreună cu mulţi alţii pe care nu-i mai ţin minte. Soţii Vania se uitau la mine şi eu la ei şi ne-am tras, uşor, de-o parte, copleşiţi de atâtea mărimuri. La un moment dat am început să ne simţim de prisos şi i-am şoptit doamnei Paraschiva că am vrea să plecăm, dar Arghezi ne-a găsit repede în odaia de alături şi ne-a poftit să rămânem, ca de obicei, la masă:

– Dumneavoastră aţi venit în casa mea când toţi puternicii aceştia nu îndrăzneau să-mi dea măcar un telefon; aşteptaţi puţin, să plece ei, şi rămâneţi cu mine.

În timpul mesei am aflat că poetul va primi din partea Guvernului şi o maşină.

– Şi cum, domnule Arghezi, aţi acceptat? a întrebat, consternată, Domniţa Gherghinescu-Vania (o femeie superbă, de un mare rafinament intelectual).

– De ce nu, draga mea? a răspuns Arghezi foarte calm. Ei mi-au luat, fără să mi-o plătească, o întreagă tipografie; crezi că nu merit în schimb o maşinuţă? …

La vremea aceea Arghezi a fost inclus în delegaţia care avea să preia tezaurul românesc aflat la Moscova încă din vremea războiului şi, câtă vreme a stat în Uniunea Sovietică, a publicat în *Contemporanul* o serie de articole care mi-au făcut o mare silă. S'a isprăvit, îmi ziceam, nu mai vreau să-l văd! Şi nu m'am dus, şi nici telefon nu i-am dat, multă vreme după ce s'a întors din Rusia. A simţit, m'a chemat la el, a insistat, mi-am călcat pe inimă, i-am spus tot ce aveam pe inimă, l-am judecat. Nu a încercat nici o dezvinovăţire; am auzit din gura lui o vorbă apăsată:

– Să ştii, dragă părinte, că nu mai e timpul să ne hrănim cu iluzii; că vrem sau nu, că ne place sau nu, Rusia e un imens capac aşezat peste Europa.

O următoare vizită la el a coincis cu aceea a lui Alexandru Balaci. Arghezi îmi vorbise de el în termeni foarte buni şi se pare că tot aşa făcuse şi faţă de el cu privire la mine. În timpul cafelei, bătrânul m'a luat prin surprindere:

– Iată, domnul Balaci e gata să-ţi publice o carte; ce-i dai?

Am încremenit, n'am zis nimic. Dar, la un moment dat, rămânând în odaie numai cu mine, editorul m'a poftit să-i încredinţez un manuscris. M'am apărat cum am putut, îngăimând că eu sunt doar un amator în ale literaturii şi că domnul Arghezi e doar amabil cu mine, nu şi drept faţă de slova tipărită… Revenind cu alte cafele, Arghezi şi-a reluat vorba:

– Dă-i ceva! Fă-mi bucuria de a-ţi prefaţa întâia dumitale carte!

Aproape trei ani de zile a revenit Arghezi cu acest îndemn, până ce, în sfârşit, m'a convins să iau sub braţ manuscrisul *Mioriţei* şi să i-l prezint lui Balaci. Întrevederea mea cu editorul a fost foarte scurtă, de numai câteva minute, şi am avut grijă să-i spun că doresc ca manuscrisul să apară aşa cum a fost întocmit, fără modificări, ciuntiri sau adăugiri; în caz că nu se publică, aş dori să mi se restituie exemplarul.

– Sperăm să vă restituim o carte transfigurată în literă de tipar, mi-a replicat, surâzând, elegantul şi amabilul profesor de italiană, şi mi-a întins mâna.

Drumul meu către editură mai fusese încurajat şi de o altă implicaţie. Şerban Cioculescu mă introdusese – cred că prin 1956 – în cenaclul literar din casa lui Barbu Slătineanu, unde se adunau în fiecare marţi seara o seamă de scriitori care nu aveau acces nici la tipar şi nici în cenaclurile literare oficiale: V. Voiculescu, Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Dinu Pillat, Claudia Millian, Alice Voinescu; o vreme, Ştefan Aug. Doinaş; mai la urmă, eu. Slătineanu, fost colonel în Armata Regală, poseda o mare colecţie de tablouri şi rarităţi. Înainte ca statul să-i confişte („naţionalizeze") colecţia, el – imitându-l pe Zambaccian – a pus-o la dispoziţia statului, ca „donaţie", primind în schimb titlul de custode al muzeului şi dreptul de a locui într'un colţ al propriei sale case. Muzeul era oficial, dar cenaclul la care-şi aduna prietenii era aproape clandestin; oricum, cei care-l frecventau conveniseră pe tăcute să nu-i facă nici un fel de publicitate. Amfitrionul – care-şi descoperise la bătrâneţe talent de prozator – nu îngăduia discuţii politice în casa lui, ceea ce însă nu-i împiedica pe oaspeţi ca, ieşind câte doi-trei în stradă, să se întrebe ce-au mai auzit „nou" la „Europa Liberă" sau „Vocea Americii". Şedinţele, toate, aveau ceva şi din spiritul academic al lui Vladimir Streinu, şi din vivacitatea (rafinat sarcastică) a lui Cioculescu, şi din duhovnicia lui

Voiculescu. Acolo am ascultat o seamă din *Povestirile* lui V. Voiculescu – care i-au creat faima de după moarte –, multe capitole dintr'un roman istoric al lui Slătineanu, şi tot acolo am citit şi eu, act cu act, *Mioriţa*, în cinci şedinţe consecutive. Piesa a fost foarte bine primită, dar nu aceasta mi-a împins, o dată mai mult, paşii spre editură, cât o confidenţă a lui Cioculescu, în drum spre tramvai, în sensul că i se solicitase colaborarea la *Gazeta Literară*, iar el acceptase, cu precizarea că se declară specialist în istoria literaturii române de până la 23 August 1944. Aşadar, mă gândeam, nu numai Arghezi – a cărui versatilitate nu era, totuşi, o surpriză –, ci însuşi intransigentul Cioculescu era dispus să „cedeze", în timp ce eu, un necunoscut, mă încăpăţânam să-i aştept pe americani. (Cu adevărat îndărătnic se arăta numai Voiculescu – care refuzase o ofertă a lui Zaharia Stancu de a-i juca o piesă la Naţional –, deşi se zbătea într'o sărăcie înfiorătoare.) Pe de altă parte, Streinu – care de acum nu mai credea în „venirea americanilor" – pleda discret pentru prezenţa în literatură a talentelor viguroase, singurele care ar fi putut alimenta poporul cu ceva mai bun decât produsele realismului socialist; până la urmă, conchidea el, această prezenţă e o problemă de conştiinţă naţională. Purtam în mine şi acest gând în momentul în care i-am înmânat lui Balaci manuscrisul *Mioriţei*. Îl rugasem însă pe Arghezi să nu-i scrie Prefaţa decât după ce piesa va fi – dacă va fi – acceptată pentru publicare.

Dar în legătură cu *Mioriţa* a trebuit să am, încă de la început, una dintre cele mai dureroase încercări din viaţa mea. Relaţiile mele cu Ion Luca nu mai erau bune, se rupseseră de tot. Avusesem cu el odată, la mine acasă – unde şi locuia pe vremea cât avea treburi în Bucureşti –, o lungă şi violentă controversă pe tema mesajului din *Cântarea Cântărilor*. El ajunsese să urle, irascibilitatea lui mă amuza. Discuţia a degenerat

la scara unor cancanuri. Luca suferea de un orgoliu exacerbat şi, la un moment dat, s'a rostit:

– Indiscutabil, sunt cel mai mare dramaturg al literaturii române!

La care eu, cu absolută gratuitate, am avut nefericita inspiraţie de a-i replica:

– Adevărat, maestre; singura dumitale neşansă este aceea de a fi contemporan cu mine.

S'a făcut negru, şi-a luat şapca şi a plecat. L-am aşteptat, nici seara n'a venit. A doua zi l-a trimis pe Teodossiu să-i ia valiza. Îmi părea nespus de rău pentru nesăbuinţa mea, am încercat în repetate rânduri – prin prieteni comuni (Lucian Teodossiu, Liviu Stan) – să ne împăcăm, i-am cerut iertare; n'a vrut cu nici un chip. Şi despărţiţi am rămas.

La scurtă vreme după ce eu citisem *Mioriţa* la Teatrul Armatei, Luca s'a dus acolo să se intereseze de o piesă a lui (*Doamna Chiajna*, pare-mi-se, pe care Şahighian nu o plăcea) şi a aflat – sau mai degrabă a înţeles – că Anania va fi jucat, că nu se poate să nu fie jucat. Se zice că l-ar fi apucat nişte furii grozave şi a prins a debita la unul şi la altul că piesa nu-mi aparţine în întregine, că am scris-o în colaborare cu el…

– Cum de a îndrăznit Anania să-şi pună numele singur pe o lucrare al cărei autor nu e doar el? …

La început nu am dat crezare celor câteva telefoane care-mi aduceau uluitoarea veste. Curând însă Luca i-a spus părintelui Grigore Băbuş – prietenul meu – aceeaşi poveste şi i-a confiat intenţia de a mă pârî la patriarh. Aşa încât nu m'am mirat când, a doua zi, am aflat de la părintele Cazacu, secretarul cabinetului, că Ion Luca a solicitat o audienţă la patriarh – cu care se cunoştea, de altfel – şi că aşteaptă la secretariat (era încă de dimineaţă, patriarhul nu apăruse). Am vrut atunci o explicaţie deschisă cu Luca şi, conştient de risc, am intrat la secretariat şi i-am întins mâna. Mi-a întors spatele. Mi-am înghiţit flăcările şi m'am înfundat în bibliotecă.

Pa la prânz m'am întâlnit cu patriarhul pe coridor şi acesta m'a informat, în treacăt, cu un gest de scuză (el ştia şi nu prea ştia de ruptură), că-i pare rău că nu l-a putut primi pe Luca, fiind extrem de aglomerat cu alte treburi. L-am rugat cu insistenţă să-l primească; Luca vine cu o plângere împotriva mea şi va crede că eu i-am împiedicat audienţa. Cu ochi miraţi (i-am spus despre ce era vorba), patriarhul i-a dat semnal lui Cazacu să-l poftească pe scriitor pentru după-amiază.

Seara, patriarhul mi-a relatat, îngrozit, că toate eforturile lui de a-l trezi pe Luca la realitate nu dăduseră rezultat; acesta, cuprins de o gelozie evidentă şi excesivă pe prezumata mea glorie şi îmbogăţire, nu-şi voia numele pe piesă, ci, pur şi simplu, jumătate din veniturile ei! În final, patriarhul i-ar fi spus:

– Domnule Luca, bănuiesc că nu sunt primul faţă de care vrei, neapărat, să te faci de râs. Păcat de dumneata!

Unii mă sfătuiau să-l dau pe Luca în judecată pentru calomnie, dar nu cred că aş fi făcut-o. În curând avea să vină vremea când Luca se va înspăimânta nu numai de revendicarea unei colaborări, dar şi de bănuiala că m'ar fi cunoscut vreodată.

Toate acestea, ca şi demersurile lui Şahighian pe lângă Balaci şi Şora de a accelera publicarea piesei (ceea ce i-ar fi înlesnit lui punerea în scenă) aveau să se învăluie în ceaţă şi întuneric.

Deşi sub semnul „destinderii" de la Geneva, vremea acelor ani (1955-1958) era tulbure. Rând pe rând, oamenii pierdeau nădejdea că „vin americanii", primeau mesaje, în acest sens, de pe la prietenii din Apus, şi căutau să se rostuiască, mai bine sau mai rău, sub noile aşezări. Colonelul Bodea, ofiţer în retragere, care circula zilnic pe strada Justiţiei şi te acosta de departe, cu gesturi conspirative, continua să-ţi comunice ultima „bombă" auzită cu urechile lui la cutare post de

radio străin, după care americanii încep războiul în maximum o lună. Prins cu mâţa'n sac, după mai multe asemenea termene sigure, colonelul sfârşea:

– Ce să facem, domnule, trebuie să menţinem moralul poporului, fir'ar ai dracului de americani!

Şi pleca grăbit spre următorul, cu o nouă „bombă".

* * *

Arestări masive nu se făceau, puşcăriile politice erau pline cu deţinuţi mai vechi; unii dintre aceştia, cu termene mai scurte, îşi făceau apariţia în libertate. L-am reîntâlnit astfel, după mulţi ani, pe prietenul Radu Pătrăşcanu, poet la vremea lui; ieşea cu câţiva ani de închisoare şi lagăr, umbla toată ziua, cu pingelele rupte, să-şi găsească un serviciu sau să-şi plaseze o poezie la vreo redacţie şi mi se întorcea seara frânt de oboseală, bucuros de o bucată de pâine cu brânză. Venea des la mine, aproape zilnic, şi mi l-a adus apoi în casă pe Traian Bocioacă, fost „camarad" de generaţie f. d. c., ieşit şi el din nu ştiu ce puşcărie. Radu se socotea de acum apolitic, nu-şi mai simţea nimic în comun cu Garda de Fier şi nici nu era dispus să adere la vreo altă formulă; Traian însă păstra destul din vechile convingeri, îl ascultam şi nu făceam eforturi să-l contrazic. Costică Bărbulescu, şi el cu stigmatul unui an de lagăr la Bicaz (nu făcuse politică, dar „clămpănise" ceva împotriva regimului), îmi venea şi el zilnic, şomer, şi-mi fuma ţigările. Împărţeam cu ei ce aveam, iar Pătrăşcanu a continuat să mă vadă şi după ce s'a însurat cu Marga.

În casă îmi venea, la vremea aceea, şi maica Veniamina, o călugăriţă de vreo treizeci de ani, frumoasă şi inteligentă, pe care o cunoşteam de multă vreme, încă de pe când era elevă (cam întârziată) la liceul din Bistriţa. Fusese stareţă la Viforâta, şi acum era stareţa mânăstirii Ţigăneşti, în care calitate venea aproape săptămânal în Capitală, de abia ducând în mână o servietă uriaşă,

plină cu hârtii. Eram prieteni buni şi-mi confiase dragostea (poate şi pasiunea) ei pentru un contabil din Bucureşti, cu care ar fi vrut chiar să se căsătorească. (– Vezi, îmi spunea, m'am obişnuit cu un anumit fel de trai şi mă gândesc la o vreme când s'ar putea să nu mai fiu stareţă şi voi simţi imposibilitatea de a mă întoarce la ţesutul covoarelor.) S'a împrietenit repede cu soţii Pătrăşcanu, care o vizitau la mânăstire.

A trebuit însă să-mi dau seama că între timp Securitatea îşi lărgise şi consolidase reţeaua de informatori, împingând-o până în aria Patriarhiei, chiar printre clerici. Unul dintre aceştia (de altfel, prieten bun) a avut tăria să-mi mărturisească implicarea lui forţată (asemenea lui „Nenea Ion") şi obligaţia de a da informaţii chiar asupra mea.

– Iată, îmi spunea, „tema" acestei săptămâni: ce părere şi atitudine ai tu faţă de sărbătoarea Sfinţilor Arhangheli Mihail şi Gavriil, dacă o ţii, cum anume, dacă, provocat la discuţie, faci vreo referinţă, directă sau doar sugerată, la patronajul Gărzii de Fier…

Această deconspirare m'a pus în situaţia de a-i identifica, fără prea mare efort, ca informatori pe toţi cei care mă provocau, la vremea respectivă, la o discuţie pe „temă": 6 Septembrie, Buna Vestire, eventual 23 August, condamnarea lui Nikos Beloianis. Eram prudent fără să mă sforţez a mă preface; cel puţin faţă de Garda de Fier mă simţeam liber şi nici prin minte nu-mi trecea că părtăşia unei bucăţi de pâine cu câţiva prieteni ieşiţi din puşcărie ar putea constitui o crimă împotriva ordinii de stat.

Aşa se face că, în 1956, de îndată ce am aflat că Radu Gyr a fost eliberat, la termen, după unsprezece ani de puşcărie, m'am şi repezit să-l văd, într'o cameră a Institutului de Geriatrie, unde fusese internat. Nu-l mai văzusem pe Gyr din toamna lui 1944, în acea cameră de spital din Râmnicu-Vâlcea. Întâlnirea a fost emoţionantă şi

ne-am propus să ne mai vedem, după ce el mi-a propus deschis, încă de la început, ca în cursul conversaţiilor noastre să nu abordăm, sub nici o formă sau nuanţă, probleme de natură politică; s'ar putea, totuşi, să fim întrebaţi cândva, şi e bine să avem răspunsuri clare; pe de altă parte, sincer vorbind, el se declara desprins de Mişcarea Legionară ca de o iubită din tinereţe, cu care nu s'a căsătorit, dar care i-a rămas în lumina şi surâsul unei amintiri.

Poetul avea îngăduinţa de a-şi petrece sâmbetele şi Duminicile în familie, şi atunci îl găseam la o rudă de pe lângă Bărăţie; soţia şi fiica locuiau îngrămădite într'o singură cameră cu o cumnată şi nu aveau unde să-l primească. Doamna Flora îmi şoptea că Radu trăia teribil durerea de a dispune de o vastă operă poetică fără să aibă şansa de a şi-o publica.

Cred că era prin februarie sau martie 1957 când m'am pomenit cu un telefon de la Monica:

– Tata doreşte neapărat să vă vadă; diseară, pe la şapte, în apartamentul rudelor.

Nu-l mai văzusem pe Gyr de peste o lună, poate două. În acea după-amiază a venit pe la mine Nicu Adameşteanu, avocat, fost seminarist (şi legionar), cu o treabă oarecare (de fapt, nu chiar oarecare, căci se lupta să distrugă politic pe un ins care ar fi vrut să-l uzurpe pe fratele său de la o catedră a Facultăţii de Medicină Veterinară; lui Adameşteanu îi trebuia o declaraţie, singura valabilă, că acel ins, fost cândva seminarist şi acum membru de partid, fusese frate de cruce, iar eu, negăsind o asemenea implicaţie în memorie, refuzam să i-o dau). Aruncându-şi ochii peste rafturile cu cărţi, Adameşteanu vede colecţia – vastă – de „Documente privind istoria românilor" şi exclamă:

– Săracu' Panaitescu! Ai auzit că a fost arestat? Şi de ce, crezi? Pentru că s'a dus să-l vadă pe Radu Gyr…

Informaţia îmi venea cu numai două ore înainte ca eu să-l văd pe Radu Gyr! M'am cumpănit puţin şi mi-am zis că dacă *el* mi-a trimis vorbă, înseamnă că are nevoie de mine, iar eu nu am dreptul să dezertez.

I-am telefonat lui Mitică să vină la şapte fără un sfert la „ceasul de la Brătianu"; i-am spus de ce era vorba, avertizându-l că, în cazul că nu mă mai întorc, să ştie cel puţin în ce împrejurare am dispărut.

În primele zece minute de discuţii (generale) cu Gyr, am adus vorba, în treacăt, de Panaitescu.

– Bietul Panaitescu, a exclamat poetul, ce-o mai fi făcând? … Nu l-am mai văzut de vreo… cincisprezece ani…

Gyr era cu soţia şi mă chemase cu un scop foarte concret: profitând de prietenia mea cu Arghezi, îmi cerea să mă duc la acesta cu o întreită rugăminte: să intervină la Primărie pentru o locuinţă, să vorbească cu Beniuc pentru o pensie de la Uniunea Scriitorilor şi să aranjeze cu un editor republicarea unei plachete cu versuri pentu copii.

Arghezi era puternic la vremea aceea, iar eu din ce în ce mai confuz asupră-i. Poetul mi se arăta plin de contradicţii. La cererea lui, Guvernul îi pusese la dispoziţie un spaţios şi splendid apartament la Şosea – pe lângă maşină şi şofer –, iar el îmi înjura la ureche Guvernul, care „trăia numai din experienţe nefericite pe spinarea bieţilor cetăţeni". Poetul făcuse concesii totale, încasa bani foarte mulţi şi avea puternice şi dramatice crize de conştiinţă; odată m'a luat de umeri şi mi-a mărturisit, cu buza tremurândă, că-i vine să se sinucidă; şi mi-a citat numele lui Maiakovski, Esenin şi Şolohov. Ceva mai târziu, prin 1957, avea să mă uluiască de-a binelea. Îi apăruse o carte nouă, *Stihuri pestriţe*, cu câteva virulente poeme antimonarhice. M'am întristat citindu-le, nu pentru că eu aş fi fost cumva monarhist, ci pentru că

Arghezi îmi povestise de atâtea ori, pe îndelete şi cu amănunte, despre bunele – chiar excelentele – lui relaţii cu regele Carol al II-lea, care-i venea chiar în casă, la Mărţişor, şi ţinea să-şi facă din autorul *Florilor de mucigai* un prieten. Poemele din cartea de acum erau pline de scârbă la adresa aceluiaşi vodă. De abia apăruse volumul când m'am dus în vizită la Arghezi (în casa de la Şosea). Nu am pomenit nimic de carte, nu l-am felicitat, ne-am dat în vorbă despre altele, poetul s'a cufundat în nişte amintiri din care nu a lipsit nici regele Carol, pentru ca, în final, să exclame la modul cel mai candid cu putinţă:

– Mă tot gândesc să fac ceva pentru reabilitarea imaginii acestui rege care a făcut enorm pentru cultura românească…

Mi-aş fi muşcat un deget ca să mă conving că stau într'adevăr în faţa unuia şi aceluiaşi om care de abia publicase *Sthuri pestriţe*.

Radu Gyr nu se văzuse niciodată cu Arghezi. A doua zi – amânându-mi o plănuită plecare la mânăstirea Cheia – m'am dus la Şosea şi i-am transmis bătrânului mesajul. L-am văzut emoţionat, m'a sărutat pe amândoi obrajii, a făgăduit că va face tot ce va putea pentru poetul pe care-l cunoştea „doar din silueta violetă a versului".

Prea mult n'a putut face Arghezi pentru Gyr. Acesta s'a pomenit, într'adevăr, într'o bună zi, în camera lui de la Geriatrie, cu un personaj de la Sfatul Popular, care i-a luat nişte date în legătură cu o eventuală locuinţă, dar lucrurile s'au încurcat pe undeva prin labirintul birocraţiei socialiste. Bietul Gyr a trebuit să părăsească sanatoriul şi să se mute în camera în care mai locuiau – după cum am amintit mai sus – soţia şi fiica lui împreună cu o cumnată. Nici cu pensia nu s'a făcut mare lucru. Un manuscris de versuri s'a înfundat prin sertarele Editurii Tineretului. Poetul – după câteva luni de spitalizare, pentru nişte operaţii – se simţea

oarecum întremat fiziceşte, dar continua să trăiască greu.

Ceva mai mult a făcut patriarhul pentru el, aşa cum se putea, la modul conspirativ. Nu o dată, mai ales înainte de marile sărbători, am ieşit din cămara patriarhului cu impresionante cantităţi de carne, ouă, brânzeturi şi vin, pe care i le trimiteam poetului prin mijlocirea fiicei sale, discret, seara, la colţul străzii, întrebându-ne din ochi dacă şoferul ar putea fi un agent sau informator al Securităţii; cu toate precauţiile, până la urmă rămâneam tot în mila Domnului.

Gyr îşi luase obiceiul să mă viziteze destul de des şi-i făcea vădită plăcere să zăbovească la mine, în jurul unei gustări şi al unui pahar de vin. Nu vorbea niciodată de suferinţele lui; dimpotrivă, era jovial, romantic, căuta într'adins pricină de glumă, se desfăşura în lecturi cu voce tare, din care nu lipseau nici *Cânticele ţigăneşti* ale lui Miron Radu Paraschivescu. L-am rugat şi a acceptat cu plăcere să imprime pe bandă de magnetofon două balade şi mai multe poezii proprii, sporindu-mi astfel colecţia de înregistrări, în care se mai aflau Tudor Arghezi,
V. Voiculescu şi Sandu Tudor.

Îl întâlneau la mine Radu Pătrăşcanu şi soţia sa, Marga (de altfel, veche prietenă cu soţia şi fiica poetului), precum şi, din când în când, maica Veniamina. Totuşi, prezenţa celei din urmă la astfel de întâlniri nu era de natură să mă încânte de când stareţa îmi confiase că Securitatea îi ceruse să noteze numerele tuturor automobilelor care poposeau în mânăstirea Ţigăneşti; mai mult, avea unele indicaţii că Securitatea ar fi vrut s'o folosească drept cursă pentru un tânăr diplomat străin care-şi luase obiceiul de a se duce cam des pe la mânăstire şi-i făcea stareţei cadouri subţiri. Dar, la urma urmelor – ne ziceam şi eu şi Gyr – ne vedem deschis, la lumina zilei, nu avem nimic de ascuns, nu discutăm politică, suntem prieteni

vechi, Securitatea n'are decât să ştie (deşi, la drept vorbind, fiecare gândea în sine-şi că ar fi mult mai bine dacă s'ar şti cât mai puţin).

Vorbindu-i odată patriarhului de promiscuitatea în care era obligat să trăiască poetul Radu Gyr (pe un spaţiu mai restrâns decât al unei celule de puşcărie), acesta şi-a adus aminte că la o casă parohială din Bucureşti se eliberaseră două camere, cu bucătărie şi baie, prin mutarea unor locatari, şi m'a autorizat să întocmesc formalităţile necesare, prin Arhiepiscopie, pentru ca acea locuinţă să-i fie repartizată poetului şi familiei sale. M'am dus la preotul respectiv cu ordinul scris al Arhiepiscopiei, dar m'am izbit de rezistenţa înverşunată a preotesei, care ţipa şi bătea cu pumnul în masă şi urla că nu va permite ca cele două camere să fie ocupate de altcineva decât de o nepoată a ei (pentru care, de altfel, şi provocase mutarea vechilor locatari). Când şi-a dat seama şi de identitatea noului „solicitant", preoteasa a prins a ameninţa şi cu… Securitatea! Patriarhul a trebuit să dea înapoi; nebuna putea să-i pricinuiască poetului neplăceri şi mai mari. A rămas să aşteptăm până la o nouă posibilitate în cadrul proprietăţilor bisericeşti, o posibilitate care n'a mai venit.

Gyr se ferea să-şi mărturisească mâhnirea de a nu se vedea publicat, dar aceasta i se putea citi pe faţă şi printre cuvinte ori de câte ori punea mâna pe o carte nouă. Vorbea uneori cu umor negru despre soarta poeziilor lui, făcute – cele mai multe şi mai bune – în cei unsprezece ani de puşcărie, menite a fi memorate de unul şi de altul şi transmise oral din celulă în celulă şi din penitenciar în penitenciar. Unele ajungeau înapoi la autor, după un circuit foarte larg şi foarte cotit, ciuntite, diformate, cu versuri şi cuvinte înlocuite după priceperea celui ce le scăpase din memorie sau le prinsese greşit prin alfabetul Morse, fără ca ele să se fi dovedit mai bune decât originalele.

Nimic nu putea fi mai dureros decât o asemenea constatare a unui poet care caută un cuvânt, chinuitor, zile şi săptămâni întregi.

Gyr se pusese la curent şi cu literatura vremii, îi plăceau câteva tinere talente, dar se cam speriase de nişte pagini din noul roman al lui Zaharia Stancu, *Rădăcinile sunt amare*, în care „criminalul" Radu Gyr nu era greu de identificat (şi îşi amintea de o vreme, sub Guvernul Antonescu, când Stancu îl implora, aproape plângând, să intervină, prin nişte relaţii, pentru eliberarea din lagăr, sub jurământ că nu avusese niciodată şi nu avea „idei de stânga").

La un moment dat, în presa românească au apărut nişte vehemente proteste împotriva capitolului despre literatura română semnat de Virgil Ierunca în acea *Histoire des Littératures* apărută atunci în colecţia Pléiade. Autorului i se reproşa că trecuse sub tăcere sau minimalizase scriitori valoroşi ca Zaharia Stancu, Mihai Beniuc şi alţii din catalogul „realismului socialist", în timp ce accentuase importanţa unor scriitori minori şi „reacţionari" ca Nichifor Crainic, N. Davidescu, Herescu, Gregorian şi alţii. Gyr nu-şi văzuse numele în lista celor stigmatizaţi de presa oficială şi se întreba dacă acesta figurează sau nu în capitolul lui Ierunca. Poetul îmi mărturisea că ar vrea să tragă o concluzie politică: dacă numele lui este în *Istoria* lui Ierunca, dar a fost omis în referinţele presei bucureştene, înseamnă că oficialii vor să-l menajeze, iar aceasta ar putea fi o indicaţie că nu au de gând să-l aresteze din nou (rearestarea e coşmarul oricărui ins pus în libertate după un mare număr de ani). M'a întrebat dacă aş putea să fac rost de un exemplar al acelei *Istorii*, prin relaţiile pe care ştia că le am cu bibliotecarii Academiei. N'a fost nevoie să apelez la aceştia; am găsit cele două volume pe biroul criticului Radu Popescu şi i-am cerut să mi le împrumute pe două-trei zile. Radu Gyr nu exista în capitolul lui

Ierunca! Când am văzut prin fereastră că poetul se îndreaptă spre uşa mea, am ascuns repede cartea şi l-am minţit, spunându-i că n'o aflasem. Ştiam – eram sigur – că inexistenţa lui într'o istorie literară care apăruse în „lumea liberă" îl va durea mult mai mult decât prezumţia că ar putea fi din nou arestat. Erau cincisprezece ani de când nu-i mai apăruse nici o carte şi de când numele lui era universal prohibit. (Peste ani, în prima întâlnire avută cu Virgil Ierunca la Paris, în restaurantul La Coupolle, i-am istorisit întâmplarea. Mi-a îngăimat că editura îi fixase un „spaţiu" foarte limitat. I-am răspuns că, întâmplător, Radu Gyr e cel mai scurt nume (exceptându-l pe Urmuz) din toată istoria literaturii române. Peste vreo doi-trei ani, întâlnindu-l din nou, tot la Paris, a ţinut să mă informeze că-l inclusese pe Radu Gyr în noua ediţie; dar eu n'am văzut-o). Opera lui Gyr aşteaptă încă în manuscris.

* * *

Postul meu de bibliotecar nu-mi displăcea, în afară de lucrările administrative legate de el. Patriarhul a investit sume mari în crearea unui nou corp de bibliotecă, sculptat în stejar masiv, în chiar cabinetul său de lucru, operă de artă a atelierelor de la Plumbuita. Urmărindu-mă cu entuziasm cum aşezam în rafturi cărţile nou-legate şi recatalogate, a exclamat:

– Vezi tu, nu ştiu ce va rămâne din tot ce facem noi pe aici, dar asta va rămâne!

Înzestrasem biblioteca cu mai multe enciclopedii, achiziţionasem unicate din literatura românească veche – pe care nu le avea nici Academia –, petreceam ceasuri şi zile multe în anticariatul (statului) de pe strada Biserica Enei, alegând tot ce mi se părea mai bun. La un moment dat, o lucrătoare mi-a şoptit că jos, la subsol, există un mare depozit de cărţi vechi, cele mai multe religioase, ascunse de vedere, la care nu se pricepe nimeni; ar fi bine să încerc să le văd înainte de a fi

date la… topit! M'am zbătut să fac rost de o autorizaţie specială (prin intervenţia unui român, anticar de meserie, Enescu) şi am pătruns în depozit. Nu era un depozit, ci un tezaur de ediţii vechi şi rare, câteva incunabule, manuscrise; mi-am dat seama că fuseseră confiscate de prin castelele grofilor unguri, în Transilvania, odată cu „naţionalizarea" averilor, adică trecerea lor în patrimoniul statului. Mai mult de trei săptămâni am petrecut în acel depozit, de dimineaţa până seara, trecând prin mână carte cu carte, identificând şi punând de-o parte ceea ce mi se părea mai preţios. Mă întâlneam cu *Novum Testamentum* tradus de Erasmus de Rotterdam şi publicat în 1522, cu exemplare *editio princeps* din opera lui Luther şi a lui Filip Melanchton, cu sigiliile şi dedicaţiile prinţilor din Germania secolului XVI, cu zeci de opere tipărite pe hârtie scumpă şi legate în pergament. Îl informasem pe patriarh, iar acesta, la cererea mea, a suplimentat cât a putut bugetul achiziţiilor de cărţi (în cazul acela nu mai era vorba de o achiziţie, ci de salvarea de la pieire a unor rarităţi) şi astfel am adus la Patriarhie un Jeep încărcat cu tomuri extrem de preţioase, cumpărate, prin aproape totala ignoranţă a depozitarilor, la preţuri ridicole (îmi amintesc bine că Noul Testament al lui Erasmus a fost valorificat la 1.000 de lei!).

Andrei Scrima făcuse ce făcuse şi plecase în străinătate, de unde nu s'a mai întors. În locul lui l-am adus pe părintele Grigore Băbuş, vechiul şi statornicul meu prieten, om de rară sârguinţă şi probitate.

Citeam mult, dar de scris scriam relativ puţin. După *Mioriţa*, am mai lucrat vreo două-trei versiuni – şi un libret de operă pentru Teodossiu – ale piesei *Du-te vreme, vino vreme!,* m'am risipit într'o seamă de poeme, am ţinut, vreo doi-trei ani, rubrica „Note şi comenarii" la revista *Ortodoxia*, singura – ca fiind bisericească – pe care mi se

admitea numele. Sufeream de un fel de *spleen*, numi găseam locul. Vechiul vagabond intrase în „ordine", se ducea dimineaţa la serviciu şi ieşea la ora 3, avea o leafă sigură şi locuinţă cu covoare, se resimţea dureros de „îmburghezire", ceea ce-l făcuse să exclame odată, faţă de un Scrima uluit, că trebuie, trebuie neapărat să i se întâmple ceva neobişnuit, o arestare, o puşcărie, ceva de felul acesta, care să-l scoată din amorţire.

Totul se uniformiza, devenea cenuşiu, statul îşi impusese controlul în toate sectoarele vieţii sociale. Străzile aveau „responsabili" care-şi supravegheau vecinii, casele aveau „cărţi de imobil", cu evidenţa strictă a mişcărilor de locatari. În Biserică apăruseră „împuterniciţii" Ministerului Cultelor, în realitate agenţi de Securitate deghizaţi, răspândiţi cu precădere pe lângă episcopi şi protopopi; o încercare ageră a patriarhului de a-i desfiinţa dăduse greş, nici un preot nu mai putea fi transferat sau numit fără „avizul" împuternicitului local. După înăbuşirea „contrarevoluţiei" din Ungaria oamenii îşi pierduseră nădejdea că vor mai veni vreodată „americanii"; se preconiza retragerea trupelor sovietice din România, ceea ce însemna că regimul se simţea bine consolidat.

Lucian Blaga însuşi ieşise din rezervă şi negocia cu o editură publicarea unui volum de versuri. Îl reîntâlnisem după aproape zece ani, în 1946. Mă dusesem la Cluj, chemat telegrafic, să particip la înmormântarea lui Victor Papilian, care murise de inimă, după ce făcuse omul şi un an de puşcărie (Papilian ieşise demoralizat din închisoare şi nu-l osândea câtuşi de puţin pe Titel Petrescu – şeful Partidului Social-Democrat –, care, eliberat şi el de curând, făcuse declaraţii de supunere faţă de regimul comunist; dacă i s'ar fi cerut – îmi spunea Papilian – ar fi făcut la fel. Pe când era bolnav în spitalul Colentina, scriitorul-savant mi-a încredinţat lista manuscriselor lui literare şi

numărul safe-ului de la Academie, unde se păstrau, rugându-mă ca după moartea lui să ridic acele manuscrise şi să le predau familiei; ceea ce am şi făcut, cred că în 1952, împreună cu fiica sa, Dudu, căsătorită în Bucureşti cu doctorul Stoichiţă). Din pricina telegramei întârziate, am ajuns la Cluj cu numai două ceasuri după ce Papilian fusese îngropat şi i-am găsit doar mormântul proaspăt, acoperit de un maldăr de flori pe care se adunau albinele. Revedeam Clujul după atâta vreme! Nu se schimbase aproape nimic. August fiind, universitatea era pustie. Numai pe Blaga l-am găsit schimbat, încărunţit, cald, prietenos, umanizat, în biroul lui de bibliotecar al filialei Academiei. Catedra o pierduse demult, trăia din serviciul acela modest, scrisese mult între timp, filosofie, teatru, poezie, traduceri, încercase chiar un roman.

– Am auzit că ai scris o *Mioriţă*, mi-a zis el deodată, şi că e foarte frumoasă; m'ar interesa s'o citesc.

Îl informase Cioculescu.

L-am revăzut în Bucureşti, peste câtăva vreme, şi mi se plângea că negocierile cu editura mergeau greu, aceasta voindu-şi dreptul exclusiv de a selecta poeziile din volum, iar poetul temându-se că ele nu vor fi cele mai indicate să-l reprezinte. Tot atunci mi-a vorbit – nu fără o tresărire a vechiului său orgoliu – despre ştirea că ar fi fost propus pentru Premiul Nobel (ştire pe care o aveam şi eu de aiurea) şi m'a rugat să-i aranjez o întâlnire discretă, la mine acasă, cu poetul V. Voiculescu, pe care nu-l mai văzuse de mulţi ani şi de care-i era foarte dor. Întâlnirea nu a avut loc; alte evenimente se precipitau în subteran.

* * *

În februarie 1958 a venit în România episcopul libanez Vasile Samaha (despre vizita căruia am mai vorbit în aceste pagini), iar eu l-am însoţit, ca tălmaci de limbă fanceză, în Moldova. Cu vreo

două luni înainte mi se năzărise ideea unei piese de teatru pe momentul descălecării lui Dragoş şi Bogdan, mă repezisem pe numeroase tomuri şi monografii de istorie şi – ca în multe alte inspiraţii năprasnice – flacăra scăzuse repede şi murise; socoteam proiectul abandonat.

Mitropolitul Iustin i-a oferit oaspetelui o călătorie pe la câteva mânăstiri din Bucovina şi ne-a dat pe părintele Nonea, vicarul, drept însoţitor. Mergeam cu două automobile. Era zi de iarmaroc în Paşcani şi am văzut din trecere un călugăr cu cizme şi desagi.

– E stareţul de la schitul Boureni, mi-a explicat părintele Nonea.

Nu auzisem niciodată de acest schit. Vicarul mi-l ghicea cu degetul când treceam Moţca spre apa Moldovei şi aveam să aflu că-şi trăgea numele de la „bour", zimbrul pe care-l alungase Dragoş până ce l-a răpus...

–... iac'aici, după salcâmii ceia, unde e acum schitul.

Subiectul piesei îmi reintra fatal în câmpul gândurilor şi-l simţeam cum se amplifică pe măsură ce-i povesteam lui Samaha istoria şi semnificaţiile descălecatului.

Când, trecuţi de Suceava, ne îndreptam – potrivit unui program amănunţit, pe care Nonea îl tot consulta cu ceasul în mână – ne îndreptam, zic, spre Dragomirna, maşinile s'au împotmolit în zăpada proaspătă, iar şoferii au declarat că nu mai putem înainta pe drumul acela. Situaţia ne-a obligat să schimbăm itinerarul şi astfel am trecut, pe negândite, prin Rădăuţi, unde călăuza ne-a oprit să vedem biserica vechii mitropolii, prima în aşezarea istorică a Moldovei. În biserică am dat peste mormintele lui Bogdan şi Laţcu – eroi ai prezumatei mele piese –, cu lespezi funerare aşezate de către Ştefan cel Mare şi Sfânt, pogorâtor din coapsele lor. Am luat această „întâmplare" ca pe un semn de la Dumnezeu şi,

îngenuncheat, le-am făgăduit celor doi voievozi să nu mai lepăd gândul de a-i aduce cândva pe scena literaturii româneşti. Făgăduinţa a mai căpătat o pecete când, la Putna, am dat cu ochii de bisericuţa lui Dragoş, de lemn, adusă de la Volovăţ. Şi nu mai ştiam dacă eu merg prin istorie sau dacă istoria curge prin mine, cu toate vârtejurile ei de lumini şi umbre.

Cred că, întors la Bucureşti, m'aş fi apucat să scriu de îndată piesa dacă n'ar fi căzut, ca un trăsnet, o veste: fuseseră arestaţi părintele Veniamin Nicolae, fostul stareţ al Polovragilor, şi părintele Tit Moldovan, urmaşul său. Curând aveam să aflu amănunte. În satul Polovragi fusese descoperit şi pus sub arest, în urma unui denunţ făcut de ibovnica gazdei, colonelul Popovici, fost ofiţer de jandarmi şi – după cât se spunea – fost comandant militar al Odessei, ca ocupant în timpul războiului. Colonelul şedea de zece ani ascuns în adăpostul unei şure de fân din curtea unui ţăran, unde-şi făcuse o adevărată odaie de locuit. În acest timp el ţinuse şi un jurnal, în care-şi notase nu numai duşmanii, ci şi binefăcătorii, pentru a se şti toţi la „ziua socotelilor". Jurnalul căzuse în mâna Securităţii, jumătate din sat fusese arestat şi se dovedise că unul din primele adăposturi ale colonelului în acele părţi ar fi fost mânăstirea, prin stareţii Veniamin şi Tit. Veştile veneau prin diferiţi călugări şi călugăriţe şi erau de natură să mă neliniştească: Veniamin era cel care primise de la mine şi îngropase în aria mânăstirii pachetul cu materiale subversive de la Arghezi. De ascuns ştiam că e bine ascuns, dar Veniamin va vorbi oare de el, sau nu?

Se scurgea luna martie şi veştile erau tot mai rele. Fusese arestat părintele Dosoftei, stareţul schitului Ostrov, sub învinuirea că l-ar fi găzduit şi el pe Popovici înainte ca acesta să fi ajuns la Polovragi.

Într’o bună zi m’am pomenit la bibliotecă cu o doamnă care mi-a şoptit că e cumnata lui Bica şi mi-a cerut să-mi vorbească în mare taină. Am dus-o în sala de şedinţe a Sinodului, goală, şi acolo, în spatele unui pupitru, şi-a scos un pantof şi a tras din el o hârtie împăturită; Bica fusese arestat în Curtea de Argeş, unde se însurase între timp (în urma unor crize sufleteşti), iar securiştii, din Craiova, îi găsiseră printre hârtii nişte scrisori de ale mele şi ar fi exclamat:

– Anania?... Punem noi mâna şi pe banditul ăsta!

Potrivit ştirilor, Securitatea prezuma că Popovici a avut arme pe care le-a ascuns şi, ca atare, cerceta crunt terenul mânăstirii; se răscoleau beciurile, se scoteau merii din pământ cu tractoarele, se săpau şanţuri şi gropi adânci, cei doi călugări erau bătuţi zilnic şi fuseseră torturaţi chiar în ziua de Paşti, legaţi de stâlpii pridvorului, să spună tot ce ştiau; la limita puterilor, spuneau câte o minciună, ca să aibă timp să răsufle, după care începeau alte tortùri.

Toate acestea se petreceau în paralel cu demersurile lui Arghezi de a mi se tipări cartea, cu acţiunile lui Şahighian şi ale Mariettei Sadova de a-mi juca piesa, cu proiectul meu de a începe o nouă lucrare. Retrăiam un sentiment ciudat, de balans pe extreme, pe care-l avusesem în clasa a VI-a de seminar: nota mea de la Matematici întâmpina sfârşitul anului şcolar sub limita de trecere şi, în funcţie de un 4 sau un 6 la examen, urma să fiu ori corigent, ori premiant. Acum, în primăvara lui 1958, destinul îmi făgăduia una din două intrări posibile: în literatură sau în puşcărie. Eram pregătit şi pentru una, şi pentru alta, şi n’aş minţi dacă aş spune că mai degrabă o vedeam pe a doua. Eram informat la zi cu tot ce se petrecea în Oltenia, şi tot zilnic îmi vedeam de treburi.

După Paşti a poposit la Patriarhie mitropolitul Firmilian şi i-am urat un bun-venit în camera lui

de la Palat. Era tare neliniştit de cele ce se petreceau la Polovragi şi, fireşte, l-am întrebat ce mai e nou. Nişte ingineri veniţi la Craiova de la Tismana aduseseră vestea că la Polovragi nu se găsiseră arme, dar fusese descoperit, în schimb, un pachet cu nişte documente, literatură şi... un fel de statuetă a unei zeităţi africane, sau cam aşa ceva! M'am schimbat pesemne la faţă, că mitropolitul m'a întrebat:

– Ai ceva pe-acolo?

Iar eu l-am minţit, liniştindu-l. În seara aceea eram invitaţi amândoi pentru cină la contabilul Mircea Ionescu şi soţia sa, scriitoarea Ioana Postelnicu, şi numai Dumnezeu mă ştie cum m'am atins de bucate şi am închegat o conversaţie. Ioana vorbea voluptuos de noul ei roman şi mă întreba cum stau cu contractul la editură...

Odată descoperit pachetul – îmi ziceam –, Securitatea va ajunge la mine oricum, fie prin Veniamin, dacă acesta nu va rezista la interogatorii, fie prin Bica, şi el arestat, fie – dacă trăieşte şi s'o fi aflând prin vreo puşcărie – prin doctorul Veselovschi, proprietarul pachetului, cel care i-l încredinţase lui Arghezi. Mă îndoiam că bătrânul va fi abordat pe această temă şi mă întrebam dacă, totuşi, implicaţia mea în transmiterea unui asemenea material – nicidecum „exploziv" – era suficient de gravă pentru a provoca o arestare şi un proces.

Am început, totuşi, să mă pregătesc pentru orice eventualitate, deşi nu prea sever; nici nu mi-a trecut prin minte, de pildă, să-mi „epurez" biblioteca personală, în care aveam destule volume de Nae Ionescu, Mircea Eliade, Constantin Noica. Am luat însă banda de magnetofon cu versurile lui Radu Gyr şi am ascuns-o într'un raft al bibliotecii din „Sala Miron", în Palatul Patriarhal.

L-am chemat pe Baruţu Arghezi şi i-am povestit istoria cu pachetul (despre care el nu ştia nimic). Bătrânul său tată suferise la vremea aceea o

congestie cerebrală (dacă nu şi pe a doua), îşi pierduse vederea la un ochi şi era ţinut în afara oricărei posibiltăţi de a încerca vreo emoţie sau şoc; tot ce venea din afară, inclusiv ziarele, se filtra printr'o severă cenzură a familiei, care oprea la uşă tot ce ar fi putut să-i fie nociv. Era însă foarte puţin probabil ca Securitatea – în ipoteza că ar fi vrut să-i pună vreo întrebare – să se fi împiedicat de un asemenea filtru. Aşadar taina descoperirii pachetului urma să fie cunoscută numai de Baruţu şi de maică-sa, şi numai în cazul în care Securitatea ar fi bătut la uşă trebuia prevenit, în modul cel mai puţin brutal, Arghezi. Am făgăduit – din proprie iniţiativă – că, în cazul că voi fi arestat, nu voi face caz de numele marelui şi puternicului poet întru apărarea mea. Lui Baruţu i-au dat lacrimile şi m'a îmbrăţişat.

Patriarhului nu i-am spus nimic; nu are rost – îmi ziceam – să-l tulbur cu o „eventualitate". Avea destule pe cap, se ducea la Moscova pentru nu ştiu ce jubileu (însoţit de Iustin!), aştepta oaspeţi străini pentru aniversarea a zece ani de patriarhat (1948-1958) şi inaugurarea unor mânăstiri renovate, se zbătea din greu să reducă sau să anihileze infiltrarea cooperatismului (de Stat) în mânăstiri. Am chemat-o pe devotata maică Achilina şi am rugat-o ca, în caz că voi fi arestat, să-l informeze pe Preafericitul Patriarh – din parte-mi – că nu am altă vină decât aceea de a fi transmis la Polovragi, cu nouă ani în urmă, un pachet care nu-mi aparţinuse, cu nişte materiale politice interzise; ştiut fiind că Securitatea obişnuia să pună pe seama unui arestat cele mai fanteziste învinuiri de crime, conspiraţii, comploturi armate, trafic de valută etc., patriarhul era rugat să nu creadă nimic în afara celor mărturisite de mine acum, prin maica Achilina.

Fireşte, l-am informat pe fratele meu, Mitică. A strâns din umeri şi s'a uitat la Dumnezeu. El nu mai fusese „deranjat" de vreo paisprezece ani, îşi

refăcuse familia (căsătorindu-se cu o săsoaică de pe la Braşov), avea serviciu destul de bun şi ducea o viaţă ordonată, ferindu-se de orice amestec în viaţa politică. În ce mă privea, avea nădejde că „fapta" nu era deloc gravă, menită adică să submineze existenţa ori stabilitatea regimului, şi că Securitatea va evita un scandal – fie şi indirect – pe seama lui Arghezi.

În mai am iscălit contractul de editură pentru *Mioriţa*. Aveam dreptul la un avans de 3.600 lei. Fondul literar se afla atunci pe strada Eminescu şi, când am ieşit de la casierie, m'a acostat la poartă un ins cu barbă, şchiop, care mi-a cerut un ajutor. Întotdeauna m'am arătat deschis unor asemenea solicitări şi eram gata – bucuros şi „bogat" ca acum – să-i ofer o sumă onorabilă, când insul, ţinându-se după mine, s'a simţit obligat să-mi spună că e sărac şi pe drumuri din cauză că e contra „ăstora" şi că a luptat şi că a făcut... Deodată individul mi s'a părut suspect şi l-am alungat şi l-am ocărât şi mi se rupea inima la gândul că ar putea fi totuşi un nevoiaş cumsecade şi mă îndepărtam de el cu îndărătnicie, apărându-mă de o cursă.

Am plecat la ţară, în Vâlcea, să-mi văd părinţii şi să le las lor drepturile de autor de la întâia mea carte. Înfloriseră pădurile de salcâm pe valea Peştenii şi tot drumul era o nuntă albă şi plină de miresme. Maică-mea era bătrână şi bolnavă, şi de câte ori mă despărţeam de ea îmi ţinea capul în palme şi mă mai săruta o dată, lăcrămând, spunându-şi că e poate ultima oară când mă mai vede. De data aceasta era să fie adevărat. Mă întorceam prin nunta salcâmilor, înaintând spre miasmele Jilavei şi Aiudului. Am sosit la Bucureşti în seara zilei de 21 mai şi am mai avut timp să merg la Arghezi cu o urare de mulţi ani. Bătrânul era tare bucuros: soţia lui Baruţu îi dăruise un nepot.

Patriarhul vizita Moscova la o vreme când tensiunea dintre el şi mitropolitul Iustin se vădea foarte ascuţită. Acesta îl însoţea, iar la întoarcere fiecare din noi căuta să le citească pe faţă – şi printre cuvinte – dacă vizita avusese sau nu vreo influenţă asupra relaţiilor lor. Lui Iustin i se bănuiau largi şi puternice legături politice, care ar fi putut să se întindă până în capitala Uniunii Sovietice. Patriarhul părea totuşi destins, şi aşa s'a arătat în tot timpul serbărilor lui aniversare, la care au luat parte, într'adevăr, numeroase delegaţii bisericeşti din străinătate.

Trecea zi după zi şi nu mi se întâmpla nimic. Căutam să fiu liniştit, pregătit sufleteşte, gata să înfrunt orice; în nici un caz nu-mi trecea prin minte că aş putea să mă ascund, să mă fac nevăzut, să nu dorm noaptea acasă.

Într'o bună zi însă mi s'a ivit în apartament un individ tânăr care s'a dat drept funcţionar de cadre în Sfatul Popular al Capitalei; venise, zicea el, să-mi ceară o referinţă despre un ins cu care eu aş fost coleg de Facultate la Cluj şi care acum solicita o funcţie la Primărie. I-am răspuns scurt că nu-mi aduc aminte să fi avut un coleg cu acest nume; tânărul mă asculta, dar ochii i se plimbau repede în jurul pereţilor, pe rafturi. La plecare, s'a uitat o clipă la uşa din capătul de sus al scării şi m'a întrebat în treacăt:

– Uşa asta dă în balcon, nu?

Era limpede, individul fusese trimis să recunoască „terenul de operaţii". Mi-am mai revizuit o dată colecţia de scrisori şi am ars câteva.

Peste câteva zile, criticul Radu Popescu şi soţia sa m'au invitat la un spectacol de teatru cu nu mai ştiu ce piesă poloneză. În pauză, în timp ce comentam actul, un individ ne tot dădea târcoale şi şi-a apropiat atât de mult urechea de noi încât Radu Popescu şi nevastă-sa au schimbat priviri şi m'au tras mai la o parte.

La 11 iunie delegaţiile străine erau încă în Bucureşti. Patriarhul le-a invitat să participe la festivitatea de încheiere a lucrărilor de restaurare a mânăstirii Plumbuita, lângă Capitală, ctitorie a lui Matei Basarab. Slujbă, cuvântări, prânz în cerdac. Spre sfârşitul mesei m'am furişat să fumez o ţigară şi în una din camere am dat peste Iustin şi preotul Alexandru Ionescu; fumau şi ei, discutând despre o apropiată plecare a lui Iustin la Londra, la care profesorul Vintilă Popescu nu fusese admis (de către Guvern) ca interpret. La un moment dat a venit vorba despre recenta vizită la Moscova, impresii, amintiri proaspete, ţinuta patriarhului. Voi ţine minte toată viaţa cum Iustin, aprinzându-şi o nouă ţigară, a pufăit aceste cuvinte:

– Mm..., patriarhul..., s'a ajuns la concluzia că cu patriarhul se poate totuşi lucra, dar că el trebuie scutit de prezenţa câtorva elemente nefaste care-l înconjoară.

Nu a mers mai departe, a schimbat subiectul. Cine puteau fi acele „elemente nefaste"? mă întrebam. Şi „unde s'a ajuns la concluzia…"? La Moscova sau la Bucureşti? sau în ambele părţi? Contextul lui Iustin fusese neclar.

Seara, patriarhul a dat o recepţie pentru două delegaţii care trebuiau să plece a doua zi. Am fost la masă. Vicios cum eram, către sfârşit m'am strecurat pe terasă să fumez (nu fumam niciodată în faţa patriarhului, deşi el îmi ştia patima). În acest timp au fost aduse în sufragerie paharele cu şampanie, iar eu am reintrat în momentul în care toţi, în picioare, cântau „Mulţi ani trăiască" în urma unui toast. Am luat şi eu un pahar şi mi-am amestecat glasul cu ale celorlalţi. A doua zi dimineaţa a venit maica Achilina în bibliotecă. Era înfiorată, straniu cutremurată:

– Vai, părinte, n'am dormit toată noaptea; aseară, în timp ce cântai cu paharul în mână, mitropolitul Iustin se uita lung la sfinţia ta, tăcea şi se uita, dar se uita cu nişte ochi care mi-au vârât

fiori prin şira spinării, m'au umplut de groază, vai, Doamne, cu ce ochi se uita!...

În seara aceea – de 12 iunie – m'am simţit foarte obosit, m'am culcat devreme şi, ca niciodată, am întors cheia în uşa apartamentului. Locuiam în două camere-vagon, la etaj, legate de curte printr'o scară interioară sub care se afla closetul. De obicei, încuiată şedea uşa de jos. În capătul de sus al scării, o uşă dădea în apartament, o alta într'un balcon paralel cu ferestrele. În camera primă aveam biroul de scris şi biblioteca, cea din spate era dormitor. Ochiul de sus al unei ferestre din bibliotecă şedea pururea deschis, pentru aer.

Dormeam adânc, poate că visam ceva, când m'a trezit o lumină puternică ce-mi venea, prin pervazul dintre cele două camere, din direcţia cerului, a ochiului de fereastră prin care priveam deseori luna de miezul nopţii. M'a cuprins o senzaţie ciudată, un fel de spaimă, ca la vederea unei comete aprinse, a unui cataclism cosmic. Din spatele luminii s'a desluşit o voce gâtuită:

– Psst, psst, scoală-te... eşti singur?... deschide uşa!

– Cine e? am strigat eu.

– Psst! nu face gură... Miliţia... deschide uşa!

Aşadar veniseră. Forţaseră uşa de jos, urcaseră scara, unul din ei pătrunsese cu uşurinţă pe balcon, se căţărase pe o ladă până'n dreptul ochiului deschis al fereastrei şi-mi pusese o lanternă pe ochi. Am sărit din pat şi nu tremuram, am descuiat uşa, s'a arătat un ofiţer de Securitate cu pistolul în mână, vreo patru-cinci agenţi în civil s'au năpustit cu el înlăuntru.

– O, bine c'aţi venit! le-am zis eu frecându-mă la ochi; în fapt, vă aşteptam.

Mi-au poruncit să stau în fotoliu şi să nu mă mişc. Aveam voie doar să mă uit cum îmi răscoleau toată casa, cercetând totul cu deamănuntul, carte cu carte, obiect cu obiect, scrisoare cu scrisoare, hârtii, manuscrise; acestea

din urmă erau puse de-o parte (am zărit, printre altele, şi „Predoslovia” lui Arghezi la *Mioriţa*, pe care o scrisese între timp, dactilografiată şi corectată apoi cu mâna). Invazia se produsese curând după miezul nopţii, percheziţia a durat câteva ceasuri şi nu părea isprăvită când unul dintre agenţi a băgat de seamă că se crăpa de ziuă şi i-a atras şefului atenţia. Atunci mi-au ordonat să mă îmbrac repede şi să-mi iau câteva schimburi. Fusesem atât de împrăştiat încât nici nu-mi pregătisem ce-mi trebuia, deşi aveam experienţă. Scoteam la întâmplare ce mai găseam prin sertarele scrinului – răvăşite şi ele –, pe jos, prin colţuri, şi înfundam un rucsac. Pusesem în el o pereche de izmene flanelate şi nu o găseam pe a doua; la un moment dat, unul dintre agenţi s’a apropiat repede şi mi-a vârât-o în rucsac, şoptind:

– Ia-o şi p’asta, că o să-ţi prindă bine!

Asemenea licăriri de omenie aveam să mai întâlnesc şi i-am mulţumit în tăcere acelui necunoscut pentru acea pereche de izmene care avea să-mi facă iernile ceva mai blânde în celulele Aiudului.

Zorile se arătau, într’adevăr, şi am fost împins repede pe scară, în curte, din ale cărei colţuri se desprindeau alţi agenţi; o adevărată strategie, ca la război, pentru un călugăr fără apărare. Maşinile Securităţii nu erau staţionate la poartă, ci mai departe, pe strada 11 Iunie. Am fost vârât într’un Jeep şi mi s’au pus ochelari negri. Nu-mi puteam face nici o părere pe unde merg şi încotro. Peste vreo jumătate de oră mi se făcea încarcerarea şi mă trezeam, singur, în celula unei închisori unde domnea o linişte înspăimântătoare.

Din nou, pe brânci, nella città dolente

Celula era o încăpere de patru metri pe doi, cu pereţi masiv închişi şi o ferestruică deasupra uşii, sub care ardea un bec puternic. Trei paturi de fier, cazone, cu saltele, unul în fund şi două pe laturi. Mi se dăduse un cearceaf, o pătură şi o perină, după ce, percheziţionat la piele, mi se luaseră şireturile de la pantofi şi mi se lăsaseră două schimburi. În colţ, lângă uşă, o oală de noapte. Uşa era prevăzută cu obişnuita vizetă, iar aceasta cu ceva nou, „spionul", o deschizătură rotundă, cu geam, acoperită pe dinafară cu un căpăcel pe care gardianul îl ridică discret ori de câte ori vrea să vadă ce e înlăuntru.

Noutatea cu care mai făceam cunoştinţă erau ochelarii negri; semănau cu două capace de cutie de cremă, legate între ele cu o piele lată, atârnate la ochi cu ajutorul unui elastic petrecut pe după ceafă. Ochelarii făceau parte din regula secretului. Din momentul în care fusesem pus în Jeep nu mai văzusem nimic decât biroul de încarcerare (sobru, cu un mare portret al lui Stalin, în ulei, pe un perete) şi celula. Mai mult, nu-mi dădusem seama pe unde sunt dus, pe unde merg, unde mă găseam. Sentimentul acesta de neorientare în spaţiu mi s'a părut teribil. Luni întregi, cât am fost singur în celulă, m'am căznit să identific, măcar cu aproximaţie, partea de Bucureşti în care mă găseam. Mă bănuiam când pe Calea Rahovei, când la Malmaison, când la Interne (singurele aresturi de care auzisem sau în care mai fusesem); mă deruta însă un zgomot surd de tramvaie ce păreau a urca şi a coborî pe o pantă. Auzeam, Duminica, clopotul cel mare al Patriarhiei, ale cărui dangăte grave răzbeau prin pereţi, dar îmi era peste putinţă să aproximez direcţia sau distanţa. Numai foarte târziu, odată cu venirea în celulă a unui deţinut cu

mai multă „experienţă”, aveam să aflu că mă găseam la „Uranus”, o veche cazarmă reamenajată şi transformată de Securitate în închisoare şi arenă de anchete.

De cum mă vârâse înlăuntru, gardianul mi-a dat câteva instrucţiuni, în sensul că nu am voie să vorbesc (?), să cânt sau să fluier, nu am voie să strig, nu am voie să stau întins pe pat, ci numai să şed pe marginea lui, în capul oaselor, nu am voie să bat în uşă; dacă-mi trebuie ceva, apăs pe butonul de lângă uşă (mai târziu aveam să observ că butonul activa nu o sonerie, ci un bec mare de deasupra uşii, pe coridor). Oala o puteam folosi numai pentru nevoile mici. Aveam alături o cană cu apă şi mi se dăduse o bucăţică de săpun cât o cutie de chibrituri, uscat şi rău-mirositor, făcut din reziduuri de petrol. Instrucţiunile mai prevedeau că ori de câte ori aud zăvorul mişcându-se sar de unde mă aflu, mă duc la fundul celulei, stau în poziţie de drepţi cu faţa la perete şi aştept până mi se ordonă să mă întorc.

Mi s’a vârât prin vizetă o gamelă cu „cafea” de orz prăjit şi o felie de pâine. Am întrebat dacă am voie să fumez şi mi s’a spus întâi că nu am voie să vorbesc tare, ci numai în şoaptă sau cu voce foarte scăzută. Arestarea mă surprinsese cu vreo patruzeci de ţigări, le aveam la mine, dar la încarcerare mi se luaseră chibriturile. Gardianul mi-a dat să aprind ţigara prin vizetă, şi aşa a făcut-o ori de câte ori a binevoit. M’am aşezat pe marginea patului şi am sorbit zeama caldă. Şi am stat aşa, pe gânduri, cu barba’n pumni. Hainele călugăreşti mi se opriseră la magazie; rămăsesem „civil”, în pantaloni şi o haină. Acolo ţi se leapădă toate ifosele, de preot, de ofiţer, de profesor, de avocat sau inginer; acolo eşti un „reţinut” oarecare, a cărui identitate se află doar pe fişă şi în dosar.

La un moment dat (trebuie să fi fost ora opt) au început să trăsnească zăvoare pe coridor. Arestaţii erau scoşi la anchetă. Acesta era singurul zgomot –

singurul, dar foarte violent – care se putea auzi în toată închisoarea. Coridorul avea preşuri pe jos, gardienii de serviciu îşi schimbau cizmele cu papuci de pâslă, mergeau ca pisicile şi vorbeau între ei prin semne. Nu puteai să ştii când se îndepărtează sau se apropie vreunul.

Dacă erai cu faţa spre uşă, puteai să surprinzi un ochi care te scruta prin „spion”. Ochiul acesta apărea din cinci în cinci minute, uneori mai des, dar niciodată mai rar, ziua şi noaptea, stăruia două-trei secunde şi capacul luneca fără zgomot. Prezenţa acestui ochi mi s’a părut una din cele mai teribile tortùri ale vieţii de închisoare comunistă; el te urmăreşte chiar şi atunci când nu se arată, te pătrunde, te furnică, îţi citeşte faţa, gesturile şi gândurile, îţi numără bătăile inimii. Intermitenţele apariţiei lui sunt mult mai crâncene decât dacă celula ar avea uşă de gratii sau pereţi de sticlă; ai trăi atunci ca într’un dormitor mare, de internat sau cazarmă, descoperit în faţa altor descoperiţi; „spionul” însă îţi creează iluzia că poţi fi şi singur, cu tine însuţi, un minut, două sau patru, pentru ca această iluzie să fie veşnic tăiată în bucăţi de întâlnirea cu ochiul, cu pupila aceea dilatată, fixă, din spatele uşii. Uneori căpăcelul se lăsa, pentru ca ochiul să reapară în secunda următoare, ca şi cum s’ar fi răzgândit. Şi toată această supraveghere minuţios calculată, cu efecte psihice prevăzute într’un vast laborator al infernului, se petrecea în cea mai desăvârşită linişte, o linişte de cimitir în care morţii meditează pe propriile lor morminte.

În această pace apăsătoare se aude deodată zăvorul, smucit puternic şi izbit de piedica lui, fier pe fier, zdrang!, o singură secundă. Am sărit de pe pat şi m’am repezit către fundul celulei, drepţi, cu faţa la perete. Am simţit uşa cum se deschide uşor, apoi câteva secunde de tăcere.

– Întoarce-te! mi-a poruncit o şoaptă.

Un sergent de Securitate mi-a făcut semn să mă apropii şi mi-a dat ochelarii negri să mi-i pun

singur, având însă grijă să controleze dacă i-am pus corect şi dacă n'aş putea cumva să zăresc pe la coada ochiului. Apoi m'a prins de braţ şi m'a purtat pe un coridor lung, pe o scară, pe alt coridor. Mâinile le ţineam, obligatoriu, la spate. M'a vârât undeva pe o uşă, m'a împins într'un colţ.

– Scoate-ţi ochelarii! am auzit o voce – de data aceasta o voce, nu o şoaptă.

Eram într'o cameră de anchetă, în faţa unui tânăr ofiţer de Securitate, care şedea la un birou. Sergentul mi-a luat ochelarii şi a ieşit. Ofiţerul mi-a făcut semn să iau loc la măsuţa anchetatului, pe un scaun, în colţul de lângă uşă. Cerceta nişte hârtii, răsfoia un dosar, m'a lăsat să aştept. Camera era mobilată simplu şi avea un dulap mare, de metal, cu cheie şi cu sigiliu pe plastilină. Fereastra era dublată cu un grătar de sârmă şi am înţeles mai târziu că aceasta era o măsură de precauţie pentru cazul că, în timpul anchetei, arestatul ar fi încercat să sară pe fereastră.

– Ştii pentru ce-ai fost arestat?

– Nu ştiu, domnule...

– Domnule grad!

– Îmi pare rău, dar nu cunosc gradele ofiţerilor.

– Dar pe cele „vechi" le-ai cunoscut?

– Pe cele vechi, da, am făcut serviciul premilitar.

– Nu le cunoşti pentru că eşti duşman al poporului şi nu te interesează nimic din ce e al poporului. Aici ai să le'nveţi pe toate, te asigur, şi n'o să le uiţi. Mie îmi vei spune „domnule locotenent-major". Când te vei afla în faţa unui ofiţer în civil, sau căruia încă nu i-ai învăţat gradul, îi vei spune „domnule anchetator"... Şi zici că nu ştii pentru ce ai fost arestat. Dar cu materialele de la Polovragi ce e?

– Da, într'adevăr, am transmis nişte materiale.

– De la cine le-ai primit?

– Îmi pot permite să nu vă spun?

– Nu-i nevoie. Chestia cu Arghezi o ştim. El n'o să păţească nimic, căci s'a dat pe brazdă şi scrie pentru popor.

Am răsuflat cu mare uşurinţă. Nu pentru că Arghezi nu păţea nimic – pe asta o ştiam –, ci pentru că nu fusesem obligat să-i rostesc eu numele. De atunci, numele lui nu mai avea să fie pronunţat în anchetă decât peste un an, în ajunul procesului.

Ancheta era doar introductivă: date personale, divagări pe marginea evenimentului. Un proces-verbal de două pagini, scris caligrafic pe hârtie liniată; am înţeles că pe anchetator îl chema Preda (dacă, într'adevăr, aşa îl chema, întrebare pe care mi-am pus-o asupra tuturor celor ce au mai iscălit după aceea procese-verbale de interogatoriu).

La un moment dat s'a deschis uşa şi a intrat un ofiţer înalt, spătos, bine făcut, cu ochii de oţel. Avea pe umeri câte patru stele şi ar fi trebuit să ştiu cel puţin că e căpitan, dacă nu şi că îl chema Gheorghe Enoiu şi că era şeful corpului de anchetatori. Fusesem instruit să mă ridic în picioare.

– Stai jos! mi-a ordonat el.

Apoi a făcut câţiva paşi prin cameră, cu mâinile în buzunare, s'a oprit şi m'a privit lung, cu un aer triumfător:

– Ei, ai ajuns la noi! De-acum, aici rămâi! Nu te mai scoate şeful. Auzi? Nu te mai scapă şeful! Acum s'a isprăvit!

Am înţeles că se referea la intervenţia patriarhului din 1949. N'am zis nimic. Enoiu mi-a făcut apoi o uluitoare demonstraţie asupra priceperii lui în treburile bisericeşti. Mi-a citat nominal pe toţi părinţii de la Patriarhie, cu funcţiile şi rosturile lor, făgăduindu-mi că a venit vremea ca Securitatea să se ocupe şi de acest „cuibar de rezistenţă", unde şi-au dat mâna toate „uneltele reacţiunii". A trântit uşa. Anchetatorul a apăsat pe un buton în perete şi a apărut un sergent

care mi-a agăţat ochelarii negri şi m'a dus la celulă.

La prânz mi s'a adus o gamelă cu ciorbă de murături, o alta cu arpacaş şi o bucată de pâine. Cantitativ, mâncarea era destulă, şi nici calitativ nu părea mizerabilă, cel puţin la nivelul pretenţiilor mele. Mâncam cu gamela pe genunchi, când am simţit o mişcare alături, pe pat: un şoricel se urcase pe bucata de pâine şi prinsese a se înfrupta. La început m'am înduioşat. Simţindu-se privit, micuţul se oprise din mâncat şi nu ştia dacă trebuie să fugă sau nu. La gândul însă că aş putea să mi-l simt noaptea sub pătură, m'am decis să-l omor şi am încercat. Animalul a fugit încoace şi încolo, pe duşumeaua de ciment, apoi a dat de mătura din colţ şi s'a urcat pe ea, până în vârful cozii. Căuta o salvare pe care eu i-o contestam. L-am gonit de acolo şi l-am ucis chiar cu obiectul pe care el, săracul, încercase să supravieţuiască. În fond, cred că el îmi dăduse ideea de a folosi mătura. I-am aruncat stârvul în oala de noapte, apoi, când gardianul a deschis vizeta să ia gamelele goale, i-am raportat întâmplarea, cu tonul unui protest.

– Cum dracu'? s'a mirat el. N'am mai văzut şoareci pe-aici de când nu mai ţiu minte.

Nici eu n'am mai văzut după aceea. Dar mi-a părut rău că-l omorâsem şi-mi scormoneam conştiinţa dacă nu cumva făcusem aceasta numai spre a-i demonstra gardianului, cu probe materiale, că sunt ţinut într'o închisoare cu şoareci. N'ar fi trebuit să-l omor. Eram numai la începutul unei detenţii de durată şi nu ştiam ce înseamnă prezenţa unei fiinţe vii în singurătatea vieţii de puşcărie. Osândiţii nu ucid niciodată asemenea animale; dimpotrivă, se bucură şi le întreţin. Doctorul Ilie Niculescu îmi povestea mai târziu, la Aiud, cum se găsea odată în Zarcă (secţia cea mai severă a închisorii), supus unui regim de cruntă înfometare. În celulă i-a apărut un şoarece, poate mai înfometat decât el, căutând încoace şi încolo. I-a

aruncat un miez de turtoi, micuţul a mâncat şi a plecat. A doua zi a venit din nou şi şi-a găsit porţia într'un loc anume, aproape de spărtura prin care venea. A treia şi a patra zi la fel; mai mult, aproape la ore fixe. Omul şedea întins pe pat, fără nici o mişcare, pentru ca şoricelul să nu se sperie şi să-şi mănânce turtoiul fără bătăi de inimă; se mulţumea doar să se uite la el, cu ochii ficşi, împărtăşindu-i bucuria. Dar, după ce s'a săturat, şoricelul s'a urcat pe piciorul patului, a venit pe pieptul osânditului şi a început să joace ca un acrobat, oferindu-i binefăcătorului său un extraordinar şi nemaivăzut spectacol de tumbe, sărituri, învârtecuşuri şi fantastice năzdrăvănii. Regalul acesta s'a petrecut zilnic, vreme de mai multe săptămâni, până ce Niculescu a fost mutat într'o altă celulă.

S'a întâmplat ca prima zi de detenţie la Uranus să fie şi zi de „aer". Clănţăneau zăvoarele, auzeam paşi cufundaţi în pâslă, apoi am sărit şi eu, după ritual, am primit ochelarii negri şi m'am lăsat dus pe alte coridoare şi uşi, am simţit că umblu printr'o curte, am fost vârât undeva, mi s'au luat ochelarii, şi o uşă de fier mi-a răbufnit în spate. Patru pereţi de beton, acoperiţi cu un grătar de sârmă prin care se vedea cerul, cu norii lui albi. Erau mai multe asemenea celule (câte, n'am ştiut niciodată); de-a lungul unei margini era un pod de lemn pe care se plimba un sergent, supraveghind ce se petrecea în ele. Aveam dreptul să mă plimb în orice direcţie pe acei şaisprezece metri pătraţi, preţ de 15-20 de minute.

Aşadar, îmi ziceam, iată-mă, în sfârşit, la închisoare! Cât va fi să stau? câteva luni? un an? zece ani? o viaţă? Numai Dumnezeu ştie.

Stare neobişnuită: acolo, în ţarcul acela, mă simţeam destins, slobod, aproape bine dispus, şi-mi venea să fredonez o romanţă, romanţa mea favorită, pe care-mi plăcea atât de mult s'o ascult la radio (o copiasem şi pe bandă magnetică), interpretată de Ioana Radu: „Mi-e dor"... Şi cred că

o şi fredonam mintal, atunci, şi multă vreme după aceea, aşa încât şi acum, de câte ori o mai ascult sau mi-o aduc aminte, mă văd captiv la Uranus. Romanţa îmi place şi acum, şi e interesant să observ că plăcerea aceasta e mai puternică decât amintirea puşcăriei, ceea ce înseamnă că spiritul meu e încă tânăr şi-şi menţine primatul.

Spre seară aveam să fac cunoştinţă cu un nou „program" al regimului de Securitate şi cu o nouă tortură: closetul. Arestatul era dus, tot cu ochelari negri, la toaleta din capătul coridorului, unde trebuia să-şi poarte oala de noapte într'o mână şi cana de apă în alta; când oala se întâmpla să fie plină şi prea grea pentru o singură mână, i se punea cana de apă pe capac şi era dusă cu amândouă. Câteva closete turceşti, în linie, complet deschise, se aflau într'o cameră cu uşă de fier, din care nu lipsea blestematul „spion" prin care tu, fiinţă umană, erai cu desăvârşire descoperit ochiului de după el, un ochi a cărui prezenţă – reală sau bănuită – îţi paraliza toate sfincterele şi toate reflexele. Aici însă mai intervenea ceva: vocea gardianului. Sergenţii erau pururea grăbiţi, într'adins grăbiţi, şi nici nu apucai să te aşezi pe vine când auzeai din spatele uşii o înjurătură şi îndemnul de „a da mai repede" sau porunca „gata!". Complexele mele pudice, vechea mea inhibiţie, funcţionau acum mai neînduplecat decât oricând. Vreme de aproape o săptămână mi-am torturat intestinele, până ce n'am mai putut, am vociferat, am cerut să vină ofiţerul de serviciu, am protestat. Gardienii au devenit ceva mai îngăduitori, dar şi acomodarea mea la situaţie a trebuit să vină, încetul cu încetul. Arestatul nu era scos la acest „program" decât de două ori pe zi, dimineaţa şi seara, în aceleaşi condiţii de grabă, promiscuitate şi insatisfacţie, şi e greu ca cineva să-şi imagineze că dacă, după aproape doi ani de detenţie la Securitate, doream din toată inima să ajung la puşcăria-puşcărie, la penitenciar adică, era

şi pentru dorinţa – dureroasa dorinţă – de a avea în celulă hârdăul pe care să-l pot folosi când am nevoie.

La closet se afla şi robinetul, unde puteai să-ţi speli mâinile şi faţa în nu mai mult de două minute, şi să-ţi umpli cana cu apă.

Pereţii celulei aveau o seamă de crăpături, zgârieturi şi neregularităţi în care ochii însinguratului văd tot soiul de figuri şi istorii fantastice; şi astăzi mă obsedează corabia urmărită de rechin, dansul antediluvian şi schima unui Hercule mâncat de viermi. Dar mult mai multe închipuiri se desprindeau din mozaicul podelei, în care ochii mi-au rătăcit mii de ceasuri, ai osânditului să şadă pe marginea patului, cu faţa'n palme. Reveneam în celulă după zece ore de anchetă, obosit, dezlânat, şi deodată mă simţeam bine reîntâlnindu-mă cu regele Filip al Spaniei şi cu Coana Matilda, personaje bizare şi foarte îndepărtate, cu care întreţineam conversaţii consolatoare.

Seara am avut la vizetă instrucţiuni asupra felului cum trebuie să dorm peste noapte: învelit cu pătura numai până la subţiori, cu mâinile afară, cu faţa în sus sau spre interiorul celulei, niciodată întoarsă la perete. Dacă iarna, când era frig, mâna se vâra prin somn sub pătură sau corpul se întorcea cu spatele la centru, gardianul deschidea vizeta şi te trezea printr'un „psst!", poruncindu-ţi să revii la poziţia regulamentară; dacă somnul îţi era adânc, sergentul intra uşor în celulă şi te îndrepta de aproape. Aceasta era una din multele şi minuţioasele măsuri împotriva oricărei tentative de sinucidere. Încă de la încarcerare ţi se smulgea orice obiect de metal, plachiurile de la pantofi, nasturi, copci, precum şi cureaua, şireturile şi orice împletitură care ar fi ascuns un ştreang potenţial. Percheziţiile erau săptămânale, severe, amănunţite, terorizante. Dacă doctorul îţi prescria o pastilă, gardianul ţi-o aducea la vizetă şi trebuia s'o înghiţi

în faţa lui, adică în faţa unui ochi expert, care putea să distingă între o înghiţitură reală şi una simulată. După lungi săptămâni de interogatoriu şi tortură, doctorul Aurel Marin – o somitate europeană în otorinolaringologie – a încercat să se sinucidă aruncându-se în spaţiul gol al unei scări în spirală, pe care izbutise să-l vadă printr'o „imperfectă" aşezare a ochelarilor negri; de atunci, toate spaţiile de acest fel au fost acoperite cu grătare de sârmă. Obligaţia de a dormi cu mâinile peste pătură a fost atât de severă şi îndelungată, încât ea a devenit un reflex de care nu m'am dezbărat decât foarte târziu, la luni de zile după ce am ieşit din puşcărie.

Trecuse o săptămână de la arestare fără să mai fi fost chemat la anchetă. Zăvorul îmi trăsnea la uşă numai dimineaţa şi seara, pentru chinuitorul „program" de care am vorbit. Între timp descoperisem că mă pot plimba prin celulă şi o măsuram de-a lungul, printre paturi, pe distanţa celor trei paşi posibili. Nefiind de fapt o plimbare, ci o învârtire, ameţeam repede şi mă reaşezam pe dunga patului, în capul oaselor; sub nici o formă nu aveai voie să-ţi rezemi spatele de perete sau trupul pe un cot. De dimineaţa de la cinci până seara la zece, singurele poziţii posibile erau în picioare sau pe marginea patului; anchetatorii pretindeau, cinic, că arestatul trebuia să stea treaz şi să mediteze la „păcatele" trecutului său politic; ei aveau însă grijă să-ţi strice şi nopţile: după o zi de interogatoriu, ţi se punea o ultimă întrebare, prăpăstioasă, înfricoşătoare, la care însă trebuia să răspunzi a doua zi...

La primul interogatoriu, anchetatorul Preda, care „ştia" că fumez, m'a întrebat dacă doresc să mi se dea zilnic o „raţie" de ţigări. Cunoscând ce înseamnă această „raţie" (invitaţia de a fi „sincer" la anchetă, adică de a accepta sugestiile anchetatorului), am refuzat. Ofiţerul a zâmbit; sconta pe tăria unui asemenea viciu şi, deci, pe

nedurata rezistenţei mele. În următoarele patru zile am isprăvit cele vreo patruzeci de ţigări şi, singur în celulă, aşteptam să înceapă lupta cu o patimă de care niciodată nu fusesem în stare să mă dezbăr. Dar, spre uimirea mea, duşmanul se ascunsese prin stufărişurile unei noi conştiinţe şi refuza să mi se arate. Lipsa unei ţigări am simţit-o la început fizic, mai ales după mese, apoi psihic, în ceasuri depresive, golite de orice conţinut. Apoi am uitat că mai fumasem vreodată.

Zilele acelei prime săptămâni mi-au fost lungi, foarte lungi. Nu ştiam unde mă aflu, auzeam uneori, în după-amieze, nişte soldaţi cântând (evident, făceau exerciţii de marş), melodia lor începea să mă obsedeze. Odată mi s'a părut că aud ţipete şi nu eram în stare să deosebesc dacă erau ale unor torturaţi sau ale unor copii care se joacă într'o curte.

Încă de la început observasem că, deşi încontinuu spionat prin vizetă, nu mi se interzice să mă rog, nici când o făceam în picioare, cu faţa la perete, nici înainte de a adormi, când îmi şopteam ultimele rugăciuni cu degetele împreunate deasupra păturii. Duminica se auzea clopotul cel mare de la Patriarhie; ştiam că e ora zece fără un sfert, mă aşezam în genunchi, cu coatele pe marginea patului, şi recitam în gând toată Liturghia. În ciuda multor mărturii exagerate sau de-a dreptul mincinoase, trebuie să notez aici că, de-a lungul a şase ani şi două luni în închisorile comuniste, nu am avut probleme în obiceiul şi trebuinţa de a mă ruga, oriunde şi oricât de mult; era interzisă însă, prin regulament, rugăciunea în comun sau o rugăciune individuală cu voce tare. Am auzit uneori uşoare ironii la adresa celor ce se rugau, dar niciodată o interdicţie.

Într'o dimineaţă mi s'au pus ochelarii negri şi m'am trezit în faţa unui ofiţer blond, cu ochi

albaştri, al cărui chip nu era de natură să inspire spaimă. Avea gradul de maior. Ofiţerul acesta a „lucrat” cu mine toată vara, aproape zi de zi, până prin septembrie. Iscălea procesele-verbale cu numele de Aramă Ion şi am înţeles de la el că lucra obişnuit într’o altă secţie a Ministerului de Interne, fiind aici doar temporar, ca specialist în ale culturii, spre a mă ancheta pe mine şi „pe un prieten al dumitale”, în care l-am bănuit pe poetul şi doctorul V. Voiculescu.

Maiorul Aramă opera ceea ce numea el „ancheta preliminară”, adică istorisirea şi consemnarea amănunţită a întregii mele vieţi, din anii de seminar până la data arestării. Insul îmi scormonea memoria cu o îndemânare diabolică, ajutat de un maldăr de hârtii – declaraţii, denunţuri, note informative – pe care îl răsfoia înaintea fiecărei întrebări. Am înţeles atunci că un dosar la Securitate înseamnă o imensă magazie de informaţii, adunate organizat sau la întâmplare, din orice sector al vieţii, începând cu o activitate politică propriu-zisă şi terminând cu preferinţa pentru un anume sos sau o anume ţigară. Totul e menit să te uimească, să te epateze, să te simţi descoperit în amănuntele tale intime, să-ţi creeze şi întreţină complexe de inferioritate faţă de atotştiinţa celui ce te anchetează, să te predai, dezarmat, oricărei bănuieli. Niciodată nu-mi imaginasem cât e de greu să-ţi redescoperi viaţa, să faci din ea un film cu secvenţe precise, liniare, din care „ancheta” va face apoi „decuparea” şi „montajul” viitorului proces. Mi s’a cerut să povestesc tot ce am făcut, ce am vorbit, ce am intenţionat, an de an, lună cu lună, săptămână cu săptămână, şi uneori zi cu zi. Limbajul unui asemenea proces-verbal nu admite expresii ca „mi se pare”, „după cât mi-aduc aminte”, „se poate că”, „probabil”, „pesemne”, „dacă am auzit bine”; totul trebuie declarat la modul pozitiv, precis, concret, cu cât mai multe amănunte şi nuanţe. De

la început observasem că limbajul procesului-verbal de anchetă e vicios; anchetatorul, care îl redacta după declaraţia verbală a arestatului, avea grijă să „traducă" această declaraţie în termeni vădit incriminatorii. Dacă declarai că „m'am întâlnit" cu cutare, ceea ce însemna o întâlnire ocazională, întâmplătoare, pe stradă sau la teatru, în procesul-verbal apărea „am luat legătura" cu cutare, ceea ce, evident, însemna cu totul altceva. „Târguiala pe cuvinte" a devenit o preocupare – aş spune o luptă – a mea pe toată durata (lungă) – a anchetei, şi unii ofiţeri, exasperaţi de obiecţiile mele, mi-au aruncat în faţă că adopt „atitudini banditeşti" faţă de anchetă. Îi spusesem răspicat maiorului Aramă că nu voi iscăli nici un proces-verbal al cărui limbaj mi-ar vicia declaraţia reală şi-i cerusem să-mi citească fiecare frază înainte de a trece la următoarea; aceasta, în urma unui refuz al meu de a iscăli, ceea ce l-a obligat să rupă procesul-verbal şi să scrie un altul (aceste procese-verbale erau scrise pe o hârtie specială, liniată şi numerotată; nu se admiteau ştersături, corecturi sau adăugiri; mai târziu aveam să-mi dau seama câtă ipocrizie se cheltuia în regizarea acestor „măsuri" de aparentă acurateţă şi onestitate în nişte documente ce urmau să devină o încărcătură de minciuni şi construcţii false).

Maiorul Aramă părea docil, îmi admitea obiecţiile terminologice, biografia înainta liniar, cu multe poticniri şi popasuri. Anchetatorul lăsa deseori condeiul şi se antrena într'o discuţie pe te miri ce temă, cu totul în afara interogatoriului, o carte citită, un film uitat, o idee în devenire. Nu mi-a fost greu să constat, cu destulă uimire, că ofiţerul acela spelb, care suferea de căldurile lui iulie şi august şi-şi punea vestonul pe spătarul scaunului, era un om de cultură, şi încă vastă. Se mişca uşor în filosofie – de la presocratici până la existenţialism –, în literatură – de la Homer până la Sartre şi Eugène Ionesco –, în politică – unde eu

mă pricepeam mai puţin. Se părea a fi cunoscut limbile franceză, germană şi rusă, oricum, filologia comparată nu-i era ceva străin; se dovedea la curent, cel puţin în mare, cu ştiinţele exacte, dar el pretindea (ca mai toţi anchetatorii, de altfel) că are la bază studii de Drept şi că adevărata lui specialitate e aceea de jurist (de aici, şi pretenţia ofiţerilor anchetatori de a „transpune" declaraţiile „profane" ale arestaţilor în „limbaj juridic"!).

Cultura lui Aramă izbutise, într'adevăr, să mă tulbure şi odată, în cursul unei conversaţii „de aerisire" – cum i se spune în ancheta penală –, mi-am permis să-l întreb, cu mirare, ce caută un om ca el în... Securitate. A râs.

Mi-a dat apoi să înţeleg că adevărata lui menire era aceea de a-mi citi toate manuscrisele literare şi de a face un raport asupra conţinutului lor (prezumat, fireşte, a fi fost politic, reacţionar). Mi se mai luaseră de acasă şi alte caiete, cu ocazia unei a doua percheziţii, în lipsă, când se descoperise că, mascat de bibliotecă, aveam un dulap în perete (pe care nu-l foloseam) în care aflaseră doar... fişe de discuri muzicale. Mi se luaseră magnetofonul şi benzile.

Pe măsură ce citea, maiorul Aramă părea a descoperi în mine un scriitor valoros şi nu-şi ascundea un sentiment care s'ar fi putut numi admiraţie. Citea acasă, nu aducea niciodată manuscrisele la birou, şi aşa îmi explicam şi jumătăţile de zile în care eram lăsat în celulă; sau poate că citea în birou, singur, subliniind sau făcându-şi note. Eu îi ascultam „aprecierile" cu imense rezerve, aproape cu totală necredinţă, şi mă puneam în gardă: te gâdilă la orgoliu, băiete, ca să scoată de la tine, când le-o veni vremea, cât mai multe declaraţii „sincere". Pesemne că el ştia ce gândesc; admiraţia lui a prins a deveni brutală.

Într'o dimineaţă părea foarte obosit, se freca la ochi.

– Toată noaptea ţi-am citit *Mioriţa*, a zis el. Ascultă la mine: dacă apucai să ţi-o publici cu un an mai înainte, acum n'ai fi aici.

Peste alte câteva zile:

– Presupunând, prin absurd, că ţi s'ar da drumul acasă şi ai apuca să publici numai două-trei cărţi ca *Mioriţa*, noi nu te mai putem aresta decât în cazul extrem că ai face complot armat împotriva Guvernului. Până la această limită ai deveni intangibil. Suntem, totuşi, sensibili la actele de cultură autentică produse în timpul nostru.

Altădată, sceptic asupra şansei ca eu să nu ajung la un proces, m'a sfătuit ca imediat după rostirea sentinţei, în loc de obişnuitul apel (care nu face două parale), să înaintez o cerere de graţiere la Consiliul de Stat, arătând că sunt autorul unor opere literare în manuscris, a căror apariţie a fost împiedicată de actul arestării. Ar fi urmat ca referinţele să-i fie cerute maiorului Aramă. Nici nu mă gândeam; nici pe urmă nu m'am gândit.

Vara se potolea pe după ferestrele cu sârmă, vârful plopului tremura a început de toamnă.

– Lucrul meu cu dumneata e pe sfârşite, mi-a spus maiorul, e vremea să mă întorc la treburile mele. Nu ştiu pe mâna cui ai să încapi de acum înainte, dar te informez că pe aici te urăsc toţi şi zile bune n'o să ai. La dumneata e inutil să mă mai gândesc, dar mă gândesc la manuscrisele dumitale. Nu au în ele nimic care să te incrimineze. De obicei, asemenea materiale, care nu interesează tribunalul, se ard. Asta e soarta lor, oamenii de pe aici nu se pricep şi nu-i interesează. În curând te voi chema să le inventariezi, să faci o listă pe care o voi semna şi eu, şi să laşi o declaraţie prin care vei hotărâ singur unde să ţi se trimită: familiei sau undeva la Academie. Fii sigur că vor ajunge.

Vreo trei zile după aceea n'am părăsit celula. Când, chemat, am pătruns în camera de anchetă, am văzut pe duşumea, risipite, o mulţime de „confetti" albe, de hârtie, scăpate dintr'un

perforator. Maiorul Aramă îşi luase osteneala de a-mi inventaria el manuscrisele. Erau acolo, pe măsuţa din colţ, caietele-caiete, foile volante perforate la cotor şi adunate în tomuri cu pagini numerotate în creion albastru.

– Te-am chemat să verifici dacă-ţi lipseşte ceva şi, în cazul că nu ai obiecţii, să iscăleşti acest inventar pe care deja l-am semnat eu şi unul din colegi, precum şi o declaraţie asupra destinaţiei.

Eram emoţionat. Vedeam acolo hârtii cu care nu mă mai întâlnisem de ani şi ani, înfundate prin sertare şi cărţi, lucruri cândva finite şi multe mărunţişuri, exerciţii de ritm, strofe începute şi neisprăvite, note, gânduri, schiţe de piese... Deodată m'a fulgerat o spaimă: într'un caiet vechi, foarte vechi, din anii de seminar, dădusem peste o poezie uitată, pe tema memoriei lui Moţa şi Marin (eroi legionari ucişi în războiul civil din Spania). Am încremenit. Să-i fi scăpat maiorului? Să fi văzut-o şi într'adins să nu o fi consemnat în anchetă? Era atât de sigur că aceste manuscrise trec numai prin mâna (sau pe sub ochii) lui? Adevărul nu l-am ştiut niciodată, numai Dumnezeu îl ştie, El, care cunoaşte inimile oamenilor. Am pus caietul printre celelalte, am iscălit inventarul şi am dat o declaraţie cu dorinţa ca aceste materiale să-i fie predate cumnatei mele, Renate Anania (de ce cumnatei, voi explica mai la vale). Maiorul a înfundat totul în unul din rucsacurile mele (plecasem cu două de acasă), l-a legat bine şi l-a vârât într'un dulap. Peste şase ani, când m'am întors acasă, aveam să-mi găsesc *toate* manuscrisele, fără nici o ştirbire. Pe maiorul Aramă Ion nu l-am mai văzut de atunci. Dar dacă ar fi să-l mai întâlnesc vreodată, i-aş strânge mâna cu maximă sinceritate şi afecţiune. (Menţionez în treacăt că nu toate materialele literare trecute pe la Uranus sau Malmaison au avut norocul alor mele. Mariettei Sadova i s'a ridicat la arestare toată corespondenţa – extrem de valoroasă – a lui Ion

Marin Sadoveanu, fostul ei soţ, cu Gordon Craig; de atunci n'a mai văzut-o: fusese arsă la Securitate.).

Tehnica anchetei era aceea de a-ţi crea probleme sufleteşti, de a te ţine veşnic încordat, agitat interior; mai precis, tehnica suspansului. Interogatoriul zilei era gradat în aşa fel încât, în final, erai pus în faţa unor perspective dezastruoase, de iminentă condamnare pentru complot, spionaj, trădare de patrie... La ultima întrebare nu trebuia să răspunzi imediat; urma să te gândeşti bine, „cu seriozitate, maturitate şi simţ de răspundere, cu conştiinţa clară a vinovăţiei", şi să răspunzi a doua zi. Aceasta ar fi însemnat, după opt-zece ore de interogatoriu şi alte lungi ore de şedere în capul oaselor sau de învârtire prin celulă, o noapte de nesomn, de gânduri chinuitoare, de coşmaruri: măcinarea zilnică a sufletului, distrugerea lui, depersonalizarea. Am avut suficientă luciditate să realizez toată această tactică diabolică şi mi-am zis în minte, după ce am reintrat în celulă: Nu te mai gândeşti la anchetă! Domnul – după însuşi cuvântul Său – te va lumina ce vei răspunde mâine!

Pe de altă parte, mi-am zis: Nu ştii cât ai să stai în puşcărie, un an, doi, zece. În nici un caz, acest timp nu trebuie să-ţi fie sterp. Lucrează!

Primele mele poezii, pe la vârsta de zece ani (eram în clasa a treia primară), nu le-am scris. Păzeam vaca pe luncă, „îmi venea" o idee şi o turnam pe versuri, mintal, strofă cu strofă; odată „făcută", poezia era şi înregistrată în memorie şi numai acasă, după ce i-o spuneam mamei, o transcriam într'un caiet. Ceva mai târziu am prins a face cunoştinţă cu „primejdia facilităţii", cu exemplele de muncă ale lui Eminescu şi Caragiale, şi am început să chinuiesc hârtia. Acum, în celulă, nu aveam nici hârtie şi nici creion şi nici vreun alt mijloc de a scrie; simpla bănuială a unei unelte de acest fel sau a unui asemenea exerciţiu era socotită

drept crimă şi se pedepsea cu mare asprime. Dacă ei au o lege a secretului, îmi ziceam, o voi avea şi eu pe a mea. Astfel am revenit la primele mele unelte, cerebrale, de lucru literar, la care nu gândeam că o să mă întorc vreodată. La început a fost extrem de greu să-mi fac creierul tăbliţă şi să „scriu" pe el. Operaţia cea mai dificilă nu era „scrierea" în sine, ci „ştergerea" variantelor inutile, la care ai renunţat după ce ai formulat un vers mai bun, o strofă care ţi se pare perfectă; primele variante au tendinţa de a rămâne şi de a nu ceda locul celor următoare sau celei definitive, singura care urmează să fie înregistrată şi depozitată în memorie. Am început precaut, cu lucruri simple, versuri scurte, rime împerecheate, spre a îndrăzni apoi tot mai mult spre forme mai pretenţioase. Sentimentul izbutirii îmi lumina sufletul; munca aceasta era nu numai o sustragere de la anchetă şi o umplere a timpului gol, ci un act de creaţie în sine, care mă împlinea. Am lucrat astfel cu regularitate şi îndărătnicie, zi de zi, vreme de şase ani, oriunde m'am aflat, şi am ieşit din închisoare purtând în memorie două piese de teatru complete şi o mulţime de poezii, totalizând aproape douăsprezece mii de versuri. Din clipa în care am simţit că pot lucra, viaţa de puşcărie m'a interesat doar pe jumătate, poate nici atât; trăiam în universul meu interior, creşteam şi mă împlineam cu fiecare vers; anchetatorii şi gardienii mei mă credeau torturat de întrebări şi incertitudini, în timp ce eu trăiam bucuriile inefabile ale creaţiei.

Prin luna august am fost mutat din celulă într'o alta, mai departe, de unde se auzeau în apropiere, foarte distinct, tramvaie în urcuş şi coborâş. Tot nu puteam să-mi dau seama unde mă aflu. După vreo două săptămâni m'au mutat din nou, dar nu la subsol, unde, evident (după scări), stătusem la început, ci pe un coridor de la parter; judecând după frecvenţa fâşâitului de paşi ce-mi treceau prin faţa uşii, mi-am dat seama că celula mea era destul

de aproape de uşa ce ducea spre birourile de anchetă.

Toamna venea cu o pauză lungă în ancheta mea penală. Într'o bună zi m'am trezit în faţa unui alt ofiţer, un locotenent-major tânăr, foarte blond. Îl chema Adrian König şi era noul meu anchetator, în fapt, principalul meu anchetator. Fără multă cultură, era inteligent şi extrem de mobil în atitudini, de la zâmbetul mieros până la mânia reţinută. Mi-a oferit o ţigară şi am primit, ştiind ce înseamnă: mai întâi, atitudinea arestatului faţă de ofertă; apoi anchetatorul va observa dacă arestatului îi tremură degetele şi cât, în timp ce-şi ţine ţigara spre a fi aprinsă.

Eram calm. Cu toată preocuparea de poezie, îmi făcusem şi unele socoteli asupra anchetei şi nu găseam cam ce vină gravă mi s'ar putea construi. Nu activasem în nici o organizaţie politică, nu complotasem împotriva nimănui, nu posedasem arme. Chiar transmiterea pachetului de la Arghezi nu avusese drept scop multiplicarea şi difuzarea puţinelor broşuri legionare, ci, evident, conservarea unor acte personale ale unui medic. Adrian König însă citise dosarul anchetei preliminare şi-mi reproşa că nu am declarat mai nimic, că ce se află acolo e „apă de ploaie" şi-mi făgăduia că numai de acum înainte voi fi luat „la bani mărunţi" şi va trebui să spun tot ce ştiu, întreaga mea acţiune duşmănoasă dusă împotriva regimului.

Într'adevăr, în următoarele cinci-şase luni aveam să-mi dau seama că biografia mea, lungă, consemnată de Aramă, era numai materialul brut, cărămizile din care noul anchetator trebuia să ridice o construcţie dinainte plănuită în birourile Securităţii. Axa construcţiei era calitatea de legionar, conştiinţa legionară, scopurile legionare. Nici o lepădare, nici un argument că această conştiinţă nu mai funcţiona de aproape douăzeci de ani nu slujea la nimic. Dacă te-ai întâlnit cu, sau

ai avut prieteni legionari sau foşti legionari, ai întreţinut „legături”; pe nelegionari ai încercat să ţi-i apropii şi să-i converteşti. Totul era făcut să te incrimineze: dacă, de pildă, ai văzut un asemenea „camarad” pe un bulevard şi l-ai oprit să-l întrebi ce mai face, aceasta se chema „reluare de legături”; dacă însă ai întors capul şi te-ai făcut că nu-l vezi, aceasta era expresia unei conştiinţe culpabile, precauţia instinctivă a oricărui delincvent întru a nu fi descoperit de autoritate. Faptele tale cele mai inocente erau decupate din context şi subsumate unui schelet de oţel căruia trebuia să i se dea o formă. La un moment dat i-am spus lui König: Am impresia că dumneavoastră nu sunteţi marxişti, ci hegelieni: aţi fixat dinainte o idee şi forţaţi realitatea să i se supună.

Tânărul locotenent-major se ferea să se angajeze în discuţii care l-ar fi depăşit. În conversaţiile zise de „aerisire” se limita să vorbească de un film sau, cel mult, de o carte a lui Jack London, pe care o citise în traducere. Dar eu îl forţam uneori în subiecte mai de adâncime şi foloseam într’adins un vocabular cât mai „intelectual”, spre a-l epata. În fond, era o confruntare permanentă, în care fiecare din cele două părţi căuta să o domine pe cealaltă şi să-i creeze complexe de inferioritate; în cursul unor declaraţii, de pildă (în care amănuntele erau întotdeauna binevenite), menţionam într’adins că la vremea aceea tocmai citeam o carte de Chateaubriand, poemele lui Baudelaire sau o referinţă asupra lui Hemingway, ştiind că domnul locotenent-major va rămâne cu condeiul în aer pe numele proprii şi nu va îndrăzni să mă întrebe cum se scriu. Anchetatorul şi anchetatul sunt două cetăţi închise care se scrutează reciproc şi-şi caută fisuri: primul bănuieşte că celălalt ştie mult mai multe decât spune, al doilea caută să ghicească unde anume vor să ajungă întrebările (de obicei, puse de la distanţe mari, cu salturi surprinzătoare, ca la şah). Eu aveam de partea mea adevărul (şi un plus

de intelect), el avea de partea lui puterea (şi un plus de viclenie) .

Atitudinea mea „banditească”, de negare a interpretărilor vicioase şi de „ceartă pe cuvinte” îl supăra evident, dar evita să mă bruscheze. În camera de anchetă mi s’a spus întotdeauna „domnule Anania” şi o singură dată „tu” (de către şeful Enoiu, care intra din când în când şi întreba „cum merge”, la care anchetatorul ridica din umeri.

– Bagă de seamă, mi-a zis odată, că ne pierdem răbdarea, până acum noi ne-am purtat bine cu tine!).

Nu am fost înjurat, nici insultat, nu mi s’a ironizat poziţia bisericească. Poate că toate acestea îmi creau iluzia că domin ancheta şi că, până la urmă, capetele mele de acuzare nu vor fi nici numeroase şi nici grave.

În afară de ancheta propriu-zisă mai existau şi interogatoriile „de referinţă”, mai numeroase chiar decât oamenii pe care-i cunoşteai, căci uneori ţi se puneau în faţă fotografiile unor persoane pe care nu le văzuseşi niciodată. Aceste interogatorii erau luate fie de ofiţeri, alţii decât „al tău” (uneori veniţi din provincie) – şi am izbutit să număr peste douăzeci –, fie de anchetatorul tău principal. Într’o zi, König a început să-mi ia un asemenea interogatoriu asupra lui Radu Pătrăşcanu, pe care-l cunoşteam, într’adevăr, din anii liceului, dar pe care nu-l mai văzusem de mult. Ofiţerul mi-a citit prima frază, pe care o redactase de altfel: „Ultima dată l-am întâlnit pe legionarul Radu Pătrăşcanu în ziua de...”. Eu am cerut înlocuirea cuvântului „legionar” cu „fostul legionar”, pe motivul că acesta, deşi înscris cândva în Garda de Fier, îşi schimbase complet părerile şi renunţase la orice afiliere cu organizaţia (faptul era adevărat, îl ştiam chiar din gura lui). König nu a acceptat schimbarea, eu n’am vrut în ruptul capului să prezum că insului i se va construi o anchetă de

legionar pe baza declaraţiei mele, şi a început o lungă târguială în care König a afirmat că nu există „fost”, că...

–... pentru noi, un om care a trecut o singură zi prin Garda de Fier a fost şi a rămas legionar.

Era enervat, îşi aprinsese o ţigară, se plimba agitat între birou şi fereastră. După o tăcere tensivă, mi-am luat îndrăzneala:

– Dumneavoastră, anchetatorii, obişnuiţi să acordaţi în anchetă câte o discuţie „de aerisire”. Putem avea una?

– De acord, a răspuns ofiţerul, cu nădejdea ascunsă că voi ceda.

– Mulţumesc. Cunosc regula: numai anchetatorul pune întrebări, arestatul doar răspunde. Dar, fiindcă ne considerăm în afara anchetei, îmi permiteţi o întrebare? Una singură.

– De acord.

– Domnule locotenent-major, ce credeţi dumneavoastră despre Tito: este sau nu este comunist?

König a sesizat repede capcana. Mare vrăjmăşie exista atunci, iarăşi, între România şi Iugoslavia, Tito era denunţat drept „deviaţionist”, trădător al comunismului internaţional. Ofiţerul a prins a se bâlbâi.

– Cu Tito... vezi dumneata... e o problemă cu totul specială...

– Este sau nu este comunist? am insistat eu.

– El, desigur, pretinde că este...

– Domnule locotenent-major, dumneavoastră îmi cereţi întotdeauna răspunsuri clare la întrebări clare. Eu nu v’am întrebat ce crede Tito despre sine, ci ce credeţi dumneavoastră despre el: este sau nu este comunist?

– Nu este, a pălit el.

(Acuzaţia de „titoist” era foarte gravă la vremea aceea, mai ales pentru un ofiţer de Securitate.)

– Mulţumesc. Dumneavoastră, comuniştii, faceţi mare caz de principialitate. Prin urmare, Tito, care

şi-a revizuit poziţiile faţă de comunism, a încetat să mai fie comunist, în timp ce Radu Pătrăşcanu, care şi-a revizuit poziţiile faţă de Mişcarea Legionară, continuă să fie legionar. Mă întreb acum: unde vă este principialitatea?

König n'a mai zis o vorbă. S'a dus la buton, a apăsat, i-a făcut semn sergentului să-mi pună ochelarii negri şi să mă ducă. De atunci nu a mai fost vorba niciodată de Radu Pătrăşcanu, interogatoriul a rămas suspendat în mijlocul primei fraze.

Nu bănuiam însă că toate aceste îndrăzneli aveau să mă coste.

* * *

După mai multe încercări de o parte şi de alta, ancheta s'a concentrat asupra relaţiilor mele cu Radu Gyr şi a „ajutoarelor" pe care i le dădusem acestuia. „Ajutorul legionar" era socotit una dintre cele mai vii şi mai acoperite activităţi reacţionare. Definiţia era foarte largă; ajutorul putea fi material sau moral, bani, mâncare, găzduire, în genere orice fel de asistenţă, chiar un sfat, o îndrumare socială şi, până la urmă, simplul fapt că între doi sau mai mulţi presupuşi legionari ar fi existat o legătură cât de cât. Ancheta nu părea deloc interesată de faptul (sau explicaţia) că între mine şi Radu Gyr existase o legătură – şi o prietenie – nu de la legionar la legionar, ci de la scriitor la scriitor sau, în ultimă instanţă, de la om la om. König era informat – şi destul de bine informat! – că Gyr băuse şi mâncase în casa mea, că-i dusesem cadouri la spital, că intervenisem la Arghezi pentru reintrarea lui în literatură, că „activasem" pentru supravieţuirea şi infiltrarea lui în societatea socialistă.

În sufletul meu începeau clătinările, unele prăbuşiri. De unde ştia Securitatea atâtea amănunte? Reveneam în celulă, îmi scormoneam amintirile, le confruntam cu dosarul şi-mi descopeream prieteni în teancul de file pe care

anchetatorul le tot răsfoia şi după care conducea interogatoriul. Şi dacă aceşti prieteni au spus, pe ce cale au ajuns să spună? Ca agenţi informatori, sau fuseseră şi ei arestaţi şi siliţi să mărturisească? Gândurile acestea îmi întunecau zilele, uneori şi nopţile. Capitolul acesta, al lui Radu Gyr, a durat, cred, vreo două-trei săptămâni; nu tăgăduiam că l-am asistat pe poet în unele trebuinţe, dar nu recunoşteam nicicum că aceasta ar fi avut cumva semnificaţia unui „ajutor legionar". Dar nici nu era nevoie de recunoaşterea mea. Anchetei îi trebuiau doar fapte recunoscute; calificarea faptelor îi aparţinea Securităţii, procurorului, tribunalului.

Momentele cele mai grele într'o anchetă penală sunt acelea în care trebuie să vorbeşti nu despre tine, ci despre alţii. Din clipa în care ţi se pare că ai fost implicat într'un delict oarecare, orice menţiune de nume proprii poate însemna implicarea acelor persoane în cauza ta, arestarea, anchetarea şi condamnarea lor. Cu toată legea secretului, König nu mai făcea o taină din aceea că foarte mulţi inşi din Patriarhie fuseseră arestaţi, dar eu nu ştiam dacă trebuie să-l cred sau nu. Doar mai târziu aveam să aflu că în aceeaşi noapte de 12/13 iunie mai fuseseră ridicaţi părintele arhimandrit Sofian Boghiu, părintele protosinghel Felix Dubneac, ieroschimonahul-scriitor Daniil Sandu Tudor, profesorul Codin Mironescu; ceva mai târziu, arhimandritul Grigore Băbuş, preotul profesor Dumitru Stăniloae, profesorul Teodor M. Popescu. Toţi aceştia, mai de aproape sau mai de departe, erau legaţi de patriarh şi Patriarhie, erau oamenii Bisericii, iar numele lor apăreau destul de des în întrebările lui König sau menţiunile veninoase ale lui Enoiu. Şi iată că acum, la un moment dat, mi se punea întrebarea dacă şi cât l-a ajutat patriarhul însuşi pe Radu Gyr. Era pentru prima oară când numele lui Justinian era implicat direct în anchetă. Am tăgăduit. Negaţia într'o anchetă la Securitate e aproape o obligaţie morală

a celui întrebat, şi ea durează fie până la epuizarea rezistenţei fizice, în caz de tortură, fie în faţa unor evidenţe zdrobitoare pe care anchetatorul ţi le pune în faţă. (În cazul din urmă, unui preot i se face şi cuvenita morală: – Păi cum, părinte, aşa scrie la sfânta carte, să minţi? Şi vă supăraţi pe noi când vă spunem ipocriţi!). König m'a turtit cu o droaie de amănunte asupra timpului şi modului în care eu primisem pachete cu alimente din cămara patriarhului şi i le transmisesem lui Gyr. Fireşte, n'am mai putut tăgădui faptele, dar am dat o explicaţie: Patriarhul obişnuia ca la marile sărbători – în special la Crăciun şi la Paşti – să ofere membrilor familiei lui şi colaboratorilor mai apropiaţi pachete cu alimente şi vin. Printre aceştia mă număram uneori şi eu, dar niciodată nu eram înştiinţat din vreme şi-mi făceam, ca de obicei, propriile mele cumpărături şi pregătiri cu două-trei zile înainte. Cadourile patriarhului se distribuiau doar în ajunul sărbătorii respective, aşa încât pachetele ce-mi reveneau îmi erau un plus cu care nu aveam ce face, deoarece îmi făcusem deja cumpărăturile. Aşa m'am hotărât ca, la rândul meu, să le ofer unuia care are lipsă de asemenea bunătăţi şi i le-am dat lui Radu Gyr. Aşadar alimentele proveneau, într'adevăr, din cămara patriarhului, dar ele îmi aparţineau şi, ca atare, eu şi nu patriarhul era autorul acelor daruri. Dacă uneori i-am dat lui Gyr să înţeleagă altfel (date fiind calitatea alimentelor şi ambalajul), a fost numai spre a nu-l face să se simtă cumva umilit. König mi-a ascultat explicaţia şi a consemnat-o, apoi m'a privit cu nişte ochi care oscilau între admiraţie şi ură.

Doar la Aiud aveam să aflu, din contactele cu doctorul Sârbulescu şi alţii, că Securitatea îmi căuta un „lot" în care să mă implice şi să mă trimită la tribunal. O vreme figurasem în lista „lotului Gyr" (Sârbulescu îmi văzuse numele acolo), dar pesemne că anchetatorii s'au răzgândit;

în „lotul Gyr” eu nu puteam să fiu decât mai pe la coadă, iar ei îmi căutau un loc de frunte, pentru un proces cu răsunet.

Ancheta s’a concentrat apoi asupra grevei de la Cluj, din 1946, pe care ţinea cu orice preţ să o prezinte drept acţiune legionară condusă de un legionar. Documentele vechi de la dosar (le vedeam pe masă îngălbenite de vreme) păreau a nu ajuta prea mult. Erau acolo şi discursurile mele de la Colegiul Academic, stenografiate probabil de agenţii strecuraţi în sală; nici din ele nu transpira vreo atitudine legionară. Doar la Ploieşti, citindu-mi dosarul înainte de proces, aveam să mă lămuresc că declaraţiile lui Nicolae Petraşcu şi Nistor Chioreanu (conducătorii organizaţiilor legionare subterane ale acelor vremi) îi făcuseră Securităţii imposibilă catalogarea grevei de la Cluj sub semnul Gărzii de Fier. Au renunţat.

Intrasem adânc în toamnă, dar plopii încă nu se desfrunziseră. Mă obişnuisem cu celula, era casa mea, continuam să lucrez poezii pe construcţii ceva mai complicate.

Ancheta a luat o nouă turnură, de natură să mă năucească. Cu câţiva ani înainte fusesem, într’adevăr, într’o vizită la mânăstirea Viforâta, lângă Târgovişte, la vremea când maica Veniamina era stareţă. Sensibilă la artă – şi, poate, cu orgoliul că se cunoaşte cu un autor –, ea mă rugase să citesc *Mioriţa* într’un fel de cenaclu ad-hoc, şi am citit piesa în salonul de la stăreţie, în prezenţa câtorva călugăriţe invitate de stareţă. Printre acestea se afla şi maica Olimpiada Liţescu, fiinţă care nu mi-ar fi fost întru nimic deosebită de altele dacă n’aş fi ştiut că era nepoata părintelui Bonifaciu Liţescu, prieten al lui Firmilian, mort tragic în mânăstirea Plumbuita. Olimpiada locuia în aceeaşi casă cu o mătuşă şi – mi se pare – cu o soră (i se spunea „casa maicilor Liţescu”), şi după lectură m’a invitat la o dulceaţă şi o cafea. Aceasta fusese tot.

Acum mă pomeneam somat să fac declaraţii complete despre instigarea la activitate legionară a călugăriţelor Veniamina Răducu şi Olimpiada Liţescu şi despre organizarea, împreună cu ele, a ajutorului legionar în oraşul Târgovişte! (Prin asemenea întrebări prăpăstioase mai trecusem. König îmi ceruse să declar, de pildă, ce ştiam despre „legăturile secrete" dintre patriarhul Justinian şi George Hama Baramki, „trimisul special al regelui Hussein la Bucureşti în probleme de spionaj". Bietul Baramki era un sirian căsătorit cu o româncă, venise în Bucureşti să-şi cunoască rudele după nevastă şi-i adusese patriarhului o ramură de finic de la Ierusalim. Nu a fost nevoie să demonstrez prea mult că Baramki vorbea româneşte – învăţase de la nevastă – şi că patriarhul, conversând cu el, nu avea nevoie de interpret. Dar era evident că întrebarea, culeasă de prin dosare, era menită doar să mă sperie.) König vorbea cu maximă seriozitate despre „complotul" de la Viforâta, iar râsul meu se părea că-l înfurie. Dacă au ajuns să născocească – îmi ziceam – înseamnă că scap uşor. Eram dispus să admit că Securitatea, pornind de la nişte fapte reale, chiar inocente, le poate distorsiona în aşa fel încât să le facă incriminatorii; dar în nici un caz nu mi-aş fi putut închipui că îi e mai uşor să inventeze fapte imaginare, incriminatorii de-a gata, decât să-şi mai bată capul a le stâlci pe cele reale.

Fireşte, tăgada mea era categorică şi totală: nu discutasem niciodată politică cu cele două călugăriţe (mai mult, n'aş fi avut nici aplecarea s'o fac); în oraşul Târgovişte – prin care trecusem doar călător – nu cunoşteam pe nimeni. König venea cu tehnica amănuntului care dezarmează, îmi cita din dosar date „precise" asupra conspiraţiei şi mă făcea atent că poziţia mea de rezistenţă faţă de anchetă îi va face pe cei „mai mari" să-şi piardă răbdarea. Continuam să neg, mirându-mă în sinea mea cum de-şi permit securiştii jocuri atât de

gratuite şi naive. La urma urmelor, ar fi avut destule motive să mă înainteze la tribunal şi să obţină o condamnare.

Într'o seară, cam pe la miezul nopţii, zăvorul s'a tras uşor de tot, uşa s'a deschis, mi s'a poruncit să mă îmbrac, mi s'au pus ochelarii negri, şi doi „caralii" m'au împins într'un birou de anchetă, altul decât al lui König. Dar acesta era acolo, împreună cu alţi doi ofiţeri. Niciodată nu fusesem scos la anchetă după ora stingerii, atmosfera părea sinistră, apăsătoare. De undeva se auzeau răcnetele înfundate ale unui om torturat (poate reale, poate pe o bandă de magnetofon), vârful unui plop bătut de lumină electrică avea prin ferestre o strălucire metalică. Trei anchetatori, aşezaţi la un birou, au reînceput interogatoriul asupra „instigaţiilor" mele de la Viforâta şi au insistat să-mi recunosc faptele, de bună voie. N'am recunoscut nimic.

– Bine, a zis unul din ei.

Şi a făcut un semn. Pe uşă a intrat, ca o umbră, o siluetă neagră, de femeie, cu rochie lungă şi broboadă pe cap. Avea faţa trasă, palidă, şi ochii duşi în fundul orbitelor, parcă ar fi ieşit dintr'un mormânt. A fost poftită pe un scaun.

– O cunoşti? m'a întrebat unul.

– Maica Olimpiada Liţescu, am răspuns eu, uluit.

– Îl cunoşti? au întrebat-o pe ea.

– Părintele Vartolomeu Anania, s'a auzit o voce sfârşită, ca din fundul pământului.

Vaiete şi răcnete de om chinuit răzbeau prin pereţi. Frunzele plopului tremurau metalic.

Unul din ofiţeri a dat citire unei declaraţii a maicii Olimpiada, potrivit căreia eu le-aş fi vorbit – ei şi Veniaminei – despre Corneliu Codreanu, Garda de Fier, şi datoria noastră ca, în urma unui mesaj transmis prin radio de către Horia Sima, să colectăm ajutoare băneşti pentru susţinerea activităţilor legionare. Obiecţiei lor că o asemenea acţiune ar fi primejdioasă, eu i-aş fi opus

raţionamentul că noi, sub adăpostul Bisericii şi hainelor clericale, putem acţiona fără să fim descoperiţi, totul consumându-se sub semnul caritătii creştine.

– Îţi recunoşti declaraţia? a fost întrebată călugăriţa.

– Da, a zis ea, cu ochii la anchetatori.

– Acum îţi recunoşti activitatea duşmănoasă de la Târgovişte? am fost întrebat eu.

Nici nu puteam răspunde, într'atât eram de tulburat, de uluit. Totul îmi părea incredibil, din domeniul nebuniei. Mă crezi, iubite cititor, că m'am clătinat?

– Domnilor anchetatori, am îngăimat eu cu o voce pe care nu mi-o mai cunoşteam, vă rog să mă credeţi că nu-mi amintesc nimic, absolut nimic din ce se scrie acolo.

– A-ha, au sărit ei, sesizându-mi slăbiciunea, iată, de aceea te-am chemat aici, ca să-ţi aminteşti. Recunoşti sau nu recunoşti?

– Nu recunosc nimic, am zis eu, revenindu-mi în parte.

– Îl auzi? nu recunoaşte, i s'au adresat călugăriţei.

– Eu ştiu că părintele Anania e un om cu conştiinţă, a zis ea, şi mă mir că nu recunoaşte. Ar trebui să aibă curajul răspunderii şi să declare adevărul.

Se învârtea pământul cu mine, l-aş fi vrut deschis, să mă înghită în clipa aceea. Îmi zvâcnea creierul, ochii mi se stâlpiseră pe frunzele plopului, care se făcuseră ca sticla. Cei trei aşteptau un răspuns. Confruntarea era de partea lor, le trebuia un singur cuvânt de la mine, consemnat în proces-verbal şi iscălit.

Înfruntând riscul de a fi luat în bătaie de joc, m'am hotărât să apelez la singura mea armă posibilă, apelul la conştiinţa religioasă. Am cerut îngăduinţa de a sta faţă'n faţă cu călugăriţa şi de a-

i pune o singură întrebare. S'au consultat în şoaptă şi mi-au dat voie.

– Maică Olimpiada, am zis eu, sunt călugăr şi eşti călugăriţă, amândoi credem în Dumnezeu. Spune-mi, te rog, în numele Domnului nostru Iisus Hristos, că ceea ce ai declarat în scris şi mărturiseşti aici e adevărul adevărat.

Maica îşi ţinea capul în jos şi degetele mâinilor puternic încrucişate.

– Părinte, trebuie să recunoaştem, a zis ea cu vocea foarte scăzută, trebuie să recunoaştem...

Inima mi s'a făcut crâncenă. M'am întors spre cei trei ofiţeri şi le-am declarat, rece, că nu recunosc nimic. Mă aşteptam să fiu torturat, dar am fost dus înapoi în celula mea.

Toată noaptea n'am dormit. Aveam senzaţia că sunt victima unei halucinaţii. Apoi am început să mă îndoiesc de mine însumi, de propria mea memorie, de luciditatea propriilor mele fapte. Scormoneam cu seriozitate în amintire şi nu mă găseam nicicum acolo unde declaraţia călugăriţei pretindea că am fost; nu-mi găseam nici cuvintele, nici măcar gândurile, intenţia, nu-mi găseam nimic. Totul era o născocire a Securităţii; dar cum se făcea că maica Olimpiada se pusese de acord cu ea şi nu avea curajul unei dezminţiri? Să fi fost torturată în aşa hal? Să fi fost drogată (cum se auzea că face uneori Securitatea) până la a-şi pierde orice conştiinţă a personalităţii proprii? Să fi acceptat un târg?

Că Securitatea se concentra acum pe această „temă", nu era nici o îndoială. Că eu trebuia să fiu „iniţiatorul", „instigatorul" şi „şeful" principal al „subversiunii" de la Târgovişte, iarăşi era evident. Dar, pentru Dumnezeu, totul pornea de la nimic! Totul era o construcţie imaginară, dincolo nu doar de realitate, dar şi de putinţa unei realităţi. Despre Codreanu nu mai vorbisem cu nimeni de ani de zile; de Sima, nici atât (practic, nici nu ştiam dacă individul mai trăia sau pe unde o fi fost), nu aveam

nici măcar bănuiala că ar mai putea exista o organizaţie legionară. De unde vin toate acestea? Dintr'o amnezie a mea sau dintr'o nebunie a Securităţii?

Din noaptea aceea, în rugăciunile mele s'a cuprins ceva nou: îi ceream lui Dumnezeu, fierbinte, să mă scape de năpastă.

Anchetatorul König ducea cercetările mai departe, cu toate ramificaţiile lor, şi revenea zilnic asupra „instigaţiei de la Târgovişte", cu invitaţia expresă de a o recunoaşte, „ca să isprăvim odată". Enoiu venea ca de obicei, pentru un minut, mă privea încruntat şi-mi făgăduia că „n'o să-ţi meargă mult". König mi-a „strecurat" „informaţia" că, avându-se în vedere atitudinea mea complet negativă faţă de anchetă, se discutase „sus" posibilitatea unor măsuri mai aspre; Securitatea era perfect informată asupra „activităţii" mele de la Viforâta, călugăriţa Veniamina Răducu fusese arestată şi făcuse declaraţii complete. Am cerut o confruntare cu ea. Ofiţerul a ridicat din umeri. Nu se poate, îmi ziceam, pe Veniamina o cunosc de ani de zile, ea nu poate minţi, în nici un caz nu poate minţi.

Zilele mele erau negre, închisoarea devenise odioasă. Cred că şi eu aveam o înfăţişare sălbatică. Sub pretext că are ordin să nu se „atingă" de preoţi, comandantul arestului îmi refuzase de mai multe ori cererea ca plutonierul-frizer să vină şi în celula mea, cu o foarfecă, să-mi ajusteze părul şi barba. Aceasta îmi crescuse enorm, stufoasă, nepieptănată. La baie eram scos o dată pe săptămână, sub un duş; zece minute erau admise pentru duş, spălatul corpului şi al rufelor, întorsul la celulă. Spălatul era foarte anevoios, din cauza săpunului, care era foarte tare şi cu suprafaţa foarte mică (cam jumătatea unei cutii de chibrituri). Pe de altă parte, duşului i se deşurubase pâlnia (care ar fi putut constitui elementul practic al unei eventuale spânzurători), aşa încât apa cădea într'o

coloană grea şi îngustă, reducându-şi eficienţa la jumătate, la un sfert. Ca să câştig timp, îmi muiam rufele în celulă, cu apa din cana de băut, şi le săpuneam încet, după care le aşezam grămadă pe capacul oalei de noapte, şi aşa le duceam la baie. Rufele mele erau, săptămânal, foarte murdare. Toată viaţa am suferit de guturaiuri alergice, iar acestea mi-au fost o mare calamitate în închisoare, unde pentru o asemenea boală nu se dădeau medicamente. Strănutam câte două-trei ceasuri, cele trei batiste reglementare se dovedeau o nimica toată pentru imensele cantitităţi de lichid vâscos ce-mi curgeau din nas, şi atunci îmbălam tot ce aveam – prosop, cămaşă, izmene, chiar şi ciorapii. Toată această mizerie nu se putea scoate în cele câteva minute de „baie", cu atât mai puţin se putea îngriji o barbă imensă. Şi nici aceasta nu era cea mai mare suferinţă: mustăţile îmi crescuseră cu doi-trei centimetri peste buza de jos şi-mi astupaseră gura; ca să pot mânca, îmi ţineam mustăţile ridicate cu mâna stângă, în timp ce cu dreapta foloseam lingura, gamela stând cumpănită pe genunchi. Nu mi se dădea foarfecă pentru tăiatul unghiilor; acestea deveniseră nişte gheare enorme, cu încărcături negre la subsuori. Pe toate acestea le vedea Dumnezeu şi sergentul de serviciu, care mă cerceta prin spion din cinci în cinci minute.

După multe luni de absolută singurătate, mi s'a adus în celulă un tovarăş de suferinţă. Era un bărbat pe la vreo treizeci de ani şi purta uniformă de miliţian. Era miliţian, într'adevăr (cel puţin după spusele lui), şi fusese arestat pentru bănuiala de a fi avut legături cu reacţiunea. Nu mai ştiu cum îl chema, şi poate că l-aş fi uitat de tot dacă în timp ce şedeam cu el împreună nu mi s'ar fi întâmplat ceva cu totul deosebit.

Chemat într'o seară (iar seara!) la anchetă, m'am trezit în faţa unui domn în civil, la vreo cincizeci de ani, foarte bine îmbrăcat, cu croiala

hainelor perfectă şi cravata impecabilă. Şedea la birou. Notasem că nu sergentul mă introdusese, ca de obicei, ci însuşi Enoiu, şeful anchetei, care, după ce mi-a luat ochelarii, a bătut călcâiele, a salutat şi a ieşit. Mi-am dat seama că – dacă nu era o farsă, la care te poţi aştepta oricând la Securitate – insul trebuie să fi fost un personaj foarte important, mult mai mare decât Enoiu, poate directorul Securităţii însuşi. Câteva întrebări generale, preliminarii, de rutină, apoi domnul mi-a spus cam aşa:

– Am citit dosarul dumitale, am văzut declaraţiile de până acum. Nu e mare lucru. Dumneata ai mult mai multe de spus. În fond, nu ce-ai vorbit sau făcut dumneata cu Radu Gyr ne interesează, nici cu alţii din categoria lui. Astea-s fleacuri. Prezenţa şi activitatea dumitale la Patriarhie, asta ne interesează, despre asta trebuie să vorbeşti. Dumneata ai făcut din Patriarhie o oficină reacţionară, legionară, dumneata ai umplut Patriarhia cu legionari.

– Reiese din dosar că eu, într'adevăr, l-am angajat pe călugărul Langa, pe când eram intendent.

– Langa era portar; crezi că portarii ne interesează?

– Şi, mai târziu, pe Grigore Băbuş, la bibliotecă.

– Nici bibliotecarii nu ne privesc. Mai sus!

Cred că eram uşor amuzat şi am îndrăznit:

– Unde mai sus, domnule... anchetator? Îmi place să cred că nici pe episcopul Valerian Zaharia şi nici pe mitropolitul Firmilian nu eu i-am adus în Sinod.

Sensibil la impertinenţă (cel puţin Zaharia fusese făcut episcop sub presiunea Ministerului de Interne), insul s'a uitat pieziş la mine, s'a stăpânit şi a continuat, alegând-şi însă mai mult cuvintele:

– Uite ce, oameni pe care noi am scontat la început ca fiind ai noştri s'au tot îndepărtat de noi pe parcurs, şi atât de mult încât acum seamănă a ne

fi mai mult duşmani decât prieteni. Şi aceasta prin influenţa dumitale, exercitată subtil şi abil, zi de zi. Aceasta e vina dumitale reală şi pentru asta eşti aici. Să lăsăm fleacurile. Gândeşte-te bine şi hotărăşte-te să vorbeşti. Noi am avut destulă răbdare cu dumneata. Dar s'ar putea s'o pierdem.

Domnul a apăsat pe buton, a apărut Enoiu şi a înlemnit în poziţie de drepţi, în timp ce importantul personaj s'a ridicat şi a ieşit. Şeful anchetei l-a urmat respectuos, la mine a venit un plutonier şi m'a dus la celulă.

Cu unele precauţii pentru eventualitatea că celălalt sau unul din ceilalţi ar putea fi „turnător", deţinuţii îşi povestesc, de obicei, unii altora cele întâmplate la anchetă, ce întrebări li s'au pus, cum s'a purtat ofiţerul. I-am povestit şi eu miliţianului şi mă tot întrebam cine o fi fost domnul cel important. Tovarăşul m'a pus să-l descriu în amănunt şi s'a jurat că acela nu fusese altcineva decât Alexandru Drăghici, puternicul şi temutul Drăghici, ministrul de Interne! Când vreunul din „ştabi" – îmi explica el – avea poftă să-şi petreacă două-trei ceasuri într'un restaurant, iar Securitatea, deseori luată prin surprindere, nu dispunea de forţe suficiente de pază, apela la concursul miliţienilor de prin posturile învecinate; în astfel de împrejurări îl păzise şi acesta pe Drăghici de câteva ori, şi-l ştia bine. Nu era nici o îndoială, stătusem la anchetă în faţa ministrului.

Că acela o fi fost Drăghici sau nu, nici astăzi nu ştiu. Atunci însă m'am lămurit pe deplin că adevăratul obiectiv al tuturor acestor anchete nu eram nici eu, nici Grigore, nici Veniamina, nici Stăniloae, nici alţii, ci patriarhul însuşi. Securitatea – adică Ministerul de Interne – trebuia să dovedească „sus", la Comitetul Central al Partidului, că patriarhul se înconjurase de nişte colaboratori pe care Justiţia i-a dovedit drept reacţionari notorii şi i-a trimis la închisoare cu condamnări grele[8]. Vina patriarhului era nu numai

aceea de a-şi fi ales şi apropiat astfel de „oameni de încredere”, ci şi de a se fi lăsat influenţat de ei până într’atât încât fusese în stare să adopte atitudini ostile regimului.

Miliţianul nu a stat mult cu mine în celulă. Mutat altundeva, în locul lui a fost adus un inginer, pe nume Călin, om liniştit, care nu mai fusese în puşcărie, dar care avea un defect sinistru: sforăia noaptea îngrozitor. Apoi a venit un bărbat pe la vreo cincizeci de ani, Dobrescu, de meserie mecanic textilist. Era însurat din nou cu o nevastă tânără pe care – după spusele lui – o bătea cumplit. Intrat în anchetă, se întorcea tremurând: i se făgăduia că va fi bătut dacă nu va declara „adevărul” („adevărul” era întotdeauna şi fără greş în dosarele Securităţii). După câteva săptămâni a plecat Călin şi am rămas cu mecanicul. Făceam eforturi uriaşe să mă sustrag sufleteşte de la obsesia noii faze a anchetei şi să-mi continui lucrul literar. Şederea la marginea patului, în capul oaselor, îmi devenise un chin din ce în ce mai greu de suportat, şi numai ce îndrăzneam să mă rezem puţin în coate, prin vizetă îmi venea porunca de a sta corect.

Când să fi fost? prin octombrie? prin noiembrie? Pierdusem noţiunea timpului şi nici acum n’o pot restaura. În după-amiaza aceea avusesem anchetă lungă, până către ora stingerii, şi refuzam cu îndărătnicie să-mi recunosc „instigaţia” de la Târgovişte-Viforâta. Enoiu venise de câteva ori în camera de anchetă şi şuşotise ceva cu König. Într’un târziu a intrat acolo un sergent, mi-a pus, ca de obicei, ochelarii negri, dar am băgat repede de seamă că în loc să mă duc la celulă (ştiam drumul atât de bine, numărul exact de paşi în fiecare direcţie) mă purta pe nişte coridoare necunoscute, apoi am coborât pe o scară.

Când mi s’au luat ochelarii, mi-am dat seama că mă aflu în camera de tortură. Încă de pe scară auzisem un vâjâit sinistru; era injectorul de păcură

al sistemului calorific; acum aveam nu numai în urechi acel vâjâit, care crescuse enorm, ci şi în faţa ochilor flăcările ce ţâşneau din injector, ca într'o gură de iad, năpustindu-se spre cazan. Camera de tortură se afla deci la subsol, în centrala termică a clădirii.

Mi s'a poruncit să stau jos, pe podeaua de ciment. Erau acolo Enoiu, König, un ofiţer bălan, cu pistrui, despre care auzisem că e „şeful bătăilor", şi un alt ofiţer în care am bănuit – iarăşi de prin auzite – un medic. Aceştia şedeau în dreapta mea. Din stânga am auzit o voce puternică, rânjind a batjocură:

– Ă-hăă, ăsta e cu barbă!

Era o namilă de om, de peste doi metri. Doar în pantaloni şi maiou, îşi arăta pulpele braţelor, groase, cu muşchi puternici, şi trăsnea demonstrativ o vergea pe nu ştiu ce, masă sau altceva. Cu el mai erau doi, nu tot atât de voinici. Acesta trebuie să fie faimosul Brânzaru, mi-am zis, bătăuşul profesionist al Securităţii, care chinuise gereraţii de osândiţi. Am început să mă rog în gând şi i-am cerut lui Dumnezeu ca tot ce se va întâmpla să fie întru răscumpărarea, cât de cât, a păcatelor mele celor multe.

Mi s'a ordonat să-mi las în jos pantalonii şi izmenele şi să-mi scot pantofii. Cu o funie mi s'au legat picioarele unul de altul, pe la glezne, cu alta mi s'au legat mâinile în faţă, apoi mi s'au petrecut genunchii printre ele, iar pe sub ei mi s'a vârât o rangă de fier. Doi inşi au ridicat ranga de capete şi m'au purtat mai întâi spre gura cuptorului (am simşit o arşiţă grozavă, a flăcărilor ce suflau nebuneşte), apoi între două capre de lemn pe care se rezemau capetele răngii. Trupul mi se răsucise cu capul în jos, începeam să simt sângele în tâmple.

Apropiindu-se, Enoiu mi-a pus o întrebare, ce ştiu eu despre banii pe care patriarhul îi are în băncile din străinătate. Nu ştiam nimic, atunci

auzeam întâi de aşa ceva. La un semn, Brânzaru m'a trăsnit cu vâna de bou peste tălpi. Mi s'a cutremurat tot trupul de durere.

– Spune! a zis Enoiu.

– Nu ştiu, domnule, nimic! am răspuns.

Au început loviturile, una după alta, date mai întâi de Brânzaru, din dreapta, apoi de celălalt, din stânga. Cel de al treilea ţinea de capătul funiei în aşa fel încât, cumpănit pe rangă, trupul să-mi stea cu capul cât mai jos şi tălpile în bătaia vergelelor. Îmi propusesem să fac toate eforturile posibile să nu plâng, să nu mă vaiet, să nu ţip, să nu urlu. Gemeam numai şi şopteam: Pentru păcatele mele! pentru păcatele mele!... Câte lovituri să fi fost? Am leşinat.

M'au trezit turnându-mi peste cap o găleată cu apă rece. Trupul îmi tremura tot. Enoiu s'a apropiat iarăşi şi m'a întrebat despre ce ştiu eu în legătură cu afacerile băneşti ale patriarhului pe şantierele de lucru ale Patriarhiei, tranzacţiile lui cu inginerii şi antreprenorii... Nu ştiam nimic, nici nu-l bănuisem pe patriarh. Brânzaru a prins a mă lovi cu altă vergea, peste dosul descoperit, şi probabil că m'a bătut până ce a ostenit, că de la un moment dat loviturile îmi veneau de la celălalt. Am leşinat iarăşi şi din nou m'au trezit cu apă.

– Te-ai hotărât să spui? a strigat Enoiu.

Brânzaru a revenit cu loviturile la tălpi, un timp, apoi tovarăşul lui mi-a aruncat o pânză udă peste fund şi m'a bătut de-mi plesnea pielea, pe urmă n'am mai simţit usturimea, dar mă dureau grozav încheieturile mâinilor, strânse de funie, unghiile fiecărei mâini se înfipseseră în cealaltă. Li s'a poruncit călăilor să schimbe vergelele; Brânzaru mă lovea puternic peste tălpi. La un moment dat am auzit vocea lui Enoiu:

– Daţi-i la două ciocane!...

O ploaie de lovituri, din amândouă părţile, ritmic, ca pe nicovala potcovăriei, s'a năpustit pe tălpile mele. Atunci am început să urlu, şi-mi era

ruşine de mine, şi nu voiam să urlu, şi urlam îngrozitor – îmi dădeam bine seama – şi muşcam aerul şi simţeam nevoia să-mi înfig dinţii în ceva şi am nimerit, zvârcolindu-mă, piciorul celui ce ţinea de capătul funiei şi l-am muşcat de pantalon şi i-am auzit înjurătura, apoi am leşinat din nou.

– Spui? a zis Enoiu.

Şi nu aveam ce spune.

Atunci mi-au pus pantofii în picioarele deja tumefiate, au luat răngi grele de fier şi m'au lovit cu ele peste tălpile pantofilor, şi durerea de acum era mult mai cumplită decât cele de dinainte: când îmi izbeau călcâiele simţeam lovitura în cap, scursă prin şira spinării, şi ostenisem urlând şi-mi ziceam că mor.

M'au lăsat. Din ce a urmat nu-mi mai aduc aminte decât că doi „caralii" mă duceau, orb, de subsuori pe scară şi eu încercam să merg şi pantofii nu-mi mai şedeau în picioare şi i-am pierdut pe trepte. M'au purtat pe sus, m'au zvârlit grămadă în mijlocul celulei şi au închis uşa binişor. Lângă mine lăsaseră şi pantofii, ale căror feţe erau sfâşiate de presiunea răngilor[9]. Dobrescu era culcat, s'a uitat la mine cu ochi îngroziţi, apoi şi i-a acoperit cu pătura. M'am ridicat în mâini, m'am întins pe pat, am închis ochii şi am început să mă rog pentru cei ce mă torturaseră şi mă întrebam dacă mă rog cu sinceritate sau numai spre a-mi amăgi o conştiinţă ce-mi poruncea să fac aşa şi am fost fericit să văd în adâncul meu că-i iertasem pe călăi şi mă rugam sincer. Am adormit gândindu-mă că Brânzaru va fi ajuns acasă, bucuros de ispravă, îşi mângâia nevasta sau poate îşi săruta pe frunte băieţelul sau fetiţa, prin somn...

A doua zi îmi erau picioarele ca butucii. O săptămână am umblat numai pe genunchi şi coate, prin celulă, la closet, spre camera de anchetă, ca un animal zdrobit. Gardienii nu mă bruscau, mă lăsau să merg cum pot, nu-mi dădeau obişnuitele lor semne de nerăbdare. Mă dureau picioarele

îngrozitor, umflate de la genunchi în jos, tălpile-mi erau numai o rană, aş fi dormit noaptea pe burtă şi nu aveam voie. Şi mi s'a mai întâmplat ceva. În timpul chinurilor îmi muşcasem peretele dinlăuntru al gurii şi aveam acum o infecţie care se înrăutăţea şi-mi dădea febră. Am cerut doctor, a venit, m'a ascultat şi nu mi-a trimis nimic. Falca mi se umfla şi nu mai eram în stare să mănânc decât supă, furată din lingură pe la colţul celălalt al gurii. Când Dobrescu mi-a spus că umflătura se albise la vârf cât un ban, am apucat-o între măsele, am strâns o dată puternic şi am scuipat puroiul şi sângele în oala de noapte. Apoi s'a vindecat.

În biroul lui König am intrat dus de subsuori de doi gardieni care m'au aşezat pe scaun; aş fi sărit pe tălpi şi tălpile îmi zvâcneau când atingeau pământul. La tortură mi se puseseră întrebări numai despre patriarh. Acum, nici o vorbă despre el; în schimb, mi s'a pus în faţă o declaraţie prin care recunoşteam „activitatea mea legionară" de la Viforâta. Te rog să mă crezi, cititorule: nu numai că am iscălit-o, dar am fost bucuros s'o semnez şi, după ce am făcut-o, am respirat uşurat. Ştiam că asta voiseră de la mine şi că-mi iscălisem sentinţa de condamnare. M'au dus la celulă şi nu m'au mai chemat vreme îndelungată.

Dar tot atunci, sub presiunea interogatoriului şi a durerilor fizice, am avut slăbiciunea să declar că ascunsesem banda magnetică cu poezii de Radu Gyr în biblioteca Palatului Patriarhal, şi în care loc anume. S'au dus acolo şi au găsit-o. Aveam enorme remuşcări, dar mă consolam la gândul că ea – întrucât nu conţinea literatură cu caracter politic – va fi o mărturie în apărare, şi a lui, şi a mea.

Dobrescu a isprăvit ancheta relativ repede. A iscălit de bună voie tot ce-a vrut ofiţerul şi a fost scos din celulă. În locul lui a venit un bătrânel (nu mai ştiu cum îl chema), fost funcţionar la Administraţia Financiară. Se născuse pe Calea

Griviţei, trăise toată viaţa pe aceeaşi stradă şi era o istorie vie şi interesantă a acelei părţi de Bucureşti. Povestea frumos şi îndelung, se scărpina cu arătătorul printre degetele picioarelor şi încerca apoi un dinte care se clătina. Nu făcuse nici un fel de politică, dar ancheta ţinea acum morţiş să-l afilieze Mişcării Legionare; presat şi intimidat de ameninţări, şi cu imaginea mea în tremurul sufletului (mă vindecasem, încet, sub ochii lui), bietul bătrânel a isprăvit prin a „recunoaşte" că fusese... legionar!

La un moment dat a venit peste noi un inginer tânăr, Marian Bărbulescu, transferat dintr'o altă celulă. Era la începutul anchetei, părea optimist; plin de vitalitate, fredona din grosul buzelor primele măsuri din Simfonia Clasică a lui Prokofiev. Ancheta i s'a înăsprit apoi. Mai fusese închis, cu unele implicaţii legionare. Eliberat, se însurase cu o grecoaică frumoasă, făgăduindu-i că se va ţine numai de casă şi de serviciu şi că nu se va mai încurca în nici un fel de activitate politică. Se ţinuse de cuvânt, dar aceasta nu-i folosea acum. I se punea în sarcină reluarea „activităţii legionare", pe baze noi, nu prin organizaţie, ci „de la om la om", şi i se cerea să „recunoască" în schimbul unei pedepse mai mici; dacă nu, i se va da maximum. Îndrăgostit de soţie, bietul om se zbătea în dilemă.

– Nevastă-mea, zicea el, o să fie de faţă la proces; dacă va auzi din gura mea că am reluat activitatea politică, mă va taxa drept om fără caracter – care nu şi-a ţinut jurământul şi a minţit-o tot timpul – şi va divorţa; dacă neg, îmi salvez caracterul, dar voi primi 25 de ani, şi biata femeie se va deznădăjdui şi tot va divorţa...

Bătrânelul a plecat pe drumul procesului, eu am rămas mai multe luni cu Marian şi în acest timp ne-am împrietenit. Îi făceam cunoscute poeziile mele cele noi (îmi aduc aminte cu ce emoţie i-am recitat, pentru prima oară, „Crinul"), el îmi ţinea

lungi prelegeri de filosofie a Matematicilor. De la el (ca şi de la bătrânel) am aflat despre zvonul răspândit în toată ţara cum că, în urma arestării noastre (adică a mea, a lui Sofian, Felix, Grigore Băbuş, Stăniloae, Daniil Sandu Tudor, doctorul Grigore Popescu, Simion Alexandrescu etc.), patriarhul fusese „debarcat", trimis cu domiciliu obligatoriu la o mânăstire şi înlocuit cu mitropolitul Iustin. Dar acesta – deşi puternic – era numai un zvon; nimeni nu avea nici o confirmare.

În dimineaţa zilei de 7 ianuarie (1959) i-am spus lui Marian:

– Azi la prânz am să-ţi spun cu siguranţă dacă Justinian mai este sau nu patriarh.

Mi-am recitat Liturghia, în genunchi, ca de obicei. Când ni s'au adus castroanele cu mâncare, i-am spus lui Marian că patriarhul este încă patriarh. La 7 ianuarie el îşi serbează, fără abatere, ziua fostului său nume, Ion, slujind Liturghie. Cunoşteam regula: dacă patriarhul doar asista la slujbă, fără să oficieze, clopotul cel mare se trăgea la zece fără un sfert, când acesta intra în biserică, nu şi la ieşire; dacă însă slujea, clopotul se trăgea şi la intrarea, şi la ieşirea din slujbă, în timpul procesiunilor de ducere şi întoarcere, în odăjdii. Or, acum eu auzisem clopotul în amândouă momentele. Dacă ar fi fost patriarh Iustin, el nu ar fi slujit Liturghie în ziua de Sfântul Ion. Aşadar, cu toată „încercuirea" pe care i-o făcuse Securitatea – şi eu eram pe deplin convins despre aceasta –, patriarhul supravieţuia. Un sentiment de uşurare mi-a cuprins inima.

Aveam însă grele presentimente cu privire la fratele meu. Când fusese să declar cui anume să-i fie predate manuscrisele mele, inima mi-a şovăit pe vârful condeiului şi am scris numele cumnatei mele. Acum se împrimăvăra. König îmi dăduse să înţeleg că procesul mi se apropie şi am cerut să mi se aducă de acasă – prin fratele meu – perie şi pastă de dinţi, săpun, ciorapi, batiste şi o pereche

de bocanci (pantofii mi se ţineau doar în vârfuri, ca papucii). Când mi s'au adus cele cerute, am ştiut că Mitică nu era acasă; bocancii, cu trei numere mai mari decât măsura piciorului meu (45 în loc de 42), îmi fuseseră, desigur, cumpăraţi de cumnată-mea, care – intrată de curând în familia noastră – nu avea nici o idee despre mărimea încălţămintei ce mi-ar fi trebuit; ştiindu-mă cam de aceeaşi înălţime cu bărbatu-său, gândise că ne potrivim şi la mărimea piciorului şi-mi luase bocanci cu numărul lui. Am fost trist de tot în ziua aceea şi mă gândeam nu numai la el, ci şi la biata maică-mea, femeie bătrână şi bolnavă, cu amândoi feciorii în puşcărie...

* * *

König îmi scăpase o vorbă în sensul că ancheta mea se va isprăvi în altă parte. Nu pricepusem ce voia să spună.

Pe la sfârşitul lui martie – poate începutul lui aprilie – am fost scos cu tot bagajul şi m'a luat în primire un necunoscut în uniformă. Pe sub ochelarii negri am simţit că sunt vârât într'un Jeep. Dinţii unei cătuşe americane mi-au strâns o mână, inelul celălalt era petrecut pe după bara de fier din fundul maşinii.

Şi Jeepul a prins a goni, pe străzi tăcute şi pe altele zgomotoase, pe şine de tramvai, pe caldarâmuri aspre şi netede, apoi afară din oraş, pe o şosea întinsă. Nu era chip să mă orientez, nu-mi dădeam seama încotro sunt purtat. Dacă ţinta nu era Jilava (şi nu părea să fie), care alta?

După mai bine de o oră am fost coborât undeva; o poartă grea, o curte, o uşă, alte uşi, trepte la subsol; m'am pomenit într'o cameră cu gratii la tavan, în faţa unui plutonier gras, care tot învârtea în mână o baionetă goală. Mi-a poruncit să mă dezbrac la piele şi să mă întorc cu faţa la perete. Nu ştiam ce face în spatele meu, părea a-mi controla hainele şi bagajul. Îmi era frig, tremuram

şi încercam să alung gândul că m'ar putea străpunge cu baioneta prin spate. Apoi mi-am pus hainele.

– Ştii unde te găseşti? a zis plutonierul.

– Nu ştiu.

– Dar cu baioneta asta ştii ce fac?

– Nu ştiu.

– Dacă aveai potcoave la bocanci, le scoteam, a rânjit el.

Nu părea un om rău.

Mi-a pus ochelarii negri, m'a purtat pe un coridor lung, pe care bolboroseau rezervoare de closet, a descuiat o uşă. Când aceasta s'a trântit în urmă-mi, am văzut mai multe spinări aliniate în fundul celulei. Oamenii s'au întors şi le-am zărit feţele sălbatice, nerase, plutind pe zdrenţe. Spectacolul m'a înfiorat. Erau şase – eu deveneam al şaptelea – grămădiţi într'o celulă cu numai două paturi, de beton. Ne-am întins mâinile, ne-am spus numele.

Eram în arestul Securităţii din Ploieşti. Aşadar acolo, la Ploieşti, urma să fiu judecat, oraş în jurisdicţia căruia se aflau Târgovişteа şi Viforâta...

Securitatea din Ploieşti îşi avea local propriu, anume construit, cu arestul la demisol. Celula avea două paturi şi două măsuţe de beton masiv. Mult mai important însă (şi, pentru mine, o imensă fericire) era closetul; deşi fără uşă şi cu deschiderea spre vizetă, el era totuşi o instalaţie permanentă şi la îndemână oricând. Scaun turcesc, cu maneta de apă la podea (o sârmă prin perete acţiona rezervorul suspendat afară, pe coridor), el servea şi la spălatul rufelor, înfundat cu un dop de cauciuc. Cabina closetului avea şi un duş în tavan, cu apă caldă o dată pe săptămână.

Dintre camarazii de celulă mi-l amintesc bine pe Constantinescu, fost căpitan în trupele de Securitate, arestat şi condamnat pentru aceea că în timpul răscoalelor din Ungaria se sfătuise cu alţi trei-patru ofiţeri ca, în cazul că mişcările se vor

întinde şi în România, să nu tragă în răsculaţi; unul dintre ei îi „turnase” şi fuseseră imediat arestaţi. Mi-l amintesc pe Jugănaru, timorat de anchetă, promiţându-şi ca, de va mai fi vreodată liber, să umble cu otravă asupră-i, spre a se sinucide în cazul unei noi arestări. Mi-l amintesc pe un miner din Prahova, arestat de curând, care suferea grozav din pricina lipsei de femeie. Mi-l amintesc pe domnul Tănăsescu, ţărănist de pe la Târgovişte, care se tâmpise într’o anchetă lungă şi vorbea singur prin cameră, gesticulându-şi eventualele răspunsuri. Mi-l amintesc pe un Popescu, avocat, care a adus vestea sigură a arestării lui Radu Gyr. A mai trecut pe acolo un ţăran de la munte, apoi a venit doctorul Nicolae Roşu, fost cronicar literar la *Gândirea* lui Nichifor Crainic. Roşu era un intelectual de rasă şi întreţinea discuţii interesante atunci când nu venea tremurând de la anchetă, ameninţat că va fi dus la beci şi bătut pe rangă. Securitatea din Ploieşti, condusă pe atunci de colonelul Mauriţiu Ştrul, era vestită în toată ţara prin bătăile crunte aplicate deţinuţilor. Aproape zilnic auzeam urletele celor chinuiţi şi se încrâncena carnea pe noi. Se făcea atunci tăcere în celulă, şedeam cu degetele încleştate unele în altele, câţiva se rugau. Sâmbăta după-amiază, pe la ora 4, ne apuca o veselie subită şi necontrolată, făceam glume proaste şi improvizam epigrame; ştiam că până luni dimineaţa nu mai e anchetă şi nici bătaie. Regula însă nu era absolută. La marile sărbători comuniste – 23 August, 7 Noiembrie, 30 Decembrie – ofiţerii erau consemnaţi să-şi petreacă timpul la sediul Securităţii. Atunci, seara, se deschidea uşa la celula din capătul coridorului, deţinuţii se întorceau, la comandă, cu faţa spre uşa deschisă, cineva îi măsura cu ochii şi arăta cu degetul pe unul:

– Tu!

Nefericitul era scos din celulă şi adus peste un sfert de oră cu carnea şi oasele zobite. Apoi se

deschidea uşa celulei următoare şi se petrecea acelaşi ritual. Scrâşnetul zăvoarelor şi gemetele celor aduşi de subsuori creştea sinistru. Cei din celulele încă nedeschise încremeneau de groază şi se repezeau la closet, ceea ce făcea ca toate rezervoarele de pe coridor să bolborosească a batjocură pentru bieţii oameni care-şi picurau emoţiile pe meatul urinar. Nimeni nu ştia pe cine va cădea sorţul, căci nu exista – cel puţin în aparenţă – nici un criteriu. Un „Tu!" punctat cu degetul de un ofiţer cu chipiu albastru era suficient ca osânditul să fie dus în camera de tortură, pus pe rangă, bătut şi adus înapoi. Era modalitatea securiştilor lui Ştrul de a celebra o sărbătoare „naţională".

La Ploieşti nu am avut o anchetă propriu-zisă. Un locotenent tânăr m'a chemat de câteva ori şi mi-a pus o seamă de întrebări deja consumate în voluminosul dosar pe care părea să-l completeze.

În sfârşit, mi s'a spus că procesul mi se apropie. Pe măsuţa din colţul camerei de anchetă mi s'a pus în faţă dosarul, pe care aveam voie să-l studiez. Conţinea nu mai puţin de 1.250 de pagini, pe care le-am citit în două zile întregi (şi cred că n'am citit chiar totul). Investigaţiile fuseseră exhaustive, sute de oameni interogaţi şi puşi să iscălească declaraţii, găseam în ele nume scumpe şi nu aveam puterea să mă tulbur; descumpănirea interioară avea să mi se arate cu întârziere. M'am oprit cu precădere asupra capitolului ce părea a face obiectul principal al acuzării. Prima declaraţie a maicii Veniamina era clară: cu părintele Anania nu avusese niciodată conversaţii politice, şi numai din şoaptele altora aflase că ar fi fost cândva legionar. A doua declaraţie suna la fel. În a treia, maica îşi făcuse un „sever examen de conştiinţă" şi se hotărâse să spună „adevărul", confirmând cele declarate anterior de maica Olimpiada Liţescu.

I-am mulţumit ofiţerului şi am revenit în celulă, cu multe zile de aşteptare. Puşcăriaşii mai vechi

ştiau că, odată condamnat şi intrat în regimul de penitenciar, nu mai am nici un drept să primesc ceva din afară şi m'au sfătuit să-i cer comandantului arestului să mi se dea o carte poştală prin care să solicit a mi se trimite câte ceva din partea familiei. Cum cartea poştală nu mai venea, m'am cerut „la anchetă", adică să-i raportez anchetatorului cazul.

Locotenentul scria ceva la biroul lui şi mi-a făcut semn să stau. A continuat să scrie, un timp, mi-a ascultat raportul, mi-a făgăduit că va da ordin în consecinţă.

– Pentru că tot ai venit pe la mine, mi-a zis el la un moment dat, îţi dau să citeşti ceva.

Şi mi-a pus în faţă două dosare, apoi şi-a continuat lucrul la birou, ignorându-mă.

Dosarele nu erau voluminoase, le-am parcurs repede şi am împietrit. O priveau pe maica Veniamina.

Înainte de a fi devenit stareţă la Ţigăneşti, Veniamina avusese o dublă funcţie la mânăstirea Viforâta: aceea de stareţă şi aceea de preşedintă a cooperativei meşteşugăreşti. Securitatea ordonase acum o anchetă economică pentru toată acea perioadă, în ambele sectoare. „Experţii contabili", după ce calculaseră o mulţime de materiale intrate şi ieşite (prune, ţuică, struguri, vin, găini, gâşte, raţe, porci, vaci de lapte, lână şi vopsea pentru covoare etc.), conchiseseră, nici mai mult şi nici mai puţin, că stareţa-preşedintă delapidase peste o sută de mii de lei!...

– Ei, ce zici? m'a întrebat ofiţerul în cele din urmă.

– Nu se poate, domnule locotenent, am îngăimat eu, nu e de crezut. Eu o cunosc pe fiinţa aceasta de ani de zile, şi o cunosc bine. Nu avea ce face cu atâţia bani, trăieşte modest, locuieşte împreună cu maică-sa, călugăriţă şi ea, schimnică. Nu, nu pot crede aşa ceva.

– Dar cifrele şi declaraţiile vorbesc.

– Vorbesc, dar eu nu le pot crede.

Ofiţerul a părut a-mi face cu ochiul:

– În fond, ştim şi noi că n'a furat.

– Atunci?

– Atunci?...

– Neglijenţă în scripte?

– Se poate. Oricum, după lege, se pedepseşte întocmai ca şi delapidarea însăşi.

M'am întors la celulă tulburat. De ce-mi dăduse să citesc dosarele? Ce se acunde în spatele acestui gest?

De abia când am aflat de la avocatul Popescu existenţa unei legi recente, potrivit căreia delapidările de peste o sută de mii de lei se pedepseau cu moartea, am fost în stare să reconstitui totul. Procesul meu se apropia, Veniamina urma să fie „piesa tare" a acuzării. E posibil ca ea să nu fi făgăduit a-şi susţine ultima declaraţie în faţa tribunalului, sau cel puţin Securitatea nu era sigură că ea nu va face o retractare, ceea ce ar fi dărâmat toată construcţia procesului. Aşadar s'a ordonat această anchetă economică cu aceste concluzii, Veniaminei i s'au pus în faţă dosarele, pe de-o parte, şi noua lege, pe de alta: ori susţine acuzarea, ori e dusă la stâlpul de execuţie. Se lucra, într'adevăr, diabolic. Ce va face Veniamina în instanţă? Va avea tăria de caracter (pe care i-o ştiam) să-şi retracteze declaraţia falsă (evident, smulsă prin forţă, ca şi a mea) sau se va lăsa timorată de spectrul morţii? Bieţii de noi!

Într'zi m'a chemat, într'o cameră de anchetă, un ofiţer care nu purta uniformă de Securitate. Era un om negricios, uscăţiv, părea a suferi de intestine sau ficat. Am înţeles că era procurorul-şef al Tribunalului Militar, că nu el va apărea în instanţă, dar că voise să mă cunoască. Am rămas mirat să-l aud că-mi citise dosarul, că înţelesese că sunt „un om de valoare", că, după părerea lui, nu comisesem fapte deosebit de grave, dar că, cu toate

acestea, voi primi o condamnare grea. Mă sfătuia ca, odată condamnat, să mă port bine în închisoare şi să nu-mi pierd nădejdea într'o eventuală graţiere (mi-am adus atunci aminte şi de König, care-mi spunea odată, cu cinism, că Securitatea e cea care decide condamnările şi că Justiţia rareori trece peste aceste decizii).

Într'o altă zi am fost chemat la colonelul Ştrul. Mai era cu un ofiţer. Auzise că scrisesem o carte poştală şi că nu aveam răspuns. Voia să pară amabil, extrem de amabil.

– Şi ce-ai cerut în cartea poştală, domnule Anania?

– Două schimburi, o căciuliţă de lână, vitamine şi ţigări.

– Să-i faci raţie de ţigări! i-a ordonat el ofiţerului. Ce fel de vitamine? mi s'a adresat apoi.

– Polivitamine.

Şi-a sucit scaunul spre un dulap în care am văzut sute de flacoane, ca la o farmacie.

– Cred că avem şi noi aşa ceva, a zis el, o să-ţi dăm câte-ţi trebuie.

Obiectul întrevederii însă era altul: să mă convingă ca, în interesul meu şi numai al meu, să-mi menţin în instanţă declaraţiile de la anchetă.

I-am răspuns, calm, dar răspicat, că-mi voi menţine toate declaraţiile care mărturisesc adevărul; o voi retracta însă pe cea smulsă prin tortură, ea fiind cu desăvârşire falsă.

– Cum, ai fost torturat? m'a întrebat el cu mirare.

Îmi făcea o silă imensă şi mă sforţam să nu izbucnesc. Asupra unui singur punct am căzut de acord: în apărarea mea să nu fac uz de numele lui Arghezi; nicicum, sub nici o formă.

A doua zi am primit pachetul cu cele cerute de acasă. În el, printre alte lucruri de bună calitate (şi mă îndoiam că cumnată-mea îşi permisese să cheltuiască atât), un semn care m'a emoţionat: căciuliţa de lână pe care o purta patriarhul în

camera lui, şi pe care eu o ştiam atât de bine! Aşadar ţinuse să fie prezent!

8 Mă confirmă acum, după cincizeci de ani, Referatul ministrului Constantin Drăghici din 6 octombrie 1958, în care numele meu este copios menţionat ca intim al patriarhului Justinian (a se vedea Cristina Păiuşan şi Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, vol. I, 2001, pp.321-331).

9 Nemaifiind buni de nimic, aceşti pantofi au rămas cu boarfele mele prin toate magaziile închisorilor prin care am mai trecut, i-am păstrat, aşa cum erau atunci, iar la 15 august 2006 i-am aşezat înaintea lui Dumnezeu sub poala proscomidiarului din capela pe care am ctitorit-o în reşedinţa mea din mânăstirea Nicula.

Proces în umbra lui Kafka

În ajunul zilei de 7 mai (1959), spre seară, am fost dus la frizeria arestului, unde un plutonier mi-a retezat părul, m'a tuns pe gât şi mi-a aranjat barba. După un an, vedeam o oglindă.

A doua zi dimineaţa mi s'a ordonat să mă îmbrac cu ce aveam mai bun. Pantalonii mi se ţineau încă onorabil, o haină am împrumutat-o de la Jugănaru. Gardieni grăbiţi pe coridor m'au dus într'o cameră, unde şeful de anchetă mi-a examinat ţinuta. Nu părea mulţumit.

– Uniformă de preot n'ai? m'a întrebat.

– Am, dar e la magazie.

– Adu-i bagajul de la magazie! a strigat el către un plutonier, şi s'au mişcat patru.

Dulama şi rasa se arătau însă grozav de mototolite; de un an şedeau ghemuite în rucsac.

Era grozavă grija securiştilor de a salva aparenţele, de a crea impresia că totul se desfăşoară sub semnul unui desăvârşit umanitarism. De cum li se apropia procesul şi urmau să apară în public, oameni care până aici fuseseră snopiţi în bătăi, înjuraţi, umiliţi, depersonalizaţi, reduşi la expresia supravieţuirii fizice, erau deodată bine hrăniţi, îmbăiaţi, primeniţi, asistaţi medical, îndopaţi cu vitamine, tunşi şi bărbieriţi proaspăt, bine îmbrăcaţi. În regimul de închisoare era cu desăvârşire interzis orice schimb de hrană sau îmbrăcăminte între deţinuţi, infracţiunea pedepsindu-se cu asprime; în ziua unui proces era nu numai admis, dar şi încurajat un asemenea schimb; candidatului la condamnare i se aduceau de la magazie cămaşa albă şi cravata, i se călcau pantalonii, i se punea la dispoziţie cremă de ghete, i se ofereau ţigări. El trebuia nu numai să apară şi să pară cât mai bine şi mai omeneşte tratat de Securitate, ci şi domolit, îmblânzit, ca nu cumva să izbucnească în public şi să denunţe adevăratul tratament la care fusese

supus, sau, dacă o va face, nimeni să nu-l creadă. Sub această grijă eu porneam spre Tribunal într'o impecabilă ţinută preoţească, cu rasă neagră şi guler alb, ca şi cum atunci aş fi ieşit din biserică. În numai zece minute, ca prin minune, mototolitele mele haine deveniseră perfect călcate, profesional, cu dungă pe spatele rasei.

La Tribunal ne-am găsit mai mulţi, într'o spaţioasă sală de aşteptare, fără să ne putem recunoaşte decât cu anevoie şi pe furiş. Regula era ca fiecare inculpat sau martor să stea pe un scaun, cu faţa la perete şi cu spatele la ceilalţi, fiindu-i interzis a întoarce capul, a vorbi sau a face vreun semn. O nevoie oarecare era semnalizată prin ridicarea mâinii; unul dintre numeroşii sergenţi de Securitate, înarmaţi cu pistoale automate, venea să-l întrebe în şoaptă ce vrea: foc la o ţigară, apă, să fie dus la closet. Uneori mâna şedea ridicată îndelung – şi schimbată cu cealaltă – fără ca cineva să o ia în seamă. Dar lotul nostru se bucura de atenţie deosebită, şeful anchetei mergea amabil de la unul la altul, oferind ţigări, în timp ce un sanitar împărţea calmante, aspirine şi piramidoane. În ziua aceea nu era voie să fii indispus sau nervos, judecata trebuia să ţi-o întâmpini surâzând.

S'a dat semnalul de începere a procesului, simţeam prin spate cum se mişcă oameni în cizme, grăbiţi. Ştiam că sunt „şeful de lot" şi mă aşteptam să fiu chemat primul la interogatoriu. Dar nu eram chemat. Se scurgea minut după minut, în sală erau numai tăceri şi şoapte, trecuse peste o jumătate de oră şi nu eram chemat. Am acceptat o ţigară de la şeful de anchetă şi mi-am permis să-l întreb ce se întâmplă, de ce nu sunt introdus în instanţă. Mi-a şoptit la ureche că primul interogatoriu i se ia Veniaminei Răducu. Îmi era limpede: acuzarea voia ca mai întâi să se asigure de mărturia nefericitei călugăriţe şi inversase ordinea interogatoriilor. Eram hotărât să mă apăr, să-mi retractez declaraţia de la anchetă. Eram încă destul

de naiv pentru ca să mai cred într'un minimum de obiectivitate a Justiţiei. Trebuia să fac totul singur. Îl întrebasem pe procurorul-şef dacă mă pot consulta cu un avocat, dacă-mi pot pregăti apărarea; îmi spusese că familia mi-a angajat unul, dar că nu-l pot vedea înainte de proces. Nu mă mirasem, cunoşteam procedeul din experienţele altora.

În sfârşit, am fost introdus în instanţă. Sala era plină de lume; gărzi de Securitate pe lângă pereţi şi pe culoarul din mijloc, două în spatele boxei. Judecător era un căpitan de Justiţie (mai târziu aveam să aflu că-l chema Sitaru); în partea opusă, grefierul. În boxa acuzaţilor era numai maica Veniamina, pe un scaun, fără scufie, numai cu o broboadă neagră.

După ce mi-am declarat datele personale, de identificare, am cerut tribunalului să-mi admită o confruntare în instanţă cu inculpata Veniamina-Vasilica Răducu şi, ca urmare, să admită ca ea să nu fie de faţă la interogatoriul meu. Judecătorul a părut a se consulta cu asesorii. Era evident că provocasem surpriză – în sală era tăcere mare.

– Depoziţia inculpatei Răducu a fost completă şi clară, a zis judecătorul, tribunalul nu admite confruntarea.

Mă căzneam să fiu calm şi am cerut a doua oară, respectuos, să mi se admită confruntarea. Mi s'a respins. Atunci mi-am simţit pumnii strânşi şi am ridicat glas puternic:

– Domnule judecător, în numele justiţiei şi al dreptului de apărare, cer cu tărie şi insistenţă să mi se acorde o confruntare pe care ancheta mi-a refuzat-o; ceea ce solicit acum e crucial nu numai pentru libertatea şi viaţa unor oameni, ci mai ales pentru restaurarea adevărului însuşi. Repet, cer cu insistenţă această confruntare.

Cred că toţi nervii erau încordaţi. Magistratul le-a şuşotit ceva asesorilor, apoi i-a făcut semn

Veniaminei să părăsească boxa. Primul pas părea câştigat.

Interogatoriul meu a durat două ore, cu o pauză de vreo zece minute. În timpul pauzei am cerut – şi mi s'a admis – să citesc porţiunea de până aici a procesului-verbal consemnat de grefier. Când şedinţa a fost redeschisă, am propus corectarea unor cuvinte şi expresii pe care nu le rostisem, precum şi corectarea unor omisiuni. Judecătorul a aprobat, dar după aceea nu mi s'a mai dat voie să citesc textul depoziţiei, aşa încât totul a rămas la discreţia (vădit tendenţioasă) a grefierului.

Mi s'au arătat pe masa tribunalului nişte hârtii (de fapt, împachetate, pe care nici nu le-am văzut bine de la distanţă) şi am recunoscut că-i încredinţasem călugărului Veniamin Nicolae, în 1949, un pachet cu materiale subversive, spre păstrare. În general, am recunoscut tot ce era de recunoscut. Când s'a ajuns însă la principalul cap de acuzare (şi erau, mi se pare, vreo unsprezece), „instigaţia şi activitatea legionară" de la Viforâta, am negat constant, la fiecare întrebare, am negat totul, absolut totul. Mi s'a atras atenţia că-mi contrazic declaraţia de la dosar şi am găsit momentul să spun că o retractez în întregime, ca fiind în întregime neadevărată. Ştiam că asemenea retractări erau socotie „atitudini duşmănoase" la adresa regimului, deseori urmate de crunta răzbunare a Securităţii. Hotărât pe demnitate şi adevăr, înfruntam riscul. Judecătorul părea încurcat, cred că nu cuteza a gândi că eu aş putea merge mai departe.

– Retractarea e nejustificată, a zis el; declaraţia e semnată de dumneata.

– Semnătura mi s'a smuls prin forţă, domnule judecător; am fost torturat.

Cuvântul a căzut ca o bombă.

– Torturat? s'a bâlbâit magistratul, evident descumpănit.

Şi n'a mai zis nimic, răsfoia dosarul, a trecut la întrebările finale, care, de fapt, nu mai aveau nici o importanţă. Mă vedeam dus înapoi la Securitate, pus pe rangă, urlând şi muşcând văzduhul. Dar devenisem calm, uşurat.

A venit chiar şi un moment menit să mă amuze. La sfârşitul interogatoriului, procurorul, probabil neprevenit, revizuindu-şi notele, a pus o întrebare:

– Acuzatul a omis să declare de la cine anume a primit pachetul cu materiale subversive pe care le-a transmis călugărului Veniamin...

Din tăcerea sălii s'a auzit un „Pssst!" ascuţit, şuierat pe ultimele silabe ale procurorului. Acesta s'a făcut palid, magistratul a intervenit repede:

– Chestiunea e lămurită, declaraţia de la dosar e completă.

Şi a suspendat şedinţa.

Când am reintrat în sală, Veniamina era în boxă. Eu am fost oprit la trei paşi înapoia ei, aşa încât ochii să nu ni se întâlnească. Acuzarea îşi luase măsuri amănunţite; judecătorul, viciind procedura confruntării, după care eu ar fi trebuit să pun întrebări şi co-inculpata să răspundă, a invitat-o să repete în faţa mea ceea ce declarase la anchetă şi în instanţă. Relativ fluent, ca pe o lecţie bine învăţată, dar la vreme de oboseală, Veniamina a prins a debita enormităţile construite de Securitate: eu îi vorbisem îndelungat despre Garda de Fier şi Corneliu Codreanu, despre ordinele lui Horia Sima transmise prin posturi de radio clandestine... Înainte ca ea să ajungă la „fapte", am intervenit, indignat, cerând ca eu să pun întrebări, judecătorul, vădit satisfăcut, mă întrerupea; eu devenisem nedisciplinat, întrerupeam la rândul meu, am cerut ca, fiind vorba de o confruntare, co-acuzata să nu fie ţinută cu spatele la mine. Veniamina devenise confuză, începuse să tremure, nu mai ştia de cine să asculte, şi-a întors capul spre mine, eu am prins momentul şi i-am cerut să declare pe Dumnezeu şi pe conştiinţa ei de călugăriţă, pe amintirea maicii

sale, dacă eu îi vorbisem vreodată de toate aceste lucruri. Judecătorul i-a poruncit să se întoarcă spre el.

– Ei? a întrebat-o, aşteptând parcă în răspunsul ei propria lui sentinţă.

Ea se sforţa acum să răspundă, se zbătea între un gând şi altul... Mi se părea că sunt crud cu această femeie şi-mi părea rău, dar mă îndârjisem. Evident, confruntarea nu mai era între mine şi ea, ci între mine şi Securitate, între mine şi magistrat.

– De fapt, domnule judecător, a rupt Veniamina, de fapt nu mi-a vorbit aşa, dar aşa am înţeles eu.

Am scos un strigăt de triumf:

– Să se consemneze declaraţia: nu aşa i-am vorbit eu, ci aşa a înţeles ea! Să se consemneze!

Veniamina lăsase capul în pământ. Hotărât, începuse să dea înapoi, acuzarea era în panică. Scurt, judecătorul a suspendat şedinţa. Am fost scos din boxă, îmbrâncit într'o dubă şi dus înapoi la Securitate, în celulă.

A trecut restul zilei fără să se întâmple nimic. A trecut şi toată ziua următoare fără să se întâmple nimic. Nu ştiam ce să cred. Colegii de celulă erau de părere că procesul se suspendase, poate că se ceruse o completare a anchetei, poate că mă aşteptau zile negre, sau poate – mai ştii? – s'or fi sesizat „ăi mari" şi or fi hotărât restabilirea adevărului. Ipotezele puşcăriaşilor se cumpănesc de obicei între disperare şi optimism.

De abia a treia zi (9 mai) am fost dus iarăşi la Tribunal şi am înţeles repede că procesul fusese continuat fără mine. Acum eram în boxă toţi acuzaţii, nouăsprezece la număr; eu, în fruntea lor, ca „şef de lot", pe scaunul din vârful unghiului; în spatele meu, pe al doilea rând de scaune, Veniamina şi Olimpiada, alături; în spatele lor era maica Xenia, o altă călugăriţă din Viforâta. Pe ceilalţi nu-i cunoşteam. Pe nici unul.

A început audierea martorilor. Toţi, martori ai acuzării. Apărării nu i s'a admis nici unul. Un grup

de avocaţi şedeau în băncile din faţă, cu nasul în dosare. Unul dintre ei se presupunea a fi al meu.

Primul martor a fost un preot din vecinătatea Târgovişţei, care slujise o vreme la mânăstirea Viforâta. Mi se pare că-l chema Popescu Gheorghe. Nu arăta a fi fost sub stare de arest. Potrivit mărturiei acestuia, eu vizitasem des mânăstirea de călugăriţe, ţinusem în biserică predici cu vădit caracter reacţionar. Avusesem şedinţe conspirative cu câteva maici, între care Veniamina şi Olimpiada: şedinţe secrete, cu uşile încuiate. Judecătorul asculta răspunsurile şi le dicta apoi grefierului.

S'a arătat apoi o călugăriţă pe care nu o cunoşteam. Şi ea a declarat că ţinusem şedinţe secrete. Ascultam şi mă miram de întorsătura pe care putea s'o capete o inocentă lectură a *Mioriţei*; simpozionul devenise conspiraţie, prezenţa mea, crimă! La un moment dat, magistratul i-a pus călugăriţei o întrebare piezişă:

– Unde dormea Anania când venea la mânăstire?

– La stăreţie, a răspuns martora în chipul cel mai firesc.

– Inculpatul dormea noaptea la stareţă, a dictat judecătorul.

Am ridicat mâna să pun o întrebare, să propun o corectură. Voiam să precizez că stareţa nu locuia la stăreţie, ci într'o altă casă, împreună cu bătrâna ei mamă. Nu mi s'a dat cuvântul. Nici după aceea nu mi s'a dat, nu am putut pune martorilor nici o întrebare. Magistratul părea hotărât să domine procesul, să nu mai aibă slăbiciuni ca aceea de a-mi fi acordat o confruntare în instanţă.

Escortat de un plutonier de Securitate – care a rămas tot timpul în spatele lui –, a intrat în sală Costache Georgescu.

Acesta îmi fusese coleg de seminar, cu mai mulţi ani înaintea mea, era unul din fruntaşii Frăţiei de Cruce şi devenise apoi un aprig luptător

legionar. Îl întâlnisem de câteva ori şi după absolvirea seminarului; avusesem convingerea că e unul din acele caractere frumoase şi purtasem un mare respect ţinutei sale demne. Vreo zece ani, poate mai mult, nu mai ştiusem nimic de el, viaţa ne răzleţise. M'am pomenit o dată cu „bădia Costache" la Patriarhie, pe vremea când eram bibliotecar. Am stat de vorbă în holul mic de lângă intrarea Palatului. Se adunase de pe drumuri, voia să se facă preot, trebuia să dea un examen de calificare şi venise să-mi ceară informaţii asupra materiilor de examinare, ca şi asupra unor manuale. Omul pierduse de mult contactul cu Teologia, voia să se orienteze şi eram singurul pe care-l cunoştea la centru. Acesta fusese tot obiectul conversaţiei. Acum, în instanţă, bădia Costache declara sub jurământ că eu îl chemasem spre a-i da instrucţiuni politice şi că-i încredinţasem misiunea de a relua contactul cu preoţii legionari din judeţul Prahova şi de a-i reorganiza în vederea unei vaste acţiuni de subminare a regimului. Ascultam, nu-mi venea să cred şi aveam tăria să nu urlu. Doamne, dar omul acesta îmi fusese şef, se menţinuse legionar – şi încă dârz – la vremea când eu nu mai aveam nimic în comun cu Garda de Fier; pe bădia Costache îl ştiam turnat în cremene... – chiar în aşa hal să-l fi adus tortùrile de la Securitate? Bietul om!

Apoi a apărut, tot escortat, Costel Constantinescu. Fost, şi el, coleg de şcoală, şi tot mai mare decât mine cu câţiva ani, funcţionase o vreme ca şef al „mănunchiului de prieteni", treapta pregătitoare a unei Frăţii de Cruce. Aşadar fusese unul din primii oameni în faţa cărora stătusem „drepţi" şi pe care, atunci, eram în stare să-i ascult orbeşte. Dacă pe bădia Costache îl văzusem – totuşi – o dată în anii din urmă, pe Constantinescu nu-l mai întâlnisem literalmente de prin 1937 (cred că anul în care el a absolvit Seminarul). Auzisem cândva, în treacăt şi întâmplător, de la nu ştiu cine,

că luptase pe frontul din Rusia şi că fusese rănit, sau cam aşa ceva. Sub ochii mei şi în auzul meu, el declara acum că fusese trimis de Costache Georgescu la mine pentru un plus de instrucţiuni legionare şi că i le dădusem în biroul meu din biblioteca Patriarhiei...; potrivit acestora, el acţionase pe teren – tot în judeţul Prahova –, dar fusese descoperit de Securitate şi arestat. Şi pe el îl ascultam. Îmi şedea pe limbă o singură întrebare: să spună martorul unde anume se afla biroul meu din biblioteca Patriarhiei, cum se putea ajunge la el şi cum arăta. Dar magistratul a avut grijă să mă ţină tot timpul cu gura închisă. Doamne, ce i-aş mai fi încurcat cu întrebările!

Depoziţia lui Constantinescu însă m'a descumpănit lăuntric. Dacă, în alte capitole ale acuzării, fanteziile Securităţii îşi făcuseră totuşi puncte de referinţă în nişte fapte concrete, petrecute aievea (o lectură în cerc restrâns la Viforâta, o întrevedere cu Costache la Patriarhie), depoziţia acestui martor nu avea nici un sprijin, venea din gol şi se întemeia pe gol: pe omul acesta nu-l mai văzusem *fizic* de douăzeci de ani!

Din acel moment am pus ochii într'un colţ al tavanului şi nu m'a mai interesat ce se petrece în sală. Vei admite, stimate cititor, că martorii care te acuză într'un proces nu pot fi uitaţi. Ei bine, te rog să mă crezi că numai printr'un abur de amintire mai pot bănui că au mai venit în acea sală şi au depus preotul George Diţă, preotul Gheorghe Mateescu; primul fusese şef de Frăţie la acelaşi Seminar Central, al doilea devenise, ca student teolog, mai mare, şef de Grup şi, în toamna lui 1940, ne conducea în marşuri legionare „cu Dumnezeu şi cântecul, înainte!". Şi nu sunt deloc sigur dacă au fost martori amândoi sau numai unul din ei, şi nici din gura căruia am auzit că i-aş fi ordonat să saboteze pastoralele patriarhului, omiţând la lectura în biserică acele pasaje care lăudau ori sprijineau regimul de democraţie

populară. Îmi ştiu doar gândul că inteligenţa Securităţii nu era, totuşi, perfectă: maicii Veniamina i se ceruse să declare că eu eram acela care-i scria patriarhului pastoralele şi că de aceea ele aveau un discret, dar evident caracter... legionar!

Tot ca prin ceaţă îi văd şi pe martorii celorlalţi acuzaţi. Am avut o singură tresărire: aflam că unul dintre inculpaţi era contabilul Minea, căruia – ştiam bine – maica Veniamina îi purta un puternic sentiment de iubire şi cu care ar fi fost ispitită cândva chiar să se căsătorească. Reieşea din depoziţii că Minea fusese arestat prin denunţul Veniaminei; iubita îi devenise unică acuzatoare, atât în timpul anchetei, cât şi în proces, construcţie pe care aş fi înţeles-o mai bine în monstruozitatea ei dacă aş fi ştiut atunci că aceeaşi Veniamina îşi mărturisise în instanţă legături de intimitate cu mine, care aş fi fost şi tatăl unui făt avortat.

Audierea martorilor a durat toată dimineaţa şi o parte a după-amiezei, apoi i s'a dat cuvântul procurorului, care, bineînţeles, a făcut din mine nu numai un conspirator de profesie, ci şi un monstru moral. Mi-a cerut maximum de pedeapsă, care putea duce până la cea capitală. Devenisem calm de tot, continuam să ţin ochii în tavan şi cred că aveam pe buze un surâs impertinent, care-l înfuria şi mai tare pe procuror.

Când i s'a dat cuvântul apărării, mi-am văzut avocatul: un bărbat ca la patruzeci şi ceva de ani, bine legat, cu geantă mare. Fiind avocatul „şefului de lot", a avut căderea nu numai de a vorbi primul, ci şi de a face o introducere în numele colegilor lui. Introducerea mi-a făcut o silă imensă. Ea suna cam aşa:

– Onorat tribunal militar, în calitate de cetăţeni loiali ai Republicii Populare Române, de constructori ai socialismului şi de martori ai uriaşelor transformări ce se petrec astăzi în scumpa noastră patrie, noi nu ne solidarizăm sub nici o

formă cu faptele criminale comise de acuzaţii din boxă; dimpotrivă, le înfierăm. În calitate de apărători, însă, e datoria noastră să vedem..., să cercetăm..., să încadrăm... şi să rugăm onoratul tribunal a le da acuzaţilor o pedeapsă mai uşoară decât aceea pe care ar merita-o...

Cam pe tonul acesta au vorbit şi ceilalţi, fiecare „apărându-şi" clientul prin a începe să-l înfiereze.

Mascarada era teribilă. Nu mă mai gândeam la mine, care ştiam adevărul; mă gândeam la cei din sală, poate că oameni de bună-credinţă, impresionaţi de vigilenţa Securităţii şi de imparţialitatea Justiţiei. Am văzut în sală şi un general – cine-o fi fost – în uniformă, cu guler roşu; oricum, nu era din Securitate.

Şedinţa a fost suspendată pe douăzeci de minute, pentru deliberare. Magistratul a declarat că pentru timpul acestei pauze le acordă acuzaţilor vorbitor cu rudele şi dreptul de a primi pachete. Cei din spatele meu au ieşit toţi. Eu am rămas singur în boxă. La mine nu venise nimeni. Sau poate – mă gândeam – sunt pedepsit pentru atitudinea mea „duşmănoasă".

După exact douăzeci de minute s'a redeschis şedinţa. În picioare, acuzaţii şi-au ascultat sentinţele. Se începea cu mine. „Starea de fapt" suna (o transcriu după o copie legalizată a sentinţei, obţinută după eliberare): „Inculpatul, vechi legionar, după anul 1948 a reluat activitatea legionară, prin ţinerea legăturii de la om la om, prin organizarea ajutorului legionar, prin întâlniri cu vechii membri ai organizaţiei legionare cu care a purtat discuţii ostile regimului democrat-popular, prin toate acestea ducând o activitate în scopul de a schimba ordinea socială statornicită în statul nostru". Conform articolului 209 al Codului Penal şi articolului 463 al Codului Justiţiei Militare, eram condamnat la 25 (douăzeci şi cinci) de ani muncă silnică, zece ani degradare civică, o mie de lei cheltuieli de judecată şi confiscarea totală a

averii personale. Încadrarea: „Crimă de uneltire contra ordinii sociale”.

Pedepsele celorlalţi au variat – cred – între 5 şi 15 ani de închisoare, cu excepţia maicii Veniamina, care a primit şase luni, cu suspendare. Când magistratul rostise pentru mine douăzeci şi cinci de ani, am auzit-o pe Veniamina gemând a surpriză şi disperare; aveam impresia că e gata să leşine. Sentinţa mi-o ascultasem cu un calm desăvârşit şi cred că nu-mi ascunsesem un zâmbet sfidător; în fapt, o ştiam de mult, mi-o spusese König, mi-o spusese procurorul-şef, cu mult înaintea procesului. „Deliberarea” tribunalului durase douăzeci de minute pentru nouăsprezece inculpaţi, ceea ce însemna că soarta fiecăruia se hotărâse în numai un minut şi câteva secunde. Era clar, meşterii sinistrului circ se arătau grăbiţi să isprăvească şi să vâre fiarele în cuşcă.

Aşa s’a încheiat procesul, în seara zilei de 9 mai 1959. Acum condamnaţii aveau voie să se vadă şi să-şi vorbească. M’am întors. Cele două călugăriţe plângeau fierbinte, cu lacrimi mari.

– Iartă-mă, iartă-mă! se îneca Veniamina.

– Iartă-mă, părinte! sughiţa Olimpiada.

Doamne, ce calm eram! Le-am spus că înţelesesem totul şi le-am îndemnat să se poarte bine pe unde vor merge. Dar vorbele mi-au fost retezate de sergenţii de Securitate care ne porunceau să părăsim sala.

Am fost îmbarcaţi toţi într’o dubă şi purtaţi pe străzile oraşului. Am amintit mai înainte că anchetele Securităţii erau atât de crunte încât ziua procesului – şi a sentinţei – devenise, pentru cei mai mulţi, un fel de zi a mântuirii, un capăt al regimului de teroare fizică şi morală sub ochiul necruţător al Ministerului de Interne. Cei din dubă se simţeau acum relaxaţi, li se făcuse foame, aveau poftă de mâncare, desfăceau pachetele primite la vorbitor şi înghiţeau, de pe genunchi, cozonac şi ouă roşii. Nu ştiu cine – cred că mai mulţi – mi-au

îmbiat şi mie câte ceva. Băgaseră de seamă că aveam mâinile goale, că nu mă bucurasem de favoarea unei întrevederi cu cineva dintre ai mei. Şi, în definitiv, cu cine? Mult mai târziu am aflat că cumnată-mea fusese de faţă la prima zi a procesului, apoi Securitatea i-a sugerat că ar fi înţelept să stea acasă şi să-şi vadă de treburile ei. Acum nu mă simţeam obosit, mă apucase un fel de veselie subită, am început să umblu prin dubă, de la ins la ins, dând mâna cu membrii lotului meu:

– Domnilor conspiratori, a venit momentul să vă cunoaşteţi şeful!

Nu le mai ţin minte numele (nici atunci nu le-am înregistrat prea bine); erau printre ei un medic, un colonel pensionar (sau „deblocat", cum se spunea), vreo câţiva muncitori, cei mai mulţi din Târgovişte sau împrejurimi. Nici ei nu se cunoşteau între ei şi nu-şi dădeau seama după ce criterii fuseseră judecaţi şi condamnaţi împreună. De mine nu auzise nimeni niciodată, în afară de călugăriţe şi de contabilul Minea, care – singurul – părea foarte abătut. Apoi m'am aşezat într'un colţ al dubei, alături de Veniamina. Mi-a şoptit:

– Să ştii că te-am acuzat..., le-am spus că te urăsc...

– Dar mă urăşti cu adevărat?

Mi-a întins o felie de pâine şi un ou roşu. Le-am primit.

– Hristos a înviat!

Şi a început să plângă.

Sergenţii ne-au descărcat la Securitate, în gangul lung de la intrare, şi ne-au înşirat cu feţele la perete, distanţaţi. Se făcuse întuneric, câteva becuri murdare ardeau din loc în loc. Am înţeles că nu mai suntem duşi înapoi la celule şi că vom primi bagajele acolo. Se simţea răsufletul uşurat al tuturor. Vom fi transferaţi la penitenciar! Gata cu interogatoriile, gata cu tortùrile sau perspectiva lor! Ne vom linişti pe termen lung.

Aveam în faţă traista din celulă şi rucsacul de la magazie. Câţiva sergenţi umblau de la om la om, în control. Pe bagajul meu s'a aplecat un plutonier din paza arestului. Îl văzusem de multe ori, întotdeauna – ca toţi ceilalţi – încruntat şi rău. Fusese de faţă la proces, în echipa de gardă, dar plecase înainte de pronunţarea sentinţelor. Se făcea că umblă cu mâinile prin traistă şi, simţindu-mi obrazul aproape:

– Cât v'au dat? mi-a şoptit.

– Douăzeci şi cinci.

– Eh, cel puţin v'a admirat toată lumea, a suflat el şi a trecut repede la un altul.

Mi se păruse şi altădată că întrezăresc asemenea scăpărări de omenie la angajaţii Securităţii, oameni instruiţi în legea neîndurării, a asprimei, a vorbei răstite, a sprâncenei încruntate, a întunecimii de suflet şi îngustimii de minte. În noaptea arestării, un agent îmi vârâse în rucsac, conspirativ, o pereche de izmene flanelate pe care eu nu izbutisem s'o găsesc. În arestul din Uranus apăruse la un moment dat un sergent-major, un băieţandru, care se abătea evident de la regulă: seara, la închidere, în loc să spună prin vizetă „Culcă-te!", ca toţi ceilalţi caralii, şoptea „Noapte bună!". N'a stat însă mult pe acolo; într'o bună zi a dispărut. Acum, la Ploieşti, mă întâlneam cu vorba acestui plutonier, în care nu izbutisem să surprind încercarea de a-şi bate joc. Şi aveam să mai am o surpriză, la numai câteva minute. Lângă mine a apărut ofiţerul de serviciu, locotenent; obrazul lui îmi apăruse de multe ori la vizetă, aspru, scrutător, dătător de fiori. S'a aplecat şi el deasupra bagajului meu, chipurile căutând foaia de inventar pe care o rătăcise; în realitate a scos-o de undeva din palmă, ca un prestidigitator, şi mi-a dat-o să iscălesc de primire. Mi-a şuierat aceeaşi întrebare:

– Cât v'au dat?

– Douăzeci şi cinci.

– Eh, bun e Dumnezeu! a suflat el vorbele în rucsac. Şi au rămas acolo, până astăzi, printre boarfele mucezite. Cu ele am luat drumul adevărat al închisorii.

Sinistrul interludiu

Era după zece seara când am ajuns la penitenciar. Nu ştiu ce drum apucaseră femeile; le lăsasem acolo, în gangul de la Securitate, cu feţele la perete. Cei care am ajuns la puşcăria oraşului ne-am pomenit într'o cameră murdară care servea drept frizerie, unde ne aşteptau câţiva gardieni cu brice şi maşini de tuns. Unul dintre ei mi-a dat părul jos, din câteva forfecări grăbite, şi nu s'a îndurat ca mai întâi să-mi tundă barba şi apoi s'o radă: a făcut din ea un clăbuc, a tras cu briciul de două ori şi a aruncat-o pe podea, cu un râs de batjocură care aducea şi a înjurătură. Hainele preoţeşti mi-au fost puse în rucsac şi duse la magazie. Cu „sarsanaua" pe braţ (un maiou cusut la poale şi prefăcut în traistă cu urechi), am intrat într'o cameră largă, slab luminată, unde scrâşnetul uşii topise în secundă sforăiturile celor ce dormeau, îngrămădiţi, pe paturi suprapuse şi pe podele, şi se trezeau acum buimaci. Duhnea un miros greu de trupuri murdare; pe capetele paturilor atârnau rufe întinse la uscat, dintr'un colţ aburea miros de urină. Osândiţii se ridicau într'un cot şi se uitau întrebători la nou-veniţi.

Eram trei şi ne-am spus numele. Am simţit că se face senzaţie, rumoare, oamenii se ridicau să se uite mai bine. Înţelegeam că toţi auziseră de arestarea, ancheta şi procesul meu. „Şeful de cameră" avea voie să se ridice în picioare şi mi-a întins mâna în numele celorlalţi. Erau patruzeci-cincizeci de oameni acolo, viermuiţi pe podea, unii cu capetele pe picioarele altora, sau spânzuraţi, câte doi, pe paturi cazone, suprapuse până la tavan. Câţiva de jos au prins a se strânge unul în altul, să-mi facă loc, dar doi au sărit de pe patul cel mai de sus, s'au ghemuit repede unde au putut şi m'au poftit să mă duc în locul lor.

– Nu se face, ziceau ei, ca părintele Anania să doarmă pe podea.

Le-am mulţumit, dar am refuzat să ocup singur patul. Atunci am băgat de seamă că era cu mine domnul Minea şi l-am poftit să dormim alături.

Minea însă nu putea să doarmă. Se zvârcolea de pe o parte pe alta, părea rătăcit, năuc, simţea nevoia să-mi spună în ureche toată tulburarea sufletului. Nu-i venea cu nici un chip să creadă că Veniamina, femeia pe care o iubea şi pe care ar fi dorit să şi-o facă soţie, pe care o îmbrăţişase, înfruntând păcatul şi pedeapsa lui Dumnezeu, la care se uitase ca la o icoană a frumuseţii de chip şi curăţiei de suflet, fusese în stare să construiască pe seama lui un denunţ şi să susţină o acuzare. Omul nu făcuse niciodată politică, era un funcţionar liniştit şi conştiincios; în vacanţe îi plăcea să colinde mânăstirile şi-l cunoscuse la Slatina pe părintele Arsenie Papacioc, fost legionar, devenit călugăr, cu care a avut un schimb de scrisori. Papacioc fusese arestat; scrisorile lui Minea, găsite la el, căpătaseră la Securitate proporţiile catastrofale ale unui cifru conspirativ, în care „credinţa noastră" s'ar fi tradus cu „credinţa legionară", „sper să ne mai vedem" ar fi însemnat „vom ţine legătura", şi aşa mai departe, interpretări în care fantezia Securităţii se dovedise extrem de bogată. Interpretările acestea însă se aflau rostite în declaraţiile maicii Veniamina, care le atesta autenticitatea; uluit, Minea nu-şi crezuse urechilor auzind cum iubita mărturisea în instanţă că deţine „cifrul" scrisorilor din chiar gura lui, în momentele de intimitate şi confidenţă. Sufletul omului de lângă mine era acum un iad în care se năruia tot cerul lui Dumnezeu.

Penitenciarul oraşului era închisoare de tranzit, unde condamnaţii îşi aşteptau – săptămâni şi luni – transferul la puşcăria de termen lung. Nimeni nu ştia când pleacă şi încotro. Programul era zilnic acelaşi, cu numărătoare dimineaţa şi seara, hrană la ore fixe, o jumătate de ceas de plimbare în cerc, afară, în curte, şi măruntele mizerii ale vieţii în

comun, începând cu folosirea hârdăului şi sfârşind cu distribuirea apei de băut şi spălatul rufelor.

Era însă răcoare, afară bătea vântul, mi-am pus căciuliţa de lână pe capul chilug, mă plimbam în cerc, cu mâinile la spate, în rând cu ceilalţi, şi încercam să mă adun de prin toate întâmplările.

– La dumneata se uită, mi-a şoptit cel din spate.

Pe după gratiile camerelor vecine se îngrămădiseră capete câte puteau să încapă, nerase, cu ochii mari. Cei din lotul meu fuseseră răsfiraţi prin toată puşcăria şi răspândiseră vestea că eram acolo. Nu mă simţeam bine; aş fi vrut să fiu un anonim, un puşcăriaş oarecare, să trec printre oameni neobservat. Nu se putea. Destinul numelui mă urmărea şi acolo unde ar fi trebuit să fiu un simplu număr.

La prânz, ciorbă cu mămăligă rece, bătută cu lopata, apoi după-amiază leneşă, cu şoapte în câte doi-trei. Mulţi dintre colegi ar fi vrut să ştie mai multe despre procesul meu, dar nu aveam chef de vorbă, mă ajunsese oboseala, patul mi se părea prielnic. În cameră stăruia doar un zumzet de vorbă scăzută. Un grup de muncitori se adunaseră într'un colţ, pe podea, şi cântau încet un imn al minerilor; nu-l mai auzisem niciodată, şi melodia aceea, grea, bolovănoasă, aspră, mi-a rămas multă vreme în minte[10].

Spre seară s'a deschis uşa şi a apărut un gardian cu o hârtie:

– Care e Anania?

Am sărit în poziţie de drepţi.

– Fă-ţi bagajul!

Doamne, mă gândeam îngrămădindu-mi lucruşoarele în sarsana, atât de repede? Şi unde?

Minea mi se plânsese că, tuns, îi era frig la cap şi nu avea nimic să şi-l acopere. Am avut timp să-mi iau rămas-bun, acolo, pe patul de sus, şi să-i las o bască pe care o aveam de rezervă. Şi am plecat.

Eram, după numai o zi, înapoi la Securitatea din Ploieşti. Mi s'a făcut reîncarcerarea şi, cu ritualul

ochelarilor negri, am fost dus la celulă.

Dacă cineva ar verifica acurateţea acestor amintiri printr'o confruntare cu scriptele arestului, ar afla multe nepotriviri în ce priveşte, mai ales, cronologia vieţii mele de celulă. Nu numai zilele semănau una cu alta, ci şi camerele: aceeaşi aşezare a paturilor, aceeaşi fereastră, sus, cu gratii şi plasă de sârmă, acelaşi bec deasupra uşii, acelaşi closet turcesc, aceeaşi vizetă cu spion. Şedeai un timp cu câţiva camarazi, unul sau mai mulţi plecau, unul sau mai mulţi le luau locul, într'o continuă vânturare de chipuri şi suflete. La Securitate, criteriul acestor mişcări era legea secretului: doi în aceeaşi cauză sau înrudiţi cu ea nu trebuiau să stea împreună şi nici să fie mutaţi într'o celulă cu alţi înrudiţi. Nu aveai voie să ştii cine a mai fost arestat în legătură cu tine sau ce a declarat el la anchetă. Apariţia unui nou-venit însă mai putea să însemne ceva (şi de aceea era privită, cel puţin o vreme, cu foarte multă rezervă): plantarea unui „turnător", spion al Securităţii, care avea menirea de a culege din celulă tot ceea ce ofiţerii nu puteau obţine în camera de anchetă, sau chiar în aceea de tortură. Privilegiul de a dormi pe pat le revenea celor cu vechime mai mare; cei mai noi dormeau pe jos, dar de îndată ce unul din ei îşi avea un anume stagiu, „avansa" pe patul unui senior care părăsea celula. Iată de ce totul mi se pare atât de amestecat astăzi; când mă gândesc, de plildă, la patul din dreapta uşii îl văd când pe Constantinescu, când pe Comănescu, şi nu ştiu care dintre ei a fost întâi şi care pe urmă. Nu ştiu măcar nici dacă atunci, la revenirea în Securitate, am fost dus îndărăt în celula de dinaintea procesului sau într'o alta. Ar fi oare atât de important?

Anchetatorii continuau să bată crunt şi eram încredinţat că aceasta fusese raţiunea readucerii mele la Securitate: să fiu torturat pentru atitudinea mea de la proces, pentru confruntarea cu

Veniamina, pentru retractarea declaraţiei, pentru denunţarea publică a chinurilor sub care-mi fusese smulsă o mărturisire falsă. Dar nu mă tulbura nimeni cu nimic, nici în prima zi, nici în a doua, şi nici multă vreme după aceea. Colegul meu de pat, Zamfir, a fost adus într'o seară zdrobit în bătaie. Lângă el, în mijlocul odăii, sergenţii au aruncat o sticlă cu spirt şi o pungă cu pudră de talc. L-am urcat pe pat. Omul era inconştient, gemea şi aiura, tot trupul îi era tremur. Toată noaptea i-am pus comprese cu spirt şi apă rece, schimbându-le la o jumătate de ceas. În câteva zile a prins a se vindeca. Îi ceruseră să declare că a primit un ajutor legionar de la nişte veri ai lui; învinuirea era neadevărată, omul rezistase cât putuse şi până la urmă, la limita puterilor, a iscălit o declaraţie de recunoaştere. După două sau trei săptămâni l-au chemat din nou la anchetă şi din nou a venit zdrobit în bătaie; anchetatorul pretindea că-i verificase prima declaraţie, o găsise neadevărată şi-l trimisese în camera de tortură pentru faptul de a fi... minţit! Zamfir îmi povestea printre sughiţuri şi nu se putea abţine să şi râdă, ca un nebun, de absurdul situaţiei: întâi mă bat ca să spun o minciună şi apoi mă bat pentru că am minţit!.. Doamne, Doamne!...

Mult mai crunt bătut era un om foarte voinic, cu trupul bine legat, care mai trecuse de multe ori prin anchete, condamnări şi puşcării. I se spunea Popescu-CFR. Fusese cândva impiegat de cale ferată, prin părţile Buzăului, şi comandase o oarecare unitate legionară, cu care trecuse şi prin campanii electorale. Cunoscut ca unul din luptătorii dârji ai Gărzii de Fier prin acele locuri, se presupunea că ştie multe lucruri despre legionarii încă necunoscuţi şi că avea multe legături, deşi omul pretindea că încetase de mult orice activitate. Anchetatorii, disperaţi că nu scot nimic de la el, îl puneau „pe fus" şi-l trimiteau la celulă într'un hal care mă înfiora. Ajutat de

Zamfir, îl urcam pe patul lui, de lângă fereastră, şi-i schimbam compresele şi-i ştergeam sudoarea de pe frunte şi-l linişteam cât se putea. Călăii trimiteau apoi sanitarul să-i facă injecţii de întărire, îi dădeau supliment de hrană şi, în două săptămâni, când îl repuneau bine pe picioare, îl luau din nou la interogatoriu şi din nou îl aruncau în celulă mai mult mort decât viu. Ciclul acesta s'a întâmplat de câteva ori. Într'o asemenea noapte, bietul Popescu-CFR arăta mai rău ca oricând. Tot trupul îi era negru, tălpile umflate cât butucii; inconştient, gemea cu scâncete. Îl vegheam la marginea patului. La un moment dat s'a trezit şi a dat semne că ar vrea să meargă la toaletă. L-am sculat pe Zamfir, l-am luat amândoi pe Popescu de subsuori, l-am purtat pe sus la closetul din colţ şi l-am ajutat. Urina roşu.

– De ce mă ţineţi aşa? a prins el a vorbi. De ce mă ţineţi, fraţilor, aşa?... Hm? Nu cumva m'au bătut?

– Ei, lasă asta, linişteşte-te!

– Nu cumva m'au bătut?

Omul a început a râde prosteşte, un râs care-mi dădea fiori.

– Hă-hă, să ştii că m'au bătut... Hă-hă, te pomeneşti că m'au bătut... Hă-hă, şi m'au bătut rău? Hî-hî!...

Hotărât, îşi ieşea din minţi. L-am întins pe pat şi toată noaptea l-am ţinut cu şervete ude pe cap. Într'un târziu a adormit şi a dormit somn adânc, care i-a făcut bine. A doua zi s'a sculat întreg. Nu-şi amintea monologul.

– He-heei, fundul încă mă ţine, fraţilor, dar capul, nu ştiu cât.

În arestul Securităţii trebuie să mi-l amintesc, neapărat, pe acel bărbat uscăţiv, înalt, îmbrăcat în zdrenţele unei uniforme vărgate, de puşcăriaş, pe care l-am găsit întins pe patul lui de ciment. Purta pe cap o căciulă soldăţească, de oaie, şi fuma un muc de ţigară cu ajutorul unui trabuc din miez de

pâine. Îl chema Traian Comănescu, fost legionar, şi făcea închisoare de 16 ani. Fusese adus de la Aiud pentru – spunea el – un supliment de anchetă. Atâta tribut de suferinţă impunea respect şi, mai ales, încredere, aşa încât i te puteai deschide cu toată inima. Era o istorie vie a Aiudului, cunscuse o mulţime de oameni şi întâmplări şi povestea îndelung, cu lux de amănunte, pierdut în amintiri. Îi plăcea să fie ascultat şi nu se lăsa rugat de două ori spre a-ţi istorisi a patra oară aceeaşi întâmplare, dar într'o altă variantă, de unde puteai să înţelegi uşor că insul suferea de mitomanie. Numai despre ancheta lui vorbea puţin, în termeni vagi, se întorcea mai întotdeauna cu ţigări şi fără poftă de mâncare. Avea nervii tociţi şi, aţipit, urla ca un taur când vreunul din noi ar fi ciocnit uşor cana pe masa de beton. Ce rost avea el acolo, nu era greu de bănuit. Mult mai târziu, la Aiud, pomenindu-i numele, aveam să aflu că acest Comănescu devenise unul dintre cei mai perfizi informatori ai Securităţii (încă de acolo, din marea închisoare) şi că îndată după „ancheta" de la Ploieşti fusese pus în libertate.

Pe mine nu mă întreba nimeni nimic. Treceau săptămâni după săptămâni, nu eram scos la anchetă, nu eram interogat, nu eram bătut. Parcă mă uitaseră toţi, şi nu simţeam că nervii mi se biciuiau de atâta aşteptare şi incertitudine.

* * *

Într'o bună zi am fost scos din celulă, am primit hrană rece şi apoi dus cu un Jeep la Bucureşti, unde m'am trezit în arestul de pe Uranus. Mi se spusese că voi fi martor (al acuzării, bineînţeles) în procesul lui Radu Gyr.

Aici trebuie să mă opresc un moment şi să-mi amintesc bine că am fost martor în procesul lui Gyr înainte de a fi avut loc procesul meu. La acesta din urmă, în timpul rechizitoriului, procurorul a subliniat legăturile mele cu Radu Gyr,

comandant legionar, „condamnat la moarte pentru crimele lui împotriva noii orânduiri sociale”. Da, da, am auzit bine expresia „condamnat la moarte” şi nu l-am crezut pe procuror, spunându-mi că foloseşte o expresie gratuită numai spre a da o notă foarte gravă acuzării pe care o dezvolta patetic.

Aşadar, trebuie că am fost dus la Bucureşti în primăvara lui 1959..., dar cine şi-a putut da seama de cum arăta afară? În regimul ochelarilor negri am văzut celula din Ploieşti şi am mai văzut-o pe aceea de pe Uranus. Îmi era foame când am ajuns, am desfăcut pachetul cu mâncare şi am găsit pâine, o bucată de brânză, una de slănină şi... două cepe. Mai era cineva în celula aceea şi l-am îmbiat să mănânce cu mine şi din toate bunătăţile de acolo a ales ceapa şi am rămas şi eu cu una şi am început să le ronţăim amândoi, goale şi crude, cu o poftă de necrezut; de aproape un an nu mai pusesem pe limbă nimic proaspăt.

În camera de anchetă era un ofiţer, apoi a venit Enoiu.

– Mâine vei fi martor în procesul lui Gyr, a zis el aspru, ştii ce ai de declarat.

– Ştiu, domnule căpitan: ceea ce am declarat şi la anchetă.

– E vorba de poeziile acelea legionare, înregistrate de dumneata pe bandă.

– Acele poezii nu au conţinut politic; lucrul acesta l-am precizat la anchetă şi am semnat o declaraţie în acest sens.

– Noi am constatat că ele sunt poezii legionare, iar el a recunoscut. Aşadar ştii ce ai de spus.

– Îmi voi susţine declaraţiile de la anchetă.

– Ţii neapărat să treci pe unde-ai mai trecut? şi-a repezit el vorbele, apăsat.

Cred că toată iuţeala acelei cepe mi-a năvălit în sânge:

– Domnule căpitan, înainte de a depune ca martor mi se va cere să jur că spun adevărul, şi sunt hotărât să-l spun. Nu mă puneţi în situaţia de

a mai adăuga unul, că mi-aţi cerut, sub ameninţare, să calc legea şi să jur strâmb.

Şeful de anchetă şi-a oprit înjurătura în gât şi a părăsit camera, trântind uşa. Ştiam că, cel puţin în seara aceea, nu mă vor bate.

Camera de aşteptare a tribunalului era plină de martori, aşezaţi pe scaune, cu faţa la perete, păziţi prin mijloc de sergenţi înarmaţi. Mă întrebam cine o fi bărbatul în costum vărgat, cu manta şi căciulă, care şedea lungit pe podea; părea slăbănog, paralitic. Prea mult nu puteam vedea pe la coada ochiului, şi nici nume nu ţin minte, din cele strigate de aprozi. Când a fost strigat şi al meu, omul de pe podea a ridicat capul şi s'a uitat la mine cu interes, ca şi când şi-ar fi spus: ăsta e Anania?

Asistenţa era puţină în procesul lui Gyr; oricum, mai puţini în sală decât în boxa acuzaţilor. Prin ochelarii lui enormi, poetul privea tăcut. Din treacăt le-am văzut, pe banca din faţă, pe doamna Flora, soţia poetului, şi – mi se pare – pe Monica, fiica sa.

După o seamă de întrebări preliminarii şi altele anoste, magistratul s'a referit la poeziile „cu caracter legionar" ale acuzatului Radu Gyr, înregistrate de mine pe bandă de magnetofon. M'am grăbit să precizez că nu am cunoştinţă de nici o poezie cu un astfel de caracter, înregistrată de mine. (Îl văzusem pe Enoiu în sală şi mă întrebam ce va urma.) Judecătorul a surâs subţire, ca un triumf anticipat:

– Bine, să vedem!

Şi a făcut un semn cuiva. Am întors capul. În latura din stânga a sălii mi-am văzut magnetofonul pe o masă, manevrat de un ins în civil. În aer a răsunat vocea frumoasă a lui Gyr, recitând câteva strofe (Gyr spunea versurile, într'adevăr, foarte frumos.)

– Recunoşti acest text? m'a întrebat magistratul.

– Da, e un text al lui Radu Gyr, înregistrat de mine pe bandă de magnetofon.

– Ce anume text?

– Un fragment din „Balada ucenicului cu ochi albaştri”.

– Bine. Aşadar, e vorba aici de doi ochi...

–... albaştri.

– Nu culoarea ne interesează, m’a repezit magistratul. E vorba de doi ochi.

– Da, de doi ochi, am repetat eu, complet nedumerit, ca la lectura unui text suprarealist.

– Ia spune-mi, te rog, care era semnul electoral al Partidului „Totul pentru Ţară”?

M’am gândit puţin.

– Eram mic pe atunci..., nu cred că aveam mai mult de cincisprezece ani, dar, după câte-mi pot aminti, era un pătrat cu două puncte.

– Exact! Un pătrat cu două puncte. Două puncte ca doi ochi. Şi? nu vezi nici o legătură între acele două puncte ale Gărzii de Fier şi cei doi ochi din poezie?

Îmi plăcuse enorm balada aceea, o ascultasem de zeci de ori, îmi plăcea simbolul ucenicului-înger care venea noaptea, pe o scară de lumină, şi desăvârşea lucrul truditului olar. Arghezi credea la fel, că inspiraţia artistului vine de dincolo de el, de sus, din mister. La auzul acelei interpretări vulgare am simţit cum îmi fierbe indignarea în gâtlej, îmi venea să urlu: Domnilor, dacă sunt cumva străini în sala aceasta, ne facem dracului de râs cu atâta prostie!... Dar nu am avut tăria să urlu. M’am mulţumit să răspund:

– Nu văd nici o legătură. Îl admir pe Radu Gyr ca pe un poet de seamă, dar îl cred incapabil de o asemenea fantezie.

Eram nemulţumit. Mă exprimasem dulce, ar fi trebuit să strâng pumnii şi să urlu. De ce n’o făcusem? Eram, totuşi, un laş? Mă stăpâneam fiindcă-l văzusem pe Enoiu? Nu e exclus ca acest examen de conştiinţă fulgerător să mă fi prăbuşit,

pentru un minut, într'o şi mai mare laşitate. Magistratul m'a întrebat despre legăturile mele cu Traian Bocioacă. Acesta era prieten bun (şi fost coleg) cu Radu Pătrăşcanu; prin el mă regăsise, după mulţi ani, şi venise la mine în casă. Îl suspectam puţin, datorită faptului că se afişa întotdeauna, neobişnuit de deschis, ca legionar constant, pe poziţii extreme, şi-şi exprima nemulţumirea că până şi Radu Gyr „abdicase" de la intransigenţă şi-şi negocia publicarea operei literare. În timpul anchetei mă tot întrebam de unde şi de la cine o fi ştiind Securitatea atâtea amănunte asupra relaţiilor mele cu Gyr şi deseori îmi reproşam că nu fusesem mai prudent faţă de Bocioacă. Acum, la proces, magistratul îmi punea o întrebare (care, vai!, nu-mi fusese pusă la anchetă):

– Ce-a zis odată Bocioacă depre Radu Gyr?

– A spus că el ar fi... „ultimul bastion al Mişcării Legionare".

Din spatele meu am auzit un „aaa!" de surpriză şi spaimă, al unor femei. Desigur, doamna Flora, poate şi soră-sa, poate şi Monica... Aşadar scăpasem o afirmaţie gravă; gravă nu pentru Traian (ah, numai el putea să „toarne" acea conversaţie), ci pentru Gyr: ce crede lumea despre el, ce trece el în ochii lumii; aşadar, un „ultim simbol", care trebuie distrus. Îmi venea să intru'n pământ. Fusesem un laş? Mă pornisem împotriva lui Bocioacă sau îmi fusese frică de Enoiu şi voisem să-mi răscumpăr ceva din „vina" de a fi negat caracterul politic al baladei? Nu ştiam atunci, şi nici acum nu ştiu. Nu voiam să cred că făcusem o declaraţie gravă. Poate că de aceea, la procesul meu, nu l-am crezut pe procuror că Gyr ar fi fost condamnat la moarte; nu l-am crezut pentru că *nu voiam* să-l cred. Încercam să mă alung din vină. Dar mă urmărea acel „aaa!" de spaimă al femeilor de pe bănci. După ce am iscălit depoziţia şi m'am întors, nu le-am văzut (nu m'am uitat la

ele) decât o secundă: şedeau împietrite, cu ochii ţintă la mine.

Aprodul a strigt apoi: Petraşcu Nicolae! Doi gardieni l-au ridicat pe omul de pe podea şi l-au dus de subsuori în sala de şedinţe. La întoarcere nu l-au mai lăsat jos, ci l-au dus către uşă. M'au luat şi pe mine şi ne-au urcat pe amândoi într'un Jeep. Lui nu i-au pus ochelari negri.

În aceeaşi zi am fost transportat înapoi la Ploieşti, fără să mă întrebe nimeni nimic. Călătoream orbeşte şi-mi părea rău că nu fusesem bătut. Nu-mi dădeam seama că, atunci, nu puteam fi torturat; mi se apropia procesul şi trebuia să apar în public ca un om bine tratat, omeneşte, de umanismul socialist.

Într'un foarte târziu şi într'o foarte de dimineaţă am fost vârât într'o cameră de anchetă, la demisol, şi lăsat să aştept. Doamne, ce mai aveau cu mine?

Mi s'a adus acolo gamela cu cafea şi felia de pâine. Apoi a venit un ofiţer, mi-a pus pe masă multe coli de hârtie, creion, ţigări, şi mi-a spus că trebuie să scriu tot ce n'am declarat la anchetă. Dacă mi se toceşte creionul, să bat în uşă şi să-i cer sergentului să mi-l ascută.

– Am declarat tot, nu mai am nimic.

– Te mai gândeşti. Timp ai, linişte ai, nu te grăbi, nici noi nu te grăbim. Tot ce n'ai spus!

Vreme de patru ceasuri nu m'am atins de creion. Pentru masă am fost dus în celulă, apoi încuiat din nou în acea cameră. Nici în restul zilei n'am scris nimic. Seara a venit ofiţerul şi a văzut hârtia albă.

– Am declarat tot, nu mai am nimic de spus, am zis eu.

– Bine, te mai gândeşti.

Comănescu pretindea că nu e nimic grav, că la condamnarea mea de 25 de ani nu se mai putea adăuga nimic, orice-aş fi scris, că cine ştie ce mai vrea Securitatea de la mine.

A doua zi de dimineaţă, îndată după spălare, am fost dus din nou în camera de anchetă.

– Domnule anchetator, de ce nu-mi luaţi un interogatoriu? De ce nu-mi puneţi întrebări precise la care trebuie să răspund? Nu ştiu ce înseamnă „spune tot ce n'ai spus". Trebuie cumva să-mi povestesc copilăria?

– Nu încerca să fii ironic, a zis el calm. Dumneata ştii ce ne interesează: patriarhul şi sfetnicii lui apropiaţi, atmosfera reacţionară din jurul lui. Tot ce n'ai declarat.

Rămas singur, am descoperit un păianjen în fereastra oarbă, căptuşită cu sârmă. Ţesuse o pânză mare şi sta la pândă. L-am urmărit aşa vreo două-trei ceasuri, apoi i-am aruncat pe pânză fire de tutun şi el se repezea ca un năuc şi se întorcea dezamăgit în colţul lui. Nu mai urmărisem niciodată un păianjen atât de aproape şi atât de îndelung. Îmi părea bine că aveam cu ce-mi trece vremea.

Prânzul l-am mâncat tot în celulă. Apoi în camera de anchetă am descoperit o muscă şi mi-am adus aminte de Mariţa. Mariţa era musca pe care o avusesem în celulă înainte de proces. Toţi, de comun acord, o botezaserăm aşa, o iubeam ca pe singura fiinţă vie ne-umană din mijlocul nostru, lăsam într'adins pentru ea picături de zeamă de arpacaş şi o căutam cu ochii şi o strigam pe nume ori de câte ori se întâmpla să fie ascunsă prin cine ştie ce ungher, poate obosită de atâta afecţiune. Când, după vreo două zile de absenţă, n'am mai văzut-o nicicum, ne-a cuprins pe toţi o mare tristeţe şi alte vreo două zile am stat mai mult tăcuţi, ca după o înmormântare, deşi puteam bănui că Mariţa o zbughise pe uşă, spre libertate, odată cu unul care era dus spre camera de tortură. Poate că musca aceasta de acum intrase odată cu mine, dar nu putea fi Mariţa, ci o alta, oricare alta, din miile de muşte care pot popula văzduhul unei închisori. Sau, mai ştii? Musca se plimba de colo până colo, în timp ce păianjenul se zbârcea de

foame. Desprinsese firele de tutun de pe pânză şi şedea, lihnit, în colţul lui, aşteptând.

Oare ce face păianjenul când i se prinde o muscă? m'am întrebat, ca un prost. Ar fi interesant de ştiut. Poate că Fabre o spune în tomurile lui entomologice, dar eu n'am ajuns şi la acest capitol. Ce păcat!

Păianjenul pândea o pradă oarecare, eu pândeam acum musca, momentul când, în sfârşit, va cădea în cursă. Uitasem de sentimentalismul meu pentru Mariţa şi doream cu tot dinadinsul s'o văd încleiată în evantaiul de borangic fin al monstrului pe catalige. Dar momentul întârzia. A-ha, mi-am zis, şansa unui păianjen „liber" e în poziţia soarelui faţă de pânză, în felul cum cade lumina pe ea, de-a dreptul sau dintr'o parte, şi o face invizibilă; blestematul acesta de bec, nemişcat pe locul lui, menţine pânza la vedere şi musca o ocoleşte cu grijă. Ce-ar fi să-mi asum, pentru moment, rolul soarelui?

Am început, iubite cititor, o vânătoare teribilă în camera aceea de anchetă şi până la urmă am izbutit să prind musca în palmă – având grijă să n'o strivesc – şi am aruncat-o în pânză. Bestia a făcut un salt până la jumătatea drumului, s'a întors în colţ, a stat câteva secunde, apoi s'a repezit să constate realitatea în materialitatea ei, prin toate simţurile. Atunci am văzut că păianjenul nu-şi atacă prada dintr'odată; o înconjoară de mai multe ori, trece peste ea cu pântecele lui păros, o îmbrăţişează şi o lasă. E un joc lung, ca al pisicii cu şoarecele, dar mult mai simplu şi mai elegant, totul culminând într'un dans plin de graţie şi voluptate, după care monstrul se face că se ascunde în colţul lui, de unde se repede, dintr'un salt, la pradă, o înţeapă cu acul şi începe să-i sugă mâzga. Am urmărit toată această scenă cu un imens interes, cucerit de noutatea spectacolului, ca o adolescentă care vede întâi o luptă de gladiatori într'un circ roman. Nu simţeam nici un fel de milă

pentru biata musculiţă – victima mea, de fapt – care se zbătea neputincioasă în cleiul pânzei, cutremurată de groază.

Mi-am adus aminte apoi că am de scris şi am început să aştern pe hârtie fapte cunoscute, pe care le declarasem şi la anchetă, cu conştiinţa că umplu un spaţiu alb şi, până la urmă, voi fi lăsat în pace. Ofiţerul a luat cele câteva pagini.

– Vezi că merge?

A doua zi, dis-de-dimineaţă, cu acelaşi ritual, eram în aceeaşi cameră. Cadavrul musculiţei, supt şi uscat, fusese desprins pe pe pânză şi zăcea pe dunga ferestrei, jos. În colţul lui, păianjenul aştepta o alta.

Am prins a continua istorisirea de unde o lăsasem şi, pe măsură ce scriam, creştea în mine un fel de poftă de a spune, de a mărturisi, de a-mi descărca sufletul şi năduful, de a denunţa, de a nu lăsa să-mi scape nici un amănunt. Mai mult, îmi răsturnasem perspectiva şi, de unde până aici mă dominase tendinţa de a-mi apăra prietenii şi de a pune cât mai puţin pe seama lor, acum simţeam un fel de voluptate să le descopăr fapte şi atitudini ce-i calificau drept adversari ai regimului.

Pornirea aceasta – căci era o pornire – m'a stăpânit şi în ziua următoare, şi-mi amintesc nu numai de Firmilian şi Valerian (Zaharia), foşti legionari deveniţi arhierei şi membri ai Sinodului, ci şi de – cu mai multă mâhnire – de mitropolitul Tit Simedrea, fost al Bucovinei, om care nu făcuse politică, dar, după spusele mele, era autorul unor ectenii speciale antisovietice, pe care le difuzase în timpul războiului din Răsărit. Pe un asemenea om – ziceam eu – şi-l făcuse patriarhul duhovnic! Pe episcopul Teoctist Arăpaş îl văzusem odată plângând la mormântul lui Ştefan cel Mare şi-i denunţam acum lacrimile ca pe o mărturie a sentimentelor lui naţionaliste şi, deci, reacţionare. Scriam, scriam şi nu mă opream şi mă miram de mine şi continuam să scriu, prins de un fel de furie

împotriva tuturor celor ce erau atunci liberi în timp ce eu zăceam în puşcărie. Scriam ca un apucat, ca un posedat, devenisem rău. Eram, până la un punct, conştient de ceea ce făceam, dar simţeam o plăcere dureroasă de a-mi biciui astfel conştiinţa şi de a săvârşi o nelegiuire împotriva propriei mele naturi.

În noaptea aceea nu puteam adormi, mă gândeam la ceea ce aş putea scrie în ziua următoare. Deodată m'a săgetat o întrebare: Ce se întâmplă cu tine? De ce ai prins musca şi ai aruncat-o în gura păianjenului? De ce te repezi cu atâta furie împotriva unor oameni pe care-i stimezi şi-i iubeşti? Ce se întâmplă cu tine?

O umbră mi s'a luat – o clipă – de pe ochi: descopeream că întotdeauna fusesem scos din celulă foarte de dimineaţă şi întotdeauna mi se adusese cafeaua în camera de anchetă; numai pentru prânz şi cină eram adus în celulă, unde îmi primeam porţia scoasă cu polonicul din hârdău. Auzisem – fără să fi crezut prea mult – că Securitatea obişnuieşte să pună droguri în mâncarea unor deţinuţi, „droguri de sinceritate", care-i fac să-şi schimbe psihologia şi să declare tot ce ştiu[11]. Cineva îmi citase cazul părintelui Benedict Ghiuş, care ar fi fost – poate din greşeală – supra-drogat şi ajunsese să sară într'un picior prin celula de la Uranus, în timpul anchetei. Dar, repet, nu eram dispus să dau prea multă crezare unor asemenea presupuneri.

În dimineaţa următoare am primit gamela cu cafea tot în camera de anchetă, dar de data aceasta am pândit să se depărteze sergentul şi am vărsat conţinutul în oala de noapte, apoi mi-am deşertat cât am putut băşica udului (cafeaua, şi aşa, era destul de spălăcită). În timpul zilei m'am căznit să beau cât mai multă apă şi să adaug cât mai multă urină peste lichidul suspect. Scrisul mi l-am continuat cu ceva mai puţină râvnă.

A doua zi am repetat „figura” şi am scris mult mai potolit. Oricum, simţeam că mă trezesc, că-mi revine controlul întreg al conştiinţei, am prins a debita banalităţi şi a face literatură (îmi amintesc de un portret al lui Andrei Scrima, pe care cred că l-aş semna şi acum ca pe o mică piesă de virtuozitate stilistică).

În ziua următoare am început să-mi amintesc lucid de ceea ce scrisesem mai înainte; mă prindea mirarea, ruşinea, scârba de mine însumi, aveam mustrări de conştiinţă. Păianjenul din fereastră (şi acest păianjen este o realitate, iubite cititor, nu o metaforă) lihnise aşteptând o nouă pradă. I-am spus ofiţerului că nu mai am nimic de declarat. Am fost dus la celulă şi lăsat în pace.

* * *

Nu mai ştiu cât timp a trecut după aceea. Mă căzneam să uit întâmplarea şi izbuteam s’o uit. Dar am căzut, încetul cu încetul, într’o stare de adâncă depresiune sufletească, îmi era silă de mine şi de toţi oamenii. Îmi veneau în minte, tot mai stăruitor, toţi prietenii pe care – cu prilejul lecturii dosarului – îi descoperisem a fi fost informatori sau martori împotrivă-mi; numele lor se grămădeau, vinovate, într’o noapte de cuget, şi nu-mi dădeam seama că eu le îngrămădeam aşa, ca să-mi ascund conştiinţa propriei mele vinovăţii. Ideea sinuciderii nu m’a încercat niciodată, dar atunci m’a încercat un gând mult mai grozav, să renunţ la lumina ochilor, să nu mai văd o omenire care nu mai merită să fie văzută. Zile şi zile m’a urmărit acest gând, până ce a devenit hotărâre. Trebuia să-mi înţep ochii, să li se scurgă lumina pe perina nesomnului meu.

Îmi trebuia un obiect ascuţit, pe care nu-l aveam şi nici nu era chip să-l aflu. Aveam însă în traistă o perie de dinţi ruptă, dintr’un material plastic foarte tare. Frecată îndelung de piciorul aspru al măsuţei de beton, de lângă pat, coada periuţei putea deveni

o andrea cu vârful bine ascuţit, în stare să pătrundă în globul ocular fără prea mare efort.

Stând la capătul de jos al patului, cu ochii şi urechile aţintite la vizetă, am început operaţia, drăceasca operaţie de a-mi pregăti instrumentul propriei mele torturi. O făceam cu luciditate şi hotărâre, având în minte ţinta finală: aruncarea lumii într'un întuneric total. Colegilor le-am spus că o unghie de la picior îmi creştea în carne şi am nevoie de o asemenea unealtă, spre a o scobi pe dedesubt. M'au crezut.

Truda a durat mai multe zile, cu nenumărate întreruperi, vigilenţa caraliilor fiind tot atât de ascuţită ca şi la Uranus. Pe măsură ce vârful uneltei se ascuţea (şi-l încercam cu buricul degetului mare), mă plimbam prin celulă cu ochii închişi, numărându-mi paşii, făcând exerciţii de orientare pe întuneric. Îmi părea rău că nu sunt ciclop. Ar fi fost mult mai lesne cu un singur ochi. Oare puteam fi sigur că durerea unuia nu-mi va paraliza mâna în drum spre celălalt? Aici bănuiam că va fi momentul meu cel mai greu. Şi va mai trebui să am destulă tărie să nu ţip, să nu gem înainte ca umoarea să se fi scurs îndestul. Aceasta însă putea fi rezolvată, dacă îmi înfundam dinainte gura cu un prosop. Numai durerea de-ar putea fi depăşită!

Eram gata. Faptul trebuia să se petreacă târziu după miezul nopţii, cam către orele 2 sau 3, când somnul camarazilor e foarte greu şi frecvenţa gardianului la spion mai scăzută; ştiam asta din nopţile mele de insomnie sau de veghe pe rănile celor bătuţi.

S'a dat stingerea şi l-am rugat fierbinte pe Dumnezeu să-mi dea curaj şi putere. Andreaua o aveam ascunsă sub perină, o cârpă îmi era la îndemână. Şedeam culcat cu faţa'n sus şi aşteptam să treacă timpul. Clipele se scurgeau greu, cele patru-cinci ore urmau să fie foarte lungi. Doamne, numai de nu mi-ar slăbi voinţa, de nu mi-ar şovăi

braţul! Dacă izbutesc la un ochi şi nu ajung la celălalt ar însemna o catastrofă morală, ar fi să mă fac de râs. Pe cât de sublim este să fii orb, pe atât de ridicol este să fii chior...

Cam pe aceste gânduri m'a furat somnul. Că aş fi putut să aţipesc ar fi fost ultima mea presupunere în noaptea aceea de celulă. Şi totuşi am aţipit, am dormit; cât, nu ştiu, poate câteva minute, poate o secundă, ca în poveştile arabe. Eram în picioare pe o plută care luneca în susul unei ape, şi apa ar fi fost Bistriţa moldovenească, mai în jos de Toance. Şedeam aşa, drept ca o statuie, şi deodată lângă mine a apărut Milica, sora mea care murise oarbă la 16 ani. Nu vorbeam nimic şi pluteam amândoi, umăr lângă umăr, în susul apei, fără lopeţi şi fără cârmă. La un moment dat, eu păream ajuns la o anume destinaţie; pluta s'a apropiat singură de mal, eu am sărit pe uscat cu o mişcare uşoară. Atunci am auzit-o pe Milica:

– Şi nu uita: n-ai dreptul să-i fii altuia povară!...

De pe mal am urmărit-o cum se ducea, dreaptă pe plută, ca un abur pe lujer omenesc.

M'am trezit, mi-am adus aminte tot visul, şi mă trezeam nu numai din somn, ci şi dintr'un fel de buimăceală a spiritului, dintr'o noapte a lucidităţii. Cum de nu-mi amintisem eu de Milica în timp ce-mi plănuiam şi-mi pregăteam orbirea? Cum de n'o văzusem eu împiedicând-se de scaune şi cum de n'o văzusem pe maică-mea lăcrimând în urmă-i şi sărindu-i în ajutor? A fi orb înseamnă întotdeauna a depinde de cineva care vede, fie el câine sau făptură omenească, de a-l împovăra cu o grijă în plus, de a-i răpi cel puţin o parte din bucuriile sau libertatea la care ar avea dreptul. Când eram în şcoala primară vedeam destul de des un om orb – îl chema Ciocion – străbătând satul, purtat de mână de un copil; copilul era cam de vârsta mea şi mi se părea întotdeauna ascultător şi trist şi era de presupus că bate drumuri lungi, cu povara'n

palme, în timp ce noi învăţam în clasă ori ne jucam în curtea şcolii.

Deznodământul a fost simplu, fără deliberări, fără dramatism: am scos de sub perină unealta blestemată, pe care o ascuţisem cu atâta grijă, migală şi riscuri, m'am dus la closet, am rupt-o în câteva bucăţele, am aruncat-o în hazna şi am tras apa.

De atunci continui să văd.

* * *

Iată, memoria nu mă mai ajută să ştiu limpede când anume am fost ridicat în mare grabă de la Securitatea din Ploieşti, legat cu cătuşă de bara unui Jeep şi transportat în mare viteză înapoi la Uranus. Dar, înainte de a ajunge la destinaţie, maşina s'a oprit – poate pentru o jumătate de ceas – în faţa clădirii fostului ziar *Curentul*, unde funcţiona (după câte auzisem) sediul central sau unul din sediile Securităţii. Mi se scoseseră ochelarii negri şi puteam să văd lumea cum trecea grăbită pe stradă, bărbaţi, femei, tineri şi copii, la numai un pas de mine, fiecare la treburile lui. Iată, îmi ziceam, viaţa e aceeaşi, nimic nu s'a schimbat, oamenii par mai mult sau mai puţin fericiţi şi nimeni nu se sinchiseşte că aproape atinge cu umărul un semen în cătuşe, purtat orbeşte dintr'o celulă în alta, cu douăzeci şi cinci de ani de osândă în spinare. Nu se poate aşa, Valeriu, dacă nu-ţi vei face şi menţine o viaţă interioară, te vei distruge sufleteşte numai la gândul că toată lumea asta te ignoră, că nu ia act nici măcar de existenţa, necum de suferinţa ta. Oamenii de pe stradă erau îmbrăcaţi uşor, pentru anotimp mijlociu, şi nu am acum nici o idee dacă aceasta se petrecea în toamna lui 1959 sau primăvara lui 1960. Securitatea din Ploieşti nu avea curte pentru „aer", arestaţii nu erau scoşi niciodată la „plimbare", aşa încât puteai să stai un an rotund fără să poţi repera

timpul după o frunză de copac sau un fulg de zăpadă.

La Uranus m'am pomenit într'o celulă singur, dar îndată după mine a apărut un bărbat voinic, tuns scurt, arestat de foarte curând. Nici numele acestuia nu mi-l aduc aminte. Pretindea că e inginer, dar nu mi-a trebuit decât o frântură de conversaţie spre a-mi da seama că nu putea fi mai mult decât un tehnician; cunoştea bine sculele de lucru şi măsurători, dar vorbea de „simbolul" apei şi nu prea auzise de hidrocarburi. Omul aducea ştiri proaspete de afară. Se zvonea în continuare despre patriarh că ar avea domiciliu obligatoriu. Soţia lui Radu Gyr fusese văzută îmbrăcată în negru, de unde concluzia – sigură – că bărbatul ei fusese executat. M'a prins o tristeţe de moarte şi am trecut numele lui Radu sub semnul crucii în pomelnicul rugăciunilor mele.

Când eşti ţinut la dispoziţia Securităţii pentru aşa-numitele anchete „de referinţă", poţi sta în celulă săptămâni şi luni de zile fără să te întrebe nimeni nimic, şi deseori te întrebi dacă nu cumva eşti uitat. Mi se urâse de regimul acela aspru şi, aşa cum am amintit mai sus, nu-mi doream nimic altceva decât să mă „stabilizez" la penitenciar (unde să am un hârdău în celulă) şi să-mi fac puşcăria liniştit. Se scurgeau săptămânile una după alta, lucram versuri în fiecare zi, de luni până vineri; sâmbăta şi Duminica erau zile de repetiţie. Construiam, act cu act şi scenă cu scenă, piesa *Steaua Zimbrului* şi-mi venea să cred că, odată „stabilizat" la puşcărie, voi fi în stare s'o lucrez în întregime şi s'o fixez în memorie.

Într'un târziu am fost chemat în faţa unui tânăr locotenent-major (învăţasem, între timp, gradele ofiţerilor), zvelt, cu mustăcioară, care mi-a oferit o ţigară. Mă informa, simplu, că a doua zi aveam să fiu martor în procesul lui Radu Pătrăşcanu. Bietul Radu, mă gândeam, veni şi rândul lui.

– Ei, cu ocazia aceasta îţi vei revedea şi pe vechiul dumitale prieten, Radu Gyr, s'a scăpat ofiţerul, aşa, din senin.

Am rămas cu ţigara în aer şi am prins a o omorî în scrumieră.

– Cine? am zis, uluit.

– Radu Gyr, prietenul dumitale. Va fi şi el martor în proces.

– Radu Gyr?... Păi... trăieşte?

– Sigur că trăieşte. Dar ce credeai?

– Credeam că... l-aţi... l-aţi... omorât.

Ofiţerul mi-a făcut un semn şmecheresc din muşchiul obrazului:

– Eh, nu facem noi d'astea!

Îi era evident că nu-l credeam.

– Văd că nu mă crezi, dar, ce mai e vorbă, mâine ai să te convingi.

Uram împrejurările când trebuia să fiu martor (şi'ntotdeauna presupus al acuzării) în procese, şi au fost câteva (Gyr, Musceleanu, Dosoftei Moraru), nu numai pentru depoziţia în sine, penibilă, umilitoare, ci şi pentru procedura de a fi dus între pistoale, ţinut cu faţa la perete, insultat, îmbrâncit. Întors odată de la un asemenea proces, am avut un sentiment pervers de uşurare, ca după un drum lung şi greu, şi senzaţia că revenisem acasă, în celula cu care mă familiarizasem, care-mi devenise „a mea". Acum era pentru prima oară când aşteptam cu nerăbdare un proces şi cred că am dormit foarte puţin în noaptea aceea.

Scos din celulă, cu ochelari negri, şi pus cu faţa la perete în vecinătatea a ceea ce mi se părea a fi o uşă, eram numai urechi, dar nu izbuteam să prind nimic din şoaptele monosilabice şi şuierele caraliilor care se foiau pe coridor, ducând pe unul, aducând pe altul. Mi s'a părut totuşi că trece pe lângă mine un ins bolnav, cu mersul încet, şi inima îmi bătea cu putere. Am fost apoi vârât într'o dubă cu celule individuale şi mi s'au luat ochelarii. Când am ajuns la tribunal, cineva a strigat la uşa

dubei că martorii vor merge în linie, cu mâinile la spate, fără să se uite înapoi sau în lături, fără să vorbească cu cineva sau să facă vreun semn; orice abatere va fi aspru sancţionată. Am prins a coborî, unul după altul, şi a ne înşira pe scara tribunalului. Eram, mi se pare, al doilea sau al treilea; cei din faţa mea îmi erau necunoscuţi, oricum, nu era Radu Gyr. Victimă ispitei lui Lot, am înfruntat riscul şi, urcând treptele, am întors capul: Radu Gyr cobora din dubă! Era el, viu! Doamne, ce imense bucurii pot să aibă uneori osândiţii! Un caraliu a strigat la mine, am reintrat în ordine.

Pe culoarul tribunalului am dat cu ochii de maica Veniamina. Şedea lângă o fereastră, singură, şi se uita la noi cu jale. A dat din buze spunându-mi ceva, dar n'am înţeles nimic. Nu purta uniforma de călugăriţă, ci o rochie lungă şi un tulpan negru. Dar era liberă.

Duba adusese martori la mai multe procese. La început ne-au băgat pe toţi într'o sală, dar, miracol!, de data aceasta nu cu faţa la perete, ci pe nişte bănci în jurul pereţilor. Ne vedeam, dar nu aveam voie să vorbim. Gyr şedea în spatele unei mese mari. Era slab, foarte slab, cu obrazul galben, şi nu ştiam dacă mă vede prin ramele groase ale ochelarilor. Am furat momentul să-l salut cu o uşoară mişcare din cap. Mi-a răspuns ţuguind buzele a „Te pup!" apoi tăcere şi priviri neputincioase, sub ochii încruntaţi ai gardienilor.

Eu şi Gyr am fost mutaţi într'o altă sală de aşteptare, mică de tot, cât o celulă, cu două bănci la perete, faţă'n faţă. El s'a aşezat pe una, eu pe alta. L-am găsit acolo pe Traian Bocioacă; şedeam lângă el. Un sergent, însărcinat cu paza şi supravegherea noastră, s'a aşezat lângă uşă, pe aceeaşi bancă cu mine. Fireşte, ne-a dat instrucţiunile cuvenite şi apoi a prins şi el a înfrunta minutele lungi de tăcere, care treceau leneş unele prin altele, făcându-se ceasuri. Îl

ajunsese oboseala şi părea a moţăi din când în când.

Deşi oameni mari, serioşi şi în toată firea, deţinuţii devin copii când e vorba să înşele vigilenţa supraveghetorilor şi uzează de orice tertip care le-ar face posibilă comunicarea. Primele semne dintre mine şi Gyr descifrau nădejdea că sergentul moţăie de-a binelea, că nu se preface.

– Cât? m'a întrebat el apoi cu degetul în podul palmei, pe linia destinului.

– Douăzeci şi cinci, i-am răspuns eu, de două ori cu toate degetele de la mâini şi o dată cu cele de la una.

– Eu sunt condamnat la moarte, m'a informat el cu degetul pe un trăgaci imaginar la tâmplă.

– Dar nu te execută, am protestat eu, cu gândul la confidenţa mimată a anchetatorului: Eh, nu facem noi d'astea!

– La moarte sunt condamnat, a repetat poetul, gândind că eu n'am înţeles sau că nu-l cred.

– N'ai teamă, nu te împuşcă! am stăruit eu cum am putut

– Dumnezeu ştie! a conchis el cu ochii în tavan şi mâinile a îndurare.

Sergentul a deschis deodată ochii:

– Ce-ai vorbit? Ce semne i-ai făcut?

– N'am făcut nimic, domnule sergent, a răspuns Gyr cu inocenţă.

– Mai şi minţi? Acum te pun cu faţa la perete. Ce i-ai spus?

– Nu i-am spus nimic. Dar, de fapt, voiam să-l întreb dacă n'ar vrea să fumeze o ţigară. Că eu tocmai mă gândeam să vă rog respectuos să-mi daţi un foc.

– Ce te priveşte pe dumneata ce vrea el? Vrei foc? Poftim! Fumează şi taci!

Vrând-nevrând, bietul Gyr a scos o ţigară şi a prins a fuma, ca să acopere înşelăciunea. A tras ţigara cam jumătate, apoi, ca orice puşcăriaş gospodar, a omorât restul pe marginea băncii şi l-a

vârât în buzunarul de la piept al bluzei. Dar asta (aşa cred, cel puţin) l-a costat: peste vreo jumătate de oră s'a lăsat moale pe scaun, într'un atac de inimă. Sergentul s'a speriat şi a vrut să dea alarma, dar poetul i-a făcut semn să stea; din buzunarul celălalt a scos o pastilă (o pastilă din cele pe care le purta totdeauna la el, şi se vedea că-i erau îngăduite şi'n puşcărie), a înghiţit-o şi după câteva minute şi-a revenit.

Am fost chemat eu primul să depun în proces. Bietul Radu Pătrăşcanu şedea în boxa acuzaţilor şi o avea alături pe Marga, soţia lui. Procurorul a cerut ca „martora" Veniamina-Vasilica Răducu, întrucât se cunoaşte cu Anania, să părăsească sala pe durata depoziţiei acestuia. Biata Veniamina!

Am rămas surprins să constat că magistratul îi permitea lui Radu să-mi pună întrebări, ceea ce fusese de neconceput în procesul meu. Mai mult, Radu – fost magistrat prin Moldova – se arăta destul de bătăios, intervenea prompt, revenea pentru o precizare. I-am ştiut imediat eforturile de a o scoate pe Marga din cauză şi l-am ajutat cu dragă inimă (din „cauză" e un fel de a zice. Gyr, Pătrăşcanu şi eu nu făcuserăm nici o conspiraţie, nici un complot – mai mult, nici nu discutasem politică –, dar pentru acuzare era suficient ca trei inşi cu fişe de legionari să fi fost împreună pentru ca întâlnirile lor să fie calificate drept conspirative, „duşmănoase" la adresa regimului).

La sfârşit am cerut permisiunea – şi mi s'a acordat – să-mi citesc depoziţia consemnată de grefier, înainte de a o semna. În acest timp a intrat Gyr. Întrebat dacă Marga Pătrăşcanu participase la convorbirile noastre, el a tăgăduit.

– Cum se face asta? a întrebat judecătorul, ea doar venea la Anania împreună cu bărbatu-său.

– Da, dar ea şedea pe terasă şi ne făcea cafele, a răspuns martorul cu o candoare desăvârşită.

E posibil ca o schimă a mea, involuntară, să-l fi făcut pe magistrat să mă apostrofeze:

– Ei, dar încet mai mergi! Ia-ţi declaraţia şi citeşte-o afară!

Şi m'a izgonit.

La plecarea de la tribunal, eu şi Gyr, numai noi, am fost urcaţi într'un Jeep. El purta ochelari negri, pentru mine caraliii n'au găsit o pereche şi nu ştiau ce să facă. Atunci unul din ei a avut o idee: mi-a prins căciuliţa şi mi-a îndesat-o pe ochi, până'n dreptul nasului. Mă amuzam copilăreşte că, de data aceasta, tertipul nu-l imaginasem eu: întinsă pe nas şi urechi, căciuliţa de lână îşi rărise împletitura şi devenise transparentă. În tot timpul drumului m'am uitat la Gyr, pe banca din faţa mea, până ce, ajunşi la Uranus, l-au coborât.

Aveam să-l mai văd doar peste mulţi ani, în 1972, la Bucureşti, în apartamentul său de pe strada Nikos Belloianis, fostă Atena. Era liber, în mijlocul familiei, dar manuscrisele lui literare erau captive încă, grămădite pe o poliţă, în cartoanele pe care nimeni nu îndrăznea să le deschidă.

* * *

Încă multe luni s'au mai scurs în celula mea de la Uranus până ce mi s'a spus că urmează să fiu mutat în penitenciar. Sănătatea mi se şubrezea. Încă de pe când eram la Ploieşti mi se deschisese o fistulă la baza coloanei vertebrale, cu supuraţii intermitente. Acum puroiul curgea încontinuu; medicul arestului mă văzuse, ridicase din umeri şi nu-mi prescrisese nici măcar un pansament. Îmi spălam rana cu apă murdară din cloaca closetului şi nu aveam nici un mijloc să-mi apăr rufăria de acea culoare gălbuie şi acel miros fetid.

I-am raportat lui Enoiu că sunt suferind şi am cerut să fiu trimis la Văcăreşti – închisoare-spital – spre a fi examinat şi eventual operat. Şeful anchetei a făcut o mutră de compătimire.

– Bine, te trimitem. Depinde cum te porţi.

Ştiam ce înseamnă asta.

Am fost dus la Jilava.

* * *

Revedeam închisoarea subterană a Jilavei după şaisprezece ani. Coridoarele aveau becuri, nu mai miroseau a fecale. Gardienii păreau, în schimb, foarte fioroşi, ca nişte dulăi dresaţi să muşte şi să ucidă. Când nu erau încruntaţi, rânjeau a sălbăticie şi le tremurau fălcile.

Într'o cameră „de tranzit" ne-am găsit mai mulţi condamnaţi, care de pe unde şi care încotro. Pereţii erau umezi, podeaua de ciment umedă, un hârdău într'un colţ, o vadră cu apă. Vreo câţiva aveau ţigări, aveam şi eu câteva, furate din buzunarul rucsacului, toţi am fi fumat şi nu aveam cui să-i cerem un foc; la uşa ferecată nu apărea nici un gardian. Ne era frig – cred că era prin aprilie –, ne plimbam în lungul şi în latul camerei, lihniţi de foame.

A venit ora schimbului de seară şi au apărut trei sergenţi. Ne-au numărat. Aveau timp, voiau să ne cunoască. În front, eu eram mai la coadă. Au început să întrebe pe câte unul la rând: cum te cheamă, ce profesie ai, la cât eşti condamnat, ce-ai făcut pentru asta?... Ajunşi să răspundă la ultima întrebare, bieţii oameni se înecau şi prindeau a se apăra jurându-se că n'au făcut nimic şi că stau la puşcărie pe degeaba. În fond, ei spuneau un adevăr, dar nu realizau că, odată intrat pe uşa temniţei, nimeni nu te va crede nevinovat sau mai puţin vinovat decât se scrie pe fişă; pe de altă parte, orice încercare de a te apăra e cu desăvârşire ineficientă: gardianul e custodele, nu judecătorul tău. Sergenţii ascultau cu dispreţ şi scuipau pe podea, între două fumuri de ţigară. Mirosul ne gâdila nările şi ne răscolea o poftă sălbatică de fumat, şi tot mai mult înţelegeam că nu exista nici o şansă să putem aprinde una. Când mi-a venit rândul, am spus că sunt condamnat la 25 de ani

muncă silnică pentru crimă de uneltire contra ordinii sociale.

– Şi? Ai uneltit?

– Da, am uneltit.

– Cum ai uneltit? Ai fost legionar?

– Da.

– Şi ai dus activitate?

– Am dus, să trăiţi.

– Aşa, cu şedinţe şi ajutor legionar?

– Da, cu şedinţe şi ajutor.

– Şi ce-ai de gând să faci?

– Puşcărie.

Cei de după mine s'au lepădat ca Petru şi s'au tânguit. La sfârşit, unul dintre noi a luat poziţia de drepţi şi a cerut, respectuos, un foc.

– Nu meriţi, i-a zis sergentul. Nici unul nu meritaţi. Toţi sunteţi nişte mincinoşi. Degeaba v'a adus statul aici? … Numa' ăla de colo, ăla cu mustaţă, a spus adevărul.

N'am mai aşteptat. Am scos repede o ţigară şi am primit foc. În seara aceea au fumat fraţii pe săturate, ţigară din ţigară, până ce am fost scoşi şi repartizaţi la celule. Acolo nu se mai putea fuma; ţigările rămase prin buzunare erau oprite la bagaj.

* * *

Eram peste douăzeci – dacă nu aproape treizeci – în celulă, şi toţi cu condamnări grele, de la 25 de ani în sus. Majoritatea erau intelectuali. Jilava era închisoare de tranzit şi fiecare îşi aştepta, de săptămâni şi luni, rândul să fie transferat în penitenciarul definitiv. Vagonul-dubă, care era ataşat la unele trenuri de persoane, avea un itinerar foarte complicat, culegând şi lăsând condamnaţi pe întregul cuprins al ţării şi nimeni nu putea să ştie nici timpul şi nici criteriile după care unii erau sortiţi să plece şi alţii să rămână.

L-am reîntâlnit la Jilava pe Sandu Lăzărescu, intelectual subţire, cu studii de drept, cu o cultură vastă şi un spirit extrem de delicat. Îl cunoscusem

la poetul V. Voiculescu, cu care era aproape vecin. Acum avea o condamnare grea şi îndeplinea în celulă funcţia de… distribuitor de apă. Apa era, într'adevăr, o problemă. Într'un singur hârdău, pe toată ziua, la douăzeci-treizeci de inşi, se dovedea cu totul neîndestulătoare şi deţinuţii s'au văzut obligaţi să şi-o raţionalizeze ei între ei: o jumătate de cană pentru spălatul feţei, o cană pentru băut, o jumătate de cană pentru… spălarea fundului (hârtia era cu desăvârşire inexistentă şi interzisă în închisorile comuniste, aşa încât igiena intimă se făcea turceşte, cu apă, din aceeaşi cană care folosea şi pentru băut, şi numai Dumnezeu putea să ştie cât de curată sau necurată se întorcea dintr'o asemenea folosinţă). Spălatul rufelor se făcea în etaje. Patru-cinci inşi şi le ţineau pe palme, la niveluri diferite; Sandu Lăzărescu turna sus un fir de apă pe etajul superior: batista; din aceasta apa se scurgea pe o cămaşă, apoi pe o izmană, apoi pe ciorapi şi ajungea neagră în hârdăul cu urină şi fecale. Pentru această muncă, Sandu era scutit de căratul hârdaielor cu murdărie, dimineaţa şi seara.

Ca şi la Securitate, regimul era de „marginea patului". De la ora deşteptării până la aceea a stingerii nimeni nu avea voie să se lungească pe pat, ci doar să stea în capul oaselor, atunci când nu se plimba prin celulă. Paturile cele două dinspre uşă scăpau unghiului de control prin vizetă şi deţinuţii îşi rânduiau delictul de a fura cinci-zece minute de odihnă rezemaţi cu umerii de perete (acesta era maximum de profit ce se putea obţine). Era însă un caraliu afurisit, poreclit „Pisica", ce avea talentul de a trage zăvorul uşor de tot, pe nesimţite, şi odată te pomeneai cu el în mijlocul celulei:

– Stai aşa!

Şi nimeni nu mişca. Avea o plăcere drăcească să-i prindă pe bieţii oameni moţăind la perete şi să-i pedepsească pentru „adormire". Cam după o lună

am căzut şi eu victima lui şi am executat trei zile de izolare, într'o celulă cu înfăţişare şi temperatură de peşteră.

Turtoiul[12] se distribuia cam pe la ora 10. Bucata fiecăruia trebuia împărţită cu grijă în trei porţii, una pentru prânz, una pentru cină şi a treia pentru a doua zi dimineaţa. Parcă-l văd pe bietul Vişoianu (alintat Fifi) cum se chinuia cu ultima porţie: s'o păstreze pentru a doua zi sau s'o mănânce de cu seară? O scotea din trăistuţă, o înconjura cu ochii, o ducea la gură şi mezdrea, precum caprele, ceva de pe coajă, apoi se gândea la foamea de a doua zi şi o punea la loc, pentru ca ispita să se repete la infinit. Seara îşi punea bucăţica de turtoi sub cap şi îmi mărturisea, ca unui vecin de pat, că uneori nu doarme toată noaptea, bântuit de gândul că suferă de foame cu mâncarea la căpătâi. Îl urmăream tăcut, într'o seară, cum se zbătea în nehotărâre, pentru ca, la un moment dat, să-l văd că înfulecă bucata din câteva înghiţituri.

– Ce-ai făcut, Fifi?

– Am ajuns eu la concluzia că e mai bine să-i duc dorul decât grija.

De atunci a prins a dormi liniştit.

* * *

Ceasurile noastre de seară, dintre numărătoare şi stingere, le umpleam cu povestiri, prefăcându-ni-le în adevărate şezători culturale. Fiecare spunea, pe rând, ce ştia din specialitatea sau experienţa lui. În cele vreo trei luni cât am stat în Jilava am ascultat povestindu-se zeci de cărţi, filme, teorii filosofice, un curs universitar despre structura luminii şi patru-cinci conferinţe despre operele de artă din Florenţa. Când mi-a venit rândul, am povestit *Mioriţa*, ceva din *Du-te vreme, vino vreme!,* apoi, în cursul zilei următoare, a venit vorba de mânăstirile româneşti şi am fost îndemnat să povestesc ceva despre ele. Am început cu ruinele Vodiţei, am continuat cu istoria şi legendele

Tismanei. Pe măsură ce povesteam mi se trezeau, ca prin farmec, cunoştinţe şi impresii uitate, descopeream perspective istorice noi, îmi veneau în minte chipuri de călugări originali şi întâmplări neobişnuite. Timp de două săptămâni, seară de seară, i-am purtat pe ascultătorii mei prin toate laturile munţilor, până la Putna. Totul le era fascinant, o adevărată revelaţie; la sfârşit mi-au dorit ca, de voi mai fi vreodată liber, să aştern toate acele povestiri pe hârtie. Aşa s'a născut, acolo, în subpământeana Jilavă, cartea *Salba Carpaţilor*, pe care o tot port de atunci în suflet şi pe care intenţionez să încep s'o scriu de îndată ce voi isprăvi aceste însemnări. Au trecut paisprezece ani de atunci, cartea nu va mai fi poate aceeaşi, multe s'au schimbat, altele s'au adăugat, dar dorul ei a rămas şi n'aş vrea să îmbătrânesc de-a binelea înainte de a o vedea scrisă[13].

Într'o zi uşa s'a trântit în spatele unor nou-veniţi. Erau vreo cinci sau şase.

Condamnaţi la moarte, aşteptaseră aproape un an în celula numărul Zero să fie executaţi. Acum fuseseră scoşi din lanţuri, cu pedepsele comutate în muncă silnică pe viaţă, şi aduşi peste noi. Printre ei, Cristofor Dancu, fostul călugăr de la Cernica, şi… bădia Costache Georgescu, martorul din procesul meu. Când a dat cu ochii de mine, a prins a plânge şi se ruga să-l iert. Îl iertasem demult, de îndată ce-mi trecuse uluirea. Cine mai poate judeca pe un om care trece prin asemenea situaţii-limită? Nici măcar propria lui conştiinţă, stâlcită de incertitudini. Doar Dumnezeu, la Judecata de Apoi.

* * *

Prin iulie am fost luat cu bagaj cu tot şi urcat într'un Jeep. Cătuşă mi s'a pus doar la o mână, legată de bara de fier a maşinii; cealaltă mână mi s'a lăsat liberă, cu permisiunea de a fuma. Nu mi s'au pus ochelari negri. Am ajuns în Bucureşti,

vedeam oraşul năpădit de zăpuşală, oameni alene pe străzi. Am avut şi emoţii: după multe cotituri, maşina a ajuns pe strada 11 Iunie, a trecut prin faţa uliţei mele, pe lângă Patriarhie; pe strada Justiţiei l-am văzut pe preotul Staicu mergând pe trotuar, cu ochelari de soare. Putea oare bănui că trec încătuşat la numai un pas de el? Apoi mi s'au legat ochii şi am priceput că maşina poposeşte la Uranus. Un fior de groază mi-a năpădit sufletul: ce mai aveau cu mine? Aveam însă să aştept în maşină, undeva pe la poartă, până ce un alt osândit a fost adus şi legat pe banca din faţa mea. După câteva ceasuri de călătorie am fost depus la Securitatea din Piteşti. Aveam să depun ca martor, a doua zi, în procesul preotului din satul meu natal, Fănel Mărgăritescu. Doamne, şi el era arestat? Într'adevăr, fusese legionar.

Au găsit că pentru numai o noapte nu e cazul să-mi mai facă forme de încarcerare şi m'au încuiat, cu bagaj cu tot, într'o celulă „de cer", în curte. Era o noapte de vară, senină, şi se ridica luna pe un cer limpede ca sufletul Fecioarei. Mă năpădea o fericire imensă şi m'am lungit pe ciment, cu capul pe rucsac, şi mi-am zis rugăciunile şi n'am dormit toată noaptea; zorile le sorbeam în ochii deschişi şi-I dădeam mulţumită lui Dumnezeu pentru darul acelei nopţi.

La proces l-am văzut pe Miti, fiul părintelui Fănel. Se uita la mine cu ochi trişti şi oarecum speriaţi de jale. Era student la Teologie, avea talent dramatic, cunoscuse un părinte Anania autoritar la catedră şi neîndurător la repetiţiile serbărilor de Crăciun, temut de studenţi şi admirat de spectatori, iar acum vedea un bărbat în zdrenţe, tuns chilug, cu obrazul tras, escortat de sergenţi cu pistoale-mitralieră sub braţ. Depoziţia mea trebuia să se refere la o „discuţie duşmănoasă" la adresa regimului, pe care aş fi avut-o cândva cu părintele Fănel, într'o vizită prin sat. Eu nu mi-o aminteam nicicum, dar am luat totul asupra mea, în sensul că

eu am vorbit, iar el nu m'a contrazis. Cu o condamnare de 25 de ani nu mai ai nimic de pierdut.

De la tribunal am fost dus direct la penitenciarul oraşului, închisoarea care va rămâne în istoria spaimelor universale prin cele petrecute în ea în anii 1950-1952. Acum nu ştiam prea multe despre faimoasa „reeducare", dar aveam să aflu mai târziu, la Aiud, şi să citesc în străinătate.

Vreo trei luni am rămas în puşcăria aceea sinistră, într'o celulă cu încă vreo şapte-opt. De la doctorul Pâslaru, fost ţărănist, am învăţat codul Morse, în percuţie, absolut indispensabil pentru un minimum de comunicare cu vecinii, şi chiar cu restul închisorii. Majoritatea deţinuţilor erau de prin Oltenia şi m'am străduit pe toate căile să aflu de soarta Mamei Olga şi a mânăstirii Bistriţa. Se zvonea că mânăstirea fusese desfiinţată, călugăriţele alungate, dar nimeni nu ştia că maicile Gologan ar fi făcut obiectul vreunui proces.

Continuam să lucrez zilnic. Acolo am început ciclul de *Istorii agrippine*, pe care nu ştiu dacă-l voi isprăvi vreodată. Dar puterile îmi slăbiseră mult. Hrana era înfiorător de săracă şi am văzut oameni plângând de disperare; după săptămâni de nădejde, primeau aceeaşi gamelă cu zeamă caldă în care pluteau trei firişoare de varză împuţită între două steluţe de ulei. În trei luni, numai de două ori a fost sărbătoare, cu ciorbă de fasole. Supravieţuirea era bucata de turtoi. Acolo, la Piteşti, am simţit foamea chinuitoare, obsedantă, foamea fizică şi foamea psihologică; noaptea mă visam înfulecând, mă trezeam cu fălcile încleştate, ziua nu plănuiam altceva decât ca, dacă voi mai fi vreodată liber, să investesc totul în bucătărie şi artă culinară. Şi mă mai năpădea un dor. Când eram scoşi la aer, în curte, de pe vârful scării puteam să văd, numai pentru câteva secunde, pădurile mari şi verzi ale Argeşului şi mă visam cutreierându-le călare, haiduceşte, cu desagii la oblânc, într'o

pribegie fără sfârşit, a celui ce nu e menit a avea cetate stătătoare pe acest pământ. Doamne, cât de dureros mă chemau acele păduri ale Argeşului!

În una din zilele lui octombrie am fost scoşi din celulă doi oameni, eu şi doctorul Pâslaru. În sfârşit, ne venise transferul! Magazia de bagaje era în aripa unde se aflau celulele femeilor. Se auzeau glasuri subţiri şi scâncete în spatele uşilor aliniate. O gardiancă în uniformă şi cu grad de sergent şedea la o masă şi citea. Era tânără şi destul de frumoasă şi mă întrebam ce-o fi făcut-o pe această fată să îmbrăţişeze o asemenea odioasă meserie. Şi ce anume o fi citind? De cum am primit rucsacul, am cotrobăit după ţigări. Văzusem că femeia avea pe masă o cutie cu chibrituri şi m'am apropiat. Mi-a făcut semn că pot să-mi aprind ţigara şi nu şi-a luat ochii de pe carte. Citea *Iliada*!

Se făcuse seară, se sunase stingerea, nouă ni se făceau formele de transfer. În cabina de la poartă, un plutonier ne-a pus în braţe câte un pachet cu hrană rece, un camion, deja încărcat cu deţinuţi de drept comun, aştepta le ieşire să pornească spre gară. În ultimul moment, plutonierul se mai uită o dată pe fişa mea şi prinde a-i înjura pe sergenţi:

– Fir'aţi ai dracului, voi n'aţi văzut că ăsta are 25 de ani?

După regulament, cei cu condamnări de la 20 de ani în sus trebuiau transportaţi, pe dubă, în lanţuri.

– Cheamă-l repede pe ăla cu nicovala!

– S'a culcat, tovarăşe plutonier, e după stingere.

– Scoală-l şi dă-l în mama dracului! Scoală-l! Şi repede, că pierdem trenul!

M'au îmbrâncit în curte, la raza unui bec chior, mi-au ordonat să mă lungesc pe pământ şi mi-au pus o manta pe cap. Am înţeles că potcovarul era şi el deţinut şi nu aveam voie să ne vedem la chip. Auzeam îmbrânceli şi bufnituri, lacătul de la uşa unei magazii, cineva care alege lanţuri şi aleargă spre mine cu paşi grei. O mână puternică mi-a prins o gleznă, a pus-o pe nicovală, a îmbrăţişat-o

cu un inel lat şi rece şi a prins a bate nitul cu ciocanul, printre zbieretele plutonierului de la poartă şi înjurăturile sergenţilor din juru-mi. Şedeam ca un animal trântit la pământ şi mă gândeam că nenorocitul acela de potcovar, încă buimăcit de somn şi înspăimântat de ghionturi, îmi va greşi odată ciocanul pe fluierul piciorului. Loviturile curgeau ca o ploaie, meşterul se dovedea, totuşi, îndemânatec. Mi-a pus pe nicovală glezna cealaltă şi a bătut nitul cu mare repeziciune.

– Fugi! i-au poruncit sergenţii.

A luat nicovala în braţe şi a pierit.

Mi-au smuls mantaua de pe cap, unul m'a ghiontit în coaste cu vârful cizmei:

– Mişcă!

De aproape douăzeci de ani nu mai purtasem lanţuri la picioare şi mă căzneam să fug şi mă împiedicam şi săream ca un cal în două picioare şi aşa m'am azvârlit, pe umeri, în camion. Cu patru gardieni înarmaţi, le colţuri, camionul – cu platforma descoperită – a prins a goni spre gară. Doctorul Pâslaru mi-a făcut loc pe roata de rezervă pe care se aşezase; el avea o condamnare de numai 16 ani şi nu purta lanţuri. De cum am pornit, ochii mi-au fost răpiţi de cerul nopţii, acoperit cu scame de nori alburii. Era foarte frumos cerul acela şi nu-mi puteam lua ochii de la el. L-am simţit alături pe doctor desfăcând pachetul şi clefăind.

– Mănâncă! mi-a şoptit el, dându-mi cu cotul.

Mi se părea de-a dreptul vulgar să mănânci sub cerul acela fascinant. Ştiam că în pachet trebuie să fie pâine, brânză şi slănină, poate şi o ceapă, dar cerul cu nori mici şi alburii îmi era o ispită covârşitoare.

– Mănâncă, frate! mă îndemna vecinul.

– Nu-mi e foame, i-am răspuns aproape supărat.

– Mănâncă! mi-a şuierat el cu ton de poruncă conspirativă.

Ce-o fi vrând omul ăsta să-mi spună? (Nu aveam voie să vorbim.) Am desfăcut încet pachetul şi am molfăit un miez de pâine şi câteva fărâme de brânză. Apoi mi-am pus iarăşi ochii pe cer. Până la gară nu erau decât câţiva kilometri, camionul alerga cu mare viteză, răpitoarea privelişte nu avea să dureze mult.

Camionul s'a oprit într'o umbră din spatele gării, deţinuţii de drept comun au coborât, noi, politicii, am rămas şi am aşteptat. Trenul sosise, sergenţii se foiau încolo şi încoace, şoptind între ei. Urechile aţintite ale doctorului au înţeles că în vagonul-dubă nu mai era nici un loc pentru politici şi că noi trebuia să aşteptăm până la duba următoare.

În goană pe drumul întors, camionul ne-a lăsat la poarta puşcăriei.

– Daţi pachetele îndărăt! ne-a poruncit plutonierul.

– Eu am mâncat din el, domnule plutonier, s'a spăsit doctorul, ca un neştiutor ce se afla.

– Cum dracu'?

– Mi-a fost foame şi am mâncat. Uitaţi-vă.

– Dă-l tu! mi-a poruncit mie.

– Şi eu am mâncat. Nu mult, dar l-am început.

Plutonierul şi-a oprit o înjurătură.

– Două zile fără raţie!

Am fost duşi într'o altă celulă, la etaj, numai noi doi.

– Ai priceput acum? mi-a spus doctorul, uitându-se drăgăstos la bucata de slănină. Un pachet început nu se mai primeşte înapoi, asta e regula. A ne tăia de la raţie înseamnă a nu ne da bucata de turtoi; dar ciorba ne-o dă, ai să vezi dumneata. Şi-o să mai înveţi d'astea.

Doctorul Pâslaru, care suferea de un picior şi mergea şchiop, făcea puşcărie de vreo şase ani.

Regulamentul însă mai prevedea ceva: un condamnat nu poate fi ţinut în celulă cu lanţuri la picioare, ci le poartă numai pe drum, în transfer. Îi

atrăsesem atenţia plutonierului că trebuie să fiu dus mai întâi la nicovală şi să mi se „taie lanţurile”, dar m’a repezit scurt că n’are vreme de aşa ceva şi că mi le va scoate a doua zi dimineaţa.

O săptămână am stat în celula aceea, de două ori pe zi am protestat, am cerut să vină ofiţerul de servciu, şi o săptămână nu m’a ascultat nimeni şi am dormit îmbrăcat, cu lanţurile la picioare.

În săptămâna aceea i-a venit rândul unei poezii pe care o dospeam de multă vreme, „Facerea”, poem cosmogonic de inspiraţie creştină (aşa cum nu mi se părea nici a lui Eminescu, nici a lui Voiculescu). Când a fost gata şi i-am spus-o doctorului, acesta s’a uitat lung la lanţurile mele şi a lăcrimat. (Poezia am publicat-o mai târziu în caseta „Noi” şi în volumul omagial din *Mitropolia Olteniei*, dedicat lui Firmilian.).

* * *

Cu această nouă bucurie am părăsit închisoarea din Piteşti şi am fost vărsat de vagonul-dubă, împreună cu mulţi alţii, undeva pe o linie moartă de pe lângă podul Grant din Bucureşti. Era noapte şi umbrele noastre, încovoiate sub bagaje, se strecurau grăbite printre ghionturile sergenţilor cu pistoale automate, care ne înjurau înfundat şi ne grămădeau într’o dubă.

Înapoi la Jilava! Într’o cameră de tranzit de lângă poartă, cei veniţi înaintea noastră dormeau pe jos şi respirau adânc o grozavă putoare de murdărie omenească. Mi-am făcut şi eu loc între doi, înfundându-mi pe cap căciula militară de oaie, cu clape la urechi şi pe ochi, legată sub bărbie cu nojiţa. Am dormit atât de adânc încât n’am auzit clopotul de dimineaţă şi m’a trezit un ghiont de cizmă soldăţească, repezit în coaste; era ofiţerul de serviciu, un locotenent înalt şi rău de mama focului. Hârdăul se umpluse cu fecale, urina se vărsase peste margini şi făcea şiroaie pe ciment, în parte sorbită de zdrenţele osândiţilor. Ofiţerul a

făgăduit că va permite golirea hârdăului, a plecat şi nimeni n'a mai venit să deschidă uşa. Chinuiţi în vezică şi pântece, oamenii dinlăuntru şi-au pierdut răbdarea, au ciocănit de mai multe ori în uşă, apoi au prins a bate cu pumnii, urlând. Zăvorul a scrâşnit şi s'a arătat locotenentul, fioros. Nu avea timp pentru aşa ceva; de va mai bate cineva cu pumnul, va fi pedepsit.

– Pedeapsă mai mare ca asta, domnule? a gemut unul, cu îndrăzneala deznădejdii. Nu mai pot, domnule locotenent, nu mai pot, îmi vine să fac, unde să fac?

– În pumni, fir'ai al dracului! a răcnit ofiţerul şi a trântit uşa.

M'am pomenit singur într'o celulă foarte murdară. Se vedea că nimeni nu mai fusese demult acolo; urina fermentase în hârdău şi împinsese pe de margini fecalele uscate. Un şobolan a fugit de sub un pat şi a pierit într'o gaură. Am bătut cuviincios cu degetul în uşă, la vizetă a apărut obrazul gardianului, am raportat, am amintit regulamentul.

– Nu te agita, a zis el calm, şi mi-a trântit vizeta'n nas.

Trântitura aceasta a vizetei te umileşte de moarte şi te aruncă într'o singurătate fără margini. Vai, ce ne-am face fără Dumnezeu?

În a treia noapte, târziu, m'a trezit gardianul şi mi-a făcut semn să-mi iau bagajul. M'a dus mai întâi la potcovărie, lângă poartă, unde mi s'au pus gleznele pe nicovală şi, cu dalta şi ciocanul, mi s'au tăiat niturile de la lanţuri. Îmi surprindeam nu numai uşurinţa de pasăre'n zbor, ci şi bucuria că, după zece zile, puteam să mă schimb.

* * *

Timpul înaintase mult în octombrie şi se făcuse frig. Dar în cămăruţa aceea din „reduit", care

servea drept birou de încarcerare, o sobiţă de tuci găzduia un foc prietenos. Trei sergenţi şedeau în jurul unei mese, fumând. Îi ştiam. Toţi îmi fuseseră „şefi” pe secţia întâi, toţi erau negri în cerul gurii. Neştiindu-le numele, deţinuţii le pun caraliilor porecle. Interesant era că unele porecle atribuite la Securitate de arestaţi care nu se vedeau şi nu comunicau nicicum erau foarte apropiate pentru una şi aceeaşi persoană. În faţa mea erau acum „Viplă” (cu dinţi de metal), „Târlă” (necioplit, mocofan) şi „Pisica” (cel care ne prindea în „adormire”).

Cu Târlă avusesem de-a face îndeosebi. Seara, după ce se lăsa întunericul, paza celulelor se făcea pe dinafară, prin ferestre (acestea nu aveau obloane, iar vara rămâneau deschise, cu doar gratiile de fier). Şeful de secţie se plimba de-a lungul ferestrelor, observa ce se petrece înlăuntru şi se oprea ici şi colo, cu importanţă, să-l întrebe pe unul cum îl cheamă şi pe altul de ce stă aşa şi nu altfel. Când se oprea sergentul la fereastră, cei dinlăuntru erau obligaţi să ia poziţie de drepţi, cu faţa la el. Târlă ne-a măsurat pe fiecare, apoi a căzut cu ochii pe mine.

– Cum te cheamă?

Am răspuns, ca de obicei, la toate întrebările legate de vârstă, domiciliu, condamnare.

– Şi cum de-ai luat plasa? s’a făcut el a se mira.

– Ordonaţi? am răspuns eu, nedumerit.

– Te-am întrebat cum de-ai luat plasa?

Am rămas fără răspuns, căutând să traduc întrebarea. Colegii de abia îşi stăpâneau râsul, realizând că eu ignoram expresia de argou care, de fapt, ar fi însemnat: Cum de-ai căzut în cursă? cum de te-au prins? cum te-ai încurcat în socoteli?

Târlă s’a uitat lung la mine, dând din cap a dispreţ, ca la un prostănac care nici măcar nu ştie bine româneşte.

– Ce meserie ai? a căutat el să-şi dea seama de nivelul meu cultural.

– Sunt diacon, am răspuns eu.

Nu fără intenţie spusesem aşa. Noţiunea de „diacon”, foarte puţin familiară comuniştilor din Securitate, îi încurcase pe mulţi din anchetatorii mei, care, asemenea ciobanilor de pe Parâng, cunoşteau doar noţiunea generală de „popă”. Însuşi maiorul Aramă preferase să scrie în fruntea proceselor-vebale de interogatoriu „preot-călugăr”, şi aşa făcuseră toţi cei de după el. De la Târlă nu era de aşteptat mai mult. Acum era rândul lui să se facă a nu fi auzit bine.

– Ce eşti?

– Diacon, să trăiţi.

Cu ochii la chipul nenorocit al sergentului, camarazii de abia îşi mai stăpâneau râsul. Şi-l stăpâneau doar de frică; tentativa de a-ţi bate joc de administraţie se pedepsea foarte aspru. Târlă s’a sforţat să-şi refacă stăpânirea de sine (atât de necesară celor ce umblă cu fiarele captive) şi a părăsit fereastra pe câteva cuvinte menite să-l salveze:

– Hm, mă mir de tine, că diaconii nu prea ajung pe-aici…

Râsul de pe urmă ne-a răzbunat multe ceasuri de tristeţe şi amărăciune.

Acum Târlă şedea cu coatele pe masă, în timp ce Viplă îşi pregătea hârtia să-mi inventarieze bagajul, bucată cu bucată. Toate zăceau răsturnate pe podea, iar eu şedeam în spatele lor, numai în cămaşă şi izmene – şi desculţ –, după regulament. Sobiţa de alături însă mă învăluia cald şi-mi făcea bine. Era târziu după miezul nopţii, linişte în toată puşcăria, celulele bine zăvorâte; se vedea că sergenţii – toţi şefi de secţie – nu aveau de lucru şi căutau să-şi treacă timpul. Oricum, nu se grăbeau.

Procesul-verbal de inventar începea cu preliminariile: data, numele, condamnarea, profesia...

– Cum, adică, diacon? a cutezat Viplă.

I-am explicat. Aşadar eram popă. Sergenţii s'au uitat la mine cu interes, ca la o dihanie.

– Şi la ce biserică ai fost?

– La Patriarhie.

– A-ha, eşti de-al lui Justinian! a exclamat unul.

Mă întrebam, cu nestăpânită bucurie, dacă aceasta era o indicaţie involuntară că Justinian este încă patriarh. După clopotul din acea zi de Sfântul Ion nu mai avusesem nici o astfel de nădejde.

Viplă a lăsat condeiul şi a întors scaunul.

– Ia ascultă, dumneata chiar crezi în Dumnezeu?

Nu încăpea nici o îndoială. Dar sergentul îşi pusese în gând să mă încurce.

– Uite, să-mi răspunzi la o întrebare. Când eram la şcoala primară, în cartea de religie se spunea că Sfântul Ilie umblă cu căruţa prin cer, pocnind din bici, şi aşa se fac tunetele şi fulgerele. Mai târziu, la altă şcoală, am învăţat că norii se încarcă cu electricitate pozitivă şi negativă, se atrag şi fac o scânteie electrică, fulgerul. Care din astea două e adevărată?

– Asta, cu scânteia electrică.

Viplă jubila.

– Păi vezi? Şi cum rămâne cu Sfântul Ilie?

– Dumneavoastră, domnule sergent, eraţi mic când aţi citit cartea de religie, e timp de-atunci, nu mai ţineţi minte. În ea se spunea, într'adevăr, că proorocul Ilie s'a ridicat cu o căruţă la cer, dar în nici o carte de religie – şi, dacă-mi daţi una, eu o mănânc în faţa dumneavoastră – în nici una nu se spune că biciul lui Ilie ar produce fulgerele sau roţile căruţei lui ar face tunetele. La şcolile acelea speciale, pe dumneavoastră vă învaţă într'adins să amestecaţi religia cu folclorul, ceea ce nu e totuna. Legenda cu Sfântul Ilie e o poveste frumoasă, creată de popor în vremile de demult, ca să-şi explice în imagini un fenomen natural cum e fulgerul. Mai sunt şi alte asemenea legende, pe care noi nu le numim religie, ci mitologie.

Şi, încălzindu-mă, le-am povestit pe larg şi cât mai atrăgător mitul lui Prometeu şi pe acela al lui Vulcan. Caraliii mă ascultau cu interes crescând, era evident că nu mai auziseră astfel de istorii, se cultivau; a doua zi aveau să le istorisească nevestelor, spre a le arăta cu ce bărbaţi deştepţi s'au pricopsit.

– Dar cu Iisus Hristos cum e? a întrebat Pisica. Se zice că e tot legendă.

– Existenţa lui Hristos e istorie, domnule sergent, istorie adevărată.

– Fiindcă aşa se spune la Biblie?

Îmi dădeam seama că argumentele biblice n'ar fi fost de mare folos. Mi-a venit în minte altceva. Fusesem primul teolog din România care să publice câteva articole (în *Ortodoxia*) despre documentele de la Qumran şi descoperirea lor. Calea mi s'a părut excelentă şi am prins a le povesti sergenţilor despre cei doi copii de beduini care păzeau caprele pe ţărmul Mării Moarte, capra rătăcită, piatra aruncată, gura peşterii, nădejdea unor comori, deziluzia, cele două pergamente, anticarul din târg...

– Văd că ai ţigări, m'a întrerupt Târlă, cu ochii la obiectele revărsate pe podea. Ia-ţi şi fumează.

Am aprins o ţigară la un tăciune. În clipa aceea ştiam că-i câştigasem pe caralii. În Jilava nu se putea concepe un asemenea gest din partea unui şef de secţie. În celule, fumatul era absolut cu neputinţă: nimeni nu intra cu ţigări, toate i se opreau la magazie. În camerele de tranzit, când aveai tot bagajul asupră-ţi, erai norocos dacă sergentul binevoia să-ţi dea un foc, la vizetă. Cât timp stătusem în lanţuri, nu avusesem acest noroc. Acum fumam în faţa a trei şefi de secţie, invitat de ei!

Mi-am continuat povestirea despre aşezământul de la Qumran, biblioteca anahoreţilor, războiul lui Vespasian şi Titus, distrugerea Ierusalimului..., felul de viaţă al eremiţilor, Ioan Botezătorul,

rudenia lui cu Iisus, posibila vizită a Acestuia din urmă la Qumran, documente, plăcile de aramă, semnele evidente ale prezenţei lui Iisus prin acele locuri...

Ascultătorii mei păreau fascinaţi.

– Nu ţi-e frig? Îmbracă-te! mi-a zis unul dintre ei.

În timp ce-mi puneam pantalonii şi bocancii, i-am zis lui Viplă:

– Dar, la urma urmei, domnule sergent, nici nu e nevoie de atâta istorie şi de atâtea documente, de vreme ce dumneavoastră înşivă mărturisiţi de mai multe ori pe zi că Hristos a existat.

– Cum asta? s'a neliniştit el.

– Ce-aţi scris acolo, pe hârtia aceea?

– „Inventar".

– „Astăzi, ... octombrie, 1960...".

– Da' calendarul nu l-am făcut eu, a prins el a se dezvinovăţi, pricepând deodată unde vreau să ajung.

– Sigur că nu l-aţi făcut dumneavoastră. E calendarul oficial, şi al statului, şi al partidului. Dar de câte ori scrieţi „1960" mărturisiţi că atâţia ani au trecut de la naşterea lui Hristos.

S'a făcut tăcere, sergenţii au rămas pe gânduri. Târlă, rezemat cu coatele pe masă, şi-a împins chipiul pe ceafă.

– Vezi, o putere care să fi făcut lumea asta tot trebuie să fie, a conchis el. Dar nu aşa, cum e prin biserici, cu plete şi barbă...

– Sunt de acord cu dumneavostră, domnule sergent, am zis eu fericit; nici eu nu cred că Dumnezeu are plete şi barbă.

– Cât o fi ceasul? a răsărit Viplă.

Deodată şi-au dat seama că se apropie ziua. Viplă a închis dosarul, cu inventarul de abia început.

– Uite ce, îţi iei la celulă tot bagajul. Şi aşa eşti în transfer. Da' ai grijă de ţigări, să le fumezi pe

toate până pleci. La ieşire te controlează Iamandi, şi dacă dă de ele...

Plutonierul Iamandi era spaima Jilavei. Ţigan voinic, ciupit de vărsat, era mai-marele caraliilor şi – se spunea – executorul celor condamnaţi la moarte; îi împuşca în ceafă, pe marginea gropii, şi pentru fiecare execuţie primea cinci sute de lei. Ceea ce-mi spunea mie Viplă acum era o adevărată conspiraţie între trei sergenţi de Securitate şi un condamnat cu fişă de legionar.

– Şi... cam în cât timp ar trebui să le termin? am împins eu conspiraţia dincolo de ceea ce nu se putea închipui.

În puşcărie nu aveai voie să ştii nimic dinainte, nici unde vei fi dus, nici când, nici cu ce mijloc, nici pe ce rută... În principiu nu aveai voie să ştii nici cât e ceasul, nici dacă e zi sau noapte. Întrebarea era de-a dreptul provocatoare. Destinaţia o ştiam: prin nu ştiu ce neglijenţă, pe rucsacul meu era o plăcuţă de lemn, legată cu sârmă, pe care scria „Aiud”. Dar nu ştiam cât aveam să mai stau în blestemata aceea de Jilava; mă voiam „stabilizat” la domiciliul final.

– Până vineri, mi-a şuierat Târlă.

Noaptea aceea a fost cea mai mare victorie morală pe care am dobândit-o, cu ajutorul lui Dumnezeu, în cei şase ani şi două luni de temniţă.

În noua mea celulă am găsit vreo cincisprezece-douăzeci de inşi dormind pe paturi suprapuse. La deşteptare ne-am cunoscut şi am început să le împart ţigările, pentru ei – ca şi pentru mine – un adevărat miracol. Dar, practic, nu puteau fi fumate decât „reci”, după vorba unuia din ei. În celulă nu era voie să se fumeze, şi cu nici un chip şeful de secţie n’ar fi dat un foc; cel mult, se putea face că nu vede şi nu ştie.

Un camarad mai isteţ s’a cerut la infirmerie şi s’a întors victorios cu puţină vată şi praf de hipermanganat. Un altul şi-a scos nasturele pietros de la izmene şi i-a petrecut prin găuri două aţe

răsucite cruciş. Prin extensia şi relaxarea rapidă a aţelor, nasturele se învârtea cu mare viteză pe o pietricică, făcând scânteile să sară în vata impregnată cu hipermanganat. Aşa s'a aprins prima ţigară şi s'au mângâiat fraţii de-a lungul celor trei zile cât am stat cu ei

Viplă avusese dreptate. Iamandi însuşi îmi făcea percheziţia la ieşirea din secţie. Într'un buzunar mi-a găsit o ţigară.

– Ce e cu asta? s'a încruntat el, mai rău decât era.

Nu ştiam. Nu mă controlasem, o uitasem acolo.

– Dă-i un foc! S'o fumeze aici, în faţa mea, i-a poruncit el unui sergent.

Am tras primul fum.

– Omoar-o! mi-a ordonat el.

Am aruncat ţigara şi am strivit-o cu bocancul.

La poartă, în potcovărie, am îndurat iarăşi chinul şi umilinţa punerii lanţurilor. Poate din întâmplare, poate din ordin, poate din răutate, sergentul-lăcătuş a ales lanţurile cu cele mai late brăţări, de patru degete, grele şi reci peste glezne. Cu ele am călătorit vreme de patru zile şi patru nopţi, singur într'o celulă din vagonul-dubă, strâmtă cât o carceră, aşezat pe scaunul de scânduri care servea şi drept closet printr'o deschizătură rotundă pe unde se vedeau şina şi traversele. Ceasuri nesfârşite în ţăcănitul roţilor şi alte ceasuri – şi mai fără sfârşit – pe câte o linie moartă, prin cine ştie ce gară pustie, în aşteptarea unei alte legături. Era frig, picioarele îmi îngheţaseră în lanţuri. Am prins o răceală grozavă, cu febră şi abundente scurgeri de mucozităţi nazale, adăugată nesomnului şi durerii de a sta atât de îndelung în capul oaselor, pe o şiră a spinării din care se scurgea puroi.

În sfârşit, am ajuns într'o autodubă care străbătea în goană străzile unui oraş. O poartă s'a deschis şi s'a închis în urmă-mi. O a doua a

scrâşnit şi a răbufnit în urmă-mi. O a treia s'a desfăcut şi s'a ferecat în urmă-mi.

Într'o curte pardosită cu pietre de râu mi s'au tăiat lanţurile.

10 Cântecul acesta l-am mai auzit, copleşit de emoţie, după 41 de ani, în 2000, când, ca arhiepiscop, am poposit în adâncul minei de sare din Ocna Dejului, ca să sfinţesc biserica săpată acolo în stâncă, şi unde am fost întâmpinat de minerii locului cu vechiul imn, care era şi al lor. Fulgerător mi-a revenit în minte grupul minerilor din nordul Prahovei, care ieşiseră dintr'o ocnă şi intrau în alta.

11 Mult mai târziu aveam să aflu de existenţa scopolaminei, supranumită „serul adevărului", un drog care acţionează asupra sistemului nervos central şi prin administrarea căruia un interogat este silit să spună tot ce ştie. În cele mai dezvoltate ţări, folosirea lui este ilegală şi fără efecte în instanţele de judecată (Encarta, 2007).

12 Mălai copt la tavă ; porţia era un cub cu latura de 10 centimetri.

13 Scrisă mai întâi ca un documentar artistic, cartea a fost editată sub titlul *Cerurile Oltului* de către Editura Episcopiei Râmnicului şi Argeşului, în 1990. Ca operă literară, sub titlul *Amintirile peregrinului apter,* a fost editată de Cartea Românească în acelaşi an.

Eram în Aiud

Despre anii mei de la Aiud ar trebui să mai scriu cel puţin încă pe atâtea pagini câte am scris până acum, dar timpul meu se scurtează şi, hărţuit de zilnicele treburi, mă văd silit nu numai să-mi grăbesc condeiul, ci şi să aleg din multele amintiri pe cele mai vrednice de luare aminte.

Nu aveam să cunosc niciodată în întregime această închisoare uriaşă, alcătuită din mai multe clădiri, curţi interioare, secţii. Legea secretului era strictă şi aici, nu era permisă nici o comunicare a deţinuţilor din secţii sau celule diferite; ochelari negri nu existau, dar trecerea osânditului dintr'un loc în altul se făcea cu pătura sau mantaua pe cap. În aproape cei patru ani câţi i-am petrecut în Aiud nu mi-am putut da seama nici măcar dacă puşcăria e departe sau aproape de oraş, cât e de largă, cum arată pe dinafară. Ferestrele erau oblonite cu şipci de lemn, oblice în sus – şi numai în sus –, printre care puteai să vezi un petic de cer, dar niciodată curtea.

Din camera de pe secţia unde am poposit întâi am *auzit*, seara, celularul de alături ca pe un stup uriaş zumzăind prin cele trei sute de ferestre. Impresia a fost puternică.

Mi-am declarat suferinţa şi am fost dus în faţa unei comisii de medici (deţinuţi care erau folosiţi profesional în închisoare); aceştia mi-au examinat fistula şi au pus diagnosticul unei tuberculoze osoase în regiunea sacro-coccigiană. În felul acesta m'am pomenit într'o cameră mare de bolnavi t.b.c. – vreo treizeci la număr – care aveau o hrană ceva mai consistentă şi o raţie zilnică de hidrazidă.

Acolo l-am găsit – şi cunoscut – pe Nicolae Porsenna, vestit prin romanele lui slabe şi prin cărţile despre spiritism (el îi spunea metapsihică). Fusese avocat de meserie, avea o cultură bogată, cunoştea câteva limbi străine. Era în vârstă acum, dar se ţinea bine, avea simţul umorului şi, mai ales,

povestea frumos, seara, când gardienii se simţeau mai rar pe la uşă (coridoarele Aiudului nu aveau preşuri, dar gardienii, de cum intrau în serviciu, îşi îmbrăcau cizmele cu un fel de sandale de pâslă, cărora deţinuţii le spuneau „pisici"). Mi-a venit şi mie rândul să povestesc, am spus ce am ştiut, până când, într'o bună seară, am anunţat ceva nou, *Steaua Zimbrului*, piesă de teatru încă nescrisă, dar construită – vreme de aproape trei ani – act cu act şi scenă cu scenă, până la amănunt. Aveam de gând să încep a lucra efectiv în ianuarie şi voiam ca mai întâi, povestind-o, să văd reacţia ascultătorilor – oameni de condiţii şi niveluri culturale foarte variate – şi, eventual, observaţiile lor. În prima seară nu am izbutit să povestesc dcecât jumătate din piesă; am sfârşit-o în cea următoare. Reacţia a fost atât de favorabilă – se putea spune entuziastă –, încât nu am mai aşteptat să vină ianuarie şi am început să lucrez primele versuri chiar atunci, în noaptea aceea, 10 decembrie 1960. M'a întărit Dumnezeu şi am lucrat cu mare îndărătnicie, zi de zi şi noapte de noapte, alcătuind şi lepădând mii şi mii de versuri, repetând la infinit forma definitivă şi recapitulând – o săptămână din cele patru ale lunii – tot ce lucrasem până aici. Am lucrat acolo, în secţia de bolnavi, am continuat să lucrez în celular, unde am fost mutat după două luni (bineînţeles, fără nici un semn de vindecare). Piesa a fost gata la 25 ianuarie 1961, după treisprezece luni de muncă neîntreruptă.

În acelaşi timp se rotunjea proiectul unui *Meşterul Manole*. Ideea îmi fusese sugerată în 1958 de către Ion Şahighian, care ar fi vrut să-i scriu un scenariu pentru un film românesc. Inspiraţia centrală o avusesem într'un compartiment de tren, în drum spre Târgovişte, dar mare lucru nu creştea împrejur. În ultimii doi ani gândisem piesa îndelung, fără să izbutesc a o închega mulţumitor; se repeta parcă drama însăşi a

legendei: o scenă se prăbuşea aproape imediat ce fusese zidită. În celularul de la Aiud m'am aşezat pe proiect cu toată stăruinţa, l-am închipuit în felurite ipostaze. Trecuse mai mult de un an de când isprăvisem *Steaua Zimbrului*, eram aproape descurajat; îmi mai trebuia o „cheie" şi nu o găseam. Prin luna aprilie a anului 1962 şedeam într'o celulă la parter, împreună cu Piţ (porecla de alintare a doctorului Constantin Diaconescu). După câteva ore de tăcere (fiecare cu a lui) am exclamat:

– Piţ, acum s'a născut *Meşterul Manole*!

Găsisem şi „cheia" care-mi mai lipsea. Din ziua aceea m'am aşternut pe lucru, zi de zi şi noapte de noapte; în vara lui 1963 piesa era încheiată, dar câteva scene le-am înlocuit ceva mai târziu, prin toamnă. Lucrasem şi înmagazinasem în memorie peste zece mii de versuri – teatru şi poezie –, repetarea îmi solicita mult mai mult timp, soliditatea memoriei îmi era deseori ameninţată de subnutriţie şi boală.

În fapt, când mă gândesc la Aiud mă gândesc la aceste două piese. Munca aceasta – şi mai ales conştiinţa creaţiei – mi-au menţinut, de-a lungul acelor ani, un echilibru moral de care nu mulţi se bucurau. Acest univers interior al meu m'a făcut să îndur cu numai jumătate de suferinţă toate privaţiunile şi promiscuitatea vieţii de puşcărie: foamea, frigul, oboseala, murdăria, praful, spaima, percheziţiile, umilinţele de tot felul, turnătoriile, nervii camarazilor de celulă. Nu am cuvinte să-i dau mulţumită lui Dumnezeu pentru acel dar de a fi în stare să mă implic într'o asemenea muncă. Aproape că nici de boală nu-mi mai aduc bine aminte. Rana continua să supureze şi, până la urmă, soţii Balea – medicii şefi, oficiali, ai închisorii – au hotărât să fiu dus la spital (o secţie specială a penitenciarului) şi operat.

Operaţia mi-a făcut-o doctorul Gheorghe Sârbulescu (condamnat în lotul lui Radu Gyr),

asistat de doctorul Aurel Marin (o somitate a medicinei româneşti, care fusese bătut crunt la Securitatea din Uranus şi încercase să se sinucidă). Dar la cinci zile după operaţie am fost dus din nou la celulă, cu regim de „marginea patului" (nici la Aiud nu era voie să stai întins pe pat în timpul zilei), aşa încât la numai câteva săptămâni plaga s'a redeschis şi a reînceput să supureze. Numai după vreun an am fost mutat în secţia a XI-a, unde am găsit vreo două sute de condamnaţi bolnavi de toate felurile de tuberculoză: pulmonară, osoasă, ganglionară, testiculară, oameni care scuipau sânge, oameni în cârji, oameni pe targă, oameni cu gâturile umflate. Acolo l-am regăsit pe Sandu Lăzărescu, pe Horia Niţulescu (fost gazetar la *Sfarmă-Piatră*, pe părintele Daniil Sandu Tudor, acolo l-am cunoscut pe Ernest Bernea.

În acel timp, Administraţia închisorii a hotărât construirea unei noi aripi a spitalului, vecină cu secţia a XI-a, şi a repartizat la muncă pe tuberculoşii cu forme mai uşoare. Pe acel şantier am învăţat meseria de dulgher (de la un meseriaş de prin Prahova) şi am lucrat efectiv dulgherie, ridicând nu numai schele, dar şi căpriorii acoperişului. De acolo, de sus, puteam să mă uit în curtea secţiei-fabrică, de alături, şi să-l văd pe fratele meu, Mitică, în haine vărgate, traversând de la un atelier la altul, cu umerii uşor aduşi înainte.

Încă din primele zile aflasem – de la alţi deţinuţi – că Mitică era în Aiud, ajuns acolo înaintea mea. Chiar de la început fusese repartizat să lucreze în fabrică (puşcăria avea o fabrică metalurgică), datorită calificării lui de proiectant. Cei din fabrică lucrau mult, într'adevăr, dar se bucurau de un regim mai omenos: hrană mai multă, saltele şi cearceafuri pe paturi, bibliotecă, sală de şah. „Cazul" lui însă era uluitor. În 1941 fusese condamnat de regimul Antonescu la opt ani de închisoare. În 1944 a fost eliberat, printr'un decret de suspendare a pedepsei, şi vreme de 15 ani nu l-a

mai deranjat nimeni cu nimic. În 1959 a fost arestat, trecut sumar pe la Securitate şi, fără nici o anchetă, fără nici un nou proces, trimis la Aiud, cu o aşa-numită „reactivare de mandat", să execute restul celor opt ani la care îl condamnase regimul Antonescu! Omul a protestat în zadar; a ajuns la Aiud şi a executat restul, până la ultima zi.

Acum muncea în fabrică, iar eu mă uitam la el de pe vârful unui acoperiş, fără ca el să-şi dea seama că sunt acolo.

Cam o dată pe lună, celor din fabrică li se aducea câte un film. Vizionarea se făcea seara în curte (uneori puteam auzi şi noi muzica; secţia noastră era despărţită de fabrică printr'un zid masiv, înalt de patru metri). Se întâmpla însă că secţia-fabrică nu avea bănci suficiente, şi atunci se făcea un împrumut de la secţia t.b.c.: cei de dincolo veneau, doi câte doi, până'n poarta secţiei noastre; tot câte doi de-ai noştri cărau băncile, fiecare de câte un capăt, şi le înmânau, în poartă, celorlalţi. Totul se făcea sub ochiul atent al şefului de secţie, care nu îngăduia – sub nici un motiv şi sub aspră ameninţare – vreun schimb de cuvinte sau semne. Într'o asemenea seară eram în dormitor, poate că lucram, poate că şedeam pe gânduri, poate că vorbeam cu cineva, când câţiva colegi au năvălit pe mine şi m'au împins afară:

– Ia o bancă, pune mâna pe o bancă... uite, pe asta... ia-o de capătul din faţă, fratele e'n poartă!...

Nici nu mă dezmeticisem bine când m'am pomenit în faţa lui Mitică. Năpădit de emoţie, am scăpat banca şi am alergat în braţele lui. Ne strângeam şi ne îmbrăţişam şi nu ne venea să credem că suntem aievea. A avut timp să-mi spună în ureche:

– Să ştii că mămica a murit.

Şi iar am lăcrimat amândoi şi ne-am strâns, până ce gardianul, pesemne şi el mişcat de această întâlnire, a mormăit:

– Gata, gata!

I-am simţit complicitatea şi ne-am dat seama că mai mult nu se cade să-l expunem. Într'adevăr, nu ne-a raportat.

Biata maică-mea! Moartea ei nu-mi era chiar o noutate, ci mai mult o confirmare. Aflasem în celular, prin „Morse", de la deţinuţi care stătuseră împreună cu Mitică prin alte celule sau în fabrică. Multă vreme după arestarea mea, maică-mea n'a ştiut nimic (şi, bineînţeles, nici taică-meu). Ştiind-o bolnavă, Mitică o tot minţea că m'a trimis patriarhul cu o delegaţie în străinătate şi că s'ar putea să stau mai mult, că cenzura obişnuieşte să oprească scrisorile de peste hotare, dar că el ştie că sunt bine etc. Fără să ştie de aceasta, avocatul meu, cu buna intenţie de a face ceva pentru mine, le-a trimis părinţilor mei, prin poştă, textul unei cereri către Guvern (în sensul că ei sunt bătrâni, iar eu sunt singurul lor sprijin), cu invitaţia de a o semna. Maică-mea era bolnavă pe pat. Când a priceput adevărul, a exclamat:

– Aşadar Valerică e închis?!

Din acel moment i s'au pecetluit buzele şi n'a mai grăit o vorbă până i-a venit vremea să-şi dea sufletul (scena o cunosc din relatarea surorii mele).

Încă de pe când eram în celular, prin pereţi se răspândea zvonul că într'o cameră de pe secţia a V-a se aflau mai mulţi şefi legionari şi că Administraţia începuse cu ei un program de „reeducare". Prin sufletele condamnaţilor mai vechi a trecut un fior de groază, la gândul că s'ar putea reedita la Aiud fioroasa „reeducare" de la Piteşti şi Canal.

Mai târziu, în secţia a XI-a t.b.c. aveam să aflu că, într'adevăr, foste căpetenii legionare ca Dumitrescu-Borşa, Victor Biriş, Traian Costea şi alţii se lepădaseră public de trecutul lor politic, înfierându-şi foştii şefi, şi se făgăduiau, în perspectiva unei eventuale eliberări, leali

regimului de democraţie populară. Exemplul lor fusese urmat de alţii şi de alţii, reeducarea luase proporţii, în toate secţiile funcţionau cluburi în care deţinuţii, unul după altul, îşi făceau „autoanaliza" (adică expunerea critică a trecutului politic) şi „precizarea de poziţie".

Despre reeducarea de la Aiud există o carte a lui Ion Cârja (*Întoarcerea din infern,* vol. II) în care etapele acelei dramatice experienţe sunt înfăţişate cu multe amănunte, în bună parte cu destulă acurateţe. Autorul, fost prieten al meu de la Cluj şi încăput în America pe mâinile unor scursori ale exilului, îmi pomeneşte numele de câteva ori, ceea ce m'a obligat să-i adresez o „scrisoare deschisă" în toamna lui 1973, publicată în revista *Credinţa*. Consider acea scrisoare drept parte integrantă a acestor *Memorii* şi o constitui drept anexă a prezentului manuscris. Câteva amănunte însă le consider necesare.

Secţia a XI-a t.b.c. devenise faimoasă în Aiud prin aceea că era „rezistentă" la reeducare. E adevărat că Administraţia ne lua „cu binişorul". S'a înfiinţat mai întâi un „club cultural", condus de un fost băcan, Ion Baniţă, lichea patentată şi turnător ordinar. Clubul însă avea bibliotecă şi, cum în secţie erau foarte mulţi intelectuali, ne-am aşternut pe citit, ceea ce nu mai fusese posibil de pe când eram liberi. Au avut loc şi mai multe conferinţe, tot culturale, în cadrul cărora am vorbit şi eu, despre Eminescu (şi cred că a fost unul din lucrurile mele bune în acest gen). Dar invitaţiilor la „autoanalize" nu le dădea nimeni nici un răspuns. Toţi nădăjduiam că, bolnavi fiind, Administraţia nu-şi va îngădui să ne forţeze în vreun fel.

Într'o zi a apărut în secţie colonelul Gheorghe Crăciun, comandantul închisorii. Îl revedeam după 16 ani; se îngrăşase, chipul îi era mai aspru. A dat cuiva o hârtie să o citească cu glas tare. Era o scrisoare a lui Radu Gyr (despre care se auzise

prin puşcărie), în sensul că renunţă la tot trecutul lui politic şi se desolidarizează de orice apartenenţă la Mişcarea Legionară. Crăciun a poruncit apoi să mi se dea mie hârtia şi m'a invitat să spun dacă recunosc semnătura originală a lui Gyr. Am recunoscut-o. Comandantul ne-a recomandat să reflectăm.

Au mai trecut câteva săptămâni şi eforturile lui Baniţă nu aveau nici un rezultat. Crăciun a apărut din nou, a selecţionat din secţie vreo 15-20 de „personalităţi" şi, în camera clubului, ne-a ţinut un discurs patetic în sensul că e anacronic şi nesănătos să mai credem în himerele noastre politice şi că e vremea să încetăm a mai fi socotiţi duşmani ai poporului. În discursul său însă a făcut câteva ironii la adresa sentimentului religios, amintind că astronauţii sovietici au zburat prin cer şi nu l-au văzut nici pe Dumnezeu şi nici pe îngerii lui. La sfârşit a prins a invita pe fiecare în parte să-şi spună părerea, şi îmi amintesc că m'am supărat rău pe părintele Daniil Sandu Tudor, care şedea pe banca din faţă, îl aprobase tot timpul, din cap, pe comandant, şi acum spunea că se declară deschis unui program de lămurire. Când mi-a venit rândul, i-am întors lui Crăciun ironia, în sensul că la o asemenea interesantă întâlnire aşteptam ceva mai mult decât o judecare a religiei la nivel folcloric. Numai afară în curte, când el a vorbit în faţa tuturor celor din secţie, mi-am dat seama că-l supărasem rău. Furios pe rezistenţa noastră, a urlat la un moment dat că „Anania ar face mai bine să-şi mărturisească păcatele de la Cluj – le ştie el – decât să-şi continue activitatea duşmănoasă chiar şi aici, în puşcărie". Nu m'am tulburat şi mi-am văzut de treburi, lucrând zilnic la *Meşterul Manole*.

Nu încape nici o îndoială că această încăpăţânată muncă a mea, literară, m'a ţinut oarecum în afara nu numai a mizeriilor vieţii de puşcărie, ci şi de tragismul reeducării. Auzeam de

scene sfâşietoare – unora le-am fost şi martor – ale celor ce-şi păstraseră, cu cinste, crezul legionar şi investiseră în el cu convingere şi mândrie, câte 15 şi 20 de ani de temniţă. Acestora li se cerea, cu mijloace mai mult sau mai puţin coercitive, nu numai să se lepede de acel crez, ci şi să-şi osândească, în cuvinte aspre, ca pe nişte criminali, idolii cărora le slujiseră o viaţă întreagă. E adevărat că unii, sătui până'n gât de puşcărie şi deznădăjduiţi în a mai vedea vreodată „victoria legionară", aşteptau în secret o constrângere oarecare spre a-şi putea mărturisi renegările, cu suficientă acoperire – faţă de opinia publică şi de propria lor conştiinţă, aşa cum n'ar fi îndrăznit să facă „de bună voie şi nesiliţi de nimeni". (Cele mai multe călugăriţe de la Bistriţa olteană se pomeniseră aşa din pruncie, orfane crescute în mânăstire, fără să le fi întrebat cineva dacă doresc sau nu să se răstignească pe crucea Domnului. La maturitate se trezeau fără vocaţie, dar nu-şi asumau păcatul de a părăsi haina monahală şi a intra în rosturile comune ale societăţii. Un decret al statului comunist, în 1959, care le alunga din mânăstire şi le silea să îmbrace haina civilă, cu tot dramatismul lui aparent, le-a fost acestora un fel de decret de eliberare. Absolvite de păcatul apostazierii, numeroase călugăriţe renunţau cu uşurinţă la uniformă şi se măritau cu voioşie.).

La câteva săptămâni am fost chemat în cabinetul comandantului. N'a pomenit o vorbă despre faptul că ne-am mai fi văzut cândva. Vorbea domol despre procesul de reeducare al întregii puşcării şi, în final, mi-a strecurat ideea de a da eu semnalul în secţia a XI-a, cea atât de îndărătnică. I-am mărturisit sincer că eu nu mă mai consider de mult legionar şi că a da o declaraţie în acest sens nu ar însemna pentru mine nici o dificultate. Aş fi preferat însă s'o dau în stare de libertate, spre a nu o lipsi de valoarea juridică şi morală. Chiar dacă ar fi trebuit însă să o dau în închisoare, aş fi dat-o

bucuros, dacă mi s'ar fi cerut înainte ca marii şefi legionari să le fi dat pe ale lor. Eu nu ştiu dacă ei sunt sinceri sau nu, dacă nu cumva mâine se va dovedi că a fost doar o manevră a lor spre a induce în eroare regimul (cum auzisem că făcuse Nicolae Petraşcu prin 1945-1946); în cazul că ar fi traşi la răspundere într'un eventual proces, pe mine mă poate pândi primejdia de a fi socotit că am făcut acelaşi lucru, nu din convingere şi cu sinceritate, ci din „disciplină legionară", ca unul care „mi-am urmat şefii". Crăciun a priceput eşafodajul eschivării mele şi n'a insistat.

Necazul l-am avut la întoarcerea în secţie, unde părintele Daniil – altfel, om duhovnicesc şi cu prestigiu cultural – opina pentru începerea reeducării („mai curând sau mai târziu, tot trebuie s'o facem, şi-apoi le prinde bine legionarilor ăstora să-şi mai scuture conştiinţa de crimele pe care le-au comis în numele Crucii"). Mai mult, mărturisea că se va oferi să înceapă el. Umbla de la om la om, căutându-şi aderenţi, şi nu l-a potolit decât ameninţarea fostului său uşier de la ziarul *Credinţa*, legionar, care se oferea să-i pună fostului gazetar Sandu Tudor întrebări şi apoi să precizeze el câte milioane de lei îi adusese în pachete, de la uşă până la *safe*, preţul monstruoaselor şantaje cu care-i despuia pe oameni de parale. La vreo săptămână, părintele Daniil a fost scos din secţie, cu bagaj cu tot. La nu mai ştiu câtă vreme am auzit că murise în celular. Preoţii, vreo şase-şapte, câţi ne găseam în secţie, i-am făcut rugăciunile de îngropare. Am fost trist şi de moartea lui, dar şi de faptul că plecase din secţie fără să fi apucat să se împace cu domnul Ernest Bernea – om de rară cumsecădenie –, cu care se certase pe nişte principii de filosofie a culturii şi pe care îl insultase cu vorbe grele, aşa cum numai un temperament răvăşit ca al său putea să rostească. Mijlocisem în zadar, nu l-am putut îndupleca. Dumnezeu să-l ierte! A rămas în urma lui un

Acatist al Sfântului Ioan Evanghelistul, învăţat pe de rost de un tânăr pe care nu-mi mai amintesc cum îl chema; se părea că e singurul depozitar al textului.

Atitudinea gardienilor devenise moderată; disciplina, mai puţin severă; de prin alte secţii se eliberau loturi; se zvonea că Guvernul ar fi dat un decret pentru punerea în libertate – treptată – a tuturor deţinuţilor politici, iar noi, cei din secţia a XI-a, speram să beneficiem de decret fără să mai trecem prin reeducare. Dar n'a fost aşa.

Într'o bună zi a apărut în secţie, transferat din altă parte a închisorii, Nicolae Grigorescu, avocat, fost primar legionar al Târgovişteі. Se ştia despre el că devenise un fruntaş al reeducării şi un adevărat „spărgător de fronturi" în câmpurile de rezistenţă. Din primele ore a fost numit şef de club şi s'a instalat în locul lui Baniţă. Ne-a strâns în curte şi ne-a ţinut un discurs patetic; altfel, era bun orator şi creier inteligent, dar ochii îi scăpărau de lichelism. L-am ascultat toţi şi am tăcut.

Grigorescu îşi avea camera lui aparte, hrană după voie, primea pachete de la familie, cu raţie de ţigări (fuma foarte mult), se bucura până şi de dreptul de a avea un valet, pe bietul „Nenea Gogu", un deţinut bondoc, care mergea mai mult de-a fuga şi care făcea tot pentru „şef" (mâncare, curăţenie'n cameră, serviciu de informaţii confidenţiale), doar-doar l-o scăpa mai repede din puşcărie. Mai presus de orice, însă, Grigorescu a fost cel care a urnit reeducarea în secţia noastră, şi tot el a isprăvit-o. La început a avut răbdare şi a dus „muncă de lămurire" de la om la om. Într'o bună zi, pe uşa clubului a apărut o listă cu numele a vreo zece-cincisprezece inşi care „aderaseră" la reeducare; a doua zi, lista s'a lungit cu încă cinci-şase; a treia zi, cu vreo zece... Nimeni nu părea constrâns, forţat în vreun fel: de cum se hotăra, fiecare se ducea la listă şi îşi scria numele. Rezistenţii de până ieri se agitau prin curte, în

consultări de câte doi-trei, şi se grăbeau spre uşa clubului, voind parcă să scape de vina de a fi fost printre ultimii. Când lista s'a umplut mai mult de jumătate, mi-am pus şi eu numele pe ea, împreună cu prietenul Sandu Lăzărescu, pe care-l regăsisem aici, cu o tuberculoză pulmonară reactivată, şi cu care îmi petreceam cele mai multe ceasuri ale zilei.

Gigorescu s'a oferit să-şi facă primul autoanaliza (deşi şi-o mai făcuse de nu ştiu câte ori prin alte cluburi) şi ne-a oferit un model de stupiditate în gândire şi vulgariate în limbaj, calităţi ce păreau a califica orice examen de acest fel drept autentic şi sincer. L-au urmat cei mai zeloşi, şi alţii după ei, zi de zi, săptămâni şi săptămâni în şir.

Mă hotărâsem să mă aşez pe poziţia nu a „omului politic", ci a teologului, şi să-mi motivez neaderenţa la Mişcarea Legionară prin incompatibilitatea dintre ideologia şi faptele ei, pe de-o parte, şi învăţătura creştină, pe de alta. O asemenea paralelă nu se putea face fără ample incursiuni în Biblie şi în Sfinţii Părinţi. Grigorescu părea interesat, dar „asesorii" (îmi amintesc de unul Grigoriu, profesoraş prin Prahova) au obiectat, iritaţi, că la adăpostul autoanalizei propagam religia în penitenciar, ceea ce era împotriva regulamentului. Mi s'a şoptit că au expediat şi „note informative", în acest sens, la comandament. Dar de acolo nu le venise nici o încurajare. Crăciun aşteptase prea mult acest moment spre a-şi permite să-l zădărnicească. Treceam drept personalitate.

Terminând ce avusesem de spus (din toată treaba aceea – care a durat vreo trei zile – numai „exorcismele" mi-au fost penibile şi le-am făcut *à contre-cœur*), am revenit la treburile mele, ascultând cam printre gânduri mărturisirile altora. Dincolo (sau dincoace) de tot ce mi se petrecea în jur, *Meşterul Manole* se rotunjea ca operă de artă, neîntinată de lamentaţiile foştilor luptători

legionari, paraşutaţi de Horia Sima cu misiuni de sabotaj postbelic şi spionaj perpetuu. Trăiam mai mult în mine însumi. Isprăveam a doua piesă lucrată în puşcărie. Pe atunci nu cunoşteam expresia „spălare la creier” (am auzit de ea numai aici, în Occident), dar simţeam bine că viiturile acelea ale reeducării lunecau pe lângă mine, ca pe un gât de lebădă, fără să afecteze un creier pe care eu scriam încontinuu.

Într’o zi am fost scos din secţie, cu bagajul, şi dus în celular. M’am pomenit la un loc cu doi bărbaţi. De unul auzisem, Ilie Niculescu, doctor în Ştiinţe Economice, fost comandant al Corpului Răzleţi, care făcea puşcărie, zi la zi, de douăzeci şi doi de ani! Celălalt era un prieten al lui (nu-mi mai amintesc nicicum numele), tot economist, un tip cam pătrat, exoftalmic, cu un zâmbet parşiv. Prin contrast, Niculescu era un om de o mare fineţe şi delicateţe sufletească, manierat, elegant în gesturi şi vocabular. S’a grăbit să-mi mărturisească, frângându-şi mâinile, că din cauza lui sunt eu mutat în celular, că la cererea lui mă găseam eu acum la regim „de pedeapsă”.

Ilie Niculescu era unul dintre puţinii şefi legionari care nu aderaseră la reeducare. Avea prea mulţi ani de puşcărie spre a mai aştepta libertatea şi era prea cinstit sufleteşte spre a face acte de oportunism. Insistenţelor lui Crăciun le răspundea constant că nu sentimentele lui legionare îl ţin în rezervă, ci cele creştine. Credincios militant şi cu fervoare, el era convins că ideologia creştină şi cea legionară sunt atât de întrepătrunse şi se condiţionează reciproc încât lepădarea de una înseamnă, neapărat, abjurarea celeilalte. Niculescu nu era capabil de subterfugii; el credea cu sinceritate în ceea ce spunea. La un moment dat, comandantul i-a spus:

– Avem într’o altă secţie pe unul – şi ăla e teolog, nu economist – care susţine tocmai pe dos:

el s'a lepădat de Garda de Fier tocmai pentru ca să rămână creştin. Ai auzit de părintele Anania?

Niculescu auzise. Mai mult, una din dorinţele lui era aceea de a se întâmpla să fim împreună pentru o vreme. Nu i-a ascuns lui Crăciun acest gând şi l-a rugat să-i înlesnească o întâlnire cu mine, undeva, la un vorbitor, pentru două-trei ceasuri. Auzise că mă aflu în secţia t.b.c., dar nu îndrăznea să creadă că el va fi dus vreodată acolo, deşi avea plămânii şubrezi şi – mi se pare – ganglionii atinşi de tuberculoză.

Crăciun hotărâse altfel şi mă dusese pe mine în celular, unde aveam regimul obişnuit al locului, dar primisem raţia de hidrazidă. Căutam să-l conving pe doctorul Niculescu că a sta de vorbă cu el în aceeaşi celulă nu e o pedeapsă, ci un privilegiu. Totuşi, mă neliniştea interior faptul că eram acolo – cel puţin în intenţia comandantului – cu o „misiune".

Niculescu voia să ştie foarte multe asupra adevăratelor raporturi dintre creştinism şi Garda de Fier (de altfel, vechi subiect de controversă în toate mediile politice şi bisericeşti) şi m'a iscodit zile şi săptămâni întregi, cu o nepotolită sete de cunoaştere. Îmi dădeam perfect de bine seama că-l duceam pe acest om spre clătinarea şi prăbuşirea crezurilor lui de peste treizeci de ani, şi n'aş fi vrut să fiu un iconoclast, dar nici nu puteam să-i vorbesc împotriva propriilor mele convingeri, pe care le nutream, şi eu, de două decenii. Mai mult, intelectul rafinat al lui Niculescu m'a obligat (mai precis, mi-a dat prilejul) să adâncesc aceste probleme până la cele mai delicate subtilităţi. Începând să priceapă, el se înspăimânta la gândul că atâta amar de vreme fusese, în realitate, un necredincios. L-a liniştit – şi luminat – doar distincţia pe care i-am oferit-o între noţiunile de „bine-credincios" şi „rău-credincios". Dar în afara acestora am avut cu el lungi şi interesante dialoguri de filosofie, literatură şi artă. Ne-am

legat şi am rămas prieteni. Doctorului Ilie Niculescu îi port de-a pururea o amintire fragedă.

Starea mea fizică însă se înrăutăţea şi am fost dus înapoi în secţia t.b.c. La câteva săptămâni avea să vină şi Ilie Niculescu.

Înainte de aceasta însă a trebuit să dau piept cu campania ateistă, singura împrejurare în care am devenit cu adevărat „activ" în procesul zis de reeducare. Propagandă antireligioasă se făcea în toate cluburile, prin lecturi din *Biblia hazlie* (o carte pe care eu o citisem, în originalul franţuzesc, *La Bible amusante*, în biblioteca oratorului mason de pe Calea Griviţei, prin 1941) şi prin interpretarea „ştiinţifică" a zborurilor cosmice. Puşcăriaşii ascultau aceste lecturi cu inima strânsă; nu le lua nimeni în serios, fiecare continua să-şi facă rugăciunile (care, de altfel, nu erau interzise). Cel care a început astfel de lecturi în secţia a XI-a a fost un învăţător de prin Moldova; îl chema Dascălu şi se părea a fi cam scrântit la cap, ceea ce le conferea „prelegerilor" lui o ineficienţă totală. L-a urmat, cu mai multă seriozitate şi pondere, un profesor mărunţel de prin Prahova, Grigoriu.

Problema a devenit serioasă în momentul în care a apărut în secţie Vasiliu, vechi condamnat pentru o spargere de bancă în scopuri politice, trecut prin fioroasa reeducare de la Piteşti şi devenit acolo nu numai un comunizant, ci şi un ateist feroce. El a lansat teza că Mişcarea Legionară îşi avusese rădăcinile în ideologia creştină şi, ca atare, proba ultimă şi convingătoare pe care un „reeducat" trebuia s'o ofere public era nu numai abjurarea trecutului politic, ci şi lepădarea de ceea ce produsese acel trecut, credinţa creştină.

Grigorescu a stat în rezervă la început, apoi s'a raliat tezelor lui Vasiliu şi a dat a înţelege că, odată autoanalizele isprăvite, va inaugura faza ultimă a reeducării. Un preot de prin Moldova (nu-mi mai amintesc cum îl chema) s'a grăbit să se urce la tribună, a declarat că trăise în eroare şi că s'a

lepădat nu numai de preoţie, ci şi de orice credinţă religioasă. Făcea această declaraţie, nefericitul, înainte de a se elibera la termen, după care a şi dispărut din secţie. Exemplul lui i-a încurajat pe ateişti, care deveneau din ce în ce mai agresivi. Oamenii, credincioşi în imensa lor majoritate, au prins a se uita la mine. Înspăimântaţi, preoţii, vreo şase-şapte (îmi mai amintesc dintre ei, desigur, pe Ioan Iovan, Iorgu Ionescu, Zamfir, Mihăescu-Jilava, care-mi era şi duhovnic, Sandu Tudor – din Buzău, altul decât fostul gazetar, se făceau ciotcă în juru-mi şi mă întrebau ce e de făcut. Se părea că tezele creştine pe care eu îmi construisem autoanaliza fuseseră validate; acum totul se întorcea pe dos. Administraţia nu intervenea – cel puţin direct – şi nu ştiam care-i este punctul de vedere. Oricum, toţi acei indivizi care agitau relaţia creştinism-legionarism se bucurau de toată libertatea expresiei şi-şi forţau campania spre forme concrete.

Când nu s'a mai putut, am ieşit din rezervă, m'am urcat la tribună şi am dezvoltat teza contrară (nu eram deloc original, o făcuseră alţi teologi încă de prin 1936-1937, dar eu aduceam analize şi argumente noi). Fireşte, ateiştii mi-au replicat, eu am trecut la contra-replică şi s'a iscat în secţie un imens scandal pe această dispută. Grigorescu şi-a pierdut măsura până într'acolo încât a ţinut o şedinţă „secretă" cu „muncitorii" din secţie (adică osândiţii care nu erau intelectuali), cerându-le o moţiune prin care să se solicite Administraţiei scoaterea mea din secţie şi, eventual, internarea în Zarcă (Zarca era numele de groază în Aiud, vechea clădire a puşcăriei, în care regimul aplicat deţinuţilor era extrem de sever, un fel de exterminare lentă). Administraţia m'a chemat de mai multe ori; ore întregi am stat încuiat în câte o cameră de anchetă şi am scris declaraţii lungi asupra poziţiei mele. Într'o întrevedere cu colonelul Crăciun am căutat să-l conving că nu e

în interesul „lor” să împingă reeducarea pe o asemenea pantă; dacă – mai greu sau mai uşor – oamenii şi-au renegat trecutul politic, nu vor glumi deloc în ceea ce priveşte credinţa lor religioasă – singurul bun care le-a mai rămas şi care, după convingerea mea, nu are nimic de-a face cu Garda de Fier.

Cu toate acestea, clănţăii din secţie nu s’au domolit şi-mi aduc aminte că odată, la o şedinţă în curte, am urlat atât de tare la adresa lui Grigorescu şi acoliţilor săi încât vocea – se pretindea – mi se auzise dincolo de zid, în fabrică, ceea ce era încălcare de regulament. Deţinuţii însă au refuzat să se înscrie pentru noile autoanalize propuse de club şi... trăgeau de timp. Se auzea de tot mai multe loturi care plecau, din alte secţii, în libertate, gardienii erau aproape prietenoşi. Fuseserăm duşi să vedem şi câteva filme de cinematograf (*Darclée*, *Tudor*), în curtea dintre secţii, şi acolo îl reîntâlnisem pe Mitică, aşezat conspirativ pe banca din spatele meu. Îl părăsise soţia şi-l aştepta o eliberare – la termen – tristă.

La o vreme am fost declarat vindecat şi repartizat „la munci”, în secţia a V-a. Am lucrat acolo câte zece ore pe zi, mai întâi la încărcat şi descărcat camioanele cu nisip, apoi la canalizare, apoi la cărat beton cu roaba, apoi la săpătură de pământ, în adâncime; se făcea un uriaş decantor pentru colectarea tuturor canalelor puşcăriei, şi când săpătura a ajuns sub nivelul Mureşului, săpam în piatră, cu apa pân’la genunchi şi, uneori, când pompele se defectau, pân’la şolduri.

Exista şi acolo un club de reeducare, condus de Stere Mihalexe. L-am găsit acolo pe Cristofor Dancu şi am avut cu el discuţii dramatice; el apostaziase şi, mai mult, iniţiase o campanie de denigrare publică a ierarhilor Bisericii, în frunte cu „legionarii” Firmilian Marin şi Valerian Zaharia. Se pare că el propusese chiar instalarea unui post de radio intern, prin care să se difuzeze pe larg

ceea ce scria el într'o carte. Acolo i-am cunoscut şi auzit pe câţiva comandanţi ai Gărzii de Fier, Nicolae Pătraşcu (încă nu ştiam că se scrie Petraşcu!), Radu Mironovici, Nistor Chioreanu şi alţii, care alcătuiau, şi ei, un fel de document funebru al Mişcării Legionare. Treceam drept scriitor, şi profesorul Petraşcu m'a rugat să-i ajut la stilizare, ceea ce am făcut cu ceva mai multă silă decât gratuitate.

Într'o seară însă Mihalexe a anunţat în club că, încheindu-se reeducarea politică, se deschide programul de educaţie antireligioasă şi l-a invitat pe unul să citească un capitol dintr'o carte ateistă. Am tăcut, dar îndată după şedinţă m'am dus la el în cameră şi l-am avertizat că dacă acest program continuă, eu voi adopta poziţia pe care am avut-o în secţia a XI-a t.b.c. I-am spus că poate raporta Administraţiei. Nu ştiu dacă a raportat sau nu; cert este că aceea a fost prima şi ultima lectură antireligioasă.

Hrana era acolo destul de bună (raţie de muncă grea), dar mă întorceam de la lucru atât de istovit încât nu mai puteam mânca. Îngrijorător însă îmi era faptul că nu mai aveam timp şi putere să-mi repet lucrările; de multe ori, seara, sub pătură, adormeam cu rugăciunile la jumătate. Isprăvisem şi *Meşterul Manole* şi mă sforţam să repet printre roabe şi cazmale, sub strigătele gardienilor care ne zoreau la lucru.

Supuraţia rănii însă se intensifica şi, după o nouă examinare medicală, am fost iarăşi internat în secţia tbc.

Intram într'un fel de panică: memoria mi se încărcase peste măsură şi trăiam teama că tot ce lucrasem se va scurge prin spărturi şi se va risipi. Lucra în secţie, ca medic, deţinutul Paul Minea, un om admirabil, fost coleg, cândva, de seminar. La sfatul lui, m'am cerut „la raport" şi i-am destăinuit colonelului Crăciun că în aceşti ani nu stătusem degeaba şi că lucrasem, mintal, două piese de

teatru. Ceream să mi se dea caiete şi creion, spre a fixa pe hârtie ceea ce depozitasem în memorie. Umplute, caietele urmau să fie predate Administraţiei, citite – adică cenzurate politic – şi păstrate la grefă în regimul obiectelor de valoare (ceasuri, inele etc.); de va fi vreodată să mă eliberez, mi se vor da atunci. Crăciun a aprobat şi i-a ordonat plutonierului Lungu să-mi dea caiete şi creion; dar când acesta a aflat pe urmă de câte am nevoie, s'a speriat şi a convenit să-mi dea numai câte unul, după ce-i voi face dovada că l-am umplut pe cel anterior.

Foloseam în dormitor un pat al patrulea, lângă tavan (şi-l aveam ca vecin pe prietenul, admirabilul prieten Sandu Lăzărescu); un tâmplar mi-a confecţionat un fel de măsuţă cu cârlige, pe care o agăţam de coada patului (becul era aproape) şi acolo am scris pe nerăsuflate, zi şi noapte, mărunţel, cele două piese.

Puteam însă să am încredere că Administraţia îmi va păstra ori îmi va restitui caietele? Puteam fi sigur că nu va găsi pretexte „politice" în caietele mele, spre a mi le face inaccesibile? Puteam fi sigur că nu le va declara pierdute?

Doctorul Minea – care-mi ştia toate gândurile şi îndoielile – avea acces, ca medic, în fabrică şi se cunoştea cu unii care lucrau în clubul de acolo (şefii de club aveau la dispoziţie belşug de caiete pentru notarea autoanalizelor). Printre ei, poetul Ion Caraion. Prin aceştia m'am înzestrat cu un al doilea rând de caiete, filă cu filă, şi astfel mi-am făcut un dublet. În afară de mine şi Paul, conspiraţia o mai ştia doar doctorul Floricel, coleg de lucru cu Minea, care m'a şi ajutat să leg caietele laolaltă. Pe cele oficiale le-am predat Administraţiei – prin plutonierul Lungu –, pe cele secrete le-am ascuns în saltea (de altfel, percheziţiile – teribilele percheziţii din puşcărie! – deveniseră mai rare şi mai blânde). Nesiguranţa însă şi neîncrederea erau legate şi de unele, şi de

altele; cele de la Administraţie puteau să nu-mi fie restituite, cele secrete puteau fi găsite şi, mai mult, formau obiectul unei anchete şi al unui proces. Aşadar, cu toată oboseala cerebrală, continuam să repet cu îndărătnicie.

Odată cu primăvara lui 1964, prin puşcăria Aiudului sufla vânt de libertate. Se bănuia că în toată închisoarea n'ar mai fi rămas mai mult de 1.000 sau 1.500 de deţinuţi. În unele secţii apăruseră puşcăriaşi de drept comun (Aiudul fusese numai pentru politici); prin iunie, aceştia au preluat fabrica. În iulie s'a golit celularul. Cam pe la Sfântul Ilie, colonelul Crăciun ne-a adunat pe toţi (poate vreo mie, ultima mie!) în curte, ne-a citit un decret şi ne-a anunaţat, emfatic, că din acea clipă suntem cetăţeni liberi ai Republicii Populare Române. Noutatea a fost întâmpinată cu urale şi ne-am năpustit spre magazii, să ne lăsăm zdrenţele vărgate şi să ne îmbrăcăm cu hainele noastre, făcute mucegai şi ghem. Ne puteam plimba în voie prin curte, vorbi unii cu alţii; noaptea dormeam în celular, la parter, fiecare unde găsea un pat liber. Se spunea că numai Grigorescu, dintre toţi, întrebând de la celulă la celulă dacă e un loc, şi răspunzându-i-se peste tot că nu e, a fost nevoit să se culce afară, pe coridor.

Plecările se făceau în trepte, pe loturi de câte treizeci, câţi încăpeau într'un camion, şi potrivit unui mers al trenurilor pe care nu-l ştia nimeni. Tot la câte două-trei ore se striga o nouă listă, iar cei care-şi auzeau numele se îmbulzeau, cu disperare, spre laturile camionului militar. Zi de zi, ne împuţinam văzând cu ochii.

M'am cerut „la raport", prin plutonierul Lungu, ca să-mi cer caietele, dar mi s'a spus că „şeful" – Crăciun – e plecat la Bucureşti şi că fără ordinul său personal nu puteam să le capăt. Începeam să înţeleg şi mă felicitam pentru conspiraţie. Caietele le vârâsem printre boarfe, nu în rucsac, ci într'o sacoşă de mână, ştiut fiind că ceea ce e mai

evident şi mai la îndemână e mai puţin suspect. Totuşi, nu ştiam dacă la poartă se face sau nu percheziţie, iar doctorul Minea Paul, mânat de mine din timp în timp, zadarnic trăsese cu urechea pe lângă ieşire.

1 august 1964 – zi memorabilă, în care mi s'a înmânat adeverinţa de eliberare. Minea a plecat în cursul dimineţii, eu am rămas, cu Floricel. Am plecat spre seară, cu *ultimul* lot de deţinuţi politici din Aiud. Şedeam în camion lângă Floricel, încă în curtea puşcăriei, şi-mi bătea inima la gândul că o percheziţie mă putea întoarce îndărăt. Solidar cu emoţiile mele, doctorul mă ţinea strâns de braţ. S'a deschis prima poartă, n'am văzut obişnuita haită de gardieni, a percheziţiilor. Un sergent ne-a numărat şi a făcut semn spre poarta a doua. Şi acolo a fost tot doar numărătoare! Dar la poarta a treia? Ceva mai mulţi gardieni, atâţia cât a-mi fi făcut sufletul să tremure, dar numai unul s'a urcat pe roata camionului şi ne-a numărat. Când ne-am văzut în stradă, m'am luat în braţe cu Floricel şi ne-am strâns, plângând. El, cu ani în urmă, la arestare, îşi lăsase soţia însărcinată şi nici acum nu ştia dacă e tatăl unei copile sau al unui băiat. Dar se bucura sincer de caietele mele, tefere'n traista cu rufe murdare şi fragede ca nişte crengi de april.

Am mai lăcrimat când am văzut copii pe străzile oraşului şi când, ieşiţi la câmp spre Teiuş, am dat cu ochii de verdele pădurii. Doamne, cât de fericiţi putem fi uneori!

Balans pe trambulină

Mi-a dat Dumnezeu, pe lângă altele, darul de a mă adapta repede oricărei condiţii de viaţă. În acel început de august revedeam Bucureştii după şase ani şi două luni, cu grădinile revărsate peste garduri, şi mi se părea că sunt liber de când lumea. Mai mult decât libertatea îmi făcea bine sentimentul anonimatului, deşi, la drept vorbind, părul tuns la piele, soldăţeşte, şi pantalonii largi, demodaţi, trădau cu uşurinţă puşcăriaşul scăpat de curând. Oameni tunşi chilug mişunau prin tot oraşul, îşi căutau rude pierdute şi prieteni uitaţi, dar se ocoleau unul pe altul, cu spaima că ochiul atent al Securităţii ar putea să interpreteze o nouă conspiraţie.

Mitică venise la gară şi mă condusese apoi în apartamentul său de pe strada General Cernat, rămas gol după plecarea nevesti-si. Rămăsese fata acesteia, lăsată copilă şi devenită acum femeiuşcă cu evidente apucături de vampă; locuia în cămăruţa de lângă bucătărie, unde-şi primea, seara, pe un ceas ori două, câte un prieten cules de pe cine ştie unde.

La numai câteva ore după ce am sosit, a sunat telefonul. De câteva zile, patriarhul o pusese pe maica Achilina să întrebe periodic dacă părintele Anania a venit acasă. Venisem! Maica a plâns în receptor şi s'a grăbit să-mi transmită cuvântul Preafericitului de a mă prezenta de îndată la el.

Am fost a doua zi, m'a îmbrăţişat cu emoţie şi m'a luat la plimbare în grădină, unde am petrecut vreo două ceasuri, istorisindu-ne unul altuia necazurile. Avusese, şi el, multe, mai ales cu decretul din 1959 al Departamentului Cultelor, prin care o mulţime de călugări şi călugăriţe fuseseră alungaţi din mânăstiri. Tot prin 1959, înainte de procesul meu (la care patriarhul trimisese pe protopopul de Ploieşti să asiste şi apoi să-i raporteze), mitropolitul Iustin, susţinut de

profesorul Dumitru Dogaru, şeful Departamentului Cultelor, propusese în Sinod ca arhidiaconul Anania să fie exclus din monahism şi caterisit, pentru faptul de a fi comis acte criminale împotriva statului şi moralităţii eclesiastice. Patriarhul a cerut dosarul cu probe şi sentinţa judecătorească, dar pârâşul venise cu mâinile goale şi nu a putut răzbi prin îndărătnicia şefului.

I-am cerut patriarhului îngăduinţa unei luni de „libertate" şi am plecat mai întâi la Glăvile, unde am plâns pe mormântul maică-mi. Tatăl meu murise la numai câteva luni după ea, într'o casă de bătrâni, şi fusese îngropat acolo, în sat străin. Nu mă gândesc niciodată cu venin la anii mei de puşcărie; mă cuprind însă cumplite resentimente faţă de asupritorii mei pe numai două gânduri: că maică-mea a murit tristă şi că mi-am pierdut biblioteca (din cele aproape două mii de volume, adunate cu trudă şi cheltuială de-a lungul anilor, am mai găsit vreo cincisprezece).

M'am dus apoi la Bistriţa şi am găsit-o pe Mama Olga fără uniformă călugărească, în rochie lungă şi tulpan negru, într'o casă, cu chirie, de lângă poarta (dar în afara) mânăstirii. Mama Sia slăbise de tot, de inimă rea. Aveau să moară, amândouă, departe de ctitoria lor, în casa de bătrâne a mânăstirii Viforâta, lângă Târgovişte. M'am întors repede la Bucureşti.

Avusesem grijă să ascund imediat caietele scoase în taină din puşcărie. În casă nu le puteam ţine; la tânăra vampă veneau tot felul de inşi suspecţi, şi numai târziu a putut Mitică s'o dea afară din casă. M'ar fi acoperit doar caietele „originale", rămase la Aiud. I-am trimis o cerere comandantului. N'am primit nici un răspuns. I-am mărturisit patriarhului că-mi plesneşte capul de atâta încărcătură. Mi-a împrumutat, conspirativ, o maşină de scris, am dus-o acasă şi, vreme de trei săptămâni, ziua şi seara până târziu, am scurs prin clape cele două piese şi o bună parte din poezii.

(Aveam vreo şase-şapte ani când taică-meu, negustor cu prăvălie, mi-a pus în spate un „Vermorel”, adică o maşină de stropit via, s’o duc pe deal, la oamenii care lucrau şi mai aveau nevoie de una. Când am ajuns în vârful dealului, la vie, unul din lucrători mi-a desfăcut curelele şi mi-a luat fierăria din spate; am avut senzaţia limpede că prind aripi şi încep a pluti pe deasupra văilor largi. Aceeaşi senzaţie mă încerca acum, cu fiecare pagină pogorâtă din povara cerebrală.) Dactilogramele celor două piese, *Steaua Zimbrului* şi *Meşterul Manole*, au rămas în posesia lui Mitică, au ajuns mai târziu la editură şi sunt reproduse aidoma în ediţiile prime ale acestor două lucrări, ediţii care nu m’au făcut niciodată fericit, în afara satisfacţiei că, oricum, apăruseră. E motivul pentru care, în 1970, m’am hotărât să trec întregul text prin vârful condeiului – altfel controlat pe hârtie decât pe tăbliţa invizibilă – şi să alcătuiesc o versiune *ne varietur*.

La câteva luni, lucrând eu în Biblioteca Sfântului Sinod de pe strada Antim, m’a chemat la uşă un individ care mi-a spus că e de la Securitate. Mi-a pus în mână un pachet şi a plecat repede. Erau caietele rămase la Aiud!

În cursul acelei luni de august a apărut în Bucureşti părintele Glicherie Moraru, secretarul Episcopiei Ortodoxe Române în America, venit în vizită la rude. Îl cunoscusem, cred, prin 1957, tot la Bucureşti. Cu puţin înaintea lui veniseră la Patriarhie episcopul Andrei Moldovan şi consilierul Alexandru Suciu, din Chicago. Acesta din urmă pusese ochii pe mine, venea zilnic să mă vadă în bibliotecă, şi lansase vorba că „omul acesta, părintele Anania, ne trebuie nouă, în America”. Pe mine mă cam înspăimântau vorbele acestea şi-l rugam să se potolească; Securitatea va afla şi va crede că cine ştie ce pun eu la cale. Întors

în America, domnul Suciu a mărturisit în Consiliul Episcopesc ce anume a descoperit el la Bucureşti şi şi-a popularizat ideea. Părintele Moraru – om vechi în America, influent şi cu foarte multe legături politice – şi-a însuşit-o şi i-a devenit militant. Aşa se face că pe la începutul lui 1958 preotul profesor Liviu Stan – şi el cu multe legături politice în România – mă informa confidenţial că la Departamentul Cultelor şi la Preşedinţie se află o cerere a Episcopiei din America prin care sunt solicitat să merg acolo spre a-l ajuta pe episcopul Andrei. Stan era convins că cererii nu i se va da nici un curs, dar mă sfătuia ca, în cazul că mi s'ar aduce la cunoştinţă, eu să refuz (în America, zicea el, ar putea să se ducă Andrei Scrima, care era deja plecat în străinătate). În afara acestei confidenţe a lui Liviu Stan, n'am ştiut nimic de existenţa acelei cereri. Oricum, la Patriarhie nu a ajuns.

Acum, în 1964, părintele Moraru era din nou în Bucureşti şi, de cum a aflat că mă liberasem din puşcărie, a cerut să mă vadă. Ne-am întâlnit mai întâi la hotelul Lido, unde locuia, apoi la Patriarhie. Trebuia să merg în America, zicea el, neapărat. Episcopul Andrei murise de vreo doi ani, Episcopia era fără păstor, încercarea patriarhului de a-l trimite pe Teoctist – ajuns episcop la Arad – se izbea de maşinaţiile episcopului disident Valerian Trifa.

Eu însă nu voiam să plec în America. Îmi doream o viaţă mai liniştită decât înainte, cu mai puţine relaţii sociale, cu timpul dedicat mai mult literaturii. Securitatea va crede că-mi pun la cale o „fugă" acoperită, eu, cel ce fusesem acuzat la proces, între multe altele, că lăudasem tehnica americană ca fiind superioară celei sovietice (totul pornise de la magnetofonul american cu care, e adevărat, mă lăudasem pe la prieteni). Părintele Moraru începea să plângă şi se străduia să mă convingă, dramatic, să zic da.

– Bine, bine, îi spuneam eu, chiar de-aş zice eu da, e de neconceput că o să mi se dea paşaport. Totul depinde de Securitate, se ştie doar!

Nu eram deloc convins că stau bine cu Securitatea. În zilele eliberării noastre de la Aiud, în camerele de anchetă veneau diverşi indivizi de la Bucureşti, ne chemau pe câte unul şi, profitând de psihologia foarte fragilă a celui cu un picior afară şi cu unul în puşcărie, căutau să-şi recruteze informatori. I-am declarat insului că nu voi semna niciodată un asemenea angajament, dar el mi-a replicat, surâzând, că nici nu-mi ceruse; cu ochii de el o să dau vrând-nevrând, căci lumea e mică.

Şi am dat cu ochii de el, într'adevăr, în Cişmigiu, în timp ce făceam o plimbare. M'a poftit pe o bancă şi a întreţinut o conversaţie foarte generală şi amiabilă. Dar, la sfârşit, nu am acceptat o întâlnire. M'a agăţat apoi pe la Podul Senatului şi m'a dat pe mâna unui alt individ care m'a condus, oarecum misterios, într'un apartament din aşa-zisul bloc-turn. Am înţeles că era – după cum auzisem prin închisoare – unul din apartamentele conspirative ale Securităţii. Apartamentul era mobilat, locatarul părea plecat la lucru, dar securistul avea cheie şi se ferea să deranjeze lucrurile. A prins a mă iscodi despre unele probleme din Patriarhie (era familiar cu activitatea şi cu foarte multe nume) şi mi-a cerut să scriu acasă pe hârtie ceea ce-i spusesem şi să i-o aduc la o întâlnire viitoare; puteam să-mi fixez şi un pseudonim. N'am avut tăria să urlu, m'am stăpânit, m'am ruşinat, i-am spus că nu devin informator. Insul mi-a pus o hârtie pe masă şi m'a poftit să scriu pe loc. Am început: „Declaraţie. Subsemnatul Anania Valeriu...". A obiectat: nu „Declaraţie", ci „Notă informativă". „Declaraţie", am zis eu. A cedat: nici „Declaraţie", nici „Notă informativă", ci... nici un titlu. Text direct şi fără semnătură.

N’am vrut. Mi-am menţinut „Declaraţia” şi am iscălit în josul ei, cu dată. Mi-a dat drumul. A treia oară, tot el (acum îmi amintesc că se recomanda Bujeniţă) şi încă unul, într’o curte de pe strada Academiei. Întrebări, răspunsuri, invitaţie la o „Notă informativă”. Am scris o „Declaraţie” şi le-am spus răspicat motivul:

– Domnilor, ştiu că sunteţi forţă publică şi că nu mă pot opune degetului dumneavoastră; de câte ori mă acostaţi în felul acesta, mă consider arestat şi pus sub anchetă; mai ştiu că la anchetă trebuie să răspund la întrebări şi să iscălesc o „Declaraţie”. E a treia oară când sunt arestat după eliberarea mea din puşcărie.

De atunci m’au lăsat în pace.

Cu aceste episoade am devansat acum momentul Moraru, la care mă întorc. Persistentul preot se jura că are legături personale şi cu americanii, şi cu românii, şi că va lupta pe ambele căi să mă ducă în America. M’am scuturat de toate, trimiţându-l la superiorul meu.

Patriarhul era la Sinaia, Moraru l-a găsit acolo.

– Eu n’am nimic contra, i-a spus acesta, dar nu cred că o să i se dea paşaport.

– De asta mă îngrijesc eu, i-a zis Moraru.

Peste două zile, Moraru îmi citea textul unui memoriu alcătuit de el, cu care nu izbutise să răzbească până la Gheorgiu-Dej, aşa cum ar fi vrut, ci numai la două personaje foarte „înalte” – zicea el –, care-l ascultaseră şi reţinuseră cererea, fără să-i făgăduiască nimic.

– Acum mă duc acasă şi lucrez cu americanii, îşi freca el mâinile. Situaţia politică s’a schimbat, comuniştii de la Bucureşti nu-şi mai pot permite să refuze o vorbă venită de la Washington. Lasă-l pe tata Moraru!

Omul acesta avea o poftă nemaipomenită să-şi propună câte un obiectiv şi să nu se lase până nu-l atinge (îşi alesese nevasta, năprasnic, după o fotografie zărită în casa unei rude şi o adusese din

România împotriva tuturor opreliştilor canonice şi legale). În ce mă privea, nu luam nimic în serios şi repede am uitat acest capitol, văzându-mi de alte treburi.

* * *

Între timp mă căuta avocatul Editurii de Stat pentru Literatură. Era evreu şi-l chema Ascher. Aveam cu editura o încurcătură. Într'adevăr, prin 1961, la Aiud, a apărut la vizetă capul unui plutonier. Mi s'a întins o hârtie, să semnez pentru luare la cunoştinţă. Era o citaţie: editura mă dăduse în judecată pentru deţinerea „fără titlu" a unui avans de bani în contul *Mioriţei*! Am semnat şi apoi n'am mai ştiut nimic. Acum aflam că procesul se judecase „în lipsă" şi fusesem condamnat să restitui editurii suma încasată în 1958!

– Ar trebui să dau eu în judecată editura, i-am spus avocatului, că nu mi-a publicat cartea, aşa cum prevede contractul!

– Asta se poate, mi-a replicat el, dar vă convine să vă judecaţi cu statul?...

Administraţia editurii se schimbase, pe noii oameni nu-i cunoşteam. Cazul a ajuns la Mihai Gafiţa, redactorul-şef, care s'a mirat de cele ce afla din gura avocatului. Au avut loc multe şi lungi discuţii, analize, negocieri. Gafiţa se arăta extrem de înţelegător, ar fi vrut să radieze totul, dar avocatul susţinea că e o hotărâre judecătorească şi că trebuie, neapărat, executată. Până la urmă s'a adoptat un compromis, propus de Gafiţa: să depun lunar câte o sută de lei, în contul datoriei; să fie împăcată şi legea, dar nici salariul meu de la Patriarhie – care, şi aşa, nu era prea mare – să nu fie afectat. Am plătit până ce a aflat Arghezi, care a făcut un scandal monstruos. El, prin Ion Bănuţă, noul director al editurii, a grăbit refacerea contractului asupra *Mioriţei*; din valoarea noului contract mi s'a scăzut restul datoriei. Începeam să devin autor prin a plăti pentru propria mea carte.

Voiam cu tot dinadinsul să intru în literatură, băteam la uşa tuturor redacţiilor literare, dar stigmatul de puşcăriaş îi inhiba chiar şi pe cei mai binevoitori. Citindu-mi poeziile, date prin secretară, Demostene Botez, de pildă, voia să mă publice neapărat în *Viaţa Românească*, dar, aflând de unde veneam, a îngheţat şi s'a bâlbâit. Crohmălniceanu m'a luat peste picior, şi nici măcar la *Glasul Patriei*, unde mi-am călcat pe inimă să încerc, nu m'au primit. Dar continuam să scriu şi să nădăjduiesc.

Între timp, cam prin primăvara lui 1965, unii prieteni mai apropiaţi mă sfătuiau în şoaptă să fiu atent la ce fac şi ce vorbesc, căci Securitatea îi întreabă de mine şi ia referinţe. Nu cumva vor să mă aresteze din nou?... Nu aveam de unde să ştiu că încă din ianuarie sosise în ţară cererea oficială a Episcopiei din America, semnată de vicarul Ioan Bugariu şi de secretarul Glicherie Moraru, şi că Ambasada Statelor Unite la Bucureşti întreba periodic Guvernul român dacă există un paşaport al unui părinte Anania pentru care Consulatul are un *affidavit* de la Detroit.

Pe la începutul lui iulie m'a chemat patriarhul. Era în cabinet, cu mai mulţi consilieri. Mi-a spus înmânându-mi o hârtie:

– Du-te, citeşte-o, şi dă-mi răspunsul în două zile!

Zărisem, o secundă, *en-tête*-ul Departamentului şi mi-a trecut prin minte că, în sfârşit, îmi venise „recunoaşterea" acestuia în postul pe care-l ocupam la Patriarhie. Era însă cu totul altceva. Departamentul îi aducea patriarhului la cunoştinţă că Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America îl ceruse pe arhidiaconul Vartolomeu Valeriu Anania în serviciul ei; dacă Preafericirea Sa e de acord, să i se facă părintelui Anania formele pentru paşaport. Precaut, patriarhul pusese o rezoluţie în felul acesta: Dacă părintele Anania e de acord, să i se facă formele.

Citeam şi nu-mi credeam ochilor. Totul mi se părea o imensă conspiraţie împotriva liniştii şi chiar a siguranţei mele. Am plecat spre casă cu gândul să nu accept. Dar lungi discuţii cu Mitică m'au înduplecat în parte, şi am ajuns la un compromis: să accept o delegaţie din partea patriarhului şi o călătorie de informare, în Statele Unite, pe termen de şase luni, după care mă voi întoarce, voi raporta şi se va vedea ce mai e de făcut, dacă adică va fi cazul sau nu să plec din nou, pe un termen mai lung.

Ideea nu i-a displăcut patriarhului. În fond, nici el şi nici altcineva din Patriarhie nu cunoştea prea bine situaţia Episcopiei Misionare din America. De aproape trei ani nu era episcop, iar rapoartele vicarului sau ale lui Moraru erau sporadice, incomplete şi suspecte de incorectitudine. În sensul acesta mi s'au alcătuit formele pentru paşaport.

Dar demersurile oficiale nu coincideau cu cele sufleteşti. Nu simţeam nici un fel de ispită să mă duc în America, deşi mai toată viaţa îmi dorisem – dureros de mult – să călătoresc. Eram liniştit, căci mai degrabă nu credeam că voi pleca decât eram înclinat să cred.

Concediul mi l-am petrecut la mare, să-mi încălzesc oasele pe care soarele nu le mai văzuse de atâţia ani. Locuiam în casa unui învăţător cumsecade din Mamaia şi acolo m'a găsit o telegramă a lui Mitică. Departamentul Cultelor mă chema urgent la Bucureşti spre a depune fotografii şi a completa un formular pentru paşaport. M'am dus, pentru o zi, şi am îndeplinit această „formă" cu absolută gratuitate interioară; mai depusesem cândva fotografii pentru o plecare în Bulgaria (ţară socialistă!), dar paşaportul nu mi-a venit niciodată.

Nu s'a mai întâmplat nimic până pe la începutul lui octombrie. Se zvonea că voi pleca în America, prietenii mă întrebau pe stradă, nu ştiam ce să le spun. Atâta tăcere – oficială – mă făcea să cred că

totul se înmormântase. Moraru dădea telegrame disperate, la care nu i se răspundea. Într'o zi, prin septembrie, poate, având treabă în biroul consilierului Fecioru, l-am găsit acolo pe domnul Gheorghe Nenciu, director în Departamentul Cultelor. Era relativ nou în Departament, îl cunoşteam mai mult din vedere. După una-alta:

– Ei, plecaţi în America? m'a întrebat el.

– Aşa ar fi vorba, dar nu cred că voi pleca.

– Şi totuşi, e foarte probabil să plecaţi, mi-a zis el surâzând, cu o clipă de ochi stăruitor.

Aceasta a fost singura indicaţie oficială, a unui om presupus a şti câte ceva (se şoptea printre funcţionari că acest domn Nenciu lucrase cândva în Securitate, oricum, era membru de partid).

Venise începutul lui octombrie. Aranjasem, pentru ultima oră a după-amiezii, o audienţă la profesorul Alexandru Balaci, fostul şef de editură, devenit acum mare în Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă, cu sediul în Casa Scânteii, lângă lacul Herăstrău. În aceeaşi zi mi s'a comunicat, prin Departament, să mă prezint la Direcţia Consulară a Ministerului de Externe, spre a completa formularul pentru... viza americană! Completarea acestui formular mi-a izbit sufletul ca o grindină năprasnică. Dacă se intervenea pentru viza de intrare în Statele Unite, însemna că paşaportul meu fusese eliberat şi că aveam viza de ieşire!... Se apropia ora audienţei. La poartă mi s'a spus că Balaci plecase, neprevăzut, la o şedinţă urgentă şi că-mi va fixa o altă audienţă (cu Balaci făcusem primul contract pentru *Mioriţa* şi voiam să-l rog a mă sprijini şi pentru reînnoirea lui; ştiam că-i plăcuse mult lucrarea).

Am trecut drumul şi m'am pomenit pe marginea lacului. Sufletul îmi era răvăşit, aveam senzaţia că mă clatin, ca un om beat. De acum nu mai era nici o îndoială, urma să plec în America! Pe cât timp? Mă voi mai întoarce vreodată? Voi avea tăria să aleg libertatea cu preţul trădării patriarhului? Iar de

mă voi întoarce, cine mă va scăpa de anchetele Securităţii asupra „legăturilor” mele cu străinătatea? Experienţa închisorii îmi arătase că toţi cei reveniţi de peste hotare erau obiectul unor permanente suspiciuni din partea autorităţilor statului.

Se lăsa amurgul. Am închiriat o barcă, am împins-o în mijlocul lacului şi am lăsat vâslele. M’am legănat aşa, cu faţa’n sus, până ce luna a prins a se urca pe cer. Ce mai vrei, Doamne, să faci cu mine?

Curând după aceea am fost invitat să mă prezint la Ambasada Americană. Un consul amabil, cu un dosar în faţă, mi-a pus o mulţime de întrebări la care am căutat să răspund cât mai corect. La sfârşit mi-a spus că, în fond, ştie totul despre mine, că aceasta e o formalitate la care îl obligă oficiul. La a doua vizită mi-a dat formularele pentru analizele medicale. Doctorii de la clinica unde lucra prietenul Petru Sava se uitau admiratori la mine:

– Părinte, ţi-a pus Dumnezeu mâna’n cap!

O nouă uluire mă aştepta după a treia vizită la consul: mi se dădea viză de imigrant, adică pe viaţă, adică să stau cât poftesc în Statele Unite.

– Domnule consul, m’am bâlbâit eu, n’am cerut viză de imigrant.

– N’aţi cerut-o, dar noi v’o acordăm, a zâmbit domnul Taplin. America e o ţară liberă; dacă vă simţiţi bine în ea, rămâneţi; dacă nu, puteţi pleca oricând doriţi, nimeni nu vă va reţine cu forţa.

Am alergat la patriarh. S’a mirat şi el. La câteva zile după aceea l-a primit în audienţă de curtoazie pe ambasadorul american, care, urmând să părăsească România, îşi lua rămas-bun. De la părintele Cazacu, care fusese interpret, am aflat că patriarhul discutase lung cu ambasadorul despre plecarea mea în America şi-mi făcuse un portret pe cât de real pe atât de eficient.

Mă pregăteam de drum, Mitică fremăta de emoţie şi mă asista la cumpărături. Adunam

articole pentru calendarul *Credinţa*. Cu geanta doldora, treceam prin galeria noilor magazine din faţa Sălii Palatului, când mi-a răsărit înainte... Bujeniţă. M'a dus într'un colţ şi m'am pomenit înconjurat de vreo patru-cinci indivizi.

– Plecaţi în America? mi-a zis unul.

– Aşa se pare, am răspuns eu, cu sufletul la gură.

– Bine, vrem să stăm de vorbă.

M'au urcat într'o maşină şi m'au dus în afara oraşului, spre Săftica, într'o vilă elegantă cu fermă împrejur. Trei inşi extrem de amabili m'au poftit într'un salon somptuos şi vreme de vreun ceas mi-au dat să înţeleg că ei – Securitatea – ar fi interesaţi de rosturile mele prin America şi că sfaturile lor – ca unii care cunosc mult mai multe lucruri decât mine şi sunt la curent cu ele – ar putea să-mi prindă bine.

– Domnilor, m'am cutremurat eu, în ruptul capului nu voi accepta să fac acte de spionaj într'o ţară care-mi acordă încredere.

Au râs.

Nu de spionaj era vorba, ci, spre pildă, de orientarea Calendarului. Şi au prins a răsfoi articolele răsturnate din geantă, voind a părea competenţi. Începeam să-mi dau seama că indivizii făceau parte din sistemul de lucru al celor mai mulţi dintre comunişti: se băgau în treaba şi munca altuia, cu aere de diriguitori, ca să poată raporta superiorilor că cutare lucru e rezultatul acţiunii lor; dacă lucrul ieşea bine, mai căpătau un grad şi un plus de leafă; dacă ieşea prost, aveau puterea să sancţioneze un nou „duşman al poporului", ceea ce era iarăşi un merit. I-am lăsat să citească şi să comenteze, liniştit acum şi chiar uşor amuzat. Până la urmă mi-au urat „Drum bun" şi, la ieşire, unul dintre ei mi-a spus că oricând se va prezenta cineva la mine şi-mi va spune: „Salutări de la domnul Nicolae", să ştiu că acela e un om de-al lor şi să am încredere în sfaturile lui. Iată, trăiesc de

opt ani şi jumătate în America şi nimeni niciodată nu mi s'a prezentat cu această parolă.

Plecarea mea a întârziat apoi şi din pricina banilor. Patriarhul insista să nu plec fără dolari în buzunar; nu trebuia să fiu pus în situaţia de a întinde mâna (Moraru mă avertizase că leafa mea nu va fi mare). Mi s'a dat salariul pe şase luni în avans, dar, cu toate intervenţiile, insistenţele şi revenirile patriarhului – şi chiar ale Departamentului –, Ministerul de Finanţe refuza să-mi vândă dolari. Impasul nu era uşor şi n'am ieşit din el decât datorită preotului Mihai Iancu, nepotul ministrului adjunct de Finanţe, care avea acces oricând la el. M'a lăsat să aştept jos, la intrare, şi s'a întors de la unchi-său cu hârtia aprobată. Ne-am dus amândoi la Banca Naţională şi mi s'au pus în palmă 1.092 de dolari.

Părintele Stăniloae mi-a dat câteva adrese din America. Patriarhul m'a rugat să-l caut pe arhimandritul Victorin Ursache şi să-i dau o Biblie pe care i-o ceruse cândva prin profesorul Jerome Newville. Preasfinţitul Antim Nica mi-a dat o indicaţie vagă cum că arhimandritul Victorin ar fi profesor pe undeva, la un seminar teologic, şi că aş putea să dau de el prin Newville. Cam atât se ştia atunci despre Victorin, cel care peste doar şase luni avea să devină capul Episcopiei Misionare din America.

În ajunul plecării m'am dus la şeful vămii din aeroport să-l previn că voi avea în bagaj cărţi teologice, materiale pentru Calendar – articole şi fotografii –, precum şi câteva manuscrise personale. Am primit încredinţarea că el va fi acolo şi, de voi avea vreo greutate, să le spun vameşilor să-l cheme.

I-am făcut o vizită protocolară şi profesorului Dumitru Dogaru, şeful Departamentului Cultelor.

– Părinte Anania, mi-a spus el, am aici pe birou patru declaraţii de la patru oameni de seamă cum că dumneata, dacă treci graniţa, îi vei întoarce ţării

spatele şi-i vei deveni duşman. Cu toate acestea, noi am trecut peste ele şi ţi-am acordat încrederea de a pleca. De acum, totul depinde numai de dumneata. Eşti chemat în America; vor să te aleagă episcop; vei vrea să devii episcop acolo, bine; nu vei vrea, tot bine; te vei înţelege cu oamenii de acolo, vei rămâne cu ei; nu te vei înţelege, poţi veni înapoi, o bucată de pâine se va găsi oricând pentru dumneata. Îţi urez drum bun!

Cam în aceiaşi termeni îmi vorbise şi patriarhul.

29 octombrie 1965. La aeroportul Băneasa m'au însoţit ai mei din familie şi mulţi prieteni. Gheorghe Alexe a pătruns cu mine în vamă. Doi funcţionari mi-au deschis gemantanele şi au înşirat pe masă totul, examinând încet, fără grabă, ca nişte oameni care aveau timp să se uite pe îndelete la fotografii şi să comenteze cât de frumos e la mânăstirea Văratec toamna, în octombrie. Megafoanele chemau pasagerii la îmbarcare, vameşii nu se grăbeau. Le-am spus să cheme şeful, dar şeful lipsea în ziua aceea, fiind liber! În ultimul minut mi-au închis geamantanele, oprind pe masă tot ce nu era literă tipărită: manuscrisele literare, materialele pentru Calendar şi partitura unei „Liturghii" a compozitorului Dimitrie Cuclin, pe care acesta mă rugase să o duc în America.

Astfel uşurat de bagaj, am trecut prin punctul de frontieră şi m'am urcat în avion. Alexe, care fusese martorul emoţiilor mele, şedea pe peron, alături de ai mei, urmărind mişcările din jurul avionului. Aveam loc la fereastră şi mă vedea. La un moment dat i s'a luminat faţa şi mi-a făcut cu mâna un semn de triunf: scara se îndepărta de avion, pe rotiţe. Scara, acea scară fascinantă, pe care un român al acestor vremi poate face primii paşi spre libertate, scara înspăimântătoare pe care, la un semn cu degetul, te puteai întoarce din uşa avionului spre umilire şi frică.

Nu-mi era frică. Primeam totul ca de la Dumnezeu, şi cu El în rugăciune îmi luam zborul

spre alte zări, într’o imensă curbă a ciudatului meu destin.

Detroit, Michigan

8 mai 1974[14]

14 Această întâia parte a *Memoriilor* mele a fost transcrisă pe suport electronic după manuscrisul original de pe hârtie, cu foarte rare intervenţii, în 2007-2008.

Partea a doua

Cuvânt înainte

Reiau scrierea *Memoriilor* mele după o pauză de treizeci de ani. Mâna încă nu-mi tremură, dar şi-a pierdut elasticitatea, aşa încât prefer să scriu la computer. Multe din reperele trecutului mi-au pierit din amintire, dar îmi sunt de folos câteva agende cu însemnări sumare.

Nici acum nu urmăresc efecte stilistice; îmi propun doar să fiu veridic.

Autorul

Februarie 2004, Cluj

În sfârşit, liber!

Sentimentul libertăţii nu l-am avut decât în aeroportul Copenhaga, unde am părăsit TAROM-ul şi urma să mă îmbarc pe un avion al companiei SAS (*Scandinavian Airlines System*). Acolo, în spaţiul internaţional al lui *Duty Free*, am trăit, pentru prima oară în viaţă, voluptatea de a-mi cumpăra ceva (în speţă, o îngheţată şi un pachet de ţigări) din „banii mei", o bancnotă de 5 dolari, scoasă la vedere, de la care mi s'a dat restul în monede mărunte, primite în palma deschisă.

Se înserase de-a binelea când avionul a decolat şi a prins a lua înălţime. În numai câteva minute, ziua venea înapoi. La unsprezece mii de metri, soarele era de-o palmă deasupra orizontului. Aşa a rămas, neclintit, vreme de vreo şapte sau opt ore. Aveam locul lângă o fereastră din dreapta şi, fără să pot adormi, l-am contemplat ca pe o icoană a timpului oprit. Nu fenomenul în sine mă uimea (ştiam că avionul merge contra soarelui cu viteza de rotaţie a pământului), ci noutatea experienţei. Când avionul a început să coboare, noaptea a revenit tot atât de repede precum pierise.

Pe aeroportul din New York m'am oprit la ghişeul Serviciului de Imigrare şi am prezentat plicul primit de la consulul american din Bucureşti. Funcţionarul l-a deschis, a examinat conţinutul, a căutat repede, profesional, ceva într'un catastif foarte voluminos (am bănuit că e indexul persoanelor suspecte), mi-a aplicat pe paşaport o viză specială de intrare şi mi-a spus: „*Welcome to the United States!"*, adăugând că în câteva zile voi primi, prin poştă, legitimaţia *Green Card*. Aşadar, din chiar clipa aceea aveam calitatea de rezident permanent al Statelor Unite, cu toate drepturile şi obligaţiile unui cetăţean american, în afară de cele politice.

Liber în forfota uriaşului aeroport, m'am trezit deodată în mijlocul unei alte lumi, unde eu nu

eram altceva decât un biet nepriceput. Aveam numărul de telefon al părintelui Moraru, mă aflam în faţa unui aparat public, dar nu cunoşteam nimic din tehnica unui apel. Am încercat pe dibuite, m'am încurcat şi, până la urmă, am cerut sprijinul unui călător oarecare, ţinând bănuţii în palma deschisă şi peticul de hârtie, fără să ştiu că mai întâi formezi numărul (cu prefix cu tot) şi introduci în aparat monede de o anumită valoare (în funcţie de distanţă). Dacă ai pus cât trebuie, contactul se face imediat; dacă nu, o voce de undeva îţi spune cât trebuie să mai pui. Aşa am izbutit să-l anunţ pe părintele Moraru că voi sosi la Detroit cu avionul de la ora X.

Întâmpinare cu tâlc

Despre acest Glicherie Moraru nu ştiam prea multe (mai ales amănunte), dar destul ca să am o imagine globală asupra omului care, de fapt, instrumentase venirea mea în America. Voi vorbi ceva mai la vale despre cele două episcopii româneşti şi despre poziţia lui Moraru în conducerea celei Misionare. Moldovean de origine, Glicherie fusese călugăr şi diacon la Episcopia din Constanţa. Cânta frumos şi cunoştea bine rânduielile slujbelor. A imigrat în America, unde a devenit preot, dovedindu-se a fi un spirit extrem de activ, întreprinzător, cu o rară inteligenţă practică, întotdeauna ştiind ce vrea, unde anume trebuie şi cum să ajungă. A construit două biserici în Canada, apoi una în Detroit, devenită catedrala Episcopiei. Avea o mare iscusinţă în a atrage oameni şi de a-i face să scoată bani din buzunar. Şi-a făcut o parohie mare şi, la vremea aceea, era singurul preot din eparhie care avea un salariu de 500 de dolari pe lună, sumă pe care nu o mai încasa decât preotul Vasile Haţegan din Cleveland, fruntaş al „celeilalte" Episcopii. Despre Moraru se spunea că e în stare să străbată un continent spre a dobândi un dolar, dar nimeni nu afirma că ar fi necinstit sau hoţ, ci doar „uns cu toate unsorile", omul omniprezent şi imprevizibil, capabil să obţină pentru sine tot ceea ce-şi dorea. Aşa se face că fusese însurat de două ori (unii ziceau că de trei), ultima lui soţie fiind Margareta, fiica unui ceferist moldovean, femeie frumoasă şi mult (cu mult) mai tânără decât el, cu care o avea pe Katty. Pe Margareta o cunoscusem în Bucureşti, la Patriarhie (cu puţin înainte de anul 1958), unde venise în fruntea unui grup turistic de femei romance din America (prima cutezanţă de acest fel în România lui Gheorghiu-Dej); era însoţită de Katty, pe atunci o copilă de vreo opt-nouă ani, care vorbea bine româneşte.

Moraru mă aştepta la aeroport, frecându-şi mâinile, şi m'a poftit în luxosul său Cadillac (la banii lui, nu concepea să aibă o altă marcă de automobil), dar, spre surprinderea mea, nu m'a dus la sediul Episcopiei, ci la casa parohială, unde m'a întâmpinat, surâzătoare, Margareta. Mi-am zis în sine că, deoarece la Episcopie nu mă aştepta nimeni, soţii Moraru vor ca mai întâi să-mi ofere cina. În timpul mesei însă aveam să aflu că în reşedinţa episcopală de pe strada Riopelle locuiau fraţii Sextil şi Sorin Mihălţan, fiii preotului Simion Mihălţan, fost paroh în Indiana Harbor şi fost vicar administrativ al Episcopiei. Mie mi se pregătise locuinţă chiar aici, în casa parohială, o cameră cu baie, la etaj, unde mă voi simţi excelent. Fulgerător am intuit capcana. Euforia primului sentiment al libertăţii se risipea cu aceeaşi repeziciune şi i-am cerut lui Moraru să mă conducă imediat la Episcopie, că doar pentru ea venisem în America. Cei doi soţi au insistat în fel şi chip să rămân la ei măcar în noaptea aceea, până mâine, când lucrurile se vor aranja, dar eu devenisem arici:

– Părinte Moraru, dacă nu mă duci imediat la Episcopie, te rog să mă duci, tot imediat, la aeroport, de unde voi pleca spre Bucureşti cu primul avion posibil; am bilet dus-întors; dacă nu, ies în stradă şi iau un taxi.

Atunci am înţeles mai bine înţelepciunea patriarhului Justinian care mă sfătuise (de fapt, era o condiţie) să nu plec fără să am banii mei în buzunar.

Neavând încotro, Moraru m'a dus la Episcopie (de altfel, în apropiere). Ceea ce se chema „reşedinţă episcopală" era, de fapt, o casă ca oricare alta din zonele rezidenţiale, cu parter şi etaj, ca pentru o singură familie, cumpărată de episcopul Andrei după ce fusese alungat de la Vatra. În living room, fraţii Mihălţan se uitau (ori se făceau că se uită) la televizor, şi m'au

întâmpinat cu destulă răceală (cred că Margareta le anunţase telefonic, supărată, iminenta mea sosire).

Obosit de drum, am făcut un duş fierbinte şi m'am culcat, dar prima mea noapte în America avea să fie bântuită de coşmaruri. Nu-mi dădeam seama dacă prin somn sau prin trezvie auzeam voci, râsete şi chicote de copii, vălmăşaguri indistincte care se apropiau şi se îndepărtau, din când în când o voce groasă, de bărbat, care răcnea stârnind reacţii vesele sau spaime simulate ale unor copii zvăpăiaţi... La un moment dat m'am uitat pe fereastră şi am văzut cum în tinda casei vecinilor de peste drum şedea pe scaun un negru burduhos, nemişcat, cu palmele pe genunchi; cete de copii, mascaţi în fel şi chip, în costume de drăcuşori sau vrăjitoare, se apropiau de el şi, de cum ajungeau să-l pipăie, acesta îşi arăta pân'la urechi dinţii mari şi albi, dintre care ieşea un răcnet fioros, menit să-i sperie pe micuţii obraznici... De abia a doua zi aveam să aflu că fusese noaptea de Halloween (31 octombrie), cu care mai târziu aveam să mă obişnuiesc. (Tot mai târziu, obişnuit să mă raportez la simboluri, m'am întrebat dacă nu cumva noaptea aceea îmi prefigurase strigoii care aveau să-mi bântuie cei unsprezece ani petrecuţi în America.)

De cei doi locatari n'am scăpat uşor. Amândoi lucrau, şi nu-i vedeam decât seara, când le repetam invitaţia de a se muta în altă parte. Nu era simplu. Aici nu plăteau chirie, nici lumină, nici căldură, şi se simţeau bine, în ciuda faptului că, de trei ani fără stăpân legiuit, casa arăta jalnic, murdară, prăfuită şi infestată de şoareci. Sorin, fire mai blândă şi cumpănită, a înţeles şi s'a mutat. Sextil, fost ofiţer în armata română, arogant şi tenace, mi-a declarat că el nu pleacă. Moraru încerca să mă înduplece la îngăduinţă, dar în spatele lui o simţeam pe Margareta. De altfel, lucrurile erau

mult mai complicate. Curând aveam să aflu că – spus pe şleau – Sextil era amantul Margaretei (căreia îi spunea „naşă”) şi cu care, în 1974, curând după moartea lui Moraru, se va căsători. Trebuia să plec în prima mea călătorie misionară, în Massachusetts, şi i-am spus lui Sextil că la întoarcerea mea doresc să găsesc casa complet liberă. N’a fost aşa. Nu am scăpat de el decât atunci când, întors de la serviciu, a constatat că cele două uşi de intrare aveau alte încuietori. Le schimbasem. Dar ştiam că intrasem în război cu Margareta.

Moraru însă îşi avea interesele lui şi continua să mă asiste. De altfel, singur şi străin în ţară străină, nu mă descurcam fără el. Prin el am cumpărat patru curse de şoareci, care, timp de trei zile şi trei nopţi, au „lucrat” ca nişte automate; rozătoarele însă se răzbunau prin aceea că arcurile destinse cu zgomot pe grumajii lor îmi rodeau mie somnul. Tot Moraru mi-a arătat de unde să-mi cumpăr alimente: supermarketul din imediata apropiere, al cărui belşug, aproape indecent, îl uimea pe cel care de abia ieşise din sărăcia socialistă. De gătit îmi găteam singur, sumar, călugăreşte (ceea ce, de altfel, am făcut pe durata celor unsprezece ani de rezidenţă în Lumea Nouă).

Moraru mi-a spus că primul salariu îl voi primi după prima lună de serviciu; până atunci, s’a oferit să mă împrumute, la care i-am răspuns că deocamdată am cât îmi trebuie.

Început în Lumea Nouă

Întrunit la 4 noiembrie în Detroit şi prezidat de preotul vicar Ioan Bugariu din Indiana Harbor, Consiliul Eparhial m'a numit în funcţiile de director al cancelariei (în englezeşte, *chancellor* – un titlu cam pompos faţă de ceea ce găseam eu acolo!), redactor al revistei şi calendarului *Credinţa – The Faith*, misionar eparhial şi îndrumător al şcolilor duminicale. Mi s'a fixat un salariu de 250 de dolari pe lună, plus locuinţa cu toate ale ei (lumină, căldură, telefon, în reşedinţa de pe strada Riopelle), plus maşină de serviciu, cu combustibilul aferent. Cu acest salariu am lucrat cinci ani, după care mi-a fost mărit la 300.

În urma unui apel cu răspunsuri prompte, cele câteva societăţi parohiale de doamne (*Ladies Auxiliaries*) m'au ajutat să înzestrez reşedinţa cu perdele, albituri de pat, veselă de bucătărie şi de sufragerie, câteva covoare. Pentru cancelarie – care nu avea nimic – am cumpărat din banii mei un birou (mic) şi o maşină de scris. Gardul curţii era aproape la pământ; l-am înlocuit cu unul nou, în colaborare financiară cu vecinii americani. Atunci am observat că mai toate casele americanilor erau făcute din paiantă; arătoase pe dinafară şi pe dinlăuntru, prin pereţii lor intra cuiul ca prin brânză. Aşa era şi locuinţa mea. Peretele dinspre cada de la baie l-am găsit spart, cu şipcile paiantei ca nişte coaste de cal mort; apa din duş pătrundea prin spărtură şi se scurgea pe unde nimerea. Prin Moraru îl cunoscusem pe Aurel Plantus, diacon onorific la catedrală, instalator de meserie. L-am chemat să-mi repare peretele de la baie, a făcut-o, dar imediat mi-a prezentat şi *bill*-ul, adică nota de plată. L-am rugat să mă păsuiască doar câteva zile, dar a doua zi mi-a telefonat cu voce aspră:

– Mie să-mi plăteşti pe ce-am muncit, că altfel te fac de ruşine...

Intrasem în zodia pragmatismului american. Firește, l-am plătit pe Aurel, dar nici că vreodată l-am mai chemat.

De la început mi-am dat seama că dacă vreau să mă descurc în această lume nouă trebuie să învăţ repede două lucruri esenţiale: să conduc automobilul şi să vorbesc fluent limba americană. Moraru mi-a trimis un instructor (particular, firește), pe care l-am plătit din punga mea, şi am învăţat cum se învaţă acolo, cu foarte puţină teorie şi cu practică directă, în trafic; peste două săptămâni am dat examenul la Poliţie şi am intrat în posesia permisului (care, în Statele Unite, este şi buletin de identitate).

Între timp, poşta mi-adus şi *green-card*-ul promis la ghişeul din New York.

Aşadar, ştiam să conduc maşina, dar nu aveam maşină. Cea veche zăcea pe butuci, ocupând garajul degeaba. În America, dacă nu ai automobil nu ai picioare. De la Consiliu obţinusem aprobarea de a cumpăra unul, ceea ce am şi făcut, asistat de Moraru, opţiunea căzând pe un Ford Galaxy. Cu el am străbătut toate imensităţile continentului pe unde există comunităţi româneşti, de la Atlantic la Pacific şi de la Cercul Polar la zonele subtropicale. L-am isprăvit în şase ani, după care i-a urmat un altul, de aceeaşi marcă şi cu aceeaşi hărnicie.

Cu deprinderea limbii fluente a fost ceva mai greu. Ştiam de acasă o engleză destul de bună, cu vocabular bogat, pe care o citeam – şi chiar o scriam – cu destulă uşurinţă. Nu aveam însă un suficient exerciţiu al conversaţiei libere, şi cu atât mai puţin în limba „americană”, cu accentele, guturalele şi contragerile ei. Înainte de a o vorbi, nu eram în stare s’o percep auditiv. Am încercat cu televizorul, cu discuri şi casete audio, am frecventat chiar şi un curs special la un liceu, dar limba nu mi s’a dezlegat decât peste vreo trei ani, în urma unui curs intensiv, de două luni, la Universitatea Michigan, după ce patriarhul

Justinian mă anunţase că voi face parte din delegaţia Bisericii noastre pentru dialogul teologic cu creştinii monofiziţi din India şi Etiopia.

Cele două episcopii româno-americane

Patriarhul avusese dreptate şi într'o altă privinţă. La Bucureşti se ştia foarte puţin despre situaţia religioasă a românilor din America. În mare, ştiam şi eu că Episcopia Ortodoxă Română în America luase fiinţă în 1929 şi că, prin statutul adoptat de întemeietori, era aşezată sub jurisdicţia canonică a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Episcop însă nu a avut decât în 1935, în persoana lui Policarp Moruşca, fost stareţ al mânăstirii Hodoş-Bodrog, om cu experienţă administrativă, cumpănit, cu simţul responsabilităţii eclesiale. Odată sosit, a vrut să pună rânduială într'o lume românească bântuită de haos. Bine primit – chiar cu entuziasm – de enoriaşi, el a trebuit să-şi dea repede seama că relaţia lui cu preoţimea nu va fi nici simplă, nici uşoară. Preoţii ştiau că trebuie să aibă un episcop, dar preferau ca acesta să nu se ocupe prea mult de ei şi, mai ales, să le pretindă bani cât mai puţini sau chiar deloc. În Lumea Nouă, religia e o problemă particulară a fiecărui cetăţean; ca atare, statul nu are nici o implicaţie financiară. Statul român îi atribuise lui Policarp suma de 500 de dolari pe lună, ca salariu, dar nu prevăzuse nimic pentru cheltuielile de reşedinţă, administraţie (chiar minimă), deplasări sau reprezentare; acestea rămâneau pe seama contribuţiei benevole a parohiilor, situaţie cu care preoţii nu erau deprinşi. Preoţilor cu statut canonic precar (recăsătoriţi, de pildă) noul episcop le-ar fi spus: – Vă primesc aşa cum sunteţi, dar situaţii noi nu voi admite. Preoţii din Canada, cei mai mulţi, fuseseră hirotoniţi de episcopi ruşi şi obligaţi ca, împreună cu enoriaşii lor, să ţină stilul vechi. Noul episcop a fost bine primit în prima sa vizită canonică, dar pe a doua n'a mai făcut-o. Se confrunta şi cu una dintre cele

mai nefericite slăbiciuni ale românilor (moştenită, probabil, de la strămoşii daci): dezbinarea. În 1939 a întreprins o a doua călătorie în patria-mamă, dar o seamă de uneltiri (din care nu au lipsit câţiva preoţi români americani, care l-ar fi atras de partea lor chiar şi pe regele Carol al II-lea), urmate de izbucnirea celui de al doilea război mondial şi de instaurarea dictaturii comuniste, i-au împiedicat întoarcerea.

Au trecut unsprezece ani. Între timp, dezbinarea românilor americani a căpătat forme acute. O grupare îl avea în frunte pe protopopul Ioan Truţa, o alta, pe protopopul Glicherie Moraru. Ambii, lideri ambiţioşi, veşnic puşi pe harţă, obişnuiţi să-şi domine şefii. În 1950, a doua grupare îl alege ca episcop pe preotul văduv Andrei Moldovan, care vine în ţară şi este hirotonit de mitropolitul Nicolae Bălan şi alţi doi arhierei. Se întoarce şi se instalează în reşedinţa de la Vatra, dar Truţa denunţă alegerea.

Valerian Trifa

În 1951 vine în America teologul Viorel Trifa, ca redactor al ziarului *America*. Truţa pune ochii pe el şi-l covinge să devină episcop, dar nici o biserică ortodoxă nu acceptă să-l hirotonească pe necunoscutul candidat. În disperare de cauză, Trifa consimte să primească „hirotonia" de la aşa-numitul „arhiepiscop" John Theodorovici, din Philadelphia, lider al sectei ucrainene a samosfeaţilor, adică a autohirotoniţilor, şi capătă numele de Valerian. Este instalat în 1952 de către un Truţa victorios, dar care, mai târziu, văzând că noul episcop are personalitate şi refuză să i se supună, va muri blestemându-l. În urma unui proces şi a unui asalt „ca la carte", Andrei Moldovan este alungat din Vatra şi va muri (aşa cum am aflat mai târziu) blestemându-l pe Moraru. Dezbinarea era, de acum, pecetluită.

Când am ajuns eu în Detroit, cele două episcopii româneşti se aflau în plin război mediatic, prin revistele *Solia* şi, respectiv, *Credinţa*. Aceasta din urmă, scrisă şi difuzată de Moraru, etichetase Episcopia de la Vatra ca fiind legionară, datorită faptului (de altfel, notoriu) că Viorel Trifa fusese comandant legionar. În schimb, Episcopia Misionară din Detroit era denunţată drept comunistă, prin aceea că depindea canonic de Patriarhia Română, care, la rândul ei, era, chipurile, aservită regimului comunist subordonat Moscovei bolşevice (i se spunea, în derâdere, „Sovrom-Patriarhia"). Or, în opinia publică americană cuvântul „legionar" nu spunea nimic, dar „comunist" avea o rezonanţă profund negativă. Nu e de mirare, deci, că în acest climat psihologic Episcopia Misionară, condusă de Andrei Moldovan, un bătrân cumsecade şi cam atât, şi intrată complet pe mâna lui Moraru în răstimpul

unei vacanţe de aproape trei ani, îşi răzleţise parohiile dezorientate, în timp ce Episcopia de la Vatra, condusă de un episcop relativ tânăr, cult, inteligent, întreprinzător, ambiţios, bun organizator şi bun orator, se consolidase administrativ şi se bucura de prosperitate materială.

Din parte-ne, mai mulţi preoţi au venit la mine, să ne cunoaştem şi să stăm de vorbă, şi am înţeles că prima urgenţă era alegerea unui nou episcop (care, în ochii lor, nu putea fi decât nou-venitul). La sfârşitul primei slujbe la care am participat în catedrala din Detroit, al cărei paroh era Glicherie Moraru, acesta m'a prezentat poporului drept „noul nostru episcop", fapt pentru care l-am certat, amintindu-i că niciodată nu am promis cuiva că voi accepta episcopatul; am făgăduit să vin spre a-i ajuta pe românii noştri să-şi reorganizeze Episcopia, şi atât.

Acesta era adevărul, aceasta era treaba pe care mă pregăteam să o încep, dar nu fără dileme lăuntrice. Pe de o parte, politic vorbind, mă aflam în lumea liberă, cu acte în regulă, şi aveam tot dreptul să „aleg libertatea", o opţiune care m'ar fi obligat ca, pe linie bisericească, să bat la uşa Episcopiei de la Vatra. Aveam însă de ales între criteriul politic şi cel canonic. Valerian Trifa nu avea hirotonie validă, nu avea succesiune apostolică, nu era posesor al harului dumnezeiesc; prin urmare, avea toate calităţile, în afară de una singură: pur şi simplu, nu era episcop. Aceasta a fost raţiunea pentru care, mai târziu, în 1970, când a acceptat să intre în Mitropolia Rusă din New York (pe cale de a deveni Biserica Ortodoxă în America – *The Orthodox Church in America*), ruşii i-au conferit în schimb succesiunea apostolică (pe care ei o aveau), hirotonindu-l în secret (deci împotriva canoanelor, care prevăd că hirotonia este un act public) mai întâi diacon, apoi preot şi apoi arhiereu. Aceasta după ce, timp de nouă ani, Trifa acţionase ca un episcop adevărat, „hirotonind", la

rându-i, preoţi, care, la rândul lor, fără să aibă har, au „oficiat” toate Tainele şi ierurgiile Bisericii, într’o teribilă, nemaipomenită impostură. Curând după 1970, într’o discuţie pe care am avut-o la New York cu profesorul John Meyendorff (cu care lucram colegial, de ani de zile, în două comisii ale Conferinţei Permanente a Episcopilor Ortodocşi din America), l-am felicitat pentru reconcilierea dintre Mitropolia Rusă şi Biserica ei Mamă (acţiune în care el, alături de Alexander Schmemann, avusese un rol important), a venit vorba şi de Trifa, asupra căruia mi-a relatat că ei, ruşii, la hirotonie, l-au obligat ca, la rândul lui, să-i hirotonească pe preoţii şi diaconii lui. Meyendorff nu ştia dacă Trifa s’a supus; mai degrabă era înclinat să creadă că nu, dat fiind penibilul situaţiei în care un episcop le spune preoţilor săi că, de fapt, ei nu erau preoţi, şi aşa mai departe. E o problemă, a conchis el, pe care numai Dumnezeu o rezolvă. Aşadar aceasta era raţiunea canonică pentru care, în nici un caz, nu puteam intra sub jurisdicţia lui Valerian Trifa.

Pe de altă parte, Episcopia de la Vatra se desprinsese de Biserica-Mamă invocând motivul că aceasta era aservită regimului comunist. Eu însă ştiam bine că patriarhul Justinian nu numai că nu era pro-comunist, ci adoptase o foarte abilă politică bisericească de împotrivire comunismului (poziţie care, la ceasul când scriu aceste *Memorii*, este atestată de mărturiile documentelor din arhiva Securităţii).

Aşadar, până la urmă, îmi era clar că raţiunea canonică trebuia să primeze asupra celei politice. Sentimental, mi-ar fi plăcut să fac parte din categoria exilului, dar datoria mă obliga să optez pentru categoria – apolitică – a emigraţiei.

Victorin Ursache

Trebuia să caut un viitor episcop, dar nu eram pregătit. Singurul monah cunoscut în lumea Episcopiei noastre era călugărul basarabean Nestorian Cicală, preot al unei mari şi importante parohii româno-canadiene, Sf. Gheorghe, din Windsor, dar statutul său moral era departe de a-l califica pentru episcopat.

La plecarea mea din Bucureşti, patriarhul Justinian mi-a încredinţat o Biblie pe care i-o ceruse, prin cineva, arhimandritul Victorin Ursache, fost stareţ al mânăstirii Neamţ şi fost preot, timp de zece ani, la aşezământul românesc din Ierusalim, aflat acum pe undeva prin America... M'a sfătuit să-l caut prin Jerome Newville şi să-i înmânez Biblia. Acest Newville era un american protestant convertit la ortodoxie de către un preot grec din Washington, în timp ce lucrau împreună la Biblioteca Congresului. Petrecuse vreo doi ani în Grecia, unde învăţase limba, apoi venise în România şi mi se apropiase prin aceea că eu vorbeam englezeşte. Ne-a spus că-l avusese ca duhovnic, în America, pe Victorin Ursache.

Într'adevăr, l-am găsit telefonic pe Jerome şi prin el am avut legătura, tot telefonică, cu Victorin, care funcţiona ca profesor de dogmatică la Seminarul Teologic St. Tihon din South Canaan, Pennsylvania. I-am spus că am să-i dau o Biblie din partea Patriarhului şi ne-am dat întâlnire la parohia din Cleveland, Ohio, unde slujea din când în când. Nu era un necunoscut printre românii din America. Erau multe parohii vacante, iar el slujea, benevol şi prin rotaţie, când la una, când la alta.

Bucovinean de obârşie şi călugăr nemţean, plecase de multă vreme din ţară şi era distins prin viaţă duhovnicească, evlavie, blândeţe, bunătate şi credicioşie canonică.

La Cleveland, după slujbă, i-am dat Biblia şi am stat mult de vorbă împreună. Desigur, cunoştea situaţia celor două episcopii româneşti, a înţeles că eu eram acolo spre a ajuta la reorganizarea celei Misionare şi că aceasta avea nevoie, neapărat, de un episcop, dar eu m'am ferit să-i fac vreun avans în acest sens. Ne-am despărţit cu promisiunea de a ne revedea.

La scurtă vreme am făcut prima mea vizită în New York, unde am avut o întrevedere, stabilită prin telefon, cu arhiepiscopul Iakovos, conducătorul marii şi puternicei comunităţi greceşti din America. Ne cunoşteam din anul 1955, când el, ca episcop de Malta, venise într'o vizită oficială la Patriarhia Română, unde eu eram bibliotecar. Bucuros de revedere, s'a arătat tot atât de bucuros să afle că arhimandritul Victorin intrase în orizontul preferinţelor mele pentru viitorul episcop al eparhiei canonice. Acordul său nu putea să-mi fie indiferent.

Tot atunci, la New York, l-am revăzut şi pe Ion Cârja. Fuseserăm colegi de studenţie la Cluj, în 1946, colegi în cenaclul lui Victor Papilian şi în Asociaţia Scriitorilor din Ardeal, editaserăm împreună unicul număr al revistei *Abecedar literar* şi, mai târziu, ne intersectaserăm tranzitiv în închisoarea de la Aiud. După eliberare, ca născut în America, obţinuse dreptul legal de repatriere, locuia într'o cămăruţă modestă, se străduia să înveţe englezeşte şi manifesta ambiţioase veleităţi politice în mediile exilului românesc. El mi-a prilejuit prima mea întâlnire cu români din New York, vreo zece, adunaţi la o cafea în spaţiosul apartament al lui Vasile Bărbulescu. Prezentat de Ion, eram în atenţia tuturor ca proaspăt venit din România. Atunci însă, vai!, mi-am dat seama în ce societate intrasem. Aproape fiecare, sub pretext că-mi arată un tablou sau priveliştea oraşului de la una din ferestre, îmi şoptea că e bine să mă feresc de cutare (cel cu mustaţă), care e omul Ambasadei,

să fiu atent cu cutare (cel cu semn în bărbie), care lucrează cu FBI-ul, să-l ocolesc pe cutare (brunetul cu ochii verzi), care... şi uite-aşa se turnau unul pe altul până ce mi s'a făcut silă şi m'am grăbit să plec. În drum spre hotel, m'a ajuns din urmă cel ce se recomandase Comandorul X (i-am uitat numele), care cu multă persuasiune căuta să mă convingă să intru în Episcopia lui Trifa, asigurându-mă de avantajele pe care le pot avea, de rang, de bani, de respectul legionarilor şi de încrederea autorităţilor americane. L-am rugat frumos să mă lase în pace, iar el a întors foaia: de la dulcegării şi făgăduieli a trecut la avertismente şi ameninţări, punându-mi în faţă toate consecinţele unei campanii de presă în care pot fi denunţat ca agent al comunismului şi al Securităţii din România. Mi-am pierdut cumpătul şi am urlat la el în plină stradă newyorkeză, după care am intrat în hotel. Nu cred că am fost în stare să dorm.

La scurtă vreme am vizitat parohia macedo-română din Worcester, în statul Massachusetts. Am slujit împreună cu părintele Victorin, iar la masă a fost primul meu exerciţiu de cuvântare publică în limba americană, cu mare succes.

Stăteam în acelaşi hotel cu Victorin. Atunci şi acolo, în prelungit sfat de taină, i-am spus că Episcopia Misionară are nevoie de el. M'a ascultat îndelung, dar impresia mea finală a fost aceea că nu era dispus să mă ia în serios. Pe lângă evlavie şi viaţă sfântă, descopeream în el şi acea subtilă viclenie călugărească, deseori folosită ca armă de apărare şi niciodată pedepsită de canoane.

Am colindat prin parohiile răzleţe din Statele Unite şi Canada şi le-am reactivat canonic în vederea alegerii noului episcop.

Între timp, am reactivat revista *Credinţa*, în al cărei prim număr am publicat un editorial semnat „REDACŢIA", din care citez:

„Păstrăm comuniunea cu celelalte Biserici Ortodoxe din continentul american. Episcopia noastră este membră a organizaţiei bisericeşti «Standing Conference», întemeiată în anul 1960, care întruneşte laolaltă, în duhul dragostei şi solidarităţii, toate Episcopiile canonice din cele două Americi. Înţelegem să apărăm, în coloanele noastre, orice acţiune constructivă, menită să sporească prestigiul Bisericii şi rolul ei pozitiv în societate.

Ortodoxia românească din America şi Canada, privită ca întreg, ne e scumpă şi o îmbrăţişăm cu dragoste. Nu ne socotim mai buni decât fraţii noştri, şi nici mai harnici. Ştim că suntem pe drumul cel adevărat, şi aceasta ne e de ajuns. Hristos Domnul ne-a dat libertate, legiuirile statului ne-o fac lucrătoare în ogorul sufletului. Fiece om e liber să vadă, să cumpănească şi să hotărască, cu înţelepciunea dată lui de Dumnezeu. Problemele de conştiinţă nu se rezolvă altcum decât în rugăciune, în cercetarea cugetului şi în părtăşia sfatului celui bun. Ne e dor de bună pace, de înţelegere, de frăţietate, de împreună-lucrare în toată fapta cea bună, păstrând rânduială în casa noastră şi deschizând obloanele spre casele vecinilor”.

Prima întâlnire cu Valerian Trifa

În acest context i-am făcut o vizită şi episcopului Valerian Trifa, la reşedinţa lui de la Vatra Românească, o fostă fermă situată într'o zonă agricolă, cumpărată de Policarp Moruşca şi transformată în sediu episcopal. M'a primit cu dezinvoltură, stăpân pe sine şi pe situaţie, m'a invitat la o discuţie deschisă, i-am spus că nu aveam gânduri rele, că vreau doar să ajut Episcopia Misionară să iasă din impas şi să se reorganizeze canonic. La rândul său, mi-a împărtăşit convingerea că toate parohiile româneşti din America şi Canada ar trebui să se adune într'o singură Episcopie (fireşte, cea condusă de el) şi că pentru aceasta el a tot sperat ca, după moartea lui Andrei Moldovan şi în neputinţa Patriarhiei de a trimite un episcop nou, parohiile răzleţe să vină singure de partea lui. Nu s'a sfiit să-mi spună că-i sunt ca un ghimpe, că a izbutit să-l blocheze pe Teoctist în drumul spre Detroit[1], dar că eu l-am luat prin surprindere, că de mine a aflat printr'un telefon de la Vasile Haţegan care-l anunţa că pe continentul american a sosit din România un călugăr cu acelaşi nume (Valeriu-Valerian!) şi că, de fapt, i-am încurcat socotelile. Cam aceasta a fost întâlnirea, în timpul căreia am consumat amândoi câteva cafele şi am umplut o scrumieră uriaşă. La plecare, strângându-i mâna, l-am rugat să mă ia aşa cum sunt, ca pe unul cu o biografie cam complicată. El a rânjit:

– O ştiu. Vrei să ţi-o public?

Atunci mi-am dat seama că insul poate fi şi ticălos.

1 Teoctist Arăpaşu, pe atunci episcop la Arad, fusese desemnat de către Sfântul Sinod ca succesor al lui Andrei Moldovan. Nu ştiu de

ce el a intrat mai întâi în Canada. În acest timp, Trifa şi-a procurat nişte articole cu conţinut antiamerican, pe care Teoctist le publicase în tinereţe (desigur, la comandă, spre a-şi alimenta cariera de abia începută) şi le-a furnizat autorităţilor americane, care au refuzat să-i acorde autorului viza de intrare (şi cu atât mai puţin pe aceea de rezident permanent).

Alegerea episcopului Victorin

Victorin conducea o mică asociaţie prin care strângea ajutoare băneşti pentru Ierusalim, al cărei casier era un om simplu şi cumsecade din Detroit, bănăţeanul Condrea Bizovi. În casa acestuia l-am reîntâlnit pe Victorin şi acolo l-am convins, într'o noapte lungă, să accepte candidatura pentru scaunul episcopal vacant, totodată informându-l confidenţial că după alegere, la capătul celor şase luni de rezidenţă, eu îmi voi considera misiunea încheiată şi mă voi întoarce în ţară.

Consiliul Eparhial a stabilit ca alegerea să se facă în ziua de 23 aprilie 1966, dată pentru care a fost convocat Congresul Episcopiei (aşa se cheamă acolo Adunarea Eparhială, care devine şi Colegiu Electoral).

Delegaţiile parohiale au sosit în ajun, spre seară, iar eu am făcut „lobby" pentru părintele Victorin, fără să întâmpin rezistenţă, ci doar nedumerire. Greu însă mi-a fost cu delegaţiile din Worcester şi Southbridge, din statul Massachusetts, parohii alcătuite numai din români macedoneni, oameni de caracter şi tari de cerbice. Până spre miezul nopţii am stat cu ei în bucătărie, eu căutând să-i conving cu cine să voteze, ei replicându-mi că adunările lor parohiale le-au dat mandat pentru părintele Anania şi că ei nu au dreptul să facă altfel. Cu mare greutate au cedat.

Şedinţa a avut loc în catedrala din Detroit, sub preşedinţia vicarului administrativ Ioan Bugariu. Pe listă erau înscrişi doi candidaţi: arhimandritul Victorin Ursache şi arhidiaconul Vartolomeu Anania. După anunţarea numelor, eu m'am ridicat şi, exprimându-mi convingerea că dintre doi buni posibili trebuie ales cel mai bun, mi-am retras candidatura în favoarea primului. Aşa se face că Victorin Ursache a fost ales cu cvasiunanimitate, întrucât s'a înregistrat o singură abţinere (ceva mai târziu aveam să aflu că aceasta îi aparţinea

preotului Ioan Jifcu din Timmins – nordul Canadei –, care, în imposibilitate de a mă vota pe mine, n'a mai votat pentru nimeni). Aplauze, entuziasm.

Ar fi trebuit să urmeze acceptul şi cuvântarea celui ales, dar acesta a cerut o scurtă pauză. Alături, în casa parohială, Victorin mi-a declarat confidenţial şi ferm că acceptă episcopatul numai cu o singură condiţie, aceea de a nu-l lăsa singur şi de a-i sta alături, cu energia, dinamismul şi curajul pe care el nu le avea. Pentru mine (dar şi pentru el, ca şi pentru Episcopie), moment crucial, de mare cumpănă. Fulgerător mi-am dat seama că îmi asum cea mai mare jertfă morală din viaţa mea: aceea pe care mi-o făgăduise, pe una din străzile New York-ului, Comandorul. Am luat-o ca de la Dumnezeu şi am acceptat.

Congresul a primit întreaga veste aplaudând îndelung, în picioare, dar numai sufletul meu cunoştea preţul acestei victorii: stigmatul dezonorant cu care aveau să mă încununeze, săptămână de săptămână, publicaţiile trifiste şi pro-trifiste, stigmat care va fi preluat mai târziu cu mare plăcere de greco-catolicii din ţară şi, în general, de toţi adversarii Ortodoxiei româneşti. Fie totul înaintea Domnului, la judecată!

Alegerea lui Victorin a fost ca un trăsnet şi pentru Valerian Trifa. Sigur că eu voi fi alesul, pregătise un număr special al „Soliei" îndreptat împotriva mea, la gura tiparului, care trebuia să apară chiar a doua zi, dar la care a trebuit să renunţe. Se va răzbuna, cu vârf şi îndesat, de-a lungul anilor mei din America.

Hirotonirea şi instalarea episcopului Victorin

Hirotonirea noului episcop a avut loc în Duminica din 7 august 1966, în frumoasa şi spaţioasa biserică Sf. Gheorghe din Windsor, şi a fost oficiată de către Arhiepiscopul Iakovos din New York şi de doi ierarhi ai Patriarhiei Ierusalimului, vechi cunoscuţi ai arhimadritului Victorin din vremea celor zece ani petrecuţi de el în Sfânta Cetate: arhiepiscopul Epifanios de Philadelphia, care-i fusese şi duhovnic, şi arhiepiscopul Aristovoulos de Kyriakoupolis, care-şi făcuse studiile teologice la Academia Andreiană din Sibiu.

În cuvântarea sa, arhiepiscopul Iakovos a declarat că în timpul celor trei vizite făcute în România a avut prilejul de a cunoaşte bine situaţia Bisericii Ortodoxe Române. „În nici un caz – a subliniat el – Biserica din România de astăzi nu poate fi stigmatizată ca fiind condusă de regimul politic. România este una din cele mai adevărate ţări creştine ale zilelor noastre, iar poporul român are cea mai puternică credinţă religioasă din câte am întâlnit"[…] „Eu ştiu că patriarhul Justinian are mulţi aderenţi, dar sunt convins că aderenţii săi sunt partizanii lui Hristos. Am cunoscut mulţi ierarhi şi teologi ai Bisericii Ortodoxe Române şi rareori mi s'a întâmplat să cunosc oameni atât de devotaţi vieţii religioase a poporului. În 1955 am cunoscut la Patriarhia Română pe arhidiaconul Anania, pe care am avut bucuria de a-l întâlni din nou în America şi care, vreme de mai mulţi ani, L-a mărturisit pe Hristos şi în închisoare. Nu sunt deloc mirat, deci, că un om de calitatea sufletească a Preasfinţitului Victorin a devenit membru al Sfântului Sinod Român şi al ierarhiei ortodoxe americane. Vă îndemn nu numai să-l respectaţi, ci să-l şi urmaţi în acţiunea de reunificare a românilor

ortodocşi şi aducerea lor într'o singură turmă. Noul vostru episcop nu va fi singur; el e sprijinit de cele două milioane de greci ortodocşi din America."

A doua zi, presa americană locală a relatat evenimentul, dar eu am avut parte de o surpriză. Ziarul *The Detroit News*, cel mai important al oraşului, publica un amplu reportaj asupra hirotoniei din Windsor, dar textul era însoţit de o poză mică, a lui Victorin, şi de una mare, a mea, deasupra căreia se anunţa cu litere grase: ***He didn't want to be a bishop***. Articolul sublinia faptul – cu totul neobişnuit în mentalitatea generală, şi nu doar americană – că cel care ar fi trebuit şi a avut şansa să devină episcop a participat la slujbă ca un smerit diacon, rostind ecteniile şi plecându-şi capul în faţa noului hirotonit. Abia mai târziu am aflat că ziaristul stătuse de vorbă cu Jerome Newville, venit şi el pentru ceremonie, şi aflase faptul, de-a dreptul incredibil, că Anania avusese episcopatul în palmă şi-i dăduse cu piciorul...

Instalarea episcopului Victorin s'a făcut cu două săptămâni mai târziu, din cauza unei greve prelungite a mecanicilor de avioane din Statele Unite. De îndată ce a fost anunţată încetarea grevei, am telegrafiat la Bucureşti că delegatul Patriarhiei Române, mitropolitul Nicolae Corneanu al Banatului, poate pleca spre Detroit. Evenimentul a fost programat pentru Duminica din 21 august 1966.

În chiar dimineaţa acelei Duminici, eu am plecat la New York cu unul din primele avioane care-şi reluaseră zborurile şi l-am întâmpinat pe mitropolit chiar în vama aeroportului, el neştiind englezeşte. Timpul era la limită. La plecarea din Detroit m'am gândit că el, ca demnitar bisericesc, nu poate avea decât bilet de clasa I, aşa încât şi eu, împotriva obiceiului şi a pungii, mi-am cumpărat unul la fel,

dus-întors, ca să-l pot însoţi pe drum. El însă avea bilet de *coach*, clasa a II-a. Nemaiavând timp să mi-l schimb pe al meu, ne-am urcat în avion, am arătat, ca de obicei, biletele la intrare, am făcut un schimb de scaune cu un pasager şi ne-am aşezat amândoi alături, pentru ca eu, pe durata orei de zbor, să-i comunic programul ceremoniei.

Atunci, cu acel prilej, am început să cunosc câte ceva şi din modul de viaţă al poporului american. După ce avionul şi-a luat înălţimea, stewardesa a venit lângă mine şi, politicoasă cum sunt toate, a cerut să-mi vadă biletul. I l-am dat.

– Dumneavoastră aveţi bilet de clasa I, dar mergeţi cu a II-a...

I-am explicat ce şi cum, vecinul de alături, graba, trebuinţa de a fi împreună, iar ea mi-a restituit biletul. Am continuat conversaţia. Peste câteva minute vine din nou şi-mi cere biletul. Puţin enervat, l-am scos din buzunar şi i l-am dat. Mi l-a restituit peste alte câteva minute, spunându-mi:

– În câteva zile veţi primi diferenţa de preţ.

Şi, într'adevăr, am primit-o. Nu era cine-ştie ce, dar am primit-o.

Ceremonia instalării a avut loc în catedrala episcopală din Detroit. S'a citit Gramata Sinodală, iar mitropolitul i-a înmânat noului episcop cârja vlădicească. Pe lângă preoţii şi credincioşii noştri, au participat arhiepiscopul Epifanios, rămas aici de la hirotonie, arhiepiscopul Aristovoulos, venit din Canada, precum şi preotul George Bacopulos din New York, ca delegat al arhiepiscopului Iakovos.

În acest context, episcopul Victorin a emis prima sa Scrisoare Pastorală, din care citez următorul pasaj ca fiind semnificativ pentru poziţia noastră faţă de Episcopia de la Vatra:

„Şi acum fac un apel, mai întâi către credincioşii Episcopiei noastre Misionare, şi apoi către toţi

credincioşii de origine română de pe continentul american:

Toţi sunteţi fii ai aceluiaşi neam, cu aceeaşi credinţă, cu aceleaşi tradiţii şi obiceiuri, cu aceleaşi cântări şi melodii bisericeşti, cu acelaşi mândru port naţional, caracteristic regiunilor din care aţi venit, cu acelaşi ideal de a vă dovedi cetăţeni buni, vrednici şi cinstiţi ai ţărilor de pe continentul nostru american şi canadian. Trăiţi, deci, în bună înţelegere, în pace şi dragoste frăţească, pentru a da dovadă de înalta voastră demnitate şi de aleasa voastră educaţie creştinească. Lăsaţi deosebirile de vederi în legătură cu jurisdicţia bisericească pe seama conducătorilor eparhiali şi a preoţilor! Orice preot cu suficientă conştiinţă religioasă va cumpăni singur între îndatoririle faţă de unul sau altul dintre ierarhi şi între îndatoririle şi poziţia lui faţă de Biserica lui Hristos. Orice ierarh sau preot conştient de misiunea lui şi cu adevărat credincios Bisericii noastre ortodoxe îşi va da seama, mai curând sau mai târziu, de răspunderea pe care o are în faţa lui Dumnezeu pentru călăuzirea credincioşilor de sub autoritatea lui spirituală pe calea mântuirii. Dacă a ales o cale sau alta, nu înseamnă neapărat rea voinţă, ci doar dovada educaţiei teologice, a nivelului de înţelegere şi a conştiinţei demnităţii pe care o deţine.

De aceea, îndemn pe preoţii şi credincioşii Episcopiei noastre Misionare ca în raporturile lor cu clerul şi credincioşii Eparhiilor române de sub jurisdicţia Mitropoliilor ruseşti să dovedească cea mai deplină înţelegere şi cea mai cuprinzătoare dragoste frăţească. Din parte-ne, considerăm că, din acest ceas, toţi credincioşii şi preoţii de origine română de pe acest continent trăiesc în pace, bună înţelegere şi unire, conştienţi de răspunderea lor în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor”[2].

2 *Credința*, 16 august – 30 septembrie 1966.

Pârâ românească

Hirotonirea şi instalarea lui Victorin în perfecte condiţii canonice (dar cred că şi ultimele două fraze din cuvântarea de la hirotonie a lui Iakovos) l-au iritat teribil pe Valerian Trifa şi pe adepţii săi. Ca şi cum campaniile de presă nu ar fi fost de-ajuns, s'a recurs şi la delaţiune.

La câteva săptămâni după evenimentul bisericesc din Windsor m'am pomenit că primesc invitaţia de a mă prezenta la Serviciul de Imigrare (trebuie să spun că acest Serviciu, care stă sub autoritatea Ministerului de Justiţie, este omologul FBI-ului pentru rezidenţi, adică pentru locuitorii care încă nu sunt cetăţeni americani; are o structură poliţienească şi nimeni nu se simte confortabil atunci când este anume chemat la un interviu). M'am înarmat cu documente şi m'am prezentat în faţa unui domn de vârstă mijlocie, care avea pe birou mormane de dosare şi hârtii. Am înţeles că se primise o sesizare în sensul că Episcopia Misionară de pe strada Riopelle nr. 19959 este o agentură comunistă, camuflată sub egidă bisericească, cu rolul de a-i aservi pe românii americani regimului comunist din România şi, prin aceasta, de a submina democraţia americană. Mi-a cerut explicaţii şi documente. L-am informat că această Episcopie există din anul 1929 şi i-am prezentat *charter*-ul, adică autorizaţia de funcţionare, precum şi alte documente din istoria instituţiei. În legătură cu noul ei episcop, i-am pus în faţă numărul 7-8 din iulie-august 1966[3], în care hirotonirea din Windsor era relatată pe larg, atât în română, cât şi în engleză, textele fiind însoţite de numeroase fotografii. A examinat totul cu atenţie, s'a destins, a mai răsfoit câteva hârtii şi m'a întrebat ce este *Ţara şi Exilul*. I-am răspuns, le modul general, că este o publicaţie periodică a unor români refugiaţi în Spania. Desigur, nu i-ar fi

spus nimic numele lui Horia Sima, patronul revistei care aruncase primul atac împotriva unui... „agent educat în hrubele Securităţii şi sosit în America spre a-l submina pe episcopul Exilului, Valerian Trifa”. De acolo venea delaţiunea, atestată însă de Episcopia de la Vatra. Ofiţerul mi-a restituit documentele şi mi-a strâns mâna, asigurându-mă că, de acum, nimeni, niciodată, nu mă va mai deranja. Ceea ce s’a şi întâmplat.

Întors acasă şi povestindu-i lui Victorin cele petrecute, a zâmbit şi mi-a spus că are şi el o amintire de acest gen. De abia sosit în Statele Unite, şi înainte de a fi devenit rezident permanent, s’a pomenit cu doi agenţi de la FBI care i-au pus în faţă un denunţ în sensul că el, la data de..., a vizitat ambasada română comunistă din Paris. El a scos paşaportul şi le-a dovedit că la acea dată se afla încă în Israel şi că, în drum spre America, nu trecuse şi prin Franţa. Cei doi au rupt hârtia şi au clătinat din cap: – E posibil ca un episcop să mintă?... Şi l-au asigurat – ca şi, mai târziu, ofiţerul de la Imigrare pe mine – că nimeni vreodată nu-l va mai deranja. Aşa a şi fost.

O altă delaţiune avea să se petreacă ceva mai târziu, în 1971. Revista şi Calendarul (Almanahul) le tipăream la mica întrprindere Chene Printing Company, singura care putea să scoată de sub teasc şi publicaţii în alte limbi decât cea americană, având literă adecvată şi câţiva linotipişti exersaţi în a culege mecanic, după dactilograme la două rânduri. La un moment dat, întreprinderea a intrat în faliment şi a anunţat că vinde tipografia. Episcopul Victorin era de părere să o cumpărăm noi, dar eu, care o cunoşteam mai bine (era veche şi foarte costisitoare) am opinat să ne înzestrăm cu propria noastră instalaţie de culegere, ultramodernă, procurată de la firma IBM, cu plata în rate. Am studiat toate prospectele, am obţinut aprobarea Consiliului Eparhial şi am făcut comanda, în care intra şi adaptarea maşinilor la

limba română. Timp de două săptămâni, eu şi George Alexe (pentru culegere în română), precum şi Pat Paslaru (pentru cea în engleză) am făcut un curs special, zilnic, la firma IBM, unde am învăţat să operăm cu delicatele maşini electronice. Pe pagina întâi a revistei *Credinţa* din noiembrie 1971 am putut anunţa că „AVEM TIPOGRAFIE PROPRIE”. Întreaga instalaţie ocupa o singură încăpere în demisolul casei noastre, special amenajată pentru o asemenea treabă.

Se vede că vestea a produs agitaţie în tabăra lui Trifa, care a dorit să o verifice. La numai câteva zile ne-am poment cu Iosif Drugoci, conducătorul tipografiei (de tip clasic) a Episcopiei de la Vatra, care ne-a spus că vrea să vadă „minunea” cu ochii lui. Binevoitori, i-am dat toate explicaţiile, făcându-i şi demonstraţiile de rigoare. A plecat mulţumindu-ne, dar după alte câteva zile ne-am poment cu un inspector de la primărie care deţinea informaţia că noi am încălcat legea care interzice amplasarea unei instalaţii de tip industrial într’o casă locuită... După ce a văzut despre ce e vorba, a plecat cerându-şi scuze. Drugoci fusese singurul străin care intrase atunci în demisolul casei noastre. (Păcat de el, că era originar din Vlădeni, consătean cu părintele Stăniloae!)

O altă delaţiune, de o neaşteptată originalitate, s’a petrecut pe la începutul anului 1970. În marea şi puternica parohie misionară din oraşul Hamilton, Canada, devenită vacantă prin retragerea la pensie a preotului Constantin Iuga, urma să fie instalat preotul Nicolae Ciurea, proaspăt venit din România la chemarea episcopului Victorin. Legionarii din Hamilton, devotaţii lui Valerian Trifa, în frunte cu farmacistul George Bălaşu (cel care, mai târziu, va edita publicaţia *Cuvântul Românesc*), au mers la preot şi au încercat să-l intimideze, dar nu au reuşit. Atunci (de necrezut!) l-au chemat la postul local de radio CHML pe Richard Wurmbrand, evreu botezat

într'o sectă neoprotestantă şi fost deţinut politic în România, unde acesta, venit special din California, într'o emisiune din 24 februarie, a criticat violent Biserica Ortodoxă Română şi, bineînţeles, pe preoţii ei, inclusiv (evident!) pe cei veniţi în America şi Canada. CHML era un post de radio cu mare audienţă şi în rândul românilor din Hamilton, mai ales în emisiunea *Open Line* (cu întrebări şi răspunsuri prin radio-telefon), aşa încât aceştia, indignaţi, mi-au telefonat la Detroit şi mi-au cerut insistent să le salvez onoarea de cetăţeni ai Hamiltonului. După ce am obţinut aprobarea legală, precum şi banda magnetică cu înregistrarea emisiunii lui Wurmbrand, în seara zilei de 6 martie, în aceeaşi emisiune *Open Line* şi, potrivit legii, în acelaşi număr de minute, i-am dat lui Wurmbrand replica ce i se cuvenea, al cărei efect a fost faptul că peste două zile, conform programului stabilit, Victorin şi-a instalat preotul cel nou întru satisfacţia şi bucuria enoriaşilor (un preot care a păstorit îndelung şi cu mare vrednicie marea comunitate din Hamilton şi care, la moarte, a fost plâns de toată lumea). În timpul replicii, un ascultător (evident, din tabăra lui Bălaşu) m'a întrebat dacă în România există libertate religioasă. Am răspuns că orice dictatură impune restricţii în libertatea cetăţenilor, inclusiv în cea religioasă. În România, însă, pe de o parte Biserica nu poate să facă ceea ce vrea în faţa unui partid dictatorial instalat la putere, dar, pe de alta, nici partidul nu poate să facă ceea ce vrea în faţa unei Biserici majoritare, puternice şi bine organizate. Ei bine, un legionar (se pare că era vorba de Stelian Stănicel din Detroit) a trimis la Ambasada Română (comunistă) din Washington o notă informativă în care, referindu-se la emisiunea radiofonică din Hamilton, îl denunţa pe părintele Anania că a negat existenţa libertăţii religioase în România. Aşadar, dacă primele delaţiuni relatate aici erau ale unor anticomunişti către autorităţile americane

anticomuniste, de data aceasta delaţiunea a fost făcută de către anticomunişti către comunişti... De râsul lumii!

3 Al revistei *Credinţa*.

Presa Exilului

Nu acestea însă au fost marile şi îndelungatele noastre necazuri. Pe toată durata şederii mele în America am avut de-a face cu două categorii de români: Emigraţia, alcătuită din oameni paşnici, cuminţi, plini de hărnicie şi cumpătare, cei care îşi părăsiseră ţara – mai de demult sau mai nou – din motive economice; şi Exilul, categorie eminamente politică, alcătuită din oameni care plecaseră din Ţară (sau nu se mai întorseseră) de teama comunismului sau din repulsie faţă de acesta.

Deşi divizat în mai multe grupuri sau formule politice (dintre care supravieţuiau cu precădere rămăşiţele Gărzii de Fier şi, în măsură mult mai mică, ţărăniştii), Exilul era solidar pe principiul anticomunismului şi îşi concentrase acţiunile împotriva oricărui român din străinătate bănuit a fi comunist, procomunist sau chiar neutru, ca şi împotriva oricărei organizaţii catalogate ca atare.

Exilul dispunea de publicaţii numeroase şi foarte combative, răspândite în toată lumea românească din străinătate, pe bani sau gratuit. Începând mai ales cu anul 1966, Episcopia Misionară a stârnit o mare iritare a spiritelor din Exil, iar persoana mea a devenit unul dintre principalele obiective de atac prin publicaţiile acestuia, număr de număr, cu mare perseverenţă şi cu un vocabular din ce în ce mai violent.

Ani de zile a trebuit să îndur avalanşa de minciuni, injurii şi ameninţări pe care poşta mi le aducea aproape zilnic. Minciuna lansată de o publicaţie era preluată şi răspândită de celelalte cu o vigoare demnă de o cauză mai bună. Era transparent principiul: Calomniaţi, calomniaţi, că ceva tot rămâne!... Episcopul Victorin Ursache mi-a relatat odată, amar amuzat, că la Montréal îl vizitase pe vărul său bun, Pavel Ursache, şi-l întrebase dacă n’ar fi cazul înfiinţării unei parohii

româneşti în marele oraş al Canadei. Acesta a ridicat din umeri: – Ideea e bună, dar nu cred că pe-aici pe la noi ar exista destui comunişti ca să formeze o parohie...

Pe de o parte, mă căzneam să-i înţeleg în special pe legionari, oameni care se dedicaseră cu sinceritate şi dăruire unui ideal naţional măreţ, suferiseră pentru el, iar acum se vedeau înstrăinaţi şi risipiţi, cu enorme traume sufleteşti care făceau din ei, pur şi simplu, nişte oameni răi.

Pe de alta, nici pe departe nu recunoşteam în ei pe legionarii visaţi de mine în Frăţia de Cruce, cei presupuşi a fi jurat pe *Cărticica şefului de cuib* că vor urî nedreptatea, necinstea sufletească, minciuna, calomnia, lovitura pe la spate, laşitatea. De la vitejia dreaptă a lui Ahile decăzuseră în vicleniile lui Odiseu. Nu-mi mai amintesc când anume, ziarul *Solia* ne învinuia că noi îl acuzăm pe episcopul Valerian Trifa că e legionar, la care eu am replicat: „Noi nu-l acuzăm pe Trifa că e legionar, ci că nu mai e".

Asumându-mi jertfa de care am pomenit mai sus, mi-am asumat, implicit, şi rolul de platoşă a lui Victorin. Într'adevăr, numele lui apărea foarte rar în atacurile Exilului, acestea lovind în cocoaşa mea. Misionar prin vocaţie, Victorin trebuia să-şi vadă de treaba lui, colindând continentul cu *bus*-ul, cercetându-şi credincioşii şi încurajându-i. Episcopia Misionară nu numai că nu dispărea, ci, dimpotrivă, sporea. La începutul pastoraţiei lui Victorin, Episcopia Misionară număra 17 parohii; în 1976, când am plecat eu, număra 33; acum, când scriu aceste amintiri, numără 57 (55 pe continentul nord-american şi 2 pe cel sud-american). E adevărat însă că cea de la Vatra a avut întotdeauna mai multe.

Acum aş vrea să însemn aici, spre ştiinţă, publicaţiile Exilului care au proferat, unele mai

mult, altele mai puţin, atacuri la adresa Episcopiei Misionare şi a mea:

Ţara şi Exilul, „curier informativ al Mişcării Legionare", editată la Madrid de Horia Sima şi Gheorghe Costea; *BIRE* (*Biroul Informativ al Românilor din Exil*), editată la Paris de René Théo; *Stindardul*, editată la München de V. Emilian; *Vatra*, editată la Freiburg de dr. Petre Vălimăreanu; *La Nation Roumaine*, editată la Paris de o fracţiune ţărănistă; *Romanian Free Press* editată la Londra de dr. Ioan Raţiu; *Solia*, editată la Detroit de episcopul Valerian Trifa; *Drum*, editată la Mankato de Vasile Posteucă; *Troiţa*, editată la Toronto de preotul Nicolae Tănase; *Universul*, editată la Montréal de Florin Marghescu (cu apariţie sporadică); *Fiii Daciei*, editată la New York de George F. A. Boian; *Boian News Service*, foaie editată la New York de acelaşi personaj; *Exilul Solidar*, editată la New York de Petre Mihail; *Acţiunea Românească*, editată la New York de Ion Cârja; *Buletinul Comitetului Naţional Român*, editat la Windsor (Canada) de Chirilă Ciuntu.

Acestora li s'a adăugat, începând cu anul 1968, ziarul *America*, controlat în acea perioadă de către episcopul Valerian Trifa, prin Eugen J. Popescu. (De altfel, recunoscut drept „Episcop al Exilului", Trifa era principalul dirijor al campaniei antimisionare şi nu era greu să-i identifici corniţele aici sau dincolo.)

Cu rare excepţii însă, aceste publicaţii erau pe cât de veninoase ca ton şi vocabular, pe atât de slabe ca ţinută de idei sau de limbă, aşa încât mi-am propus să nu angajez cu ele nici un fel de polemică. Cum era să polemizez, de pildă, cu George Boian? După ştiinţa mea, acest semidoct veleitar era portarul unui bloc din New York şi-şi petrecea timpul liber bătând la maşină o foaie intitulată (auzi!) *Boian News Servic*e, pe care o multiplica la mimeograf în vreo sută de exemplare pe care le răspândea gratuit prin parohiile

româneşti din Statele Unite şi Canada. Trifa nu a ezitat să-l folosească, iar Boian se număra printre invitaţii de onoare ai Congreselor de la Vatra.

Cum era să polemizez cu Eugen J. Popescu, fiu de frizer şi frizer el însuşi? Consătenii lui din Vinerea Hunedoarei îl cunoşteau bine: fusese nu doar membru de partid, ci şi şeful organizaţiei de bază, îl turnase la Securitate pe preotul comunei, iar aici, în America, unde orice impostură era posibilă, ajunsese mare mâncător de comunişti, ceea ce l-a propulsat în nesperata poziţie de preşedinte al Uniunii şi al Ligii, singura şi marea organizaţie laică a românilor americani, pe care Trifa a avut grijă să şi-o subordoneze.

Onoarea însă mă obligă la o întregire.

Nu au publicat atacuri la adresa Episcopiei Misionare sau a mea personal următoarele reviste de cultură ale Exilului:

Destin, editată la Madrid de George Uscătescu; *Revista Scriitorilor Români*, editată la Paris-Roma de Mircea Popescu; *Fiinţa Românească*, editată la Paris de Virgil Ierunca şi Monica Lovinescu; *Limite*, editată la Paris de Virgil Ierunca; *Prodromos*, editată la Freiburg-Paris de Paul Miron şi Ioan Cuşa; *Buna Vestire*, editată la Roma de Monseniorul Aloisie Tăutu.

Şeful meu

Mă aşezasem de bună voie în subordinea unui om pe care de abia îl cunoscusem, dar care reprezenta singura soluţie pentru ocuparea scaunului episcopal vacant. Credeam însă – aşa cum cred şi acum – că Dumnezeu este Cel care pe toate le rânduieşte. Cu vlădica Victorin Ursache am trăit zece ani sub acelaşi acoperiş, am mâncat la aceeaşi masă şi cu el am împărţit necazurile şi bucuriile.

Era ceea ce se cheamă un om duhovnicesc, fapt care-i făcuse un nume bun printre români, dar şi printre ierarhii ortodocşi din America. Era preţuit şi respectat. Călugăr tuns şi educat la Putna, cu studii teologice la Cernăuţi, păstra cu sfinţenie ceea ce învăţase de acasă, pravila zilnică, postul riguros (nu mânca niciodată carne, nu consuma niciodată băuturi alcoolice, de vin se atingea doar prin împărtăşanie sau, foarte rar şi foarte puţin, la unele împrejurări sărbătoreşti). Într'o Lume Nouă, în care adaptările sunt rapide, el era singurul ierarh ortodox care-şi purta părul lung, cu cosiţa ascunsă sub gulerul dulămii, şi singurul care nu a adoptat anglicanul (şi, mai târziu, catolicul) *clergy collar*, semnul prin care orice bărbat îmbrăcat în costum civil era recunoscut şi tratat drept cleric; Victorin nu şi-a lepădat niciodată dulama, rasa şi potcapul. Am încercat să-l conving ca măcar să-şi reteze părul, dar n'am reuşit.

Fusese şi stareţ al mânăstirii Neamţ, ceea ce nu era puţin lucru. Asta se petrecea pe vremea patriarhului Nicodim (el însuşi nemţean), al cărui secretar şi colaborator apropiat era arhimandritul Vasile Vasilachi, doctor în Teologie şi predicator oficial al catedralei patriarhale. Nu am ştiut niciodată (şi nici nu am încercat să aflu) ce încurcături va fi avut Victorin la Neamţ, dar se pare că din ele l-a scăpat părintele Vasilachi, care, spre mai-binele fostului stareţ, l-a făcut „scăpat" şi

din ţara ocupată de comunişti, trimiţându-l (desigur, cu aprobarea patriarhului) în postul de superior al Aşezământului românesc de la Ierusalim, poziţie pe care a deţinut-o vreo zece ani. Acolo, pe lângă limba franceză, pe care o cunoştea dinainte, a învăţat greaca modernă şi araba.

Când la Ierusalim a fost numit un alt superior, Victorin a preferat să nu se întoarcă în România şi a luat drumul Americii, fără să aibă însă o ţintă precisă. Slujbele pe care le făcea la una sau alta din parohiile româneşti vacante îi asigurau un trai modest, dar cred că monahul din el nu-şi dorea mai mult. A deprins destul de repede limba engleză (ale cărei noţiuni le avea, oricum, de la Ierusalim), iar Seminarul Teologic ortodox St. Tihon din South Canaan, Pennsylvania, aflat sub jurisdicţia Mitropoliei Ruse (care îl avea, în principal, pe mai cunoscutul St. Vladimir din Syosett, NY), l-a invitat să predea Teologia Dogmatică. De acolo a venit el la cârma Episcopiei Misionare.

Vechiului său binefăcător i-a păstrat un sentiment de puternică recunoştinţă, pe care a ţinut să i-o şi demonstreze. Vasilachi făcuse câţiva ani buni de puşcărie, împreună cu fratele său, arhimandritul Haralambie, care însă a murit acolo, ca victimă a gulagului românesc. După eliberarea din 1964, a cerut să se întoarcă la schitul Pocrov, de unde cei doi fraţi fuseseră arestaţi, dar mitropolitul Iustin Moisescu, veşnic atent şi sensibil la posibilele reacţii ale braţului secular, nici n'a vrut să audă. L-a primit, în schimb, Teofil Herineanu al Clujului (singurul episcop care, alături de patriarhul Justinian Marina, le-a deschis foştilor deţinuţi politici braţe părinteşti), numindu-l preot în parohia Bobâlna.

Printr'o decizie-surpriză, citită chiar de el într'o şedinţă a Consiliului Eparhial, Victorin l-a numit în funcţia de vicar al său (alături de preotul Ioan Bugariu, care rămânea, pe mai departe, vicar administrativ). Patriarhul a aprobat numirea şi,

după obişnuitele lungi şi anevoioase demersuri, Părintele Vasilachi a venit în Statele Unite, ca preot paroh în New York. Nu după multă vreme, Victorin i-a cerut patriarhului să-i aprobe ridicarea lui Vasilachi la rangul de arhiereu. Justinian nu a fost de acord, invocând două motive: mai întâi, Vasilachi fusese căsătorit, era divorţat, iar soţia sa, profesoară pe undeva, încă trăia (ceea ce eu, care purtam mesajul, nu ştiam); în al doilea rând, un vicar arhiereu, prezumat succesor al titularului, trebuia să fie mai tânăr decât acesta, iar Vasilachi era mai în vârstă cu câţiva ani. Altfel, înalt, prezentabil, impozant, cu barba mare şi privirea ageră, însuşiri cu care însă nu i se acorda şi vocea, moale şi uşor efeminată.

Demersul a fost reluat sub patriarhul Iustin, dar nici acesta nu a fost de acord, invocând aceleaşi două motive. Eram de faţă (ca director al Institutului Biblic) când a primit hârtia şi i-am sugerat să-i acorde cel puţin rangul de arhimandrit mitrofor, prin derogare de la actualul Statut al BOR care nu mai prevede acest rang, şi i-am adus un argument personal. Fiind în Detroit şi participând, ca singurul arhimandrit din zonă şi, deci, ca protos, la una din vecerniile interortodoxe din Postul Mare, printre preoţii de mir – vreo douăzeci – a apărut şi un rus care, deşi se afla într'o margine, purta mitră, spre nedumerirea credincioşilor care nu pricepeau de ce protosul nu o are. Aşadar, susţineam eu, se poate face o excepţie pentru diaspora, dar Iustin a rămas la litera legii.

După 1990, Vasilachi a strâns o frumoasă sumă de dolari cu care a contribuit la refacerea bisericii Sf. Spiridon Vechi, demolată de comunişti, şi a venit la Bucureşti pentru resfinţire. În ajunul evenimentului, seara, la cina patriarhului Teoctist, între ierarhii de faţă a venit vorba despre vechea dorinţă a lui Victorin de a-l vedea arhiereu pe binefăcătorul său (acum şi ctitor de biserică). Cei

de faţă au reiterat vechile motivaţii (deşi, între timp, fosta soţie a lui Vasilachi murise), iar eu, stăruitor, am repetat argumentul prezentat cândva lui Iustin, pledând pentru acordarea rangului de arhimandrit mitrofor, ceea ce, până la urmă, s'a aprobat. Hirotesia a avut loc chiar a doua zi, la resfinţirea bisericii. Nu cred că Victorin a fost pe de-a'ntregul mulţumit; părintele Vasilachi a murit cu mitră pe cap, mantie pe umeri şi cârjă în mână, dar fără omofor. Dumnezeu să-l odihnească în pace.

Asemenea Sfântului Nicolae, episcopul Victorin era un „chip al blândeţelor". Cu toate acestea, ierarhului din Mira Liciei i s'a atribuit legenda potrivit căreia, în toiul disputelor dogmatice din Sinodul Ecumenic de la Niceea, i-ar fi ars o palmă ereticului Arie. Neobişnuita ieşire a sfântului nu este însă confirmată de numeroasele documente ce s'au păstrat asupră-i, adunate cu grijă şi publicate de călugării catolici bollandişti. E posibil ca legenda să fi fost generată de o metaforă. Nici Victorin nu ar fi fost în stare să-i dea cuiva o palmă, dar ştia să aibă vorba tăioasă atunci când trebuia. La nevoie, ştia să fie şi încăpăţânat.

Avea şi o viclenie defensivă, specifică monahilor, care o folosesc ca armă ori de câte ori trebuie să se apere, fără să bruscheze pe nimeni, de avansurile lumii laice.

Era un misionar înnăscut. La început s'a obişnuit greu cu noua sa postură de episcop şi părea să nu se îndemne la cercetarea periodică a parohiilor din subordine. Cred că era şi puţin speriat de experienţa lui Policarp Moruşca faţă de preoţii recalcitranţi. Şi-a elaborat pe tăcute o strategie a pastoraţiei şi, în final, când s'a hotărât să pornească la drum, nimeni şi nimic nu l-a mai putut opri. A refuzat să înveţe şoferia, de avion avea oroare, trenul îl folosea destul de rar, aşa

încât vehiculul său preferat era *bus*-ul celebrei companii de transporturi în comun Greyhound (Ogarul Cenuşiu), cu care tot restul vieţii a cutreierat continentul în lung şi'n lat, chiar dacă pentru a ajunge la o parohie din vestul Canadei trebuia să călătorească, zi şi noapte, o săptămână. Hrană putea găsi la orice popas, singura sa grijă fiind aceea de a-şi avea alături geamantanul din care, la orele ştiute, îşi scotea cărţile pentru obişnuita pravilă călugărească.

Nu era lipsit nici de simţul umorului, pe care-l folosea chiar în situaţii foarte serioase. La un moment dat, fostul călugăr Nestorian Cicală, instalat într'o parohie cam instabilă jurisdicţional, i-a telefonat episcopului cerând să-i aprobe căsătoria cu ibovnica pe care o avea de mai multă vreme.

– Asta în nici un caz nu se poate, i-a răspuns ierarhul, nu permit canoanele. Ar trebui s'o ştii.

– Dacă nu-mi aprobaţi, a încercat acela şantajul, pierdeţi parohia.

– Iar dacă-ţi aprob, îmi pierd eparhia, a replicat, calm, Victorin, dezarmându-şi interlocutorul.

Era prin definiţie conservator – ultraconservator –, dar această însuşire nu se limita la conturarea şi definirea propriei persoane, ci, din păcate, era operant şi în administraţie. Niciodată nu l-am putut convinge să-mi dea mână liberă în a întreprinde acţiuni menite să alunge sau să subţieze sărăcia în care ne zbăteam, de la simple înnoiri în casa care ne adăpostea până la proiecte productive mai îndrăzneţe, cum ar fi fost un lot de parcare, o staţie de spălat automobile, şi chiar un spital al nostru, al Episcopiei, finanţat în întregime de câţiva medici români cu venituri mari. Se apăra:

– Singura mea misiune este aceea de a asigura şi reprezenta canonicitatea acestor parohii, legătura lor spirituală cu Biserica-Mamă, indiferent de regimul politic care conduce Ţara-Mamă. Dacă fac asta, îmi e de ajuns.

Cum-necum, pe durata celor unsprezece ani cât am lucrat cu el, împreună am izbutit să reorganizăm o Episcopie aproape uitată, părăsită, debusolată, să redăm încrederea şi optimismul preoţilor pe care i-am găsit şi să completăm vacanţele parohiale cu preoţi noi, aduşi din ţară cu enorme dificultăţi şi nu întotdeauna fără riscurile unor posibile infiltrări (câteva din acestea au fost identificate, în timp, prin autodenunţări în faţa lui Victorin, însoţite de căinţă).

După nouă ani, Episcopia era atât de bine rânduită, iar conducătorul ei se dovedise atât de devotat principiului canonic ortodox, încât, printr'o hotărîre a Sfântului Sinod, Victorin a fost ridicat la rangul de arhiepiscop, iar instituţia devenea Arhiepiscopie.

La rândul meu, mi-aş fi dorit să rămân toată viaţa în treapta de diacon (cu o vechime de 25 de ani), dar m'am pomenit că mă aflu într'o zonă misionară în care nu puteam oficia o Liturghie. După multă chibzuinţă, i-am cerut episcopului Victorin să mă hirotonească în treapta preoţiei. Aşa se face că la 20 octombrie 1967, în catedrala din Detroit, am devenit preot, treaptă în care aveam să rămân, tot voluntar, încă 26 de ani. Rangul de protosinghel şi apoi cel de arhimandrit au venit de la sine.

Fireşte, încă de la început episcopul Victorin a fost cooptat ca membru în SCOBA (*Standing Conference of the Orthodox Bishops in America*), prezidată de arhiepiscopul Iakovos, iar eu am devenit membru în două comisii ale aceleiaşi Conferinţe, cea Ecumenică şi cea pentru Studii şi Proiecte, în cea din urmă lucrând, vreme de zece ani, alături de preoţii profesori John Mayendorff şi Alexandre Schmemann din Mitropolia Rusă (devenită în 1970 „Biserica Ortodoxă în America") şi de Paul Shneirla din Arhiepiscopia Ortodoxă Antiohiană (care era şi secretarul Conferinţei).

De asemenea, tot alături de Victorin am lucrat în Conferinţa Naţională (Americană) a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Prin cele spuse până acum nu vreau să creez imaginea idilică a unei perfecte colaborări între mine şi Victorin, adică întotdeauna armonioasă şi complet lipsită de incidente. Acestea din urmă nu au fost majore, dar au existat (de altfel, ca şi în viaţa obişnuită a unei familii).

Am evitat ispita de a-mi asuma rolul subalternului care-şi conduce, pe faţă sau din umbră, şeful. Acesta îşi avea şi ascunzişurile lui, în care nu am tins să pătrund. L-am respectat pe episcop (aveam toate motivele s'o fac) şi m'am supus hotărârilor lui, cel mai adesea chibzuite şi înţelepte (poate că, în raport cu temperamentul meu, prea chibzuite şi prea înţelepte). De altfel, principalele mele atribuţii se concentrau în două sectoare în care el nu se pricepea: corespondenţa de cancelarie şi revista lunară *Credinţa* (căreia i se adăuga, o dată pe an, calendarul-almanah cu acelaşi nume).

Corespondenţa nu era cine ştie ce, dar trebuia făcută la timp. Mi-am cumpărat, din banii mei, o maşină de scris, cu claviatura adaptată la diacriticele româneşti, şi pe aceea am folosit-o pentru ambele trebuinţe, oficială şi personală. Evident, nici eu şi nici episcopul nu posedam o engleză atât de bună încât s'o folosim şi în corespondenţa oficială, aşa încât Victorin i-a încredinţat acest sector doamnei Patricia Pâslaru, despre care voi vorbi mai la vale.

Revista, ca orice publicaţie, avea o latură redacţională şi una administrativă, iar eu le făceam pe amândouă. Firește, odată scoasă din mâna lui Moraru, îmi propusesem să fac din ea o foaie de înaltă ţinută, la nivelul pretenţiilor mele de scriitor, dar m'am izbit de nivelul cultural al cititorilor,

începând cu preoţii. Primele mele conversaţii cu aceştia se dovedeau a fi destul de... sumare.

– Bănuiesc că sunteţi familiari cu un mare român de pe aici...

–...?

– E vorba de Eliade.

– Ei, cum să nu, pe Eliade Rădulescu doar l-am învăţat la şcoală...

Altădată, după ce ansamblul „Ciocârlia" îi fermecase pe americani cu cântecele şi jocurile româneşti (inclusiv clarinetul lui Dumitru Fărcaş), am scris un articol intitulat „N'a murit Marele Pan" şi am primit felicitări de la unii cititori pentru frumuseţea cu care l-am evocat pe Anton Pann!

Credinţa era, fireşte, o publicaţie bilingvă, destinată româno-americanilor. Când englezei i-am dat spaţiu majoritar, primeam reproşuri de la bătrânii din vestul Canadei: – Păi dacă şi voi, Biserica, vă lepădaţi de limba noastră strămoşească...! Când am umplut paginile cu mai multă română, mă mustrau tinerii: – Dacă n'o putem citi, de ce s'o mai plătim? …

Dar chiar şi numai cu limba română aveam probleme. Bătrânii o cam uitaseră, împrumutau cuvinte americane pentru noţiunile pe care nu le prea avuseseră prin cătunele lor transilvane şi vorbeau o limbă pestriţă. O conversaţie între două romînce din prima generaţie de emigranţi se desfăşura cam în felul următor:

– Cum te mai filuieşti[4]?

– Acum mă filui mai ghinişor, că am fost la hoşpital[5] şi mi-a dat doctoru' să iau nişte mediţinuri[6]. Acum pot să mă hodinesc pe porci[7] şi chiar să ocuiesc[8] pe saidòc[9] pân' la drugstor[10].

– Şi departe-i drugstorul?

– Iac'aici, după corner[11].

Pitorescul nu lipsea nici din realcătuirea numelor proprii. Earl Plantus îl traducea pe Aurel Plăntuş; când îl cunoşteai pe Nick Chalamen îţi trebuia ceva timp până să-ţi dai seama că-l ai faţă pe un Niculae Căliman, iar sub numele lui Gus Fortais nu l-ai fi bănuit în ruptul capului pe Costache Fârtăieş. Nu e mai puţin adevărat însă că cei mai mulţi români îşi păstraseră numele corect, odată cu dobândirea cetăţeniei americane, aşa încât nu puţini erau Nistor, Streza, Betea, Puşcaşu, Nan, Olaru etc. Cu toate aceste nume mă întâlneam în administrarea revistei, pe care am găsit-o cu un tiraj de 150 de exemplare, pentru ca în scurtă vreme s'o ridic la peste 3.000. Pentru expediţie, Moraru folosea un aparat manual, vechi, defect, cu o şurubelniţă veşnic alături. Am procurat unul nou, electric, care însă solicita adresele imprimate pe matriţe de plastic, dactilografiate cu literă seacă. Ei bine, singur primeam şi înscriam abonamentele, cu eliberarea chitanţelor, singur scriam matriţele, singur ţineam cartoteca la zi (cu desele schimbări de adresă), singur făceam expediţia, singur puneam pachetele în sacii poştali, singur îi căram cu maşina la oficiu, singur îi descărcam pe rampă şi-i predam pe cărucior, singur mă duceam apoi la ghişeu să verific dacă în contul revistei mai erau bani suficienţi pentru cuvenita taxă poştală, taxă pe care o alimentam cam cu ţârâita.

Evident, tot singur redactam revista, în cămăruţa de 12 mp, trebuind să dactilografiez întregul material pentru lynotipistul Larry de la modesta tipografie Chene, care culegea mecanic, fără să priceapă o boabă, ceea ce nu mă scutea de câte trei-patru sau chiar cinci corecturi succesive, plus machetarea, plus ilustraţiile pe zinc (comandate la o altă companie), plus tipărirea la maşina plană.

Din luna septembrie a fiecărui an începeam pregătirea Calendarului (prin tradiţie, aşa se cheamă acolo Almanahul), care trebuia expediat nu mai târziu de 10 decembrie, ca să poată ajunge

de Crăciun la destinatari; altfel (economia de piaţă, la concurenţă cu *Solia*!), exista riscul de a nu se vinde toate exemplarele. Nopţi nedormite, zile şi zile întregi în tipografie. Americanii beau cafeaua (e adevărat, diluată cu lapte) cum beau ruşii ceaiul. Şi acolo, la Chene, exista un fel de samovar electric, de unde fiecare din cei câţiva lucrători îşi turna la discreţie pentru sine, având şi zahărul alături. Tot alături se afla şi o tăviţă în care fiecare, după vrere, alimenta fondul comun. M'am înscris şi eu, având grijă să pun în tăviţă ceva mai mult decât oricare, ceea ce s'a observat. De cum îmi făceam apariţia în tipografie, simpaticul negru care lucra la primul lynotip îmi răspundea la salut şi, arătându-şi dinţii albi şi prietenoşi, mă îndemna:

– *Welcome, father, you buy*![12]

Şi astfel mă lăsam exploatat, ştiind eu că un lynotipist era plătit cu 7 dolari pe oră, în timp ce eu primeam, cu totul şi la acelaşi volum de muncă, mai puţin de un sfert.

Dar nu aceasta era important, ci faptul, de necrezut, că puteam întocmi Calendarul după propria mea voie şi pricepere, fără mentori şi fără cenzură. La intervenţia zgomotoasă a Centrului eparhial primisem o parte (doar o parte) din materialele oprite la vama din Bucureşti. Între timp făcusem o înţelegere cu preotul Ioan Bugariu, vicarul administrativ al Episcopiei. Delia, fiica lui, urma să plece în ţară pentru nişte treburi familiale (cred că-şi perfecta apropiata căsătorie). I-am transferat jumătatea biletului meu de avion, care-mi devenise de prisos, i-am dat câteva adrese şi mi-a adus în bagajul de mână materialele care-mi mai trebuiau. Am creat în Calendar o secţiune de literatură românească (intitulată blagian „La curţile dorului") şi am publicat, ani la rând, pagini semnate nu doar de autori clasici precum Eminescu, Goga şi Coşbuc, dar şi de autori contemporani: Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Agârbiceanu, Victor Papilian, Ion Th. Ilea, Radu

Gyr, Nichifor Crainic, A. E. Baconsky, Dumitru Ichim, Virgil Carianopol, Pan M. Vizirescu, Horia Niţulescu, Ion Iuga. Puţini sunt cei ce ştiu, chiar şi astăzi, că în primul Calendar editat de mine, cel pe 1966, am publicat în premieră absolută *Schitul de ceară* al lui V. Voiculescu, după manuscrisul pe care mi-l încredinţase Ionică, fiul său, o povestire care în nici un caz n'ar fi putut să apară în România de atunci. În unsprezece ani am editat unsprezece almanahuri, şi cred că aceasta a fost singura mea pasiune culturală în tot acest răstimp. Nu o dată s'a întâmplat să lucrez până la 3 dimineaţa, să dorm o oră pe canapea, să plec la aeroport, să las maşina în uriaşul lot de parcare cu cinci etaje, să mă urc în avion şi, pe durata unei ore de zbor până la New York, să aţipesc în scaun, să particip la şedinţa de la Standing Conference şi să mă întorc seara pentru a o lua de la capăt.

Evident, episcopul Victorin nu avea nimic de-a face cu aceste treburi. Zona lui ar fi trebuit să rămână în parohii, dar nici această misiune nu era simplă, de vreme ce Valerian Trifa şi oamenii săi căutau să rupă cât mai mult din ceea ce pretindeau că le aparţine de drept. Aşa cum fac sectanţii dintotdeauna, pândeau crearea unui vid şi se grăbeau să-l umple, fie acolo unde parohia nu avea preot, fie acolo unde era, dar putea fi corupt prin metodele clasice de care am mai vorbit: ademenirea sau ameninţarea. În parohiile încă vacante alerga să slujească Victorin, în altele mă trimitea pe mine. Distanţele fiind uriaşe, deseori îmi trebuiau patru zile spre a-mi îndeplini misiunea.

Cele mai pândite – şi, desigur, râvnite – erau câteva parohii mari şi puternice, dintre care două se situau în frunte, ambele în Canada: Windsor şi Hamilton. Mă voi opri puţin la cea din urmă, numai pentru tine, cititorule, ca să ai o imagine a „luptei" pe care trebuia să o ducem întru apărarea principiului canonic. Pentru aceasta însă e necesar

ca mai întâi să precizez că, sub anumite influenţe protestante, nu preotul era preşedintele Consiliului parohial, ci un laic, parohul având statutul de angajat al Consiliului. Cu toate acestea, ca părinte spiritual, preotul era un important factor de influenţă.

Era în 1969. Îmi spune Victorin:

– Poimâine va fi alegere de Consiliu la Hamilton şi sunt informat că oamenii lui Bălaşu vor să pună mâna pe parohie. În fond, nu biserica îi interesează, ci „hala" (adică sala de conferinţe, care putea fi folosită direct sau închiriată pentru bani). Vă rog să mergeţi acolo, că e primejdie.

– Dar, pentru Dumnezeu, Preasfinţite, tot pe mine mă trimiteţi unde e mai greu? Ştiţi că am şi alte treburi.

– Dacă nu vă duceţi, pierdem parohia. Oamenii lui Bălaşu sunt foarte bine organizaţi, au avut grijă să răspândească zvonuri (dau telefoane, trimit bileţele) cum că la alegere va fi mare scandal în biserică, spre a-i face pe enoriaşii noştri – oameni cuminţi, iubitori de pace – să stea liniştiţi acasă şi, deci, să nu participe la vot.

Spre seară eram în casa parohului Constantin Iuga, preot cu vechime în Canada, bucovinean de baştină (fusese chiar coleg de studenţie cernăuţeană cu Victorin Ursache), bun slujitor, dar amestecat în prea multe treburi lumeşti şi purtând în el un suflet cu foarte multe unghere obscure. L-am chemat acolo şi pe George Preţu, preşedintele în exerciţiu al Consiliului parohial şi candidat pentru un nou mandat. Frizer de meserie, se descurca destul de bine în administraţie şi avea priză la popor. Prin el, la un moment dat, descoperisem eu mentalitatea electoratului din democraţia Lumii Noi. La una din mesele festive ale parohiei venise şi un deputat din parlamentul Canadei. Ca orice om politic, a gustat ceva, a ţinut un discurs şi şi-a cerut scuze că trebuie să plece (evident, la o altă parohie, pentru o nouă „baie de

mulţime”). Ieşea cu pardesiul pe mână, când l-am întrebat pe Preţu:

– De ce nu-l petreci pe domnul deputat?

– De ce să-l petrec?

– Aşa, de politeţe.

– Apăi, nu eu am nevoie de el, ci el are nevoie de mine...

Ştiam că între preotul şi preşedintele din Hamilton există unele diferende, dar acum i-am găsit de-a dreptul învrăjbiţi şi, vreme de vreo două-trei ceasuri, n’a fost chip să-i împac. Se acuzau reciproc de fleacuri administrative, printre care şi dispariţia unor sticle de bere. Profitând de o scurtă absenţă a preotului, Preţu a ţinut să mă informeze în şoaptă că, de fapt, popa vrea să treacă de partea „celorlalţi” şi inventează motive de supărare.

Aveam însă să aflu că parohia ar fi urmat să treacă nu sub jurisdicţia lui Valerian Trifa, ci sub aceea a episcopului Teofil Ionescu de la Paris, socotit pe atunci drept episcop canonic al exilului. Treaba era pusă la cale de către Petre Popescu din Montréal, preot cu etichetă legionară, al cărui cumnat, George Donisan, din tabăra lui Bălaşu, trebuia să devină preşedintele Consiliului parohial din Hamilton.

Mi-am făcut un plan. În Montréal îl aveam pe prietenul Remus Ţincoca, compozitor, profesor la Conservatorul de Muzică şi dirijor al corului parohial. I-am telefonat şi l-am rugat să-mi înlesnească pentru a doua zi o întâlnire cu Petre Popescu.

În noaptea aceea am dormit foarte puţin, ca să pot lua trenul super-rapid care să mă ducă la Montréal. Întâlnirea a avut loc la masa unui restaurant liniştit. I-am descris lui Popescu toată situaţia de la Hamilton şi l-am rugat să-i telefoneze cumnatului său, cerându-i să nu mai candideze. El a încercat să se eschiveze sub explicaţia că legăturile lui cu Donisan sunt absolut sporadice şi

superficiale, că nu are asupră-i nici o ascendenţă morală... şi aşa mai departe. Eu i-am atras atenţia că, dacă partida lui Bălaşu câştigă, preotul Iuga va fi dat afară, iar acesta nu va merge în altă parte decât la Montréal, unde-şi avea casa şi gospodăria şi unde i-ar fi foarte uşor să întemeieze o a doua parohie, românii fiind foarte mulţi în capitala provinciei Québec. Deşi (îmi dădeam seama) vecin cu şantajul, avertismentul meu a prins şi, în cele din urmă, Popescu mi-a promis că-i va telefona cumnatului în sensul celor dorite de mine.

Spre seară, la întoarcere, Preţu mă aştepta la gară şi m'a condus la braţ.

– Părinte Anania, eu v'am spus că popa ăsta al nostru nu e Iuga, ci Iuda. A ieşit astăzi, cică să-şi plimbe câinele, iar eu l-am urmărit de la distanţă, să văd ce face. Ei bine, a intrat în casa lui X (nu-mi mai amintesc numele), unde erau adunaţi oamenii lui Bălaşu, împreună cu Donisan. A stat acolo ca la douăzeci de minute şi e sigur că ne-a trădat. Pun capul jos.

În aceeaşi seară eram în casa lui Aurel Somordolea, bătrânul cu cea mai mare autoritate morală în comunitatea românească din Hamilton. Era la curent cu toate maşinaţiile şi mi-a spus că e hotărât să intervină. De la poarta lui m'am urcat direct în maşină şi m'am întors la Detroit, unde a doua zi aveam să aflăm, Victorin şi eu, cum se desfăşurase alegerea.

Încă de dimineaţă, oamenii lui Somordolea îi îndemnaseră pe toţi enoriaşii să vină la biserică în număr cât mai mare, căci liniştea şedinţei era asigurată nu doar de autoritatea morală a bătrânilor, ci şi de poliţie. De-o parte, aderenţii lui Donisan, de alta, cei ai lui Preţu. Preşedinte de şedinţă, parohul Iuga. Aripa lui Donisan a început asaltul verbal, însoţit de aplauze, zgomote din picioare, răcnete. Moment de mare descumpănire când preotul-preşedinte se vădea a fi de partea acestora. Cuminţi şi intimidaţi, enoriaşii se

clătinau. Somordolea a lăsat totul să fiarbă şi, când a crezut el că trebuie să vorbească, a cerut cuvântul. A vorbit scurt, apăsat, pătrunzător, oamenii îl ascultau ca pe un părinte înţelept, îl aprobau încuviinţând din cap, iar când s'a văzut că Iuga o cârmeşte de partea lui, partizanii lui Bălaşu s'au ridicat şi au părăsit biserica.

În aceeaşi zi, spre seară, oamenii lui Bălaşu l-au acuzat public pe preotul Iuga de trădare, în sensul că nu-şi respectase cuvântul dat la consfătuirea de taină, Iuga a negat că avusese loc vreo înţelegere, ceilalţi s'au declarat gata să difuzeze prin postul local de radio banda magnetică ascunsă pe care o înregistraseră, Iuga a făcut un infarct şi a nimerit în spital, unde l-am găsit, a doua zi, eu şi episcopul. Era terminat.

Retragerea lui pe caz de boală devenise iminentă. Ea s'a perfectat la 30 mai. Parohia vacantă a fost suplinită, pe rând, de mine, de protosinghelul Felix Dubneac şi chiar de Victorin, până la 3 noiembrie, când a fost instalat noul preot Nicolae Ciurea, proaspăt chemat de noi şi venit din România, care a păstorit-o cu mare vrednicie până la moarte.

Cât despre „oamenii lui Bălaşu", ei şi-au făcut, ceva mai târziu şi nestingheriţi de nimeni, „Câmpul Românesc", loc ideal pentru şedinţe, întruniri şi petreceri.

Iubite cititor, ţi-am povestit acest episod cu gândul la enorma distanţă dintre *Cântecul Potirului* al lui Nichifor Crainic şi sticlele de bere ale comilitonilor mei din Hamilton.

Acum însă trebuie să spun că la masa festivă (româno-americanii îi spun „banchet"!) de la instalarea preotului Nicolae Ciurea i s'a adresat episcopului cuvenita respectuoasă salutare, dar vorbitorii, în frunte cu Somordolea, m'au copleşit cu mulţumiri şi laude pentru promptitudinea, tactul şi eficienţa cu care rezolvasem criza (printre ei, chiar şi Dumitru Stan, enoriaşul pe care, la prima

mea vizită la Hamilton ca proaspăt sosit din România comunistă, îl întâlnisem în bucătărie şi care, ţinându-şi mâinile în buzunarele scurtei, îmi aruncase întrebarea maliţioasă: – Şi ce mai e pe la partid?...). Atunci am simţit, ceva mai mult decât în alte dăţi, că e ceva care lui Victorin nu-i pică bine.

Deseori îmi aminteam de un sfat pe care mi-l dăduseră doi oameni înţelepţi, la distanţă de timp şi fără să ştie unul de altul, profesorul Victor Papilian şi mitropolitul Tit Simedrea: „Văd că eşti făcut să străluceşti. Evită cât poţi, că-ţi vei face duşmani”.

Cred că întotdeauna am avut în mine un înnăscut simţ al măsurii, ceea ce nu înseamnă, neapărat, smerenie, ci doar conştiinţa propriilor mele limite. Nu m’am străduit niciodată să „strălucesc”, dar aceasta depinde şi de context (un Vlahuţă nu poate străluci lângă Eminescu, dar devine orbitor pe lângă Dan Deşliu). În ambianţa româno-americană eram destinat să strălucesc, dar, firește, nu alături de Mircea Eliade, dar în mod sigur alături de Vasile Posteucă[13]. Victorin se simţea din ce în ce mai umbrit în vecinătatea mea, ceea ce nu era de natură să-i alimenteze cunoscuta-i smerenie, ci mai degrabă conştiinţa superiorităţii pe care i-o acorda demnitatea de episcop eparhiot şi, prin urmare, de „Stăpân”, apelativul bizantin al oricărui arhiereu. Victorin m’a făcut să mă gândesc şi la o anume psihologie a omului smerit, a cărui virtute se acumulează în cantităţi atât de mari încât începe să debordeze în contrariul ei.

4 De la *to feel* = a (se) simţi.

5 *hospital* = spital.

6 *medicine* = medicament, leac.

7 *porch* = balcon, prispă

8 *to walk* = a umbla, a merge

9 *side-walk* = trotuar.

10 *drugstore* = farmacie.

11 *corner* = colţ.

12 Bine-ai venit, părinte, faci cinste !

13 Prin anii ’50, când scaunul mitropolitan al Moldovei devenise vacant, noi, câţiva tineri ucenici ai lui Firmilian Marin, fostul meu profesor şi naş de călugărie, devenit mitropolit al Olteniei, l-am ispitit dacă va candida, la care el ne-a răspuns: – Nu, măi copii, că dacă mă duc la Iaşi, ăia de acolo mă compară cu Dosoftei, cu Varlaam, cu Iacob Stamate, cu Iosif Naniescu, cu Irineu Mihălcescu, pe când aici, la Craiova, mă compară cu… Nifon Criveanu.

Colaboratorii mei

Înainte de a vorbi despre cei doi colaboratori ai mei, de durată, în redacţia *Credinţa*, trebuie să menţionez că înaintea lor a fost Dumitru Anania, fratele meu mai mare, pe care toţi membrii familiei şi prietenii îl numeau, pe scurt, Mitică. Trecut prin încercările unor ani grei de închisoare politică şi nenorocos în cele patru căsnicii, el mi-a fost nu doar frate şi prieten, ci şi admirator literar până la limita absurdului, întrecut doar de vechiul nostru amic din Craiova, doctorul Dan Begu, care va muri nefericit că mie nu mi s'a acordat Premiul Nobel! Pe durata repetatelor mele absenţe din Bucureşti, Mitică mi-a păstrat cu sfinţenie toate manuscrisele, până la cea mai mică şi mai neînsemnată hârtiuţă, convins fiind că toate sunt absolut geniale. Purta în memorie zeci şi zeci de poezii ale fratelui său, pe care le recita (e adevărat, cu talent) oriunde se găsea cineva să-l asculte. Credea cu fanatism că opera literară mă va face faimos şi foarte bogat (ceea ce, spre marea lui dezamăgire, nu s'a întâmplat!).

După ce am ştiut că voi rămâne pe multă vreme în America, i-am dat o procură prin care îl autorizam să mă reprezinte pe lângă edituri, teatre şi Fondul Literar şi să încaseze drepturile de autor pe care să mi le depună în contul meu de la CEC, după ce îşi va fi reţinut comisionul ce i se cuvenea.

În 1969 am pus la cale o vizită a sa în Statele Unite, la fratele său, despre care nu se ştie cât anume va mai sta pe acolo şi care nu ar vrea să plece înainte de a-i oferi lui Mitică şansa de a vedea Lumea Nouă. I-am trimis biletul de avion dus-întors şi invitaţia oficială, pe termen de trei luni, însoţită de legiuitul *affidavit* pentru viza americană. Prin scrisoare l-am sfătuit să-şi depună cererea şi taxa, după care să aştepte în linişte termenul legal, sugerându-i că eu nu voi face nici un fel de intervenţie către nimeni (ştiam că orice

intevenţie solicită o bunăvoinţă, iar aceasta poate pretinde un schimb dezonorant). După expirarea termenului, mi-a comunicat răspunsul negativ. Atunci l-am îndemnat să repete cererea, cu taxa de rigoare, şi să aştepte răspunsul. Acesta a fost tot negativ. Acum era vremea să intervin, dar nu cu vreo rugăminte, ci protestând împotriva faptului că unui cetăţean al Republicii Populare Române i se refuză dreptul legal de a-şi vizita fratele fără să păgubească întru nimic statul român. Protestul l-am trimis peste tot, la Preşedintele României, la Comitetul Central al Partidului, la Ministerul de Interne, la cel de Externe şi, bineînţeles, la Ambasada Română din Washington (condusă pe atunci de ambasadorul Corneliu Bogdan). Peste numai o săptămână am aflat că la uşa fratelui meu se prezentase, precipitat, cineva „de sus", care i-a cerut să meargă imediat spre a-şi ridica paşaportul...

Aşa se face că Mitică a sosit în America cu o întârziere de vreo patru luni, adică pe la începutul lui octombrie 1969. L-am întâmpinat pe aeroportul Kennedy şi l-am plimbat câteva zile prin New York, apoi, în drum spre casă cu maşina, prin Philadelphia şi Pittsburgh. Ca orice nou venit, cerceta cu ochii vitrinele opulente şi aprecia ieftinătatea mărfurilor.

– Extraordinar! Un stilou, doar 8 dolari...

– Îţi place? Poftim!

În alt loc:

– Ceas de mână... cu brăţară... ce mai, auzi, 22 de dolari...

– Îţi place? Poftim!

Dar mă gândeam: Dacă merge tot aşa, până mâine mă devalizează...

Ajunşi pe Riopelle, mi-a prezentat şi o listă de la nevastă-sa, în fruntea căreia se afla, nici mai mult şi nici mai puţin decât o haină de blană.

– Vezi tu, frate, eu, fiind călugăr, nu mă pricep la chestii d'astea. Să mergem în *downtown* şi să

cercetăm vitrinele.

Dacă-mi aduc bine aminte, vitrinele cu pricina afişau preţuri între 8.000 şi 20.000 de dolari. Apoi, ajunşi acasă:

– Vezi tu, Mitică, leafa mea este de 250 de dolari pe lună. În aşteptarea ta am pus de-o parte 800. Iată, îi ai în mână şi-i chiverniseşti cum crezi. În perioada aceasta eu sunt prins până peste cap cu calendarul şi revista, aşa că nu te pot însoţi la cumpărături. Iei dimineaţa autobuzul şi mergi în *downtown*, centrul comercial al metropolei. Tu te descurci în engleza elementară, destul pentru a nu te pierde. La prânz îţi poţi potoli foamea în bufetul oricărui mare magazin. Te afli însă în America, unde nimic nu se face pe gratis. La mine ai casă şi masă fără să te coste, bineînţeles, nimic. În schimb, când eu sunt gata cu calendarul (o carte de 250 de pagini) şi cu revista pe decembrie, tu mă vei ajuta la expediţie, împachetând, scriind adresele şi însoţindu-mă la rampa de mesagerii a companiei Greyhound. Totul trebuie terminat la Sfântul Nicolae. După aceasta eu sunt liber până după sărbători. Facem o excursie în Florida, în zona subtropicală, de unde poţi lua calea întoarcerii în ţară. Vei fi încântat.

Zis şi făcut. Avea şi el o listă, a lui, cu mai mari sau mai mici obiecte de profil mecanic, o menghină, trusă de scule, fier de călcat cu abur etc. În seara primei zile se întoarce obosit, abătut.

– Ei, ce-ai cumpărat?

– Deocamdată, nimic. Totul e scump pe-aici pe la voi.

– Deci, ai învăţat lecţia: când banii sunt din buzunarul altuia, totul e ieftin; când e să-i scoţi din al tău, totul devine altfel...

Până la urmă, avea în bagaj esenţialul, inclusiv, pentru nevastă-sa, o haină cu blana din imitaţie de astrahan.

M’a ajutat, am isprăvit totul la timp şi am pornit pe autostrada naţională 75, care leagă statul

Michigan de Florida. Timp de trei zile, cu popasuri în moteluri liniştite, am trecut, treptat-treptat, de la iarnă grea, geroasă, la una mai blândă şi tot mai blândă, la împrimăvărare, la primăvară, apoi la vară răsfăţată prin aurul imenselor livezi de portocali în plină recoltă, unde puteam opri la o mustărie de pe marginea şoselei, să bem un pahar de suc proaspăt, cu spumă, pentru 10 cenţi. Totul părea un miracol.

De sărbători am slujit în biserica parohiei româneşti din Hollywood, iar Mitică mi-a dat răspunsurile la strană. Am fost găzduiţi în frumoasa locuinţă a soţilor Andrei şi Aurelia Bizovi (Andrei era un om simplu, originar din Banat, muncitor într'o întreprindere industrială, care se îmbogăţise cumpărând ieftin mari suprafeţe de pământ din imediata vecinătate a metropolei Detroit şi ţinându-l degeaba până ce oraşul s'a întins în zonă, când l-a parcelat şi l-a vândut la preţuri de zece-douăzeci de ori mai mari, ceea ce i-a permis să se recăsătorească şi să-şi cumpere în Hollywood o vilă somptuoasă). Câţiva dintre românii hollywoodieni aveau ferme în vecinătatea oraşului, ceea ce i-a oferit lui Mitică uimirea şi voluptatea de a gusta căpşuni în ziua de Crăciun, culese direct din straturile grădinii, după care, îmbuibat de atâtea bunătăţi, putea face plajă ca la Mamaia în iulie.

L-am dus şi la Key West, să vadă casa memorială a lui Hemingway, în care acesta locuise şi lucrase înainte de a se muta la Havana.

După zilele Crăciunului am parcurs drumul spre New York, tot vreme de trei zile şi trecând invers prin anotimpuri. Mitică s'a urcat în avion purtând în mână o plasă plină cu portocale de Florida, proaspete, cadou de Anul Nou pentru nevastă-sa (care, am aflat, s'a arătat foarte mulţumită şi cu o imitaţie de astrahan; la urma urmelor, era, totuşi, din America!).

Şi acum, câte ceva despre cei doi colaboratori de durată.

Gheorghe Alexe avea o licenţă în Teologie care-i permitea să devină preot. Nu a cerut aceasta niciodată, din motive doar de el ştiute. Prin anii ’50 cânta în Corala Patriarhiei Române, sub conducerea lui Nicolae Lungu, şi lucra în redacţia revistelor patriarhale, având pe seamă *Ortodoxia*, în care aveam şi eu o rubrică permanentă, „Note şi comentarii”. (Ca orice autor care se respectă, mai întotdeauna îi dădeam materialul cu întârziere, ceea ce l-a făcut ca într’o vară, în timp ce eu, uitând de obligaţie, mă retrăsesem în mânăstirea Suzana şi lucram la poemul dramatic *Du-te vreme, vino vreme!,* să-mi trimită o misivă plângăreaţă:

Vremea vine, vremea trece,
Vremea fără de fruntarii
Şi eu, fără... Comentarii!

Le-am scris pe loc şi i le-am trimis.)

Mai pe urmă a avut în grijă *Glasul Bisericii*. În 1958 am scris cu plăcere (şi, probabil, cu talent) o recenzie la placheta de versuri a lui Vasile Nicolescu dedicată lui George Enescu, plachetă care-mi plăcuse. I-am dat-o lui Alexe să o publice în revistă şi aşa a ajuns la Departamentul Cultelor, în mâna doamnei Nedeianu, care opera cenzura presei bisericeşti. La o cenzură mai înaltă însă lucra şi Vasile Nicolescu, şi anume la Direcţia Generală a Presei (marxist-marxist, dar traducea din Henri Michaux!). Alexe îi dăduse recenzia, acesta le-a citit-o colegilor din Direcţie şi toţi s’au arătat încântaţi. Când însă Alexe a mers la doamna Nedeianu cu alte materiale, aceasta l-a apostrofat:

– Alexe, să nu te mai prind că vii la revistă cu Anania!

– De ce, doamnă Nedeianu? i-a replicat el cu făţarnică smerenie.

– Scrie ca la *Gândirea*, a strigat ea, furioasă.

– Dar, doamnă Nedeianu, cei de la *Gândirea* nu ştiau să scrie...

– Mă, şi tu? iar începi?... Şi s'a întors cu faţa la perete, să-şi stăpânească râsul.

Recenzia a fost culeasă şi urma să apară în revistă, dar când aceasta trebuia să primească „bun de difuzare" s'a aflat că autorul fusese arestat politic. Mare încurcătură! Doamna Nedeianu, către Alexe:

– Mă, cum o să trimit eu pentru difuzare o revistă în care se află numele unui deţinut politic? Tu n'ai aflat? Unde este el acum?

– Ştiu şi eu, poate pe la Jilava...

La repezeală, cu ştirea şi acordul lui Nicolescu, s'a făcut un târg: recenzia să apară sub semnătura lui Gheorghe Alexe, acesta va încasa banii cuveniţi ca drepturi de autor şi-i va da lui Mitică, fratele meu.

Despre această poveste am aflat foarte târziu, mai întâi de la Mitică, apoi de la Alexe însuşi, care termina cu îndemnul de a publica recenzia în una din cărţile mele, restituindu-i astfel paternitatea. Până acum, când scriu, încă nu am făcut-o. N'am avut timp şi de ea.

S'au scurs şase ani. Eliberat din închisoare, m'am prezentat la Patriarhie şi am fost rânduit să lucrez la secţia de documentare a Cancelariei Sfântului Sinod, situată într'o încăpere largă, la etaj, în clădirea din curtea mânăstirii Antim, împreună cu părintele Stăniloae, care scăpase de la Aiud înaintea mea. Patriarhul Justinian se gândise că, pentru o vreme, e bine să stăm mai la umbră, până ne creşte părul pe cap şi'n bărbie. Acolo, în acea cameră spaţioasă, l-am găsit pe Alexe aşezat la masa centrală, în timp ce noi trebuia să lucrăm

la cele două mese laterale, având a traduce, din limbile pe care le cunoşteam, materiale teologice relativ recente, selecţionate de către consilierul preot Dumitru Fecioru. Alexe era un fel de coordonator. Zi de zi în aceeaşi încăpere, ne-am împrietenit până la a ne tutui.

Către sfârşitul lui octombrie 1965, în ziua plecării mele spre America, l-a însoţit la aeroport pe Mitică şi pe cei câţiva membri ai familiei mele şi, împreună cu ei, a urmărit, de la mică distanţă, negraba cu care vameşii îmi triau cărţile, pozele şi manuscrisele. Plutea în aer posibilitatea ca avionul să plece fără mine. M'am urcat, aşa cum am mai spus, în ultimul minut, având scaunul la o fereastră dinspre partea rampei de îmbarcare. Ai mei se uitau la mine, eu mă uitam la ei şi ni se părea că cele câteva minute premergătoare pornirii echivalau cu o veşnicie. Alexe a fost acela care, la un moment dat, mi-a făcut cu mâna un semn repetat care se traducea: – Au desprins scara... Deci, nu mai puteam fi întors!

În prima jumătate a lui 1970 aveam să aflu că Alexe, împreună cu Didi, soţia sa, se află în Canada sub acoperişul unei secte care-şi spunea „Biserica Nouă Apostolică", întemeiată şi condusă de câţiva saşi originari din Transilvania. Conducătorul acesteia, Michael Kraus, era şi proprietarul unei mari fabrici de covoare şi mochete, „Kraus Carpets", firmă care, înscrisă sub egida unei „Biserici", era scutită de impozite. Aşadar, foarte mulţi bani. Alexe mi-a spus, prin telefon, că fusese adus acolo de către aceşti saşi spre a-i ajuta să alcătuiască un Statut pentru Biserica lor; după ce termină se va întoarce în România, dacă nu cumva este nevoie şi în altă parte de serviciile lui...

Cum eu eram singur şi foarte împovărat, mi-a picat bine această neaşteptată ofertă şi, cu acordul episcopului, am început demersurile pentru aducerea lui Alexe la Detroit. Mi-am dat repede

seama că treaba nu era deloc simplă. Nefiind cleric, Alexe nu putea obţine rezidenţa permanentă în Statele Unite, singura care-i permitea să lucreze şi-l obliga să plătească impozit pe venit. Exista o listă cu categoriile de specialişti de care America avea nevoie la vremea aceea (de la cosmonauţi până la şoferi de camion greu), dar el nu se încadra în nici una. După luni de căutări, tot „tata Moraru" a găsit soluţia, şi anume un demers oficial al Parohiei „Sfânta Treime" prin care Alexe Gheorghe era cerut să ocupe postul vacant de cântăreţ bisericesc, acesta fiind asimilat clerului inferior. Aşa se face că soţii Alexe au intrat în Detroit cu acte legale (şi cu bagaje care de abia încăpuseră în cele două maşini cu care-i adusese din Canada arhimandritul Paulin Popescu, devenit paroh în Windsor).

Într'adevăr, Alexe a cântat la strana bisericii „Sfânta Treime" (care era şi catedrală episcopală), dar nu peste multă vreme „s'a stricat" cu Moraru, care nu l-a mai vrut. A venit la Episcopie şi, la propunerea mea, în ziua de 31 octombrie 1970, a fost numit de către Consiliul eparhial în funcţia de al doilea redactor al revistei şi calendarului *Credinţa*, devenind astfel colaboratorul meu.

Având simţ şi practică muzicală, la scurtă vreme şi-a format un cor mixt, pompos intitulat „Corala România", care, de-a lungul mai multor ani, a desfăşurat o frumoasă activitate în lumea româno-americană din statul Michigan, provincia Ontario şi împrejurimi.

Locuiam în aceeaşi casă de pe strada Riopelle, foloseam aceeaşi bucătărie şi mâncam la aceeaşi masă, tot în bucătărie, dar fără să alcătuim ceea ce se cheamă o obşte. Eu găteam pentru mine (cam de două ori pe săptămână), Didi gătea zilnic pentru ei amândoi, Victorin era mai mult plecat, iar acasă prefera să arunce în cuptorul electric câţiva cartofi, principala sa hrană, asociată cu nişte supe foarte consistente, cumpărate din comerţ şi încălzite pe

plită; li se adăugau, din belşug şi pe alese, fructele. Pentru spălatul vaselor făcusem şi o înţelegere: o săptămână Didi, o săptămână eu, fără ca ea să pară câtuşi de puţin jenată de faptul că un arhimandrit îi curăţă sosul de pe farfurie.

Patricia Pâslaru (pe scurt şi familiar, Pat) a devenit necesară în momentul în care ne-am procurat echipamentul tipografic IBM, care costa 14.000 de dolari. Acesta a fost cumpărat cu un avans de 2.000 de dolari (luaţi cu împrumut), iar ratele trebuiau achitate prompt. Aşadar maşinile trebuiau, neapărat, să producă bani într'un anume ritm, dar nu prin comenzi întâmplătoare, ci prin contracte cu publicaţii periodice. Pentru limba română eram eu şi Alexe (am contractat mai întâi revista comunităţii baptiştilor de origine română, condusă de pastorul Lucaci, un om foarte de treabă, care achita factura fără nici o întârziere), dar nădejdea era în publicaţiile de limbă engleză. Căsătorită cu fotograful industrial George Pâslaru, care lucra la Chrysler, şi mamă a două fetiţe, Patti Ann şi Janet, Pat era româncă de a treia generaţie, engleza fiindu-i limba maternă. În timpul liber citea enorm. Absolventă de liceu şi colegiu, făcuse studii speciale de secretariat – compoziţie, stenografie, dactilografie (bătea la maşină ca o mitralieră, în metoda zisă „oarbă", cu ochii pe manuscris). Victorin o angajase ca secretară *part time* pentru corespondenţa oficială de limbă engleză, operaţie pe care ea o putea face şi acasă, volumul de muncă fiind relativ redus; episcopul îi dicta doar ideile, restul era treaba ei. Se împrietenise repede cu soţii Alexe (o prietenie care durează şi astăzi), aşa încât a acceptat cu uşurinţă invitaţia de a lucra şi în redacţia *Credinţa*. Împreună cu mine şi cu Alexe a urmat cursul special de folosire a maşinilor IBM. În redacţie i-am mai încredinţat contabilitatea, precum şi matriţele de expediţie.

Am avut în ea nu doar o colaboratoare de serviciu, ci şi un foarte bun şi devotat prieten, care nu m'a minţit niciodată şi în care am avut o nezdruncinată încredere. Deşi nu citea şi nu vorbea româneşte, credea în valoarea mea ca scriitor (văzuse, la Bucureşti, premiera poemului dramatic *Mioriţa* şi mă ajutase apoi să traduc, cam la repezeală, *Meşterul Manole* pentru uzul unui grup de intelectuale americance care anunţaseră că merg în România – sub conducerea unei profesoare, Diane Edgecomb – şi în al căror program era inclusă şi vizionarea piesei mele la Teatrul „Al Davila" din Piteşti). Pat avea un suflet de copil mare, căruia însă nu-i lipsea înţelepciunea. La un moment de cumpănă, când i-am împărtăşit dilema între a mă întoarce într'o Românie dominată de comunism sau de a rămâne definitiv în lumea liberă, ea mi-a spus doar atât: *Your destiny is in Romania*. Ei i-am încredinţat manuscrisul-unicat al primei părţi din *Memoriile* mele, pe care l-a păstrat într'un safe de bancă cu cifru secret (pe care eu nu l-am ştiut niciodată, socotind că e mai sigur), şi tot în casa Pâslarilor am lăsat geamantanul cu corespondenţa mea din perioada americană, pe care l-am recuperat acum trei ani, neatins.

Evoluţii şi involuţii

Dacă prietenia mea cu Pat Pâslaru a rămas constantă, aceea cu Victorin Ursache, pe de o parte, şi cu Gicu Alexe, pe de alta, a suferit oscilaţii şi deteriorări.

În iulie 1973, Congresul anual, care s'a ţinut la Boian, în vestul Canadei, constatând că Episcopia era deja prosperă, cu un număr mare de parohii păstorite de preoţi vrednici, cu solide relaţii interortodoxe şi ecumenice şi cu un prestigiu recunoscut de toate autorităţie eclesiastice şi civile, a hotărât ca ea să fie ridicată la rangul de Arhiepiscopie. Hotărârea a fost aprobată de către Sfântul Sinod la 12 decembrie 1964, când episcopul Victorin a fost ridicat la rangul de arhiepiscop.

În acelaşi timp, una din preocupările majore era statutul real al instituţiei noastre, în special cel administrativ. În contextul polemicii dintre cele două episcopii, una din repetatele acuzaţii aduse nouă de întreaga presă a lui Trifa era aceea că Episcopia Misionară nu este autonomă, că depinde (se evita sistematic termenul „canonic") de Patriarhia Română, că aceasta, la rândul ei, este aservită regimului comunist şi că, prin urmare, aservirea se extinde şi asupra noastră.

Tema devenise acută încă din 1966, datorită unei gafe în redactarea actului sinodal de recunoaştere a alegerii lui Victorin Ursache în scaunul de episcop la Detroit. În acest act, printre prerogativele canonice şi administrative ale noului episcop era prevăzută şi autorizarea lui de a începe demersurile necesare pentru recuperarea reşedinţei de la Vatra Românească (din care Andrei Moldovan fusese alungat cu forţa, dar pe care o pierduse prin justiţie, în urma unui proces viciat politic). Toată presa trifistă a luat foc: În faţa acestei ameninţări, la Vatra se iau măsuri de prevenire a unui atac sau a unei ocupări de către

„misionarii” incitaţi de la Bucureşti etc. În martie 1967, de îndată ce gafa ne-a fost cunoscută prin actul sinodal ajuns în America, eu am scris un articol, publicat ca editorial şi semnat CREDINŢA în numărul 3 al revistei, prin care făceam următoarele puneri la punct:

– referirea la Vatra nu este un ordin, ci recunoaşterea unui drept al noului episcop;

– această temă nu se află în programul de pastoraţie al lui Victorin, prezentat la instalarea sa ca episcop;

– deşi Vatra este proprietatea de drept a Episcopiei Misionare, aceasta constată că este bine administrată şi că-şi menţine profilul pentru care a fost creată, să fie adică şi un loc de întâlnire a tuturor românilor ortodocşi de pe continentul american;

– generaţiilor viitoare le va fi greu să înţeleagă luptele noastre fratricide pentru „o palmă de pământ” de pe un continent atât de larg şi de generos ca al Americii.

Criza s’a potolit, dar vechea temă a rămas. Ne trebuia, neapărat, un document emis de către Sfântul Sinod prin care autonomia (reală) a Episcopiei să fie redefinită statutar în termeni mult mai precişi în raport cu vechiul Statut, eliminând orice echivoc şi orice putinţă de răstălmăcire.

În 1973, episcopul Victorin îi adresa Sfântului Sinod o cerere în acest sens, dar ea a rămas fără răspuns, ceea ce, desigur, nu a fost de natură să-l fericească.

În decembrie 1974 eu mă aflam din nou la Patriarhie. La locul cuvenit voi povesti pe larg cum, în urma unei corespondeţe între patriarhul Justinian şi mine, acesta mă convinsese să părăsesc America şi să vin la Bucureşti în postul vacant de episcop vicar patriarhal, ca să-i fiu toiag de sprijin la bătrâneţe. Gândul lui Justinian însă nu a fost şi

pe placul stăpânirii comuniste, aşa încât eu – care aveam rezidenţa permanentă în Statele Unite – urma să mă întorc acolo de unde venisem. Am intuit însă că autorităţilor le era teamă ca nu cumva eu să mă supăr şi, Doamne fereşte!, să trec cu arme şi bagaje de „partea cealaltă". Acest lucru mi-a fost mai limpede într'o conversaţie cu profesorul Dumitru Dogaru, preşedintele Departamentului Cultelor, un om cult, cumsecade şi destul de atent cu Biserica, singurul şef al acelui Departament (fost Minister) cu care Justinian nu a avut nici un conflict. Am simţit că pot profita de împrejurare şi am reactualizat problema autonomiei, asigurându-mă de sprijinul lui Dogaru. Pe al patriarhului, desigur, îl aveam. Am reexaminat textul şi am semnat un referat adresat Sfântului Sinod care, în şedinţa din 12 decembrie 1974, fiind şi eu de faţă şi prezentând toate argumentele specifice diasporei, a aprobat documentul. Extrag aici principalele prevederi:

– „Arhiepiscopia Ortodoxă Română din America se conduce după statute şi regulamente proprii, *fără nici un amestec din afară*" (s. m.).

– „Arhiepiscopul, împreună cu organele legislative, executive şi disciplinare [...] îşi conduce eparhia *în mod de sine stătător*" (s. m.).

– „Parohiile Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române în America sunt proprietarele de drept şi de fapt ale bunurilor mobile şi imobile pe care le deţin, având a le administra în conformitate cu Statutul Arhiepiscopiei şi cu legile statelor respective. *Patriarhia Română nu revendică drepturi de proprietate mobiliară sau imobiliară asupra parohiilor de pe teritoriul jurisdicţional al Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române în America*" (s. m.).

La 7 februarie 1975, în cadrul unei şedinţe solemne a Consiliului Eparhial ce a avut loc în

catedrala Sfânta Treime din Detroit, am făcut prezentarea acestui document sinodal care, în limbile română şi engleză, de atunci este reprodus în toate ediţiile Calendarului *Credinţa*, spre ştiinţa tuturor, prieteni şi duşmani.

Acesta, desigur, era un mare succes al Arhiepiscopiei, dar, implicit, şi al meu, ceea ce, tot implicit, l-a mâhnit pe Victorin.

Amendarea statutului

Una din preocupările noastre era aceea de a aduce la zi vechiul statut al Episcopiei, neatins din vremea lui Policarp Moruşca. Problema figurase pe agenda a cel puţin două congrese, dar fără rezultate notabile, ca orice lucru făcut la grămadă.

În primăvara lui 1975, arhiepiscopul Victorin, când nu era pe drum, se închidea zile întregi în camera lui şi lucra intens la nimeni nu ştia ce; părea să fie un secret pe care şi-l păzea cu străşnicie. Apoi dispărea în *basement*, subsolul casei noastre, unde se afla şi maşina de spălat, spre care eu mă îndreptam într'o bună zi cu rufele sub braţ. Aşa se face că l-am surprins trăgând de zor la mimeograf teancuri de hârtii şi aşa am ajuns să aflu că pregătea o versiune personală a statutului. Nu asta m'a mirat, ci tăcerea.

Congresul acelui an a avut loc la 5 iulie în sala hotelului Troy Hilton Inn, lângă Detroit. Victorin şi-a prezentat proiectul de statut şi-l citea cu glas tare, cerând vot pentru fiecare articol în parte. Am votat şi eu, până ce mi-am dat seama că, de fapt, proiectul nu era altceva decât reacţia arhiepiscopului la actul sinodal de reînnoire a autonomiei. Actul prevedea că „Arhiepiscopul, *împreună cu organele legislative, executive şi disciplinare* [...] îşi conduce eparhia în mod de sine stătător". Ceea ce îl deranjase pe Victorin nu era „*de sine stătător*", ci sintagma „*împreună cu...*". Amendamentele lui excludeau aproape în totalitate participarea acestor organe la actul de conducere, totul fiind concentrat în mâna şi sub autoritatea arhiepiscopului (se vedea oarecum modelul grecesc, cu care el era familiar). De îndată ce mi-am dat seama de toată povestea, nu am mai ridicat mâna la vot, dar preşedintele se făcea că nu vede, ceea ce m'a obligat la o întrebare:

– Înaltpreasfinţite, un preşedinte de şedinţă pune nu doar două întrebări: pro şi contra, dar şi:

abţineri.

Obligat astfel, arhiepiscopul a pus şi a treia întrebare, iar eu am ridicat mâna.

Uluire în sală, ochi întrebători, cineva (un preot, nu mai ştiu care) a menţionat că o abţinere de la vot cere şi explicaţii, iar eu am făcut-o, cu calm, deferenţă şi accent. Au urmat discuţii care s'au încheiat cu propunerea (aprobată) ca amendarea statutului să fie făcută de o comisie alcătuită din arhimandritul Bartolomeu Anania, preotul-vicar Ioan Bugariu, preotul Ştefan Slevoacă, preotul Nicolae Ciurea, inginerul Boris Puşcaşu, Constantin Radu şi Eugen Caraghiaur. Acesta din urmă, inginer petrolist şi cu dare de mână din Montréal, a anunţat că pune la dispoziţia comisiei vila sa din Lac David, în nordul Canadei, unde i se asigura şi menajul.

Şedinţele de lucru au durat trei zile pline, adică 7, 8 şi 9 august 1975, dar rezultatul lor nu era de natură să-l fericească pe Victorin.

O Sală Românească în Detroit

În 1973, Roman Gribbs, primarul oraşului Detroit, soţia sa şi preşedintele Universităţii de Stat Wayne au lansat iniţiativa de a invita grupurile etnice din oraş să-şi amenajeze fiecare, pe cheltuială proprie, o „Sală etnică" în una din clădirile Universităţii, drept mărturie, prin şi peste generaţii, a culturii din care coboară grupul etnic respectiv. La prima consfătuire, din partea românilor au fost invitaţi – pe nu ştiu ce criterii – episcopul Valerian Trifa şi arhimandritul Bartolomeu Valeriu Anania (fără ca unul să fi ştiut de invitaţia celuilalt). Firește, cu acel prilej am vorbit îndelung cu Trifa şi am salutat posbilitatea unei asemenea colaborări pe o temă atât de românească, fără nici un fel de implicaţie religioasă sau politică. Atitudinea lui a fost uşor duplicitară, dar nu descurajatoare. În zilele următoare însă el a încercat o manevră de a mă împinge în afara acestei acţiuni şi de a forma Comitetul Românesc doar pe seama lui şi a oamenilor săi. Manevra am interceptat-o la timp printr'o cunoştinţă mai veche, doamna Mary Ball, directoarea Serviciului Cultural al Primăriei şi coordonatoarea întregului proiect al grupurilor etnice.

Constatând, o dată mai mult, cât de necinstit sufleteşte este acest Trifa, m'am hotărât să i-o iau înainte. M'am consultat cu zece români de apartenenţe foarte diferite (ortodocşi, catolici, baptişti, intelectuali şi oameni simpli), i-am convocat într'un loc neutru (sala unui restaurant) şi în aceeaşi seară am alcătuit Comitetul pentru Sala Românească la Universitatea Wayne. Prin alegere, doctorul Paul Drăgulescu a devenit preşedinte, iar eu, secretar executiv.

Proiectul prevedea că fiecare grup etnic are dreptul să-şi aleagă sala de îndată ce va depune în contul Comitetului suma de 1.000 de dolari. Cine

depune primul – sau printre primii – are şansa de a avea spaţiul pe care şi-l doreşte, din cele puse la dispoziţie de Universitate. Acest spaţiu urma să fie adaptat (fără modificări de structură) şi decorat cu elemente specifice grupului etnic respectiv şi putea fi folosit de acesta (în afara cursurilor universitare) ca loc de întâlnire, pentru şezători culturale specifice şi obiectiv turistic pentru oricine ar fi dorit să-l vadă.

De la bun început am pus ochii pe o sală de lectură a studenţilor, spaţioasă şi centrală, uşor accesibilă. Unul din Comitet a fost convins să ne împrumute cei o mie de dolari, ca să nu scăpăm ocazia. Am reţinut-o, iar pentru proiect l-am abordat întâi pe arhitectul Micuda, membru al Comitetului, profesionist foarte talentat (în presa locală devenise faimos prin aceea că proiectase acoperişul suspendat al unui stadion), dar şi foarte orgolios, arţăgos şi ahtiat după bani. De altfel, dihonia românească nu a întârziat să se arate şi în acest Comitet atât de eterogen: şedinţele noastre se terminau mai întotdeauna cu certuri, insulte şi demisii, unii plecau supăraţi, alţii veneau de probă, ceea ce m'a făcut să-i aduc pe Gicu Alexe şi Pat Pâslaru, ca să am pe cineva mai aproape. Am socotit că acest Comitet nu ar fi fost reprezentativ pentru toţi românii din zonă fără participarea Episcopiei de la Vatra. În acest sens i-am trimis lui Trifa un mesaj cu invitaţia de a participa, fie el, personal, fie prin unul sau doi delegaţi. S'a codit, a dat răspunsuri evazive, nu părea sensibil faţă de o acţiune pur românească, fără nici un fel de implicaţii confesionale sau politice, dar până la urmă a venit în Comitet Victor Angelescu, profesor universitar de limba şi literatura engleză la Facultatea Politehnică şi diacon în subordinea lui Valerian, om de mare distincţie sufletească, cu care m'am înţeles admirabil (ceva mai târziu el mi-a tradus în englezeşte, fără pretenţii pecuniare, romanul *Străinii din Kipukua*, rămas însă

nepublicat, Angelescu neputând să găsească un editor).

În privinţa proiectului am avut norocul să-l cunosc la New York pe arhitectul Constantin Marinescu, imigrat nu de mult în Statele Unite, care obţinuse un glorios doctorat la una din marile universităţi americane. În ţară lucrase la Primăria Bucureştilor şi, în această calitate, fusese de faţă la confruntarea dintre patriarhul Justinian şi arhitectul-şef al Capitalei, un evreu care proiectase magistrala dintre Piaţa Unirii şi Bulevardul Mărăşeşti. Proiectul prevedea şi demolarea bisericii Slobozia, care intra în spaţiul magistralei. Marinescu îmi relatase tensiunea dintre cei doi. Arhitectul-şef pretindea că proiectul avea deja aprobarea „forurilor superioare" (formulă care, de obicei, avea menirea de a intimida) şi că patriarhul trebuie să fie de acord.

Patriarhul: Niciodată nu voi fi de acord să mi se dărâme o biserică!

Arhitectul-şef: Da, dar proiectul e făcut şi aprobat.

Patriarhul: Domnule, proiectul dumitale e pe hârtie, în timp ce biserica mea e pe temelie. Mută dumneata marginea şoselei cu doi metri mai încolo şi lasă-mi biserica la locul ei. Văd bine că doar atât îţi trebuie.

Arhitectul-şef, neclintit, dezaprobă din cap.

Patriarhul (*erupe şi zbiară*): Lăsaţi-mi biserica în pace!... Altfel merg cu voi de gât până la Haga!

Şi biserica a rămas pe loc.

Marinescu s'a oferit să ne facă gratis proiectul Sălii Româneşti şi s'a ţinut de cuvânt; o operă de mare rafinament artistic şi cu un buget echilibrat.

Lucrările Comitetului de desfăşurau greoi şi cu pauze mari, asta şi din cauza lungilor mele absenţe, mânat de alte treburi, fie pe continent, fie în afară.

Aşa am ajuns în anul 1975, când ne-am hotărât să pornim ofensiva. Aveam nevoie de cel puţin

5.000 de dolari, pentru a plăti datoria şi a începe lucrările propriu-zise.

Aici trebuie să-ţi spun, cititorule, că americanii practică sistemul *Fund Raising Dinner*, adică organizarea unei mese comune destinată strângerii de fonduri, practicat în special de oamenii politici în campania electorală. În oraşul cutare se anunţă că un asemenea dineu va avea loc la data de... în marele salon al hotelului X, cu atâtea locuri, onorat cu prezenţa candidatului. Preţul unui loc: 100 de dolari. Reţin bilete mai întâi membrii şi susţinători ai partidului respectiv, dar şi oameni neutri, chiar cu venituri modeste, încântaţi însă că vor sta la masă şi vor obţine fotografii cu viitorul preşedinte al Americii, poze cu care se vor mândri fiii şi nepoţii lor. Exploatarea orgoliului şi a interesului politic se dovedeşte foarte eficientă financiar: din cei 100 de dolari pe care-i plăteşte la intrare, cetăţeanul mănâncă de un dolar (o jumătate de pui fript şi o salată, băutura plătindu-se separat), iar 99 de dolari intră, legal, în fondul campaniei electorale.

La scară mai mică, sistemul e practicat şi de organizaţii obşteşti, inclusiv parohiile diferitelor confesiuni, printre care şi cele româneşti. Preţul unui loc însă nu depăşea 10 dolari.

Noi, cei din Comitetul Sălii Româneşti, ne-am propus să organizăm un asemenea dineu, dar nu puteam aspira la mai mult de 50 de dolari tacâmul. Pentru o asemenea sumă însă era nevoie, neapărat, ca invitatul de onoare să fie o mare personalitate politică sau culturală, care să atragă cât mai mulţi meseni. În lungile noastre discuţii, am ajuns la două nume celebre: Mircea Eliade sau George Emil Palade. Votul a fost pentru ultimul, deoarece un laureat al Premiului Nobel are mai multă rezonanţă în cultura românilor americani decât un istoric al religiilor. Palade era pe atunci profesor la Universitatea Yale din New Haven (Connecticut).

Am fost delegat să-l invit şi, mai ales, să-l conving. Palade devenise atât de celebru încât săptămânal refuza câte o invitaţie din partea universităţilor lumii, fiecare dorind să şi-l înscrie în palmaresul academic cu o comunicare cât de scurtă, dar să fie.

M'a primit cu amabilitate în cabinetul său de lucru şi, după o conversaţie de vreo jumătate de oră, cred că i-am plăcut. Fără să-mi dea un răspuns la invitaţie, m'a invitat el să-i văd institutul de fizică moleculară pe care-l conducea. O bibliotecă impresionantă, de specialitate. În laboratorul său am văzut, pentru prima dată, un microscop elecronic, noutate absolută a secolului. Ştiam de la George Pâslaru că laboratorul companiei Chrysler avea unul. Palade avea două. Când am intrat în spaţioasa sală de cercetare am avut impresia că mă aflu în scriptoriul unei mânăstiri benedictine, unde călugări tăcuţi copiază manuscrise vechi. Aşa păreau cercetătorii lui Palade, vreo douăzeci, veniţi (selecţionaţi) din toate colţurile lumii, fiecare aşezat pe un scaun cu faţa la perete şi aplecat pe o masă cu tomuri, caiete, fişe, microscop şi lamele. Profesorul mă conducea de braţ şi-mi vorbea în şoaptă. S'a oprit însă în dreptul unei mese la care studiau doi români, soţ şi soţie. Îi primise cu condiţia fermă ca, la sfârşitul cercetărilor şi în posesia calificării, să se întoarcă în România (chiar dacă era comunistă) spre a-i fi de folos poporului român. Şi mi-o spunea cu mândrie.

Reveniţi în cabinet, profesorul mi-a promis că va reflecta la mesajul cu care venisem, îşi va consulta agenda şi-mi va da răspuns în timp util. În contextul conversaţiei îmi dădusem seama că Palade, care cunoştea facţiunile românilor, dorea să evite folosirea numelui său de un anume grup, fie religios, fie politic, ceea ce era absolut normal din partea unui om ca el. Aşadar îşi lua timp pentru a se informa asupra Comitetului nostru. Am plecat

cu o dedicaţie pe comunicarea care-l calificase pentru Premiul Nobel.

Dineul l-am stabilit pentru data de 21 mai 1976 în salonul hotelului Fairlane, în oraşul-satelit Dearborn, eu urmând să fiu *toastmaster*, adică gazda care stă în centrul mesei principale, salută oaspeţii de onoare şi-i invită la cuvânt.

Palade mi-a dat răspunsul pozitiv la a doua mea vizită, mai scurtă decât prima. Între timp îl abordasem din nou pe Trifa, care acum părea mult mai receptiv. Mi-am dat seama că, în contextul atacurilor la adresa lui, care începuseră în presa americană pe tema apartenenţei sale la Garda de Fier, el era cel interesat să apară într'un moment festiv al întregii comunităţi româneşti. Era însă suspicios, ca nu cumva să i se întindă o cursă, am intrat în amănunte de protocol şi i-am prezentat schema mesei, asigurându-l astfel că va sta la loc de frunte, simetric cu acela al lui Victorin, şi că va fi invitat la cuvânt. La rândul său, el m'a asigurat de participarea Uniunii şi Ligii, aşa încât totul era în regulă.

În ziua de 17 mai, arhiepiscopul Victorin s'a întors de la Windsor, dar în aceeaşi seară a plecat la Winnipeg, în vestul Canadei, fără să-mi ceară, ca de obicei, să-l conduc cu maşina la autogara Greyhound. Mi-a dat să înţeleg că e posibil ca treburile de acolo să nu-i permită participarea la dineul Comitetului. Era o grea lovitură, dar continuam să sper.

A doua zi, la 18 mai, poşta mi-a adus copia unei scrisori prin care arhiepiscopul Victorin îl înştiinţa pe doctorul Paul Drăgulescu, preşedintele Comitetului, că nu va participa la dineu. Acesta a primit originalul scrisorii în seara aceleiaşi zile şi mi-a telefonat. Consternare totală.

Ca să fiu şi mai sigur, Victorin mi-a telefonat a doua zi de la Winnipeg că nu va veni la Detroit.

Între timp, eu şi colegii din Comitet am făcut o largă publicitate evenimentului ce urma să aibă loc

la 21 mai, folosind toate mijloacele de comunicare, telefonul, presa, pliante distribuite prin parohii, precum şi Ora Românească de Radio, pe care George Roman şi Aurel Trocea ne-au pus-o cu generozitate la dispoziţie.

Pe profesorul Palade l-am întâmpinat la aeroport în chiar ziua de 21 mai, la ora 14.40, şi l-am condus la hotelul Fairlane, unde-i rezervasem un apartament la măsura celebrităţii lui.

Seara, condus de mine, oaspetele a fost întâmpinat în holul hotelului de către episcopul Valerian Trifa şi preotul George Mureşan, reprezentantul comunităţilor greco-catolice din America, precum şi de grupuri de români, într'o atmosferă destinsă, gâdilată de glume şi hohote de râs. La masă s'au rostit cuvântări, el a vorbit magistral, făcând apel la unitatea spirituală a românilor. Primarul oraşului Dearborn i-a înmânat diploma şi însemnele cetăţeniei de onoare.

Dineul acela a fost un mare succes, mai întâi moral: după foarte, foarte mulţi ani, românii din diferitele facţiuni antagoniste se întâlneau pentru prima oară în acelaşi loc, cu feţe luminate şi surâsul pe buze. Succesul s'a dovedit tot atât de mare şi la nivel financiar: toate locurile (cred că vreo două sute) fuseseră ocupate, la preţul de 50 de dolari. Scăzând cheltuielile, rezultatul era peste aşteptări. A doua zi, în cursul dimineţii, l-am plimbat pe Palade prin metropola Detroit, a văzut câteva biserici parohiale, Troiţa din secţia românească a cimitirului, am prânzit împreună la Fairlane, apoi l-am condus la aeroport, unde ne-am despărţit îmbrăţişându-ne.

Singura pată cenuşie a sărbătorii româneşti din 21 mai 1975 a fost absenţa – voită, deliberată şi nemotivată – a arhiepiscopului Victorin Ursache.

După reţinerea mea în ţară (octombrie 1976), cei interesaţi s'au simţit liberi să se ocupe de Sala Românească după cum le-a plăcut. Alexe (pe care eu îl introdusesem în Comitet) şi-a asumat rolul de

factor influent şi s'a înţeles cu părintele Felix Dubneac să înlocuiască proiectul arhitectului Marinescu cu un altul mai simplu şi mai profitabil. Felix era călugăr basarabean, fuseserăm colegi în mânăstirea Antim, trecuse şi el prin închisorile comuniste, era pictor bisericesc calificat (lucrase în echipa părintelui Sofian Boghiu) şi, la recomandarea mea, venise în America chemat oficial de Victorin tocmai pentru a lucra în specialitatea lui. A pictat câteva biserici şi iconostase, desigur, pe bani buni. Acum el primise comanda de a pune pe pereţii Sălii Româneşti o frescă populată cu portretele principalelor personalităţi din istoria poporului român, de la Traian şi Decebal până la Cuza şi Carol I, ceva oarecum asemănător cu opera lui Costin Petrescu de pe cupola Ateneului, dar, desigur, la o scară valorică modestă. Autorul şi-a pus lucrarea pe nişte cărţi poştale ilustrate pe care mi le-a trimis şi mie, dar fără să mă convingă că ea ar fi conţinut mesajul spiritualităţii noastre naţionale către străini sau către noile generaţii de româno-americani.

În 1983, când autorităţile de la Bucureşti mi-au permis, în sfârşit, să revin temporar în Detroit spre a-mi lua şi aduce bunurile personale, m'am dus să văd şi Sala Românească. Pe un perete, lângă intrare, era o placă (de marmură? de bronz? nu mai ţin minte) cu numele fondatorilor Comitetului. Al meu nu era!

Alt moment penibil

Printre abonaţii revistei *Credinţa* se număra şi un Ionescu, din Los Angeles, fost învăţător, care-mi trimitea din când în când scrisori de apreciere, neuitând să menţioneze că în familia lui, acasă, se vorbea doar româneşte. Deşi în metropola californiană existau numeroşi români, noi nu aveam acolo parohie. Exista doar una, sub jurisdicţia lui Valerian Trifa, condusă de un preot, pe cât se părea, destul de mediocru.

În toamna lui 1972 am primit de la domnul Ionescu un telefon prin care mă anunţa că fiul său se căsătoreşte şi că – nici mai mult, nici mai puţin – sunt rugat ca eu să oficiez cununia.

– Vreţi să spuneţi că... Înaltpreasfinţitul Victorin...

– Nu, părinte, dumneavoastră. Vă citim articolele, am avut în mână şi două cărţi, vă dorim în mijlocul nostru.

Eram încurcat.

– Bine, bine, dar..., vedeţi, distanţa e mare, avionul costă nişte bani...

– N'aveţi nici o grijă, părinte! Vă trimitem biletul de avion, vă reţinem cameră la hotel... ne achităm toate obligaţiile.

Desigur, îmi doream să văd California, şi iată că mi se oferea prilejul.

Am fost întâmpinat la aeroport cu flori şi condus la hotel.

Mirele se numea Lavinel, proaspăt doctor în ştiinţe matematice şi candidat la o carieră universitară (pe care a şi făcut-o), iar Lia, mireasa, era tot româncă, din familia Chiţu, studentă la nu mai ştiu ce Facultate. Nu mai ţin minte numele naşilor, dar erau oameni cu dare de mână. Slujba cununiei am făcut-o într'o biserică ortodoxă bulgărească din San Diego; restul, în Los Angeles. Nuntă mare, cu tradiţii româneşti, mulţi bănăţeni, ospăţ îmbelşugat, lăutari tuciurii (care, fie vorba

între noi, în curte au tras pe dilble şi o „Sfântă tinereţe legionară”, ca expresie a libertăţii!). La masă am rostit un discurs care a mers la inimă şi care, de fapt, a fost începutul parohiei noastre de pe ţărmul Pacificului.

Seara, ajuns la hotel, am deschis plicul pe care mi-l înmânase naşul şi am dat cu ochii de o sumă incredibilă: 500 de dolari. Onoarea m’a obligat ca a doua zi dimineaţa să întreb prin telefon dacă nu cumva acel plic mi se dăduse din greşeală şi mi s’a spus că nu, în nici un caz. Această sumă mi-a permis să stau în California, pe cont propriu, o săptămână întreagă, să vizitez ceea ce n’aş fi visat vreodată, inclusiv Disneyland, şi să cunosc persoane din „lumea bună”, printre care principesa Sonia Rosetti Roznovanu, marea soprană de operă Stela Roman (cântase şi la Scala din Milano) şi baritonul Dan Iordăchescu, aflat acolo pentru un recital.

Lavinel m’a plimbat îndelung prin San Diego, şi astfel ne-am împrietenit. Peste patru ani a devenit profesor la Universitatea Catolică din Detroit şi ne vedeam uneori. Între timp, de el şi de Lia se apropiaseră soţii Alexe.

În aprilie 1976 a sosit în Detroit mitropolitul Banatului, Nicolae Corneanu. (Acum, când scriu aceste rânduri şi când societatea românească e bântuită de scandalul „Dosariadei”, toată lumea ştie că acest personaj misterios, cu multiple feţe ascunse, a fost informator al Securităţii, plătit, vreme de 40 de ani – Doamne, Dumnezeule, patruzeci de ani! – şi că notele lui informative asupra propriilor săi preoţi şi protopopi alcătuiesc un dosar, se spune, de două mii de pagini. De abia acum încerc să-i ghicesc şi rosturile lui printre românii din America. Pe atunci nu-l puneam la îndoială, şi aşa se face că nu-mi mai amintesc pentru ce anume venise el la Detroit.)

Între timp, Alexe manifesta o tot mai vădită schimbare de atitudine faţă de mine. Devenea din ce în ce mai puţin colegial, indisciplinat în serviciu, arogant. Când, într'un târziu, i-am atras atenţia că, totuşi, eu port răspunderea sectorului, că eu i-am asigurat un salariu şi locuinţă, după ce tot eu îl adusesem din Canada, el a avut o foarte ciudată izbucnire şi mi-a strigat:

– Nu-i adevărat! Eu am venit prin propriile mele forţe şi mijloace!

Împietrit, nedumerit, mi-am păstrat calmul, dar nu ştiu de ce tocmai atunci mi-a fulgerat prin minte că eu şi Stăniloae, eliberaţi din puşcărie, fuseserăm duşi să lucrăm într'o încăpere patronată de el, de Alexe. Cum nu sunt suspicios din fire, am alungat gândul necurat şi mi-am văzut de treburi.

Pe 8 aprilie l-am primit pe Corneanu la aeroport împreună cu părinţii Paulin Popescu, Ştefan Slevoacă şi Felix Dubneac, cu Aurel Trocea, George Alexe şi Lavinel Ionescu. A doua zi a sosit din Canada şi arihepiscopul Victorin, iar în cea următoare l-am plimbat pe oaspete prin Greenfield Village, un fel de muzeu al satului american.

În aceeaşi seară trebuia să fim împreună, adică Nicolae, Victorin, soţii Alexe şi eu, ca invitaţi la cină ai soţilor Ionescu. În aşteptarea momentului plecării, eram la mine în birou şi lucram ceva, când a sunat telefonul. Lavinel, cu vocea aproape sugrumată, mă informa că Alexe nu mă doreşte şi pe mine în compania oaspetelui; în ultimă instanţă, dacă vine şi Anania nu mai vine nici mitropolitul şi nici soţii Alexe.

M'am stăpânit şi i-am spus lui Lavinel că, dacă aşa stau lucrurile, îl rog din suflet să nu rateze prilejul de a avea în casă un mitropolit.

Ei au plecat, eu am rămas.

A mai trecut o vreme. Prin nu ştiu ce mijloace, Lia a obţinut o bursă de studii la Bucureşti şi locuia într'un cămin pentru studenţii străini. S'a auzit că, amestecată în nu ştiu afaceri dubioase,

fusese omorâtă cu lovituri în cap. Lavinel a venit s'o ia acasă. Eu eram în Bucureşti, el m'a rugat să vin în biserica de lângă morgă şi să rostesc o rugăciune pentru Lia înainte de a pleca la drum, urmând ca slujba înmormântării să fie făcută în Statele Unite. Tot atunci, nu ştiu pentru ce, soţii Alexe se aflau şi ei în Bucureşti. În biserică, Lia zăcea în sicriu, cu capul acoperit de o pălărie (evident, spre a-i ascunde bandajul de pe rană). Alături, câţiva colegi de studii. Înainte de a începe eu rugăciunea, Lavinel m'a tras de-o parte, spre tinda bisericii, şi mi-a spus doar atât, încrâncenat:

– Dacă Alexe va îndrăzni să se arate aici, aici îl omor!

Aceasta este povestea tristă a mirilor cununaţi de mine.

Eu şi ţara mea
Prima vizită

Cetăţeneşte, nu ştiu cum m'aş fi comportat pe durata şederii mele în America dacă aş fost doar un simplu paşaportar. Fără îndoială, aş fi respectat cu stricteţe legile americane (ca, de altfel, pe ale oricărui alt stat prin care am trecut), dar aş fi fost legat de cetăţenia română, adică de a unui stat cu orânduire comunistă care mi-ar fi pretins nu doar loialitate, ci mai mult. Experienţa o aveam din perioada imediat următoare eliberării mele din închisoare, despre care am vorbit. Faptul că deţineam statutul de rezident permanent al Statelor Unite a fost marele dar al lui Dumnezeu, pavăza care m'a ocrotit – legal – de derapajele aproape inerente oricărei ambiguităţi, cea care mi-a conferit confortul (şi, în acelaşi timp, disconfortul) de a mă purta ca un om liber nu doar în patria – adoptivă – a libertăţii, ci şi în aceea – naturală! – a constrângerii, perversităţii şi terorii. Aşa se face că de-a lungul celor unsprezece ani de rezidenţă americană mi-am putut permite să vin de câteva ori în România la adăpostul unui document de călătorie care se chema *re-entry permit* (permis de reintrare), care avea formatul şi structura unui paşaport, valabil însă pentru o singură deplasare în ţările pe care doreai să le vizitezi şi pentru care îţi luai viza de intrare de la ambasadele respective. La întoarcere trebuia să-l depui la oficiul care îl eliberase.

Un astfel de „paşaport" însă era atipic şi putea da naştere la incidente ca acela care mi s'a întâmplat în 1967, la prima mea vizită în România. Intrasem în vama aeroportului bucureştean şi l-am văzut cum mă aştepta, dincolo de grilaj, părintele Vasile Ştefan, consilierul trimis de patriarhul Justinian să mă întâmpine, un moldovean hâtru, de pe urma căruia au rămas multe întâmplări

anecdotice. Punct de frontieră. Îi prezint sergentului grănicer *re-entry permit*-ul.

– Vă rog, paşaportul dumneavoastră!

– Acesta este paşaportul meu.

– Eu lucrez aici de multă vreme şi n'am mai văzut aşa ceva.

– Vezi dumneata, aici e viza de intrare în România, eliberată de Ambasada Română din Washington. Ea te obligă să-mi aplici, aici, ştampila care să ateste că am intrat astăzi în Bucureşti. Când mă întorc, eu trebuie să arăt asta.

Eram îmbrăcat în costum civil, dar purtând *clergy collar* (ceea ce, desigur, sergentului nu-i spunea nimic).

– Domnule, văd că vorbiţi bine româneşte. Sunteţi român?

– Român.

– Şi? Nu aveţi paşaport românesc?

– Am şi de acela.

– Să-l văd!

Fără să mă gândesc bine, scot paşaportul original. El îl cercetează şi... pac! aplică ştampila şi mi-l întinde.

– Puteţi merge.

– Domnule...

– Puteţi merge. Cu mine nu mai aveţi nimic.

– Nu mă mişc până nu-mi aplici aceeaşi ştampilă şi aici, pe acest document.

– Domnule, aveţi paşaport românesc valabil, aveţi şi viza de intrare, asta-i tot!

– Cheamă-l pe şeful dumitale! Să vină aici!

Cineva dintre cei ce căscau gura pe delături a strigat după şef, acesta a venit, eu i-am explicat ce şi cum, el i-a ordonat sergentului să aplice ştampila.

Când, în sfârşit, l-am îmbrăţişat pe părintele Vasile Ştefan, acesta mi-a şoptit în ureche:

– Cum văz eu, e greu şi de intrat...

Dileme şi echilibru

Or, dacă intrarea putea să stârnească nedumeriri, cu atât mai mult ieşirea, care prezuma un pact cu diavolul. În virtutea acestei prezumţii – şi a credibilităţii ei – fusese lansată împotrivă-mi calomnia de a fi fost „pregătit în hrubele Securităţii", răspândită cu repeziciune în diaspora şi, mai târziu, preluată cu plăcere de către greco-catolicii din România şi suporterii lor. Pe de altă parte, în lipsa unor explicaţii suficiente (care, oricum, nu puteau fi date), cei din ţară (mă refer la mediile literare, editoriale, cu care aveam de-a face) erau rezervaţi asupra statutului meu de „bun român", dacă nu cumva, adică, făcusem un pact cu „Unchiul Sam", în virtutea căruia puteam oferi oricând surpriza unei disidenţe declarate, de natură să-i compromită politic pe cei ce-mi arătau bunăvoinţă în editarea unor cărţi sau în reprezentarea pe scenă a unor piese de teatru.

Din această perspectivă, prietenii se simţeau obligaţi să-mi ia apărarea sau să se apere pe ei înşişi. Din ceea ce ştiu şi-mi amintesc, Vasile Nicolescu devenise directorul unei edituri care trebuia să-mi tipărească o carte. Apariţia acesteia însă întârzia. La un moment dat, Gheorghe Alexe, care-i era prieten, l-a întrebat:

– Ce e cu cartea lui Anania? De ce întârzie?

– Sst! i-a răspuns acela în şoaptă. Umblă vorba că Anania se menţine împotriva regimului, că n'o să se mai întoarcă...

– Tu eşti nebun, mă, Vasile? Anania e trimis acolo în misiune. Ce, crezi c'a plecat de capul lui?

– Oare?

– Dacă-ţi spun eu...

Şi cartea apărea.

În acelaşi timp, nepotul meu Laurian Anania, fiul lui Mitică, elev de liceu şi apoi student la Politehnică, devenise suspect prin faptul că avea „un unchi în străinătate" (ceea ce, în orânduirea

comunistă, era foarte grav!). Învăţat de taică-său, răspundea constant la orice întrebare:

– Unchiul meu e trimis în misiune.

Care şi ce anume „misiune”, rămânea un mister. Laurian îşi continua studiile.

Când însă repeţi o minciună la infinit, ajungi s’o şi crezi. Fiind odată în România (locuiam întotdeauna în reşedinţa patriarhului Justinian), fratele meu m’a căutat şi, timp de vreo două zile, nu m’a găsit. Dădusem o fugă până la Braşov s’o văd pe Jeana, soţia prietenului şi fostului meu coleg de clasă în Seminar, doctorul Popescu D. Ioan, despre care auzisem că a fost arestat sub învinuirea că operase un avort. La întoarcere, Mitică:

– Pe unde mi-ai fost?

I-am răspuns cu o glumă:

– M’am întâlnit cu o femeie.

El a clătinat din cap:

– Pe mine încerci tu să mă „duci”? Pleci aşa, fără să spui nimănui nimic? Nu se poate să nu fi fost cu niscaiva securişti...

Ce era să mai zic?

Nu ziceam nimic, ci continuam să mă port ca un om liber, înţelegând că libertatea nu înseamnă neapărat nebunie, ci mai degrabă înţelepciune. Să mă simt liber şi în faţa lui Valerian Trifa, şi în aceea a lui Emil Bodnăraş, să vorbesc detaşat şi într’o întâlnire cu Virgil Ierunca, şi în una cu Mihai Dulea. Neaparţinând exilului, nu eram obligat să-i înjur pe comunişti. Neaparţinând comuniştilor, nu eram obligat să-i înjur pe americani. Nefiind cetăţean american, în Bucureşti nu eram obligat să merg, pentru înscriere în evidenţă, la Amabasada Statelor Unite, aşa că autorităţile româneşti puteau fi, din acest punct de vedere, liniştite.

Debut în dramaturgie

Dacă statutul meu de rezident permanent al Statelor Unite mi-a fost, cum spuneam, pavăză împotriva tentativelor Securităţii de a mă racola (aşa cum voi povesti mai la vale), debutul meu editorial din 1966 cu o *Mioriţă* prefaţată de Tudor Arghezi a avut menirea de a-mi deschide porţi şi drumuri literare care, la rândul lor, i-au făcut pe securişti să se gândească de două ori înainte de a mă aborda (şi atunci, cu prudenţă şi delicateţe). Cartea a avut, după cum auzeam, un mare succes de librărie (s'a epuizat în câteva zile), dar şi de critică. Ea a căzut şi în mâna secretarei literare a Teatrului „Barbu Delavrancea" (instituţie a regiunii Ilfov, dar cu sediul în Bucureşti, pe şoseaua Ştefan cel Mare), condus de actriţa Victoria Dinu. Rodica Mihăilescu (devenită mai târziu, ea însăşi ca autoare a unor piese de teatru, Rodica Padina) zice-se că a citit-o într'o noapte, iar dimineaţa, cu entuziasmul pe buze, a pus mâna pe telefon:

– Victoriţo, cred că am găsit ceea ce căutam. E o piesă extraordinară, pe care trebuie, neapărat, s'o jucăm.

I-a plăcut şi directoarei, au înscris-o oficial în repertoriu şi au apelat la vreo doi regizori din afara Teatrului, dar aceştia, prudenţi, au refuzat. Aşa s'a ajuns la Marietta Sadova. Cred că în prima parte a *Memoriilor* mele (pe care, iată, nici până acum nu am recitit-o!) am povestit despre avatarurile acestui poem dramatic de dinainte de arestarea mea. Aşadar, invitaţia Victoriei Dinu nu făcea altceva decât să-i ofere doamnei Sadova împlinirea unui vis mai vechi. (Pe toate acestea le-am aflat din unele scrisori ale lui Mitică, precum, mai detaliat, în toamna lui 1966, la Bucureşti.)

Marietta a lucrat spectacolul cu elevii ei de la Conservator, printre care Alexandru Repan, Dorina Lazăr, Mihai Stan, care au făcut carieră

actoricească de prim rang. În rolul bătrânei intrigante Băluşca (sarea şi piperul piesei) a distribuit-o chiar pe directoarea Victoria Dinu, actriţă de comedie, foarte talentată, dar încă destul de tânără pentru un astfel de rol, de dragul căreia a remodelat coordonatele întregului spectacol în aşa fel încât vârsta acesteia să nu pară stridentă.

Venisem în ţară cu unele treburi bisericeşti, ale Episcopiei pe care o slujeam, dar am potrivit lucrurile în aşa fel încât să pot vedea şi premiera absolută a *Mioriţei*. Spectacolul se afla în faza finală, se tipăriseră afişele, în Teatru pluteau emoţiile premierei. Pe doamna Sadova o vedeam zilnic în apartamentul de bloc unde locuia împreună cu o veche prietenă. Era fericită, îşi freca mâinile, sigură de succes.

Am văzut ultima repetiţie generală, în decorurile lui Mircea Marosin, în scenografia semnată de Zoe Anghel-Stanca, în mişcarea scenică construită de Vera Proca Ciortea pe muzica lui Tiberiu Olah. Întregul spectacol era o adevărată simfonie a rădăcinilor noastre mitice. Regizoarea îşi instruia elevii asupra ultimelor detalii şi, când era cazul, nu ezita să se ridice de pe scaunul ei din stal, să urce pe scenă şi să-i arate tânărului actor, pe viu, cum anume trebuie să-şi frângă şalele şi să-şi îndoaie braţele în semnul unei consternări.

Mai erau doar trei zile până la premieră când doamna Sadova m'a chemat s'o văd urgent şi mi-a comunicat vestea-trăsnet: Victoria Dinu nu mai era directoare. Între ea şi Călin Florian, regizor angajat al Teatrului „Barbu Delavrancea", se consuma de mai multă vreme o luptă pentru putere, adică pentru păstrarea sau obţinerea directoratului, iar lupta se ducea, cum era pe atunci, pe terenul politic. Noul director se şi instalase, iar prima sa decizie fusese aceea de a interzice cu desăvârşire accesul rivalei sale în Teatru, ceea ce însemna că, practic, aceasta nu mai putea să-şi joace rolul din piesa mea. Or, doamnei Sadova îi era peste putinţă

ca într'un timp atât de scurt să pregătească pe altcineva, mai ales că trebuia să anuleze adaptările făcute de dragul Victoriei şi să remodeleze spectacolul pe coordonatele lui iniţiale. După ce ne-am sfătuit frângându-ne mâinile, am hotărât ca eu să mă duc la noul director, în calitate de autor, şi să-i solicit revenirea asupra deciziei, ceea ce am şi făcut. Florian însă, foarte furios, nu mi-o scotea pe fosta directoare din „viperă", „scorpie" şi alte asemenea delicateţuri. Bătea cu pumnul în masă strigând că „otrava" nu mai are ce căuta printre actorii Teatrului.

M'am întors la doamna Sadova, i-am spus ce şi cum, şi am hotărât să mai încerc odată, cu nuanţa ca Victoriei Dinu să-i fie permis să joace doar în următoarele cinci-şase spectacole, până când putea fi pregătită o nouă interpretă. Altfel, premiera nu putea să aibă loc.

Am pledat cu toate argumentele, dar Florian a rămas neînduplecat. În final, mi-a replicat tăios:

– La urma urmelor, nici măcar nu depinde de mine!

Practic, mă dădea afară.

La doamna Sadova am găsit-o şi pe Victoria Dinu. Pe drum îmi făcusem un alt plan, le-am spus cu ce cuvinte mă concediase directorul şi le-am întrebat:

– Eu habar n'am cine e mare şi cine e mic în Bucureşti. Dumneavoastră trebuie să ştiţi: De cine oare depinde rezolvarea acestui caz?

– De Ion Brad. El este directorul secţiei de cultură în Comitetul Central al Partidului.

Şi mi-au dat un număr de telefon prin care am avut legătura cu Brad. I-am spus cine sunt şi i-am solicitat o audienţă, dacă se poate, cât mai repede. Amabil, m'a primit imediat.

– Domnule Brad, mă adresez deopotrivă omului politic, care deţine puterea, dar şi scriitorului, care ştie ce înseamnă un debut, dacă acesta îl lansează în literatură sau îl ruinează din start.

– Da, cunosc lupta dintre cei doi şi sunt deja informat că acest Călin Florian a început-o cu parul. Fiţi liniştit, premiera se va juca aşa cum a fost pregătită.

Aşa s'a jucat. Sală arhiplină, succes uriaş, ecouri puternice în presă şi televiziune. N. Carandino a publicat a doua zi o cronică fulminantă.

La sfârşitul spectacolului-premieră, în holul Teatrului, în timp ce actorii cinsteau succesul cu un pahar de vin, l-am întâlnit şi pe Călin Florian. M'a felicitat, dar nu a ratat ocazia de a-mi reproşa, cu voce joasă, că-l pârâsem la Ion Brad. Era stingherit.

– Ce era să fac? Dumneata m'ai trimis!

Peste câteva zile, patriarhul Justinian a cumpărat toate biletele unui spectacol şi a umplut sala cu preoţimea Capitalei, lojile fiind ocupate de către membrii Sfântului Sinod, aflaţi atunci în sesiune. *Mioriţa* a ţinut afişul toată stagiunea şi promitea să-l mai ţină cel puţin încă una sau două, dar, din câte aveam să aflu, spectacolul a fost înăbuşit printr'o acţiune de culise a lui Andrei Băleanu, cronicarul teatral al ziarului *Scînteia*, oficiosul partidului, campanie menită să-i intimideze politic pe actori. Nu a avut curajul să publice o cronică negativă, care l-ar fi compromis profesional, dar evreul din el nu putea admite că o asemenea victorie culturală era opera lui Valeriu Anania şi a Mariettei Sadova, foşti deţinuţi politici etichetaţi ca legionari, şi că această operă fusese consacrată entuziast de N. Carandino, şi el fost puşcăriaş în lotul fruntaşilor ţărănişti. S'a mulţumit să umble din om în om şi să şoptească un avertisment menit să intimideze:

– Dacă vreţi să vedeţi cum a murit Codreanu, duceţi-vă la piesa lui Anania!

Şi a ucis spectacolul.

Episodul acesta are însă şi un epilog.

Câţiva ani mai târziu mă aflam din nou la Bucureşti, găzduit, ca de obicei, în reşedinţa

patriarhală. Într'o bună zi mă caută un domn care nu era altcineva decât Călin Florian. Lucra la un alt teatru, unde era, mi se pare, şi director.

– Cu ce vă pot fi de folos?

– Iată ce nevoie am. Sunt căsătorit doar civil, nu şi religios. Eu şi soţia mea aşteptăm un copil, dar părinţii noştri n'ar vrea ca pruncul să se nască din părinţi păgâni şi ne-au cerut să ne cunună. Eu, personal, sunt născut şi crescut la ţară, cred în Dumnezeu, dar sunt membru de partid şi, după cum ştiţi, nu-mi pot manifesta public credinţa fără consecinţe profesionale. Ne-am sfătuit, am auzit că sunteţi în ţară şi am hotărât să vă adresăm rugămintea de a ne cununa dumneavoasttră, undeva într'un loc discret, la vreo mânăstire, fiind de faţă doar noi, mirii, părinţii din ambele părţi şi naşii.

– Bucuros, dar trebuie să primesc încuviinţarea patriarhului. Aşteptaţi puţin.

I-am spus lui Justinian ce şi cum, că e vorba de un fost oponent literar al meu, dar care-mi face surpriza de a-mi cere să-l cunun. Şi i-am cerut îngăduinţă şi intervenţie pentru mânăstirea Cernica, din apropierea Capitalei.

El s'a gândit puţin, apoi:

– Da' de ce să mergeţi la Cernica? Mânăstire mare, cu ochi mulţi... Iată, aici, în chiar reşedinţa mea, paraclisul. Îi cununi în el, iar răspunsurile să ţi le dea maicile de serviciu.

Zis şi făcut. A treia zi i-am raportat patriarhului că cele opt persoane sunt aici, gata pentru slujbă. Şi dădeam să plec, când m'a întors din drum:

– Stai puţin! Asta e nuntă, mă, băiete, iar aici e o casă de om. Spune-i lui Nicanor (intendentul) să ducă în salon nişte cozonac şi vin... ba nu: fursecuri şi şampanie, iar după cununie mergeţi cu toţii acolo şi închinaţi în sănătatea mirilor.

De curând hirotonit preot, aceasta a fost prima cununie pe care am oficiat-o în viaţa mea: a unui membru de partid.

Un Cadillac pentru patriarh

Justinian moştenise de la patriarhul Nicodim un Cadillac vechi şi demodat, care nu mai putea fi folosit. Un astfel de vehicul (fireşte, de lux) era folosit mai mult pentru protocol, când Patriarhia primea un oaspete de rang înalt. Pentru unul nou, însă, guvernul nu-i aprobase schimb valutar. El îşi dorea însă unul pe care să-l aibă la 6 iunie 1968, când urma să-şi sărbătorească douăzeci de ani de patriarhat, dată la care se anunţase în vizită patriarhul Alexandriei. Nu am ştiut niciodată dacă cu încuviinţarea tacită a statului român sau fără, el mi-a transmis rugămintea de a-i procura o limuzină nouă, care însă urma să fie plătită printr'un sistem original. La vremea aceea, nu puţini erau românii americani care-şi ajutau rudele din ţară cu sume de bani trimise prin bancă. Schimbul era, mi se pare, 12 lei dolarul. Patriarhia oferea un schimb de 15 lei dacă ajutoarele erau trimise prin Episcopia Misionară, de treaba aceasta ocupându-se părintele Anania, care se îndatorase să ducă maşina la Bucureşti. Odată cu suma trebuiau trimise numele şi adresa beneficiarului, care urma să primească banii direct în mână. Oricum, oficial, maşina era darul pe care Episcopia Misionară din America i-l făcea Patriarhiei cu ocazia aniversării din 6 iunie. De tot hazul!

Am dat sfoară în toată eparhia. Bucuroşi de chilipir, oamenii s'au îmbulzit să trimită bani şi adrese, aşa încât uşor s'a adunat suma de aproape 12.000 de dolari, cât costa atunci o asemenea bijuterie. Cei mai mulţi erau sibieni. Am cumpărat-o nouă-nouţă, plătind *cash*, cu factură în regulă. Clientul fiind o instituţie religioasă (Episcopia Misionară), avea şi scutire de taxe.

În acelaşi timp fusesem numit membru al delegaţiei Bisericii Ortodoxe Române care să participe la cea de a patra Adunare Generală a

Consiliului Ecumenic al Bisericilor, din 3-23 iulie 1968, la Uppsala, în Suedia. Înainte de aceasta însă trebuia să trec şi prin Elveţia, la Institutul Ecumenic din Bossey, unde urma să lucrez, timp de o săptămână, într'o comisie pregătitoare a Adunării Generale. Aşadar mi-am pregătit itinerarul – şi calendarul – în funcţie de toate aceste date. Era în prima jumătate a lunii mai 1968.

M'am îmbarcat la New York pe transatltanticul United States, urmând ca peste patru zile şi jumătate să debarc la Cherbourg, de unde să traversez Franţa în diagonală şi să străbat apoi Elveţia până la Bossey.

Pe la mijlocul drumului însă, tocmai când mă bucuram de prima mea experienţă de acest fel, petrecându-mi mai tot timpul pe punte şi contemplând, ziua şi noaptea, cerul înstelat şi largile orizonturi rotunde pe care le visasem dureros în claustrările mele, noi, pasagerii, aveam să aflăm că, în timp ce pe mare era linişte, pe uscat bântuia furtuna. Franţa lui De Gaulle se confrunta cu o uriaşă rebeliune a tineretului universitar, căreia li se asociaseră masive greve muncitoreşti, ceea ce afecta grav nu doar liniştea socială, ci şi economia ţării. Peste o zi ni se anunţa că, la ordinul armatorului, din motive de siguranţă, vaporul nu va mai acosta pe ţărmul nord-vestic francez, ci pe cel sud-vestic englez.

Debarcaţi astfel în portul Southampton, ni s'a acordat viza britanică pe paşapoarte şi fiecare a fost invitat să se descurce cum poate.

La acea vreme, preotul român din Londra era părintele profesor Vintilă Popescu, cel de la care (precum şi de la soţia sa) luasem la Bucureşti, cam pe furiş, lecţii de limbă engleză. I-am telefonat, i-am spus ce şi cum şi că, în drumul meu, trebuie să ocolesc Franţa. De mers mai departe cu maşina, nici pomeneală, în infernalul trafic londonez şi circulând pe stânga... Am lăsat Cadillacul sub pază

la un hotel din apropierea portului, am mers cu trenul la Londra şi acolo, sfătuindu-mă cu foarte amabilele mele gazde, mi-am fixat traseul: Belgia-Germania-Elveţia. Părintele a mers cu mine peste tot şi cu ajutorul său am obţinut viza belgiană, dar nu şi pe cea germană: fiind joi, consulatul era închis în sărbătoarea Înălţării Domnului.

Întors la Southampton, mi-am făcut o cruce mare şi am parcurs coasta de sud a Angliei conducând pe culoarul din stânga şi depăşind pe dreapta. La Dover m'am îmbarcat pe un *ferry-boat* şi am atins astfel ţărmul belgian.

Ajuns la Bruxelles vineri seara, când consulatul german era închis pentru week-end, şi trebuind să aştept până luni dimineaţa, mi-am luat răgazul de a vizita splendidul centru al capitalei, conservat în frumuseţea lui istorică din vremea exilului lui Voltaire. Nu am ratat prilejul de a vedea şi casa memorială a lui Erasm, cu emoţia fostului bibliotecar care ţinuse în mână *Novum Testamentum* greco-latin în ediţia 1522, descoperit într'un anticariat bucureştean şi achizionat pentru colecţia de rarităţi a Patriarhiei. Citisem undeva (Duhamel?) că portretele lui Erasm îl înfăţişează întotdeauna cu boneta pe cap, ceea ce ar sugera faptul că savantul avea un creştet diform, pe care voia să şi-l ascundă. Nimic mai fals. Expus aici, în casa memorială, pe o măsuţă acoperită cu pluş, craniul lui Erasm este tot atât de frumos ca şi creierul pe care l-a adăpostit cândva.

După o noapte petrecută în Aachen, am pornit-o pe valea Rinului, dar fără să-mi rezerv plăcerea de a-mi desfăta gândurile cu aurul acestuia, sau măcar ochii cu silueta castelelor. Ţineam deschis în permanenţă aparatul de radio, atent la ceea ce se petrecea în Germania. Mişcările studenţeşti erau conduse de un oarecare Kohn Bendit. Acesta, prin repetate mesaje radiofonice, încerca să stârnească şi universităţile germane limitrofe, în timp ce eu treceam prin zonă la volanul unei limuzine cu

număr american. O Cavalcadă a Walkiriilor putea fi în orice clipă bruiată de un pietroi aruncat în parbriz.

M'am mai liniştit când am trecut de Frankfurt, şi de-a binelea când am dat cu ochii de tăbliţa care anunţa oraşul Darmstadt. N'am mai stat pe gânduri şi, izbit de o zvâcnire a memoriei, am oprit la poarta mânăstirii *Öekumenische Marienschwestern*.

Cunoşteam istoria acestui aşezământ din revistele occidentale care-mi parveneau în biblioteca Patriarhiei pentru aşa-zisul fond documentar. După sfârşitul celui de al doilea război mondial, care însemna şi prăbuşirea nazismului, două tinere s'au întrebat ce s'ar putea face pentru răscumpărarea, într'un fel, a crimelor şi ororilor care apăsau pe numele şi conştiinţa poporului german. Au adunat în preajma lor şi alte tinere, cu acelaşi gând, şi astfel au întemeiat o comunitate care-şi propunea să practice castitatea, sărăcia şi disciplina, spre a fi astfel total disponibile operelor de caritate şi cultură printre victimele nazismului, începând cu evreii. Aşa se face că în Biserica lui Luther, cel care negase şi desfiinţase monahimul, lua fiinţă o mânăstire ale cărei vieţuitoare descopereau, fără s'o ştie, cele trei voturi călugăreşti clasice. Prin revistele Patriarhiei, eu am fost primul care le-a relatat românilor acest fenomen, căruia i l-am asociat pe cel similar de la Agape, în nordul Italiei, ca şi pe cel de la Taizé, în Franţa.

Poarta mânăstirii era foarte înaltă, aşa încât privirea nu putea pătrunde în curte. Am apăsat pe sonerie şi am auzit o voce feminină în micul difuzor de alături, întrebând cine sunt şi ce vreau. Poate că n'aş fi convins-o să-mi deschidă dacă n'aş fi pronunţat numele maicii Basileea Schlink, una dintre cele două fondatoare ale comunităţii şi singura care, din cât ştiam, mai trăia.

Aşa am ajuns în faţa venerabilei stareţe, care însă nu vorbea englezeşte, după cum nici eu nu vorbeam germana. A chemat o soră care ştia bine engleza şi astfel am întreţinut o foarte frumoasă conversaţie cu maica Basileea, bucuroasă să afle că aşezământul lor e cunoscut şi în România. A vrut să ştie cât mai multe despre credinţa poporului român şi despre Biserica lui. I-am vorbit, ca de obicei, cu sinceritate şi detaşare, atât despre dificultatea de a-ţi practica deschis religia într'un stat prin definiţie ateu, cât şi despre eforturile şi izbânzile Bisericii în menţinerea tonusului spiritual în rândurile credincioşilor, dându-i şi o seamă de exemple concrete. Nu ştiam de ce mă ascultă cu tot mai multă atenţie şi cu tot mai mult interes, pentru ca doar la urmă să-mi spună că trecuse pe acolo pastorul Richard Wurmbrand şi că acesta îi prezentase lucrurile exact pe dos.

(Despre acest ins am vorbit într'un alt context, acela al campaniei trifiste împotriva Episcopiei canonice româneşti. Desigur, şi el a îndurat rigorile puşcăriilor ca oricare altul, şi s'a purtat bine, dar, spre deosebire de ceilalţi, avea să-şi revendice o aură de martiraj creştin. A făcut-o după ce a ajuns în America, unde şi-a clamat suferinţele pe la posturile de televiziune, dezbrăcându-şi cămaşa şi expunându-şi urmele rănilor primite pe spate în închisorile comuniste. Nu vreau să păcătuiesc, dar spun doar ceea ce mărturiseau alţi deţinuţi politici ajunşi în America, anume că semnele acelea nu erau urme de bătăi – se ştie că securiştii băteau în aşa fel încât să nu rămână semne –, ci urmele unei operaţii chirurgicale la plămâni, ştiut fiind că Wurmbrand îşi petrecuse o mare parte din detenţie în penitenciarul din Târgu-Ocna, anume rezervat tuberculoşilor, unde suferiseră adevăraţi martiri precum poetul Valeriu Gafencu, rămas în posteritate ca „sfântul închisorilor", sau călugărul Gherasim Iscu, fost stareţ al mânăstirii Tismana, mort acolo în stare de extaz, după ce el, cu mâinile

lui, îl îngrijise pe fostul său torţionar, aflat în aceeaşi cameră. Pe ecranele televiziunilor americane, ignorând – sau trecând sub tăcere – faptul că sfântul nu-şi dezvăluie rănile, ci şi le acoperă, „eroul" Wurmbrand a stârnit uriaşe valuri de compătimire şi simpatie, ceea ce i-a adus tot atâtea uriaşe sume de bani. Or, el ştia că un erou nu se defineşte pe sine decât într'un vid valoric, în contextul unor laşităţi, cesiuni şi compromisuri în care el a fost singurul rezistent.)

Nu am comentat mărturia amabilei mele gazde, ci m'am mărginit să-i spun că, personal, nu-l cunoscusem niciodată pe detractor, deşi îmi oferise cândva un prilej. Prin 1964-1965, după eliberarea mea din închisoare, o pictoriţă care-i făcea patriarhului Justinian un portret mi-a transmis din partea pastorului Wurmbrand invitaţia de a participa la nişte adunări religioase patronate de el. Între timp însă aflasem că doamna aparţinea unei secte, aşa încât am avut un dublu motiv să refuz.

Maica Basileea – care, după cât se părea, era silită să-şi petreacă timpul mai mult într'un jilţ – i-a poruncit surorii să-mi arate mânăstirea şi m'a poftit să rămân acolo peste noapte. I-am spus însă că în seara aceea va trebui să fiu, neapărat, la Basel, pentru ca în ziua următoare să ajung, tot neapărat, la Bossey, aşa încât mi-am luat rămas-bun, mulţumindu-i pentru conversaţie şi cafea.

Mânăstirea protestantă din Darmstadt depăşea cu mult tot ceea ce îmi putusem imagina. Trăiau acolo peste trei sute de surori dedicate idealului ctitoricesc, aveau biserică, mai multe capele, o mare tipografie care producea anual zeci de mii de cărţi şi broşuri religioase, difuzate gratuit în toate mediile sociale. Era acolo şi o casă de oaspeţi cu profil ecumenic; dacă, musafir fiind, declarai că eşti catolic, în camera ta găseai un crucifix; dacă erai ortodox, te întâmpina o icoană bizantină; evreul avea la îndemână o Tora, musulmanul, un Coran, şi aşa mai departe. Grupe de surori erau

pregătite anume să devină infirmiere şi mergeau voluntar în spitale israeliene, unde asistau bolnavii, fără nici o remuneraţie, totul fiind în seama mânăstirii. Aveau o sală de spectacole şi, mai mult, echipe de surori care făceau turnee prin localităţile învecinate, jucând mici piese din teatrul misteric medieval. Peste tot, senin şi lumină.

Alesesem să petrec noaptea la Basel, deoarece posturile de radio anunţau că răzmeriţa franceză începuse să contamineze şi studenţimea din Berna, aflată deja sub supravegherea poliţiei.

Deşi frânt de oboseala drumului, nu mi-am putut stăpâni imboldul de a mă reîntâlni cu Erasm la mormântul său din catedrala Münster şi cu amintirea lui Jung şi Nietzsche.

Presat de timp, am văzut Geneva doar de la volan şi am ajuns seara la Bossey, o aşezare mică, pe malul lacului Leman, devenită însă foarte cunoscută în lumea creştină prin Institutul Ecumenic, de ale cărui cursuri au beneficiat şi o seamă din vlădicii noştri de astăzi. Director era atunci profesorul Nikos Nissiotis din Atena, pe care-l anunţasem telefonic şi care mă aştepta la marginea imensului parc (de fapt, o pădure cu alei de pământ) în care se afla Institutul. Era chiar ora cinei şi m'a prezentat celor de faţă cu precizarea:

– Părintele Anania îmi este un vechi cunoscut şi se află aici la ora aceasta datorită faptului că în Geneva nu a găsit un loc de parcare pe potriva maşinii cu care vine din America...

Într'adevăr, într'o Duminică de prin anii '50 asistam la Liturghia din catedrala Patriarhiei ca un simplu credincios, stând în picioare, amestecat cu lumea. Spre sfârşitul slujbei se apropie de mine cineva care-mi şopteşte:

– Părinte Anania, aici, în spatele dumneavoastră, se află un străin care, evident, nu cunoaşte pe nimeni şi nici nu pricepe româneşte. Puteţi să vă

apropiaţi de el şi să-l întrebaţi dacă are nevoie de ceva?

Aşa l-am cunoscut pe Nissiotis. Venise în România cu o echipă sportivă din Grecia (nu-mi mai amintesc dacă de handbal sau de baschet), dar era profesor de Teologie şi a ţinut să-mi mărturisească de la început că la ei, ţară liberă, e mai puţină credinţă decât o vede el într'o Românie dominată de comunism. La rândul meu, i l-am prezentat patriarhului Justinian, care ne-a reţinut la masă.

Aici, la Bossey, erau convocaţi vreo zece sau doisprezece teologi din toată lumea, constituiţi într'o comisie pregătitoare a apropiatei Adunări ecumenice de la Uppsala. Printre ei, doi tineri arhimandriţi greci, cu care m'am împrietenit repede; unul dintre ei, Vasilios, avea să devină mitropolit pe lângă Scaunul patriarhal din Ierusalim, iar eu aveam să-l revăd, după ani şi ani, la Bucureşti.

Timp de cinci zile am asistat la câte două prelegeri ale lui Nissiotis, una dimineaţa şi una după-amiază, care ne prezentau principalele teme ale Adunării, teme pe care noi, seara, fiecare în camera sa, trebuia să le aprofundăm spre a le analiza sintetic în ziua următoare. Rugăciunile din capelă erau tot „ecumenice", câte ceva din altceva, atât cât nimeni să nu se supere.

În una din zile am făcut cu Nissiotis o lungă plimbare prin parc, am vorbit despre una-alta şi, într'un oarecare *à propos*, l-am întrebat dacă mai ştie ceva de Andrei Scrima. A făcut o schimă de dezgust şi un gest de lehamite. Mi-am înghiţit gafa şi am schimbat vorba, dar mi-am dat seama, o dată mai mult, de situaţia fostului meu coleg de bibliotecă. După un scurt stagiu în India, el revenise în Occident, apoi se strămutase la Istanbul şi intrase în graţiile patriarhului ecumenic Athenagora (pe jumătate macedonean), care l-a împuternicit să-l reprezinte, ca observator, la

Conciliul Vatican II, ceea ce i-a înfuriat pe greci, răniţi în amorul propriu. Desigur, Scrima a strălucit, ziarele îi publicau interviuri, declaraţii şi fotografii, ştia de invidia grecilor şi, captiv al propriei sale naturi, nu ezita să-i privească de sus. Aşa îmi explic de ce, după lungi peregrinări, Andrei nu şi-a putut găsi un loc stabil nici în Occidentul catolic, nici în Răsăritul ortodox, ci într'un obscur seminar teologic de prin Liban.

După cele cinci zile de lucru, cursanţilor li s'a oferit o excursie cu vaporul pe lacul Leman, principalul obiectiv fiind castelul Chillon. Aici, nu castelul în sine m'a interesat, ci teribila temniţă din subsol, care inspirase celebrul poem al lui Byron. Dar nu de literatură îmi ardea mie acum, în clipa când mi-am dat seama că pătrund în acel sinistru spaţiu nu ca un turist, ci ca un fost puşcăriaş care se întâlnea cu propriile sale coşmaruri din Uranus, Jilava, Piteşti şi Aiud. În clipa aceea mă vedeam ţintuit pe scaunul de anchetă şi-l auzeam pe Enoiu strigând la mine:

– Te facem noi să spui tot; la nevoie, cu parul!

Şi mă vedeam legat pe „fus", cu capul în jos şi cu tălpile în bătaia răngii de fier şi-l auzeam pe acelaşi Enoiu răcnind spre gealaţi:

– Luaţi-l la două ciocane!...

Aici am trecut pe lângă uneltele de tortură şi m'am oprit lângă masivul stâlp de lemn, îmbrăţişat cândva, sub odgoane, de flagelaţii bicelor cu cârlige de fier care muşcau cu sălbăticie din carnea sângerândă. Ghidul prezenta stâlpul arătându-ne, rece, profesional, urmele unghiilor care scrâşneau sub durere şi rupeau aşchii devenite, la rândul lor, ţepuşe înfipte'n burice. Priveam, auzeam şi simţeam cum priveliştea crâncenă se îngână'n mine cu amintirea neguroasă şi începeam să mă întreb dacă nu cumva trebuie să-mi fie ruşine că osânditul de odinioară străbate acum Europa într'o limuzină de lux. Când m'am întors pe vapor şi am dat cu ochii de azurul pur al cerului şi de albastrul

transparent al apei, de abia atunci am simţit năucitorul contrast dintre frumuseţea lumii create de Dumnezeu şi urâţenia cu care o spurcă o altă creatură a aceluiaşi Dumnezeu, omul.

Profesorul Nissiotis şi colaboratorii săi m'au îndrumat să traversez Alpii prin tunelul St. Gotthard, ceea ce am şi făcut. Plănuisem ca în seara aceea să fiu în Torino, ceea ce nu s'a întâmplat. De altfel, acolo nu aveam alt interes decât să văd celebrul giulgiu despre care citisem atâtea, dar faptul în sine de a nu putea să-l văd nu însemna, neapărat, o pierdere. Credinţa mea nu s'a întemeiat niciodată pe simţul tactil al lui Toma, ci pe ea însăşi.

La intrarea în tunel, punctul de vamă. Cadillacul era plin de bagaje. Nu puţini erau românii-americani care-mi ceruseră să iau pachete cu daruri pentru rudele din România. Numărându-se printre cei ce dăduseră şi bani pentru schimb, nu i-am putut refuza. Pe lângă nişte piese auto şi câteva bidoane de ulei fin pentru maşină, în portbagaj aveam şi numeroase cartoane de ţigări, ştiind eu cât de preţios poate fi acest dar prietenilor mei din ţară. Vameşii au trecut repede peste celelalte bunuri şi s'au oprit la acestea, informându-mă că în Italia ţigările sunt monopol de stat şi că trebuie să plătesc vamă. Le-au scos afară, le-au numărat de mai multe ori, eu mă uitam la ceas şi încercam să-i conving că sunt fumător, că acolo era provizia mea pentru mai multe luni în România şi că, pe cuvântul meu de onoare, nu voi vinde şi nu voi lăsa în Italia nici măcar un pachet. După o îndelungă ciorovăială, soluţia a fost ca eu să depun acolo contravaloarea ţigărilor, primind chitanţă în regulă, iar la ieşire, în Triest, să arăt la vamă ţigările şi să primesc banii înapoi. Am făcut aşa, numa' că la tunel am dat dolari americani, iar la Triest am primit lire italiene... Intrasem în zona

gintei latine! Aceasta a fost prima întârziere. A doua mă aştepta imediat.

După ce am parcurs fără probleme cei 16 kilometri ai celui mai lung tunel din lume, pe versantul sudic al Alpilor mă întâmpina o vreme câinoasă, cu ploaie prin ceaţă şi vânt puternic, care creşteau odată cu lăsarea serii. Coboram pe şoseaua şerpuită de la o înălţime de 3.000 de metri, cu vizibilitatea redusă de negură şi cu urechile absolut înfundate de presiunea atmosferică. Coboram prin pustietatea nopţii şi nu mai aveam decât o singură ţintă, să mă opresc la primul loc de popas care-mi iese în cale. De abia la poala muntelui am zărit lumina palidă a unui motel şi am oprit. Ploua cu găleata.

Părea să mă aflu într'o localitate modestă, de ţară. În micul lot de parcare, unde staţionau câteva automobile, a apărut hangiul, cu o haină în cap. Am izbutit să-i explic că am nevoie de un adăpost pentru maşină şi m'a condus în spate unde se afla, într'adevăr, un garaj gol, cu uşa dschisă, în care însă Cadillacul meu de abia a încăput pe jumătate. Dădeam din cap a dezolare, în timp ce proprietarul, vădit interesat să nu scape din mână un astfel de client (deşi ştia că ploaia şi întunericul sunt de partea lui), a ţinut să mă asigure că are câine de pază şi că totul e în siguranţă.

– Ai câine? m'am înviorat eu. Adu-l aici şi leagă-l lângă maşină!

– Domnule, a îngăimat el, proprietatea mea e măricică, iar câinele dă ocol peste tot, că asta e meseria lui. Nici o grijă, domnule, trece şi pe aici.

Ploua torenţial, eu trebuia să mă odihnesc pentru etapa următoare.

– În noaptea asta câinele dumitale e al meu. Leagă-l aici! Cât vrei?... Zece dolari, numai pentru câine. Ajung?

Hangiul a holbat ochii. Ofertă magică! Odaia mea costa cinci dolari.

(Ajuns la Bucureşti şi aflându-mă la cina patriarhului, le povesteam mesenilor peripeţiile mele de pe drum şi, când am isprăvit acest episod, Justinian a intervenit vesel: – Vedeţi, olteanu-i tot oltean: nu poate adormi'n căruţă dacă nu şi-a legat căţeaua de şuşlete...)

Într'adevăr, a doua zi m'am trezit devreme, refăcut şi gata de drum. Ploaia încetase. În Milano însă nu-mi puteam permite mai mult de două-trei ore. Pe drum, împotriva obiceiului meu, am luat cu mine pe cineva care făcea autostopul. Era un italian localnic şi l-am rugat să-mi fie călăuză până aproape de centrul oraşului, unde să-mi pot parca maşina.

– E bine să aveţi grijă cu parcarea, domnule, că pe la noi se cam fură... Puneţi maşina în lotul cu plată, că acolo e pază. Dincolo, Dumnezeu cu mila.

Înaintasem în zona gintei latine!

Mi-a arătat locul căutat şi a coborât, mulţumindu-mi. În faţă, un furnicar de automobile care ieşeau şi intrau, cu nervii la volan. Stând puţin în cumpănă, ca să-mi identific direcţia, am auzit vorbă românească. Era o doamnă, în picioare, care i se adresa soţului ei din maşină.

– Nu, dragă, nu acolo, că acolo se plăteşte...

Nu mulţi ştiu ce este emoţia de a auzi vorbindu-se în limba ta după săptămâni de grai străin. Erau, desigur, turişti din categoria celor ce se hrăneau din traistă cu salam de Sibiu. Am sărit din maşină.

– Doamnă, domnule, mergeţi după mine, în partea asta.

Uimiţi, şi ei, de a-şi auzi limba într'un asemenea loc, au îngăimat:

– Da, dar ştiţi... noi...

– Nu-i nimic, plătesc eu.

Am plătit, le-am dat tichetul şi ne-am despărţit fără să ştim cum ne cheamă.

În Milano, pe măsura timpului, aveam două obiective: Domul şi biserica Santa Maria delle Grazie.

Un Da Vinci e cu totul altceva dacă-l vezi pe peretele original, aşa degradat cum e, decât în miile de cromolitografii comerciale sau pe covoraşele cu care gospodinele evlavioase îşi decorează bucătăria. Pentru asta merită să stai măcar câteva minute în faţa Cinei celei de Taină.

Goticul *flamboyant* al Domnului te copleşeşte mai mult prin maiestatea broderiilor în piatră decât prin duhul sacralităţii. Acolo însă am văzut ceva despre care voi vorbi puţin mai la vale.

Spre seară eram în Verona, unde am şi rămas peste noapte. Uriaşul amfiteatru roman din secolul I, magnifică mărturie a unei civilizaţii care-şi cunoştea bine finalităţile, e atât de bine conservat încât şi astăzi găzduieşte concerte şi spectacole în aer liber. Mormântul Julietei, însă, real sau simbolic, m'a readus în tragic, dar, Doamne!, în ceva mai mult. Ghidul arăta lespedea de piatră, teşită de buzele îndrăgostiţilor lumii, şi deodată mi-am amintit că în Domul din Milano văzusem, acum câteva ore, o statuie a Sfântului Petru care avea un picior cu coama tălpii ceva mai teşită decât a celuilalt. Asta, spunea ghidul, era efectul miilor şi miilor de credincioşi care-l sărutaseră cu evlavie. Atunci trecusem uşor peste acest amănunt (poate că, mă gândeam eu, cam „făcut"), dar aici, în camera mea de hotel, am scris în noaptea aceea o poezie intitulată „Ev în Castelul Chillon". Ah, nu pentru a-l maimuţări pe Byron, ci pentru a-mi mărturisi descoperirea că lumea, cu toate urâţeniile şi ororile ei, rămâne frumoasă atâta vreme cât într'însa dăinuie sfinţenia şi iubirea.

A doua zi, două ceasuri în Veneţia, atât cât a contempla frescele din basilica San Marco (de fapt, aşa cum nu trebuie contemplate, cu graba turistului care-şi mai bifează un obiectiv, dar care poate spune, totuşi: *et in Arcadia ego!)*.

Astfel am ajuns cu bine la Bucureşti, după ce am făcut un popas în satul meu natal, ca să aprind o lumânare şi să rostesc o rugăciune la mormântul părinţilor mei (care muriseră trişti, cu amândoi feciorii în închisoare). Limuzina i-am predat-o şoferului Gheorghe Ileanca, învăţându-l cum s'o folosească. Patriarhul a văzut-o şi simţit-o a doua zi, adică la 7 iunie, când urma să meargă la aeroport spre a-l întâmpina pe patriarhul Alexandriei. M'a luat cu el, ca translator. Când s'a aşezat în scaun, a exclamat doar atât:

– O, că bine e!...

Era pentru prima oară când şedea într'o maşină fără să-şi ţină genunchii aproape de gură.

Conflict la Uppsala

Iulie 1968. Delegaţia Bisericii Ortodoxe Române la cea de a IV-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor era alcătuită din patru membri: Iustin Moisescu, mitropolitul Moldovei, Nicolae Corneanu, mitropolitul Banatului, preotul profesor Liviu Stan şi eu, ca reprezentant al Episcopiei din America.

Cazarea celor câteva sute de delegaţi din toată lumea s'a făcut în campusul studenţesc, iar repartizarea a avut drept criteriu paşaportul fiecăruia. Cum eu călătoream cu document american, m'am pomenit în aceeaşi secţie cu numeroşi „compatrioţi", cu care, de altfel, m'am înţeles foarte bine.

Programul primei zile prevedea adunarea delegaţilor în celebra Universitate din Uppsala, de unde trebuia să ne încolonăm şi să mergem astfel la catedrala oraşului, unde urma să se oficieze slujba de deschidere, în prezenţa regelui Suediei.

Ajuns în holul Universităţii, m'am pierdut repede în furnicarul de oameni care se căutau unul pe altul în toate direcţiile şi'n toate limbile pământului. În acea forfotă m'am întâlnit, piept în piept, cu episcopul Valerian Trifa, care făcea parte din delegaţia Mitropoliei Ruse din America. Ne-am îmbrăţişat.

– Ce faci? m'a întrebat el cu formula de rutină.

– Trebuie să-i găsesc pe ai mei şi nu ştiu unde se află.

– Hai, că-i ştiu eu!

M'a luat de braţ, m'a condus la nu mai ştiu care etaj şi a deschis uşa unei încăperi în care se aflau, într'adevăr, colegii mei. Evident, se văzuseră mai înainte. Trifa era relaxat şi m'a prezentat glumeţ:

– Permiteţi-mi să vă prezint o oaie rătăcită...

– Permiteţi-mi să vă prezint un păstor rătăcit, am replicat eu cu aceeaşi dulceaţă.

Am râs toţi cu poftă, dar replica mea avea să fie ţinută minte şi citată în repetate rânduri, cu trimiteri la tâlcul ei.

Adevărul este că, în calitate de români, ne-am simţit bine laolaltă. Trifa venea şi lua masa împreună cu noi, înfruptându-se din aceleaşi bucate searbede, în special felii de peşte afumat, culese de fiecare pe farfurie (inclusiv arhiepiscopul de Canterbury, urmat de soţia sa), în stilul bufetului rece, pe care le mâncam cu pesmeţi în loc de pâine. De-a lungul a cel puţin două săptămâni ne-am întreţinut astfel în conversaţii lejere, pe subiecte foarte diverse şi neangajante, pe care însă mitropolitul Iustin le exploata ca fond de introducere a temei „păstorul rătăcit". Desigur, Trifa era conştient de faptul că nu avea hirotonie validă şi că, în eventualitatea unei apropieri, putea s'o obţină de la Biserica Ortodoxă Română, aşa încât nu numai că nu refuza avansurile lui Iustin, dar le şi încuraja, cel puţin până la un punct. Personal, nu m'am angajat în aceste discuţii, mulţumindu-mă să fiu martor. De altfel, urmăream şi strategia lui Valerian, pe care o cunoşteam bine din vremea când discutam participarea noastră comună la programul Sălii Româneşti din Universitatea Wayne; el te asculta cu atenţie şi bunăvoinţă, părând să fie de acord, te încuraja adăugând un argument în favoarea temei, dar, când tu credeai că l-ai cucerit şi când el credea că a cules de la tine tot ce trebuia, făcea un semn de lehamite şi, cu un gest, încheia discuţia. Aşa făcea acum şi cu mitropolitul (care, să nu uităm, era şi om politic); lăsa discuţia în suspensie până la cea următoare, încuraja ipotezele, cerea variante noi, pentru ca, la un moment dat, să întoarcă cheia. Îmi amintesc că, spre sfârşit, i-a pus lui Iustin întrebarea:

– Dacă vin în România, îmi garantaţi că nu mi se întâmplă nimic?

Interlocutorul a ridicat din umeri, şi totul s'a încheiat.

E greu să-mi dau seama, acum, dacă Trifa ştia ceva despre negocierile secrete dintre Patriarhia Moscovei şi Mitropolia Rusă pentru crearea a ceea ce în 1970 se va numi The Orthodox Church in America (OCA), operaţie care-i deschidea perspectiva de a intra în canonicitate fără să mai treacă pe la Bucureşti. Venind la Conferinţă, eu mă oprisem pentru câteva ore în Geneva, iar în avionul care mă ducea la Stockholm îi văzusem pe preotul profesor John Mayendorff şi pe preotul Vitalie Borovoi, reprezentantul Patriarhiei din Moscova pe lângă Consiliul Ecumenic, presupuşi adversari, stând alături şi discutând tot timpul, *tête-à-tête*, ca doi oameni care pun la cale ceva foarte important şi intim.

Ultimele două zile ale Conferinţei erau dedicate alegerii noului Comitet Central al Consiliului Ecumenic. Biserica Ortodoxă Română avea două locuri, în care urmau să fie menţinuţi mitropolitul Iustin Moisescu şi profesorul Liviu Stan. Atunci însă am avut noi marea surpriză de a afla că Mitropolia Rusă, care avea un singur loc, aprobase retragerea arhiepiscopului John de San Francisco şi-l propunea pe episcopul Valerian D. Trifa! Stupoare. În ceea ce mă privea, îngrijorare: calitatea de membru în Comitetul Central al Consiliului Ecumenic (Mondial, în versiunea engleză) îi oferea lui Trifa un teribil ascendent în relaţia dintre cele două episcopii; în timp ce Victorin deţinea un loc în organizaţia locală (naţională) a Consiliului, Valerian îl putea privi de sus, de la centru, cu mari şanse de a exploata psihologia, şi aşa fragilă, a românilor americani.

La întâlnirea de seară a delegaţiei noastre, deci în penultima zi a Conferinţei, Iustin ne-a informat că, în pauza dintre două şedinţe, mitropolitul Nicodim al Leningradului şi Novgorodului, care conducea o puternică delegaţie de peste patruzeci

de membri, îl asigurase că dacă noi, românii, vrem să zădărnicim alegerea lui Trifa, voturile ruşilor, ca şi ale prietenilor lor, vor fi de partea noastră. Cumpănă grea. Eu m'am pronunţat ferm împotriva acestei soluţii, motivând că i-am oferi Conferinţei un spectacol moral penibil, acela ca românii să voteze împotriva unui român; nu trebuie uitat că, pe lângă sutele de delegaţi oficiali, în Uppsala sunt şi tot cam atâţia ziarişti din toată lumea; nu cred că ecourile din presă ne-ar fi favorabile. Între timp, însă, mă gândisem la o formulă de echilibru, asupra căreia m'am consultat cu profesorul Stan. Acesta îmi promisese că, dezabuzat de numeroasele lui prezenţe în diferite comitete şi comiţii, e gata să renunţe la locul său din Comitetul Central în favoarea propunerii de a fi ales Victorin, ca pandant al lui Valerian. Corneanu şi-a exprimat acordul, dar toţi ne-am izbit de rezistenţa fermă a lui Iustin, în sensul că el plecase de la Bucureşti cu numele celor doi candidaţi deja aprobate de către „forurile superioare" şi că în nici un caz nu înţelegea să facă altfel. S'a încins o discuţie aprinsă, cei doi s'au strecurat tiptil să meargă la culcare, iar eu am rămas cu Moisescu toată noaptea, lângă o sticlă de coniac, străduindu-mă să-l conving că până şi în armată pot exista situaţii speciale: dacă comandantul unei armate constată pe câmpul de luptă că inamicul şi-a schimbat tactica, el are dreptul şi datoria de a ignora planul cu care plecase de la Statul-Major şi să adopte un altul, impus de împrejurare. Argumentul nu l-a convins, şi nici invocarea mijloacelor moderne de comunicare, telefonul sau telegraful, prin care el putea să solicite „forurilor", cu explicaţiile şi motivaţiile de rigoare, modificarea listei. A rămas inflexibil. Obedienţa lui faţă de politic era arhicunoscută, dar nu bănuisem că poate deveni radicală.

A doua zi, în şedinţă, imediat după vot, m'am ridicat de pe scaunul meu şi, aplecat la urechea lui

Iustin, i-am declarat că din acel moment mă retrag din delegaţie în semn de protest şi că, în sensul acesta, îl voi înştiinţa pe patriarh. Ceea ce am şi făcut, imediat, printr-o telegramă, adăugând că voi trimite o relatare scrisă.

Reacţia lui Iustin era de aşteptat. Seara, la masă, întunecat, nervos, arţăgos:

– Şi-acum, ce-o să-mi faci? O să scrii contra mea?...

– Încă nu m'am gândit, dar e o idee! am replicat eu, calm.

Într'adevăr, în proximul număr al *Credinţei* am publicat un articol acidulat, „Fotogenie şi ecumenism", care, după cât am auzit, a făcut mare senzaţie în Bucureşti, unde se considera că persoana puternicului mitropolit Iustin Moisescu e intangibilă.

Relatarea scrisă i-am trimis-o patriarhului prin mitropolitul Nicolae Corneanu. Ceva mai târziu am aflat că aceasta, ajunsă fatalmente în mâna „forurilor superioare" şi supusă unei atente analize pe canavaua scandalului de la Uppsala, a avut darul de a-i convinge pe mai-marii zilei că formula lui Anania fusese cea justă şi că ei, întrebaţi, s'ar fi pronunţat în favoarea ei, ceea ce l-a înfuriat şi mai tare pe Iustin, care ar fi scrâşnit într'un cerc eclesial:

– Atâta vreme cât voi fi eu în Sinod, Anania nu va intra în el!

Şi s'a ţinut de cuvânt, fără să ştie că-mi face un bine.

Altfel, cele trei săptămâni ale Adunării ecumenice din Uppsala s'au petrecut după tipicul evenimentelor de acest fel, cu participare numeroasă, cu forfotă de ziarişti şi băgători de seamă, cu o demonstraţie a unui grup de tineri şi tinere care urlau un fel de cântec protestatar la adresa noastră (n'am prea priceput ce aveau cu

noi!). Hrana de la prânz şi cină – am mai amintit – era sumară şi proastă, aşa încât peste zi, când se mistuiau bunătăţile micului dejun din campus, făceam foame. Iustin şi eu am fost, o singură dată, ceva mai norocoşi. Îl cunoscuserăm pe rectorul Universităţii din Princeton care, suferind ca şi noi, ne-a invitat să prânzim împreună într'un restaurant din oraş. Dar nu masa îmbelşugată a fost cel mai mare câştig, ci faptul că atunci şi acolo am pus la cale posibilitatea ca primii patru tineri români licenţiaţi în Teologie să facă studii doctorale, ca bursieri, în America. Deoarece episcopia noastră încă avea destule parohii vacante, iar aducerea unor preoţi din ţară era foarte anevoioasă, i-am cerut mitropolitului Iustin ca, în calitatea sa de parlamentar, să obţină din partea autorităţilor româneşti acordul ca aceia dintre tinerii doctori care vor vrea să intre în slujba acestei episcopii să nu fie consideraţi transfugi şi, prin urmare, familiile lor să nu aibă de suferit. Dintre cei patru, Aurel Jivi a declarat dintru început că se va întoarce la Facultatea de Teologie din Sibiu (unde a şi devenit profesor). Dumitru Ichim, poetul, a izbutit să se căsătorească cu logodnica sa, Florica Baţu, devenind preot în Canada. Tot în Canada a devenit preot George Chişcă prin căsătoria cu o nepoată a doamnei Căşvăneanu din Montréal. Cât despre Aurel Bucălae, burlac prin vocaţie, este arhimandritul Avacum de astăzi, stabilit tot în Canada.

Într'o sâmbătă liberă, noi, cei patru membri ai delegaţiei române, ne-am propus să mergem, cu trenul, la Stockholm, să vedem oraşul şi să facem ceva cumpărături. De cum am ajuns în gară, Iustin a telefonat la Ambasada română şi a cerut să i se trimită o maşină. Ajunşi la sediul diplomatic, ne-a primit locţiitorul ambasadorului, acesta fiind plecat în România. Mitropolitul i-a cerut să-i pună la

dispoziţie nici mai mult şi nici mai puţin decât o ladă cu douăzeci de sticle de coniac. Acesta s'a codit, spunând că în lipsa şefului său nu poate umbla în depozit, dar Iustin a reuşit să-l intimideze şi, în cele din urmă, a cedat. Aşa am descoperit şi eu cam în ce termeni se face diplomaţia! Pentru cumpărături ne-a însoţit unul din secretarii Ambasadei, un ins stilat, care mi s'a dovedit şi mie de folos. I-am spus că vreau să găsesc un produs care se fabrică numai în Suedia şi pe care nu l-am aflat în Statele Unite, anume un material din care se fac cele mai bune proteze dentare, necesar fratelui meu, căruia îi promisesem solemn că-l voi ajuta. M'a dus la un negustor evreu, de unde am cumpărat ce-mi trebuia. Pe acel „secretar de ambasadă" aveam să-l întâlnesc peste vreo zece ani, la Bucureşti. Îl chema Vasile Burulean şi era colonelul de Securitate care supraveghea oficial, la acea vreme, Patriarhia! Cred că despre el voi mai vorbi.

De cum am ştiut că voi merge în Suedia, mi-am propus să nu plec înainte de a depune o floare de recunoştinţă valahă pe mormântul Selmei Lagerlöf, ale cărei povestiri inspirate din evangheliile apocrife, traduse în româneşte, mi-au încântat lecturile din vremea claselor primare. Lucram într'o subcomisie a Adunării, potrivit programului stabilit la Geneva, mi-am făcut temele în avans şi astfel mi-am luat o zi liberă (care nu era, neapărat, un chiul). După ce am consultat harta, am mers cu trenul până la Stockholm, apoi cu un altul până la micuţa gară Karlstad, unde am găsit un taximetrist amărât, căruia am izbutit să-i explic că vreau să merg la mormântul Selmei. Mi-a dat să înţeleg că vrea mai întâi să meargă acasă să mănânce. Era vremea prânzului, şi mie îmi era foame, şi ne-am înţeles să mă caute în modesta pensiune de lângă gară. S'a întors cu o copiliţă de

vreo opt-nouă ani, care vorbea o engleză destul de bună pentru vârsta ei. O învăţa la şcoală. Era plăcută, vioaie şi deşteaptă foc. Mi-a relatat că şoferul, vecin cu părinţii ei, le-a spus acestora că trebuie să meargă cu un „american” la mormântul Selmei, dar că el de abia îndrugă câteva vorbe englezeşti şi nu ştie cum să se descurce. Copila i-a rugat pe părinţi, iar aceştia i-au dat voie să-l însoţească şi să-mi fie tălmaci. Aşa am parcurs cei vreo cincisprezece-douăzeci de kilometri spre nord, prin salba de lacuri limpezi ca şi cerul de deasupra, până ce am ajuns la locul căutat, un mic cimitir de familie, izolat parcă de restul lumii, unde i-am mulţumit Doamnei pentru mugurii copilului de altădată în care, şi prin cărţile ei, se năştea scriitorul. Am avut timp să văd, pe îndelete, şi casa memorială a învăţătoarei de ţară care purtase cununa Premiului Nobel, după care m’am întors la gară. Nu ştiam cum să-i mulţumesc copilei şi mi-am încercat cu timiditate buzunarul, dar ea a simţit şi m’a oprit:

– Se poate, domnule? Eu trebuie să vă mulţumesc, ca una care-mi doream să văd mormântul Selmei. Nu aveam ocazia, dar iată că mi-aţi oferit-o...

M’a sărutat pe obraz şi a fugit. De la taximetrist i-am aflat numele întreg şi adresa poştală. Întors la Uppsala, am scos din bagajul meu câteva frumoase obiecte de artizanat românesc şi i le-am trimis într’un pacheţel. Numele i l-am uitat; pe ea, nu.

Mai aveam însă o dorinţă. Ştiam din cărţi câte ceva despre ziua polară şi noaptea polară, de câte şase luni fiecare, cea dintâi cunoscând fenomenul numit „soarele de miezul nopţii”. Mi-am propus să-l văd. Mi-ar fi plăcut să merg cu trenul, pe coasta răsăriteană a Suediei, şi să admir de la fereastra vagonului miile de fiorduri dantelate în apele Golfului Bothniei, dar nu aveam timp pentru

o astfel de călătorie, aşa că am folosit avionul. Potrivit tradiţiei, la un anume moment din timpul zborului stewardesa i-a înmânat fiecărui pasager un Certificat de Trecere a Cercului Polar Arctic, document pe care-l păstrez şi care poartă numărul 05267 din 19 iulie 1968.

Kiruna este cel mai nordic oraş al Suediei şi punctul terminus al curselor aviatice de călători. Ţinta călătoriei mele m'a întâmpinat însă cu neprietenie; un strat de nori acoperea un aer liniştit, fără nici o pală de vânt. Aşa a rămas toată seara – zadarnic am pândit miezul nopţii, soarele său nu l-am putut contempla. A doua zi m'am mulţumit să văd câteva locuinţe de eschimoşi, cârduri de reni rătăcind prin pădure, şi să îndur înţepăturile unor ţânţari uriaşi, cei mai agresivi pe care i-am simţit vreodată, adevărate picaje ale unor ace care ţi se înfig în piele pentru o fracţiune de secundă şi dispar lăsând urme de sânge: răzbunarea văzduhului boreal împotriva faptului că, în modesta mea cameră de hotel, scrisesem o poezie atât de proastă încât, făcută bucăţele, zburase pe fereastră.

Căi ecumeniste

Printre lucrările traduse de mine la vremea când, în 1964, după eliberarea din închisoare, lucram împreună cu părintele Stăniloae în Serviciul Documentar al Patriarhiei, fusese şi un admirabil studiu al preotului John Mayendorff despre monofizitism. Firește, din studiile mele teologice ştiam că în Sinodul IV Ecumenic de la Calcedon s'a discutat aprig despre cele două firi ale lui Iisus Hristos şi că o parte din sinodali au refuzat să accepte formula majorităţii, preferând să creadă că Acesta a avut o singură natură, pe cea dumnezeiască, din care pricină Bisericile lor, separate radical de Constantinopol, au fost numite „monofizite" sau „noncalcedoniene". Nici prin minte nu-mi trecea însă că, traducând şi asimilând cu voluptate cerebrală paginile marelui profesor de la Seminarul Sf. Vladimir de lângă New York, voi ajunge nu doar să-l cunosc şi să lucrăm împreună (aşa cum am mai spus-o), ci şi să fiu implicat în dialogul pe care patriarhul Justinian avea să-l iniţieze şi patroneze în 1969 cu bisericile zise şi „Orientale" din India şi Etiopia.

Înştiinţarea că voi face parte din delegaţie am primit-o încă de la începutul anului 1968, cu menţiunea că dialogul teologic cu gazdele va avea loc în limba engleză. Dându-mi seama că pentru o asemenea treabă am nevoie de o engleză mai nunaţată şi mai fluentă decât aceea pe care o ştiam, m'am înscris, pe cheltuială proprie, la un curs intensiv de perfecţionare în limba engleză pentru străini, al Universităţii Michigan, cu sediul în orăşelul Ann Arbor. Timp de două luni am dus viaţă de student căminist, împărţind aceeaşi cameră cu un tânăr de la Facultatea de Geografie, hrănindu-mă cu ceea ce ne oferea automatul din aşa-zisa sufragerie şi frecventând lecţiile celor patru „instructori", laolaltă cu încă o sută şaizeci de cursanţi, marea majoritate veniţi din America

Latină. Am trecut cu bine primele teste, m'am detaşat repede de gloată şi, din salt în salt, am absolvit ca şef de promoţie, revenindu-mi şi cinstea de a rosti cuvântul festiv. În acelaşi timp suplineam şi parohia Sf. Gheorghe din Windsor, unde mergeam Duminica pentru slujbă.

Atunci, în acea primăvară, s'a petrecut zguduitoarea dramă a asasinării lui Martin Luther King. În salonul căminului, unde era instalat un televizor cu ecranul cât peretele, am urmărit funeraliile celui ce lansase lozinca *I have a dream* şi, consternat, îi vedeam cu ochii mei pe autorii morali ai crimei mergând, spăsiţi şi cuvioşi, în urma carului mortuar, ca şi cum ar fi rostit „regrete eterne".

Patriarhia m'a înştiinţat că din delegaţia condusă de Justinian mai făceau parte mitropolitul Nicolae Mladin al Ardealului, mitropolitul Nicolae Corneanu al Banatului şi episcopul vicar patriarhal Antim Nica. Acesta din urmă şi cu mine eram singurii ştiutori ai limbii lui Shakespeare. Mi s'a trimis biletul de avion pentru ruta Detroit-Bombay, via Cairo, iar viza am obţinut-o de la ambasada din Washington după ce funcţionara-consul, observându-mi gulerul clerical, m'a pus să semnez o declaraţie că pe durata şederii mele în India mă voi comporta ca membru al unei delegaţii bisericeşti oficiale, abţinându-mă de la orice fel de propagandă religioasă. Ceva mai târziu aveam să aflu că statul indian, sătul de misionarii veniţi nu doar în calitate de creştini, ci mai ales în aceea de catolici, anglicani, luterani sau calvini, facţiuni care se concurau între ele, luase măsuri de prevenire a zăpăcelii pioase.

Înţelegerea era ca eu să călătoresc independent, urmând să ne întâlnim la Bombay, de unde trebuia să plecăm împreună spre Kottayam, statul Kerala, unde îşi avea sediul Patriarhia Ortodoxă a Indiei.

În India

Am socotit că ierarhiile şi buna cuviinţă mă obligă să fiu la Bombay înaintea patriarhului, aşa încât am plecat din New York în ziua de 1 ianuarie 1969. Or, cine-şi programează o astfel de călătorie chiar în ziua Anului Nou? Aşa se face că un Boeing Air India, de 240 de locuri, purta peste ţări şi mări doar unsprezece pasageri, dintre care numai eu aveam bilet de clasa întâi. Nimic mai simplu decât să culc spătarul scaunului din faţă şi să-mi fac astfel un pat confortabil, în care m'am odihnit toată noaptea.

Dacă în cele de mai jos voi povesti şi această călătorie transatlantică şi transeuropeană, aproape leită cu cea de anul trecut, o fac numai din convingerea că într'o astfel de circumstanţă neprevăzutul te poate abate din drum, dar nu şi de la ţintă.

Am ajuns la Frankfurt cam pe la vremea amiezii. Ni s'a spus că avionul va sta o oră, pentru alimentare, în care timp pasagerii vor lua masa în restaurantul aeroportului. La intrare i s'a dat fiecăruia obişnuitul card de tranzit, după care eu, deloc flămând, m'am hotărât să folosesc acest timp spre a trimite salutări rudelor şi prietenilor din ţară. M'am amestecat în viermuiala uriaşului aeroport şi, până să schimb nişte bani la ghişeu, până să aleg ilustratele, până să le scriu, până să cumpăr şi să lipesc timbrele şi până să le pun în cutia poştală nu mi-am dat seama cum trece timpul pe sub plafoanele din care în fiece secundă se anunţă o decolare sau o aterizare, ori se rostesc, în toate limbile pământului, numele cuiva care caută pe cineva. Când, în sfârşit, am ajuns la poarta pe care intrasem, mi-am dat seama de catastrofă: cu numai zece carduri în mână, pe care uitase să le numere, fata de serviciu m'a înhăţat, pur şi simplu, de mânecă şi m'a tras într'un jeep care trebuia să mă

ducă urgent la avionul care... vai, sub ochii noştri, tocmai îşi lua zborul într'un unghi de 45 de grade!

Fata m'a condus la oficiul companiei Air India şi, după o scurtă relatare (asumându-şi vinovăţia de neglijenţă în serviciu), m'a lăsat pe seama „ofiţerului", din gura căruia aşteptam mai degrabă câteva ocări la adresa unui pasager gură-cască. Nici vorbă însă de aşa ceva. M'a întrebat întâi când anume doresc să-mi continui drumul.

– Cu prima cursă posibilă, am răspuns eu.

M'a poftit politicos să iau loc, a dat şi primit mai multe telefoane, după care m'a informat:

– Primul avion care merge spre Bombay, via Cairo, pleacă mâine spre seară, dar nu de aici, ci din Londra. La Londra veţi pleca peste o jumătate de oră cu un avion Panamerican, în care v'am rezervat deja un loc. Veţi fi condus la un hotel, unde veţi avea şi cina, precum şi prânzul de mâine; bineînţeles, totul e în contul nostru.

Începeam să mă simt umilit, ştiind sigur că doar eu eram de vină. I-am spus că cele două valize ale mele au rămas în avionul care plecase.

– Nici o problemă, mi-a surâs el, le-am semnalat deja telefonic la bordul avionului, sunt în siguranţă. Poftiţi, vă rog, biletul pentru Frankfurt-Londra.

Acolo, la intrarea călătorilor, se afla o stewardesă în uniforma Air India, care întreba:

– *Who's mister Anània, please?*

– *It's me.*

– Aveţi viză pentru Anglia?

– Nu ştiam că voi ajunge aici.

– Poftiţi, vă rog, cu mine.

M'a condus la pupitrul de frontieră şi m'a recomandat ofiţerului, care mi-a aplicat pe paşaport viza de tranzit. M'a condus apoi la una din ieşirile aeroportului, unde aştepta o limuzină Air India.

– Şoferul vă va conduce la hotel. Aici aveţi numărul camerei rezervate de compania noastră,

precum şi tichetele de masă. Vă doresc noapte bună!

Hotel de primă mână. Nu aveam asupră-mi decât actele şi banii. La urma urmelor, puteam dormi şi fără pijama, aşa că nu mi-am cumpărat decât o periuţă şi pastă de dinţi.

La ora cinei m'am aşezat la o masă în restaurant şi tocmai mă întrebam dacă trebuie să comand şi o mică băutură-aperitiv, când mi-am auzit numele rostit din plafon:

– *Mr. Anània, telephone, please!*

Ei, pe naiba, mi-am zis, de abia ai sosit în capitala Angliei, că te şi caută cineva la telefon. Fie că ai devenit peste noapte, fără s'o ştii, un personaj celebru, fie că se află prin preajmă mâna aceea lungă de care se tot vorbeşte...

În receptorul telefonului din perete, o voce feminină uşor metalizată:

– Sunt stewardesa de la aeroport. Şeful meu mi-a spus că doriţi să plecaţi cu prima cursă, care ar fi mâine spre seară. Mi-a cerut însă să vă informez că un avion foarte întârziat din cauza unor furtuni în America de Sud va pleca din Londra mâine dimineaţă la ora şase cu destinaţia Bombay, dar nu prin Cairo, ci via Moscova-New Delhi. Puteţi câştiga o zi. Hotărâţi cum doriţi. Ce să-i comunic?

– Că plec cu acesta, de mâine dimineaţă.

– La ora 4 vine limuzina noastră să vă conducă la aeroport.

Incredibil! Şi, totuşi, eu eram singurul vinovat!

La Moscova ni s'a spus că avionul va rămâne o oră, pentru alimentare, timp în care pasagerii sunt invitaţi să coboare. Eu însă aveam asupră-mi paşaport de rezident permanent, câte unul de fiecare călătorie, la eliberarea căruia trebuia să declari anume ţările în care vei merge; erau câteva prohibite, printre care şi Uniunea Sovietică. Deşi ştiam că zona de tranzit a oricărui aeroport este spaţiu internaţional, care deci nu reclamă viză, m'am întrebat dacă nu cumva la „ăştia" sunt alte

reguli, îmi aplică o ştampilă pe document şi mă fac de toată pomina la Immigration Service. Am rămas pe loc, uşile s'au deschis şi au intrat femeile în pufoaică să facă curăţenie, în avion pătrundea un curent îngheţat, m'am înfofolit în câte pături şi perne mi se aflau la îndemână şi am scăpat astfel cu obrazul curat.

La Bombay mă întâmpina o Indie nemiloasă; în ianuarie e vremea când se recoltează orezul. M'am instalat într'un hotel de statură mijlocie, îmi era foarte sete, am coborât la restaurant şi i-am comandat chelnerului meniul şi o sticlă de bere. Am observat că tresare, dar nu ştiam de ce. Mă gândeam că port guler clerical şi că preoţii lor nu cer aşa ceva când le e sete. La câteva minute vine ober-chelnerul şi, foarte politicos, mă întreabă dacă am cerut o bere. I-am confirmat.

– De când sunteţi în India?

– De o oră şi ceva.

– A-haa, se vede că nu cunoaşteţi regulile. La noi este interzis prin lege consumul de băuturi alcoolice în localurile publice. Uitaţi-vă împrejur, la toate mesele se beau doar sucuri de fructe.

– Nu, n'am ştiut, am zis eu stânjenit. Nu-i nimic, beau un suc, sau chiar apă. Nu-i nici o problemă.

El mi s'a aplecat, surâzător, la ureche:

– Dacă veţi binevoi să vi se servească masa în cameră, acolo vă putem oferi şi o excelentă bere germană, vă asigur, proaspătă şi de cea mai bună calitate...

A doua zi de dimineaţă m'am prezentat la biroul din aeroport al companiei Air India. Un ofiţer tânăr şi foarte amabil, pe care eleganta uniformă părea turnată, m'a întâmpinat surâzând:

– Aveţi aici valizele dumneavoastră.

L-am poftit în bar, la o cafea, şi l-am informat că în noaptea următoare voi fi iarăşi în aeroport spre a întâmpina delegaţia Bisericii Ortodoxe Române, condusă de patriarh, al cărei membru

eram. Am lăudat excelentele prestaţii ale companiei Air India şi, mai mult în treacăt, am adăugat:

– În buzunarul scaunului din faţa mea a rămas un caiet în care, la drum lung, începusem să scriu, în limba română, un fel de jurnal. Dacă cumva nu s'a pierdut, aş fi bucuros să-l am; dacă nu, nici o pretenţie.

Din faţa hotelului angajasem, pentru întreaga zi, un taxi condus de un şofer tânăr care, văzându-mă cu guler de cleric, m'a îmbiat surâzând:

– Numele meu este Ali, dar vă rog să-mi spuneţi „Fiule". Vă rog, de la dumneavoastră nu accept alt apelativ decât *Son*.

Pentru 10 dolari (în palma lui, o avere!) s'a oferit să mă plimbe prin tot oraşul, oriunde vreau eu sau pe unde ştie el, fiindu-mi în acelaşi timp şofer şi ghid. Fireşte, m'am dat pe mâna lui, după ce, la rugămintea mea, m'a dus la un centru unde mi-am făcut vaccinul antimalarie, pe care nu putusem să-l fac înainte de plecare şi fără dovada căruia nu puteam reintra în Statele Unite. În legătură cu sănătatea, tot el m'a sfătuit ca pe durata şederii mele în India să nu beau apă, ci doar sucuri.

Desigur, mi-ar fi plăcut ca în programul vizitei patriarhale să fi fost inclusă şi o incursiune în nord, spre Tibet, cumva pe urmele românului Mircea Eliade, în două-trei din lamaseriile care ne puteau oferi o imagine cât de sumară a spiritualităţii hinduse. A trebuit să mă mulţumesc cu ceea ce doar citisem.

Altfel, ce poţi vedea în câteva ceasuri dintr'o uriaşă metropolă în care opulenţa şi sărăcia sunt vecine pe aceeaşi stradă, unde leneşii dorm ziua pe marginea podurilor în timp ce harnicii lucrează într'o uriaşă spălătorie în aer liber, unde străzile sunt furnicare de oameni grăbiţi, printre care vacile sfinte şi costelive se plimbă nestingherite, fără ca nimeni să le omoare şi nimeni să le hrănească (seara, târziu, plimbându-mă singur pe nişte uliţe

răzleţe, le-am văzut mâncând coji de fructe din lăzile de gunoi), unde sute de copii flămânzi cerşesc prin faţa magazinelor apărate de paznici încruntaţi, unde, în plină explozie demografică, guvernul le îmbie bărbaţilor un televizor în schimbul castrării.

Pe la miezul nopţii eram din nou în aeroport. În una din sălile de aşteptare am dat cu ochii de un preot care, după toate aparenţele, era ortodox. M'a condus într'o sală de alături, mai dosită, unde m'a prezentat câtorva mitropoliţi somnolenţi pe scaune, care mi-au mărturisit supărarea de a nu li se permite accesul în zona de sosire a călătorilor, unde ar fi trebuit să-l întâmpine pe patriarhul României, deoarece cam la aceeaşi oră se întorcea de undeva primu-ministru Indira Gandhi, iar aeroportul se afla sub paza severă a serviciilor secrete.

În holul cel mare l-am întâlnit pe tânărul ofiţer.

– Poftiţi caietul dumneavoastră, mi l-a îmbiat el surâzând.

Eram copleşit. I-am vorbit despre prezenţa şi necazul mitropoliţilor şi mi-am exprimat teama de a nu avea şi eu aceeaşi soartă.

– Poftiţi, vă rog, cu mine!

Şi, purtându-mă la braţ, m'a trecut senin prin toate cordoanele poliţieneşti, până în zona câmpului de aterizări.

– Rămâneţi pe loc şi aşteptaţi. Aici se va opri avionul care vine de la Cairo.

Când patriarhul a apărut în uşa avionului şi a dat cu ochii doar de mine, popândău într'o singurătate ce părea expresia inospitalităţii, i s'a strâns inima. Dar de îndată ce i-am explicat, sumar, circumstanţa în care mitropoliţii îl vor întâmpina de abia la ieşire, s'a destins şi m'a bătut pe umăr:

– Cum, mă, adică lor, cetăţeni ai ţării, nu li s'a permis să vină, în timp ce tu, un străin, ai răzbit până aici?...

Apoi, întorcându-se către ceilalţi, cu mândrie de patriotism local:

– Vedeţi ce’nseamnă să fii oltean?...

În aceeaşi zi întreaga delegaţie eram în provincia Malabar a statului Kerala, o fâşie lungă şi îngustă în partea de sud-vest a Indiei, pe coasta Mării Arabice, unde am rămas pe durata celor zece zile ale dialogului.

După tradiţie, Evanghelia a fost propovăduită pe aceste meleaguri de către Sfântul Apostol Toma, care a şi fost ucis de băştinaşi şi al cărui mormânt se află pe vârful unei coline de lângă Madras, dincolo, pe ţărmul Oceanului Indian. Creştinii de aici sunt minoritari, în proporţie de numai 20%, egală cu aceea a musulmanilor, în timp ce hinduşii numără 60%. La rândul lor, creştinii originari, care se mai numeau şi „tomiţi”, alcătuiau o singură Biserică Orientală Siriană, până în secolul al XVI-lea, când portughezii au ocupat cu armele teritoriul, le-au confiscat lăcaşurile de cult, le-au alungat preoţii şi au instaurat catolicismul, rupându-i astfel în două.

Începând cu secolul al XVIII-lea, când India a început să intre sub influenţa şi apoi sub dominaţia britanică, pe teritoriul ei şi-au făcut apariţia şi misionarii Bisericii Angliei, cu tot cortegiul lor prozelitist.

În portul Cochin, unde ne lăsase avionul şi unde ne aştepta o delegaţie de bun-venit, am avut bucuria de a-l întâlni pe Paul Verghese, călugăr erudit, teolog eminent şi poliglot redutabil, pe care-l cunoscusem şi de care mă apropiasem la câteva sesiuni ecumenice, inclusiv cea de la Uppsala. Acum era directorul Seminarului Teologic din Kottayam, în apropierea căruia se afla şi clădirea, nouă, cu mai multe etaje, unde urma să fim cazaţi. De jur-împrejur, o imensă pădure de

arbori de cauciuc, semănată cu tufişuri. L-am întrebat pe Paul dacă în zonă există cobre.

– Eu, personal, n'am văzut nici una, dar ieri a fost găsit în apropiere un câine mort, muşcat de o cobră.

L-am strâns de braţ:

– Paule, te rog, dă-mi o cameră la ultimul etaj...

În Kottayam este şi sediul Patriarhiei. Catolicosul Augen I ne-a primit cu mai multă căldură decât protocol, subliniind faptul că, în cei 1.500 de ani câţi s'au scurs de la Sinodul din Calcedon (451), aceasta este prima vizită a unei Biserici Ortodoxe, şi anume printr'o delegaţie condusă de însuşi întâistătătorul ei. De altfel, prezenţa noastră a fost percepută peste tot ca un eveniment extraordinar. Programul a cuprins mai multe deplasări în diferite localităţi, fie pentru inaugurarea noii clădiri a Facultăţii de Teologie, fie la Seminarul Teologic Romano-Catolic, fie pentru o întâlnire cu tineretul ortodox, fie pentru a vedea spitale, orfelinate şi universităţi şi chiar mânăstiri de călugări. Peste tot, mii şi mii de oameni în alb ne întâmpinau cu clopote, aplauze, fanfare, tobe, prapuri şi mai ales cu flori. Acestea erau împletite în uriaşe ghirlande şi ni se puneau pe grumaji, chiar câte două şi trei deodată, dar nu fără să ne producă îngrijorări. Florile (desigur, naturale) îşi lăsau polenul pe hainele şi mâinile noastre, maculându-ne gulerele şi, mai ales, manşetele. Cât despre patriarhul nostru, cu hainele lui albe, care-şi luase de acasă vreo două valize cu schimburi, în fiecare seară se întreba dacă a doua zi mai poate arăta cât de cât onorabil.

Aici e locul să notez că în Kerala am găsit o altă lume decât, cel puţin eu, o văzusem în Bombay, cu o altă imagine asupra civilizaţiei şi culturii indiene. În pofida faptului că acest stat avea pe atunci o populaţie de cca 30 milioane de locuitori (cu o densitate de 800 de persoane pe kilometru pătrat), am văzut oraşe curate cu străzi îngrijite, bărbaţi în

costume sumare, în alb (cămaşă scurtă, strânsă sub cingătoare, pantaloni largi, tot de pânză, capul descoperit şi picioarele desculţe – în ianuarie, temperatura Malabarului este de 32 de grade Celsius, cu foarte mici variaţii între iarnă şi vară), femei elegante în costumele lor colorate, copii cu zburdălnicie disciplinată, studenţi mergând la universitate sau ieşind de la cursuri în aceeaşi manieră decentă, băieţii mergând întotdeauna pe un trotuar, iar fetele, fără excepţii, pe celălalt. Kerala este singurul stat indian în care peste 90% din cetăţeni sunt ştiutori de carte, în mare măsură datorită şcolilor şi instituţiilor de învăţământ superior create de Bisericile creştine, în special de cea catolică. Pentru întreţinere, toate aceste aşezăminte culturale (inclusiv Seminarul ortodox din Kottayam) au fost înzestrate cu păduri de arbori de cauciuc, care să le aducă un venit îndestulător cu minimum de efort. Curios să le cunosc, am văzut cum în coaja fiecărui arbore este înfiptă cangea de metal în care, zi şi noapte, se scurge preţioasa sevă cleioasă a cauciucului pur; când cupa e plină, o alta îi ia locul. Dar am mai descoperit ceva: Kerala era singurul stat indian în care, prin alegeri libere, se instalase comunismul. Când m'am interesat de cauză, mi s'a spus că principalul factor fusese... Biserica (îndeosebi, cea catolică). Prin numeroasele instituţii de învăţământ menite culturalizării poporului, Biserica i-a dat societăţii generaţii întregi de intelectuali calificaţi, dar fără a fi în stare să le ofere şi locuri de muncă. Aşa s'a născut şomajul şi, prin el, comunismul. Paradoxal, dar adevărat.

Cea mai strălucită primire a avut-o delegaţia noastră la 11 ianuarie, în oraşul Kothamangalam, centru mitropolitan al Bisericii din Malabar. O imensă mulţime, estimată la 50.000 de bărbaţi, femei şi copii veniţi din toată Kerala, ne-a întâmpinat cu o ceremonie de mare amplitudine, începând cu cei cinci elefanţi aliniaţi pe margine

care, la semnalul celor ce le şedeau pe coamă cu înalte cruci aurite şi umbrele colorate, şi-au ridicat trompele în semn de salut. Mii de steguleţe purtau fotografiile patriarhilor Justinian şi Augen I, în timp ce văzduhul era animat de aplauze, aclamaţii, fanfare, tobe şi petarde. După un mileniu şi jumătate de totală izolare, Biserica lor se vădea în comuniune cu Bizanţul.

Cât despre dialog, principala ţintă a vizitei, acesta s'a consumat în câteva şedinţe găzduite de însuşi Augen I. De fapt, aceste dezbateri marcau doar începutul dialogului, disponibilitatea celor două părţi de a-l continua în spirit ecumenic, analizând cauzele, natura şi consecinţele rupturii de la Calcedon şi căutând căile de reconciliere. Prima izbândă a fost faptul că teologii monofiziţi, printre care, desigur, se afla şi Paul Verghese (devenit mai târziu mitropolit), au recunoscut că traducerea în limba siriană a principalei formule calcedoniene, aceea care precizează că cele două firi ale lui Iisus Hristos, divină şi umană, funcţionează în chip neamestecat şi neschimbat, neîmpărţit şi nedespărţit, a fost ambiguă, de unde şi interpretarea viciată.

În final, buna dispoziţie a fost pecetluită printr'o excursie oferită de gazde la bordul unui vas care ne-a purtat pe apele lagunare ale junglei. De abia acolo, în totală izolare de rigorile legii, mitropolitul Teofil a comis păcatul de a scoate din traistă, în cinstea noastră, o sticlă de whisky.

La Madras, între două avioane, timpul nu ne-a permis să urcăm la mânăstirea catolică de pe vârful dealului unde a fost martirizat Apostolul Toma. Ne-am mulţumit s'o vedem de jos. În ce mă priveşte, mi-am rezervat plăcerea de a zăbovi câteva minute pe plajă, unde mi-am scos sandalele doar de dragul amintirii că mi-am spălat picioarele în Oceanul Indian.

La New Delhi am fost oaspeţii guvernului indian şi, ca atare, găzduiţi într'un hotel de lux, cu aer condiţionat (de unde se vedea uriaşa clădire a ambasadei americane în care lucrau, se spunea, câteva sute de diplomaţi). Notez doar în treacăt momentele strict oficiale, vizita la preşedintele Zakir Husain, întâlnirea cu Monseniorul Colasmono din Nunţiatura Apostolică şi cu episcopul Willebrands de la Secretariatul Vaticanului pentru unitatea creştină, cu Triguna Sen, ministrul Educaţiei.

Neoficial însă – şi cu atât mai autentic – ne-a fost popasul la mausoleul ridicat în memoria lui Mahatma Gandhi, anume pe locul unde a fost incinerat în urma asasinării lui, în 1948. Pe o placă de marmură este inscripţionată, în limba şi alfabetul hindu, ultima sa rostire, înainte de a-şi da sufletul: O, Doamne!

Care va fi fost oare conţinutul acestei exclamaţii? În nici un caz frica de moarte, a unui om care se luptase cu un imperiu şi îl biruise cu o singură armă, asceza. Iată întrebarea care mi-a întârziat somnul din seara aceea. Am adormit încercând un răspuns: surpriză, mirare, nedumerire. În ultima vreme, Gandhi izbutise eliberarea patriei sale, în marea ei majoritate hindusă, dar nu putuse împiedica separarea Pakistanului islamic. Nu i-a rămas decât să propovăduiască pacea şi buna înţelegere între cele două popoare şi religii. Asasinul său însă nu era un musulman, ci un hindus fanatic. Într'adevăr, e tragic să fii ucis de propriul tău fiu spiritual. De aici, o asociere. Nu uit că doctrina pacifistă a lui Gandhi se hrănise din scrierile lui Tolstoi, precum şi din Evanghelii (nu mai ştiu – şi nu am vreme să caut – unde am citit observaţia lui Mahatma că dacă adepţii lui Hristos ar respecta doar principiile enunţate în Predica de pe Munte, ar trebui să fie,

toţi, sfinţi). Or, Iisus fusese, şi El, ucis de fiii propriului său popor. O, Doamne!

În Etiopia

În după-amiaza zilei de 15 ianuarie am părăsit India şi ne-am îndreptat spre Etiopia, zburând peste imense deşerturi galbene, străbătute doar de umbra avionului, peste munţi stâncoşi, sterpi, la poalele cărora mai dăinuiau albiile nisipoase ale râurilor secate de arşiţă. Ici şi colo, pe podişuri foarte înalte, aşezări omeneşti de mărimea unui sat, care stârneau o primă întrebare: oare cum comunicau oamenii aceia, ei între ei, de vreme ce două aşezări erau despărţite prin uriaşe prăpăstii? De la bun început, Etiopia mi s'a părut un ţinut straniu, un podiş deprimant, parcă anume sustras oricărei perspective paradisiace.

Addis Abeba însă e un oraş destul de frumos, cu câteva bulevarde largi şi grădini bine întreţinute. Situat la o altitudine de 2.400 de metri, aerul rarefiat se resimte atât în respiraţie, cât şi în bătăile inimii. Pe toată durata vizitei am fost oaspeţii împăratului Haile Selassie, găzduiţi în unul din palatele lui şi hrăniţi doar la început, protocolar, cu mâncăruri indigene; în rest, am remarcat eticheta unui suveran care-şi petrecuse o bună parte din viaţă în Europa.

De altfel, Haile Selassie a fost iniţiatorul acestei întâlniri ecumenice, pe care o pusese la cale împreună cu patriarhul Justinian în cursul vizitei sale la Bucureşti, cu ceva vreme în urmă. Dacă turneul delegaţiei române a început însă cu India, s'a avut în vedere faptul că Biserica – monofizită – Etiopiană era mult mai înţepenită în resentimentele ei faţă de Bisericile din sfera Bizanţului şi, deci, mult mai puţin dispusă să accepte un dialog. Pentru îmblânzirea ierarhilor etiopieni a fost necesară, pe de o parte, autoritatea împăratului şi, pe de alta, vestea cea bună pe care o aduceam noi din India. Eram deja informaţi că suveranului nu-i fusese deloc uşor să-i scoată pe capii Bisericii sale din mentalitatea de ghetou a celor o mie cinci sute

de ani de izolare şi să-i convingă că e vremea deschiderii spre universalitate. Fireşte, era expresia unei experienţe europene (Liga Naţiunilor) pe care dorea să o fructifice în propria lui ţară. El a ştiut să se folosească nu doar de sceptru, ci şi de ascendentul moral al conducătorului care se luptase şi suferise pentru libertatea poporului etiopian, dar şi, implicit, a Bisericii. Printre episcopii pe care noi i-am întâlnit în cursul vizitei se afla şi unul cu o figură aparte, spân, fără firicel de barbă. Arhimandritul Habte, care mi-a devenit în timp foarte apropiat, mi-a explicat că episcopul fusese torturat şi castrat de către italienii lui Mussolini, care invadaseră Etiopia în 1935-1936 (când însuşi împăratul a fost forţat să se refugieze în Anglia, de unde nu a revenit decât în 1941, când patria lui a fost eliberată de către armatele britanice şi etiopiene). Aşadar, ierarhia eclesiastică etiopiană avea destule motive să cedeze în faţa insistenţelor imperiale.

Aşa se face că la aeroport am fost întâmpinaţi de un sobor de sinodali în frunte cu arhiepiscopul Teofil, locţiitor de patriarh (calitate pricinuită de faptul că patriarhul Basilios, bătrân, bolnav şi orb, nu mai putea conduce). O anume răceală protocolară s'a risipit repede. A doua zi, delegaţia română a fost întâmpinată în Catedrala Sfânta Treime (închinată eliberării de sub jugul fascist) printr-un *Te Deum* solemn, în care s'a menţionat faptul că e vorba de prima vizită a unui patriarh ortodox în Biserica Etiopiană.

A doua zi am fost primiţi de împăratul Haile Selassie. De cum ne-am apropiat de poarta curţii imperiale, ne-au cam trecut fiorii. Poarta era păzită de câţiva lei – lei adevăraţi, vii şi... liberi. Doi aşteptau în picioare, ceilalţi dormitau tolăniţi pe alături. Alţii, tot vii şi liberi, patrulau pe ziduri, în văzul oamenilor, lăsându-se fotografiaţi de turişti. Ceva mai târziu, după audienţă, am fost conduşi să vedem şi vasta colecţie de lei sălbatici în cuştile

uriaşe, aliniate de-a lungul zidului. Mai curios decât noi ceilalţi, dar şi mai imprudent, episcopul Antim Nica a pus mâna pe o gratie, s'o vadă mai bine pe tânăra leoaică, dar în următoarea fracţiune de secundă de abia a avut timp să şi-o retragă din faţa fiarei care se destinsese ca un arc, cu ghearele scoase.

Însoţitorul etiopian ne-a explicat că leul era animalul emblematic pentru dinastia imperială, descendentă din regele Solomon prin pruncul cu care regina de Saba a plecat în braţe din palatul lui. Leii erau capturaţi de mici şi îmblânziţi, dar mai mult pentru decor decât pentru pază. Atunci mi-am amintit de ceea ce-mi spusese Paul Verghese în India. Acesta fusese cândva secretarul particular al lui Haile Selassie şi ştia foarte multe lucruri din viaţa şi eticheta curţii. Când un demnitar străin intra în palat şi aştepta să fie primit, împăratul apărea în salon precedat de un leu, care, la un semn, se aşeza pe coadă şi urmărea ceremonia. Asta a mers până când un nou ambasador, care însă nu fusese prevenit asupra protocolului etiopian, a intrat în salon având asupră-i scrisorile de acreditare. Aşteptând respectuos intrarea împăratului, a văzut cum draperia de pluş se mişcă şi cum dintre cutele ei apare un leu în carne şi oase, îndreptându-se domol către el. Săgetat de fiorul morţii, demnitarul a scos repede pistolul şi l-a împuşcat. De aici, un mare scandal diplomatic, dar nu pentru că ambasadorul omorâse un leu (erau destui de rezervă), ci pentru că, împotriva uzanţelor, intrase înarmat.

De atunci împăratul a renunţat la originalul protocol, preferând să fie precedat de… doi căţei, ceea ce însă nu s'a întâmplat la vizita oficială a unui patriarh, pe care l-a primit în sala tronului, în prezenţa înalţilor demnitari şi ierarhi etiopieni, şi căruia îi rezervase un jilţ arhieresc imediat de-a dreapta sa.

Haile Selassie era un bătrânel de statură mijlocie, mai degrabă scund, cu faţa uscăţivă, bărbuţa căruntă, ochii pătrunzători şi, la rândul lor, pătrunşi de blândeţe, grai cu economie de cuvinte, compensată printr'un surâs abia perceptibil. Era iubit de popor, mai ales pentru înţelepciunea şi blândeţea lui. Aflasem că, din cauza prafului fin din aerul acestei ţări africane, foarte mulţi copii îşi pierdeau vederea, aşa încât în Addis Abeba funcţiona un mare cămin pentru orfanii orbi, patronat şi finanţat de casa imperială. Ne-am dus să-l vedem, dar, de cum am ajuns la poartă, am dat cu ochii de gărzile serviciilor secrete de pază. Ni s'a spus că împăratul era înlăuntru. Obişnuia ca o dată pe săptămână să se intereseze personal de viaţa copiilor şi să prânzească cu ei.

Audienţa din sala tronului a decurs protocolar, cu salutări reciproce şi schimburi de daruri. Fireşte, împăratul a ţinut să sublinieze, mai ales pentru urechile episcopatului etiopian, care este principalul scop al acestei vizite şi ne-a urat, tuturor, succes.

Într'adevăr, în după-amiaza aceleiaşi zile a avut loc o şedinţă a Sfântului lor Sinod, în care delegaţia română şi-a expus punctele de vedere şi dorinţa ca între cele două Biserici să se instituie nu doar un dialog ecumenic, ci contacte teologice mai largi, cum ar fi schimburi de profesori şi studenţi (de altfel, din cât îmi aduc aminte, la acea vreme exista cel puţin un tânăr etiopian care studia Teologia la Bucureşti). Din partea lor, gazdele s'au declarat deschise dialogului, opinând, asemenea colegilor lor din India, că principala problemă a noncalcedonienilor faţă de calcedonieni este diferenţa de traducere şi interpretare a formulei diofizite. Cam la atât s'a redus miezul vizitei noastre în Etiopia. În rest, împăratul ne făcuse un program turistic pe măsura generozităţii şi posibilităţilor lui, după ce mai întâi ne scosese dintr'o mare încurcătură, să-i zic, casnică.

Ajunseserăm în Addis Abeba cu valizele pline de rufe şi haine murdare, trecute prin praful, polenul şi sudoarea de sub cerul Indiei, ţară în care nu ni se oferise nici o şansă să le spălăm. Ei bine, dincoace, în micul palat imperial unde am fost găzduiţi, la uşa fiecăruia dintre noi era câte un valet care, zi şi noapte, veghea să nu ne lipsească nimic, gata să primească şi execute orice dorinţă. Aşa se face că a doua zi, seara, după vizita la împărat şi şedinţa Sinodului, am găsit hainele şi albiturile spălate, călcate şi aşezate în dulap.

Purtaţi în două automobile imperiale, la 17 ianuarie am străbătut imense păduri prin care fugeau de dinainte-ne maimuţe speriate şi am ajuns într'un ţinut sălbatic, stâncos, dincolo de care se întindea deşertul. Mânăstirea Debre Libanos, veche de opt secole, se bucura de o biserică nouă, monumentală, în care cei vreo cincisprezece călugări se rugau zilnic, după pravila lor. Arhimandritul Habte din Addis Abeba (de care mă leagă şi amintirea unei magnifice păduri de eucalipţi din vecinătatea capitalei) îmi vorbise de ei şi de strania lor particularitate că străbăteau deşertul populat cu lei fără ca sălbăticiunile să-i fi făcut vreodată cuiva vreun rău. Am întrebat, iar unul din ei mi-a răspuns râzând:

– Aşa e, dar asta nu înseamnă că noi am fi sfinţi ca Gherasim de la Iordan... Vedeţi, nopţile de la noi sunt răcoroase, şi chiar reci. Prin veche tradiţie, atât aşternuturile, cât şi învelitorile noastre sunt blăni de leu. (Cum s'ar zice, ne folosim de resursele locale, ieftine, la îndemână şi durabile.) Cu vremea, mirosul de leu – care e foarte puternic – se impregnează în haine, în albituri şi chiar în piele. Noi străbatem deseori pustia, cu treburi dincolo, leii ne adulmecă de departe, simt în nări mirosul familiar (şi familial) şi, crezând că e vorba de unul dintr'ai lor, ne petrec cu priviri paşnice sau, pur şi simplu, nu ne bagă'n seamă. Asta-i tot.

Marea revelaţie din vizita noastră în Etiopia a fost întâlnirea, pentru prima oară în viaţă, cu dansurile davidice. Ştiam, desigur, că dansul sacru făcea parte din ritualul evreilor vechi-testamentari şi că însuşi regele David cântase şi jucase în fruntea imensei procesiuni care aducea chivotul Domnului în Ierusalim, dar eram departe de a bănui că aceste dansuri nu constituiau o simplă pagină de arheologie biblică, ci existau aici, în Etiopia, codificate şi păstrate cu străşnicie în doar câteva manuale, din care le-au învăţat generaţii şi generaţii de preoţi, de-a lungul a trei milenii, până'n zilele noastre. Le-am văzut, pe viu, în cele câteva centre parohiale din vecinătatea capitalei, dar mai ales în desfăşurarea marii sărbători a Botezului Domnului, pe care etiopienii o celebrează în ziua de 19 ianuarie, aceasta fiind şi ziua lor naţională. Totul se desfăşoară într'o vastă câmpie, în prezenţa împăratului, a clerului şi a unei imense mulţimi care subliniază momentele solemne religioase prin aclamaţiile bărbaţilor, iar cele laice (sosirea şi plecarea suveranului), printr'un fel de chiote ascuţite, inimitabile, gâlgâite din gâtlejurile miilor de femei.

Dansurile davidice sunt apanajul preoţilor anume instruiţi, alcătuiţi în cete. Singurul instrument muzical este toba, obiect sacru, păstrat în altar. Fiecare preot, îmbrăcat în odăjdii, poartă pe umăr un toiag cu mâner de argint, iar în cealaltă mână agită un fel de furculiţă cu două aripi late, tot din argint, şi cu inele muzicale înşirate între aripi pe o vergea de sârmă. Dansurile încep domol, ca o rugăciune, cu preoţii aliniaţi în două sau trei rânduri, creşte treptat, ca nişte imnuri ritmice, şi se termină frenetic, rotund, exuberant, într'un vârtej al sfintelor bucurii.

Impresionantă, de asemenea, mi s'a părut procesiunea antimiselor (antimisul fiind, ca şi la ortodocşi, năframa sfinţită pe care se oficiază, obligatoriu, Liturghia). Fiece antimis, prins

circumstanţial în cusătură pe faţa inferioară a unei perne groase şi colorate, era purtat pe cap de către un preot bătrân, din oraş până în câmpia Bobotezei şi de acolo înapoi, într'o coloană de câte patru pe un rând, calea fiindu-le deschisă de evlavia poporului. Pe feţele acestor preoţi am citit credinţă, evlavie şi smerenie, unii mergând cu pleoapele lăsate, ca într'un extaz. Chipurile brăzdate de riduri, supte, palide, trădau o prealabilă pregătire prin posturi lungi şi aspre. Totul era mărturia unei vieţi liturgice intense.

În următoarele zile ale programului mi-ar fi plăcut să călătorim cu vehicule de sol, cu trenul adică, sau cu maşina, dar timpul era scurt şi distanţele enorme (un însoţitor ne-a precizat că suprafaţa Etiopiei e de cinci ori mai mare decât aceea a Franţei). Un avion special, al curţii imperiale, ne-a purtat în numai câteva ore spre sudul ţării, la lacul Tana, din apropierea căruia am contemplat cascadele Nilului Albastru, dantelate, spumoase, jucăuşe în bătaia soarelui, mult mai spectaculoase decât prăpastia de apă a Niagarei. Noaptea am petrecut-o într'o vilă a lui Haile Selassie, al cărei stil vădea gusturile unui etiopian contaminat de rafinamentele europene.

A doua zi am aterizat într'un câmp deschis, fără absolut nici o clădire, unde exista doar o scândură în vârful unui par, pe care scria LALLIBELA AIRPORT. Două Jeep-uri ne-au purtat pe un drum de ţară, plin de gropi şi de praf. Patriarhul Justinian, care fusese operat la rinichi, cu interdicţia de a-i supune zdruncinăturilor, se ţinea cu amândouă mâinile de bară şi parcă-l aud exclamând:

– Ah, dac'ar afla doctorul Olănescu, m'ar lega de piciorul patului...

Lallibela era numele unei foste capitale etiopiene. Nu ştiu pe unde vor fi fost ruinele, căci noi am trecut doar pe lângă un sat sărăcăcios, cu femei cocoşate de muncă şi copii cu nasurile

mâncate de muşte. Împotriva acestor insecte, care roiau pretutindeni, ni s'au dat, de cum am ajuns, nişte apărătoare de hârtie, cu panglici colorate, pe care să le vânturăm în jurul capului. Un ghid profesionist ne-a condus la obiectivul turistic, cred că unic în lume, care merita să fie văzut, mai ales de o delegaţie eclesială. Câteva biserici rupestre, construite de sus în jos, de mărimea unui lăcaş obişnuit, dar şi una de dimensiunile catedralei ortodoxe din Sibiu. Pe platoul de piatră, netezit, se desena conturul acoperişului plat, care îl indica şi pe acela al zidurilor. Pe el se tăia muntele până jos, la bază, croindu-se astfel şi un spaţiu de jur-împrejur, apoi se săpa interiorul, cu dalta, până ce se ajungea la forma şi detaliile dorite. Aceste biserici, gândite şi făcute la vremea când ameninţarea musulmană se apropia de frontierele Etiopiei, nu puteau fi nici dărâmate, nici arse. În ele au slujit preoţii şi s'au rugat credincioşii vreme de secole. Capitala a dispărut, dar bisericile au rămas. Una din ele, văzută de sus, are formă de cruce.

O altă relicvă megalitică se află în oraşul Axum, o altă fostă capitală a Etiopiei, unde am ajuns în ziua următoare. E vorba de un obelisc uriaş, dintr'un singur bloc de granit, cu figuri şi inscripţii gravate. Nu se cunoaşte nici timpul când a fost alcătuit şi ridicat, nici tehnica folosită. Oricum, e un unicat mondial.

Potrivit tradiţiei locale, de aici, din Axum, a plecat femeia cunoscută în Biblie drept regina de Saba, cea care l-a vizitat pe regele Solomon şi care a adus cu ea nu numai un prunc, devenit întemeietorul dinastiei etiopiene, ci şi religia Vechiului Testament. Axum este centrul unde au venit, în secolul al IV-lea, primii misionari creştini şi de unde a început încreştinarea etiopienilor.

În ziua următoare, 23 ianuarie, am poposit în Asmara, capitala provinciei Eritreea, oraş modern, al cărui stil european li se datorează italienilor care

au stăpânit-o vreme îndelungată. Are multe şi frumoase biserici. Primarul ne-a primit şi decorat la sediul municipiului, după care patriarhul Justinian a vorbit în faţa a peste cinci mii de credincioşi, adunaţi anume în curtea catedralei.

De aici, din Asmara, ne-am luat zborul spre patrie, cu escale la Cairo, Atena şi Sofia.

Am lăsat la urmă audienţa de despăţire de la palatul imperial, petrecută la 21 ianuarie, pentru că, în cuvântarea sa, Haile Selassie l-a evocat pe Nicolae Titulescu drept omul care a făcut pentru Etiopia mai mult decât ar fi făcut un etiopian, protestând împotriva invaziei fasciste şi activând toate canalele diplomatice în favoarea eliberării unui popor captiv. De altfel, în Catedrala Sfânta Treime din Addis Abeba, în care fusese oficiat *Te Deum*-ul de bun-venit, se află reprezentarea picturală a unei şedinţe a Ligii Naţiunilor, prezidată de Titulescu în prezenţa împăratului exilat. Mai târziu, întors din exil şi reaşezat în scaun, Haile Selassie va fi detronat de comunişti pentru ca, la scurtă vreme după aceea, să moară singur şi înfrânt.

1. Atelier literar în Honolulu
Fişe pentru un roman

Contactul meu cu Lumea Nouă a fost mai întâi euforic, şi doar după o vreme mi-am dat seama că se ridică şi problema adaptării. Ieşisem din muţenia închisorilor, apoi din mizeria comunismului şi mă pomeneam într'o civilizaţie pe roţi, zgomotoasă, curgând în ritmuri ameţitoare şi ducându-te cu ea fără nici o şansă de a putea să i te sustragi. După un an şi ceva am avut o cădere nervoasă progresivă. Ajunsesem în aşa hal încât nimeni nu se mai putea înţelege cu arţagurile care ţâşneau din mine la fiece vorbă, la fiece pas, la fiecare gest. Eram conştient de ceea ce se întâmpla cu mine, deseori plângeam închis în cameră, neputincios şi părăsit.

M'a văzut doctorul Rădoiu, m'a văzut doctorul Drăgulescu, şi amândoi m'au sfătuit să plec, neapărat, pentru o lună, undeva departe, într'un loc liniştit şi cald, unde nu sunt români care să mă solicite şi unde să nu fac altceva decât să dorm, să mă hrănesc uşor, să mă plimb, să contemplu natura, să fotografiez peisaje, să nu-mi pun creierul la treabă, ci, cel mult, să citesc cărţi uşoare, romane poliţiste sau cam aşa ceva. Era iarnă, început de ianuarie 1967. La Detroit, ger şi zăpadă. Nu cunoşteam o zonă caldă decât Florida. Medicii însă au obiectat că, pe lângă existenţa a două parohii româneşti, aerul subtropical are un mare grad de umiditate datorită imenselor mlaştini care se întind, la sud, pe mii de kilometri pătraţi. Or, umezeala e contraindicată stării mele nervoase. Recomandabilă ar fi o cură de odihnă în arhipelagul Hawaii.

Cuvântul Hawaii mi-a căzut ca o rostire magică, din sfera utopiilor. E ca şi cum mi s'ar fi spus să-mi petrec o vacanţă la Acapulco sau în Azore. Nu aveam nici o idee despre mijloace de transport şi

costuri. Vreo două zile m'am tot plimbat încoace şi încolo prin *downtown*, până ce am cutezat să intru în oficiul agenţiei aviatice United, a cărei vitrină anunţa că are zboruri zilnice la Honolulu. Din spatele biroului m'a întâmpinat surâsul amabil al unei doamne tinere care purta un ecuson cu numele Kennedy. Eram singurul client la ora aceea. I-am spus că nu vreau să cumpăr un bilet ori să-mi fac o rezervaţie, ci doar să obţin câteva informaţii despre o posibilă călătorie la Honolulu.

– Desigur, cu mare plăcere, mi-a răspuns uitându-se cu interes la gulerul meu de cleric. Am impresia că sunteţi preot ortodox. Purtaţi barbă.

– Aveţi dreptate, sunt arhimandrit ortodox.

– Ce fel de ortodox?

– Român.

– Ştiţi de ce întreb? Fiindcă şi eu sunt ortodoxă.

– Ce fel de ortodoxă?

– Rusoaică.

– Dar văd că vă numiţi Kennedy...

– După soţul meu. Dar eu sunt rusoaică, născută din părinţi ruşi refugiaţi în America.

– Şi cărei parohii îi aparţineţi?

– Sfânta Treime.

– Aa, la părintele Fedetz.

– Cum, îl cunoaşteţi pe părintele Fedetz?...

– Desigur. Ne-am întâlnit la o primă slujbă a clerului ortodox din Detroit.

– Cu ce vă pot fi de folos? s'a luminat ea deodată.

– Ca simplă informaţie, aş vrea să ştiu cât costă un bilet clasa a II-a la Honolulu dus-întors.

– Când vreţi să plecaţi?

– Nu ştiu, nu m'am decis. Nici nu sunt sigur că voi pleca. Dar dacă plec, intenţionez să stau o lună.

– Dacă plecaţi marţea viitoare, a răspuns ea deschizând un caiet, vă pot da un bilet la jumătate de preţ. E vorba de un *charter* care pleacă marţi, a rămas un loc liber, iar biletul e valabil o lună.

În mod sigur, mă gândeam, Dumnezeu e aici, deasupra, şi vrea să mă fac sănătos, în semn că mai are treabă cu mine.

Aşa se face că după patru zile mi-am luat zborul pe deasupra Pacificului şi am aterizat pe aeroportul Honolulu, de unde am luat un taxi spunându-i şoferului să mă ducă la un hotel.

– La care hotel?

– La oricare, doar să nu fie din cele scumpe, ci unul de mijloc.

Două zile am umblat, pe jos, din hotel în hotel, la preţuri variind între 50 şi 200 de dolari pe zi, inaccesibile buzunarului meu. Mă gândeam că o să-mi reduc sejurul la măsura banilor şi mergeam aşa, tot mai descurajat, până ce, spre marginea oraşului, am intrat în Hotel Kaimana. Era nou, proprietatea unei firme japoneze, cu personal eminamente japonez, elegant, curtenitor. Am întrebat de preţuri.

– Avem camere pentru 30, 20 şi 10 dolari, mi-a răspuns doamna de la oficiu.

Pentru mine, cifre incredibile!

– Şi care e diferenţa?

– Aveţi aici trei chei de la trei camere libere. Mergeţi şi le vedeţi, apoi îmi spuneţi pentru care v'aţi hotărât.

Camerele erau la fel, cu absolut acelaşi confort, numai că cea de 30 avea fereastra şi balconul orientate spre largul oceanului, din cea de 20 priveai de-a lungul coastei, iar cea mai ieftină dădea spre parcul Kapiolani, o mare de verdeaţă tropicală, luxuriantă, deasupra căreia veghea Diamond Head, conul unui vulcan stins. Cu ceva economii la mâncare, puteam să stau întreaga lună recomandată de doctori.

Ştiam (care intelectual român nu ştia?) că în Honolulu trăieşte poetul Ştefan Baciu, tânărul care la 17 ani intra triumfal în literatură cu *Poemele poetului tânăr*, încununat cu Premiul Fundaţiilor Regale. Nu-l întâlnisem niciodată. Am căutat în

cartea de telefon, mi-a răspuns o doamnă, soţia lui, şi m'am recomandat, cine sunt şi ce caut pe aici, unde stau şi că doar am vrut să-l salut, fie şi doar telefonic, pe singurul român dspre care am auzit că s'a stabilit în Honolulu.

Cred că în mai puţin de o jumătate de oră un Volkswagen se oprea în parcarea din faţă şi de la volan s'a desprins o doamnă de statură mijlocie, corpolentă, chiar grasă, dar cu mersul sprinten şi faţa jovială. Aşa am cunoscut-o pe Mira, cu care am stat de vorbă vreo două ceasuri la o cafea în holul hotelului. Când a aflat că sunt vâlcean, a cuprins-o o vervă nemaipomenită şi mi-a povestit multe din viaţa ei şi a lui Ştefan. Mira Simian era fiica lui Dinu Simian, industriaş bogat şi fruntaş liberal din Râmnicu-Vâlcea, fost rezident regal al Olteniei, închis de comunişti şi mort în temniţă. Mama ei, farmacistă, fusese eliberată din închisoare, iar Mira depusese eforturi uriaşe s'o scoată din ţară şi să o aducă la ea, în Honolulu. Fratele ei, Sergiu, căsătorit, şi cu un copil, murise după eliberarea din temniţă. Ea se căsătorise cu Ştefan Baciu, pe care Guţă Tătărescu, devenit ministru de Externe după 23 august 1944, îl împinsese într'un post la ambasada română din Berna, de unde să poată pleca mai departe, ceea ce s'a şi întâmplat. S'au pomenit în America de Sud, unde Fidel Castro era în plină ascensiune. Ştefan Baciu, social-democrat din aripa lui Titel Petrescu, i s'a alăturat şi i-a rămas aproape, dar când a înţeles că acesta devenise dictator, s'a desprins cu oarecare zgomot, ceea ce l-a înfuriat pe Castro şi i-a obligat pe soţii Baciu să părăsească precipitat Brazilia şi să se aciuieze pe undeva pe coasta vestică a Statelor Unite şi să rămână acolo, în condiţii de viaţă precare (nici în America de Sud nu o duseseră prea bine), până ce au aflat că Universitatea din Honolulu caută profesori. Aşa i-am găsit eu. Ştefan, pe baza versurilor proprii, a traducerilor, a antologiilor şi a celor peste cinci mii

de articole, studii şi comentarii publicate în Rio de Janeiro şi S²o Paulo, devenise profesor de limba şi literatura spaniolă. Edita revista internaţională de poezie *Mele*, întemeiată de el. Cât despre Mira, farmacistă ca şi maică-sa, după ce şi-a luat un doctorat în litere la Universitatea din Strasbourg, deţinea catedra de limbă şi literatură franceză.

Am fost invitat în casa lor, situată pe o colină umbroasă, şi, de-a lungul lunii mele de vacanţă curativă, ne-am văzut de numeroase ori, ne-am plăcut reciproc şi ne-am împrietenit până la a ne tutui. Ştefan avea o educaţie oarecum nemţească (tatăl său fusese profesor de limba germană în Braşov). În conversaţiile tematice vorbea puţin, dar se desfăşura generos în orizontul amintirilor, povestea cu haz şi nu evita calamaburul. Mira era, dimpotrivă, vorbăreaţă tot timpul şi foarte mândră de originea ei oltenească. De la ea am rămas cu o bogată colecţie de scrisori personale, pe care le păstrez într'un sac de piele, recuperat prin Pat Pâslaru, sac pe care, iată, după vreo trei ani, încă nu am avut vreme să-l deschid.

Mirei însă îi datorez ceva mult mai important pentru mine. Acolo, pe durata vacanţei mele, nu am scris nimic în afară de câteva poezii, dar mi s'a stârnit interesul pentru o lume exotică, a cărei cultură era doldora de mistere. Hawaiiana e o limbă moartă, asemenea ebraicii şi latinei în Europa. În biblioteca Universităţii din Honolulu există însă o secţie specială a culturii şi civilizaţiei hawaiiene, rezervată specialiştilor. Mira a fost aceea care mi-a atras atenţia asupra acestui tezaur. Atunci nu aveam nici timp şi nici posibilitatea să intru în bibliotecă, dar din standul Universităţii am putut să-mi cumpăr trei cărţi importante: *Hawaiian Legends of Old Honolulu* (*Legendele hawaiiene ale vechiului Honolulu*), *Hawaiian Legends of Volcanoes* (*Legendele hawaiiene ale vulcanilor*) şi *Hawaiian Legends of Ghosts and Ghost-Gods* (*Legendele hawaiiene ale spiritelor şi ale*

spiritelor-zei), culese, traduse din limba hawaiiană şi publicate de William D. Westervelt. N'am socotit că e un efort intelectual (interzis de doctorii mei din Detroit) să citesc aceste cărţi şi să-mi fac fişe, fascinat de faptul că insulele arhipelagului sunt de natură vulcanică şi că, prin urmare, sâmburele mitologiei hawaiiene îl constituie lupta stârnită de întâlnirea focului cu apa. Din acest material documentar, ca şi din observaţiile directe, aveau să se nască, ceva mai târziu, câteva povestiri din proiectatul ciclu *Legendele Hawaiiului* şi, în final, romanul *Străinii din Kipukua*.

2. Atelier literar în Honolulu
Texte dramatice ne varietur

Am amintit, cred, că în tinereţe am fost stăpânit de patima drumeţiei şi că am cutreierat ţara, în lung şi'n lat, cel mai adesea pe jos, de la un capăt la altul. Aşa am cunoscut-o şi aşa am învăţat s'o iubesc. Dorul acesta s'a intensificat pe durata anilor petrecuţi în închisoare, recluziunea însăşi făcându-l pe cel flămând să viseze doar la mâncare şi pe cel înlănţuit, la drumeţie. Îndrăzneam să trec de hotarele ţării, dar cutezanţa nu mergea niciodată mai departe de nordul Europei, Finlanda, Suedia, Norvegia, şi cam atât. Dumnezeu mi-a dat însă incomparabil mai mult decât fusesem în stare să visez, începând cu rezidenţa permanentă în Statele Unite.

Munceam cu devotament pentru Episcopie, aşa cum îi făgăduisem lui Dumnezeu şi arhiereului Victorin, călătoream des, pe distanţe enorme, fie la parohiile răzleţe, fie la diverse conferinţe sau congrese, dar aveam pe inimă un mare năduf. Mă ştiam scriitor, editurile din ţară îmi publicaseră trei din cele patru poeme dramatice, dar textul acestora se afla încă „la prima mână". Trecuseră aproape trei decenii de la scrierea *Mioriţei*, iar *Steaua Zimbrului* şi *Meşterul Manole* apăruseră în versiunile „scrise" pe creier în închisoare. Cât despre *Du-te vreme, vino vreme!,* după nu mai ştiu câte versiuni migălite de-a lungul unei vieţi, se cerea, practic, rescrisă. Mi le doream pe toate patru adunate într'un singur volum, în ediţie definitivă, dar munca la Episcopie la care mă înhămasem (şi pe care, potrivit năravului meu, o luam în serios, chiar şi aşa, plătit puţin şi cu întârziere) nu-mi lăsa nici un răgaz pentru literatură. Aşa se face că, la cererea mea, arhiepiscopul şi consiliul eparhial mi-au acordat ceea ce se chema în America un *sabbathic year*, adică suma concediilor mele

neefectuate, ceea ce însemna primele şase luni ale anului 1971. Pentru lucrul în redacţie şi tipografie rămâneau George Alexe şi Pat Pâslaru.

M'am pregătit minuţios pentru o muncă literară neîntreruptă pe durata acestor luni, iar locul nu putea fi altul decât Honolulu: linişte, lumină, vară eternă şi prietenii Mira Simian şi Ştefan Baciu. Am rugat-o pe Mira să-mi găsească o locuinţă pe măsura pungii mele modeste, iar ea, după multă căutare, m'a informat că voi putea lucra într'o insulă de verdeaţă tropicală din inima oraşului, şi anume într'un *bungalow*, adică într'o căsuţă de lemn vopsit în verde (una din cele vreo şase-şapte), cu o cameră spaţioasă, bucătărie, baie şi debara, cu o chirie de 3 dolari pe zi. Ceva mai târziu am aflat că proprietarul acestui teren îl ţinea în rezervă pentru vremea când nevoile urbanistice îl vor solicita să fie parcelat şi vândut la preţ însutit. Până atunci, ridicase câterva *bungalow*-uri pe care le închiria, la preţ modic, în special artiştilor plastici, cu reguli care trebuiau respectate cu stricteţe şi care-mi conveneau de minune. Căsuţele, deşi aveau între ele spaţii generoase, nu erau închiriate familiilor cu copii mici, în ele nu erau permise jocuri de noroc, petreceri, cântece sau manifestări zgomotoase. Aşadar, un loc ideal pentru scris.

Mira a venit la aeroport îmbrăcată într'un muumuu hawaiian, acea rochie viu colorată, fără mâneci, închisă la gât şi lungă pân'la pământ, elegantă, sărbătorească.

Venisem cu vreo şapte-opt geamantane mari, în care se aflau de toate: cărţi, manuscrise, caiete cu însemnări, maşină de scris, aşternuturi şi schimburi de pat, vase de bucătărie, tacâmuri; elemente decorative pentru pereţi, ştergare naţionale, afişe ale pieselor mele, poze de familie. Totul pentru a mă simţi mai puţin înstrăinat, dar şi pentru a-mi sugera sentimentul că scriu româneşte în mediu românesc.

La Detroit, cea mai fericită de vacanţa mea era Pat. Am spus că era o admiratoare a scriitorului din mine, deşi nu putea citi nimic din paginile lui. Ea este aceea care-mi spusese că destinul meu nu e în America, ci în România; se gândise, desigur, la literatură. Înainte de a ne despărţi a avut grijă să mă dădăcească, implorându-mă să nu-mi irosesc timpul cu tentaţii turistice, ci să mi-l dedic scopului pentru care obţinusem cele şase luni. I-am promis, dar ei i-a venit deodată o idee:

– Să-mi raportezi în fiecare zi, prin poştă, ce şi cum ai lucrat în douăzeci şi patru de ore...

„Raportul” a devenit un *Hawaiian Diary*, pe care l-am recuperat din mâinile ei şi pe care îl reproduc aici, în versiunea românească, cu foarte mici intervenţii.

Jurnal hawaiian

29 decembrie 1970

În sfârşit, visul meu de a avea o lungă vacanţă în care să mă dedic scrisului devine realitate.

Am sosit în Honolulu la ora 4.10 p. m. (ora locală; 9.10 p. m. în Detroit), după aproape nouă ore şi jumătate de zbor şi lăsând în urmă un continent acoperit de zăpadă.

Avionul a aterizat cu douăzeci de minute mai devreme decât ar fi trebuit. Pasageri, cincizeci-şaizeci de persoane.

Întâia mea surpriză din această zi: în avion, pe programul stereo canalul 2, *Rapsodia Română nr. 1* de George Enescu, dirijată de Constantin Silvestri.

Aeroportul (cel nou) e în construcţie.

Îmi aştept bagajele. Zece minute mai târziu apare Mira, surâzând, în muumuu, având în mâini o leie de orhidee. Ea îmi atârnă leia de grumaz, eu o sărut. Mira e mai grasă ca oricând! Dar o prietenă drăguţă. Se prăpădeşte de râs când află că am ceva... complicaţii: să-mi aduc de la cargo o „putină cu brânză", să declar la punctul de vamă agricolă nişte seminţe de „mărar"… Şi râde... râde... râde!...

– Îmbătrâneşti, Valeriu, eşti ca „mama"!...

Într'un taxi-camionetă, care mergea în urma Volkswagen-ului Mirei, am poposit în strada Young... Grădina (minunată!) şi căsuţa (ceva mai mult decât o colibă).

Interiorul arată sărăcăcios! Totul pare să fi fost părăsit, pereţii şi duşumeaua arată murdar, prăfuit. Un pat vechi şi sărăcăcios, mult mai scurt decât statura mea (Dumnezeule, va trebui să-mi ţin picioarele afară!).

Mă uit împrejur. Odaia principală (pentru lucru şi odihnă) e încăpătoare, foarte încăpătoare (mai mult decât 20/15 picioare), cu patru ferestre.

Alături, baia, bucătăria şi o debara largă, ea însăşi o cameră, având cuiere şi spaţiu pentru bagaje.

Par dezamăgit. Mira se scuză... promite că va căuta o altă locuinţă, undeva în altă parte... Eu surâd:

– În două zile n'o mai recunoşti!

Seara, cină în familia Baciu-Simian. Ştefan e acelaşi, vorbăreţ, plin de amintiri, simţul umorului.

Între timp, Mira i-a telefonat doamnei care administrează căsuţele şi i-a cerut să aducă un alt pat. Ştefan şi Mira mă invită să dorm la ei în noaptea asta. Nu accept. Vreau să dorm în casa *mea*!

30 decembrie 1970

... Şi aşa am făcut. În ciuda lungimii patului, am dormit destul de bine. Mira îmi făgăduise că va fi aici pe la 4 după-amiază.

Mi-am făcut planul. Mai întâi şi mai întâi trebuie să curăţ casa.

Mira voise să cheme pentru curăţenie o femeie japoneză, dar nu pot aştepta până la sfârşitul week-end-ului. Aşa că, Valeriu, începe!

Un supermarket superb! Mai mare şi mai bun decât al lui Gene! De aici, doar două minute! Are de toate, ca şi în Detroit, plus o mulţime de „alimente orientale" şi, desigur, bunuri hawaiiene (orezul nu se vinde în pungi, ci în saci, aşa cum se vinde la Detroit sămânţa de iarbă).

Mi-am procurat toate cele necesare pentru curăţenie, şi am început cu bucătăria. În acest timp, doi chinezi mi-au adus un alt pat (unul mare, lung şi bun), aşa că m'am răzgândit şi am început curăţenia în camera principală. Centimetru cu centimetru, colţ cu colţ..., una, două, trei ore...

Apoi mi-am deschis geamantanele, precum şi debaraua căptuşită cu lemn, mi-am scos lucrurile, bucată cu bucată. Mi-am făcut patul, am agăţat

covorul de perete, ştergarele (naţionale) şi afişele cu *Mioriţa* şi *Meşterul Manole*.

Mi-am aşezat pe noptieră apartul de radio... Minunat! Sunt foarte mulţumit!... În Honolulu există un post de radio stereo care transmite muzică clasică în tot cursul zilei, aşa cum face în Detroit postul WQRS.

Acum totul pare altfel decât cu câteva ore înainte. Duşumeaua luceşte, cărţile sunt aranjate în rafturi şi Valeriu-copil se priveşte din fotografia de pe perete.

1.30 după-masă. Şi baia străluceşte. Aerul e proaspăt, totul miroase frumos.

Curentul electric l-am găsit deschis, apa curgând, dar gazul e încă închis. Mira mi-a promis că va telefona la compania de gaz. Până acum nu a venit nimeni, iar eu sunt deja flămând.

2.30 după-amiază. Am început curăţenia în bucătărie.

O văd pe Mira venind. Deschid uşa, Mira se opreşte pe scară... şi se uită înlăuntru... Gură căscată... Un pas... gură căscată..., încă unul…, gură căscată, căscată...

Acum sunt eu cel care râde!... Nu în două zile, ci doar în una! Mira se uită de jur-împrejur, se minunează, devine fericită.

Eu însă mor de foame. Omul de la gaz va să vină între orele 2 şi 4 după-amiază... A venit la 3.55! A deschis gazul, a verificat soba, precum şi cazanul din baie. Totul e în regulă.

Şi'n timp ce Mira degustă o ceaşcă de cafea, eu înghit jumări de ouă cu pâine. Bun! După aceea, întâia mea cafea în Hawaii!

Marea surpriză a zilei se petrecuse cu două ore mai devreme, înainte de sosirea Mirei. Făceam curăţenie în bucătărie când am auzit venind din afară un zgomot ciudat, cam din faţa uşii, apoi am văzut poştaşul plecând. Am alergat la cutia de

scrisori, am văzut două plicuri adresate... mie: unul de la Pat şi celălalt de la Episcop. Nici n'am sosit bine, şi am deja scrisori!... Eram atât de fericit... Dar noutatea am păstrat-o pentru mine!

Pe la patru şi jumătate după-amiază, Mira m'a dus în *downtown*[14], ca să expediez câteva telegrame. Apoi m'a lăsat în centrul comercial Ala Moana, ca să-mi cumpăr sandale (pantofii mei de vară sunt deja prea grei aici), precum şi hârtie de ambalaj (e ajunul Anului Nou!).

M'am întors acasă pe jos, în 15 minute! Asta înseamnă 20 de minute de acasă până la plajă.

Sunt invitat să petrec noaptea de Anul Nou în familia Baciu-Simian. Am cumpărat din vecinătate nişte flori şi o orhidee albă pentru Mira.

Mira a revenit la 7 după-amiază, m'a luat în maşină şi m'a dus acasă la ei.

Cină în trei (mama Mirei nu se simţea bine). Am primit un cadou: o Mioriţă hawaiiană, frumos sculptată în lemn.

Potrivit programului, miezul nopţii (şi Anul Nou) ne-au găsit în vârful unui munte înalt, de unde puteam să contemplăm o privelişte fantastică: întregul Honolulu, la picioarele muntelui, magnific luminat şi scânteietor sub zecile de mii de artificii şi de tunete. E o veche tradiţie chineză, adoptată în timp de întregul oraş, bazată pe credinţa că, prin astfel de explozii, duhurile rele ale anului vechi sunt alungate de Cel Nou. Descoperit de chinezi, praful de puşcă avea o întrebuinţare religioasă înainte de a fi devenit praf de distrugere.

Contemplând priveliştea, am băut o sticlă de şampanie şi ne-am îmbrăţişat, ritual, unul pe altul.

În jurul orei 1 (1 ianuarie), Mira şi Ştefan m'au lăsat acasă.

La mulţi ani!

1 ianuarie 1971

M’am sculat la 9 dimineaţa, după o foarte bună odihnă pe perna mea proprie.

Mic dejun sumar, apoi o lungă plimbare printr’un oraş pustiu. Aerul e proaspăt, traficul e sărăcăcios; oamenii sunt obosiţi după o lungă noapte de petrecere. Am reîntâlnit străzi şi locuri pe care le-am cunoscut cu ani în urmă: strada King, bulevardul Kapiolani, statuia lui Kamehameha I (cu coiful şi mantia de aur), Biblioteca de Stat, Primăria, Oficiul Poştal. Un frumos centru comercial. Într’o vitrină, un splendid muumuu.

Înapoi în Berentania..., Muzeul de Artă, parcul...

Invitat pentru prânz la soţii Baciu, trebuie să fiu acasă la 12.30, când urmează să fiu luat de către soţii Ştefan (Pishta) şi Suzy Tausic, evrei unguri născuţi în România, prieteni ai Mirei, trăind de mai mulţi ani în Hawaii.

O jumătate şi ceva de oră mai târziu, ei aveau să ia în maşină pe o tânără (domnişoară? doamnă?), Ada Zgârcitu, de curând fugită din România şi trăind în Honolulu ca femeie de serviciu într’o familie de americani. E prima ei vizită la familia Baciu-Simian. De la bun început sunt dezgustat; nu pentru că e foarte grasă, dar pentru că e o femeie foarte vulgară.

Prin contrast, doamna Tausic e o lady întru totul distinsă, purtând pe chip câteva urme ale unei vechi suferinţe. Am aflat că în timpul războiului mama ei fusese arsă de vie de către nazişti la Auschwitz, fiica ei aflându-se acolo, în lagăr. L-a reîntâlnit pe Pishta (un bărbat pururea-surâzător) după ani de despărţire şi l-a făcut să se hotărască (pe el, burlac convins de-o viaţă) să se căsătorească cu ea. Arată a fi fericiţi. El e chimist, ea predă limba franceză într’un liceu.

Prânz minunat, în şapte. După patru ani am reîntâlnit-o pe doamna Simian, mama Mirei, care mi-a mulţumit cu lacrimi în ochi pentru faptul de a fi mers la mormântul fiului ei, Sergiu, în Râmnicu-

Vâlcea, şi de a-i fi adus o pungă cu pământ luat de acolo, de pe mormânt.

Ada a vorbit în mai tot timpul prânzului, îndrugând lungi şi ciudate poveşti despre aventurile ei (şi ale altor români) în Turcia, Italia, Franţa şi New York. Ştefan Baciu o asculta cu luare-aminte, amuzându-se de stilul vulgar al acestei originale şi neaşteptate povestaşe.

Cafeaua a fost servită pe largul balcon ce domină oraşul întreg, precum şi oceanul până la orizont.

Încă doi oaspeţi erau aşteptaţi: soţii Sorel şi Lika Etrog, înainte ca ei să părăsească Honolulu după două săptămâni petrecute în Hawaii. Aproape orice român în trecere ştie că Ştefan Baciu locuieşte în Honolulu şi îi telefonează, lui sau Mirei, să le adreseze un salut. De obicei, aceştia sunt invitaţi să se bucure de un bun-venit.

Sorel Etrog este un bărbat de 38 de ani, sculptor, deja celebru în Europa, Statele Unite şi Canada, evreu născut în România, ai cărui părinţi locuiesc în Israel. De trei ani este căsătorit cu Lika, turcoaică (poate cu puţin mai în vârstă decât el). Ea vorbeşte fluent franceza şi engleza.

Soţii Etrog locuiesc o jumătate de an în Canada (P. O. Box 5943, Station „A", Toronto, tel. 481-8400 sau 368-5874) şi o jumătate de an în Italia (63 Via Bolognese, Firenze).

Au sosit pe la 4 după-amiază, aducând două albume cu operele lui Etrog, cele mai multe expuse în oraşe europene, americane şi canadiene (am recunoscut una din ele; pe *Moise* îl văzusem la Montréal Expo 1967, lângă pavilionul american). Arta lui Etrog e modern-abstractă, caracteristica fiindu-i linia ondulată, pretins inspirată de şarpele din Rai.

Etrog însă nu crede în inspiraţie, ci doar în muncă. A începe o operă înseamnă a găsi o idee şi, mergând pe urmele ei, a da peste încă una... şi aşa mai departe.

În afară de sculptură, Etrog pictează. A lucrat cu Eugène Ionesco la ilustrarea uneia din piesele acestuia, iar acum lucrează cu Samuel Beckett la ceva asemănător. E foarte familiar cu teatrul absurdului, spre fericirea Mirei!

La o cafea, la un pahar de vin şi apoi la cină am avut lungi ceasuri de conversaţie despre artă şi literatură. Soţii Etrog s'au arătat interesaţi de piesele mele *Mioriţa* şi *Meşterul Manole*, ale căror teme şi naraţii le erau surprinzător de noi. Etrog s'a interesat insistent de cărţile mele şi nu m'a lăsat până nu i-am promis că-i voi trimite câte un exemplar din ele. Ca atare, îi voi scrie fratelui meu să-mi trimită câteva, dacă mai există vreunul.

Am plecat pe la 11 înainte de miezul nopţii, condus acasă de soţii Tausic.

2 ianuarie 1971

În timpul dimineţii mi-am rânduit mai bine locuinţa, am cumpărat alimente, am gătit o gustoasă ciorbă ţărănească de pui, apoi am mers în Ala Moana şi am petrecut vreo două ore la Sears.

Prima mea zi pe plajă. Numai o jumătate de oră. Mai mult nu, pentru azi. Temperatura, 80 de grade [Fahrenheit]. Mi-am îngăduit plăcerea de a înota în Oceanul Pacific, a cărui apă e atât de prietenoasă!

Înapoi la Sears, mi-am cumpărat un pliant şi un pupitru portabil, cu scaun ataşat. Voi putea să-l duc în grădină şi să scriu la umbra uriaşilor arbori tropicali.

L-am dus acasă, l-am încercat. E destul de bun. Ceea ce îmi lipseşte acum e un birou sau o masă de scris, grea. Voi vedea luni.

După-amiază, puţină odihnă. Îmi fac planul de lucru. Principalul scop: cele patru piese şi *Legendele Hawaiiului*.

Mai sunt câteva căsuţe în grădină, locuite de cupluri asiatice şi de câţiva hippies, băieţi şi fete. Cu anevoie însă pot fi văzuţi. Trec ca nişte umbre. Copii, deloc. Locul e foarte liniştit, încărcat de

vegetaţie tropicală, un uriaş filtru de lumini şi umbre. De jur-împrejur, un uşor zgomot al civilizaţiei.

Peste noapte mi-am adus jurnalul la zi.

3 ianuarie [1971]

Frumoasă dimineaţă duminicală! Un lenevos Valeriu se scoală la 9.

Am făcut o baie şi am izbutit să fiu prins de o mică răceală. Grabnic la supermarket (deschis astăzi), să cumpăr aspirină şi Dristan.

Ceva mai bine, am răspuns la cele câteva felicitări de Crăciun pe care le-am adus cu mine din Detroit. Oameni norocoşi, în loc să primească o banală ilustrată de Crăciun, se vor bucura de o frumoasă vedere hawaiiană. Câteodată e bine să întârzii!

Între ora 11 şi amiază am asistat la slujba religioasă din „Întâia Biserică Chineză in Hawaii", situată în vecinătate, la câţiva metri. Slujba era în limba engleză, pe alocuri în chineză, oficiată de doi pastori şi colorată de două ceremonii speciale: botezul unei duzini de adulţi şi primirea a vreo douăzeci de membri noi, toţi chinezi.

Prânz de unul. La radio, program religios. Un pastor evanghelic, Popov, care petrecuse 13 ani în închisorile bulgare, este aici şi vorbeşte despre suferinţele lui, oarecum altfel decât Wurmbrand. „Eu nu-i osândesc pe comunişti, de vreme ce ei nu au făcut nimic împotriva mea fără îngăduinţa lui Dumnezeu." În cuvântul său, nici o menţiune despre Wurmbrand!

După-amiaza mi-am petrecut-o în grădină, sub uriaşii arbori tropicali, scriind epistole către Episcop şi Pat.

Pentru prima oară am ştiut (şi pe propria mea piele) că în Hawaii sunt ţânţari. Nu mulţi şi nu foarte agresivi, dar sunt! Îmi amintesc că cei mai agresivi ţânţari pe care i-am întâlnit vreodată erau în Kiruna, Suedia, dincolo de Cercul Polar.

La întoarcere am găsit-o pe Mira la uşă. Vizită scurtă. Era în drum spre Universitate, unde avea să prezideze o şedinţă literară. Voia doar să-mi spună ce a făcut ea de ieri dimineaţă până acum. Complicată femeie! Ocupată, preocupată, indispusă, iritată, victimă a numeroase invidii, nenorocoasă etc. etc. Totuşi, ieri s'a înţeles cu Sorel Etrog să-i ilustreze câteva poeme pe care să le publice în Paris!

4 ianuarie [1971]

De dimineaţă am fost în *downtown*, la Harclif Corporation, să transfer căsuţa de pe numele Mirei pe al meu. Am plătit chiria (95 de dolari) pe ianuarie şi am întrebat dacă au un birou sau o masă de scris. Nu au aşa ceva disponibil.

Am aflat că grădina şi tot ce se află în ea vor fi distruse. Probabil că aici vor fi ridicate noi clădiri, moderne. Păcat! Arborii sunt atât de frumoşi!

Întors, mi-am procurat cantităţile necesare de hârtie şi indigo pentru scris. De asemenea, timbre şi cărţi poştale ilustrate. Prea mulţi prieteni!

Îmi trebuie însă, neapărat, o masă de scris. Sunt nerăbdător să-mi încep munca. Am văzut la Sears o masă de grădină, disponibilă pentru 45 de dolari. Aş putea s'o cumpăr. E simplă, solidă şi destul de mare.

Pe la 5 a venit Mira. M'a dus la magazinul de vechituri Salvation Army, de unde şi ea şi-a procurat mobila. Idee excelentă! Am găsit un birou foarte bun şi mare, cu o instalaţie specială pentru păstrarea şi folosirea maşinii de scris, la preţul de numai 30 de dolari, plus 7, 50 pentru livrarea la domiciliu. Un singur regret: nu-mi poate fi adus înainte de joi. Oricum, sunt foarte bucuros.

Mira m'a purtat apoi de-a lungul ţărmului oceanului, a oprit puţin să se uite la o pereche de adolescenţi care făceau dragoste pe plajă, mi-a arătat blocul cel nou, uriaş, de lângă Ala Moana, mi-a vorbit excelent despre Al. Paleologu şi

scrierile lui, m-a lăsat în faţa grădinii mele şi s'a făcut nevăzută.

Astă-seară am isprăvit articolul pentru *Credinţa*, început ieri.

Le-am scris Veronicăi şi lui Nenea Costică.

Miezul nopţii. Temperatura, 68 de grade (74 în timpul zilei).

5 ianuarie [1971]

Azi-noapte, înainte de a adormi, am citit în pat şi mi-am adunat ceva mai mult material pentru *Legendele Hawaiiului.*

Noapte bântuită de vânt, ploaie, zgomot. Pe la ora 2 am fost nevoit să-mi pun dopurile în urechi. Aşa am putut dormi bine, timp de şase ore. De când am venit, nu a fost nimic care să mă trezească din somn.

În camera mea există deja instalat un aparat telefonic, dar deconectat. Ar putea fi pus în stare de funcţionare în câteva ore. Nu aveam această intenţie. Dar dacă Mira se va simţi obligată să mă viziteze în fiecare zi, i-aş putea îmbia posibilitatea să beneficieze de bunele oficii oferite de Hawaiian Telephone Company.

Toată dimineaţa, ploaie.

Le-am scris profesorilor Frederick Will şi Paul Engle de la Universitatea Iowa în legătură cu scrierile lui D. Ţepeneag. De asemenea, i-am scris lui Ţepeneag, la Paris.

După-amiază, ploi torenţiale.

Le-am scris lui Romulus Vulpescu şi Mariei Hogea.

O conversaţie de cincisprezece minute cu Mira despre piesa lui Eugène Ionesco *La soif et la faim*. Ea crede că a fost inspirată de legenda Meşterului Manole!

Seara, lectură din Eliade.

7 ianuarie [1971]

Dimineaţă rece. Puţin câte puţin, soarele devine victorios asupra norilor.

Stând acasă în aşteptarea biroului, i-am scris lui Uscătescu, după care am adunat ceva mai mult material pentru *Legendele Hawaiiului*.

După-masă au venit Ştefan şi Mira Baciu şi m'au invitat să vedem împreună, mâine seară, spectacolul *The Cage [Cuşca]*.

Azi nu m'am simţit bine. Dureri persistente în şale. La sfatul soţilor Baciu, am cumpărat o sticlă de vodcă, am băut-o pe toată şi m'am îmbătat. Nimic, în afară de muzică.

8 ianuarie [1971]

Mă simt mai bine. La 7 dimineaţa am telefonat la Serviciul de Livrări Salvation Army şi m'am plâns asupra biroului. M'au asigurat că-l voi avea astăzi.

Scrisoare către Marietta Sadova (despre intenţia ei de a monta *Steaua Zimbrului* pe scena Teatrului Naţional din Iaşi), către Nicu Caranica, Mitică şi Lucia Olteanu (de la care încă nu am nici un răspuns privitor la scenariu).

Am gătit macaroane cu brânză.

La 2.15 am telefonat din nou la Serviciul de Livrări. Am fost asigurat că biroul e pe drum şi că-l voi avea înainte de ora 4.

Dar camionul nu a sosit. E ruşinos. M'am enervat, incapabil să fac ceva.

Singura rază de soare pe ziua de azi: o ilustrată de la Pat. Întrebări, întrebări!... Vecinii mei? Câteva perechi de bătrâni şi tineri, în general oameni liniştiţi şi politicoşi. Până acum nu am cu ei nici un fel de relaţii, cu excepţia salutului „Hello!", Este aceeaşi relaţie pe care am avut-o, timp de cinci ani, cu vecinii mei din Detroit. Aici nu am de stat decât şase luni! Dar îmi place că sunt sâcâit!

Am dactilografiat şi expediat articolul pentru *Credinţa*. Scrisoare către Alexe.

Am văzut spectacolul *The Cage*, piesă de Rick Clushey, la Teatrul Kennedy al Universităţii din Honolulu. Clushey şi-a scris piesa în timp ce executa o condamnare pe viaţă pentru jaf şi răpire, în închisoarea San Quentin, unde el a condus un atelier de teatru. Premiera a avut loc chiar în închisoare. În 1966 a fost pus în libertate condiţionată, în mare parte motivată de lucrarea sa dramatică, iar în februarie 1970 a înfiinţat o companie nonprofit, numită Barbwire Theatre, ai cărei actori sunt, toţi, foşti puşcăriaşi sau eliberaţi pe cauţiune şi al cărei scop este promovarea unei reforme penale.

Spectacolul a fost sponsorizat de Colegiul pentru Educaţie Perpetuă şi Serviciu Comunitar, în colaborare cu Teatrul Universităţii şi cu Hawaii Interim Session.

În distribuţie:

– Ken Whelan (Hatchet), condamnat pe viaţă pentru jaf înarmat. Fost deţinut al închisorii San Quentin. Acum, secretar al corporaţiei şi director executiv al companiei;

– Thomas Acker (Jive), fost poliţist militar, apoi condamnat pentru folosirea armei cu intenţia de a ucide. Eliberat în mai 1969, după trei ani de închisoare;

– De De Ford (Doc), un negru detectat drept criminal încă din tinereţe. Condamnat pentru jaf de gradul întâi, hoţie, înşelăciune şi spargere. Eliberat din închisoarea San Quentin în ianuarie 1970;

– Larry Morgan (Al). A executat o pedeapsă de şapte ani şi jumătate pentru spargere. Pus în libertate condiţionată în decembrie 1969.

– Henry (Bagdad) Everhart (Guard Captain). Condamnat pe viaţă pentru omor de gradul întâi, a executat unsprezece ani şi jumătate în San Quentin. Pus în libertate condiţionată în 1969;

– Ben Niemus (Director/Locotenent). Condamnat la închisoare pentru NSF (cecuri fără

acoperire) în 1953. Eliberat din San Quentin în 1970.

Piesă într'un act, mai mult senzaţională decât literară, scrisă sub influenţa lui Kafka şi, poate, a lui Camus, a fost bine jucată şi călduros primită de spectatori, majoritatea studenţi ai Universităţii, care umpluseră sala până la refuz. Ca în oricare din piesele americane moderne, prea multă (homo)sexualitate implicată. Mi se pare că dezgustătorul viciu uman animă drama mai mult decât starea de detenţie.

Mai interesantă a fost „confruntarea" care i-a urmat spectacolului, o discuţie de o oră între actori şi spectatori. Ex-condamnaţii au făcut foarte puţine referiri la propriile lor crime, dar au acuzat cu insistenţă sistemul american, justiţia şi opinia publică pentru a nu fi făcut nimic în favoarea unei reforme penale. Judecătorii nu au putere reală, ei nu pot face altceva decât să aplice mecanic legea aşa cum este.

În pauză, Ştefan şi Mira Baciu m'au prezentat celebrului Charlot, pictor născut în Franţa, şi soţiei sale, ambii trăind în Honolulu.

9 ianuarie [1971]

Mira m'a dus la magazinul Salvation Army. Mi s'a spus că şoferul (care citise greşit nota de livrare) mi-a adus biroul marţi (în loc de joi) şi nu era nimeni acasă! Nimic despre cele două telefoane ale mele de ieri şi despre promisiunea lor.

Am încercat să contactez o companie de transport. Azi e sâmbătă, nimic disponibil. Întru sfârşit, funcţionarul de la Salvation Army mi-a promis că va livra biroul marţea viitoare. În mod sigur!

Zi noroasă şi ploioasă.

Am făcut o baie lungă, şi caldă; puţină odihnă, apoi am scris prima jumătate a principalului meu

articol pentru „Noi”. Şi primele rânduri din *Steaua Zimbrului*.

O poveste mică-mică:

Azi-dimineaţă, Mira m’a dus în cabinetul ei de la Universitate (de unde avea să-şi ia nişte hârtii), cu gândul de a-şi folosi telefonul în sprijinul încercării mele de a chema o companie de transport. Şi-a găsit cabinetul cu uşa deschisă! Încet-încet, a fost stăpânită de presupunerea că cineva a intrat în cabinet şi a operat un control prin dosarele şi manuscrisele ei. Totul părea mişcat din loc, deşi nu lipsea nimic. Am sfătuit-o să cheme poliţia ca să ia ceva amprente, dar a refuzat... De fapt, îngrijitorul făcuse curăţenie în cabinet şi uitase să închidă uşa după el!

10 ianuarie [1971] (Duminică)

Am adăugat încă două pagini la *S. Z.* La asta am fost ajutat de versiunea primului act, scrisă în Detroit acum doi ani. Am ceva probleme cu construcţia şi expresia, iar refacerea câtorva scene îmi ia ceasuri şi ceasuri. În final, însă, totul va fi depăşit.

O, am primit o lungă scrisoare de la Pat. Am fost atât de fericit încât am lăsat lucrul de-o parte şi, după ce am citit-o de trei ori şi am uitat să mănânc de prânz, am plecat de acasă. De altfel, trebuia să merg la oficiul poştal şi să-mi prezint cardul verde, ceea ce am şi făcut. Nu există nici o obligaţie de a-mi anunţa adresa temporară.

Apoi am colindat pe străzile din *downtown* (Oahu Market), prin câteva magazine, mi-am cumpărat o Biblie (în engleză) la preţul de 5 dolari, am intrat la Woolworth şi am stat acolo vreo trei ceasuri. Am cumpărat de la Sears două perechi de chiloţi de baie, dar încă am nevoie de slip pentru o mai bună expunere a şoldurilor mele la razele soarelui, având în vedere reumatismul şi sciatica.

La Woolworth am văzut o mulţime de asemenea slipuri la preţuri reduse (45 de cenţi fiecare), am cumpărat unul (aşa cum m'am priceput eu mai bine), dar, ajuns acasă, am constatat că-mi procurasem nişte chiloţei pentru fetiţe mici. Ştiu că trăim vremea când a distinge sexele e din ce în ce mai dificil!

Prânzul l-am luat la ora 7 după-masă. Mira a sosit pe neaşteptate la 8, a rămas două ore. Mi-a cerut să-i citesc poemele ce urmează să fie publicate în primul meu volum de versuri. Ea a părut impresionată, iar eu, desigur, am fost încântat. E imposibil să alungi vanitatea de la scriitori.

12 ianuarie [1971]

Marele eveniment al zilei: în sfârşit, am acasă un birou! Mi-a fost adus pe la zece dimineaţa, dar l-am găsit foarte murdar, plin de praf şi de un fel de funingine. Cam o oră şi jumătate mi-a luat să-l curăţ, pe din afară şi pe dinlăuntru, în fiecare colţişor, şi să-l fac să strălucească. Acum arată foarte bine, chiar luxos! E un birou mare şi confortabil, având un sertar central, alte trei în partea dreaptă, iar în partea stângă fiind înzestrat cu un mecanism pentru maşina de scris. La baza singurului dulap are o platformă de metal pe care stă maşina de scris. E suficient să tragi în afară platforma, că ea se ridică automat şi se aşază în poziţie de lucru. Totodată, uşa deschisă a dulapului capătă rolul de suport al platformei. Este, într'adevăr, minunat!

M'am dus la supermarket şi mi-am procurat hârtie adezivă şi, desigur, ceva alimente. În timp ce pe plită fierbea nişte varză gătită olteneşte, cu carne de porc, am aplicat hârtie adezivă pe dinlăuntrul tuturor sertarelor, apoi, una câte una, am ales şi sortat toate hârtiile, manuscrisele, dosarele şi uneltele mele de scris şi le-am aşezat în ordinea lor cea nouă.

Îmi spunea Arghezi odată că el a renunţat la intenţia de a deveni pictor doar pentru că ustensilele pentru o astfel de îndeletnicire sunt prea sofisticate: atelier anume luminat, pânze, pensule, vopsele etc. Un scriitor însă nu are nevoie decât de un creion, o bucată de hârtie şi, eventual, de o bancă în parc. Cred că mai târziu şi-a dat seama că un scriitor are nevoie, totuşi, de mai multe ustensile.

Făcând astăzi atâtea eforturi fizice, am transpirat şi a trebuit să mă schimb de mai multe ori.

La 6 după-amiază, varza mai avea încă să stea la fiert. Aşa că am plecat la „Centrul de aspiratoare" din vecinătate, unde văzusem aspiratoare noi şi vechi. L-am cumpărat pe cel mai ieftin, la numai 24 de dolari, cu toate piesele. Înainte de a părăsi Honolulu îl voi putea revinde la acelaşi Centru.

După o jumătate de oră m'am uitat în jurul meu şi m'am simţit pe deplin satisfăcut de tot ceea ce făcusem. Am socotit astfel că merit să beau ceva. Acest „ceva" îl aveam (rom hawaiian), după care am avut plăcerea să mă desfăt cu varză gătită olteneşte cu carne de porc, condimentată cu mărar, şi, desigur, mămăligă. În timp ce mâncam desertul (orez cu lapte, aromat cu scorţişoară), cu totul pe neaşteptate a sosit Mira. Era foarte grăbită, dar voia să merg cu ea şi să văd spectacolul *Dada*, jucat chiar de ea şi de studenţii ei în campusul situat de cealaltă parte a insulei. Nu mă simţeam în stare să mă duc, dar Mira a insistat. De abia a avut timp să-mi vadă biroul; de fapt ea nu l-a recunoscut ca fiind acelaşi cu cel pe care-l văzuserăm împreună în magazinul cu vechituri.

Spectacolul *Dada* de astă-seară – al doilea în una şi aceeaşi zi – a fost precedat de o cină în stil franţuzesc, la care au participat studenţii Mirei. Atmosferă de campus american: băieţi desculţi şi nebărbieriţi, în pantaloni scurţi, fete desculţe şi nepieptănate, tot în pantaloni. Câţiva cântau la chitară.

Spectatori, tot atât de numeroşi precum actorii. Spectacol scrântit, ca orice producţie dadaistă. Actorii, cu textele în mână, au citit câteva fragmente combinate din Tristan Tzara, Franz Kafka şi alţi autori de aceeaşi teapă, când pe rând, când simultan. „Costumele" erau, de fapt, nişte saci de boarfe şi gunoi (i-am spus Mirei că, în caz de trebuinţă, eu voi fi gata să „împrumut" câteva „costume" din propriile-mi provizii). Oricum, „costumul" Mirei părea a fi fost prea strâmt pentru ea şi, ca atare, a trebuit să-i facă două mari deschizături, una în faţă şi alta în spate.

La un moment dat, în timp ce actorii vorbeau, zbierau, răcneau şi mugeau toţi deodată, un căţel negru a sărit din braţele „mamei" sale şi a început să latre şi să urle, adăugând spectacolului un rol foarte dadaist. Câteva minute mai târziu, când „starurile" ţopăiau un dans nebunesc, căţelul s'a simţit de-a dreptul provocat, a făcut un nou salt şi a înhăţat primul picior care-i venise'n faţa gurii. A fost un mare succes, şi cred că el, căţelul, a fost cel mai bun actor din seara aceea, singurul care-şi cunoştea rolul pe de rost şi-şi făcea intrarea la momentul potrivit. În cele din urmă, bravul actor a fost prins şi ţinut de a sa „mammy" şi e probabil că acesta a fost motivul pentru care spectacolul şi-a ratat un final culminant.

Vecinul meu de scaun m'a întrebat în şoaptă:

– Aţi înţeles ceva?

– Oh, am răspuns, un spectacol dadaist nu e făcut să-l înţelegi, ci să-l admiri.

„Piesa" a fost urmată de trei filme dadaiste de scurt metraj, unul din ele destul de interesant, cel care, peste ani, avea să inspire una din piesele lui Beckett. Într'o pauză, Mira a ţinut o prelegere de zece minute despre dadaism şi suprarealism, într'o excelentă franceză şi la un elegant nivel academic. De altfel, franceza era obligatorie atât pentru conversaţii, cât şi pentru spectacol, şi mi-a trebuit

un oarecare efort în a-mi recăpăta uşurinţa de a vorbi pe măsură.

Mira l-a lăsat pe un student în faţa locuinţei sale, iar pe mine la poarta grădinii „mele".

Am mers de-a dreptul în pat, dar n-am fost în stare să adorm repede. Aşa că am scris primul vers dintr'o poezie pe care o purtam în mine de exact trei ani (inspirată de pădurile de eucalipt din Etiopia).

Miercuri, 13 ianuarie [1971]

Am început să lucrez la ora 9 dimineaţa şi, în afara celor câtorva pauze de cafea, am continuat până la 4 după-amiază, când primul tablou din *S. Z.* era aproape terminat. Pare bun, mai dinamic decât cel din versiunea originală.

Piesa este acum altfel construită, nu în acte, ci în tablouri. Mai multă libertate de mişcare, mai multe şanse de a concentra acţiunea, o mai pregnantă semnificaţie în deschiderea şi închiderea scenelor, mai multe posibilităţi de modelare a implicaţiilor mitice.

Prânz la 5 după-amiază. Puţină odihnă. Seara, ce a rămas nescris din jurnalul de ieri. Scrisoare către Pat. Scurtă plimbare în grădină, apoi muzică. Aparatul meu de radio îmi este, într'adevăr, un bun prieten.

Mira n'a venit astăzi!

Joi, 14 ianuarie [1971]

Primul tablou este acum revizuit. Am introdus câteva îmbunătăţiri (finale). Apoi am început pe cel de al doilea şi am scris trei pagini. O problemă în a conecta două scene (Bogdan întorcându-se de la vânătoare, apariţia Muşatei). Cumpănă între a ucide sau nu cerbul. În cele din urmă am găsit cea mai bună soluţie şi am schiţat trecerea.

Poştă bogată astăzi! Primit hârtie indigo şi două scrisori de la Pat, trei plicuri mari şi unul mai mic cu corespondenţa sosită între timp la Detroit. Nu

mai puţin de 31 de scrisori şi cărţi poştale de la diferiţi prieteni. La urmă, o scrisoare de la dr. Begu şi una de la Agapiescu. Un mesaj de Anul Nou de la Nichita Stănescu, un altul de la Victoria Dinu. O felicitare de Crăciun de la Mitică şi familia lui!

Părintele Iorgu Ionescu, fost camarad de puşcărie la Aiud, este aproape orb, surd şi astmatic, şi cere ajutor.

O scrisoare de la profesorul Ion Mărgineanu, cu câteva ştiri despre Eugenia Mureşan. După ce a divorţat de părintele Florea Mureşan, s'a măritat cu profesorul D. D. Roşca. Cununia le-a fost oficiată de însuşi preotul Florea Mureşan, primul soţ al miresei. Se presupune că, prin aceasta, el a vrut să arate că totul s'a făcut cu învoirea lui, dar situaţia îi deconcertează pe mulţi. După câţiva furtunoşi ani de căsnicie, ea a divorţat din nou şi trăieşte acum în Cluj, având o pensie alimentară de la D. D. Roşca. Părintele Florea Mureşan a intrat într'o mânăstire, unde a murit. Sărmană lume! Casa lor a fost locul unde l-am întâlnit pentru prima oară pe Lucian Blaga (care ţinea la Eugenia Mureşan, o femeie foarte frumoasă şi inteligentă), unde l-am întâlnit pe dramaturgul Ion Luca, unde am participat, de atâtea ori, la şedinţele cenaclului literar al lui Victor Papilian. Chiar actualul critic D. Micu pretinde a mă fi întâlnit în casa Mureşenilor. Părintele Mureşan, în pofida excentricităţilor sale, a fost realmente un om minunat.

Profesorul Mărgineanu, şi el fost camarad de puşcărie la Aiud, este acum bolnav.

Azi a plouat cu găleata, atât de greu încât apa a trecut prin acoperiş şi prin tavan, mi-a pătruns în cameră şi m'a obligat să mut patul. Dar mi-a plăcut, amintindu-mi de vremuri trecute.

Astă-seară n'am lucrat nimic. O scurtă scrisoare către Pat, apoi o lungă plimbare prin grădină.

În revista *Time*, un interesant articol despre viaţa din închisorile americane, care pare a fi cu mult

altfel decât mi-am închipuit-o.

Îmi calculez impozitul pe venit, pe care va trebui să-l achit mâine.

Oare ce s'a întâmplat? Mira n'a venit nici astăzi!

Vineri, 15 ianuarie [1971]

Mi-am irosit toată dimineaţa în *downtown*, de colo până colo, în căutarea unui oficiu unde să completez formularele necesare pentru plata impozitului pe venit. I-am dat cezarului ceea ce-i aparţine cezarului (Dumnezeu mai poate aştepta, El având timp, dar guvernul e întotdeauna grăbit). Ultima rată pentru 1970 este de numai 340, 73 dolari, un total de 700, 43 pentru un venit brut de 5.075, 13 dolari.

Singura companie de autobuze din Honolulu se află în grevă de peste două săptămâni (şi se pare că va mai dura câteva luni), aşa că va trebui să merg pe jos. Sunt însă norocos: ploaia a început la câteva secunde după ce am ajuns acasă.

Puţin lucru după-amiază. Unei scrisori de la Alexe i-am răspuns imediat. De asemenea, i-am scris Episcopului.

Mira a venit la 3 şi jumătate şi a rămas până la 7. Veste mare: *Anthology of the Latin-American Literature* de Ştefan Baciu va fi publicată de New York State University. Ştirea i-a venit astăzi, prin telefon, de la New York. Mira mi-a înşirat întreaga poveste a proiectului ei de a publica (poate la Paris) *L'Apocalypse* a lui Paul Claudel, ilustrată de Jean Charlot. Altă veste: Domnişoara Marie-France Ionesco, fiica lui Eugène Ionesco, care predă acum limba franceză la New York State University, va fi în Honolulu marţea viitoare, pentru zece zile, ca musafir al Mirei. Gazda e deja în febra pregătirii unui program special, care va include câteva întâlniri „senzaţionale" la Universitate. Dar cu luare-aminte mă informa (doar printre altele, ca un fel de *à-propos*) că

Marie-France s'a îndrăgostit, acum vreo trei ani, de criticul român Matei Călinescu, care trăieşte şi e căsătorit în Bucureşti şi pe care ea îl întâlnise la Paris pentru scurtă vreme.

După plecarea Mirei l-am sunat pe Ştefan şi l-am felicitat pentru vestea cea mare. Era, într'adevăr, fericit (Antologia lui are 1.200 de pagini în manuscris şi i-a luat doi ani de muncă).

Citesc cartea lui Mircea Eliade *Le Prince Dragoş et la „chasse rituelle"*. Nu sunt de acord cu unele din punctele sale de vedere. Dar nu sunt interesat de tezele acestea. Interpretarea pe care eu o dau mitului e complet diferită.

Târziu în noapte, pe la ora 2, am adăugat două pagini în tabloul al doilea.

Sâmbătă, 16 ianuarie [1971]

Toată dimineaţa, ploaie torenţială. Pe insulă, câteva locuri inundate. Temperatura, 76 de grade. Umiditatea, 97%.

Am scris un articol nou pentru „Noi", despre propria mea experienţă în mitul „animalului-călăuză". Cred că am făcut o treabă bună. I-am scris părintelui Felix să-mi dea câteva date despre ceea ce el mi-a povestit că s'a întâmplat la Pipirig. Vreau să scriu un articol despre sursele mitului Meşterului Manole, pe care le-am folosit în piesa mea.

Deoarece nu am dormit suficient, m'am simţit puţin obosit, dar nu mi-am îngăduit odihnă.

Poştaşul mi-a adus două scrisori de la Pat şi un alt plic mare cu corespondenţă personală. Mi-a făcut mare plăcere să citesc câteva scrisori.

A plouat fără întrerupere până la 5 după-amiază. Articolul e acum revizuit. Cumpărături în supermarket şi o bună aprovizionare cu de-ale gurii. Poate că mâine îmi voi găti o ciorbă de perişoare.

Seară liniştită. Am făcut o lungă plimbare, de o oră, după care, revenit acasă, am împins tabloul

doi până la scena finală. Cred că acum e mulţumitor. Dar mai bine voi vedea mâine, când îl voi termina şi şlefui.

O nouă (şi excelentă) idee pentru ultima versiune a *Mioriţei*: Mioriţa-năzdrăvana dispare în timp ce Mioriţa-fecioara apare, şi viceversa. Un contrapunct care-i va conferi piesei un plus de dramatism şi semnificaţie.

Luni, 18 ianuarie [1971]

Vremea e acum mult mai frumoasă. Fără ploaie. Cer noros, dar sec.

Lucru la poem.

Revăd şi bat la maşină „Urma lupului", pentru „Noi".

Poştă nouă din România. Scrisori de la Nicolae Goga, Adrian Marino, Mona Ionescu. Rodica Mihăilescu mă roagă să-i sugerez un pseudonim literar (ea alesese Rodica Arin). Vecinătatea a doi aa nu sună bine. Îndată îmi vine în minte Rodica Vălimar. E'n regulă. Voi fi naşul Rodicăi! Se bucură. Premiera piesei sale (care?) va avea loc anul acesta, cartea ei de teatru e pe cale de a fi publicată.

Toată seara am lucrat la tabloul doi din *Steaua Zimbrului*. L-am isprăvit puţin după miezul nopţii.

Marţi, 19 ianuarie [1971]

Azi-noapte mă căzneam să adorm, când în minte mi-a venit un nou poem. Am sărit din pat şi am schiţat câteva versuri.

Azi am răspuns la şase scrisori.

La noul poem am adăugat câteva versuri.

Acum două zile, pentru prima oară în viaţa mea, eram tentat să cumpăr o bucată de somon sărat. Mira îmi dăduse o reţetă şi am încercat-o azi. Buun!

Oh, Marie-France va să sosească astăzi. Potrivit invitaţiei din partea soţilor Baciu, diseară voi fi la ei, să-i adresez un salut. Simpla prezenţă a unor femei ne aduce aminte că trebuie să avem mai multă grijă de noi. Aşa că m'am tuns şi mi-am călcat pantalonii.

Mira însă nu a venit să mă ia. Nu cunosc motivul, dar mai bine înţeleg acum de ce hippies sunt băieţii cei mai de „succes" din lume.

Am început cel de al treilea tablou şi am scris trei pagini.

Miercuri, 19 ianuarie [1971]

Dimineaţă frumoasă! Prima de acest fel pe durata a aproape trei săptămâni. Desigur, azi voi merge la plajă.

Timp de două ore am răspuns la scrisori şi felicitări [de Crăciun]. Şi încă mai am atâtea!

Pe la 11 a. m., doi neaşteptaţi musafiri la uşă: două tinere misionare ale denominaţiunii Mormonilor: domnişoara Standiford din Utah şi domnişoara Tarawa din Noua Zeelandă. Treaba lor zilnică este aceea de a merge de la casă la casă, de la uşă la uşă, să informeze oamenii despre Biserica Mormonilor, să le dea cărţi şi pliante şi, desigur, să încerce să-i convertească la *Cartea Mormonului.*

De la bun început le-am spus că eu sunt un foarte convins român ortodox şi că nu le văd nici o şansă de a mă converti. Cu toate acestea, sunt dispus să stăm de vorbă.

O oră şi jumătate de convorbire despre revelaţie, profeţie, viaţa veşnică, societate, familie, căsătorie. Ajunşi la acest punct, am fost informat că, la mormoni, soţul-tată este autoritatea indiscutabilă în familie; toţi membrii, inclusiv soţia, trebuie să i se supună necondiţionat, deoarece, potrivit învăţăturii lor, bărbatul este capul femeii sale. Nu am avut răspuns la întrebarea dacă femeile mormone sunt, în această privinţă, foarte fericite. Am adăugat că femeile ortodoxe române au

aceeaşi învăţătură, dar cu o minusculă corecţie: într'adevăr, bărbatul este capul femeii, dar femeia este gâtul, care întoarce capul încotro vrea. Mi s'a părut că celor două tinere mormone le-a plăcut foarte mult „minuscula corecţie" şi că ele au de învăţat câte ceva de la români.

După-amiaza mi-am petrecut-o pe plajă şi am înotat cu plăcere în apele calde ale Pacificului, plăcere pe care mi-a oferit-o şi un magnific apus de soare.

În drum spre casă, am zăbovit prin Ala Moana să aleg câteva ilustrate amuzante pentru Pat. E un copil mare şi-mi imaginam reacţiile pe care le va avea primind-o pe asta... şi pe asta... şi pe asta. Uneori, prin contaminare, şi eu mă surprind a fi un astfel de copil; e atât de simplu ca un bărbat să devină ridicol! Dar, oricum, trebuie să ne păstrăm simţul umorului. Mă îndoiam că voi trimite vreodată astfel de ilustrate; totuşi, le-am cumpărat!

Ajuns acasă, mi-am mutat patul la locul lui (îl mutasem în timpul ploii), am făcut curăţenie în cameră, o baie, am îmbucat ceva şi mi-am reînceput lucrul. Încă trei pagini la tabloul al treilea. Scenele Muşata-Moldovenii, Volodia-Iţcu sună bine. Pentru o mai bună logică şi mai bune efecte dramatice, am restructurat aproape în întregime fostul Act 3.

Joi, 20 ianuarie [1971]

Aş dori ca programul meu zilnic să fie tot atât de liniştit cum a fost cel de astăzi. Fără probleme gospodăreşti, fără birouri şi aspiratoare ce se cer cumpărate, fără slipuri de încercat! Cafeaua turcească e delicioasă, dar mă îndoiesc că provizia mea va fi îndestulătoare pentru încă cinci luni.

I-am scris surorii mele şi am răspuns la câteva scrisori de la prieteni din România.

Am finisat noul poem în cea de a treia versiune şi am meditat asupra celui următor.

Vremea a fost frumoasă astăzi, dar nu m'am îndemnat să merg la plajă, preferând să stau acasă şi să mă bucur lucrând.

Probleme noi, de amănunt, în cel de al treilea tablou din *Steaua Zimbrului*. Am lucrat toată după-amiaza, precum şi seara, urmărind cu grijă fiecare rând şi încercând diferite modalităţi. După patru variante nereuşite, pe ultima am isprăvit-o cu puţin înainte de miezul nopţii. I-am adăugat astfel tabloului încă şase pagini, rămânând de scris scena finală.

Nici o veste de la Baci! Habar n'am de ceea ce s'o fi întâmplat, dar sunt încăpăţânat şi nu le voi da nici un telefon.

O lungă şi încântătoare epistolă de la Pat a răscumpărat totul. Mulţumiri!

Vineri, 22 ianuarie [1971]

Alte câteva scrisori şi-au căpătat răspuns în cursul dimineţii.

Cred că noua mea poezie ar putea fi intitulată „Slavă". Am bătut-o la maşină, am citit-o încă o dată, pare bună.

Zi de gătit: varză cu carne de porc. Destul pentru trei prânzuri.

După masă m'am bucurat de plajă şi înot. Nu prea multă lume pe plaja Ala Moana: câteva perechi ici şi colo, un grup de hippies – patru băieţi şi două fete –, aşezaţi în cerc şi fumând marijuana, trecându-şi „iarba" de la unul la altul.

Abătut din drum în Centrul Ala Moana, m'am întors cu o poruncă de la Regina mea. Am fost bucuros s'o fac.

Nu cine ştie ce progres la tabloul al treilea. Noi îndoieli mă frământă, încă nu ştiu cum să depăşesc unele dificultăţi. În schimb, am scris o nouă poezie, „Străinătate" (cum oare ai tâlcui sentimentul de a fi departe de ţara ta?).

Am schiţat şi primele versuri din cea de a treia.

Sâmbătă, 23 ianuarie [1971]

După patru zile de absenţă, Mira a venit astăzi. Era încurcată dacă trebuie sau nu să-mi spună adevărul: Marie-France Ionesco nu vrea să mă vadă, deoarece, potrivit a ceea ce ştie ea de la unele persoane din „exil", eu sunt un om „periculos".

Nu m'am simţit deloc afectat de veste. Atâta vreme cât Bacii (amândoi) nu sunt supăraţi pe mine, nu am nici un motiv să fiu supărat. În cel mai rău caz, încă o dată realizez cât de puţin liberi sunt unii oameni în lumea liberă. Asta-i tot.

Apoi Mira mi-a istorisit strania poveste a lui Jacques Lusseyrand, născut în Franţa. La vârsta de opt ani, în timp ce se juca cu alţi copii, aceştia l-au orbit înfigându-i în ochi ochelarii sparţi. Deşi nevăzător, el a reuşit să devină un om de înaltă ţinută intelectuală şi, în timpul celui de al doilea război mondial, a fost pe de-a'ntregul implicat în Rezistenţa franceză împotriva naziştilor. Mira l-a întâlnit în 1966 la Universitatea Midburry, unde el era *visiting professor* şi preda cursuri despre teatrul francez. El a fost cel care a sfătuit-o pe Mira, care-şi pregătea doctoratul, să-şi aleagă drept subiect al tezei „Sentimentul morţii în teatrul lui Eugène Ionesco". Asta după ce ea prezentase o disertaţie despre influenţele româneşti (Caragiale, Urmuz, Ciprian) în piesele lui Ionesco. Au devenit prieteni.

În acest timp, Lusseyrand era căsătorit a doua oară. Soţia sa era o persoană foarte plăcută, ajutându-l şi asistându-l în tot ceea ce făcea el, îndeosebi prin lungi lecturi din diferite cărţi şi opere scrise.

La un moment dat, s'a îndrăgostit subit de una din fostele lui studente, o americancă cu 25 de ani mai tânără decât el. Aşa că a divorţat de soţia sa şi s'a însurat cu Maria, ai cărei părinţi – foarte bogaţi – s'au supărat şi au dezmoştenit-o.

Săraci şi fericiţi, au plecat în Spania (sau Portugalia?), unde pretindeau că se află „în extaz”, şi doar Mira a fost aceea care i-a împiedicat să plece în Brazilia. Au plecat în Franţa.

În vremea studiilor, Mira i-a întâlnit în Paris, unde i l-a prezentat pe Lusseyrand lui Jacques Borel, romancierul francez care, ceva mai târziu, avea să fie *visiting professor* la Universitatea din Honolulu.

Mira – şi în special Jacques Borel – au stăruit pe lângă oficialii Universităţii să-l cheme pe Lusseyrand aici ca *visiting professor*, ceea ce s’a şi făcut. Soţii Lusseyrand au venit în Honolulu, în timp ce Mira era încă la Paris, au beneficiat la început de locuinţa ei şi au intrat în Universitate. Între timp, Maria fusese iertată de părinţii ei şi s’a pomenit cu o impresionantă sumă de bani.

În ultimul timp, însă, relaţiile dintre soţii Lusseyrand şi Mira s’au schimbat radical. Nu numai că prietenia lor s’a răcit, dar au întrerupt până şi elementara comunicare dintre ei. Acum Mira îl deplânge pe el şi o critică aspru pe Maria. În funcţie de aceste explicaţii confuze ale Mirei, mi se pare că motivele sunt două: o rivalitate progresivă între Mira Baciu şi Jacques Lusseyrand, cauzată de preferinţele studenţilor (Mira pretinde că *ea* este preferată) şi, pe de altă parte, iritaţia crescândă a Mirei împotriva „controlului integral” pe care Maria îl exercită asupra soţului ei. Mira spune că Lusseyrand este din ce în ce mai sleit (are 46 de ani) şi că în el nu mai e nimic din strălucitorul profesor şi scriitor orb de altădată. Mira pretinde că „această femeie l-a distrus”.

I-am spus că, după părerea mea, nu Lusseyrand s’a schimbat, ci părerea ei despre el. Acum câţiva ani era fascinată de acest straniu „profesor” orb care preda la Universitate, într’o perfectă şi elegantă franceză, ce?: drama – o artă vizuală. Acum el nu mai e „profesor”, ci „coleg”, un coleg care, eventual, poate deveni „rival”.

Ea mi-a respins interpretarea, susţinând sus şi tare că Lusseyrand este un om distrus şi că „pentru mine nu mai există!”. Cu toate acestea, într’un anume fel, nu a tăgăduit că e bucuroasă: în această dimineaţă, după o lungă perioadă de tăcere, a primit primul telefon de la Jacques Lusseyrand!

În această după-amiază am rescris „Străinătate”, fiecare strofă având acum două versuri în loc de trei.

N’am nici o poftă să continui tabloul trei! Am făcut o plimbare lungă, de patru ore, în Waikiki, de-a lungul avenidei Kalakaua, care nu mai seamănă cu cea de acum patru ani: e populată cu hoteluri noi şi invadată de hippies.

Întors acasă, n’am putut să adorm decât spre ora 4 dimineaţa. Am scris „Aquaforte” pentru „Noi” şi am citit din Alecsandri.

Duminică, 24 ianuarie [1971]

Trezit la ora 11, am lipsit iarăşi de la biserică.

De altfel, nu am sentimentul vinovăţiei. Mergând la o biserică neortodoxă, îmi dau seama că în sufletul meu lucrează mai mult curiozitatea decât evlavia. Aşa că mi-am făcut rugăciunile acasă, ceea ce pare a fi lucrul cel mai bun în astfel de circumstanţe.

Azi nu am ieşit. Am bătut la maşină „Aquaforte” şi am scris „Pagini de jurnal”, pentru „Noi”, despre moartea lui Streinu şi Comarnescu, după nişte notiţe pe care le am cu mine. Text revizuit, scurtat şi dactilografiat.

Am schiţat o genealogie completă a teribilei Pele, zeiţa hawaiiană a focului. Cred că următoarea legendă e pe cale de a fi scrisă în curând.

Lucrând până la ora 3 dimineaţa, am realcătuit întregul tablou al treilea din *S. Z.*, reaşezând câteva scene. O idee nouă şi bună: să intensific

dramatismul momentului când steaua zimbrului piere, Dorna devenind nebună şi păstrând-o astfel în scenele următoare. Acum trebuie să revizuiesc scena hotărârii pentru luptă a lui Bogdan; Dorna se va întretăia cu această hotărâre într'un mod mai tragic. Găselniţa mi se pare excelentă. În unele situaţii, tragicul e mai bine exprimat prin râsuri nebune decât prin lacrimi sincere.

Luni, 25 ianuarie [1971]

Cu exact nouă ani în urmă, după paisprezece luni de lucru mental zilnic, terminam *Steaua Zimbrului* într'o celulă din Aiud. Iar acum încă mai lucrez la ea, în Hawaii. Ce straniu poate fi destinul unui om! Şi al unei piese!

A sosit poşta. O veste mare: Alexe are mult-aşteptata viză permanentă pentru Statele Unite. Bravo lui! Eu pot fi acum de zece ori mai liniştit, de vreme ce el se poate ocupa mai mult de *Credinţa.* – Două scrisori de la Pat, câteva din România şi Franţa (Ionel Jianu), două reviste literare. Aflu că Dan Zamfirescu şi-a publicat de curând cartea despre *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie.* Virgil Cândea scrie o caldă pledoarie despre ea. Asta mă încântă. Întotdeauna am crezut, mai degrabă prin intuiţie decât prin documente, că epoca lui Neagoe a fost un pinten al Renaşterii în Evul Mediu românesc, ceea ce am încercat să fie evident în *Meşterul Manole.*

Am găsit o poveste minunată în legendele hawaiiene. Restructurată şi amplificată, poate fi una din cele mai bune în cartea mea.

La ora 3 dimineaţa (26 ianuarie) am isprăvit (în fine!) tabloul al treilea din *Steaua Zimbrului*.

Marţi, 26 ianuarie [1971]

M'am sculat la ora 11 dimineaţa.

Cumpărături în supermarket. Am gătit ceva pentru prânz.

După masă mi-am cărat în grădină măsuţa portabilă şi am petrecut acolo trei ceasuri, bucurându-mă de aerul proaspăt şi recitind vechiul act al treilea din *S. Z.*, cugetând la tabloul următor şi chiar scriind prima scenă.

O scrisoare, prin poşta rapidă, de la părintele Felix, îmi aduce câteva din datele cerute asupra a ceea ce s'a petrecut la Pipirig în 1945-1947 şi 1954 cu ţiganii care şi-au cerut înapoi portretele făcute de pictori, ca fiind „umbrele" lor. Aceste date îmi trebuiau pentru o mai bogată documentare a tezei mele din *Meşterul Manole*.

Miezul nopţii. Tabloul al patrulea e gata.

Necaz în bucătărie... Cumpărasem o pungă de fasole şi, cunoscând câte ceva despre cum se găteşte o mâncare delicioasă, am pus boabele de fasole într'o cratiţă – cam două treimi din ea –, am umplut-o cu apă şi am lăsat-o să stea aşa peste noapte. Acum, după numai două ore, găsesc cratiţa plină de fasole! Pare a fi experienţa pe care am avut-o cu ani în urmă, când am gătit orez pentru prima dată în viaţa mea... Aşa că am pus jumătate din boabe într'o altă cratiţă şi le-am umplut pe amândouă cu apă...

O oră mai târziu. După ce am schiţat un plan pentru tabloul al patrulea, constat că amândouă cratiţele sunt pline ochi cu boabe de fasole! Vai de mine, dacă le gătesc pe toate, voi mânca fasole toată săptămâna, de trei ori pe zi!

Miercuri, 27 ianuarie [1971]

Iarăşi n'am putut dormi azi-noapte şi m'am tot învârtit în pat până pe la 5 dimineaţa, când mi-a venit somnul. Poate că din pricina creierului, mult prea frământat de gânduri asupra actualei situaţii a teatrului românesc: criticii oficiali au operat un divorţ al dramaturgilor şi spectatorilor faţă de scenă. Atât de des schimbându-şi criteriile şi adoptând acum, dintr'odată, un punct de vedere „modern", i-au făcut pe autorii dramatici să scrie

piese împotriva naturii lor literare, în timp ce publicului spectator i-a inculcat un fel de complex de inferioritate: oamenii nu se simt atraşi de o piesă „modernă”, dar merg s’o vadă doar din teama de a nu fi socotiţi „înapoiaţi”. În consecinţă, şi autorii, şi spectatorii acţionează împotriva a ceea ce simt... În acest timp doream să scriu un articol şi apoi să dorm. Şi iată că n’am făcut nici una, nici alta.

Aşa că m’am sculat la ora 11, am gătit „fasole” (exact a treia parte din cantitatea muiată azi-noapte), am mâncat... excelent (adăugasem câteva bucăţele de slănină afumată şi ceva ingrediente – pătrunjel şi mărar). Totul a fost gata la 4 după-amiază.

Cinci ore mi-a luat scrierea a două pagini şi jumătate din *Povestea lui Kamapua – Legendele Hawaiiului* –, dar îmi place cum am scris până acum. Trebuie să continui.

La nouă şi jumătate seara sunt foarte ispitit să merg la culcare.

Miezul nopţii. Am citit ultimul număr din *Contemporanul* şi am găsit o cronică asupra piesei lui William Gibson *The Miracle Worker*, a cărei premieră a fost jucată recent în Bucureşti. Cronicarul e reticent şi critic faţă de piesă – catalogând-o drept „melodramă” –, dar îmi dau seama că a avut un mare succes de public (divorţul dintre critici şi publicul spectator!).

Am schiţat o scrisoare către Gibson.

Am scris aproape trei pagini ale tabloului cinci din *S. Z.*

Noapte ameninţată de furtună.

Joi, 28 ianuarie [1971]

La ora 2 noaptea am fost trezit de o ploaie grea. Apa a început să picure din nou, aşa că mi-am mutat patul în mijlocul camerei, mi-am astupat urechile şi am încercat să adorm.

Nu sunt convins că odihna mi-a fost foarte bună.

Zi ploioasă, aproape fără întrerupere. Între două ropote m'am repezit la telefonul public – la staţia de benzină – şi am sunat din nou la compania-proprietar să trimită un om să-mi repare acoperişul. Alte promisiuni!

I-am scris lui William Gibson o epistolă şi am expediat-o.

Toată după-amiaza şi toată seara am lucrat la cel de al cincilea tablou, schimbând scene şi rescriind (din nou) jumătate din el. La 3 dimineaţa era, în sfârşit!, încheiat. Acum cred că e bun!

Vineri, 29 ianuarie [1971]

O lună de când am sosit în Hawaii şi aproape trei săptămâni de lucru efectiv. Trei scurte interludii pe plajă. Adaptare parţială la noul stil de viaţă. Cinci tablouri la Steaua Zimbrului (45 pagini), 24 pagini de *Jurnal,* câteva pagini pentru „Noi", jumătate dintr'o *Legendă hawaiiană*, o mulţime de scrisori şi cărţi poştale, lecturi din diferite cărţi. Cât despre odihnă, nu prea multă, dar, la urma urmelor, mi-am propus o „vacanţă de lucru".

Dintr'odată, vremea s'a schimbat în zi frumoasă, splendidă.

Am scris şi expediat 22 de cărţi poştale către toţi preoţii din eparhie.

Poşta mi-a adus o scrisoare de la Alexe. Veşti bune despre hârtie.

Hârtia a sosit ceva mai târziu prin poşta specială. Frumoasă înfăţişare, bună dispoziţie.

I-am scris lui Alexe, împărtăşindu-i impresiile asupra hârtiei.

Sâmbătă, 30 ianuarie [1971]

O nouă poştă specială. Un exemplar din *Limite* şi o scrisoare de la Alexe, scrisă în Windsor. O veste rea: tipografia e pe cale de faliment din cauza problemelor financiare. De acum, marea problemă va fi a noastră, aceea de a găsi o alta.

Am însă mare încredere în Pat, în capacitatea ei practică. Marele meu regret: unde voi găsi un alt Larry?

Cele două tinere mormone au venit din nou, fără a părea grăbite să şi plece. Două ore de conversaţii neinteresante. Singurul lucru pe care l-am aflat este că „profetul" Joseph Smith a încercat să demonstreze că creştinismul nu e o religie „importată" şi că, în acest fel, el poate fi adoptat de băştinaşii americani (în special indieni) care-i urăsc pe albi. Cele două „surori misionare", însă, nu au fost de acord cu părerile mele.

O altă scrisoare către Alexe.

Azi nu mă simt bine. Poate că am contractat o mică răceală. N'am poftă de lucru.

Bucuros că am primit două cărţi de – şi de la – criticul Dumitru Micu: *Estetica lui Lucian Blaga* şi *Lirica lui Lucian Blaga*, cu dedicaţii măgulitoare. Două luni întregi le-a trebuit până să ajungă la mine, străbătând două continente şi aproape două oceane. Îi voi scrie, cu mulţumiri.

Am gătit mâncare de pui pentru trei zile. O stare de oboseală mă face incapabil să mă concentrez şi să lucrez.

Târziu în noapte, lectură din Cantemir.

Am dactilografiat patru pagini din *S. Z.* pentru „Noi".

Duminică, 31 ianuarie [1971]

Încă nu mă simt bine.

Cer noros, mohorât. Azi mă simt atât de singur! Prefer însă să stau acasă şi să-mi degust singurătatea.

O scrisoare lui Dumitru Micu.

O nouă poezie mi-a venit năprasnic în minte: „Perspective". Am scris-o în cinci ore. La 5 după-amiază era gata. Este a patra poezie scrisă aici până acum (a treia însă e neterminată).

Am scris „Marginalii" şi „În căutarea unei umbre" pentru „Noi".

Trei pagini din al şaselea tablou din *S. Z.*

Luni, 1 februarie [1971]

Azi, o veste bună: o scrisoare de la Mitică. Cartea mea de poezii urmează să fie gata la începutul lui martie. De asemenea, *Steaua Zimbrului* ar trebui să fie în librării (ceea ce nu mă fericeşte, acum, când scriu o versiune mai bună).

O carte poştală din Paris: Caranica şi Uscătescu. Cel de al doilea mi se adresează pentru prima oară cu „Iubite prieten Valeriu" şi semnează „George". Şi două scrisori de la Pat.

Contemporanul aduce vestea că lui Zaharia Stancu i-a fost acordat Premiul Herder.

Scrisori către Mitică şi Pat şi continui să scriu la *S. Z.*

Marţi, 2 februarie [1971]

Zi minunată! Însorită, strălucitoare, „hawaiiană". După-amiază mi-a plăcut să stau trei ore pe plajă.

În rest, zi de curăţenie şi de spălat. M'am dus la spălătoria cu maşini automate şi mi-am spălat tot ce era murdar: albituri de corp, prosoape, cearceafuri şi cuvertura (aceasta din urmă fiind pătată de apa căzută din tavan).

Am isprăvit cel de al şaselea tablou şi am început un articol pentru *Credinţa.*

M'am culcat la miezul nopţii şi am reuşit să adorm pe la 1.

Miercuri, 3 februarie [1971]

În timpul dimineţii mi-am luat de la laborator fotografiile făcute de mine şi am trimis câteva, însoţite de scrisori, lui Mitică, Sandu, Begu, Pâslaru. Am trimis scrisori către Agapiescu (în Elveţia), Victoria Dinu, Bodnaru etc.

Azi, o foarte interesantă şi mişcătoare epistolă de la un oarecare Romulus Zaharia, din Bucureşti. De-a lungul ultimilor cinci ani a scris un roman de

500 de pagini despre greva academică a studenţilor din Universitatea clujeană în 1946, condusă de mine. Aşadar eu sunt principalul erou al cărţii! Manuscrisul a atras interesul Editurii Eminescu. Zaharia vede mişcarea de la Cluj ca fiind „departe de ceea ce ştiţi a fi fost din perspectiva oficială". „Generaţia 1946 trebuie reabilitată." „Mişcarea de la Cluj a fost inspirată de un înalt patriotism pe durata unui pericol naţional, acela al revizioniştilor fascişti maghiari în preajma Conferinţei de Pace de la Paris."

Autorul era pe atunci elev de liceu, în vârstă de 16-17 ani, locuind în Cluj împreună cu mama sa – nu departe de căminul „Avram Iancu", aşadar, în măsura în care era posibil, martor ocular al evenimentelor.

Mă roagă să-l ajut trimiţându-i unele date despre „dimensiunea reală a vizionarismului Dv.".

Faptul cel mai impresionant este acela că această generaţie (Zaharia trebuie că are acum 40 de ani) simte că în această epocă are un mesaj special, responsabilitatea de a repara ceea ce „revoluţia" a făcut rău. Ce să mai vorbesc de curaj!

Al şaptelea tablou pare a fi cel mai dificil.

Mira a venit – după câte zile? – şi mi-a reproşat că în ultimul timp nu i-am dat nici un telefon. A fost bolnavă. Convorbire despre ultimele evenimente din Universitate.

Joi, 4 februarie [1971]

Mi-a luat toată dimineaţa să rescriu şi să termin articolul pentru *Credinţa*. L-am dactilografiat şi i l-am trimis lui Alexe.

Astăzi soarele a fost cald pe plajă. Am început să mă bronzez. În treacăt fie spus, tare îmi plac duşurile pe care le fac după două sau trei ore de plajă. Duşurile reci sunt pe ţărm; apă de înaltă presiune, un adevărat şi plăcut masaj. Mă simt împrospătat, relaxat, gata să reîncep lucrul.

Bag de seamă că respiraţia îmi devine mult, mult mai uşoară în fiecare zi când fac plajă şi înot. Nu mai şuieră, aerul pătrunde până în fundul plămânilor. Îmi e mult mai bine. Sper să continue.

Mira a venit din nou la 8 seara. Discuţii în contradictoriu despre Ionesco, Beckett şi Breton. I-am dat să citească câteva poezii de Ana Blandiana în *România literară*. În timp ce citea, faţa îi trăda ceva neplăcut. Evident, e invidioasă pe Blandiana.

Lucru la tabloul al şaptelea până la 3.30 dimineaţa, dar fără să reuşesc să-l termin. E realmente dificil, trebuie să mă lupt cu fiece mişcare.

Vineri, 5 februarie [1971]

Minunată dimineaţă!

La mulţi ani, Pat! Îţi doresc tot ce e mai bun pe lume!

Am continuat să lucrez la *Steaua Zimbrului*.

În sfârşit, în sfârşit... meşterul a venit şi mi-a reparat acoperişul!!! Acum trebuie să spăl perdelele. De acum nu vor mai fi pătate de apa murdară picurată din tavan. (Aseară, Mira a observat câteva pete întunecate pe tavan. – Trebuie că are ceva găuri în el, a exclamat ea. – O, nu, am răspuns eu surâzând rece, sunt câţiva bureţi noi. Şi, într'adevăr, erau.)

Am curăţit tavanul, apoi am plecat la plajă.

O mică aventură dureroasă. Dincolo de ţărm, la o distanţă de aproximativ o jumătate de milă, se află nişte stânci deasupra suprafeţei oceanului. Mi-am pus în gând să înot până la ele şi înapoi. Şi am făcut-o. Dar, ajungând şi atingând partea lor de sub apă, cea din faţă, am simţit pe trup nişte dureri ascuţite şi usturătoare. M'am căţărat deasupra. Braţul drept îmi sângera. Pe piciorul drept se aflau o mulţime de zgârieturi, tot aşa pe braţ şi pe ambele palme. Suprafaţa stâncilor era atât de aspră încât părea a fi fost făcută din milioane de lamele

minuscule. M'am spălat de sânge, m'am aruncat în apă şi am înotat îndărăt.

Ajuns acasă, mi-am tratat zgârieturile cu alcool.

Am continuat să lucrez la cel de al şaptelea tablou. În sfârşit, pe la miezul nopţii l-am terminat. După încă o lectură atentă, se pare că e bun!

Sâmbătă, 6 februarie [1971]

Am început tabloul al optulea din *Steaua Zimbrului*, dar după două pagini m'am oprit şi m'am apucat să lucrez din greu pentru „Noi". Aşa că am scris o versiune scurtă a unei legende hawaiiene („Cum începe o iubire"), am revizuit-o şi dactilografiat-o.

Astăzi, fără plajă. Legenda m'a ţinut ocupat, n'am vrut să-mi irosesc timpul. Mă tem să nu fie prea târziu; e ultima şansă de a mai tipări un număr din „Noi" la Chene.

Mira a venit la şapte şi m'a luat într'un raid pe muntele Pali. Pare deprimată, având sentimente stranii despre viaţa ei de familie.

Întors acasă, am început articolul principal pentru „Noi" (şi ultimul!).

Duminică, 7 februarie [1971]

M'am sculat la 8.30. Am asistat la slujbă în Prima Biserică Chineză a lui Hristos. E Duminica Tineretului şi toată slujba a fost oficiată de adolescenţi, băieţi şi fete, chiar ca pastori. Ciudat!

Editorialul din „Noi" mi-a luat toată după-amiaza şi toată seara. L-am isprăvit la miezul nopţii. Încet şi cu grijă, am revizuit întregul cuprins. La ora 2.30 dimineaţa (luni) m'am dus la cutia poştală şi am aruncat plicul. Desigur, o scrisoare către Larry.

Între timp am scris o nouă poezie (*Bunavestire*).

Luni, 8 februarie [1971]

O scrisoare de la Alexe însoţeşte cartea de poezii a Aureliei Diaconu. Cartea am citit-o pe

plajă şi am impresia că alte poezii ale ei, pe care le-am cunoscut înainte, erau mai bune. Vestea cea bună este aceea că Alexe a fost primit în serviciul Catedralei Sfânta Treime.

Înainte de a primi poşta i-am scris lui Alexe (trimiţându-i schiţa după care va pagina „Noi”) şi Patriciei, de la care am primit o epistolă imediat după ce îi expediasem pe a mea.

De la 6 (dimineaţa) la 10.30 (seara) am lucrat la cel de al optulea tablou şi l-am isprăvit. Mă simţeam foarte obosit, dar nu în stare să dorm. Aşa că am luat o tabletă de Sominex, pentru prima oară în viaţa mea când folosesc un astfel de ajutor pentru a adormi.

Marţi, 9 februarie [1971]

E greu să-mi dau seama până unde a lucrat Sominex, dar, oricum, am adormit pe la 1 dimineaţa şi m-am trezit la 7.30, simţindu-mă odihnit.

M’am decis să-mi petrec dimineaţa pe plajă, ceea ce am şi făcut.

Nici un eveniment major, în afară de întoarcerea celor trei astronauţi americani din călătoria lor pe lună. Un astfel de eveniment devine din ce în ce mai obişnuit în zilele noastre.

Toată după-amiaza şi toată seara am lucrat la cel de al nouălea tablou; şi l-am isprăvit! Dar câteva fragmente din el erau deja revizuite şi publicate în „Noi”.

Între 9 şi 10 seara am urmărit eclipsa totală de lună, apoi am răspuns la câteva epistole şi am scris altele, apoi am luat din nou tablete de Sominex şi am adormit pe la 1 dimineaţa.

Miercuri, 10 februarie [1971]

Dimineaţa devreme am început ultimul tablou din *Steaua Zimbrului*.

Am citit câteva materiale noi despre *Legendele Hawaiiului.*

După-amiază pe plajă, citind *Contemporanul.*

Mira m'a invitat pentru vineri după-amiază să ascult o prelegere a lui Jacques Lusseyrand. Am promis. Am continuat să lucrez la al zecelea tablou. Am o dilemă: să-i schimb tonul general şi să-l fac mai „elaborat" sau să-i păstrez caracterul „teatral", „strălucitor". Voi vedea.

Joi, 11 februarie [1971]

Timpul zilei de azi a fost în cea mai mare parte consacrat mai multor încercări nereuşite de a schimba tonul general al celui de al zecelea tablou. Am scris câteva scene în două sau trei variante. Nu sunt mulţumit. Pare ceva artificial. O, şi speram să-l termin astăzi!

M'am decis să nu mai folosesc Sominex sau vreun alt fel de pastile pentru dormit, indiferent când trebuie să mă dau somnului. Presupun că organismul meu ştie mai bine când să mă culc şi când să mă scol.

Vineri, 12 februarie [1971]

Alte încercări nereuşite de a încheia tabloul al zecelea. Cred că va trebui să mă întorc la forma iniţială, dar substanţial îmbunătăţită în ceea ce priveşte expresia literară.

Mira a venit între orele 10 şi 13, mai devreme decât îmi spusese, la vremea când începeam să mănânc. Am poftit-o să mănânce cu mine (omletă şi salată), dar a refuzat. Am aflat (nu fără să mă amuz) că începuse o „dietă" de slăbire, aşa că hrana ei e strict limitată. Până la urmă a acceptat două ouă fierte şi o salată crudă.

La rugămintea mea, m'a dus cu maşina la biblioteca Universităţii, m'a prezentat directorului, mi-a dat spre folosinţă permisul ei, apoi m'a lăsat acolo (avea ore). O doamnă foarte amabilă m'a condus la secţia hawaiiană a bibliotecii, unde am petrecut o oră şi jumătate trecându-mi prin mână carte cu carte. Se află aici nu prea multe, în schimb

foarte bune colecţii de folclor hawaiian, poveşti vechi, mituri, obiceiuri. Am găsit aici marea colecţie realizată de regele Kalakaua. În final am ales *Hawaiian Mythology* de Martha Beckwith, ediţia a doua, 1970, 571 pagini, şi am luat-o cu mine.

Am mers pe jos până la Moore Hall (o clădire nouă) şi am ajuns cu zece minute înainte de a începe prelegerea. După câteva minute au sosit Jacques Lusseyrand şi soţia sa, iar Mira mi-a făcut prezentarea. Lusseyrand e un bărbat de 46 de ani, statură mijlocie, păr lung, pielea brunetă; arată bine. Cu excepţia ochilor săi ficşi, nimic nu-l arată a fi orb. Surâsul său are ceva din acela al lui Tzincoca.

După câteva minute Mira m'a prezentat unei doamne micuţe, doamna (sau domnişoara) Tuyet Ly, o vietnameză care se întâmplă să locuiască pe aceeaşi stradă King. E studenta Mirei şi mi-a stat alături în timpul prelegerii.

Lusseyrand a vorbit despre „Poluarea sinelui" („Poluarea lui Eu" egal cu Ego-ul).

(În cuvântul ei introductiv, Mira mă prezentase public drept „un important scriitor român, ale cărui piese de teatru sunt jucate în România şi care se află acum în Honolulu spre a scrie o carte despre vechile legende ale Hawaiiului".)

Câteva din ideile lui Lusseyrand:

– Nu doar pământul e în pericol de poluare, ci şi fiinţa umană, şi anume ego-ul.

– Generoasei oferte a altora îi preferăm puţinul care e în putinţa noastră de a-l face.

– Ego-ul uman trebuie să facă faţă unui dublu război: al ideilor şi al faptelor.

– Noua literatură (în special piesele lui Ionesco şi ale lui Beckett) nu are un ego. Eroii lor nu au „ego", sau cel puţin sunt pe cale de a-l pierde. Nimic nu-i adus să înlocuiască o astfel de pierdere. Noile opere literare (din nou Ionesco!) nu au personaje, fiinţe umane, ci doar umbrele lor.

– Cea mai mare parte a conţinutului nostru spiritual vine din afară (prin presă, radio, televiziune) şi viaţa noastră lăuntrică devine din ce în ce mai goală.

– Ceea ce numim noi „ego” nu ne aparţine; e rezultatul unui bombardament continuu de sunete şi imagini care vin din afară; e o „intoxicare circulară a ego-ului”. În acest fel, cea mai mare parte din ceea ce se petrece în noi e ceva împrumutat de la alţii.

– Invazia crescândă a drogurilor ameninţă omenirea să piară în somn.

Prelegerea a durat o oră şi a fost, într’adevăr, interesantă. Lusseyrand este un mare orator.

Din păcate, nu au fost prezenţi decât vreo treizeci de spectatori. L-am felicitat pe Lusseyrand şi am deschis cu el o discuţie despre incapacitatea omului modern de a face o selecţie în ceea ce vine din afară şi se îndreaptă spre asimilare. Pericolul real nu este acest continuu bombardament de impresii şi senzaţii, ci incapacitatea de a distinge între ceea ce ne ţine „informaţi” şi ceea ce se cere a fi „asimilat”, încorporat în propriul nostru ego. El a fost de acord.

Mira m’a condus în cabinetul lui Ştefan Baciu. (Din resentiment, el nu a asistat la prelegerea lui Lusseyrand.) Cabinetul e foarte mic (deşi „modern”), în care el se simte nefericit. Am cinat împreună într’o „cafeteria”, după care Mira ne-a dus acasă la ei.

Am petrecut întreaga seară pe balconul lor înalt, urmărind apusul de soare, amurgul, stelele şi, desigur, stând de vorbă. Ştefan era bine dispus şi ne-a povestit o mulţime de întâmplări şi amintiri. (Marele „mit” mondial a fost... Mitu Gogea – un bine-cunoscut uriaş român de acum vreo treizeci de ani, care nu a reuşit să devină boxeur.)

Am făcut imprudenţa de a bea ceva mai mult gin (pentru prima oară în viaţa mea), aşa că am devenit niţel „făcut”. Mira m’a dus acasă pe la 11 seara şi am adormit imediat.

Sâmbătă, 13 februarie [1971]

Un Valeriu indispus, morocănos s’a ridicat din pat pe la ora 9.

M’am simţit realmente rău. Niciodată nu voi mai bea gin. Parc’ar fi o otravă pentru creier.

Cu excepţia câtorva lecturi din şi despre Ion Barbu, îmi consider ziua de azi ca fiind pierdută.

O singură consolare: Am dormit două ore după masă, iar la 1 noaptea m’am dus la culcare şi am adormit fără nici un Sominex.

Duminică, 14 februarie [1971]

Bună dimineaţa!

Azi m’am simţit bine.

Mira a venit la 9.30 şi m’a dus la biserica ortodoxă grecească, mult în afara oraşului, în munţi. Fără ea mi-ar fi fost imposibil să ajung acolo (autobuzele sunt încă în grevă, iar un taxi e foarte scump în Hawaii).

Am asistat amândoi la slujbă, oficiată de părintele Gigikos. A slujit mai mult în engleză, în timp ce corul dădea răspunsurile în greacă (un cor foarte plăcut, de opt persoane şi orgă).

La sfârşit l-am întâlnit pe părintele Gigikos. M’am prezentat singur. Ca mulţi alţi epicopi şi preoţi greci, a fost drăguţ, dar nu foarte prietenos (nu m’a invitat măcar, ca de obicei, să vin şi să slujesc împreună cu el). În schimb, la cafeaua care-i urmează întotdeauna Liturghiei, credincioşii mi-au arătat multă prietenie, iar unul dintre ei, om în vârstă, mi-a dăruit un borcan cu „miere curată hawaiiană” din producţia lui proprie.

Aici e micuţa comunitate grecească din Hawaii, singura, cu doar treizeci de membri, *numai* ortodocşi. Aşadar, mi-am dat seama că ruşii au

minţit de mai multe ori când vorbeau despre „comunităţile ruseşti din America Continentală şi Hawaii”. În mod sigur, aici nu există nici o parohie rusească!

Altfel, la ora 4 dimineaţa (luni) am terminat (în sfârşit!) *Steaua Zimbrului*. Şi sună bine!

Luni, 15 februarie [1971]

M’am ridicat din pat la 11 dimineaţa. Gândul că am terminat *Steaua Zimbrului* mă face să mă simt relaxat.

Toată ziua am dedicat-o curăţeniei şi spălatului. Am strâns tot ce era murdar – inclusiv toate perdelele – şi le-am dus la *laundrette,* unde le-am spălat şi uscat.

Mai mult timp mi-a luat călcatul perdelelor. Totul a fost gata la 10 seara. Simţeam în mine o oboseală fizică, dar nu încă în stare să dorm. Am făcut o baie, am citit în pat (Alexandru George, *Marele Alfa*, un foarte interesant studiu asupra lui Arghezi).

Marţi, 16 februarie [1971]

În timpul dimineţii am dactilografiat aproape zece pagini din *S. Z.* O fac foarte încet şi grijuliu, nu doar pentru faptul că textul va merge sub ochii tipografilor, dar şi în virtutea presupunerii că e unul *final*. Încă mai am de schimbat o seamă de cuvinte şi de îmbunătăţit unele versuri.

M’am gândit că e vremea să merg la plajă, ceea ce am şi făcut, dar nu fără să trec mai întâi prin *downtown* şi să-mi cumpăr un şezlong (făcut din aluminiu), pliant, uşor de purtat sub braţ şi foarte confortabil, mai ales pentru citit.

Înainte de a ajunge la plajă, cerul a devenit noros. N’are importanţă! Soarele tropical lucrează şi prin perdeaua de nori albi. Iar apa era, ca de

obicei, caldă. Temperatura aerului, 81 grade Fahrenheit.

M'am gândit că e timpul să pun în lucru *Du-te vreme, vino vreme!* Primul act (tablou) este deja rescris de când l-am revizuit spre a fi tradus în engleză de Vera Berceanu şi John Rodenback. Problema e cu cel de al doilea tablou. Mi se pare prea sărac (nu prea scurt, ci prea sărac în acţiune şi, cel mai grav, în semnificaţie). Am sentimentul că trebuie inclus ceva mai mult, poate un simbol nou şi mai expresiv. Oricum, trebuie să mă mai gândesc până ce voi avea totul limpede în minte.

Miercuri, 17 februarie [1971]

Am continuat să dactilografiez *Steaua Zimbrului*. Două ceasuri am pierdut uitându-mă la un cuvânt care se cerea înlocuit, şi tot n'am găsit altul mai bun.

Între timp m'am apucat de gătit, dar carnea de vită nu era încă fiartă (în supă) când a venit timpul să merg la plajă. Aşa că am lăsat-o baltă şi am plecat la mare.

Timp de patru ore m'am bucurat de soare, de înot şi de lectura câtorva povestiri.

Înapoi acasă, am continuat să-mi gătesc supa. Mira m'a găsit foarte ocupat în bucătărie şi nu şi-a ascuns încântarea. Mi-a spus că studenta ei Tuyet Ly vrea să mă vadă, şi e probabil că va veni spre seară. N'a venit.

O scrisoare de la Mitică şi Leni. Totul merge bine. *Geneze* e în corectură, *S. Z.* e în tipografie. Mitică şi Grigore Băbuş încearcă să aranjeze o vitrină specială într'o librărie, de ziua mea, cu toate cărţile mele. Toţi (inclusiv Alexe) se străduiesc să-mi facă o „surpriză"!...

O veste proastă: Doctorul Solomon, soţul Sibicăi, a murit, se pare că în urma unui atac de inimă (Sibica e fiica patriarhului). I-am trimis câteva rânduri de condoleanţe, apoi i-am făcut o lungă scrisoare lui Mitică, cu câteva instrucţiuni

privitoare la aspectul tehnic al *Zimbrului* şi la câteva ultime corecturi la *Geneze.*

Joi, 18 februarie [1971]

Dimineaţa devreme, la 9.30, Tuyet Ly a apărut pe neaşteptate. Aseară era prea obosită. E o femeie (potrivit Mirei) în vârstă de 45 de ani, dar nu pare s'o aibă. Ea mi-a explicat (dar fără să-mi spună vârsta) că, de obicei, femeile asiatice arată mult sub vârsta lor reală. Am înţeles că e pe cale de a se mărita cu un coleg, tot student, un american în vârstă de 49 de ani. Singura piedică este aceea că el încă nu a divorţat de soţia sa!

Am stat de vorbă cam vreo oră şi a sorbit cu plăcere (pentru prima oară în viaţa ei) o ceaşcă de cafea turcească. Interesată de gândirea şi opera mea literară, mi-a cerut permisiunea de a mă mai vedea. Eu însă am sfătuit-o ca mai întâi să ceară permisiunea „logodnicului" sau, mai realist, „prietenului" ei.

Azi n'am avut o zi bună. Uneori mă încearcă senzaţia că am ceaţă pe creier, că gândurile nu-mi sunt limpezi. Nu am poftă de lucru, sunt puţin nervos, incapabil să mă concentrez. E un fel de apatie, atât în suflet, cât şi în trup. Mai mult, n'aveam nici un chef să merg la plajă, cu toate că vremea era splendidă. De fapt, eu ştiu ce am, dar refuz să mă gândesc la asta, ca să nu-mi fie mai rău.

Exceptând câteva notiţe, n'am făcut nimic în timpul zilei, nici măcar n'am dormit.

Seara, însă, poşta specială mi-a adus colile din „Noi" şi o scrisoare de la Alexe. Mi-am dat seama că totul a mers atât de repede datorită lucrului pe care amândoi, Alexe şi Pat, l-au făcut în tipografie. Prieteni minunaţi! Deodată am devenit un alt om, am început corecturile şi am lucrat toată seara. I-am scris lui Alexe.

I-am făcut o scrisoare şi profesorului Panaitescu-Perpessicius, membru (vechi) al

Academiei Române, ca răspuns la un mişcător mesaj primit de la el asupra casetei „Noi”. Am fost absolut încântat de un astfel de mesaj, cu atât mai mult cu cât nu l-am întâlnit niciodată pe Perpessicius, acest vechi critic şi istoric literar, care ne-a dăruit gigantica şi exhaustiva ediţie critică a poeziei lui Eminescu.

Vineri, 19 februarie [1971]

Dis-de-dimineaţă m’am dus în *downtown*, la oficiul poştal (sunt câteva autobuze care circulă acum în oraş) şi i-am expediat lui Alexe „Noi”, împreună cu două mandate poştale pentru plata tiparului.

Întors acasă, continui dactilografierea la *S. Z.*

Am primit o scrisoare de la Episcop şi am expediat un răspuns.

După masă am stat acasă şi am găsit ceva interesant pentru cel de al doilea tablou din *D. V.* Mi i-am imaginat pe sfetnicii împărăteşti în grădina palatului biciuind cu cruzime trunchiul gigantic al unui stejar spre a-l face să-şi grăbească apariţia ghindei (nu e vremea ghindei, dar ei au poruncă de la împărat). Truda lor pare a da roade. Devansând ritmul timpului, pe crengile stejarului cresc acum roade gigantice (ghinde) de mărimea dovlecilor, care încep să cadă, ameninţându-i pe bătrânii sfetnici cu moartea. (Răzbunarea timpului ori de câte ori este silit, presat, împins să-şi altereze paşii normali. Totodată e implicată şi ideea de ecologie.)

Scena am gândit-o mai departe în timpul nopţii. Ideea pare bună, dar trebuie să plonjez în profunzime. Am schiţat deja un dialog.

Sâmbătă, 20 februarie [1971]

N’am schimbat ideea, ci configuraţia. Sfetnicii imperiali biciuiesc nu un stejar, ci pământul din care creşte un cireş. Pământul va deveni cald (e toamnă), cireşul va creşte şi va face roade. Dar,

mai târziu, roadele vor deveni nefiresc de gigantice şi vor cădea ameninţătoare, primejdioase. Mai mult, unele vor avea viermi. Viermii vor fi şi ei gigantici, ca şerpii, şi vor invada curtea imperială. Dezgust, alarmă, pericol... În final, viermii vor fi trimişi de către Juma'-de-Om să mănânce stârvul împăratului care murise în urma luptei sale cu Făt-Frumos.

Dactilografiez din *Steaua Zimbrului*.

Lecturi şi notiţe din *Mitologia hawaiiană*. Mircea Eliade are dreptate: miturile (poveştile cu zei) sunt crezute ca fiind „poveşti adevărate", spre deosebire de legendele „istorice", care sunt gândite ca „ficţiuni".

Astăzi, zi caldă, dar bântuită de vânt.

Seara m'am dus în *downtown* şi i-am trimis patriarhului o telegramă pentru cea de a 70-a aniversare a naşterii sale.

Duminică, 21 februarie [1971]

Mira nu poate să mă ducă la biserica grecească. Pe de altă parte, îmi spune că Tuyet Ly, care-mi arătase bunăvoinţa de a mă duce ea la biserică, e bolnavă. Aşa că am stat acasă (simţindu-mă puţin înceţoşat) şi am lucrat toată dimineaţa şi după-amiaza, până ce al treilea tablou din *S. Z.* a fost complet revăzut şi dactilografiat (21 pagini).

Am scris primele două pagini ale celui de al doilea tablou din *Du-te vreme*, pe noua idee dramatică.

Luni, 22 februarie [1971]

În ultimele zile am reuşit să-mi educ somnul la parametri aproape normali, adică să mă culc pe la 2 dimineaţa şi să mă scol la 8.

Toată ziua am dactilografiat *S. Z.* şi am isprăvit tabloul cinci. Bucuros că am îmbunătăţit câteva dialoguri.

Nu prea mult lucru efectiv la *Du-te vreme*... De stabilit câteva detalii ale noii construcţii şi puse în

relaţie cu întregul.

Mira a venit la 5 după-amiază şi mi-a oferit un raid în Waikiki şi Kahala. Valurile mării sunt uriaşe, ridicate de vânturile care au bântuit insula în ultimele 4-5 zile.

Înapoi acasă, lectură despre Blaga. Nu-i nici o îndoială că gândirea şi scrierile acestui mare poet şi filosof au fost puternic influenţate de secta creştină minoră a bogomililor, singura erezie ivită din trupul Ortodoxiei. Dualitatea *bine-rău*, reconcilierea şi cooperarea lor în crearea şi cârmuirea lumii e realmente minoră şi lipsită de seriozitate. Mai mult, dramatismul ei e sărac. Cu toate acestea, un erou în *Meşterul Manole* al lui Blaga se cheamă Bogumil, în relaţie directă cu erezia.

Marţi, 23 februarie [1971]

Între 9.30 dimineaţa şi 5 după-amiază – cu o scurtă pauză de prânz – am dactilografiat tabloul al şaselea din *S. Z.* Ca de obicei, am îmbunătăţit o seamă de texte.

Acum sunt din ce în ce mai neliniştit de publicarea *Stelei Zimbrului* în prima ei versiune. Aşa că i-am făcut o scrisoare editorului Liviu Călin, rugându-l – dacă e posibil – să stopeze lucrul în tipografie şi să introducă versiunea cea nouă. Asupra acestui subiect i-am scris şi lui Mitică. Dacă Mitică va avea un răspuns pozitiv, îmi va telegrafia să-i trimit manuscrisul.

Spre seară m'am simţit obosit, dar nu am acceptat să dorm, cu excepţia unui crâmpei de odihnă, întins pe pat. Câteva probleme importante nu pot fi rezolvate decât lucrând. Aşa că am reînceput tabloul doi din *D. V.* şi am scris trei pagini.

Dar m'am încălzit şi am scris încă două. Toate cele cinci pagini sunt absolut noi.

Azi am început să iau Robitusin, un sirop expectorant.

Miercuri, 24 februarie [1971]

Cartea mea de versuri va fi în librării luna viitoare. De obicei, autorii le trimit unor mari personalităţi culturale, în special criticilor literari, exemplare cu autografe şi dedicaţii. N'am făcut asta niciodată, dar cred că de data aceasta ar trebui s'o fac. Nefiind acolo şi, deci, neputând să scriu dedicaţii, mă gândesc să tipăresc aici câteva fişe de mărimea unei cărţi poştale, având numele autorului şi titlul cărţii, „omagiul autorului" şi data – martie 1971.

În cursul dimineţii am umblat pe la câteva tipografii până ce am dat de una care-mi poate face şaizeci de exemplare. Corectura va fi gata mâine.

Voi scrie, de mână, numele destinatarului, semnătura mea şi, eventual, un adaos de câteva cuvinte. Fişele vor fi trimise, toate, lui Mitică, iar el se va ocupa de ele după cum îi voi spune eu.

Toată după-amiaza şi o parte din seară am revăzut şi dactilografiat tabloul şapte din *S. Z.*

Mira a venit la 8.30 şi m'a ţinut cam o oră. Părea foarte obosită. În conversaţie, nimic interesant; doar flecăreală.

Am scris încă o pagină din *D. V.* şi am făcut „scurtăturile" între textul nou şi cel vechi.

M'am culcat la miezul nopţii. Şi am adormit în câteva minute!

Joi, 25 februarie [1971]

Ce dimineaţă minunată! Şi afară, şi înlăuntru! M'am sculat la 8, simţindu-mă atât de odihnit! Lumina soarelui invadase ferestrele, lumina zilei ciocănea'n geamuri, păsărelele mă chemau în arbori şi crânguri. Cu greu am rezistat ispitei de a ieşi, de a face o plimbare, de a merge la plajă. Dar am de lucru.

După ce mi-am luat obişnuita ceaşcă de cafea turcească, am început să lucrez. Am revăzut şi dactilografiat întregul tablou al optulea şi şapte

pagini din cel de al nouălea. Între timp am copt în cuptor o bucată mare de carne, cu sos de ulei, unt, lămâie, piper, ceapă, morcov, frunze de dafin şi de cimbru. Delicioasă la gust, deşi am scăpat cam multă sare. De acum am hrană pentru patru prânzuri.

M'am dus pe jos la tipografie şi am dat OK pe corectură. Apoi, trei ore pe plajă. În timp ce şedeam întins pe nisipul cald, un băieţel de 18 luni, care se juca în preajmă, s'a apropiat de mine şi mi-a surâs. În câteva clipe a devenit prietenos şi m'am jucat cu el. Îl cheamă Matthew. Maică-sa, Helen Hawkins, s'a mirat văzând cât de repede găsise în mine un prieten – de obicei, el se ţine departe de străini –, mi-a spus că sunt „un om încântător" şi m'a invitat să-l întâlnesc pe soţul ei – psiholog în Waikiki – şi să bem ceva. Eu însă nu i-am promis, şi nu cred că o voi face. Atât cât mă pot eu pricepe, asta ar însemna o „complicaţie". Am acceptat, totuşi, să fiu dus acasă cu maşina, iar ea m'a lăsat în apropiere, pe strada Pensacola.

Înapoi acasă, am găsit colile de indigo trimise de Pat. Prezenţa ei se face simţită, întotdeauna, exact la timpul potrivit!

Şi o scrisoare de la un tânăr poet român, D. Ţepeneag, aflat acum la Paris. Îşi doreşte o bursă în Statele Unite şi mă roagă să-l ajut...

Vineri, 26 februarie [1971]

Zi magnifică astăzi, dar nu-i chip să mă duc la plajă! Trebuie să lucrez, şi am izbutit să dactilografiez întregul tabou al nouălea din *S. Z.*

După masă am mers de trei ori la tipografie până ce am lut fişele comandate.

Am dactilografiat o listă cu 54 critici şi personalităţi culturale, care să-i fie trimisă lui Mitică.

Mira a venit spre seară. Jacques Borel va colabora cu ea la editarea unei cărţi Claudel-Charlot. O va ajuta şi Ionel Jianu. Tuyet Ly are

probleme. Prietenul ei a părăsit-o, revenind la soţie. Probleme, probleme...

Sâmbătă, 27 februarie [1971]

Toată ziua a fost consacrată dactilografierii *S. Z.* Tabloul ultim a fost gata la 7 seara. O piesă întreagă se află acum în spatele îngrijorărilor, şi mă simt atât de ralaxat! Întru celebrarea acestui eveniment am cumpărat o cutie de bere! Dar de băut n'am putut bea decât o cană. Mi-am petrecut seara nefăcând nimic şi ascultând muzică

Duminică, 28 februarie [1971]

Slujba din biserica ortodoxă grecească a fost într'adevăr frumoasă. Am fost însoţit de Mira şi de maică-sa. Preotul nu se numeşte părintele Gigikos, ci părintele Demetrios N. Leon. A fost o confuzie. Am făcut cu el o înţelegere să pot face o slujbă la 18 martie.

După-amiază liniştită, acasă. Am scris dedicaţii pe 55 cartonaşe *Geneze*, o scrisoare către Mitică, una adresată arhiepiscopului Iakovos, una către Florentia Bârdan, şi m'am gândit la o posibilă piesă cu o clasă a unor foşti elevi de liceu adunaţi în aceeaşi sală la aniversarea a 30 de ani de la absolvire şi comportându-se ca nişte adolescenţi, ca unii ce poartă în subconştient vechiul lor stil de viaţă. Ar putea fi interesantă.

Luni, 1 martie [1971]

Greva autobuzelor s'a terminat. Am fost cu *bus*-ul în *downtown*, am expediat – recomandat – o scrisoare şi cartonaşele *Geneze* pentru Mitică, epistola, prin poşta rapidă, către arhiepiscopul Iakovos, mi-am plătit chiria pe martie.

Întors acasă, am lucrat fără întrerupere la *Du-te vreme*... (tabloul doi), refăcând cea mai mare parte din text, împingându-l spre tot mai multă profunzime.

Seara, cumplită durere de cap.

Mira a venit la 8 şi mi-a adus un mărţişor. M'am simţit obligat să-i ofer şi eu unul, pe care-l aveam în colecţia mea din anii trecuţi. Eu purtam însă un mărţişor de la Pat, dar Mirei i-am spus că-l primisem de la cumnată-mea...

I-am citit tabloul al treilea din *S. Z.* Cred că realmente şi'n mod sincer i-a plăcut, deşi nu e genul de teatru preferat de ea. Nu se îndoieşte că va avea succes pe scenă. (Nici eu!)

În pofida tabletelor pe care le-am înghiţit, durerea mea de cap a persistat şi nu mi-a lăsat multe şanse de lucru. Am adormit pe la miezul nopţii.

Două scrisori mi-au sosit astăzi. Una de la Pat şi una de la sora mea. Lenuţa mi-a trimis o floricică de primăvară şi a fost prima care mi-a urat „La mulţi ani" de ziua naşterii mele.

Marţi, 3 martie [1971]

Somn lung, lung, neobişnuit de lung! Era 9.30 când m'am trezit. Desigur, fără durere de cap.

O lectură minuţioasă a *S. Z.* şi scrierea accentelor româneşti pe literele capitale (Ş, Ţ, Î) mi-au luat câteva ore bune de lucru. Manuscrisul este acum gata pentru tipar.

Mă gândesc că, în afară de Marietta Sadova (dacă voi avea vreun răspuns din parte-i), ar fi bine să trimit piesa la Teatrul Naţional din Bucureşti, la Teatrul „Al. Davila" din Piteşti, şi chiar la Teatrul Naţional din Cluj. Desigur, pentru aşa ceva mi-ar trebui mai multe copii. Poate că voi încerca să aflu preţul câtorva xerox-uri după dactilograma mea originală.

Azi, nici o scrisoare. Am primit însă *Contemporanul* şi am aflat că poetul Miron Radu Paraschivescu a murit. Era în vârstă de 60 de ani şi avea un copil de numai 6 ani!

Tabloul doi a fost împins către scena finală.

Miercuri, 3 martie [1971]

Dis-de-dimineaţă, scena finală a tabloului doi se afla în planul meu de lucru.

Între timp a apărut Tuyet Ly, mi-a făcut o scurtă vizită şi m'a invitat, pentru vineri seara, la un spectacol de teatru jucat la Teatrul Kennedy de către studenţii Departamentului de Dramă. Am acceptat. Era tristă şi mi-a împărtăşit dezamăgirea în legătură cu fostul ei *boy-friend* (un „băiat" în vârstă de vreo 50 de ani!), care a părăsit-o după trei luni de dragoste şi s'a întors la nevastă-sa. I-am spus că şi soţia lui are dreptul să-l revendice şi să şi-l aibă aproape şi că nimănui nu-i este îngăduit să-şi clădească propria sa fericire pe nefericirea altcuiva.

Am lucrat toată ziua la *D. V*. Seara am terminat dificilul tablou doi, dar mă simţeam foarte obosit.

Joi, 4 martie [1971]

Am dat telefoane la mai mai multe companii de xerox şi am găsit pe cea mai convenabilă. Aşa că m'am dus acolo, am discutat cu şeful – o tânără doamnă – şi am obţinut o reducere substanţială. Am plătit 55 dolari pentru patru còpii *S. Z.,* fiecare având 118 pagini, foarte bine executate. Totul mi-a luat 45 de minute.

Înapoi acasă, le-am perforat şi le-am legat în coperţi.

O scrisoare (a doua) de la domnişoara Maria Hogea, studentă la Universitatea din Iaşi. Corneliu Sturzu, directorul Teatrului Naţional din Iaşi, este şi profesorul ei de Teoria Literaturii. Acesta mă roagă prin ea să-i trimit *Steaua Zimbrului*, care îl interesează. Bună veste! Voi vedea. Poate că încă vreo câteva zile de aşteptare a unui cuvânt din partea Mariettei Sadova.

Am primit *Credinţa*. Un număr foarte bun. Bravo, Alexe!

Şi, târziu după-amiază, am primit pachetele cu „Noi". La 11 seara, toate exemplarele erau deja aruncate în cutia poştală. Încărcată zi!

Un mesaj, prin poşta rapidă, de la Pat! O, Doamne!...

Vineri, 5 martie [1971]

I-am trimis o scrisoare lui I. Petraru, la Oficiul Poştal Central din Bucureşti, atrăgându-i atenţia asupra revistei „Noi”, în sensul de a nu se mai repeta „greşala” din trecut.

Schiţe pentru al treilea tablou din *D. V.*, care pare a fi mult mai puţin dificil decât cel de al doilea.

Am verificat numărul de pagini al fiecăreia din cele patru copii xerox *S. Z.*

Seara, am asistat la spectacolul *Oh what a lovely war* (*Ah, ce război fermecător!)* la Teatrul Kennedy (Universitate), acompaniat de Tuyet Ly, care m’a şi purtat cu maşina dus-întors. „Piesa”, aşa şi-aşa. O producţie (muzicală) antirăzboi. Tuyet era atât de obosită (cu câteva ore înainte avusese de trecut un examen la Mira), încât a prins-o somnul şi, practic, a dormit în timpul spectacolului. Mă simţeam niţel stânjenit cu o astfel de companie. Oricum, i-am mulţumit, ea m’a lăsat la poartă şi s’a dus să doarmă acasă.

Scrisori către Pat, Alexe, Episcop, o lungă scrisoare patriarhului.

Duminică, 7 martie [1971]

Potrivit unei înţelegeri, doamna Pauline Van Dorn, organista corului, care locuia în Waikiki, a oprit în vecinătatea locuinţei mele şi m’a dus cu maşina la biserică.

Cu siguranţă, părintele Demetrios s’a arătat foarte prietenos. La sfârşitul slujbei a dat citire scrisorii pe care o primise de la Arhiepiscopia Greacă din New York (a cărei copie o aveam în buzunar) şi mi-a adresat salutări speciale. A anunţat Liturghia pe care aveam s’o oficiez la 18 martie „în frumoasa limbă română” şi s’a oferit să-

mi dea răspunsurile la strană „în frumoasa limbă greacă”.

Preot celibatar fiind, m’a invitat să luăm prânzul împreună la un restaurant. În timpul mesei am avut interesante conversaţii despre Ortodoxia în America. Apoi l-am invitat la mine să bem o cafea... turcească. El a lăudat nu numai cafeaua, dar şi inspiraţia mea de a închiria o căsuţă atât de „romantică” într’o astfel de grădină minunată.

După-amiază, puţină odihnă, apoi trei pagini din cel de al treilea tablou.

Luni, 8 martie [1971]

Aproape toată ziua am lucrat zdravăn la tabloul al treilea şi l-am împins către ultima scenă.

Apoi am pregătit pentru expediere poştală cele patru còpii ale piesei *S. Z.*, le-am ocrotit cu învelişuri de carton şi le-am pus în plicuri.

Tuyet a apărut pe la cinci şi jumătate, pentru cincisprezece minute, doar să mă vadă şi să-mi spună cât de supărată e pe fostul ei *boy-friend*, iar eu mi-am dat seama acum că legătura lor nu fusese doar sentimentală. Tuyet avusese pe cineva care o ajuta cu bani pentru studii, dar fără nici un angajament de căsătorie. A apărut însă acest om (care lua lecţii de Yoga) şi a atras-o spre el, mai ales prin promisiunea că va divorţa de soţie şi se va însura cu Ly. Acum el s’a întors la nevastă, iar sărmana Tuyet, care s’a îndepărtat de sponsorul ei de îndată ce a intrat în relaţie cu bărbatul cestălalt, simte că e în aer. Poate că acesta e motivul pentru care vrea să plece din actualul ei apartament şi să aibă un loc în spaţiul unei colege. Probleme omeneşti.

Mira a venit pe la 8. Conversaţie interesantă asupra scriitorului francez Jean Genet, despre care am aflat o mulţime de lucruri. Oricum, va trebui să citesc cartea lui Sartre *Saint Genet* şi să aflu ce a spus Cocteau despre el la Academia Franceză. Mi se pare însă că Mira e prea mult înclinată să

explice opera unui scriitor prin datele lui biografice. Biografia poate însemna ceva, dar nu totul. După ani de cercetări, de pildă, Vladimir Streinu a tras concluzia că nimic din opera lui Creangă nu poate fi explicat prin biografia lui.

Marţi, 9 martie [1971]

În jurnalul de ieri am uitat să menţionez că am cerut să mi se instaleze un post telefonic în locuinţa mea. De când merg cu regularitate la biserică şi, pe de altă parte, având în vedere că pentru Mira e cam obositor să vină prea des să mă vadă, m'am decis să-mi pun telefon. Mira a salutat vestea.

Azi-dimineaţă am fost în *downtown* şi am expediat cele patru còpii *S. Z.* către Teatrul Naţional din Bucureşti (director, Radu Beligan), Teatrul Naţional din Iaşi (director, Corneliu Sturzu), Teatrul Naţional din Cluj (director, Vlad Mugur) şi Teatrul „Al. Davila" din Piteşti (director, Constantin Dinischiotu). Toate cele patru plicuri au fost trimise, recomandat, cu poşta aeriană (13, 80 dolari).

Înapoi acasă, am făcut scrisori către cei patru directori şi le-am expediat.

După ce am mâncat de prânz m'am decis să merg la plajă (după câte zile?). A fost frumos, mi-a făcut plăcere să înot – sau să fac pluta pe valuri.

Seara, am fost musafirul spălătoriei automate (*laundrette*). Am spălat şi uscat rufărie şi prosoape.

Seară fructuoasă. Nu numai că am terminat tabloul trei, dar am scris (din nou) trei din cele mai bune pagini ale acestei piese. Ideea că *Timpul nu e muritor, nici nemuritor, nu e veşnic, ci ne-veşnic* e absolut nouă.

M'a luat somnul, pe deplin mulţumit, pe la 1 după miezul nopţii.

Miercuri, 10 martie [1971]

Scrisori către Preasfinţitul şi Pat; acesteia i-am trimis şi un mandat poştal de 10 dolari, suma cu care a expediat „Noi” Detroit-Honolulu.

Am făcut o schimbare în structura piesei *Du-te vreme*... Fostul act întâi este acum despărţit în două tablouri. Prin urmare, tabloul al doilea devine al treilea..., aşa că acum voi începe tabloul al cincilea în loc de al patrulea.

Şi l-am început, scriind din nou prima scenă.

Omul care trebuia să-mi instaleze telefonul n’a venit astăzi, aşa cum era programat. Poate că, mai ştii?, se va repeta povestea biroului.

Scrisori către Maria Hogea (Iaşi), N. Carandino, Mitzura Arghezi, Irineu Suceveanul, Ovidiu Marina, Sandu Tudor – cele mai multe fiind răspunsuri la felicitările de Crăciun şi Anul Nou!

Am expediat „Noi” către Beligan, Mugur, Sturzu şi Hogea.

Am terminat de scris tabloul al cincilea la 1.30 după miezul nopţii. E foarte bun. Noile mele idei lucrează bine. Am adormit pe la 3 dimineaţa.

Joi, 11 martie [1971]

M’am sculat la 10, dar nu mă simţeam bine. Oleacă de răceală – habar n’am de cauză –, îmi curge nasul, respiraţie grea. Am luat aspirină, mi-am pus picături în nas, apoi o cafea neagră, turcească, şi am început tabloul al şaselea.

O veste excelentă de la Alexe: a avut un mare succes ca dirijor al corului catedralei.

De asemenea, veşti de la Episcop, de la Pat şi... nimic de la Mitică.

A plouat toată ziua. Seara, târziu, cel de al şaselea tablou era terminat. Şi am început o nouă poezie.

Vineri, 12 martie [1971]

Cel de al şaptelea tablou va începe cu invazia viermilor în împărăţia lui Făt-Frumos. Ideea e

magnifică, văd totul în amănunt. Acum trebuie găsită şi cea mai bună modalitate a expresiei.

L-am lăsat de-o parte şi am continuat poezia. Am lucrat la ea toată ziua şi am terminat-o noaptea târziu. Poezia se cheamă „Trec anii”, un fel de autoportret.

Între timp, scrisori către Episcop, Alexe, Pat. Târziu după miezul nopţii am dactilografiat poezia şi i-am trimis-o lui Alexe.

Tot între timp am contactat Compania de Telefoane. După discuţii şi explicaţii plicticoase, mi-au conectat la centrală aparatul deja existent şi mi-au dat numărul: 521-3941.

Iată, am primit o scrisoare de la părintele Veniamin, bătrânul pustnic care trăieşte, la cei 84 de ani ai săi, în muntele Buila, din România. Şi-a dat acordul să i se facă o operaţie chirurgicală de hernie (ruptură abdominală). La cinci ore după operaţie s’a ridicat din pat şi a început să se plimbe în jurul camerei, sub ochii holbaţi ai doctorilor şi asistentelor medicale. După opt zile, complet refăcut, s’a întors la sihăstria lui. Se simte bine. Ultima oară l-am văzut acum trei ani. Era sănătos, dar mi se plângea că pierduse doi dinţi... Avea 81 de ani!

Sâmbătă, 13 martie [1971]

Am telefonat la casa Baciu. Ştefan are probleme cu sănătatea. Are pe corp nişte ţesuturi moarte care pot degenera în cancer. Se află sub îngrijire medicală.

Mira a primit o scrisoare de la Ionel Jianu (Paris). O scrisoare lungă. Eugène Ionesco – care a fost primit recent, oficial, ca membru al Academiei Franceze – este un „porc”. „Un mare porc”!... Nu l-a invitat pe Jianu la festivitatea de recepţie, tocmai pe el, cel care, cu ani în urmă, l-a lansat ca scriitor în România!

Am fost în *downtown* şi am încercat prin mai multe magazine, dar nu am găsit gulerul alb

ataşabil care-mi trebuie.

Am scris cinci pagini din tabloul al şaptelea şi am revăzut poezia.

Duminică, 14 martie [1971]

Am asistat la slujbă în biserica grecească şi, invitat de părintele Demetrios, am rostit predica. Satisfacţie generală. Ca urmare, am fost invitat să ţin o conferinţă despre Ortodoxie, anume la Universitatea Hawaii, Departamentul Religie (nu am reţinut numele profesorului care mi-a adresat invitaţia; oricum, e rus). Poate cândva după Paşti.

Mira a venit după-amiază şi am ajutat-o să-şi pună în rânduială manuscrisul dactilografiat despre Ionesco (500 de pagini), într'un dosar copertat, spre a-i fi trimis astfel editorului din New York. I-a plăcut enorm noua mea poezie, ca şi cele cinci pagini pe care le-am scris azi-noapte (invazia viermilor).

Seara, încă trei pagini.

Scrisoare către dr. I. Albescu, în Germania.

Luni, 15 martie [1971]

M'am sculat târziu, mi-am luat obişnuita cafea şi i-am scris părintelui Veniamin, precum şi doctorului I. Albescu, în Germania de Vest.

Poşta mi-a adus primul mesaj, de la Pat, pentru aniversarea celor 50 de ani ai mei. Am fost, desigur, încântat.

Totodată am primit două cărţi trimise, la rugămintea mea, de către Grigore Băbuş: *Învăţăturile Voievodului Neagoe către fiul său Teodosie* şi *Măştile populare.*

Am fost încântat, deoarece nu mă aşteptam ca Grigore să mi le trimită aici.

După cum îmi propusesem, m'am dus pe plajă luând cu mine *Învăţăturile*. Lectură lungă şi profundă.

Seara am vrut să continui lucrul la tabloul al şaptelea. Mai întâi am simţit trebuinţa de a găsi

termenul arhaic pentru „contract” sau „înţelegere” şi am presupus că-l pot afla în *Învăţăturile lui Neagoe*. Începând să caut un cuvânt (şi nu l-am găsit), am fost din nou captivat de această carte şi am tot citit până pe la 3 dimineaţa. Cartea e excelentă şi dovedeşte ştiinţific ceea ce eu am anticipat, prin intuiţie, în *Meşterul Manole*, aceea că Neagoe şi epoca sa au fost un pinten al Renaşterii în Evul Mediu românesc.

Marţi, 16 martie [1971]

Mi-am petrecut dimineaţa (frumoasă dimineaţă!) pe plajă, continuând să citesc. Dar şi să mă odihnesc.

Am ajuns acasă cu exact zece minute înainte de a sosi poşta. Şi o mare surpriză: primele două exemplare din *Geneze*!!! E grozav! Mitică e un „băiat de zahăr”!

Coperta e, într’adevăr, frumoasă. Presupun că a fost inspirată de versurile mele: „Nani, ritmică rotundă/ Înzilită din secundă”.

Nu m’am aşteptat să-mi văd fotografia în carte. Cine a avut ideea? Ar fi trebuit să mă întrebe. Nu aş fi fost de acord să am o fotografie (oricare) în această carte de poezie. În sfârşit!

Am fost cu adevărat încântat, emoţionat, şi gata să visez la volumul următor.

Am sunat-o pe Mira şi i-am spus vestea. A venit, i-a plăcut, dar nu fără un fel de mâhnire pe chip. Mi-am dat seama: nu pentru mine, ci pentru ea, poate pentru ei, lipsindu-le şansa de a-şi avea cărţile publicate în România.

În timpul serii nu am fost în stare să mai fac altceva decât să mă simt fericit şi să visez.

Miercuri, 17 martie [1971]

M’am dus în *downtown,* la oficiul poştal, şi am expediat un exemplar din *Geneze* pentru prietenii mei din Detroit. Mi-ar fi plăcut să i-l trimit Patriciei, dar ce era să fac? Ar fi fost imposibil să

fac asta fără să-l rănesc pe Gicu. Aşa că o să-i trimit primul exemplar „disponibil”, de îndată ce-l voi avea.

Mi-am luat cămăşile de la spălătorie, mi-am dus pantalonii la călcat. După masă mi-am făcut curăţenie în locuinţă, am cumpărat un vin franţuzesc şi o faţă de masă din plastic, am făcut o baie şi m’am culcat mai devreme decât de obicei.

Poşta mi-a adus o felicitare şi o scrisoare de la Mitică şi familia sa, de la Pat, Didi şi Gicu. Drăguţ din partea lor! Şi o veste (bună? rea?): Pe 5 martie, *Steaua Zimbrului* era deja culeasă şi gata pentru prima corectură. OK! Ce să mai zic?

Joi, 18 martie [1971]

Bună dimineaţa! Am 50 de ani! Mai bătrân? Mai tânăr? Mă simt acelaşi. Nici un fel de schimbare!

M’am sculat la 6.30. La 7.10 a sunat telefonul. Eram sigur, ea e! I-am auzit vocea vorbindu-i operatoarei în silabe. Apoi am auzit monedele căzând... căzând ritmic în cutia aparatului telefonic: cling! cling! cling!... Ca nişte clopoţei. Minunaţi clopoţei! Clopoţei de argint, clopoţei matinali, singurele clopote de ziua naşterii mele! Cling! Cling! Cling!... Apoi, vocea: *Happy birthday!*... Câte minute? Poate două. Dar destule spre a-mi crea o excelentă dispoziţie. *Big Child!*

Părintele Demetrios a venit la 7.45 şi m’a luat cu maşina.

Slujba am început-o la ora 9, în româneşte, iar părintele Demetrios îmi dădea răspunsurile în greacă. În biserică erau Mira şi mama ei (Ştefan n’a îndrăznit să apară în public cu copci pe frunte). În timpul slujbei au mai venit în biserică o seamă de persoane, până pe la douăzeci, cele mai multe fiind doamne. Aşa că m’am simţit obligat să intercalez câteva scurte ziceri în engleză şi greacă. Liturghia s’a încheiat la 10.

Mă aflam încă în altar, ca să las totul în ordine, când am fost chemat în repetate rânduri de

părintele Demetrios. În sfârşit, am intrat în *hall.* Iar acolo, surpriză: Toată lumea a prins a cânta *Happy birthday!* Iar pe masă, un tort aniversar, un tort frumos, având pe el cifra 50. A trebuit să strâng mâini, să răspund la felicitări şi să dau astfel piept cu această „conspiraţie" pusă la cale de părintele Demetrios şi de doamnele din Comitet. Mira şi mama ei, pe de-a'ntregul mişcate.

Mira m'a dus acasă la 11, apoi a fugit la Universitate, unde avea curs. M'am odihnit puţin.

Mira a revenit la 1.15, mi-a adus un buchet de flori albe şi o ghirlandă de orhidee. Apoi m'a dus la „La Ronde", un restaurant rotitor în vârful unei clădiri din Ala Moana, pe ţărmul oceanului (timp de un ceas, în timp ce iei masa, poţi vedea întreaga panoramă, de jur-împrejur). Potrivit stilului de viaţă hawaiian, Mira m'a obligat ca în timpul mesei să port ghirlanda de orhidee împrejurul grumazului. Nu eram deloc singurul care purta o asemenea podoabă. Friptura Teriaki a fost delicioasă, iar panorama, minunată. Eram în formă bună, am făcut o droaie de glume, iar Mira râdea de mama focului, gata-gata să explodeze.

Am rugat-o pe Mira să mă ducă până la postul telegrafic. Întorcându-mă de la biserică, găsisem în cutia poştală o notă. Două telegrame mă aşteptau, una de la Pat, Didi şi Gicu şi o alta de la părintele Moraru şi Gicu. Încântător!

Întors acasă, am găsit un mesaj de la enoriaşii din Pontiac.

Trei ore de relaxare, muzică şi răspunsuri la câteva mesaje.

Ştefan şi Mira au sosit la 7.15 seara şi mi-au adus daruri: o carte splendidă, ilustrată în culori, *The Hawaiians*, apărută în 1970 (exemplar de lux) şi un disc cu muzică hawaiiană. Şi-au adus şi aparatul stereo.

După dorinţa lor, le-am oferit o cină cu un singur fel de mâncare, iar acesta a fost „mămăligă împăturată cu brânză", ciobănească, coaptă în

cuptor. Le-a plăcut atât de mult încât Ştefan s'a servit de trei ori, sub ochii amuzaţi ai Mirei. În schimb, de abia a gustat o picătură de vin; se află sub severă supraveghere şi dietă medicală. Amândoi s'au simţit bine. Ştefan, ca de obicei, a debitat o mulţime de istorii hazlii, în timp ce Mira se prăpădea de râs. Au rămas până la 10.30.

Restul serii l-am petrecut în pat, admirând minunatele ilustraţii din *Hawaiienii.*

Vineri, 19 martie [1971]

La 7.30 m'a trezit telefonul. Operatorul de la telegraf mi-a transmis, silabisind, o telegramă, în româneşte, de la episcopul Victorin: salutări şi felicitări pentru „banchetul poetic".

Poşta mi-a mai adus trei mesaje, de la Veronica, de la Grigore şi un altul, neaşteptat, de la domnul Ion Lungeanu, directorul Protocolului din Comitetul pentru Treburi Religioase, în Bucureşti.

Astăzi am scris puţin.

Mira m'a invitat să merg cu ea să vedem *Procesul*, un film realizat pe baza celebrului roman al lui Kafka. Filmul a fost rulat în una din sălile Universităţii şi a fost într'adevăr bun, dar mă întreb câţi dintre studenţii care l-au văzut au rămas în mintea lor cu vreun înţeles.

În timp ce mă ducea acasă, Mira mi-a povestit întreaga istorie despre începuturile piesei lui Eugène Ionesco, *Cântăreaţa cheală*. Cu desăvârşire necunoscut în Paris, era bun prieten cu Monica Lovinescu, care lucra pentru compania teatrală Bataille ca director de scenă. Ionesco i-a citit Monicăi piesa, pretinzând că a scris „o glumă". Monica însă i-a spus, a insistat şi l-a convins că scrisese „o piesă". I-a citit manuscrisul lui Bataille şi câtorva din membrii companiei şi a decis să o reprezinte. Repetiţiile au luat câteva luni, fără nici o satisfacţie. Nici genul comedie şi nici genul dramă nu ofereau adevărata modalitate a interpretării. În cele din urmă, pe pragul disperării,

Monica a avut o idee: „Hai să'ncercăm s'o jucăm împotriva textului, ca şi cum textul ne-ar fi duşman! Cel puţin până acum, aceasta este singura modalitate de a pune în scenă *Cântăreaţa cheală*". Au jucat-o într'o sală foarte mică din Paris, Monica s'a angajat într'o stăruitoare „propagandă", mai ales printre studenţi, dar piesa nu a avut succes şi a continuat să se menţină astfel. Între timp, Ionesco a scris *Scaunele*. După premieră, Jean Anouilh a publicat un articol exploziv, lăudând piesa la cote înalte. El, cu autoritatea lui, a fost cel care l-a „lansat" pe Ionesco în atenţia lumii literare. În acest context şi în lumina *Scaunelor*, *Cântăreaţa cheală* a devenit şi ea celebră. De curând Ionesco a fost primit oficial în Academia Franceză, dar pe Monica nu a invitat-o la recepţie.

Sâmbătă, 20 martie [1971]

Ziua întreagă am consacrat-o părţii finale din tabloul a şaptelea şi, în sfârşit, l-am terminat. Pare foarte bun.

O scrisoare de la Pat şi una de la Alexe.

Reflecţii asupra tabloului opt.

Duminică, 21 martie [1971]

M'am sculat târziu, nu m'am dus la biserică. În schimb, mi-am petrecut ziua lucrând la tabloul al optulea şi am scris cinci pagini.

I-am scris şi lui Mitică o epistolă în legătură cu treburile mele literare.

Seara am avut o puternică senzaţie de singurătate şi frustrare. Am luat autobuzul, am mers în Waikiki şi mi-am cheltuit aproape trei ore hoinărind pe străzi. Nimic nou, aceeaşi lume, aceiaşi hippies, aceleaşi distracţii.

Îndărăt acasă, am băut nişte coniac şi m'am ameţit puţin.

Noapte bună!

Luni, 22 martie [1971]

La 9 dimineaţa eram aşezat la birou şi am început să lucrez, progresiv, oră de oră, la cel de al optulea tablou.

După-amiază mi-am continuat lucrul. – Cer noros, umiditate densă (78%). Senzaţie de inconfort, transpiraţie subţire şi persistentă. Nu pot aştepta până la ora culcării, aşa că pe la 7 seara am făcut o baie. După o jumătate de oră îmi curge nasul, strănut, mă simt rău. Desigur, aspirină.

Mira a venit la 8. Două ore de conversaţie asupra lui Giraudoux şi Claudel.

A învăţat de la mine ceva nou: definiţiile termenilor „apofatic” şi „catafatic”.

După miezul nopţii am terminat tabloul al optulea.

Marţi, 23 martie [1971]

Încă de dimineaţă nu m’am simţit bine. Cu toate acestea, am început tabloul al nouălea şi am scris două pagini şi jumătate.

În prima jumătate a după-amiezii am mers la bancă şi mi-am încasat un cec (salariul pe noiembrie 1970). De asemenea, mi-am procurat un mandat poştal prin care să-mi achit impozitul pe venit datorat municipiului Detroit (79, 38 dolari).

Întru târziul după-amiezii m’am simţit mai bine după ce am mai luat aspirină.

Scrisori către Grigore, Dan Zamfirescu, enoriaşii din Pontiac, precum şi lui Dumitru Micu (de la care am primit ieri o scrisoare; se află acum în Franţa, unde predă limba şi literatura română la Universitatea din Lyon; aspecte interesante ale lumii literare din România; anumite „împrejurări” nu i-au permis să scrie, în calitate de critic literar, despre cărţile mele).

Mi-am încheiat ziua cu şapte pagini din tabloul al nouălea.

Miercuri, 24 martie [1971]

Poştaşul mi-a bătut la uşă foarte de dimineaţă şi mi-a înmânat un pachet: un kilogram şi jumătate de cafea şi o cutie de halva, trimise de Pat. Ce inimă minunată! Îţi mulţumesc, Pat, îţi mulţumesc tare mult!

În tot restul zilei m’am ocupat de tabloul al nouălea. După ce am rupt cinci pagini şi rescris patru, l-am încheiat. Am scris sub o inspiraţie reală. Dar spre sfârşitul zilei mă simţeam extenuat.

Joi, 25 martie [1971]

Bunavestire. Cincizeci de ani de când am fost botezat.

O ilustrată de la episcopul Victorin mă salută pentru *Kuhio Day*. Mira îmi spusese că Universitatea va fi închisă vineri – *Kuhio Day* –, dar nu i-am dat atenţie. Aşa că am sunat-o acum. Nu ştia nimic despre Kuhio; dimpotrivă, credea că eu sunt cel care ştie ceva mai mult, ca „specialist" în viaţa hawaiiană. Kuhio însă a fost un principe, nu un zeu. El îi aparţine istoriei (şi anume, uneia recente), iar nu mitologiei. Aşa că speram să aflu ceva de prin ziare, n'am găsit nimic, dar...: „La Sears, preţuri reduse de Ziua lui Kuhio!"... „Economisiţi bani la Woolworth de Ziua lui Kuhio!"... „Kuhio, mari reduceri de preţuri!"... – şi aşa mai departe, pe zeci de pagini... Speram să aflu ceva despre celebrarea în sine, ca sărbătoare naţională hawaiiană. În cele din urmă, la un colţ de stradă era anunţat, cu cele mai mici litere posibile, un concert de *ukulele* (viori) al unor grupe de studenţi. OK!

Am făcut o revizie minuţioasă a tabloului nouă. O lungă scrisoare lui Dumitru Micu, în Franţa.

Seara a venit Mira şi i-am citit tablourile şapte, opt şi nouă. S'a arătat cu sinceritate uimită, copleşită, în timp ce eu trăiam senzaţia unei reale satisfacţii.

Vineri, 26 martie [1971]

Kuhio Day! Peste tot, reduceri de preţuri! Şi nimic mai mult. În Kailua – orăşel situat de cealaltă parte a insulei – a avut loc o paradă. Concertul de ukulele, programat pentru astă-seară, a fost anulat din cauză că adolescenţii (care-l pregătiseră preţ de câteva luni) nu au avut posibilitatea de a găsi autobuze care să-i transporte de ici colo. (Mi-a părut rău mai mult pentru dezamăgirea lor decât pentru insuccesul încercării – intenţiei – mele de a celebra *Kuhio Day*). În cele din urmă am aflat că Prinţul Kuhio făcea parte din

Familia Regală, era pro-american şi a reprezentat Hawaiiul în Camera Reprezentanţilor, din 1902 până în 1922, când a murit.

De dimineaţă am fost în *downtown,* de unde mi-am procurat un album pentru păstrarea fotografiilor şi, revenit acasă, am inserat cele aproape o sută de poze de la spectacolele cu *Meşterul Manole*. O treabă bună!

O oarecare Miss Bloland, care predă lecţii de sport la Universitatea din California, fostă bursieră Fulbright în România în 1967, sosise în Hawaii pentru vreo zece zile şi deschisese un curs de dansuri româneşti. Mă gândeam să merg şi să văd, dar Mira, care dorea şi ea, nu m'a putut duce. Am telefonat la Consiliul de Stat pentru Dansuri al Hawaiiului şi am găsit-o pe domnişoara Bloland. Mi-a spus că lecţiile erau deja terminate. Le încheiase prin rularea unor filme româneşti. Se va întoarce în California cu un singur regret: lecţiile ei fuseseră frecventate de *prea mulţi* cursanţi (în majoritate, elevi de liceu şi studenţi), aşa că nu a putut insista asupra unor detalii. Iar eu mă gândeam la doamna Popescu-Judeţ care, după luni de zile în Detroit, se întorcea în România cu regretul de a nu fi avut destui cursanţi dintre români care să frecventeze lecţiile ei de dansuri româneşti! Puţin mai târziu, Mira mi-a spus la telefon ce îi mărturisiseră vreo câţiva dintre studenţii ei: frecventaseră cursurile domnişoarei Bloland şi ştiu deja să joace „Alunelul", „Hora" şi alte dansuri.

După-amiază am primit un telefon de la Tuyet Ly. Împacheta şi făcea curăţenie înainte de a se muta (va împărţi spaţiul locuibil cu o prietenă). Am aflat că e flămândă şi am invitat-o să mănânce la mine. Aveam mâncare destulă, doar s'o încălzesc. A venit. Vai de mine, cred că era moartă de foame, că nu mâncase de zile întregi. Eram eu stânjenit de cât putea să mănânce, aşa că, în timp ce ea şedea la masă, eu am continuat să bat la

maşină o scrisoare către Marin Preda, editorul *Genezelor*. În cele din urmă a terminat, a mulţumit şi s'a întors să-şi continue treaba. Înainte de a ieşi, în uşă, m'a sărutat pe obraz.

Am încheiat scrisoarea către Marin Preda şi am expediat-o, mulţumindu-i pentru *Geneze* şi anunţând manuscrisul volumului *Poeme cu măşti*. Còpii lui Mihai Gafiţa şi Mitică.

Proiecte şi schiţe pentru tabloul final din *Du-te vreme...*

Sâmbătă, 27 martie [1971]

Încercare nereuşită de a începe partea finală a poemului *Du-te vreme...* Cred că întregul act cinci trebuie condensat într'un singur tablou, având ca model pe cele precedente.

Poşta mi-a adus *România literară.* Am sunat-o pe Mira şi am informat-o că, potrivit unei cronici pe care am citit-o chiar acum, o carte (monografie) asupra lui Urmuz a fost scrisă şi publicată la Bucureşti de către criticul Nicolae Balotă. A sărit, gata să vină şi să vadă. O oră mai târziu era aici, în timp ce Ştefan făcea cumpărături într'un supermarket din apropiere. Citind cronica, încerca să se stăpânească, dar se vedea cât de colo că e supărată, iritată, cu surâsuri amare. Deodată am priceput totul. De ani de zile Mira crede că ea e singura care l-a studiat pe Urmuz, care a scris şi publicat exegeze asupra operei acestuia, deţinând un fel de „monopol" asupra primului scriitor absurd din lume (român). Mai mult, ea ştia că Balotă începuse un studiu amplu asupra lui Urmuz. O suspectez pe Mira de a fi încercat să stopeze lucrul lui Balotă (sau, cel puţin, să-l limiteze) prin Saşa Pană, un vechi specialist bucureştean asupra lui Urmuz şi posesor a numeroase şi importante documente. Ca vechi prieten al Mirei, el i-a procurat acesteia câteva materiale, dar în acelaşi timp a fost rugat să-l ajute pe Balotă. Mira este acum nu doar indispusă de ştire, ci şi nerăbdătoare

să afle dacă şi în ce măsură Saşa Pană i-a procurat lui Balotă date şi documente. Cronica (lăudând cartea lui Balotă la cote înalte) nu spune nimic despre asta. M'a implorat să-i scriu imediat lui Grigore, rugându-l să-mi trimită cu poşta, cât mai repede cu putinţă, cartea lui Balotă. Când am însoţit-o până la locul de parcare al supermarketului, unde l-am întâlnit pe Ştefan, era încă supărată.

Am scris şi dactilografiat articolul pentru *Credinţa* pe aprilie. Şi am început o scrisoare către Alexe.

Seara m'am dus la *laundrette* şi mi-am spălat rufele. Înapoi acasă, am dat peste un musafir neaşteptat: pe biroul meu era o... şopârlă pitică, încă ameţită de aprinderea bruscă a luminii. (În Hawaii sunt o mulţime de asemenea şopârle, nu mai mari decât un deget, sălbatice şi protejate de oameni.) O idee: am lăsat jos punga cu albituri, am luat aparatul de fotografiat, am potrivit blitzul şi m'am apropiat de birou în vârful picioarelor. Am aşteptat în tăcere, minute şi minute, până când ea a început să mişte. La început s'a speriat de lumina blitzului. Apoi, încetul cu încetul, s'a obişnuit, a devenit chiar familiară, a umblat de mai multe ori încoace şi încolo pe hârtiile şi cărţile mele, plăcându-i să fie fotografiată ca unei stele de cinema. M'am amuzat văzând-o urcându-se pe *Geneze* şi zăbovind pe carte, ca şi cum ar fi interesat-o. Din păcate, blitzul avea ceva, un defect, şi nu mergea decât la întâmplare. Patru filme am prăpădit ca să obţin şase sau şapte blitzuri. La urmă i-am mulţumit (cu scuze că nu i-am putut oferi nici un ţânţar), am făcut-o să sară într'o pungă de plastic şi am dus-o în lumea ei, în grădină. Din păcate (iarăşi!), ceva mai târziu am verificat deschiderea diafragmei: uitasem s'o potrivesc. Mă tem că pozele au fost supraluminate. Voi vedea.

Am expediat articolul şi scrisoarea către Alexe.

Duminică, 28 martie [1971]

Condus de doamna Van Dorn, m'am dus la biserică, am asistat la slujbă, am venit înapoi şi – nu ştiu de ce – m'am simţit tare obosit, extenuat. M'am urcat direct în pat şi am dormit două ore şi jumătate. Prânzul l-am luat la 3 după-amiază. Mi-am adus *Jurnalul* la zi.

Fusesem invitat de Mira să vedem, seara, un film suprarealist pe tema timpului.

A venit la 8.35. Am mers împreună să vedem filmul, dar uşile sălii erau închise şi nimeni prin preajmă. După câteva minute de nedumerire, i-am verificat biletele: erau pentru Duminică, 5 aprilie! Mira se blama că devenise tâmpită. I-am propus să mergem la cabinetul ei de la Universitate ca să luăm cartea lui Paleologu, *Spiritul şi Litera*, de care era foarte interesată. Aşa am şi făcut. În timpul jumătăţii de oră cât am stat acolo, Mira mi-a citit o poezie de „marele, marele poet Ion Negoiţescu" (ştiam că Mira îl iubeşte pe Negoiţescu, pe care-l întâlnise cu câţiva ani în urmă la Paris). Poezia (evident, dedicată ei) era înlăuntrul unei scrisori al cărei sfârşit l-am văzut involuntar: „Te sărut cu drag...".

După ce m'a lăsat acasă, am început să citesc cu nesaţ cartea lui Paleologu (cu foarte interesante consideraţii asupra lui Blaga, Camil Petrescu, Eugène Ionesco, Ion Barbu) şi nu m'am oprit decât la 4.30 dimineaţa.

Luni, 29 martie [1971]

M'am sculat la 10, încă obosit. Pregătiri să încep tabloul final din *Du-te vreme...*

Poşta mi-a adus scrisori de la Pat, Mitică, Leni, şi o carte poştală semnată de Caranica şi Uscătescu, din Paris. Mitică a primit cartonaşele omagiale pe care i le-am trimis pentru *Geneze.* Şi fotografiile. [Mitică şi Leni] au călătorit (cu

maşina) la Râmnicu-Vâlcea şi au făcut o treabă bună împrospătând atmosfera în familia Veronicăi.

După-amiază am început tabloul al zecelea şi am lucrat până la miezul nopţii, când am terminat trei pagini.

Marţi, 30 martie [1971]

I-am răspuns lui Mitică şi l-am rugat pentru cartea lui Balotă.

Scrisoare de la Alexe. Răspuns. Salutări (Detroit) de la soţii Predeţeanu, doamna Papas. Răspunsuri. O nouă scrisoare de la părintele Veniamin, Pătrunsa. O scrisoare de la Mihnea Gheorghiu (Institutul Român pentru Relaţii Culturale cu Ţări Străine). Mi-a trimis nişte cărţi. Răspuns părintelui Cazacu.

Am continuat să lucrez, dar după ore de diverse încercări, vechea scenă a nunţii am preschimbat-o într'un ritual magic care-i cere cireşului să redevină roditor. Am scris această scenă aproape în întregime, lucrând până la 3 după miezul nopţii.

Miercuri, 31 martie [1971]

Zi consacrată în întregime tabloului final. Nimic altceva. Cu toate eforturile, nu era încă terminat la ora 3 după miezul nopţii, când nu am mai fost în stare să lucrez şi m'am culcat.

Seara o sunasem pe Mira, cerându-i ajutor. După ce a strâns date de la câţiva dintre studenţii ei, m'a sunat şi mi-a comunicat relaţia aritmetică dintre Timp, Distanţă şi Viteză. Îmi trebuia pentru scrierea mea.

Joi, 1 aprilie [1971]

Am lucrat cu îndârjire toată dimineaţa şi toată după-amiaza, schimbând şi rescriind de mai multe ori o seamă de pagini, până ce am fost mulţumit. La ora 7 seara, *Du-te vreme, vino vreme!* era, în întregime, isprăvită.

Mă simţeam atât de relaxat şi de deschis către orice, încât de abia m'am abţinut să-mi cumpăr ceva băutură şi să mă abţiguiesc... (Mi-a fost teamă de pedeapsă!)

Du-te vreme... am început-o acum 29 de ani, în 1942. Primele pagini le-am scris în casa generalului şi doamnei Tetrat, în timp ce ei erau la teatru. Îmi amintesc că eram singur în casa lor şi mă bucuram de o seară liniştită. În timp ce şedeam la biroul generalului, în salon, şi folosind o lampă de birou, am scris primele două sau trei pagini ale acestei piese (al cărei titlu era, pe atunci, *Făt-Frumos*).

Tot în casa lor am început piesa *Drumur*, la care am lucrat vreo patru ani. După ce am scris-o pe toată, nu mi-a mai plăcut (mi se părea prea romantică) şi am renunţat la ea pentru totdeauna. Cu toate acestea, mai târziu, tema ei principală (iubirea fetei) am transferat-o în *Steaua Zimbrului* ca temă secundară (combinând mitul iubirii cu mitul istoriei, aşa ivindu-se în existenţă Muşata!).

Vai de mine, am fost atât de ocupat cu scrisul, încât de multă vreme n'am mai gătit. M'am dus la supermarket, mi-am făcut cumpărăturile necesare, am revenit acasă şi am gătit varză cu carne de porc în cantitate apreciabilă, să am destul şi să nu duc grija hranei pe mai multe zile.

Seara mi-am petrecut-o gătind şi făcându-mi planul pentru *Mioriţa.*

Vineri, 2 aprilie [1971]

Cred că aseară era prea răcoare în supermarketul cu aer condiţionat. Am răcit, aşa că în această dimineaţă mă simţeam rău, îmi curgea nasul, strănuturi, febră. Aspirină, picături în nări.

Poşta mi-a adus o reală şi mare surpriză: numărul pe martie al *Credinţei*, cu prima pagină dedicată în întregime aniversării celor 50 de ani ai mei. Articole semnate de episcopul Victorin, George Alexe şi părintele Felix Dubneac. A fost o

adevărată „conspiraţie”! Nici un cuvânt nu s’a strecurat de la cineva... Cine trebuie pedepsit?

Deşi m’am simţit rău toată după-amiaza şi seara, am dactilografiat şapte pagini din *Du-te vreme...* şi am recitit studiul lui Mircea Eliade asupra *Mioriţei*. Pentru mine, nimic nou. Chiar şi interpretarea lui, nouă şi originală, cum că *Mioriţa* ar fi o reacţie împotriva terorii istoriei, e îndoielnică. Pare artificială.

Sâmbătă, 3 aprilie [1971]

M’am sculat în târziul dimineţii, simţindu-mă mult mai bine. Puţin lucru la *Mioriţa*, apoi a venit poşta. O scrisoare mânioasă de la Pat. Copil mare!

M’am hotărât să-mi petrec după-amiaza în Parcul Kapiolani, unde se ţine Jubileul Hawaiian. Aşa am făcut, rătăcind din loc în loc, uitându-mă la cântăreţi, dansatori, actori, spectacole de copii. Am ajuns astfel în „Satul Samoan”, unde tocmai se anunţa o serbare specială. Aşezat jos, pe iarbă, am urmărit o veche ceremonie samoană, interesantă şi plină de culoare: primirea unor oaspeţi importanţi (şefi de seamă, străini de rang înalt), urmată de cântece şi dansuri. Am fost interesat îndeosebi să decelez implicaţiile magice (întregul ritual vine de dinaintea sosirii misionarilor în Samoa). Cu părere de rău a trebuit să plec la 5.30, de vreme ce îi promisesem Mirei să merg cu ea într’o familie americană din Honolulu.

Cinci persoane erau la cină, dar eu am fost interesat să-i cunosc mai bine pe soţii John şi Ann Salyer, care lucrau pentru Quaker Center şi petrecuseră patru ani în Nigeria, ajutându-i pe băştinaşi. Aproape toată conversaţia s’a concentrat asupra unei fetiţe vietnameze de 13 ani, victimă a războiului (lovită în spate, a devenit paraplegică şi a fost adusă în Statele Unite – Hawaii). Acum are 16 ani, locuieşte în casa soţilor Salyer, merge la şcoală, e foarte inteligentă, harnică şi-şi face o mulţime de planuri, cu toate că-şi petrece ziua

într'un cărucior pe rotile. Soţii Salyer m-au invitat să le fac o vizită şi s'o întâlnesc pe copilă.

Înapoi acasă, am citit cartea lui Caranica, *Naşterea tragediei*. Prin urmare, se pare că nu voi avea prea multe de făcut la *Mioriţa.*

Duminică, 4 aprilie [1971]

Am fost la slujbă în biserica grecească. Profesorul Michael Klimenko mi-a repetat invitaţia de a rosti o prelegere la Universitate. I-am promis pentru cândva după Paşti.

Prânz cu părintele Demetrios în restaurantul La Ronde, în vârful blocului Ala Moana.

După-amiază, oleacă de odihnă. Apoi a venit Mira şi ne-am dus amândoi să vedem *The Last Year at Marienbad.* Aprigă controversă cu Mira despre metodele criticii literare şi despre principala semnificaţie a acestui film.

Luni, 5 aprilie [1971]

Dimineaţa şi după-amiaza mi le-am petrecut revăzând şi dactilografiind mai multe pagini din *Du-te vreme...*

Mira m'a sunat de la Universitate şi mi-a pus câteva întrebări asupra unei interpretări corecte (sau uneia posibile) a piesei lui Claudel *L'annonce faite à Marie*. Ea se pregăteşte pentru o călătorie în Idaho, unde este invitată să rostească o disertaţie în perioada 1-18 aprilie 1971.

Seara, lucru la *Mioriţa.* Întreaga piesă am împărţit-o în nouă tablouri, am schimbat câteva scene ale fostului act întâi. Îmi propun să dactilografiez textul de îndată ce l-am revizuit din ediţia 1965.

Marţi, 6 aprilie [1971]

Am continuat să dactilografiez *Du-te vreme...*

Poşta mi-a adus zece exemplare din *Geneze*, trimise de Mitică.

Am mers în *downtown* şi mi-am procurat câteva plicuri speciale, ca şi timbrele poştale aferente.

Înapoi acasă, i-am expediat Patriciei primul exemplar din *Geneze*. Am scris şi trimis felicitări de Paşti tuturor membrilor familiei mele din România, precum şi 37 de cărţi poştale ilustrate tuturor membrilor Consiliului Eparhial.

Mira a venit la 8 ca să-şi ia rămas-bun înainte de a pleca la San Francisco, Idaho. Părea foarte obosită. Conversaţie despre filmul lui Roblier *The Last Year at Marienbad.*. A pretins că în prelegerea ei de astăzi de la Unversitate, comentând filmul cu studenţii, a citat interpretarea mea (în fapt, ea crede că tema principală a filmului este timpul, în vreme ce eu am văzut repetatele încercări nereuşite ale celor două fiinţe umane de a se apropia una de cealaltă; nu timpul era cauza eşecului lor, ci destinul – magistral interpretat de Pitöeff).

A plecat la 10, după care am mai lucrat câteva pagini la *Mioriţa.* (Mirei îi dădusem un exemplar din *Geneze*, şi un altul pentru Ştefan).

Ziarele de azi au anunţat încetarea din viaţă a lui Igor Stravinsky, în vârstă de 88 de ani, „cel mai mare compozitor al secolului XX”.

Miercuri, 7 aprilie [1971]

Am revăzut şi dactilografiat 14 pagini din *Du-te vreme...* Mi-au luat toată dimineaţa şi o parte a după-amiezii.

Scris, adresat şi expediat 28 de felicitări de Paşti rudelor şi prietenilor din România.

Seara, m’a sunat Ştefan Baciu şi mi-a mulţumit pentru *Geneze.*

Joi, 8 aprilie [1971]

De câtăva vreme am necazuri cu mânerul frigiderului. Azi-dimineaţă s’a înţepenit de tot, aşa că m’am văzut nevoit să chem meşterul. Acesta a venit după-masă, l-a găsit în mare hal de stricăciune, mi-a spus că toată uşa trebuie

desprinsă, dusă în atelier, desfăcută etc. Desigur, totul va costa ceva bani. Eu am protestat, el m'a taxat cu 8, 25 dolari şi s'a dus.

Am dactilografiat 12 pagini din *Du-te vreme...,* am revăzut numeroase părţi din *Mioriţa.*

Spre seară am întâlnit-o în grădină pe doamna-manager şi i-am vorbit despre frigider. Mi-a promis că voi avea un altul de la companie.

Am făcut o lungă plimbare prin grădină, ascultând frumosul concert al corului *Last Supper* venind prin ferestrele larg deshise ale Primei Biserici Chineze, din imediata apropiere. Într'adevăr, frumos.

Vineri, 9 aprilie [1971]

Splendidă dimineaţă! N'am mai fost pe plajă de nu mai ştiu câte zile, aşa că m'am hotărât să merg astăzi. Oricum, va trebui să-mi petrec câteva ore fără să scriu, de vreme ce aseară am primit cartea lui Blaga (*Teatru*).

Am stat pe plajă patru ore, recitind *Meşterul Manole* al lui Blaga şi o seamă de comentarii asupră-i. Totul e în regulă. Încă o dată, sunt sigur de originalitatea piesei mele.

În cutia poştală mă aştepta un plic de la Alexe. O scrisoare de la Caranica. Şi o notă pentru o „recomandată" din Madrid.

Caranica e trist, deprimat. Lanţul: Eu am scris şi publicat *Mioriţa*. El şi-a publicat cartea *Naşterea tragediei*. Cartea lui a fost criticată cu furie de către C. Amăriu în *La Nation Roumaine*, dar nu doar cartea, ci chiar (mai rău) vederile lui politice. Caranica a scris o replică, dar ziarul (acelaşi *La Nation Roumaine*), unde Amăriu e redactor, a refuzat s'o publice. Acum, Caranica şi-a publicat replica în *Destin*, denunţând atitudinea lui Amăriu, dar şi angajările lui comuniste din România. Reacţia a fost promptă, suporterii lui Amăriu trimit scrisori peste tot, blamându-l pe Caranica. Ăsta e exilul!

Cu greu am mâncat ceva şi am alergat la oficiul poştal să-mi iau scrisoarea de la Madrid. Exact ce aşteptam: *Destin*! Replica lui Caranica e, într'adevăr, puternică, foarte puternică. E mai mult decât o replică, e o execuţie. De ce se plânge Caranica? Se aştepta oare să fie felicitat şi lăudat?

Numărul din *Destin* e excelent, în cea mai mare parte dedicat lui Heidegger. E recenzată şi *Du-te vreme...* Îmi place că acelaşi Caranica (recenzentul) notează „prolixităţile" din piesa mea Altfel, ca de obicei, e mult lăudată şi comparată cu *Peer Gynt*.

Seara mi-am amintit deodată că trebuia să văd celebrul best-seller Love Story, doar o singură zi rulat în Honolulu. Am luat autobuzul spre Waikiki. Niciodată nu am văzut „coadă" la un teatru în America, dar în seara asta a trebuit să stau la rând, având înaintea mea cel puţin cinci sute (aş crede că mai multe) persoane. Filmul e o foarte obişnuită poveste de dragoste, dar excelent regizată şi interpretată. La sfârşit, cei mai mulţi spectatori erau cu ochii în lacrimi. – La ora 10 seara, nici un autobuz (Vinerea Mare pentru catolici şi protestanţi), aşa că am mers pe jos din Waikiki până acasă. Am mai citit din Destin.

Azi am trimis exemplare din Geneze către Victorin, Alexe, Caranica, Uscătescu, Felix şi Micu.

Sâmbătă, 10 aprilie [1971]

Doi oameni au venit de dimineaţă şi mi-au adus un alt (vechi) frigider. E mai mic, dar bun. Spre deosebire de celălalt, e foarte silenţios.

Am dactilografiat în întregime tabloul al şaselea din *Du-te vreme...* şi jumătate din cel de al şaptelea. Cât despre *Mioriţa*, aştept inspiraţia de a rescrie întreaga scenă.

Poşta mi-a adus trei scrisori de la Pat, toate deodată.

Scris şi expediat numeroase felicitări de Paşti; scrisori către Episcop şi Alexe.

Seara m'am simţit dintr'odată rău. Febră, strănuturi, nas curgând, dureri de cap. Aspirine, aspirine, şi mai devreme în pat. Între timp mi-am pregătit predica de mâine, în virtutea promisiunii pe care i-am făcut-o părintelui Demetrios.

Duminică, 11 aprilie [1971]

M'am trezit simţindu-mă mult mai bine. Ceva mai multă aspirină, un ceai fierbinte, mai multe picături în nări, o bună provizie de şerveţele de hârtie, şi m'am dus la biserică. Biserica era plină ochi. Mulţi vizitatori de pe continent. Predica mea a fost călduros receptată de ascultători (în timp ce vorbeam i-am văzut pe unii plângând).

Înapoi acasă, am prânzit, am aţipit puţin, mi-am adus *Jurnalul* la zi şi am continuat să dactilografiez *Du-te vreme…* Sper s'o termin în două sau trei zile. (Am încă îndoieli asupra finalului piesei. Am şase sau şapte variante şi încă nu ştiu care ar fi cea mai bună.)

Luni, 12 aprilie [1971]

Am dactilografiat a doua jumătate a tabloului şapte şi pe cel de al optulea, permiţându-mi doar o scurtă pauză în care mi-am pregătit o salată de verdeţuri şi am mâncat (e Săptămâna Patimilor).

O lungă scrisoare de la D. Micu (Lyon), însoţită de o poezie a lui Adrian Păunescu – poet român din generaţia tânără – dedicată lui Mircea Eliade (Păunescu şi soţia sa Constanţa Buzea – şi ea poetă – au avut o bursă în Iowa City).

O călduroasă scrisoare de la Andriana Fianu – *România literară.* Mitică i-a dat *Geneze*.

Am scris câteva felicitări de Paşti şi, de asemenea, i-am trimis lui Pat nişte diapozitive.

Seara am fost la denie în biserica grecească. Părintele Demetrios m'a întrebat dacă şi când voi pleca, şi dacă intenţionez să-mi continui serviciul

în Detroit (pot presupune oare că se teme ca nu cumva eu să rămân aici şi să-i iau parohia?). Slujba a fost realmente frumoasă.

L-am sunat pe Ştefan Baciu şi l-am întrebat dacă el a primit *Destin* (Ionel Jianu îl citează într'un articol). Nu l-a primit. Pare a fi într'o stare proastă; e nervos, supărat pe toţi, criticând, blamând, nu doar – ca de obicei – regimul din România, dar şi pe Eliade, pe Uscătescu, pe Păunescu şi „pe toţi care acceptă orice fel de contact cu regimul şi sunt de acord să le fie publicate cărţile în România" (??). Dar, în acelaşi timp, e supărat pe oficialii din România pentru aceea că nu-i menţionează numele în nici un context literar („după ei, eu nu exist ca scriitor român"). A-ha!...

Marţi, 13 aprilie [1971]

Am continuat să revăd şi să dactilografiez *Du-te vreme…*, încheind tabloul al nouălea.

Scrisori către Caranica, Uscătescu şi alţii.

Denia de la biserică a fost frumoasă.

Miercuri, 14 aprilie [1971]

Am avut de „luptat" cu cel mai lung şi mai dificil tablou din *Du-te vreme…*, cel de al zecelea (24 de pagini). Pe durata întregii zile am reuşit să dactilografiez 14 pagini.

O neaşteptată şi caldă scrisoare de la Mihai Gafiţa, editorul *Genezelor* (e prima scrisoare pe care mi-o adresează). Editura îmi mulţumeşte pentru aceea că i-am încredinţat *Geneze* pentru publicare. Ei aşteaptă ca noua mea carte să le fie, de asemenea, trimisă. Bună veste! Mă numeşte „prieten" şi termină cu „îmbrăţişare".

O scrisoare de la Mitică. Deja le-a dat *Geneze* tuturor celor indicaţi de mine. O carte poştală cu mulţumiri de la profesorul Al. Rosetti, membru al Academiei Române. *Steaua Zimbrului* se află la ultima corectură.

O scrisoare de la părintele Veniamin. A pornit-o pe 85 şi se simte minunat (la opt zile după operaţia de hernie nu numai că a părăsit spitalul, dar a urcat muntele – aproape patru kilometri de urcuş – pe jos!).

Am primit formularele pentru impozitul meu pe venit către statul Michigan.

Denie la biserică.

Joi, 15 aprilie [1971]

Am continuat să lucrez la tabloul al zecelea, dar, în pofida aşteptărilor mele, nu l-am şi isprăvit. Am de făcut câteva schimbări substanţiale în final.

Felicitare pascală de la Mitică şi familia lui. Şi o „Floare Pascală" culeasă de ei din pădurea Băneasa. Şi ceva în plus: *Luceafărul*, revistă literară, a anunţat apariţia *Genezelor*, cu fotografia mea. E pentru prima dată când o carte de a mea cunoaşte o astfel de publicitate. Anunţul e pus sub genericul „Avant-Premieră Editorială".

O nouă scrisoare călduroasă de la Pat.

La bancă, mi-am procurat un mandat poştal de 72 de dolari şi mi-am plătit impozitul pe venit datorat statului Michigan.

După masă am continuat să lucrez şi la ora 6 am încheiat *Du-te vreme, vino vreme!* M'am simţit atât de relaxat (relaxat mintal, spiritual; altfel, obosit).

La ora 7 am plecat la biserică, condus de aceeaşi bună doamnă Van Dorn, al cărei băieţel, Mark, îl asistă în fiecare seară pe preot ca băiat de altar. Pe neaşteptate, părintele Demetrios m'a invitat să slujesc (engleza lui e, într'adevăr, foarte săracă). El a citit cinci evanghelii în greceşte, eu le-am citit pe cele şapte în engleză, iar poporul a fost realmente încântat.

Întors acasă, am citit *Contemporanul* şi *România literară*. Marele Perpessicius a trecut la cele veşnice.

Cu poşta specială, formularele pentru impozitul meu pe venit datorat Statului Federal pe 1971.

Scrisori de la Episcop şi Alexe.

Şi *Credinţa* pe aprilie (numărul de Paşti). Foarte bun.

Vineri, 16 aprilie [1971]

Înainte de toate am mers la bancă şi mi-am procurat un mandat poştal de 96 dolari. Am expediat întâia rată a impozitului pe venit în 1971. Bugetul meu personal a devenit sărac. Trebuie să-l rog pe Episcop să-mi plătească salariul pe decembrie 1970. Altfel, porţia mea zilnică va fi din ce în ce mai subţire.

O scrisoare caldă – poate cea mai caldă – de la Patriarh. Şi una de la Didu, care doreşte un *affidavit* pentru o călătorie în SUA.

I-am răspuns lui Mihnea Gheorghiu. Am citit – pentru eventuale corecturi – *Du-te vreme…* O lungă scrisoare lui Alexe. Şi Preasfinţitului.

Seara, slujbă lungă, de Vinerea Patimilor. Frumoasă.

Duminică, 18 aprilie (a Paştilor) [1971]

Slujba de Paşti a fost oficiată de părintele Demetrios şi de mine. Mulţi participanţi. Printre ei, Ştefan şi Mira (Mira se întosese din Idaho la 11 seara), dar au plecat după prima jumătate a Liturghiei. Corul a fost minunat, dar părintele Demetrios a întrerupt slujba chiar înainte de sfinţirea Darurilor şi a cerut bani de la popor („azi, deschideţi-vă buzunarele!”). M’am simţit ruşinat şi dezgustat. Asta e America? Bani, bani! (Salariul părintelui Demetrios este de 850 de dolari pe lună, pe care-l plăteşte o comunitate de 36 de membri!) Aproape să plâng de ruşine.

Acasă, la 2.30, am mâncat un ou roşu – primit de la biserică –, am băut un pahar de vin, I-am mulţumit lui Dumnezeu şi m’am culcat. Refuzasem invitaţia credincioşilor greci de a participa la picnicul lor de amiază.

La ora 11.30 m'a trezit un telefon de la Mira. M'a invitat să fiu la ei seara, la o felie de tort şi un pahar de şampanie.

Pentru prânz mi-am procurat o friptură de porc la grătar, căreia i-am adăugat un piuré de cartofi, o salată, vin, şi am mâncat de unul singur, ascultând romanţe româneşti cântate de Ioana Radu. Într'un fel, îmi era dor de acasă, simţeam un fel de nostalgie. După ce am mâncat, mi-am luat şezlongul de aluminiu, m'am dus la mare şi am stat patru ceasuri întins pe el, contemplând cerul şi apele.

Seară frumoasă la soţii Baciu, unde i-am întâlnit din nou pe soţii Tausic. Bătrâna doamnă Simian a fost şi ea de faţă, dar aproape toată conversaţia a fost monopolizată de Mira cu poveşti din călătoria ei la San Francisco şi Idaho.

Întors acasă, lecturi din Arrabal şi Eugène Ionesco.

Luni, 19 aprilie [1971]

Toată dimineaţa şi toată după/amiaza am citit cu grijă, am corectat şi marcat cu diacritice româneşti întregul text al piesei *Du-te vreme, vino vreme!* Am mai înlocuit câteva cuvinte, ceea ce m'a obligat să redactilografiez o seamă de pagini. Acum textul e gata de tipar.

Poşta mi-a adus o scrisoare de la Pat, precum şi două reviste literare din Bucureşti. Două ore citind.

Mira a venit la 8 seara. În timpul conversaţiei a sunat telefonul. Când eram gata să răspund, Mira a spus: „Dacă e Ştefan, nu sunt aici". N'am răspuns la telefon, m'am mâniat şi i-am spus Mirei că nu doresc să mai fiu pus în astfel de situaţii. Încurcată, a plecat repede.

Am scris încă două pagini noi din *Mioriţa*, dar nu-mi plac.

Marţi, 20 aprilie [1971]

Am auzit ceasul sunând la 7 dimineaţa, dar am recăzut într'un somn adânc. Era 9.30 când m'a trezit cineva care-mi bătea în uşă: o femeie care distribuia broşuri de-ale Martorilor lui Iehova!

Am reînceput să lucrez la *Mioriţa.*

O scrisoare de la domnişoara Hogea Maria din Iaşi. Profesorul Sturzu, directorul Teatrului Naţional, a primit *Steaua Zimbrului*. Un capitol din teza ei de licenţă, „Mit şi creaţie", se ocupă de piesa mea *Meşterul Manole*. Teza urmează să fie prezentată în iunie.

Am scris o nouă scenă din *Mioriţa.*

În timpul plimbării prin grădină am fost surprins de o năprasnică ploaie grea, m'am udat şi am răcit. Toată seara m'am simţit rău. Vinovatul sunt eu, deoarece nu mi-am schimbat cămaşa după ce am intrat în casă.

Miercuri, 21 aprilie [1971]

Dimineaţa m'am simţit încă rău. Mai multă aspirină, mai multe picături în nări.

De îndată ce m'am apucat să dactilografiez primul tablou din *Mioriţa*, am început să mă simt mai bine.

O scrisoare de la Dan Zamfirescu, autorul monumentalei cărţi *Învăţăturile*… Îmi reaminteşte că la 15 septembrie 1971 se vor împlini 450 de ani de la moartea lui Neagoe şi îmi sugerează să scot o a doua ediţie a piesei mele *Meşterul Manole* şi să-mi public scenariul în cadrul acestei aniversări de nivel naţional.

Între timp am fost în *downtown* şi am făcut două copii xerox la *Du-te vreme…*: una care să-i fie trimisă maestrului Liviu Ciulei, director şi regizor al Teatrului Bulandra, din Bucureşti, şi o alta pentru dosarul meu.

Mira m'a sunat spre seară. Mama ei se simte mai rău.

După-amiază mă sunase şi Tuyet Ly. A fost ocupată cu un *(boy)friend* din California, care

vizita Hawaiiul.

Joi, 22 aprilie [1971]

Dimineaţa devreme am primit (de la Alexe) cartea lui Alfred Jarry, *Ubu*, tradusă, publicată şi trimisă mie de către Romulus Vulpescu, cu o dedicaţie magnifică. Cartea e realmente frumoasă.

Întors acasă, am pregătit copia pentru poştă.

O lungă scrisoare de la Alexe, însoţită de altele de la diferiţi prieteni (felicitări de Paşti). O recenzie critică asupra „Calendarului Credinţa 1970", publicată în principala revistă a Patriarhiei Române. Am recunoscut mâna părintelui Gagiu. M'am înfuriat, apoi am surâs. Sunt atâtea puncte slabe în recenzie, încât îmi oferă prilejul unei replici delicioase.

Am scris replica – două pagini – în cursul după-amiezii, iar seara am dactilografiat-o. M'am simţit însă din nou obosit, nemaifiind în stare să lucrez. Lectură din *Ubu*.

Vineri, 23 aprilie [1971]

În timpul dimineţii am scris şi dactilografiat editorialul pentru *Credinţa.*

Din *downtown* am expediat *Du-te vreme…* lui Liviu Ciulei – şi scenariul, lui Dan Zamfirescu.

O scrisoare de la George Uscătescu. Prieten superb!

I-am făcut o lungă scrisoare lui Alexe şi am expediat cele două articole pentru *Credinţa*. Am gătit o mâncare de cartofi. Am citit un articol (în franceză) despre Caragiale şi Ionesco (o comunicare de Klaus Engelhardt, Lewis and Clark College, prezentată la cea de a 21-a Adunare Anuală a Conferinţei Pacificului de Nord-Vest pentru Limbile Străine, Universitatea Victoria, 3-4 aprilie 1970).

În timpul serii nu m'am simţit bine. Am lucrat, totuşi, câteva pagini din *Mioriţa.*

Sâmbătă, 24 aprilie [1971]

La 8 dimineaţa am început să lucrez la *Mioriţa.*

Tuyet Ly a venit să mă vadă pe la 11. A rămas o jumătate de oră. În timp ce gustam o cafea am întrebat-o despre cultul strămoşilor în Vietnam şi am aflat ceva deosebit, interesant. În anumite zile ale anului, oamenii fac corăbioare de hârtie (aşa cum fac copiii), pun în ele ceva de-ale mâncării şi le dau drumul să plutească în josul râului spre a ajunge la cei morţi, ca să-i hrănească. În unele zone din România există „Paştile Blajinilor", după Paşti, când oamenii aruncă pe apele râurilor coji de ouă roşii; credinţa populară spune că aceste coji vor fi duse de apă undeva sub pământ, în „lumea cealaltă"; văzându-le, morţii vor şti că Hristos a înviat şi că Paştile au venit. Iată, deci, două obiceiuri similare în două zone complet diferite. Această idee ar urma s'o folosesc în *Greul Pământului.*

Am continuat să lucrez toată după-amiaza şi am realizat 14 pagini din *Mioriţa*. Apoi scrisori către maestrul Liviu Ciulei, Aurel Martin (editor) şi o epistolă de trei pagini lui Dan Zamfirescu.

Duminică, 25 aprilie [1971]

În timpul lecţiilor din Şcoala Duminicală am stat în biblioteca bisericii greceşti şi am citit câteva capitole din cartea lui Bogolepov despre o posibilă Biserică Ortodoxă Americană.

După slujbă am fost încântat să văd copii distrându-se cu iepuraşii aduşi (aşa cum se întâmplă adesea) de domnul Chura, un bătrân carpato-rus care are o crescătorie pe insulă (m'a invitat să i-o văd).

Profesorul Klimenko m'a poftit din nou să ţin o conferinţă la Universitate. Ne-am înţeles pentru miercurea viitoare la 10.30.

Ca de obicei, am prânzit acasă: cartofi şi lapte acru. După puţină odihnă am expediat scrisorile

către Zamfirescu, Martin şi Ciulei. Mi-am reluat apoi lucrul la *Mioriţa*, cu toate că mai am de răspuns la unele scrisori (Gafiţa, Micu etc.).

Mira a venit spre seară pentru aproximativ două ore. Poveşti şi amintiri, nimic substanţial. Se miră că Negoiţescu nu-i mai scrie.

Scrisoare către Mitică (i-am trimis còpii după scrisorile mele adresate lui Ciulei şi Martin), precum şi către părintele Cazacu.

Am revăzut tabloul al treilea din *Mioriţa*, rescriind o scurtă scenă.

Luni, 26 aprilie [1971]

Profesorul Klimenko m'a sunat de dimineaţă. Ne-am înţeles asupra unor detalii legate de conferinţa mea de miercuri.

Zi consacrată în întregime *Mioriţei.* Am dactilografiat tabloul al treilea, am revăzut şi dactilografiat pe cel de al patrulea – 22 de pagini.

I-am făcut o epistolă lui Mihai Gafiţa, răspunzându-i la scrisoare. Primit scrisoare de la Pat.

Am citit din cartea lui Lossky până la 2.30 dimineaţa.

Marţi, 27 aprilie [1971]

Acum două zile, în timp ce-mi făceam obişnuita plimbare prin grădină, am văzut două fetiţe jucându-se pe iarbă cu un copilaş. Mi-au făcut mai multe semne de prietenie, ceea ce m'a obligat (ca pe unul căruia îi plac copiii) să mă apropii de ele şi să le cunosc. Se numeau Pam (Pamela), de 11 ani, Jenny (Jenifer), de 9 ani, şi fratele lor Steve, în vârstă de 7-8 luni. Am înţeles că ele şi mama lor, acum divorţată, au venit din Toledo, statul Oregon, şi vor rămâne trei sau patru zile în căsuţa bunicii lor (bătrâna doamnă, soră medicală), după care se vor muta într'un apartament, de vreme ce căsuţele din grădină nu pot fi folosite de familii cu copii. Mama lor era văduvă.

– OK, fetelor, la revedere!

Astăzi, în timp ce mă pregăteam să-mi încep lucrul, cele două fetiţe, Pam şi Jenny, mi-au venit la uşă aducându-mi flori, un buchet, şi… o cunună! Încântat, le-am poftit înlăuntru, le-am oferit alune şi mere. Repede am devenit prieteni. Ele ştiau deja (de la bunica lor) că sunt scriitor, mi-au pus întrebări despre cărţile mele, au vrut să le vadă. La rugămintea lor, le-am povestit Păhărelul cu nectar şi s'au prăpădit de râs.

Desigur, copilăreasca lor curiozitate le-a împins către o ingenuă „inspectare" a camerei mele. Mi-au pus întrebări despre toate cele: ştergarele de pe pereţi, crucea, icoanele, cuvertura de pe pat, cărţile etc. S'au uitat la fotografia mea (de copil) şi m'au întrebat:

– Cine e?

– Ghiciţi!

Precaută, Jenny, cea mai isteaţă (semăna cu Janet Pâslaru), a pus prima întrebare:

– Eşti însurat?

– Nu.

– Ai fost?

– Nu.

– Aşadar, asta nu e fiica ta… Nepoată cumva?

– Nu.

Mirare (şi amuzament) când au aflat că fetiţa din poză sunt (eram) eu!

Încurajate de amabilitatea mea, au dat fuga acasă şi s'au întors cu Steve! Am pus un cearceaf pe pat şi ne-am jucat împreună cu băieţelul, glumind şi râzând (Steve era foarte interesat de barba mea şi mă trăgea de păr). Toate bune, până ce Steve, pe neaşteptate, s'a udat. Pam a plecat cu el fuguţa, Jenny a rămas.

Mi-a venit aproape. I-am dat un pupic. Mi-a dat şi ea unul. Apoi mi-a sărit pe genunchi, cu ochii la maşina de scris.

– Poţi să scrii ceva pentru mine?

– Desigur.

Am scris (cu un deget): „Jenny e o fată drăguţă”.

– Voi încerca să scriu şi eu ceva pentru tine, a zis ea. Cum îţi scrii numele?

Am dactilografiat: „V-a-l-e-r-i-u”.

Bâjbâind literele pe claviatură, în cele din urmă a reuşit: „Valeriu e un om foarte drăguţ”.

Câteva minute mai târziu, a întrebat:

– Îţi plac copiii, nu-i aşa?

– Cum de ştii?

– Uite-aşa: ştiu.

– Da, îmi plac tare mult.

– Şi de ce nu te-ai însurat, ca să ai copii?

– Mmm…, păi să vezi…, nu, nu am făcut-o.

– De ce nu te însori acum?

– Să mă însor? … Ar fi o idee!... Numa’ că-i prea târziu.

– Târziu? Ştiu un bărbat care s’a însurat la 64 de ani.

– Serios? Şi câţi ani avea mireasa?

– Tot 64.

– Drăguţ! Dar, vezi tu, unde să găsesc eu o fată de 64 de ani care să se mărite cu mine?

– Poţi găsi una mult mai tânără.

– De pildă!

– Mmm… Stai să mă gândesc…

S’a făcut că se uită undeva, apoi:

– Pe mine mă placi?

– Sigur că te plac.

– Şi de ce nu vrei să fim împreună?

– Cu tine? … Dar tu eşti doar o fetiţă! Cum o să mă însor cu tine?

– Nu cu mine! Cu mama.

– Cu mama? (Vai de capul meu!) Dar maică-ta nu e măritată?

– E divorţată.

– A-ha, înţeleg. De cât timp?

– De când m’am născut eu.

– De când te-ai născut tu? … Dar Steve? Cine-i tatăl lui?

– Un australian.
– Şi unde-i el acum?
– Cred că în Australia.
– Mmm… Nu cred că mă voi însura.
– De ce?
– Eu nu sunt australian.

A pufnit-o râsul. S'a plimbat puţin în jurul camerei, apoi:

– Hm! Frumoasă familie: tu, scriitor; bunica, şi ea scrie poezii; mama, dactilografă; unchiul, fotograf…
– Unchiul tău? El unde e?
– În Oregon.
– Şi e un bun fotograf?
– Da. Şi mai e maniac sexual.
– Ce? …
– Maniac sexual.
– Ce'nseamnă asta?
– Îi plac fetele.
– E'nsurat?
– Da, dar îi plac şi fetele.
– Asta nu-i rău!

După câteva minute:

– La ce oră îţi faci plimbarea în grădină?
– Nu am o anumită oră. Ori de câte ori simt nevoia. Dar de ce mă'ntrebi?
– Nu ştiu.
– Bravo! Atunci, hai să mergem în grădină.

Eu mă plimbam pe cărarea mea obişnuită, de-a lungul gardului, ea se căţăra prin arbuşti, făcea mişcări gimnastice, sărea pe iarbă. A rupt o crenguţă de jacaranda şi mi s'a apropiat:

– Te voi încorona.
– De ce?
– Fiindcă arăţi ca un rege.
– Eu? Rege? … Ce fel de rege?
– Tu eşti… regele florilor.
– Iar tu eşti regină.
– Ce fel de regină?
– Regina maimuţelor.

S’a veselit. Apoi:

– Nu, nu sunt regina maimuţelor.

– Dar?

– Eu sunt regina băieţilor.

– Serios? Îţi plac băieţii?

– Îmi.

– Şi… ai un *boy-friend*?

– Nu… Dar am avut unul… Şi mi-a dat o brăţară.

– Bine, Jenny. Ne vedem mâine. Acum am de lucru.

– Bye-bye!

În urma acestui episod romantic am revenit acasă, am mâncat ceva, apoi am revăzut şi dactilografiat zece pagini din Mioriţa.

Seara mi-am petrecut-o pregătindu-mi prelegerea de mâine. Mira mă va conduce la Universitate.

Miercuri, 28 aprilie [1971]

Conferinţa mea de la Universitate, intitulată „Aventura lăuntrică a Ortodoxiei”, a avut un mare succes. Audienţa nu a fost prea numeroasă, dar foarte atentă. Profesorul Michael Klimenko m’a prezentat în câteva cuvinte, apoi am început să vorbesc, liber, fără notiţe, înaintând, pas cu pas, în dogmele de bază şi în experienţa mistică a Bisericii Ortodoxe. Potrivit planului, prelegerea a durat 35 de minute. Au urmat 25 de minute de întrebări şi răspunsuri. Mi-au plăcut foarte mult întrebările ridicate de studenţi; toate erau la obiect şi obligau dialogul să înainteze în profunzime. De la profesorul Klimenko şi de la alţii am aflat că era pentru prima oară când studenţii aveau prilejul de a cunoaşte un astfel de subiect. Pentru ei era ceva absolut nou. Mira era printre ei. Ceva mai târziu mi-a telefonat ca să-şi exprime copleşitoarea ei admiraţie pentru succesul conferinţei, dar şi profundul regret de a nu-i fi invitat pe toţi studenţii Departamentului ei să fie de faţă. Niciodată nu

prezumase că eu aş fi în stare să stăpânesc o astfel de poziţie (tema era realmente „înaltă” şi subtilă, pentru că, mai mult decât în filosofie, teologia mistică operează cu concepte antinomice – contradictorii – şi foloseşte metoda apofatică – negativă – a cunoaşterii).

Când totul s’a terminat, studenţii m’au însoţit pe scări şi chiar în „cafeteria” (unde am luat o cafea), punându-mi întrebări suplimentare. Apoi dl Klimenko m’a însoţit până la staţia de autobuz.

În cutia poştală, doar nota de plată pentru curentul electric!

Am gustat ceva, apoi am început să gătesc (o cratiţă mare de fasole), în timp ce le scriam doctorului Marina, părintelui Iuga şi lui Alexe.

Poşta rapidă mi-a adus o scrisoare de la părinţii Paulin şi Felix, care mă roagă să nu public replica mea la adresa părintelui Gagiu. Le-am răspuns că nu accept propunerea. Scrisoarea lor şi o copie de pe replica mea i le-am trimis Episcopului, rugându-l să decidă el.

Mă simţeam obosit, incapabil de lucru. După ce am citit două capitole din cartea lui Paleologu, m’am culcat la miezul nopţii.

Joi, 29 aprilie [1971]

Pe durata întregii zile am lucrat la *Mioriţa*, finalizând tabloul al cincilea, apoi revăzând şi dactilografiind pe cel de al şaselea (în total 20 de pagini).

Finalul tabloului al şaselea l-am schimbat substanţial, împingându-l către mister, acţiunea trecând-o repede din planul comun în orizontul mitului.

În cutia poştală, nimic, în afară de nota de plată pentru gaz.

În grădină am văzut-o, de departe, pe mama lui Jenny: e mult mai grasă decât Mira!

Mira mi-a telefonat seara. Ea şi Ştefan primiseră prospectele Universităţii Române de Vară din

Poiana Braşov. Se minuna de admirabilele lucruri pe care le pot face comuniştii!

La 2.30 după miezul nopţii am făcut o baie prelungită, relaxantă, apoi m'am culcat.

Vineri, 30 aprilie [1971]

M'am sculat târziu, pe la 10. În următoarele două ore am lucrat revăzând tabloul al şaptelea şi, parţial, pe al optulea. Apoi a venit poşta. Un plic mare de la Alexe: o scrisoare, câteva ştiri din Episcopie, un ziar evreiesc cu un articol împotriva lui Trifa, câteva felicitări de Paşti întârziate. O scrisoare de la Pat. Şi… *România literară* cu prima recenzie a *Genezelor*, semnată de Dan Cristea. Sunt totalmente negat ca poet! Desigur, recenzentul nu e doar polemic şi superficial, dar şi maliţios. Pentru mine ar putea fi un semn bun.

Restul zilei mi l-am petrecut gândind, citind *România literară* şi *Contemporanul*, adăugând revizii la *Mioriţa*.

Sâmbătă, 1 mai [1971]

În Hawaii e Ziua Ghirlandelor de Orhidee (*Lei Day*). Numeroase spectacole, concerte şi dansuri au fost anunţate, dar vremea e urâtă: noroasă, ploioasă, umedă, mohorâtă.

Văzând mulţimea de scrisori de pe biroul meu, m'am decis să răspund la toate. Şi am făcut-o, întreaga zi, redactând nu mai puţin de cincisprezece scrisori; printre ele, Micu. O bună ispravă!

Tuyet m'a sunat la 6 după-amiază şi m'a întrebat dacă vreau să merg cu ea să vedem celebrul film *Lawrence of Arabia*. Am fost de acord – îmi pusesem deja în gând să văd filmul. A venit pentru o cafea, apoi am mers în Waikiki. Filmul – trei ore şi jumătate – e realmente impresionant. Mi-a plăcut enorm. Pe la 11.30 Tuyet m'a lăsat la poartă şi s'a dus. Am mers imediat la culcare.

Duminică, 2 mai [1971]

După slujba din biserică, părintele Demetrios m'a poftit să prânzim împreună. Are necazuri cu Consiliul parohial, vrea să se retragă. Astă-seară va merge cu avionul la San Francisco spre a-l întâlni pe Arhiepiscopul Iakovos.

După-amiază am aţipit puţin (la masă băusem nişte bere), apoi m'am aşternut pe lucru.

Azi-dimineaţă am întâlnit la biserică un tânăr prezbiterian bărbos, Thomas Morrison, venit de pe continent cu câteva luni în urmă şi lucrând aici în cadrul a ceea ce se cheamă Co-operative University Ministry, The United Church of Christ. Fusese informat despre conferinţa mea la Universitate şi m'a întrebat dacă aş accepta s'o repet. I-am promis în principiu şi i-am dat numărul meu de telefon.

Scrisori către Romulus Vulpescu şi Alexe.

Spre seară, vizita Mirei. Un singur subiect interesant: Claudel. Restul, vorbărie.

Luni, 3 mai [1971]

Domnul Thomas Morrison m'a sunat la telefon de dimineaţă. M'am declarat de acord să conferenţiez Duminică seara. Mă va suna din nou joi sau vineri, pentru unele detalii.

O scrisoare suplimentară lui Romulus Vulpescu, privitoare la manuscrisele lui Aron Cotruş aflate în păstrarea lui N. Petra din Mexico City.

Am dactilografiat tabloul şapte din *Mioriţa.* Două ore am stat pe plajă şi m'am bucurat de soare (azi-dimineaţă nu m'am simţit bine).

Toată seara, lucru. Am revăzut şi dactilografiat 15 pagini din tabloul al optulea.

O scrisoare de la episcopul Antonie. Veşti bune despre tâmpla bisericii din Windsor. Şi o scrisoare de la Pat.

Marţi, 4 mai [1971]

Lucrul meu a progresat în cursul dimineţii, fără ceva special.

Astăzi, nici o scrisoare. La 2 după-amiază am mers la plajă şi am stat trei ceasuri. Pe plajă, din ce în ce mai puţini. Soarele mi-a făcut bine.

M'am hotărât să merg la ultimul concert al Orchestrei Simfonice din Honolulu (locuiesc chiar peste drum de Honolulu Concert Hall!), şi mi-am cumpărat un bilet.

Concertul a început la 8 seara şi a fost, într'adevăr, minunat. În program: Honegger, *Pacific 231*; Ravel, *Concertul în sol major pentru pian şi orchestră* (solo pian, dna Ruth Laredo); Saint-Saens, *Simfonia nr. 3 în do minor, opus 78, „Orgă"* (solo orgă, John McGreary). Sala de concerte, plină până la refuz; dirijorul, Robert LaMarchiua şi soliştii, copleşiţi de aplauze.

Miercuri, 5 mai [1971]

Lucru intens la cel de al nouălea tablou din *Mioriţa*. Ieri, în timpul celor trei ore petrecute pe plajă, am schiţat noua scenă a morţii lui Novac, pe potriva ideii celei noi. (A fost prima oară când am lucrat pe plajă; de obicei, e imposibil; ca orice fapt de intimitate, scrisul se cere făcut doar în spatele uşilor închise.)

Am continuat să lucrez toată după-amiaza şi seara, rescriind scena lui Novac. Acum sună frumos, mai dramatic, complet originală şi contribuind la limpezirea semnificaţiei întregii piese. Am terminat tabloul la ora 1 noaptea, când am mers la culcare.

Azi am primit o scrisoare de la Pat. I-a plăcut mult povestea cu cele două fetiţe din grădină (de fapt, nu le-am mai văzut de câteva zile; poate că s'au mutat).

Am primit şi o scrisoare de la C. Dinischiotu, directorul Teatrului „Al. Davila" din Piteşti. Aşa cum mă aşteptam, vrea să joace *Steaua Zimbrului*; face însă o aluzie transparentă la acordarea

dreptului ca spectacolul său să fie „premieră naţională”, ceea ce înseamnă dreptul său – acordat de mine – ca teatrul din Piteşti să prezinte premiera înaintea oricărui alt teatru din România. Nu-i voi răspunde acum. Mai întâi, e de văzut dacă ceilalţi trei directori de teatru (sau oricare din ei) sunt interesaţi să joace piesa. De fapt, nu ştiu dacă o astfel de permisiune poate fi dată de autor. Nu e foarte important.

Mira m’a sunat astă-seară să-mi spună că în campus sunt numeroase afişe care anunţă conferinţa mea de Duminică seara.

Joi, 6 mai [1971]

Muncă zdravănă la cel de al zecelea tablou (şi ultimul) al *Mioriţei.*

O lungă şi prietenoasă scrisoare de la N. Carandino – importantul critic teatral care a lăudat cu entuziasm premiera *Mioriţei* –, cu câteva noutăţi literare din Bucureşti. Se oferă să-i vorbească lui Radu Beligan – directorul Teatrului Naţional din Bucureşti – despre *Steaua Zimbrului.*

A sosit şi *România literară*. Am citit-o pe plajă, după-amiază. Nu are nimic deosebit.

Speram ca astăzi să termin *Mioriţa.* Cu toate eforturile, nu am izbutit. Totuşi, 12 pagini din tabloul final sunt deja dactilografiate.

Vineri, 7 mai [1971]

A fost necesar să rescriu câteva fragmente din tabloul al zecelea, cu scopul de a adânci şi limpezi semnificaţia centrală a piesei. De vreme ce moartea nu-i este exterioară omului, ci interioară (omul se naşte şi creşte cu „ea”), singura atitudine faţă de „ea” este să o iubeşti, să-ţi faci din ea mireasă. Acest fel de iubire îl împiedică pe om nu numai să cadă în ne-fiinţă, dar îl capacitează să aducă moartea în existenţă şi, mai mult, s’o facă fecundă. E de sperat că o astfel de limpezire îi va descuraja pe unii regizori să creeze un peresonaj

simbolic, „Moartea” – aşa cum a făcut-o Marietta Sadova –, de vreme ce Moartea e însăşi Mioara.

Scrisori de la Alexe, Pat, Ichim, Episcop (fără nici un cec!), C. Voicescu. *Cărţi noi* anunţă *Steaua Zimbrului* pentru aprilie (vestea a fost descoperită de Pat). Şi revista *Magazine*, al cărei editor – părintele Eusebius A. Stephanou (un preot grec disident) – îşi exprimă dezacordul faţă de broşura mea *Orthodoxy in America Today*. Voi scrie o replică.

În sfârşit (!), la ora 6 după-amiază am terminat *Mioriţa.*

Era timpul să am puţină grijă şi de mine. Mi-am strâns toate albiturile murdare, le-am dus la laundromat şi le-am spălat de istov. Revenit acasă, am făcut curăţenie în casă (spălat, şters praful, lustruit bucătăria), am schimbat lenjeria de pat, am făcut o baie. La ora 11.30 totul era isprăvit, am cinat şi… m'am dus la culcare.

Am în plan ca luni să încep lucrul la *Meşterul Manole.*

Sâmbătă, 8 mai [1971]

Dimineaţa mi-am petrecut-o pe plajă. Zi splendidă. Marea nu mai era albastră, ci verde. Când ai ochi s'o vezi, natura e minune.

În timpul după-amiezii am citit cu atenţie o sută de pagini din „noua” *Mioriţă*, făcând corecturi şi inserând diacriticele româneşti. Am găsit chiar unele versuri care se cereau schimbate, aşa că am redactilografiat mai multe pagini (una din ele se află încă „sub observaţie”).

Noaptea, târziu, am început să-mi pregătesc prelegerea de mâine. Mi s'a spus că timpul nu-mi va fi limitat, aşa că pot intra într'o seamă de amănunte.

Duminică, 9 mai [1971]

La biserică l-am întâlnit pe părintele Demetrios. Lunea trecută a fost la San Francisco, i-a întâlnit

acolo pe Arhiepiscopul Iakovos şi pe Episcopul Meletios, au discutat despre problemele ivite în parohie şi totul s'a aranjat. Mi-a transmis salutările Arhiepiscopului Iakovos.

Doi credincioşi greci m'au informat că în Honolulu se află un român, anume dr. Alexandru I. Corpacius, specialist în chimia nucleară, care avusese un accident, suferise vreme îndelungată, trăieşte singuratic şi s'ar presupune că ar vrea să mă cunoască. Unul dintre ei mi-a dat adresa şi numărul de telefon.

După-amiaza mi-am petrecut-o acasă, pregătindu-mi prelegerea.

Mira a sosit la 6, părintele Demetrios la 6.30. Am băut împreună o cafea, după care ne-am îndreptat spre Avenida Seaview, unde se află Centrul patronat de United Church of Christ.

La prelegere au fost de faţă paisprezece tineri, plus părintele Demetrios, Mira şi Tuyet. Am vorbit timp de o oră, căreia i-au urmat două ore de întrebări şi răspunsuri. Deşi obositoare, seara a înregistrat un succes. Părintele Leon era impresionat de câtă teologie cunosc eu!

M-a invitat să cinăm împreună (de fapt, un sandwich şi un pahar de lapte, la ora 11 seara), apoi m'a condus acasă. Destul de obosit, m'am culcat imediat.

Luni, 10 mai [1971]

Aşa cum plănuisem, am început lucrul la *Meşterul Manole*. Seara am scris o scenă nouă, care va fi inserată în tabloul întâi: mama copilului a cărui umbră a fost „furată" de zidari.

Marţi, 11 mai [1971]

Postul de radio a anunţat pentru astăzi după-amiază cer noros şi averse de ploaie, aşa că m'am decis să merg pe plajă încă de dimineaţă. Pentru prima oară m'am simţit în stare să scriu într'un

astfel de loc: am continuat şi terminat scena începută aseară.

O raită prin centrul comercial Ala Moana. Nu am găsit tot ce-mi trebuia, în afară de o panglică nouă pentru maşina de scris, precum şi hârtie de bambus.

Întors acasă, mi-am petrecut după-amiaza scriind simultan literatură şi gătind o ciorbă de fasole. La ora 4 fasolea era gata; literatura, nu!

Poşta mi-a adus o nouă scrisoare de la Pat, precum şi *Urmuz*, cartea lui Nicolae Balotă, trimisă de Mitică la rugămintea mea (de fapt, o cerusem pentru Mira, „specialistă" în Urmuz, precursorul mondial al literaturii absurdului, un român a cărui operă completă însumează 50 de pagini).

Seara am sunat-o pe Mira şi i-am dat de veste. În doar câteva minute a fost gata şi a venit în mare grabă să ia cartea. Plănuisem să i-o ofer cadou, dar nu ştiu cum se face că eu o primisem cu o călduroasă dedicaţie a autorului adresată mie (nu-l cunosc personal pe Balotă; ştiu că e un important istoric şi critic literar – Uscătescu îi aduce laude înalte în *Destin* – şi profesor la Universitatea din Bucureşti). Mira se sforţa să mimeze bucuria de a fi primit cartea, dar fără să-şi poată ascunde invidia. Răsfoind-o ici şi colo, s'a grăbit să conchidă că „aproape nimic nu e nou, aproape nimic nu e interesant", dar a zbughit-o acasă, să facă un duş şi să-l citească, toată noaptea, pe Balotă. Sunt absolut sigur că în articolul despre Urmuz, pe care Mira se pregăteşte să-l scrie şi să-l publice într'o revistă franceză, ideile lui Balotă se vor bucura de o prezenţă copioasă. Asta-i lumea!

Miercuri, 12 mai [1971]

Lucru intens la *Meşterul Manole*. Am încheiat o scenă nouă, am scris-o pe a doua, după care, de-a lungul dimineţii şi al după-amiezii, am dactilografiat zece pagini din primul tablou.

Seara, senzaţii stranii, inexplicabile: dor de-acasă, anxietate, nervozitate, singurătate. Am luat autobuzul, am coborât în *downtown* şi am rătăcit pe străduţe mici, uitându-mă la viaţa de noapte a acestei lumi dubioase din preajma portului: cartofori, beţivani, tineri uşuratici, femei suspecte, vagabonzi, toţi aparţinând rasei asiatice din diferite cotloane ale Pacificului. M'a pus naiba chiar să intru într'un „teatru", ca să văd un film deocheat, dar am ieşit după numai câteva minute (de abia stăpânindu-mi voma) – m'am dus acasă şi m'am culcat.

Joi, 13 mai [1971]

Am dormit bine azi-noapte. Azi am lucrat toată dimineaţa, până la 2, când am prânzit şi m'am hotărât să merg la plajă. Acolo însă m'am simţit rău. Câteva simptome de răceală îmi erau din ce în ce mai evidente. La ora 6 am revenit acasă; aspirină, vitamina C, picături în nări… degeaba. N'am mai fost în stare să lucrez.

Mira m'a sunat pe la 9 seara. Îşi schimbase părerea despre Balotă. Autorul e teribil de cultivat, e la zi cu lecturile din literatura universală, interpretarea lui asupra lui Urmuz e „surprinzător" de nouă şi „stă în picioare". Cel mai surprinzător însă e faptul că ideile ei asupra lui Urmuz sunt aceleaşi ca ale lui Balotă! Singurul fapt inconfortabil este acela că Balotă încearcă să-şi exhibe în întregime copleşitoarele lui cunoştinţe din literatură şi filosofie şi să epuizeze subiectul care-l preocupă. I-am replicat: – Acesta-i scopul oricărui critic! Simţindu-mi tenta ironică, mi-a întors-o: – Nu, asta poate fi doar dintr'un unghi românesc, îngust, dar nu din unul „universal". Mi-am înghiţit răspunsul, aşteptând. Conversaţia a alunecat în domeniul „noului roman", iar ea mi-a vorbit cu entuziasm despre Saporta, un scriitor francez care a publicat de curând un roman de 300 de pagini, ale cărui „pagini" însă nu sunt

numerotate şi nici legate într'o „carte", ci se vând într'o cutie de carton, cititorul fiind invitat să le aranjaze cum vrea el; indiferent cum sunt aranjate, paginile constituie un „roman"! M'am amuzat teribil şi i-am ţinut Mirei o lungă lecţie despre deosebirea dintre artist şi artizan, artă şi artizanat, talent şi virtuozitate, dintre a citi o carte şi a da în cărţi. Cu greu a fost de acord că o astfel de „literatură" nu are valoare, dar a încercat, totuşi, să sublinieze că ea îl invită pe cititor să „re-facă" scrierea, să-i devină „co-autor", să participe la „re-crearea" ei… Am râs şi am „informat-o" că această modalitate e tot atât de veche ca literatura însăşi; un scriitor real şi bun nu-i spune niciodată cititorului tot ceea ce-i poate spune, ci doar atât cât poate fi spus. În orice operă literară e ceva ascuns sub text – ca şi deasupra lui –, aşa încât cititorul e în permanenţă invitat să detecteze „subtextul" – acesta constituind valoarea reală şi profundă a oricărei literaturi – şi, prin aceasta, să devină personal implicat în „re-crearea" cărţii. Altfel, ştiinţa criticii literare – ca analiză, sinteză, comentariu, interpretare – n'ar exista. Am încheiat implorând-o pe Mira ca – de dragul propriului ei prestigiu – să nu-l includă pe acest Saporta în programul prelegerilor ei de la Universitate. Evident, a devenit nervoasă şi s'a grăbit să schimbe subiectul…

Un singur lucru bun: Mira – în calitate de excelentă farmacistă – m'a informat că „răceala" mea nu o „răceală" adevărată, ci o alergie, foarte frecventă în Hawaii din cauza abundenţei florale (e adevărat, e vremea când toţi arborii plumeria sunt înfloriţi, o nuntă fantastică a naturii) şi mi-a recomandat ca în loc de aspirină să iau tablete Allergest.

Vineri, 14 mai [1971]

De dimineaţă, bună dispoziţie. Am început să lucrez la cel de al doilea tablou.

Mira m'a sunat pe la 11. A terminat de citit cartea lui Balotă: e o „capodoperă"! Acum o citeşte Ştefan.

Am lucrat toată ziua, fără întrerupere şi fără să ies pentru vreo treabă (mai am fasole pentru încă trei zile!). Seara, târziu, am încheiat tabloul doi.

Mira m'a sunat din nou. Primise *Revista Scriitorilor Români* – apare în Italia –, care se deschide cu trei poezii ale ei. Mircea Eliade are o minunată piesă de teatru, *Coloana nesfârşită*, inspirată de viaţa şi opera lui Brâncuşi. Sunt nerăbdător s'o citesc.

Sâmbătă, 15 mai [1971]

Cinci pagini din cel de al doilea tablou le-am încheiat în timpul dimineţii.

Poşta mi-a adus scrisori de la (în fine!) Mitică şi Leni, însoţite de câteva fotografii. Au avut un Paşte minunat la mânăstirea Cozia, pe valea Oltului. Cartea lui Balotă nu mai există pe piaţă, aşa că însuşi autorul mi-a trimis un exemplar, prin Mitică. Nici o veste literară importantă. *Steaua Zimbrului* se află încă în corectură (la 4 mai, cu toate că fusese anunţată pentru aprilie!), Radu Beligan era încă în Italia, Marietta Sadova montează o piesă la Oradea. Peste toate, mi-a plăcut mult cum descrie Leni călătoria lor (cu maşina, la volan fiind Laurian!) la Cozia şi înapoi.

De vreme ce lucrul meu literar pe această săptămână e la zi – 30 de pagini –, mi-am petrecut după-amiaza pe plajă, bucurându-mă de soare.

Seara i-am făcut o scrisoare lui Mircea Eliade – cu privire la vizita pe care ar urma să i-o facă Didu –, după care am făcut o lungă plimbare prin grădină. Temperatura, 84 grade în timpul zilei, 70 la vremea serii.

Am sunat-o pe doamna Van Dorn. Ca de obicei, mă va duce cu maşina la biserică mâine dimineaţă. Simţindu-mă obosit, m'am culcat mai devreme, dar n'am fost în stare să adorm decât pe la 1.30.

Duminică, 16 mai [1971]

Înainte ca slujba să înceapă în biserică, am intrat în mica bibliotecă parohială şi am mai citit câteva pagini din cartea lui Bogolepov privitoare la înfiinţarea unei Biserici Ortodoxe (autocefale) în America.

După slujbă, Vicky, o fetiţă de opt ani – mixtură greco-japoneză – mi-a spus că vrea să vorbească cu mine „în particular”. Era interesată în special să ştie „cine l-a făcut pe Dumnezeu?”; „cum a intrat Dumnezeu în existenţă?”. Douăzeci de minute am rămas cu ea, străduindu-mă din răsputeri să-i dau o explicaţie, dar nu cred că i-am fost de mare folos. Părea că înţelege tot ceea ce-i spuneam despre noţiunea (ideea) de început, sfârşit, fără început, fără sfârşit (exemple cu ziua, noaptea, dimineaţa, seara, soarele, linia dreaptă şi cercul), dar la urmă mă întreba din nou: „Da, dar cum a venit?”…

Întru sfârşit (dar deloc mai puţin important!) mi-a destăinuit că ar vrea să plece din Hawaii… şi să meargă… nu pe continent…, nu în Europa…, nu în Japonia…, ci pe Marte sau pe Venus! I-am urat călătorie plăcută, dar am sfătuit-o ca, până ce călătoria ei va începe, să se bucure de frumosul Pământ şi de minunatul Hawaii. Vicky e o fetiţă brunetă, păstrând pe chip trăsături din ambele părţi, europeană şi japoneză. Inteligenţa – aş crede – o moşteneşte din amândouă părţile. Tatăl ei, japonez, fusese militar în armata americană staţionată în Grecia, unde a petrecut peste trei ani. Acolo a cunoscut o tânără – grecoaică –, cu care s’a căsătorit şi pe care a adus-o în Hawaii. Vorbeşte perfect limba greacă şi este dirijorul corului din biserică.

I-am scris Anei Blandiana – mulţumindu-i pentru articolul destinat unui proiectat număr al *Credinţei literare* – şi o lungă epistolă adresată lui N. Carandino.

Mira a venit la 8.30 şi mi-a adus *Revista Scriitorilor Români*. De vorbă până pe la 10.30, când a plecat. Mi-a citit o poezie (nouă) inspirată de piesa lui Eliade. E realmente inspirată.

Luni, 17 mai [1971]

Domnul Alexandru Corpaciu m'a sunat dis-de-dimineaţă şi mi-a adresat rugămintea de a ne vedea. Numărul meu de telefon îl avea de la unul din membrii bisericii greceşti.

Mi-a făcut o scurtă vizită de prezentare, apoi am mers împreună pe plajă şi am stat acolo toată dimineaţa, înotând şi discutând. Doctorul Corpaciu era un important om de ştiinţă. Părăsise România înainte de război, ca bursier al Academiei Române pentru studii în Elveţia (avea deja un doctorat în Matematici de la Bucureşti). Războiul l-a prins în afara graniţelor şi nu s'a mai întors în ţară. După ce şi-a petrecut mai mulţi ani în Elveţia şi Germania, studiind şi predând, a semnat un contract pe şapte ani cu guvernul argentinian şi a devenit consilierul ştiinţific şi tehnic al preşedintelui Argentinei, mai ales în probleme militare (între timp, obţinuse încă cinci masterate şi doctorate în Geodezie, Geografie, Fotogrametrie, Inginerie şi Cercetări Spaţiale).

După expirarea contractului a părăsit Argentina şi a venit în Statele Unite, dar nu a izbutit să-şi schimbe viza de turist în aceea de rezident permanent, aşa că era pe punctul de a pleca în Europa. Tocmai atunci ruşii sovietici şi-au lansat primul Sputnik în spaţiu, eveniment care i-a determinat pe americani să înfiinţeze o cotă de imigrare specială pentru oamenii de ştiinţă. Doctorul Corpaciu a fost imediat admis ca rezident permanent. La început a fost angajat cu normă întreagă ca profesor şi om de ştiinţă la Universitatea Georgetown din Washington, D. C., apoi s'a transferat la Dallas şi în Florida, unde a lucrat ca om de ştiinţă în probleme spaţiale la

Patrick Air Force Base şi la Cape Kennedy. Alături şi împreună cu alţi şase sute de oameni de ştiinţă, a fost unul dintre pionierii care au pus bazele a ceea ce mai târziu s'a numit NASA. Între timp, în 1961, a devenit cetăţean american (după numai doi ani de rezidenţă) printr'un vot al Senatului.

Acum patru ani a venit în Hawaii ca angajat al Marinei Americane, departamentul războiului antisubmarin, când i s'a întâmplat un accident de automobil care l-a zdruncinat mental şi l-a scos în afara serviciului. S'a redresat încetul cu încetul, conştient însă că niciodată nu va putea reveni la principala lui pasiune, Matematicile şi Ştiinţa. S'a pensionat, s'a căsătorit cu o americancă, şi-a cumpărat în Honolulu un apartament de 50.000 de dolari şi a început o viaţă nouă, aceea a unui înţelept care se controlează în tot ce face. Într'un anume fel, e un maniac al modului în care îşi selectează dieta personală şi exerciţiile zilnice. Dar e fericit, în special pentru succesul de a-şi fi recăpătat echilibrul lăuntric.

La amiază m'a invitat să prânzim împreună la el. Frumos apartament! A pregătit o salată sofisticată. Avea şi sarmale, gătite chiar de el. Nu foloseşte deloc pâine, sare şi condimente.

I-am dat un almanah, broşura mea *Orthodoxy in America Today* şi i-am împrumutat *Mioriţa* s'o citească. Era foarte interesat să cunoască adevărata situaţie a Bisericii româneşti din America (desigur, ştia foarte puţin despre Episcopia Misionară, şi anume lucruri foarte urâte, din *Solia*, din unele scrisori şi din zvonuri). Dar cunoştinţa cu mine părea să-i fie o adevărată revelaţie. Soţia sa era la serviciu.

Pe la 4 după-amiază m'a dus cu maşina acasă.

N'am lucrat nimic astăzi. În schimb, m'am tot gândit la destinul acestui om.

Mira m'a sunat spre seară şi i-am spus de recenta mea întâlnire. S'a arătat foarte surprinsă. (De fapt, după ce eu am venit în Hawaii, ea mi-a

vorbit despre un al treilea român care trăieşte în Honolulu, un român care a avut un serios accident de maşină, fiind bolnav mintal şi neavând nici o relaţie socială.) Era interesată să afle noutăţi despre doctorul Corpaciu şi, în final, mi-a mărturisit că se simte vinovată de a nu-i fi dat acestui om nici o atenţie.

Marţi, 18 mai [1971]

Toată ziua m'am străduit, dar tot n'am fost în stare să scriu o scenă nouă pe care s'o includ în cel de al treilea tablou. Am tot început şi reînceput, am întrerupt-o de mai multe ori, dar nu mi-au plăcut decât câteva rânduri. Pe de altă parte, azi nu m'am simţit bine – răceală sau alergie? – şi am luat numeroase tablete de aspirină şi vitamina C.

Spre seară m'a sunat Tuyet Ly. Doreşte să-i facă Mirei un cadou de ziua numelui şi-mi cere s'o învăţ cum se scrie în româneşte „Mulţi ani fericiţi". Peste câteva zile va pleca cu avionul în California spre a întâlni un bărbat cu care speră să se căsătorească. Casă de piatră!

Miercuri, 19 mai [1971]

Am reuşit să scriu noua scenă pe care mi-o doream inclusă în cel de al treilea tablou (cei nouă meşteri şi soţiile lor). Patru pagini de text nou (şi bun). Pentru azi nu-mi mai trebuie nimic. Sănătatea nu-mi este încă bună.

Un plic mare mi-a venit de la Alexe, o scrisoare telegrafică de la el, *Credinţa* pe luna mai, încă o seamă de felicitări pascale şi… o scrisoare din Germania. Aceasta din urmă m'a dat peste cap…: „Dragul meu prieten"… evident, o scrisoare de dragoste de la o femeie, Mihaella, care aşteaptă de la „mine" un bilet ca să zboare la Londra, unde va petrece „cu mine" un timp minunat, după care vom pleca împreună la Viena, unde ne aşteaptă un alt timp minunat, după care ne vom spune la revedere, deoarece soţul ei urmează „să se întoarcă"… De

necrezut!... Gândeam că o e glumă, o farsă… când m'am uitat încă o dată la adresă: Valeriu Anania, pentru dr. Ovidiu Marina! A-haa!... L'am prins (desigur, involuntar). Am pus scrisoarea într'un plic mic cu o scrisorică alături, apoi într'un plic mai mare, pe care i l-am trimis lui Gicu să i-l înmâneze lui Didu (de altfel, nu e primul secret al lui Didu pe care i-l cunosc).

Aflu că mitropolitul Nicolae Mladin se află în Detroit, că episcopul Antim Nica urmează să sosească şi că Didu va fi acolo în câteva zile. Bieţii mei fârtaţi din Detroit! Bine că nu sunt acolo!

Joi, 20 mai [1971]

Am revăzut şi dactilografiat încă o seamă de pagini.

Domnul Corpaciu m'a sunat, a venit, m'a luat cu maşina şi m'a dus în afara oraşului ca să văd celebrul Sea Life Park (pe care doream, într'adevăr, să-l văd). Totul m'a încântat, inclusiv minunatele spectacole cu balene acrobate şi delfini dansatori.

Pe drumul întors m'am simţit rău şi tot mai rău: strănuturi, nas curgând, durere de cap, febră. Domnul Corpaciu a presupus că am o alergie-de-fân (arborii plumeria sunt acum în plină floare) şi m'a lăsat acasă. Am sunat-o pe Mira. Era de aceeaşi părere, adăugând însă că s'ar putea să am şi un început de gripă. Aşa că am luat şase grame de vitamina C, patru tablete de Allergest, inhalaţii Dristan… Nu-i chip de scris, de citit, de nimic altceva. M'am culcat devreme.

Vineri, 21 mai [1971]

De dimineaţă m'am simţit mult, mult mai bine (de altfel, azi-noapte am avut un somn adânc şi lung).

Am continuat lucrul şi am realizat 15 pagini în cel de al treilea tablou (sunt însă în urma programului pe care mi l-am propus).

După-amiază a venit domnul Corpaciu. Mi-a restituit *Mioriţa* (în opinia sa, sunt un „mare scriitor”)! Conversaţia s’a desfăşurat în jurul celor două episcopii româneşti şi mi-a arătat o scrisoare pe care o primise de la Trifa cu cinci ani în urmă (1966), cu vorbe foarte urâte la adresa grecilor, a Arhiepiscopului Iakovos şi a Episcopului… Victorin. Această scrisoare l-a făcut pe doctorul Corpaciu să nu mai meargă la biserica grecească, singura ortodoxă în Honolulu (şi Hawaii). Acum însă mi-a promis că va merge din nou la biserică. Mâine va pleca, împreună cu soţia, pe continent, unde vor rămâne timp de o lună, aşa că vizita sa de acum este şi una de rămas-bun, pe care el o foloseşte spre a-şi exprima mulţumirile şi satisfacţia de a mă fi întâlnit. (Ieri i-am transmis salutările Mirei şi regretul ei de a nu-l fi văzut de atâta timp. A zâmbit: „Da, Bacii sunt oameni drăguţi, dar, vezi dumneata, ei ţin legătura cu oameni care pot să-i ajute sau, cel puţin, să-i placă. La vremea aceea – cu trei ani în urmă –, când i-am cunoscut, eu nu eram o astfel de persoană; eram bolnav, handicapat mintal, mai degrabă având eu nevoie de ajutor decât să ajut pe alţii… E’n regulă!”.

Azi a fost ziua onomastică a Mirei şi a maică-sii (Mira-Elena şi Constanţa). De vreme ce eram invitatul lor, am mers în *downtown* şi am cumpărat o ghirlandă de orhidee, apoi am ambalat frumos o carte de poezie românească pentru Mira şi un exemplar din *Geneze* pentru maică-sa.

Mira a venit la 7.30 şi m’a dus acasă. Toţi studenţii ei – vreo douăzeci – au venit şi au ţinut o şedinţă literară (Mira îi asociase într’un Cerc Literar). Programul: lecturi din poezii originale, glume, conversaţii publice sau private, vin, prăjituri. Privind la toate acestea, Ştefan Baciu părea mai degrabă ironic. Pe la miezul nopţii am fost dus acasă de soţii Tausic (Ştefan şi Suzy), evrei născuţi în România.

Sâmbătă, 22 mai [1971]

Zi aglomerată, dar stearpă literar.

Profesorul Klimenko m'a sunat de dimineaţă şi m'a invitat să asist la botezul celor patru copii ai săi, care va avea loc în biserică la ora 4 după-amiază, şi apoi să particip la cina care va urma. Ce era să fac? Am promis.

Tot în cursul dimineţii, Mira m'a scos în afara oraşului, pe ţărmul vestic al insulei. În principal, voia să meargă la biserica romano-catolică Santa Rita, una dintre cele mai vechi ale Hawaiiului. Are o evlavie specială pentru Santa Rita, a cărei sărbătoare (naşterea) este astăzi. Biserica însă era goală; dimineaţa nu se ţin slujbe. O bătrână hawaiiană părea teribil de nemulţumită de noul preot, american, care îl înlocuise pe cel vechi, chinez, şi schimbase aproape totul în viaţa parohiei (un sătuc cu populaţie hawaiiană).

Ne-am dus pe domeniul Mahaka, de faimă recentă, întins, foarte întins (o vale întreagă şi ţărmul), cumpărat de curând de către proprietarul hotelului Ilikai din Waikiki: drumuri noi, vile noi, hoteluri noi, trei restaurante şi tot soiul de facilităţi.

Investiţia, o enormă sumă de bani. Am făcut o plimbare primprejur, apoi am avut un prânz prelungit într'un restaurant-grădină, cu o splendidă privelişte spre ocean şi munţi. (Mira a plătit). Mai tot timpul mi-a vorbit despre povestea familiei. Viaţa lor de familie, reală şi ascunsă, a fost – şi se pare că este – un infern!

Cu puţin înainte de ora 4, după un raid de-a lungul ţărmului, m'a lăsat la biserica grecească şi s'a dus.

Părintele Demetrios m'a invitat să slujesc alături de el. Un botez neobişnuit, patru copii deodată; mama lor, elveţiancă, fostă protestantă şi devenită ortodoxă (cred) acum două săptămâni. Duminica trecută s'a cununat religios cu soţul ei, profesorul

Klimenko de la Universitatea Hawaii (dar sunt căsătoriţi de ani întregi).

Vreo douăzeci de persoane, plus copiii, au participat la cina de după botez, într'un restaurant romantic, „Willows" („La Sălcii"), unde nouă ni se rezervase un spaţiu în aer liber. Mâncare bună, vin bun, oameni drăguţi – greci şi ruşi.

Părintele Demetrios m'a lăsat acasă la 8.30. Mă simţeam destul de obosit.

Mi-am adus *Jurnalul* la zi.

În cutia de scrisori, nimic.

Duminică, 23 mai [1971]

Dimineaţa, la slujba din biserică. Nimic deosebit.

După ce am prânzit, puţină muzică, şi am început să lucrez. Încă şase pagini din tabloul trei sunt deja dactilografiate.

Lectură din cartea lui Balotă despre Urmuz. A prins o paralelă între „Luceafărul" lui Eminescu şi „Pâlnia şi Stamate" a lui Urmuz.

Luni, 24 mai [1971]

Zi dedicată în întregime lucrului. Am încheiat tabloul trei, l-am început pe al patrulea şi l-am dus până la scena finală, care trebuie scrisă din nou.

O scrisoare de la Mitică. Veşti bune din familie, neimportante din literatură. *Steaua Zimbrului* se află în a doua corectură. Dan Zamfirescu a primit de la mine scrisoarea şi scenariul.

O frumoasă carte poştală ilustrată de la Pat. Şi o epistolă de la bunul meu prieten dr. Dan Begu.

Marţi, 25 mai [1971]

Am scris noua scenă finală a tabloului patru. Am început să-l revăd şi dactilografiez pe cel de al cincilea.

Nimic în cutia poştală.

Lucru continuu în cursul după-amiezii şi al serii. Am încheiat tabloul al cincilea. Sună bine.

Miercuri, 26 mai [1971]

Am început lucrul la al şaselea tablou, dar am avut dificultăţi cu o nouă scenă care se cere scrisă şi intercalată. Am făcut numeroase încercări, dar nici una n'a mers. Fără succes la scris, după-masă m'am dus pe plajă şi am stat acolo trei ceasuri nefăcând nimic.

Întrucât provizia mea de plicuri pentru poşta aeriană s'a epuizat, am mers în centrul comercial Ala Moana să cumpăr altele, dar (a mirare!) n'am mai găsit nici unul, aşa că m'am mulţumit cu cele albe.

Seara, alte încercări de a scrie scena cea nouă; pare a fi ceva, dar nu ceea ce vreau. E mai bine să mă culc.

Joi, 27 mai [1971]

După patru ceasuri de lucru, am izbutit să scriu (să re-re-scriu) noua scenă. Sunt eu oare mai ambiţios cu acest *Meşter Manole*? Oricum, scriind acest text final trebuie să le am în vedere pe cele trei care l-au precedat: cartea, versiunea pentru scenă şi scenariul de film. Trebuie să verific fiece detaliu; nimic de omis, nimic de prisos. Am continuat să lucrez şi după-amiază.

Mira a venit spre seară şi mi-a adus *Urmuz* editat de Saşa Pană, pe care Ştefan Baciu l-a primit acum din România. Frumoasă carte! Mira m'a întrebat cu oarecare maliţiozitate dacă am primit vreo veste de la Tuyet! (De vreo săptămână, Tuyet e plecată în California să-l întâlnească pe noul ei prieten, cu care speră să se mărite.) Eu am spus bancuri olteneşti, Mira a râs până a plecat.

Cu toate acestea, în forul meu interior nu eram foarte vesel. Azi am primit de la Episcop o scrisoare, dar… fără nici un cec alături. La Episcopie nu sunt bani! E posibil să plec din Hawaii mai devreme decât am plănuit. Voi vedea.

Vineri, 28 mai [1971]

Toată ziua, lucru, lucru, lucru, şi nimic altceva! Noi dificultăţi (de versificaţie), dar le-am depăşit. Progres în calitate, mai puţin în cantitate.

Frumoasă zi! Nu m'am dus nicăieri.

Seara i-am făcut o scrisoare Patriarhului.

M'a sunat Mira. Maică-sa e mai rău. Are un cancer generalizat, iar doctorul i-a spus Mirei că maică-sa mai are de trăit maximum şase luni. Atât Mira, cât şi Ştefan şi-au anulat anul sabatic.

Sâmbătă, 29 mai [1971]

Lucru, în continuare, la tabloul al şaselea, întrerupt doar ca să gătesc (varză) pentru trei-patru zile. Câteva fragmente le-am scris din nou şi am împins tabloul până la ultima scenă.

Seara m'am simţit tare obosit. Mă gândeam să merg să văd un film, dar m'am răzgândit; mai bine stau acasă.

Duminică, 30 mai [1971]

După slujba de la biserică, familia Anastasopulos m'a invitat la un picnic în Parcul Kapiolani. Cu toţii (patru bărbaţi şi două doamne) am petrecut acolo toată după-amiaza şi seara, cu plăcerea de a gusta bucate, de a conversa şi… de a face candele fanteziste, săpate în nisipul ud de pe plajă (copiii de prin preajmă erau teribil de amuzaţi). John e un tânăr foarte plăcut, cu barbă şi plete lungi, dar nu e hippy. Blond, pururea surâzător, e foarte prietenos (e zoolog). Mi-a promis să mă ducă într'o vale hawaiiană a cărei vegetaţie e foarte tropicală şi deosebit de frumoasă. Cina am luat-o într'un restaurant din Waikiki, aşa că de abia pe la miezul nopţii am ajuns acasă. Obosit, am mers la culcare.

Luni, 31 mai [1971]

Azi m'am trezit târziu. Somnul era atât de dulce, încât cu greu m'am hotărât să mă ridic din pat.

Încetul cu încetul, s'a făcut de prânz. Am mâncat, apoi am început să-mi scriu articolul pentru *Credinţa*. L-am scris de două ori şi de abia a treia versiune mi s'a părut bună şi am dactilografiat-o.

O scrisoare de la Alexe. Şi una de la Pat. Şi asta a fost ziua!

Marţi, 1 iunie [1971]

Mă gândeam că e timpul să-i fac o ultimă scrisoare doamnei Lucia Olteanu, directorul general al Studioului de Film Bucureşti, spre a protesta împotriva felului de a se purta al domniei sale, odată cu declaraţia mea de anulare a oricărui angajament dintre mine şi Studio. Aşadar, am făcut o scrisoare de trei pagini, am dactilografiat-o şi m'am dus în *downtown*, unde am făcut cinci copii xerox spre a fi trimise, spre informare, câtorva persoane oficiale.

M'am dus, de asemenea, la Hardcliff Corporation să mi se restituie depozitul de 100 dolari şi să propun ca această sumă să constituie plata ultimei mele chirii. N'au fost de acord, acoperiţi fiind de contract: depozitul va fi restituit la cinci zile după eliberarea locuinţei. Aşa că am plătit chiria din buzunarul propriu, în care mi-au mai rămas 50 de dolari pentru o întreagă lună (hrană, note de plată).

Am expediat scrisoarea către doamna Olteanu, copiile pentru oficiali şi una pentru Mitică, pe care l-am autorizat să ridice scenariul de la Studio.

După-amiază mi-am reluat lucrul la *Meşterul Manole*. Seara am izbutit să scriu o pagină şi jumătate de versuri noi, un puternic monolog al lui Manole despre drama lui de a fi fost obligat să construiască pe un loc anume dat. Obosit, dar mulţumit, m'am culcat la 2 după miezul nopţii.

Miercuri, 2 iunie [1971]

Am uitat să menţionez scrisoarea pe care am primit-o ieri de la dra Hogea Maria din Iaşi. Îmi spune că *Steaua Zimbrului* i-a fost dată regizorului (?) să o citească echipei de actori. Pare a fi un pas înainte. (În acelaşi timp, această fată pare a fi făcut şi ea un pas înainte: mi-a dedicat o poezie!)

Pe durata dimineţii am încheiat tabloul al şaselea, în care am inclus câteva fragmente scrise din nou.

Am continuat să lucrez toată după-amiaza şi seara şi am izbutit să scriu primele trei pagini din tabloul al şaptelea.

Joi, 3 iunie [1971]

Poşta rapidă m'a trezit la 7.30 dimineaţa. O scrisoare de la Gicu şi un cec de 100 de dolari. Foarte bine!

I-am răspuns, am luat micul dejun, am început să lucrez şi totodată să gătesc (fasole!).

Dimineaţa, cinci pagini; după masă, încă cinci. Bună treabă azi!

Poşta mi-a adus o scrisoare şi o jumătate de kilogram de cafea de la Pat. Alte câteva scrisori. Teatrul Naţional din Cluj confirmă primirea piesei *Steaua Zimbrului*, care a fost dată spre studiu „cu o atenţie deosebită". O carte poştală de la Tuyet Ly: se distrează grozav în California. Am mai primit şi câteva felicitări pascale întârziate. Şi… două note de plată (gazul şi telefonul).

Mira a venit la 8.30 seara şi a stat până la 11. Multe necazuri la Universitate şi, de asemenea, acasă. Maică-sa se simte din ce în ce mai rău.

Mi-a adus nişte texte de Paul Claudel şi ilustraţiile lui Jean Charlot (toate asupra Apocalipsei), cerându-mi s'o ajut în descifrarea simbolurilor. Într'adevăr, nu e deloc o treabă uşoară. Charlot e un pictor dificil, dar nici Claudel nu-i mai prejos. Cred că Mira s'a angajat într'o treabă care o depăşeşte. Oricum, am reţinut materialele, să văd ce pot face.

Obosit, m'am culcat la miezul nopţii.

Vineri, 4 iunie [1971]

Muncă rodnică încă de dimineaţă: am încheiat tabloul al şaptelea din *Meşterul Manole*. Sunt, într'adevăr, mulţumit.

După micul dejun m'am decis să merg la plajă şi am stat acolo vreo trei ore. Nu ştiu de ce, deodată m'am pomenit strănutând. În drum spre casă, tot mai rău. Am înghiţit la repezeală câteva tablete de aspirină C şi câteva antialergice.

Deşi nu mă simţeam deloc bine, mintea (şi întreaga mea fiinţă) erau adânc preocupate de construirea celui de al optulea tablou, aşa că l-am început scriind din nou două pagini şi îmbunătăţind alte trei.

La miezul nopţii, înainte de a mă culca, mi-am simţit corpul invadat de febră. Alte tablete, alte picături în nări, un ceai fierbinte, şi am căzut într'un somn adânc.

Sâmbătă, 5 iunie [1971]

M'am trezit la… 11, după unsprezece ore de somn! De multă vreme n'am mai avut o odihnă atât de lungă. Şi mă simţeam mai bine.

Toată dimineaţa am lucrat la tabloul opt.

La 6 după-amiază am început să-mi fac curăţenie în casă, apoi am mers la laundromat şi mi-am spălat tot ce aveam murdar.

La 9 seara eram gata să-mi reîncep lucrul.

Între timp m'am hotărât să las stratul gros de gheaţă de pe pereţii frigiderului să se topească. Am oprit frigiderul, i-am deschis uşa şi am aşteptat. Se părea că va trece foarte mult timp până ce stratul de gheaţă se va topi. Folosind o şurubelniţă şi un ciocan, am încercat, cu băgare de seamă, să sparg blocul de gheaţă, dar am reuşit să împing prea tare şurubelniţa şi am deschis rezervorul, aşa încât gazul aflat sub presiune a ţâşnit afară. E clar că

frigiderul nu mai funcţionează. Voi vedea luni ce e de făcut.

Acest eveniment însă nu a fost de natură să mă distragă prea mult de la munca mea literară. Schimbând momentele esenţiale din scena încorporării Siminei în zid, la ora 1 după miezul nopţii am încheiat tabloul al optulea.

De îndată ce m'am aşezat în pat, m'a cuprins o puternică durere de cap. Am încercat să adorm fără să iau vreun fel de tablete, dar durerea de cap devenea tot mai puternică şi dureroasă. Am luat două aspirine. O oră mai târziu, două tablete de Excedrin. Alunecam în somn când în minte mi-a venit ideea că dispariţia umbrei Siminei poate fi exprimată mult mai bine decât o făcusem. Chiar noile versuri mi se năzăreau limpezi. Am sărit din pat şi le-am scris pe o hârtie, dar somnul fugise.

Poşta mi-a adus astăzi o carte scrisă şi trimisă de criticul Dumitru Micu, despre Arghezi, tradusă în limba engleză. Am început s'o citesc. Eseul e bun, dar versurile lui Arghezi, folosite drept citate, sunt traduse oribil.

În sfârşit, pe la ora 5 dimineaţa, simţind oboseala, am adormit.

Duminică, 6 iunie [1971]

După ce am asistat la slujba din biserică, Mira m'a condus acasă şi am stat de vorbă vreo trei ceasuri. Mi-a povestit multe din copilăria ei şi despre rădăcinile psihologice ale urii dintre ea şi maică-sa. Mi-a mai povestit lunga şi dramatica istorie a vieţii şi morţii Irinei Malaxa.

După-masă n'am putut să aţipesc câtuşi de puţin. M'am decis să răspund la toate scrisorile stivuite pe birou. Ceea ce, într'adevăr, am şi făcut.

Luni, 7 iunie [1971]

Am telefonat la mai multe întreprinderi, dar n'am izbutit să găsesc una care să-mi repare frigiderul într'un mod convenabil. Mai precis, nici

una nu s’a învoit să-l readucă în funcţiune pe mai puţin de 75 de dolari. Nimic de făcut, decât s’o informez pe doamna manager despre ceea ce s’a întâmplat. Va telefona mâine la administraţie. Gândul la banii mei din depozit nu mă face deloc fericit!

O scrisoare de la Pat.

Zi de muncă intensă – dar şi… extensă. Am revăzut şi dactilografiat opt pagini din tabloul final, inclusiv numeroase fragmente scrise din nou şi intercalate în text.

A sunat Tuyet! Ieri s’a întors din California, unde s’a distrat pe cheltuiala unui gentleman. Dar, până la urmă, s’a răzgândit: nu e încă decisă să se mărite. Bietul om!

Marţi, 8 iunie [1971]

Dis-de-dimineaţă, cei doi japonezi angajaţi ai companiei Hardcliff mi-au adus un frigider „nou” şi l-au luat pe cel „vechi”. (Noul frigider e de vârsta mea, dar, oricum, destul de bun.) I-am întebat dacă administraţia îmi va cere să plătesc paguba; mi-au spus că nimic nu se poate şti dinainte, dar, dacă mă duc la ei, e bine să nu am „gură mare”.

Am lucrat toată dimineaţa, dar fără cine ştie ce spor. Am multe de schimbat în acest tablou final şi de refăcut sfârşitul piesei.

Mira a venit după-amiază şi m’a luat la o plimbare cu maşina pe un munte foarte înalt, cu case izolate, spânzurate pe clinuri. Aer răcoros şi bătut de vânt. Mira încerca să-şi uite pentru moment necazurile de acasă, iar eu am contribuit cu glume bune.

Seara, lucru ceva mai mult. Am eliminat complet două scene din actul al nouălea.

Miercuri, 9 iunie [1971]

Efort final de a isprăvi piesa astăzi, dar n’am izbutit. După o întreagă zi de muncă, două pagini

încă aşteaptă să fie scrise. Eram prea obosit să mai continui, aşa că m'am culcat curând după miezul nopţii.

Joi, 10 iunie [1971]

Ziua în care am isprăvit manuscrisul cărţii *Poeme cu măşti*, încheind ultimele pagini ale piesei *Meşterul Manole* la ora 11 dimineaţa. Mă simţeam atât de vesel, de relaxat, de liber!

Poşta mi-a adus *Credinţa* pe iunie (neaşteptată!) şi o scurtă scrisoare de la Alexe. Şi una de la Pat. Am înţeles că Congresul va începe cu două zile mai devreme decât mă aşteptam, că Episcopia nu are bani să-mi plătească salariul pe anul trecut, că Pat e foarte ocupată cu maică-sa bolnavă. Am socotit că e de datoria mea să ajung la Detroit mai devreme decât plănuisem. Aşa că m'am dus în *downtown* şi mi-am schimbat rezervaţia la avion pentru luni, 21 iunie, la ora 2.45 după-amiază, cu sosirea la Detroit în dimineaţa următoare la 5.55.

Întors acasă, scrisori către Alexe şi Pat. Seara am petrecut-o dactilografiind „Predoslovia" lui Arghezi la *Mioriţa*, care va fi inclusă în volum.

Azi am avut un alt necaz. Îi spusesem Mirei că mâine voi urmări marea şi strălucitoarea Paradă de Ziua lui Kamehameha chiar din grădina în care locuiesc, de vreme ce ziarele au anunţat-o ca trecând prin bulevardul Kapiolani şi strada King (stradă care mărgineşte grădina pe partea din faţă). Mira mi-a spus că acesta ar fi cel mai bun loc de urmărit parada şi că va veni şi ea s'o vadă.

Pe de altă parte, Tuyet m'a sunat întrebându-mă dacă doresc să mă ducă ea undeva, cu maşina, să urmăresc parada. Aflând ceea ce plănuisem, s'a invitat să vină alături de mine şi de Mira, iar eu n'am avut nimic împotrivă.

Seara, Mira m'a sunat din nou, iar eu i-am spus vestea. De îndată a început să se codească şi mi-a spus că ea, de fapt, s'a răzgândit…, că e ocupată…, că trebuie să meargă la o petrecere… şi

că, la urma urmelor, nu o vrea pe Tuyet împreună cu noi. Intuind că era vorba de o stupidă scenă de gelozie, m'am înfuriat şi i-am spus apăsat Mirei că nici ea şi nici Tuyet nu vor veni mâine. De ce? Fiindcă vreau să fiu singur. E bine?

M'am dus la culcare oarecum iritat de nebunia femeilor. Dar m'am liniştit gândindu-mă la biata natură umană.

Vineri, 11 iunie [1971]

Mare sărbătoare în Hawaii: Ziua lui Kamehameha, celebrându-l pe marele rege care a unificat insulele sub un singur sceptru, după secole de dezbinare şi lupte fratricide.

M'am sculat la 9, am luat micul dejun şi mi-am pregătit aparatul de fotografiat şi filmele. Ştiam că parada va începe în Waikiki la ora 10, aşa că pe la 11-11.30 va trece pe strada King, prin faţa grădinii în care locuiesc. De mai multe ori m'am mişcat în afară şi înlăuntru, ca să observ momentul în care poliţia va opri traficul pentru uriaşa paradă la care vor participa nu mai puţin de 86 de formaţii. La 11.30 traficul era încă în mişcare; tot aşa la 12.00…, tot aşa la 12.30. În ultima clipă mi-am dat seama că Bulevardul Kapiolani întâlneşte strada King nu în susul, ci în josul locului unde mă aflam eu. La ora 12.30 parada se termina în faţa Palatului Iolani, în oraşul de jos!

Dezamăgit, afurisind-o pe Mira, pe Tuyet şi pe toate femeile din lume, am mâncat ceva de prânz şi m'am dus pe plajă, unde am stat toată după-amiaza, nefăcând nimic decât să contemplu marea şi cerul.

Din când în când mi se părea că o femeie tânără (pe la vreo 30 de ani), în timp ce citea o carte la distanţă de doi sau trei paşi, mă fura cu privirea din spatele ochelarilor de soare. Pe la ora 6 s'a apropiat şi m'a întrebat, fără nici o introducere, dacă sunt scriitor. Cuprins de mirare (nu avusesem în mână nici vreo hârtie, nici vreun creion, nici

vreo carte), am confirmat. S'a aşezat alături şi mi-a spus că e astrolog şi că în dimineaţa aceasta a avut un vis: va vedea un străin cu barbă, mai în vârstă decât ea, care e scriitor. Şi, de îndată ce a dat cu ochii de mine, a ştiut cu certitudine că eu eram cel care trebuia să fie un scriitor (în pofida faptului că pe plajă sunt numeroşi oameni cu barbă). Kenya (acesta era numele ei) m'a rugat să-i povestesc una din piesele mele, iar eu i-am povestit *Meşterul Manole* (cea mai proaspătă în memoria mea). A părut teribil de impresionată şi mi-a spus povestea ei. La vremea când avea vreo 17 sau 18 ani, un mare compozitor de muzică s'a îndrăgostit de ea, dar nu s'a petrecut nimic concret. El era căsătorit, iar Kenya nu a acceptat ca ea să devină cauza unui divorţ. După mai multe tentative de a o avea, el a compus o muzică de balet care s'a bucurat de un succes enorm în Mexico City. Baletul fusese inspirat de Kenya. A doua zi după premieră, el s'a sinucis. I-a lăsat o scrisoare în care-i spunea că moare nefericit, dar că energia lui o transferă în fiinţa ei şi că prezenţa manifestă a acestei energii va fi dovada iubirii lui pentru ea. Kenya nu s'a lăsat copleşită de acest fapt până în momentul când, afându-se într'o anticărie şi dorind să-şi cumpere o partitură muzicală din multele care erau în rafturi, prima partitură pe care a atins-o cu mâna şi a cumpărat-o era una care-i aparţinuse lui Robert: purta semnătura lui.

Mai târziu s'a căsătorit cu un bărbat cu 12 ani mai tânăr decât ea şi au avut doi copii, după care amândoi s'au înţeles să trăiască în castitate, ca frate şi soră, cu scopul de a-şi transfera energia sexuală în energie contemplativă. Au o viaţă frumoasă.

Soţul ei va sosi mâine, împreună cu copiii, din Oklahoma, unde au trăit până acum. Ea venise cu câteva zile mai devreme, ca să închirieze un apartament. Au decis să se mute în Hawaii.

Era timpul să plec. M'am îndepărtat pentru câteva minute, să-mi spăl picioarele la duşurile publice. Înainte de a pleca, a dat mâna cu mine şi mi-a spus:

– N'o să ne mai vedem. Vreau să ştii că piesa dumintale nu este doar un mit, ci şi un adevăr de viaţă.

Când am ajuns acasă, am găsit în sacoşă un petic de hârtie cu aceste cuvinte: „Maestre Anania, întrebări din categoria lui *cum* şi *de ce* stau ascunse ca praful într'un apus de soare. Să respirăm doar frumuseţea. A Dumitale şi a Lor întru Adevăr, Kenya". Alături, o schiţă: o mână (cu brăţară) oferind un buchet de flori.

Nu e ciudat?

(Notă. Ca profesie, Kenya e geolog. A făcut studii intense de muzică. Şi se ocupă foarte mult cu astrologia.)

Sâmbătă, 12 iunie [1971]

Mira m'a sunat de dimineaţă ca şi cum nimic nu s'ar fi întâmplat şi m'a rugat să-i împrumut perforatorul. S'a oprit în drumul către spital, a luat perforatorul, m'a poftit în maşină şi m'a lăsat la plajă.

După ce am petrecut două ore în lumina soarelui, am revenit acasă, am prânzit, apoi m'a sunat Tuyet. M'a întrebat unde aş vrea să mă ducă (de fapt, îmi cunoştea dorinţa de a vedea Grădinile Botanice). Am fost de acord. A venit şi m'a condus acolo. În timp ce ne plimbam pe alei, mi-a vorbit despre toată povestea călătoriei sale în California şi despre trista ei concluzie de a nu se fi simţit în stare să se mărite cu acel domn. Ascultând, am făcut numeroase fotografii ale arborilor, şi chiar una a ei.

Grădinile s'au închis la ora 4. Tuyet m'a dus să văd frumosul Vârf Rotund, un munte înalt care domină întregul Honolulu şi împrejurimile. Un

raid lung şi, într'adevăr, frumos. Dar am simţit oboseală. Aşa că m'a lăsat acasă şi s'a dus.

Seara m'a sunat John Dixon. Nu-şi uitase promisiunea de a mă duce cu maşina în faimoasa Vale Moanalua. Ne-am înţeles pentru a doua zi după-amiază.

Seara mi-am petrecut-o făcând o seamă de corecturi pe manuscrisul dactilografiat al piesei *Meşterul Manole* (diacriticele româneşti).

Duminică, 13 iunie [1971]

În biserică, părintele Demetrios a anunţat că Duminica viitoare voi sluji Liturghia împreună cu el, înainte de a părăsi Hawaiiul.

Am prânzit acasă. John a venit la 2.15. Între timp m'a sunat Mira, invitându-mă ca, împreună cu ea şi cu Ştefan, să merg astă-seară la strălucitoarea sărbătoare a filipinezilor.

Moanalua e proprietatea privată a unei familii bogate, descendentă a primilor misionari în Hawaii. John e zoolog şi are acces în ea. Timp de o oră şi jumătate ne-am plimbat încoace şi încolo de-a lungul acestei minunate văi tropicale, sălbatică şi totodată prietenoasă. Am făcut numeroase fotografii în timp ce vorbeam cu acest băiat de ispravă, John. Mi-au plăcut, deopotrivă, priveliştea şi conversaţia.

La 6 după-amiază m'a lăsat în faţa casei Bacilor şi a plecat. Am întâlnit-o pe mama Mirei, bolnavă în pat, dar încă surâzând. Ştefan se hotărâse să rămână acasă, Mira şi eu am plecat în Ala Moana, unde se desfăşurau splendide dansuri filipineze.

Înapoi acasă, mi-am încheiat *Jurnalul*.

Încă şapte zile în Hawaii.

Luni, 14 iunie [1971]

M'am sculat târziu, pe la 10. Am mers în *downtown*, la corporaţia Hardcliff. Acolo am găsit un alt domn, căruia i-am cerut să-mi restituie depozitul. La început nu m'a crezut că îmi fusese

promisă restituirea, apoi mi-a spus că colegul său nu se află în oraş şi că cecul trebuie semnat de amândoi, aşa încât trebuie să mai încerc joi, când şeful celălalt se va întoarce.

În downtown se desfăşura o mică paradă de Ziua Drapelului. Nu i-am dat mare atenţie.

Înapoi acasă, intenţionam ca după-amiază să merg pe plajă, dar dintr'odată cerul a devenit noros. Am renunţat. Rămas acasă şi, neizbutind să dorm, am continuat să fac corecturi pe manuscris, lucrând până seara târziu. Am verificat încă o dată toate paginile întregului manuscris şi am descoperit câteva greşeli. Trebuie să redactilografiez câteva pagini.

Marţi, 15 iunie [1971]

După somnul bun de azi-noapte, am început să lucrez la 9.30. Am redactilografiat toate paginile cu greşeli, iar pe cele noi le-am intercalat în manuscris.

Zi ploioasă. O ploaie atât de grea n'a mai fost în Honolulu din ianuarie. E greu de prevăzut cât va mai dura. Oricum, azi a plouat toată ziua. Poate că voi avea „norocul" să nu mă mai duc la plajă!

După-amiaza mi-am petrecut-o împachetând. Alegând câteva lucruri, unul câte unul, am făcut un pachet care să fie trimis cu poşta (Tuyet mi-a promis că mă va duce ea la poştă vineri după-amiază).

Seara a venit Mira şi a stat trei ore ascultându-mi prelegerea despre Cartea Apocalipsei, privitoare la proiectul ei de a edita un Claudel-Charlot. Încă o dată a părut a fi copleşită de „uriaşele cunoştinţe" pe care le posed şi m'a implorat să cer cel puţin o catedră de *visiting professor* la o Universitate…

S'a decis să-mi cumpere aspiratorul de praf şi lampa fluorescentă şi mi le-a plătit în avans, 34 de dolari.

Maică-sa se află în spital. O voi vedea sâmbătă.

I-am spus Mirei povestea cu Kenya. S'a arătat impresiontă (ea crede în astrologie) şi a găsit-o foarte interesantă.

Îmi restituise perforatorul, aşa încât după plecarea ei am perforat toate paginile redactilografiate.

Având acum pe cei 34 dolari de la Mira, mâine mă voi duce în downtown ca să-mi fac còpii xerox de pe Mioriţa şi Meşterul Manole (azi-dimineaţă am telefonat şi mi s'a spus că 280 de pagini vor costa 36 dolari).

Când mergeam la culcare, după miezul nopţii, afară încă ploua (sunt însă bucuros că nu şi înlăuntru, ca'n ianuarie!).

Miercuri, 16 iunie [1971]

Frumoasă zi! Dimineaţa am fost în *downtown* şi, deoarece fata nu putea să-mi facă copiile xerox imediat, am lăsat originalele acolo şi am petrecut două ore în zona comercială, căutând o *muumuu*. Nimic pe potriva gustului meu. Înapoi acasă, am prânzit, am început să împachetez. La 4 după-amiază m'am dus din nou în *downtown* şi mi-am luat copiile, pentru care am plătit 36, 52 dolari.

Seara mi-am petrecut-o alcătuind, tehnic, manuscrisul, filă cu filă, numerotând cele 531 de pagini ale viitoarei cărţi *Poeme cu măşti*, actuala mea operă dramatică. Am lucrat până după miezul nopţii.

Joi, 17 iunie [1971]

Am continuat să împachetez. Atâtea mărunţişuri de identificat şi clasificat! Două pachete mari, gata de expediere.

Manuscrisul l-am ambalat, trainic, ca să-l trimit azi, cu poşta aeriană, direct la Editura Cartea Românească.

Am făcut şi un pacheţel cu o copie a manuscrisului, pe care să-l trimit, tot cu poşta aeriană, la Detroit, ca măsură de securitate. În caz

că originalul se pierde, iar eu mor, munca mea trebuie să supravieţuiască (unde eşti, Camil Petrescu? …).

După prânz m'am dus din nou în *downtown*, am expediat cele două pacheţele cu destinaţia Bucureşti şi Detroit, după care am revenit la compania proprietară. Din depozitul de 100 de dolari mi-au reţinut 30 pentru cele trei luni în care nu am ocupat locuinţa (închirierea se face pentru minimum zece luni) şi 20 pentru defectarea frigiderului. Aşa că m'am întors acasă cu 50 de dolari!

Restul după-amiezii mi l-am petrecut-o în Ala Moana, mergând din magazin în magazin şi făcând cumpărături. La sfârşit mi-au mai rămas în buzunar 7 dolari. Eram însă bucuros de a fi găsit câteva lucruri frumoase pentru prieteni.

Părintele Demetrios a venit la 7 şi m'a luat cu maşina să cinăm împreună, aşa cum era mai dinainte stabilit. Am cinat în restaurantul Fisherman, pe ţărmul oceanului: o delicioasă friptură Mahimahi, la grătar, şi bere. Apoi gazda m'a luat la o plimbare, aşa că am ajuns acasă pe la miezul nopţii, foarte obosit şi aproape adormit. La culcare, fără zăbavă!

Vineri, 18 iunie [1971]

La început aveam intenţia să mă duc la plajă, dar am renunţat, la gândul că trebuie să-mi fac geamantanele şi să mai răspund la câteva scrisori. Aşa că am rămas acasă, împachetând şi scriind.

După-amiază a venit Tuyet şi m'a ajutat să duc la poştă cele două pachete grele. Între timp vândusem măsuţa portabilă şi scaunul cel lung, pentru 20 de dolari, din care am plătit 16, 60 taxa poştală pentru cele două pachete trimise la Detroit. Revenit acasă, un telefon de la Mira. Era la spital şi m'a rugat să iau un taxi şi să alerg acolo, unde maică-sa se simţea foarte rău şi dorea să se împărtăşească. Tuyet se simţea şi ea rău, aşa încât

n’am îndrăznit s’o rog să mă ducă. Aşa că am ieşit, am luat un taxi, m’am dus la spital şi am stat o oră cu mama Mirei. S’a spovedit şi a primit Sfânta Împărtăşanie.

Mira m’a dus acasă şi m’a ţinut mai mult de trei ore, vorbindu-mi despre orice şi făcând tot felul de presupuneri în legătură cu starea maică-sii. Îi dorea moartea! Mă simţeam peste măsură de obosit, doream să mă culc, să nu mai aud nimic şi să nu mai ştiu nimic. Ceea ce am şi făcut după plecarea Mirei.

Sâmbătă, 19 iunie [1971]

Cu câteva zile înainte îi făgăduisem Mirei că am să scriu o analiză sistematică a Apocalipsei. Scrisesem două pagini, azi am mai scris trei. Asta, ca s’o ajut în realizarea eseului proiectat asupra lui Claudel şi Charlot.

Cu acestea şi cu câteva plicuri adresate, mi-am pus maşina de scris în cutia ei.

Mi-am desprins afişele de pe pereţi şi le-am pus într’o valiză. Locuinţa apare acum din ce în ce mai mult aşa cum am găsit-o. Am demontat lampa fluorescentă (deja vândută Mirei) şi am curăţit biroul, care urmează să fie cumpărat mâine, cu 25 de dolari, de către vecinii mei (ieri eram îngrijorat că nu am bani să plătesc taxiul, dar am avut!!).

I-am înmânat poştaşului cardul pentru schimbarea adresei.

După-amiază a trebuit să-i fac o vizită profesorului Charles-James Bailey, sociolog, care m’a invitat insistent la el acasă. Conversaţie plăcută. Mi-a dat o carte, *The First Circle*, a celebrului Alexandr Soljeniţîn.

Revenit acasă, doar zece minute de odihnă. Mira a venit şi m’a dus la spital, unde am revăzut-o pe mama ei.

Apoi m’a dus acasă la ei, unde ne aştepta Ştefan. Am mers împreună la un restaurant şi am

luat cina, după care ne-am întors acasă şi am conversat până la miezul nopţii.

Ştefan va suferi o operaţie chirurgicală săptămâna viitoare.

În ultimele mele zile în Hawaii am fost mai ocupat decât în cele şase luni. Se cheamă asta o vacanţă? Unde sunt plaja şi zările albastre-verzi ale Hawaiiului?

M'am întors acasă obosit, gata de culcare. Dar încă nu am făcut curăţenie în casă, aşa cum m'am hotărât s'o las înainte de a pleca.

Duminică, 20 iunie [1971]

Iată că m'am întors la măsuţa prăpădită pe care am găsit-o aici cu şase luni în urmă! Frumosul – şi foarte utilul – birou l-am vândut ieri vecinului meu de alături pentru 25 de dolari. Acum am bani să-mi plătesc taxiul de la Aeroportul Metropolitan din Detroit până la Episcopie!

În această dimineaţă am slujit împreună cu părintele Demetrios Leon şi am rostit predica. Biserica a fost plină ochi. Părintele a rostit câteva cuvinte de adio, eu am răspuns. Mira a asistat la slujbă.

Apoi doamnele din Comitetul parohial au oferit în cinstea oaspetelui o gustare cu cafea şi mi-au dăruit ceva extraordinar: cartea *The Hawaiians* şi un mesaj de rămas-bun cu semnăturile lor. O atmosferă de mare căldură sufletească, fiecare m'a sărutat cu cuvintele: Mai veniţi!

Mira m'a dus acasă şi şi-a luat mărunţişurile care-i mai rămăseseră la mine. Era întoarsă pe dos: maică-sa îi spusese lui Ştefan că ultima ei dorinţă este aceea de a fi incinerată! Mira m'a întrebat pe mine şi pe părintele Leon despre o astfel de situaţie, iar noi i-am spus că, potrivit acestei dorinţe, răposata nu va avea parte de slujbă religioasă. Mira a decis că nu va respecta dorinţa maică-sii.

Am mâncat ceva, m'am dus la mare şi am petrecut trei ore pe plajă. La sfârşit, i-am spus adio minunatului orizont hawaiian, m'am întors, am făcut curăţenie în casă şi am mai împachetat câte ceva. De asemenea, am pregătit un coş cu tot felul de vase de bucătărie şi mărunţişuri gospodăreşti, pe care să i le dau lui Tuyet mâine dimineaţă.

Mira a venit la 8.30 şi m'a cules din stradă, unde o aşteptam. Am cinat la ei acasă. Ştefan Baciu era îngrijorat de operaţia chirurgicală pe care o va avea săptămâna viitoare. La cină au mai fost soţii Tausic – Ştefan şi Suzi (intenţionasem să-i sun astă-seară la telefon şi să-mi iau rămas-bun). Aproape toată conversaţia s'a consumat în jurul mamei Mirei şi a dorinţei acesteia. Am avut imprudenţa de a vorbi despre oribilul obicei al incinerării şi am început să le istorisesc povestea fostului meu profesor Anton Holban, la a cărui incinerare am asistat la vârsta de 14-15 ani. Mira mi-a făcut un semn să tac. Chipul doamnei Suzi se schimbase brusc. Într'o fracţiune de secundă mi-am dat seama de gafă, amintindu-mi că Suzi (evreică) era încă un copil când mama ei a fost arsă (de vie) de către nazişti, la Auschwitz, în prezenţa ei. (Acel eveniment oferă o explicaţie faptului că, de ani de zile, Suzi s'a ataşat atât de mult de mama Mirei, văzând în ea ceea ce pierduse). Desigur, am întors conversaţia într'o altă direcţie, aşa încât, încetul cu încetul, chipul Suzanei şi-a revenit.

La sfârşitul cinei, Ştefan şi-a cerut scuze că trebuie să plece, şi-a luat la revedere de la fiecare, m'a îmbrăţişat şi s'a dus în camera lui, ca să-şi pregătească prelegerea pentru mâine. Mira, eu şi soţii Tausic am rămas să mai stăm de vorbă în salon. Mira îşi recăpătase buna dispoziţie şi ne-a istorisit o lungă poveste a pasiunii ei pentru Walter, cu ani în urmă (de fapt, toţi cunoşteam povestea, dar Mira s'a ambalat în a ne destăinui câteva

amănunte şi cum anume a trădat-o Walter, ceea ce i-a inspirat câteva poezii).

Pe la ora 11 Mira s'a oferit să mă conducă, dar eu am preferat să fiu condus de soţii Tausic.

Ajuns acasă, am făcut curăţenie în bucătărie şi am rezervat în valiză spaţiul unde-mi voi pune mâine dimineaţă aşternuturile de pat.

Luni, 21 iunie [1971]

Plec astăzi!

Aproape şase luni, şi timpul a trecut atât de repede! Acum pot conchide că sejurul de aici mi-a plăcut într'adevăr, mai ales prin aceea că am avut condiţii – morale şi fizice – de a lucra şi a împlini ceea ce mi-am propus.

Tuyet, fiind bolnavă, n'a venit să-şi ridice lucruşoarele pe care i le-am destinat. Mi-a telefonat de dimineaţă şi m'a rugat să las coşul la doamna manager, de la care îl va lua mai târziu.

Am isprăvit de împachetat, totul e gata de plecare.

E amiază, în curând va veni Mira să mă ducă la aeroport.

Adio, Hawaii!

Epilog

Poeme cu măşti a apărut la Cartea Românească în chiar anul următor, 1972.

Steaua Zimbrului nu a fost jucată nici la Bucureşti, nici la Iaşi, nici la Piteşti, ci la Baia Mare, în stagiunea 1973-1974.

Doctorul Alexandru Corpaciu poate fi reîntâlnit în romanul meu *Străinii din Kipukua*, în personajul Domnul Martin.

Cât despre Kenya, şi ea poate fi regăsită în acelaşi roman, sub numele de Diana-Niaulani.

Deşi textele dramatice lucrate în atelierul din Honolulu au apărut ca „ediţie definitivă", de curând – după 35 de ani! – le-am găsit alte hibe şi

le-am revizuit din nou, pentru ediţia în pregătire la Editura Limes.

14 Literal: oraşul de jos. În America, *downtown* este zona administrativă şi comercială a oricărui oraş.

Învecinări
Albi şi negri

Strada Riopelle era o arteră lungă, foarte lungă (aşa se explică şi numărul de pe uşa Arhiepiscopiei: 19959), care se întindea, pe direcţia nord-sud, de-a lungul a două treimi din oraşul Detroit, cu clădiri rezidenţiale pentru familii din clasa de mijloc, o societate în ambianţa căreia am trăit şi eu vreme de unsprezece ani. Ca pe orice drum secundar, traficul auto era redus pe strada Riopelle, aşa încât copiii se puteau juca în voie, cu mingea sau pe bicicletă, însufleţind-o.

La vreo douăzeci de metri spre sud, Riopelle era întretăiată de o arteră largă, principală, State Fair, cu trafic intens, de zi şi noapte. Altceva însă vreau să spun. La nord de această arteră, locuitorii – printre care şi noi, cei câţiva, de la Episcopie – erau albi, pe când cei din sudul ei alcătuiau un cartier compact de negri. Detroit era considerat pe atunci al cincilea oraş, ca mărime, al Statelor Unite, iar cam 50% din populaţia lui era alcătuită din oameni de culoare.

Cel puţin eu nu am apucat vremea conflictelor rasiale şi a linşajelor, despre care aflam cândva de prin ziare sau de la posturile de radio, mai ales de la cele antiamericane. Acum viaţa era oarecum liniştită, cele două rase convieţuiau în bună pace, şcolile şi universităţile îi primeau, deopotrivă, şi pe unii, şi pe alţii, tot aşa instituţiile de stat sau particulare. Poşta, cel puţin, la scară naţională, era servită de negri în proporţie de peste 90%, iar aceştia, anume educaţi, se străduiau – şi izbuteau – să arate că-şi pot face slujba tot atât de bine ca şi albii. Printre negrii din oficiul poştal Highland Park, unde mergeam aproape zilnic, era şi Johnny, un negru masiv şi jovial, căruia îi devenisem foarte apropiat şi care mă răsfăţa cu apelativul de *Bishop*. Dacă veneam să expediez un pachet cu cărţi, avea

grijă să mă întrebe ce fel de cărţi sunt înlăuntru, pentru ca, după caz, să le aplice taxa poştală cea mai convenabilă – şi, bineînţeles, legală. La un moment dat, după vreo câteva săptămâni, mă întorsesem din Florida, unde, între două treburi oficiale la una din parohiile noastre, găseam răgazul de a-mi vedea şi de sănătate, pe plajă, sub binefăcătorul soare tropical, aşa încât mă înnegrisem de nu se mai cunoştea obrazul din barbă. Când, la ghişeu, Johnny a dat cu ochii de mine, o nespusă bucurie i-a invadat dinţii strălucitori şi a exclamat admirativ:

– *O, Bishop, you look so beautiful!...*

Cum însă orice societate îşi are pleava ei, nici cea de culoare din Detroit nu ducea lipsă. Majoritatea infractorilor proveneau din rândurile negrilor, iar poliţiştii albi erau deseori acuzaţi de rasism dacă mai scăpau câte un ghiont în coastele delincventului târât spre dubă. Presa intervenea, ca de obicei, zgomotos, denunţând „conflictele rasiale”. Lucrurile s’au schimbat radical când, prin natalitatea lor foarte ridicată, negrii au depăşit procentul de 50% şi, majoritari fiind, au impus la alegeri un primar de culoare, care s’a grăbit să reformeze Poliţia, înnegrind-o.

Cei din sudul avenidei State Fair făceau parte din categoria negrilor civilizaţi, cu case frumoase şi curate, cu iarba din faţă tunsă la zi, cu splendide decoraţii luminoase în zilele sărbătorilor de iarnă, aşa încât una din plăcerile mele era atunci să mă plimb seara cu maşina prin acest cartier şi să admir imaginaţia şi stilul unor oameni pe care-i crezusem, oarecum, primitivi.

Tot atât de adevărat este însă că cele două rase nu convieţuiau în aceleaşi spaţii vecine. Nu că s’ar fi urît, nu că s’ar fi dispreţuit, nu că şi-ar fi cârnit nasurile de cine ştie ce mirosuri, ci, pur şi simplu, pentru că aveau stiluri de viaţă, temperamente şi moravuri diferite. Când negrii – repet, foarte prolifici – se infiltrau într’o zonă locuită de albi,

aceştia se retrăgeau paşnic, cedându-le locul. Am fost interesat să urmăresc fenomenul chiar pe strada Riopelle. Exista în apropiere o casă de vânzare (un fapt foarte frecvent în societatea americană, unde muncitorul sau funcţionarul ieşit la pensie în nord îşi vinde casa spre a-şi cumpăra una în sud, la cald, unde-şi va petrece restul vieţii). Patru bărbaţi negri se coboară dintr'o maşină, examinează placa din faţa casei, pe care e scris, cu litere mari, *FOR SALE*, şi sună la uşă. Iese proprietarul, iar ei i se adresează politicos.

– Suntem interesaţi s'o cumpărăm. Cât pretindeţi pe ea?

Proprietarul ştie, pe de o parte, că legea îi interzice refuzul, iar, pe de alta, că vecinii îl pândesc cu ochii pe la ferestre să vadă dacă e dispus să încheie târgul; s'ar putea ca, înainte de a-şi vinde casa, să şi-o vadă arzând. La vremea aceea, preţul unei case obişnuite era de aproximativ 20.000 de dolari.

– O vând, dar nu mai jos de 35.000 de dolari, răspunde stăpânul, descurajant. Nu poate să-i refuze, dar e dreptul lui să ceară cât vrea.

– *Okay*! O cumpărăm.

– Da, dar să vedeţi, ăsta e preţul meu, dar trebuie s'o întreb şi pe nevastă-mea, care e plecată la nişte rude. Fără *boss* nu pot face nimic.

– *Okay*! Când să revenim?

– Ştiu şi eu?... Mai încercaţi săptămâna viitoare.

Peste o săptămână, amatorii sunt la uşă.

– V'aţi consultat cu soţia?

– Ea se pricepe mai bine. În nici un caz mai puţin de 50.000.

– *Okay*. Trimitem notarul pentru contract.

E greu să rezişti la o astfel de sumă. Dar nici frica nu-i mică. Proprietarul mai încearcă descurajarea prin amânare.

– Păi, să vedeţi, noi avem un băiat care lucrează în California. Acum e plecat pentru afaceri în Africa, dar nu putem încheia târgul fără să-l

consultăm şi pe el. El e moştenitorul, face parte din familie, nu-l putem ignora.

– *Okay*! Când să revenim?

– Ştiu eu?... Mai încercaţi luna viitoare.

Peste o lună, aceiaşi amatori.

– V'aţi consultat cu fiul?

– Da, el are experienţă în tranzacţiile imobiliare, ştie cât costă o casă ca a noastră într'o astfel de zonă rezidenţială şi, moştenitor fiind, pretinde 100.000 de dolari.

– *Okay*!

Târgul se încheie în mare taină, noaptea, iar vecinii se trezesc a doua zi cu o familie de culoare.

Mecanismul: Bine organizaţi, negrii cumpără primele trei-patru case de pe o stradă la orice preţ, cât de mare, ştiind că preţul celorlalte va scădea în ritm accelerat, fiecare alb grăbindu-se să şi-o vândă aproape pe nimic, numa' să plece cât mai grabnic. Aşa se deteriorează valorile într'o ţară care garantează, prin lege, dreptul de proprietate...

Pe strada Riopelle, fenomenul a început relativ târziu (în raport cu cei unsprezece ani ai rezidenţei mele). Pe avenida State Fair, în apropiere de mine, exista un fel de băcănie cu de toate, de la băuturi alcoolice până la dulciuri. Mă duceam des să cumpăr alune (voi spune mai la vale pentru cine). Acolo veneau şi destui negri din sudul avenidei. Dacă stăteam la rând şi se întâmpla să am în faţă un pui de negru care aştepta să cumpere bomboane, nu mă sfiam să-l mângâi pe părul sârmos, ca unul căruia îi plac copiii. El întorcea capul şi se uita la mine, mirat că nu-mi e silă, ne surâdeam, iar dacă scena era văzută de maică-sa ori de taică-său, din apropiere, a doua zi mă pomeneam salutat pe stradă, de ei şi de alţii care aflaseră. Aşa se face că la vremea când primele familii de culoare şi-au făcut apariţia pe strada noastră, copiii lor aveau deja un prieten în mine şi, prin mine, în cei mai mulţi dintre copiii albilor. Printre aceştia din urmă se număra şi Dawn.

Acum e timpul să spun că americanul de rând e un om liniştit, paşnic, plin de hărnicie şi seriozitate, mai degrabă sobru decât familiar, scump la vorbă, păstrând faţă de semeni o distanţă decentă. Relaţiile dintre doi vecini sunt şi rămân sumare. Dacă se întâmplă ca într'o dimineaţă de sâmbătă sau duminică să iasă amândoi odată să tundă iarba din faţa casei, conversaţia lor se rezumă la câteva cuvinte contrase, de genul:

– *Go'd mo'ning!*

– *Go'd mo'ning!*

– *How ar' you to-day?*

– *I'm okay. What about you?*

– *Not too bad.*

Tot atât de laconic era şi vecinul meu din Riopelle. Altfel, om cumsecade. Nu ştiam nici măcar ce şi unde lucrează. Am descoperit fără să caut. Se ştie că în Detroit (supranumit *Motor City*) îşi au sediile centrale cele patru mari firme care produc automobile. Aici se află şi marea uzină de asamblare a companiei Ford, singura având şi un program zilnic pentru vizitatori. Când am intrat acolo pentru prima dată (ulterior aveam să-i conduc pe fratele meu, pe profesorul Giurescu, pe D. R. Popescu şi Paul Everac etc.), de-a lungul benzii pe care înaintează, lent, în ritm calculat la secundă, automobilele care trec prin toate fazele, de la carcasa goală până la cheia cu care pleacă în lume, am dat cu ochii de vecinul meu. Meseria lui era aceea de a monta o roată. Una singură. Aceasta îi venea de undeva de sus, printr'un tobogan, el o împingea cu mâna până'n dreptul osiei (osia din spate, cea de partea lui), o fixa cu găurile în şuruburi, prindea manual fiecare piuliţă în şurubul ei, apoi lua de alături un aparat electric, îl prindea de piuliţe şi, printr'o singură apăsare, acestea se înşurubau până la refuz. Încă o opinteală, de probă, şi operaţia era terminată, carcasa luneca mai departe, o alta venea din urmă, o nouă roată îi venea pe tobogan... L-am salutat, mi-a răspuns din

cap şi am înţeles că nu avea voie să stea de vorbă cu nimeni, de vreme ce totul era cronometrat. Munca lui nu era grea, plata, desigur, era mulţumitoare, dar m'a îngrozit gândul că acest om nu face altceva, de-a lungul unei vieţi, decât să monteze o roată de automobil. Un robot cu suflet viu.

Acasă, uitându-se peste gard, nu-şi ascundea mirarea văzându-mă că stau de vorbă cu veveriţele din curtea sau din preajma locuinţei noastre, a celor trei-patru călugări străini. Asta nu-i prea intra în cap nici episcopului Victorin, aşa cum nu înţelegea nici uşurinţa cu care eu mă împrieteneam cu negrii. Blând cu oamenii, nu-i plăceau animalele, iar negrii îi inspirau, pur şi simplu, groază. Această spaimă îi intrase în sânge din momentul în care, cu ceva ani în urmă, mergând singur, seara, pe o stradă din Philadelphia s'a pomenit înconjurat de câţiva vlăjgani negri, cu mâinile în buzunare şi ochi fioroşi. Erau gata să-l atace, când un şuier scurt, prelins dintr'un ungher obscur din apropiere, le-a dat ordin de retragere. Era, desigur, şeful lor, care nu vedea o pradă atrăgătoare în acel om ciudat, cu barbă albă, îmbrăcat de sus până jos în robă neagră şi avându-şi capul acoperit de o căciulă înaltă, cu streaşină. Victorin a scăpat, dar fiorul groazei i-a rămas. Acest fior traducea nu ură sau dispreţ, ci, pur şi simplu, rezervă. Nu-şi ascundea însă admiraţia pentru dezinvoltura cu care eu intram în relaţii directe şi durabile nu numai cu negrii, ci şi cu animalele.

Ciciloanca

A venit vremea când şi noi ne-am trezit cu vecini de culoare. Soţii aveau doi copii, un băiat şi o fetiţă, de vreo patru-cinci ani, care de la bun început manifestau o anume sălbăticie: aruncau cu pietre în veveriţele din stejarul nostru, adulte sau pui. Am încercat de mai multe ori să le explic că nu e frumos, că şi veveriţele sunt făcute de Dumnezeu, că şi ele simt durerea unei lovituri cu piatra, că părinţii plâng după puiul lovit sau omorât etc. Mă ascultau, dar cu prima ocazie loveau din nou. Am încercat altfel. Se jucau în faţa casei lor când m'am apropiat şi le-am oferit câte o ciocolată mare, frumoasă, ademenitoare pentru orice copil. Au primit-o, dar imediat au dat fuga în casă. Am zărit-o pe mama lor la fereastră. S'au întors muşcând fiecare din ciocolata lui. De la ceastălaltă fereastră, scena fusese urmărită de Victorin.

– Aţi văzut, mi-a spus el triumfător, că nu doar eu am rezerve faţă de ei, dar şi ei au faţă de noi, albii. Copiii au primit ciocolata, dar au dat fuga să-şi întrebe mama dacă trebuie s'o şi mănânce, şi n'au făcut-o decât după ce au primit încuviinţarea. Aşa sunt educaţi.

– Dar tot mama sau tata i-a educat să-mi lovească veveriţele?

– Eu nu zic că fac bine, dar nici nu cred că trebuie să vă stricaţi cu vecinii din cauza unor veveriţe. Nu vă înţeleg aplecarea spre aceste animale.

Episcopul n'o înţelegea, dar micuţii negri au înţeles-o. Îmblânziţi cu ciocolată, mi-au promis că nu vor mai da cu pietre.

Adevărul este că-mi plac animalele şi că mi le apropii cu destulă uşurinţă. Cum nu aveam nici câine, nici pisică, am constatat cu bucurie că în stejarul din curtea noastră, falnic şi umbros, se află o familie de veveriţe, ai cărei pui se jucau de-a

v’aţi ascunselea prin frunziş ori alergându-se de-a roata pe trunchiul gros, de mai mare dragul.

De altfel, toată această zonă nordică a oraşului era plină de veveriţe, datorită faptului că aici se întindea, până nu demult, o mare pădure de stejari seculari. Cu vremea, oraşul s’a extins şi, practic, a intrat în pădure, dar oamenii, americani practici, au doborât copacii doar cât a face loc străzilor şi caselor. Ceilalţi au rămas în picioare, păstrându-şi astfel şi populaţia de veveriţe. Americanii păstrează faţă de ele sobrietatea cu care îşi tratează şi vecinii. Nu le alungă, dar nici nu şi le apropie. Le aruncă resturi de mâncare, dar se feresc să le atingă. Nutresc un fel de superstiţie că o eventuală muşcătură de veveriţă e otrăvitoare şi poate fi letală. În ce mă priveşte, am fost cucerit de gingăşia acestor fiinţe mici, suple, sprintene, cu ochi inteligenţi şi coadă interogativă. Cumpăram alune şi le presăram prin curte, la umbra stejarului, dar fără să simt nevoia vreunei precauţii.

Locuiam pe atunci la etaj, într’o cameră care avea uşă şi în spate, în al cărei prag se proptise cândva o scară de lemn, acum putredă şi nefolosită. Uşa o ţineam deschisă doar pentru aer. Tolănit pe un şezlong, citeam o carte. Adâncit în lectură, la un moment dat am simţit un mic zgomot şi am întors capul. Veveriţa-mamă, intrată pe nesimţite, apucase în gură o alună din grămăjoara anume rezervată şi, într’o fracţiune de secundă, a zbughit-o pe uşa deschisă, dispărând pe scara beteagă. Întrucât alunele nu au miros, nu pricepeam cum de simţise năzdrăvana că ele sunt acolo. Atunci mi-am zis: Decât să mi le furi, drăguţo, am să-ţi fac eu educaţia de a le primi chiar din mâna mea!

Zis şi făcut. Lângă intrarea casei aveam un brăduţ. De cum o vedeam printre crengile lui, agitam în mână o alună şi o chemam prin ceea ce credeam eu că ar putea fi graiul ei: Ci-Ci! Ci-ci! De aici, Ciciloanca. După câteva chemări, îi

aruncam aluna; la început, departe, apoi din ce în ce mai aproape, ca să-i creez reflexul condiţionat. Tertipul a prins. Eu ţineam aluna în mână: Ci-ci!... Ci-ci!..., ea sărea de pe creangă, mi se apropia de picior, mirosea vârful pantofului, apoi pantalonul, apoi jacheta, şi tot aşa, zile şi zile, progresiv şi cu răbdare, până ce am adus-o pe umăr, unde îi ofeream aluna, iar ea o ronţăia acolo, ridicată pe picioarele din spate şi gâdilindu-mi ceafa cu coada-semn-de-întrebare. Apărea şi soţul ei, Ciciloiul, dar pe el nu l-am putut educa; mândria masculină impunea rezistenţă! Cred însă că Ciciloanca s'a dovedit o bună educatoare a puilor ei, cărora nu le-a trebuit mult până să-mi ajungă pe umeri. Deveniserăm o familie.

Dawn

Dacă cu vecinii de alături schimbam uneori un salut şi o conversaţie laconică, cu cei de peste drum nu aveam nici un fel de relaţie; ne ignoram reciproc. În fiecare zi de lucru, dimineaţa, la oră fixă, îl puteam vedea pe domnul Vecin urcându-se în maşină şi plecând la serviciu. În urma lui rămânea soţia, mama unui prunc pe care-l plimba uneori în cărucior, pe trotuar, sau îl ţinea în braţe pe un scaun din pridvoraş, la aer. Acesta era pridvoraşul care-mi tulburase somnul din prima mea noapte petrecută în Detroit, din care veneau răcnetele regizate ale acelui negru care se făcea că sperie copiii în seara de Halloween.

Copilul – de fapt, o fetiţă – a crescut, practic sub ochii mei, vreme de vreo trei-patru ani. Într'o bună zi mi-a bătut la uşă poştaşul, dar nu pentru mine sau pentru noi. Avea un pachet adresat vecinilor de peste drum, dar nimeni nu era acasă, aşa încât m'a rugat să semnez eu de primire şi să li-l înmânez cu prima ocazie. Am acceptat, şi aşa am intrat în casa soţilor Johnson, cu pachetul în mână. Amabili, m'au reţinut la o cafea şi m'am împrietenit repede cu micuţa Dawn, nume care, în româneşte, se traduce Aurora.

Între timp, printre locatarii de pe strada Riopelle şi-au făcut apariţia şi negri. Unii mă cunoşteau din băcănia de pe avenida State Fair, aşa încât nu mi-a fost greu s'o introduc pe Dawn, ca şi pe alţi copii albi, în compania de joacă a nou-veniţilor (sau, mai bine zis, invers). Vara, când în casă mă înăbuşeam de căldură (Detroit e situat în zona marilor lacuri, unde zăpuşeala e însoţită de un foarte înalt grad de umiditate), luam aer şezând pe treptele scării de la intare, de unde puteam urmări joaca copiilor de pe stradă. Dacă se întâmpla ca Dawn să treacă în fuga bicicletei şi să mă vadă acolo, oprea brusc, venea la mine să-mi dea un pupic şi pleca mai departe.

Cam aceasta era atmosfera de pe strada Riopelle când, într'o seară, destul de târziu, după lăsarea întunericului, la ora când, practic, nu se mai circulă pe jos, am auzit soneria. Intrigat – fiind şi singur acasă – am mers tiptil la uşă, m'am uitat prin vizor şi am văzut-o pe Dawn cu un pui de negru alături, din vecini. Am aprins becul şi am deschis uşa. Dawn era cu ochii în lacrimi şi ţinea în mână o colivie în care se afla, nemişcată, o păsăruică.

– Ce e cu tine, Dawn?

– *Father*, s'a smiorcăit ea, am venit la tine cu o mare rugăminte.

– Ce s'a întâmplat?

– Noi doi ne jucam în poieniţa din spate şi am găsit în iarbă această pasăre cu aripa ruptă. Te rugăm s'o ţii la tine până mâine dimineaaţă, când o vom duce la doctor...

– Bine, bine, dar de ce n'o ţii la tine?

– Noi avem pisică. Dacă pasărea o simte, începe să se zbată, iar aripa se frânge mai tare.

– De ce n'o ţine el?

– Şi ei au pisică.

Impresionat şi amuzat totodată, am întrebat-o:

– Bine, scumpo, am să v'o ţin până mâine. Dar aş vrea să ştiu, de ce ai venit tu la mine, şi nu la oricare dintre vecini?

– Fiindcă tu eşti un om bun.

– De unde ştii tu că sunt un om bun?

– Vedem noi cum vin la tine veveriţele!...

Lică Herşcovici

În marele oraş Cincinnati, din statul Ohio, exista pe vremuri o mare colonie de români ortodocşi, organizaţi într'o parohie puternică, cu biserică şi casă parohială. Cu trecerea timpului, cei din noile generaţii s'au risipit prin alte oraşe, fie că obţineau slujbe mai bine plătite, fie prin căsătorie, fie din cauza negrilor care invadau zona, cucerind-o aproape în întregime. Parohia făcea parte din Episcopia noastră, dar ştiam că mai rămăseseră vreo treizeci-patruzeci de enoriaşi, în majoritate bătrâni, care nu mai puteau plăti un preot. Biserica şi casa parohială erau închise. Preşedintele aşa-zisului Consiliu parohial era domnul Gheorghe Cristea, unul din pionierii coloniei, care însă locuia în oraşul Dayton, unde avea o mică întreprindere industrială (producea câteva piese de avion) din care câştiga binişor. Era nelipsit de la congresele anuale ale Episcopiei, era generos la vorbă, dar şi în donaţiile pe care le făcea Centrului eparhial, la concurenţă cu românii mai înstăriţi din partea locului.

Aşa se face că nu l-am putut refuza la vremea când mi-a dat un telefon:

– Părinte Anania, vin Paştile, iar noi nu avem preot. Cum o să stăm noi fără slujbă în ziua de Înviere? Vino la noi, părinte, că tot nu ai parohie şi ştiu eu că slujeşti tot la Moraru, unde mai sunt doi preoţi. Dacă eu ajut Episcopia, să ne ajute şi Episcopia cu ceva, măcar cu o slujbă de Paşti.

Drum lung, anevoios, pe ploaie şi lapoviţă.

Am fost primit în casa parohială, în care se făcuse curăţenie, dar care încă mirosea a vechitură. Mi s'a spus că slujba de Înviere nu se va ţine noaptea, din cauza negrilor, ci dimineaţa la ora zece.

M'am dus mai devreme, pentru spovedit. La Liturghie, aşa cum mă aşteptam, vreo treizeci şi ceva, bărbaţi şi femei. Am slujit, am împărtăşit, am

predicat, am schimbat cuvinte cu bieţii enoriaşi, bucuroşi că nu sunt cu totul părăsiţi.

Nefiind din oraş, domnul Cristea m'a invitat să prânzim împreună la un restaurant nemţesc, după care ne-am despărţit.

Drumul fiind lung şi vremea rea, nu puteam pleca decât a doua zi dimineaţa.

După-masă am fost invitat în familia domnului Bădescu, fost ofiţer în armata regală română, alungat şi el, ca mulţi alţii, de vremi potrivnice. O prăjitură, o cafea, conversaţie, dar într'un târziu mi s'a părut că ar vrea să-mi spună ceva, dar se codeşte.

– Da, într'adevăr, a rupt-o el, dar vă rog să nu vă supăraţi.

– Vai de mine, cum o să mă supăr? V'ascult.

– Aţi observat, poate, că în biserică era şi o femeie înaltă, care plângea în timpul predicii dumeavoastră.

– Desigur, am observat.

– Lângă ea, un bărbat ceva mai scund, care doar asculta cu atenţie.

– Fiind puţini, cred că l-am remarcat.

– Ei bine, ea este românca ortodoxă, iar cel de alături e soţul ei, Leibu Herşcovici, evreu nebotezat, fost legător de cărţi în România, meserie pe care o practică şi aici. Se ţine însă de biserica noastră şi, mai mult, îi îndeamnă şi pe cei de la sinagogă să o facă, măcar din când în când, doar aşa, de dragul lui... Suntem prieteni, noi îi spunem Lică, şi m'a rugat să vă întreb ceva.

– Vă rog!

– Lică Herşcovici ar avea mare plăcere să vă invite astă-seară să luaţi masa la ei, dar nu ştie cam cum staţi dumneavoastră cu sentimentele faţă de evrei... vedeţi, că dacă ar fi vorba de un refuz, l-ar suporta mai uşor prin mine decât direct... înţelegeţi...

– Vai de mine, domnule Bădescu, dar îmi face plăcere. Ce să fac eu diseară, într'o casă pustie? Să

mă uit pe pereţi? Să mă uit la televizor? Noaptea e lungă...

Întraripat, domnul Bădescu s'a repezit la telefon:

– Lică, s'a făcut, Lică! Vine, Lică! Vine cu plăcere, Lică! Venim împreună, Lică! La ce oră?... Bun, ne-am înţeles.

La poarta casei m'a întâmpinat Jean Herşcovici, fiul lui Leibu, care ne-a condus pe scară, la etaj, într'un apartament foarte larg şi primitor. Gazdele, în prag, emoţionate. Doamna a dispărut în bucătărie, domnul ne-a poftit mai întâi în salon, unde ne-a întrebat dacă dorim să bem, ca aperitiv, un whisky sau o ţuică românească.

– Aveţi aşa ceva?

– Cum să nu? Şi, încă, bătrână.

Între timp, aşteptând să fim poftiţi la masă, mi-am făcut o socoteală. Cunoşteam rânduiala nescrisă a Americii, unde coexistă sute de credinţe religioase în respect şi menajament reciproc. Dacă la o masă se aşază câţiva de credinţe osebite, fiecare îşi spune rugăciunea în gând, în legea şi pe limba lui, în deplin consens. Mă aflam în casa unui evreu nebotezat şi voi aplica regula Americii.

În sufragerie, masa încărcată de bunătăţi. Un platou cu ouă roşii. Când eu, arhimandritul, mă pregăteam să aplic regula americanilor, Leibu Herşcovici s'a rostit:

– Păi, de vreme ce părintele Anania se află în casa noastră, îl rugăm să ne binecuvânteze masa de Paşti.

– Hristoase, Dumnezeul nostru, binecuvântează mâncarea, băutura, casa aceasta şi pe noi, robii tăi, că sfânt eşti totdeauna, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin!

– Păi, a continuat Lică, după tradiţia noastră românească se cuvine să ciocnim un ou roşu.

Schimburi luminate:

– Hristos a înviat!

– Adevărat a înviat!

Şi ne-am aşezat la masă şi doamna Mara ne-a răsfăţat cu toate bunătăţile culinare ale unei gospodine de mare clasă. Pentru mine, o seară de neuitat.

Revenit în casa parohială, în aceeaşi seară i-am făcut fratelui meu o scrisoare cam în termenii următori:

> Dragă frate, domnul Cristea m'a dus într'un restaurant nemţesc unde am mâncat gulaş unguresc, în casa familiei Bădescu am gustat un *cake* american şi am băut o *instant coffee*, şi a trebuit să merg în casa lui Leibu Herşcovici ca să gust o ţuică de prune, să ciocnesc un ou roşu, să simt belşugul pascal prin ciorbă de miel dreasă cu leuştean, stufat, miel la tavă şi, în final, pască şi cozonac.

Peste vreo doi ani, un telefon de la Lică Herşcovici:

– Jean al meu a fost prin Romanaţi şi şi-a găsit o fată cu care să se însoare. Pentru cununie nu vrem pe altcineva decât pe părintele Anania. Cum nu aţi refuzat să veniţi în casa noastră, nu ne veţi refuza nici acum.

– Bine, bine, dar e o problemă. Înainte de nuntă, Jean va trebui să se boteze. E musai.

– E botezat, părinte. L-a botezat nevastă-mea, pe ascuns, crezând că o să mă opun. Nu m'aş fi opus. Cu mine e cu totul altceva... Numa' că l-a botezat într'o biserică protestantă, că aia era mai la îndemână în orăşelul unde locuiam noi pe atunci. Are şi certificat.

– Atunci treaba e mai simplă, va trece la ortodoxie. Îi trimit eu un catehism simplu, elementar, să-l citească şi să-l înveţe, iar restul îl fac eu când voi veni.

– Om de aur!... Ştiu că nu vreţi bani, dar aduceţi-mi o carte, să v'o leg eu în piele.

A fost, la Cincinnati, o nuntă ca'n poveşti.

Pe Lică l-am revăzut, pentru ultima oară, la Detroit, călător în trecere spre Canada. Încă din ţară era un mare admirator al lui Gică Petrescu şi aflase dintr'un ziar că va cânta în câteva localităţi din ţara vecină. Atunci mi-a lăsat şi cartea, legată la cotor în piele verde: *Tudor Arghezi, VERSURI, ediţie definitivă, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1943*, cu dedicaţia autorului.

Mihai Iancu

Mihai Iancu (familiar, Mişu) mi-a fost student în vremea trecerii mele meteorice prin Institutul Teologic Universitar din Bucureşti. L-am întâlnit odată pe culoarul unui vagon de tren şi am stat mult de vorbă. Era foarte isteţ, înzestrat cu spirit practic şi îşi calcula cu luciditate perspectivele de viitor.

A devenit preot şi conducea cantina salariaţilor Patriarhiei, unde mâncam şi eu, aşa că-l vedeam zilinc. Acolo îşi dovedea din plin spiritul gospodăresc, se „descurca" într'o penurie de alimente, lumea era mulţumită. Nu mai ştiu la ce parohie slujea, dar asta n'are importanţă.

Cred că era prin 1973 când, fiind în Detroit, am aflat că în lagărul de refugiaţi politici din Italia se află şi un preot din România, anume Mhai Iancu. I-am făcut o scrisoare scurtă, întrebându-l dacă are nevoie de ceva. Neprimind nici un răspuns, am tras concluzia că informaţia era falsă şi mi-am văzut de treburi.

După o vreme însă am aflat că preotul Mihai Iancu se află la New York. Pesemne, mi-am zis, a încăput pe mâna lui Florian Gâldău, un preot foarte activ în Episcopia condusă de Trifa, despre care se ştia că îi întâmpină eficient pe refugiaţii români. Gâldău venise din Anglia, unde vieţuise ani buni, la vremea când, din România, îl auzeam vorbind la radio şi promiţându-i patriarhului Justinian cea mai înaltă spânzurătoare (mai târziu, cunoscându-l la New York şi vorbindu-i despre asta, m'a luat prieteneşte de braţ şi mi-a spus că într'adins îl vorbea de rău pe Justinian, anume cu scopul de a-i consolida poziţia, ştiind că cu cât era patriarhul mai înjurat în străinătate, cu atât îi creştea creditul în faţa comuniştilor...).

După altă vreme am aflat că intrase sub jurisdicţia lui Valerian Trifa, care-l numise preot în parohia „Sfântul Simion" din Detroit.

După altă vreme mi-a dat un telefon de bună ziua, am acceptat invitaţia de a-l vedea, mi-a arătat mai întâi biserica (în care nevastă-sa a avut grijă să ne fotografieze instantaneu), apoi am stat înlăuntru, la o cafea. De la bun început am observat că-mi vorbea familiar, ca de la egal la egal, că nu mai eram fostul său profesor, ci unul „de-al lui", „de-ai noştri", şi repede am realizat că i se vorbise de mine ca despre un „trimis în misiune" de la Bucureşti şi că mă bucuram de „încrederea" lui. Am încurajat această abordare, plutind între bănuială şi certitudine, până când am pus ochii pe nişte audiocasete răsfirate pe birou, pe care însă nu era tipărit numele şi poza unui Mozart sau Enescu, ci numele lui Aurel Trocea sau Tiberiu Humiţă, scrise de mână. Ca să fiu scurt: Iancu îl chema pe unul la telefon şi-l ţinea de vorbă cu ceasul, „destăinuindu-se" pe sine ca refugiat politic şi punându-i întrebări meşteşugite, dar provocatoare, totul fiind înregistrat pe o casetă care avea să fie trimisă „undeva" printr'o persoană de încredere (am ştiut şi „persoana", dar decenţa mă obligă la tăcere). De atunci l-am evitat sistematic, lăsându-l să creadă ce vrea (vai, nu era singurul!).

Cred pe la începutul lui 1977 am aflat că Trifa (care, probabil, îl „mirosise" ca infiltrat) îl destituise. Iancu (care, între timp, îşi consolidase bune legături cu enoriaşii) a declarat parohia „independentă", iar episcopul l-a dat în judecată. Evident, parohia s'a rupt în două, o parte a rămas cu Iancu, cealaltă nu. Problema era: cine stăpâneşte biserica?

L-am întâlnit întâmplător pe stradă – era optimist. L-am avertizat:

– Mişule, vei pierde procesul. Eşti încă nou-venit şi nu cunoşti legile americane. Ele împart Bisericile în două mari categorii: ierarhice (catolică, ortodoxă, anglicană) şi congregaţionaliste (cele protestante). La proces,

judecătorul te întreabă ce eşti, tu răspunzi... ortodox; el te întreabă cine-ţi este episcopul, tu... taci; pe Trifa îl întreabă care-i este Sinodul, iar el răspunde, cu probe, că face parte din Sinodul Bisericii Ortodoxe în America (fosta Mitropolie Rusă).

În ziua de 25 noiembrie 1975 „independentul" Mihai Iancu a pierdut procesul şi a fost scos din biserică cu poliţia. Şi-a adunat adepţii şi şi-a făcut o nouă parohie, de care însă nu am mai ştiut nimic din toamna anului următor (când, aflându-mă temporar în România, Securitatea m'a oprit să mă întorc în Statele Unite). Am aflat însă că, neputând rezista ca independent, Mişu Iancu l-a înduplecat pe arhiepiscopul Victorin să-l primească, şi aşa s'a săvârşit din viaţă.

Constantin Antonovici

Acesta era numele sculptorului român din New York, talentat, care lucra puţin şi vindea scump şi care excela prin a se pretinde elevul lui Brâncuşi. Nu ştiu cât va fi stat el în preajma sau în atelierul acestuia, dar distanţa dintre el şi Maestru era, oricum, vizibilă. Ne-am cunoscut şi ne-am apropiat. Cum eu mergeam de câteva ori pe an la New York, ca membru în două comisii ale Conferinţei Permanente a Episcopilor Ortodocşi din America, de fiecare dată îl întâlneam şi pe Antonovici, la un prânz într'o *cafeteria* sau la o plimbare prin *Central Park*. Era însă un clevetitor de mare clasă, aşa cum nu am întâlnit decât în persoana scriitorului român parizian. Constantin Virgil Gheorghiu (pe care, de altfel, îl admiram pentru *Ora douăzeci şi cinci*). Vorbea de rău pe toată lumea, fiecăruia îi găsea un cusur. Plecase demult din ţară, avea rude acolo (mi se pare că şi o soră), îi era dor de ai săi şi mi se plângea că nu are destui bani spre a încerca o călătorie în România. I-am pus dorul la inimă, iar prilejul nu s'a lăsat prea mult aşteptat.

În primăvara lui 1967, episcopul Victorin şi eu am primit de la patriarhul Justinian o scrisoare prin care ne înştiinţa că la 15 august se vor împlini 450 de ani de la sfinţirea bisericii episcopale din Curtea de Ageş (legată de numele Meşterului Manole) şi ne invita să alcătuim o delegaţie de cinci persoane care să participe, pe cheltuiala Patriarhiei, la marea serbare a acestei aniversări. Întrucât Victorin, prudent, încă nu era hotărât să meargă în România, mi-a lăsat libertatea de a alcătui delegaţia, care va fi condusă de preotul Ioan Bugariu, vicarul administrativ al Episcopiei. Pentru mine, nimic mai simplu decât să-l includ şi pe Antonovici în delegaţie, alături de mine, de preotul George Nan şi de Gus Radu.

Aceasta a fost marea bucurie pe care i-am oferit-o artistului. A gustat din plin serbarea de la Argeş, şi-a vizitat rudele din Moldova şi a participat, în Bucureşti, la un Colocviu Internaţional asupra lui Brâncuşi, parcă anume programat pentru el!

A trecut o vreme. În New York trăia şi Vasile Bărbulescu, pe care l-am mai pomenit. Fusesem în casa lui, dar Victorin începuse să-l ţină la distanţă. Fără să întrebe pe nimeni, înfiinţase o parohie în New York, o înregistrase pe numele lui şi-i propunea episcopului s'o recunoască şi să sfinţească bisericuţa pe care o improvizase într'o clădire veche. Victorin însă deţinea informaţia (verificată) că, în realitate, „ctitorul" avea o firmă comercială prin care voia să importe vinuri din România, cu (bineînţeles!) scutire de taxe vamale!

Nu ştiu (sau nu-mi mai amintesc) dacă pe această temă sau pe alta, Antonovici se certase rău cu Bărbulescu şi, temperamental cum era, nu numai că-l clevetea pe toate drumurile, dar îi cerea lui Victorin să-l... sancţioneze. Fireşte, episcopul nu l-a luat în seamă.

Unul din congresele anuale ale Episcopiei s'a ţinut în localitatea Southbridge, în statul Massachusetts, nu foarte departe de New York. La sfârşitul ultimei şedinţe (care se desfăşura afară, în aer liber) Antonovici a luat cuvântul şi i-a cerut preşedintelui să-l pună în dezbatere pe „nemernicul de Bărbulescu" (care era de faţă) şi să-l sancţioneze printr'o hotărâre a Congresului... Victorin mi-a receptat semnul negativ şi a declarat că Congresul nu e instanţă de judecată şi că nu poate nici măcar discuta o astfel de chestiune (la urma urmelor, de ordin personal). Şedinţa s'a încheiat, ne-am întors la hotel, dar în holul acestuia, populat nu doar cu români, Antonovici, desfigurat, crispat, în culmea furiei, a început să zbiere la noi, cu pumnii ridicaţi:

– Comuniştilor!... Ţineţi cu bandiţii!... Comuniştilor, huoo!...

Spre consternarea tuturor celor de faţă, a ţinut-o aşa până ce noi am intrat în lift, poate şi după aceea...

De Constantin Antonovici voi mai vorbi, în alte contexte.

Ion Cârja

Transcriu editorialul pe care l-am publicat în revista *Credinţa* din mai 1969:

Care-mi eşti tu, Ioane?
– pagină de jurnal –

15 mai 1969

Însemnările mele se întâlnesc din nou cu numele prietenului Ion Cârja. Dar de astă dată nu cu acel Ion Cârja-Făgădaru din Clujul nostru studenţesc şi liric de altădată, nici cu părtaşul unor suferinţe comune prin temniţele din România, nici cu amicul care, acum trei ani şi jumătate, saluta cu entuziasm venirea mea în America şi mă recomanda cu fervoare prietenilor săi din New York, nici cu partenerul de până mai deunăzi al unor întâlniri, conversaţii şi schimburi epistolare. Ci cu un altul.

Primesc numărul din 11 mai 1969 al foii *Boian News Service* din New York, în care Dr. Ion Cârja publică, sub semnătură, un „Răspuns" adresat Doctorului Anghel Rugină din Boston. E vorba de o polemică. Mă rog, îl priveşte! El e deja un mentor al exilului, eu nu sunt, vai de mine, nici măcar un exilat. Dintr'un paragraf introductiv al redacţiei iau cunoştinţă că „Răspunsul" lui Cârja era scris la începutul lui octombrie 1968, când ziarul *America* a refuzat să-l publice. Ah, iată, îmi aduc bine aminte că în seara zilei de 15 octombrie 1968 prietenul Cârja mă întâlnea în New York, la premiera „Ciocârliei", şi mă îmbrăţişa cu ardoare, în faţa sălii de

spectacol; deci, *după* ce descoperise că aş fi un „agent” şi „apologet” al regimului din România. Căci acestea sunt atributele cu care prietenul Cârja mă onorează, şi pe mine, în acest „Răspuns” adresat Doctorului Rugină.
Să fie o greşală?... Nu demult i-am răspuns lui Ion la o scrisoare pe care, din pricina unei absenţe mai îndelungate, o deschisesem cu întârziere. Caut scrisoarea, o recitesc. E datată 22 ianuarie 1969.
Mai citesc o dată articolul de „Răspuns”, scris înainte de octombrie 1968. Şi transcriu:

„... sculptorul Constantin Antonovici din New York, îmbrobodit de cercurile oculte ale agenţilor comunişti trimişi în misiune în Statele Unite, cu cartierul general la Episcopia Ortodoxă Română din Detroit” (pagina 2). Şi:
„Dl Dr. Rujină, înainte de a fi scris «Chemarea... » ar fi fost mai bine să consulte în prealabil (sic!), pe un apologet al regimului din ţară, Arhimandritul Bartolomeu Anania de la Detroit” (pagina 6).

Mai citesc o dată şi scrisoarea la care de abia am răspuns şi, spre ţinere de minte, o transcriu:

New York, 22 ianuarie 1969

„Dragă Valeriu,

Nu am apucat până azi să-ţi mulţumesc de Calendarul CREDINŢA. Te felicit. A ieşit

excelent, cu mult mai aspectuos decât SOLIA lui Valerian. Cu toate că eu colaborez la AMERICA nu m'am învrednicit să primesc un calendar până acum. Nici anul trecut nu mi s'a dat unul. Dar nici eu nu cumpăr. L-am văzut la cineva. E foarte rău legat. Cred că au greşit cu alegerea unei alte edituri. Azi, ca şi în anul trecut, pentru toate orientările mele calendaristice mă orientez după CREDINŢA ta.

Dragă Valeriu, prin nu ştiu ce mister, un preot Gherasimescu din Dâmboviţa a ajuns în posesiunea adresei mele şi mi-a scris o scrisoare prin care îmi cerea concursul în planul lui de a veni în USA. Eu nu mă împotrivesc nimănui şi oricui i-aş ajuta în măsura posibilităţilor mele. În acest caz eu nu mă pot băga, cunoscute fiind atitudinile noastre faţă de regimul de la Bucureşti. Eu îţi trimit scrisoarea lui şi dacă este posibil, prin bunăvoinţa P. S. Sale Victorin, să-i daţi o mână de ajutor. Cred că este răpit de tot de vraja Americii şi acest om ar dori cu orice preţ să vină în USA. El a scris mai multora dar nimeni nu i-a răspuns. Eu i-am răspuns aşa cum răspund oricărei persoane din ţară când îmi cere să-i scriu sau să-i trimit ceva. Dacă nu se poate altfel, cel puţin un gând bun şi o salutare frăţească şi aceasta face mult pentru menţinerea entuziasmului şi speranţelor.

Eu am fost la Inaugurare în Washington. Am fost aproape de măririle zilei şi am participat la unul din cele şapte baluri. A fost o experienţă nouă, cum zic Americanii.

Tu ce mai faci? Îmi spunea Dna Mihai că te pregăteşti de un drum mai lung prin lume. Eu lucrez în mijlocul Harlemului şi am început să scriu povestiri şi schiţe din Harlem. Mă bate gândul să le public sub un pseudonim în

România. Cred că sunt primul Român care «explorez» Harlemul, o altă lume, o neştiută lume de suferinţe şi de compromisuri sociale. Te îmbrăţişez cu drag şi-ţi mulţumesc de Calendar.
Ion”
Fireşte, nu am nici un chef să deschid o polemică, şi tocmai cu Ion.
Dar pun aceste două înscrisuri faţă’n faţă şi le întreb, nedumerit: Care-mi eşti tu, Ioane?

VALERIU ANANIA

Cele de mai sus ar pleda pentru învinuirea lui Ion Cârja de duplicitate. Eu însă deţin o mărturie, chiar din gura lui, care denunţă un fapt cu mult mai grav.

Cred că era în vara lui 1968 când, aflându-mă în New York, eu şi Ion Cârja am fost invitaţi la o sărbătoare în familia surorilor Mihai. Era pentru prima oară când mergeam în casa lor, Ion le era cunoştinţă veche, aşa încât el mi-a dat întâlnire în centru şi am mers amândoi cu metroul până spre una din periferiile metropolei. Se lăsa seara. De la staţia unde am coborât până la casa gazdelor se întindea un fel de poiană cu o cărare prin mijloc. Străbătând-o, Ion m’a prins de braţ:

– Valeriu, vreau să-ţi spun ceva. Am scris o carte despre închisorile din România şi, ca orice autor, ţin neapărat s’o public. Am propus-o celor de la ziarul *America*, dar mi-au spus că nu au bani. Tot aşa mi-a spus şi Vişoianu. Din încercare în încercare, am ajuns la Editura *Destin* din Madrid.

– Pe care o conduce, de drept şi de fapt, Horia Sima.

– Exact. Cei de acolo m’au asigurat că o publică ei, dar cu o singură condiţie: să te atac pe tine.

– Pe ce temă?

– Ei ştiu că nu te pot prinde cu ceva de la suprafaţă şi de aceea te scotocesc prin anii de temniţă. Umblă vorba că ai participat la reeducarea de la Aiud, unde am fost şi eu.

– Sigur că am participat. Ca oricare altul. Dacă au făcut-o Petraşcu, Chioreanu, Mironovici, Vojen, dacă au făcut-o aproape toţi deţinuţii politici, de ce n'aş fi făcut-o eu? Poate că şi tu, nu te-am întrebat niciodată. N'am tăgăduit-o, şi nu-mi e ruşine decât în măsura în care m'am lăsat constrâns.

Îmi lăsa braţul, îşi frământa mâinile, iar mi-l apuca şi mi se lipea de ureche.

– Valeriu, vreau să-mi văd cartea publicată...

M'am oprit.

– Bine, Ioane, tu ştii bine că reeducarea se făcea pe secţii, iar noi doi nu am stat niciodată în aceeaşi secţie. Tu ştii bine că ne-am intersectat doar două-trei secunde, în curte, când ne scoteau la muncă din mai multe secţii. Tot pe câteva secunde m'am intersectat atunci cu Ion Caraion, cu Grigore Băbuş, şi chiar cu propriul meu frate. Ce poţi tu să spui despre un om cu care nu te-ai văzut decât în treacăt? Ioane, eşti liber să faci ce vrei, dar gândeşte-te şi la conştiinţă.

În anul următor, la Editura *Destin* apărea cartea *Întoarcerea din infern* a lui Ion Cârja, în care era atacat şi fostul deţinut politic Valeriu Anania, actualul Arhimandrit Bartolomeu. Desigur, detractorii mei s'au grăbit să preia şi să răspândească atacul, ca provenind dintr'o sursă credibilă. Ion cedase. Cartea lui mi-a rămas, demult, în America; nu pot cita textul, dar îmi e limpede că acesta şi cel din *Boian News Service* i-au fost impuse, prin şantaj, de aceeaşi oficină.

Editorialul meu pe care l-am reprodus mai sus a rămas fără replică. Între mine şi Ion s'a aşternut tăcerea.

Au trecut opt ani. Între timp, devenisem director al Institutului Biblic din cadrul Patriarhiei Române. În prima jumătate a lunii mai 1977 am primit un telefon de la o doamnă. Era soţia lui Ion Cârja (pe care eu nu o cunoscusem); mă anunţa că acesta murise la New York în urma unui cancer la plămâni (el, care în viaţa lui nu pusese o ţigară în gură!). La dorinţa lui, l-a adus în ţară şi va fi înmormântat poimâine în satul său natal, Mihai Viteazul, de lângă Turda.

M'am dus imediat la patriarhul Iustin şi i-am cerut îngăduinţa ca a doua zi să lipsesc de la serviciu.

– Am avut în America un prieten cu care m'am certat, a murit, se află în casa părintească de lângă Turda şi mă duc să mă împac cu el.

– Dar cum e el văzut aici? m'a întrebat Iustin, a cărui ureche era întotdeauna foarte atentă la ceea ce se credea... sus.

– Reacţionar acerb şi irecuperabil.

– Păi... îţi convine?

– Preafericite, eu nu fac tranzacţii cu conştiinţa mea. Eu mă duc să mă'mpac cu Ion.

A doua zi am plecat cu avionul la Cluj. Mă aştepta la aeroport, cu maşina, un tânăr din familie; mă anunţasem telefonic. Acasă, soţia lui Ion şi câteva rude. El, în sicriu de metal, descoperit. Mi-am pus epitrahilul, am deschis cartea şi am citit rugăciunile de iertare şi dezlegare. Şi i-am pus mâna pe frunte:

– Ioane, cred că amândoi am greşit. Iartă-mă, Dumnezeu să te ierte!

Am refuzat prânzul şi m'am mulţumit cu o cafea, deoarece urma să mă întorc cu acelaşi avion. În cele vreo zece minute disponibile, soţia sa mi-a spus, plimbându-ne prin grădină:

– Ion a regretat până la moarte că v'a supărat, dar nu a avut curajul să v'o şi spună. De aceea

v’am telefonat. Vă mulţumesc din toată inima.

Am plecat. Nimeni nu m’a întrebat nimic, niciodată.

Nicu Caranica

Poetul Nicu Caranica era unul din românii refugiaţi politic în Paris. Îşi câştiga pâinea printr'un serviciu care nu avea nimic în comun cu literatura. În ţară îi rămăseseră două fiice şi sora sa, Eta Boeriu, devenită celebră prin traducerea *Divinei Comedii*. Când şi când, acestea îi trimiteau cărţi apărute în România.

Într'o bună zi a primit de la una din fiicele sale o carte însoţită de o scrisorică: – Citeşte-o, tată, e o carte de care se vorbeşte mult la noi.

Cartea se chema *Mioriţa* de Valeriu Anania, apărută în 1966.

Caranica se recăsătorise cu o italiancă, Egle, cu care o avea pe Clairette, aşa încât îşi petrecea concediile în localitatea natală a soţiei. Acolo a citit cartea şi, entuziasmat, a început să scrie o cronică pe care să o publice în revista *Destin* din Madrid, condusă de George Uscătescu (cu care, de altfel, era foarte bun prieten).

Acesta, după ce a citit manuscrisul, i-a spus:

– Nicule, asta nu e cronică, tu ai scris o carte. O public în volum.

Aşa a apărut, în 1968, *Naşterea tragediei*.

Între timp, Caranica a prins a se interesa de autor şi, din om în om, a intrat în posesia adresei mele din Detroit. Prima sa scrisoare e datată 1. III. 1967 şi a fost urmată de multe altele, pe durata multor ani. Aşa s'a iscat una din cele mai frumoase prietenii din viaţa mea, consumată nu doar epistolar, ci şi prin câteva întâlniri faţă către faţă. A început protocolar, iar în cele din urmă ne tutuiam ca fraţii (el fiind doar cu zece ani mai vârstnic decât mine).

De la bun început a trebuit să constat că intram în viaţa lui ca prieten, confident şi – de ce nu? – tămăduitor de răni sufleteşti. Îndura numeroase adversităţi din partea unor colegi de exil, între care excela un anume Constantin Amăriuţei, flecar,

guraliv impertinent, care nu scăpa nici un prilej spre a-l jigni şi întărâta.

Din păcate, Amăriu nu era singura amărăciune din viaţa sa. O atmosferă ostilă în jurul său fusese generată şi era întreţinută, după mărturiile lui, de Paul Miron şi Ion Cuşa (acesta din urmă, macedonean) şi, cu mult mai grav, de Andrei Scrima (care, după credinţa mea, nu şi-a revendicat vreodată obârşia macedoneană decât spre a intra în graţiile aromânului Athenagoras I, patriarhul ecumenic, care l-a şi numit reprezentant al său, ca observator, în Conciliul Vatican II). Dezamăgirea lui Nicu era cu atât mai dureroasă cu cât pe Scrima îl iubise cu adevărat. Iată ce-mi spunea în scrisoarea din 3 iulie 1967 (pe când îi eram încă Părintele Anania):

> „Scrisoarea Sfinţiei Voastre am simţit-o ca pe cea mai frăţească din toate câte mi le-aţi trimis până acum şi mai întâi de toate vreau să vă spun cât de mişcat am fost pentru deschiderea Sfinţiei Voastre [...] şi, ca atare, mă ajutaţi să-mi deschid şi eu inima plină de amar şi răni care nu cred că se vor mai vindeca vreodată. [...]
>
> Despre aceşti doi [Miron şi Cuşa] dacă v'aş spune tot ceea ce mi-au făcut, mi-ar fi uşor, repet, şi ştiu că m'aţi crede. Dar cum să vă vorbesc despre părintele Scrima, care spuneţi că vă e prieten şi care mi-a făcut, dintre toţi, *cel mai mare rău*?
>
> Ah, cum l-am iubit pe omul ăsta, cu extraordinara lui cultură – dar nu! spun prostii, cultura nu înseamnă nimic, l-am iubit pentru dulceaţa lui misterioasă în grai, în privire, în tot comportamentul lui! Era o vreme când îl poreclisem „doctor seraphicus" şi când venea la masă la noi era sărbătoare. După ce mă despărţeam de el îmi dădeam

seama cât de reală e în om „nostalgia paradisului”, căci stăruia în mine ceva nepământesc.
Apoi a urmat grozăvia care a urmat [*sic*]. Ceea ce mă mir e că nu mi-am pierdut credinţa (e uşor să zici: oamenii sunt una, Dumnezeu e alta, dar când îţi vine ceva pe piele...), dar şi câtă a rămas, muşcată de îndoieli, retrasă aproape în fiziologic, cu rugăciuni care se încăpăţânează, dar alunecă din ce în ce mai mult în automatism, cu teama până şi de gesturi (îmi fac cruce cu limba în gură), toate astea nu ştiu prea bine dacă se mai pot numi credinţă.
Dar ca să nu vă las aşa, vă spun numai atât: Părinte Anania, eu, nu în detalii, dar *grosso modo*, ştiu bine *cât* aţi suferit. Dar ce-aţi zice dacă aţi fi exilat şi v’aţi vedea prelungită persecuţia tocmai din partea fraţilor de exil? Pe mine mă cheamă Caranica. Tatăl meu a fost profesor de muzică, dirijor de cor şi orchestră şi muzicolog în folclorul aromân, premiat pentru lucrarea lui cu marele premiu Năsturel. Vărul meu de gradul întâi a fost fala Academiei Comerciale din Bucureşti şi împuşcat în 1939 ca un câine la Sfântul Gheorghe. Alţi doi veri mai îndepărtaţi ai mei, tot cu numele Caranica, au fost împuşcaţi tot atunci în Dobrogea. Şi totuşi, numele Caranica a devenit în Ţară nume blestemat, şi înainte, şi după război. Sora mea, Eta Boeriu, a dăruit anul trecut culturii româneşti o nouă traducere completă, în versuri, a *Divinei Comedii.* Dar acum 7-8 ani îşi pierdea postul, în timp ce trudea la traducere – muncă de 15 ani! –, tot pentru că era o Caranica. Astăzi în Ţară multe s’au schimbat, sora mea a avut premiul naţional pentru traducere, iar în întâlnirea noastră din începutul acestui an în Italia (după 26 de ani

de nevedere!) mi-a spus că o revistă din Ţară, care s'a ocupat de mişcarea poetică ardelenească de dinainte de război, mi-a pomenit sfios numele. Iar eu, aici, de când sunt în exil, îmi dărui tot timpul liber pentru a-i răzbuna pe ai mei, pentru ca într'o zi numele Caranica să însemne poezie şi blestemul [de] deasupra celor dragi ai mei să fie ridicat. Şi în timpul acesta cine m'a lovit pe chestia numelui, cine a prelungit aici, în libertate, umbra aceasta blestemată? Tocmai «fraţii» de care vă vorbeam, în frunte cu «doctor seraphicus»".

Nu am ştiut – nici atunci şi nici mai târziu – amănunte asupra amestecului lui Scrima în viaţa exilului românesc din Paris, în intrigile, invidiile, orgoliile, animozităţile sau adversităţile unor oameni cu nervii tociţi de aşteptări şi speranţe deşarte, şi mai ales în biografia lui Nicu Caranica. Oricum, de la nivelul unui reprezentant al patriarhului ecumenic la Conciliul Vatican II, pe care ziarele franceze îl gratulau cu titlul de *Monsignore Scrima* (rezervat doar reprezentanţilor papei) să te cobori în plevuşca exilului şi să devii aliatul lui Amăriu e o distanţă. Avea să mi-l vorbească de rău şi Constantin Virgil Gheorghiu în singura vizită pe care i-am făcut-o, când m'a reţinut la masă şi mi i-a tocat mărunt pe aproape toţi românii parizieni, în frunte cu Andrei Scrima, personaj odios, sinistru, şarpe de dudău. Eram dispus să văd în Gheorghiu un mare bârfitor, demn de foarte puţină crezare, dar de cinstea sufletească a lui Caranica nu mă puteam îndoi.

Că Andrei (devenit André) Scrima nu simţea deloc româneşte o ştiam demult şi cred că am mai spus-o. Că, în consecinţă, era împotriva oricărei forme de naţionalism sau patriotism (definindu-se pe sine drept „cetăţean al universului") îmi era

evident. Dar asta nu înseamnă că trebuie să-l dispreţuieşti ori să-l ironizezi pe cel care crede şi se comportă altfel, şi cu atât mai puţin să unelteşti împotriva lui. Şi, totuşi, cred că nu acesta era păcatul cel mai mare al părintelui Scrima (pe care nu-mi amintesc să-l fi numit vreodată „prietenul" meu). Cu câţiva ani mai târziu avea să vină în Detroit, pe neaşteptate, dorind să-l vadă pe episcopul Victorin. Acesta însă urma să plece în aceeaşi noapte în Canada, aşa că mi l-a lăsat pe seamă. N'aş putea spune că eram bucuros. La scurtă vreme după sosirea mea în America m'am pomenit cu o scrisoare de la el în care, vezi Doamne!, se mira că mi s'a permis să plec din România, ceea ce înseamnă că „mi s'a schimbat statutul"... I-am răspuns, scurt şi tăios, să nu se mai mire, de vreme ce el plecase, cu acte în regulă, la o vreme când nici pasărea nu ieşea din ţară. Cum nu sunt ranchiunos din fire, a doua zi l-am luat cu maşina de la hotelul Hilton, unde trăsese, l-am plimbat prin oraş şi, la vremea prânzului, ştiind că e un rafinat *gourmet*, l-am dus la cel mai rafinat restaurant italian pe care-l cunoşteam, la Vanelli, şi l-am invitat să comande după poftă, ceea ce a şi făcut. Mă rog, pretindea că primise invitaţii de la mai multe universităţi americane... să predea ca *visiting professor*... şi, de fapt, venise să vadă la faţa locului şi să aleagă... Îmi vorbea cu o imensă admiraţie (dusă până la adoraţie) despre „marele poet Mao"...

În acest timp, o tânără chelneriţă ne servea conştiincios şi elegant, cu un fel de mâncare, cu altul, cu altul, cu un vin ales şi, la un moment dat, ni s'a adresat cu o familiaritate decentă (un dat natural al serviciilor americane):

– Scuzaţi că vă întreb, în ce limbă vorbiţi? Cumva, în spaniolă?

– Nu, i-am răspuns eu, suntem români şi vorbim româneşte, dar limba noastră e înrudită cu spaniola.

– Da? Mulţumesc.

Neavând altceva mai bun de făcut, părintele André Scrima a ţinut să-i precizeze curioasei ospătăriţe:

– De fapt, eu nu sunt român, sunt francez, dar cunosc bine limba română...

În clipa aceea m'a cuprins o imensă silă, că-mi venea să mă ridic imediat şi să plec. N'am făcut-o, doar pentru că Scrima era, totuşi, invitatul meu, şi l-am suportat silabic până ce ne-am despărţit. De atunci mi-a plecat din inimă şi ultima rămăşiţă a fostului meu coleg din biblioteca Patriarhiei.

Nu mai ştiu ce i-am răspuns lui Caranica la scrisoarea lui din 3 martie, dar la 20 ale aceleiaşi luni îmi scria:

> „Scrisoarea Sfinţiei Voastre din 6. VII mi-a adus pace şi numai pace. Vă mulţumesc şi Dumnezeu să vă întoarcă înzecit. Ce contează de acum atâtea răni şi lovituri, când vă simt aşa de aproape? Şi, în plus, îmi mai daţi şi vestea că în toamnă veţi fi aici! E o bucurie care, la ceasul bun, a fost preludiul multor alte satisfacţii şi bucurii.
>
> Prima dintre ele e mai degrabă o uşurare. Am primit o carte poştală de la Uscătescu, după o lungă tăcere care – cunoscându-i scrupulozitatea în corespondenţă – m'a neliniştit că era boală la mijloc. Nu m'am înşelat: soţia lui a fost foarte bolnavă. Au trecut [prin] momente teribile. Acum pare să fie iarăşi bine. În puţinele lui cuvinte nu uită să-mi spună că a primit o scrisoare foarte frumoasă de la Sfinţia Voastră şi că vă va răspunde.
>
> Apoi mi-a scris fata mea a doua din Ţară (nu cea care mi-a trimis *Mioriţa* şi care-i de mult căsătorită) care s'a căsătorit cu un coleg al ei de la Conservator. Ea singură îl continuă pe

tatăl meu cu muzica. Eu nu eram contra acestei căsătorii, dar aş fi vrut să-şi termine întâi studiile, amândoi. Dar ea mi-a scris o scrisoare adorabilă, iar băiatul şi-o începe pe a lui cu «Dragă tată». Şi tata s'a topit... De altfel, nu-i unica meserie a părinţilor aceea de a da binecuvântarea?
Apoi mi-a scris sora mea. Am două surori, să le pui pe rană.
O altă satisfacţie: frecventez aici cercul unui jurnal francez săptămânal cu idei monarhiste-gaulliste (îmbinarea nu-i imposibilă în Franţa tuturor suprarealismelor), nu că le-aş împărtăşi ideile, dar directorul, Pierre Boutany, mi-a fost coleg înainte de război la Ecole Normale. Am dus pe unul din colaboratorii lor la retrospectiva Ţuculescu, deschisă în momentul de faţă aici, şi am avut surpriza unei excelente cronici scrise de el. De altfel, la acest jurnal scriu şi eu câteodată. Îmi îngădui, cu rândurile astea, să vă trimit două numere în care am scris despre Pierre Emmanuel. Numărul cu Ţuculescu, în schimb, vi-l voi pune la o parte în septembrie, fiindcă deocamdată nu-l am şi redacţia s'a închis pentru vacanţă.
Iertaţi-mi scrisoarea asta în care vorbesc numai de mine şi trec de la problemele familiale la... Ţuculescu şi Pierre Emmanuel. Voiam să vă trimit oarecum un autoportret prezent, pentru ca să pipăiţi puţin cât de senin m'au făcut rândurile Sfinţiei Voastre şi nu ştiu dacă m'am priceput. E timpul acum să vă întreb dacă veţi avea, nu zic «vacanţă», ci o oarecare oază de reculegere, ca să puteţi scrie liniştit, pentru că cu activitatea preoţească îmi închipui cât trebuie să sacrificaţi poezia. Vorbesc aproape ca un necredincios, iertaţi-mă, dar ce vine, vine din inimă. Eu voi pleca de aici în 27. VII, în Italia, şi voi reveni în 3.

IX. De acolo încolo voi începe să vă aştept. Ce minunat va fi! Poate va fi loc în valiză şi pentru *Du-te vreme, vino vreme!...*
Apreciaţi la justa valoare cum ştiu să vă iau pe departe?
Vă mulţumesc încă o dată, plin de recunoştinţă.
Respectul pe care vi-l port e mai mare acum, îmbogăţit cu adânci rezonanţe de uman, dar îngăduiţi-mi să-mi termin rândurile cu un Vă îmbrăţişez cu drag şi vă aştept. Al Sfinţiei Voastre, acelaşi Nicu Caranica".

Prima mea întâlnire cu Nicu Caranica a avut loc, într'adevăr, în septembrie 1967. În drum spre ţară, unde aveam să asist la premiera absolută a *Mioriţei* în ziua de 3 octombrie, am făcut o escală de câteva zile la Paris. Trăsesem la un hotel de clasă mijlocie din Montparnasse, i-am telefonat, m'a luat acasă la el şi ne-am întreţinut îndelung. Macedonean de obârşie (născut în Bitolia), cu o perfectă conştiinţă de sine, poet prin vocaţie, dar şi un bun tehnician al versificaţiei (mi-a dovedit-o de mai multe ori corectându-mi poeziile), suflet generos, deseori plin de sentimentalisme explozive, dar cu tot atât de explozive crize de mânie; se bucura ca un copil când i se recunoştea o izbândă literară, dar tot atât de frumos se bucura de izbânda unui prieten. Necruţător faţă de prostie, minciună, laşitate, perversiune sau intrigă, îşi făcuse mulţi duşmani, cu care se lupta aprig. Îmi era de la sine înţeleasă statura lui de legionar, dar niciodată nu l-am abordat pe această temă, şi nici el nu mi-o adia în vreun fel. Prietenia noastră se consuma în zona literară, şi atât.

Printre multe altele mi-a vorbit şi despre cenaclul literar găzduit şi patronat de Leonid Mămăligă (ca scriitor, L. M. Arcade), român înstărit, căsătorit cu o franţuzoaică bogată, a căror

casă dispunea şi de un salon foarte încăpător şi ospitalier. Caranica m'a prevenit că voi fi invitat la proxima şedinţă, care urma să aibă loc peste două zile.

Între timp, m'am cunoscut cu alţi trei scriitori, în chiar dimineaţa următoare. Coborâsem în restaurantul hotelului, să iau micul dejun (cu precizarea că, fiind hotel de mâna a doua, preţul micului dejun nu era inclus în acela al camerei). Încă din prag, în forfota clienţilor, am auzit vorbindu-se româneşte şi i-am recunoscut pe Nicolae Manolescu, Ioan (pe atunci, Ion) Alexandru şi Marin Sorescu. Îşi socoteau bănuţii şi tot calculau cât costă cafeaua – cu lapte sau fără –, cornul – cu unt sau fără... M'am prezentat, mă ştiau doar din nume (mă rog, eram deja autorul unei cărţi de succes!), le-am spus că şi eu sunt aici tot pentru micul dejun, că nu sunt bogat, dar trăiesc în ţara Unchiului Sam, ceea ce înseamnă că am în buzunar ceva dolăraşi şi i-am poftit să fie oaspeţii mei la o masă pe care am şi ocupat-o.

– Vă rog să vă comandaţi ce vreţi şi cât vreţi, că ştiu eu că până diseară nu mai mâncaţi...

Atunci am aflat că ei erau deja invitaţi în cenaclul lui Mămăligă. Va fi de faţă şi Mircea Eliade, precum şi soţii Ierunca.

A doua zi, cu Caranica, în salonul amfitrionului (care mă invitase personal, prin telefon). Să fi fost înlăuntru cam douăzeci de persoane. Eliade venise înaintea noastră şi se aşezase într'un colţ, pe un scăunel retras, aproape timid. Gazda ne-a întâmpinat cu multă amabilitate şi ne-a informat că Virgil Ierunca şi Monica Lovinescu nu pot participa, obligaţi fiind să-i ţină companie lui Constantin Vişoianu, de abia sosit în Paris. Din cei de faţă mai reţin în memorie doar pe Ionel Jianu (bărbat de o rară distincţie) şi pe Aurora Cornu (prima soţie a lui Marin Preda). Caranica mă prevenise că ar putea fi prezent şi Constantin Amăriuţei (sub semnătură, C. Amăriu), fost

membru al Partidului Comunist din România şi devenit, în „exil”, de dindărătul unor ifose filosofice, mare mâncător de rahat.

Şi Nicolae Manolescu venise înaintea noastră, împreună cu Ioan Alexandru. Sorescu o zbughise în Germania, unde i se aranjase, la repezeală, o întâlnire cu Heidegger (întâlnire pe care o va avea, puţin mai târziu, Ioan Alexandru, cu înrâuriri decisive pentru orientarea lui spirituală, alături de influenţa părintelui Stăniloae).

Gazda a salutat prezenţa lui Mircea Eliade şi ne-a prezentat sumar pe noi, cei trei, invitându-ne să deschidem seria lecturilor. A început Nicolae Manolescu, dar de îndată am simţit un vântişor rece, gheţos, venind dinspre Amăriu şi de la alţi câţiva. Eram singurii care nu făceam parte din „exil” şi ieşiserăm din România cu acte în regulă, adică paşaport cu viză de ieşire... Manolescu a făcut o scurtă prezentare a noii generaţii de scriitori din ţară (a „şaizeciştilor”), subliniind faptul că într’o România din a cărei literatură şi din al cărei învăţământ lipseau „precursori” precum Arghezi, Blaga, Bacovia, Voiculescu, Barbu s’au ridicat nume ca Ana Blandiana, Ion Alexandru, Adrian Păunescu şi alţii, foarte valoroşi chiar prin debuturile lor. S’a ridicat la cuvânt Aurora Cornu, destul de înţepată, insinuând că Manolescu ne-a prezentat scriitori dintr’un fel de „generaţie spontanee” şi precizând că, într’adevăr, „precursorii” lipseau din manualele şcolare şi din bibliotecile publice, dar oricare Blandiană şi oricare Alexandru îi puteau citi în orice casă particulară... Manolescu a preferat să nu răspundă.

A fost invitat să citească Ion Alexandru, pe un scaun anume instalat pentru lecturi. Prudent, nu a scos din buzunar unul sau mai multe manuscrise, ci a deschis un volum proaspăt apărut, din care a anunţat că va citi trei poezii. În timp ce o citea pe prima, Amăriuţei a început să-l bruieze cu schime, gesturi caricaturale, chiote înfundate, râs înghiţit.

Autorul s'a stăpânit şi a început lectura celei de a doua, îndurând umilinţa de a fi îngânat. Apoi a închis cartea şi s'a retras, cu menţiuna că a citit destul. Atunci eu m'am ridicat, i-am luat cartea din mână, am deschis-o la semn şi am citit cea de a treia poezie, sub cuvânt că ne fusese promisă.

S'a făcut tăcere. Era rândul meu. Am citit trei sau patru poezii manuscrise, fără să mă deranjeze nimeni. Amăriuţei s'a mulţumit să-mi critice poeziile prin aceea că sunt demodate, că au rimă, ceea ce în poezia modernă nu se mai obişnuieşte... Eu, la rându-mi, m'am mulţumit să-i spun că dacă îl supără poezia cu rimă, atunci n'ar trebui să înceapă cu mine, ci cu Blaga, Bacovia, Barbu... A intervenit Ionel Jianu, adresându-i-se direct lui Amăriu:

– Bine, domnule, dumneata nu ai antene pentru poezie; domnule, dumneata vorbeşti numai ca să te afli'n treabă; domnule, dumitale nu-ţi spune nimic o metaforă, un vers de excepţie, o idee subţire, o strofă memorabilă?...

Gazda a anunţat o pauză. Se putea gusta şi un pahar de şampanie. Mircea Eliade a venit la noi, cei trei, ca să ne cunoaştem:

– Eu, dac'aş fi poet, nu mi-aş citi poeziile aici...

Ioan Alexandru, teribil de afectat, mi s'a adresat mie:

– Dacă noi, copiii, şi voi, popii, n'om mântui neamul acesta, nu-l mai mântuie nimeni!

Reacţia lui Caranica a început de a doua zi, când a venit la mine şi mi-a cerut poeziile citite în cenaclu spre a i le da lui George Uscătescu să le publice în *Destin* (revistă de elită a exilului, unde publicau, printre alţii, Mircea Eliade, Constantin Noica, Vintilă Horia, Nicu Caranica, Horia Stamatu), ceea ce s'a şi petrecut, ca modalitate elegantă de a le da adversarilor o replică. Şi, pentru ca eu să nu cred cumva că Uscătescu le publică doar de dragul prietenului Caranica, acesta, într'o scrisoare din 1 noiembrie 1967 (la

vremea când îi eram încă „Mult iubite şi stimate Părinte Anania”), îmi reproducea un fragment dintr’o scrisoare a editorului din Madrid:

> „Dragă Nicule, numai la o oră după expedierea scrisorii mele de azi am primit bogata, impresionanta ta recoltă de veşti, de texte şi de mare suflet de poet. Cum aş putea să-ţi răspund la atâtea daruri? De o jumătate de zi am dat totul la o parte, mi-am uitat de toate şi te-am citit îndelung, recitind textele poetice. Sunt cufundat ca într’o baie de aur, în care lumina tomnatecă nu exclude o anumită tensiune minerală, ce ne restituie unor realităţi originare, pure. Ce să mai vorbesc de aventura umană a prietenilor mei întru poezie – Caranica şi Anania – încolţiţi de falşii barzi parizieni? Aţi intrat în gura lupilor şi mă mir că te mai miri. Personal, aş avea o mie de lucruri să-ţi spun. Nu am mult răgaz să o fac – sunt în preajma unei noi călătorii – şi, pe de altă parte, faţă de generozitatea deschiderii tale şi a lui Anania, singura mea replică este un sobru DA multiplicat cât vrei şi cum vrei tu. Da, la poemele lui Anania, de o fascinantă noutate. E un cu totul alt poet decât cel al *Mioriţei*. Le voi publica la loc de cinste în *Destin* 16. Poţi să-i spui că-i voi trimite probele pentru corectură. M’au entuziasmat în special „Purpura” (unele imagini sunt fără egal: „dreapta săgeată a zborului alb”), „Scrisoare”, ritmul interior din „Greul Pământului”. Da, cu entuziasm la „1940” al tău şi la cronica despre *Mioriţa*. Tentat aş fi să spun NU numai la cronica ta despre Tempo di Utopia, prea elogioasă pt. personajul utopic care este George Uscătescu”.

Caranica însă avea pe suflet o povară greu de suportat, aceea că în şedinţa de pomină a cenaclului lui Mămăligă fusese de faţă la măgăriile lui Amăriu şi... tăcuse. În zadar încercam eu să-l domolesc şi să-l conving că nu totul trebuie luat în serios, că Amăriu e un caraghios care se descalifică prin sine însuşi, că „voi, macedonenii, nu aveţi simţul unmorului"; n'am reuşit, Nicu continua să-mi mărturisească mustrările lui de conştiinţă. Culmea a fost atinsă după ce, în anul următor, i-a apărut *Naşterea tragediei*. Amăriu s'a grăbit să-l atace în ziarul *La Nation Roumaine*, un atac care l-a afectat teribil pe bietul Caranica. Îi va răspunde dur, o adevărată „execuţie", în *Destin*, dar nu fără multe ezitări prealabile. Într'o scrisoare din 15 mai 1969 (în timp ce-i devenisem „Dragă Valeriu") îmi spunea că izbutise să-şi învingă greaţa de a alcătui răspunsul:

> „Am făcut şi treaba asta, una din cele mai neplăcute din viaţa mea. Înţelege-mă: o polemică de idei între oameni de bună credinţă m'ar fi pasionat, dar când e vorba de un valet, singura reacţie valabilă (după concepţia mea aristocratică, de oameni liberi care nu s'au plecat la nimeni în munţii Macedoniei, din moşi-strămoşi) era să-i dau două palme sfinte, două palme dumnezeieşti, pentru că cu valeţii nu se face polemică, valeţii se cravaşează. Cravaşa e pâinea cea de toate zilele a valetului. Dar cine ar fi înţeles gestul meu? Toţi ar fi sărit că nu ştiu să răspund decât cu mâna. Iată de ce am suferit atâta şi am zăbovit să-ţi explic, ca să mă ierţi şi să-mi înţelegi complet tăcerea".

Mustrat de o conştiinţă hipersensibilă, Nicu îmi cerea o iertare pe care nu i-o pretinsesem, fără să

aibă nici cea mai mică bănuială că va veni o vreme în care eu îl voi ruga de iertare fără să am certitudinea că voi muri iertat.

L-am iubit, aşa cum şi el m'a iubit pe mine, iar mărturie stau cele nu mai puţin de patruzeci de scrisori şi cărţi poştale pe care le-am primit de la el pe durata a şase ani şi pe care le-am păstrat cu sfinţenie.

De la un timp însă, cam de pe la începutul anului 1973, am observat că-mi scrie mai rar şi mai apatic, dar am pus totul pe seama vieţii lui aspre, de om cu familie şi cu un serviciu în care trebuia să ţină o permanentă cumpănă între prieten şi patron (era un fel de comis-voiajor la firma lui Leonid Mămăligă).

Nu mai ţin minte când anume s'a petrecut ultimul meu popas la Paris (cred că în 1974). L-am căutat, m'a poftit la masă şi am avut certitudinea că între noi doi se petrecuse ceva, dar fără să ştiu ce anume. I-am propus să mergem undeva, într'un local retras, ca să stăm puţin de vorbă doar noi între noi. El a ales un *bistrot* ţinut de un neamţ pe care-l cunoştea şi, la o măsuţă, în faţa câte unei halbe de bere, ne-am pus sufletele faţă'n faţă.

Ei bine, totul pornea de la un articol al meu publicat în *Credinţa* din octombrie 1971. Ce se întâmplase? Într'o foaie românească din America se anunţase că profesorul Constantin C. Giurescu va sosi în toamna acelui an la New York, unde îşi va inaugura seria de prelegeri la Universitatea Columbia. Desigur, era un eveniment de mare importanţă culturală, având în vedere că doar Nicolae Iorga mai avusese această cinste şi că de la el nu mai călcase nici un român pe la catedra de istorie a acestei universităţi. Lătrătorii români au hotărât boicotarea românului şi s'au grăbit să-i facă o atmosferă ostilă, scriind că Giurescu era, desigur, trimis de Securitate, în ale cărei hrube fusese anume instruit, şi că el nu e altceva decât o unealtă a regimului comunist din România etc.

etc., calomnii pe care le îndurasem şi eu. Mânios, m'am hotărât să-i iau apărarea scriind un editorial intitulat „Un nou asasinat", în care făceam o paralelă între Iorga, asasinat mai întâi moral şi apoi ucis mişeleşte, şi Giurescu, fost deţinut politic în închisorile comuniste, căruia i se pregătea acum un asasinat moral. Lectura acestui articol deschisese în sufletul lui Caranica o rană adâncă, pe care acum mi-o mărturisea cu patos şi disperare:

– Până şi tu, Valeriu, până şi tu vii să ne dai în cap cu Iorga?... M'am săturat, m'am săturat să tot aud că noi l-am omorât pe Iorga... şi dă-i cu Iorga... nu mai scăpăm de Iorga...

Devenise crâncen, eu am rămas încremenit. Am încercat să-i spun că nu pe el l-am avut în minte când am scris articolul, că dac'aş fi ştiut că-l supăr pe el, prietenul meu cel mai bun şi mai drag, aş fi renunţat la paralela ucigaşă... Nu era chip să-l potolesc. Atunci mi-am dat seama că, de fapt, făcusem o gafă; în el izbucnise nu atât legionarul, cât Caranica. Ştiam încă din adolescenţă că unul din cei trei tineri care-l împuşcaseră pe primul-ministru I. G. Duca în gara Sinaia, numiţi „Nicadori", şi cinstiţi în ritualul legionar ca nişte eroi exemplari care „pedepsiseră" un „trădător de neam", era un Caranica. Dintr'o scrisoare a lui Nicu reţinusem că acesta îi era văr, iar acum realizam că prietenul meu nu putea să admită calificativul de „asasin" pentru cineva din sângele lui.

Poate că ar fi trebuit să mă opresc aici, dar teologul din mine s'a simţit obligat ca, odată cu scuzele de rigoare, să încerce a-şi justifica nefericitul termen din titlul articolului prin aceea că, oricum ai lua-o, împuşcarea unui om în timp de pace este, totuşi, un păcat.

Ne-am ridicat, tăcuţi, şi ne-am îmbrăţişat pentru ultima oară. O mare prietenie se înfăşura într'o dureroasă tăcere.

George Uscătescu

Prietenia mea cu George Uscătescu a început tot printr'un schimb de scrisori.

Faţă către faţă ne-am cunoscut în 1968 când, făcând eu drumul întors de la Uppsala, poposeam pentru a doua oară în Paris. Caranica l-a anunţat că sosisem, iar el s'a urcat în primul avion şi în aceeaşi seară ne aflam tustrei într'un mic restaurant, unde am cinat şi am tot vorbit până târziu după miezul nopţii. Apropierea, de-a lungul anilor următori, se întemeia nu doar pe afinităţile noastre spirituale, pe colegialitatea vârstei (eram cu numai doi ani mai tânăr), ci şi pe rădăcinile lui gorjeneşti, de care era foarte mândru (ca şi, de altfel, vâlceanca Mira Simian, prietena noastră comună, ceea ce îl făcea pe Caranica să vorbească uneori despre „mafia oltenească").

Uscătescu era un intelectual de mare suprafaţă, cu studii solide şi operă vastă, profesor universitar la Madrid, preşedinte al Societăţii Ibero-Americane de Filosofie, preşedinte al Societăţii Internaţionale de Studii Filosofice „Giovanni Gentile" din Roma, laureat al Premiului Naţional pentru Literatură (1970) (singurul nespaniol care s'a bucurat de această distincţie). Spirit creator, a întemeiat şi condus Editura Destin, din Madrid, la care au văzut lumina tiparului operele unor mari scriitori ai exilului, întreaga memorialistică a lui Mircea Eliade, operele poetice ale lui Horia Stamatu, Nicu Caranica şi Ştefan Baciu. În cele douăzeci de volume ale revistei *Destin* s'au întâlnit scriitori din diaspora cu cei din România, precum Constantin Noica, Petru Comarnescu, Zoe Dumitrescu-Buşulenga sau Mihnea Gheorghiu. Uscătescu şi-a propus – şi, în cea mai mare măsură, a reuşit – să concentreze în editura şi revista lui valori culturale din ambele Românii, cea de sub comunişti şi cea din afara hotarelor, folosind orice prilej de deschidere şi aerisire pe

care le ofereau, când şi când, autorităţile de la Bucureşti.

În ce mă priveşte, am povestit mai sus cum reacţia lui Caranica la obrăzniciile lui Amăriu din cenaclul parizian a fost aceea care m'a propulsat cu câteva poezii în *Destin* 16, ceea ce echivala cu o adevărată lansare (în urma căreia am fost fericit să primesc semnale admirative de la oameni pe care nu i-am cunoscut niciodată, ca, de pildă, Vintilă Horia).

George Uscătescu era un apropiat al lui Constantin Noica (acesta fiind, de fapt, unul din admiratorii lui). Bănuiesc că-i vorbea de mine, fie direct, când făcea vizite în România, fie indirect, prin scrisori. Într'o bună zi, aflându-mă eu în ţară, aveam o treabă la Editura Eminescu, care îşi avea sediul în Casa Scânteii (acum, după revoluţie, Casa Presei Libere). Pentru a pătrunde înlăuntru trebuia să treci pe la un ghişeu de la parter, într'o aripă, unde un funcţionar (firește, un lucrător de Securitate) îţi cerea actul de identitate, îţi citea numele cu voce tare (desigur, spre a fi înregistrat undeva), îl însemna într'o condică şi-ţi dădea biletul de intrare. Când am ajuns eu, lângă ghişeu, de partea cealaltă, stătea în picioare, uşor rezemat de zid, un domn îmbrăcat în pardesiu şi purtând pe cap o pălărie verzuie, oarecum asemănătoare cu a unui brigadier silvic. Părea că aşteaptă ceva sau pe cineva.

Când să plec cu biletul în mână, m'a acostat calm, fără să se mişte:

– Sunteţi părintele Anania?

– Da.

– Sunt Constantin Noica.

Şi mi-a întins mâna, surâzând.

Aşa ne-am cunoscut. Ceva mai târziu avea să-mi vorbească despre importanţa caietelor lui Eminescu, pe care le cercetase în Biblioteca Academiei şi pentru a căror facsimilare insistase zadarnic, că nimeni nu-l lua în seamă. În favoarea

acestei idei dorea să creeze un curent de opinie la scară mai largă, printr'o broşură pe care să o poată difuza personal ici şi colo, până la factorii de decizie. Ştiind că la Detroit dispun de instalaţia tipografică a Arhiepiscopiei, m'a întrebat dacă-l pot ajuta. Aşa se face că în calendarul-almanah *Credinţa* pe anul 1970 am publicat textul lui Noica „Ce cuprind caietele lui Eminescu", din care am făcut un extras în şaizeci de exemplare, pe care i le-am trimis, cu poşta, la adresa pe care mi-o dăduse, Centrul de Logică, din Bucureşti. La 12 februarie 1970, îmi confirma primirea:

> „Aţi făcut o faptă bună trimiţându-mi-le, căci voi putea grăbi, cu ele, hotărârea de a se facsimila caietele lui Eminescu. Au fost multe ezitări, sfârşind cu cele băneşti, care n'ar fi trebuit să intre în joc, dar până la urmă toată lumea s'a încredinţat că nu mai putem amâna această ispravă cerută de ani şi ani de către toţi oamenii de cultură ce răsfoiseră manuscrisele. Ceilalţi, specialiştii, n'o cereau, parcă din gelozie şi dorinţa de-a păstra pentru ei comoara".

Şi, în final, un sfat pentru mine:

> „Am primit între timp «caseta» Dvs. Îmi plac foarte multe lucruri în ea şi vă îndemn călduros să continuaţi. Dar îngăduiţi-mi să vă împărtăşesc un gând: nu trebuie vorbit de noi înşine, frate. Mă iertaţi că o spun? Sînteţi *deasupra* a tot ce poate să vi se întâmple. Cu aceeaşi prietenească dragoste, al Dvs. C. Noica".

Îl pomenesc pe Noica aici, în acest capitol, datorită unei alte amintiri. Eram revenit (reţinut) în

ţară, deci după 1976, şi lucram la Institutul Biblic, când m'am pomenit cu un telefon de la Noica. Coborât de la Păltiniş, se afla în Bucureşti spre a-l întâlni pe George Uscătescu, care se afla în România, mai mult în trecere, şi-i spusese că ar vrea să mă vadă şi pe mine, dar nu ştie unde mă poate găsi. Noica făcea o propunere: Să ne întâlnim toţi trei azi după masă, la ora cutare, în hotelul Athénée Palace, şi anume în barul de zi de la etajul doi. Am înţeles: nu în camera lui Uscătescu, ci afară, în văzul tuturor, pentru ca oricine să ne poată vedea şi, eventual, auzi. Asta m'a amuzat şi, bineînţeles, m'am dus.

Atunci am constatat cât de apropiaţi erau cei doi (la urma urmelor, terenul comun al filosofiei) şi cât de multă preţuire avea Noica pentru prietenul său. În vorbă, multe şi de toate. La un moment dat, fără nici un fel de pregătire sau introducere, Noica l-a întrebat, aşa, din senin:

– Ce ai de gând să faci după ce te pensionezi?

M'am uitat la Uscătescu; devenise, cum se spune, mască. Era evident că niciodată nu se gândise tocmai la... pensionare. S'a mulţumit să ridice din umeri.

– Să scrii o istorie a culturii europene! Asta trebuie să faci! O operă de sinteză, de care e mare nevoie şi pe care doar dumneata o poţi face!...

Am plecat cu impresia că, în afara plăcerii de a-şi revedea prietenul, acesta fusese singurul gând cu care Noica se desprinsese, pentru o zi, de Păltiniş.

A fost întâlnirea mea de adio, şi cu unul, şi cu altul.

Mircea Eliade

Pe Mircea Eliade l-am cunoscut în cenaclul lui Leonid Mămăligă, în 1967.

Relaţiile mele cu marele om au fost puţine şi sporadice, eu propunându-mi să-mi văd lungul nasului şi să nu dau buzna în viaţa unui savant pe care niciodată nu mi l-am putut imagina decât la masa de scris, drămuindu-şi fiecare clipă.

În primăvara anului următor am aflat că pe data de 16 martie Mircea Eliade avea să fie oaspetele Universităţii din Windsor, care-i va decerna un titlu de onoare. Cum acest oraş canadian se află pe malul „celălalt" al fluviului Detroit, am strâns câţiva apropiaţi şi ne-am dus să-l vedem, să-l ascultăm şi, oricum, să facem simţită prezenţa românească într'un mare centru de cultură (unde era profesor şi Henry Hill, un tânăr episcop anglican cu care devenisem prieten). În cadrul ceremoniei, Eliade şi-a ţinut prelegerea într'o engleză sobră, de catedră. Prezenţa lui însă a fost receptată ca un eveniment major în istoria universităţii windsorene şi tratată ca atare, ceea ce nu l-a făcut pe oaspete să-şi iasă din propria-i natură, aşa cum îl văzusem în cenaclu, mai degrabă timid, plin de bun-simţ, îndatoritor faţă de alţii. După ce totul s'a încheiat, el a venit la mine ca la o veche cunoştinţă şi m'a poftit la o ceaşcă de ceai în *cafeteria* universităţii. Am stat de vorbă mai mult de o jumătate de oră. Cunoştea situaţia culturală din România, mult mai destinsă decât altădată, şi era bucuros de vestea că unele din cărţile lui, îndeosebi cele literare, vor fi editate şi în ţara sa de baştină, unde, desigur, avea incomparabil mai mulţi cititori decât aiurea. Înainte de despărţire a scos din geantă o carte, *Le Mythe de l'Éternel Retour*, Gallimard, 1969, pe care mi-a dăruit-o cu o dedicaţie scrisă pe loc. De fapt, o aveam (în prima ei ediţie, cea din 1949), o

citisem, dar autograful îmi era preţios, aşa cum îmi este şi acum, când scriu cu ea în faţă.

Am recitit-o ceva mai târziu, peste câteva luni, pe îndelete, în timpul unei convalescenţe la pat, şi i-am făcut autorului o scrisoare încheiată cu o sugestie pentru o eventuală nouă ediţie. În sprijinul tezelor sale asupra repetării arhetipurilor, dar mai ales asupra regenerării timpului, eruditul Eliade foloseşte citate din toate culturile populare ale lumii, dar nimic din folclorul românesc. Ei bine, unul dintre cele mai frumoase colinde ale noastre începe aşa:

Mare-i seara de-astă seară,
Dar nu-i seara de-astă seară,
Ci e seara lui Crăciun,
Lui Crăciun celui bătrân
Când s'a născut Fiul sfânt,
Fiul sfânt pe-acest pământ.

Lăsând la o parte splendoarea literară, această strofă poate constitui cel mai convingător citat pentru susţinerea unei teze suplimentare, aceea că timpul prezent poate fi o inserţie în *illo tempore*, că sărbătoarea de astăzi devine, practic, contemporană cu evenimentul care i-a dat naştere.

În răspunsul său din 8 ianuarie 1969, Eliade se declara uimit de frumuseţea colindului, dar eruditul din el îmi cerea date pentru o fişă: „sursa", unde a fost publicat etc.

Datele le-am avut foarte târziu, la vremea când doamna Eliade îmi spunea prin telefon că soţul ei e foarte bolnav (avea o artrită rebelă) şi că i se administrează un tratament cu aur, foarte dureros, care-l face incapabil de orice comunicare.

Mircea Eliade însă continuă să comunice cu noi şi cu generaţiile viitoare, plenar, prin opera sa.

Mira Simian

Mira Simian este, practic, eroina principală a *Jurnalului hawaiian*, aşa încât evocarea ei aici va fi, oarecum, sumară şi epilogică.

După plecarea mea din Honolulu am continuat să comunicăm prin corespondenţă.

Eram prietenul ei cel mai apropiat şi, în momentele ei dificile (care nu erau nici puţine şi nici simple), mărturisea că întotdeauna găsise în mine pe cel care avea puterea s'o liniştească, s'o încurajeze, să-i redea optimismul şi puterile spirituale de care avea nevoie. Aparent, fiinţa asta clocotea de energie, era ca un vulcan în virtuală erupţie, de o mare mobilitate fizică şi constanţă ideatică, dar fragilă în contextul social (şi chiar familial) şi, în cele din urmă, demobilizată de suferinţe fizice.

Multă vreme am crezut că, odată stabilită în Hawaii, principala ei ţintă era aceea de a deveni profesor universitar. Olteancă ambiţioasă, în înţelesul bun al cuvântului, nu putea suporta gândul că soţul ei obţinuse o catedră universitară fără o diplomă anume, ci doar pe baza intensei lui activităţi literare şi publicistice din Brazilia, în timp ce ea nu avea decât o biată diplomă de farmacistă. Şi-a propus să nu rămână mai prejos de Ştefan. Deoarece nu ştia decât foarte puţin englezeşte şi nici nu avea chef s'o înveţe la o vârstă postşcolară, s'a înscris la singura universitate de limbă franceză (franceza, învăţată din leagăn, cu guvernantă, fiindu-i, practic, a doua limbă maternă) undeva în estul Statelor Unite. Distanţa enormă o obliga la mari cheltuieli cu deplasarea, aşa încât a trebuit să dea meditaţii spre a câştiga banii necesari. După licenţă, a fost sfătuită să-şi facă doctoratul la Universitatea din Strasbourg, cu o teză despre „sentimentul morţii în teatrul lui Eugène Ionesco". Prietenă bună cu Monica Lovinescu, aceasta i-a înlesnit apropierea

de autorul *Scaunelor*, care, bucuros să ştie că devine obiectul unei teze de doctorat în Litere, i-a stat la dispoziţie şi a ajutat-o cu texte şi date biografice. Pe scurt, totul a mers bine până în ziua în care Mira i-a pus în faţă capitolul obligatoriu pentru o astfel de teză, adică cel menit să aducă ceva nou, absolut original, o contribuţie esenţială la rotunjirea subiectului: precursorii. Or, Mira considera că teatrul absurd al lui Ionesco îi avea ca înaintaşi pe Caragiale şi Urmuz (aceştia doi fiind complet necunoscuţi în literatura franceză). Ionesco a sărit ca ars, afirmând sus şi tare că el nu are precursori! Mai mult, a prevenit-o pe Mira că, dacă nu-şi retrage capitolul cu pricina, el va fi împotriva doctoratului ei. De aici, cearta şi despărţirea.

Mira şi-a continuat munca (bineînţeles, în mare secret), şi-a încheiat teza (care avea, din cât îmi amintesc, 600 de pagini) şi s'a dus la Strasbourg s'o susţină în faţa comisiei. Îmi povestea cu ce emoţii şi-a susţinut-o, în ianuarie 1970, torturată de teama ca nu cumva uşa să se deschidă şi să apară Eugène Ionesco, gata să-i nimicească truda cu un singur cuvânt, cu un singur gest. Doctoratul ei a fost un mare succes, cu calificativul *très honorable*, ceea ce i-a deschis calea spre titularizare la catedra din Honolulu şi egalitatea academică cu soţul ei!

Aceasta fusese însă doar o etapă. Catedra îi oferea o poziţie socială mai mult decât onorabilă, precum şi un venit corespunzător. Adevărata ei ambiţie (iarăşi, în sensul bun) era aceea de a deveni o scriitoare recunoscută, consacrată, intrată în istoria literaturii franceze. Poezii în limba română scria din tinereţe, era deja colaboratoare la *Destin* (şi la încă vreo zece publicaţii din exil), dar ţinta ei, nutrită mai bine de douăzeci de ani, era aceea de a scrie un roman (bineînţeles, tot în franceză), inspirat din lumea pe care o cunoştea mai bine, cea oltenească. Despre acest proiect îmi

vorbise încă de la prima noastră întrevedere, cea din holul hotelului Kaimana, dar cu mai mult aplomb şi cu multă aprindere mi-a (ne-a) vorbit în seara zilei de 18 martie 1971, la cina din ziua mea de naştere, în timp ce Ştefan, tăcând ca un braşovean nemţit, savura cu nesaţ mămăligă împăturată cu brânză la cuptor. Atunci l-a evocat Mira pe Limbă, ţiganul lăutar din Râmnicu-Vâlcea, eroul principal al romanului, pe care ţinea să-l introducă, neapărat, în literatura franceză.

Odată însă cu proiectele literare a început şi perioada necazurilor de tot felul, inclusiv cele provocate de boala care avea s'o răpună în următorii şase-şapte ani. Iată cum îşi începea scrisoarea din 22 septembrie 1971 (deci, la aproape trei luni după plecarea mea): „... de trei săptămâni vreau să-ţi scriu şi... «neam». Sunt bolnavă prăpădită, şi mă târăsc să-mi fac cursurile". Şi, în post-scriptum: „Roagă-te pentru mine, să mă lase durerile şi să pot scrie. Să accept realitatea. Scrie-mi fuga, Bădie!". Scrisoarea însă a fost terminată la 4 octombrie, cu alt post-scriptum, pe margine: „Iartă-mă, sunt foarte rău, în pat, nemişcată, cu dureri mari...".

În luna precedentă însă îi murise mama, în timp ce ea, Mira, se afla la Paris, şi după dorinţa ei, fusese incinerată fără ca fiica ei să ştie. Într'o altă epistolă, din 7 decembrie, scrisă la maşină, întrucât nu mai putea ţine condeiul în mână:

> „Te-am văzut prea puţin, prea pe fugă, prea în nenorociri mari. Şi totuşi trebuie să fiu conştientă că Dumnezeu te-a trimis aici, ca mama să poată să te vadă şi să-i uşurezi suferinţa. Şi acum încă îţi mulţumesc. Nici n'am curaj să-ţi povestesc c'a trebuit s'o mut din groapă, căci, ducându-mă la cimitir, am găsit camioanele trecând peste mormânt, şi mormântul plin de ciment. Se făcea un alt

Freeway [o nouă autostradă, [n. m.]. Aşa c'a trebuit s'o mut în altă parte, săraca, sărăcuţa... Acum e pe o coamă de deal, se vede marea, e lângă biserică, însă ştiu că în fiecare zi la 4 curcubeul o porneşte din mormântul ei".

Cu trei zile înaintea doamnei Constanţa Simian muriseră soţii Lusseyrand, în Franţa. Iată cum îmi povestea Mira acest straniu episod în scrisoarea din septembrie-octombrie 1971:

„Lusseyrand şi Marie erau în Franţa. Mă căutau la Loches cu disperare, cu telefonul, ce-or fi avut să-mi spună, Doamne?! Când s'a terminat Colloquiul (unde am avut cel mai mare succes după susţinerea tezei – sunt sigură că «locul» meu este în Franţa...), mi-am luat rabla de maşină şi-am pornit-o hai-hui, singură, pe valea Loarei. Într'o vineri, aşa, un gând nebun mă făcea să gonesc. Unde? Habar n'aveam. Şi, la un moment dat, la o cotitură, să frânez... bun, şi să-mi spun: aici, aici e magia. Era un pod, sălcii, nuferi, linişte, vis. Când m'am întors la Paris peste trei zile, am aflat că *exact* în acelaşi loc, cu *4 ore înainte*, Lusseyrand şi Marie avuseseră un accident care i-a omorât pe loc. Derapare, au fost azvârliţi din maşină, iar altă maşină care venea i-a sfărâmat. Noroc că era Ionel Jianu care-mi citea articolul, aşa c'am putut să plâng, să mă plesnesc peste gură, să fiu în familie. N'am putut să mă duc în cimitirul unde sunt îngropaţi (cum nu pot de o lună să mă duc în cimitirul unde e urna mamei). În ultima duminică l-am rugat pe Mihai Şora să meargă cu mine, m'am oprit la pod şi m'am rugat. Mihai n'a ştiut. A avut şi el acelaşi şoc magic, şi m'a rugat să stau, să stau... Când vei

veni la anul în Franţa voi merge cu tine ca să speli blestemul.
La Paris am făcut parastas pentru mama (nu ştiam că o incineraseră). Când am aflat, a început o dereglare a sănătăţii: întâi mi-am sucit tendoanele la genunchi... Şi acum am o complicaţie la şira spinării. Dureri mari, care, sunt sigură, sunt pe bază nervoasă. În plus, când am ajuns acasă, Tudor ceruse să mi se umple apartamentul cu trandafiri roşii. Apoi, biata Nelly – maică-sa, la telefon – să-mi citească ultima lui scrisoare. Ei bine, Valeriu!, nu pot să accept: Tudor, pe un deal pe Pacific, la Seattle, putrezind; mama, un pumn de cenuşă, sus, pe Pali; iar Jacques şi Marie făcuţi zob. Nu pot. Cât va dura acest chin?! Nu ştiu. Dar ştiu că sufăr fizic groaznic".

Cu toate aceste suferinţe, Mira îşi păstra robusteţea sufletească cu care o înzestrase Dumnezeu şi prin care a izbutit să-şi definească statura de scriitoare. Iată ce-mi spunea în aceeaşi epistolă din 7 decembrie 1971, după ce îmi relatase succesul cu o piesă de Beckett, precum şi întocmirea complicatului dosar menit să o promoveze ca profesor universitar asociat:

„În neliniştea fantastică care [*sic*] mă domină, am scris în cinci zile tot volumul de poezii în franceză. 75 de poeme care, sunt sigură, sunt definitive. Acum volumul a plecat la Jacques care, întors pentru câteva zile din Italia, îl va judeca şi va decide soarta acestui unic copil al meu. Pot să-ţi spun că atâta vreme cât volumul era prin aer, prin avioane, am avut impresia că am un copil plecat, rătăcit, şi am trăit o angoasă şi mai mare până când l-am ştiut la Paris. Se va numi: *Houla, Macoumba,*

Hora. Acest titlu corespunde la cele trei cicluri, hawaiian, brazilian şi românesc. Acum pot muri. Râmnicul şi Oltenia au intrat, sunt sigură, în literatura franceză".

Într'adevăr, volumul, prefaţat de Jacques Borel şi ilustrat de Jacques Hérold, a apărut la Saint-Germain-des-Prés, din Paris, în 1973. Alte trei volume de literatură îi vor apărea înainte de moarte, şi doar unul, *Farmece*, postum (de fapt, ca reeditare a celui apărut în 1966), prefaţat de Matei Călinescu.

Pe Mira Simian am văzut-o pentru ultima oară în 1972, la Paris. M'a plimbat prin Montparnasse, prin Versailles şi m'a dus să văd vitraliile catedralei din Chartre. La ea, în micuţul ei apartament parizian, l-am întâlnit pe Virgil Ierunca, invitat anume (se pare că la sugestia lui) să ne cunoaştem (de altfel, într'o scrisoare din 18 noiembrie 1968 Ierunca însuşi îmi transmitea dorinţa de a ne vedea la Paris). O seară întreagă am stat de vorbă cu omul care voia să ştie cât mai multe şi mai adevărate din cele ce se petreceau în România, inclusiv în viaţa bisericească. Ca vâlcean de pe valea Cernei (numele lui adevărat era Untaru), l-a interesat profilul moral şi politic al patriarhului Justinian. Pe lângă altele, i-am povestit pe larg episodul în care patriarhul reuşise să scape, dintr'o singură lovitură, de spionul Tomiţă, de miliţianul de la poartă şi de securistul care-l supraveghea sub acoperire oficială.

(Aici aş face o paranteză, cred că merită. Ceva mai târziu, Ierunca mi-a oferit un prânz, prelungit până spre seară, în celebrul restaurant „La Coupole" – sub a cărui cupolă, mă informa el, a pregătit Lenin revoluţia bolşevică. Am discutat despre multe şi de toate, despre credinţa lui Justinian că americanii nu vor veni curând, că regimul comunist se va prăbuşi târziu, odată cu

căderea „cortinei de fier” – când va fi obligat să ia contact cu Occidentul –, că Biserica, deci, trebuia să-şi facă o strategie pe termen lung, că e foarte bine ceea ce faceţi voi la posturile de radio, vorbind şi nefăcând, dar tot atât de bine e ceea ce face patriarhul în România, tăcând şi făcând, că Europa Liberă nu a izbutit să schimbe măcar un director de minister, în timp ce Justinian a schimbat trei miniştri ai Cultelor, unul mai îndrăcit decât altul. În acest context – şi într’un expozeu mai larg – Ierunca şi-a motivat hărnicia publicistică din exil şi prin faptul că ea poate fi o răscumpărare a păcatelor lui din tinereţe, când era de stânga. Eu am prins momentul. Ştiam că Ierunca publicase pe atunci un articol veninos împotriva lui Radu Gyr, „Şarpele cu ochelari”, articol pe care eu nu-l citisem, dar despre care îmi vorbise Radu Pătrăşcanu.

– *À propos* de răscumpărare... În 1957, când s’a ştiut în România că apăruse vestita *Encyclopédie de la Pléiade*, în care capitolul consacrat literaturii române, semnat de Virgil Ierunca, a stârnit un mare scandal în presa comunistă, eu eram încă liber şi-l aveam din când în când, la o cafea sau un pahar de vin, în chilia mea de la Patriarhie, pe Radu Gyr. Firește, a intrat în conversaţie şi *Enciclopedia*, reţinând critica presei oficiale că în ea sunt enumeraţi doar în treacăt, fără nici o caracterizare, scriitori importanţi din ţară, în timp ce unor scriitori mediocri din exil le erau consacrate paragrafe întregi. Gyr nu-şi văzuse numele citat în presă şi se întreba dacă acesta nu există, de fapt, în *Enciclopedie* sau există şi a fost omis anume de cenzură. Firește, eu mă gândeam la mândria elementară a oricărui scriitor de a se şti intrat într’o istorie a literaturii (şi, încă, în *Pléiade*!), dar el şi-a motivat altfel întrebarea: Dacă numele meu nu există în carte, nu există, şi gata; dar dacă există şi a fost omis de cenzură, ar fi pentru mine un semn că puternicii zilei mă

menajează şi că nu au de gând să mă aresteze din nou... (Era vremea când în aer pluteau primele unde ale valului de arestări care aveau să se petreacă în anul următor.) Cum s'ar putea afla?... Eu ştiam că cele câteva exemplare din *Enciclopedie* fuseseră distribuite, sub semnul secretului, câtorva ziarişti care trebuiau să-l comenteze în presă, printre care şi Radu Popescu, criticul teatral, pe care-l cunoşteam bine. I-am promis lui Gyr că voi cerceta *Enciclopedia*, ceea ce am şi făcut, ca să constat (vai!) că numele lui nu exista în listele enumerative.

Încurcat, bietul Ierunca a încercat să se explice:

– Vezi..., editura mi-a impus foarte severe restricţii la spaţiul tipografic... totul, la milimetru...

– Domnule Ierunca, întâmplarea face că, exceptându-l pe Urmuz, Radu Gyr este cel mai scurt nume din literatura română, doar şapte litere.

– Cred că-mi pare rău...

– Dar am şi eu ceva pe conştiinţă, şi anume păcatul unei minciuni: i-am spus lui Gyr că Radu Popescu a refuzat să-mi arate cartea. Prin urmare, suntem chit.

Şi ne-am despărţit în pace.)

Mira a continuat să-mi scrie, dar din ce în ce mai rar. După toamna anului 1976, când am fost sechestrat în propria mea ţară, Securitatea a avut grijă să-mi taie orice contact, chiar prin scris, cu străinătatea. Târziu de tot am aflat că Mira Simian murise la 2 iulie 1978, răpusă de un cancer care a chinuit-o îndelung şi îngrozitor, pornit de la intestine şi urcându-se, încet, la stomac şi plămâni. Soţul ei, care a asistat-o pe toată durata bolii, a evocat-o în romanul memorialistic *Mira*, apărut în 1979.

De moartea lui Ştefan Baciu, întâmplată în noaptea de 6/7 ianuarie 1993, la Honolulu, am aflat din presă. Nici astăzi nu ştiu dacă are sau nu un mormânt. Ştiu doar că-l stăpânea şi pe el goanga incinerării, dar cu o altă motivaţie decât

aceea, nemărturisită, a soacrei sale. Într'o scrisoare confesivă, Mira îmi mărturisea propria ei presupunere: doamna Simian era o femeie de o rară frumuseţe, căsătorită cu un om foarte bogat. Conştientă de frumuseţea ei, şi-o cultiva cu obstinaţie, zilnic petrecându-şi toată dimineaţa în faţa oglinzii. (De altfel, şi în Honolulu, unde am cunoscut-o eu ca pe o doamnă în vârstă, se arăta întotdeauna îmbrăcată impecabil, coafată, fardată, plutind în eleganţă.) Ei bine, credea Mira, maică-sa nu a suportat gândul că trupul ei ar putea fi desfigurat, urâţit, sluţit într'o groapă, prin descompunere. Poetul Ştefan Baciu însă dorea ca cenuşa trupului său să fie aruncată în Pacific, dintr'o luntre (după tradiţia localnicilor), pentru ca apele s-o poarte în cele patru laturi ale pământului. Odată cu ea, şi numele lui.

Implicaţii culturale

Dacă ar fi să vorbesc, fără infatuare, de jertfele pe care le-am făcut de dragul românilor americani, este şi aceea de a fi abdicat, în mare măsură, de la datoria de scriitor. În unsprezece ani aş fi putut scrie cel puţin trei-patru cărţi. Nu am scris decât una, şi aceea nereuşită. Aveam de multă vreme în minte romanul *Străinii din Kipukua*, precedat şi pregătit de *Legendele Hawaiiului*. Nu mai puteam avea la îndemână şase luni de concediu, aşa încât mi-am rezervat cele două zile legale de weekend, pe care, neputând fi sâmbătă şi Duminică, le-am transferat în luni şi marţi. Între timp îmi procurasem, cu plata în rate, acel *motor-home* de care am mai vorbit şi care îmi permitea să mă refugiez în oricare din aşa-numitele parcuri de stat, rezervaţii naturale imense, în singurătate şi linişte, fără grija hotelului sau a restaurantului. În această locuinţă pe roţi am început, la 1 august 1975, să scriu romanul, reuşind să redactez primele zece capitole. Am făcut o pauză de o lună şi jumătate, timp în care, ca în fiecare an, lucram ziua şi noaptea la calendarul-almanah şi la revista *Credinţa*, după care, odată trecute sărbătorile, nu mai aveam obligaţii de serviciu vreme de vreo două săptămâni. Ca să fiu şi mai izolat, m'am refugiat în zona nordică a Michiganului, anume în parcul din Brighton, complet pustiu şi acoperit de zăpadă, alegându-mi un loc cam la un kilometru de intrarea unde se afla locuinţa şi oficiul administratorului. Acolo, între 6 şi 19 ianuarie am scris capitolele 11 şi 12.

Desigur, nu fără accidente gospodăreşti. Într'o noapte foarte geroasă mi-a îngheţat rezervorul de apă, pe care l-am găsit, dimineaţa, crăpat. La vreo sută de metri am descoperit un robinet cu apă sub presiune. O căram cu găleata de plastic ancorată pe lopata de zăpadă, înotând prin nămeţi. Într'o bună zi l-am văzut pe administrator îndreptându-se spre

mine în viteza *snowmobil*-ului. El crezuse că venisem pentru câteva ceasuri sau pentru cel mult o zi, iar acum venea să se convingă că trăiesc şi că sunt teafăr. L-am poftit înlăuntru şi a dat cu ochii de hârtii, fişe şi terfeloage. I-am explicat că sunt scriitor şi că vreau să lucrez în linişte la o carte, iar el a holbat ochii, ştiind că scriitorii americani profesionişti au cabinete de lucru, secretari, avocaţi, impresari, şi că nu se nevoiesc să-şi care apa pe lopată...

Cert este că, după ce mi-am recitit manuscrisul de mai multe ori, am ajuns la concluzia că nu era ceea ce-mi dorisem, nici ca arhitectură, nici ca scriitură, şi l-am abandonat. O nouă versiune aveam s'o încep în toamna aceluiaşi an, 1976, la Bucureşti, ca exerciţiu compensator al mizeriilor la care mă supunea Securitatea.

Cu toate acestea, am izbutit să finalizez o carte mai veche, *File de Acatist*, concepută, începută şi memorizată în anii de închisoare, la Aiud, printre fragmentele celor două poeme dramatice. Ajuns în libertate, mi-am trecut strofele pe bucăţele de hârtie, în variante succesive, am mai îndreptat câte ceva, apoi le-am abandonat până ce am dat de ele în Detroit, printre caietele scoase dintr'un geamantan. Le-am şlefuit cu multă dragoste, vers cu vers, şi le-am pregătit pentru o filadă bibliofilă, nepusă în comerţ, tipărită dar nefinalizată la vremea când, în octombrie 1976, plecam în România, unde mă aştepta Securitatea cu juvăţul. De abia în 1981, când mi s'a permis să revin temporar în Detroit spre a-mi lua bagajul, am alcătuit exemplarele şi le-am dat drumul în lume. Primul beneficiar a fost episcopul Valerian Trifa, pe care l-am revăzut pentru ultima oară, la Vatra Românească.

Eu şi Securitatea între 1965 şi 1976

Pe vremea lui Ceauşescu circula un banc (unul din cele multe). Şeful statului examina proiectul de buget al Ministerului de Externe, prezentat de titularul Corneliu Mănescu şi, la un moment dat, a izbucnit:

– Dă-o dracului, mă, Mănescule, ce atâta personal pe la ambasade? Se vede cât de colo că organigramele sunt umflate. Prea mulţi oameni!

– Da' ce, parcă sunt ai mei?...

Românii americani ştiau că nici ambasada din Washington nu făcea excepţie. Cam jumătate din angajaţi erau securişti, dar mascaţi sub titluri oficiale de secretar unu, secretar doi, consul unu, consul trei, ataşat cultural etc. Niciodată nu ştiai cu cine stai de vorbă. Eleganţi, spilcuiţi, instruiţi, comunicativi, circulau liber printre români, participau, singuri sau însoţindu-şi şeful, la unele mese festive de la hramuri sau aniversări parohiale, la care ambasadorul Corneliu Bogdan (cel mai longeviv reprezentant al României în Statele Unite) îşi permitea să spună:

– Fiţi leali ţării voastre adoptive, dar să nu uitaţi şi nici să nu dispreţuiţi ţara voastră mamă prin aceea că are o conducere pe măsura unei alte orânduiri; guvernele vin şi se duc, patria şi poporul rămân.

O astfel de declaraţie stârnea aplauzele celor mulţi, care nu ştiau că e cu voie de la partid, şi înghiţită politicos de cei care ştiau sau, cel puţin, bănuiau. „Băieţii" îi ţineau isonul, în discuţii se fereau să facă apologia statului comunist, adiau uşoare aere de disidenţi confidenţiali şi, dacă venea cumva vorba de şeful statului, nu se sfiau să-i spună, făcându-ţi cu ochiul, „Nea' Nicu".

Aflasem că erau destul de des oaspeţii lui Ilie Grusea din Indiana Harbor. Fost, în tinereţe,

jandarm pe undeva prin Ardeal, acest Grusea imigrase în America şi devenise om de afaceri, cu motel şi restaurant la drumul mare, unde le oferea tinerilor „diplomaţi” chiolhanuri de pomină. Nu numai că le oferea, dar îi şi invita să mai vină, cu psihologia parvenitului care se vrea şi se vede băgat în seamă. Se lăuda că, după ani şi ani, se dusese să-şi vadă satul natal. Avea, desigur, un automobil de lux, dar şi şofer la volan. Revenit în parohie, a fost întrebat:

– Bine, bine, dar dumneata conduci de o viaţă „carul”. Ce ţi-a trebuit şofer?

– Uite-aşa, să vadă ăia cum îmi deschide mie uşa, ca lu’ Marghiloman!

Preotul Ioan Bugariu, paroh în Indiana Harbor, vicar administrativ al Episcopiei, îmi vorbea şi de faptul că după fiecare chiolhan veneau la Ilie şi agenţi ai FBI-ului, ceea ce însemna că America Statelor Unite nu era o stână fără câini.

Pe la Episcopie veneau rar, poate de două-trei ori pe an. Primul din ei călcase cu stângul. M’am pomenit cu el la uşă, surâzând. L-am primit în casă, l-am aşezat pe un fotoliu şi i-am spus:

– Domnule Irinoiu, se presupune că un diplomat trebuie să ştie protocolul elementar că o vizită se anunţă printr’o scrisoare sau printr’un telefon.

S’a fâstâcit, şi-a cerut scuze, i-am oferit o cafea, dar cred că a raportat felul meu de a primi oaspeţi nepoftiţi.

Altădată, ajungând eu acasă, Alexe mi-a spus că domnul Sava anunţase că va veni după-masă la ora patru. M’am enervat şi i-am atras atenţia că sediul Episcopiei nu e club.

În general, prezenţa unuia sau a altuia avea toate aparenţele unei vizite de curtoazie, iar subiectele conversaţiilor erau de ordin general, ştiute de toată lumea sau publicate în reviste. Dacă eram întrebat, în treacăt, şi despre relaţiile noastre cu „cealaltă” Episcopie, ştiam că aceeaşi întrebare i-o puneau şi lui Valerian Trifa, care-i primea la Vatra. Şi mai

bănuiam că fiecare conversaţie alcătuia subiectul unui raport informativ, care menţiona şi „sursa”.

Într’o bună zi („bună” e un fel de a spune), însă, unul din „diplomaţii” Ambasadei române (nu mai ştiu dacă se numea Sava sau Eftimie) mi-a propus să stabilim între noi o legătură directă şi permanentă, spre binele meu, deoarece eu îmi făcusem duşmani periculoşi, iar „ei”, prin propriile lor reţele de informaţii, mă puteau preveni la timp pentru ca eu să-mi iau măsuri de apărare. I-am răspuns că o astfel de legătură nu poate fi decât subterană, iar eu nu-mi pot permite aşa ceva într’o ţară care, de la bun început, mi-a acordat încredere totală prin statutul de rezident permanent. Pe de altă parte, pe mine mă apără Dumnezeu.

Nu am un reper calendaristic pentru situarea în timp a unei a doua tentative de racolare, dar aş crede că ea s’a produs în 1969, în scurtul timp cât am stat în Bucureşti după întoarcerea mea din India şi Etiopia. Am fost cules tot de pe stradă de o maşină în care se afla un domn foarte spilcuit, care prefera să-mi vorbească într’o franceză destul de bună (chipurile, să nu înţeleagă şoferul!). Îşi spunea Nicolae. M’a dus tot în zona Otopeni-Săftica, dar într’o altă vilă conspirativă decât cea din 1965, unde se aflau mai mulţi domni amabili, curtenitori, care-şi formulau invitaţiile în cuvinte meşteşugite, nu lipsite de ambiguităţi. Eu, mai direct, nu m’am pretat jocului, ci am preferat să le dau a înţelege că nu voi accepta nici un fel de colaborare. Se ştie că am refuzat scaunul de episcop în America, se ştie că nu doresc unul în România, se ştie că duc o viaţă cumpătată într’o casă rezidenţială cu mobilă veche. Unul din ei a scos o bancnotă de 500 de dolari şi mi-a îmbiat-o cu amabilitate. Le-am spus că nu sunt bogat, dar că am bani suficienţi pentru nevoile mele curente. (De fapt, 500 de dolari era venitul meu pe o lună – salariu şi locuinţă cu toate ale ei.) Când să plec, aproape de uşă, acesta mi-a strecurat-o în

buzunarul drept al hainei. Pe drum, mă gândeam, amuzat, la replica pe care Arghezi le-o dăduse soţilor Gherghinescu-Vania, miraţi (aproape consternaţi) că meşterul acceptase o maşină „Ifa" drept cadou din partea guvernanţilor comunişti: – Dragii mei, dacă ei mi-au luat o întreagă tipografie, credeţi că eu nu meritam în schimb o biată „Ifiţă"? Securiştii, la arestarea mea din 13 iunie 1958, îmi furaseră (nu-mi confiscaseră) un magnetofon american „Ampro", laolaltă cu inestimabilele lui benzi magnetice (înregistrări inedite Arghezi, Voiculescu, Gyr, Sandu Tudor), care costau incomparabil mai mult decât 500 de dolari. Am alungat însă ispita şi, înainte de a coborî, foarte uşor, am vârât bancnota sub perniţa pe care şedeam.

O a treia tentativă de racolare s'a produs în 1972, când mă aflam în Bucureşti cu câteva ţeluri: prezenţa mea la aniversarea din 6 iunie a patriarhului Justinian, corecturile la noua mea carte *Poeme cu măşti* (al cărei manuscris îl pregătisem în 1971 la Honolulu – vezi *Jurnalul hawaiian*), dar şi demersuri pentru primirea mea în Uniunea Scriitorilor. (Acestea din urmă au avut ca rezultat recomandări din partea lui Marin Preda, Victor Eftimiu şi Alexandru Rosetti).

La 19 mai am fost anunţat prin telefon, de către profesorul Dumitru Dogaru (singurul ministru al Departamentului Cultelor cu care Justinian nu a avut nici un conflict), că domnul Mihai Dulea doreşte să mă vadă a doua zi, în cabinetul său de lucru. Acest Mihai Dulea era la vremea aceea mai-marele Direcţiei Culturale (dacă aşa se numea) în Comitetul Central al Partidului Comunist Român. Am fost condus de către Dogaru, care m'a prezentat şi a plecat.

Într'un cabinet spaţios, cu atmosferă clarobscură, amfitrionul m'a informat că ziarul

Glasul Patriei (care se adresa diasporei româneşti) urma să fie înlocuit cu *Tribuna României*, care va adopta un stil mai realist, în funcţie de cititorii lui, cititori pe care „noi, cei de aici, nu-i cunoaştem”. A vrut să ştie de la mine lucruri de ordin general, cam câţi români sunt pe continentul american, din câte generaţii, ce grad de cultură au, ce limbă vorbesc, chestiuni pe care le consideram normale din perspectiva editării unui ziar. Tocmai mă întrebam dacă acesta era singurul scop al invitaţiei, când omul a ajuns la adevăratul subiect:

– Tipărirea acestui ziar ne costă foarte mulţi bani şi de aceea v’am ruga să ne ajutaţi. Anume, noi să pregătim aici fiecare număr până la stadiul *ready for camera*. Vi-l trimitem cu poşta sau prin curier special, iar dumneavoastră, acolo, îl imprimaţi în tirajul pe care vi-l dăm noi şi îl expediaţi la adresele pe care tot noi vi le furnizăm. Bineînţeles, totul contra cost.

– Domnule director, i-am grăit eu după ce la repezeală îmi pregătisem răspunsul, personal sunt de acord. Fiind însă vorba de nişte bani, aprobarea nu o dau eu, şi nici măcar episcopul, ci Consiliul Eparhial. Acesta este format din români de a doua şi a treia generaţie, care gândesc în mentalitatea americană şi care, în mod sigur, vor invoca principiul reciprocităţii: câte exemplare din *Tribuna României* vom difuza noi acolo, tot atâtea exemplare din revista noastră *Credinţa* veţi difuza dumneavoastră aici, la adresele pe care noi vi le vom da.

Dulea a înţeles refuzul, dar nu fără gândul de a mi-l plăti mai târziu; ceea ce a şi făcut, respingând planurile succesive ale editurilor Sport-Turism, Eminescu şi Cartea Românească de a-mi tipări cartea *Amintirile peregrinului apter*, aceasta neputând apărea decât după Revoluţie, în 1990.

Întâlnirea cu Dulea a avut loc într’o sâmbătă.

A doua zi, Duminică spre seară, călugărul Mitrofan, uşierul reşedinţei patriarhale în care

eram găzduit, mi-a bătut în uşă spunându-mi că cineva mă caută la telefon. Bărbatul de la celălalt capăt al firului pretindea că este un fost coleg al meu de seminar şi că dorea să ne întâlnim mâine la intersecţia dintre străzile cutare şi cutare. Cunoşteam limbajul şi i-am spus că-l invit să ne revedem în camera mea de la Patriarhie. A insistat cu al doilea şi al treilea telefon, răspunsul meu a fost acelaşi.

În ziua următoare, luni, pe la opt dimineaţa, Mitrofan mă anunţă că mă caută cineva la uşă. Era un domn bine îmbrăcat, care mi-a spus că e de la Securitate şi că şeful său doreşte să mă vadă.

– Şi unde e şeful dumitale?

– Aici, după colţ, în maşină.

– Pofteşte-l să vină aici, domnule, de ce să vorbim pe stradă?

– Păi, ştiţi, situaţia noastră nu ne permite, se cere discreţie...

– Discreţie totală, domnule. Eu sunt oaspetele patriarhului şi am permisiunea de a primi pe cine vreau. Ora e matinală, secretarul vine pe la nouă, programul oficial începe la zece, putem sta de vorbă liniştiţi, noi între noi, aici e o casă onorabilă, domnule...

Insul a plecat şi după câteva minute a revenit însoţindu-şi superiorul. Acesta era un domn elegant, de vârstă mijlocie, cu o şuviţă de păr grizonat. I-am poruncit lui Mitrofan să ne aducă nişte cafele şi coniac şi i-am poftit înlăuntru, dar nu în camera mea, ci în apartamentul rezervat mitropolitului Nicolae Bălan, mai la îndemână, cu două camere despărţite printr'o draperie groasă de catifea roşie. Cei doi, parcă speriaţi, cercetau împrejurul, iar unul nu s'a putut stăpâni să nu arunce o privire şi în spatele draperiei.

– Luaţi loc, domnilor, sunt gata să vă ascult.

La început au abordat exact temele lui Dulea şi am dat aceleaşi răspunsuri, gândindu-mă că, de fapt, ei nu pentru mine veniseră, ci să verifice dacă

directorul din Comitetul Central raportase corect. Au trecut însă la adevăratul subiect, în termenii şi cu motivaţiile lui Sava (sau Eftimie), că adică eu mă lupt în America pentru o cauză dreaptă (menţinerea conştiinţei de neam, cultivarea limbii române şi a tradiţiilor naţionale, unitatea religioasă), dar pe un front periculos şi că ei, în virtutea unei colaborări discrete între mine şi reţeaua lor de informaţii, mă pot preveni şi apăra.

– Domnilor, le-am răspuns, am o psihologie complicată.

– Ştim, a confirmat căruntul.

– E cert că eu şi dumneavoastră ne aflăm pe un front comun, acela al cauzei naţionale româneşti, cu deosebirea că eu mă lupt în câmp deschis, pe când dumneavoastră lucraţi, cum se zice, sub acoperire. Ei bine, tema de atac a adversarilor mei este aceea că aş fi fost pregătit „în hrubele Securităţii" şi că sunt unealta acesteia. Dacă conştiinţa mea îmi spune că ei mint şi că adevărul este în întregime de partea mea, mă lupt până'n pânzele albe; dacă însă conştiinţa îmi şopteşte că măcar o părticică de adevăr este de partea lor, mă demobilizez până la abandon. Şi acum, vă las pe dumneavoastră să apreciaţi dacă legătura pe care mi-o propuneţi este în avantajul sau dezavantajul cauzei.

Mi-au mulţumit pentru cafea, mi-au strâns mâna şi au plecat.

Notez aici şi un moment în care s'a produs o simplă tatonare a disponibilităţii mele de a accepta un contact pe cât de nevinovat, pe atât de patriotic. Începând cu toamna anului 1976, când am fost reţinut de către Securitate să mă întorc în Statele Unite, am făcut repetate memorii către autorităţile comuniste, revendicându-mi dreptul de a merge la Detroit spre a-mi aduce bagajul personal, rămas la sediul Arhiepiscopiei, cu asigurarea pe cuvânt de

onoare că mă voi întoarce. De abia după mai bine de patru ani am avut semnale că mi se va permite. Formalităţile au durat aproape două luni. În acest context, am fost invitat să mă prezint şi la Direcţia Consulară a Ministerului Afacerilor Externe, unde mă aştepta directorul Bădescu. După o introducere de învăluire, subiectul fiind problemele culturale ale emigraţiei, acesta m'a informat că la Pittsburgh şi Cleveland s'ar afla nişte bunuri patrimoniale ale statului român, expuse cândva la expoziţia de la New York şi rămase pe acolo din cauza războiului. I-aş face României un mare serviciu dacă aş accepta să particip la o investigaţie pentru identificarea acestor bunuri, unde şi în ce stare se află.

– Pe aeroportul Kennedy vă va aştepta un om al meu, care vă va sta la dispoziţie cu detalii şi îndrumări.

Asta se întâmpla la 20 februarie 1981.

În după-amiaza zilei de 30 martie soseam la New York. Cred că uitasem de solicitarea directorului Bădescu, când am fost întâmpinat de un ins în chiar spaţiul vămii, unde, de obicei, sunt restricţii de acces şi circulaţie. Acesta mi-a prezentat cartea lui de vizită, pe care era şi numărul de telefon la care puteam să-l sun. Asta a fost tot, cunoşteam metoda. Ajuns la Detroit, am pus cartea de vizită în mâna arhiepiscopului Victorin, pentru ca, în cazul că va fi vizitat de cineva cu acest nume, să ştie cine şi ce este.

Mă întorc la Detroit-ul anilor '70. Desigur, îmi dădeam seama că repetatele mele refuzuri de a fi racolat nu erau de natură să mulţumescă Securitatea, dar nutream gândul că i-ar fi suficientă şi neutralitatea mea politică, faptul că nu dădeam semne de dezertare flagrantă, de trecere în tabăra inamicului.

În acelaşi timp însă, nu puteau rămâne fără o notă în minus atitudinile şi gesturile mele de neutralitate comportamentală faţă de instituţiile oficiale ale statului comunist şi a reprezentanţilor lor.

De pildă, în 1971 eu şi Alexandru Căprariu, directorul Editurii Dacia din Cluj (pe care îl cunoscusem la Detroit în toamna lui 1969, el fiind însoţitor de presă al corului Madrigal), am pus la cale o expoziţie de carte românească în Statele Unite. Bogată şi semnificativă, aceasta a fost inaugurată la Detroit în decembrie 1972. A fost însă singura expoziţie de acest fel în care nu se afla nici măcar un titlu din „operele" lui Ceauşescu. Omisiune de neiertat.

În primăvara anului 1970 au avut loc mari şi devastatoare inundaţii în România, mai ales în zona Transilvaniei, cu o largă publicitate în presa americană. Cu acordul telefonic al arhiepiscopului Victorin, care se afla pentru mai mult timp în vestul Canadei, am lansat un Apel către toată suflarea românească din eparhia noastră pentru ajutorarea sinistraţilor, am organizat şi coordonat colecta, al cărei rezultat a fost suma de 170.300 de dolari, expediată prin National Bank of Detroit către Banca de Comerţ Exterior a României, precum şi 15 tone de îmbrăcăminte, corturi şi medicamente. Pentru acestea din urmă am contactat telefonic compania Panamerican, despre care fusesem informat că face transporturi gratuite în zonele calamitate ale lumii. La rândul ei, compania m'a informat că va fi gata să facă transportul, dar numai până la Londra, de unde, conform înţelegerilor internaţionale, urmează să fie preluat de către TAROM, compania ţării calamitate. La rândul meu, am anunţat Ambasada Română din Washington, cerându-i să ia măsurile corespunzătoare. Un uriaş avion Panamerican cargo a plecat sub ochii mei din Detroit, cu toată încărcătura, dar după trei zile compania mi s'a

plâns că TAROM-ul nu a preluat-o din Londra şi că noi le ţinem magaziile blocate. Plin de ruşine şi indignare, am pus mâna pe telefon şi am urlat în urechile celor de la Ambasadă. De abia peste două zile a catadicsit TAROM-ul să ia încărcătura (desigur, după toate avizele şi aprobările birocraţiei comuniste, în timp ce eu rezolvasem absolut totul doar telefonic, din biroul meu, singurele hârtii scrise fiind cele de mulţumire, una către centrala Panam din New York şi una către serviciul Panam cargo din aeroportul Detroit). Urletele mele (practic, vecine cu înjurătura) au sunat neplăcut în urechile compatrioţilor mei de la celălalt capăt al firului. La Bucureşti, în timp ce *Scânteia*, oficiosul partidului, publica zilnic chiar o donaţie de 5 dolari venită de oareunde pentru sinistraţi, nu s'a suflat măcar un cuvinţel despre colecta românilor americani (nu doar despre a noastră, dar nici despre aceea a lui Trifa, care organizase şi el una). Evident, nu sinistraţii contau în politica partidului şi a Securităţii, ci absenţa osanalelor.

Începând cu anul 1973, s'a petrecut o lungă corespondenţă între patriarhul Justinian şi mine. Acesta, tot mai bătrân şi mai bolnav (avea Parkinson), îmi cerea să mă întorc definitiv în ţară spre a-i fi „toiag la bătrâneţe" în calitate de episcop vicar patriarhal (post rămas vacant prin plecarea lui Antim Nica la Episcopia Dunării de Jos, celălalt fiind încă ocupat de Antonie Plămădeală). M'am lăsat greu (motivând şi cu dorinţa scriitorului din mine de a-şi continua şi desăvârşi opera literară), dar, pe scurt, până la urmă m'a convins şi i-am făgăduit că mă voi întoarce, dar nu înainte de mijlocul lui 1974, după ce-mi voi fi lichidat treburile în care eram angajat (atunci, în acea perioadă, mi-am scris prima parte a *Memoriilor*).

Împăcat cu gândul că mă întorc definitiv, am plecat cu *motor-home*-ul, socotind că cu salariul

meu de vicar patriarhal voi fi în stare să-mi plătesc ratele restante la bancă. La 13 mai m'am îmbarcat pe transatlanticul *Queen Elisabeth*, iar la începutul lui iunie eram la punctul de frontieră Nădlag, unde grănicerii şi vameşii m'au supus unor controale foarte severe, scotocindu-mi bagajele şi hârtiile, şuşotind între ei, făcându-şi semne şi dând telefoane cu un aer misterios. Ajuns în Bucureşti, de la bun început mi-am dat seama că politicul de nivel înalt, la vremea aceea personificat în Emil Bodnăraş, nu-şi dăduse acordul ca eu să devin colaboratorul apropiat al patriarhului Justinian. În fapt, Antonie nu mă dorea să-i fiu coleg. Pe asta am înţeles-o mai bine în zilele următoare. Era vremea când arhiepiscopul Victorin trebuia să participe în Germania la o conferinţă a Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi-i trimisese conducerii acestuia o scrisoare oficială prin care mă delega pe mine să particip, ca fiind mai aproape. Concomitent, îmi trimisese şi mie o delegaţie scrisă, cu rugămintea de a o onora, ceea ce acceptasem. În acest context i-am făcut patriarhului o vizită de câteva zile în vila de la Olăneşti, unde se afla, ca de obicei, pentru îngrijirea sănătăţii. I-am arătat delegaţia şi a fost de acord, cu atât mai mult cu cât eu, călătorind cu *motor-home*-ul, scuteam cheltuielile de cazare. Atunci l-a sunat Antonie la telefon şi am fost martorul unor momente penibile, în care am descoperit cum poate un subaltern (cu bună acoperire!) să-şi tortureze şeful pe tema că, de fapt, el trebuie să meargă în Germania, ca unul care se ocupă de relaţiile externe ale Bisericii. În zadar îi spunea patriarhul că aici nu e vorba de Biserica în sine, ci de arhiepiscopul unei eparhii autonome, care poate delega pe cine vrea el, că Anania primise şi invitaţia directă şi nominală a conducerii Consiliului Ecumenic, că el, Antonie, nu are ce căuta acolo, deoarece „nepoftitul n'are scaun"; în ureche îi sunau contraargumentele interlocutorului,

din ce în ce mai insistente şi mai enervante, până ce patriarhul, copleşit, a trântit receptorul în furcă. Atunci i-am spus că, dacă aşa stau lucrurile, eu sunt gata să nu mă duc la conferinţă.

– Bine, nu te duci, dar nici el nu pleacă!

Şi aşa a fost. Patriarhului i se confirma refuzul autorităţilor superioare comuniste de a i se satisface dorinţa. Pentru ca eu nu cumva să mă supăr, i se sugerase ideea de a mă face nu doar episcop, ci chiar mitropolit al românilor din America şi Canada, în perspectiva unei apropiate reorganizări eclesiale. Cu alte cuvinte, puteam fi oricât de mare, dar cât mai departe!

Între timp, am profitat de ocazie spre a mai face o cură de băi termale, de data aceasta la 1 Mai, pentru ameliorarea vechilor mele reumatisme.

De această „ocazie" am profitat însă într'o zonă mai largă şi mult mai proprie sufletului meu, literatura. Nu simţeam nici un fel de frustrare în urma faptului că nu devenisem episcop vicar patriarhal. Frustrarea era a patriarhului. Eu, după multe ezitări, îmi făcusem datoria să mă supun, venind în ţară. Acum eram liber să reiau un mai vechi proiect, pe care mi-l sugeraseră cândva colegii mei de detenţie din Jilava, acela de a scrie o carte inspirată de mânăstirile despre care le vorbisem. Aveam cu mine o locuinţă mobilă cu care mă puteam deplasa şi în care puteam staţiona oriunde şi oricât, fără să-i fiu cuiva povară. Timp aveam destul; de la Arhiepiscopia din Detroit plecasem, în Patriarhie nu intrasem. Aşa mi-am început turneul pe la mânăstirile din Oltenia, a cărui roadă aveau să fie două cărţi: una, în genul eseistic, *Cerurile Oltului*, şi o alta, în genul narativ, *Amintirile peregrinului apter*, scrise şi apărute în anii următori.

La începutul lui 1975 se punea problema întoarcerii mele la Detroit. Eu însă îmi luasem bilet de vapor doar „dus", iar bani pentru „întors" nu aveam, şi nu erau puţini (fireşte, în dolari,

valută imposibil de obţinut în România). Într'o întrevedere la Departamentul Cultelor, preşedintele Dogaru îmi sugera ca eu să trec prin Geneva, unde se află „nişte evrei de-ai noştri" care, la intervenţia lui, ar putea să-mi împrumute suma de care aveam nevoie. Seara i-am spus-o, amuzat, patriarhului, după care împreună am hotărât ca eu să plec în America spre a face rost de bani. Un bilet de avion dus-întors mi-l putea plăti, fără probleme, Patriarhia, prin TAROM, în lei, ceea ce s'a şi făcut.

În acelaşi avion (întâmplare? coincidenţă?), Irinoiu!

Escală la Copenhaga, cu accesul pasagerilor în spaţiul internaţional. Mă interesase librăria şi mă întorceam cu o carte sub braţ, volumul 2 din *Arhipelagul Gulag*, când Irinoiu mi se apropie şi mă ia de braţ:

– Vă place Soljeniţîn?

– Da, îmi place cum scrie. Altfel, nimic nou în cartea lui, o ştiu pe dinafară...

La scara avionului, controlul antiterorism. Ajuns în faţa soldatului, mi-am crăcănat picioarele şi mi-am ridicat braţele cu nonşalanţă.

– V'aţi deprins cu percheziţiile pe aeroporturi, îmi şopteşte Irinoiu.

– Nu, domnule, sunt nişte reflexe mai vechi, din spaţii mult mai înguste...

La urcarea în avion a continuat să mă ţină de braţ, aproape prieteneşte. Nu m'am mirat. Cunoşteam una din metodele securiştilor de a-i compromite pe cei ce nu li se alăturau: te alăturau ei, te vorbeau de bine, te lăudau în fel şi chip, sugerând că eşti de-al lor. La Detroit venise un preot bănăţean, Traian Radu, chemat de vicarul Ion Bugariu să ocupe o parohie vacantă. Acesta mi-a relatat că, la plecare, cineva din Securitate l-a sfătuit ca, odată ajuns în America, să nu se lase ademenit de preotul Gâldău din New York, ci să

meargă direct la părintele Anania, „că el e omul nostru”.

Tot la Detroit mi-a sosit odată doamna Popescu-Judeţ, instructoare de dansuri populare româneşti, care, pur şi simplu, mi-a cerut să-i pun la dispoziţie o maşină cu şofer şi să-i asigur cazare şi masă în toate parohiile în care va merge să întemeieze echipe de dansuri. M’am crucit, i-am spus că eu nu ştiu nimic, că majoritatea parohiilor noastre au deja echipe folclorice, că nu avem un astfel de program... Insistentă până la impertinenţă, mi-a spus răspicat că acesta este un ordin de la Ambasadă...

– Doamnă, dar eu nu sunt salariatul Ambasadei!....

– Aşa mi s’a spus, aşa trebuie să faceţi!...

Am telefonat la Washington, nu mai ştiu cine a răspuns, am urlat:

– Domnule, mi-aţi trimis o nebună pe cap, cu motivaţia că eu trebuie să vă execut ordinele... Nu vă e ruşine?

Domnul Irinoiu a rămas la New York şi, despărţindu-se, a avut grijă să mă îmbrăţişeze. (Aşa va face, mai târziu, colonelul Vasile Burulean, la Patriarhie.) Eu mi-am continuat drumul până acasă.

Într’adevăr, la Detroit am făcut rost de bani şi am rugat-o pe descurcăreaţa Pat să se ocupe ea de formalităţile viitorului meu voiaj (rezervaţie la *ferry-boat*, rezervaţie la acelaşi vapor *Queen Elisabeth 2*, singurul care îmi putea transporta casa pe roţi).

După trei săptămâni mă întorceam pe aeroportul Otopeni. Aici, surpriză! Viza de intrare nu mi s’a mai pus pe *re-entry permit*, ca de obicei pe un paşaport, ci pe o foaie separată, ataşată de acesta printr’o... agrafă. Semnal!

M’am mulţumit să ridic din umeri, să nu întreb pe nimeni nimic şi, până la vremea plecării, să-mi continui programul de documentare pentru

viitoarele mele cărţi, cu popasuri prin mânăstirile oltene.

Mi-am făcut timp şi pentru o datorie de suflet, în familie. Părinţii mei muriseră în timp ce ambii lor băieţi zăceau în puşcărie; mama, singură, pe mâna unui nepoţel de vreo cinci-şase ani, tata, singur, într'un sărăcăcios azil de bătrâni din satul Lungeşti, judeţul Vâlcea. Împreună cu Mitică, fratele meu, am mers la Lungeşti şi, cu ajutorul preotului paroh, am identificat mormântul tatălui nostru, i-am deshumat osemintele şi le-am transportat la Glăvile. Acolo am deshumat şi osemintele mamei, le-am aşezat pe toate într'o raclă frumoasă, comandată de mine la atelierele Institutului Biblic, iar în ziua de 8 martie le-am reînhumat în mormântul din cimitirul parohial, unde se află şi acum.

Viza obţinută pe aeroportul Otopeni expira după două luni, pe 20 aprilie. Cu o zi înainte m'am prezentat la Direcţia Paşapoartelor, pentru prelungire, dar viza mi s'a pus tot pe aceeaşi foaie separată...

În seara zilei de 30 aprilie am fost doborât la pat de o viroză turbată. M'a îngrijit doctorul Numian, fost coleg la Facultatea de Medicină din Cluj şi nepot al lui Victor Papilian. În aceeaşi zi a murit Radu Gyr, la înmormântarea căruia nu m'am putut duce, mulţumindu-mă să trimit o jerbă de flori şi să spun o rugăciune cu capul pe pernă.

Între timp, Pat îmi comunicase că toate cele necesare călătoriei mele transatlantice erau bine rânduite: în 16 mai mă aşteaptă biletul la agenţia Cook din Calais, de unde mă îmbarc pe un *ferry-boat* pentru Dover, urmând ca pe 18 mai să mă îmbarc pe *QE2* la Southampton, laolaltă cu giganticul meu „bagaj". Aşa se face că pe 9 mai, la ora 6.30 dimineaţa, eram la punctul de frontieră Borş, însoţit de Mitică şi de bunul meu prieten Dan Begu. Cu toate că-mi prezentasem toate actele şi lăsasem *motor-home*-ul deschis pentru control, eu

şi companionii mei simţeam cum agenţii de frontieră mă cercetează din ochi ocolindu-mă, şuşotesc între ei, se mişcă şi fac gesturi parcă înadins menite să mă enerveze, să le cer socoteală, să protestez, să fac cumva ceva nesăbuit de care să se lege şi prin care să-mi facă vină. Noi însă am continuat să ne plimbăm pe margine, aparent nepăsători, ca şi cum această plimbare era scopul pentru care veniserăm până la Borş. În cele din urmă, de abia pe la amiază, mi s'au restituit actele şi mi s'a făcut semn că pot pleca. Atunci l-am îmbrăţişat pe fratele meu, cu sentimentul că o fac pentru ultima oară în viaţă.

Acest straniu sentiment al despărţirii de patrie s'a amplificat peste numai câteva minute, când grănicerii unguri, după ce mi-au examinat actele, inclusiv paşaportul românesc, şi după ce s'au consultat telefonic cu colegii lor români, mi-au aplicat pe *re-entry permit* ştampila *Hontalam*, adică Apatrid. Umilit de moarte, am ştiut că, practic, România m'a expulzat. Peste o lună, adică în ziua de 11 iunie, la Detroit, i-am declarat acest lucru „consulului" Mircea Căpăţână, căruia i-am înmânat, oficial, paşaportul românesc, spre a-l restitui autorităţilor competente.

Acest Mircea Căpăţână venise nu de mult în serviciul Ambasadei Române din Washington. Nu mai ştiu când mi-a făcut prima vizită la Detroit, împreună cu soţia şi cu fiica lor. Cred că avea obârşie moldovenească, vorbea domol, prietenos, citise cam tot ceea ce publicasem, articole şi cărţi, continua să le citească şi nu se sfia să-mi declare că-mi este un admirator fidel şi competent. Desigur, păstram în mine rezerva cuvenită, dar nu excludeam nici sinceritatea pe care mi-o dovedise un alt ofiţer de Securitate, Ion Aramă, cel care mă anchetase la Uranus. Voi relata momentul când mi s'a dovedit cu adevărat sincer, nu doar în planul literar, ci şi în cel politic. Deocamdată eram

conştient că restituirea paşaportului va produce efecte enervante în sânul autorităţilor bucureştene.

Mircea Căpăţână mi-a făcut o vizită specială la Detroit în după-amiaza zilei de 22 octombrie. Nu ştiu dacă oficial sau confidenţial, m'a informat că la 7 octombrie se discutase „cazul" meu la Bucureşti (unde? la ce nivel?), când Emil Bodnăraş a recunoscut (în faţa cui?) că se opusese rămânerii mele în ţară, că revine asupra poziţiei sale şi îi va comunica patriarhului că e liber să mă numească oriunde, eventual prin crearea unei mitropolii în estul ţării. Am luat act şi am continuat să-mi văd de treburi.

La 30 ianuarie 1976, un curier special al Ambasadei din Washington mi-a înmânat o scrisoare din 14 ianuarie a patriarhului Justinian, prin care acesta mă invita să particip la aniversarea celor 75 de ani de la naşterea sa. Atât pentru mine, cât mai ales pentru episcopul Victorin, surpriza a fost colosală, provocată nu atât de invitaţia în sine, cât prin aceea că ea venea pe un canal diplomatic, semnal că, mergând în România, nu aveam de ce să mă tem.

Sfătuindu-mă cu Victorin, m'am hotărât să răspund pozitiv invitaţiei patriarhului, dar pe termenul strict al aniversării, ca să evit orice discuţie pe tema unui eventual episcopat al meu în România. Aşadar, voi sosi la Bucureşti în ziua de sâmbătă, 21 februarie, după-amiază, şi voi pleca marţi, 24, cu prima cursă TAROM.

La Frankfurt aveam o pauză lungă, de câteva ore, între cele două avioane şi dormitam în sala de aşteptare, când m'am pomenit în faţă cu Teoctist Arăpaşu, Antonie Plămădeală şi Adrian Hriţcu, care veneau din India şi urmau să-şi continue călătoria cu acelaşi TAROM. Ca să fiu mai precis, nu eu m'am pomenit cu ei, ci ei s'au pomenit cu mine... Nu pot uita ochii holbaţi ai lui Teoctist şi de abia stăpânita lui neplăcere de a afla că eram invitatul special al patriarhului. Ca să-l liniştesc, în

avion m'am aşezat alături de el şi am conversat pe toată durata zborului.

A doua zi am asistat la Liturghie, la recepţia oferită de Corala lui Nicolae Lungu, precum şi la masa oficială, unde am luat cuvântul în numele meu şi al instituţiei pe care o reprezentam.

În ziua următoare, luni, pe la 11.30, patriarhul mi-a bătut în uşă şi m'a invitat în cabinetul său, unde domnul Gheorghe Nenciu, preşedinte interimar al Departamentului Cultelor, dorea să-mi vorbească.

– Eu, ştiţi, cu suferinţa mea, am de luat nişte medicamente, aşa că vă las să vorbiţi... Vi se vor aduce cafele şi coniac.

Conversaţia cu Nenciu a durat o oră. După ce m'a învăluit în elogii la adresa activităţii mele bisericeşti şi literare, după ce a subliniat rolul pozitiv, patriotic, pe care ardeleanul din mine îl avusese în conducerea grevei studenţeşti de la Cluj, a intrat în subiect:

– Mitropolitul Ardealului, Nicolae Mladin, e foarte bolnav, iar noi trebuie să ne îngrijim din vreme de un posibil succesor. Când spun „Noi", înţeleg nu doar Departamentul Cultelor, ci şi conducerea superioară de partid şi de stat, care m'a autorizat să vă vorbesc. Credem că aveţi toate calităţile şi îndreptăţirile de a sta pe scaunul lui Şaguna şi Bălan, după ce veţi fi – bineînţeles, o vreme – episcop vicar al Mitropoliei de la Sibiu.

M'am gândit îndelung, am sorbit din ceaşca de cafea, apoi l-am întrebat:

– Bine-bine, dar Preafericitul ce zice?

– Mi-a spus: Vorbiţi cu Anania şi vedeţi ce zice el.

– Domnule preşedinte, situaţia la zi este următoarea: Patriarhul m'a chemat să-i fiu vicar, iar eu i-am promis. Că nu s'a putut, e altă poveste. În momentul de faţă, patriarhul nu şi-a retras invitaţia, şi nici eu promisiunea. Asta-i tot.

Nenciu şi-a pus în funcţiune toate abilităţile de a mă convinge, dar eu m'am blocat în aceeaşi frază, pe care o repetam ca un papagal bine dresat. A trebuit să renunţe şi să plece.

La câteva minute m'am întâlnit cu patriarhul în dreptul sufrageriei şi m'a întrebat ce şi cum.

– Preafericite, eu trebuia să fiu instrumentul prin care mitropolitul Mladin urmează să-şi părăsească scaunul, şi atât. Pe de o parte, Nicolae Mladin mi-a fost profesor, pe de alta, eu nu sunt omul care să facă aşa ceva.

Justinian mi-a prins capul cu mâinile lui tremurânde şi m'a sărutat pe frunte, în semn de aprobare.

A doua zi, marţi, de dimineaţă, înainte ca eu să plec la aeroport, Nenciu a mers cu mine la patriarh spre a ne comunica oficial acordul autorităţilor superioare asupra dorinţei acestuia de a mă avea ca episcop vicar, fapt ce poate avea loc chiar în cursul acestui an, cândva, după Paşti.

Reîntors la Detroit, am reintrat în normalitatea atribuţiilor mele de serviciu, în paralel cu pregătirea Sălii Româneşti de la Universitatea Wayne State.

Linişte am avut până la 4 mai 1976, când în viaţa mea s'a deschis episodul cel mai dramatic din cei unsprezece ani petrecuţi în Statele Unite, episod în care confruntarea dintre mine şi Securitate a atins cotele cele mai înalte şi care avea să se termine cu reţinerea mea forţată în România. Totul a pornit de la vestea că revizionismul unguresc, cu pretenţiile lui asupra Ardealului, se reactualizează prin vocea maghiarilor americani. Era normal ca riposta să vină din partea românilor americani, în marea lor majoritate ardeleni, cu atât mai mult cu cât printre ei se aflau şi doi reprezentanţi ai generaţiei „Cluj 1946", Părintele Valeriu Anania, cel care condusese greva

antirevizionistă (dar şi anticomunistă!), şi scriitorul Ion Cârja, cel care participase la ea. Moralmente, eram pregătiţi. Numa' că aveam deja semnalele din cealaltă parte a medaliei: această ripostă trebuia înregistrată la Bucureşti ca fiind opera Securităţii, ştiut fiind că securiştii obişnuiau să joace şi pe post de muscă la arat, lăudându-se că ei sunt adevăraţii autori ai unei astfel de acţiuni şi că merită, în consecinţă, grade şi privilegii în plus. Totul era ca noi, pe de o parte, să ne facem datoria de români şi, pe de alta, să dejucăm manevra Securităţii, spre a ne menţine adevărata identitate morală. Într'un fel, aveam în faţă dilema din anii 1948-1950 a unor medici anticomunişti de prin Argeş, selectaţi de către partid să meargă Duminica prin sate într'o campanie de consultaţii şi tratamente gratuite; pe de o parte, n'ar fi vrut să pară drept uneltele propagandistice ale partidului, pe de alta, refuzul ar fi însemnat o dezertare de la datoria profesională. Noi am încercat imposibilul, dar l-am plătit.

Am norocul să fi păstrat agenda mea pe anul 1976, ale cărei scurte, foarte scurte însemnări, ajutate de memorie, îmi permit să prezint defăşurarea evenimentelor ca într'un adevărat „Jurnal".

Marţi, 4 mai – Seara, un telefon de la sculptorul Constantin Antonovici: Ungurii pregătesc o demonstraţie de stradă la New York pe tema Ardealului.

La rândul meu, îi telefonez lui Ion Cârja ca, împreună cu Nicolae, fratele său, şi cu alţi români, să pregătească o replică. Cele două demonstraţii pot avea loc în paralel, sub supravegherea poliţiei.

Miercuri, 5 mai – Ambasadorul Corneliu Bogdan mă invită telefonic să vin chiar astăzi la sediul din New York al Misiunii Române la ONU, pentru o problemă urgentă de interes naţional. Pe

de altă parte, episcopul vicar patriarhal Antonie Plămădeală va sosi mâine seară în New York.

Plec cu primul avion. La New York, Corneliu Bogdan, Virgil Cândea şi... domnul cu păr grizonat, ofiţerul de Securitate care încercase să mă racoleze, la Bucureşti, în 1972. Acesta părea foarte familiar cu spaţiul clădirii, ne-a informat sumar asupra mişcărilor ungureşti şi ne-a adus nişte hârtii, făcute în mare grabă, cu traducerea manifestului maghiar, care cerea... autonomia Transilvaniei.

Seara, înapoi la Detroit.

Joi, 6 mai – Schimb de telefoane cu Antonovici, care îmi spune, disperat, că fraţii Cârja şi ai lor au renunţat la demonstraţia de stradă (pesemne, mă gândeam, au mirosit ei ceva!). Consultări cu vlădica Victorin, care e de părere ca manifestaţia să nu fie lăsată pe mâna lui Antonovici (apele începeau să se despartă!), ci să-i mobilizez telefonic pe părinţii Bârsan, Bodale, Vasilachi, Caplat.

Vineri, 7 mai – Seara, Antonie Plămădeală soseşte la sediul Arhiepiscopiei, ne îmbrăţişează şi lasă într'un colţ nişte pachete. Vlădica Victorin, bănuitor şi precaut ca de obicei, întreabă ce e cu ele şi în ele, Antonie ridică din umeri: Nu ştie ce conţin, i-au fost date de la Ambasadă să le aducă la noi, de unde să fie distribuite... Vlădica mă cheamă de-o parte şi mă roagă să-i comunic lui Antonie, din partea lui, că dacă pachetele vor fi şi mâine dimineaţă în casa noastră, el anunţă FBI-ul, să le cerceteze. Îi transmit lui Antonie şi mergem la culcare. (Mai târziu, peste câţiva ani, participând la Bucureşti, ca invitat, le recepţia oferită de Amabasada Statelor Unite de Ziua Naţională a Americii, l-am întâlnit acolo pe profesorul Dumitru Dogaru, fost preşedinte al Departamentului Cultelor, care m'a informat confidenţial că Antonie Plămădeală, revenit în Bucureşti după vizita din 1976, depusese o notă

prin care informa că Anania, la Detroit... lucra cu FBI-ul...)

Sâmbătă, 8 mai – Mă scol de dimineaţă. Pachetele aduse de Antonie au dispărut.

– Unde sunt? îl întreb.

El îmi răspunde surâzând:

– Mi-ai spus să nu mai fie, şi nu mai sunt.

(Mai târziu aveam să aflu că-l chemase noaptea pe preotul Ştefan Slevoacă, din apropiere, care preluase în taină pachetele. Acestea conţineau nişte broşuri făcute la repezeală, în limba engleză, cu date obiective asupra drepturilor de care se bucura minoritatea maghiară din România. Broşura însă avea toate aspectele unei tipărituri clandestine, fără autor, fără editură, fără dată, fără numele tipografiei, aşa încât nici pe departe nu constituia un document responsabil.)

Vlădica Victorin şi cu mine înţelegem de la Antonie că el venise cu misiunea specială de a ne mobiliza, pe noi şi pe cei din subordinea noastră, în problema ungurească. Rămaşi în doi, ne pronunţăm că misiunea oaspetelui nepoftit e total inacceptabilă.

Prin telefon, Antonovici se plânge că, deşi manifestaţia românească din New York a decurs frumos, ea s'a făcut fără participarea preoţilor noştri... (În fapt, „ai noştri" demonstraseră masiv şi frumos, dar nu în New York-ul care striveşte, ci în Cleveland-ul care consacră.)

Vlădica şi eu hotărâm să-i facem lui Antonie un program de vizită privată.

Duminică, 9 mai – Slujbă la Catedrala Sfânta Treime, cu Antonie. Prânzim la parohul Ştefan Slevoacă. Oaspetele e plimbat cu maşina de către Aurel Trocea. Seara cinează la Ştefan Feraru.

Marţi, 11 mai – Antonie e oaspetele preotului Vasile Haţeganu din Cleveland.

După-amiază, la 5.30, şedinţa Consiliului Eparhial. Vlădica îi informează pe consilieri asupra „misiunii" lui Antonie Plămădeală şi asupra

faptului că noi, ca eparhie cu autonomie confirmată şi redefinită de curând, nu vom acţiona la ordinele Bucureştiului.

Seara, vlădica pleacă la New York.

Joi, 13 mai – Antonie pleacă la New York, asigurându-mă de permanenta lui simpatie...

În următoarele două săptămâni am fost ocupat cu organizarea prezenţei lui George Emil Palade la Detroit, în contextul strângerii de fonduri pentru Sala Românească de la Universitatea Wayne, eveniment despre care am vorbit la capitolul respectiv. Am menţionat că refuzul deliberat al lui Victorin de a participa la acest moment a fost de natură să răcească relaţiile dintre noi, şi aşa se explică de ce el a refuzat ca în problema Ardealului, strămutată de pe stradă în cabinetele oamenilor politici americani, să alcătuim un memoriu în numele Arhiepiscopiei, semnat de noi amândoi. În urma acestui refuz, am alcătuit eu un memoriu, în nume personal, adresat Senatului Statelor Unite, Pat m'a ajutat să-i desăvârşesc limba engleză. Continui „Jurnalul".

Miercuri, 2 iunie – Un telefon de la Bucureşti îl anunţă pe Victorin că o delegaţie condusă de mitropolitul Teoctist va sosi mâine la New York.

Seara, la Washington, particip la recepţia de rămas-bun a ambasadorului Corneliu Bogdan. Aici îl cunosc pe domnul Thomas Dunlop de la Departamentul de Stat, director pentru ţările sud-est-europene. Exact omul care-mi trebuie! Conversăm, îi plac, îl întreb dacă mă poate primi, îmi stabileşte o audienţă chiar pentru mâine.

Joi, 3 iunie, ora 12 – La Departamentul de Stat, lungă întrevedere cu directorul Thomas Dunlop. Îi vorbesc de problema noastră, a românilor din America, îngrijoraţi de acţiunile maghiarilor

revizionişti şi îl întreb dacă eu şi episcopul Victorin, rezidenţi permanenţi ai Statelor Unite, dar fără să avem şi cetăţenia, ne putem implica. Surâzând cu amabilitate, mi-a răspuns:

– Charta Drepturilor Omului n'a fost făcută doar pentru americani!

Îl câştigasem. Era foarte bine informat asupra mişcărilor ungureşti, a chemat secretara, i-a dat un ordin, iar aceasta s'a întors şi mi-a umplut geanta cu fotocopii de pe principalele documente ungureşti, aflate deja în posesia Departamentului de Stat. Dunlop îmi spune că le putem folosi în intervenţiile noastre către oamenii politici americani.

La 2.33 plec la New York.

La 6.05 după-amiază, pe aeroportul Kennedy întâmpin delegaţia alcătuită din mitropolitul Teoctist Arăpaşu al Olteniei, episcopul Vasile Coman al Oradiei şi preotul Niţişor Cazacu, secretarul cabinetului patriarhal, plus unitarianul Kovaci.

Vineri, 4 iunie – La New York, într'un restaurant, micul dejun cu Delegaţia. Participă şi părintele Nicolae Bârsan. Le-am explicat diferenţa de mentalitate dintre românii din România şi cei din America, diferenţa de ideologie politică dintre cele două state, grija noastră de a ne apăra autonomia şi de nu fi suspectaţi că primim ordine de la Bucureşti, i-am informat că noi deja am început riposta antirevizionistă şi că o desfăşurăm acum la nivel instituţional, că dacă am fi fost întrebaţi despre necesitatea unei asemenea delegaţii am fi răspuns negativ şi că, în concluzie, cu toată deferenţa şi prietenia, suntem obligaţi să le spunem: Nu sunteţi bineveniţi! Desigur, vom face un program de vizită neangajantă şi ne vom strădui să fim gazde bune.

Seara, sosesc cu delegaţia la Detroit şi îl informez telefonic pe vlădica Victorin, care se află în vestul Canadei, la Boian.

Sâmbătă, 5 iunie – Program de vizită privată pentru cei trei delegaţi. Masa, la preotul Slevoacă. Aurel Trocea îi plimbă cu maşina.

Duminică, 6 iunie – Delegaţii slujesc cu noi la Catedrala Sfânta Treime. Masă bogată la Ştefan Feraru.

Seara, frânt de oboseală, încep o scrisoare către Patriarh.

Luni, 7 iunie – Cei trei oaspeţi sunt plimbaţi de Trocea şi prânzesc la Feraru.

Între timp, l-am abordat pe Valerian Trifa în favoarea unui Memoriu comun către Congresul american, în numele celor două episcopii şi al Uniunii şi Ligii, care ar avea mult mai mare greutate şi putere de convingere decât trei memorii în numele a trei facţiuni româneşti. În principiu, la o primă întâlnire pe temă, de acord (reîncălzirea relaţiei cu Trifa se făcuse prin participarea lui la banchetul cu Palade). Îi telefonez şi stabilim să ne vedem mâine la restaurantul Weber's din Ann Arbor.

În acest context, seara îi telefonez lui Petre Lucaci de la Uniune şi Ligă şi îl invit să mediteze la posibilitatea unei demonstraţii comune la Washington.

Marţi, 8 iunie – La Weber's, întâlnire de lucru cu Trifa. A venit şi el cu un proiect de Memoriu, le punem alături şi începem să redactăm textul definitiv, care să fie înaintat în numele celor două congrese eparhiale şi al Uniunii şi Ligii. Am observat însă că el, care e un om foarte bine informat, încă nu ştie de prezenţa unei delegaţii bucureştene. Onoarea mă obligă să-i spun. De îndată ce l-am informat, a lăsat pixul jos:

– Regret, dar în aceste condiţii eu nu mai pot participa.

Şi ne-am despărţit.

Seara, pe o căldură sufocantă, singur acasă cu Teoctist, ne potolim setea cu bere rece, dar el mă asaltează cu îndemnul de a mă mişca şi de a-i

mobiliza şi pe ceilalţi, eu, care am condus la Cluj o grevă studenţească antirevizionistă... etc. A reuşit să mă enerveze şi i-am adus aminte că nu chiar el este cel îndreptăţit să-mi vorbească astfel, ca unul care urca spornic pe treptele carierei eclesiale în timp ce eu, de dragul Ardealului, putrezeam în puşcărie...

Şi am plecat să mă culc.

Miercuri, 9 iunie – După-amiază, Victorin soseşte din vestul Canadei. Discuţii cu delegaţia, se arată rezervat, oaspeţii se indispun. Eu relatez întâlnirea mea cu Trifa, şansa de a strânge la un loc toate forţele româneşti de pe continent şi ratarea acestei şanse tocmai prin prezenţa unei delegaţii bucureştene. Apare şi Mircea Căpăţână, îi explic şi lui, crede că am dreptate.

Joi, 10 iunie – Menţinem programul privat al delegaţilor, care vizitează secţia românească a cimitirului Woodlawn, fac o rugăciune pentru episcopul Andrei Moldovan în faţa troiţei, apoi pleacă spre Chicago, conduşi de Felix şi Feraru.

Sâmbătă, 12 iunie – Delegaţii se întorc de la Chicago. Aflu că Mihai Iancu şi George Alexe au fost ieri la Lansing, capitala statului Michigan, unde au înregistrat un „Comitet Român pentru Transilvania". Manevra e clară: prin refuzul celor două episcopii, precum şi al Uniunii şi Ligii, de a colabora cu delegaţia, aceasta va raporta că a lucrat, totuşi, cu o organizaţie românească legală.

Duminică, 13 iunie – Dimineaţa, oaspeţii slujesc Liturghia în Catedrala Sfânta Treime.

Convorbire telefonică cu Victorin, care se află în New York. Îl informez că Felix le-a telefonat aseară tuturor preoţilor noştri din Statele Unite că pot participa la demonstraţia din Washington.

Luni, 14 iunie – Delegaţia pleacă la Washington. Tot acolo pleacă şi Alexe.

Marţi, 15 iunie – Trifa îmi comunică la telefon că ai lui nu vor participa la demonstraţia din Washington.

Miercuri, 16 iunie – Azi a avut loc marea demonstraţie din Washington. Printre participanţii de seamă, preoţii Vasilachi, Bugariu, Paulin, Felix, Bodale.

În cadrul programului privat, delegaţia bucureşteană pleacă în Canada, însoţită de Victorin. Episodul conflictului româno-maghiar din America pare încheiat.

Joi, 19 august – Pat îmi aduce (primit de ei, Pâslarii) un pamflet al lui Antonovici împotriva mea, într'un limbaj foarte violent, acuzându-mă de sabotarea replicii româneşti la acţiunile maghiarilor revizionişti.

Sâmbătă, 21 august – Aflu că pamfletul lui Antonovici este difuzat de preotul Mihai Iancu.

Duminică, 22 august – Toată noaptea am lucrat la o scrisoare către patriarhul Justinian, explicându-i de ce o delegaţie de la Bucureşti, chiar de nivel înalt, nu putea fi binevenită într'o Americă anticomunistă. Menţionez şi pamfletul lui Antonovici.

Miercuri, 25 august – Scrisoarea-referat adresată patriarhului o expediez pe adresa lui Didu, fiul său.

Joi, 2 septembrie – Toată noaptea am lucrat la memoriul adresat Senatului american în problema Ardealului (formal, obţinerea pentru România a clauzei naţiunii celei mai favorizate – scutirea de taxe vamale). Pat îl tipăreşte, cred că mâine trebuie să merg cu el la Washington.

Vineri, 3 septembrie – Washington, ora 2 PM, la Senatul Statelor Unite, îi predau senatorului Dick Rivers memoriul meu în problema Ardealului.

La ora 4.40 PM, scurtă vizită la ambasadorul român Nicolae Nicolae, căruia îi predau o copie de pe Memoriu. Amabilitate diplomatică, formală, care nu-i poate ascunde neplăcerea provocată de faptul că nu i l-am arătat mai întâi lui (ca să-l vadă, probabil, şi să-l aprobe)... Mă invită, tot formal, să rămân pentru cină, dar îmi cer scuze că trebuie să

plec imediat la aeroport, de unde am închiriat o maşină pe care trebuie s'o predau. De faţă, Mircea Căpăţână, care mă conduce afară, la maşină.

(Aici trebuie să notez, neapărat, ceea ce nu am notat în agendă. Acolo jos, în stradă, Căpăţână mi-a spus:

– Părinte Anania, ştiţi că vă admir şi aş vrea să vă conving că sunt sincer. Aici, neauzit de nimeni, vreau să vă dau un sfat: Nu vă duceţi în România, în nici o împrejurare, sub nici un motiv. Chiar dacă, să zicem, aţi primi vestea oficială că aţi fost numit episcop undeva, nu călcaţi în România decât după ce ştiţi sigur că Ceauşescu a semnat decretul de recunoaştere. Vă daţi seama, desigur, că ceea ce vă spun eu acum e strict confidenţial. Dacă transpiră ceva, n'ar fi doar că eu îmi pierd pâinea – asta n'ar fi nimic –, dar... mă'nţelegeţi... Vă doresc drum bun!)

Sâmbătă, 11 septembrie – Didu îmi comunică telegrafic că a primit scrisoarea mea pentru taică-său.

(Se pare că Didu cunoştea invitaţia lui Diaconu Nicolae, şeful de promoţie al clasei mele de la Seminarul Central din Bucureşti, aceea de a participa la o întâlnire colegială după treizeci şi cinci de ani de la absolvire, de vreme ce făcea referire la un bilet de avion pe care Patriarhia mi-l va trimite în octombrie.)

Într'adevăr, am primit invitaţia colegilor mei de seminar. Sentimental cum sunt, nu am stat mult pe gânduri, şi am răspuns că voi participa cu plăcere. (De avertismentul lui Căpăţână uitasem, de parcă-mi luase Dumnezeu minţile.)

Vineri, 8 octombrie – Răspunzând invitaţiei colegiale, sosesc la Otopeni, unde mă întâmpină

Diaconu Nicolae, şeful promoţiei, Mitică cu toată familia, Grigore Băbuş, Dan Begu.

Seara, întrevedere cu Părintele Patriarh. Cam slăbuţ, sprijinit în baston. Mâine va pleca la Dragoslavele să se odihnească.

Sâmbătă, 9 octombrie – La Institutul Teologic, emoţionantă întâlnire cu colegii de la Seminarul Central, după 35 de ani de la absolvire. În biserica-paraclis Sfânta Ecaterina, slujbă de pomenire pentru profesorii şi colegii decedaţi. Catalogul şi intervenţiile, într'o sală de curs. Masă festivă.

Luni, 11 octombrie – Convorbire telefonică, de salut, cu mitropolitul Iustin Moisescu. Aflând că nu am fost niciodată la hramul Cuvioasei Parascheva, mă invită.

Joi, 14 octombrie – La Iaşi, marele praznic al Cuvioasei Parascheva. Slujesc împreună cu mitropolitul Iustin, episcopul vicar Adrian şi cu toţi stareţii Moldovei.

Vineri, 15 octombrie – Cină şi o întreagă noapte de bogată conversaţie cu Iustin. Ne-am retras pentru culcare la 7.30 dimineaţa.

Sâmbătă-Duminică, 16-17 octombrie – IPS Iustin mi-a pus la dispoziţie o maşină, condusă de şoferul Sandu, şi astfel am revăzut, după ani şi ani, mânăstirile Dragomirna, Putna, Sucevița, Moldoviţa, Voroneţ, Humor, Neamţu, Agapia, Văratec. Seara, înapoi la Iaşi, unde mi se spune că Înaltpreasfinţitul a plecat azi-noapte la Bucureşti, chemat urgent. Ştiind că e şi om politic, nu m'am alarmat.

Marţi, 19 octombrie – Revenit în Bucureşti, Iustin îmi spune că mâine va avea loc o şedinţă a Sinodului Permanent. Are şi o întrevedere cu Patriarhul, de abia întors de la Dragoslavele. Seara, cină la părintele Nicanor şi un pahar de vin cu Teoctist.

Miercuri, 20 octombrie – În timp ce sus se ţine şedinţa Sinodului Permanent, eu îmi rezolv

probleme de serviciu cu doi consilieri. La croitor, o probă de haine.

Joi, 21 octombrie – Patriarhul: Dragă Anania, am să-ţi dau o veste proastă. Ieri, Sinodul Permanent a hotărât ca tu să nu te mai întorci în America, ci să rămâi în serviciul Patriarhiei, pe undeva pe la tipografie, corector, sau cam aşa ceva. Eu luasem nişte medicamente, eram uşor excedat şi nu am realizat exact ce se petrece. După o pauză, când m'am mai limpezit, am invocat partea formală, aceea a motivaţiei. Atunci ei, ca să justifice mişcarea, au spus că e vorba de un transfer în interes de serviciu. Atât mi-a trebuit. Un astfel de transfer, după lege, se face într'un post cel puţin egal cu cel părăsit, iar instituţia îi plăteşte celui transferat deplasarea şi transportul bagajului. Or, de vreme ce Anania a ocupat în America funcţia de director al Departamentului Publicaţiilor, echivalentul acestuia la noi nu poate fi decât Institutul Biblic, care în momentul de faţă nu are un director anume, funcţia fiind suplinită de preotul Gagiu. Nu au avut încotro, aşa s'a hotărât. Acuma, tu du-te la Nenciu şi spune-i că trebuie să te întorci la Detroit ca să dai în primire şi să-ţi iei bagajul.

La ora 2 după masă, audienţă la Nenciu. Bineînţeles, ştia totul, nu mai era omul amabil de alădată, devenise autoritar, sever. Mi-a spus răspicat că nu am voie să părăsesc ţara. Aşadar sunt reţinut! Căpăţână nu minţise!

Vineri, 22 octombrie – La Nenciu, o nouă încercare, acelaşi răspicat – Nu!

Mitropolitul Nicolae Corneanu, după ce joacă în faţa mea o teribilă scenă de indignare şi protest, îl sună la telefon pe Victorin şi mă forţează fizic să accept receptorul în ureche pentru ca celălalt să se încredinţeze că sunt viu şi liber. În curând va fi trimis la Detroit spre a linişti spiritele (şi va fi interogat de FBI).

Convorbire cu Preafericitul. Cred că Securitatea de abia aşteaptă de la mine un gest de protest, o vorbă nesăbuită, spre a mă acuza oficial de „uneltire contra ordinii sociale”. Aşadar, calm, calm şi înţelepciune. Pe acestea, îngenuncheat în altarul paraclisului din reşedinţa patriarhală, i le cer lui Dumnezeu în rugăciuni stăruitoare.

Sâmbătă, 23 octombrie – Primesc ordinul de numire în noul post. Mi se repartizează birou şi locuinţă. – Calm!

Marţi, 26 octombrie – Întrevedere cu Preafericitul. Ştiind acum că sunt reţinut, îi înmânez un referat al meu pentru lichidarea răspunderilor din America.

Miercuri, 27 octombrie – După-amiază, un telefon de la Pat: Azi-dimineaţă au primit telegrama mea; confuzie, consternare. Eu încă nu ştiu dacă mă voi duce să-mi predau răspunderile.

Joi, 28 octombrie – Îmi telefonează Nenciu, cerându-mi să-mi pregătesc cele necesare pentru buletin de identitate românesc.

Patriarhul îi telefonează lui Ştefan Andrei, ministrul de Externe, şi-l roagă să mă primească. Acesta îi spune că răspunsul îl va avea mâine.

Vineri, 29 octombrie – Secretara lui Ştefan Andrei către patriarh: Ministrul e ocupat la aeroport, răspunsul îl veţi avea la timp. (Dar nu va veni niciodată!)

Duminică, 31 octombrie – În altarul catedralei, asist la slujbă.

În cameră, lecturi. Planuri literare: *Asanii*, *Greul Pământului*... De m’aş vedea odată aşezat!

Luni, 1 noiembrie – Consilierul patriarhal Octavian Popescu mă înştiinţează că referatul meu se află la Departamentul Cultelor, că autoritatea superioară de stat are cunoştinţă de el şi că acesta va fi discutat după ce eu voi obţine buletinul.

Marţi, 2 noiembrie – La Direcţia Generală a Miliţiei, maiorul Popescu îmi predă buletinul de identitate. (Un cetăţean de rând obţine buletin de

Bucureşti cam într'un an. În ce mă priveşte, la paisprezece luni după eliberarea din închisoare încă nu obţinusem buletin. Acum, îl primeam în numai două zile!)

Joi, 4 noiembrie – La 9 dimineaţa, în biroul lui Nenciu, chemat urgent. Îmi cere să-i predau *re-entry permit*-ul, adică locţiitorul de paşaport american. Refuz, spunându-i că, la vremea cuvenită, îl voi restitui pe cale legală autorităţii care l-a emis, adică Ministerului american de Justiţie. Înţeleg că a refuzat să primească referatul meu pe care i-l trimisese patriarhul.

Seara, telefonez lui Felix şi Pâslarilor, cerându-le să-i trimită Preafericitului Justinian volumul Senatului Statelor Unite în care e publicat şi Memoriul meu în apărarea Ardealului românesc.

Vineri, 5 noiembrie – Trimit câte o scrisoare lui Victorin şi Pâslarilor, la care ataşez şi referatul meu pentru lichidarea răspunderilor.

Seara, telefon de la Pat: Volumul Senatului e încă în lucru (corectură).

Miercuri, 10 noiembrie – Revenit dintr'o călătorie de familie în Vâlcea, iau act de prezenţa la Bucureşti a lui Constantin Antonovici. Deja a umplut Patriarhia şi împrejurimile cu „ştirea" că eu am lucrat tot timpul cu legionarii din America, sub comanda directă a lui Horia Sima... Am impresia că voi fi obiectul unei noi arestări.

Antonie Plămădeală, care împlineşte astăzi 50 de ani, îl are ca oaspete pe Antonovici. Acesta, suferind de nu ştiu ce, a stat o vreme în spital, iar gazda i-a trimis tot timpul mâncare gătită.

Luni, 15 noiembrie – Antonie mă instalează în postul de director al Institutului Biblic, după ce îi vântură pe salariaţi în noile lor încăperi, cu ordinul: „Executarea!".

Miercuri, 17 noiembrie – Spre seară, un telefon de la un domn Pescaru din Ministerul de Interne, care mă invită pentru mâine în biroul său din strada Nicolae Iorga (Direcţia Paşapoartelor).

Joi, 18 noiembrie – Între orele 9 şi 11, acest domn Pescaru, care mai avea pe cineva alături, mi-a cerut să-i predau legitimaţiile mele americane, adică *greencard*-ul şi *re-entry permit*-ul, sub motiv că, având acum buletin de identitate românesc, nu e legal să port asupră-mi duble legitimaţii. Înţelegeam că vor să mă priveze de scutul american care mă păzea de asalturile securiştilor. Am rezistat, spunându-le (ca şi lui Nenciu) că aceste documente nu pot fi predate legal decât autorităţii care le-a emis; altfel, se poate spune că eu le-am aruncat în semn de dispreţ.

– Noi vrem să vă convingem. Să nu credeţi că exercităm presiuni asupra dumneavoastră.

– Desigur, de aceea mă ţineţi aici de două ceasuri.

– E imperios necesar să ni le predaţi.

– Domnilor, le-am spus în cele din urmă, documentele nu se află la mine, ci în camera mea din reşedinţa patriarhală, unde sunt găzduit. Aveţi puterea să mă reţineţi aici, trimiteţi oamenii dumneavoastră să le ia de acolo, dar eu, cu mâna mea, nu vi le dau.

– În cazul acesta, o să mai vorbim. Dar până atunci nu aveţi voie să călcaţi pragul Ambasadei Americane.

– Şi de ce, mă rog? Sunt rezident permanent al Statelor Unite.

– Aţi fost. La noi e lege: nomenclaturiştii nu pot vizita ambasadele străine fără acordul nostru prealabil.

– Eu, nomenclaturist? am râs. Păi bine, domnilor, din câte ştiu, nomenclatură nu are decât partidul. În Biserică nu există. Şi, chiar dac'ar exista, eu nu sunt nici măcar episcop, ci un biet arhimandrit.

– Binee, noi v'am prevenit.

Sâmbătă, 20 noiembrie – Părintele Patriarh îmi arată o scrisoare sosită ieri de la arhiepiscopul

Victorin. Va trebui să merg degrabă la Detroit spre a da în primire toate sarcinile de serviciu.

Marţi, 14 decembrie – Spre seară, Patriarhul mă cheamă în dormitor. A fost din nou internat în spital, se simte tot mai slăbit, mâna îi tremură mai tare.

– Uite ce e, Anania. Acum mă presează pe mine, că adică tu să-mi dai mie actele acelea, iar eu să le dau lor. Le-am spus că eu nu mă pot amesteca într'o astfel de treabă, dar mă pisează cu telefonul, aproape din oră'n oră...

Tare milă mi-a fost atunci de părintele meu duhovnicesc.

– Preafericite, eu vi le dau, dar vă întreb: puneţi mâna pe ele?

– Eu, nu! s'a apărat el.

– Acum ştiu ce am de făcut. Mâine le depun la consulat.

Miercuri, 15 decembrie – Cu puţin înainte de ora 10 trec printre ochii Securităţii, încălcând consemnul, şi pătrund în spaţiul Ambasadei Statelor Unite.

Mă primeşte doamna Mary L. Williams, viceconsul. Îi spun ce şi cum şi îi depun cele două legitimaţii, *greencard*-ul şi *re-entry permit*-ul, cerând o adeverinţă în dublu exemplar. Doamna ştie tot, mă întreabă numai dacă am fost agresat fizic. Nu.

La ora 11 l-am informat pe Părintele Patriarh.

La ora 11.45 am depus adeverinţa pe biroul lui Nenciu:

– Poftiţi, domnule preşedinte, la noapte puteţi dormi liniştit.

Şi am plecat.

Marţi, 28 decembrie – Acum câţiva ani, într'un popas la mânăstirea Bistriţa vâlceană, am cunoscut-o pe doamna Zarifopol (din neamul celebrului critic literar) şi pe cele două fiice ale ei. Între timp, cea mai tânără, Ilinca, studentă la Universitatea din Bucureşti, şi profesorul ei de

limbă engleză, americanul Kenneth Richard Johnston, s'au pomenit îndrăgostiţi unul de altul şi s'au hotărât să se căsătorească. Ilinca m'a rugat să le oficiez eu cununia, în limbile română şi engleză, deoarece naşii lor nu sunt alţii decât ambasadorul Statelor Unite şi soţia acestuia, iar în biserica Popa Chiţu vor fi de faţă şi numeroşi membri ai Ambasadei. Azi am cerut binecuvântarea Preafericitului, iar el mi-a dat-o, cu condiţia ca mirele, protestant, să devină ortodox. Puţin încurcat, i-am telefonat Ilincăi şi i-am comunicat condiţia, iar ea, după ce şi-a consultat logodnicul, mi-a dat răspunsul:

– Ken mi-a spus că de dragul meu se face şi hotentot...

Joi, 30 decembrie – În biserica Popa Chiţu, avându-l alături pe parohul Daia, i-am cununat religios pe Kenneth, proaspăt trecut la ortodoxie, şi pe Ilinca, fiica doamnei Zarifopol. Lumânările au fost ţinute de domnul Harry Barnes jr., ambasadorul Statelor Unite, şi de soţia acestuia.

După slujbă, ambasadorul mi-a strâns mâna cu multă căldură, ca şi cum ne-am fi cunoscut de multă vreme. Ştiind că masa o vom lua în casa familiei Zarifopol, şi-a îndemnat soţia să meargă împreună cu nuntaşii, iar mie mi-a zis:

– Până se adună mesenii, haideţi să facem o plimbare prin oraş.

Şi m'a poftit alături de el, în limuzina cu steagul american pe aripă.

Timp de o jumătate de oră am parcurs astfel principalele artere ale Capitalei, inclusiv Calea Victoriei, bulevardul Magheru şi şoseaua Jianu. Nu mi-a lăsat deloc impresia că dorea o conversaţie în doi. Ştiind însă că un diplomat nu face nimic întâmplător, am început să-mi dau seama că, plimbându-mă astfel în văzul lumii, domnul Barnes vrea să le arate gazdelor comuniste că acest părinte Anania are în ambasadorul Statelor Unite un prieten, deci o pavăză care nu poate fi ignorată.

Conversaţia propriu-zisă s'a petrecut în casa veche, boierească, a doamnei Zarifopol, şi anume în marele salon din mijloc, pe o canapea pluşată, fiecare servindu-se, suedez, din propria-i farfurie. Eu am început în englezeşte, dar interlocutorul mi-a propus să vorbim în limba română (pe care o cunoaşte foarte bine), pentru ca eventualii curioşi să nu-şi închipuie cine ştie ce. Era la curent cu tot ceea ce mi se întâmplase şi, în final, mi-a declarat:

– Oficial, eu nu pot interveni, deoarece nu sunteţi cetăţean american, dar vreau să ştiţi că, dacă vi se mai întâmplă ceva rău, aveţi la mine o uşă deschisă.

Între 15 şi 18 ianuarie 1977, Patriarhia l-a avut ca oaspete pe Henry Hill, episcop anglican din Canada, profesor universitar la Windsor şi foarte bun prieten cu mine şi cu arhiepiscopul Victorin. Institutul Teologic din Bucureşti i-a acordat titlul de Doctor Honoris Causa. Înainte de despărţire, i-am încredinţat o scrisorică pe care să i-o dea, personal, lui Victorin. În rezumat: Curând după întoarcerea din America a delegaţiei conduse de Teoctist în iunie 1976, preotul Cazacu, secretarul de cabinet al Patriarhului, mi-a încredinţat într'o seară, absolut confidenţial, până a doua zi la prima oră, cele două rapoarte semnate de şeful delegaţiei: una de 8 pagini, adresată Patriarhului, şi o alta de vreo 80, fără o adresare precisă. În cea de a doua se menţiona că la Ambasada Română din Washington a avut loc o consfătuire cu membrii delegaţiei şi s'a ajuns la concluzia că Anania şi Victorin au sabotat delegaţia, că sunt de-a dreptul periculoşi şi că trebuie readuşi în ţară, întâi Anania, apoi Ursache.

Aşadar, primul a căzut deja în capcană. Atenţie!

La 21 ianuarie 1977 am fost invitat la ambasadorul Harry Barnes jr., cu care am avut o conversaţie în prezenţa doamnei viceconsul Mary Williams. Am fost întrebat dacă eu am semnale pentru o plecare în Statele Unite, întrucât la consulat nu s'a primit nici o intervenţie oficială pentru viză. Le-am spus ceea ce ştiam de la consilierul Octavian Popescu, anume că Patriarhia a întocmit şi înaintat toate actele necesare, pe care însă Departamentul Cultelor refuză să le dea mai departe. Altfel, am revenit plenar la literatură, scriu la cea de a doua versiune a romanului *Străinii din Kipukua*.

Marţi, 1 februarie 1977 – Secretarul Cazacu, apoi doamna Găiculescu mă informează la telefon că ambasadorul Statelor Unite şi viceconsulul doresc să mă vadă vineri la 11.30.

Vineri, 4 februarie – Douăzeci de minute cu ambasadorul Harry Barnes jr. şi viceconsulul Mary Williams. Din parte-mi, nimic nou; ei mă asigură de o viză pe termen lung.

(Două vizite la ambasada americană, iar de la Securitate nu m'a mai deranjat nimeni. Am încetat să mai fiu „nomenclaturist"!)

Seara, îl informez pe Părintele Patriarh.

Epilog

De abia după patru ani şi trei luni, în urma numeroaselor memorii şi intervenţii personale şi oficiale, sub garanţia cuvântului de onoare că mă voi întoarce, mi s'a permis să plec în Statele Unite spre a-mi aduce bunurile personale lăsate în

Detroit. Consulatul american mi-a acordat o viză pe şase luni, cu drept de prelungire.

În acest timp, ca toate instituţiile publice, Patriarhia Română era supravegheată de un ofiţer de Securitate la vedere, oficial, care, bineînţeles, îşi recruta informatori „sub acoperire”. Vasile Burulean era un om cultivat, nu venea niciodată în biroul meu, dar manifesta faţă de mine o afecţiune deschisă, cât mai vizibilă, pândind momentul când îmi apărea o nouă carte şi-mi cerea un autograf în plină alee, la ora când salariaţii ieşeau de la serviciu, pentru care îmi mulţumea îmbrăţişându-mă. Eu, ca vechi puşcăriaş, ştiam că acesta era unul din modurile Securităţii de a te compromite în ochii semenilor, dar acceptam jocul. În ajunul plecării mele peste Ocean, a venit, totuşi, în biroul meu, însoţit de un altul, ca să-mi spună că şi ei au trebuit să avizeze, că au avizat favorabil şi că mă roagă să nu-i pun în dificultate... I-am asigurat că nu vor păţi nimic. Asta se întâmpla în 29 martie 1981.

În 27 iunie, la o zi după sosirea mea din America, mi-au telefonat acasă şi mi-au cerut să-i primesc. Au venit, le-am oferit o cafea, erau mulţumiţi şi bucuroşi că mă revăd.

– În lipsa dumneavoastră s’au pus pariuri că nu vă mai întoarceţi.

– Îmi pare rău pentru cei care au pierdut.

Şi le-am relatat o conversaţie avută de curând într’o familie de români şi americani.

– De acum, gata, părinte, rămâi la noi.

– Ba mă întorc. Mi-am dat cuvântul.

– Da, dar ţi l-ai dat faţă de comunişti...

– Da, dar cuvântul nu era al lor, ci al meu!

Le vorbeam mişcându-mă prin casă, ei îşi sorbeau cafeaua, eu le-am făcut semn că-şi pot lua note, ei s’au apărat printr’un gest, eu m’am făcut că-i cred, dar nu mi-au cerut să le fac o informare scrisă.

Raportul mi-a fost cerut peste câteva zile de către vicarul administrativ Constantin Pârvu, ca fiind aşteptat de patriarhul Iustin. L-am amânat de câteva ori, el devenea tot mai insistent... Până la urmă i-am dat o hârtie în care relatam, în principal, pagubele materiale pe care le înregistrasem prin ponosirea hainelor mâncate de molii, putrezirea rufăriei, degradarea încălţămintei şi nimicirea unor manuscrise, prin păstrarea lor într'o debara insalubră vreme de peste patru ani.

Revenisem în scumpa noastră patrie!

Moartea patriarhului Justinian

Justinian era un bărbat robust, înzestrat cu o uriaşă capacitate de muncă, dar odată cu vârsta i s'au ivit şi câteva suferinţe fizice de durată. Reumatismele şi le trata cu băi, de durerile rinichilor a scăpat prin operaţie, parkinsonul i s'a dovedit incurabil, dar boala care l-a supărat cel mai mult a fost diabetul. Era supus unui regim alimentar foarte sever, în porţii cântărite cu gramul (chiar şi legumele), totul fiind în grija cămărăşiţei, maica Achilina, o călugăriţă evlavioasă şi devotată, cu simţul răspunderii.

Evident, patriarhul lucra mai mult flămând, iar când îi cerea cămărăşiţei să-i dea un supliment de hrană, aceasta răspundea invariabil:

– Preafericite, domnul doctor mi-a spus aşa: Maică, viaţa patriarhului e'n mâna dumitale. Dacă te abaţi cu o iotă de la meniul pe care ţi-l scriu eu pe hârtie, dumneata răspunzi...

Asta se petrecea în uşa cămării, de unde năvăleau toate miresmele. Iar maica adăuga:

– Preafericite, sunteţi stăpânul casei, puteţi intra în cămară şi să mâncaţi ce vreţi, dar fără mine!

Bietul Preafericit se vedea nevoit să renunţe şi se mulţumea să-mi spună uneori:

– Vezi tu, eu în viaţa mea n'am fumat, n'am băut, n'am jucat cărţi, n'am făcut nici un fel de excese, dar, ca oricărui popă de ţară, mi-a plăcut să mănânc bine... Şi tocmai aici m'a izbit Dumnezeu, ca să mă smerească.

În 1977 a trebuit să se interneze la Elias şi a rămas în tratament vreme de vreo două luni. Acolo se afla şi la 22 februarie, ziua sa de naştere, când doi reprezentanţi ai celor două instituţii pe care le conducea, episcopul vicar Roman Stanciu, în numele Arhiepiscopiei, şi eu (în lipsa lui Antonie Plămădeală, care era plecat în străinătate), în

numele Administraţiei Patriarhale, ne-am dus la el cu flori şi urări de bine. Ni s'a adăugat Didu, feciorul său. Îmbrăcat într'un halat lung şi aşezat în fotoliu, s'a declarat mulţumit de tratamente şi de starea sănătăţii sale, cu menţiunea că oboseşte repede. L-am asigurat că preoţii sunt la datorie, că au şi început repararea stricăciunilor, iar eu i-am dat un exemplu concret de pe valea Prahovei, pe unde trecusem de curând. La ieşire am fost salutaţi de generalul Gheorghiu, directorul spitalului, extrem de binevoitor, care ne-a comunicat optimismul cu privire la sănătatea pacientului său.

La 26 martie, în timp ce luam prânzul la Didu, acesta m'a informat că taică-său va reveni la reşedinţă în aceeaşi seară, la 8.30. Era sâmbătă.

La această oră se aflau la reşedinţă, în aşteptarea patriarhului, mitropoliţii Iustin şi Teoctist, epicopul vicar Antonie, directorul Ioan Gagiu cu toţi consilierii. Revenirea urma să fie vestită prin clopote şi întâmpinată printr'un Te Deum de mulţumire, în catedrală. Minutele treceau, nu venea nici un semnal, altele treceau, holul se umpluse şi cu alţi colaboratori din Patriarhie, tăcere. La un moment dat, Iustin ne-a propus câtorva mai apropiaţi să trecem în salonul cel mare de alături, la o cafea, unde cineva avea să ne transmită semnalul. Se prezuma că o întârziere poate fi pricinuită de amănunte nesemnificative, o îmbrăcare mai înceată, un rămas-bun de la medici, asistenţi, infirmiere.

Peste o oră, la 9.30, călugărul Nicanor m'a anunţat discret că sunt chemat la telefonul de serviciu. Traversând holul, am simţit ochii celor de faţă care mă urmăreau reci, aproape îngheţaţi. La telefon, vocea lui Didu:

– Dragă Valeriu, trebuie să-ţi spun că tăticu a decedat în drum spre casă, alături de mine. Şi-a aplecat capul pe umărul meu şi a adormit. Mi-am dat repede seama că e vorba de un stop cardiac, l-

am întors la spital, acolo s'a încercat reanimarea, dar în zadar. Deocamdată, asta-i tot.

Am străbătut holul cu privirea ţintă înainte, ca s'o evit pe aceea, multiplă, care mă urmărea din ambele laturi. Ajuns în salon, le-am comunicat celor de acolo ceea ce auzisem din gura doctorului Ovidiu Marina. Consternare, tăcere, zăpăceală. Iustin, cel mai înalt dintre toţi, părea cel mai descumpănit. S'a bâlbâit:

– Şi ce trebuie să facem noi acum?

Cu impresia că eram singurul om lucid în clipa aceea, am răspuns:

– Înaltpreasfinţite, în calitate de locţiitor de patriarh, din acest moment luaţi comanda: Întâi, numiţi o comisie de consilieri care să sigileze imediat apartamentul patriarhului defunct. Ulterior, aceeaşi comisie va face desigilarea şi inventarul apartamentului. În al doilea rând, alcătuiţi o comisie pentru organizarea funeraliilor. Celelalte, mai târziu, la vremea lor.

Eu am luat legătura telefonică cu Sibica, fiica patriarhului, şi cu soţul ei, Aurică Stoian, ne-am dat întâlnire şi am mers împreună la spital. Se făcuse ora 10.30. La intrare, gărzile nu mi-au dat voie să intru, dar soţii Stoian au declarat că fac parte din familie, şi aşa am pătruns împreună în morga spitalului, pe a cărei masă din mijloc zăcea Justinian, aproape dezbrăcat, cu gura strânsă de o faşă care-i ţinea bărbia legată de cap. Încă se răcea. Un fapt de-a dreptul impresionant: Pe marginile mesei de metal ardeau câteva lumânări, aduse de infirmierele unui spital al Comitetului Central al Partidului Comunist Român! Unele, încă de serviciu, erau de faţă, aşteptându-ne, şi au asistat la prima slujbă de pomenire a repausatului, improvizată de mine din cartea pe care o aveam în memorie.

Adevărata slujbă a avut loc în dimineaţa zilei următoare, oficiată de episcopul vicar Roman Stanciu, venit la morgă împreună cu mine şi cu

preotul vicar administrativ Octavian Popescu. Împreună am spălat şi uns trupul neînsufleţit al patriarhului Justinian şi l-am îmbrăcat, după rânduială, în veşmintele arhiereşti. Astfel trebuia să fie dus în catedrala Patriarhiei la ora 12.30, potrivit programului întocmit de comisia specială şi aprobat de autorităţile statului. Era Duminică.

Se aflau acolo şi câţiva medici în halate albe. Unul dintre ei, de cum m'a văzut, a sărit la mine şi m'a îmbrăţişat.

– Ia uite, ce surpriză, părintele Anania... Sunt doctorul Terbancea...

Ieşit din uluială, am recunoscut în el (ce e drept, cu oarecare greutate, după peste patruzeci de ani) pe fostul meu coleg de la Facultatea de Medicină din Cluj. Mi-a spus că e profesor universitar de Medicină legală şi, în acelaşi timp, directorul Institutului Mina Minovici (Morga) din Bucureşti. A ţinut să mă încredinţeze că îmbălsămarea patriarhului se făcuse sub directa sa supraveghere şi că o garantează pentru cel puţin câteva luni (informaţie spusă în treacăt, care avea să-mi fie de un folos capital după numai o oră).

Odată treaba isprăvită, Roman şi Popescu au plecat, spre a reveni la ora 12.00 cu soborul de preoţi din alaiul funebru.

Între timp, mi-am dat seama că atmosfera din spital devenise foarte agitată. Telefoanele zbârnâiau din toate părţile, funcţionari alergau dintr'un loc în altul, informaţii evident confidenţiale se transmiteau de la o ureche la alta... Am intrat în biroul generalului Gheorghiu, echipat, milităreşte, cu mai multe aparate telefonice. De abia lăsa în furcă un receptor, că trebuia să ridice un altul şi să răspundă scurt la comunicări care-i veneau, după ton şi urgenţă, de foarte sus. Din spusele lui, mai mult şoptite, am înţeles că moartea lui Justinian crease o adevărată panică la nivelul conducerii superioare a partidului şi statului. Se bănuia că la funeraliile lui se vor aduna imense

mulţimi de credincioşi şi că ar putea avea loc manifestaţii scăpate de sub control. Ordine drastice interziceau prezenţa uniformelor preoţeşti în toată zona spitalului, programul funeraliilor trebuia redus la minimum. A mai sunat un telefon, după care directorul mi-a spus consternat:

– Transportarea defunctului la catedrala patriarhală s'a contramandat. Mortul va rămâne aici până la noi ordine. Până atunci, trebuie să-l închid în boxa frigorifică.

– Adică să-l îngheţaţi.

– Desigur, măsură de precauţie...

– Domnule general, am sărit eu, aşa ceva nu se poate! Ar fi un sacrilegiu. Patriarhul e arhiereu, a fost îmbrăcat, cu slujbă specială, în veşminte, el nu mai poate fi dezbrăcat până la învierea de obşte. Şi apoi... (mi-a scăpărat mintea) nu poate fi nici o primejdie de alterare. Aceasta ar fi singura raţiune a congelării. Profesorul Terbancea, fostul meu coleg de Facultate la Medicină, m'a informat mai adineauri că îmbălsămarea patriarhului e garantată nu pentru câteva ore, nu pentru câteva zile, ci pentru câteva luni. Vă rog, luaţi-l la telefon şi vă va confirma. Domnule general, nu veţi face un astfel de păcat.

Argumentul a fost decisiv, generalul Gheorghiu a dispus ca mortul să rămână unde se află, până la noi ordine.

Seara am cinat la reşedinţa patriarhală, laolaltă cu Iustin, Antonie şi alţi membri ai Sinodului sosiţi pentru funeraliile patriarhului. Discuţii aprinse despre program. – Care program? am intervenit eu. Şi le-am relatat cele petrecute la spitalul Elias. Nimeni nu părea indignat. Între timp veniseră „de sus" ordine draconice: circulaţia pe dealul Mitropoliei se afla sub controlul miliţiei, redusă la minimum; interdicţia de a se arbora drapelul de doliu pe frontispiciul reşedinţei patriarhale (motivul: îi poate deranja pe cei de peste drum, în palatul Marii Adunări Naţionale!).

Un mare grup de călugăriţe veniseră de la mânăstirea Pasărea să privigheze toată noaptea în catedrală, după datină monahală, cu cântări şi rugăciuni pentru cel trecut la Domnul. La ordinul „de sus”, au fost trimise înapoi, iar catedrala a rămas încuiată. Am avut câteva ieşiri nervoase, mai ales văzându-l pe Antonie angajat cu trup şi suflet să vegheze la respectarea tuturor ordinelor care năvăleau năprasnic prin telefon sau curieri grăbiţi.

A doua zi, luni, două vizite la spitalul Elias, la orele 12.00 şi 18.00, împreună cu familiile Marina şi Stoian, de veghe la căpătâiul patriarhului. Seara, târziu, m’am culcat frânt de oboseală, atât în trup cât şi în suflet.

De abia marţi, 29 martie, a venit „de sus” aprobarea pentru prohodire şi înhumare.

La ora 2.30 eram la Elias împreună cu Roman şi Octavian, l-am aşezat pe patriarh în carul mortuar şi l-am însoţit pe drum. Era evident că autorităţile comuniste nu puteau merge prea departe în a împiedica poporul să participe la înmormântare. În faţa catedralei, mulţime de preoţi cu epitrahile, călugăriţe cu căţui fumegânde, credincioşi care rupseseră cordoanele miliţienilor şi umpluseră dealul. Ne-am oprit pentru ectenie. Sicriul era deschis; într’o margine, pieptenul patriarhului. L-am luat în mână şi am pieptănat barba albă odihnită pe piept, încet, fără grabă, ca într’o mângâiere, după care mi l-am vârât în buzunar.

O zi şi jumătate a rămas patriarhul în catedrală. Mii de credincioşi s’au perindat prin faţa lui şi i-au sărutat mâna.

Joi, 31 martie, după şedinţa solemnă a Sfântului Sinod, a avut loc slujba prohodirii, în catedrală. Venise şi mitropolitul Ghenadie de Patras, din partea Patriarhiei Ierusalimului. Din partea statului, Gheorghe Nenciu, locţiitor de preşedinte al Departamentului Cultelor.

Pe drum, un cortegiu imens. În faţa mânăstirii Radu Vodă, o mare de oameni care se înghesuiau să ajungă cât mai aproape de sicriu, să-l atingă sau măcar să-l vadă.

– La o parte, faceţi loc, a strigat cineva, să treacă familia patriarhului!

– Şi noi suntem familia patriarhului! a replicat o femeie, plângând. Toţi suntem familia patriarhului!

Justinian a fost aşezat în mormântul de piatră pe care singur şi-l pregătise, gospodăreşte, retras în grosimea zidului, în aşa fel încât mortul să nu ocupe locul câtorva oameni vii în spaţiul bisericii.

Epilog. La câteva zile am aflat că în apartamentul patriarhului Justinian se afla şi un „dosar Anania", care s'a pierdut prin mâinile comisiei de inventariere.

Tot cam pe atunci mă aflam în biroul meu de director al Institutului Biblic, situat la etaj. Un colaborator mi-a şoptit că părintele Gagiu, directorul Administraţiei Patriarhale, cel mai apropiat şi mai de încredere om al lui Justinian, desprinsese de pe perete portretul oficial al celui dispărut şi-l ţinea jos, după uşă.

– Nu se poate! am exclamat.

– Ba se poate!

Mi-am făcut drum în biroul lui Gagiu, inventând o întrebare de serviciu. Chipul lui Justinian l-am văzut eu, cu ochii mei, aruncat după uşă de către cel mai lipicios colaborator al său. Venea un alt stăpân.

Sub patriarhul Iustin

Ecourile conflictului meu cu mitropolitul Iustin la Uppsala erau încă vii când el a devenit patriarh. Li se adăuga filmul rivalităţii lui faţă de Justinian şi prezumţia că se va debarasa de „oamenii" defunctului. În văzduhul Patriarhiei plutea întrebarea dacă Iustin îl va păstra pe Anania sau dacă Anania va accepta să lucreze şi sub Iustin.

De altfel, de la bun început au apărut semnalele că noul patriarh intenţionează să opereze în Patriarhie schimbări radicale, inclusiv înlocuirea Statutului cu unul nou, menite să şteargă sau, cel puţin, să estompeze memoria celui ce păstorise aici aproape patru decenii. Printre primele măsuri: mutarea biroului în sala numită „Miron", desfiinţarea bibliotecii din spaţiul fostului birou şi înlocuirea cărţilor cu obiecte muzeale, scoaterea din încăperile reşedinţei a tuturor operelor lui Anton Kaindl şi depozitarea lor într'o cameră din subsol (mai greu era să fie înlocuite toate clanţele uşilor, lucrate artistic, pe care era gravată în email majuscula *J*).

În acest context, câţiva din corpul de conducere (printre care vicarul Alexandru Ionescu, contabilul-şef Mircea Ionescu, consilierul Sabin Verzan) ne-am adunat conspirativ la mânăstirea Antim şi, după o lungă consfătuire, ne-am hotărât să mergem împreună la noul patriarh. Precizând că nu o facem din interes personal, ci numai în acela al Bisericii, l-am rugat şi implorat să păstreze şi promoveze structurile organizatorice ale înaintaşului său, care nu a strălucit, într'adevăr, prin cultură, dar s'a impus prin extraordinara sa capacitate diplomatică şi administrativă, în condiţiile date (referirea noastră la „cultura" lui Justinian era o aluzie la ceea ce spusese Iustin într'un moment al mâniei: – „Eu eram deja profesor universitar când popa Marina făcea o slujbă pentru câteva ouă"). Ne-a ascultat tăcând.

O însemnare a mea din 4 august 1977 îmi aduce aminte că în ziua aceea mă aflam cu lucrări curente la patriarhul Iustin, când el mi-a făcut un amplu expozeu asupra planului său de reorganizare a Institutului Biblic. Practic, totul era dat peste cap. Mi-am permis să am o altă părere şi i-am expus-o cu aceeaşi amploare, împănată cu argumente. În cele din urmă, mi-a cerut să-i prezint un proiect în două variante, una construită pe opinia lui, iar cealaltă, pe opinia mea.

După câteva zile de lucru în creion, am finalizat nu două, ci patru şi apoi cinci variante (în fapt, schema piramidală a structurilor funcţionale ale Institutului, cu cele două secţii ale lui, Editura şi Tipografia, conduse de câte un consilier), i-am cerut arhitectului să mi le transpună frumos, în tuş, pe cinci planşe mari, şi astfel i le-am prezentat patriarhului peste o săptămână. Şi-a pus ochelarii potriviţi (folosea vreo cinci-şase perechi) şi le-a examinat cu atenţie. În primele patru variante, în vârful piramidei se afla patriarhul; sub el, în linie dreaptă, directorul; sub acesta, în linie bifurcată, cei doi consilieri, şi aşa mai departe. În cea de-a cincea, însă, sub funcţia de patriarh se bifurca linia celor doi consilieri. Funcţia de director dispăruse. Iustin era prea inteligent ca să nu priceapă mesajul meu. Un simplu „Da” pe acest proiect însemna plecarea mea, paşnică, din Patriarhie.

– Bine, a conchis el, lasă-le la mine să le mai studiez.

Şi studiate au rămas până’n ziua de azi.

Altfel, am lucrat bine cu patriarhul Iustin Moisescu. Cred că rodul cel mai important al acestei colaborări a fost demararea colecţiei „Părinţi şi scriitori bisericeşti”, operă editorială vastă, care continuă şi astăzi. Iniţiativa a fost a lui, eu am îmbrăţişat-o cu entuziasm, el m’a autorizat să alcătuiesc, să coordonez şi prezidez o comisie de editare. Au acceptat să participe, voluntar, profesorii universitari (alfabetic) Teodor Bodogae,

Ene Branişte, Olimp Căciulă, Nicolae Chiţescu, Ioan G. Coman, Alexandru Elian, Dumitru Fecioru, Iorgu Ivan, Grigorie T. Marcu, I. Rămureanu şi Dumitru Stăniloae. Un an şi jumătate, în şedinţe ţinute periodic în mânăstirea Antim, am lucrat la selectarea autorilor şi operelor, având în vedere posibilităţile noastre editoriale şi tipografice, altele decât acelea ale colecţiilor *Migne* sau *Sources Chrétiennes*. Mi-a trebuit multă înţelepciune să moderez atâţia coloşi. O preselecţie era făcută, acasă, de Dumitru Fecioru şi Olimp Căciulă, prezentată comisiei şi supusă discuţiilor, care uneori deveneau aprinse. (Îmi amintesc de momentul Origen. Printre operele acestuia, preselecţia propunea şi faimoasa, dar mult controversata, *Perì arhôn* [*Despre începuturi*]. O aprigă dispută s'a încins atunci între dogmatistul Stăniloae, pe de o parte, care se împotrivea includerii unei cărţi profund eretice, şi patrologul Coman, pe de alta, care nu admitea să-l edităm pe marele alexandrin fără opera sa capitală. Până la urmă s'a ajuns la concluzia că opera poate fi editată, dar cu numeroase note explicative care să denunţe erorile autorului ca fiind respinse de Biserică.).

Comisia a selecţionat astfel 150 de volume, după care a urmat munca mea de editor, căutarea traducătorilor din limbile clasice, negocieri, contracte, termene etc. etc.

Din contactele mele cu editori de marcă ai epocii, precum Mihai Gafiţa, Georgeta Naidin (devenită Dimisianu), Magdalena Popescu (devenită Bedrosian), Ion Bănuţă, Valeriu Râpeanu, Mihai Şora, versaţi în confruntările cu cenzura, am învăţat că unul din tertipurile editoriale era înfiinţarea unor colecţii. De îndată ce o colecţie şi profilul ei erau aprobate, titlurile treceau mai uşor.

Aşa se face că, cu aprobarea patriarhului, am înfiinţat colecţia „Biblioteca teologică", pe care

am început-o cu lucrarea profesorului Ioan G. Coman *Scriitori bisericeşti din epoca străromână*. Când i-am telefonat părintelui Coman, anunţându-i colecţia şi cerându-i să-şi pregătească manuscrisul, a exclamat:

– O, ce veste minunată! N'am mai publicat o carte de când nu mai ţin minte...

Mi-a predat manuscrisul, dar eu a trebuit să duc lupta cu cenzura. O începusem din clipa în care am preluat conducerea Institutului Biblic. Controlul tuturor tipăriturilor bisericeşti îl făcea Departamentul Cultelor, prin directorul Munteanu, om al dracului, posac, sever, cu privirea ascunsă în spatele ochelarilor negri, gata oricând să te domine, chiar jignindu-te. Toţi redactorii editurii erau dresaţi să elimine din textele bisericeşti o seamă de termeni precum „om" sau „popor", întrucât omul şi poporul nu puteau fi obiective ale religiei, ci exclusiv ale partidului şi statului. Scrisorile pastorale ale episcopilor nu mai puteau fi adresate „iubitului nostru cler şi popor", ci „iubiţilor noştri credincioşi". În acest sens era „corectat" şi manuscrisul tratatului de Dogmatică al părintelui Stăniloae, autor care, vai!, în dorinţa de a-şi vedea cartea tipărită, era dispus la concesii. Am avut cu el o discuţie dramatică în biroul meu, după care m'am dus la Munteanu.

– Domnule director, dumneavoastră încălcaţi legea, iar dacă veţi continua, mă voi adresa forurilor superioare.

– Cum, adică, încalc legea? s'a încruntat el.

– Prin interdicţia de a folosi în tipăriturile noastre cuvintele „om" şi „popor".

– Şi? Ce-i cu asta?

– În 1948, Biserica Ortodoxă Română, alături de celelalte culte, şi-a depus la conducerea republicii *Mărturisirea de credinţă* şi *Statutul*. Din momentul aprobării, acestea au putere de lege. Or, chintesenţa *Mărturisirii de credinţă* ortodoxă este *Crezul*. În acesta se spune despre Iisus Hristos:

„*Carele pentru noi, oamenii şi pentru a noastră mântuire* [...] *S'a făcut om*"; nu se spune: Carele pentru noi, credincioşii [...] S'a făcut credincios. Dispoziţiile dumneavoastră date redactorilor mei sunt ilegale şi vă rog să reveniţi.

Nu a revenit, dar nici nu a mai intervenit.

A ţinut însă să mi-o plătească. Într'o bună zi m'a chemat la el. Era de faţă şi Mihai Vlasie, colaboratorul său, care lua note într'un carnet. Din spatele ochelarilor negri, Munteanu îmi arăta cu degetul, ritmic, o pagină dintr'o revistă a noastră, pregătită pentru viza Departamentului. Am cercetat pagina şi mi-am dat seama că era un articol al Ancăi Manolache (pe atunci, redactor în Editură), cu o notă de subsol în care îl cita pe preotul Gheorghe Calciu-Dumitreasa. Degetul întunecatului director se oprise, ameninţător, pe acest nume.

– Şi? Ce-i cu el? am întrebat eu.

– Într'o revistă a Patriarhiei e citat un duşman al poporului.

– Nu ştiu cine-i acest Calciu.

– Un reacţionar înrăit, un transfug, un trădător, s'a răţoit el.

– Domnule director, eu nu am dat de numele acestui preot în presa românească. Ştiu că asemenea nume nu pot fi auzite decât la posturile de radio reacţionare, cum sunt „Vocea Americii" sau „Europa Liberă". Eu nu obişnuiesc să le ascult. Dacă dumneavoastră o faceţi, vă priveşte. Am onoarea să vă salut!

Şi am plecat, urmărit de surâsul complicitar al lui Vlasie.

Spun acestea nu pentru a mă lăuda, ci pentru ca viitorimea să ştie în ce condiţii putea Biserica să tipărească ceva sub dictatura comunistă.

Revenind la cartea profesorului Ioan G. Coman, Munteanu nu a vrut în ruptul capului să aprobe cuvântul „străromân". Fără argumente, fără explicaţii: nu! După numeroase insistenţe şi

eşecuri, am găsit pe cineva care să-mi facă posibil accesul la profesorul Ştefan Ştefănescu, la vremea aceea istoricul oficial, foarte puternic, al partidului. I-am adresat o scrisoare, însoţită de o copie a coperţii, i-am dat şi câteva explicaţii telefonice, rugându-l să mă ajute în lupta cu mediocrităţile stângiste, el şi-a pus iniţialele pe copertă, cartea a apărut aşa cum o intitulase autorul.

Cam în acelaşi timp am înfiinţat colecţia „Arta creştină în România", al cărei prim volum, „Secolele III-VI", semnat de bizantinologul I. Barnea (încă nu-l descoperisem pe profesorul Emilian Popescu), a apărut în 1979. Interesat şi eu de trecutul nostru istoric, l-am însoţit pe autor prin tot estul Munteniei, de la Buzău până la Călăraşi, precum şi-n toată Dobrogea, de la Histria până la Adamclisi, scotocind prin toate bibliotecile, muzeele şi vestigiile arheologice, recoltând date şi imagini. A fost una din experienţele mele emoţionante.

Cu patriarhul Iustin s'ar fi putut realiza mult mai multe lucruri bune dacă el n'ar fi avut un mare handicap: teama de stăpânirea politică. Orice proiect nou era evaluat prin întrebarea interioară: Ce vor zice ăia? Cu urechea aţintită „sus", nu-şi permitea să indispună. Nu de nivelul Departamentului era vorba (cu cei de acolo se tutuia de mult), ci de Ceauşescu însuşi, de soţia şi apropiaţii acesteia. Nu era un secret pentru nimeni că el fusese promovat în Biserică spre a fi pus în coasta lui Justinian (devenit extrem de incomod) spre a-l înlocui. Nu i-a fost dat să-l înlocuiască, dar după douăzeci de ani i-a urmat în scaun. Conducerea partidului era convinsă că şi-a adus omul ei, iar el şi-a dat seama că i se cere mult mai mult decât poate da (de altfel, era şantajabil politic, pe seama unei cămăşi verzi din tinereţe). Intrând odată în biroul său de lucru (eu nu făceam anticameră când secretarul îmi spunea că e singur),

l-am surprins vorbind cu cineva (mare) la telefon şi încheind cu o rugăminte:

– Eu cer doar să mi se lase un culoar, să pot merge la biserică...

Era vremea când se făceau enorme presiuni pentru confiscarea întregului deal al Mitropoliei. După ce a lăsat receptorul în furcă, fără să-mi spună cu cine vorbise, mi-a mărturisit, extrem de abătut:

– Prost am fost c'am plecat de la Iaşi!

În acest context, se ferea să se implice în proiecte „delicate", care ar fi ridicat „probleme". S'a opus iniţiativei mele de a pregăti o ediţie jubiliară a *Bibliei de la Bucureşti* (zisă *a lui Şerban*), pe care să o avem gata şi să o tipărim în 1988, când se împlineau trei secole de la apariţie. Ediţia urma să aibă textul pe două coloane, originalul în litera chirilică şi transliterarea acestuia în literă latină. A obiectat că proiectul e prea vast, prea complicat, prea costisitor, dar simţeam cum se gândeşte la ecoul negativ „dintru cele înalte". L-am informat că deja o abordasem pe doamna Zoe Dumitrescu-Buşulenga pentru formarea unei echipe de filologi de la Institutul Călinescu şi că, pe de altă parte, tatonam terenul pentru a obţine hârtie, cerneluri şi materiale de legătorie de la Societăţile Biblice Unite (*United Bible Societies*), aşa cum le obţineam şi pentru ediţiile curente ale Bibliei. Izbutisem să-l înmoi, dar el căuta să mă descurajeze prin amânare... bine, bine..., să mai vedem..., să ne mai gândim..., să mai studiem... Când, în aprilie 1982, a venit la Bucureşti, în aceeaşi problemă, profesorul Jan de Waard, am discutat cu acesta mai întâi la mine în birou, am obţinut acordul şi am provocat o audienţă la patriarh, ca să-l pun pe acesta în faţa faptului concret. Nu a avut încotro, a spus „da", lucrarea a început, a fost continuată şi după pensionarea mea, dar nu sub auspiciile doamnei Buşulenga, ci de o echipă condusă de profesorul I.

Chiţimia. Iustin însă nu a apucat s'o vadă şi isprăvită. Monumentală, ediţia jubiliară a Bibliei lui Şerban a apărut, într'adevăr, în 1988, patronată şi prefaţată de patriarhul Teoctist. Dar intuiţiile pesimiste ale înaintaşului său s'au adeverit. Tot în 1988 se împlineau şi trei secole de existenţă a celei mai vechi tipografii bucureştene, aceea a Mitropoliei, unde se tipărise Biblia lui Şerban. Tipografii noştri pregăteau un jubileu, iar sindicatele tipografilor bucureşteni (în frunte cu cei de la Casa Scânteii, Monitorul Oficial şi Arta Grafică) s'au raliat şi anunţau o grandioasă manifestare a breslei. Partidul şi Securitatea s'au alarmat şi, pe scurt, totul s'a redus la o şedinţă închisă a tipografilor noştri şi la un simpozion (tot închis şi atent supravegheat), la Institutul Teologic (unde, la invitaţia lui Teoctist, am prezentat şi eu o comunicare – singura, de altfel – despre „Limba teologică şi literară a Bibliei lui Şerban").

Mi-a trebuit mult până să îmblânzesc pornirea patriarhului împotriva lui Ioanichie Bălan, călugăr de la Sihăstria Neamţului (dacă nu cumva încă se mai afla în mânăstirea Bistriţa, înainte de a deveni ucenicul Părintelui Cleopa), licenţiat în Teologie, începător pe atunci al unei bogate activităţi auctoriale, care îmi încredinţase un manuscris al său intitulat *Vetre de sihăstrie românească*. Când Iustin m'a auzit că manuscrisul e publicabil şi că îl sprijin, a sărit ca ars:

– Na! Acum vrei să mi-l faci scriitor şi pe Ioanichie...

– Nu că vreau eu, nu numai că acest Ioanichie trebuie încurajat, ci pentru un interes mai general. În România actuală totul se schimbă rapid, tradiţia se subţiază şi dispare, iar Ioanichie ne oferă, cred eu, ultima şansă de a reconstitui capitole necunoscute – chiar dacă sunt mărunte – din istoria noastră bisericească. Ioanichie e un spirit dinamic, iscoditor, umblă şi caută peste tot, întreabă oameni bătrâni şi ia note ca un culegător de folclor. E

convins – şi m'a convins şi pe mine – că toponimia poate atesta existenţa unui aşezământ monahal dispărut. Nume de localităţi precum „Chilia", „Poiana Sihastrului", „Mânăstirea", „Toaca", „Pustnicul" pot – şi se dovedesc a fi – ecoul a tot ceea ce a mai rămas dintr'o veche sau străveche aşezare călugărească.

În cele din urmă, l-am scos pe Ioanichie la lumină, tipărindu-i cartea.

Altădată, în calitatea mea de editor, l-am informat pe patriarhul Iustin că toate Bisericile din ţările socialiste (Rusia, Bulgaria, Iugoslavia) au scos şi difuzat Liturghia imprimată pe discuri, în afară de noi, românii, şi că e timpul să ne aliniem. Pur şi simplu s'a speriat, mă credea nebun.

Peste câteva zile i-am prezentat un disc cu Liturghia bulgărească.

– Iată, Preafericite, l-am cumpărat adineauri din magazinul de stat Unirea. Aici e bonul. Carevasăzică, bulgarii îşi vând discuri liturgice în România, în timp ce noi...

– Aşa ceva nu se poate face fără aprobarea lui Ceauşescu.

– Nu-i nimic. Îi arătăm ce fac vecinii şi, măcar din mândrie naţională, o să aprobe.

După puţină gândire:

– Şi unde putem face discul?

– La Electrecord, bineînţeles. E singura fabrică de profil din ţară. Îl cunosc pe directorul Petreanu, nu va fi nici o problemă.

Lăsându-se pe spătarul fotoliului:

– Aaa, în nici un caz. Să le dau eu bani ălora? Să se îmbogăţească ei pe spinarea mea? Nuuu..., în nici un caz.

– Preafericite, facem comandă şi plătim la factură, aşa cum fac toţi clienţii, şi ne scoatem banii din vânzare.

– Nu. Nu sunt de acord cu comanda.

– Păi, atunci, care-ar fi soluţia? Să comandăm la Sofia? La Belgrad? La Moscova? Să plătim în

valută? Pe asta în nici un caz n'ar aproba-o Ceauşescu.

Bătând biroul cu palma:

– Nu! Aici! Facem noi fabrica noastră. Aici, la Patriarhie.

M'am crucit:

– Noi, fabrică de discuri?...

– Asta-i soluţia.

– Bine, dar o fabrică de discuri e o întreprindere de strictă specialitate. Spaţiu larg, investiţii enorme, angajaţi de profil, producţie pe măsură... Noi nu vrem decât un disc, şi atât.

– Nuu, îl chem eu pe consilierul Verzan şi-i cer să-mi procure prospecte din toată Europa, ca să putem alege pe cel mai avantajos... Asta-i!

Atunci, într'o clipă de strălfulgerare, m'am luminat: Când vrei să zădărniceşti binele, inventează mai-binele şi pune-i-l înainte. E o tactică sigură, prin care împiedici binele fără să te compromiţi. Şi m'am dat bătut.

În primăvara lui 1981 au venit primele semnale că mi se va permite să merg temporar la Detroit, spre a-mi aduce bagajul.

Într'o seară am fost invitat la cină în familia maestrului Marin Constantin. Era un gest de răspuns la recepţia pe care i-o organizasem Madrigalului în Detroit.

În timpul mesei, multe şi de toate, printre care şi preocuparea mea de a scoate un disc. Dacă aş obţine aprobarea pentru Liturghie, ar fi mult mai simplu pentru un disc cu colinde. Românii din America mă întreabă frecvent de unde ar putea să-şi procure asemenea discuri. Pentru ei şi pentru urmaşii lor.

Maestrul a tresărit:

– Eu am pregătit de mult o casetă cu colinde româneşti, dar nu poate deveni disc pentru că nu aprobă Ceauşescu. E muzică religioasă.

– Şi unde e caseta?

– La Electrecord, bineînţeles. Dar nu se poate mişca.

– Există cumva o copie?

– Desigur. Mai mult, un dublet.

– Şi unde e dubletul?

– Aici, în dulap.

– Maestre, daţi-mi-l mie.

A scos caseta, am vârât-o în buzunar şi am plecat cu ea la Detroit.

După ce am cercetat ofertele câtorva firme de profil, am ajuns la înţelegere cu una din ele. Reprezentantul ei mi-a cerut însă ca, înainte de semnarea contractului, să-i prezint din partea celui ce deţine *copyright*-ul un document care să ateste că eu sunt autorizat să produc şi comercializez discul. I-am trimis lui Marin Constantin o telegramă semi-cifrată, iar el mi-a răspuns că autorizaţia o poate da numai Electrecordul. Acesta, de îndată ce a aflat că o astfel de comandă se plăteşte în dolari, a luat aprobarea „de sus" şi s'a oferit să facă discul în termen record. Aprobarea însă avea menţiunea expresă „numai pentru export", menţiune cu care eu am fost de acord, ştiind că discurile, odată ajunse peste ocean, se vor întoarce în valizele românilor americani care veneau în România să-şi vadă rudele... Ceea ce s'a şi petrecut.

Această experienţă m'a încurajat să reiau gândul mai vechi de a edita un disc cu Liturghia. Sfătuindu-mă cu colaboratorii mei din Institutul Biblic, am ajuns la concluzia că, dacă tot pornim treaba, să nu ne limităm doar la Liturghie, ci să-i adăugăm încă două discuri, unul cu colinde şi unul cu imnuri bizantine (muzică religioasă).

De data aceasta însă am preferat să nu-l implic direct pe patriarhul Iustin, ci să lucrez cu Florin Popescu, un foarte binevoitor director din Departamentul Cultelor (ca să nu-l abordez direct

pe preşedintele Roşianu), şi mai abitir cu cei de la Electrecord, directorul Petrean, Daniela Caraman Fotea şi soţul ei, inginerul Iordanovici, inginerul Cornelia Ciubrei (de acum îmi erau cunoscuţi şi le cam ştiam sensibilităţile religioase), interesaţi să imprime şi altceva decât gurişti şi lăutari. Nu am urmărit reţeaua prin care s'a ajuns la şeful statului. Cert este că aprobarea lui Ceauşescu conţinea aceeaşi clauză: doar pentru export, în dubla ei semnificaţie, ideologică şi economică (religia o trimiţi în afară şi primeşti, în schimb, valută).

Pus în faţa aprobării, patriarhul a trebuit s'o accepte, dar nu am priceput de ce, în loc să răsufle uşurat, mai tot timpul a încercat să saboteze proiectul prin fel de fel de amânări sau obiecţii. Fireşte, nu l-am putut evita pe şeful suprem al Bisericii, dar m'am străduit să lucrez pe cont propriu.

Pregătirile le-am început în septembrie 1981, când am întocmit sumarul celor trei discuri şi i-am cerut dirijorului Iulian Cârstoiu să-şi programeze repetiţiile cu Corala Patriarhiei. Probleme s'au ivit doar în final, la înregistrarea cântărilor pe bandă magnetică (matriţa discului). Ne trebuia un spaţiu cu o acustică specială, iar sala în care se făceau de obicei înregistrările tarafelor de lăutari nu ni s'a dovedit potrivită. Un sprijin hotărâtor l-am avut în Cornelia Ciubrei. La recomandarea ei am pus în mişcare nişte mecanisme prin care am obţinut accesul în marea sală de marmură a Casei Scânteii, unde (în plin regim comunist!) am înregistrat Liturghia ortodoxă, colindele româneşti şi imnurile bizantine.

Cornelia Ciubrei şi soţii Fotea, împreună cu o echipă de tehnicieni, m'au însoţit şi într'o adevărată expediţie la mânăstirea Neamţ, pentru înregistrarea toacei şi a clopotelor cu care trebuia să se deschidă discul liturgic. Cu acel prilej am descoperit extraordinara acuitate muzicală cu care era înzestrată Cornelia Ciubrei. Seara ne prinsese

în mânăstirea Văratec şi, stând în cerdacul stăreţiei, ascultam toaca de vecernie. Nu prea dusă la biserică, Cornelia asculta o toacă pentru prima oară în viaţa ei, un sunet pe care urma să-l înregistreze a doua zi, la Neamţ, din mâinile măiestre ale călugărului Irineu Cheorbeja, care călătorea într'o altă maşină. Îi explicasem Corneliei că e vorba de toaca de lemn la două ciocane, spre deosebire de cea cu un singur ciocan, cu care se înconjoară biserica. Când s'a făcut tăcere, m'a întrebat:

– Din ce e făcută toaca?

– Din lemn. De obicei, o scândură groasă de paltin, cu noduri.

– Iar ciocanele?

– Tot din lemn.

– Şi cozile ciocanelor?

– La fel.

– Pe ce anume stă toaca?

– Toaca e suspendată, prin două sfori, de o grindă de lemn.

– Nu se poate, îşi frământa ea mâinile, în sunetul de toacă e un amestec de sunet metalic. Pot s'o mai ascult o dată?

Am trimis-o pe sora de serviciu să se urce în clopotniţă şi să repete tocatul.

Atunci, în liniştea serii de la Văratec, ne-am dat seama că vibraţiile toacei stârneau infinitesimale unde în clopotele din imediata vecinătate, unde pe care urechea Corneliei le percepea fără greş. Asta da, inginer de sunet!

Şi un epilog: În luna decembrie a aceluiaşi an, Cornelia Ciubrei avea să se căsătorească, iar eu am cununat-o cu Nicu Andreescu în biserica Amzei din Bucureşti.

Buni colaboratori am avut în graficienii de la Comisia Română de Design, care mi-au făcut machetele coperţilor şi ilustrarea acestora cu reproduceri din miniaturile lui Anastasie Crimca.

Desigur, textele de pe coperţi trebuiau scrise în limba engleză, iar pentru perfecţionarea acestora am beneficiat de asistenţa profesorului Andrei Bantaş.

Totul părea că merge bine, când la 10 decembrie 1981 eram informat de către directorul Petrean că s'a creat o situaţie confuză în problema difuzării discurilor noastre. Peste patru zile eram invitat la o întâlnire cu toată echipa de conducere a Electrecordului, la care participa şi o doamnă Manoliu de la ILEXIM. Discuţiile, aprinse, au durat nu mai puţin de cinci ore, în care timp am priceput că discurile noastre trebuiau să apară într'un tiraj minim. Unii susţineau că un tiraj redus înseamnă şi un profit redus al companiei producătoare, alţii susţineau că „indicaţiile" se cer respectate întocmai. Susţinător al acestora din urmă mi s'a descoperit atunci şi preotul Iulian Cârstoiu, care, pe lângă calitatea de dirijor al Coralei Patriarhiei, deţinea şi funcţia de şef al Serviciului Personal (Cadre) din Administraţia Patriarhală, ceea ce însemna legături, atribuţii şi obligaţii speciale.

După grele şi ample negocieri, în mai 1982 am finalizat contractul cu Electrecord, care însă trebuia aprobat şi de Iustin. De aici au început adevăratele mele necazuri. Când i-am prezentat contractul, patriarhul a obiectat că preţul de 25, 70 lei pe bucată e prea mare, având în vedere că discurile se vând în seturi de câte trei. În zadar i-am explicat eu că acest preţ înseamnă puţin peste doi dolari, în timp ce un disc se vinde pe piaţa americană cu zece dolari, el a recurs la o amânare, punând rezoluţia „La Permanenţa Consiliului Central Bisericesc".

Şedinţa acestuia a avut loc peste o săptămână, când am avut un duel aprig cu patriarhul, care propunea un tiraj cât mai redus al discurilor. Am cerut şi obţinut o amânare a deciziei, invocând procedeul clasic al oricărei edituri de a stabili

tirajul unei apariţii numai în funcţie de rezultatul sondajului de piaţă. Or, piaţa noastră sunt centrele eparhiale, prin care difuzăm şi cărţile sau obiectele bisericeşti. E o reţea internă care evită interferenţele cu structurile statale şi prin care e normal să difuzăm şi discurile, cunoscând că marea majoritate a românilor americani care vin să-şi vadă rudele îi fac o vizită şi episcopului locului, fie pentru o binecuvântare, fie pentru a-i oferi un cadou sau a-i cere sprijin într'o anumită problemă.

A doua zi am telefonat vlădicilor din şapte eparhii şi am obţinut un mare succes: 2.000 de seturi (ceea ce însemna 6.000 de discuri).

În ziua următoare am telefonat şi vlădicilor din celelalte eparhii şi am obţinut un total de 3.500 de seturi (adică 10.500 discuri).

La 1 iunie i-am prezentat patriarhului rezultatul sondajului, consemnat într'un referat supus aprobării. Nemulţumit, a reţinut referatul spre a i-l arăta şi lui Ion Roşianu, preşedintele Departamentului Cultelor!

Peste o săptămână, o nouă audienţă la patriarh şi o nouă rezistenţă din parte-i, insistând să micşorăm tirajul.

Peste încă o săptămână aveam să aflu că patriarhul a hotărât reducerea tirajului la 5.000 de discuri şi că i-a mustrat pe vlădici pentru comenzile făcute. În agenda mea de lucru am notat: „Nu cred că i-o iert!".

De fapt, aceasta era picătura care a umplut paharul. Una mai trebuia, pentru ca apa să se reverse. Celelalte se adunaseră încet, de-a lungul ultimilor ani, când lucrul meu cu şeful Bisericii se arăta tot mai neproductiv, ceea ce m'a determinat să-mi pregătesc, pe îndelete, dosarul de pensionare. Patriarhul devenise morocănos, dificil, predispus la suspiciuni gratuite, ca şi cum orice proiect editorial mai îndrăzneţ, care afecta rutina, ar fi fost o provocare la adresa lui. Dacă-i duceam,

de pildă, macheta unei coperţi de carte nouă, o examina îndelung, schimbându-şi ochelarii, stăruia pe amănunte, de la desen la culoare, şi în cele din urmă o reţinea pentru ca s'o mai vadă, ceea ce însemna apariţia cărţii cu întârziere de săptămâni şi luni. Forumul meu interior nu putea admite ca un patriarh să-şi saboteze propria instituţie. Luciditatea însă mi-a spus altceva: Comuniştii erau oameni politici şi ştiau până unde să întindă coarda; profesorul Iustin Moisescu, nefiind om politic, ci doar instrumentat, nu ştia.

Pe 28 iunie 1982 am mers în audienţă pentru rezolvarea câtorva hârtii curente. Nu a uitat să evoce ultimul diferend şi să mă acuze că eu i-aş fi indus în eroare pe vlădici. M'am apărat relatându-i că eu nu am făcut altceva decât să le spun vlădicilor despre ce este vorba şi să-i întreb dacă doresc să facă o comandă. Răspunsurile m'au surprins şi pe mine, unii episcopi oferindu-se chiar să-şi achite comanda în avans, ca unii care nu voiau să vândă discuri românilor americani, ci să le dăruiască domneşte.

După ce am rezolvat hârtiile curente, i-am pus în faţă cererea mea de concediu, pe care a aprobat-o.

Apoi i-am pus pe birou cererea mea de pensionare. A citit-o de mai multe ori, s'a muiat deodată, a devenit prietenos şi m'a întrebat de ce vreau să mă pensionez, de vreme ce sunt încă în putere.

– Am trecut de şaizeci de ani, am o vechime neîntreruptă de treizeci de ani în câmpul muncii, iar legea îmi dă dreptul să mă pensionez pentru limită de vârstă.

– Bine-bine, dar de ce vrei s'o faci?

– Asta mă priveşte pe mine. Sunt scriitor şi am încă proiecte literare pe şantier.

A stat puţin pe gânduri.

– Bine-bine, dar tocmai acum, când noi ne gândeam să te chemăm în Sinod?

– Daa? m'am făcut eu că mă pliez. Interesant!... Şi unde anume?... Există vreun scaun vacant?...

– Ei, încă nu, dar sunt episcopi bătrâni...

– Daa? Adică să stau la coadă, aşteptând să mai moară unul?... Nu sunt eu omul acela. Eu vă rog să-mi aprobaţi cererea de pensionare. E dreptul meu legal.

– Bine, eu ţi-o aprob, a îngăimat el, dar pot să nu semnez decizia.

– S'ajungem până acolo, am replicat eu, luând de pe birou hârtia aprobată.

– Şi dacă, totuşi, n'o semnez?

– Preafericite, ştiţi cum încheiem noi Liturghia: „*Cu pace să ieşim!"*.

Şi am ieşit cu pace.

Pensionar la Văratec

Prietenii mă sfătuiseră să nu mă pensionez, avertizându-mă asupra impactului psihologic, depresiv, inculcat de sentimentul inutilităţii. Nu l-am avut. După ce decizia, prezentată de consilierul Marinescu, a fost semnată de patriarh la 13 august, pensionarea mea devenea efectivă începând cu data de 1 septembrie. A doua zi a avut loc recepţia de rămas-bun la editură, când i-am predat consilierului Sabin Verzan interimatul, după care am plecat acasă şi am continuat azi pagina începută ieri, din *Rotonda plopilor aprinşi*, pagină pe care aveam s'o termin chiar în ziua următoare, la Văratec.

Acolo, pe teritoriul mânăstirii, dar mult în afara incintei, aveam excelente condiţii de lucru în apartamentul pe care episcopul pensionar Partenie Ciopron mi-l pusese la dispoziţie în casa construită de el, sus, la marginea codrului.

Gândul de a avea un locşor într'o mânăstire era mai vechi, nu doar pentru că eram călugăr, dar şi pentru că orice scriitor simte nevoia unui spaţiu liniştit în care să poată lucra la adăpost de larma vieţii cotidiene. Prima încercare fusese la Cheia, cu rezultate bune, dar după ce m'am întors din închisoare, în 1964, ea nu mai exista ca aşezământ monahal. Între timp, mânăstirea Căldăruşani avea case disponibile prin decesul unor călugări bătrâni; stareţul Gherasim mi-a oferit una, dar nu m'am hotărât. Acelaşi lucru l-a făcut şi stareţul Pimen de la Cernica, dar nici acolo nu m'am aşezat. Ambele mânăstiri sunt situate pe câte o peninsulă înconjurată de apă, casele oferite aveau debarcader şi acces la peşte, dar eu, născut şi crescut sub munte, nu m'am simţit atras de trestii, păpurişuri, ţânţari şi broscărie. Pe de altă parte, voiam un loc cât mai îndepărtat de oraşele mari, de zgomotul lor şi de vizitatori inoportuni.

Stareţa de la Agapia, binevoitoare, mi-a oferit o locuinţă în casa preoţilor, dar aceasta se afla la intrarea în mânăstire, vecină cu permanenta forfotă a pelerinilor.

În cele din urmă l-am descoperit pe Partenie Ciopron, fost episcop al Armatei, cu gradul de general, şi mazilit de comunişti, fost vicar al Patriarhului Justinian şi vecin de locuinţă cu mine, surghiunit apoi ca stareţ al mânăstirii Sfântul Ioan, din Suceava, reabilitat ca episcop al Romanului şi, în cele din urmă, retras ca pensionar în casa lui de la Văratec. Avea în mânăstire o soră călugăriţă, căreia îi făcuse o căsuţă jos, în incintă, unde trăia şi o nepoată a lor, rasoforă, bolnavă de diabet.

Prin 1959, într'un popas la Văratec, am aflat că episcopul Partenie se află acolo şi m'am dus doar să-l salut. Bucuros nevoie mare, mi-a aflat şi el păsul şi pe dată mi-a oferit unul din cele patru apartamente ale casei, complet mobilate, două la parter, unde locuia el, şi două la etaj, fiecare alcătuit din două camere mari, baie, debara şi un vast salon-sufragerie, căptuşit cu oglinzi. El se retrăsese din scaunul de la Roman pe motiv de boală, era încă suferind, îl lăsaseră picioarele şi angajase cu plată un om care să vină zilnic şi să-l sprijine în efortul de a mai face câţiva paşi. Menajul i-l făcea nepoata.

Potrivit regulamentului monahal, casa era proprietatea mânăstirii, iar stareţa Nazaria, licenţiată în Teologie şi activă în multe comitete şi comiţii oculte, şi-a dat imediat acordul, bucuroasă în sine că ar putea deveni pe lângă părintele Anania cam ce era pe lângă stareţul Bistriţei Dan Zamfirescu, intelectual foarte cult şi talentat, care-şi vindea creierul scriind articole şi cărţi ce apăreau sub semnătura arhimandritului Ciprian Zaharia.

După moartea episcopului Ciopron, petrecută la 28 iulie 1980, rămas singur în toată casa, am început să-mi completez mobilierul cu rafturi

pentru cărţi, o masă de scris, cazan la baie, precum şi o sobă de teracotă căptuşită cu cărămizi, lucrată cu mare pricepere de către un meşter ţigan din Nemţişor. Pentru încălzire îmi cumpăram buştenii încă de cu vară, plăteam pe cineva să mi-i reteze cu drujba, iar eu îmi făcusem o plăcută deprindere din a sparge lemne de foc şi a le pune la uscat, în stive bine aliniate pe pereţii magaziei. Pentru urcarea lor la etaj, în timpul iernii, am instalat un scripete dublu, bine prins în grinda de sub streaşină. Jos, maica Galineea, menajera mea, umplea coşul, iar eu îl trăgeam cu funia şi-l goleam în prispă până ce-mi făceam provizia pentru o săptămână-două. Tot pentru încălzire îmi rezervasem în exclusivitate plăcerea zilnică de a scoate cenuşa din sobă, de a potrivi surcelele uscate şi de a aprinde focul eu, cu mâna mea, până ce-l auzeam duduind a prietenie.

Casa lui Ciopron avea o arhitectură sobră, numai din unghiuri şi linii drepte, fără nici o arcadă, un fel de cazarmă concepută de un militar. Cele patru apartamente erau înconjurate de săli cu ferestre largi, dreptunghiulare. Singura uşă era cea de la intrare. Aşezată pe deal, casa oferea o largă şi splendidă privelişte, de la mânăstirea cu cele trei biserici ale ei, la satul de dincolo, la pădurea cu potecă spre Sihla, la căciula împădurită a Filiorului şi până la şoseaua naţională, albă printre ogoare, şerpuind spre Târgu-Neamţ. Aerul curat al Vărateculuі putea fi respirat doar printr’o fereastră deschisă. Aşa se face că, cu aprobarea stareţei, am angajat doi meşteri locali care mi-au făcut un balconaş cu uşă în salon, unde puteam aşeza un scaun confortabil pentru unele ceasuri de tihnă, meditaţie şi reverie. Tot eu am sădit câţiva butuci de iederă anume adaptată muntelui, din care s’au ridicat, agăţate de pereţi cu ventuzele lor fine, sutele de viţe ce se’mpleteau într’un covor de verdeaţă vecină cu cerul.

Timp de douăzeci şi doi de ani, Văratecul a fost adevăratul meu domiciliu şi principalul atelier de lucru intelectual. Garsoniera din strada Brezoianu o foloseam doar temporar, când trebuia să fiu în Bucureşti cu treburi îndeosebi literare. Aici, la Văratec, aveam la îndemână o biserică în care să slujesc alături de călugării duhovnici ai celor peste cinci sute de monahii, clopotele care îmi alintau văzduhul auzului, o pensie mulţumitoare (cea de la Patriarhie combinată cu cea de la Fondul Literar), o călugăriţă care-mi făcea tot menajul, adică aprovizionare cu alimente, gătit, spălat, curăţenie (rămasă în serviciul meu până azi, când scriu aceste memorii în reşedinţa mea din mânăstirea Nicula), un câine de pază, ciobănesc, în lanţul de lângă coteţ, un drum de ţară, cel de sub pădure, pentru plimbarea zilnică, şi... un cenaclu literar.

La vreo două sute de metri de casa Ciopron se afla casa arătoasă a maicii Benedicta Braga, plecată de mult şi definitiv într'o mânăstire din Statele Unite, casă lăsată în grija maicii Eufrosina (Frusinica), ucenica ei, care însă locuia într'o bojdeucă din fundul curţii, împreună cu maică-sa, tot călugăriţă.

În această casă, printr'o cutumă devenită tradiţie, venea periodic să se odihnească doamna Valeria Sadoveanu, văduva scriitorului, singură sau împreună cu Profira Sadoveanu, fiica lui Mihail.

Venea periodic să o vadă prietena ei de o viaţă, Ştefana Velisar Teodoreanu (Lilly), văduva lui Ionel, care însă era găzduită, prin veche tradiţie, în casa unei călugăriţe din incinta mânăstirii. De la fereastra salonului meu o vedeam pe doamna Teodoreanu cum urca sprintenă, la cei peste 80 de ani ai săi, scara cu 144 de trepte (preţ de şapte etaje) care făcea legătura între mânăstire şi casa Ciopron, sprijinindu-se cochet pe un baston subţire ca o trestie. Deschideam fereastra şi o salutam de

bun-venit, ceea ce însemna că, fie la mine, fie la doamna Sadoveanu, vom avea o reuniune literară.

Tot periodic îşi făcea apariţia doamna Zoe Dumitrescu-Buşulenga, de obicei împreună cu blândul Apostol, soţul ei. După moartea doamnei Sadoveanu a devenit, practic, moştenitoarea casei, ceea ce a făcut-o ca, spre sfârşitul vieţii, călugărindu-se, să-şi ia numele monahal de Benedicta.

Mai rar, dar întotdeauna cu delicateţea unui surâs, venea Cornelia Pillat, văduva lui Dinu.

De neuitat anii aceia de sihăstrie academică şi nobleţe intelectuală, când patru, cinci sau mai multe persoane ne întâlneam la o cafea şi ne constituiam într'un adevărat cenaclu intim, cu lecturi şi intervenţii critice, comentarii pe marginea unui eveniment cultural, sau cu seri muzicale. Acestea din urmă aveau loc în spaţiosul meu salon, unde îmi instalasem *pickup*-ul *His Master's Voice* şi bogata mea colecţie de discuri cu muzică clasică. Doamna Zoe, pricepută în materie, era aceea care hotăra o seară Bach, o alta Beethoven sau Mozart sau Ceaikovski, audiţii urmate de o plimbare, sub lună, pe drumeagul dintre casa Ciopron şi casa Benedicta, când ne petreceam unii pe alţii, în timp ce doamna Buşulenga, proaspăt intrată în Academia Română, ne relata scene amuzante pe seama lui Nicolae Cajal.

Pe acest drum am întâlnit-o odată pe doamna Valeria Sadoveanu. O văzusem că de abia venise de la Bucureşti şi m'am grăbit să o salut. Ca de obicei, început de conversaţie banală, cu micile delicateţuri politicoase.

– Bine aţi venit, doamnă Sadoveanu!

– Bine te-am găsit, părinte!

– Ce mai faceţi?

– Eei, eei, ce fac? Nu fac bine.

– Aşa?... Dar ce-aveţi?

– Eei, ce am, ce am! Ştii ce? Eu am fost de curând la doctori să-mi spună ce am. Ei bine, unul mi-a spus una, altul mi-a spus alta, altul, alta.... şi, până la urmă, ştii ce-am făcut?: M'am uitat în buletin şi-am priceput ce am...

Grupul nostru cobora uneori în mânăstire pentru o şezătoare literară în spaţioasa sală de conferinţe, la care asistau şi numeroase maici interesate de cultură. Într'o bună zi a poposit acolo şi Fănuş Băileşteanu. Doamna Buşulenga era aceea care le vorbea cel mai des. Într'o asemenea împrejurare, la sfârşit, mi-am motivat scurta mea întârziere de la conferinţă povestindu-le ce mi se întâmplase în timp ce coboram scara.

– Cam pe mijlocul scării m'a întâmpinat o doamnă, însoţită de o soră îmbrăcată în negru, care însă, evident, nu era din Văratec.

– La dumneavoastră veneam, mi-a zis sora.

– Acum nu mă mai întorc, aşa că spuneţi-mi ce aveţi de spus, dar repede, că mă grăbesc.

– Doamna e profesoară de limba română la un liceu din Brăila, vă cunoaşte cărţile, le vorbeşte elevilor despre ele şi, aflând că autorul lor se află în Văratec, m'a rugat să-i înlesnesc o vizită, ca una care mai cunosc pe câte cineva de pe aici. Dar, vai, părinte, cât de mult vă apără maicile de musafiri nepoftiţi!... Am întrebat la poartă: – Unde-l găsim pe părintele Anania? – Nu-i aici! ni s'a răspuns, scurt. O altă maică, mai încolo: – A fost, dar a plecat!... Şi aşa, de câteva ori, până când s'a găsit una mai milostivă: – Îl găsiţi sus, la muzeu...

– Încă n'am ajuns la muzeu! am replicat eu, amuzat.

– N'aţi ajuns, preacuvioase, dar ne rugăm noi la Maica Domnului să ajungeţi cât de curând...

După ce doamna Buşulenga s'a prăpădit de râs, stârnind şi hohotele asistenţei, am completat, conclusiv:

– Biata fată, confunda muzeul cu Academia...

Aplauze...

Cenaclul nostru participa şi la momente culturale de mai largă anvergură, cum erau, de pildă, „Zilele Sadoveanu”. Cea din 1982 s’a petrecut la casa memorială din mânăstirea Neamţ. Luările de cuvânt au fost conduse de Laurenţiu Ulici, care-i avea alături pe Nicolae Ciobanu, Vasile Sălăjan şi Valentin Ciucă, în prezenţa unui mare număr de intelectuali din diferite părţi ale ţării. Îndatoritor, primarul comunei Vânătorii de Neamţ ne-a oferit prânzul în cârciuma satului, şi acolo am gustat pentru prima oară celebra „tochitură”, comandată de doamna Valeria Sadoveanu.

Datorită faptului că de Văratec erau legaţi, într’un fel sau altul, numeroşi intelectuali ieşeni, în scurtă vreme i-am cunoscut şi am devenit unul din familia lor. Mă gândesc la profesorii Ciopraga, Lăudat, Husar, Leonte, Vacariu şi Moscovici, dar şi la Grigore Ilisei şi, ceva mai târziu, poeţii Lucian Vasiliu şi Mihai Ursachi.

Era acolo şi un personaj din conducerea municipiului, pe numele său Gheorghe Zaharia, iubitor de literatură şi extrem de îndatoritor faţă de mine. Când veneam în „dulcele târg al Ieşilor”, nu mă lăsa să bat la poarta Mitropoliei, ci îmi rezerva cameră plătită la unul din cele mai bune hoteluri, atunci când nu beneficiam de găzduirea casei de oaspeţi a Universităţii, instituţie care mă invita la diverse conferinţe.

Cu profesorii amintiţi mai sus aveam şi reuniuni la schitul Cetăţuia, ca oaspeţi ai unui stareţ cu mare deschidere spre cultură. În faţa acestora şi a doamnei Buşulenga am citit, în premieră, *Imn Eminescului*, scris de curând, la Văratec, ca urmare a unei nopţi de insomnie.

Devenisem şi un familiar al Casei Pogor, unde am vorbit de câteva ori în cercuri restrânse.

Toate aceste legături moldovene iradiau de la Văratec, din micul nostru cenaclu.

Vărateculmi-a fost şi cel mai fertil atelier de lucru literar, unde am scris cele mai multe poezii din ciclul *Anamneze*, volumele de proză *Rotonda plopilor aprinşi* şi *Amintirile peregrinului apter*, piesa de teatru *Greul Pământului*, precum şi cartea-album *Cerurile Oltului*.

O nouă versiune românească a Bibliei

Ca teolog şi, în acelaşi timp, ca literat, nu-mi era străină impresia că versiunea românească a Bibliei, cea din 1936, era depăşită şi că se apropia vremea uneia care să-şi împroprieze vârsta de acum a limbii române. O ştia şi patriarhul Iustin Moisescu, fost profesor universitar de specialitate, dar se mărginise să ceară revizuirea Noului Testament de către trei profesori teologi, dintre care doi universitari, sub coordonarea directorului Institutului Biblic, care eram eu. Aşa se face că în biroul meu de editor a trebuit să moderez câteva reuniuni ale celor trei, care îşi prezentau porţiunile lucrate acasă, spre a ajunge la un acord. Atunci am constatat cu stupoare că nimeni nu propunea o confruntare cu originalul grecesc, indispensabilă într'o asemenea muncă. Mai mult, unul din ei îşi adusese TOB-ul (*Traduction Œcuménique de la Bible*) şi se căznea să traducă, silabisind, din franceză. Cu toate acestea, nici prin minte nu-mi trecea că eu aş avea căderea să intervin, ca unul care nu eram nici profesor, nici lingvist, nici exersat într'o asemenea treabă. Când cei trei nu s'au putut înţelege asupra unei sintagme-cheie din capitolul 20 al Apocalipsei, eu nu am găsit ceva mai bun de făcut decât să-i las singuri şi să alerg la Iustin, ca să decidă el. Dilema era dacă sintagma trebuie tradusă „o mie de ani" sau „miile de ani"; ediţia 1936 optase pentru singular.

– Cum e în greceşte? m'a întrebat patriarhul.

– *Tà hília éte*.

– „Miile de ani", s'a pronunţat expertul din el.

Şi asta a fost tot.

Într'o bună zi a venit la mine în birou părintele Dumitru Fecioru, pensionar, fost lector de limbă greacă şi apoi profesor la catedra de Noul Testament a Institutului Teologic Universitar din

Bucureşti, autor a numeroase traduceri din Sfinţii Părinţi şi cel care, împreună cu un alt mare elenist, preotul profesor Olimp Căciulă, iniţiase şi începuse colecţia patristică „Izvoarele Ortodoxiei”. Ne cunoşteam de multă vreme. Îndată după eliberarea mea din închisoare, la vremea când lucram împreună cu părintele Stăniloae în Biblioteca Sfântului Sinod din mânăstirea Antim, părintele Fecioru era consilierul de resort şi ne distribuia lucrările pe care urma să le traducem fiecare şi să i le predăm.

De data aceasta venise la mine cu un gând colosal, materializat într’o propunere stupefiantă:

– Părinte Anania, noi am mai vorbit, în treacăt, că actuala versiune a Bibliei e complet depăşită, atât de evoluţia limbii române, cât şi de noile ediţii critice ale Septuagintei. Nu doar Biserica, ci şi cultura românească au nevoie de o nouă traducere, care, după părerea mea, nu mai poate fi amânată. E o datorie de conştiinţă. Şi m’am gândit că numai noi doi o putem face; eu ca elenist, iar sfinţia ta ca expert în limba română. Ai certificatul lui Arghezi, iar asta nu e puţin lucru. Şi mai e ceva: nu vom obţine o comandă, aşa încât va trebui ca munca să ne-o răsplătească Dumnezeu în lumea de dincolo. Eu şi Iustin am fost colegi de studii la Atena şi nu ne-am înţeles prea bine, nici atunci şi nici mai târziu. Nu ştiu ce ghimpe are împotrivă-mi, iar asta mă face să cred că nu ne-ar aproba oferta unui contract, aşa cum au avut-o, la vremea lor, Galaction, Radu şi Nicodim. Hai, promite-mi că vom lucra împreună.

– Părinte profesor, în nici un caz! Nu cred că am chemare pentru o asemenea treabă şi, pe de altă parte, am proiecte literare pe termen lung, care fac parte din viaţa mea. Iertaţi-mă, dar nu pot.

În timp, Fecioru a continuat să insiste, eu am continuat să rezist. Crezând că poate avea un aliat în bunul meu prieten şi frate arhimandritul Grigore Băbuş, devenit bibliotecarul Patriarhiei, i-a cerut

să mă convingă el şi, în acest context, ne-a oferit o cină copioasă în restaurantul hotelului Bucureşti. Continuam să fiu un încăpăţânat, Fecioru părea că se lasă păgubaş şi a trecut multă vreme fără să-l mai fi văzut. A făcut şi o lungă călătorie prin Statele Unite şi credeam că a uitat, când m'am pomenit iarăşi cu el în biroul meu, reluând pledoaria de la capăt şi invocând iarăşi datoria pe care noi doi o avem faţă de Biserică şi de neamul românesc. Se ridicase în picioare şi, perorând, a început, pur şi simplu, să plângă. Asta m'a muiat. M'am ridicat de pe scaun, am mers la el şi ne-am îmbrăţişat, făgăduindu-ne unul altuia să facem, pe cont propriu, o nouă versiune românească a Bibliei.

Am socotit însă că nu ar fi corect să-l ocolim pe patriarh şi am întocmit amândoi un memoriu cu oferta noastră, pe care i l-am prezentat la 22 august 1981. Acesta, după ce l-a citit şi a tăcut, a pus rezoluţia: „La Sfântul Sinod". Am înţeles că era o rezoluţie funebră, ştiind că Iustin avea deja împuternicirea Sfântului Sinod de a decide singur asupra persoanelor cărora li se va încredinţa alcătuirea unei noi versiuni a Sfintei Scripturi. Memoriul era deja îngropat, aşa că ne-am împăcat cu gândul că vom lucra fără nici un contract cu Patriarhia.

După o vreme m'a înştiinţat că începuse – aşa cum se începe de obicei – cu Noul Testament. După altă vreme mi-a predat lucrarea. Sărac cum era, xerocopiase un exemplar de format mic al Noului Testament, îi lipise paginile pe foile mai multor caiete şcolăreşti, de dictando, şi îşi notase intervenţiile pe margini, în cerneală. Caietele fuseseră văzute şi de preotul profesor Constantin Corniţescu, care însă nu lăsase decât câteva observaţii şi, undeva, un semn de întrebare.

Între timp, însă, îmi vedeam de treburile mele literare, făcând naveta între Bucureşti şi Văratec. Terminasem (în 1986) *Amintirile peregrinului*

apter, plănuisem *Cerurile Oltului*, umblasem cu Dumitru F. Dumitru în două campanii de fotografiere pentru partea iconografică a cărţii, începusem să scriu textul (întrerupt de insistenţele lui Ioanichie Bălan de a consemna o lungă conversaţie pentru ale lui *Convorbiri duhovniceşti*), când mi-a sosit vestea năprasnică despre decesul părintelui Fecioru, transmisă telefonic de Grigore Băbuş în seara zilei de 24 februarie 1988. Murise de două zile, pe 22, iar „mâine va fi înmormântarea". Avea 83 de ani.

Aşa se face că, rămas singur, am pus caietele de-o parte, despovărat, şi m'am rugat pentru sufletul celui ce plecase fără să-şi fi văzut visul împlinit.

Şi totuşi..., şi totuşi... povara rămăsese. Mă bântuia amintirea îmbrăţişării din biroul meu de la Institutul Biblic şi legământul – neformal, dar legământ – faţă de părintele Fecioru şi, prin el, faţă de Biserică şi neam. Ca şi pe el, partea materială nu mă interesa, aveam din ce şi unde să trăiesc, dar unde aş putea găsi pe cineva care să muncească alături de mine pe gratis? Într'o conversaţie avută, la mine acasă, cu profesorul C. Corniţescu, acesta îşi mărturisea convingerea că numai eu aş fi în stare să alcătuiesc o nouă versiune a Bibliei, dar a ocolit un răspuns la insinuările mele discrete asupra unei posibile colaborări. Nu l-am osândit; avea familie, două fetiţe suferinde, catedră cu obligaţii didactice.

Am început să mă obişnuiesc cu gândul că voi lucra singur, mult mai greu, pe o durată mult mai mare decât mi-o imaginasem, şi cu preţul renunţării la proiectele mele literare. Cum stau însă cu cunoştinţele mele de greacă veche? În Seminarul Central, pe care îl absolvisem în 1942, se făceau opt ani de limbă franceză, şapte de latină şi şase de greacă, cu profesori emeriţi, dar de atunci au trecut atâţia ani, iar contactele mele cu greaca veche fuseseră doar sporadice, circumstanţiale. Mă întrema însă gândul că, odată

intrat adânc în ogorul textelor biblice, greaca latentă din creierul meu va ieşi la suprafaţă, nu doar prin lectură, ci şi ajutată de dicţionare, gramatici, lexicoane şi traduceri paralele.

Pe de altă parte, dacă Fecioru se limitase la lexic, o bună transpunere în româneşte nu poate ignora sintaxa şi stilistica. În consecinţă, nu se poate lucra pe deasupra textului dat, ci Biblia se cere rescrisă, în întregime, de mână, copiată şi prelucrată cu migală, pricepere şi răspundere, folosind metoda comparatistă, ceea ce presupune consultarea permanentă a unei întregi biblioteci de specialitate.

Aşa se face că, timp de un an şi jumătate, mi-am adunat cărţile necesare atelierului meu biblic, de la ediţiile greceşti ale *Septuagintei* şi *Noului Testament* până la manualele de traducere editate de *United Bible Societies* (dobândite gratis prin bunăvoinţa episcopului vicar patriarhal Nifon Mihăiţă, care mergea periodic în Germania) şi până la cele douăsprezece volume masive al monumentalei lucrări *The Interpreter's Bible* (aceasta din urmă fiindu-mi procurată din Statele Unite, contra cost, de către arhimandritul Jerome Newville). Toată strânsura aceasta, care mi-a umplut aproape zece metri de rafturi, s'a constituit într'un sobor de sfetnici care m'au ajutat nu numai să mă descurc în imensele hăţişuri ale traducerii sau diortosirii, ci şi în redactarea introducerilor şi a celor peste opt mii de note infrapaginale, o noutate absolută, dar tot atât de necesară unei versiuni moderne a Sfintei Scripturi.

Astfel pregătit, încă nu-mi fixasem data la care voi începe lucrul, fără să ştiu că Însuşi Dumnezeu mi-o rânduise. La 23 decembrie 1990, adică în Duminica de dinaintea Naşterii Domnului, în timp ce asistam la Liturghie în altarul bisericii mari din Văratec, l-am auzit pe preotul slujitor citind pericopa evanghelică a zilei, de la *Matei* 1, 1-25, şi deodată m-a fulgerat gândul că acesta e textul cu

care se începe Noul Testament. Ajuns acasă, am făcut o cruce cu „Doamne, ajută-mă!” şi aşa am început o trudă care avea să dureze, aproape fără întrerupere, unsprezece ani.

O grea cumpănă s’a petrecut în februarie 1993, când Biserica m’a scos din sihăstria Vărateculuişi m’a trimis în ascultarea de arhiepiscop al Clujului, o funcţie care implică nu doar activitate pastorală, ci şi destulă administraţie. Pentru a-mi menţine continuitatea atelierului biblic a trebuit să-mi fac un program de fier, împărţindu-mi timpul între obligaţiile de serviciu şi munca de ocnaş într’o cameră fără ferestre. Pe durata a două concedii am lucrat în mânăstirea Rohia, anume în casa zisă „a poetului” (Ioan Alexandru), izolată undeva pe deal, iar după ce am „descoperit” Nicula, mi-am mutat atelierul în stăreţia veche şi apoi în reşedinţa mea din noua clădire, tot pe deal, unde am isprăvit în 10 august 2001, dând slavă lui Dumnezeu (şi unde îmi scriu acum *Memoriile*).

Încă din primele săptămâni de lucru mi-am dat seama că hotarul dintre traducere şi diortosire e uneori extrem de subţire. Traducerea este aflarea unei echivalenţe absolut noi a textului original, pe când diortosirea nu e mai mult decât o îndreptare operată în textul dat. În cazul meu, textul din *Matei* 1, 2 este o traducere, dar cel din *Ioan* 1, 1 – o diortosire. M’am hotărât ca întreaga lucrare să apară sub semnul diortosirii, iar aceasta nu, neapărat, din modestie, ci din rigoare ştiinţifică şi probitate morală. În acest sens, Şaguna avea dreptate să afirme că, în cultura unui popor, Biblia se traduce o singură dată. La noi, cea din 1688. Or, în urma ediţiilor apărute de-a lungul a peste trei secole, e imposibil ca un nou autor să nu preia de la înaintaşi cuvinte şi expresii care, practic, nu pot fi schimbate fără a trăda originalul. E o preluare care se face fără nici o etichetare de plagiat, dar care, cinstit vorbind, nu este o traducere în sensul

strict al cuvântului. Originalitatea cu orice preţ implică riscul desfigurării.

Munca de unul singur m'a scutit de inerentele discuţii, controverse, orgolii şi interese dintr'o comisie, dar, asumându-mi singur răspunderea, mi-am asumat şi o metodă de lucru mai complicată. De obicei, manuscrisul original, plin de refrazări, ştersături, adaose supra- sau subliniare, este dactilografiat de o altă persoană. Prima operaţie este lectura în doi: o persoană citeşte cu voce tare dactilograma, a doua urmăreşte pe manuscris şi descoperă eventualele (inevitabilele) greşeli. Eu, neavând o a doua persoană, am recurs la o altă metodă: citind cu voce tare originalul în faţa unui microfon, l-am înregistrat pe casete. Apoi, bucată cu bucată, ascultam originalul prin căşti, iar cu ochii urmăream dactilograma şi prindeam greşelile. Pentru economie de timp, această operaţie o puteam face şi pe drum, fie în maşină, călătorind la Bucureşti sau Craiova, fie chiar în avion, pe durata unei călătorii în Austria şi Germania. În dulapul meu metalic şi'n rafturile de la Nicula se află nu numai manuscrisul original, în 14 volume, ci şi cele 102 casete audio, transpuse, spre mai multă siguranţă, pe 22 CD-uri.

E corect şi folositor ca o nouă versiune a Bibliei să apară mai întâi în ediţii de probă, pentru ca ostenitorii (în speţă, ostenitorul) să poată primi observaţiile şi propunerile menite să îmbunătăţească textul. Dacă autorii tomurilor din atelierul meu biblic au avut rolul membrilor unei comisii, pe care i-am consultat cu obstinaţie, cei ce mi-au trimis observaţii, deloc puţine, la ediţiile de probă au avut acelaşi rol, aşa încât nu se poate spune că noua versiune este opera mea, ci a tuturor celor care, într'un fel sau altul, m'au ajutat.

Prima ediţie de probă a fost aceea a Noului Testament. Când i-am prezentat patriarhului Teoctist manuscrisul dactilografiat, cu propunerea

de a aproba să apară în Editura Institutului Biblic, acesta l-a privit lung şi mi-a amânat răspunsul pentru a doua zi.

L-am găsit înconjurat de *staff*-ul Administraţiei Patriarhale, vicarul, juristul, consilierul cultural şi, în special, contabilul-şef. Am priceput bănuiala că eu nu voi cere puţine drepturi băneşti de autor şi că lupta pentru un preţ mai mic nu va fi uşoară. Bineînţeles, eu solicitam o aprobare de principiu, urmând ca cea definitivă să se producă după ce manuscrisul va fi citit de unul sau mai mulţi specialişti şi va obţine aviz favorabil. La acest punct, patriarhul a ridicat din umeri:

– Pe cine mai avem noi acum să se priceapă la chestii d'astea? Semnătura părintelui Anania ne e de-ajuns.

Dar Mircea Ionescu, contabilul-şef, parcursese cu ochii hârtia mea şi, cu ea în mână, m'a întrebat:

– Spuneţi aici că drepturile de autor pe care le pretindeţi se cifrează la suma de un leu pentru o ediţie, indiferent de tiraj.

– Da, e adevărat.

Toţi se uitau ţintă la mine, crezând că e vorba de o capcană, şi gata să apere averea instituţiei...

– Dar de ce un leu? a continuat să se mire Ionescu.

– Apăi, nici pe degeaba nu v'o dau, că eu am muncit aici!

Necazul a apărut în prima şedinţă a Sfântului Sinod, când l-am reclamat pe contabilul-şef că nici până azi nu mi-a achitat dreptul de autor. El s'a fâstâcit:

– Pe piaţa noastră financiară, afectată de inflaţie, nu mai sunt de găsit monede de un leu. Am căutat, dar nu am dat de nici una...

– Nu se poate, am replicat eu, leul e monedă naţională şi nu poate dispărea. Cereţi la Banca Naţională şi daţi-mi leul, aşa cum se cuvine într'o contabilitate onorabilă, pe stat de plată, sub semnătură, conform contractului!

În cele din urmă, l-am primit.

La Editura Institutului Biblic au apărut Noul Testament în două ediţii, Pentateuhul, Poezia Vechiului Testament, iar alte cinci cărţi vechi testamentare i le-am oferit, tot pentru un leu, lui Sorin Dumitrescu pentru Editura Anastasia.

Totul a mers bine, cărţile s'au vândut ca pâinea caldă, editorii au câştigat bani buni, au apărut şi cronici pozitive. Dificultăţi au apărut în şedinţa Sfântului Sinod când am solicitat aprobarea pentru editarea Bibliei întregi de către acelaşi Institut. Mai întâi, tăcerea solemnă a ignoranţei. A luat cuvântul episcopul Damaschin Coravu, cu studii solide în Grecia, poate că singurul priceput în materie, care a propus aprobarea. A intervenit însă mitropolitul Daniel, cu propunerea ca manuscrisul să-i fie încredinţat unei comisii care să-l citească şi să avizeze. Atunci mi-am dat seama de dreptatea celui ce a spus că dacă vrei să faci o treabă bună, fă-o singur, iar dacă nu, numeşte o comisie. Nu era nici o îndoială că mitropolitul de la Iaşi urmărea tergiversarea pe ani de zile, până ce totul se va încleia într'o, să zicem, lipsă de cvorum...

– Înaltpreasfinţite, am intervenit eu, textul acestei versiuni a apărut în ediţii de probă, cu invitaţia expresă a autorului ca acei care se pricep şi voiesc să mă ajute să-mi trimită observaţiile critice, de care voi ţine seamă. Am primit sute de observaţii, dar nu-mi amintesc să fi primit vreuna de la doctorul Daniel Ciobotea.

A lăsat capul în jos, iar discuţiile au continuat, în cursul cărora eu mi-am exprimat disponibilitatea de a renunţa la tipărirea numelui meu pe copertă sau foaia de titlu şi de a-l înlocui cu acela al Sfântului Sinod. Ideea a fost bine primită şi urma să fie supusă la vot, când mitropolitul Daniel a intervenit din nou, cu o propunere care părea mai mult decât visase autorul diortosirii, anume ca denumirea de pe foaia de titlu să fie „Ediţie Jubiliară a Sfântului Sinod". Mult mai târziu

aveam să-mi dau seama că o ediţie „jubiliară” nu era expresia unei jubilaţii, ci aceea a unei existenţe doar pe durata unui jubileu, care urma să fie hotărât în timp. Ştiam de acum că rodul muncii mele de unsprezece ani are în mitropolitul Daniel un adversar. Chiar după ce Sfântul Sinod a hotărât, într’o altă şedinţă, ca Biblia Jubiliară să devină textul oficial al Bisericii Ortodoxe Române, obligatoriu în cărţile de cult, în manuale, în studii şi alte scrieri bisericeşti, Daniel nu l-a folosit nici măcar o dată, preferând să-şi extragă citatele din ediţiile biblice vechi, chiar când în mod evident erau greşite.

În schimb, această Biblie a avut un fervent susţinător în patriarhul Teoctist Arăpaşu. După ce şi-a risipit primele ezitări şi rezerve, a organizat o lansare în Aula Patriarhală din fostul Palat al Parlamentului şi o alta în Aula Academiei Române. Drept urmare, a mai fost lansată de Mitropolia Olteniei în sala Teatrului Naţional din Craiova, de Episcopia Râmnicului în sala festivă a Centrului Eparhial, de Episcopia Oradiei în amfiteatrul Facultăţii de Teologie şi, bineînţeles, la Cluj, în Aula Magna a Universităţii Babeş-Bolyai.

În şase ani de la apariţia acestei versiuni biblice nu au apărut critici sau negări la adresa ei. Au salutat-o, în schimb, la superlativ, teologi de talia profesorului Vasile Mihoc şi filologi de statura lui George Pruteanu. Desigur, este absolut normal ca peste un număr de ani să apară o versiune mai bună. Pentru vremea de acum, însă, trăiesc împăcarea de a-mi fi făcut datoria, dăruindu-i neamului meu această Biblie, aşa cum i-am făgăduit-o părintelui Dumitru Fecioru, autorul ei moral.

Din 23 decembrie 1990, când am început lucrul la Biblie, eu nu am mai scris nici măcar o pagină de literatură proprie, socotind că tot ceea ce scrisesem până atunci nu era altceva decât un exerciţiu de o viaţă pe limba română, pregătindu-

mă pentru ceea ce Dumnezeu îmi rânduise să fac în ultimii mei ani.

Prin cetatea culturii

Bucureştiul nu mi-a plăcut niciodată. L-am cunoscut bine încă din copilărie şi adolescenţă, datorită faptului că eram fiu de tramvaist şi, ca atare, posesor al unui permis de liberă circulaţie, din centru până prin viermuiala mahalalelor. Îi suportam greu zăpuşala din timpul verii şi umezeala anotimpurilor ploioase, aglomeraţia străzilor şi suduielile birjarilor, dar tot el îmi oferea, compensator, biblioteci, teatre, muzee, colecţii şi expoziţii de artă, edituri, tipografii, precum şi o elită intelectuală în care pătrundeam pe măsură ce deveneam autorul unor cărţi sau articole de revistă. Era un mare privilegiu să scrii la Văratec şi să publici în Bucureşti. Ca scriitor, criticii importanţi ai vremii nu m'au răsfăţat, preferând să mă ignore, dar am avut doi aliaţi puternici: editorii şi cititorii. Cu toate că eram călugăr şi făcusem puşcărie politică (sau poate că tocmai de aceea!), m'am bucurat de bunăvoinţa unor editori ca Ion Bănuţă, Mihai Gafiţa, Valeriu Râpeanu, George Bălăiţă, Marin Preda, Alexandru Balaci, Vasile Nicolescu, Mircea Ciobanu, precum şi a unor redactori şi tehnoredactori ca Magdalena Bedrosian, Viola Vancea, Dan Damaschin, Delia şi Grigore Damirescu, Elis Buşneag, Nelu Oancea, Constanţa Vulcănescu, Gheorghe Chiru. Atât editorii, cât şi redactorii îşi însuşiseră arta de a trimite „sus" referate meşteşugite, bine aduse din condei, spre a-i convinge (oare?) pe cei mai mari de la Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste că opul cu pricina nu conţine nimic duşmănos la adresa sistemului politic şi că, dimpotrivă, contribuie la... la... bla, bla, bla... Cred că era şi o solidaritate de breaslă, cu ocheade în cifru secret de jos în sus şi de sus în jos, într'o vreme când Ceauşescu pusese în circulaţie marea minciună că a desfiinţat cenzura.

Pe de altă parte, am avut norocul unor cititori care-mi sorbeau cărţile de cum apăreau în librării. Aşa se face că *Rotonda plopilor aprinşi* a fost cerută de librari în 27.000 de exemplare, pentru ca să apară în 16.500. Grăitor este şi cazul *Greul Pământului*, aflat la Editura Eminescu în două volume masive din colecţia „Teatru comentat”. De obicei, cărţile de teatru, ca şi cele de critică literară, aveau tiraje reduse, de maximum 5-600 de exemplare. La un moment dat, când cele două volume se aflau la gura tiparului de la Arta Grafică, directorul Valeriu Râpeanu (care nu-mi spunea niciodată „părinte”) mi s’a adresat:

– Domnule Anania, o carte ca asta nu se mai tipăreşte decât peste 50-80-100 de ani. M’am gândit să-i măresc tirajul.

– Domnule Râpeanu, asta depinde în primul rând de editor, el fiind negustorul care face bani prin carte şi îşi cunoaşte mai bine piaţa care-i asigură profitul. Firește, eu, ca autor (care-şi are şi el partea lui de câştig), nu am nimic împotrivă.

Nu după multă vreme l-am întâlnit întâmplător, din mers, pe stradă, undeva pe lângă Teatrul Naţional. Era bine dispus.

– Domnule Anania, veste bună: cartea dumneavoastră s’a şi epuizat. O carte de teatru, în timp record, domnule Anania!

– Încă nu ştiu asta, dar vă pot spune că Fondul Literar mi-a plătit drepturile de autor pentru 4.100 de exemplare. Vreau să vă mulţumesc.

– În sfârşit, dau şi eu peste un autor mulţumit! Nu ca Eugen Barbu...

– Ce-i cu el?

– După ce îi tipăresc o carte, primul lucru pe care-l face e să mă reclame la Comitetul Central că nu i-am dat banii pe care-i merită!

Aşa mi-a apărut *Greul Pământului*, dar nu fără un incident. La 26 martie 1982 cartea se afla la gura tiparului, când Viola Vancea, redactorul ei responsabil, m’a informat telefonic că trebuie

operată urgent o intervenţie. Despre ce era vorba? În „Introducerea” Zoei Dumitrescu-Buşulenga la *Mioriţa* şi în aceea a lui D. Micu la *Meşterul Manole* era pomenit numele lui Mircea Eliade. Acest nume trebuie scos afară. Evident, un ordin de undeva „de sus”, dar se pare că atât de categoric încât îl intimidase şi pe Râpeanu, care, muindu-se, s’a făcut nevăzut după ce i-a spus Violei: „Faceţi ce vreţi!”. Peste două zile i-am telefonat lui Vasile Nicolescu, rugându-l să ia legătura cu Viola Vancea şi să afle cum anume stă treaba. La 31 martie eram informat de către Centrala Editurilor că tirajul definitiv este de 4.100 de exemplare, comunicat tipografiei, şi că imprimarea va începe mâine... dar că problema numelui lui Eliade încă nu e rezolvată. În aceeaşi zi i-am telefonat din nou lui Vasile Nicolescu, care mi-a spus: „Valerică Râpeanu e un fricos!”. În agenda mea din 1 aprilie mi-am notat: „Aflu că Ed. Eminescu a primit OK pentru «cazul» Mircea Eliade. Azi *Greul* a intrat sub tipar”.

De notat că asta se întâmpla la numai două săptămâni de la data de 17 martie 1982, când la Institutul de Istorie şi Teorie Literară „G. Călinescu”, condus de Zoe Dumitrescu-Buşulenga, avusese loc un simpozion şi o masă rotundă Mircea Eliade, pe durata unei zile întregi, la care am luat şi eu parte (cu o comunicare despre istoricul religiilor), alături de Marin Bucur, Mircea Handoca, Eugen Simion, Alexandru Paleologu, Dan Hăulică, Şerban Tanaşoca, Răzvan Theodorescu, Ion Frunzetti şi colaboratorii Institutului, unde se discutase foarte deschis şi despre rolul pozitiv al lui Nae Ionescu în formarea celebrilor săi discipoli, printre care şi Eliade.

Cu toate acestea, incidentul de la Editura Eminescu mi s’a dovedit minor pe lângă un necaz incomparabil mai grav. Acesta s’a petrecut în 1986, când terminasem de scris o nouă carte, intitulată mai întâi *Salba Carpaţilor*, titlu la care

apoi am renunţat în favoarea unuia nou, *Amintirile peregrinului apter*, sub care a şi apărut. La primul am renunţat mai întâi pentru că era o pastişă după Gala Galaction şi în al doilea rând pentru că suna prea... turistic. Dar tocmai acest profil o adusese în Editura Sport-Turism, pe masa de lucru a redactorului Grigore Damirescu (a cărui soţie îmi promovase *Păhărelul cu nectar* la Editura Ion Creangă).

Damirescu s'a declarat entuziasmat de lectura manuscrisului, dar s'a izbit de înverşunata împotrivire a şefului său, directorul editurii, care citise şi el textul şi făcuse o droaie de observaţii critice pe aripile mapei. De la Damirescu am aflat că, la rândul său, directorul primise „de sus" un „Nu" categoric.

La urma urmelor, din partea mea era o cutezanţă ca în plin regim comunist-ateu să propun spre publicare o carte cu un întreg univers de mânăstiri, monahi, călugăriţe, duhovnici, fresce şi icoane cu sfinţi. Era, totuşi, o carte de literatură, aveam motive să cred că e şi bine scrisă; autorul ei nu mai era un biet debutant, se bucura de oarecare notorietate şi, între timp – chiar dacă cu greu şi după multe amânări –, devenise şi membru al Uniunii Scriitorilor. Damirescu era înfrânt şi, în cele din urmă, m'a implorat să nu mai insist, că altfel îşi pierde pâinea.

Manuscrisul a fost preluat de Valeriu Râpeanu spre publicare la Editura Eminescu. Totuşi, cât era el de influent şi de răzbătător, s'a izbit de rezistenţa mai-marilor săi, care îl lăsaseră cu mâinile încrucişate şi pe Vasile Nicolescu.

Acesta m'a informat că, în realitate, cheia se afla în mâna lui Mihai Dulea, mai-marele tuturor editorilor din republică, şi m'a sfătuit să încerc deblocarea.

Anunţat de secretară, Dulea m'a primit afabil, chiar de la uşă, conducându-mă de braţ până la fotoliul de protocol. În spatele biroului său, rafturi

cu maldăre de manuscrise. Alături, o doamnă (pardon, tovarăşă!) care lua note într'un caiet. Nici amfitrionul şi nici eu nu am dat vreun semn că ne cunoaştem.

– Dacă aţi ajuns la mine înseamnă că aveţi un oarecare necaz. Cu ce vă pot fi de folos?

I-am povestit ce şi cum.

– Nu se poate, s'a căinat el frângându-şi mâinile.

Mi-am dat imediat seama că mă aflu în faţa unui om de o rară perversitate morală, care ştie bine să joace teatru.

– Iată că se poate, am îngăimat eu.

– Vă promit că voi cerceta cazul şi-i voi trage la răspundere pe vinovaţi!

Şi, cu aceeaşi amabilitate, m'a condus până la uşă.

Şi s'a făcut tăcere...

După mai bine de trei ani mă obişnuisem cu gândul că *Amintirile peregrinului apter* e condamnată să rămână în manuscris, când am fost abordat de doamna Lenuţa Docsănescu, cândva implicată în sistemul editorial, care aflase din gura târgului că Anania are o lucrare „sub cheie", respinsă de câteva edituri, şi mi-a cerut s'o citească. O cunoşteam; în casa soţilor Docsănescu fusesem la cină de două ori împreună cu Zoe Dumitrescu-Buşulenga şi Radu Tudoran, aşa că i-am încredinţat manuscrisul. La rândul ei, i-a vorbit despre el Magdalenei Bedrosian, redactor la Cartea Românească, şi i l-a predat spre lectură şi propunere. Aceasta m'a invitat în biroul ei şi mi-a citit un referat pozitiv, alcătuit cu măiestria de care vorbeam altădată, prin care spera să-i convingă pe cei „de sus" să aprobe publicarea cărţii. Nu a mai fost însă nevoie. 23 Decembrie 1989 a spulberat regimul Ceauşescu, cartea a avut drum liber spre tipar şi a apărut în chiar anul următor. Dar nu prea mare mi-a fost bucuria. În 1990 – dar şi după

aceea – ochii cetăţenilor nu mai erau făcuţi decât pentru ziare şi televizor.

Incidente am avut şi în publicistică. Cel mai semnificativ s'a petrecut în 1982. Iniţiaţii sistemului editorial din Bucureşti ştiau că scrisesm o carte de memorialistică literară, *Rotonda plopilor aprinşi*, că manuscrisul trecuse cu bine prin Editura Cartea Românească şi că se afla pe undeva în Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste.

La 14 decembrie a venit la mine acasă un redactor de la revista *Luceafărul*, care s'a recomandat Nicolae Ciobanu. Publicaţia era condusă de Nicolae Dan Fruntelată, pe care nu-l cunoşteam, dar în numele căruia oaspetele mi-a propus o colaborare cu două capitole din noua mea carte, anume Victor Papilian şi V. Voiculescu. Acest Ciobanu era un moldovean cumsecade, domol, îndatoritor, pe care l-am plăcut din prima clipă. Am promis că accept colaborarea, dar cu trei condiţii: textele să apară în integralitatea lor (bineînţeles, defalcate în funcţie de spaţiul tipografic al fiecărui număr), dar fără tăieturi sau prescurtări; să nu se facă intervenţii în text; să fac eu ultima corectură în şpalt. A acceptat şi i-am dat manuscrisul, convenind să începem cu V. Voiculescu.

La 16 februarie 1983 mi-a adus şpaltul primului fragment, pe care a doua zi l-am lăsat, corectat, la poarta sediului revistei.

În sâmbăta următoare m'am dus la chioşcul din apropiere şi am văzut afişul, pe care scria: *În acest număr, V. Voiculescu evocat de Valeriu Anania*. Am cumpărat mai multe exemplare, să am şi pentru prieteni, m'am dus acasă, am citit capitolul şi m'am luat cu mâinile de cap. Intervenise cenzura! Eu scrisesem că Voiculescu venea adesea *în locuinţa mea din Intrarea Patriarhiei*, în text

apărea că venea adesea *în locuinţa mea* (deşi Intrarea Patriarhiei, ca stradă, făcea parte din nomenclatorul oficial al Capitalei!). În altă parte reproduceam o scrisoare a lui Voiculescu prin care îmi recomanda ca, pentru atenuarea atmosferei de păgânism a poemului meu dramatic *Mioriţa* (pe care i-l citisem în manuscris), poate că ar fi bine să introduc, ca personaj, *un preot*. Revista, în acelaşi context al unei atmosfere păgâne care trebuia atenuată, înlocuise *un preot* cu *un mag*!

Înfuriat, l-am chemat imediat la telefon pe Nicoale Ciobanu şi am urlat la el, amintindu-i cum ne-a fost înţelegerea. Nu ştia nimic. A venit repede la mine şi mi-a explicat că el citise aseară şpalturile corectate de mine, dar că orice editură are deasupra, la etaj, cenzorii care citesc noaptea şi care, de fapt, dau bunul de tipar (în ciuda faptului că, oficial, cenzura fusese desfiinţată!).

Am făcut imediat o scrisoare de protest adresată lui Fruntelată, somându-l ca în numărul următor, pe exact aceeaşi pagină, să publice textul unei Note semnate de mine, în sensul că-mi retrag colaborarea la *Luceafărul* şi că publicarea memoriilor mele nu poate continua. Fireşte, eram sigur că această Notă nu va fi publicată, întrucât ea denunţa destul de transparent existenţa cenzurii, dar gestul trebuia făcut oricum.

Timp de vreo trei-patru zile, bietul Ciobanu a făcut naveta între mine şi redacţie, relatându-mi situaţia penibilă în care s'ar afla redacţia revistei, explicându-mi că *Luceafărul* se adresează în special tineretului, că în el nu poate apărea nimic „mistic", chiar numai aluziv, şi încercând să mă convingă să accept publicarea fragmentului următor, dar fără cele treizeci de rânduri referitoare la religiozitatea lui Voiculescu... În cele din urmă, tot ca emisar al superiorilor săi, a venit cu propunerea unei negocieri: eu să accept continuarea colaborării, dar şi restricţiile impuse de profilul revistei, şi mi se garantează, în schimb,

că textul manuscrisului de la Cartea Românească va apărea integral în carte, fără nici o ciuntire. I-am răspuns, surâzând pe sub mustaţă, că dacă cedez aici, asta n'ar fi altceva decât arvuna cedărilor ce mi se vor cere şi dincolo, aşa că nu accept negocierea.

Nu mi-am explicat niciodată de ce volumul de la Cartea Românească mi-a apărut, totuşi, fără nici o intervenţie a cenzurii.

Îmi era evident însă că ochii cenzorilor şi, implicit, ai editorilor erau foarte atenţi la tot ceea ce putea fi religios (în limbajul marxiştilor, „mistic").

Însuşi Mircea Ciobanu, care era un om religios (chiar dacă eterodox), mi s'a dovedit extrem de exigent în vânarea unor cuvinte suspecte de „misticism" într'un manuscris de poezii al prietenului meu Radu Pătrăşcanu, pe care eu îl rugasem să-l sprijine.

În volumul meu *Anamneze*, versuri ca *Icoana ta'ncepuse prin gând să mi se-afume/ ca turla rătăcită prin ape la'nserat* au putut scăpa numai pentru că redactorul de carte era Magdalena Bedrosian, fiica unui foarte distins preot din Bucureşti.

Într'o bună zi, prin anul 1978, mă aflam în vizită la Marin Preda, în biroul său de la Cartea Românească, vorbind îndelung despre multe. Omul acesta nu numai că mă respecta, dar îmi arăta o afecţiune pe care nu mi-o puteam explica nici prin vreun oarecare simţământ religios, nici prin afinităţi literare. Secretara lui avea ordin ca părintele Anania să nu facă anticameră, ci să i se deschidă uşa imediat ce apare, indiferent cu cine ar fi fost directorul editurii la acea oră.

La un moment dat a intrat doamna Vulcănescu, tehnoredactor, cu lucrări. Preda mi-a făcut semn să rămân, că termină repede şi reluăm conversaţia. La rândul meu, m'am simţit obligat să mă ridic de pe scaun şi să mă uit la cărţile ce căptuşeau pereţii.

Am înţeles că directorul trebuia să aprobe coperţile câtorva cărţi noi. Trece de una, trece de alta, apoi îl aud mormăind:

– E-pi-fa-ni-a... Epifania! Ce e asta?

– Titlul unei cărţi de poezii...

– Daniel Turcea. Ăsta cine mai e?

– Se zice că un poet tânăr şi foarte talentat.

– Bine-bine, dar... Epifania? Ce e asta?

– Eu nu ştiu, domnule Preda, asta nu-i treaba mea. Întrebaţi-l pe redactorul de carte.

– Uite, dom'le, ce-mi fac oamenii mei! Îţi vâră sub nas o chestie d'asta, ca să aibă ăia la cine să zbiere... Stai, să caut în dicţionar... e-pi-fa-ni-e... Nu e! Cuvântul ăsta nu există în limba română.

Şi, răsucindu-se în scaun:

– Părinte, ce'nseamnă Epifania? Dumneata trebuie să ştii.

– Cum să-ţi spun, domnule Preda, am încercat eu să evit cuvântul „revelaţie", epifania este o descoperire năprasnică, un fel de inspiraţie... asta e!, inspiraţie, aşa ca atunci când, de pildă, scrii un roman, trebuie să inventezi un personaj intermediar, la care nu te-ai gândit, n'ai nici o idee despre cum ar fi sau cum să-l cheme, şi deodată ideea îţi vine, aşa, din senin... tocmai când îţi trebuie..., cam asta înseamnă cuvântul epifanie...

– Da' nu e mistic!

– Ei, cum o să fie mistic?

– Bine, se aprobă, a conchis Preda punându-şi semnătura.

Aşa am devenit eu naşul lui Daniel Turcea!

Cu patriarhul Teoctist

Pe Teoctist Arăpaşu l-am cunoscut în 1942, când am devenit călugăr şi diacon în mânăstirea Antim, din Bucureşti. Obştea era pe atunci alcătuită, în marea ei majoritate, din absolvenţi ai Seminarului Monahal din Cernica, deveniţi studenţi ai Universităţii bucureştene, la Facultăţi de profiluri foarte diferite, de la Teologie până la Litere (limbi clasice), de la Geografie şi Chimie până la Medicină. Aşadar, mânăstirea le era, de fapt, un cămin care le oferea adăpost şi hrană, sub stăreţia arhiereului Eugeniu Laiu Suceveanul, vicar patriarhal şi preşedinte al Institutului Biblic.

Teoctist, mai în vârstă decât ceilalţi cu câţiva ani, era singurul care nu locuia aici, ci, după cât îmi amintesc, în metocul din Capitală al mânăstirii Căldăruşani, în grija unui călugăr oarecare. Venea doar uneori la biserică şi slujeam împreună, ca ierodiaconi, la Sfânta Liturghie. Despre acel tânăr moldovean, înalt, bine făcut, cu plete bogate şi bărbuţa tunsă scurt, student la Teologie, se vorbea printre colegi că şi-a propus să ajungă arhiereu şi că dispune de abilităţile necesare spre a-şi asigura succesul. Cu vremea, eu însumi am constatat că, urmărindu-şi scopul, ştia să-şi aleagă omul care îi putea fi de folos, pe care însă şi-l ţinea aproape doar atât cât era necesar, începând cu Atanasie Dincă, stareţul mânăstirii Căldăruşani, continuând cu Dudu Velicu, secretarul particular al patriarhului Nicodim, şi cu alţi câţiva, până ce necunoscutul Justinian Marina a devenit arhiereu vicar la Iaşi, unde Teoctist era eclesiarh al catedralei mitropolitane. În timp ce aproape toţi clericii ieşeni, în frunte cu mitropolitul Irineu Mihălcescu, nu vedeau în tânărul vicar decât omul comuniştilor (aşa cum, de fapt, îl vedeam şi eu, de la cestălalt capăt al ţării), şi îl ocoleau, Arăpaşu a avut intuiţia de a vedea în el propriul său viitor, şi nu s'a înşelat. I s'a apropiat şi şi-a oferit serviciile,

începând cu cele mărunte, procurarea alimentelor de la piaţă şi micile treburi gospodăreşti, până la campania de ajutorare a populaţiei flămânde, iniţiată şi condusă de „intrusul" oltean în vremea devastatoarei secete din 1946.

Devenind patriarh în 1948, Justinian l-a lăsat pe arhimandritul Teoctist la Iaşi, în calitate de vicar al Mitropoliei, pentru ca în martie 1950 să-l cheme la Bucureşti în calitate de episcop-vicar patriarhal. De aici a continuat să urce, din treaptă'n treaptă, pe toată scara ierarhiei eclesiale, episcop la Arad, mitropolit la Craiova, mitropolit la Iaşi şi, în cele din urmă, patriarh la Bucureşti – un parcurs, desigur, spectaculos, pe durata căruia a ştiut să-şi folosească intuiţiile despre care am vorbit şi care nu l-au trădat niciodată.

După ce s'a convins că eu nu-i sunt şi nici nu-i voi fi un potenţial rival, a preferat să mă ţină aproape, fie invitându-mă la un borş de peşte în locuinţa sa de la Antim, fie mergând împreună la fostul nostru profesor comun, Firmilian Marin, devenit mitropolit la Craiova, fie în vizite aniversare la rudele patriarhului Justinian, fie în slujbe la hramuri de mânăstiri sau la sfinţiri de biserici, fie, pur şi simplu, la un pahar de vin în casa lui Nae Cenuşă. Când a fost să facem ceva împreună, am făcut, iar când ne-am situat pe poziţii divergente, ne-am confruntat (şi am prezentat pe larg diferendul din vara lui 1976, în America). Din principiu (poate că şi din instinct) mă feream să abordez sau să fiu antrenat în vreo discuţie, fie şi aluzivă, raportată la regimul comunist sau la conducătorii lui. Nu am avut niciodată senzaţia sau bănuiala că Teoctist ar face parte din categoria turnătorilor la Securitate, dar îmi era evident, fără să mă mir, că îşi exercita cu normalitate obedienţa faţă de puterea politică prin cuvântări, articole sau prin misiuni – interne sau externe – încredinţate de către Departamentul Cultelor, în spatele căruia stătea tot Securitatea.

Relaţiile lui personale, pe care le cultiva cu abilitate, inclusiv prin cadouri costisitoare (era un familiar al magazinelor de consignaţii), se consumau la cote înalte, inclusiv familia lui Ceauşescu.

În situaţii dificile devenea lunecos şi ştia să se spele pe mâini, declinându-şi responsabilitatea. Era mitropolit la Iaşi când puterea comunistă a hotărât închiderea principalelor biserici din câteva mari mânăstiri moldovene. I s'a cerut să dea un ordin în acest sens. El s'a eschivat sub motivul că, din punct de vedere legal, bisericile sunt proprietatea mânăstirilor respective, ceea ce l-a făcut pe ministrul Ion Roşianu să descindă la Agapia şi s'o abordeze, în acest sens, pe stareţa Eustochia Ciucan (care a păstorit acolo, cu mare vrednicie, timp de douăzeci şi nouă de ani). Aceasta nici n'a vrut să audă.

– Domnule ministru, datoria noastră sfântă este aceea de a-l pomeni zilnic pe ctitor în chiar locaşul pe care l-a întemeiat. Cum o să-l închidem?

– Puteţi face slujbe de două-trei ori pe an, iarna, când vizitatorii sunt puţini.

– Nu, domnule ministru, într'o mânăstire se slujeşte Liturghia în fiecare zi.

– Da..., dar, vedeţi..., asta poate deranja turiştii...

– Domnule ministru, a replicat tăios stareţa, nu noi îi deranjăm pe turişti, ci turiştii ne deranjează pe noi!

Demnitarul comunist a rămas fără grai şi a plecat, învins de o călugăriţă născută la poala Ceahlăului.

Cred că cea mai mare slăbiciune a lui Teoctist era plăcerea de a fi lăudat, adulat, linguşit. Către sfârşitul unei mese festive, când de obicei se rostesc toasturile, el şi le comanda cu naturaleţe:

– Părinte Porcescu, am impresia că vrei să spui ceva...

Şi era fericit să asculte osanalele.

– Părinte Ivan, am impresia că de abia aştepţi...

Şi bietul arhidiacon – altfel, profesor şi om echilibrat, cu bun-simţ – se supunea somaţiei şi adopta, circumstanţial, limbajul de lemn.

E posibil ca liderii comunişti, îndeobşte pricepuţi la psihologie, să-l fi abordat pe Arăpaşu, de la care voiau să obţină ceva, nu cu obişnuitele ameninţări, directe sau voalate, ci cu o simplă adulare, ştiind că aceasta e mult mai ieftină şi mai eficientă.

Devenit patriarh în noiembrie 1986, m'a invitat la banchetul din restaurantul Bucureşti, unde, la masa oficială, înaltă, surâzător, fericit, flancat de primul-ministru Manea Mănescu şi de un alt demnitar de stat, mi-a căutat privirea şi a ridicat paharul în semn de salut, dar nu ştiu de ce am avut impresia că o face doar spre a-mi arăta unde ajunsese el şi unde mă aflam eu, unul din grămadă. Nimeni nu bănuia pe atunci că situaţia se va schimba radical după numai trei ani.

La 20 decembrie 1989 mi-a trimis maşina să mă aducă la Patriarhie cu manuscrisul *Arhieraticon*-ului, redactat de episcopul vicar Roman Stanciu, dar care, dovedit incomplet şi defectuos, îmi fusese încredinţat mie spre finalizare înainte de a merge la tipar. În acea zi venise din străinătate mitropolitul Nicolae Corneanu, care făcea parte din comisie, alături de patriarh. Pe drum, şoferul Costel Calapod ţinea deschis aparatul de radio, care transmitea necontenit ştiri asupra gravelor evenimente din Bucureşti. La un moment dat, a exclamat:

– Gata, s'au dus dracului!...

M'a rugat să-i amintesc Preafericitului că Ceauşescu, proaspăt întors din Iran, va apărea peste o oră la televiziune.

După ce, aplecat pe manuscris, le-am prezentat celor doi munca mea pe un număr de pagini, patriarhul şi-a adus aminte că e vremea să mergem la televizor. Evident, Ceauşescu se bâlbâia. Am plecat să ne reluăm lucrul. Pe coridor, cei doi

mergeau alături, tăcuţi şi îngânduraţi. Eu, la o jumătate de pas în urmă, am mormăit:

– Chiar aşa? Nici măcar o vorbă despre Timişoara?...

Cei doi au rămas tot tăcuţi. Întors la masa de lucru, în salon, Teoctist era fiert şi, fără să se aşeze, a conchis:

– Ce să mai verificăm noi, de vreme ce totul a fost verificat de părintele Anania? Manuscrisul merge la tipar!

A pus rezoluţia şi am cinat împreună, tot tăcuţi, după care Calapod m'a lăsat acasă, dar nu înainte de a mai fi exclamat o dată:

– S'au dus dracului!

Mişcările bucureştene de mase, numite de unii Revoluţie, iar de alţii Evenimente, m'au surprins în starea unor cumplite dureri lombosciatice, aşa încât, sechestrat în casă, am urmărit totul la televizor, chiar în dublă dimensiune: fiind aproape de centru, auzeam împuşcăturile din Piaţa Palatului, deopotrivă, şi prin micul ecran, şi de-a dreptul prin fereastră şi pereţi. Se trezea în mine adolescentul care participa la demonstraţia anticarlistă din 1940, precum şi tânărul călugăr care conducea greva studenţească din Cluj în 1946, dar boala mă obliga să fiu cuminte. Nu, îmi ziceam, chiar dacă picioarele te-ar ţine, tot n'ar fi indicat să ieşi în stradă; nu uita că ai făcut puşcărie sub eticheta de legionar, te recunoaşte vreun ziarist şi compromiţi revoluţia. Elicopterul cu care fugeau Ceauşeştii l-am văzut aievea, pe fereastră, zburând pe deasupra blocului în care locuiam, iar pe micul ecran l-am văzut pe patriarhul Teoctist cum aştepta pe scara Televiziunii să-i vină rândul în studio şi cum, odată ajuns acolo, a salutat libertatea cu un surâs care nu izbutea să fie decât rictus.

Ca de obicei, eram pregătit să fiu de sărbători la Văratec. Era 23 decembrie, nu dormisem toată noaptea, doar spre ziuă am aţipit o oră, durerile se mai îmblânziseră, eram în stare să merg, trebuia să

traversez Cişmigiul, oraşul era încă în fierbere, se trăgea încrucişat dinspre Brezoianu şi dinspre Ministerul Apărării, doi tineri cu banderole de revoluţionari m'au luat în primire şi m'au condus până la staţia de metro. Se trăgea şi în Gara de Nord, am ajuns la tren printre gloanţe, mi-am găsit un loc într'o înghesuială de nedescris, am pornit, în faţa mea era o doamnă care ţinea pe genunchi un mic aparat de radio deschis, toţi călătorii, atât cei din compartimente, cât şi cei de pe coridoare erau cu urechile aţintite la ştiri, în sfârşit, s'a anunţat că soţii Ceauşescu fuseseră arestaţi şi se aflau în custodia Armatei, s'a auzit sirena locomotivei şuierând sacadat, triumfal, în gară la Piatra-Neamţ mă aşteptau numeroşi prieteni cu care m'am îmbrăţişat frenetic, Babuc m'a dus cu maşinuţa lui la Văratec, acolo nu mă aştepta nimeni, mi s'a explicat că nu fusese recepţionat telefonul care mă anunţa... şi am intrat de îndată în programul liturgic al sărbătorilor, slujind privegherea.

Televizorul meu din casa Ciopron avea probleme cu antena provizorie, aşa încât pentru ştirile mai importante (pe atunci, toate erau importante!) coboram la cel instalat în sufrageria stăreţiei. Acolo am urmărit, în seara zilei de 26 decembrie, reportajul asupra judecării şi executării soţilor Ceauşescu şi am observat faţa palidă, ca de ceară, a stareţei Nazaria.

Aşa se face că tot la stăreţie mă aflam a doua zi, după slujba de dimineaţă şi înainte de masa obştească de prânz, când a sunat telefonul. Stareţa a tresărit şi mi-a transmis receptorul, rămânând însă alături. Patriarhul Teoctist îmi cerea să merg urgent la Bucureşti, deoarece există unele intervenţii şi presiuni pentru ocuparea scaunului mitropolitan de la Iaşi (pe care el, de fapt, îl ţinea vacant de trei ani, menţinându-şi însă calitatea de locţiitor, calitate pe care gurile rele pretindeau că şi-o menţine doar de dragul veniturilor, deloc mici,

de la racla Cuvioasei) şi că s'a gândit la mine. I-am răspuns că nu sunt interesat, el revenea cu insistenţe, eu continuam să rezist şi, în final, i-am spus că voi veni la Bucureşti pe 10 ianuarie şi mai vorbim. Nazaria, care auzise totul, se minuna de cum pot eu să refuz o Mitropolie care mi se oferea pe tavă.

A doua zi, în faţa televizorului meu, aveam să aflu că Pleşu devenise ministru al Culturii şi că Şora conducea Ministerul Învăţământului, ceea ce însemna că în România se produsese, într'adevăr, o Revoluţie. Atunci am simţit nevoia să mă rog pentru Biserica noastră şi să mă gândesc la ce-aş putea eu face pentru ea, dar fără să mă las târât în ispită.

A doua zi, spre seară, stareţa Nazaria a venit la mine, sus, într'o vizită de curtoazie şi m'a copleşit cu flori şi daruri alese, ceea ce, evident, nu mai făcuse niciodată. Totul trăda un servilism dezgustător (pe care însă avea să şi-l răzbune peste vreo cinci ani).

În seara zilei de 31 decembrie am slujit privegherea de Anul Nou. La miezul nopţii am făcut o scurtă rugăciune şi am îndemnat la un minut de reculegere pentru tinerii căzuţi la Bucureşti sub gloanţe şi tancuri.

A doua zi, după-amiază, m'am pomenit cu o delegaţie ieşeană alcătuită din preotul C. Grigoraş şi doamna profesor universitar Liliana Răileanu cu soţul, ca să mă informeze că ei, împreună cu mai mulţi universitari, au depus la Sfântul Sinod (în speţă, la patriarh) şi la Dumitru Mazilu (prim-vicepreşedinte al Consiliului Frontului Salvării Naţionale, deci al doilea în rang după Ion Iliescu) un memoriu prin care cereau alegerea mea în scaunul de mitropolit al Moldovei. Răspunsul meu a fost acela pe care i-l dădusem şi patriarhului, iar ei au insistat atât de mult încât au reuşit să mă enerveze. Puţin mi-a trebuit să nu-i concediez pe uşa deschisă. Pe urmă am regretat că, totuşi, mă

lăsasem târât de mine însumi în ispită, dar nu în aceea a poftei de slavă, ci în aceea a mitocăniei.

La Bucureşti am plecat în ziua de 2 ianuarie 1990. În gara Târgu-Neamţ mă întâmpina cu un braţ de flori preotul Boca (pe care-l cunoşteam foarte puţin ca văr sau cumnat al Nazariei, nu mai ţin minte) şi cu un servilism verbal care nu putea fi decât dezgustător.

Seara, la Bucureşti, telefoane care mă informau că BBC-ul difuzase un interviu cu Teodor Baconsky, în care acesta îmi făcea un admirabil portret ca viitor mitropolit al Moldovei... (Pe Doru avea să-l ia Pleşu sub aripa lui, numindu-l director în Ministerul Culturii, după care îi va obţine o bursă la Sorbona.)

În ziua următoare m'am pomenit la mine cu Doru Baconsky şi Virgil Codarcea, care m'au luat pe sus cu ei la Patriarhie, unde avea loc o şedinţă extraordinară a Sfântului Sinod. Am refuzat să intru în sală, Doru a trimis pe cineva să-l anunţe pe patriarh, Teoctist a ieşit pentru o foarte scurtă întrevedere, pe coridor, în care m'a informat că Mazilu primise un memoriu de la ieşeni şi că îşi dăduse acordul, aşa că să mă pregătesc pentru alegere. I-am replicat că nu mă constitui în candidat şi, ca să-l descurajez, am invocat procedura: În condiţii de libertate, un nou mitropolit al Moldovei nu poate fi ales de o Adunare Eparhială alcătuită din oamenii vechi, ajunşi acolo sub regimul comunist. Să nu se grăbească. Trebuie făcută mai întâi dizolvarea actualei Adunări Eparhiale şi alegerea alteia, noi, precum şi constituirea unui nou Colegiu Electoral Bisericesc, care să facă posibile şi înnoiri în Sfântul Sinod.

– Trebuie să mă întorc în şedinţă, s'a scuzat el.

– Bine, mai vorbim la telefon.

În numai câteva zile mă pomenisem în atenţia tot mai multor oameni ai Bisericii sau interesaţi de Biserică, telefonul meu zbârnâia de dimineaţa până

noaptea, într'o singură zi mi s'a cerut să scriu articole pentru ziarul *Tineretul Liber* (fost *Scânteia Tineretului*) şi pentru cotidianul *Adevărul* (fost *Scânteia*). În cele următoare, interviuri pentru BBC, *Le Monde*, *Times*, presa italiană, Televiziunea Română Liberă.

Nu e mai puţin adevărat însă că, în acelaşi timp, primeam seara – sau noaptea târziu – telefoanele unor anonimi care nu făceau altceva decât să mă înjure în stilul cel mai vulgar cu putinţă, ca nişte golani de cartier, să-mi promită dezvăluirea unor păcate ca adulterul, copii nelegitimi, menite să mă compromită iremediabil, şi chiar să mă ameninţe cu moartea. (În una din seri, televiziunea a retransmis fragmente din judecarea şi executarea lui Ceauşescu. Imediat a sunat telefonul: – Ai văzut? Aşa o să păţeşti şi tu!) Episcopul vicar Roman Ialomiţeanul mi-a spus că şi el primea astfel de telefoane teroriste.

În seara zilei de 7 ianuarie am fost invitatul patriarhului la cină. L-am găsit derutat, confuz, speriat, se plângea că e asaltat de reporteri. La rândul meu, mi-am exprimat rezervele faţă de recenta sa Scrisoare Pastorală şi am ridicat problema preoţilor în politică. Am fost dus acasă tot cu maşina lui. Şoferul a descărcat o droaie de cadouri scumpe, care nu-mi făceau nici trebuinţă şi nici plăcere, cunoscând eu abilitatea lui Teoctist de a cumpăra conştiinţe. Cum de mă alesese tocmai pe mine?

Mă întorceam însă la gândul de a face ceva pentru viaţa Bisericii. În seara zilei de 8 ianuarie i-am avut la mine pe Doru Baconsky, Daniel Ciobotea, Iustin Marchiş şi preotul Crâşmaru, cărora le-am împărtăşit gândul şi cu care am discutat pe marginea lui. Ideea a prins şi ne-am hotărât să i-o împărtăşim şi lui Andrei Pleşu (cu care eu am vorbit, pe loc, la telefon). Alături de Doru, Daniel mi-a plăcut cel mai mult.

A doua zi (dată memorabilă, 9 ianuarie 1990), spre seară, eram acasă la Pleşu, dar soţia sa ne-a rugat să luăm loc pe fotoliile din salon şi să-l aşteptăm, întrucât el telefonase că întârzie puţin, reţinut de unele treburi la minister. Atunci, în ora aceea de aşteptare, analizând noi demoralizarea patriarhului, panica ierarhilor, starea de incertitudine a clerului şi aşteptările credincioşilor, ne-am propus ca, din interiorul Bisericii, să dăm o mână de ajutor pentru instaurarea normalităţii, fără să ne constituim într'o organizaţie cu statut şi pondere juridică, ci doar într'o grupare menită să existe doar atât cât va considera că e nevoie. Atunci, în ceasul acela de aşteptare în casa lui Andrei Pleşu, a luat fiinţă *Grupul de Reflecţie pentru Înnoirea Bisericii*, numele fiindu-i dat de către Doru, care se pricepea mai bine.

Pleşu a întâmpinat noutatea cu mare deschidere, ne-a promis sprijin şi ne-a sfătuit ca, chiar a doua zi, să-l informăm şi pe Dumitru Mazilu de existenţa noastră, înainte de a se răspândi cumva zvonul că am fi cine ştie ce organizaţie subversivă, contrarevoluţionară...

A doua zi, după ce am ieşit de la Mazilu (care a salutat înfiinţarea Grupului), am cerut prin telefon să fim primiţi de către Sinodul Permanent, despre care ştiam că se află în Bucureşti pentru o sesiune extraordinară în cursul după-amiezii.

I-am găsit pe sinodali în sala de şedinţă, privindu-ne cu ochi mari, aproape speriaţi, neştiind ce e cu noi. Lăsaseră câteva scaune libere, patriarhul ne-a făcut semn să ne aşezăm. Am luat cuvântul şi i-am informat despre crearea Grupului de Reflecţie pentru Înnoirea Bisericii, despre structura şi principiile lui, insistând asupra unor obiective pe care fondatorii lui le formulaseră cu numai câteva ore în urmă:

1. Să interpreteze şi să evalueze corect dorinţa crescândă şi manifestă a clerului şi credincioşilor pentru schimbări şi înnoiri în viaţa Bisericii.

2. Să iniţieze şi să determine un dialog cu actuala conducere bisericească, spre a găsi împreună soluţii concrete pentru ca Biserica să poată ieşi din impasul spiritual în care se află: a) reintrarea în normal prin aplicarea corectă a propriilor legiuiri; b) regăsirea identităţii şi vocaţiei proprii; c) redobândirea rolului ei tradiţional în spiritualitatea, cultura şi viaţa poporului român.

Vlădicii au respirat uşuraţi, au pus întrebări, au cerut lămuriri, neevitând să întrebe dacă înnoirea Bisericii înseamnă şi retragerea din scaun a unor ierarhi care au făcut compromisuri în regimul trecut. Am răspuns că noi nu pentru aceasta ne-am constituit şi am venit aici, că nu suntem judecătorii nimănui, că înnoirea nu exclude retragerea unor ierarhi, dar că aceasta depinde de fiecare în parte.

Apoi a venit rândul nostru să ne speriem. Începând cu patriarhul, toţi (cu excepţia lui Nestor Vornicescu, care a tăcut tot timpul) au început să-şi recunoască laşităţile, slăbiciunile, cedările, compromisurile şi trădările din vremea regimului comunist, declarând că sunt gata să se retragă imediat, fără şovăire sau întârziere. În timpul pauzei de cafea, Antonie Plămădeală m'a luat de braţ, de-o parte, şi m'a rugat să intervin pe lângă stareţul mânăstirii Sihăstria să-i rezerve o locuinţă, căci acolo ar vrea să-şi petreacă restul zilelor. (Ceea ce am şi făcut, ceea ce stareţul Victorin a şi făcut, fără să bănuim că mitropolitul se va răzgândi, aşa cum au făcut-o şi ceilalţi.)

Pe noi ne-a speriat perspectiva unor retrageri în grup, ştiind ce poate însemna asta pentru Biserică. Atunci am intervenit eu, în sensul că o astfel de retragere nu trebuie să creeze un vid de autoritate, că ea nu înseamnă o fugă, că actualul titular trebuie să-şi pregătească succesorul, să participe la

procedurile canonice şi statutare ale alegerii, aşa încât pacea şi unitatea Bisericii să nu fie afectate.

Până la urmă, totul s'a înseninat şi ne-am promis viitoare întâlniri de lucru.

Un comunicat asupra înfiinţării Grupului şi a primei lui întâlniri cu conducerea bisericească a apărut la 14 ianuarie 1990 în ziarul *România liberă*, ziar pe care Petre Mihai Băcanu ni l-a ţinut la dispoziţie pe toată durata existenţei noastre ca Grup şi în care eu însumi am publicat săptămânal articole şi meditaţii.

În Grupul de Reflecţie au fost cooptaţi membri noi, aşa încât el cuprindea şase clerici şi patru mireni, după cum urmează: Arhim. Bartolomeu V. Anania, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Constantin Galeriu, Ierom. Iustin Marchiş, Pr. Constantin Voicescu, Pr. Toader Crâşmaru, Octavian Ghibu, Sorin Dumitrescu, Horia Bernea şi Teodor Baconsky. Ceva mai târziu s'au raliat Grupului (dar cu participări sporadice) Cristian Hadjiculea, Horia Murgu, Corneliu Cezar, Nicuşor Teodoreanu. Între timp, Daniel Ciobotea devenise episcop-vicar la Timişoara şi nu a mai participat la şedinţele noastre, motivând, cu umor, că de acum nu mai face parte din „grupul de reflecţie", ci din „grupul de acţiune"...

Părintele Stăniloae a fost printre primii care au aderat, dar cu particularitatea că, bolnav fiind, nu va putea să participe la şedinţe, dar va fi prezent prin părintele Anania, care îl va vizita înainte de fiecare şedinţă, spre a-i recolta propuneri, şi după şedinţă, spre a-l informa asupra a ceea ce s'a discutat.

Grupul de Reflecţie a funcţionat aproape doi ani. Până în mai 1990, şedinţele s'au ţinut în Reşedinţa Patriarhală, în Sala numită „a Portretelor", cu binecuvântarea patriarhului şi, după retragerea acestuia, a mitropoliţilor

locotenenţi, care asistau, ca invitaţi, la discuţii. Apoi, la scurtă vreme după revenirea patriarhului Teoctist, ele au fost găzduite de preotul Constantin Voicescu, fost deţinut politic, care dispunea de un spaţiu generos în casa parohială.

Preocupările noastre erau dintre cele mai diverse, de la relaţiile Bisericii cu Roma şi cu greco-catolicii până la mişcările parapsihologice.

Visam un post de radio al Bisericii, cu programe liturgice şi catehetice.

Nu puteam visa şi la un post de televiziune. De la Televiziunea Română Liberă, însă, în curs de reorganizare, am primit informaţia că redacţia de „Spiritualitate Ortodoxă" nu era prevăzută în organigramă ca un compartiment separat, cu aparatură şi mijloace de deplasare proprii, ci fusese înglobată în redacţia de Cultură. Informaţia mi-a dat-o Doru Baconsky. Trebuia să intervenim repede. El a venit la întâlnire cu Daniel Barbu (romano-catolic) şi tustrei am mers la preşedintele TVR Răzvan Theodorescu (sprijiniţi, din interiorul Televiziunii, de Radu Serafim şi Sanda Vişan). Preşedintele ne tot demonstra că organigrama e deja făcută, aprobată, că nu se mai poate schimba, dar într'o jumătate de oră s'a dat bătut şi, în faţa noastră, a semnat pentru autonomia noii redacţii. Ni s'a apropiat apoi Radu Serafim, împreună cu care am alcătuit proiectul unor cicluri liturgice, aghiologice, imnografice, iconografice, apologetice, monahale şi multe altele.

Pe durata ultimei mele călătorii în America făcusem un popas la Institutul Ortodox „Holy Cross" din Boston, unde am dat cu ochii de Programa Analitică pentru predarea religiei în şcoli. Am obţinut o copie, fără pretenţii de *copyright*, am adus-o în ţară, am tradus-o în româneşte şi am pus-o la dispoziţia patriarhului Teoctist, pentru aplicare. Au intervenit însă câţiva „specialişti" de la Institutul Teologic din Bucureşti, printre care şi preotul profesor Dumitru Radu,

care, pur şi simplu, l-au luat în râs pe Anania, „care vine cu americanismele lui” şi cu ifosele „Grupului de Infecţie”... Cam pe aici s’a topit Programa.

Grupul nostru a emis o scrisoare circulară către toţi preoţii, rugându-i să ne furnizeze date asupra foştilor deţinuţi politici în închisorile comuniste, pentru alcătuirea unui volum pe această temă. Datele trebuiau trimise pe adresa colegului Crâşmaru. Din cele primite atunci, cam la repezeală, s’a alcătuit cartea *Mărturisitori de după gratii*, care avea să fie editată de Arhiepiscopia Clujului, ca avangardă a celor ce aveau să apară, masiv, mai târziu.

Una din preocupărilor noastre constante era aceea a reintroducerii religiei ca materie de învăţământ în şcolile publice. În acest sens, Sfântul Sinod intervenise de două ori la guvern, dar răspunsul fusese negativ, motivat prin aceea că o ideologie (marxistă) nu poate fi înlocuită printr’o altă ideologie (creştină).

Întrucât noi, ca Grup, nu aveam căderea de a interveni oficial pe lângă Guvern, eu am profitat de faptul că Mihai Şora, ministrul Învăţământului, îmi era o veche şi apropiată cunoştinţă, i-am dat un telefon şi l-am invitat să participe la şedinţa noastră cea mai apropiată, anume la 3 aprilie 1990, iar el a acceptat. În aceeaşi zi s’a întâmplat şi o şedinţă a plenului Sfântului Sinod, care se desfăşura în timp ce noi discutam în Sala Portretelor. La şedinţa noastră au mai participat Nicolae Stoicescu, ministrul Cultelor (care însă nu a putut să stea decât puţin), Ion Miloş, intelectual român din Suedia, doamna Gabriella Şerban, româncă din Australia, teologii Mircea Păcurariu şi Ioan Floca din Sibiu, Vasile Răducă din Bucureşti. Pe ordinea de zi, un singur subiect, pe care l-am introdus eu. Rememorez acest episod – cred eu, important – folosind notiţele pe care mi le-am luat în timpul şedinţei.

Şora ne-a explicat mai întâi că există două dificultăţi: una de principiu, multiconfesionalitatea, şi una de fapt, sistemul de învăţământ, care a fost comprimat la cinci zile. În acest spaţiu ar putea fi inclusă o oră de istorie a religiilor (sau spiritualitate deschisă); asta, până la bacalaureat. Octavian Ghibu a ridicat obiecţii la motivaţia de ordin practic, secondat fiind de Sorin Dumitrescu: comprimarea orelor de învăţământ nu justifică refuzul. Şora a precizat că programele de învăţământ pot fi remaniate, Stoicescu l-a sprijinit cu menţiunea că acest guvern e doar la început şi, ca atare, şi sistemul de învăţământ e provizoriu, iar eu am replicat că, totuşi, ceea ce pare acum provizoriu va fi preluat de următoarele guverne ca moştenire. Galeriu a intrat în detalii, în sensul că ora de religie trebuie pusă în cursul săptămânii, nu sâmbăta, când preotul e ocupat, şi nu la sfârşitul orelor de curs, când elevii sunt obosiţi. Sorin Dumitrescu, mai rezolut, i-a cerut ministrului ca ora de religie să fie introdusă obligatoriu în sistemul de învăţământ. L-a susţinut Floca, amintind de cartea lui Dumitru Călugăr, apărută în 1932. Păcurariu însă a observat că noi încă nu avem cadre didactice. Daniel şi-a dezvoltat intervenţia în sensul că ne aflăm într'o epocă post-ateistă, că există în popor o sete de spiritualitate, dar că, în paralel, există şi destule reticenţe, că ar fi mai potrivită abordarea noţiunii de „umanism religios", abordare care ar justifica obligativitatea orei de religie. A intervenit prompt, aproape intempestiv, Ion Miloş, cu precizarea că religia e materie obligatorie în învăţământul dintr'o ţară democratică precum Suedia, şi a sugerat o hotărâre în acord cu acest model. Propunerea formală a făcut-o Horia Bernea, căruia i s'au raliat de îndată, fără ezitări, Voicescu, Crâşmaru şi Răducă. Şora a nuanţat discuţia, în sensul că religia nu poate fi o simplă materie de învăţământ, ci că ea trebuie să transmită un fior. Am continuat eu, cu precizarea

că Biserica este aceea care va face joncţiunea între şcoală şi liturghie. Şi i-am amintit, prieteneşte, că e fiu de preot. Văzând că timpul trece fără ca noi să ajungem la un rezultat concret, Galeriu a propus înfiinţarea unei comisii care să studieze această problemă în toate aspectele ei. Şora a mai încercat o dată formula unei ore de religie pluriconfesională, dar doamna Şerban a intervenit tăios cu informaţia că în Australia, pur şi simplu, religia face parte din programa analitică obligatorie. Realizând eu că ministrul evită să facă uz de motivaţia cu care cele două intervenţii ale Sinodului fuseseră respinse de către guvernul din care el făcea parte, am intervenit cu o amplă demonstraţie că nici pe departe nu poate fi vorba de înlocuirea unei ideologii cu o alta, pentru simplul motiv că creştinismul nu este o ideologie, ci un mod de viaţă. Mi s'au raliat colegii din Grup. În final, ministrul ne-a declarat că va emite Decizia prin care religia devine materie obligatorie în sistemul de învăţământ.

Am hotărât o pauză şi i-am trimis vorbă mitropolitului Nicolae Corneanu, care prezida şedinţa sinodală, că aş dori să fiu primit, pentru doar câteva minute, împreună cu Mihai Şora şi cu părintele Galeriu. Aşa se face că am intrat tustrei în sala sinodală, spre uimirea tuturor. Lui Şora i s'a pus repede un scaun lângă preşedinte, iar eu, dintr'o latură, am anunţat că domnul ministru doreşte să le aducă ceva la cunoştinţă. Lapidar, Şora a rezumat discuţiile din Grupul de Reflecţie, care s'au încheiat cu promisiunea sa că va pregăti şi va emite Decizia prin care religia devine materie obligatorie în sistemul de învăţământ. Vestea a fost primită cu aplauze.

Memoria mea se întoarce acum la data de 12 ianuarie 1990, care fusese decretată zi de doliu naţional în memoria tinerilor ucişi la Revoluţie, rânduindu-se şi o slujbă de pomenire în catedrala patriarhală. În dimineaţa acelei zile, Petre Mihai

Băcanu a publicat în *România liberă* un scurt articol în care îl soma pe Teoctist să nu îndrăznească a sluji la parastas, opinând că slujba ar trebui oficiată de doi clerici care au trecut prin închisorile comuniste, arhimandriţii Bartolomeu Anania şi Grigore Băbuş.

Am avut imediat o întrevedere cu patriarhul, care, speriat, mi-a spus că va rămâne în casă. L-am sfătuit să nu facă una ca asta şi i-am făgăduit că eu îl voi însoţi, de braţ, pe drumul spre catedrală şi că nimeni nu se va atinge de el. L-am convins, sugerându-i, în acelaşi timp, să nu vină în alb, ci în vechiul costum de mitropolit, adică în rasă şi camilafcă negre, şi să asiste la slujbă stând în strana patriarhală, acolo unde-i este locul. Nu s'a petrecut nici un incident. Soborul de preoţi, condus de mine – în care venise şi părintele Constantin Galeriu –, ne-am aşezat în centru, sub policandrul cel mare, şi am început parastasul. După câteva minute au intrat, discret, pe uşa laterală a altarului, Ion Iliescu, Petre Roman, Gelu Voican Voiculescu şi alţi câţiva demnitari de stat. De îndată ce au apărut, părintele Galeriu mi-a şoptit că ar fi cazul ca noi să ne dăm puţin la o parte, cedându-le locul din mijloc. Văzând că chiar în el mai tresăreau vechile reflexe de respectuoasă obedienţă, i-am răspuns, tot în şoaptă, că noi rămânem pe locul nostru, iar pe demnitari îi voi invita eu, printr'un semn, să stea tot în centru, dar pe locurile lor, adică imediat în spatele nostru. Şi totul a decurs în ordine.

În după-amiaza zilei de Duminică, 14 ianuarie, patriarhul a prezidat o şedinţă de lucru cu consilierii, la care invitase şi Grupul de Reflecţie. Eram de faţă eu şi părintele Galeriu. La sfârşit, ne-a luat de o parte, pe coridor, şi ne-a confiat gândul de a se retrage. Părea că aşteaptă din partea noastră un răspuns. Noi, parcă înţeleşi, i-am spus doar că e bine să nu ia o hotărâre pripită, să se mai

gândească, să-şi aducă aminte de proverbul *La nuit porte conseil* etc.

A doua zi, în şedinţa Grupului de Reflecţie a sosit ştirea că studenţii de la Teologie pregătesc o demonstraţie în care vor cere retragerea lui Teoctist. Noi l-am rugat pe Daniel să încerce să-i domolească.

În aceeaşi seară, patriarhul m'a invitat la cină şi, la sfârşit, m'a luat de-o parte şi mi-a spus că joi, în şedinţa Sfântului Sinod, îşi va depune cererea de retragere.

De fapt, retragerea lui Teoctist plutea în aer, în acelaşi aer plutea oarecum şi numele meu ca posibil succesor, şi aşa m'am pomenit că mi se solicită interviuri pentru *Le Monde*, *La Croix*, *La Vie*, *Libération* şi nu mai ştiu ce posturi străine de televiziune.

În paralel, se crease o mişcare a unor preoţi din Bucureşti şi Buzău, care cerea înfiinţarea unei Conferinţe Naţionale a Preoţilor. În frunte se afla un foarte năbădăios preot anume Niculce, ambiţios, „revoluţionar", violent, căruia i se părea că existenţa Grupului de Reflecţie îi încurcă lui nişte socoteli. M'am pomenit cu el faţă'n faţă, s'a răţoit la mine şi mi-a vârât pumnul sub bărbie...

Miercuri, 17 ianuarie, am aflat că un grup de studenţi teologi fuseseră primiţi de patriarh. În aceeaşi zi, Teoctist m'a sunat la telefon: mâine, la prima oră, se va retrage; unii sinodali l-au presat să se răzgândească, dar el a rămas ferm: „Măcar acum să uzez şi eu de libertatea mea!"; mi-a mulţumit că i-am stat aproape, mâine se va interna la spitalul Elias.

Joi, 18 ianuarie, la ora 13.40, un telefon de la Doru Baconsky: În şedinţa plenară a Sfântului Sinod, patriarhul şi-a prezentat demisia. De asemenea, episcopul Emilian Birdaş de la Alba Iulia. În faţă, 100-150 de preoţi turbulenţi.

Peste puţin, printr'un nou telefon al lui Doru, dar şi prin TV România, aflam că locotenenţa

scaunului patriarhal, pe durata vacanţei, este alcătuită din mitropoliţii Antonie, Nicolae, Nestor şi de episcopii Timotei şi Roman, care vor conduce, prin rotaţie, câte o lună.

În seara aceleiaşi zile, la ora 22.30, un telefon de la o secretară de cabinet de la Palatul Victoria:

– Domnul Gelu Voican Voiculescu, vicepreşedinte al Consiliului Frontului Salvării Naţionale, doreşte să vă vadă urgent.

– Bine, pot veni mâine în cursul dimineţii. Spuneţi-mi la ce oră.

– Nu mâine, ci acum.

– Ei, Doamne, dar se apropie miezul nopţii...

– Acum. Aşa avem ordin. Ştim unde locuiţi, vine de la noi o maşină cu cineva care să vă conducă, vă rugăm să coborâţi în faţa blocului.

Din maşină a coborât un bărbat tânăr care mi s'a prezentat drept preotul Dicu din Buzău, participant la Revoluţie şi devenit un apropiat al domnului Voican. Maşina avea un ecuson special, cu care a străbătut piaţa din faţa Palatului Victoria, înţesată, ca în vreme de război, cu tancuri, tanchete, transportoare blindate, posturi de mitralieră etc. Înlăuntru, la parter, miros greu, zeci de soldaţi care dormeau pe canapele, pe scaune şi pe jos, îmbrăcaţi şi înarmaţi, gata de luptă la nevoie.

La etaj, într'un hol spaţios, populat – la ora aceea! – cu zeci de persoane, m'a întâmpinat un domn în uniformă de magistrat militar, care m'a salutat, mi-a strâns mâna şi m'a condus în biroul domnului vicepreşedinte.

Acesta m'a primit afabil, mi-a amintit că ne cunoscuserăm cândva în casa parohială a bisericii Amzei, m'am făcut, din politeţe, că-mi aduc aminte, m'a poftit pe un scaun lângă o masă simplă, pe care se aflau o sticlă de vin şi două pahare. Un pat de campanie, cu pătură cazonă, indica faptul că încăperea era, în acelaşi timp, birou şi cameră de dormit. Pe un raft, câteva cărţi ale lui René Guénon. Telefoanele sunau din cinci

în cinci minute, amfitrionul răspundea scurt, milităreşte, cerea un amănunt, o identitate, înţelegeam că e vorba de terorişti semnalaţi în cutare sau cutare punct. Voiculescu mi-a explicat că, la vârf, el avea în seamă Armata, Securitatea şi Cultele.

În această ultimă calitate mi-a făcut cunoscut că, imediat după ce s'a ştiut de retragerea patriarhului Teoctist, conducerea FSN s'a întrunit de urgenţă, a luat cazul în dezbatere şi a hotărât că succesorul nu poate fi altul decât părintele Anania, cunoscut prin... bla-bla-bla…

L-am ascultat calm şi i-am răspuns cât mai scurt:

– Domnule vicepreşedinte, vă mulţumesc pentru acest gând, dar nu pot accepta, din două motive, unul de principiu şi altul de ordin personal. Mai întâi, îmi place să cred că a trecut vremea când patriarhul, episcopii şi mitropoliţii erau numiţi în cabinete ministeriale şi că Biserica va fi lăsată să-şi rezolve singură problemele. În al doilea rând, nu sunt interesat... Şi acum, fiindcă văd aici nişte vin şi două pahare, propun să ciocnim în sănătatea dumneavoastră.

Asta a fost tot.

Vin s'a turnat, dar nu s'a băut. Fiindcă deja schimbasem subiectul, a urmat o scurtă conversaţie despre doctrinele esoterice (*à propos* de Guénon!) şi despre împuşcarea lui Ceauşescu, pe care o avea pe conştiinţă datorită faptului că circumstanţele (prezenţa teroriştilor) îl obligaseră să accepte execuţia în ziua de Crăciun. Şi cam atât, după care ne-am despărţit.

În maşină, preotul Dicu nu se dumerea cum de fusesem eu în stare să dau cu piciorul într'un asemenea chilipir.

Am continuat să-mi văd de treburile mele curente. Pe şantierul literar, întâlniri de lucru cu cei doi traducători ai cărţii *Cerurile Oltului*, Micaela Slăvescu în franceză şi Andrei Bantaş în

engleză (versiunea finală). Editorul, episcopul Gherasim al Râmnicului, cu care mă consultam frecvent, a ţinut să-mi precizeze că, într'adevăr, patriarhul Teoctist îşi prezentase demisia în Sfântul Sinod, dar că Sinodul doar a luat act, fără dezbateri şi vot, aşa că, în realitate, ea nu a fost acceptată formal.

În şedinţa din 22 ianuarie, Grupul de Reflecţie l-a avut ca oaspete pe noul ministru al Cultelor, profesorul universitar Nicolae Stoicescu (pe care, de altfel, îl cunoscusem cândva la Craiova, unde îşi lansase o carte de istorie). A asistat la discuţii şi ne-a recomandat dialog şi cooperare cu instituţiile statului. La sfârşit, când ne îndreptam spre cuier să ne îmbrăcăm paltoanele, el a pus o întrebare, aşa, ca din senin:

– Ei, acum vom vedea care vor fi noile relaţii dintre Biserică şi Stat!

Iar eu, neavând de lucru, am făcut o glumă proastă:

– Simplu, domnule ministru, întâi harul şi-apoi tâlharul!

S'a râs, dar s'a luat aminte.

Aceluiaşi ministru aveam să-i confirm, peste numai două zile, la o nouă întrebare, hotărârea mea fermă de a nu intra în Sinod.

Tot el m'a sunat la telefon, cu patru zile mai târziu, să mă informeze că pleacă la Sibiu, deoarece Antonie, în urma unor atacuri violente în presă, „e la pământ" şi vrea să se retragă imediat. La rândul meu, i-am relatat ce anume le recomandaserăm vlădicilor noi, Grupul, în prima întâlnire cu Sinodul Permanent. Seara mi-a telefonat din nou, spunându-mi că Antonie acceptă să mai rămână un timp şi că la proxima şedinţă a Sfântului Sinod îşi va pune vicar.

A doua zi m'a sunat Teoctist, din spitalul Elias, spunându-mi că doreşte să mă vadă şi că-mi va trimite maşina.

Nu era nimic dramatic, părea liniştit şi mi-a spus că va mai sta în spital o oarecare vreme, după care se va retrage într'o mânăstire, probabil la Sinaia. Ar vrea să se ştie „la adăpost".

Plecând, am reţinut ciudăţenia că, deşi demisionat oficial, acelaşi patriarh putea dispune, cel puţin, de maşina oficială a Patriarhiei.

Oricum, Teoctist se retrăsese, dar o întrebare plutea în minţile tuturor: Cine îi va urma? Fireşte, nici eu nu eram străin. În acest sens, l-am tatonat pe episcopul-vicar Roman Ialomiţeanul, călugăr cu viaţă desăvârşită, licenţiat în Teologie, Geografie şi Chimie, crescut de mic şi educat în mânăstirea Cernica de către unchiul său, părintele Augustin, monah din elita chinoviei. Eram de aceeaşi vârstă, apropiaţi sufleteşte, m'a ascultat şi a spus un „Nu" duhovnicesc.

Mă gândeam, în continuare, că e un ceas de răscruce pentru Biserica noastră şi că ea ar avea nevoie neapărată de înduhovnicire, nu doar pentru imagine, dar şi pentru o înnoire lăuntrică. În fapt, ar trebui condusă de un mare duhovnic. Am reuşit să-i adun la un loc pe duhovnicii Sofian Boghiu şi Ilarion Argatu, în compania câtorva călugări apropiaţi, le-am vorbit pe larg despre răscrucea Bisericii şi despre gândul meu. Sofian a prins a plânge, descurajându-mă, în timp ce Ilarion a mulţumit retrăgându-se. Desigur, nu eram atât de nemintos să cred că noi, Grupul de Reflecţie, avem căderea de a pune pe tron un patriarh, dar nici nu admiteam că trebuie să stăm cu mâinile în sân, de vreme ce principalul nostru program era tocmai „înnoirea Bisericii".

Continuam să mă frământ, când, într'o clipă a unei zile, mi-au fulgerat în minte chipul şi numele părintelui Cleopa. Am simţit-o ca pe o iluminare. M'am grăbit să-i telefonez părintelui Stăniloae, care s'a arătat de-a dreptul entuziasmat. Asta s'a petrecut în ziua de 15 ianuarie. Am fost de îndată la el, împreună cu Daniel Ciobotea, căruia îi

destăinuisem pe drum gândul, un gând pe care, deocamdată, îl ştiam numai noi trei.

Peste două săptămâni, în şedinţa Grupului, la care a asistat şi ministrul Stoicescu, mi-am mărturisit gândul care mă frământa, am făcut un fel de portret-robot al marelui duhovnic care ar trebui să fie, cel puţin pentru o vreme, în fruntea Bisericii, la care părintele Galeriu a exclamat:

– Cleopa!

Atunci am denunţat „complotul", Daniel a confirmat, iar ideea a fost adoptată în unanimitate (lipseau de la şedinţă Sorin Dumitrescu şi Horia Bernea, care, desigur, s'au raliat ulterior, fără rezerve). S'a hotărât ca eu, Galeriu şi Daniel să mergem la Cleopa cu propunerea.

Între timp, eu publicasem în noua revistă a Patriarhiei, *Vestitorul Ortodoxiei Româneşti*, un articol intitulat „O retragere demnă", din care citez ultima parte:

> „După cum se ştie, evenimentul oficial s'a consumat joi, 15 ianuarie, în şedinţa extraordinară a Sfântului Sinod, care însă nu fusese convocat în acest scop. Şi-a anunţat retragerea liniştit şi ferm, fără patetismele cu care ne-au obişnuit actorii fără talent. Fireşte, nu se poate ca în sufletul său să nu se fi consumat o dramă, dar a avut curajul şi bărbăţia de a şi-o stăpâni. La masa de seară a conversat gospodăreşte, subliniind problemele mai importante pe care Locotenenţa va trebui să le preia şi să le rezolve. [...] Indiferent de câte s'au spus – şi poate că se vor mai spune – despre Patriarhul Teoctist, pare limpede că în acele zile de cumpănă şi-a iubit Biserica mai mult decât pe sine. E un act de demnitate, pe care istoria va trebui să-l înregistreze".

Pe 7 februarie, ziua de naştere a lui Teoctist, m'am dus la Elias cu un buchet de flori. Impresionat de gest şi bine dispus, mi-a mulţumit pentru articolele din presă, repetând că nu va reveni, dar că ar prefera o retragere la mânăstirea Sihăstria.

Totuşi, nouă, celor din Grup, ne veneau veşti că nu e exclus ca patriarhul să se răzgândească. O ştia şi ministrul Stoicescu.

Pe 23 februarie, eu, Galeriu şi Daniel eram la Sihăstria, purtaţi cu maşina de Mitică, fratele meu. Întreaga dimineaţă am stat de vorbă cu părintele Cleopa, înmânându-i şi scrisoarea părintelui Stăniloae (de pe care făcusem o copie):

„Bucureşti, 22. II. 1990.

Înalt Prea Cuvioase,
Iubite Părinte Cleopa,

Te rog şi eu din tot sufletul, împreună cu Părinţii Anania, Ciobotea şi alţi părinţi şi mireni, să primeşti, să faci, ca o jertfă, ceea ce ţi se cere. Biserica noastră se află într-o situaţie grea. Catolicii au cumpărat 15 locuri de biserică în Capitală; nebunia de la Vladimireşti, cu reîncarnările budiste, care ne scoate din creştinism, câştigă teren. Avem nevoie de un om care să câştige sufletele, şi cu viaţa lui de smerenie, şi cu căldura lui de propovăduitor al lui Hristos.

Ştiu că-ţi va fi greu să te ocupi cu alte probleme practice, dar poţi avea oameni de ajutor lângă Înalt Prea Cuvioşia Ta: pe Părintele Anania, pe Părintele Ciobotea, pe Părintele Galeriu şi poate şi pe alţii.

Fă, te rog, jertfa aceasta, măcar pentru o cât de scurtă vreme, ca să trecem de criza aceasta. Să arăţi un alt stil de Înalt Vlădică şi de mare râvnă pentru Hristos. Trebuie să trecem peste toate când e vorba de Hristos şi de Biserica Lui.

Cu smerită închinăciune,
Preot Dumitru Stăniloae".

În termenii acestei scrisori l-am rugat, l-am implorat, depăşind uimirea sa iniţială şi brutalitatea cu care ne-a spus un răspicat „Nu!". Desigur, era evident că noi ne obişnuiserăm cu ideea, dar pentru el era o enormitate. La această discuţie a fost de faţă şi părintele Vartolomeu, pictorul, probabil delegat de stareţul Victorin. Pauza de prânz a venit şi a trecut fără un răspuns. Spre seară am avut o lungă convorbire în doi.

– Părinte Cleopa, i-am repetat, nu aveţi de făcut decât să binecuvântaţi şi să vorbiţi, că la asta vă pricepeţi. În rest, facem noi tot. Nici nu e nevoie să locuiţi în palatul patriarhal. Vă luaţi ucenicul pe care-l aveţi aici şi puteţi locui la căminul preoţesc.

Într'un târziu, se părea că l-am convins. Nu am putut scoate de la el un „Da"; s'a mărginit să ne spună, la plecare, că să-i dăm un răgaz să se mai gândească. Tot era ceva. La urma urmelor, o certitudine începe printr'o speranţă.

Mă gândeam că, totuşi, „soluţia Cleopa" nu trebuia să pară una a unui Grup restrâns, de zece inşi, că vor fi destui care să nu-şi ascundă rezervele, începând cu Andrei Scrima, care în tot acest timp mă suna de la Paris şi mă ţinea la telefon câte o oră, interesându-se de situaţia generală din România, deşi se vedea cât de colo că o ştia mult mai bine decât mine. Încă de când era în ţară, Scrima se definise în Biserică drept un elitist, îi ţinea hangul lui Daniil Sandu Tudor şi nu-

l scotea pe Cleopa din „cioban necioplit”, „călugăr nespălat”, „palavragiu primitiv” şi alte delicatese de acest gen. În una dintre aceste lungi convorbiri (despre care a evitat să-mi spună cine le plăteşte) mi-a dezvăluit că înainte de 1989 fusese de mai multe ori, *incognito*, în România şi că o va face din nou, în curând. Aşadar, deşi Cleopa era departe de fi un necunoscut, se cerea o mai largă publicitate în jurul numelui său, şi aşa se face că ziarul *România liberă* din 5 martie 1990 mi-a publicat articolul „Părintele Cleopa”, care nu era altceva decât portretul pe care i-l făcusem în „Predoslovia” la cartea sa *Despre credinţa ortodoxă*, editată de mine la Institutul Biblic în 1980. Redau partea finală:

> „Transcriind acest portret, nu am retras nici un cuvânt. Adaug doar ceea ce nu puteam spune atunci în mod deschis. Pe lângă patru arestări şi detenţii temporare, Părintele Cleopa însumează zece ani de recluziune în munţii Moldovei, ceea ce înseamnă mai mult decât zece ani de temniţă. Reieşit la suprafaţă printr’o energică acţiune a patriarhului Justinian, adus la Patriarhie – împreună cu celălalt mare duhovnic, Arsenie Papacioc –, misionar prin mai multe mânăstiri şi reîntors apoi la Sihăstria, Părintele Cleopa a devenit un simbol al rezistenţei noastre spirituale, atestat de sutele de mii – dacă nu chiar milioanele – de români ce i-au trecut pe sub epitrahil.
>
> Părintele Cleopa este şi acum acelaşi. Poate ceva mai împovărat de ani, dar limpede, lin sau clocotitor ca o apă de munte. Prospeţimea cuvântului său continuă să învioreze mulţimile ce se perindă prin aula cu icoane, în cea mai vastă operă de evanghelizare din ultimii cincizeci de ani.

Soborul mânăstirii l-a chemat cândva de la oi şi l-a aşezat în frunte. Noul stareţ n'a făcut altceva decât smerită ascultare. Se va hotărî oare Biserica să repete, la o cu totul altă treaptă, gestul Sihăstriei?

Procesul de înnoire a Bisericii presupune, neapărat, şi recâştigarea dimensiunii ei duhovniceşti. Ierarhia noastră superioară nu duce lipsă de slujitori cu voci frumoase, de buni gospodari, administratori, cărturari cu licenţe şi doctorate, diplomaţi, poligloţi şi voiajori ecumenici. Criterii şi calităţi admirabile, care nu trebuie să-i ocolească nici pe vicarii patriarhali, până acum doar simpli auxiliari ai unui preaînalt birocrat eclesiastic. Admirabile, dar nu îndestulătoare. Biserica are nevoie – mai ales acum, chiar dacă pentru o vreme relativ scurtă – de un primat al duhovniciei, care să inaugureze chipul cel nou, încuviinţat, al ierarhului ortodox român.

Sângerăm pe amintirea tinerilor noştri martiri, încă anonimi în urcuşul lor către calendarul creştin. Ar trebui să dorim clipa când Jertfa Nevinovaţilor va primi suprema binecuvântare a unui Suflet Nevinovat.

Dumnezeu într'ajutor!".

Articolul a fost scris şi publicat după ce obţinusem de la episcopul-vicar Roman Ialomiţeanul acordul de a-l chema oficial pe părintele Cleopa la Patriarhie în calitate de misionar.

Între timp, cu o zi înainte de apariţia lui în ziar, la Timişoara a avut loc hirotonia şi instalarea lui Daniel Ciobotea ca episcop-vicar al Mitropoliei Banatului, ceremonie la care am participat şi eu, împreună cu Galeriu.

Pe 7 martie am primit un telefon de rămas-bun din partea lui Teoctist, care mă anunţa că în

aceeaşi zi pleacă de la Elias la mânăstirea Sinaia.

Şi totuşi, zvonurile despre posibila revenire a patriarhului se înteţeau, dar aveam acum alte preocupări principale. Ultimele corecturi şi machetări la cele trei versiuni *Cerurile Oltului*, Conferinţa Naţională a Uniunii Scriitorilor din România (în libertate!), alegerea mea în Consiliul Uniunii, traducerea în limba franceză a romanului *Străinii din Kipukua*, apariţia (în sfârşit, scăpat de cenzură!) a volumului *Amintirile peregrinului apter*, chemarea urgentă să vorbesc la Târgu-Mureş şi Târnăveni, în contextul marilor tulburări din zonă, drumul spre tipar al poemului *Imn Eminescului*. În tot acest timp, zilnic, primeam la telefon înjurături vulgare şi ameninţări cu moartea, menite, chipurile, să mă „demobilizeze" (le primea şi episcopul-vicar Roman).

Patriarhul a revenit în scaun la 4 aprilie 1990, iar a doua zi, seara, mi-a dat un telefon de salut:

– Păi, ce era să fac, iată că m'am întors...

– Nu-ţi doresc decât o cocoaşă zdravănă..., i-am replicat eu, bănuind câte va avea de „încasat" de la potrivnici. Nu-mi retrag dezacordul, dar asta nu înseamnă că-ţi sunt duşman. Doamne fereşte!

Am simţit că respiră, într'un fel, uşurat, şi mi-a comunicat că doreşte să menţină dialogul cu Grupul de Reflecţie.

Pentru detaliile acestui eveniment, prefer să transcriu aici articolul pe care l-am publicat în *România liberă* din 6 mai 1990:

O limpezire

> Două adevăruri parţiale, apărute în presă, mă obligă să-l aduc la cunoştinţa opiniei publice pe cel întreg. Este vorba de poziţia mea personală în legătură cu revenirea Prea Fericitului Teoctist în scaunul patriarhal.

Pe de-o parte, într-un articol publicat în *România liberă* din 8 aprilie 1990, domnul Stelian Tănase afirmă: „Cu o singură disidenţă, cea a părintelui Anania, Sinodul a votat complezent pentru Teoctist" (de unde rezultă că eu am fost împotriva Sinodului).
Pe de altă parte, într-o replică apărută în *Adevărul* din 29 aprilie 1990, domnul prof. dr. Nicolae Stoicescu, ministrul Cultelor, citându-l pe domnul Tănase, ţine să precizeze că „nefăcând parte din Sf. Sinod, părintele Anania n-a putut fi de faţă" (de unde rezultă că eu nu am fost împotriva Sinodului).
Ca atare (limitându-mă numai la ceea ce mă implică), precizez următoarele:
În seara zilei de luni, 2 aprilie, întorcându-mă de la Târgu-Mureş şi Târnăveni – unde ţinusem în ajun două cuvântări publice –, am făcut un popas la Sinaia şi am avut cu Prea Fericitul Teoctist o conversaţie de o oră, informându-l că în paralel cu cei ce-l doresc revenit în scaun există şi alţii care se declară împotrivă (printre care şi studenţii teologi din Bucureşti). Mi-am permis să-l previn că eventuala sa întoarcere poate stârni reacţii neprevăzute, atât în presă cât şi în comportamentul credincioşilor, menite să tulbure din nou pacea de care Biserica are acum atâta nevoie. Precizând că prin aceasta nu-mi fac decât o datorie de conştiinţă, l-am sfătuit să rămână înţelept şi demn. Mi-a mulţumit, făgăduindu-mi că va reflecta.
În dimineaţa zilei de miercuri, 4 aprilie, a avut loc în Palatul Patriarhal o consfătuire restrânsă, la care au participat cinci membri ai Sfântului Sinod (trei mitropoliţi şi doi episcopi-vicari), ministrul Cultelor şi patru membri ai Grupului de Reflecţie, printre care şi eu (aceştia din urmă fuseseră convocaţi din ajun pentru o cu totul altă problemă). Ca

element nou – neprevăzut în ordinea de zi –, s-a dat citire unei scrisori de ultimă oră prin care Patriarhul Teoctist îşi anunţa hotărârea de a reveni în scaun. Înainte de a fi prezentată Sinodului plenar, scrisoarea a fost supusă unei dezbateri, în cursul căreia toţi cei de faţă au pledat în favoarea acestei hotărâri, cu excepţia mea, care mi-am menţinut punctul de vedere de la Sinaia, subliniind că e vorba de o opinie scrict personală şi că nu pun în discuţie legitimitatea revenirii Patriarhului, ci doar oportunitatea ei.

În sala de şedinţe a Sfântului Sinod – unde am fost invitaţi şi noi, cei patru – scrisoarea Patriarhului a fost supusă la vot, fără alte discuţii, şi aprobată unanim de către sinodali. Eu am părăsit imediat Palatul.

Aşadar, este adevărat că în problema revenirii Prea Fericitului Teoctist eu am avut opinie separată, dar nu ca disident al Sfântului Sinod (al cărui membru nu sunt), deşi am fost de faţă în momentul votării.

E necesar să menţionez că nu am făcut-o nici în numele Grupului de Reflecţie, care nu a luat niciodată în dezbatere eventuala reîntoarcere a Patriarhului şi nu s-a pronunţat în favoarea sau împotriva ei. De altfel, încă de la început s-a stabilit principiul (dat şi publicităţii) că, în anumite probleme, fiecare membru are dreptul să adopte poziţii personale, care nu angajează în mod necesar Grupul. Este exact ceea ce s-a petrecut în cazul de faţă. Prin urmare, e vorba doar de o părere, iar nu de vreo acţiune – singulară sau concertată – împotriva Prea Fericitului Teoctist. Lucrul acesta ar trebui să-l ştie şi cei vreo doi-trei anonimi care-mi dau zilnic telefoane injurioase, încearcă să mă şantajeze şi mă ameninţă cu moartea. Nu aceasta însă are importanţă, ci amara constatare că opinia

mea nu a fost, totuşi, lipsită de realism. Deie Bunul Dumnezeu să mă fi înşelat!

Arhim. Bartolomeu Anania

P. S. Una din ameninţările teroriştilor de la telefon este şi aceea că vor da în vileag ce scrie Pacepa despre mine. Nu văd ce fel de vileag, de vreme ce cartea fostului general de Securitate circulă în cel puţin trei limbi, inclusiv română. Acum o lună, cineva mi-a arătat pagina cu pricina şi numai aşa am descoperit că în vasta şi complicata mea biografie există şi un Bartolomeu Anania agent – şi încă cu grad! – al Serviciului de Informaţii Externe. Nu ştiu ce l-a făcut pe celebrul autor să interpoleze în cartea sa o asemenea invenţie pe cât de grosolană pe atât de prostească. Deocamdată nu-i pot atribui decât semnificaţia unei diversiuni – inabilă, de altfel –, menită să-i ţină ascunşi pe adevăraţii agenţi. Când mă voi hotărî să-mi scriu memoriile, îl voi invita pe domnul Ion Pacepa să mă ajute la acest capitol; eventual, cu ajutorul tribunalului.

Scriind acest articol, nu puteam face publică o informaţie scurtă, pe care ministrul Nicolae Stoicescu mi-o confiase mai mult în treacăt, anume că marţi seara, adică la 3 aprilie, avusese loc o conversaţie telefonică între preşedintele Iliescu şi Teoctist. Cine pe cine a chemat, nu mi-a spus şi nici nu am întrebat. Îmi era însă evident că retragerea patriarhului fusese receptată de către politicienii de abia instalaţi la putere drept un semnal că Proclamaţia de la Timişoara (pe care o semnasem şi eu în Piaţa Universităţii) începea să-şi facă efectul. Aşadar, strângerea rândurilor!

Sărbătorile Paştilor (10-17 aprilie) le-am petrecut, ca de obicei, la Văratec, cu toată frumuseţea slujbelor şi lumina odihnei. Totuşi, maica Galineea, menajera mea, mi-a atras atenţia că în apropierea casei Ciopron, unde locuiam, şi anume pe linia de sub pădure, îşi făcuseră apariţia nişte inşi suspecţi care, pur şi simplu, îmi spionau mişcările. De câte ori îi vedea, o treceau fiori de groază. Nu puteam să nu-i asociez cu cei care mă înjurau şi ameninţau, în Bucureşti, la telefon.

La întoarcere, Teoctist m'a invitat la el şi mi-a propus o întâlnire a sa cu Grupul de Reflecţie. Am fost de acord şi i-am promis că-l voi convoca foarte curând. El m'a întrebat dacă, fiind îndată după Paşti, n'ar fi cazul să ne ofere o felie de cozonac şi un pahar de vin. I-am răspuns că asta depinde de tonul şi rezultatul întâlnirii. Şi i-am dat câteva sugestii asupra temelor. Oricum, maicile să fie pregătite, alături, cu bunătăţile pascale şi, dacă va fi cazul, vor intra cu ele.

Întâlnirea a avut loc la 3 mai 1990. Colegii mei ştiau că patriarhul doreşte reluarea dialogului. De faţă, Constantin Voicescu, Octavian Ghibu, Horia Bernea, Doru Baconsky şi Daniel Ciobotea. Ceilalţi, în frunte cu Sorin Dumitrescu, pur şi simplu nu au dorit să participe.

I-am relatat demersul nostru şi succesul Bisericii în legătură cu reintroducerea religiei în învăţământul public.

Temele abordate: Pregătirea cadrelor pentru predarea religiei în şcoli; împrospătarea Sinodului cu oameni noi; refacerea rolului Bisericii în apărarea drepturilor umane (temă propusă de Baconsky). Acord unanim, după care, la un semn, au intrat călugăriţele cu tăvile pascale.

O vreme, ocupat cu treburile mele literare, nu m'am mai ocupat de Grup şi nici de patriarh. Între timp, alături de doctorul Pavel Chirilă (iniţiator) şi

de părintele Galeriu am înfiinţat Asociaţia Filantropică Medical-Creştină „Christiana”, cu toate treptele începutului. Fusesem cooptat şi într’un Forum al Intelectualilor Bucureşteni, cu o primă întâlnire în Casa Şuţu, când eu am propus readucerea bisericii Mihai Vodă pe locul ei de pe malul Dâmboviţei (îmi amintesc de scepticismul unora asupra posibilităţii translării bisericii, de vreme ce ea, din ordinul lui Ceauşescu, fusese asediată de blocuri înalte, când inginerul Iordăchescu, specialist în materie, a precizat simplu: – Nici o problemă, dau blocul la o parte, scot biserica şi-l pun la loc...).

O nouă şedinţă a Grupului a avut loc în casa parohială a lui Voicescu la 17 mai 1990, într’o atmosferă grea, provocată de protestele turbulente ale lui Sorin Dumitrescu împotriva revenirii lui Teoctist şi a unei posibile reluări a dialogului. Intratabil, violent, şi l-a câştigat alături pe Octavian Ghibu şi, în cele din urmă, amândoi au ameninţat cu retragerea din Grup. Atmosfera s’a domolit numai odată cu apariţia lui Nicolae Stroescu-Stânişoară, nume arhicunoscut de la „Europa Liberă”, pe care-l întâlnisem şi mi-l apropiasem cu puţin timp în urmă, pe durata unei conversaţii de o oră şi jumătate în grădina restaurantului „Continental”. Spiritele s’au calmat, oaspetele ne-a recomandat să fim realişti şi ne-a făgăduit sprijinul.

Noul mitropolit al Moldovei

Mai era un lucru important de făcut în Biserică: ocuparea scaunului de mitropolit la Iaşi. Candidaturi oficiale nu existau, dar Nestor Vornicescu, mitropolitul Olteniei, îşi considera drumul deschis, avea destui oameni de partea lui, unii cumpăraţi cu bani buni sau cadouri, după un obicei mai vechi, şi se spunea că chiar îşi făcuse cărţi de vizită anticipative. Argumentul său forte era acela că, basarabean fiind, ar avea un acces direct la românii de peste Prut... etc. etc.

Grupul de Reflecţie nici nu a vrut să audă. Nu era vorba atât de persoana lui Nestor, deşi erau bine cunoscute legăturile lui cu puterea comunistă, ci de reiterarea la scară democratică a principiului „rotaţiei cadrelor", o practică curentă a regimului ceauşist, prin care aceiaşi oameni din fruntea partidului erau mişcaţi, ca pe o tablă de şah, în funcţii diferite, dar de acelaşi rang. Or, Biserica trebuia să demonstreze că e capabilă de înnoiri efective, de fond, ceea ce se discutase şi cu patriarhul Teoctist.

Ochii noştri, ai celor din Grup, se îndreptau spre Daniel Ciobotea, devenit episcop vicar la Timişoara, tânăr, inteligent, cult, şcolit în Occident. Se arătase deschis înnoirilor substanţiale, se bucura de preţuirea profesorului său, Dumitru Stăniloae, iar părintele Cleopa, duhovnicul său de la călugărie, îmi şoptise odată că, în privinţa zburdălniciilor trupeşti, Daniel „e aşa cum l-a făcut mă-sa". Problema s'a aflat pe agenda Grupului în şedinţa din 29 mai 1990, iar acordul a fost unanim. Trei zile mai târziu şi-a dat acordul şi patriarhul Teoctist. În aceeaşi seară i-am telefonat lui Daniel la Timişoara, l-am informat asupra poziţiei şi demersurilor noastre şi l-am întrebat dacă e dispus să accepte. Mirat, a îngăimat un răspuns oarecum evaziv, invocând marea distanţă dintre nivelul unui episcop-vicar la

Timişoara şi acela al unui mitropolit al Moldovei. Totuşi, fără prea multe fandoseli, şi-a dat acordul. Data alegerii fusese fixată pentru joi, 7 iunie.

La 3 iunie 1990, în ziarul *România liberă* a apărut un articol „Din partea Grupului de Reflecţie pentru Înnoirea Bisericii”, din care reproduc:

> „[...] Asumându-şi o gândire responsabilă şi înţelegând că mutaţiile aşteptate de toţi creştinii dreptcredincioşi nu pot fi amânate decât în detrimentul Bisericii noastre, Sfântul Sinod a primit în rândurile sale câţiva ierarhi noi, majoritatea tineri, care sunt primii episcopi sfinţiţi în libertate, fără imixtiunea statului comunist.
>
> Pe umerii lor stă în primul rând datoria de a elibera toată Biserica de frică, de rutina obedienţelor, de obişnuinţa funestă şi anacronică de a cere acordul autorităţilor statale în chestiunile, majore sau de amănunt, care privesc viaţa lăuntrică a Ortodoxiei româneşti. Pe umerii lor apasă, de asemenea, obligaţia de a ajuta întreaga ierarhie să depăşească atât criza de autoritate morală, cât şi criza de încredere care s’a declanşat după Revoluţie şi care ne-a adus atâta rău.
>
> Iată contextul în care vor avea loc, la mijlocul săptămânii viitoare, alegerea unui nou mitropolit al Moldovei, precum şi alegerea unui nou arhipăstor al creştinilor ortodocşi din străvechea eparhie de Alba-Iulia. Fără a avea, desigur, pretenţia de a impune pe cineva, şi nici măcar pe aceea de a sfătui pe fraţii noştri moldoveni şi ardeleni care, prin organele bisericeşti rânduite, vor şti să aleagă, fără îndoială, figurile chemate să-i reprezinte cât mai bine, ne îngăduim totuşi să le amintim faptul că acum, mai mult ca oricând, alegerea unui ierarh nu este doar un eveniment local,

ci un gest cu urmări palpabile în toată Biserica Ortodoxă Română. Pentru ca garanţiile înviorării spirituale pe care o dorim cu toţii să nu fie vorbe goale, viitorii ierarhi trebuie să fie oameni curaţi sufleteşte, negrevaţi de povara unui trecut contestabil, oameni care cunosc nu numai subtilităţile teologiei, dar şi suferinţele reale ale poporului român, în sfârşit, oameni curajoşi şi demni, capabili să slujească turma duhovnicească ferind-o pentru totdeauna de ghearele oricărei alte dictaturi. Din fericire şi spre slava lui Dumnezeu, Biserica noastră dispune de asemenea oameni pe care orice conştiinţă netulburată îi poate recunoaşte în cei mai tineri membri ai actualului Sinod. Oameni ca *Prea Sfinţitul Dr. Daniel Ciobotea*, actualul episcop-vicar al Mitropoliei Banatului, sau *Prea Sfinţitul Andrei Andreicuţ*, care slujeşte deja ca episcop-locţiitor de Alba-Iulia, poartă în ei, prin însăşi energia şi competenţa lor, simbolul unui viitor mai pur, scutit de jalnica derivă a oportunismului care a lezat întreaga noastră viaţă bisericească în timpul tiraniei comuniste. [...]

În ziua de azi Biserica Ortodoxă Română are nevoie de asemenea ierarhi care să-i tămăduiască cu jertfelnicie multele ei răni sufleteşti. Ea trebuie să depăşească toate dezavantajele pe care i le-a impus diabolica beznă a ateismului „ştiinţific", redevenind credibilă şi atrăgătoare pentru toată suflarea ţării, dar mai ales în ochii tineretului care a ştiut să moară martiric pentru libertate şi adevăr. [...]

Arhim. Bartolomeu V. Anania, Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Constantin Galeriu, Ierom. Justin Marchiş, Pr. Constantin Voicescu, Pr. Toader Crâşmaru, Octavian

Ghibu, Sorin Dumitrescu, Horia Bernea, Teodor Baconsky".

La 6 iunie, în ajunul alegerii, primeam două telefoane: unul de la Gelu Voican Voiculescu, care mă informa că Teoctist e de partea lui Nestor, şi un altul de la Teoctist, care mă sfătuia să fac „lobby" pentru Daniel de la om la om, iar pentru aceasta mi-a recomandat să cer sprijinul celui mai influent membru al Adunării Eparhiale ieşene, profesorul Ion Solcanu...

În aceeaşi zi, seara, mă aflam în holul hotelului Bucureşti, unde erau găzduiţi toţi membrii Colegiului Electoral Bisericesc. Era ora când aceştia trebuiau să coboare la cină când l-am întâlnit pe colegul meu de Grup, preotul Crâşmaru, de la care am aflat că-l cunoştea pe Solcanu şi pe care l-am rugat să mă prezinte, ceea ce a şi făcut de îndată ce acesta a apărut din uşa liftului. I-am spus cine sunt şi ce doresc, el m'a ascultat cu amabilitate şi mi-a strâns mâna fără să-mi făgăduiască nimic.

Pe toată durata cinei am mers din masă'n masă şi am făcut „lobby" pentru Daniel Ciobotea, convins fiind că astfel îmi slujeam Biserica.

În ziua următoare, 7 iunie, am rămas în casă, dar îl rugasem pe preotul Soare, urmaşul meu la direcţia Institutului Biblic, să mă ţină la curent cu ceea ce se petrece acolo. La ora 11.40 m'a anunţat telefonic că Daniel fusese ales mitropolit al Moldovei cu 56 de voturi, în timp ce Nestor obţinuse 33.

Bătrânul oştean, rechemat sub drapel

Ceea ce câştigasem la Văratec, în principal, era o bună aşezare sufletească. Trăiam sentimentul unei mame care şi-a crescut copiii, i-a căpătuit pe la casele lor, posedă o strânsură pe măsura trebuinţelor, îşi poate primi nepoţii cu câte ceva pentru fiecare şi, rămasă singură, îşi petrece restul zilelor cultivând viermi de mătase, anticipând cuviinţa de a-L întâmpina pe Dumnezeu în borangicuri selenare.

Văratecul de sus, despre care am vorbit, era sezonier şi pur.

Văratecul de jos avea două planuri: pe cel liturgic îl frecventam în Duminici şi Sărbători, slujind laolaltă cu preoţii mânăstirii şi rostind cuvinte de învăţătură; pe cel social, al satului de maici şi surori, îl evitam programatic, ca pe unul în care se consumau şi micile mizerii ale omenescului din om.

Încetasem să mai particip sau să fiu martor la viaţa de vârf a Bisericii. Trăiam în universul meu ca într'o cetate cu ferestrele spre cer. De moartea lui Teofil Herineanu, arhiepiscopul Clujului, am aflat în contextul ştirilor curente ale zilei de 3 noiembrie 1992 şi m'am mulţumit să mă rog pentru el; alături de – şi după – preotul Fecioru, el fusese singurul care îmi sugerase, la instalarea patriarhului Teoctist, că aş avea căderea şi obligaţia de a-i da Bisericii o nouă traducere a Bibliei.

În toamna acelui an, 1992, am primit un telefon de la Marin Aurelian, fost actor al Teatrului Naţional din Cluj şi devenit regizor al Teatrului de Stat din Turda, care mă ruga insistent să-l primesc. M'am pomenit cu el peste câteva zile, frânt de oboseală, flămând şi udat de o ploaie care-l prinsese pe drum. Omul voia, neapărat, să monteze

o piesă cu caracter religios şi nu înţelegea să plece de la mine fără text. Zadarnic i-am spus că eu nu am aşa ceva, că în piesele mele există doar implicaţii religioase, că ar trebui să apeleze la câteva din piesele lui Ion Luca, precum Femeia Cezarului sau Salba Reginei; el îmi cerea să scriu un text anume pentru Teatrul din Turda, pentru el, pentru spectatorii care trebuie să recepteze un mesaj creştin după deceniile de imbecilitate ateistă...

În seara aceea, când mă străduiam să-i fiu o gazdă bună, să-i dau schimburi, să-l hrănesc, să-i fac un culcuş, mi-am adus aminte că, totuşi, puteam să-i ofer ceva. I-am telefonat imediat lui Mitică, cerându-i ca a doua zi să meargă în garsoniera mea şi să caute în cutare dulap, unde va găsi manuscrisul în creion al piesei mele Hoţul de mărgăritare, scrisă acum patruzeci şi doi de ani, la cererea Mamei Olga Gologan, pentru Teatrul de amatori de pe lângă mânăstirea Bistriţa, să-l transcrie în cerneală şi apoi să-l dactilografieze pentru domnul Marin Aurelian.

La 9 noiembrie, regizorul mă invita telefonic la premiera care va urma să aibă loc peste zece zile.

Spectacolul, prefaţat de un foarte frumos cuvânt introductiv al criticului Petru Poantă şi jucat cu însufleţire de actori talentaţi, s'a bucurat de un mare succes de public. Am remarcat că aplauzele la scenă deschisă nu subliniau o anume măiestrie a actorului, ci mesajul religios al replicii. Aurelian avusese dreptate.

În pauză, câţiva preoţi spectatori, în frunte cu protopopul de Turda, mi-au atras atenţia că scaunul vlădicesc de la Cluj devenise vacant, dar i-am descurajat printr'o glumă care-mi deconspira inapetenţa.

Venisem împreună cu Mitică şi, în mod normal, am fost găzduiţi la Arhiepiscopie, dar nu în cămin, ci în reşedinţă, unde am fost primiţi cu bunăvoinţă de episcopul-vicar Irineu Pop. Ne pregătise un fel

de cameră de oaspeţi, în latura dinspre răsărit a clădirii, înzestrată cu un pat şi o canapea. De fapt, o chilie ceva mai mare, cu baie alături. Acolo m'am odihnit în noaptea aceea, fără să-mi treacă prin minte că în curând ea îmi va deveni dormitor oficial.

Revenit la Văratec, am reintrat în ritmul meu de lucru la masa de scris, întrerupt însă de conferinţe la Iaşi, Bucureşti, Piteşti, Alba Iulia. Totuşi, chiar pe drum sau în deplasări, eram însoţit de şpalturile cu corecturi la Noul Testament, aflat în ultima fază a tiparului.

Vântul dinspre Ardeal a început să bată începând cu ziua de 7 ianuarie, când am primit un telefon de la profesorul arhidiacon Ioan Floca din Sibiu, care, pur şi simplu, îmi cerea să „accept" scaunul vlădicesc de la Cluj. Notându-mi-l în agendă, am adăugat: „Ei, asta-i!".

A doua zi, un telefon de la Grigore Băbuş, care mă roagă să-l sun pe părintele Stăniloae, care doreşte să-mi spună ceva. Marele dascăl îmi cere să „accept" scaunul de la Cluj, insistă, mă imploră, argumentează, invocă faptul că Biserica are nevoie acum de personalităţi... Îi promit doar că voi reflecta.

În seara următoare, un telefon de la patriarhul Teoctist: e presat să mă convingă să primesc scaunul de la Cluj. Refuz politicos, cu un minimum de motivări (care, după toate aparenţele, îi pică bine!).

La 12 ianuarie, Grigore mă „pisează" telefonic să primesc scaunul de la Cluj. Îl „reped" prietenește, dar uşor tulburat, stare din care mă scoate aparatul de radio: De la Iaşi se transmite Imn Eminescului, interpretat de patru actori foarte talentaţi.

A doua zi, spre seară, stareţa Nazaria mă informează telefonic că IPS Daniel mă aşteaptă mâine de dimineaţă la Iaşi.

În dimineaţa următoare, foarte devreme, telefon de la mitropolitul Daniel: Trebuie să mă vadă şi ar fi venit personal la Văratec dacă aseară nu i s'ar fi extras o măsea şi dacă doctorul nu ar fi chiar acum la el. I-a cerut protopopului de Ceahlău să mă aducă cu maşina la Iaşi, unde vom lua împreună micul dejun.

M'a întâmpinat în apartamentul său de la etaj, unde era pregătită măsuţa pentru micul dejun, cu două tacâmuri. Era în halat, medicul de abia plecase.

– Am să vă transmit un mesaj din partea Preafericitului Teoctist, căruia, bineînţeles, mă adaug. Ştim că nu acceptaţi ideea de a deveni arhiepiscop al Clujului, dar noi, Sinodul şi Colegiul, vă vom alege oricum, transferându-vă şi răspunderea în faţa lui Dumnezeu şi a istoriei. Asta-i tot... Şi acum, doriţi ceai sau lapte?

După ce am sorbit ceaşca de ceai, am răspuns:

– Nu candidez şi nu voi veni la Bucureşti; las totul pe seama lui Dumnezeu.

Aşa se face că după o săptămână, la 21 ianuarie 1993, patriarhul Teoctist mă anunţa la telefon că am fost ales pentru Cluj cu 80 de voturi din cele 119 posibile. Am înţeles că Biserica îşi recheamă sub drapel pe bătrânul ei oştean.

Şi m'am supus.

Nicula, 22 februarie 2008

Cuprins

Partea întâi
- Cuvânt înainte
- Adolescenţă verzuie
- Parada închisorilor
- Cărările pribegiei
- Studenţie transilvană
- Generaţia academică Cluj ’46
- Din nou în pribegie
- Sub patriarhul Justinian
- Din nou, pe brânci, nella città dolente
- Proces în umbra lui Kafka
- Sinistrul interludiu
- Eram în Aiud
- Balans pe trambulină

Partea a doua
- Cuvânt înainte
- În sfârşit, liber!
- Întâmpinare cu tâlc
- Început în Lumea Nouă
- Cele două episcopii româno-americane
- Valerian Trifa
- Victorin Ursache
- Prima întâlnire cu Valerian Trifa
- Alegerea episcopului Victorin
- Hirotonirea şi instalarea episcopului Victorin
- Pâră românească
- Presa Exilului
- Şeful meu
- Colaboratorii mei
- Evoluţii şi involuţii
- Amendarea statutului
- O Sală Românească în Detroit
- Alt moment penibil
- Eu şi ţara mea Prima vizită
- Dileme şi echilibru
- Debut în dramaturgie

Un Cadillac pentru patriarh
Conflict la Uppsala
Căi ecumeniste
În India
În Etiopia
1. Atelier literar în Honolulu Fişe pentru un roman
2. Atelier literar în Honolulu Texte dramatice ne varietur
Jurnal hawaiian
Învecinări Albi şi negri
Ciciloanca
Dawn
Lică Herşcovici
Mihai Iancu
Constantin Antonovici
Ion Cârja
Nicu Caranica
George Uscătescu
Mircea Eliade
Mira Simian
Implicaţii culturale
Eu şi Securitatea între 1965 şi 1976
Moartea patriarhului Justinian
Sub patriarhul Iustin
Pensionar la Văratec
O nouă versiune românească a Bibliei
Prin cetatea culturii
Cu patriarhul Teoctist
Noul mitropolit al Moldovei
Bătrânul oştean, rechemat sub drapel

Table of Contents

Partea întâi 4
Cuvânt înainte 4
Adolescenţă verzuie 6
Parada închisorilor 34
Cărările pribegiei 104
Studenţie transilvană 139
Generaţia academică Cluj ’46 153
Din nou în pribegie 198
Sub patriarhul Justinian 244
Din nou, pe brânci, nella città dolente 351
Proces în umbra lui Kafka 400
Sinistrul interludiu 415
Eram în Aiud 461
Balans pe trambulină 482
Partea a doua 497
Cuvânt înainte 497
În sfârşit, liber! 498
Întâmpinare cu tâlc 500
Început în Lumea Nouă 504
Cele două episcopii româno-americane 507
Valerian Trifa 509
Victorin Ursache 512
Prima întâlnire cu Valerian Trifa 516
Alegerea episcopului Victorin 518
Hirotonirea şi instalarea episcopului Victorin 520
Pâră românească 525
Presa Exilului 530
Şeful meu 534
Colaboratorii mei 551
Evoluţii şi involuţii 561
Amendarea statutului 565

O Sală Românească în Detroit 567
Alt moment penibil 575
Eu şi ţara mea Prima vizită 579
Dileme şi echilibru 581
Debut în dramaturgie 583
Un Cadillac pentru patriarh 589
Conflict la Uppsala 603
Căi ecumeniste 612
În India 614
În Etiopia 626
1. Atelier literar în Honolulu Fişe pentru un roman 635
2. Atelier literar în Honolulu Texte dramatice ne varietur 641
Jurnal hawaiian 644
Învecinări Albi şi negri 774
Ciciloanca 780
Dawn 783
Lică Herşcovici 785
Mihai Iancu 790
Constantin Antonovici 793
Ion Cârja 796
Nicu Caranica 803
George Uscătescu 819
Mircea Eliade 823
Mira Simian 826
Implicaţii culturale 835
Eu şi Securitatea între 1965 şi 1976 837
Moartea patriarhului Justinian 876
Sub patriarhul Iustin 883
Pensionar la Văratec 900
O nouă versiune românească a Bibliei 908
Prin cetatea culturii 919
Cu patriarhul Teoctist 928
Noul mitropolit al Moldovei 961
Bătrânul oştean, rechemat sub drapel 965